

جواهر الانوار

فی ترجمہ سنوی مولانا خداداد نگار

محمد جلال الدین بلخی الرومی

شعراً

الترجمة

والتحقيق والتبليغ للنحو اشي لغز توي الفارسية

بقلم

عبد الغفر نزيصاحب الجواهر

الدفتر الخامس

جواهر الآثار

مجلد اول

انتشارات دانشگاه تهران

شماره ۶۹۸/۵

شماره مسلسل ۱۷۹۳

تهران ۱۳۵۴

ناشر

مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران

چاپ و صحافی این کتاب در بهمن ماه ۱۳۵۴

در چاپخانه مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران به پایان رسید

کلیه حقوق برای دانشگاه تهران محفوظ است

بها : ۸۰۰ ریال

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مقدمه مولانا

وَعِنْدَهُ مَفَاتِيحُ الْقُلُوبِ وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ وَصَحْبِهِ أَمَّا بَعْدُ
این مجلد پنجم است از دفترهای مثنوی و بیانات معنوی در بیان آنکه شریعت^(۱)
همچون شمعی است که راه می یابد بی آنکه شمعی^(۲) بدست آری راه رفته نشود
و کاری کرده نگردد چون^(۳) در راه آمدی این رفتن تو طریقت است و چون
بمقصود رسیدی آن حقیقت است جهة آنکه^(۴) فرموده اند لَوْ ظَهَرَتِ الْحَقَائِقُ
بَطَلَتْ الشَّرَائِعُ^(۵) همچنانکه مسی زرشود یا خود از اصل زربود اورا نه بعلم
کیمیا حاجتست که آن شریعت بود و نه خود را در کیمیا مالیدن که آن
طریقتست چنانکه گفته اند طَلَبُ الدَّلِيلِ بَعْدَ الْوُصُولِ إِلَى الْمَدْلُولِ قَبِيحٌ
وَتَرْكُ الدَّلِيلِ قَبْلَ الْوُصُولِ إِلَى الْمَدْلُولِ مَذْمُومٌ حاصل آنکه شریعت همچون
علم کیمیا آموختن است از استاد یا از کتاب و طریقت استعمال کردن داروها
و مس را در کیمیا مالیدن و حقیقت زرشدن آن مس بعضی بعلم کیمیا شادند
که ما این علم را می دانیم و عمل کنندگان کیمیا بعمل شادند که ما چنین کار
می کنیم و حقیقت یافتگان بحقیقت شادند که ما زرشدیم و از علم و عمل کیمیا

آزاد شدیم^(۶) و ما عتقائے الله ایم کُلّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ^(۷) یا مثال شریعت همچون علم طبّ آموختن است و طریقت پرهیز کردن بموجب علم طبّ و دارو خوردن و حقیقت صحت یافتن صحت ابدی و از آن هردو فارغ شدن چون آدمی از این حیات مُرد شریعت و طریقت هردو ازو منقطع شد اگر حقیقت دارد نعره می زند یا لیست قومی یَعْلَمُونَ بِمَا غَفَر لِي رَبِّي وَجَعَلَنِي مِنَ الْمُكْرَمِينَ و اگر حقیقت^(۸) ندارد نعره می زند یا لیستی کُنتُ تَرَابًا یا لَيْتَنِي لَمْ أَوْتِ كِتَابِيَّةً و لَمْ أَدْرِ مَا حِسَابِيَّةً يَالَيْتَهَا كَانَتِ الْقَاضِيَةَ مَا أَغْنَى عَنِّي مَالِيهِ هَلَكَ عَنِّي سُلْطَانِيَّةٌ شَرِيعَتِ علم است طریقت عمل و حقیقت الوصول الی الله فمن كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ^(۹) بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا و صَلَّى اللهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ وَأَصْحَابِهِ أَجْمَعِينَ وَسَلَّمَ تَسْلِيمًا كَثِيرًا كَثِيرًا.

الشرح والترجمة

(۱) فی بیانِ أَنَّ الشَّرِيعَةَ شَمْعٌ تُرَى الطَّرِيقَ فَمَنْ كَانَ لَهُ نَصِيبٌ مِنَ الشَّرِيعَةِ ظَهَرَ الطَّرِيقُ وَنَجَّى مِنَ الضَّلَالِ (۲) مَا دَامَ أَنَّكَ لَا تَأْتِي بِالشَّمْعِ لِيَلِدَ لَا تَذْهَبَ عَلَى الطَّرِيقِ (۳) وَإِذَا وَصَلْتَ إِلَى مَقْصُودِكَ كَانَ ذَلِكَ حَقِيقَةً وَهُوَ الْوُصُولُ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى قَالَ الشَّيْخُ فِي الْفُتُوحَاتِ إِعْلَمْ أَيُّدَكَ اللَّهُ أَنَّ التَّحْقِيقَ وَهُوَ الْمَقَامُ الَّذِي لَا يَقْبَلُ الشُّبُهَةَ الْقَادِحَةَ وَصَاحِبُ هَذَا النَّعْتِ هُوَ الْمُحَقِّقُ وَالتَّحْقِيقُ مَعْرِفَةُ مَا يَجِبُ لِكُلِّ شَيْءٍ مِنَ الْحَقِّ الَّذِي

تَطْلُبُهُ ذَاتُهُ وَمِنْ شَرَطِ التَّحْقِيقِ أَنْ يَكُونَ الْحَقُّ سَمْعَهُ وَبَصَرَهُ وَيَدُهُ وَدَجَلُهُ
وَجَمِيعَ قُوَاهُ الْمَصْرُوفَةَ لَهُ وَلَا يَتَصَرَّفُ إِلَّا بِحَقٍّ فِي حَقٍّ لِحَقٍّ وَلَا يَكُونُ
هَذَا الْوَصْفُ إِلَّا لِمَحْبُوبٍ وَلَا يَكُونُ مَحْبُوبًا حَتَّى يَكُونَ مُقَرَّبًا وَلَا يَكُونُ مُقَرَّبًا
إِلَّا بِنَوَافِلِ الْخَيْرَاتِ وَلَا تَصِحُّ لَهُ نَوَافِلُ الْخَيْرَاتِ إِلَّا بَعْدَ كَمَالِ الْفَرَائِضِ
وَلَا تَكْمُلُ الْفَرَائِضُ إِلَّا بِاسْتِيفَاءِ حُقُوقِهَا (٤) وَلِهَذَا الْجَهَّةُ قَالَ (إِذَا ظَهَرَتْ
الشَّرَائِعُ بَطَلَتْ الْحَقَائِقُ) لِأَنَّ الْغَرَضَ مِنَ الطَّاعَاتِ الْوُصُولُ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى
فَإِذَا وَصَلَتْ إِلَيْهِ بَقِيَتِ الشَّرَائِعُ عَلَى حَالِهَا كَمَا أَنَّ عِنْدَ ظُهُورِ الْآخِرَةِ بِالْمَوْتِ
تُشَاهَدُ الْحَقِيقَةُ وَلَا يُقْبَلُ إِيْمَانُ الْكَافِرِ لِأَنَّ الشَّرِيعَةَ بَقِيَتِ عَلَى حَالِهَا فِي
الدُّنْيَا وَالْحَقَائِقُ ظَهَرَتْ وَهِيَ الْمَقْصُودُ وَلَمْ يَبْقَ لِلشَّرِيعَةِ حُكْمٌ (٥) كَمَا
أَنَّ النُّحَاسَ إِذَا كَانَ مَطْلَبًا بِالذَّهَبِ أَوْ كَانَ فِي أَصْلِهِ ذَهَبًا فَهُوَ لَيْسَ مُعَوَّزًا
إِلَى عِلْمِ الْكِيمِيَاءِ لِأَنَّهُ كَانَ شَرِيعَةً وَلَيْسَ هُوَ مَاسِيحًا نَفْسَهُ بِالْكِيمِيَاءِ حَتَّى
يَكُونَ طَرِيقَةً كَمَا قَالُوا طَلَبُ الدَّلِيلِ بَعْدَ الْوُصُولِ إِلَى الْمَدْلُولِ مَذْمُومٌ -
وَمَوْجِزُ الْكَلَامِ - أَنَّ الشَّرِيعَةَ مِثْلُ تَعَلُّمِ الْكِيمِيَاءِ مِنْ أَسَاتِذِهِ أَوْ مِنْ كِتَابٍ
وَالطَّرِيقَةُ فِي الْمِثْلِ اسْتِعْمَالُ الْأَدْوِيَةِ الْمُنَاسِبَةِ لِلْكِيمِيَاءِ وَبَعْدَ ظُهُورِ الْكِيمِيَاءِ
مَسْحُ النُّحَاسِ نَفْسَهُ عَلَى الْكِيمِيَاءِ يَعْنِي الْوُصُولُ إِلَى مَرْتَبَةِ الْحَقِيقَةِ كِإِصْطِلَاقِ
النُّحَاسِ إِلَى مَرْتَبَةِ الذَّهَبِ وَاللَّذِينَ خَلَّصُوا وَجُودَهُمْ مِنْ مَرْتَبَةِ النُّحَاسِ
وَجَعَلُوهُ ذَهَبًا خَالِصًا وَفَرَّغُوا مِنْ تَعَلُّمِ الشَّرِيعَةِ وَالطَّرِيقَةِ وَاکْتَفَوْا بِإِدَاءِ

الْفَرَائِضَ وَالْوَاجِبَاتِ بِالسَّنَنِ إِذَا رَأَوْهُمْ الْمُبْتَدَى ظَنَّ أَنَّهُمْ اسْقَطُوا التَّكَالِيفَ
 وَلَمْ يَذَرِ ذَلِكَ الْمُبْتَدَى أَنَّ نَفْسَهُ مَرِيضَةٌ بِالْمَرَضِ الْمَعْنَوِيِّ - (٦) وَنَحْنُ عُتَقَاءُ
 اللَّهِ - يَعْنِي بِسَبَبِ وَصُولِهِمْ إِلَى مَرْتَبَةِ الْجَذْبَةِ الْإِلَهِيَّةِ نَجَوْا مِنَ النَّفْسِ
 وَالشَّيْطَانِ وَعُتِقُوا مِنَ الْجَدِّ وَالْجُهْدِ - كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ - (٧) أَوْ نَقُولُ
 أَنَّ الشَّرِيعَةَ الْحُمِيَّةَ وَقَبُولُ الدَّوَاءِ بِوَفْقِ عِلْمِ الطَّبِّ وَالْحَقِيقَةُ هِيَ الصِّحَّةُ
 الْأَبَدِيَّةُ وَالْفَرَاغُ مِنَ ذَيْنِ الْأَثْنَيْنِ تَعْلَمُ عِلْمَ الطَّبِّ وَالْحُمِيَّةُ بِمُوجِبِهِ لِأَنَّ الْإِنْسَانَ
 إِذَا مَاتَ مِنْ هَذِهِ الْحَيَاتِ انْقَطَعَا الْإِثْنَانِ الشَّرِيعَةُ وَالطَّرِيقَةُ عَنْهُ وَبَقِيَ لَهُ
 الْحَقِيقَةُ لَوْ كَانَ وَاجِدَهَا صَخَبَ بِقَوْلِهِ يَا لَيْتَ قَوْمِي يَعْلَمُونَ بِمَا غَفَرَ لِي رَبِّي
 وَجَعَلَنِي مِنَ الْمُكْرَمِينَ - أَيْ مَنْ فَرَّغَ مِنَ الدُّنْيَا وَمِمَّا سَوَى اللَّهِ تَعَالَى وَأَفْنَى وَجُودَهُ
 وَصَلَ إِلَى الْحَقِيقَةِ بَعْدَ الْمَوْتِ وَقَبْلَ الْمَوْتِ الْإِخْتِيَارِ إِذَا فَنَى وَرَجَعَ مِنْ
 مَرْتَبَةِ الْفَنَاءِ فِي اللَّهِ إِلَى مَرْتَبَةِ الْبَشَرِيَّةِ قَالَ بِلِسَانِ حَالِهِ - يَا لَيْتَ قَوْمِي يَعْلَمُونَ
 الْخ - (٨) وَلَوْ كَانَ غَيْرَ وَاجِدٍ لِلْحَقِيقَةِ صَخَبَ بِقَوْلِهِ - يَا لَيْتَنِي لَمْ أَوْتَ
 كِتَابِيَّةً - وَلَمْ أَذْرِ مَا حِسَابِيَّةً يَا لَيْتَهَا كَانَتْ الْقَاضِيَّةُ مَا أَغْنَى عَنِّي مَا لَيْتَهُ هَلَكَ
 عَنِّي سُلْطَانِيَّةً - الشَّرِيعَةُ عِلْمٌ وَالطَّرِيقَةُ عَمَلٌ وَالْحَقِيقَةُ الْوُصُولُ إِلَى اللَّهِ
 فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ (٩) بِعِبَادَةِ رَبِّهِ
 أَحَدًا رَضِيَ اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ وَصَحْبِهِ أَجْمَعِينَ - قَالَ نَجْمُ الدِّينِ الْعَمَلُ

الصالح مُتَابِعَةُ النَّبِيِّ (ص) وَالتَّأْسَى بِسُنَّتِهِ ظَاهِرًا وَبَاطِنًا فَأَمَّا سُنَّتُهُ الظَّاهِرَةُ
 تَرْكُ الدُّنْيَا وَاخْتِيَارُ الْفَقْرِ وَدَوَامُ الْعُبُودِيَّةِ وَأَمَّا الْبَاطِنَةُ فَالتَّبَتُّلُ إِلَى اللَّهِ
 تَبَتُّلًا كَمَا فَصَّلَ - إِذْ يَغْشَى السِّدْرَةَ مَا يَغْشَى - مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَى وَلِهَذَا
 قَدْ رَأَى مِنْ آيَاتِهِ الْكُبْرَى وَبَلَغَ الْمَقْصَدَ الْأَعْلَى فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى -
 (عن المنهج القوى بتصرفٍ قليل).

مُقدِّمةُ المُترجمِ

تَمَّ بِتَوْفِيقِهِ جَلٍّ وَعَلا طَبْعُ تَرْجَمَةِ الدَفْتَرِ الْخَامِسِ الْجَامِعِ لِأُصُولِ
الشَّرِيعَةِ وَمَسَائِلِ الطَّرِيقَةِ عَلَى نَسْقٍ طَبْعِ تَرْجَمَةِ الدَفَاتِرِ السَّالِفَةِ وَلَمْ يَبْقَ
مِمَّا يَرْتَبِطُ بِالدَفَاتِرِ السِّتَةِ مِنْ مَثَنَوَى (مولانا جلال الدين) قُدَّسَ سِرُّهُ
سِوَى طَبْعِ صَحِيحِ أَغْلَاطِهَا الْمَطْبُوعَةِ الْمُعَدَّةِ لِلطَّبْعَةِ الثَّانِيَةِ مَعَ فِهْرِسِ
كَشْفِ أُبَيَاتِهَا الْغَامِضَةِ وَمَطَالِبِهَا الْعِلْمِيَّةِ الْمُدَوَّنَةِ بِأُسْلُوبٍ مُفِيدٍ قِيمَ كَمَا
ذَكَرَ فِي خَاتِمَةِ الدَفْتَرِ السَّادِسِ مِنْهَا بِأَنَّهَا تُطْبَعُ مُنْفَرِدَةً فِي مُجْلَدٍ سَابِعٍ
وَنَجْزَ مِنْ طَبْعِهَا حَالاً زُهَاءً مَاتَى صَفْحَةٌ وَمَا زِلْتُ أَشْكُرُ الْيَهُودِيَّ^(١) الذَّنْبَ
وَتَبْعِيْدِي سِتَّةَ أَعوَامٍ بِسِعَايَتِهِ إِلَى (قَرْمِيسِينَ) كَمَا أَشْرْتُ إِلَيْهِ فِي مُقَدِّمَةِ
الدَفْتَرِ الْأَوَّلِ وَكَثِيْرًا مَارَدَدْتُ أَثْنَاءَ مَا قَاسَيْتُهُ مِنْ عَنَاءِ الْغُرْبَةِ وَمُعَارَضَةِ
الْأَقْزَامِ تَرْجَمَةِ الْأَبْيَاتِ الثَّالِيَةِ لِمَوْلَانَا فِي قَافِيَةٍ ضَمَّنَ حِكَايَةَ وَأَعْظَى فِي
ابْتِدَاءِ كُلِّ وَعْظٍ لَهُ دَعَى لِلظَّلْمَةِ وَالْقَاسِيْنَ وَالْغَاوِينَ ...

(١) وَفِيهِ قِيلَ (بِهِ وَجْهٌ الْعِيفَافِ اسْوَدَّ قُبْحًا

وَقَبْلًا كَانَ كَالذَّهَبِ السَّيِّكِتِ

رَفَعَ كَفِيَّهٖ يَا رَبِّى الْعَظِيمِ
 رَحْمَةً أَنْزَلَ عَلَى كُلِّ لَثِيمٍ
 قَالَتْ الْخَلْقُ لَهُ لَمْ يُعْهَدْ
 لَيْسَ جُودًا ذَا لَهُمْ قَالَ أَنَا
 لِصَلاَحِي إِذْهُمْ صَارُوا السَّبَبَ
 لَكَ فِى الْوَاقِعِ قَدْ كَانَ الدَّوَاءُ
 لِيَتَفَرَّ مِنْهُ نَحْوُ الْخَلْوَةِ
 قَالَ يَا ذَا الصَّفْحِ وَالْمَنِ الْجَسِيمِ
 وَدَمِيمٍ وَغُتْلٍ وَزَنِيمٍ
 ذَا لِمَنْ ضَلَّ الدُّعَا مِنْ أَحَدٍ
 فِى الدُّنَا مِنْهُمْ رَأَيْتُ حَسَنًا
 فَالدُّعَاءُ لَهُمْ مِنِّى وَجَبَ
 كُلُّ خَصْمٍ وَبِهِ نِلْتَ الشِّفَاءُ
 مُسْتَمِدًّا لُطْفَ رَبِّ الْقُوَّةِ

صَدَقَ الْوَاعِظُ بِتَنْبِيهِهِ فِى دُعَائِهِ بَيْنَا أَنَا قَيْدَ الْوَحْدَةِ فِى (طَاقِ

بُستَانِ) ضَاحِيَةٍ (قِرْمِيسِينَ) جَالِسًا عَلَى زَلِيَّةٍ بَدِيعَةٍ مُتَأَثِّرًا

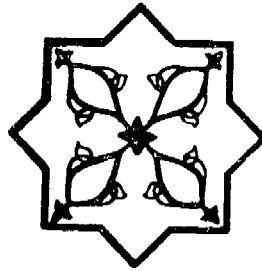
هَائِجًا عَلَى فَلَاكَةِ نَاسِجِيهَا وَنَاشِدًا فِيهِمْ مِنْ قَافِيَةٍ :

كَمْ غَادَةٌ مِثْلَ قَرْنِ الشَّمْسِ سَاغِبَةٍ
 أَذَى النِّسِيجِ لَهَا بِالْجَدِّ أَنْمَلَةٌ
 وَجَرَّحَ السَّهْدُ مِنْهَا مُقْلَةً وَهَبَتْ
 تُعْطَى الْمَكُوسَ لِيَزْمَارٍ وَمُحْتَكِرٍ
 لَهْفَى عَلَى الرِّيمِ قَدْ ضَاعَتْ ظِلَامَتُهُ
 وَأَغِيدٍ مِثْلَ قُرْصِ الْبَدْرِ عُرْيَانٍ
 رُصَّتْ مِنَ الدَّرِّ فِى حُقِّ لِعَقْيَانٍ
 سِحْرًا لِهَارُوتَ فِى غَمَزٍ بِأَجْفَانٍ
 تُجْبَى الْخَرَجَ لِخِمَارٍ وَمِبطَانٍ
 أَهَى عَلَى الْوَرْدِ وَيَلَائِي عَلَى الْبَانِ

إِذَا فَاجَأَتْنِى جَذْبَةُ التَّوْفِيقِ الْمَلَكُوتِيَّةِ لِتَرْجَمَةِ الْمَشْنُوعِ وَهِيَ مَوْلُودَةٌ

وَمَشْكُورَةٌ لِيُظْلَمَ ذَلِكَ الْعِلْجِ وَمِنْ مِثْلِهِ - وَفِى سَنَةِ ١٣٤٤ شَمْسِيَّةٍ وَرَدَّ مُخْبِرٌ

الجريدة القيّمة (تهران مصور) ورَسَّامُهَا دَارِي فِي شَارِعِ (الْكَمَرِ كُ)
 فِي طَهْرَانٍ وَبَعْدَ اسْتِعْلَامِهَا مِنِّي مَا نَاسَبَ عَنْ (تَرْجُمَةِ الْمُشْنَوِيِّ) وَتَدْوِينِ
 (دَائِرَةِ مَعَارِفِ الشَّيْعَةِ الْإِمَامِيَّةِ) اِنْتَشَرَتْ فِي الْعَدَدِ (١١٢٩) مِنْهَا
 مَقَالَةٌ ضَافِيَةٌ مُصَوَّرَةٌ مُعَرَّبَةٌ عَنْ التَّرْجُمَةِ وَعِلَّةٌ تَأْخِيرَ طَبْعِ بَقِيَّةِ مُجَلَّدَاتِ
 الدَّائِرَةِ - وَهُوَ الظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ .

نَاقِدُوا المَثنَوِيَّ وَتَرْجَمَتَهُ

کُلّ من قرأ المثنوی وترجمته رأى (مولانا خداوندگار جلال الدین) فی اثناء دفاتره الستة
 خصماً ألدّاً للفلاسفة المعتصمين بالدلیل والعلّة والسبب الحسنى

علّة اولیٰ نباشد دین او علت اخرى ندارد کین او
 ومُعادیاً حربیّاً لعلماء الظاهر المُعَوَّلین علی الشریعة لا الطریقة
 صد هزاران زاهل تقلید و نشان نیم وهمی افکنندشان در گمان
 و رآه أيضاً مُهاجماً علی المقلّدين والقوالین
 از محقق تا مقلّد فرقه‌هاست او چوداوداست و آندیگر صداست
 نوحه گر باشد مُقلّد در حدیث جز طمع نبود مراد آن خبیث
 مُزرباً بالعوام والغاوین من ناوی الانبیاء والاولیاء
 عامه را در فکر هم خوابه و طبق کی بود پروای عشق صنع حق
 در شب مهتاب مه را بر سَمَک از سگان و عوعو ایشان چه باک

ومن هذه الحَرْبِ العَوَانِ اللَّتِیْ أَشْبَهَا (مولانا) فی المثنوی علی من تَدَمَّرَ مِنْهُمْ تَوَلَّدَتْ
 حرب معنویة استعماریة أخرى من تمرکز السیطرة الدینیة والمذهبیة فی أقطار الممالک الاسلامیة قرونًا
 متوالیة ولا سیما فی ایرال منها دارت علی جمیع مبادئ العرفانیة واهتمها القول غیر مرّة بوحدة الوجود
 لا علی نَحْوِ الحُلُول

او تویی خود را بجو در او ی او کو و کوگو فاخته سان سوی او
 نامصوّر یا مصوّر پیش اوست کو همه مغزاست و بیرون شد ز پوست
 وزادَ ذلک انّ زعماء الدین والسیاسة فی ایران قرونًا متوالیة ینصرون مذهب الشیعة الأمامیة
 بقوّة قهّارة جبارة و هم یتألّبون علی المذهب الحنفی واهل السنّة و قد مدحه مولانا بقوله
 هر که بیرون شد ز حسن او سنی است اهل بینش اهل عقل و خوش پی است
 و هم یرجون ظهور الامام الثانی عشر الغائب و هو الحی القائم عندهم و خالفهم مولانا فی بقوله

ي

پس امام حي قائم آن ولی است خواه از نسل عمر خواه از علی است
ومن جرّاء هذه الأقاويل المحرقة وأمثالها اندحر مولانا بجيشه الجرّار المعنوى وهو كتابه
المنثوى وطُردَ الى غارٍ مُظلمٍ خوفاً منهم كما طُردَ أهلُ الكهفِ من دقيانوس او كما قلت أنا
هرب العقل نافقاً سميت جَحْرِي طِمطراقاً للدين خاف وطقاً
وبما ان الحقيقة ما ان تغشّت بالمجازات غالبية عليها ولو بعد حين بمصداق (ان الله متمّ نوره
ولو كره المشركون) بزغ نور مولانا والمنثوى بعد كسوفه ثانياً في العصر الذهبي (لإيران ايام سلطتها
المذهبية الجارفة لأقوال مخالفيها حتى قال فيه العالم الرباني الشيخ بهاء الدين العاملي

من نيمگويم كه آن عاليجناب هست پيغمبر ولی دارد كتاب

كما ذكر في اول ترجمة الدفتر الاول من المنثوى -

وما زال هذا الجزر والمد بالقدح والمدح في مولانا وكتابه المنثوى جارياً لعصرنا وفي الحقيقة
مدحُه فرعٌ لضعف السلطة المذهبية وقلة انتشار كتب العلوم الغربية العصرية وقدحُه فرعٌ لعكسهما -
ومما قاله مولانا في هجو الطاعنين على المنثوى ما هو مذكور مع ترجمته وشرحه الفارسي
في صفحة ٧٧٥ من ترجمة دفتر الثالث

ای سگک طاعن تو عوعو میکنی طعن قران را برون شو میکنی

أما الترجمة فهي المنثوى بعينه غير أنّها مصقولة باللغة العربية الطليقة بأسلوب اوضح من
الاصل وكما قاسى مولانا من مُنتقديه ومُعارضيه في نظمه قاسيت أنا ضعفه في سبيل ترجمته وتصحيحه
وطبعه ونشره بل دُقت الأُميرين في ذلك

تراکمتِ الشُجون فشَقّ طرسى وحيرى غلاض فأنبتتَ المقالُ

الى ناقدى المثنوى او ترجمته

أَنْظُرْ ابْلِيسَ السَّيِّئَ (نِينَوى)	أَيُّهَا النَّاظِرُ ابْلِيسَ السَّمَاءِ
كَانَ نِيئاً جَامِداً لَا يَسْتَوِي (١)	بُذِيَ بِالنُّونِ لَا الْمِيمَ لِأَنَّ
آيَةً يُهْدَى بِهَا أَوْ يَرَعَوِي	قَرَأَ الْقُرْآنَ لِلْكِسِّ مَادَرَى
نَظَرَ لَعْنًا لِابْلِيسِ الْغَوِيِّ	بَلْ لَهُ الْحَقُّ ضَرَى أَنْ فِيهِ كَمْ
أَدْمَنَ الْقَوْلَ بِقَدْحِ الْمَثْنَوِيِّ	جَذَبَ الْجِنْسُ الْجِنْسَ وَلِذَا
أَوْ لَهُ أَوْضَحَ (بِالْمُهْجِ الْقَوِيِّ) (٢)	أَوْ بِمَنْ تَرَجَّمَ مِنْهُ قَصَصاً
لَمْ يَكْ كُفْرَ (حُسَيْنِ الْبُشْرَوِي)	مَانَوِيّاً مَزْدَكِيّاً كُفْرَهُ
وَعَلَيْهِ الْكُفْرُ دَوْماً يَلْتَوِي	مِثْلَ دُودِ الْقَزِّ بِالْكَفْرِ انْطَوَى
عَنْ قَرِيبٍ يَنْطَهِي أَوْ يَنْشَوِي	عَبْدَ النَّارِ زَمَاناً وَبِهَا
أَوْ هُوَ ابْلِيسُ السَّيِّئِ (نِينَوى)	ذَا جَزَاءُ مَنْ هُوَ ابْلِيسُ السَّمَاءِ

(١) اراد بالميم ميم (ابو مرة) الذى هو من اسماء ابليس -

(٢) النهج القوى هو المنهج القوى فى شرح المثنوى للعلامة يوسف الزهدى المطبوع فى سنة

مجلدات فى مطبعة بولاق مصر -

این صفحه در اصل کتاب ناقص است

ترجمة دفتر الخامس من المثنوی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(۱) مُلِكُ الدُّنْيَا حُسَامُ الدِّينِ مَنْ	هُوَ نُورُ الْأَنْجَمِ لُطْفًا وَمَنْ
طَلَبَ الْبِدْءَ يَسْفِرُ خَامِسَ	مُسْفِرٌ كُلُّ ظَلَامٍ دَامِسٍ
(۲) يَا ضِيَاءَ الْحَقِّ سُلْطَانَ الدُّنَا	وَحُسَامَ الدِّينِ عُنوانَ الثَّنَا
كُلُّ مَنْ قَدْ كَانَ أَسَازَ الصِّفَا	لَهُ أَسَازَ لَكَ الْحَقُّ أَصْطَفَى
(۳) فَلَوْ أَنَّ الْخَلْقَ مَحْجُوبًا كَشِيفَ	لَمْ يَكُ وَالْخَلْقُ ذَا ضَيْقٍ ضَعِيفَ
(۴) فِي الْمَدِيحِ لَكَ أَعْطِيتُ أَنَا	حَقَّهُ فِي غَيْرِ ذَا النُّطْقِ هُنَا
(۵) شَفَتِي أَفْتَحْ لِسْكَنَ لِأَنَّ	لُقْمَةَ الْبَازِي ذِيَاكَ الْحَسَنَ
لَا تَلْبِقُ الصَّوَّةَ الْحِيلَةَ أَنْ	نَجْعَلَ الْمَاءَ مَعَ السَّمَنِ زَمَنَ

(۱) شه حسام الدين كه نور انجم است	طالب آغاز سفر پنجم است
(۲) ای ضیاء الحق حسام الدین راد	اوستادان صفا را اوستاد
(۳) گر نبودی خلق محجوب و کثیف	ور نبودی حلقهها تنگ و ضعیف
(۴) در مدیحت داد معنی دادمی	غیر این منطق لبی بگشا دمی
(۵) لیک لقمه باز آن صعوه نیست	چاره اکنون آب و روغن گرد نیست (۱)

- (۱) هَبْكَ طُوفَانَ السَّحَابِ مَا قَدَرْتُ
 (۲) تَتْرُكُ الشُّرْبَ لِمَاءٍ فَإِذَا
 مَا قَدَرْتُ تَشْرَبُ قَدْ لَزِمَا
 (۳) فَإِذَا مَا السِّرِّ لَا تَسْمَحُ أَنْ
 جَدِّدَ الْإِذْ رَاكَ فِي الْقَشْرِ لَهُ
 (۴) كُلُّ نَطْقٍ كَانَ بِالنِّسْبَةِ مِنْ
 لَكِنَّ الْغَيْرُ لَهُ الْلُبُّ الطَّرِيقُ
 (۵) فَالَسَّمَاءُ بِالنِّسْبَةِ لِلْعَرْشِ قَدْ
 هِيَ بِالْعَالِيَةِ جَنْبَ التُّرَابِ
 (۶) وَصَفَّكَ قُلْتُ أَنَا حَتَّى الطَّرِيقُ
 قَبْلَ أَنْ مِنْ فُوتِهِ الْحَسْرَةُ هُمْ
- تَشْرَبُ أَنِّي قَدَرْتُ مَا صَبَرْتُ
 أَنْتَ مَاءَ الْبَحْرِ مَازَدْتُ أَذَى
 تَشْرَبُ مِنْهُ عَلَى قَدْرِ الظَّمَا
 يَأْتِي فِي الْبَيْنِ فِيمَنْ لَطْفٍ وَمَنْ
 .. فِيهِ كَمْ زَادَ مِنَّا الْوَلَدُ ..
 نَطَقَكَ الْقَشْرُ وَبِالْقُبْحِ قُرْنُ
 عَدُّ وَالنَّشْرُ الْعَمِيمُ الْعَبْقَرِيُّ
 كَانَتْ السَّفَلُ وَلَكِنَّ كَمْ تُعَدُّ
 .. هَبْ عَلَتْ مِنْهُ التَّلَالُ وَالْهَضَابُ ..
 يَجِدُونَ يَلْحَقُوا أَهْلَ الطَّرِيقِ
 يَجِدُونَ حَيْثُ لَا تُجْدَى لَهُمْ

کی توان کردن بترك خورد آب
 هم بقدر تشنگی باید چشید
 درکها را تازه کن درقشر آن
 پیش دیگر فهمها مغزست نیک
 ورنه بس عالیست سوی خاک تود
 پیش ازین کز فوت آن حسرت خورند

(۱) گرچه نتوان خورد طوفان سحاب
 (۲) آب دریا را اگر نتوان کشید
 (۳) راز را گر می نیاری در میان
 (۴) نطقها نسبت بتوقش است لیک
 (۵) آسمان نسبت بعرش آمد فرود
 (۶) من بگویم وصف تو تا ره برند

- (۱) أَنْتَ نَوْرُ الْحَقِّ وَالرُّوحُ إِلَى
وَالْوَرَى فِي ظُلْمَةٍ لِلْوَهْمِ كَمْ
(۲) شَرُطَ التَّعْظِيمِ حَتَّى بِالْأَثَرِ
سَاحِبَ الْكُحْلِ يَصِيرُ هُوَ مِنْ
(۳) يَجِدُ النُّورَ الَّذِي كَانَ اسْتَعَدَّ
شَبَّهَ الْفَارِ دَجَى الظُّلْمَةِ
(۴) فِضْعَاؤُ الْآعَيْنِ مَنْ هُمْ أَبَدَ
فَمَتَى فِي مَشْعَلِ الْإِيمَانِ حِينَ
(۵) ذِي النُّكَاتِ الْمُشْكَلَاتِ وَالتَّتَى
قَيَّدَ طَبْعِ هُوَ مِنْ دِينِ غَدَا
- جَانِبِ الْحَقِّ جَذُوبٌ لِلْعُلَا
وَقَفُّوا وَ الظَّنِّ مِنْ غَمٍّ أَلَمْ ..
لَكَ ذَا النُّورِ اللَّطِيفِ مَنْ سَفَرِ (۱)
عَيْنِ ذِي الْعُمَى وَ مَنْ لَمْ تَسْتَبِينَ
زَائِدَ السَّمْعِ وَ مَنْ لَيْسَ بَعْدَ
عَشَقٍ .. كَانَ حَلِيفَ النِّقْمَةِ ..
طَوَّفُوا فِي الدَّلِيلِ حَبُّوا لِلنَّكَدِ
طَوَّفُوا النُّورَ لَهُمْ خَصْمٌ مُبِينٌ ..
بِالدَّقِيقَاتِ غَدَتْ بِالْجُمَلَةِ :
مُظْلِمًا .. مَا لَهُ فِيهِ مِنْ هُدًى ..

(۱) تقدیره تعظیم شرطست و هو جواب لمن قال اذا كان حسام الدين نور الحق و خاصية النور دفع الشك والوهم لای شیء لم ينورهم فاجاب التعظیم شرط فی الطريقة .

- (۱) نور حقی و بحق جذاب جان
(۲) شرط تعظیم است تا این نور خوش
(۳) نور یابد مستعد تیز گوش
(۴) سست چشمانی که شب جولان کنند
(۵) نکته‌های مشکل باریک شد
- خلق در ظلمات و همند و گمان
گردد این بی دیدگان را سرمه کش
کو نباشد عاشق ظلمت چو موش
کی طواف مشعل ایمان کنند
بند طبعی که ز دین تاریک شد

(١) كُنْ بِذَا الْفَنِّ السُّدِيِّ وَاللُّحْمَةِ لَهُ تَزْدَانُ وَتَبْدُو الْهِمَّةُ
وَلِهَذَا الْعَيْنِ أَنَا مَا قَدَرُ يَفْتَحُ فِي الشَّمْسِ أَوْ يُجَلِّي النَّظَرَ
(٢) مِثْلُ نَخْلٍ أَبَدًا مَا قَدَرَا يَرْفَعُ الْأَغْصَانُ يُبْدِي الثَّمَرَا
مِثْلُ فَارٍ عَمِلَ كَمِ مِنْ ثَقُوبٍ لَهُ فِي الْأَرْضِ وَلَمْ يَلَفِ الْوُثُوبُ

فی بیان معنی الایة الکریمه فخذ اربعة من الطیر فصرهن الیک (١)

(٣) قَلْبُ ذَا الْخَلْقِ صِفَاتُ أَرْبَعِهِ ضَغَطَتْ جَرَّتْ إِلَيْهِ التَّبَعَهُ ..
وَمَسَامِيرًا غَدَّتْ ذِي الْأَرْبَعِهِ تُسِمِرُ الْعَقْلَ وَتُولِيهِ الضَّعْفَ
(٤) فَخَلِيلُ الْوَقْتِ يَا شَمْسَ الْحَجَبِ أَنْتَ .. نَعَمَ الْمَأْمَنُ وَالْمُلْتَجَى ..
أَقْتُلِ الْأَطْيَارَ هَذِي الْأَرْبَعَهُ مِنْ طَرِيقًا قَطَعْتَ جَرَّتْ ضَعْفَهُ

(١) تا برآر آید هنر را تار و پود چشم در خورشید نتواند گشود

(٢) همچو نخلی بر نیارد شاخها کرده موشان زمین سوراخها

.. در معنی آیه کریمه فخذ اربعة من الطیر فصرهن الیک .. (١)

(٣) چار وصف است این بشر را در فشار چار میخ عقل گشته این چهار

(٤) تو خلیل وقتی ای خورشید هشی این چهار اطیاری رهزن را بکشی

(١) الایة فی سورة البقرة (واذ قال ابواهم وبی ارنی کیف تحیی الموتی قال او لم تؤمن قال بلی ولكن لیطمئن قلبی قال فخذ اربعة من الطیر فصرهن الیک) بکسر الصاد وضمها ای املهن الیک وقطعن واخلط لحمهن وریشن ثم اجعل علی کل جبل منهن جزء ثم ادعهن یاتینک سعیاً واعلم ان الله عزیز حکیم) فاخذ طاوساً ونسراً وغراباً وديکاً وفعل بهن ما ذکر وأمسک رؤسهن عنده ودعاهن فتطایرت الاجزاء الی بعضها حتی تکاملت ثم اقبلت الی رؤسها

- (۱) ذَا لِأَنَّ كُلَّ طَيْرٍ بِالمِثْلِ
 كالغراب عَيْنَ عَقْلِ مَنْ غَدَى
 (۲) ذِي صِفَاتِ البَدَنِ الأَرْبَعَةُ :
 مِثْلَ أَطْيَارِ الخَلِيلِ ذَبْحُهَا
 (۳) يَا خَلِيلُ فِي خَلَاصِ الحَسَنِ
 رَأْسُهَا اقْطَعْ مِنَ القَيْدِ الحَدِيدِ
 (۴) أَنْتَ أَنْتَ الكُلُّ وَالكُلُّ لَكَ
 (۵) فَهُمْ الرِّجْلُ لَكَ مِنْكَ الدُّنَا
 مائةُ جَيْشٍ يَصِيرُ بَعْدَهُ
 (۶) حَيْثُ أَنْ ذَا البَدَنِ صَارَ مَقَامُ
 إِسْمِهَا الأَرْبَعَةُ الأَطْيَارُ مَنْ
 كَانَ مِنْهَا بِاجْتِهَادٍ وَعَمَلٍ
 عَاقِلًا جَرَّ وَأَوْلَاهُ الرَّدَى
 مَنْ لِرُوحِ العَالَمِينَ الضَّعْفَةُ
 يُعْطَى لِلروحِ سَبِيلًا وَالنُّهَى^(۱)
 وَالقَبِيحِ وَجَمِيلِ المَسْنَنِ
 تَخْلُصُ الأَرْجُلُ تَأْتِي مَا تُرِيدُ..
 هُمْ أَجْزَاءُ فَاطِلِقُ خَلْسَا
 عَالَمِ الأَرْوَاحِ تَغْدُو وَالهِنَا
 رَاكِبُ فَرْدٍ.. كَجَيْشٍ وَحْدَهُ..
 أَرْبَعُ عَادَاتٍ فِي الخُلُقِ مُدَامُ
 تَطْلُبُ الفِتْنَةَ صَارَ فِي الزَّمَنِ

(۱) ای اذبح هذه الصفات الاربعة لتعطى الروح سبيلا فيعطى القلب اطمئنانا يصل به الى عين اليقين فان بسمل بمعنى اذبح -

- (۱) زانکه هر مرغی از آنها زاع و ش
 (۲) چاروصف تن چو مرغان خلیل
 (۳) ای خلیل اندر خلاص نیک و بد
 (۴) کل توئی و جمله گان اجزای تو
 (۵) از تو عالم روح زاری میشود
 (۶) زانکه این تن شد مقام چارخو
 هست عقل عاقلان را دیده کش
 بسمل ایشان دهد جان را سبیل
 سر بریشان تا رهد پاها ز بند
 پا نشا که هست ایشان پای تو
 پشت صد لشکر سواری میشود
 نامشان شد چار سرغ فتنه جو

- (۱) فُخْلُوداً لِلْأَنَامِ وَسِعَهُ
مَنْ هِيَ بِالشَّوْمِ بَانَتْ وَالنَّكَدْ
(۲) ثُمَّ مِنْ نَوْعٍ جَدِيدٍ أَحْيَاهُمْ
فَلَهُمْ مِنْ بَعْدِ ذَا مِنْهَا الضَّرَرُ
(۳) هَذِهِ الْأَرْبَعَةُ الْأَطْيَارُ مَنْ
وَالطَّرِيقَ قَطَعَتْ قَلْبَ الْوَرَى
(۴) إِذِ عَالَى كُلِّ الْقُلُوبِ بِالْأَمِيرِ
(۵) نَائِباً لِلْحَقِّ مِنْ هَذِي الطَّيُورِ
حَيَّةٌ إِقْطَعِ لَهَا الرَّأْسَ الْأَنَامُ
(۶) هِيَ طَاوُوسٌ وَبَطٌّ وَغُرَابٌ
فَأَلَى الْأَرْبَعَةِ الْأَطْيَارِ كَانَ
- إِنْ تَرُمَ مِنْ ذِي الطَّيُورِ الْأَرْبَعَةُ
إِقْطَعِ الرَّأْسَ وَبَدِّدْهَا أَبَدَ
أَيْضاً.. اَعْمَلْ مَا تَرَى فِي نَجْجِهِمْ
قَطُّ لَا يَأْتِي وَلَا تَلْقَى الْخَطَرَ
مَعْنَوِيَّاتٌ هِيَ.. صَنَعْنَا وَفَنَ..
مَوْطِنَا سَوَّاتُ لَهَا.. سَامِي الذَّرَى..
أَنْتَ فِي ذَالِدُورٍ لِلْحَقِّ تَصِيرُ
مَنْ هِيَ الْأَرْبَعَةُ مَرَّ الْعُصُورُ
مَنْ فَنِي الْخَالِدِ سَوِيَّهِ مُدَامُ
مَعَ دِيكَ مَنْ بِهِمْ زَادُوا عَذَابُ
ذَا الْمَشَالِ فِي النَّفُوسِ.. الْعَمَرَهَانُ..

سر ببر این چار مرغ شوم و بد
که نباشد بعد از آن ز ایشان ضرر
کرده اند اندر دل خلقان وطن
اندرین دوران خایفه حق توئی
سرمدی کن خلق ناپاینده را
این مثال چار مرغ اندر نفوس

(۱) خلق را گر زندگی خواهی ابد
(۲) باز نشان زنده کن از نوع دگر
(۳) چار مرغ معنوی را راهزن
(۴) چون امیر جمله دلها توئی
(۵) سر ببر این چار مرغ زنده را
(۶) بط و طاوس است زاغ است و خروس

- (۱) حِرْصاً الْبَطْ غَدَى وَالْدِيكُ كَانَ
 (۲) وَالْغَرَابُ الْمَنِيَّةُ مِنْهُ بِأَنَّ
 طَامِعاً كَانَ بِتَأْيِيدٍ وَ فِي
 (۳) بَطُّ الْحِرْصِ لِأَنَّ فِي الْأَرْضِ حِينَ
 (۴) كَانَ فِي الْيَبْسِ أَوِ الرُّطْبِ زَمَنٌ
 يَسْمَعُ حُكْماً سِوَى أَمْرِ كَلُّوا
 (۵) مِثْلَ رَبِّ الْغَارَةِ الْبَيْتِ حَفَرَ
 (۶) يَمَلَأُ مِنْهُ الْجُرَابُ وَالْمَلِيحُ
 فِيهِ حَبُّ الْحِمِّصِ وَالْدُرُّ قَدْ
 (۷) حَذَرًا مِنْ أَنْ مُغِيرٌ غَيْرُهُ
 يُحْشَى فِي جَوَاقِهِ الرُّطْبُ وَ مَا

جاه چون طاوس و زاغ آن منیت است
 طامع تأیید یا عمر دراز
 در تر و در خشک میجوید دفين
 نشنود از حکم جز اسر کلو
 زود زو انبان خود پر میکند
 دانهای در و حبات نخود
 می فشارد در جوال او خشک و تر

(۱) بط حرص است و خروس آن شهوت است
 (۲) منیتش آن که بود امید ساز
 (۳) بط حرص آمد که نوکش در زمین
 (۴) یک زمان نبود معطل آن گلو
 (۵) همچو یغما چیست خانه میکند
 (۶) اندر انبان می فشارد نیک و بد
 (۷) تا مبادا یاغی آید دگر

- (۱) قَلَّتِ الْفُرْصَةُ وَ الْوَقْتُ بِضَيْقٍ
وَضَعُ فِي إِيطِهِ الْكَلَّ سَرِيعٍ
(۲) فَعَلَى الْمَلِكِ لَهُ لَمْ يَعْتَمِدْ
مِنْ مُغِيرٍ فِي الْأَمَامِ لِي الْمُنَى
(۳) لَكِنَّ الْمُؤْمِنُ فِي تِلْكَ الْحَيَاةِ
غَارَةٌ يَعْمَلُ إِذْ قَدْ أَمِنَا
(۴) لَهُ خَصْمٌ يَرُدُّ يَدْرِي الْغَضَبُ
(۵) آمِنٌ مِنْ سَادَةِ أُخْرَى بَانَ
(۶) يَأْخُذُونَ مِنْهُ فِي ضَبِطِ الْحَشَمِ
أَنْ مُدَامًا أَحَدٌ مَا قَدَرَا
(۷) فَإِذَا لَا شَكَّ أَنْ لَا يَضْطَرِبُ
مِنْ ذِهَابِ الْحَظِّ مِنْهُ وَالنَّصِيبُ

در بغل زد هرچه زوتر بی وقوف
که مبادا یاغی آید به پیش
میکنند غارت بمهل و با اذات
می شناسد قهر شه را بر عدو
که نیابندش مزاحم صرفه بر
که نیارد کرد کس بر کس ستم
از فوات حظ خود ایمن بود

(۱) وقت تنگ و فرصت اندر او میخوف
(۲) اعتمادش نیست بر سلطان خویش
(۳) لیکم مؤمن ز اعتماد آن حیات
(۴) ایمن است از فوت و از یاغی که او
(۵) و ایمن است از خواجه تاشان دگر
(۶) عدل شه را دید در ضبط حشم
(۷) لاجرم نشتابد و ساکن بود

- (۱) فَأَنَاءُ لَهُ مَعَ صَبْرٍ كَثِيرٍ
مُؤْتَرَأً وَالْجَيْبُ مِنْهُ طَاهِرٌ
(۲) فَالتَّائِي ذَا مِنْ الرَّحْمَنِ بَانَ
(۳) ذَلِكَ التَّعْجِيلُ فَالشَّيْطَانُ لَهُ
وَ لِهُذَا جَمَلَ الصَّبْرِ قَتْلُ
(۴) فَمَنْ الذِّكْرِ اسْمَعِ ابْلِيسَ الْعَنِيْدُ
(۵) كَى يَذَا أَنْتَ الْقَبِيْحُ تَأْكُلُ
مَا لَكَ مِنْ مُهْلَةٍ أَوْ مِنْ ثَوَابِ
(۶) فَإِذَا فِي سَبْعَةِ أَبْطُنٍ قَدْ
رُوحُهُ وَالْقَلْبُ مُضْنَى وَ سَقِيمِ
- عَيْنُهُ الشَّبَعَانَةُ دَوْرًا يَصِيرُ
وَاحِدٌ بَاطِنُهُ وَ الظَّاهِرُ
وَ مِنْ الْهَزَّةِ لِلشَّيْطَانِ كَانَ
خَوْفَ التَّعْجِيلِ رَامَ مِنْ بَلَه (۱)
لَهُ بِالْعَقْرِ فَخَابَ وَ انْخَدَلَ (۲)
فِي الْوَعِيدِ الْخَوْفِ مِنْ فَقْرٍ شَدِيدِ
وَ الْقَبِيْحِ تَأْخُذُ . . لَا تَاهَلُ
لَا وَلَا الْإِنصَافُ لَمْ تَخْشَ الْعِقَابُ
أَكَلَ الْكَافِرُ وَ الشَّبَعُ فَقَدْ
بَانَهَزَالَ وَ لَهُ الْبَطْنُ ضَخِيمِ

(۱) نسخه ثانیة (خوف بالفقر اولاه البله) - (۲) ای و جمال الصبر یقتله بالعقر

قال تعالى ففقروها فندمهم عليهم يذنبهم قسواها ولا يخافوا عقباها -

- (۱) پس تانی دارد و صبر و شکیب
(۲) کاین تائی پرتو رحمان بود
(۳) زانکه شیطانش بترساند ز فقر
(۴) از نبی بشنوکه شیطان دروعید
(۵) تاخوری زشت و بری زشت ازشتاب
(۶) لاجرم کافر خورد در هفت بطن
- چشم سیر و مؤثر است و پاك جیب
وآن شتاب از هزه شیطان بود
بارگیر صبر را بکشد بعقر (۱)
میکنند تهدید از فقر شدید
نی سروت نی تائی نی ثواب
جان و دل باریک لاغر زفت بطن

۱- (بارگیر) برای فرشت زدن اسب و شتر از برای بارکردن و مهاری و هودج و

عماری هم گویند (برهان قاطع) -

سبب ورود الحديث للمصطفى (ص) الكافر يأكل في سبعة امعاء
والمؤمن يأكل في معاء واحد (۱)

- (۱) ضيفاً الكفار صاروا للنبیّ فی المساء المسجد السامی السنیّ
(۲) وردوا أن نحنُ یا ملک الدنا قَدْ آتینا نَحْوَكْ ضیفاً هُنا
أَنْتَ یا مَنْ كُنْتَ مِضِیافاً لِمَنْ فی السماء نَزَلَ الْأُفُقَ سَكَنَ
(۳) ما لنا حظٌّ وَ مِنْ شَاوِ بَعِیدَ قَدْ وَصَلْنَا اسْرِعْ وَ مِثْلَ ما تُریدَ
وَ عَلَی الرّأْسِ لَنَا فَضْلاً وَ نُورَ انْثُرْ اسْعِدْنَا بِلُطْفٍ وَ سُورَ
(۴) قَالِی اصْحَابِهِ الْوَجْهَ أَدَارَ ذَلِكَ السُّلْطَانُ مَنْ فی الْکَوْنِ صَارَ
آخِذاً فی یَدِ کُلِّ مَنْ غَدِی مَلِکاً فی الْمَلِکِ أَوْ عَبْدًا بَدِی
(۵) قَالَ یا أَصْحَابِی فَلْتَقَسِّمُوا ذِی الضُّیُوفَ بَیْنَكُمْ إِذْ أَنْتُمْ
قَدْ مُلِئْتُمْ أَبْداً مِنْیَّ وَ مِنْ خُلِقِی .. مِنْكُمْ بِی الرُّوحُ قُرْنُ

(۱) المعی ما یدخل فیهِ الطعام -

سبب ورود الحديث الخ

- (۱) کافران بیهمان پیغمبر شدند وقت شام ایشان بمسجد آمدند
(۲) کاسدیم ای شاه ما اینجا قنق ای تو سهران دار سکان افق
(۳) بینوائیم و رسیده ما ز دور هین بیفشان بر سر ما فضل و نور
(۴) رو بیاران گرد آن سلطان را دستگیر جمله شاهان^{۱۲} و عباد
(۵) گفت ای یاران من قسمت کنید که شما پر از من و خوی کنید

- (۱) مُلِئْتُ أَجْسَامُ كُلِّ عَسْكَرٍ
هُمْ عَلَى الْأَعْدَاءِ لِلْإِسْلَامِ قَدْ
(۲) فَعَلَى الْأَخْوَانِ أَيْ غَضَبِ
(۳) قَبْلًا ذَنْبٍ عَلَى إِخْوَانِكَ
تَضْرِبُ الدَّرَقَةَ بِالْوِزْنِ تُعَدُّ
(۴) فَالْمَلِكُ مُفْرَدَ الرُّوحِ بَدَى
وَكَذَاكَ الرُّوحُ كَالْمَاءِ النَّمِيرِ
(۵) مَاءُ رُوحِ الْمَلِكِ حُلُوءًا إِذَا
أَبْدَأَ بِالماءِ حُلُوءًا وَنَمِيرٌ
(۶) فَالرَّعَايَا الدِّينَ لِلْمَلِكِ وَلَا
هَكَذَا قَدْ قَالَ سُلْطَانُ عَبَسَ
- بِالْمَلِكِ وَ لَذَا بِالْأَثَرِ
ضَرَبُوا السَّيْفَ بِجَهْدٍ لَا يُعَدُّ
مِنْهُمْ جَاءَ لَكَ إِنْ تَحْسِبِ
عَكْسَ بُغْضِ الْمَلِكِ مِمَّا يَكَا
عَشْرَةَ أَرْطَالٍ فِي جُهْدٍ وَجَدَ
وَ بِهِ الْعَسْكَرُ مَمْلُوءًا غَدَى
وَ لَهَا الْأَجْسَامُ كَالنَّهْرِ تَصِيرُ
صَارَ كُلُّ الْأَنْهَارِ كَأَنَّهُ كَذَا
مِثْلُ مَاءِ الرُّوحِ لِلْمَلِكِ تَصِيرُ
غَيْرِهِ تَتَّبِعُ فِي ذَا الْمَلَأَ
مَنْ هُوَ لِلْكَوْنِ رُوحٌ وَ نَفْسٌ (۱)

(۱) اراد بسلطان عبس الذی انزل علیه (عبس) النبی کلج (وتولی) اعرض (ان جاءه الاغمی) عبدالله بن ام مکتوم فقطعه عما هو مشغول به ممن یرجو اسلامه من اشراف قریش و لم یدر الاغمی انه مشغول بذلك فتاداه علمنی مما علمک الله فانصرف الی بینته ففوت فی ذلک فیکون هنا سلطان عبس بمعنی صاحب الوحی الالهی علی ذکر طریقه الجزء و ارادة الکمل ای کل من کان و ارثاله -

- (۱) پر بود اجسام هر لشکر زشاه
(۲) تو بچشم شه زنی آن تیغ را
(۳) بر برادر بیگناهی میزنی
(۴) شه یکی جانست و لشکر هر ازو
(۵) آب روح شاه اگر شیرین بود
(۶) که رعیت دین شه دارند و بس
- زان زنده آن تیغ براعدای جاه
ور نه براخوان چه خشم آمد ترا
عکس خشم شاه گرز ده منی
روح چون جان است و این اجسام جو
جمله جوها ز آب شیرین خوش شود
اینچنین فرمود سلطان عبس

- (۱) کُلُّ فَرْدٍ كَانَ لِلصَّخْبِ أَتَّخَبَ
لَهُ ضَيْفًا وَاحِدًا فِيهِ ذَهَبُ
بَيْنَ ذِي الْأَضْيَافِ ضَخْمٌ لَا نُظِيرُ
لَهُ فِي الْجِسْمِ وَفِي الْبَطْنِ كَبِيرُ
(۲) وَجَدَ الْجِسْمَ الضَّخِيمَ وَانْفَرَدَ
وَحْدَهُ فِي الْمَسْجِدِ لَا مَعَ أَحَدٍ
(۳) ظَلَّ مِثْلَ الدَّرْدِ فِي الْكَاسِ لِأَنَّهُ
بَقِيَ الْفَرْدَ النَّبِيَّ الْمُؤْتَمَنُ
بِهِ رَاحَ وَجِدَتْ فِي ذَا الزَّمَنِ
سَبْعَةُ مَا عِزَّةٌ تَعْطَى اللَّبَنُ
(۴) هَذِهِ الْمَاعِزُ فِي الْبَيْتِ مُدَامُ
لِلْحَلِيبِ مَكْنَتْ وَقْتُ الطَّعَامِ
(۵) فَحَلِيبَ الْمَعِزِ تِلْكَ السَّبْعَةُ
مَعَ خُبْزٍ وَطُعُومٍ جَمَّةٍ
أَكَلَ ذَاكَ أَبُو الْقَحْطِ وَمَنْ
هُوَ ابْنُ الْغِزِّ أَوْ عَوْجُ الزَّمَنِ

- (۱) هر یکی یاری یکی مهمان گزید
در میان بد بیک شکم زفت و غنید
(۲) جسم ضخمی داشت کس او را نبرد
مانند در مسجد چو اندر جام درد
(۳) مصطفی بردش چو واماند از همه
هفت بز بد شیرده اندر رسته
(۴) که مقیم خانه بودندی بزبان
بهر دوشیدن برای وقت خوان
(۵) نان و آش و شیر آن هر هفت بز
خورد آن بوقحط عوج ابن غز (۱)

(۱) در حاشیه نسخه لکناهور چنین نوشته (بوقحط کنایه از اینکه آن شخص کثیرالجوع بود و اطلاق عوج بر وی باعتبار معنی وصفی است یعنی ابن الکفر و ابن الغز از قبیل ابن الغرض است و غز بضم گروهی از ترکان که در عهد سلطان سنجر در خراسان خروج کردند و سلطان را دربند داشتند - عوج نام شخصی بود و مادر او عتق قد کلان داشت و بسیار میخورد و در طوفان نوح غرق نشد و کافر بود بصفحه (۷) جزء ششم شرح بحر العلوم رجوع شود -

- (۱) کُلُّ أَهْلِ الْبَيْتِ صَارُوا فِي غَضَبٍ
 (۲) مِعْدَةٌ كَالطَّبْلِ بِالْأَكْلِ جَعَلَ
 مَعَ ثَمَانٍ مِنْ رِجَالٍ أَكَلُوا
 (۳) فَبِذَلِكَ الْوَقْتِ لِلْحُجْرَةِ قَدْ
 فَعَلِيهِ الْأَمَةُ الْبَابَ غَضَبٌ
 (۴) أَلْقَتْ الزَّنْجِيرَ لِلْبَابِ لِأَنَّ
 (۵) فَمِنْ النِّصْفِ لَيْتَكَ اللَّيْلَةَ
 لِمَقَاضِيهِ الْكَثِيرِ وَالْوَجْعِ
 (۶) مِنْ فِرَاشٍ لَهُ قَامَ يَجْعَلُ
 جَاءَ نَحْوَ الْبَابِ لَمَّا أَنْ وَصَلَ
 (۷) ذَلِكَ الْمُحْتَالَ أَنْوَاعَ الْحَيْلِ
 أَبَدًا مَا فَتَحَ ذَلِكَ الرِّتَاجَ
- حَيْثُ كُلُّ لَبَنِ الْمَعِزِّ طَلَبُ
 طَبْلَةُ الْقِسْمِ لِعَشْرِ يَجْعَلُ
 وَحْدَهُ وَالنَّوْمُ لَمَّا حَصَلَ
 رَاحَ فِيهَا وَحْدَهُ لَمَّا قَعَدَ
 أَغْلَقْتُ مِنْ خَارِجٍ قَيْدَ التَّعَبِ
 مِنْهُ كَانَتْ فِي شَجُونٍ وَإِحْنٍ
 لِلصَّبَاحِ الْكَافِرُ ذُو الْبِطْنَةِ
 ذَا اللَّذَى فِي بَطْنِهِ زَادَ جَزَعَ
 فَعَلَى الْبَابِ الْيَدَ لَمَّا جَعَلَ
 كَانَ مَغْلُوقًا لَهُ الْيَأْسُ حَصَلَ
 لِافْتِتَاحِ ذَلِكَ الْبَابِ فَعَلَ
 وَ لَهُ أَعْيَى الطَّرِيقُ وَالْعِلَاجُ

که همه در شیر بز طامع بدند
 قسم هژده آدمی تنها بخورد
 بس کنیزک از غضب در را به بست
 که ازو بد خشمگین و دردمند
 بس تقاضا آمد و درد شکم
 دست بردر چون نهاد او بسته یافت
 نوع نوع و خود نشد آن بند باز

(۱) جمله اهل بیت خشم آلو شدند
 (۲) معده طبلی خوار همچون طبله کرد
 (۳) وقت خفتن رفت و در حیره نشست
 (۴) از برون زنجیر در را در فگند
 (۵) گبر را از نیم شب تا صبحدم
 (۶) از فراش خویش سوی در شافت
 در گشادن حيله کرد آن حيله ساز

- (۱) فَالتَّقَاضَى ضَوْعِفَ الْبَيْتِ يَضِيقُ
 بَقِيَّ الْحَيْرَانِ مِنْ غَيْرِ دَوَاءِ
 (۲) حِيلَةً سَوَى وَ فِي النَّوْمِ غَدَرُ
 (۳) هُوَ فِي الْمَخْرُوبَةِ حَلٌّ لِأَنَّ
 لَهُ فِي الْفِكْرِ فَعِنْدَ النَّوْمِ قَدْ
 (۴) إِذْ رَأَى النَّفْسَ لَهُ مَا مِنْ أَحَدٍ
 كَانَ مُحْتَاجًا فَقِيَّ الْحَالِ هُنَاكَ
 (۵) أُيْقِظَ بَعْدَ الْفِرَاشِ نَظَرًا
 (۶) وَغَدَى الْمَجْنُونُ دَوْمًا بِاضْطِرَابٍ
 لَهُ سِتَارًا مِنَ الْخَوْفِ أَبَانَ
 (۷) قَالَ فَالنَّوْمُ لِي مِنْ يَقْظَتِي
 أَكُلُ فِي السَّمْتِ ذَا وَفَقَ الْمُنَى
- لِلْخَلَاصِ وَ لَهُ أَغْيَى الطَّرِيقُ
 جَدُّهُ بِالْبَيْتِ قَدْ ضَاعَ هَبَاءُ ..
 نَفْسَهُ إِذْ ذَاكَ فِي النَّوْمِ نَظَرُ
 كَانَتْ الْمَخْرُوبَةُ ذَاكَ الزَّمَنُ
 ظَهَرَتْ مِنْهُ كَمَا قَبْلًا وَجَدَ
 حَلٌّ فِي الْمَخْرُوبَةِ وَ هُوَ بِجَدِّ
 فِي الْفِرَاشِ غَاطَ مِنْ غَيْرِ ارْتِيَاكَ
 مُلَأَ بِالْحَدِيثِ فَانْبَهَرَ
 وَلِذَا الْخُزْيُ اللَّذِي لَيْسَ التُّرَابُ
 مَاءً صَوْتِ لِحْزَنِ وَامْتِحَانِ
 أَقْبَحُ حَالًا لِأَنَّ مِنْ نُهْمَتِي
 وَ أَغْوَطُ ذَلِكَ السَّمْتِ أَنَا

مانند او حیران و بی درمان و دنگ
 خویش را در خواب درویرانه دید
 شد بخواب اندر همانجا منظرش
 او چنان محتاج اندر دم برید
 پر حث دیوانه شد از اضطراب
 اینچنین رسوائی بی خاک پوش
 که خورم انسان و زینسان میریم

(۱) شد تقاضا بر تقاضا خانه تنگ
 (۲) حیلۀ کرد و بخواب اندر خزید
 (۳) زانکه ویرانه بد اندر خاطرش
 (۴) خویش درویرانه خالی چو دید
 (۵) گشت بیدار و بدید آن جاسه خواب
 (۶) ز اندرون او برآمد صد خروش
 (۷) گفت خوابم بد تر از بیداریم

- (۱) صَاحَ يَا مَوْتَ هَلُمَّ وَاذْهَبِ
مِثْلَمَا الْكَفَّارُ فِي يَوْمِ النُّشُورِ
(۲) بِانْتِظَارٍ أَنْ مَتَى اللَّيْلُ يَتِمَّ
(۳) لَهُ صَوْتُ كَبِيٍّ هُوَ كَالسَّهْمِ مِنْ
وَيَرَاهُ أَبَدًا مِنْ أَحَدٍ
(۴) كَثُرَتْ ذِي الْقِصَّةِ إِفْتِصِرَّ
وَمِنْ الْحُزَنِ الْكَثِيرِ وَالْحَرْجِ
بِي هَلُمَّ خُذْنِي لَا تَرْغَبِ
أَظْهَرْتُ دَوْمًا عَوِيلًا وَثُبُورَ
بَقِي حَتَّى مِنْ الْبَابِ يَلْمُ
قَوْسِهِ يَهْرَبُ حَتَّى لَمْ يَبْنَ
لَمَحَّةً فِي مِثْلِ ذَا الْحَالِ الرَّدِيِّ
فُتِحَ الْبَابُ بِصُبْحِ سَفِيرِ
خَلَصَ بَنًا لَهُ حَانَ الْفَرَجِ

فتح المصطفى باب الحجرة

- (۵) فَالَنَبِيُّ جَاءَ فِي الصُّبْحِ فَتَحَ
(۶) لِلَّذِي ضَلَّ الطَّرِيقَ الْبَابُ قَدْ
إِخْتَفَى حَتَّى بِهَذَا الْخَجَلِ
ذَلِكَ الْبَابُ وَفِي الصُّبْحِ مَنَحَ
فُتِحَ ثُمَّ النَّبِيُّ الطُّهْرُ بَعْدَ
لَا يَصِيرُ إِذْ رَأَاهُ مُبْتَلَا

- (۱) بانگ میزد واثبور واثبور
(۲) منتظر که کی شود آن شب بسر
(۳) تا گریزد او چوتیری از کمان
(۴) قصه بسیارست و کوتاه میکنم
آنچنانکه کافران روز نشور
تا درآید از گشادن بانگ در
تا نمیند هیچکس او را چنان
باز شد آن در رهید از درد و غم

در حجرة گشادن مصطفى (ع)

- (۵) مصطفى صبح آمد و در را گشاد
(۶) در گشاد و گشت پنهان مصطفى
صبح آن گمراه را در راه داد
تا نگردد شرمسار آن مبتلا

- (۱) کَیْ هُوَ یَخْرُجُ مِنْ غَیْرِ اَدَبٍ
وَجَهَ مَنْ قَدْ فَتَحَ الْبَابَ وَلَا
(۲) اَوْ هُوَ خَلْفَ الْجِدَارِ اسْتَتَرَا
(۳) صِبْغَةُ اللَّهِ وَحِينًا تَسْتُرُ
(۴) فَالنَّبِيُّ الْمُصْطَفَى الْحَالَ نَظَرَ
غَیْرَ اَنْ الْمَانِعَ اَمْرٌ صَدَرَ
(۵) سَاتِرٌ مِنْ غَیْرِ کَیْفٍ کَیْ بِهِ
قُدْرَةُ اللَّهِ عَلٰی هَذَا تَزِیْدُ
(۶) کَیْ بِهِ الْخِزْيُ الْکَثِیْرُ لَا یَقَعُ
- کَیْ هُوَ لَا یَنْظُرُ اِمَّا ذَهَبَ
ظَهَرَهُ لَا یَبْدِی مِنْهُ خَجَلًا
اَوْ هُوَ لُطْفُ الْاِلٰهِ سَتَرًا (۱)
وَعَلٰی النَّاْظِرِ ذَاکَ تَنْشُرُ (۲)
لَهُ فِی اللَّیْلِ لِاَنَّ عَنْهُ اخْتَبَرَ
لِلْاِلٰهِ فَاَطَاعَ مَا اَمَرَ
لَا یَرٰی الْخَصْمَ الَّذِی فِی جَنْبِیْهِ
کَثْرَةً وَالْمِیْتَ الْحَیَّ تُعِیْدُ
قَبْلَ وَقْتِ الْخَبْطِ.. اَوْ عَلِمَ الْفَرِیقُ..
غَفْلَةً فِی الْمِیْرِ رَهْنًا لِلْفَزَعِ

(۱) نص الترجمة او هو ذیل الاله سترا
(۲) الاية فی سورة البقرة صبغة الله (ای
دینه اللذی فطر علیه الناس لظهور اثره علی صاحبه کالصنغ فی الثوب (تفسیر الجلالین) -

- (۱) تا برون آید رود گستاخ او
(۲) یا نهان شد در پس دیوار یا
(۳) صبغة الله گاه پوشیده کند
(۴) مصطفی میدید احوال شبش
(۵) تا نه بیند خصم را پهلوی خویش
(۶) تا که پیش از خبط بگشاید رهی
- تا نبیند درگشا را پشت و رو
ازویش پوشید دامن خدا (۱)
پردۀ بیچون برآن ناظر تناد (۲)
لیک مانع بود فرمان ربش
قدرت یزدان از آن بيش است بيش
تا نیفتد از فضیحت در چهی

(۱) در جزء پنجم شرح بحرالعلوم یعنی خدا اورا پوشیده چنانکه کسی را بدامن می پوشد -
(۲) سبزواری صفحه ۳۳۲ چونکه رنگها چیز را میپوشند چنانکه جوهرها بعرضها و وجود
بماهیان که بمنزله رنگ است پوشیده شده اند صبغة الله فرمودند رحمة الله ونحو آن -

- (۱) لَكِنَّ الْحِكْمَةَ فِي أَمْرِ السَّمَاءِ
 (۲) هُوَ فِيهِ النَّاطِرُ يَغْدُوا فَكَمْ
 صَارَتْ الْعَوْنُ وَكَمْ مِنْ خَيْرِهِ
 (۳) قَفْضُولِي بِثَوْبِ النَّوْمِ مَنْ
 قَاصِدًا عِنْدَ الرَّسُولِ أَحْضَرَا
 (۴) أَنْ لَكَ الضَّيْفُ كَذَا قَدْ فَعَلَا
 فَالرُّسُولُ الرَّحْمَةُ لِلْعَالَمِينَ
 (۵) أَنْ هَلَمْ أَتِ هُنَا بِالْمِطْهَرَةِ
 بِيَدِي أَعْسِلُهُ كَلَّا أَنَا
 (۶) كُلُّ فَرْدٍ نَظَرٌ لِلَّهِ الْأَجَلُ
 (۷) نَفْسِلُ نَحْنُ لَهُ أَتْرَكَ ذَا الْعَمَلِ
 لَمْ يَكُنْ ذَا عَمَلٍ قَلْبٍ وَرُوحِ
- اِقْتَضَتْ حَتَّى لَهُ الْحَالُ كَمَا
 مِنْ خُصُومَاتٍ بِهَا النَّصْرُ أَلَمْ
 صَارَتْ الْعِمْرَانُ زَادَتْ مَرْتَبَةً
 مُلَأَ بِالْحَدَثِ جَرَّ عَلَنُ
 ذَلِكَ الضَّيْفُ لِحَقْدٍ أَشْهَرَا
 فَلَهُ انْظُرْ فَرٌّ مِنْكَ خَجَلًا
 ضَيْحَكَ قَالَ لَهُ فِي الْحَاضِرِينَ
 فِي أَمَامِي كَيْ أَنَا مَا اعْتَوَرَهُ
 .. مَا لِي مِنْ ذَلِكَ عَارٌ وَعَنَا ..
 رُوحَنَا وَالْجِسْمَ نَفْدِيكَ عَجَلُ
 لِلْيَدِ كَانَ وَمِنْهَا قَدْ حَصَلَ
 أَبَدًا أَوْ مِنْهُمَا أَنَا يَلُوحُ

تا به بیند خویش را او چنان
 بس خرابیها که معماری بود
 قاصداً آورد در پیش رسول
 خنده زد رحمة للعالمین
 تا بشویم جمله را با دست خویش
 جان ما و جسم ما قربان ترا
 کاردمتست این نه کار جان و دل

(۱) لیک حکمت بود و امر آسمان
 (۲) بس عداوتها که آن یاری بود
 (۳) جامه خواب پر حدیثا یک فضل
 (۴) گاینچنین کردست سهامات بین
 (۵) که بیار آن مطهره اینجا به پیش
 (۶) هر کسی می جست کز بهر خدا
 (۷) ما بشوئیم این حدیث را تو بهل

- (۱) لَعَمْرُكَ يَا مَنْ لَكَ الْحَقُّ ذَكَرَ
 (۲) لَكَ فِي الدُّنْيَا لِأَجْلِ الْخِدْمَةِ
 أَنْتَ إِذْ تَخْدِمُ نَحْنُ مِنْ هُنَا
 (۳) قَالَ ذَا أَذْرِي وَلَكِنْ لِي ظَهَرَ
 وَبِهَذَا الْغُسْلِ بِالذَّاتِ لَنَا
 (۴) بِإِنْتِظَارٍ قَدْ غَدَا قَوْلُ النَّبِيِّ
 أَنْ لَهُمْ تَظْهَرُ ذِي الْأَسْرَارِ مَا
 (۵) هُوَ ذِي الْأَحْدَاثِ طَوْرًا غَسَلًا
 (۶) لَا لِتَقْلِيدٍ وَلَا أَيْ رِيَاءٍ
 هَذِهِ اغْسِلْ أَنْتَ كَمْ كَانَتْ هُنَا
 عَمْرًا النَّائِبَ عَنْهُ قَدْ أَقْرَ (۱)
 لَكَ نَحْيِي نَحْنُ فِي ذِي الْأُمَّةِ
 .. أَبَدًا مَا الْخِدْمَةُ إِلَّا لَنَا ..
 أَنْ يَهْدِي السَّاعَةَ مَا مِنْ مَفَرٍ
 حِكْمَةُ بِالِغَةِ مِنْ رَبَّنَا
 ذَا بِهِ الذِّكْرُ إِنِّي النَّصُّ الْجَلِيُّ
 هِيَ كَانَتْ عِنْدَ خَلْقِ السَّمَاءِ
 وَفَقَ أَمْرُ الْحَقِّ جَلَّ وَعَلَا
 فَذِهِ الْقَلْبُ يَقُولُ بِالْخِفَاءِ
 حِكْمَةُ قَدْ ضَوْعِفَتْ جَلَّتْ بِنَا

(۱) قسم است یعنی آنکه قسم عمر تو ای محمد (ص) که حق خود ترا عمر نهاد در فرموده او (لعمرك انهم لفی سكرتهم يعمهون) و خود را عمر تو گردانید و اینکه بقای نو ببقای حق است - عمر جواب قسم و خیر مقدم است ای لعمرك قسمی -

- (۱) ای لعمرك سر ترا حق عمر خواند
 (۲) ما برای خدمت تو میزئیم
 (۳) گفت آن دانه ولیک این ساعتیست
 (۴) منتظر بودند کاین قول نبی است
 (۵) او بجد می شست آن احداث را
 (۶) که دلش میگفت کاین را تو بشو
 پس خلیفه کرد بر کرسی نشاند
 چون تو خدمت سی کنی پس ما کنیم
 کاندربن شستن بخویشم حکمتیست
 تا پدید آید که این اسرار چیست
 خاصه ز امر حق نه تقلید وریا
 که در اینجا هست حکمت تو بتو

فی بیان سبب رجوع ذاك الضیف لبیت النبى (ع) فی تلك الساعة
اللتی غسل بیده المبارکه فراش نوم الضیف و بیان خجله
و تمزیق ثیابه و نوحه الكثير على نفسه و حاله

- (۱) كَانَ لِلْكَافِرِ ذِيَاكَ الْحَقِيرِ حِرْزُ التِّذْكَارِ فِيهِ وَالْخَطِيرِ
فَرَأَاهُ ضَاعَ مِنْ غَيْرِ قَرَارِ صَارَ مِنْ حِرْصٍ عَلَيْهِ وَاضْطَرَارِ
(۲) قَالَ فِي الْفُرْقَةِ تِلْكَ مَنْ يَهَا لِي الْمَحَلَّ الدَّلِيلُ كُنْتُ عِنْدَهَا
قَدْ تَرَكْتُ الْهَيْكَلُ مَا لِي خَبَرِ بِهِ حَالًا .. أَنَا يَا لَيْتَ حَضَرَ ..
(۳) هَبْهُ كَانَ الْخِجَلِ الْحِرْصُ عَجَلِ أَذْهَبَ عَنْهُ الْحَيَاءُ وَالْخِجَلِ
قَدْ غَدَى الْحِرْصُ كَأَفْعَى بِالْمَثَلِ لَيْسَ شَيْئًا آخَرَ هَانَ وَقَلِ
(۴) فَلَا جِلَّ الْهَيْكَلِ عَدَوًّا غَدَرَ وَبَنَيْتَ الْمُصْطَفَى الْحِرْزَ نَظَرَ
(۵) أَنْ يَدَّ اللَّهُ الْعَظِيمُ ذَا الْحَدَثِ غَسَلَ بِاللُّطْفِ مِنْ خَوْفٍ بَانَ
لَهُ عَيْنٌ قُبِحَتْ تَرْنُو زَمَنُ

رجوع کردن آن مهمان بخانه مصطفی (ص) در آن ساعت که مصطفی

نهایی ملوث او را بدست مبارک خود می‌شست و خجل شدن

و جامه چاک کردن و نوحه زاری او بر خود و بر حال خود

- (۱) کافرک را هیکلی بد یادگار یاوه دید آنرا و گشت او ببقرار (۱)
(۲) گفت آن حجره که شب جا داشتم هیکل آنجا بیخبر بگذاشتم
(۳) گرچه شرمین بود شرمش حرص برد حرص از درهاست نی چیز است خرد
(۴) از پی هیکل شتاب اندر دوید درو ثاق مصطفی و آنحال دید
(۵) کان یدالله آن حدث بادست خود خوش همی شوید که دورش چشم بد (۲)

(۱) هیکل اینجا تعویذ و بازویند و حمایل مراد است ص ۳۴۲ سبزواری -

(۲) شیخ محی الدین و علمای صوفیه یدالله (یابیدین را) باسماء جلال و جمال که اسماء

مقابله اند تفسیر نمودند یصفحه ۹ جزء ۵ شرح بحر العلوم رجوع نمایند -

- (۱) ذَهَبَ الْحِزْزُ لَهُ مِنْ فِكْرِهِ
فِيهِ إِضْهَادٌ وَمِنْهُ الْجَيْبُ قَدْ
(۲) فَعَلَى الْوَجْهِ لَهُ وَالرَّأْسِ كَمْ
وَعَلَى الْبَابِ مُدَامًا وَالْجِدَارِ
(۳) ضَرْبَ حَتَّى الدَّمِ مِنْ رَأْسِهِ
وَبِذَا الرَّحْمُ لَهُ أَنَا حَاصِلُ
(۴) صَرَخَ كَثْرًا عَلَيْهِ الْخَلْقُ قَدْ
عَابَدُ النَّارَ مُدَامًا يَجْهَرُ
(۵) فَعَلَى الرَّأْسِ لِيُجْهَدَ كَمْ ضَرْبُ
وَعَلَى الصَّدْرِ يَجِدُ كَمْ ضَرْبُ
- ظَهَرَ مِمَّا رَأَى مِنْ أَمْرِهِ
خَرَقَ أَبَدِي اضْطِرَابًا لَا يَحْدُ
بِيَدَيْهِ ضَرْبَ مِمَّا أَلَمَ
ضَرْبَ الرَّأْسِ وَأَبَدِي الْإِنْكَسَارِ
سَأَلَ وَالْأَنْفِ خَلَى مِنْ حِسِّهِ
فِي عَظِيمِ عَصْرِهِ الْحَبِيرِ الْأَجَلِ
جُمِعُوا فِي عَجَلٍ مِنْ كُلِّ حَدِّ
قَائِلًا يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَحْذَرُوا
أَيُّهَا الرَّأْسُ لَكَ الْعَقْلُ ذَهَبُ
أَيُّهَا الصَّدْرُ لَكَ النُّورُ انْحَجِبْ

اندرو شوری گریبان را درید
کله را می کوفت بر دیوار و در
شد روان و رحم کرد آن مهترش
گبر گویان ایها الناس احذروا
میزد او بر سینه کای بی نور بر

(۱) هیکلش از یاد رفت و شد پدید
(۲) میزد او دو دست را بر روی و سر
(۳) آنچنان که خون ز بینی و سرش
(۴) نعرها زد خلق جمع آمد برو
(۵) میزد او بر سر که ای بی عقل سر

- (۱) سَجَدَ دَوْمًا وَ يَأْكُلُ الْبَسِيطَ قَالَ هَذَا الْجُزْءُ مِنْ فِيهِ يُحِيطُ
نَحْسُهُ مِنْكَ غَدَى فِي خَجَلٍ وَأَتَاكَ تَائِبًا فِي وَجَلٍ
(۲) أَنْتَ مَنْ كَلَّا تَكُونُ قَالِي أَمْرِهِ الْخَاضِعُ مِنْ مِثْلِ الْمَلَأِ
أَنَا مَنْ جُزْءَ الْوُجُودِ وَالْقَبِيحِ كُنْتُ وَاللَّدَّ الْغَوِيَّ وَالْمُشِيحِ
(۳) أَنْتَ مَنْ كُلٍّ مِنَ الْحَقِّ الرَّجِيفِ تَبَدَّى وَالذَّلْ لَكَ الْعُمَرُ مُخِيفِ
أَنَا مَنْ جُزْءٍ أَكُونُ فِي السَّبِقِ وَالْخِلَافِ مَالِي مِنْهُ فَرَقِ
(۴) وَبِكُلِّ زَمَنِ نَحْوِ السَّمَاءِ وَجَهَ الْوَجَهَ وَقَالَ نَدِمًا^(۱)
مَا لِي وَجَهٌ بِهِ أَبْدُو أَنَا يَا مَنْ الْقِبْلَةَ كُنْتُ فِي الدُّنَا

(۱) وفی نسخه (که ندارم روی این قبله جهان) والمراد من القبلة الحق فيكون المعنى يا حق يا من انت قبلة العالم وما فيه لا اسسك وجها لهذه القبلة فاني مستغرق في العصيان -

- (۱) سجده میکرد او که ای کل زمین
(۲) تو که کلی خاضع امر وئی
(۳) تو که کلی خوار و لرزانی ز حق
(۴) هر زمان میکرد رو بر آسمان
شرمسارست از تو این جزء مهین^(۱)
من که جزئم ظالم و لد و غوی
من که جزوم در خلاف و در سبق
که ندارم روی ای قبله جهان

(۱) شرح بحر العلوم جزء ۵ صفحه ۹ مراد از سجده تذلل و انقیادست و محمد رضا گفته که سجده بمعنی غلظیدنست و اضافت کل سوی زمین باعتبار با شش جزءست بر زمین و حاصل آنکه او متذلل شد و گفت ای آنکه کل عالم هستی و اسماء هستی بر روی زمین و اینکه یک جزء عالم است و خوارست از تو شرمناکه است که در وقت گذشته متفاد تو شد و تکذیب کرد و کل بودن او برای آنست که آنسرور (ص) حقیقت او جامعه است بر اسماء را و عالم را و ولی محمد از زمین عالم اجسام مراد داشته بعلاقه اجسام زمین ارواح است و صواب آنست که گفته شد.

- (۱) إِذْ مِنْ الْحَدِّ الرَّجِيفُ وَالْجَزَعُ
 (۲) جَرُّهُ لِلْجَنْبِ كَمْ سَكَنَهُ
 (۳) فَإِذَا عَيْنُ السَّحَابِ بِالْمَطَرِ
 بَانَ فِيهَا وَلَوْ الْبَطْلُ زَمَنَ
 (۴) ذَلِكَ الْبَطْلُ يَنُومُ مُفْرِدَ
 أَنَا أَبْكِي لِكَيِ ظُرِّي الشَّفِيقُ
 (۵) أَفَلَا تَدْرِي بَانَ مِنْ غَدَى
 هُوَ مِنْ غَيْرِ الْبُكَاءِ لَا فِي ثَمَنَ
 (۶) قَالَ فَلْيَبْكُوا كَثِيراً فَاسْتَمِعْ
 كَيْ يُصَبَّ لَكَ فِي كُلِّ زَمَنَ
- لَهُ جَارَ الْمُصْطَفَى عَنْ ذَا أَطْلَعُ
 بِالْأَدْلَالِ وَلَكُمْ طَمَنَهُ
 مَا بَكَتْ فَالِضَّحْكَ أَنِّي فِي الْخُضْرُ
 مَا بَكَى أَنِّي لَهُ فَارَ اللَّبَنَ
 وَلَدَ الْعُمَرُ الطَّرِيقَ يَهْتَدِي
 تَصِلُ تُعْطِينِي الدَّرَّ الرَّفِيقُ
 ظَنُّرَ أَظْثَارِ الْوَرَى الْوَافِي النَّدَا
 أَبَدًا لَا يُعْطِي لِلْإِطْفَالِ اللَّبَنَ
 ذَلِكَ الْأَمْرُ وَبِالْأَرْوَحِ اتَّبِعْ
 لَبَنُ فَضْلِ الْإِلَهِ ذِي الْإِمْنِ

مصطفی‌اش در کنار خود کشید
 دیده‌اش بگشاد و او بشناختش
 تا نگرید طفل کی جوشد لبن
 که بگیرد تا رسد دایه شفیق
 کم دهد بی گریه شیر او رایگان
 تا بریزد شیر فضل کردگار

(۱) چون زحد بیرون بلرزید و طپید
 (۲) ساکتش کرد و بسی بنواختش
 (۳) تا نگرید ابر کی خندد چمن
 (۴) طفل یک روزه همیداند طریق
 (۵) تو نمیدانی که دایه دایگان
 (۶) گفت ولیبکو کثیراً گوش دار

- (۱) وَهَجُ الشَّمْسِ مُدَامًا وَالبُكَاءُ
لِلدُّنَا كَانَا الْعِمَادَ فَاقْتُلِ
(۲) فَإِذَا مَا وَهَجُ الشَّمْسِ غَدَرُ
فَمَتَى أَجْسَامُنَا يَا ذَا غَدَتِ
(۳) وَمَتَى كُلُّ الْفُصُولِ الْأَرْبَعَةِ
لَوْلَهَا هَذَا الْبُكَاءُ وَالْوَهْجُ
(۴) وَهَجُ الشَّمْسِ اللَّطِيفِ وَالْبُكَاءُ
كَيْفَ دَوْمًا صَبْرٌ هَذَا الدُّنَا
(۵) فَلِشَّمْسِ الْعَقْلِ إِنْسِكَ فِي الضَّرَمِ
لِلسَّحَابِ فَهَمَّا اذِرِ بِالسَّوَاءِ
دَوْمًا الْخَيْطَيْنِ ذَيْنَ .. وَاعْمَلِ .. (۱)
وَالسَّحَابُ الدَّمْعَ أَنَا مَا نَثَرُ
ضَمَخَةً بِالْعَرْضِ وَالطُّولِ بَدَتِ
ذِي غَدَتِ مَعْمُورَةً وَالْمُعْرِعَةَ
لَمْ يَكُ الْأَصْلُ الْقَوِيَّ .. وَالدرَج ..
لِلسَّحَابِ الْمُزْمِعِ .. قَبْدَ الْعَنَا ..
بِالْقَمِ طَبِيبَةً حَلَفَ الْهَنَا
كَالسَّحَابِ الْعَيْنِ بِالدَّمْعِ اضْطَرَمَّ

(۱) تاب فی الاصل امر حاضر یعنی امزجها بالطاعت والعبادات و بخوف الله تعالى
اجعل عينك باكية وقلبك محترقا لتحصل على قرب الوصال ومشاهدة الجمال -

استن دنیا همین دو رشته تاب
کی شدی اجسام ما زفت و سطر
گر نبودی این تف و این گریه اصل
چون همیدارد جهان را خوش دهان
چشم را چون ابر اشک افروز دار

(۱) گریه ا بر است و سوز آفتاب
(۲) گر نبودی سوز مهر و اشک ابر
' کی بدی معمور این هر چار فصل
مهر و گریه ابر جهان
را درسوز دار

- (۱) اِمْسِكِ الْعَيْنُ لَكَ حَقَّتْ كَثِيرُ
 اَكَلْ ذَا الْخُبْرِ لَكَ اَثْرُكَ مَا تَكَا
 (۲) فَبَلَّيْلٍ وَ نَهَارٍ ذَا الْبَدَنِ
 صَارَ غَضَنُ الرُّوحِ دَوْمًا فِي خَرِيفٍ
 (۳) وَرَقِ الْجِسْمِ هُوَ الرُّوحُ يَلَا
 تُنْقِصُ هَذَا وَ ذِيَاكَ تُزِيدُ
 (۴) اقْرِضُوا اللَّهَ فَمِنْ هَذَا الْوَرَقِ
 كَيْ لَكَ فِي الْقَلْبِ عَنْهُ بِالْاَثْرِ
 (۵) قَرْضًا اَعْطِ لُقْمَةً ذَا الْبَدَنِ
 لَكَ يَبْدُو وَجْهَ لَا عَيْنُ رَأَتْ
 تَبْكِي بِالْذَّمْعِ وَ كَالِطِفْلِ الصَّغِيرِ
 اَذْهَبَ الْخُبْرُ وَ زَادَ ذَاكَ
 اِذْ غَدَى ذَا وَرَقٍ غَضٍ حَسَنٍ
 نَائِرًا لِلْوَرَقِ مُضْنَى نَحِيفٍ
 وَرَقٍ حَقٌّ لَكَ اَنْ عَجَلًا
 (مِثْلَمَا قَدْ قَالَ فِي الذِّكْرِ الْمَجِيدِ)
 وَ الَّذِي فِي الْبَدَنِ اقْرَضَ مَنْ خَلَقَ
 عِوَضًا يَنْبُتُ رَوْضٌ وَ زُهْرٌ (۱)
 لَكَ قَلِيلٌ كَيْ يَمُرَّ الزَّمَانُ
 .. لَا وَ مِنْهُ اُذُنٌ مَا سَمِعَتْ ..

(۱) الآية في سورة المزمل واقرضوا الله قرضاً حسناً يضاعفه لكم-

- (۱) چشم گریان بایدت چون طفل خرد
 (۲) تن چو بابرگ است روز و شب ازان
 (۳) برگ تن بی برگی جانست زود
 (۴) اقرضوا الله قرض ده زین برگ تن
 (۵) قرض ده کم کن ازین لقمه تن
 کم خور آن نانرا که نان آب تو برد
 شاخ جان در برگ ریز است و خزان
 این نباید کاستن و انرا فزود
 تا بروید در عوض در دل چمن
 تا نماید وجه لاعین رات

- (۱) فَإِذَا مِنْ نَجَسٍ أَخْلَى الْبَدَنَ
نَفْسَهُ .. وَالرُّوحَ صَفَى مِنْ دَرٍّ ..
يُمْلَأُ بِاللُّظْفِ لِلْإِجْلَالِ قَدْ
نُسِبَ وَالْمِسْكَ مَعَ دَرٍّ وَنَدَّ (۱)
(۲) وَهُوَ مِنْ ذَا النِّجَسِ يَنْجُو يَجِدُ
لَهُ تَظْهِيراً وَمِنْ هَذَا يَجِدُ
يَأْكُلُ مِنْ قَوْلِ تَظْهِيرٍ ثَمَرِ
خَوْفِ ابْلِيسَ لَكَ أَصْحَرُ وَانْتَبِهْ
(۳)
(۴) يَأْسَاءَ مَغْبُونٍ إِنْ تُذَوِي الْبَدَنَ
نَادِمًا تَغْدُرُ وَ مَغْمُومًا حَزِينِ
أَنْتَ مِنْ ذَا الْهَوَسِ فَأَدِرْ بِأَنْ
.. مَا لَكَ مِنْ نَاصِرٍ أَوْ مِنْ مُعِينِ ..

(۱) الاية فی سورة الاحزاب انما یرید الله لیذهب عنکم الرجس اهل البیت ویطهرکم تطهیرا -

- (۱) تن زسرگین خویش چون خالی کند
پر ز مشک و در اجلالی کند
(۲) زین پلیدی برهد و پاکی برد
از یطهرکم تن او بر خورد (۱)
(۳) دیومی ترساندت که هین و هین
زین پشیمان گردی و زار و غبین
(۴) گرگذاری زین هوسها تو بدن
پس پشیمان و غمین خواهی شدن

(۱) شرح بحر العلوم جزء ۵ صفحه ۱۰ قال الله تعالی و نزل من السماء ماء لیطهرکم و یذهب عنکم رجس الشیطان این آیه نازل است در جنگ بدر که کافران برآب بودند و مؤمنان را آب بعسیر میسر می شد و بعضی مجنب شدند پس شیطان وسوسه انداخت که اگر شما برحق هستید پس شما تشنه و باحدث و جنابت چرا هستید و آب شما را میسر نیست و مشرکان برآب هستید پس باران بارید همه کسان ظروف از آب پر کردند و وضو کردند و از این آیه چنین نمایان است که از علو نازل کرد آب رحمت و آن طریق مجاهده است بانفس برسول (ص) برای اینکه پاک گرداند شما را با آن آب از اوماخ بشریة و دور کند رجس شیطان -

- (۱) ذَا سَخِينٍ كُلُّ دَوَاءٍ لِلْمِزَاجِ
 (۲) وَيَذِي النِّيَّةِ أَيْضاً ذَا الْبَدَنِ
 (۳) لَهُ كَانَ الْأَصُوبَ لَا تُرْجِعُ
 فِي الدِّمَاغِ لَكَ وَالْقَلْبِ الْخَلَلِ
 (۴) ذَلِكَ ابْنِيسُ الدَّنِيِّ قَدْ فَعَلَ
 أَوْ رَدَّ مِنْهَا عَلَى الْخَلْقِ قَرَأَ
 (۵) بِالْدَوَاءِ مِثْلَ جَالِينُوسَ قَدْ
 يَخْدَعُ النَّفْسَ الَّتِي زَادَتْ مَرَضُ
 (۶) أَنْ لَكَ ذَا الْوَجْعِ النَّفْعُ وَذَا
 (۷) فِي حَدِيثِ الْخَنْطَةِ الْفَوَغَاءِ جَرَّ
 وَبَحْبِلٍ خُصَّ فِي نَعْلِ الْفَرَسِ
 ذَلِكَ أَشْرَبُ فِيهِ نَفْعٌ وَعِلَاجُ
 مَرْكَبُ مَا اعْتَدَتْهُ كُلُّ زَمَنٍ
 عَادَةً فِيكَ.. وَذَا النَّصْحَ اسْمَعِ..
 يَأْتِي دَوماً تُولَدُ أَلْفَ عِلَلٍ
 مِثْلَ ذَا التَّهْدِيدِ أَلْفَ حِيلٍ
 مِائَةُ رُقِيَةٍ .. سَأَلْتُ أَثَرَا ..
 جَعَلَ النَّفْسَ لَهُ حَتَّى يَجِدَ
 لَكَ يُلْقِي الْقَصْدَ فِي ذَا وَالْفَرْضُ
 قَوْلُهُ مَعَ آدَمَ أَيْضاً كَذَا
 فِي الْأَمَامِ مَعَ هَيْهَاتَ الْخَطَرِ
 مَشَفَّتِيكَ فَتَلَ.. الْمَوْتُ يُحْسِنُ.. (۱)

وان بیاشام از پی نفع و علاج
 آنچه خو کرده است آنش اصوب است
 در دماغ و دل بزاید صد علل
 آرد و بر خلق خواند صد فسون
 تا فریبد نفس بیمار ترا
 گفت آدم را همین درگندمی
 درلویشه پیچد او لبهات را (۱)

(۱) این بخور گرم است و داروی مزاج
 (۲) هم بدین نیت که این تن مرکب است
 (۳) همین مگر دان خو که پیش آید خلل
 (۴) اینچنین تهدیدها آن دیو دون
 (۵) خویش جالینوس سازد در دوا
 (۶) کاین ترا سودست در درد و غمی
 (۷) پیش آرد هی هی و هیهای را

(۱) لویشه بفتح لام و کسر واو ریسمانی که بر چوبی بنهند و لب بالای اسب را در آن نهاده و تاب دهند تا حرکت نکند -

- (۱) کَشَفَاهِ الْفَرَسِ شَدُّوا إِذَا
وَضَعُوا النِّعْلَ لَهَا جَرُّو الْأَذَى
کَیْ بِهَذَا الْحَجَرُ الدَّانِي یَصِیرُ
شَبَهَ الْیَاقُوتِ ذَا سِعْرِ خَطِیرُ
(۲) مَسَكَ الْأَذْنِینَ مِنْكَ کَالْفَرَسِ
جَرَّكَ لِنَحْرَصٍ وَالْکَسْبِ عَلٰی
رَجْلِكَ نَعْلًا لِجَهْلِ جَعَلًا
أَنْتَ مِنْ ضَغْطٍ شَدِیدٍ وَحَرِیقٍ
بِهِ لَا تَقْدُرُ تَأْتِی لِلطَّرِیقِ
(۴) ذَلِكَ التَّرْدِیدُ فِی الشُّغْلَیْنِ کَانَ
نَعْلُهُ أَصْحَحَ کَمَ لَكَ فِی النَّفْسِ أَنْ
ذَا أَنَا أَفْعَلُ أَوْ أَفْعَلُ ذَاكَ
مِنْهُ دَوْمًا بِاضْطِرَابٍ وَارْتِبَاكَ
(۵) ذَلِكَ أَفْعَلُ مَنْ لَهُ اخْتَارَ النَّبِیَّ
مَنْ لَهُ الْمَجْنُونُ رَامَ وَالصَّبِیَّ
(۶) لَا تَرُمُ فَالْجَنَّةُ حُفَّتْ بِمَنْ
هِيَ حُفَّتْ وَنَمَتْ لُطْفًا وَمَنْ
بِاللَّذِی الْمَكْرُوهَ کَانَ مَنْ یَزِیدُ
زَرَعُهَا فِیهِ جَدِیدًا فَجَدِیدُ

تا نماید سنگت کمتر را چو نعل
سی کشاند سوی حرص و سوی کسب
که بمانی تو ز درد آن ز راه
این کنم یا آن کنم هین هوشدار
آن مکن که کرد مجنون و صبی
بالمکاره که ازو افزود گشت

(۱) همچو لبهای فرس در وقت نعل
(۲) گوشه‌هایت گیرد او چون گوش اسب
(۳) هرزند برپات نعلی ز اشتباه
(۴) نعل او هست این تردد درد و کار
(۵) آن بکن که هست سختار نبی
(۶) حفت الجنة بچه مخوف گشت

- (۱) مِائَةً خَدَعِ وَأَلْفَ حِيلَةٍ وَدُهَاً وَجَدَ بِالْقُوَّةِ
يَعْمَلُ مَا رَامَ قَيْدَ السِّلَةِ .. وَمِثْلَ النَّمْلَةِ ..
(۲) وَلَوْ الْمَاءُ جَرَى طَهْرًا لَسَدَ لَهُ عَنْ جَرِي لَوْ الْحَبْرُ الْأَسَدُ
(۳) كَانَ فَالْعَمَرُ عَلَيْهِ ضِحْكًا مَعَ عَقْلٍ لِحَبِيبٍ عَقْلُكَ
صَاحِبُ اقْرَأ آيَةَ الذِّكْرِ الْجَلِيِّ أَمْرَهُمْ شُورَى عَلَى الْوَفْقِ أَعْمَلِ (۱)

فی بیان تطییب الرسول الخاطر لذاک الضیف العربی و تسکینه
من الاضطراب و النوح للذی فعله ذلک الضیف علی نفسه فی الخجالة
و الندامة و الحرمان و فی قطع نار الامل

- (۴) ذَا الْكَلَامِ لَا يُحْدِ الْعَرَبِيَّ ذَا لِّلْطَفِ الْمَلِكِ ذَا فِي عَجَبِ
(۵) بَقِيَ رَامَ الْجُنُونَ الْعَقْلُ قَدْ فَرَّ مِنْهُ انْبَهَتْ لَكِنَّ يَدَ
عَقْلٍ خَيْرِ الرُّسُلِ جَرَّتْهُ عَنْ ذَاكَ صَدَّتْهُ وَقَالَ فِي الزَّمَنِ

(۱) الایة واللذین استجابوا لربهم و اقاموا الصلوة و امرهم شوری بهم و بما رزقناهم ینفقون

- (۱) صد فسون دارد ز حیلت وز دها کان کند درسله گره ست اژدها
(۲) گر بود آب روان بر بنددش و ربود حبر زبان بر خنددش (۱)
(۳) عقل را با عقل یاری یار کن امرهم شوری بخوان و کار کن

نواختن مصطفی (ص) آن عرب مهمان را و تسکین دادن او را
از آن اضطراب و کریه و نوحه که بر خود میکرده بر خجالت و ندامت داشتی
(۴) این سخن پایان ندارد و آن عرب مانند از الطاف آن شه در عجب
(۵) خواست دیوانه شدن عقلش رسید دست عقل مصطفی بازش کشید

(۱) در نسخه لکنهور پیش از این بیت (گر بود کوهی چه که بر بایدش دست برد
خویشتن بنمایدش)

- (۱) إِنْ ذَا الْجَانِبَ جَاءَ مِثْلَ مَنْ قَامَ مِنْ نَوْمٍ ثَقِيلٍ أَوْ وَسَنَ
 (۲) لَهُ قَالَ الْجَنْبَ ذَا أَتِ بِعَجَلٍ وَمَعَ النَّفْسِ لَكَ فِي ذَا الْمَحَلِّ
 إِنْ مِثِّي فَأُمُورٌ مَعَكُمْ لِي كَانَتْ سَوْفَ أَبْدِيهَا لَكَ
 (۳) وَ عَلَى الْوَجْهِ لَهُ الْمَاءُ أَرَأَيْتَ لِكَالِمِ مَعَهُ أَبْدَى اشْتِياقِ
 يَأْشْهِيْدَ الْحَقِّ لِي التَّشْهِيْدَ قُلْ كَيْ أَنَا بِالْبَتِّ فِي جُزْءٍ وَكُلْ
 (۲) أَعْرِضُ التَّشْهِيْدَ مِنْ هَذِي الدُّنَا أَخْرَجُ مِنْ ذَا الْوُجُودِ وَالْعَنَا
 مَيْتًا أَغْدُو أَسِيرُ بِعَجَلٍ نَحْنُ ذَا الْبِدْهَلِيْزِ مِنْ قَاضِي الْقَضَا
 (۵) قَدْ أَتَيْنَا مَعَ طَوْعٍ وَ رِضَا^(۱)

(۱) قال الجوهرى الدهليز بالكسر ما بين الباب والدار فارسى معرب --

- (۱) گفت این سو آ پیامد آنچنان که کسی بر خیزد از خواب گران
 (۲) گفتش اینسو و امکن هین باخود آ کاذرین سو هست با تو کارها
 (۳) آب بر روزد درآمد در سخن کای شهید حق شهادت عرضه کن
 (۴) تا گواهی بدهم و بیرون شوم میرم از هستی در آن هامون شوم
 (۵) ما درین دهلیز قاضی قضا بضر دعوی آستیم و بلی^(۱)

(۱) چون در روز ازل ما هر کدام مؤمن و کافر مدعی ثبوت ربوبیت حق تعالی گشتیم بر ثبوت این دعوی مارا دو گواه با قاضی القضاة بجهت ادای شهادت باید برویم تا بدین دو گواه صورت دعوی بر مرکز قرار گیرد پس درین دنیا که دهلیز قاضی القضاة است آمدیم تا آن دو گواه که قول و فعل اند شهادت ادا نمایند -- سبزواری ص ۳۳۳ --

(۱) كَانَ فِي دَعْوَى أَلَسْتُ وَبَلَى
 أَنْ بَلَى قُلْنَا جَمِيعاً أَوَّلَا
 لِمَتَّحَانِ قَوْلُنَا مَعَ فِعْلِنَا
 شَاهِدُ بَيْنَ مَا كَانَ لَنَا
 (۲) فَبِذَا الدِّهْلِيزِ لِلْقَاضِي لِمَ
 قَدْ سَكَّتْنَا نَحْنُ مَا فِيهِ يُلَمُّ
 (۳) أَنْتَ فِي الدِّهْلِيزِ لِلْقَاضِي كَمْ
 تُحْبَسُ يَا شَاهِدُ .. قَيْدَ الْأَزْمِ ..
 فَمِنْ الصُّبْحِ لَكَ الْإِشْهَادُ ذَا
 أَعْطِ وَأَخْلَصْ وَبِكَ مِنْ هَذَا الْأَذَى

- (۱) که بلی گفتیم آن را ز امتحان
 قول و فعل ما شهودست و بیان
 (۲) از چه در دهلیز قاضی تن زدیم
 نی که ما بهر گواهی آمدیم
 (۳) چند در دهلیز قاضی ای گواه
 حبس باشی ده شهادت از پگاه -

(۱) شرح بحر العلوم جزء ۵ حاصل آنکه در جواب الست بریکم بلی که گفته بودیم پس بعضی بخوشی و خواهش دل جواب گفته بودند و بعضی باکراه و ناخوشی رای استحان این اقرار که بصدق دل و خوشی بود و یا باکراه و ناخوشی درین دار دنیا آمد و این قول که ایمان است و فعل طاعات مقربه اند هر دو گواه اند بر آن پس کسیکه ایمان آورد و طاعات مقربه ادا کرد معلوم گردید که قول بلی از صدق دل و خوشی قلب بود و اگر اخلاص بود و انکار ورزید معلوم گردید که این قول بلی بصدق دل نبود و محمد رضا ازین قول بلی با ایمان تعبیر کرد که اصل ایمان قول است چنانکه در بعضی احادیث واقع است که کسیکه بلی گفته بود بطوع در روز میثاق او درین دار دنیا مؤمن شد و مصدق شد و کسیکه بلی بی طوع و رغبت گفته بود مکذب و منکر گشت پس ازین معلوم شد که شاهد بران نفس ایمان است و مولوی قدس سره که عمل را شاهد گفتند شاید باین جهت باشد که عمل مکمل ایمان است نه اینکه از جواب عمل شهادت ایمان بر طوع فائده ندارد و بلکه ازین ضعف در طوع و رغبت ظاهر شود نه آنکه طوع و رغبت در جواب بلی بالکل فائت گردد تا عهد شکن اقرار بر بوییت شود -

(۱) وَلِهَذَا هُمْ دَعَوْكَ لِهِنَا
 كَيْ لَكَ الْإِشْهَادَ ذَاكَ عَلْنَا
 (۲) أَنْتَ تُعْطِي لَا يَجْعِدُ مِنْ عِنَادِ
 أَنْفُسِكَ أَقْعَدْتَ لَنْ تَبْغِي الرِّشَادَ
 أَبَدًا فِي ذَا الْمَضِيقِ وَالشَّفَةِ
 وَالْيَدِ دَوْمًا عَقَدْتَ مِنْ سَفَةِ
 (۳) فَلَكَ الْإِشْهَادَ يَا شَاهِدُ إِنْ
 أَنْتَ لَمْ تُعْطِ وَفِيهِ لَمْ تَبْنِ
 فَمِنْ الدِّهْلِيزِ أَنْتِ تَخْلَصُ
 عَنْكَ ذَا الْقَاضِي مُدَامًا يَفْحَصُ
 (۴) وَعَلَيْكَ الْعَمَلُ الدَّائِي الْقَصِيرُ
 لَا تُطَوِّلْ تَجْعَلِ الصَّعْبَ الْخَطِيرُ
 فَرَمَانًا وَاحِدًا كَانَ الْعَمَلُ
 لَكَ إِعْمَلْهُ .. وَاقْصِرْ لِلْأَمَلِ ..

(۱) زان بخواندندت بدینجا تا که تو
 آن گواهی بدهی و ناری عتو
 (۲) از لجاج خویشتن بنشسته
 اندرین تنگی لب و کف بسته
 (۳) تا نه بدهی آن گواهی ای شهید
 توازین دهلیز کی خواهی رهید
 (۴) یکرزمان کاراست بگذار و بتاز
 کار کوته را مکن برخود دراز (۱)

(۱) شرح بحر العلوم جزء ۵ یکرزمان عبارت از زمان بودن در دار دنیا است که زمان قلیل است و حاصل آنکه درین دار دنیا کار است و آن شهادت است بقول و بفعل این شهادت نیست مگر آنکه دائم باشد تا موت و بعد موت بیارد این کار را دراز مکن و در لم ولا نسلم بینداز تا عمر تو درین آخر شود و کار تو تبه گردد و میتواند که در مصراع ثانی آن مراد باشد که این شهادت بقول و فعل کار کوته است که شرع تکلیف نداده است مگر بآنکه سهل است و این را برخود شاق مکن تا از عهده او بر نیائی چنانکه در حدیث صحیح بخاری واقع است ان یشاد الدین احد الا و یشد الدین علیه بشدت نگرفته است دین را احدی مگر آنکه غالب آید شدت دین بر آن یعنی در دین نشدد نباید کرد بلکه سهل یاید گرفت تا آسان شود او از آن و حاصل بیت ثانی آنست که خواه عمر صد سال است یا کم از آن این زمانه که شهادت قول و فعل است گذارد و خلاص شو بعد موت هیچ تکلیف نیست و هر وجه را حتم است بعد این شهادت شهود -

(۱) إِنْ أَرَدْتَ مِائَةَ عَامٍ وَإِنْ زَمَنًا فَرَدًّا أَرَدْتَ ذَا أَمْتَحِنٍ
مَا تُثْمِنُ لَهُ أَدْرٍ وَالْخِلَاصُ لَكَ حَصِلَ مَا لَكَ عَنْ ذَا مَنَاصٍ

فی بیان ان الصوم والصلوة والحج والجهاد ایضاً تعطی شهادة
على الاعتقاد و نور الباطن

(۲) ذَا الْجِهَادِ وَالصَّلَاةِ وَالصَّيَامِ بَتَّةً وَالْحَجِّ .. أَحْكَامَ الْأَنَامِ ..
شَهِدْتَ أَيْضًا عَلَى مَا تَعْتَقِدُ فِي الضَّمِيرِ .. وَأَبَانَتْ مَا أُعِدَّ ..
(۳) إِنْ تَرَكَ الْحَسَدَ مَعَ ذِي الزَّكَاةِ وَالْهَدَايَا .. كَالصَّيَامِ وَالصَّلَاةِ ..
(۴) شَهِدَا أَيْضًا عَلَى السِّرِّ الْخَوَانِ وَطَعَامُ الضَّيْفِ لِلْأَظْهَارِ كَانَ
وَهُوَ الصَّدَقُ فَيَا ضَيْفُ أَطْلِعْ أَنَا مَعَكَ بِصَدَقٍ .. فَاتَّبِعْ ..
(۵) فَالْهَدَايَا وَالتَّقَادِيمُ وَمَا كَانَ مِنْ إِتْحَافٍ أَوْ لُطْفٍ سَمِعُ
كُلُّهَا الشَّاهِدَةَ كَانَتْ بِأَنْ مَعَكَ بِالطَّيِّبِ وَالْوُدِّ الْحَسَنِ

(۱) خواه در صد سال و خواهی یک زمان این امانت را گذار و وارهان

بیان آنکه نماز و روزه و همه چیزهای بیرونی گواهیهاست بر نور اندرون

(۲) این نماز و روزه و حج و جهاد هم گواهی دادنت از اعتقاد

(۳) این زکوة و هدیه و ترك حسد هم گواهی دادن است از سر خود

(۴) خوان و مهمانی پی اظهار راست کای مهان ما باشما هستیم راست

(۵) هدیه ها و ارمغان و پیشکش شد گواه آن که هستیم با تو خوش

(۱) فِيمَالٍ كُلِّ قَرْدٍ وَبِمَا
 مَا هُوَ ذَا السَّعْيِ مِنْكَ وَالْعَمَلِ
 (۲) جَوْهَرٌ عِنْدِي مِنَ التَّقْوَى وَمِنْ
 ذِي الزَّكَاةِ وَالصَّيَامِ كُلِّ انْ
 (۳) ذَكَرَ الصَّوْمِ بَانَ تَقْوَى فَعَلِ
 (۴) وَالزَّكَاةُ لَهُ دَوْمًا تَذَكَّرُ
 مَنَعَ مِنْ صَاحِبِي الدِّينِ مَتَى
 لَهُ مِنْ مَكْرٍ وَمَا مِنْهُ نَمَى
 عِنْدِي الْجَوْهَرُ فِي الْبَاطِنِ حَلِ
 كَرَمٍ كَالسِّرِّ مِنِّي لَمْ يَبْنِ
 فَعَلَى الْإِثْنَيْنِ ذَيْنِ شَاهِدَانِ
 مِنْ حَلَالٍ مَعَ حَرَامٍ مَا اتَّصَلَ
 هُوَ مِنْ مَالٍ لَهُ يُدْخَرُ
 سَرَقَ وَالْأَهْلُ أَوْ مِنْهُمْ أَتَى

(۱) هر کسی کوشد بمالی با فسون	چیست دارم گوهری در اندرون
(۲) گوهری دارم ز تقوی با سخا	این زکوة و روزه بر هر دو گوا
(۳) روزه گوید کرد تقوی از حلال	با حرامش دان که نبود اتصال (۱)
(۴) وان زکوتش گفت کوا ز مال خویش	میدهد پس چون بدزد ز اهل و کیش

(۱) شرح بحرالعلوم جزء ۵ حاصل آنکه روزه چونکه اسماک است از مفطرات که فی نفسه حلال اند پس دلالت کند بر آنکه از حرام البتہ مجتنب باشد اگر از روزه روزه نقل مراد باشد پس ظاهر است که مفطرات از اکل و غیر آن حلال است او بصوم آنرا ترک کرده و اما صوم فرض پس مفطرات در ایام آن حرام است البتہ پس تقوی آنجا از حلال نیست لیکن بر تقدیر اراده صوم قرض پس مراد از حلال فی نفسه است اگر چه بافترض صوم حرام گردیده چنانکه اشاره بان رفت و حاصل بیت تالی آنکه زکوة دلالت دارد بر اجتناب او از اخذ مال غیر که او مال خود صرف می کند برای رضاء الله پس مال غیر بدون اجازت شرعیہ چگونه خواهد گرفت -

- (۱) فَهَوَ لَوْ بِالْكَذِبِ ذَاكَ عَمَلًا
جُرْحًا فِي مَحْضِرِ عَدْلِ الْإِلَهِ
(۲) هَكَذَا الصَّيَادُ فَالْحَبُّ نَثْرَ
(۳) بَلْ لَصَيْدٍ رَامَ أَوْ كَالْهَرَّةِ
تُظْهِرُ وَالنَّفْسَ مِنْهَا نَوَمَتْ
(۴) مِائَةَ قَوْمٍ بِهَذَا الْإِعْوَاجِ
وَقَبِيحِي الْأَسْمِ سَوَى مَنْ هُمْ
(۵) فَلِفَضْلِ الْحَقِّ أَنْظَرَ مَعَ مَا
فَمِنْ الْكُلِّ جَمِيعًا طَهَّرَا
(۶) وَعَلَى الْغَادِرِ ذَاكَ سَبَقَتْ
نُورًا أَعْطَاهُ عَلَى النَّوْرِ سَمَى
- لَا يَصْدُقُ الشَّاهِدَانِ فِي الْمَلَأِ
.. مَنْ هُوَ الْحَاكِمُ كَانَ لَا سِوَاهُ ..
لَا لِرَحْمٍ وَسَخَاءٍ فِيهِ قَرَّ
فِي الصَّيَامِ صَوْمُهَا بِالْمَرَّةِ
طَلِبًا لِلصَّيْدِ .. كَمْ ذَا لِرِمَتْ ..
سَيِّئِينَ الظَّنِّ سَوَى فِي لُجَاجِ
أَهْلُ جُودٍ وَالسَّخَا خُلُقُهُمْ
يَنْسُجُ مِنْ إِعْوَاجٍ بَرَّ مَا
آخِرَ الْأَمْرِ وَلُطْفًا أَثَرَا
رَحْمَةً مِنْهُ عَلَيْهِ اثْمَلَقَتْ
مَنْ يَهْ مَا يَزْغَ بَذُرُ السَّمَاءِ (۱)

(۱) غدر بفتح الغین المعجمة وسكون الدال المهملة بمعنى غادر علی حسب سبقت

رحمتی علی غضبی -

- (۱) گر بطراری کند پس دو گواه
(۲) هست صیاد ار کند دانه نثار
(۳) هست گریه روزه دار اندر صیام
(۴) کرده بد ظن زین کژی صد قوم را
(۵) فضل حق با اینکه او کژی می تند
(۶) سبق برده رحمتش وان غدر را
- جرح شد در محکمه عدل اله
نی ز رحم و جود بل بهر شکار
خفته کرده خویش بهر صید خام
کرده بد نام اهل جود و صوم را
عاقبت زین جمله پاکش می کند
داده نوری کان نباشد بدر را

(۱) قَالَ لَهُ الْجَدُّ مِنْ ذَا الْاِخْتِلَاطِ نَظَّفَتْ رَحْمَتُهُ مِنْ ذَا الْخِيبَاطِ

(۲) غَسَّاتِ حَتَّىٰ يَذَا غُفْرَانُهُ يَظْهَرُ يَبْدُو لَهُ اِحْسَانُهُ

وَيَصِيرُ الْمُغْفِرَ بِالرَّحْمَةِ سَيِّئَاتٍ لِلْوَرَىٰ عَنْ بَكْرَةِ

فی بیان تنظیف الماء جمیع النجاسات و تنظیف الله تعالى الماء

من النجاسات و لاجرم ان الله تعالى قدوس

(۳) وَلِذَا الْمَاءَ النَّمِيرَ أَمْطَرَا مِنْ سَمَاءٍ كَنِي لَمَنْ فِي ذَا الْوَرَىٰ

نُجَسَّ الطَّاهِرُ يَأْتِي مِنْ خَبَثٍ وَ النَّظِيفُ يَغْدُو مِنْ كُلِّ حَدَثٍ

(۴) إِذْ غَدَى الْمَاءُ بِلَا نَفْعٍ رَجَعَ نَجَسًا حَتَّىٰ يَذَا الْحَالِ وَقَعَ

(۱) کوشش را شسته حق زین اختلاط غسل داده رحمت او زین خباط

(۲) تا که غفاری او ظاهر شود سیئات جمله را غافر شود

پاك کردن آب همه پلیدیها را و پاك کردن خدای تعالی آب را

از پلیدی لاجرم قدوس آمد حق تعالی

(۳) آب بهر این ببارید از سماك تا پلیدان را کند از خبث پاك (۱)

(۴) آب چون بیکار گردد شد نجس تا چنان شد کاب را رد کرد حس

(۳) شرح بحر العلوم جزء ۵ سماك چیز را گویند که بآن بلندی حاصل شود و دو ستاره اند

یکی اعزل و دیگر راسخ کذا فی القاموس و اینجا یا سراد ابراست باعتبار آنکه فرد است معنی اول را و این ظاهر است که آب از ابر می بارد و یا مراد آسمان است بهمان جهت یا باعتبار آنکه مکان آن دو ستاره است و نسبت آب باریدن از آسمان جهت آن است که منجمان میگویند که باریدن ابر از مدد آسمان است و این آیات تمثیل است مرجان اولیا را که پاك میگرداند از خباثت نفسانیت و چون از اختلاط با اهل نفس در ملاحظه این کثرت می افتد باز متوجه شده سوی حق گردد باز متوجه سوی هدایت خلق شوند بآب که نجاستها را زائل کند و چون از مقارنت نجاست تیره میشود باز راجع شده بجوی پاك میگردد و آنجا بخار شده ابر گردیده میبارد -

- (۱) لَهُ رَدَّ الْحِسُّ فَالْمَاءَ الْعَذَابُ
أَيْضاً الْحَقُّ إِلَى بَحْرِ الصَّوَابِ
لَهُ مَاءُ الْمَاءِ ذَلِكَ يَفْسِلُ (۱)
حَالَهُ فِي الدَّلِيلِ دَوماً رَفَلاً
(۲) سَنَةً ثَانِيَةً جَاءَ عَلَى
إِصْحَاحِ أَيْنَ كُنْتُ فِي ذَلِكَ الزَّمَانِ
(۳) نَجَسَ الْحَالَةَ صِرْتُ مِنْ هُنَا
قَدْ أَخَذْتُ الْخِلْعَةَ سَمَتَ التُّرَابِ
جِئْتُ أَدْعُوا أَهْلَهُ نَحْوَ الصَّوَابِ

(۱) اراد بماء ذلك الماء الحق تعالى باعتبار انه مجى وانه روح الروح واراد بالماء المرسل الى بحر الصواب روح الانبياء فانها تلوثت بالاخلاق البشرية فنظفها من الاخلاق الرديّة يعنى جعل الله الماء البعيد عن النظر من كرمه ماء لطيفا حتى بسببه تكون مياه كثيرة نجسة ماء طاهراً نظيفاً وردّها بعد استغراقها فى المعاصى الشيطانية الى ساحل بحر الصلاح بفيض ارشاد المرشد اللذى هو كالماء الطاهر كانه يقول ارواح الانبياء اعتراها الضعف من تطهير النفوس الانسانية وتكدرت وعجزت فردّها الحق الى بحر الصواب والحقيقة حتى من كرم روح الروح تطهر روح الاولياء من دنس النفسانية لاجل تطهير النفوس الانسانية -

- (۱) حق ببردش باز در بحر صواب
تا بشستش از کرم آن آب آب
(۲) سال دیگر آمد او دامن کشان
هی کجا بودی بدریای خوشان
(۳) من نجس زینجا شدم پاک آمدم
بستمدم خلعت سوی خاک آمدم

(۱) شرح سبزواری دفتر پنجم ص ۳۳۳ حق ببردش يعنى آب چون سلوث شود حق او را طاهر کند باینکه از متافذ زمین ببحر متصل نماید یا آنرا بخار نموده در جوف زمین آب کرده متصل به آبهای زیر زمین کند یا اگر در روی زمین است بشمس تبخیر کرده متصل به بحر زهریرش کند یا بازش در دریای محیط ریزد پس آب که همه چیز را پاک می کند جنس خود را نیز پاک میکند و تلویث در جان اولیا فی الجمله پرده ایست که از اشتغال بهدایت خلق حاصل شود و منجبر و محو میشود به اتصال بى تکلیف و بى قیاس بحق تعالى -

- (۱) اَسْرِعُوا يَا نَجِسُونَ نَحْوِيَا
 فَلَخِيقِ اللَّهِ جَلَّ خُلُقِيَا
 (۲) مَسَكَ أَقْبَلُ كُلُّ قُبْحِكُمْ
 وَ أَجْدُ أَبْدَأُ فِي نُصْحِكُمْ
 فَكَمِثْلِ الْمَلِكِ كُنْتُ أَنَا
 أَهْبُ الْعِفْرِيتَ طَهْرًا وَ هَنَا
 (۳) وَإِذَا لَوِثْتُ أَيْضًا لِهَنَّاكَ
 سَارُوحُ مَا لِي مِنْ إِرْتِيَاكَ
 جَانِبَ الْأَصْلِ لِأَصْلِ كُلِّ مَا
 كَانَ مِنْ طَهْرِ عَلَى الطَّهْرِ سَمِي
 (۴) أَخْلَعُ مِنْ رَأْسِي الْخِرْقَةَ نَ
 خَلَقْتُ جُدًّا وَ بَانَتْ فِي دَرَنَ
 مَرَّةً أُخْرَى لِي الْحَقُّ يَهَبُ
 بَخْلَعَةً طَاهِرَةً تُبْدِي الْعَجَبُ
 لَيْسَ بِدَعَا فَهُوَ جَلَّ بِالثَّنَا
 (۵) شَغْلُهُ هَذَا وَ شُغْلِي ذَا أَنَا
 زَيْنَ الدُّنْيَا فَلَوْ لَا أَنْ لَنَا
 ذِي الْقِيَّاحَاتُ وَمَا خُلِقَا دَنِي
 فَمَنِي لِلْمَاءِ هَذَا الْفَنُ كَانَ
 أَوَّلَهُ الدُّسْتُورُ بِالنَّظْهِيرِ بَانَ

- (۱) هین بیائید ای پلیدان سوی من
 (۲) درپذیرم جمله زشتیت را
 (۳) چون شوم آلوده باز آنجا روم
 (۴) دلق چرکین برکنم آنجا ز سر
 (۵) کار او اینست و کار من همین
 (۶) گر نبودی این پلیدیهای ما
 که گرفت ازخوی یزدان خوی من
 چون ملک پاکی دهم عفريت را
 سوی اصل اصل پاکيها روم
 خلعت پاکم دهد بار دگر
 عالم آرايست رب العالمين
 کی بدی این بار نامه آب را (۱)

- (۱) مِثْلَ مَنْ قَدْ كَانَ أَكْيَاسَ الذَّهَبِ سَرَقَ مِنْ أَحَدٍ أَنِّي ذَهَبُ
- (۲) قَالَ أَيْنَ الْمُفْلِسُ عَنْهُ اخْبِرُوا أَوْ عَلَى نَبْتٍ جَدِيدٍ يَزْهَرُ
- يَهْرَقُ أَوْ يُغْسِلُ الْوَجْهَ لِمَنْ وَجْهَهُ لَا يُغْسِلُ حَبَّ الدَّرَنِ
- (۳) أَوْ عَلَى الرَّأْسِ كَحَمَالِ السَّفِينِ فِي الْبَحَارِ يَحْمِلُ .. مَرَّ السِّنِينَ ..
- (۴) لَا يَرْجُلِ وَ يَدٍ فِيهِ اسْتَتَرَ مِائَةُ أَلْفِ دَوَاءٍ مُعْتَبَرُ
- ذَا لِأَنَّ كُلَّ دَوَاءٍ مِنْهُ قَدْ نَبَتَ كَانَ كَذَا حُسْنًا يُعَدُّ
- (۵) رُوحُ كُلِّ عِلَّةٍ فِي قَلْبِ كُلِّ حَبَّةٍ فِي النَّهْرِ يَمْضِي النَّهْرُ قُلْ
- مِثْلَ دُكَّانٍ هُوَ لِلصَّيْدَانِ رُبَّتْ طَبَلَاتُهُ .. إِذْ يَمْتَلِي ..

- (۱) کیسه های زر بدزد از کسی میروود هر سو که هین کو مفلسی
- (۲) یا بریزد بر گیاه رسته یا بشوید روی هر ناشسته
- (۳) یا بگیرد بر سر او حمال وار کشتی بی دست و پا را در بحار
- (۴) صد هزاران دارو اندر وی نهان زانکه هر دارو بروید زو جهان
- (۵) جان هر درد دل هر دانه میروود در جو چو دارو خانه (۱)

(۱) صحیح (جان هر درد) و نسخه سبزواری (جان هر دردی) غلط است بدلیل روش ایبات پیش و اینکه قطره که در صدف در می شود در جوی نمیروود و در با داروخانه هم تناسبی ندارد — شرح بحر العلوم جزء ۵ صفحه ۱۳ مراد از جان داروست و این کنایت از آب است بجهت اینکه حیات هر شیء از آب است و شیخ افضل گفته برای اینکه اکثر ادویه نباتات است و رویتگی نباتات از آب است — و نسخه شیخ افضل (جان هر داروی دل هر دانه) به شرح سبزواری نیز رجوع شود —

(۱) مِنْهُ أَيْتَامُ التَّرَى تَنْمُو لِمَنْ يَبْسُوا مِنْ ظَمَاءٍ رَسْمٌ وَفَنَ

طلب الماء الانابة من الحق تعالی و قبول الحق تعالی دعاء اتماء

بعد تلوته و تکراره

(۲) إِذْ لَهُ الْمِقْدَارُ رَاحَ الْعَكِرَا صَارَ فِي الْأَرْضِ كَمَاءٌ حُرِّا

(۳) فَمِنْ الْبَاطِنِ مِنْهُ كَمْ أُنِينَ أَبْرَزَ يَا رَبِّي نِعَمَ الْمُعِينِ

مَا لِي أَعْطَيْتَ أَعْطَيْتُ أَنَا كَلُّهُ عُدْتُ عَدِيمًا ذَا عَنَا

(۴) فَعَلَى كُلِّ كَثِيفٍ وَ نَظِيفٍ رَأْسَ مَا لِي اللَّبِقُ الْغَضَّ الظَّرِيفُ

قَدْ أَرَقْتُ أَيُّهَا الْمَلِكُ السَّعِيدُ رَأْسَ مَالٍ إِعْطِنِي هَلْ مِنْ مَزِيدٍ

(۵) لِّلْسَحَابِ قَالَ إِنْ سَحَبَهُ إِلَى مَنْزِلِ أَسْمَى لَهُ اللَّطْفُ حَلِي

أَنْتِ يَا شَمْسُ إِلَى الْأَعْلَى اسْحَبِي لَهُ كَالنَّجْمِ وَ لِلْأَوْجِ أَذْهَبِ

(۶) وَ إِلَى كَمْ مِنْ طَرِيقٍ مُخْتَلِفٍ لَهُ سَاقٌ .. وَعَلَى مَا لَمْ تَقِفْ ..

أَوْقَفَ حَتَّى إِذَا أَوْصَلَهُ نَحْوَ بَحْرِ مَا دَرَى سَاحِلَهُ

(۱) زو یتیمان زمین را پرورش تشنگان خشک را ازوی روش

استعانت خواستن آب از حق تعالی بعد از تیره شدن

و قبول کردن حق تعالی دعای آب را

(۲) چون نمازد مایه اش تیره شود همچو ما اندر زمین خیره شود (۱)

(۳) ناله از باطن برآرد کای خدا آنچه دادی دادم و ماندم گدا

(۴) ریختم سرسایه بر پاکک و پلید ای شه سرسایه ده هل من مزید

(۵) ابر را گوید بهر جای خوشش هم تو خورشیدا ببالا برکشش

(۶) راههای مختلف میراندش تا رساند سوی بحر بیحدش

(۱) کلمه ما عربی است که ماء باشد - و خیره یعنی حیران و سرکش -

- (۱) كَانَ مِنْ ذَا الْمَاءِ لَا غَيْرَ الْمَرَامِ نَفْسُهُ رُوحَ الْوَلِيِّينَ الْكَرَامِ
 مَنْ هُوَ كَانَ الْغُسُولَ لِلْمَكْدَرِ فَيَكُمُ وَالرَّافِعَ كُلَّ ضَرَرِ
 (۲) إِذْلَاهَا مِنْ غَسَلِ ذِي الْفَرْشِ الْكَدَرِ وَجَدَتْ أَيْضاً لَهَا حَانَ السَّفَرِ
 ثَانِياً نَحْوَ الَّذِي الْعَرْشَ وَهَبَ مِنْهُ تَطْهِيراً بِوَفْقِ مَا وَجَبَ
 (۳) تَأْتِي مِنْ ذَا الطَّرَفِ أَيْضاً وَقَدْ سَحَبَتْ ذَيْلاً لِمَا فِيهَا أَعَدَ
 بِطَهَارَاتِ الْمُحِيطِ لَهُ مَنْ نَثَرَتْ دُرّاً لِلنَّفْثِ فِيهِ مَنْ (۱)

(۱) ای تاتی من قبل الله تعالى حالة کونها ساحبة الذیل متجنبة من الخبائث والنجاسة وتلك روح الاولیاء تاتی بهذا الجانب من محیط الطهارات لاهل العرش کانه يقول لما ارادت روح الاولیاء غسل النفوس وتطهيرها من الكدورات توجهت لواهب النظافة لاهل العرش ورجعت اليه حالة کونها طاهرة من اوساخ البشرية بانواع الطهارات من قبل الله المحيط بكل شیء فنقرر لهم ان تفهمهم بالاسماء وتنزهها من الحوادث الکوئیة لتزکیمهم بماء رحمة الله ومحیط الطهارات اسم کتاب وهو من مراعات النظیر لانه تعالى محیط بكل شیء --

- (۱) خود غرض زین آب جان اولیاست کو غسول تیره گیهای شماست
 (۲) چون شود تیره ز غسل اهل فرش باز گردد سوی پاکی بخشش عرش
 (۳) باز آرد زان طرف دامن کشان از طهارات محیط او درفشان (۱)

(۱) شرح بحر العلوم جزء ۵ صفحه ۱۳ مراد از محیط ذات حق است که محیط از اسماء اوست و با علم محیط و او فاعل اوست و اضافت طهارات اضافت سوی بخشنده است و حاصل آنکه باز آرد آن عارف از طرف حق طهارات بخشنده حق را تا مقلدان را از تقلید برآرد سوی مشاهده و این تقلید مثل تیمم و تحری قبله است و مشاهده وضوء و قبله حقیقت است و درایت تالی اشاره است بآنکه ایمان به تقلید بآنچه مکشوف اولیاء است فی الجملة طهارت می بخشد و منجی می افتد چنانکه تیمم مطهر می گردد وجد تحری قبله می گردد -

- (۱) کَلِّمَهُمْ يُخْلِصُ مِنْ بَغْيِ التُّرَابِ لِلْوُضوءِ الْقِبْلَةَ مَنْ بِإِطْلَابِ
قَصْدَ يُخْلِصُهُ أَنْ يَعْلَمَا بِالتَّحَرِّيِ بِالْعِيَانِ فَهَمَا^(۱)
(۲) بِاخْتِلَاطِ الْخَلْقِ يَنْقَى الْإِعْتِلَالُ طَلِبَ ذَا السَّفَرِ مَنْ فِيهِ قَالَ
أَحْمَدُ دَوْمًا (أَرْحَنًا يَا بَلَالُ) لَيْلَةَ التَّعْرِيسِ وَقْتَ الْإِرْتِحَالِ..^(۲)
(۳) يَا بَلَالُ الْحُسْنُ الصَّوْتُ الصَّهِيلُ لَهُ أَيْضًا حَسَنُ طَبَلِ الرَّحِيلِ
إِضْرِبِ الْمَآذَنَةَ فِي عَجَلٍ .. إِرْقِ بَلِّغْ مَا لَكَ مِنْ عَمَلٍ..

(۱) ای کذا التحری للقبلة فی الملل المظلم او فی المكان المجهول جائز فاذا اطلع
بواسطة المرشد بطل التحری . (۲) كان الرسول (ص) اذا اعتراه ضيق من الدين
قال (ارحنا يا بلال) واذا استغرق ببحر الوحدة واراده الرجوع الى تبليغ الرسالة قال (كلميني
يا حميراء) لان النساء من الدنيا فاذا جذبته من العرش تنزل الى مرتبة البشرية -

- (۱) در تيمم وارهاند جمله را وز تحری طالبان قبله را
(۲) زاختلاط خلق يابد اعتلال آن سفر جوید کارحنا يا بلال^(۱)
(۳) ای بلال خوش نواي خوش صهيل مآذنه بر رو بزین طبل رحيل

(۱) شرح بحر العلوم جزء ۵ صفحه ۱۳ صاحب علت و مرض شدن و اينجا مراد زوال
حضور خاص است و حاصل آنکه اختلاط بخلق نوعی خلل در حضور خاص می افتد پس عارف
سفر کرده بسوی حق آن خلل را دفع می کند لهذا آن سرور (ص) فرمودند سر بلال را ارحنا
يا بلال راحت رسان مرا يا بلال که آواز خوش کن در اذان تا توجه سفر سوی حق سبحانه شود
و صهيل بمعنی آواز است و نه جای اذان بدانکه اين لفظ ارحنا يا بلال در شب تعريس واقع
شده که چون خواست آن سرور (ص) که خواب کند فرمود بلال را که ارحنا يا بلال يعنی بيدار
ساز مرا ازین خواب و ظاهرست که اينجا بيدنه نبود و ظاهر آنست که در خواب متوجه بحق
بود و به بلال آسر بود که متوجه بخلق سازد تا اداء صلوة مردمان حاصل آيد شايد که در وقت
اراده توجه سوی حق اين لفظ نیز واقع شده باشد و مولوی آنرا نقل کرده باشند والله اعلم -

- (۱) سَاقَرُ الرُّوحِ وَلَكِنَّ الْبَدَنَ فِي قِيَامٍ بَقِيَ ذَلِكَ الزَّمَنَ
وَلِهَذَا السَّبَبِ قَالَ السَّلَامُ بِالرُّجُوعِ لِلْإِخْصَاءِ الْكَرَامِ
- (۲) كَانَ كَالْوَاسِطَةِ هَذَا الْمَثَلُ فِي الْكَلَامِ وَبِهِ الْقَصْدُ حَصَلَ
شَرُطُ الْوَاسِطَةِ فِي ذَا الْكَلَامِ وَفَقَّ مَا يَعْلَمُهُ فَهَمُ الْعَوَامِ
- (۳) وَمَتَى فِي النَّارِ لَا مَنَ وَاسِطَةَ رَاحَ دَوْمًا مَا لَهُ مِنْ رَابِطَةٍ
غَيْرُ مَنْ ذَاتًا هُوَ كَانَ السَّمَنَ دَرِ مِنْ لُطْفِ عَلَيْهِ الْحَقُّ مَنْ (۱)

(۱) السمندر بناء علی ما ذکره فی البرهان القاطع الفارسی هو بالعربیة سوس الفار او الشوك الناشئ منها کما د نقلنا عنه تلوا - وقال فی المنجد السمندر دویبة تفرز منها مادة تطفئ النار ولذلك قالوا انها لا تحترق بالنار (یونانیة) -

- (۱) جان سفر رفت و بدن اندر قیام وقت رجعت زین سبب گوید سلام
(۲) این مثل چون واسطه اندر کلام واسطه شرطست بهر فهم عام
(۳) اندر آتش کی رود بی واسطه چون سمندر کو رهید از رابطه (۱)

(۱) در برهان قاطع گوید سمندر بر وزن قلندر جانوریست که در آتش متکون میشود وگویند مانند موش بزرگی است و چون از آتش بر می آید بی سیرد و بعضی گویند همیشه در آتش نیست و چون بر می آید در آن وقت او را میگیرند و از پوست او کلاه و رویا میسازند و چون چرکین میشود در آتش می اندازند و چرکهای آن بی سوزد و پاک میشود و بعضی گویند بصورت سوسمارست و چلیپاست الخ - در صفحه ۱۴ جزء ۵ شرح بحر العلوم اندر آتش کی رود بیواسطه انتقال است از واسطه تفهیم سوی واسطه در ایمان بحق شارحی گفته آتش کنایه است از ذات حق سبحانه و خاصان حق را تشبیه داده به سمندر و رسول را بحمام این وجه بظاهره فاسدست زیرا که خاصان حق اولیا اند و اینها بذات حق نمی توانند رسید بی واسطه رسول مگر آنکه گفته شود که مراد از خاصان آن اولیا اند که بعد وصول ایشان بواسطه آن سرور واسطه از میان برسیخیزد چنانکه در بیت تالی بیان کرده که در ابتدا یعنی در ابتدا وصول واسطه حمام که رسول است چنانکه در بیت تالی بیان کرده که در ابتدا وصول واسطه حمام که رسول است بقیه حاشیه در صفحه بعد

(۱) لَزِمَ الْحَمَّامُ يَأْتِي الْوَاسِطَةَ لَكَ حَتَّى هُوَ يَغْدُو الرَّاِبِطَةَ
وَمِنَ النَّارِ لَكَ الطَّبْعُ يَصِيرُ حَسَنًا تَهْوَى لَظَاهَا وَالسَّعِيرُ
(۲) أَنْتَ إِذْ فِي النَّارِ مِنْ مِثْلِ الْخَلِيلِ مَا قَدَرْتَ أَنْ تَصِيرَ فَالْدَلِيلُ
لَكَ كَانَ الْمَاءُ وَالْحَمَّامُ كَانَ بِالرُّسُولِ .. بِهِمَا التَّبْلِيغُ بَانَ ..

(۱) واسطه حمام باید مرترا تا در آتش خوش کنی تو طبع را
(۲) چون نتانی شد در آتش چون خلیل گشت حمامت رسول است و دلیل

می باید تا از آتش طبع خوش شود ذائقه گیرد پس بعد از آن بعدد او (ص) بمقامی رسد که واسطه بر خیزد و حاصل بیت ثالث آنکه چون همچو خلیل در آتش رفتن نمی تواند شد یعنی بلا واسطه واصل شدن بذات حق نمی تواند شد وساطت حمام که رسول است ضروری است و حاجت سوی آب است که شریعت آن رسولست و می تواند که آتش کنایه از ذات حق باشد و سمندر از باطن آن سرور (ص) و حمام از ظاهو آن سرور (ص) و آب از فراق و آنچه که آن سرور (ص) آوردند از نزد حق سبحانه و حاصل آنکه کسی بذات حق واصل نمی تواند شد بلا واسطه اکبر باطن محمدی (ص) که بی واسطه واصل بذات حق است و غیر ذات آن سرور (ص) را وسیله و واسطه باید تا بوساطت او وصول یابد چنانکه از بیت تالی واضح می شود و آن وسیله ظاهر آن سرورست که هادی است خلق را و مثل حمام که گرم است از تابش آتش همچنین ظاهر آن سرور که تنورست از انوار حق که فائض اند بر باطن و باطن او (ص) در حضور حق است گاهی منبرج نمی شود از حضور حق و آب که قرآن است و غیر آن از آورده آن سرور (ص) و هادی است سوی حق سبحانه و چنانکه آب انجاس را دور می سازد و صفای بخشد بر جاسه را همچنین قرآن و سایر آورده آن سرور (ص) از حق سبحانه قلب را پاک می سازد و صاف می کنند از ادناس و ظلمات بشریت پس معنی بیت تالی آنست که واسطه حمام که ظاهر آن سرور (ص) است می باید تا طبع آتش گرفته از آتش واصل آتش شود و حاصل بیت ثالث آنست که چون برای مخاطب اینست که بخود واصل ذات شود پس حمام که ظاهر آن سرور است رسول است و آب وی که قرآن است و غیر آن از آورده آن سرور (ص) دلیل و راهنمایی است و اگر تمثیل مفردات نگفته شود و این معنی بطریق تمثیل و استعاره تمثیلیه ادا کرده شود نیز صحیح است بلکه اولی است کما لایخفی -

- (۱) فَمِنْ الْحَقِّ لَكَ الشَّعْبُ وَرَدَّ
لَكِنْ أَهْلَ الدَّنَسِ قَالُوا يَجِدُ (۱)
أَنْ يَلَا وَاسِطَةَ الْخُبْزِ مَتَى
وَرَدَّ الشَّعْبُ زَمَانًا أَوْ أَتَى
(۲) وَمِنْ الْحَقِّ أَتَى اللَّطْفُ وَمَنْ
هُمُ أَهْلُ الْجِسْمِ كَانُوا وَالْبَدَنُ
لَا يَرُونَ اللَّطْفَ مِنْ غَيْرِ سِتَارٍ
وَمِنْ غَيْرِ سِتَارٍ
(۳) وَإِذَا الْوَاسِطَةُ لِلْبَدَنِ
مِثْلَ مُوسَى وَجَدَ نُورَ الْقَمَرِ
لَهُ فِي الْجَيْبِ .. وَلَا سِتْرَ سِتْرٍ ..
ذَهَبَتْ بِالْمَرَّةِ فِي زَمَنِ

(۱) كانه يتول اهل الفسق والكسل يقولون الشعب محتاج الى واسطة الخبز ولا يقدرّون على اخذه من الحق تعالى بدون الواسطة ولكن الانبياء والاولياء يجدون الشعب بلا واسطة لطفا على فحوى آيت عند ربى وهو يطعمنى ويستقيني كذا اللطافة وفرح القلب من الله تعالى واهل البدن يرونه بواسطة حجاب الازهار والاشجار والعيان الجارية فى الرياض والبساتين ولا يقدرّون على اخذها من الحق تعالى بدون هذه الواسطة -

- (۱) سیرى از حق است لیکن اهل طمع
کسى شدى بى واسطه نان در شمع (۱)
(۲) لطف از حق است لیکن اهل تن
در نیابد لطف بى پرده چمن
(۳) چون نمازد واسطه تن بى حجیب
همچو موسی نور سه یابد ز جیب

(۱) شرح بحر العلوم جزء ۵ صفحه ۱۴ درین بیت وصول حق را بسیرى تشبیه داده شده و طالب حق را بذل طمع و شریعت را بنان یعنی سیرى وصول بحق از حق است هر که را خواهد بخود واصل گرداند و طالب عاشق نمى تواند رسید و بدون واسطه نان که شریعت محمدیه است و اگر بطریق تمثیل این حاصل برآورده شود بدون ملاحظه تشبیه میان مفردات نیز مى تواند شد و حاصل بیت تالى آنکه این لطف که باو وصول حق مى شود از حق است لیکن خلق که گرفتار تن اند و اهل تن اند در نیابد این لطف را که بدون پرده چمن که شریعت رسول است و بعید نیست که حاصل آن باشد که اگرچه این لطف از حق است لیکن این اتصال نمى تواند شد مگر در پرده چمن که تجلیات حق اند و بدون این پرده رویت نمى تواند شد -

شهادة الفعل والقول الظاهري على الضمير والنور الباطني

- (۱) ذِي الْفُنُونُ كُلُّهَا لِلْعَمَاءِ قَدْ شَهِدَتْ دَوَمًا لَهُ قَالَتْ بِجَدِّ
 أَنْ يُنَوِّرَ اللَّهُ جَلَّ وَقَدَّرَ مُلَيَّءٌ بِأَطْنَةِ الْعُمَرِ سَفَرُ
 (۲) شَهِدَا فِعْلٌ وَقَوْلٌ لِلْضَمِيرِ فَعَلَى الْبَاطِنِ وَالْأَمْرِ السَّتِيرِ
 ذَا الدَّلِيلِ أَنْتَ مِنْ ذَيْنَ لَكَا خَذَ هُمَا فِيمَا تَرَوُمُ حَسْبُكَ
 (۳) حَيْثُ أَنَّ السِّرَّ مِنْكَ مَا سَرَى أَبَدًا فِي الْبَاطِنِ مَا اخْتَبَرَا
 فَمِنْ الْخَارِجِ فِي بَوْلِ السَّقِيمِ أَنْظُرْ اعْرِفْ مَا بِهِ عَنْكَ كَتِيمِ
 (۴) مُسْتَقِيمِ الْفِعْلِ وَالْقَوْلِ غَدَى بَوْلُهُ فِي الْبَوْلِ مَا قَالَ بَدَى
 لَطِيبِ الْجِسْمِ ذَاكَ الْبَوْلُ كَانَ لَهُ بُرْهَانًا جَلِيًّا فِي الْعِيَانِ
 (۵) وَطَبِيبُ الرُّوحِ ذَاكَ قَدْ سَرَى لَهُ فِي الرُّوحِ وَمَا فِيهِ دَرَى
 (۶) مَا لَهُ فِي الْفِعْلِ وَالْقَوْلِ الْحَسَنِ أَبَدًا مِنْ حَاجَةٍ جَلَّ بَفَنِ
 عِلْمُهُ مِنْ عِلْمِ عِلَامِ الْغُيُوبِ إِحْذَرُوهُمْ هُمْ جَوَاسِيسُ الْقُلُوبِ

گواهی قول و فعل بیرونی بر نور اندرونی

- (۱) این هنرها آب را هم شاهدست کاندرونش پر ز نور ایزدست
 (۲) فعل تو و قول تو آید گواهان ضمیر زین دو بر باطن تو استدلال گیر
 (۳) چون ندارد سیر سرت در درون بنگر اندر بول رنجور از برون
 (۴) فعل و قول آن بول رنجوران بود که طبیب جسم را برهان بود
 (۵) و آن طبیب روح در جانش بود وز ره جان اندر ایمانش رود
 (۶) حاجتش نبود بقول و فعل خوب احذر و هم هم جواسیس القلوب

(۱) مِنْهُ ذَا الْأَشْهَادَ قَوْلًا وَعَمَلًا أَطْلُبُ أَعْرِفُ بِهِمَا مَا قَدْ حَصَلَ
هُوَ لَيْسَ وَاصِلَ الْبَحْرِ كَمَا وَصَلَ النَّهْرُ .. وَكَمْ عَنْهُ سَمَىٰ

فی بیان آن ذاک النور یظهر من باطن سر العارف باله علی الخلق
بلا قول العارف و بلا فعله و ازید انه یظهر بقول و فعل العارف
کما تظہر شمس الافق و تطلع فلا یحتاج الخلق الی صوت الیدیک
ولا اعلام المؤذن ولا شیء آخر

(۲) لَكِنَّ النُّورَ لِذَلِكَ الْعَارِفِ إِذْ جَزَى الْحَدَّ وَ وَصَفَ الْوَاصِفِ
فَلَهُ النُّورُ الصَّحَارِي وَالْقِفَارِ مَلَأَ وَالْعَالَمَ كُلًّا أَنَارَ

(۱) این گواه قول و فعل از وی بجوی کو بدریا نیست واصل همچو جو (۱)

در بیان آنکه آن نور خود را از اندرون سر عارف ظاهر کند
بر خلقان بی فعل عارف و بی قول افزون از آنکه بقول و فعل
او ظاهر شود چنانکه آفتاب باشد و بانک خروس را اعلام
مؤذن و علامت دیگر حاجت نباشد

(۲) لیک نور عارفی کز حد گذشت پرشد از نورش بیابانها و دشت (۲)

(۱) شرح بحر العلوم جزء ۵ صفحه ۱۵ همچو جو صفت منفی است و حاصل آنکه
واصل بدریا نه مثل جو واصل بدریا که هستی او مغایر دریاست اگر اتصال بدریا دارد بلکه
وصول بدریا دارد بوجهی که دریا را عین خود و خود را عین دریا بیند و حاصل آنکه فانی فی الله
و باقی به بقاء او در بعض نسخ کو بدریائست پس تشبیه با وجود اصل را در نفس وصول است
با مشاهده غیر نه چنانکه در مرتبه بقا بعد الفنا حاصل است و بر هر نسخه حاصل آنست که قول
و فعل آنکس که واصل است بحق یعنی فانی در حق گشته و بقا بحق یافته پس قول و فعل او
شاهد کمال او می تواند شد که همه افعال و اقوال او همه پسندیده منطبق بر شرع شریف است
و این همانست که منقول است از سید الطائفة جنید بغدادی که افعال شخص را موازنه بر شرع باید
نمود و اگر در میزان شرعیه درست افتد پس او عارف کامل است و الا نه ناقص است و شیخ
اکبر قدوة محققان فرمودند که کرامت عظمی سر عارف را اتباع بر وجه کمال او را
بیسر آید اما قول مولوی در مابعد - (۲) سهزواری جزء ۵ صفحه ۱۵ نور او بقیه در صفحه بعد

(۱) وَلَهُ الْإِشْهَادُ جَاءَ مِنْ شُهُودٍ
وَمِنْ الْإِذْهَابِ لِلرُّوحِ وَمِنْ
(۲) نُورُهُ كَالْجَوْهَرِ لَمَّا لَمَعَ
فَمِنَ التَّزْوِيرِ ذَا وَالْمَكْرِ قَدْ
(۳) فَإِذَا بِالْمَرَّةِ خَلَّى السُّؤَالَ
إِذْ كِلَا الْكَوْنَيْنِ كَالْوَرْدِ مَعَا
فَارِغًا مِنْ كُلِّ تَكْلِيفٍ وَجُودٍ
كُلِّ تَعْبِيرٍ .. يَمَثِلُ ذَا قُرْنٍ ..
خَارِجًا وَالْعَالَمُ الْمُظْلِمُ شَعٍ
فَرَّغَ بِالنُّورِ لِلْحَقِّ اسْتَمَدَ
مِنْهُ عَنِ قَوْلٍ وَفِعْلٍ كُلِّ حَالٍ
فَتَحَا مِنْهُ .. وَشَيْئًا وَلَعَا ..

(۱) شاهدیش فارغ آمد از شهود
(۲) نور آن گوهر چو بیرون تافت
(۳) پس سجو از وی گواه فعل و گفت
وز تکلفهای جانبازی وجود
زین تسلسها فراغت یافته
که ازو هر دو جهان چون گل شکفت

پوشد بیابانها و دشت مع مابعد خود منافی مذکور نیست که معنی بیت آنست لیکن عارف که نور عرفان ظاهر گشت و عرفان می بدیهی شد یا از تصرف آن عارف و یا از عنایت حق ظاهر شد پس او محتاج شهود نیست که معلوم عیان و هدایت محتاج بدلیل نمیشود و آنچه که شارع گفته که از مصراع ثانی آنکس سادست که بقاء صفات رسید و بقاء ذات نرسیده و این اراده از لفظ منهوم نمی شود مگر بر نسخه ثانیه محتمل است و بر نسخه اولی هرگز احتمال آن ندارد شاید لهذا حکم کرده به سقیم بودن نسخه اولی و این شارح حاصل بر آورده که گواهی قول و فعل برای آنکس است که واصل بدریا شده با فنا صفات خود در صفات ذات و بقاء ذات نرسیده اما کسیکه بقاء ذات مشرف شده پس او عارف کامل است نور او پوشیده نمیتواند شد و حاجت بشهادت قول و فعل ندارد و بیت بعد را برین حمل کرده و گفته که اگر اینجا از واصل بدریا اراده کرده شود مناقضه لازم آید درین بیت و بیتین که بعد خواهد آمد لیک نور عارفی از حد گذشت باطل و بعید است و مناقضه اصلا نیست چنانکه دانستی و تقریر این شارح صریح است درین که کسی که فانی است در ذات نور عرفان او ظاهر است و این خلاف واقع است که اکثر عارفان از کامل بلکه از افراد نور عرفان و ولایت ایشان تا مرت ایشان ظاهر نشده -

- (۱) مَا هُوَ الْأَشْهَادُ إِظْهَارُ السَّيَرِ قَوْلٌ أَوْ فِعْلٌ وَمَا غَيْرُهُ بِصِيرٍ (۱)
- (۲) حَيْثُ أَنَّ الْغَرَضَ إِظْهَارُ سِرِّ جَوْهَرِ الذَّاتِ الَّذِي عَنَّا سِرِّ
- بَقِيَّ الْوَصْفِ وَهَذَا الْغَرَضُ فِي الْعُبُورِ .. السِّرُّ مِنْهُ الْغَرَضُ ..

(۱) و فی نسخه در معبرست یعنی فی العبور ان قلت ما هذه الشهادة تجاب ان المقصود منها اظهار المعنى المخفى و اظهار سر الجوهر الذاتى وهو حسن الاعتقاد والطاعة وهى اى الافعال والاقوال وصف الروح وهى قائمة بها شواهد لها والمقصود من الشواهد اظهار سر جوهر الروح ولو كان العرض لايبقى زمانين لكنه باقى فى الروح مثلاً (اين نشان زر نماند بر سچك) -

- (۱) اين گواهی چیست اظهار نهان خواه قول و خواه فعل و غير آن (۱)
- (۲) كه غرض اظهار سر جوهر است وصف باقى وین عرض در معبر است

(۱) شرح بحر العلوم جزء ۵ صفحه ۱۶ مراد از غير آن در مصراع ثانیه ظهور خرق عادت و اشال آن و بیت تالی در معرض تعلیل است و لفظ غرض در مصراع اول درین بیت بعین معجمه است و بجز مضاف سوى جوهر است و مراد از جوهر قلب است و مراد از سر جوهر صفای قلب و عرفان است و معبر جای عبور و حاصل آنکه این گواهی قول و فعل و غير آن از اشال خارق عادات برای اظهار سر قلب است که عرفان است و این صفای عرفان وصف باقی است و این دلائل از قول و فعل و خرق عادت عرض فانی و زائل است و احتمال دارد که سر بمعنی قلب باشد و جوهر صفت یعنی قلب که مثل گوهرست و این قلب وصف باقی و این اسور دلالت بر قلب اعراض زائله اند و قلب نیست مگر قلب عارف پس این دلائل قلب بعینها دلائل عرفان اند پس حاصل این توجیه نیز مایل سوى اول است لیکن برین توجیه اطلاق وصف بر قلب لازم می آید و شیخ افضل از فعل فعل اختیاری مراد داشته و از غير آن اخلاق حمیده و غیر اختیاریه و غرض را بعین مهمله خوانده و حاصل برآورده که این گواهی برای اظهار نهان و باطن است خواه گواهی قول باشد یا فعل اختیاری و یا خلق غیر اختیاری زیرا که غرض که از جمله صفات غیر اختیاریه است سر جوهر را ظاهر می نماید و وصفی که باقی می ماند ازین غرض فانی بر معبر و رهگذرست که هر کس می تواند دید انتهای این تقریر دلالت دارد بر آنکه شیخ نسخه وصف باقی این عرض گرفته و بر نسخه وصف باقی و این عرض و این معنی مستفاد نمی شود و تقریر اول که کرده شد اولی و اظهرست -

- (۱) مِنْ عَلَى ظَهْرِ الْمَحَكِّ لِلذَّهَبِ
وَبِلا شَكِّ بِأَنْ يَبْقَى الذَّهَبُ
(۲) ذِي الصَّلَاةِ وَالْجِهَادِ وَالصِّيَامِ
بَقِيَ الرُّوحُ وَلَا غَيْرَ أَبَدَ
(۳) قَالَتْ الرُّوحُ اعْتِقَادِي صَحَّ أَنْ
تَنْفَعَ أَمْرَ الْجَوْهَرِ فَوْقَ الْمَحَكِّ
(۴) لَكِنْ الشُّبْهَةُ لِي كَانَتْ أَنَا
(۵) لِلشُّهُودِ اعْلَمْ بِأَنَّ التَّزَكِّيَّةَ
لَهُمْ التَّزَكِّيَّةَ مَوْقُوفَةً
- ذَهَبَ ذَا الرِّسْمِ أَعْيَى بِالطَّلَبِ
.. أَبَدَ الدَّهْرِ رَفِيعاً بِالرُّتَبِ ..
فَنَيْتَ أَيْضاً وَلَكِنْ بِسَلَامٍ
.. وَفَقَ أَمْرَ الْقَادِرِ الْحَيِّ الْأَحَدِ ..
هَذِهِ الْأَفْعَالُ وَالْأَقْوَالُ مَنْ (۱)
أُظْهِرَتْ قَدْ شَهِدَتْ مِنْ غَيْرِ شَكِّ
بِالشُّهُودِ هَلْ هُمْ زَكَّوْا هُنَا
مِنْ رِيَاءٍ لَزِمَتْهَا التَّصْفِيَّةُ
مِنْ عَلَى الصَّدَقِ .. بِذَا مَا لَوْقَةً ..

(۱) الترجمة لهذين البيتين بالتقديم والتأخير لتوضيح المطلوب -

- (۱) این نشان زر نماند بر محک
(۲) این صلوة و این جهاد و این صیام
(۳) جان جنین افعال و اقوالی نمود
(۴) کاعتقادم راست است اینک گواه
(۵) تزکیه باید گواهی را بدان
- زر بماند نیک نام و بی زشک
هم نماند جان بماند نیک نام
بر محک اسر جوهر را به سود
لیک هست اندر گواهان اشتباه
تزکیه اش صدقی که موقوفی بدان (۱)

(۱) شرح بحر العلوم جزء ۵ صفحه ۱۶ در شهادت شهود عدالت شرط است و این اثبات عدالت را تزکیه گویند که تزکیه پاک کردن است و این تعریف عدالت و اثبات آن پاک کردن است از نجاست گناه و لفظ بدان در مصراع اول بمعنی ابرست از دانستن و در مصراع ثانی بمعنی بآن است و ضمیر آن راجع سوی اخلاص و حاصل آنکه تزکیه گواهان را ضرورت تا قائل ادای شهادت باشد و تزکیه آن گواه نور باطن که قول و فعل است اخلاص است و آنچه که از موقوفات اخلاص است که چون عبادت با اخلاص باشد گواه نور باطن می تواند شد -

- (۱) فَعَلَىٰ إِشْهَادِ قَوْلِي الزَّكَاةَ حِفْظُ لَفْظٍ وَجَبَ .. عِنْدَ الثِّقَاةِ ..
 وَعَلَىٰ إِشْهَادِ فِعْلِي الزَّكَاةَ حِفْظُ عَهْدٍ وَجَبَ .. سَامِي الثَّبَاتِ .. (۱)
 (۲) فَلَوْ الْإِشْهَادَ بِالْقَوْلِ تَقُولَ أَعُوْجًا رُدَّ وَمَا رَاقَ الْقَبُولَ
 وَلَوْ الْإِشْهَادَ لِلْفِعْلِ يَجِدَ أَعُوْجًا قَالَ الْقَبِيحَ ذَا يُعَدُّ
 (۳) لَزِمَ مِنْ دُونِ نَقْضٍ وَاخْتِلَافٍ قَوْلِكَ وَالْفِعْلُ دَوْمًا بِاتِّلَافٍ
 كَيْ لَكَ يَأْتِي الْقَبُولُ فِي الْأَمَامِ تَصَدَّقْ فِي الشَّرْعِ فِعْلًا وَكَلَامًا ..
 (۴) سَعِيْكُمْ شَتَّىٰ وَفِي النَّقْضِ أَبَدَ فِي النَّهَارِ كَمْ تُخْسِطُونَ بِجَدِّ

(۲) الانسان له شاهد ان على نفسه شاهد منصوب في حفظ اللفظ و الثاني شاهد منصوب للفعل ليكون صادقاً بالقول و الفضل في حفظ العهد في الشهادة في الازل حين قال الله تعالى لعالم الارواح ألسنت برکم فقالوا بلى فاذا كان صادقاً في قوله كان مخلصاً و ان كان كاذباً فهو مردود لان الشرع يحكم بظاھره عند حفظ القول و الفعل -

- (۱) حفظ لفظ اندر زکوة قولى است حفظ عهد اندر زکوة فعلی است
 (۲) گرگواه قول گوید کثر رد است ور گواه فعل گوید کثر بد است
 (۳) قول و فعل بی تناقض بایدت تا قبول اندر زمان پیش آیدت
 (۴) سعیکم شتی تناقض اندرید روز میدوزند و شب برمیدرید (۱)

(۱) شرح بحر العلوم جزء ۵ صفحه ۱۶ اشارتست باین آیت ان سعیکم شی بدرستیکه سعی شما مختلف است یعنی بعضی سعی بنوعی کنند که ثواب بران مترتب است و بعضی بنوعی کنند که عذاب بران مترتب است و ما بعد آن تفصیل است این قول را و مناسب کلام مولوی قدس سره آنست که معنی آن باشد که سعی شما پراکنده افتاده است گاهی اخلاص در آن باشد و گاهی نمی باشد و یا اینکه شخص گاهی خیرها باشد و گاهی شر باشد پس در شهادت تناقض است بر هر طریق و شهادت با تناقض شنیده نشود و مقبول نگردد -

(۱) وَلَهُ فِي اللَّيْلِ مَزَقَّتُمْ وَمَعَ	نَقَضَ الْإِشْهَادُ إِنِّي أَسْتَمَعُ
أَوْ هُوَ الْحُكْمُ لِخَلْقِ الْوُجُودِ	بِهِ مَنْ لَكُمْ لُطْفًا وَجُودَ
(۲) مَا لَكَ مِنْ قَوْلٍ أَوْ فِعْلٍ يَصِيرُ	فَهُوَ إِظْهَارُ سِرِّ وَضَمِيرِ
فَكِلَا الْإِثْنَيْنِ لِلْسِرِّ السَّتِيرِ	يُظْهِرَانِ بِهِمَا اللَّيْلُ يُنِيرُ
(۳) فَإِذَا شَاهِدَكَ الصِّدْقُ غَدَى	قَبْلَ فِي غَيْرِ ذَا إِمَّا بَدَى
(۴) كَانَ بِالتَّضْيِيعِ فِي سِجْنٍ فَمَا	فِي عِنَادٍ كُنْتَ أَيْضًا بَرْمَا
فِي عِنَادٍ مَعَكَ كَانُوا يَا حُرُونِ	فَانْتَظَرَهُمْ إِنَّهُمْ مُنْتَظَرُونَ

(۱) اراد بالشاهد ذالقول و الفعل فانهما شاهدان على احوال باطنك وان لم يكن مذكرى فهو محبوس و مول مول بضم الميم اى التضييع او محبوس الشرف على عنايته الله تعالى والوقوف عاينها -
 (۲) الاية فى سورة السجدة و يقولون (للمؤمنين) متى هذا الفتح ان كنتم صادقين قل يوم الفتح لا ينفخ المذنب كفروا ايمانهم ولا هم ينظرون فاعرض عنهم و انتظرهم انهم منتظرون -

(۱) پس گواهی با تناقض که شنود	یا سگر لطفی کند از لطف وجود
(۲) فعل و قول اظهار سراسر است و ضمیر	هر دو پیدا می کند سر ستیر
(۳) چون گواه است تزکیه شد شد قبول	ورند محبوس است اندر مول مول
(۴) تا تو بستیزی ستیزند ای حرون	فانتظرهم انهم منتظرون

عرض المصطفی (ص) الایمان علی ذلك الضیف

- (۱) ذَا الْكَلَامُ لَا يُحَدُّ الْمُصْطَفَى عَرْضَ الْإِيمَانِ مِنْهُ فَأَصْطَفَى
 (۲) ذَا الْفَتَى الشَّهِيدَ ذَاكَ فَلَقَدْ كَانَ مَيْمُونًا وَكَمْ قَبْدٌ يُشَدُّ
 (۳) فَتَحَ الْمُؤْمِنَ صَارَ الْمُصْطَفَى لَهُ قَالَ الضَّيْفُ يَا خِلَّ الصَّفَا
 (۴) عِنْدَنَا فِي اللَّيْلَةِ هَذَا أَقِمْ قَالَ وَاللَّهِ أَنَا الضَّيْفُ أَلِمْ
 عِنْدَكَ أَيَّ مَحَلٍّ فِي رَحِيلٍ وَمَقَامٍ أَنْتَ لِي نِعَمَ الْمُعِيلِ
 (۵) لِي أَحْيَيْتَ وَاعْتَقْتَ أَنَا لَكَ بَوَّابٌ فَقِي هَذَا الدُّنَا
 وَالدُّنَا تِلْكَ عَلَى جَنْبِ الْخَوَانِ لَكَ عِشْتُ أَنْتَ كَهْفِي وَالْأَمَانُ

ایمان عرضه کردن مصطفی (ص) بر آن مهمان

- (۱) این سخن پایان ندارد مصطفی عرضه کرد ایمان و پذیرفت آن فتی
 (۲) آن شهادت را که فرخ بوده است بندهای بسته را بگشوده است
 (۳) گشت مؤمن گفت او را مصطفی کامشبا تو باش هم مهمان ما
 (۴) گفت والله تا ابد ضیف توام هرکجا باشم بهر جا که روم
 (۵) زنده کرده و معتق و دربان تو این جهان و آن جهان برخوان تو (۱)

(۱) شرح بحر العلوم جزء ۵ صفحه ۱۶ یعنی معتق قوت داده شده ازین جهت بر سزال الرقبه اطلاق می کنند حاصل آنکه یعنی کسیکه معتق تست و از توقوت یافته و دربان تو است زنده شوند از برکت تو و این جهان و آن جهان هم برخوان تواند که همه کس را رزق از تو است و ولی محمد معتق را بمعنی آزاد کرده شده گرفته و گفته که مراد آزاد کرده شده از بندگی غیر در معتق و دربان را حال گفته و حاصل بر آورده که این جهان و آن جهان زنده کردند برخوان درحالتیکه که معتق اند از غیر تو و دربان تواند -

- (۱) كُلُّ مَنْ يَخْتَارُ غَيْرَ ذَا الْخَوَانِ
آخِرُ الْأَمْرِ لَهُ الْخُلُقُومَ قَدْ
(۲) كُلُّ مَنْ نَحْوَ خَوَانٍ غَيْرَكَ
مَعَهُ الشَّيْطَانُ بِالْأَكْلِ قَرِينُ
(۳) كُلُّ مَنْ مَا طَلِبَ مِنْكَ الْجَوَارِ
(۴) صَارَ إِعْلَمَ وَإِذَا بَعْدَ السَّفَرِ
فَلَهُ الشَّيْطَانُ قَدْ صَارَ قَرِينُ
(۵) بِسَوَاكَ لَوْ عَلَى ظَهْرِ فَرَسٍ
حَاسِداً كَانَ لَنَا وَابْلِيسُ قَدْ
(۶) وَإِذَا ذَاتُ الدَّلَالِ لَهُ آتَنُ
- مَنْ هُوَ الْمُخْتَارُ لِلْسُلْطَانِ كَانَ
خَرَقَ الْعَظْمِ.. وَذِي النُّعْمَى فَقَدْ..
ذَهَبَ مَا عَرَفَ الْقَدْرَ لَكَ
إِدْرِ كَانَ وَلَهُ الْعُمَرُ رَهِينُ
فَبِلا شَكٍّ لَهُ الشَّيْطَانُ جَارُ
أَحَدُ رَامٍ وَمَعَكَ مَا غَدَرُ
بِالْخَوَانِ وَعَلَى الْإِثْمِ مُعِينُ
بِالنَّجَارِ شَرَفَتْ آتَا جَلَسُ^(۱)
رَكِبَ فِي خَلْفِهِ الرُّشْدَ فَقَدْ
عَلِقَتْ بِالْوَلَدِ فَاِبْلِيسُ كَانَ

(۱) نسخهٔ ثانیه حملت بالولد -

عاقبت درد گلویش استخوان
دیو با اودان که همکاسه شود
دیو بی شک دان که همسایه ش شود
دیو بد همراه و هم سفره ویست
حاسد ماهست و دیو او را ردیف
دیو در نسلش بود انباز او

(۱) هرکه بگزیند جزاین بگزیده خوان
(۲) هرکه سوی غیر خوان تو رود
(۳) هرکه از همسایگی تو رود
(۴) وررود بی تو سفر او دور دست
(۵) ور نشیند بی تو براسب شریف
(۶) ور بچه گیرد از او شهناز او

- (۱) لَهُ بِالنَّسْلِ الشَّرِيكِ الْحَقُّ قَالَ
أَنْتَ بِالْأَمْوَالِ وَالْأَوْلَادِ.. صِرْ
(۲) فَمِنْ الْغَيْبِ النَّبِيُّ ذَكَرَا
(۳) يَا رَسُولَ اللَّهِ كُلُّ مَا بِهِ
قَدْ أَتَيْتَ مِثْلَ شَمْسٍ مِنْ غَمَامٍ
(۴) مَا فَعَلْتَ أَنْتَ لَمْ تَفْعَلْ أَبَدَ
مَا بِهِ جَاءَ وَلَا مَعَ عَازِرٍ
(۵) أَفَلَا الرُّوحُ إِلَيَّ.. مُنْذُ الْأَزَلِ..
خَلَصْتَ لَوْ عَازَرَ حَيًّا بَدَى
- فِي الْكِتَابِ جَلَّ شَارِكُهُمْ ضَلَالٌ^(۱)
بِالشَّفِيقِ مَعَهُمْ جَهْرًا وَ سِرًّا
مَعَ عَلِيٍّ وَاضِحًا مَا اسْتَتَرَا
أَنْتَ أَرْسَلْتَ وَ وَفَّقَ حُجَّتَهُ
مَا لَهَا.. شَعْتَ بِلَا لَيْلٍ مُدَامَ..
مِائَةٌ أَمْ وَ عِيسَى بِالْمَدَدِ
مَا أَتَى أَعْجَزَ كُلِّ قَادِرٍ
وَجَدْتَ رُوحًا وَمِنْ شَرِّ الْأَجَلِ
فَبِذَلِكَ النَّفْسِ أَيْضًا غَدَى^(۲)

(۱) قال تعالى في سورة الاسراء وشاركهم في الاموال اي المحرمه كالربا والغضب (والاولاد) من الزنا وعدهم ان لا بعث يا شفق بالتحريك وهو الحمرة التي ترى في الافق عند الغروب وقيل للذي يعقب الحمرة واراد به الايمان لان لالته الايمان اثر شمس النهار النبوي وبقية شعته - الترجمة بناء على نسخة المنهج القوى وفي نسخة لكتاهور وغيرها (هم در اسوال و در اولاد از سبق) اي من المسابقة ، والمبارزة وهو الاصح العارى من التكلف -
(۲) اي ان كان عازر من نفس عيسى احيى على الفور حياة جسمانية فقد مات بعد من ساعته وانا من فضلك وجدت روى حياة باقية ابدية -

- (۱) در نبی شارکهم گفته است حق
(۲) گفت پیغمبر ز غیب این را جلی
(۳) یا رسول الله رسالت را تمام
(۴) آنچه تو کردی صد مادر نکرد
(۵) از تو جانم از اجل نکه جان ببرد
- هم در اسوال و در اولاد از شفق
در مقامات نوادر با علی
تو نمودی همچو شمس بی غمام
عیسی و افسونش با عازر نکرد
عازر او شد زنده آن دم باز مرد

- (۱) مَيِّتًا فِي اللَّيْلَةِ تِلْكَ بَقِيَ
وَلِفَرْدِ الْمَاعِزِ نِصْفَ اللَّبَنِ
وَبِالْحَاحِ رِقَاقًا وَلَبَنَ
(۲) أَنَا وَاللَّهِ بَلَا أَيْ نِفَاقَ
(۳) لَيْسَ ذَا التَّكْلِيفِ مَا فِيهِ أَبَدُ
أَكْثَرُ مِنْ لَيْلَةٍ أَمْسٍ أَنَا
(۴) كُلُّ أَهْلِ الْبَيْتِ زَادُوا عَجَبًا
كَيْفَ مِنْ ذِي الْقَطْرَةِ لِلزَّيْتِ قَدْ
(۵) ذَلِكَ الْقَوْتُ الَّذِي طَيْرَ أَبَا
كَيْفَ فِيهِ مِعْدَةُ الْفِيلِ الْجَسِيمِ
- لِلرُّسُولِ الضَّيْفَ وَالْبُشْرَ لَقِيَ
شَرِبَ وَالشَّهَّةَ سَدَّ زَمَنُ
قَالَ كُلُّ قَالَ لِلنُّطْفِ وَلِمَنُ
قَدْ شَبِعْتُ وَلِي طَابَ الْمَذَاقُ
قَطُّ نَامُوسٌ وَلَا فَنُّ يُعَدُّ
شَبْعًا .. الْحَالُ بِذَلِكَ لِي الْمُنَى .. (۱)
أَنَّ ذَا الْقَنْدِيلِ مَنْ قَدْ رَحِبَا
مُلِيءٌ .. وَهُوَ الَّذِي الشَّبْعَ فَقَدْ ..
بَيْلَ غَدَى .. وَبِهِ عَاشَ الدُّبَا ..
مِثْلَ هَذَا شَبِعْتُ .. أَمْرٌ عَظِيمٌ ..

(۱) ای لیس به تکلف ولا توصیه ولا فن ای من غیر رباء وسمعه صرت اکثر شعباً

من اللیلة الماضيّة -

- (۱) گشت سهران رسول آن شب عرب
(۲) کرد الحاحش بخور شیر و رقاق
(۳) این تکلف نیست بی ناموس و فن
(۴) در عجب ماندند جمله اهل بیت
(۵) آنچه قوت سرخ بابیلی بود
- شیر یک بز نیمه خورد و بست لب
گفت گشتم سیر والله بی نفاق
سیرتر گشتم از آنکه دوش من
پر شد این قندیل زان یکقطره زیت
سیری معاده چنین پیلای بود

- (۱) وَقَعَتْ فِجْفَجَةً بَيْنَ النِّسَاءِ
 أَنْ يَمْقَدَارِ الْبُعُوضِ قَدْ أَكَلَ
 (۲) إِنَّ حِرْصَ الْكُفْرِ وَالْوَهْمَ لَهُ
 هَذِهِ الْأَفْعَى بِقُوتِ النَّمْلَةِ
 (۳) فِيهِ ذَاكَ الشَّرُّ لِلْكَفْرِ قَدْ
 صَيَّرَ كَثْرًا سَمِينًا وَبَدِينِ
 (۴) ذَلِكَ مَنْ كَانَ مِنْ جُوعِ الْبَقْرِ
 فَكَمِثْلٍ مَرِيمَ دَوْمًا نَظَرَ
- وَالرِّجَالِ الْكُلِّ صَاحُوا بِالسَّوَاءِ (۱)
 ذَلِكَ الْفِيلُ الْجَسِيمُ .. كَالْجَبَلِ ..
 نَكِسَ رَأْسًا هَوَى مَعْقَلُهُ
 شَبِعَتْ .. مَا رَغِبَتْ فِي أَكْلَةٍ ..
 ذَهَبَ الثُّوتُ لِإِيْمَانٍ مُعَدِّ
 .. حَالُهُ الْيَوْمَ عَلَى الْعَكْسِ يَبِينُ ..
 أَبَدًا مُضْطَرِبًا قَيْدَ الْكَدْرِ (۲)
 ثَمَرًا لِلْجَنَّةِ مِنْهُ حَضَرَ (۳)

(۱) وقعت فِجْفَجَةً ای کلام خفی بین الرجال والنساء قائلین بعضهم لبعض هذا البدين الجسم كالفيل یاكل بمقدار البعوضة - (۲) جوع البقر مرض كلما اكل الاكل یزید جوعاً ومن مصاحبة الرسول له صار مثل مريم - (۳) مريم بنت عمران الایة فی سورة عمران كلما دخل علیها زکریا المعجرب وجد عندها رزقاً قال یا مريم انی لک هذا قالت من عند الله ان الله یرزق من یشاء بغير حساب -

- (۱) فِجْفَجَى افتاد اندر مرد و زن
 (۲) حرص و وهم کافری سرزیر شد
 (۳) آن گدا چشمی و کفر از وی برفت
 (۴) آنکه از جوع البقر او سی طپید
- قدر پشه میخورد این پیل تن
 اژدها در قوت موری سیر شد
 قوت ایمانیش لمترا کرد و زفت
 همچو مريم میوه جنت بدید (۱)

(۲) شرح بحر العلوم جزء ۵ صفحه ۱۶ جوع البقر مرضی است که بیمار او از طعام سیری نیابد و مراد اینجا گرسنگی که از اکل بسیار دفع نشود و مراد از میوه جنت طمانیت معده او باندک طعام و یا پر شدن از ایمان و تشبیه بمريم شده است به آنچه در این آیت است فكلما دخل علیها زکری یا المعجرب وجد عندها رزقاً قال یا مريم انی لک هذا قالت هو من عند الله هرگاه که داخل شد زکری با سحراب را یافت نزد او رزق را و آن ثمار شتا بود در وقت صیف و ثمار صیف بود در وقت شتا گفت زکریا ای مريم از کجا است برای تو این رزق گفت این رزق از نزد الله است

(۱) فَلَسَمْتَ عَلَيْهِ لَمَّا عَرَضَ ثَمَرُ لِلْجَنَّةِ وَأَفَى الْفَرَضِ
فَلَهُ الْمَعْدَةُ مَنْ ضَاهَتْ سَقَرُ رَاحَةٌ وَأَفَتْ.. بِهَا الشَّبَعُ اسْتَقَرَّ..

بیان آن ذاک النور اللذی هو غذاء الروح یکون غذاء جسم الاولیاء
حتی یکون جسم اولیاء ایضاً موافقاً لروحهم وفق قوله (ص)
اسلم الشیطان علی یدی (۱)

(۲) ذَاتَا الْإِيمَانِ خَيْرُ نِعْمَةٍ وَطَعَامِ الْهَوْلِ أَسْمَى رَحْمَةٍ
مَنْ مِنَ الْإِيمَانِ بِالْقَوْلِ قَنَعَتْ.. وَإِلَى الذَّاتِ زَمَانًا مَا نَزَعَتْ..
(۳) هَبِكَ ذَاكَ النُّورَ مَطْعُومَ النَّظَرِ كَانَ وَالرَّوْحَ لَكَ.. فِيهَا ظَهَرَ.. (۲)
أَيْضًا الْجِسْمَ لَهُ مِنْهُ نَصِيبٌ يَا بُنَيَّ وَيَهْ أَنَا يَطِيبُ

(۱) عن ابن مسعود ما من احد الا وقد وكل به فرينه من الجن وقربنه من الملائكة
قالوا وایک یا رسول الله قال وایای ولكن الله اعاننی علیه فاسلم شیطاننی علی یدی فلا یامرنی
الا بخیر - المراد بقربین الجن النفس الامارة والمراد بقربین الملائكة الروح والعقل -
(۲) اشار بقوله (گرچه آن مطعوم) الى الايمان فی البیت السابق لانه لو لم لهم یکن
للضیف الجسم ايمان لما قال الرسول (ص) عند اسلم شیطاننی علی یدی ولهذا قال (گر نگشتی) -

(۱) سیوه جنت سوی چشمش شتافت معدۀ چون دوزخش آرام یافت

بیان آنکه نوری که غذای جان است غذای جسم اولیا میشود
تا آنکه یار شود جان را که اسلم الشیطان علی یدی

(۲) ذات ایمان نعمت و لوتیست هول ای قناعت کرده از ایمان بقول
(۳) گرچه آن معطوم جانست و نظر جسم را هم زآن نصیب است ای پسر

(۱) قُلُوا الشَّيْطَانُ لِلْجِسْمِ الْآكُولِ لَمْ يَكُ لِلنُّورِ مَا قَالَ الرَّسُولُ (۱)

(۱) ای لو لم یکن الجسم الشیطان اکولا لذلکک النور ای لو لم یکن النور الالهی الذی اعطاء للروح الانسانی للجسم منه نصیب وحصه لم یقل الرسول (ص) اسلم الشیطان ای شیطانی بل للجسم نصیب فان نور الایمان لما یتجاوز الروح ویسری للجسم نزیل النفسانیة فیکون المراد من الشیطان النفس الامارة -

(۱) گر نگشتی دیو جسم آنرا اکول اسلم الشیطان نفرمودی رسول (۱)

(۱) شرح بحرالعلوم جزء ۵ صفحه ۱۸ اضافت دیو سوی جسم برای آنست که وارد شده الشیطان یجزی فی الانسان مجری الدم پس شیطان را خصوصیت بسا جسم است نه با روح و حاصل آنکه اگر شیطان که مثل دم است در جسم انسان اگر از طعام جان مقتدی نبودی پس مسلمان نشدی و شیطان را غذا نیست مگر از اغذیه بدیئه پس یافتن شیطان طعم غذای جان دلیل ظاهر است بر آنکه تن را نیز حظ و نصیب است از غذاء جان بعضی اضافت دیو سوی جسم برای تشبیه گفته پس حاصل آن باشد که اگر شیطان را که مثل جسم است غذاء روح نبودی شیطان مسلم نشدی پس معلوم شد که بدان را نیز نصیب است از مطعوم جان لان حکم المثلین واحد و در مصراع ثانی اشارتست به این حدیث مروی مسلم ما منکم من احد الا وکل به قرینه من الجن وقرینه من الملائکة قالوا وایاک یا رسول الله قال وایای ولكن الله اعاننی علیه فاسلم فلا یامرنی الا بخیر نیست از شما احدی مگر باین حال سوکل گردانیده شده بوی قرین او از جن و قرین وی از فرشته یعنی حقیقت جنیه در اوست پس سوال کردند که بتو نیز سوکل است پس فرمود آن سرور صلی الله علیه و آله وسلم که بمن نیز سوکل است ولكن الله اعاننی فاسلم الی الآخر در فتوحات مذکور است که اسلم بدو وجه مروی است یکی بفتح همزه و کسر لام و ضم میم بر صیغه مضارع متکلم و دیگر بفتح لام و میم بر صیغه ماضی از باب افعال بر وجه اول معنی آنست لیکن الله تعالی اعانت کرد ما را بران شیطان پس سالم میمانیم از شروی پس امر نمیکند مرا مگر بخیر و بر وجه دیگر معنی آنست لیکن الله تعالی اعانت کرد مرا بر آن شیطان پس اسلام آورد پس امر نمیکند مرا مگر بخیر و بر وجه ثانی نیز احتمال دارد که اسلم بمعنی انقاد باشد یعنی الله تعالی اعانت کرد مرا بر وی پس منقاد شد ما را بدانکه وجه اول دال است بر آنکه من سالم میمانم از دو محتمل است که این سلامت ماندن باین سبب باشد که او مومن شده و همچنین بر معنی ثانی سوجه اول را نیز احتمال است که انقیاد او از آن جهت باشد که او مومن شده و بر هر تقدیر منافی آن بقیه حاشیه در صفحه بعد

(۱) أَسْلَمَ الشَّيْطَانُ فَالشَّيْطَانُ حِينَ
 بِهِ يَحْيَى الْمَيِّتُ لَوْ مَا أَكَلُ
 (۲) عَاشِقُ الدُّنْيَا وَأَعْمَى وَاصِمُ
 إِنْ عِشْقُ الْحَقِّ عِشْقُ آخِرُ
 (۳) حَيْثُ مِنْ بَيْتِ الْخَفَاءِ لِلْيَقِينِ
 سَحَبَ الرَّجُلَ يَسِيرًا فَيَسِيرُ
 (يَا حَرِيصَ الْبَطْنِ عَرَجُ هَكَذَا
 (يَا مَرِيضَ الْقَلْبِ عَرَجُ لِلْعِلَاجِ
 (أَيُّهَا الْمَحْبُوسُ فِي رَهْنِ الطَّعَامِ
 لَوْ هُوَ مِنْ ذَا الطَّعَامِ مَنْ يَقِينُ (۱)
 فَمَتَى أَسْلَمَ .. وَالْخَيْرُ فَعَلُ ..
 قَدْ غَدَى الشَّيْطَانُ دَوْمًا ذَا الْمِ
 قَاصِمُ الظُّهَرُ .. وَمِنْهُ نَافِرُ ..
 شَرِبَ الْخَمْرَةَ فَالْعِشْقُ يَقِينُ
 لِهُنَاكَ .. وَالْيَ الْأَصْلُ يَسِيرُ ..
 إِنَّمَا الْإِنْسَانُ تَبْدِيلُ الْغَدَا
 إِنَّمَا التَّدْبِيرُ تَبْدِيلُ الْمَزَاجِ
 سَوْفَ تَنْجُوهُ إِنْ تَحَمَّلْتَ الْعِظَامَ

(۱) ای مدام الشیطان لم یاکل من نور الایمان متى يكون مسلماً فان غذاء الروح النور الروحانی وبسببه تحیی الروح وبسبب حیاتها یلقى الجسم حیاة ویكون نظیفاً حتی یكون اللطافة الخارقة مظهرآ للسعادة -

(۱) دیو زان لوتی که مرده حی شود
 تا نیاشامد مسلمان کی شود
 (۲) دیو بر دنیا ست عاشق کور و کر
 عشق را عشق دگر برد کمر
 (۳) از نهانخانه یقین چون می چشید
 اندک اندک عشق رخت آنجا کشید

نیست که شیطان او صلی الله علیه وآله وسلم مومن شده و در حدیث دیگر واقع است کان شیطان آدم کافراً و شیطانی مسلماً بود شیطان آدم علیه کافر و شیطان من مسلم است و این صریح است در آنکه شیطان او صلی الله علیه وآله وسلم مومن بود و این دلیل ظاهر است بر آنکه سلامت مانند او (ص) از شر شیطان و متقار بودن شیطان بجهت آن بود که او مومن شده بود و رضا مولوی قدس سره نیز آنست که شیطان آنسرور (ص) مومن است -

(۱) إِنَّ فِي الْجُوعِ طَعَاماً وَافِراً
 (۲) تَنْجُو كَالْأَمْلَاقِ قَطُّ جِبْرِئِيلُ
 وَتَمَيُّ بِالْقُوَّةِ دُونَ الْعُقَابِ
 (۳) حَبْذاً مَائِدةً فِي ذِي الدُّنَا
 غَيْرَ أَنْ مِنْ كُلِّ مَنْ طَبْعاً دَنَى
 (۴) وَلَوْ الْبُسْتَانُ مَمْلُوءاً نِعَمَ
 لِلتُّرَابِ مَا نَمَتَ مِنْ نِعْمَةٍ
 (۵) ذَا التُّرَابِ قِسْمُهُمْ وَقَتِ الشِّتَاءِ
 سَيِّدُ الْعَالَمِ أَنْتَ ذَا التُّرَابِ

اِفْتَقَدُهُ وَارْتَحِ يَا نَافِراً
 وَافِقِ الْأَمْلَاقِ يَا خَيْرَ الْبَشَرِ
 لَكَ كَالْأَمْلَاقِ حَتَّى مِنْ أَدَى
 مَا أَتَى مِنْ جِيفَةٍ.. حَتَّى الْقَلِيلِ..
 كَانَ بِالضَّرْبِ وَأَدْنَى بِالْحَرَابِ
 وَضَعْتَ ضَمَّتْ طَعَاماً حَسَنًا
 كَمْ هِيَ الْمَسْتُورَةُ كَانَتْ لَنَا
 صَارَتْ الدُّنْيَا.. وَأَرَبَتْ بِالْعِظَمِ..
 هِيَ قَسْمُ الْفَارَةِ وَالْحَيَّةِ

بیان انکار اهل البدن غذاء الروح ورجیفههم علی الغذاء الخسیس

کَانَ أَوْ وَقْتُ الرَّبِيعِ وَالصَّفَاءِ (۱)
 لِمَهُ كَالْفَارِ أَكَلْتَ بِاضْطِرَابِ

(۱) قوله گردی گر بهار ای ان کان الوقت صیفا او ربيعاً او خریفا -

(۱) چون ملک تسبیح حق را کن غذا
 (۲) جبرئیل از سوی جیفه کم تمند
 (۳) حبذا خوان نهانی در جهان
 (۴) گر جهان باغی پراز نعمت شود
 تا رهی همچون ملایک ازادی
 او بقوت کی بکرکس کم زند
 لیک از چشم خسیسان درنهان
 قسم موش و مار هم خاکی بود

بیان انکار اهل تن غذای روح را و لرییدن ایشان بر غذای خسیس
 (۵) قسمشان خاکست گردی گر بهار
 میرکونی خاک چون نوش چو مار

- (۱) قَالَ دُودُ الْخَشَبِ بَيْنَ الْخَشَبِ مِثْلُ ذِي الْحَلَوَى الَّتِي عَزَّتْ طَلَبُ
(۲) عِنْدَ مَنْ كَانَتْ وَدُودُ النَّجَسِ هُوَ بَيْنَ الْحَدَثِ وَالْذَّنَسِ
ذَلِكَ ثَقَلًا فِي الدُّنَا غَيْرَ الْخَبَثِ مَا دَرَى أَوْ مُسْكِرًا إِلَّا الْحَدَثُ

المناجاة في طلب مقام الخواص والادراك بالمعنى

- (۳) يَا إِلَهَ الْفَدِّ مَعْدُومُ النَّظِيرِ فَلَنَا آثِرٌ وَمُنٌّ بِالْخَطِيرِ
حَيْثُ مِنْ هَذَا الْكَلَامِ الْأَذْنَا حَلَقَةً أَعْطَيْتَ زِدْتَ مِنَّا
(۴) أَذْنًا مِنَّا أَمْسِكَ ثُمَّ اسْحَبِ نَحْوَ ذَلِكَ الْمَجْلِسِ ذِي الْأَدَبِ
فَالسَّكَارَى هَذِهِ قَدْ شَرِبَتْ مِنْ رَحِيقٍ بِهِ دَوْمًا طَرِبَتْ
(۵) حَيْثُ مِنْ ذَا الرِّيحِ أَوْ صَلَتْ لَنَا رَأْسَ ذَلِكَ الْمِسْكِ يَا رَبَّ السَّنَا
(۶) رَحْمَةً لَا تُعْقِدُ مِنْكَ ذُكُورَ وَإِنَّا تُرْتَوَى لَا فِي فُتُورَ

(۱) فی نسخه لکناهور هذا البيت اضافی (جز نجاست هیچ نشناسد کلاغ) شد نجاست
سرورا چشم و چراغ - (۲) اعطيت للاذن حلقة من هذا الكلام ای اسمعت کلام
ونصائح انبيائك و اوليائك - (۳) اراد بالسكاري الانبياء والاولياء -

- (۱) در میان چوب گوید کرم چوب سرکرا باشد چنین حلوائ خوب
(۲) کرم سرگین در میان آن حدث در جهان نقلی نداند جز خبث

مناجات در طلب مقام خاصان و ادراك بمعنی

- (۳) ای خدای بی نظیر ایثار کن گوش را چون حلقة دادی زین سخن
(۴) گوش ما گیر و بدان مجلس کشان کز رحیقت میخورند این سرخوشان
(۵) چون بما بوئی رسانیدی ازین سر میند آن مشک را ای رب دین
(۶) از تو نوشند از ذکورو از اناث بیدربغی از عطا یا مستغاث

- (۱) فی العطا یا مُسْتَغَاثُ أَنْتَ مَنْ
مُسْتَجَابًا قَبْلَ قَوْلِ كُلِّ آن
(۲) أَنْتَ كَمْ حَرْفٍ نَقَشْتَ مِنْ رُقُومٍ
صِرْنَ كَالشَّمْعِ وَذَابَتْ مِنْ وَجَلٍ
(۳) هِيَ جِیمُ السَّمْعِ نُونُ الْحَاجِبِ
قَدْ كَتَبْتَ فِتْنَةً أَلْفِ نُهْیَ
(۴) بِالْحُرُوفِ مِنْكَ تِلْكَ الْعَقْلَ صَارَ
يَا أَدِيبُ حَسَنُ الْخَطِّ أَنْسَخَ
- مِنْكَ قَدْ كَانَ الدُّعَا لُطْفًا وَمَنْ
لِي فَتَحْتَ أَلْفَ بَابٍ لِامْتِنَانٍ
عِنْدَهَا الْأَحْجَارُ مِنْ عِشْقٍ يَدُومُ
(صَلَدُهَا بِالنَّارِ لِلْعِشْقِ اشْتَعَلَ)
صَادُ عَيْنٍ وَ يَخْطِ كَاتِبٍ
مَعَ فِكْرٍ .. مَا لَهُ .. قَطُّ انْتِهَاهَا
غَاوَلُ الْغَزَلِ الدَّقِيقُ .. بِانْبِهَارٍ .. (۱)
.. ذِي الْحُرُوفِ وَبِذَا الْعُمَرَا بَذَخِ ..

(۱) باریک ریس وصف ترکیبی مفاده الغزل ای وصارت رفیعاً دقیقاً و النسخ یعبر عنه بتبدیل الصنعة الی صنعة اخرى يقال نسخت الشمس الظل و الشیب الشباب ای یا متفنن بصنعة نقشت و صورت علی صحیفه جمال المحایب من تلك الحروف التي لا مثل لها حتی صار العقل غاز لا فیها غزلاً رفیعاً أنسخ هذه الحالة ای بدل تلك الصفات الملیحة و النقوش الجمیلة حتی یطلق العقل من اسر فح الخیال و ینجو من فتنة الجمال الفانی و یطلب الحسن الحقیقی کذا قال فی المنهج - ان با فی قوله (باریک ریس) بمعنی مع و الصحیح انها من اصل الكلمة و باریک بمعنی رفیع و دقیق ای صار العقل رفیعاً کالخط المغزول و مستحیراً -

دادسی در هر دسی صد فتح باب
سنگها از عشق آن شد همچو موم
برنوشتی فتنة صد عقل و هوش
نسخ می کن ای ادیب خوشنویس

(۱) ای دعا ناگفته از تو مستجاب
(۲) چند حرفی نقش کردی از رقوم
(۳) نون ابرو صاد چشم و جیم گوش
(۴) زان حروفش شد خرد باریک، ریس

- (۱) فَيَكُلُّ نَفْسٍ فَوْقَ الْعَدَمِ مَا يَلِيْقُ كُلِّ فِكْرٍ فِي الْقَدَمِ
عُقْدَ نَقْشٍ خَيَالٍ بِالرَّقَمِ حَسَنًا كَثْرًا يُصْنَعُ مُنْتَظَمِ
(۲) مِنْ عَلَى لَوْحِ الْخَيَالِ أَحْرَفًا بَهَرَتْ صُنْعًا وَجَلَّتْ طُرْفًا
كُتِبَتْ عَيْنًا وَ خَالًا ثُمَّ خَذَ حَاجِبًا.. بَانَاتٍ يُحْسِنُ لَا يُحْذِ..
(۳) فَاصْبِرُ السَّاكِرَ بِالْعَدَمِ أَنَا لَا الْمَوْجُودِ.. رَبِّ الرَّقَمِ.. (۱)
حَيْثُ أَنْ قَدْ كَانَ مَعْشُوقَ الْعَدَمِ أَكْثَرَ الْأَوْفَرِ أَسْمَى بِالْعِظَمِ

(۱) ای اکون علی العدم الاضافی والها وحیرانا و هو عالم المعنی لکونه معدوماً بالنسبة لهذا العالم لا علی هذا الموجود من عالم الخیال لان المعدوم الاضافی اکثر وافر فلا اکون عاشقاً للوجود لانه مجازی وفانی لا أحبه —

- (۱) در خور هر فکر بسته بر عدم در عدم نقش خیال خوش رقم
(۲) حرفهای طرفه بر لوح خیال بر نوشته چشم و ابرو خد و خال
(۳) بر عدم باشم نه بر موجود هست زانکه معشوق عدم وافرتر است (۱)

(۱) شرح سبزواری جزء ۵ صفحه ۳۳۶ معشوق عدم وافرتر است یعنی صورتی از چشم و ابرو و خد و خال که در غیب و لوح خیالست محبوبتر است بلکه همان محبوب بالذات است که در خود نفس است چه آن اقرب و ابقی است نمی بینی که آنچه بر شمایل معاشیق است از حسن و آن همه در اندک زمانی بتغیر و زایل میشود و آنصور و هیأتی که از آنها در الواح ارواح ثبت است باقی است بقاء جاعل آنها که نفس است ساداسی که بخواهد حاضر بیکند در عالم خود شرح بحر العلوم جزء ۵ صفحه ۱۹ کسی که عاشق میشود پس عشق او بر غیر حاصل است و این ظاهر است چنانکه در عشق صورت اول دید او بخواهد چون دید بپسرسود هم آغوشی بقیه حاشیه در صفحه بعد

(۱) قَارِئُ الْخَطِّ لِذِي الْأَشْكَالِ قَدْ جَعَلَ الْعَقْلَ لِكَيْ وَفْقَ الرَّشْدِ
يُعْطِي مِنْهَا لِلتَّدَابِيرِ أَنْطَوَاءً .. وَ يَرَى لِلصَّانِعِ جَلَّ اهْتِدَاءً

فی بیان ان العقل فی الانفسى هو مثال جبرئیل نظر جانب الغیب
الذى عهده فی التفكير والتأمل لكيفية المعاش ولان يخرج من قشور
كل معاش ويكون نظره كنظر جبرئیل فی اللوح المحفوظ
وفهمه من اللوح المحفوظ

(۲) وَ كَمِثْلِ الْمَلِكِ ذَا الْعَقْلِ مِنْ نُوْحٍ مَحْفُوظٍ أَتَى خُبْرًا فِطْنٍ
كُلُّ صُحْبٍ يَأْخُذُ الدَّرْسَ لَهُ .. مِثْلَ تَلْمِيزٍ يَدْرُسُ وَلَهُ ..

(۱) ای ان الله تعالى جعل العقل قارئاً لتلك الاشكال البديعة التي صورها على لوح
الجسم الذي هو كالغياص حتى من تلك الاشكال يعطى فى التدابير (نورد) بفتح النون طياً
وتصرفاً ويتفكر فيها حتى انه اذا شاهدها يعلم صنع الله تعالى وقدرته ويطلب صائغها -

(۱) عقل را خط خوان آن اشكال كرد تا دهد تدبيرها را زان نورد

عقل مثال جبرئيلست نظر او بسوى غيبى كه معهود اوست در تفكر
و اندیشه كيفيت معاش تا اينكه بيرون شود از قشورهاي هر روزينه
مانند نظر جبرئيلست در لوح و فهم كردن او از لوح

(۲) چون ملك از لوح محفوظ آن خرد هر صباحى درس هر روزه برد

خواهد و چون اين سسر شود تقبيل خواهد و اين چنين و در عشق الله تعالى اول مشاهده ميخواهد
و چون مشاهده حاصل شد مشاهده در تجلى ديگر لا ميخواهد و همچنين پس هر كس كه عاشق است
طالب معدوم و غير حاصل است متقول است كه معنون بآن حالت رسيده بود كه نقش ليلي را
در عالم خيال مشاهده شد در آن فاني بود و ليلي آمد هر چند كه گفت كه من ليلي ام بآن متوجه
نشد پس او عاشق ليلي خيالي بود و مشاهده آن ليلي خيالي چنين لذت بخشيد كه در مشاهده
ليلي حسي نبود و من ليلي خيالي در عالم حس معدوم است و اين عشق صورت خياليه بسيار
ملذذ است و اين عاشق دائم در وصل است و شايد كه همين مراد مولوى باشد و از معشوق عدم
همين صورت خياليه باشد -

- (۱) وَتَحَارِيرًا لَهُ فَوْقَ الْعَدَمِ .. بِالْبَيَانِ أَنْظُرْ بِهَا السِّرَّ أَنْكَتُمْ. (۱)
 وَسَوَادٌ لَهُ ذَلِكَ حَيْرًا كَلَّ سَوَادِيَّ مَا أَنَّ قَرَرًا
 (۲) كَلَّ فَرْدٍ مِنْ خِيَالِ الْأَحْمَقِ عَادَ سَوَادِيَّ كَنْزٍ يَلْتَقِي (۲)

(۱) و فی نسخه بی بیان ای بلا بیان و لا ظهور و انظر المحرر من مثل سواد حبات السودا بین اهل الدنيا ای و انظر تحیر خواطر اهل الدنيا واصحاب الالهوية عن سواد التحرير الثابت فی لوح القدر ولو كان نورانيا لما تحيروا ولما ضلوا -

(۲) کنج و کاو وصف ترکیبی من کنج بضم الکاف العربیة بمعنی الزاویة و کاو بفتح الکاف العربیة من کاویدن بمعنی الحفر و للبحث ای صار حافر الزوايا یبحث علی وجدانها یعنی ذاک الاحق الغافل عن الطاعات یبحث فی الاخرة عز الدراجات الرفیعة و هو مغلوب و عاجز فی حب دینة یبحث و یحفر علیها و کل واحد من اهل الدنيا صار تابعاً للخیال -

- (۱) بر عدم تحریرها بین با بیان و آن سوادش حیرت سودائیان (۱)
 (۲) هر کسی شد بر خیالی ریش گاو گشته در سودای گنجی کنج کاو

شرح سبزواری دفتر پنجم صفحه ۲۳۶ در عدم تحریرها یعنی در غیب و در سر آدمی نوشتهاست چنانکه خدایتعالی فرموده کتب فی قلوبهم الايمان با بیان یعنی با فهم معنی که مثل نوشتهای حسیه و عبارات لفظیه نیست که دال غیر مدلول است و در فهم علم یوضع شرط است بلکه خود کتاب و کلام است و خود معنی پس چون نسبت بقایل داده شود کتابست و چون نسبت بفاعل داده شود و اعراش از ضمیر بکنون موصون ملحوظ گردد کلام است پس معنی دیگر هم میشود دو بیان دیگر برای بیان یعنی در غیب نکاشتها با کلامهاست از آنجمله تکلم در سر عبد با لطیفه خفیه او و از آنجمله تکلم سر و ش با روح او و از آنجمله تکلم روح و عقل بسیط او با قلب او و قلب او با خیال او -

شرح بحر العلوم جزء ۵ صفحه ۱۹ مراد از عدم غیب است و شیخ افضل گفته که مولانا علیه الرحمه گاهی از عدم مرتبه امکان مراد میدارند و گاهی مرتبه قوت که قریب با مکان است و گاهی رفیع اوصاف بشریه و گاهی ضد وجود و گاهی عالم غیب و گاهی مرتبه باطن و گاهی عالم امر و مرتبه تجدد بساطت و متفطن بسبب قرینه مقام تعیین مراد خواهد کرد پس گاو احمق گنج کاو بکاف عربی کاونده گنج و مراد متفحص کنج و میتواند بکاف فارسی باشد بمعنی گنجی که جمشید یافته بود ترهب راهب شدن و راهب عابدان نصاری را گویند و میتواند که اینجا مطلق عابد مراد باشد رباح سود -

صَارَ مَمْلُوءًا بِجَاهٍ وَجَلَّالٍ^(۱)

كَانَ تَحْتَ الْجَبَلِ وَالْيَفَنِ

وَجَهُ الْوَجْهِ يُجْهِدُ وَنَكَالٍ^(۲)

يَأْخُذُ .. يَأْتِي بِنَفْعٍ وَظَفَرٍ ..

رَاهِبًا يَغْدُو .. يُرَى عَيْسَى الزَّمَنِ ..

رَاحَ نَحْوَ الزَّرْعِ وَالْبَرِّ الْمَزِيدِ

خَلَصَ .. صَارَ مَعَ أَهْلِ الطَّرِيقِ ..

مَرَّهَمًا .. مِمَّا بِهِ عَادَ الصَّحِيحُ ..

(۱) حَافِرًا فِي الْأَرْضِ شَخْصٌ مِنْ خِيَالٍ

وَجَهُ الْوَجْهِ لِكُلِّ مَعْدِنٍ

(۲) ذَلِكَ الْآخِرُ دَوْمًا مِنْ مَلَالٍ

طَرَفَ الْبَحْرِ لِأَنَّ مِنْهُ الدَّرَرُ

(۳) ذَلِكَ الْآخِرُ فِي الدَّيْرِ لِأَنَّ

ذَلِكَ الْآخِرُ فِي الْحَرَصِ الشَّدِيدِ

(۴) مِنْ خِيَالٍ ذَاكَ قَطَاعُ الطَّرِيقِ

مِنْ خِيَالٍ صَارَ هَذَا لِلْجَرِيحِ

(۱) ای مائل بحبه لمعادن الجبل قائلًا اجمع سلاکثیراً -

(۲) ای هذه الخیالات کل منها اثر المحرر فی لوح القضاء و التدر لان عقل کل واحد

ناظر الی لوح القضاء و القدر و ما کتب فیہ یسری الی قلبه و یتأثر به جسده فیخیل الیه فعله فیعمل علی سوجب خیال باطنه اللذی تخیلہ عقلمه من لوح القضاء و القدر فیخرج من جسده علی هذا النسق محركات تخلفه علی حسب اختلاف احکام القضاء قال تعالی .. قل کل یعمل علی شاکلته -

روى آورده بمعندهای کوه

رو نهاده سوى دریا بهر در

وان دگر اندر حریص سوى کشت

وزخیال این مرهم خسته شده

(۱) وزخیالی گشته شخصی پرشکوه

(۲) وزخیالی آن دگر با جهد مر

(۳) وان دگر بهر ترهب در کشت

(۴) ازخیال آن راهزن رسته شده

- (۱) وَاحِدٌ فِي دَفْعَةِ الْجَنِّ أَضَاعَ
رَجُلَهُ فَوْقَ النُّجُومِ وَضَعَا
(۲) هَذِهِ الْأَحْوَالُ مِنْ شَتَى غَدَتِ
مِنْ خَيَالَاتٍ هِيَ فِي الْبَاطِنِ
(۳) ذَا بِذَلِكَ كَانَ حَيْرَانًا بِأَنَّ
كُلَّ مَنْ ذَاقَ لَهُ الْآخِرَ كَانَ
(۴) قِبْلَةَ الرُّوحِ لِأَنَّ أَحْفَاوَهُمْ
وَجَّهُوا الْوَجْهَ بِوَفْقِ مَا أَسَرَ
- قَلْبُهُ الْآخِرُ .. شَوْقًا وَالتِّيَاعُ ..
رَصْدًا سَوَى وَزِيجًا صَنَعَا ..
تُبَصَّرُ فِي الظَّاهِرِ مَا أَنَّ بَدَتْ ..
نُوعَتِ .. كَانَتْ كِسْرًا مِنْ ..
مَا هُوَ ذَا الثَّمَرِ .. أَمْ أَيْ فَنَ ..
نَافِرًا مِنْهُ .. وَضِدًّا لَهُ بِأَنَّ ..
فَلِسَمَتِ كُلِّ فَرْدٍ مِنْهُمْ
لَهُ مِنْ لَوْنٍ كَذَا مِنْهُ ظَهَرَ

تمثیل فی بیان العادات المختلفة والهمم المتنوعة وقت الصلوة
للقبلة فی الظلمة وتحرى الغواصین فی قعر البحر

- (۵) مِثْلَ قَوْمٍ لِلتَّحَرِّيِ طَلَبُوا
مِنْ خَيَالِ الْقِبْلَةِ كَمْ وَثَبُوا

- (۱) درهری خوانی یکی دل کرده گم
(۲) این روشها مختلف بیند برون
(۳) این دران حیران شده کان برچیست
(۴) قبله جان را چوپنهان کرده اند
برنحوم آن دیگرى بنهاده سم (۱)
زان خیالات ملون زاندرن
هرچشده آن دگر را نافرست
هرکسی رو جانبی آورده اند

تمثیل روشهای مختلف و هنرهای گوناگون در وقت قبله

و تحری غواصان در قعر بحر

- (۵) همچو قوسی که تحری می کنند
بر خیال قبله سوئی می کنند (۲)

(۱) دربرهان قاطع برای کلمه (سم) معانی ذکر نموده و گفته و بمعنی پای هم آمده است که بعضی رجل خوانند و جائی را نیز گویند که در زمین بکنند و چنان سازند که در درون آن توان ایستاد و همچنانکه مرتاضان و درویشان از برای خود و چوپانان برای گوسفندان سازند -
(۲) شرح بحر العلوم جزء ۵ صفحه ۲۰ در بیت سابق فرمودند که قبله جان را گم کردند و روی بجانبی آوردند برای طلب آن الحال میفرمایند که حال او چنان است که قوسی که گم کردند جهت قبله هرکس بظن خود قبله بجانبی مقرر کردند بعد ظهور صبح قبله ظاهر شود و خطاء فلن مخطیان ظاهر گردد -

ظَهَرَتْ صُبْحًا وَتَبْدُو الرُّتْبَةُ
 قَدْ أَضَاعَ وَمَنِ الْخُبْرُ الْحَقِيقُ
 قَعْرِ مَاءٍ فِيهِ شَيْءٌ لَمْ يَبْنِ
 دَائِمًا شَيْئًا بِقَلْبٍ وَجَلِ
 يَمْلُثُونَ الْكَيْسَ غَنًّا وَسَمِينُ
 هُمْ لَمَّا خَرَجُوا الدَّرِ الْيَتِيمُ
 ذَاكَ بِاللُّوْلُو فُتَ الظَّافِرُ
 ظَفَرَ الْآخِرُ لَيْسُوا بِالشَّيْبَةِ
 ضَرَبُوا الْأَجْنَحَةَ مِنْ لِبَاشِشِ
 فَوْقَ نَارٍ ضَرَبُوا مِمَّا لَهُمْ
 .. لِاشْتِاقٍ زَادَ فِيهِمْ وَغَرَامُ ..

(۱) نَحْوُ سَمْتٍ فَإِذَا مَا الْكَعْبَةُ
 كَشَفَ فِي الدَّلِيلِ مَنْ كَانَ الطَّرِيقُ
 (۲) أَوْ كَمَنْ غَاصُوا وَفِي الْأَسْفَلِ مَنْ
 كُلِّ فَرْدٍ أَخَذَ فِي عَجَلٍ
 (۳) يَرْجَاءُ الْعِلَقِ وَالْدَّرِ الشَّمِينُ
 (۴) وَمِنْ الْقَعْرِ لَذَا الْبَحْرِ الْعَظِيمِ
 (۵) عَرَفَ صَاحِبُهُ وَالْآخِرُ
 وَبِأَحْجَارٍ دِقَاقٍ وَشَبَةِ
 (۶) كُلِّ قَوْمٍ هَكَذَا مِثْلَ الْفَرَّاشِ
 (۷) فَوْقَ شَمْعٍ فِي الدُّنَا أَنْفُسَهُمْ
 دَوْرَ شَمْعٍ لَهُمْ طَافُوا مُدَامَ

کشف گردد که گم کرده ست راه
 هر کسی چیزی همی گیرد شتاب
 توبره پر میکنند از آن و این
 کشف گردد صاحب درشگرف
 وان دگر که سنگ ریزه و شبه برد (۱)
 گرد شمعی پر زنان اندر جهان
 گرد شمعی خود طوافی میکنند

(۱) چونکه کعبه رو نماید صبحگاه
 (۲) یا چو غواصان بزیر قعر آب
 (۳) براسید گوهر و در ثمین
 (۴) چون برآهند از تک دریای ژرف
 (۵) وان دگر که برد مروارید خرد
 (۶) همچنین هر قوم چون پروانگان
 (۷) خویش را بر آتشی پر میزنند

(۱) در برهان قاطع کلمه (شبه) معانی دارد از آن جمله نام سنگی سیاه و سفید و براق که درسیکی و نرسی مانند کاه ریاست و در زبان عاسی عربی شبه را بقلزی زرد رنگ گویند که در زبان فارسی آن را برلیج خوانند -

(۱) يَرْجَا النُّورَ لِمُوسَى الطَّالِعِ
لَهُ خَضِرَاءُ تَعُودُ الشَّجَرَةَ
(۲) فَضَلَ تِلْكَ النَّارِ كُلَّ الْفِرْقِ
كُلُّهُمْ ظَنٌّ بِأَنْ كُلُّ شَرَرٍ
(۳) فَإِذَا مَا الصُّبْحُ قَدْ جَرَّ النَّفْسَ
كُلَّ فَرْدٍ مَيَّزَ أَنْ أَيْ شَمْعٍ
(۴) كُلٌّ مَنْ قَدْ كَانَ مِنْ شَمْعِ الظَّفَرِ
فَمِنْ الشَّمْعِ اللَّطِيفِ ذَا مَنَحٍ

مَنْ مِنَ الْوَقْدِ الشَّدِيدِ اللَّامِعِ
رَطْبَةً دَوْمًا وَتُعْطِي الثَّمَرَةَ
سَمِعَ الشَّانَ دَرَى بِالسَّبِقِ
بِأَنْ مِنْهَا كُلُّهَا مِنْهُ ظَهَرَ
وَبِهِ نُورُ الْخُلُودِ كَالْقَبَسِ
هُوَ كَانَ مَا لَهُ نُورٌ وَلَمَعٌ
أُحْرِقَ مِنْهُ الْجَنَاحُ وَاسْتَمَرَّ
لَهُ سَبْعِينَ جَنَاحًا وَفَلَحَ

(۱) بر امید آتش موسی بخت
(۲) فضل آن آتش شنیده هر سه
(۳) چون برآمد صبحدم نور خلود
(۴) هر که را پرسوخت زان شمع ظفر

کز لهیبش سبز و تر گردد درخت
هر شرر را آن گمان برده همه
و انماید هر یکی چو شمع بود
بدهدش زان شمع خوش هفتاد پر (۱)

(۱) شرح سبزواری دفتر پنجم صفحه ۳۳۷ هر که را از معنی پرستان که بشمع ظفر در گرفت و سمسوس بنور محیط شد هفتاد پر گرفت که لطایف سبع او بالفعل شد و در هر لطیفه بحسب خود ده مشاعر ظاهره و باطنه هست هفتاد گونه پر که شبیهند بطیور طیاره بسرعت بسوی مدركات خود دیگر آنکه از سلامات پروانه است پر که تشبیه فرسوده عشاق را به پروانگان آتش گرفته بشمعی که معشوقات آنها میشود بد پر را صفت جوق پروانه بگیریم و عین را ساکن چه شما بد نیستند پروانه‌های مجاز بد پریدند و در بعض نسخ شمع یک بود و معنی چنین میشود که در نزد ظهور نور حقیقت شموع مجازات مضحل میکردند و باقی نمیمانند مگر شمع احدیت چنانکه در باب سراب حق فرسوده حتی اذا جاءه لم یجد شیئاً و وجد الله عنده -

(۱) شرح بحر العلوم جزء ۵ صفحه ۲۱ ازین بیت انتقال است سوی سرشد و مراد از شمع

(۱) فَأَلْفَرِيقُ لِلْفَرَّاشِ مَنْ لَهُ
خَيْطُ الْعَيْنَيْنِ لَا يَنْتَبِهَ
لَهُ مَحْرُوقًا.. وَأَعْيَاهُ النَّجَاحُ..
تَحْتَ شَمْعٍ قُبَحَ ظَلُّ الْجَنَاحِ
(۲) يَرْجِفُ مُضْطَرِبًا قَيْدَ النَّدَمِ
وَالْحَرِيقِ أَوْهَ مِمَّا أَلَمَ
مِنْ هَوَى النَّفْسِ اللَّذِي الْعَيْنَيْنِ خَاطَ
..وَلِي نَكَبَ عَنْ رَحْبِ السِّرَاطِ..
(۳) شَمْعُهُ قَالَ لَهُ لَمَّا أَنَا
كَلْبِي أُحْرِقْتُ مَا لِي مِنْ سَنَا
فَمَتَى أَقْدُرُ أَنْ أُخْلِصَكَ
مِنْ حَرِيقٍ وَعَنَّا قَدْ خَصَّكَ

(۱) جوق پروانه دو دیده دوخته
مانده زیر شمع بد پرسیخته
(۲) سی‌طپید اندر پشیمانی و سوز
می‌کند آه از هوای چشم دوز
(۳) شمع او گوید که چون من سوختم
چون ترا برهانم از سوز و ستم

ظفر مرشد موصل دو اصل است و اگر در ایات سابقه تمثیل طالبان و مشتغلان پیش مرشدان باشد و مقصود آنکه هر کس پیش مرشد خود مطیع و منقاد است و برگشته او عمل میکند و بعد ظهور صبح محشر حال آن معلوم خواهد شد که کدام مرشد برحق بود و مستر شد او راه صواب یافت میتواند شد پس درین بیت انتقال نباشد و حاصل این بیت آنکه هر کرا بر نظر و فکر او در خدمت مرشد کامل سوخت او آنرا بر دیگر دهد و آن بر مشاهده است و در بیت تالی مراد از شمع بد مرشد فاسد العقائد است که تزویر کرده طالبان را گمراه می‌کند و خلاصه- بیت و ایات تالیه آن که کسی که در طاعت مرشد فاسد العقائد افتاد در پشیمانی و سوز می‌سوزد در روز حشر و آن مرشد می‌گوید که من از فساد عقائد سوخته می‌شوم و تر چگونه رهائی دهم- و من خود سوخته‌ام دیگری را نفع نمی‌توانم داد تفسیر این آیه یا حسرة علی العباد ما یا نیهیم من رسول الا کانا به یستهزعون حسرت بر عباد است نمی‌آید ایشان را رسولی مگر اینکه بودند که استهزاء می‌کردند بآن رسول این حسرت خوردند که این حسرت میرسد اینها را و این آیه اگر چه وارد است در حق کافران است لیکن این حکم عام است هر تابع فاسد العقائد را و هر تابع مزور را چنانکه کلام مولوی مشعر است بآن-

(۱) شَمْعُهُ الْبَاكِي كَانَ أَنَا
 أُحْرِقَ رَأْسِي انْطَفَأَ مِنِّي السَّنَا
 كَيْفَ لِي الْغَيْرَ أُضِييْ وَأُنِيرَ
 هَا أَنَا أَدْعُو وَمَا لِي مِنْ نَصِيرَ..
 (۲) هُوَ قَالَ دَائِمًا مِنْ شَكْلِكَ
 أَبْلَهًا عُدْتُ وَمَغْرورًا بِكَ
 مِنْ بَعِيدٍ حَالِكَ كُنْتُ أَنَا
 نَاطِرًا .. مِنْ ذَا بَيْكَ زَادَ الْعَنَا ..

تفسیر آیه یا حسرة علی العباد

(۳) خَمَدَ الشَّمْعُ الشَّرَابُ ذَهَبًا
 خَاطَفُ الْقَلْبِ مُدَامًا حُجْبًا (۱)
 مِنْ شَنَارِ حَوْلِ كَانَ بِنَا
 وَأَعْوِجَاجٍ نَظَرٍ دَانٍ لَنَا
 ظَلَّتْ الْأَرْبَاحُ خُسْرًا مَغْرَمًا
 تَشْكِي شَكْوَى إِلَى اللَّهِ الْعَمَى
 حَبْدًا أَرْوَاحُ إِخْوَانِ ثَقَاتٍ
 مُسْلِمَاتُ مُؤْمِنَاتُ قَانَنَاتُ (۲)

(۱) کانه یسند لنفسه ویقول سبباً حال من صرف عمره فی الهوی انطفی صورة شمع
 الظاهر من لمعان الحسن اما رای عديم العقل اللذی لاثبات له فاغتر به واحرقه -

(۱) شمع او گریان که من سر سوختم
 چون کنم من غیر را افروختم
 (۲) او همی گوید که از اشکال تو
 غره گشتم دیر دیدم حال تو

تفسیر آیه یا حسرة علی العباد

(۳) شمع مرده باده رفته دلربا
 غوطه خورد از ننگ کز بینی ما (۳ و ۱)

(۱) شرح بحر العلوم جزء ۵ صفحه ۲۱ شمع مرده شد که مرشد او فاسد العقائد و سزور
 بود طلب عشق هم از میان رفته که عشق او برحق نبود بلکه بر عقیده مرشد او بود و این
 عقیده چونکه باطل بود از میان رفت پس آن عشق نیز رفت و سود ندارد بلکه حسرت شد و معشوق
 نه حق است در حجاب شد ازین کز بینی - (۲) غوطه خورد یعنی پنهان شد -

- (۱) کُلُّ شَخْصٍ وَجَّهَ الْوَجْهَ إِلَى
وَجَّهَتْ وَجْهًا لِلْأَسْمَتِ وَمَا
(۲) کُلُّ طَيْرٍ طَارَ نَحْوَ مَذْهَبٍ
طَارَ نَحْوَ جَانِبٍ لَا جَانِبُ
(۳) نَحْنُ لَا طَيْرَ الْهَوَا كُنَّا وَلَا
وَلَنَا الْحَبَّةُ كَانَتْ حَبَّةً
(۴) وَلِذَا الرِّزْقُ لَنَا كَانَ الْوَسِيعُ
قَدْ غَدَى التَّخْيِيطُ مِنَّا لِلْقَبَا
- سَمَتِ الْأَحْبَابُ تِلْكَ فِي الْمَلَا
غَيْرَهُ رَامَتْ .. بِأَرْضٍ وَسَمَا ..
رَامَهُ وَالطَّيْرُ ذَا بِالطَّلَبِ
لَهُ .. عَزَّ قَصْدُهُ وَالطَّالِبُ ..
نَحْنُ طَيْرُ الْبَيْتِ كَمْ زِدْنَا عَلَا
مَا لَهَا الْحَبَّةُ جَلَّتْ رُتَبَةً
هَكَذَا .. حَتَّى بِمَا أَنْ نَسْتَطِيعَ ..
كُلُّهُ التَّمْزِيقَ .. طَارَ كَالْهَبَا ..

- (۱) هر کسی روئی بسوئی برده‌اند
(۲) هر کبوتری سی‌پرد در مذهب
(۳) ما نه سرغان هوایی خانگی
(۴) زان فراخ آمد چنین روزی ما
- آن عزیزان رو به بی‌سو کرده‌اند
وان کبوتر جانب بی‌جانبی
دانه‌ها ما دانه بی‌دانگی
که دریدن شد قبا دوزی ما

(۱) این بیت در نسخه لکناهور اضافی است :

هر عقابی پرد از جائی بحا وان عقابان است بیجائی سرا

(۲) شرح بحر العلوم جزء ۵ صفحه ۲۱ این مقوله عزیزان است و مثل شده است که دریدن

قبا انفع است باین جهت که بعد دریدن ابره علیجده می‌شود و آستر علیجده و پنبه علیجده پس این انفع است و حاصل بیت آنست اینچنین روزی که مذکور شد کشاده است در حق ما که دریدن این قبا که کنایه از ازاله اوصاف بشریه است عین قبا دوزیست که عبارت از کمال اوصاف است و مسرت جاودانیست و اظهر آنست که تمثیل مراد است مر آنکه در عین افتاء بشریت بقاء جاودانی یافته چنانکه در عین دریدن قبا دوزی پس این استعاره تمثیلیه است -

فی بیان سبب تسمیة تلك الفرجية او لا فرجية و وضع اسم الفرجية لها

(۱) خَرَقَ الصُّوفِيُّ فِي وَقْتِ الْحَرَجِ جُبَّةً مِنْ عِنْدِهَا جَاءَ الْفَرَجُ

(۲) بَعْدَ تَخْرِيقِ وَاسْمِ الْفَرَجِي قَالَ لِلْمَخْرُوقِ ذَا فِي الْحَرَجِ

صَارَ مِنْ ذَا الرَّجُلِ النَّاجِي اللَّقَبُ ذَاكَ مَشْهُورًا سَمِيًّا بِالرُّتَبِ

(۳) شُهِرَ ذَا اللَّقَبُ وَ الصَّافِيَا أَخَذَ الشَّيْخُ لَهُ وَ الشَّافِيَا (۱)

بَقِيَتْ فِي الطَّبَعِ لِلْخَلْقِ تُقَالُ لَفْظَةُ الدُّرْدِيِّ فِي طَيِّ الْمَقَالِ

(۴) هَكَذَا قَسَّ كُلَّ رَسْمٍ حَصَلَا صَافِيَا فَلَا اسْمَ فَوْرًا حَوْلَا

(۱) المراد من كلمة (صاف) معنی فرجی و هو التوضیف بالفرج و لا اعتبار لللفظ و من (درد) لفظ فرجی لا غیر و لهذا قال (همچنین هر نام صافی داشته) -

بیان آنکه فرجی را چرا فرجی نهادند در ابتدای حال

(۱) صوفی بدیدد جبّه در حرج پیشش آمد بعد بدیددن فرج

(۲) کرده نام آن دریده فرجی آن لقب شد فاش زان مرد نجی

(۳) این لقب شد فاش و صافش شیخ برد مانند اندر طبع خلقان حرف درد

(۴) همچنین هر نام صافی داشته اسم را چون دردی بگذاشته

(۱) شرح بحر العلوم جزء ۵ صفحه ۲۲ حرج تنگی و سختی و فرج ضد آن و مقصود آنکه صوفی این وجود را میدرد بعد آن او بقاء جاودانی می یابد و این مقصود مفهوم بطریق اشارتست نه آنکه مدلول مطابقتست ورنه ربط ابیات تالیه مفقود می گردد -

(۲) شرح بحر العلوم جزء ۵ صفحه ۲۲ نجی بفتح رستگار عادت صوفیان آنست که جاسه از میان دریده میپوشند بی آستین آنرا فرجی نام نهادند و مولوی در ابیات لاحقّه میفرماید که صفاء این نام آن قوم صاف بردند نه این نام اشاره است در آنکه در دیدن فرج حاصلست و این قوم صوفیان وجود خود را دریده بقا حاصل کردند و آنکس که صوفی واقعی نیست پیش او این نام حرف محضست که او متخلق باین اشاره نیست -

- (۱) مِثْلَ دُرْدِيٍّ وَكُلِّ مَنْ أَكَلَ
 ذَهَبَ الصُّوفِيِّ نَحْوَ الصَّافِيَا
 (۲) قَالَ فَالدُّرْدِيُّ لَا بُدَّ يَأْنِ
 بِالْدَّلِيلِ ذَا لِنَحْوِ الصَّفْوَةِ
 (۳) وَقَعَ الدُّرْدِيُّ عُسْرًا وَوَقَعَ
 تَمَرًا الصَّافِي حَكِي الدُّرْدِيُّ كَانَ
 (۴) قُرْنِ الْيُسْرِ يُعْسِرُ لَا تَصِرُ
 فَطَرِيقُ لَكَ مِنْ هَذَا الْمَمَاتِ
 (۵) صَافِيًا إِنْ رُمْتَ خَرِقُ يَا وَلَدَ
 لَكَ مِنْ ذَا الصَّفْوَةِ الرَّأْسَ لَهَا
- طِينًا الدُّرْدِيُّ رَامَ إِذْ حَصَلَ
 لَا بَصِيرَ .. لَهُ كَانَ الشَّافِيَا ..
 صَافِيًا كَانَ هُوَ لَا فِي دَرَنَ
 ذَهَبَ الْقَلْبُ يَكُلُّ قُوَّةَ
 يُسْرًا الصَّافِي إِذَا مِنْهُ طَلَعَ
 لَهُ بُسْرًا .. وَبِهِ الْمَعْنَى أَبَانَ .. (۱)
 آيسًا فَارْتَضَ قَلِيلًا وَاصْطَبِرَ
 يُوجَدُ نَحْوَ الْمَعَاشِ وَ الْحَيَاتِ
 جُبَّةً حَتَّى يَأْنِ وَفَقَ الرَّشَدَ
 تُخْرِجُ .. الْبِشْرَ تَرَى كَلَّا بِهَا ..

(۱) قال الجوهري البسر اوله طلع ثم خلال ثم بلح ثم بسر ثم رطب ثم تمر -

- (۱) هر که گناهخوار است دردی را گرفت
 (۲) گفت لابد درد را صافی بود
 (۳) درد عسر افتاد و صافش یسر او
 (۴) یسر با عسر است هین آیس مباحش
 (۵) صاف خواهی جبه بشکاف ای پسر
- رفت صوفی سوی صافی ناشگفت
 زین دل بصفوت سی رود
 صاف چون خرما و دردی بسر او
 راه داری زین سمات اندر معاش
 تا از آن صفوت برآرد زود سر

- (۱) كَانَ صُوفِيًّا مِّنَ الصَّفَوَةِ رَامَ
 لَا يَلْبَسُ الصُّوفَ وَالْدَرَزَ مُدَامَ^(۱)
 مَسْنَكُ الصُّوفِي هَذَا وَالسَّلَامُ
 مَن هُوَ أَصْلُ الشَّقَاءِ وَالْخِيَاطُ
 وَجَمِيلُ الْإِسْمِ مِنْهُ وَالْوَفَا
 مَعَ تَزْيِينِ بَلَى لَوْ تَتَّقِي
 تَمْضِي حَتَّى أَصْلَهُ مَا أَنَّ قَدَرْتَ
 (۲) لَا كَعِبَادِ الْخِيَالِ ضَاعَفَا
 فَعَلَهُ .. لِلْعَكْسِ صَارَ آفَا...^(۲)

(۱) قال في المنهج المراد من كلمة (دب) في الاصل هو الذهاب على الطريق بالادب والحياء والصحيح ما هو في شرح بحر العلوم ان الدب هو التصوير والتطريز على الثوب اي ان الصوفية ليسوا هم من يلبس الصوف اي الخرقه ذات النخيط والتطريز كما هو المتداول لعصرنا من انهم هم يخطون الخرقه بايديهم وبعد النخيط هم يطرزونها ويتفاخرون بها -
 (۲) في نسخه لکناهور (همچنان که گریه سوی نان هو) -

- (۱) هست صوفی آنکه شد صفوت طلب
 فی لباس صوف و خیاطی و دب
 (۲) صوفیی گشته به پیش این لثام
 الخیاطه واللواطه والسلام (۱)
 (۳) بر خیال آن صفاء نام نیک
 رنگ پوشیده نکو باشد ولیک
 (۴) بر خیالش گر روی تا اصل او
 نی چو عبادی خیال تو بتو

(۱) یاء در صوفی یاء بصدریت و خیاطت یاء تحتانیه است و حاصل آنکه صوفی شدن پیش این لثیمان عبارت است ازین خیاطت لباس و از لواطه و السلام برای تنعیم کلام است و احتمال است که خباط یباء سوحده دران نسخه بدون تاء است در آخر و خباط اختلال عقل را گویند و اینجا مراد باشد عشق اما دو دیدن اینها از شهوت که این خباط سوی لواطه می کشد و عادت دلق پوشان درین زمان این است که صحبت اما رد می دارند و می گویند که صنع حق می بینم و این صحبت سوی لواطت می کشد گرفتار لواطت شوند و خود را صوفی می دانند و تفاخر بلباس می کنند -

- (۱) أَيْهَا الطَّالِبُ لِلْعِشْقِ الدَّلِيلُ
عَيْنُ يَعْقُوبَ أَلَا بِالرَّائِحَةِ
(۲) قَائِدٌ غَيْرَتِكَ كَانَ الْخِيَالُ
(۳) كُلُّ مَنْ قَدْ طَلِبَ عَنْهُ مَنَعَ
كُلَّمَا جَاءَ خِيَالُ لِلْأَمَامِ
(۴) غَيْرُ ذَلِكَ مَنْ سَرِيعَ اللَّبِّ كَانَ
مَنْ يَنْصُرُ جَيْشِهِ الْجَرَّارِ قَدْ
(۵) مِنْ تَخَايَلٍ يَنْطُ وَبِلَا
لِلْمَلِكِ يُظْهِرُ فِي ذَا يَجِدُ
- كَانَتْ الرَّائِحَةُ سَمَتْ الْخَلِيلُ
رَأَتْ الْعِشْقَ .. وَكَانَتْ كَالرَّائِحَةِ ..
نَحْوَ أَطْرَافِ الْخِيَامِ لِلْجَلَالِ (۱)
أَنْ طَرِيقُ مَا لَهُ الْوَصْلَ قَطَعَ
لَهُ قَالَ قِفْ وَدَعْ مِنْكَ الْمَرَامَ
وَسَرِيعَ السَّمْعِ سُحْبَانَ الْبَيَانِ
جَاشَ كَثْرًا وَغَلَى لَا فِي زَبَدٍ
مِنْكَ وَالسَّهْمِ مِنْهُ عَجَلًا
مِنْ طَرِيقٍ لِلْخُرُوجِ إِنْ يُرَدُّ

(۱) دور باش - بمعنی القائد - گرد بر گرد بکسر الکاف العجمیة بالعربیة اطراف الشیء پرده سرا وصف ترکیبی بمعنی ضرب الخيام للسلطان ای ولو کنت تسعى لمشاهدة الجمال لكن خیالک کالقائد مانع لک اذا لم تنج منه لا یتیسر لک الخلاص -

- (۱) بوقلاوزاست ای جویای عشق
(۲) دور باش غهرتت آمد خیال
(۳) بسته هرجوینده را که راه نیست
(۴) جز مگر آن تیز گوش و تیز هوش
(۵) بجهد از تخمیلها بی شه شود
- نی ز بو یعقوب شد بینای عشق
گرد بر گرد سرا پرده جلال
هر خیالش پیش می آید که بیست
کش بود از جیش نصرت هاش جوش
تیر شه بنماید و بیرون رود (۱)

(۱) در حاشیة نسخة لکناهور چنین است (بی شه بود) بباء عربی خوانده میشود و مراد بقیة حاشیة در صفحه بعد

فی المناجات

- (۱) ذَلِكَ الْقَلْبُ الَّذِي حَارَّ امْتَحَ لَهُ تَدْبِيرًا وَ بِالرُّشْدِ اُسْمَحَ
وَلِذِي الْأَقْوَاسِ مَنْ فِي بَاطِنَيْنِ
(۲) جُرْعَةً يَا رَبُّ مِنْ ذَلِكَ الْقَدَحِ
قَدْ سَكَبْتَ فَوْقَ أَرْضٍ لِلرُّغَامِ
(۳) مِنْ عَلَى الْعَارِضِ فَوْقَ الْوَجْنَةِ
مَنْ لَهَا الْأَمْلَاقُ صَارَتْ لِلتُّرَابِ
(۴) بِالتُّرَابِ الْجُرْعَةُ قَدْ خُلِطَتْ
فَلَهَا الصَّافِي إِذَا مَا وَصَلَا
- لَهُ تَدْبِيرًا وَ بِالرُّشْدِ اُسْمَحَ
سَهْمًا اَعْطِ وَايِدْهَا شَيْنًا وَزَيْنَ
مَنْ غَدَى الْمَسْتُورَ وَ الصَّدْرَ شَرَحَ
هِيَ مِنْ خَمْرَةٍ كَأْسِ لِكِرَامِ
آيَةٌ نَطَّتْ لَتِلْكَ الْجُرْعَةُ
تَلَحَّسُ دَوْمًا لَهَا رَاقَ وَطَابِ
مِثْلَ مَجْنُونٍ نُهَاهُ رَبَطَتْ
عَجَبًا مَا لَكَ حُسْنًا جَعَلَا

در مناجات

- (۱) آن دل سرگشته را تدبیر بخش
وین کمانهای دو تورا تیر بخش (۱)
(۲) جرعه بر ریختی زان خفته جام
بر زمین خاک من کاس الکرام
(۳) جست بر زلف و رخ از جرعه نشان
خاک را شاهان همی لیسنند ازان
(۴) جرعه خاک آمیز چون مجنون کند
مر ترا تا صاف او خود چون کند (۲)

از شه شه مات شطرنج است و اگر بیاء فارسی (پی شه بود) خوانده شود مراد آنست که عقب شه باشد و تیر شه تیریکه بران نام شه نوشته باشد تا هرکسی که کمان تیر بمردمان نماید کسی مزاحم او نشوند و در نسخه لکناهور این بیت اضافی است:

هر که را در دست تیر شه بود راه یابد تا بمنزله میرود

سزواری صفحه ۳۸۸ (بی شه شود) شه بمعنی منع مقابل رخصت آمده و در بعضی نسخ نیز با شه آمده که مراد شاه حقیقت است -

(۱) تو معانی دارد از آنجمله پرده ولای در لای و درون -

(۲) شرح بحر العلوم جزء ۵ صفحه ۲۳ یعنی این جرعه حسن که با خاک تن آمیز شده است چون حال وی آنست که عقل بیننده می رود و چون صاف ازین آمیزش نمودار شود آن چون بود در بردن عقل -

- (۱) جُرْعَةُ حُسْنٍ بِهَا صَارَ التُّرَابُ
 أَنْ لَهُ مَعَ أَلْفِ قَلْبٍ بِنَهَارٍ
 (۲) كُلُّ فَرْدٍ فِي أَمَامِ الْحَرْفِ كَانَ
 إِنَّ هَذَا الْحَرْفَ مِنْ حُسْنٍ غَدَى
 (۳) فَعَلَى بَدْرِ وَشَمْسٍ وَحَمَلٍ
 وَعَلَى الْكُرْسِيِّ وَالْعَرْشِ وَمَا
 (۴) جُرْعَةُ قُلْتَ لَهَا يَا عَجَبِي
 مَنْ لَدَى صَدَمَتِهَا عَادَ الْفَنَاءُ
- ذَا جَمِيلًا وَبِهِ حَارَ اللَّبَابُ (۱)
 وَبَلِيلٍ أَنْتَ قَبِلْتَ مِرَارُ
 خَارِقَ الثَّوْبِ لِحُبِّ وَحْنَانٍ
 وَاحِدَ الْجُرْعَةِ بِاللُّطْفِ بَدَى
 جُرْعَةُ صُبَّتْ كَذَا فَوْقَ زَحَلٍ
 فِي السَّمَاءِ الْجُرْعَةُ صُبَّتْ كَرَمًا
 أَمْ تُقُولُ الْكِيمِيَا بِالطَّلَبِ (۲)
 كُلُّهُ خُلْدًا وَطَيْبًا وَبَقَا

(۱) و فی نسخه - که همی بوسی و که همی سی لیسیش - کش فی المصراعین بمعنی الحسن -

(۲) و فی نسخه که ز آسایش بود چندین بها -

- (۱) جرعه حسنست لاین خالك است کش
 (۲) هر کسی پیش کلوخی جامه چاک
 (۳) جرعه برماه و خورشید و حمل
 (۴) جرعه گویش ای عجب یا کیمیا
- که بصدد دل روز و شب سی بوسش
 کان کلوخ از حسن آمد جرعه ناک
 جرعه بر عرش و کرسی و زحل
 که ز آسایش فنا گردد بقا

(۱) شرح بحر العلوم جزء ۵ صفحه ۳۳ مراد از جرعه تجلی حق و آسب این جرعه کنایه است از ظهور حق به تجلی خاص بر اعیان ثابته که بوی وجود نشمیده اند و از ظهور جرعه این تجلی فناء یعنی معدومات ثابته به بقاء آیند و بوجود متصف می شوند یا بودن عدم در ذات اینها و این عجب است که عقل ازان معجوب است -

- (۱) جِدًّا اَطْلُبْ ضَعْفَهَا يَا ذُو الْفُنُونِ
 لَا يَمْسُ ذَاكَ إِلَّا الطَّاهِرُونَ
 (۲) فَعَلَىٰ لَعْلٍ وَ تَبِيرٍ وَ دُرِّ
 جُرْعَةٍ صُبَّتْ كَذَا فَوْقَ الثَّمَرِ
 (۳) وَعَلَىٰ خَمِرٍ وَ نُقْلٍ وَ عَلَىٰ
 صُورَةِ الْحَسَنِينَ مَحْبُوبِي الْمَلَأَ
 جُرْعَةً مَاذَا يَكُونُ ذَاكَ مَنْ
 هُوَ رَوَّاقٌ وَ صَافٍ وَ حَسَنٌ
 (۴) اِذْ مُدَامًا تَفْرُكُ فِي ذَا اللِّسَانِ
 دَرَنًا مِنْهُ تُزِيلُ كُلَّ اِنْ^(۱)
 كَيْفَ تَغْدُو لَوْ نَظَرْتَ لَا يَطِينُ
 ذَاكَ .. فِي صَفْوٍ هُوَ حَقُّ الْيَقِينِ ..

(۱) نسخهٔ ثانیه - تلحس تبدی انعطافا وحنان - کلمه چون الاولى والثالثة للتعلیل

والثانية للاستفهام -

- (۱) جد طلب آسیب او ای ذوفنون
 لا یمس ذاک الا الطاهرین (۱)
 (۲) جرعه بر لعل و بر زر و درر
 جرعه بر خمر و بر نقل و ثمر
 (۳) جرعه بر روی خوبان لطاف
 تا چگونه باشد آن رواق صاف
 (۴) چون همی مالی زبان را اندرین
 چون شوی چون بینی آن را بی زطین (۲)

(۱) شرح بحر العلوم جزء ۵ صفحه ۲۳ آسیب این جرعه جد طلب و کوشش است

تا ازین جد و کوشش آسیب این جرعه معلوم و مشهود گردد و مصراع ثانی تعلیل است بر آن
 و معنی آنکه این آسیب مس نمی کنند و بحقیقت آن نمی رسند مگر ظاهر آن از ادناس بشریه
 طاهر شود و این طهارت بجد حاصل گردد و بدون آن حاصل نمی شود درین بیت اشاره باین
 آیه لایمسه الا المطهرون که این آیه در شأن قرآن نه در شأن آسیب این جرعه بلکه مصراع
 ثانی عبارت عربیست معنیش از عبارت قرآن و تضمنین آیه قرآنی نیست و صیغه لایمسه در آیه
 یا صیغه نهیست و معنی آنکه مس نکنند قرآن را مگر طاهران از حدیث و جنابت و یا صیغه نفیست
 صفت کتاب یعنی این قرآن مکتوب در کتاب مکنون که لوحست که مس نمی کنند آن لوح را
 مگر طاهران که ملائک مقربان اند -

(۲) معنی مالیدن و زبان مالی در برهان

قاطع نیامده -

- (۱) هَذِهِ الْجُرْعَةُ مِنْ خَمْرِ الصَّفَا
تُفَصِّلُ بِالْبَتِّ مِنْ حَرْفِ الْبَدَنِ
(۲) كُلُّ مَا يَبْقَى لَهُ أَنْتَ عَجَلٌ
مِثْلُ ذِيكَ الدَّمِيمِ وَالْقَبِيحِ
(۳) إِذْ يَغْيِرُ الْجَيْفَةُ هَذَا الْجَمَالَ
أَنَا لَا أَقْدِرُ عَنْ لُطْفِ الْوِصَالِ
إِذْ هِيَ وَتَتِ الْجِمَامُ وَالْجَفَا
ذَا .. وَبَانَ لَا يَخْلُ وَوَطْنُ ..
تُدْفِنُ .. قُلْتَ عَجِيبٌ مَا حَصَلَ .. (۱)
كَيْفَ خَلَا صَارَ لِلصَّفْوِ الْمَلِيحِ
تُظْهِرُ الرُّوحَ لَهَا تُبْدِي الْجَلَالَ
ذَاكَ أَحْكَى أَوْلَهُ أُنْبَدِي الدَّلَالَ

(۱) ای کل مابقی بعد خروج الروح من البدن تدفنه عجالة فی التراب قائلا ذاك البدن لای شیء صار کذا قبیحا بعد ما کان لطیفاً حسناً یعنی لما علمت ان حسن الدنيا وحسن ما فیها كالجرعة من قدح جمال الله لای شیء ترغب بالابدان التي هی كالاعصان للشجار الجامدة فاذا ذهبت منها الجرعة وهی الروح وعاد الجماد لاصله وهو التراب کیف تکرهه وتضطرب الی دفنه فكان اللائق بک ترک الابدان والنظر الی الجرعة فاذا حصلت علی الجرعة وصلت الی قدح جمال الله تعالی —

(۲) ای لما تنجو الروح بالرياضات والمجاهدات ويرتفع عنها حجاب الجسمانية تظهر لها لطافة وعزة وقدرة خارجة عن البیان اراد بالمه وهو القمر الروح وبالاير وهو السحاب البدن —

- (۱) چونکه وقت مرگ آن جرعه صفا
(۲) آنچه مانند میکنی زودش دفين
(۳) جان چو بی آن جیفه بنماید جمال
زین کلوخ تن بمردن شد جدا (۱)
کاینچنین زشتی و دون چون بد قرین
کی توانم گفت لطف آن وصال

(۱) شرح بحر العلوم جزء ۵ صفحه ۲۳ خلاصه ابیات آنکه بعد مرگ آن جرعه صاف جدا می گردد یعنی تجلی الهی که بآن روح انسانی متعین میشود که جامع همه تجلیات و اوصاف الهیه است و این روح جدا میشود و این جیفه سیماند و این جیفه را زود دفن میکنند و هرگز التفات بآن نمی کنند که زشت می ماند پس حسن که در انسان نمود میشود ازین روح بود و چون حسن او با مقارنت این جیفه اینچنین است پس بی مفارقت این جیفه حسن او چه خواهد بود (نص عبارت نقل شده)

- (۱) حَيْثُ فِي غَيْرِ السَّحَابِ ذَا الْقَمَرِ
أَبَدًا لَا يُقَدَّرُ عَنْ ذَا الْجَمَالِ
(۲) حَبْدًا الْمَطْبِخُ ذَاكَ الْمُتَمَلِّي
مَنْ سَلَاطِينُ الدُّنَا الْكَاسَاتِ لَهُ
(۳) حَبْدًا بَيَدُرُ صَحْرَاءِ الْجَمَالِ
مِنْهُ كُلُّ بَيَدِرٍ قَدْ قَطَفَا
(۴) حَبْدًا بَحْرُ لَعْمَرٍ لَا عَنَا
مَنْ لَهُ السَّبْعُ الْبِحَارُ كَالِنَدَى
(۵) جُرْعَةً سَاقِي أَلَسْتُ إِذْ سَكَبَ
مِنْ عَلَى رَأْسِ التُّرَابِ ذَا الدَّنَى
أَظْهَرَ مِنْهُ الضِّيَاءَ وَسَفَرُ
وَالْجَلَالِ الشَّرْحُ يَبْدُو وَالْمَقَالِ
أَبَدًا بِالسُّكْرِ وَالْعَسَلِ
تَلَحَّسُ دَوْمًا لِعِشْقِي وَوَلَهُ
ذَاكَ وَالْدِّينُ وَأَنْوَاعُ الْجَلَالِ
سُنْبُلًا .. دَوْمًا إِلَيْهِ اخْتَلَفَا ..
فِيهِ لَا غَمٌّ .. يَمُوجُ بِالْهَنَا .. (۱)
لَهُ .. عَمَّ الْجُودُ مِنْهُ وَالنَّدَى ..
.. وَلَهَا مِنْ كَرَمٍ بِالْخَلْقِ صَبَّ ..
وَالزَّهِيدِ الْمَالِحِ وَالْعَفِينِ

(۱) مدح للعاشق الواصل الى الله تعالى فان ابحر الدنيا السبعة بالنسبة له كقطرة لانه

وصل لبحر الاحدية وفنى فيه فصار اصل الابحر -

شرح نتوان کرد این کار و کیا
که سلاطین کاسه لیسان ویند
که بود هرخرسن او را خوشه چین
که بود زو هفت دریا شبنمی
بر سر این شوره خاک زیر دست

(۱) مه چو بی این ابر بنماید ضیا
(۲) حبذا آن مطبخی پرنوش و قند
(۳) حبذا آن خرمن صحرای دین
(۴) حبذا دریای عمر بیغمی
(۵) جرعه چون ریخت ساقی الست

- (۱) فَأَرَمِنْ ذَاكَ التُّرَابُ وَغَلَى
نَحْنُ مِنْ ذَا الْغَلَى كُنَّا وَالْمَلَأُ
- (۲) لَوْ يَلِيقُ فَأَنَا مِنْهُ الْقَدَمُ
أَبَدًا سَعْيِي وَجُهْدُ لِيَهْنَأُ
- (۳) ذَا بَيَانِ الْحِرْصِ لِلْبَطِّ غَدَى
قَدْ أَتَيْتُ وَطَلَبْتُ لِلْمَكْرَمِ
- (۴) غَيْرُ ذَا فِي الْبَطِّ كَمْ قَدْ وَجِدَا
أَنَا أَعْرَضْتُ .. وَخَابَ أَمَلِي ..
- فَتَعَلَّمُ مِنْ خَلِيلِ اللَّهِ أَنْ
مُنْشِي .. التَّكْرَارُ فِيهِ قَدْ بَدَى ..
- غَيْرُ أَنْ مِنْ قَوْتِ أَقْوَالِ أُخْرَى
قَتْلُ ذَا الْبَطِّ لَكَ أَمْرٌ حَسَنٌ (۱)
- خَيْرٌ أَوْ شَرٌّ يَزِيدُ عَدَدَا
أَحْذَرُ .. لَوْ أُبْدِي مَامِنْهَا اسْتَتَرَ ..

(۱) اراد بالبط الحرص - تعلم من الخليل لقوله تعالى فصرهن اى اسلهن اليك وقطعهن واخطل لهن وويشهن ثم اجعل على كل جبل منهن جزءاً واعلم بان ذلك البط واجب القتل لكون المراد منه الحرص والحرص ازالته من السالك واجبة -

- (۱) جوش کرد آن خاك و مازان جوششيم
جرعه ديگر كه بس بى كوششيم
- (۲) گر روا بد ناله كردم از عدم
ورنه بود اين گفتمنى نك تن زدم
- (۳) اين بيان بط حرص منشى است
از خليل آسوز كان بط كشتنى است (۱)
- (۴) هست دربط غير اين بس خير و شر
ترسم از قوت سخنهاى دگر

(۱) منشى بضم سرنگون اصل معنى او دو تا شونده و سرنگون شدن ازوى لازم مى آيد
(حاشيه نسخه لکناهور) -

فی بیان صفة الطاوس و طبعه و سبب قتل ابراهیم النبى (ع) له

(۱) قَالَ الطَّائُوسُ ذِي اللَّوْنَيْنِ حَالُ
نَحْنُ جُنَّا كَيِّ بِهِ نُنْقِضِي الْمَقَالُ
مَنْ هُوَ لِلْإِسْمِ وَالْعَارِ يُبَيِّنُ
جَلَوَةٌ.. كَانَ سَعِيداً وَحَزِينٌ..
(۲) فَلَهُ الْهِمَّةُ فِي خَيْرٍ وَ شَرٍ
أَنْ لَصَيْدِ الْخَلْقِ يَبْدُو بِالظَّفَرِ
وَعَنِ الْفَائِدَةِ وَالْحَاصِلِ
مَا لَهُ خُبْرٌ كَمَثَلِ الْجَاهِلِ
(۳) مَا لَهُ خُبْرٌ بَأَنَّ الشَّرْكَاءَ
لَوْ هُوَ الصَّيْدُ زَمَانًا مَسْكَ
فَعَنِ الْمَقْصُودِ لِلشُّغْلِ الشَّرْكَاءَ
أَيُّ ضَرٍّ أَيْ تَفْعَلُ لِلشَّرْكَاءِ
أَنَا مِنْ ذَا الْمَسْكِ عَنْ تَفْعَلُ خَلَى
كَانَ بِالْمَسْكِ وَمَا مِنْهُ مَلَكُ
أَعْجَبَ كَثَرًا لِي الْقَلْبُ غَلَى
(۴) أَذْهَبَ الْآنَ كَثُرَ وَالْيَوْمُ بِأَلَا
وَقْتُ أَنْتَ الْعُمَرُ فِي صَيْدِ الْمَلَا

(۱) ای کذا خلق العالم اذا صادوا الناس لمحبتهم وسعوا الجلب الناس اليهم لكن
لاخير لهم من نفعهم ولا من عاقبة امرهم فهم كالشبكة التي تصيد شيئا ولا نفع لها منه لانها
ليست ذات روح وعقل لان الشبكة لاعلم لها ولاخير لها من المقصود -

صفت طاوس و طبع او و سبب كشتن ابراهيم بيغمبر او را

(۱) آمديم اكنون بطاوس دو رنگ
كو كند جلوه برآي نام و ننگ
(۲) همت او صيد خلق از خير و شر
وز نتيجه و فايده آن بي خبر
(۳) بي خبر چون دام ميگيرد شكار
دام را چه علم از مقصود كار
(۴) دام را چه ضرر و چه نفع از گرفت
زين گرفت بيهدهاش دارم شگفت
(۵) پيشتر رفتهست و بيگاهست روز
تو بجد در صيد خلقاني هنوز

- (۱) تَجْهَدُ الْوَاحِدَ ذَلِكَ إِمْسِكَ
 ذَلِكَ الْآخِرَ صِدْهُ كَالِلِثَامِ
 (۲) أَيْضًا أَطْلِقْ ذَا وَذَلِكَ الْآخِرُ
 هَا هِيَ اللَّعْبَةُ لِلْأَطْفَالِ مَنْ
 (۳) يَرُدُّ اللَّيْلُ وَلَا فِي فَخْكَ
 وَعَلَيْكَ الْفَخُّ مَا غَيْرَ الصُّدَاعِ
 (۴) فَإِذَا بِالْفَخِّ أَنْتَ تَفْسِكَا
 (۵) فِي الزَّمَانِ صَاحِبُ الْفَخِّ غَدَا
- ذَلِكَ أَطْلِقْ مِنْ قُبُودِ الشَّرِكِ
 هَكَذَا أَفْعَلْ أَنْتَ دَوْمًا فِي الْأَنَامِ
 إِنِّبَعَى .. كَرِّزُهُ مُدَامًا ظَافِرًا ..
 مَا لَهُمْ خُبْرٌ وَلَا عِلْمٌ بِفَنٍ
 أَبَدًا صَيْدٌ وَلَا تَفْعُ لَكَ
 كَانَ وَالْقَيْدَ وَلَمْ تَلَقِ انْتِفَاعِ
 صِدْتَ مَحْبُوسًا حُرِمْتَ قَصْدَكَ
 مِثْلُنَا الْأَحْمَقُ جَهْلًا قَصْدًا

- (۱) آن یکی می گیر و آن می هل زد
 (۲) باز آن را می هل و می جو دگر
 (۳) شب شود در دام تو یکم صید نی
 (۴) پس تو خود را صید می کردی بدام
 (۵) در زمانه صاحب داسی بود
- وان دگرا صید می کن چون لثام
 اینت لعب کبود کان بی خبر
 دام بر تو جز صداع و قید نی (۱)
 که شدی محبوس و محرومی زدام
 همچو ما احمق که صید خود کند

(۱) شرح بحر العلوم جزء ۵ صفحه ۲۴ سراد از شب وقت رسیدن موت وجه مناسبت آنست که چون شب می شود مردم بخانه رجوع می کنند تا آرام گیرند و بعد موت رجوع بخانه اصلی است و خلاصه بیتین آنست که بعد موت تنها مانی و این صیود از دست رود دانی که خود در دام افتادی و صید شدی -

(۱) أَنْ يَصِيدَ نَفْسَهُ صَيْدَ الْعَوَامِ صَيْدَ خَنْزِيرٍ لِأَن صَارَ مُدَامَ
تَعَبٌ لَا يَنْتَهِي كَانَ حَرَامَ
(۲) فَالَّذِي لِلصَّيْدِ رَاقَ الْعِشْقِ لَا
لَكِنْ أَنَّى وَسِعَ فَخٌ أَحَدُ
(۳) وَلَكَ الْإِجْدُرُ تَأْتِي وَتَصِيرُ
أَتْرُكُ الْفَخِ وَفِي الْفَخِ لَهُ
(۴) هَمَسَ الْعِشْقُ بِسَمْعِي فِي خَفَا
كَوْنُكَ الصَّيْدَ لَهُ أَسْمَى ذُرَى

صَيْدُ خَنْزِيرٍ لِأَن صَارَ مُدَامَ
مِنْهُ أَكَلُ اللَّقْمَةِ وَفَقَ الْمَرَامَ
غَيْرُهُ كَانَ وَكَمْ شَأْنًا عَلَا
هُوَ.. جَلَّ ذَلِكَ الْفَخُ انْفَقَدَ..
أَنْتَ صَيْدَالَهُ.. بِالطَّوْعِ أَسِيرُ..
تَذَهَبُ فَهُوَ الْهِنَا وَالْوَلَهُ
وَخَفَا إِنْ كُنْتَ مِنْ أَهْلِ الصَّفَا
أَنْ تُرَى الصَّيَّادَ صَيَّادَ الْوَرَى

رنج بی حد لقمه خوردن زو حرام
لیک او کی گنجد ائدر دام کس
دام بگذاری و سوی او روی
صید بودن خوشتر از صیادیست

(۱) چون شکار خوک آید صید عام
(۲) آن که ارزد صید را عشقست و بس
(۳) تو مگر آئی و صید او شوی
(۴) عشق می گوید بگوشم پست پست

(۱) شرح بحر العلوم جزء ۵ صفحه ۲۴ عشق بمعنی معشوق است و آن ذات حق قابل

صید کردن است که همراه باقی است همیشه لیکن او درد دام نمی شود که محصور در دام علم گردد بلکه درد دام او باید شد و در طلب او همیشه باید بود که علم باو تناهی ندارد و میتواند که لفظ عشق بر معنی حقیقی خود باشد که آن فرط محبت است و صید مصدر باشد و حاصل آن باشد که عشق لیاقت صید دارد اما صید عشق بدو وجه یکی آنکه عشق را صیدکن عاشق باشد و او را درد دام سازد و در خود و دیگر آنکه عشق صید شود شخص را و دام او شود پس مولوی می فرماید لیکن که اول وجه صحیح نیست که عشق درد دام نمی گنجد و کسی نمیتواند که شکار سازد عشق را بلکه ممکن وجه دوم است پس شخص را باید که خود شکار عشق شود و درد دام عشق آید و خلاصه آنکه شخص مغلوب عشق می شود و غالب بر عشق نمی تواند شد -

- (۱) کُنْ بَلِيداً غِرَ مِثْلَ الدَّرَّةِ وَاتْرِكِ الشَّمْسِيَّةَ بِالْمَرَّةِ
 (۲) فَعَلَى الْبَابِ لِي اسْكُنْ وَدَعِ
 (۳) وَالْفَرَّاشَ كُنْ لِكَيِ ضَمِنَ الْحَيَاتُ
 تَنْظُرَ السَّلْطَنَةَ تَخْفَى أَبَدَ
 (۴) فِي الدُّنَا النَّمْلَ تَرَى عَكْساً وَمَنْ
 لَهُمُ السُّلْطَانُ قَدْ عَادَ اللَّقَبُ
 (۵) كَمْ مِنَ النَّاسِ لَهُ فَوْقَ الْعُنُقِ
 تَاجُهُ الْمَشْنَقَةُ الْخَلْقُ عَلَيْهِ
 (۶) مِثْلَ قَبْرِ الْكَافِرِ زَاهِي الْحُلَلِ

(۱) ای اترك اقتصدر و الدعوى وكن ساكنا متواضعاً مغروراً بالعبودية وهذا الكلام
 بقول قوله العشق فى أذنى -

- (۱) گول مى کن خویش را و غره شو
 (۲) بر درم ساکن شو و بی خانه باش
 (۳) تا به بینى چاشنى در زندگى
 (۴) نعل بینى بازگونه در جهان
 (۵) بس طناب اندر گلو و تاج دار
 (۶) همچو گور کافران بیرون حلل

(۱) تخته بند پارچه که بر تخته ها پیچند و بردست یا پای شکسته را بندند - برهان قاطع

(۱) کَالْقُبُورِ جَصَّصُوهَا فِي الْأَمَامِ كَحِجَابٍ خَلَّتْ جُرُوءًا.. لِئَلْزَحَامُ..

(۲) طَبَعَكَ الْمَسْكِينُ بِالْمَعْرِفَةِ جِصَّصَ لَكِنَّهُ بِالِصِّفَةِ

مِثْلُ نَخْلِ الشَّمْعِ مَا فِيهِ الثَّمَرُ لَا وَلَا الْأَوْرَاقُ قَلَّ بِالْأَثَرِ

فی بیان آن جملة الناس يعلمون لطف الله تعالى و جملة الناس يعلمون
قهره و جملتهم يهربون من قهره ويستمدون بلطفه ولكن الحق تعالى
اخفى انواع القهر في اللطف و اخفى الطاقة في قهره فكان ناعلا
معكوساً و مكرراً الهيا و تلبيساً حتى اهل التمييز و الناظرون بنور الله
ممن هم ناظرو الحال يمتازون عنهم ناظروا لظاهر
ليبلوكم ايكم احسن عملا

(۳) قَالَ دَرُوشُ لِدَرُوشٍ فَأَنْتَ قُلْ لِي الْحَقَّ سَمِىَ كَيْفَ رَأَيْتَ

(۴) قَالَ لَا فِي كَيْفٍ أَبْصَرْتُ بَلَى أَنَا لِلْقَالَ وَ إِعْلَامِ الْمَلَأِ

أَذْكَرُ أَيْضاً وَ لَكِنْ مُخْتَصَرٌ تَعْرِفَ فِيهِ الَّذِي عِنْدِي ظَهَرَ

(۱) چون قبور آن را مجصص کردند پرده پندار پیش آورده اند

(۲) طبع مسکینت مجصص از هنر همچو نخل موم بی برگ و ثمر

در بیان آنکه لطف حق را همه کس دانند و قهر حق را همه کس دانند
و همه کس از قهر حق گریزانند و بلطف او در آویزانند اما حق تعالى
قهرها را در لطف پنهان کرد و لطفها را در قهر پنهان کرد و نعل
بازگو نه و تلبیس و مکر الله بود تا اهل تمییز و بنظر بنور الله
ار حال بینان و ظاهر بینان جدا شوند لیبلوکم آیکم احسن عملا

(۳) گفت درویشی بدرویشی که تو چون بدیدی حضرت حق را بگو

(۴) گفت هیچون دیدم اما بهر قال بازگویم مختصر آن را مثال

نَاراً اضْرَتْ بِهِيبَ وَاشْتِعَالَ
أَنَا حَوْضَ الْكَوْثَرِ مِنْهُ انْبَهَرْتُ..
جَمَعَ الْقَلْبَ عَلَيْهَا عَقْدًا
سَاكِرًا.. جَذْلَانِ بَشْرًا لَا يُفَيِّقُ..
وَجَدَ لِلْحُجَّةِ وَالْإِمْتِحَانِ
أَوْ سَعِيدِ الطَّالِعِ مِمَّا لَقِيَ
وَسَطَ الْمَاءِ لَهُ الرَّأْسُ ظَهَرَ
وَسَطَ النَّارِ يَبِينُ فِي الزَّمَانِ
وَإِلَى الْمَاءِ الزَّلَالِ وَالْمَعِينِ
أَخْرَجَ الرَّأْسَ وَأَبْدَى الْإِنْتِقَالَ
رَاحَ لَمْ يَذْهَبْ إِلَى الْمَاءِ الزَّلَالِ
.. هَذِهِ الْأَحْوَالُ بِالْعَكْسِ تَبِينُ..

(۱) قَدْ رَأَيْتُ لَهُ فِي سَمْتِ الشَّمَالِ
وَبِسَمْتِ يَدِهِ الْيُمْنَى نَظَرْتُ
(۲) نَحْوَ تِلْكَ النَّارِ قَدْ مَدَّ الْيَدَا
وَلِذَاكَ الْكَوْثَرِ انْهَالِ فَرِيقُ
(۳) لَكِنَّ النَّعْلَ الَّذِي الْمَعْكُوسَ كَانَ
فِي أَمَامِ كُلِّ مَنْ كَانَ الشَّقِي
(۴) كُلُّ مَنْ فِي النَّارِ رَاحَ وَالشَّرُّ
(۵) كُلُّ مَنْ رَاحَ لِسَمْتِ الْمَاءِ كَانَ
كُلُّ مَنْ رَاحَ إِلَى سَمْتِ الْيَمِينِ
(۶) فَمِنْ النَّارِ إِلَى سَمْتِ الشَّمَالِ
(۷) وَالَّذِي لِلنَّارِ مِنْ سَمْتِ الشَّمَالِ
رَأْسُهُ يُخْرِجُ مِنْ سَمْتِ الْيَمِينِ

سوی دست راست حوض کوثری
بهر آن کوثر گروهی شاد و مست
پیش پای هرشقی و نیک بخت
از میان آب بر میکرد سر
او در آتش یافت می شد در زمان
سر ز آتش بر زد از سوی شمال
سر برون میکرد از سوی یمن

(۱) دیدم از سوی چپ او آذری
(۲) سوی آن آتش گروهی برده دست
(۳) لیک نعل بازگونه بود سخت
(۴) هرکه در آتش همی رفت و شرر
(۵) هرکه سوی آب می رفت از میان
(۶) هرکه سوی راست شد و آب زلال
(۷) و آنکه شد سوی شمال آتشین

- (۱) يَا عَدِيمَ النَّظَرِ الْعَيْنَ هُمْ
فَهَلُمَّ بِي وَلَا تَخْشُ الشَّرَّ
(۲) يَا خَلِيلُ لَا شَرَّارَ بِي هُنَا
غَيْرُ سِحْرِ بِي لِنَمْرُودَ مُعَدِّ
(۳) كَخَلِيلِ الْحَقِّ لَوْ كُنْتَ اللَّيْبُ
مِنْكَ مَاءٌ وَلَهَا أَنْتَ الْفَرَّاشُ
(۴) دَائِمًا رُوحُ الْفَرَّاشِ فِي الْبِدَا
أَسْفًا يَا لَبْتَ لِي الْآفُ الْآفُ
(۵) كَيْ مُدَامًا تُحْرِقُ لَا فِي أَمَانٍ
لَيْسَ بِالْمَحْرَمِ قَلْبًا وَبَصَرُ
(۶) فَعَلَيْ الْجَاهِلِ رَحْمًا يُبِينُ
أَنَا مِنْ فَضْلِ لِي الرَّحْمِ عَلَيْهِ
- عَقُّدُوا .. لَمَّا أَنْزْتُ لَهُمْ ..
أَوْ تَقَرُّ .. فَهُوَ وَرَدٌ وَ زَهَرُ ..
لَا دُخَانٌ مَا بِي غَيْرُ الْهِنَا
مَعَ مَكْرٍ .. أَنَا رِيحَانٌ وَ وَرْدُ ..
كُنْ لِتَغْدُوا النَّارَ دَوْمًا وَ اللَّهَيْبُ
.. دَوْرَهَا دِرْتَ بِأَنْسٍ وَ انْتِعَاشُ ..
صَوْتَتْ صَاحِبَةً تُبْدِي الْفِدَا
مِنْ جَنَاحٍ فَوْقَهَا مَدَّ وَ رَفَّ
هِيَ بِالنَّارِ وَ مَنْ لِي هُوَ كَانَ
فَالْعَمَى دَوْمًا أَتَاهُ .. وَ الْعَوْرُ ..
لِلْجِمَارِيَّةِ فِيهِ وَ يَقِينُ
أَذْكُرُ .. أَكْرَهُ أَنْ أُعْزَى إِلَيْهِ ..

در من آئی هیچ مگریز از شرر
جز که سحر و خدعه نمرود نیست
آتش آب توست و تو پروانه
کای دریغا صد هزارم پربدی
کوری چشم و دل ناسحرمان
من برو رحم آرم از دانشوری

(۱) چشم بندی کرده اند ای بی نظر
(۲) ای خلیل اینجا شرار و دود نیست
(۳) چون خلیل حق اگر فرزانه
(۴) جان پروانه همی دارد ندی
(۵) تا همی سوزید ز آتش بی امان
(۶) بر من آرد رحم جاهل از خری

- (۱) فَعَلَى السِّرِّ لِهَذَا الْمُضْمَرِ
وَلِذَا كَانَ مِنَ النَّزْرِ الْيَسِيرِ
(۲) غَيْرُ ذَا مَنْ كَانَ فَوْقَ رَأْسِهِ
مَنْ هُوَ فِي النَّارِ مِنْ عَشْقٍ هَرَبَ
(۳) ذَوْقَهُ النَّقْدِيُّ ذَا الْخَلْقِ جَعَلَ
وَلِهَذَا الْخَلْقِ مِنْ هَذَا اللَّعِبِ
(۴) فَفَرِيقٌ وَفَرِيقٌ هُمْ وَصَفُ
يَا حَتِرَازِ هُمْ مِنَ النَّارِ الْفَرَارِ
(۵) وَلِذَا مِنْ وَسْطِ النَّارِ هُمْ
يَا مِنَ الْخُبْرِ لَهُ ضَاعَ اعْتَبَرِ
(۶) صَاحَتِ النَّارُ مُدَامًا بِصَخَبِ
أَنَا لَسْتُ النَّارَ يَنْبُوعُ الْقَبُولِ
- نَادِرٌ مَنْ كَانَ بِالْمُخْتَبِرِ
مَنْ إِلَى ذِي النَّارِ بِالطَّوْعِ يَسِيرُ
أَهْرَقَ الْإِقْبَالَ وَفَقَّ حِسَّهُ
وَعَنِ الْمَاءِ .. وَسَاقِيهِ رَغَبُ ..
لَهُ مَعْبُودًا بِهِ الْعُمْرَ ابْتَقَلَ
صَارَ مَغْبُونًا لَهُ النَّعْلُ قُلِبَ
كَانَ مِنْ حِرْصٍ وَرَكْضٍ فِيهِ خَفَ
طَلَبُوا لِلْمَاءِ مَلْجَأَ وَ قَرَارَ
أَخْرَجُوا الرَّأْسَ مُدَامًا لَهُمْ
وَأَعْتَبِرَ .. لِلنَّارِ عَفْوًا لَا تَصْرُ ..
أَيُّهَا الْحَقْمَى وَ مَنْ لَبَّأَ ذَهَبَ
.. بِي لَا بِالْمَاءِ تَلْقَوْنَ الْوُصُولَ ..

لاجرم کم کسی در آن آذر شدی
کورها کرد آب و در آتش گریخت
لاجرم زین لعب بود مغبون خلق
محترز ز آتش گریزان سوی آب
اعتبار الاعتبار ای بی خبر
من نیم آتش منم چشمه قبول

(۱) کم کسی بر سر این مضمع زدی
(۲) جز کسی که بر سرش اقبال ریخت
(۳) کرد ذوق نقد را معبود خلق
(۴) جوق جوق وصف از حرص و شتاب
(۵) لاجرم ز آتش بر آوردند سر
(۶) بانگ میزد آتش ای کیجان گول

- (۱) سِيمَا ذِي النَّارِ مَنْ كَانَتْ تُعَدُّ
فِيْعَكْسٍ فَمِلْنَا فِعْلَ الْفَرَّاشِ
(۲) فِيْهِ النُّورَ تَرَى مِنْ بَعْدِ ذَا
نَارًا الْقَلْبُ يَرَى فِي النُّورِ بَعْدَ
(۳) مِثْلُ ذَا اللَّعْبِ مِنَ الرَّبِّ الْجَلِيلِ
(۴) مَنْ هُوَ لِلنَّارِ لُطْفًا مَنَحُوا
(۵) عَيْنَ مَاءٍ سَاحِرٍ صَحْنًا مُلِي
(۶) وَسَطَ النَّادِي اُمْتَلَى بِالْعَقْرِيبِ
كَانَ ذَا مِنْ نَفْثَةِ السِّحْرِ وَلَا
(۷) وَإِذَا مَا السَّاحِرُ الدَّانِي أَبَانَ
فَإِذَا قِصَّةٌ مِنْ لِّلْسَاحِرِ
- لِلْمِيَاهِ الرُّوحَ فِي لُطْفٍ وَ بُرْدٍ
كَانَ فِي النَّارِ لَهُ زَادَ ابْتِشَاشِ
تَذَهَبُ فِي النَّارِ تَخْتَارُ الْأَذَى
يَذَهَبُ وَاقِيَ سَلَامًا مَعَ بُرْدٍ
جَاءَ حَتَّى تَدْرِي مِنْ آلِ الْخَلِيلِ
شَكَلَ مَاءٍ وَبِهَا قَدْ فَتَحُوا
أُرْزَأَ أَحْمَاهُ بِحَقِّ أُولَى
ذَلِكَ الْبَيْتِ بِحَالٍ مُعْجِبِ
عَقْرُبٍ فِيهِ وَ بِالْبَيْتِ خَلَى
مِثْلُ هَذَا مِائَةً رَاقٍ وَ زَانِ ..
خَلَقَ كَيْفَ أَتَتْ .. لِلنَّاطِرِ ..

کار پروانه بعکس کار ساست
دل به بیند نار و در نوری شود
تا به بینی کیست از آل خلیل
واندر آتش چشمه را بگشاده اند
سیکند گرمش میان انجمن
از دم سحر و خود آن کژدم نبود
چون بود دستان جادو آفرین

(۱) خاصه این آتش که جان آبهاست
(۲) او به بیند نور و در ناری رود
(۳) این چنین لعب آمد از رب جلیل
(۴) آتشی را شکل آبی داده اند
(۵) ساحری صحن برنجی را بفن
(۶) خانه را او پر ز کژدمها نمود
(۷) چونکه جادو می نماید صد چنین

(۱) فَإِذَا لَا يَدْعَ مِنْ سِحْرِ يَفَنَ
 لِلَّهِ جَلَّ قَرْنًا بَعْدَ قَرْنٍ (۱)
 كَلَّ سَحَّارٍ يُسَمَّى (جَوْزَنِي)
 تَحْتًا اسْتَلْقَى .. بِحَالٍ مُجَزِّن ..
 (۲) سَاحِرُوا تِلْكَ الْقُرُونِ كَالْعَبِيدِ
 وَالْمَالِيكَ وَكَمْ شَأَوًا بَعِيدَ
 وَقَعُوا فِي الْفَخِّ مِثْلَ الصَّغْوَةِ
 مَا لَهُمْ إِذْ ذَاكَ أَذْنَى قُوَّةٍ

(۱) جوزنی منسوب الی (جوزن) وهم فريق من سحرة الهند وقرأون على حبة الشعير المساة بالفارسية (جو) رقية وکلمات خاصة ویصبغون الحبة بالزعفران ثم یسحرون بها من ارادوا منهم بذلك ویرمونها او یعلقونها علیه كما قلنا عن البرهان القاطع الفارسی ومعنی (زن) فی المقام الرسی او التعلیق - وفی بعض النسخ تنراً جیم (جوزن) فارسیة (چون زن) فتكون ترجمة البيت المذكور:

وَلِذَا قَرْنًا فَقَرْنًا هُمْ قَدْ
 وَقَعُوا فِي سِحْرِ رَبِّ لَا يَحْدَمُ
 لِنَقْفًا اسْتَلْقَوْا كَمِثْلِ الْمَرْأَةِ
 تَحْتًا الطَّوْعَ غَدَّوْا بِالْمَرْءَةِ

وفی نسخة المنهج القوى وبعض النسخ (جوزن) بالجیم العربیة بمعنی السحرة وقارئین الرقية -

(۱) لاجرم از سحر یزدان قرن قرن
 اندر افتادند جو زن زیر پهن (۱)
 (۲) ساحرانسان بنده بودند و غلام
 اندر افتادند چون صغوه بدام

(۱) در بعض نسخ بجای کلمه (جوزن) در این بیت (چون) با جیم فارسی یعنی مانند زن نگاشته شده ولی صحیح (جوزن) با جیم عربی است و واو بدون نون (جوزن) و بمعنی فرقه از جادوگران هندوستان است در برهان قاطع گفته جوزن بروزن کودن قوسی از ساحران باشد در هندوستان که دانه گندم و جورا بزعفران زرد کنند و بفسونی بر آن خوانند و کسی را که خواهند بسحر خود سازند این دانهها بروی زنند و آفتی را نیز گویند که در گندم افتد الخ - در شرح بحر العلوم و سبزواری راجع باین بیت سخنی رانده نشده و در المنهج القوى (جوزن) با جیم عربی آمده و بهمین معنی نیز اشاره نموده -

- (۱) اِصْحَوْا تَلَوْا الَّذِي كَرَّوَالسَّحَرِ الْحَلَالِ
 كَيْفَ مِنْهُ الرَّأْسُ مَنْكُوساً غَدَى
 (۲) اَلَسْتُ فِرْعَوْنًا اَنَا حَتَّى اَسِيرُ
 اَنَا نَحْوِ النَّارِ اَمْضِي كَالْخَلِيلِ
 (۳) اَلَيْسَ نَارًا بَلْ هُوَ الْمَاءُ الْمَعِينُ
 هُوَ نَارٌ هُوَ مَاءٌ يَهُمَا
 (۴) فَجَمِيعُ ذَلِكَ مَا قَالَ الرَّسُولُ
 ذَرَّةٌ مِنْ عَقْلِكَ تَشَأَى الصَّلَاةُ
 (۵) ذَا لِأَنَّ الْعَقْلَ مِنْكَ الْجَوْهَرُ
 عَرَضَ الْاِثْنَانِ ذَانِ فَرِضًا
 اُنْظُرْ اَدِرِ الْمَكْرَ مِنْ مِثْلِ الْجِبَالِ
 .. وَعَلَيْهِ الْعَارُ وَالْقُبْحُ بَدَى .. (۱)
 طَرَفَ النَّيْلِ وَلَا نَزْرًا يَسِيرُ
 فَهِيَ لِي الْعُمَرُ اَنْيَسُ وَخَلِيلُ
 ذَلِكَ الْاٰخِرُ مِنْ مَكْرِ كَمِينُ
 يَبْدُو .. قَدْ صَارَ الْمَثَالُ لَهُمَا ..
 حَسَنُ الذَّوْقِ الَّذِي اَعْجَبُ الْعُقُولُ
 وَالصِّيَامَ لَكَ فِي هَذِهِ الْحَيَاتِ
 كَانَ وَالْاِثْنَانِ ذَانِ صَبْرًا
 لَهُ تَكْمِيلًا .. يُتِمُّ الْفَرَضَا ..

(۱) الآية في سورة آل عمران (ومكروا) اي كفار بنی اسرائیل بعيسى اذ وكلوا به من يقتله (ومكروا) بهم اي القى الله تعالى شبه عيسى على من قصد قتله فقتلوه ورفع عيسى جلالين -

- (۱) هين بخوان قرآن بين سحر حلال
 (۲) من نيم فرعون كآيم سوى نيل
 (۳) ليست آتش هست آن ماء معين
 (۴) پس نكوگفت آن رسول خوش جواز
 (۵) زانكه عقلت جوهر است اين دو عرض
 سر نگوئی مكرهاى كالجبال (۱)
 سوى آتش ميروم همچون خليل
 وآن دگر از مكر آب آتشين
 ذره عقلت به از صوم و نماز
 اين دو در تكميل آن شد مفترض

(۱) آیه وقد سکروا مكرهم وعند الله مكرهم وان كان مكرهم لتزول منه الجبال -

- (۱) كَرِهِي إِلَى الْمِرْعَاتِ تِلْكَ الْإِنْجِلَاءُ يَأْتِي إِذْ مِنْ طَاعَةِ الْعَبْدِ الصَّفَاءُ (۱)
 (۲) جَاءَ لِلصَّدْرِ وَلَا غَيْرَ بَلَى إِنَّ تِلْكَ الْمِرْعَاتُ فِي الْأَصْلِ الْجَلَاءُ
 مَا لَهَا فَالْصَّقْلُ عَنْهَا بَعْدًا مَدَّةً لَنْ يَنْقَدَّ فِيهَا الْيَدَا
 (۳) فَمِرَاتًا أَكَيْسَ أَنْتَ أَنْتَخِبْ قَلِيلُ الصَّقْلِ يَكْفِي مَا يَجِبُ

فی بیان تفاوت العقول فی اصل الفطرة عند اهل السنة خلافاً للمعتزلة
 فانهم يقولون فی الاصل والفطرة العقول الجزئية جميعها متساوية
 والزيادة والتفاوت بالتعليم والرياضة والتجربة

- (۴) أَحْسَنًا هَذَا اخْتِلَافُ الرُّتَبِ لِلْعُقُولِ اعْلَمْ وَقُلْ بِالطَّلَبِ (۲)
 هُوَ مِنْ أَرْضٍ يَكُونُ لِلْسَمَا مَا لَهُ حَدٌّ عَنِ الْوَصْفِ سَمَى

(۱) حتی يكون لتلك الميرعات جلاء لان الصفاء يأتي للصدر من الطاعة فان العقل
 كميرعات غير مجلاة وجلاء ممرعات العقل بالطاعات ولهذا قال تعالى (الم نشرح لك صدرك)
 وهذا البيت بمثابة العلة للبيت السابق اى صارت الطاعة مفترضة للعقل لتجلى بها ممرعات العقل
 والقلب والصدر -

(۲) اى لو كان فيها تفاوت للزم الظلم للذين فى عقولهم قصور وقول المعتزلة عند
 العقلاء باطل لانا نرى بعض الاطفال اللذين لا تعلم ولا تجربة لهم ازيد من اللذين لهم تعلم
 وتجربة وفد مر هذا البحث فى الدفتر الثالث ايضا بهذا العنوان -

- (۱) تا جلا باشد مر آن آئینه را که صفا آید ز طاعت سینه را
 (۲) لیک گر آئینه از بن فاسدست صیقل آن را دیر باز آرد بدست
 (۳) واگرین آئینه کواکیمس است اندکی صیقل گری او را بس است

تفاوت عقول در اصل فطرت خلاف معتزله که ایشان گویند در اصل

عقول جزوی برابرند افزونی و تفاوت بتعلیمست و ریاضت و تجربه

(۴) این تفاوت عقلها را نیک دان در مراتب از زمین تا آسمان

- (۱) يُوجَدُ عَقْلٌ كَقُرْصِ الشَّمْسِ قَدْ
لَمَعَ نُورًا بِهِ الْكَوْنُ أَتَقَدُّ^(۱)
عَنْ شَهَابٍ وَشُعَاعِ الزُّهْرَةِ
كَانَ لِلنَّارِ .. قَلِيلُ الْآثَرِ ..
سَاكِراً كَانَ .. عَلَى خَمِرٍ وَدَنَ ..
مِنْ أَمَامٍ .. لَهُ صَارَ الْمُطَّلَعُ ..
لِلْعُقُولِ هُوَ كَمْ يُعْطِي الثَّمَرَ
عَقْلُهُ الْعَنِيَرُ .. قُلْ فِي أَصْلِهِ ..
مِنْهُ قَدْ بَانَتْ .. يُلْطَفُ فَائِحُهُ .. (۱)
رَجُلُ الْحَقِّ .. وَجَلَّ فِعْلُهُ ..
عَنْهُ كَانَ النَّائِي وَالْمُبْتَغَدُ
- (۲) يُوجَدُ عَقْلٌ دَنَى بِالْفِطْرَةِ
يُوجَدُ عَقْلٌ كَمِثْلِ الشَّرَرِ
يُوجَدُ عَقْلٌ كِمِصْبَاحٍ لِمَنْ
(۳) ذَا لِأَنَّ النِّعَمَ لَوْ كَلَّا رُفِعَ
لِللَّهِ النُّورَ أَنْظُرْ لَوْ سَفَرُ
(۴) فَعُقُولُ الْخَلْقِ عَكْسُ عَقْلِهِ
وَالْعُقُولُ كُلُّهَا كَالرَّائِحَةِ
(۵) إِنَّ عَقْلَ الْكَلِّ وَالنَّفْسُ لَهُ
لَا تَرَى الْكُرْسِيَّ وَالْعَرْشَ أَبَدُ

(۱) قال فی المنهج بعد هذا البيت هذه الايات الثلاثة شرحها الشراح ولم توجد فی اکثر النسخ المتداولة -

هست عقلی کمتر از زهره و شهاب
هست عقلی چون چراغ سرخوشی
نور یزدان بین خردها بردهد
عقل او مشکک است و عقل خلق بو
عرش و کرسی را بدان کز وی جداست

(۱) هست عقلی همچو قرص آفتاب
(۲) هست عقلی چون ستاره آتشی
(۳) زانکه ابر از پیش او چون واجهه
(۴) عقلهای خلق عکس عقل او
(۵) عقل کل و نفس کل مرد خداست

- (۱) ذَاتُهُ الطَّاهِرَةُ الْمَظْهَرُ مِنْ
رَمَتْ مِنْهُ رُمٌ وَمِنْ غَيْرِ أَبَدٍ
(۲) إِنْ عَقْلًا هُوَ لِلْجَزْءِ انْتَمَى
وَالْمُرَادُ لِلدُّنَا لَا فِي مُرَادٍ
(۳) ذَاكَ مِنْ صَيْدٍ فَلِلصِّيَادِ قَدْ
ذَا مِنْ الصِّيَادِ بِالرَّغْمِ سَحَبَ
(۴) ذَاكَ مِنْ خِدْمَتِهِ نَالَ الدَّلَالِ
ذَاكَ مِنْ مَخْدُومِهِ خَلَّى الطَّرِيقَ
(۵) ذَاكَ مِنْ فَرَعْنَةٍ فِيهِ الْأَسِيرُ
وَمِنْ الْأَسْرِ غَدَى السَّبْطُ السَّعِيدُ
- عَظَمَ الْحَقِّ وَأَنْتَ الْحَقُّ إِنْ
لَا تَرَمُهُ .. فَهُوَ نِعَمَ الْمَدَدِ ..
قَبَّحَ الْعَقْلَ الَّذِي شَانَا سَمَى
صَيَّرَ الْمَرْءَ .. لَهُ صَدَّ الرَّشَادِ ..
نَظَرَ حُسْنًا يَهِيهِ الرُّوحَ عَقَدَ
غَمٍّ صَيْدٍ وَبِهِ زَادَ كَرْبٌ (۱)
لَهُ مِنْ مَخْدُومِهِ أَبْدَى الْجَلَالِ
مِنْهُ لِلْعَزِّ .. لَهُ الطَّرْدُ يَلِيقُ .. (۲)
هُوَ لِلْجَاهِ وَلِلْمَوْتِ يَسِيرُ
أَلْفَ سُهْرَابٍ وَبِالْعَقْلِ فَرِيدُ

(۱) اراد بالصيد المصنوع وبالصيد الصانع -

(۲) سهراب اسم ابن رستم زال من پشت سلطان سمنگان و بلاعلم به قتله -

- (۱) مظهر حق است ذات پاک او
(۲) عقل جزوی عقل را بدنام کرد
(۳) آن ز صیدی حسن صیادی بدید
(۴) آن ز خدمت ناز مخدومی بیافت
(۵) آن ز فرعونیی اسیر آب شد
- زو بجو حق را و از دیگر مجو
کام دنیا مرد را ناکام کرد
وین ز صیادی غم صیدی کشید
و آن ز مخدومی ز راه عز بتافت (۱)
وز اسیری سبط صد سهراب شد

(۱) ضمیران راجع بعقل کل یا مرد خدائی و یا در صیدی و صیاد یاء مصدریه است و ممکن است که یا در صیاد یاء تنکیر باشد و در مصراع دوم هردو یاء مصدریه است ولی از دویست بعد مستفاد میشود که ضمیر آن راجع بمرد حق و ضمیر این راجع بمرد دنیا است -

- (۱) لَعِبُ مَعْكُوسُ كَانَ بِالْمَثَلِ
مَا لَهُ مِنْ حِيلَةٍ فِيهِ الْعَمَلُ
(۲) فَالْأُسْدَى فَوْقَ الْإِخْدَاعِ وَالْخِيَالِ
(۳) لَيْسَ يُعْطِي الْمَاكِرَ مِنْهُ الطَّرِيقُ
إِعْمَلِ الْمَكْرَ لِأَنَّ بِالْخِدْمَةِ
(۴) إِعْمَلِ الْمَكْرَ لِأَنَّ مِنْ مَكْرِكَ
إِعْمَلِ الْمَكْرَ لِأَنَّ تَبَعَهُ عَنْ
(۵) إِعْمَلِ الْمَكْرَ لِأَنَّ دُونَ الْعَبِيدِ
تَقَعُ الْخَبَرُ تَصِيرُ وَالزَّعِيمُ
- وَبِهِ الْفَرْزَيْنُ صَعْبٌ وَجَلَلُ (۱)
كَانَ لِلْإِقْبَالِ بِالْحِظِّ حَصَلُ
لَا تَضَعُ إِنَّ الْغَنِيَّ ذَا الْجَلَالِ
فِي طَرِيقِ حَسَنِ .. مِنْهُ يَلِيقُ ..
كَالنَّبِيِّ تُحْسَبُ فِي الْأَمَةِ
تَخْلَصُ تَطْهَرُ دَوْمًا كَلْسَا
حَسَدٍ فِيكَ وَتَصْفُو مِنْ دَرَنِ
تَغْدُو بِالشَّانِ وَفِي النَّقْصِ الْمَزِيدِ
.. تَسْعُدُ بِالْجَاهِ وَالْفَوْزِ الْعَظِيمِ ..

(۱) ای افعال الله علی اهل الدنيا لعب معکوس ومکر الهی (کفر زین بند سخت)
نتیجته موت و هلاک فان فرزین الشطرنج حین اللعبة یأتی لرتبة یمنع بها الرخ عن الهرب فکان
المقصود هنا من قوله (فرزین بند سخت) المکر الالهی المستور تحت الرفاهية ..

- (۱) لعب معکوس است و فرزین بند سخت
(۲) بر خیال و حيله کم تن تار را
(۳) مکر کن در راه نیکو خدمتی
(۴) مکر کن تا وارهی از مکر خود
(۵) مکر کن تا کمترین بنده شوی
- حيله کم کن کار اقبال است و بخت
که غنی ره کم دهد مکار را
تا نبوت یابی اندر استی (۱)
مکر کن تا دور گردی از حسد
در کمی افتی خداوندی شوی

(۱) مکر دو نوع است مکر ممدوح و مکر مذموم و هر دو در آیه (و سکروا و مکر الله)
والله خیر الماکرین در صفحه ۲۷ و ۲۸ جزء ۵ شرح بحر العلوم تفصیلی درین خصوص ذکر شده -

- (۱) أَيُّهَا الذَّنْبُ الْعَتِيقُ وَالْغَيِّي
أَبَدًا فِي قَصْدِ جَاهٍ وَجَلَالٍ
(۲) وَلَهُ فِي النَّارِ مِنْ مِثْلِ الْفَرَّاشِ
لَا تُخِطُ مِنْ تِلْكَ كَيْسًا لِلذَّهَبِ
(۳) خَلَّى مِنْكَ الْقُوَّةَ لِلإِبْتِهَالِ
يَابْتِهَالٍ يَا فَقِيرُ يَرُدُّ
(۴) فَاِبْتِهَالٌ صَحُّ لِلْمُضْطَرِّ مَنْ
وَابْتِهَالٌ كَذِبُ الْبَارِدِ مَنْ
(۵) عِنْدَ يَعْقُوبَ الْبُكَاءِ مِنْ إِخْوَةٍ
ذَا لِأَنَّ الْبَاطِنَ بِالْحَسَدِ
- خِدْمَةُ مِنْكَ وَخُلُقُ تَعَلِّي
لَا تَكُ وَاخْلَصْ لَهُ فِي كُلِّ حَالٍ
إِرْكَضْ ادْخُلْهَا بِوَجْدٍ وَابْتِشَاشٍ
صَادِقًا بِاللَّعِبِ كُنْ وَالْمُنْتَخَبِ
رُحْ فَإِنَّ الرَّحْمَ مِنْ رَبِّ الْجَلَالِ
.. وَبِهِ الْكَنْزُ الشَّمِينُ تَجِدُ ..
مَعْنَوِي الظَّمَاءُ لُطْفًا وَمَنْ
لَا قَ ذِيَاكَ الْعَوِيَّ ذَا لِأَنَّ
يُوسُفَ قَدْ قُرِنَ بِالْخُدْعَةِ
مُلَاءَ وَالْعِلَّةِ وَالنَّكَدِ

هیچ بر قصد خداوندی مکن
کیسه زر بر مدوز و پاک باز
رحم سوی زاری آید ای فقیر
زاری سرد و دروغ آن غوی است
کاندرو نشان پر ز رشک و علت است

(۱) روبهی و خدست ای گرگ کهن
(۲) لیک چون پروانه در آتش بتاز
(۳) زور را بگذار و زاری را بگیر
(۴) زاری مضطر که تشنه معنوی است
(۵) گریه اخوان یوسف حیلت است

فی بیان حکایت ذلک الاعرابی الذی مات کلبه من الجوع والحال
ان جرابه مملو بالخبز ففاح علی الکلب وقرأ شعراً وضرب یده
علی رأسه ووجهه وأسف ان یعطی کلبه
لقمة من جرابه

- (۱) ذلک الکلبُ غدی مَیْتاً عَلَیْهِ قَدْ بَکِیَ ذَا الْعَرَبِیُّ وَ لَدَیْهِ
کَمْ هَمِّ الدَّمْعِ وَ نَادَى یَا کَرْبُ .. یَا أَسَى لَمْ وَ بِاللَّبِّ ذَهَبُ ..
(۲) مَا أَنَا أَصْنَعُ مَا التَّدْبِيرُ لِي بَعْدَ ذَا مَا لَمْ تَكُ فِي قِبَلِي
کَیْفَ أَحْیِیَ أَنَا مَا لِي غَیْرُکَا .. لَیْسَ یَصْفُو الْعَیْشُ إِلَّا مَعَا ..
(۳) سَائِلُ مَرَّ عَلَیْهِ فَسَّئِلُ ذَا الْبُکَا وَ النُّوحُ مِمَّ قَدْ حَصَلَ
(۴) قَالَ فِي مِلْکِی کَلْبٌ وَ الْحَسَنُ خُلِقَهُ الْمُتَمَازُ فِي وَصْفٍ وَفَنَ
هَآ هُوَ انْظُرْهُ بِأَثْنَاءِ الطَّرِيقِ مَاتَ مِنْ ذَا زِدَتْ وَجَدًا وَ حَرِيقِ
(۵) کَانَ صَيَّادِي یَیُومِي حَارِسَا لِي فِي لَیْلِی وَ لَیْشَا عَابِسَا
یَا شُحَاعُ الْفَحْلَ کَانَ لَا تَقُلْ هُوَ کَلْبٌ شَأْنُهُ عَنْ ذَا یَجُلْ

حکایت آن اعرابی که سک او از گرسنگی می مرد و انبان او
پر زنان و بر سک نوحه کرد و شعر می گفت و می گریست
و سر و روی می زد و در یغشی می آمد که لقمة از انبان بسک دادن

- (۱) آن سگی می مرد گریان آن عرب اشک می بارید و میگفت ای کرب
(۲) من چه سازم سررا تدبیر چیست زین سپس من چون توانم بی توزیست
(۳) سائلی بگذشت و گفت اینگریه چیست نوحه و زاری تو از بهر کیست
(۴) گفت در سلکم سگی بد نیک خو نک همی میرد میان راه او
(۵) روز صیادم بدو شب پاسبان شیرنر بود او نه سگ ای پهلوان

- (۱) فَحَدِيدُ الْبَصَرِ وَالْخَصَمِ قَدْ
 حَسَنُ الْخُلُقِ وَفِيَّ وَودود
 (۲) عَمَلِ الصَّيْدِ رَعَى الْحَقَّ لِيَا
 (۳) قَالَ مِمَّ سُقْمُهُ هَلْ جَرَحَا
 (۴) قَالَ إصْبِرْ مِنْ عَلَيَّ هَذَا الْحَرَضِ
 (۵) يَهَبُ مَنْ صَبَرُوا ثُمَّ لَهُ
 (۶) مَا عَلَى الظَّهِيرِ وَمَا فِي ذَا الْجُرَابِ
 هُوَ خُبِزٌ مَعَ زَادٍ وَطَعَامُ
 (۷) أَسْحَبُ الْقَوْتِ فَقَالَ مِنْ عَلَيَّ
 وَبِكَ يَا قَرِيبَهُ تُعْمَلِي هَوَا
- مَسَكَ وَاللِّصَّ بِالْجِدِّ طَرَدَ
 قُلْ لِكَلْبِ الْكَهْفِ بِالْأَصْلِ يَعُودُ
 مَنَعَ اللَّصَّ يَجِيءُ قُرْبَا
 قَالَ جُوعُ الْكَلْبِ أَضْأَهُ أَنْمَحِي
 وَالْمَلَالِ اللَّطْفُ لِلْحَقِّ الْعَوَضُ
 قَالَ يَا لَيْثُ وَحُرُّ وَلَهُ
 مُلِيءٌ كَثْرًا فَقَالَ بِالْجَوَابِ
 تَلِي لِلْبَدَنِ هَذَا مُدَامُ
 رَأْسِكَ يُحْتَى .. التُّرَابُ وَالْبَلَاءُ ..
 قِطْعَةُ خُبْزٍ لَدَيْكَ بِالْعَلَا

نیکه، خو و با وفا و مهربان
 دزد را نزدیک من نگذاشتی
 گفت جوع الکلب زارش کرده است
 صابران را لطف حق بخشد عوض
 چیست اندر پشت این انبان پر
 می‌کشم از بهر قوت این بدن
 که لب نان پیمش تو بهتر زاشک

(۱) تیز چشم و خصم گیر و دزد ران
 (۲) صید میکردی و پا سم داشتی
 (۳) گفت رنجش چیست زخمی خورده است
 (۴) گفت صبری کن بر این رنج و حرص
 (۵) بعد از آن گفتش که ای سالار حر
 (۶) گفت نان و زاد و لوت دوش من
 (۷) گفت خاکت بر سرای پرباد مشک

(۱) فَاقَتْ الدَّمْعَ لَكَ وَهُوَ الدَّمَا
 حَوْلَ مَاءِ دَمٍ لَا فِي أَثَرِ
 لَا يُسَاوِي الدَّمُ مَنْ نَفَعًا فَقَدْ
 (۲) كُلُّهُ سَوَى الدَّلِيلِ وَالْحَقِيرِ
 جُزْءُ ذَا الْكُلِّ سَوَى وَغَدٍ خَسِيرِ
 (۳) أَنَا عَبْدُ ذَاكَ مَنْ مِنْهُ الْوُجُودُ
 وَبِفَضْلِ مَا لَهُ ثَانٍ أَبَدُ
 (۴) لَوْ بَكَى تَبَكَى السَّمَاءِ بِابْتِهَالِ
 (۵) أَنَا عَبْدُ لِلنَّحَاسِ ذَاكَ مَنْ
 مَنْ بَغِيرِ الْكِيمِيَاءِ مَا انْكَسَرَ

كَانَ ذَا الدَّمْعِ وَبِالْغَمِ سَمَى
 فَاقَهُ شَأْنًا تُرَابٌ مُحْتَقَرُ
 لِلتُّرَابِ قَلَّ عَنْهُ وَنَقْدُ
 مِثْلِ إِبْلِيسَ وَطَبْعًا لَا يَصِيرُ
 .. كُلُّ فَرْعٍ لَهُ بِالْأَصْلِ تَقْيِسُ ..
 لِسَوَى السُّلْطَانِ ذَاكَ مَنْ يَجُودُ
 لَا يَسْمَعُ .. لَا وَلَا يَشْرِي أَحَدُ ..
 لَوْ يَحْنُ الْفَلَكَ يَا رَبُّ قَالَ
 عَابِدًا لِلْهِمَّةِ كَانَ يَفْنُ
 .. وَيَتِيمَ الْجَوْهَرِ سَوَى الْحَجَرِ ..

سی نیرزد خاک خون بیهوده (۱)
 باره از کل نباشد جز خسیس
 جز بدان سلطان با افضال و جود
 چون بنالد چرخ یارب خوان شود
 که بغیر کیمیا نارد شکست

(۱) اشک خون است و بغم آبی شده
 (۲) کل خود را خوار کرده چون بلیس
 (۳) من غلام آنکه نفروشد وجود
 (۴) چون بگرید آسمان گریان شود
 (۵) من غلام آن مس همت پرست

(۱) که از گری سوزش غم که بدل رسد تبخیری از خونهای اطراف دل شود و بسوی بالا میرود و چون سرد گردد از دماغ و اعصاب و غیرها قطرات آب شده و از دروز چشم بیرون آید -

- (۱) فَالْيَدَ الْمَكْسُورَةَ أَنْتَ أَطْلِعِ
 فِي الدُّعَاءِ وَتَضَرُّعٍ وَاخْضَعِ
 إِنَّ فَضْلَ الْحَقِّ وَالْجُودِ يَطِيرُ
 جَانِبَ الْعَاجِزِ وَالْعَانِي الْكَسِيرِ
 (۲) إِنْ تَرُمَ مِنْ ضَيْقِ الْبُئْرِ الْعَمِيقِ
 ذَا النِّجَاةِ يَا أَخِي كَانَ الْحَقِيقُ
 أَنْ تَرَوْحَ مِنْ عَلَى النَّارِ بِلَا
 صَبْرٍ أَوْ خَوْفٍ وَتَخْتَارَ الْبَلَاءُ
 (۳) فَلِمَكْرِ الْحَقِّ أَنْظُرْ وَدَعِ
 مَكْرَكَ السِّرِّ لَهُ اعْرِفْ لَوْ تَعِي
 يَا مَنْ أَنْتَ كُلُّ مَكَارٍ غَدَى
 خَجَلًا مِنْ مَكْرِكَ مَا أَنْ بَدَى
 (۴) إِذْ بِمَكْرِ الرَّبِّ صَارَ مَكْرُكَ
 فَايْنًا .. مَا بَقِيَ مِنْهُ لَكَ ..
 لِكَمِينٍ وَاحِدٍ أَنْتَ الْجَنَاحُ
 تَقْتَحِ كَانَ عَجِيبًا بِالنَّجَاحِ
 (۵) مِنْ كَمِينٍ ذَا الْكَمِينِ فَالْبَقَا
 وَالْعُرُوجُ أَبَدًا وَالْإِرْتِقَا
 (۶) فَلَا تَجْلِ ذَا الْكَمِينِ اسْعِ وَكُنْ
 شَاطِرًا حَتَّى يَعْلَمَ مِنْ لَدُنْ

سوی اشکسته برآورد فضل خدا
 ای برادر رو برآذر بیدرنک
 ای زمکرش مکر مکاران خجل
 پرگشائی یکم کمینی بوالعجب
 تا ابد اندر عروج و ارتقا
 تا بری بوئی زعلم من لدن

(۱) دست اشکسته برآور در دعا
 (۲) گررهائی بایدت زین چاه تنگ
 (۳) مکر حق را بین و مکر خود بهل
 (۴) چونکه مکر شد فتای مکر رب
 (۵) از کمین این کمین باشد بقا
 (۶) از برای این کمین سعی بکن

(۱) تَنْشِقُ الرِّيحَ فَأَحْوَالَ الْعُرُوجِ لَكَ لَوْ تَدْرِي وَمَا فَوْقَ الْبُرُوجِ
حَسَنًا كَانَ لَكَ هَذَا حَسَنَ وَجِبَ تَدْرِي لَتَعْدُوا الْمُؤْتَمَنَ

هذا فى بيان انه ليست عين مهلكة الادمى اكثر من عين المعجب بنفسه
لنفسه عين الادمى القبيحة مهلكة ولكن عين المعجب بنفسه اهلك الا اذا
ابدلت بنور الحق وكان وجوده بلاوجود فانما فى الله فاذا وصل لمرتبة
الفناء وهجر تدبيره وتصرفه ظهر له سر وبى يسمع وبى يبصر
و معنى الاية وان يكاد الذين كفروا ليزلقونك

(۲) أَنْظِرِ الرَّجُلَ إِطَاوُسَ لَكَ وَالْجَنَاحَ لَا تَرَى يَا وَيْلَكَ
كَيْ بَذَا مِنْهُ الْكَمِينَ لَا يُبِينُ لَكَ سُوءَ الْعَيْنِ.. وَالْخَطْبُ الْمَهِينُ..
(۳) مِنْ عُيُونٍ لِلْقَبِيحِينَ الْجَبَلِ يَرْجِفُ فِي ذَلِكَ الذَّكَرُ نَزَلَ
فَعَيْنَانَا مِنْهُ أَقْرَأَ يُزْلِقُونَ بِهِ تَدْرِي مَا لَهَا فِعْلًا يَكُونُ..

(۱) گر تو احوال عروج خویش را نیک دانى نیک باشد سر ترا

در بیان آنکه هیچ چشم بد آدمی را چندان زیان ندارد که چشم پسند
خویش مگر که چشم او میدل شده باشد بنور حق که بى یسمع
و بى يبصر و از خویشتن او بى خویش شده باشد و معنى
آیه کریمه وان يكاد اللذين كفروا ليزلقونك

(۲) پر طاوست سبین و پای بین تا که سوء العین نگشاید کمین (۲ و ۱)

(۳) که بلغزد کوه از چشم بدان یزلقونک از نبی برخوان عیان

(۱) تا که سوء العین مفعول است یعنی تا که سوء العین را بگشاید کمین بمعانی که
برای کمین ذکر شده و میشود نسخه تفى باشد تا که سوء العین نگشاید کمین یعنی مانند
سوء العین نباشد که تاثیر بد پنهان شده خود را نمایان کند -

(۲) کمین عربی است از کمون بمعنی مکمون و مخزون و ممکن است که فارسی باشد
بمعنی پنهان شدن بقصد دشمنی و شکار - و کم و کاست -

- (۱) أَحْمَدُ كَالْجَبَلِ بَيْنَ الطَّرِيقِ
 حَيْثُ لَا طَيْنُ هُنَاكَ لَا مَطَرُ
 (۲) بَقِيَ فِي عَجَبٍ هَذَا الزَّلَقُ
 أَنَا لَا أَفْتَكِرُ لَا فِي أَثَرِ
 (۳) وَعَلَى ذَا ظَلٍّ حَتَّى لَهُ أَنْ
 وَلَهُ بَانَ بَانَ مِنْ سُوءِ عَيْنِ
 (۴) لِسَوَاكَ لَوْ أَتَى جَرَّ نَفْسِ
 كَانَ صَيْدَ الْعَيْنِ قَيْدَ السُّخْرَةِ
 (۵) عِبْرَةٌ خُذْ أَنْتَ مِنْ ذَاكَ الْجَبَلِ
 أَنْتَ يَا مَنْ أَنْقَصُ مِنْ تِبْنَةٍ
 زَلَقَ مِنْ نَظَرٍ مَنْ لَا يَلِيقُ
 .. لَا وَلَا رَمْلٌ رَخِيٍّ وَحَجَرٌ ..
 مِمَّ كَانَ وَلِيَّ كَيْفَ اتَّفَقَ
 هَذِهِ الْحَالَةُ تَخْلُو مِنْ نَظَرِ
 جَاءَتْ الْآيَةُ وَالسِّرُّ عَيَانِ
 مَعَ حَرْبٍ جَاءَكَ .. سُومٌ وَشَيْنٌ ..
 لَا غَدَى وَالْعَدَمَ مَنْ لَا يُحْسِنُ
 لِلْفَنَاءِ .. وَانْمَحَى بِالْمَرَّةِ ..
 لَكَ حَالًا وَاعْتَبِرْ فِيمَا حَصَلَ
 لَا تُبْنِ مِنْ وَرَقٍ لِلْقُوَّةِ

در میان راه بی گل بی مطر
 من نه پندارم که این حالت تهی است
 کان ز چشم بد رسیدت واز نبرد
 صید چشم و سخره افنا شدی
 برگ خود عرضه میکن ای کم زگاه

(۱) احمد چون کوه لغزید از نظر
 (۲) در عجب درماند کاین لغزش چیست
 (۳) تا پیامد آیت و آگاه کرد
 (۴) گریه غیر تو دردم لاشدی
 (۵) عبرتی گیر اندران که کن نگاه

(۱) پیش از این بیت این بیت آمده در نسخه لکنهور و غیرها ولی در نسخه المنهج

القوی ذکر نشده —

ان یکاد از چشم بد نیکو بدان

معنی چشم بد آخر باز دان

- (۱) غَيْرَ أَنَّ الْعِصْمَةَ جَاءَتْ لَكَ
مِنْ رَجِيفٍ مَا أَتَى كَانَ وَسَامٌ
- (۲) يَا رَسُولَ اللَّهِ فِي الْوَادِي ذَاكَ
هُمْ مِنَ الْعَيْنِ اللَّتِي سَأَلْتِ أَثَرُ
- (۳) هَا هُوَ الْيَا فَوْخُ مِنْ لَيْثِ الْعَرِينِ
- (۴) هُوَ فَوْقَ الْجَمَلِ مِثْلَ الْحَمَامِ
- (۵) يُرْسِلُ أَنْ رُحَ وَمِنْ شَحْمِ الْجَمَلِ
فِي الطَّرِيقِ نَظَرَ ذَاكَ الْجَمَلِ
- تَسَحَّبُ الذَّيْلَ لِلْظَّفْرِ خَصْصًا
لَكَ لَا غَيْرُ .. وَأَمْنٌ وَسَلَامٌ ..
- تُوجَدُ الْأَشْخَاصُ مِنْ غَيْرِ ارْتِبَاكَ
بِالنُّسُورِ أَوْقَعُوا زَادُوا كَدْرَ
- فُلِقَ مِنْ عَيْنِهِمْ أَبْدَى الْأَيْنِ
نَظْرًا يُلْقِي لَهُ بَعْدًا غُلَامٌ
- ذَا اشْتَرِي وَأَتِ إِلَيْنَا .. بِعَجَلٍ ..
سَقَطًا .. لَمْ يَدْرِ فِيهِ مَا حَصَلَ .

- (۱) لیک آمد عصمتی دامن کشان
- (۲) یا رسول الله دران وادی کسان
- (۳) از نظرشان کله شیر عرین
- (۴) بر شتر چشم افکند همچون حمام
- (۵) که برو از پیه این اشتر بخر
- وینکه لغزیدی بد از بهر نشان
سبز نند از چشم بد بر کرکسان
واشکافند تا کند آن شیر انین
وانگهان بفرستد اندر پی غلام (۱)
بیند اشتر را سقط او راه در

(۱) حمام بکسر حاء سرگ است و بفتح حاء کبوتر است که بعربی آن را طیر گویند و تفأل بطیر از عادات باستانی عرب بوده و آن را طیره گویند و چنین عادت داشتند که پیش از جنگ طيور را رها میکردند و هرگاه بسوی میدان جنگ رفتند آن را نشان پیروزی و شکست دشمن می پندارند که طيور لاشه آن را میخورند - در قرآن در چند مورد بطیره مذکور اشاره شده مانند (انا نظیرنا یکم) (طائرکم بیدکم) و غیرها در برهان قاطع نیز آمده طیره بکسر طاء بمعنی قال و بفتح طاء بمعنی قهر و خشم -

- (۱) رَأْسُهُ مِنْ مَرَضٍ ذَاكَ الْجَمَلِ
لَهُ بِالْعَدُوِّ وَكَمْ بَارَى الْفَرَسِ
(۲) فَبِلَا شَكٍّ وَرَيْبٍ مِنْ حَسَدٍ
عَنْ مَسِيرٍ وَعَنْ الدَّوْرِ الْفَلَكِ
(۳) ظَهَرَ الدُّوْلَابُ وَ الْمَاءُ اسْتَمْتَرَ
أَصْلًا الْمَاءُ غَدَى لِلْعَمَلِ
(۴) إِنْ عَيْنًا حَسُنَتْ صَارَتْ دَوَاءً
تَجْعَلُ الْعَيْنَ الَّتِي سَأَتْ عَمَلٍ
(۵) إِنْ سَبَقَ الرَّحْمَةُ صِدْقٌ وَمِنْ
إِنْ عَيْنًا قُبِحَتْ مِنْ لَعْنَةٍ
- قُطِعَ .. وَهُوَ ذَلُولٌ لَا زَلْلَ ..
وَعَلَيْهَا سَبَقَ بِالْمُلْتَمَسِ (۱)
كَانَ فِي عَيْنٍ بِهَا السُّوءُ مُعَدَّ
رَجَعَ وَالنَّسَقُ مِنْهُ ارْتَبَكَ (۲)
غَيْرَ أَنْ فِي دَوْرِهِ عِنْدَ النَّظَرِ
.. فَعَلَى الْمَاءِ اعْتَمَدَ وَاتَّكِلَ .. (۳)
عَيْنِ السَّيِّئَةِ ذَاتِ الْعِدَاءِ
لَا بِرَفْسٍ .. وَدَهْتَهَا بِالْعِثْلِ ..
رَحْمَةً تِلْكَ بِهَا اللَّطْفُ قُرْنُ
كَانَتْ الْمَحْضُولُ ضِدَّ الرَّحْمَةِ

(۱) تَكَ بِفَتْحِ التَّاءِ وَسَكُونِ الْكَافِ الْعَدُوِّ وَالسَّعَى وَسَرَى بِكَسْرِ الْمِيمِ وَالرَّاءِ الْعِنَادَ -
(۲) شَبَّهِهُ سُوءَ الْقَضَاءِ بِالْمَاءِ وَشَبَّهِهُ عَيْنَ الْعَائِنِ بِالدُّوْلَابِ وَلَكِنْ مَدُورُ الدُّوْلَابِ وَفَاعِلُ
التَّأْثِيرِ فِيهِ الرَّبُّ لِلْجَبِيدِ فَسُوءَ قَضَاءِ اللَّهِ وَضَعَهُ فِي وَجُودِ الْعَائِنِ لَتِيَادِبِ النَّاسِ وَيَسْتَنْدُوهُ إِلَى الْعَائِنِ
وَلَكِنْ الْعَارِفُ بِاللَّهِ يَعْلَمُ أَنْ لَا يُوْثِرُ فِي الْكُونِ إِلَّا اللَّهَ -
(۳) أَيْ لِأَجْلِ سَبَقِ الرَّحْمَةِ عَلَى الْغَضَبِ تِلْكَ الْعَيْنُ الْحَسَنَةُ مِنَ الرَّحْمَةِ عَلَى فَحْوَى سَبَقَتْ
رَحْمَتِي عَلَى غَضَبِي فَسَبَقَ رَحْمَةُ اللَّهِ أَثَرَهَا نَظَرَ الْكَامِلِ الْعَارِفِ بِاللَّهِ -

- (۱) سر بریده از مرض آن اشتری
(۲) کز حسد در چشم بد بی هیچ شک
(۳) آب پنهان است و دولاب آشکار
(۴) چشم نیکو شد دواى چشم بد
(۵) سبق رحمت راست وین از رحمت است
- کو بتک با اسب میگردی مری
سیرو گردش را بگرداند فلک
لیک در گردش بود آب اصل کار
چشم بد را لا کفد زیر لگد
چشم بد محصول قهر و لعنت است

- (۱) وَلَهُ الرَّحْمَةُ فَوْقَ النِّقْمَةِ
وَلِذَا كُلُّ نَبِيٍّ غَلَبَا
(۲) فَهُوَ الْحَاصِلُ مِنْ رَحْمَتِهِ
وَمِنَ الْقَهْرِ لَهُ ذَلِكَ الْقَبِيحُ
(۳) كَانَ حِرْصُ الْبَطِّ ضِعْفًا مُفْرَدًا
مَثَلًا فَالْحِرْصُ وَالشَّهْوَةُ كَانَ
(۴) إِنْ حِرْصَ الْبَطِّ قَدْ ضَمِرَ مِنْ
مِثْلِهِ عَشْرُونَ فِي الْجَاهِ وَفِي
(۵) هُوَ فِي الْجَاهِ افْتِخَارًا يَدْعِي
وُجِدَ بِالْشَّرِكِ أَنْ يَغْدُوا الْمَعَاةَ
(۶) زَلَّةَ آدَمَ مِنْ بَطْنٍ وَبَاهُ
- سَبَقَتْ صَارَتْ بِاسْمِي سَلْطَةً
خَصَمَهُ جَرَّ إِلَيْهِ الْعَطْبَا
ضِدَّهُ الْحَاصِلُ مِنْ نِقْمَتِهِ
وَجْهًا.. الْخَصْمُ لَدَى الصَّفْوِ الْمَلِيحُ..
ذَلِكَ خَمْسُونَ ضِعْفًا عُدْدًا
حَيَّةَ الْمَنْصَبِ أَفْعَى .. بِأَمْتِحَانٍ..
شَهْوَةُ الْخَلْقِ مِنَ الْفَرْجِ الدَّرْنِ
سُودِدَ مُنْدَرِجٌ هَذَا اعْرِفْ
أَنَّهُ الرَّبُّ مَتَى ذُو طَمَعٍ
مِنْهُ وَهُوَ الْكُفْرُ يُبْدِي وَالْخِلَافُ
ظَهَرَتْ وَأَبْلَيْسُ مِنْ عَجَبٍ وَجَاهُ

چیره زان شد هر نبی بر خصم خود
از نتیجه قهر بود آن زشت رو
حرص و شهوت سار و منصب از دهاست
در ریاست بیست چندانست درج
طامع شرکت کجا باشد معاف
و آن ابلیس از تکبر بود و جاه

(۱) رحمتش بر نغمتش غالب شود
(۲) کو نتیجه رحمتست و ضد او
(۳) حرص بطیکه تاست و این پنجاه تاست
(۴) حرص بط از شهوت حلق است و فرج
(۵) از الوهیت زند در جاه لاف
(۶) زلت آدم ز اشکم بود و باه

- (۱) فَبِلَا شَكٍّ غَدَى الْمُسْتَغْفِرَا
 (۲) أَنْ يَتُوبَ الْحَرَصُ وَالْفَرْجُ أَبَدُ
 مَنْصَبًا مَا كَانَ ذَلِكَ بَلْ غَدَى
 (۳) أَلَوْ لِدَاكَ الْمَنْصَبِ غَضْنَا وَأَصْلُ
 أَنْعَلُ قَدْ وَجَبَ لِي دَفْتَرُ
 (۴) فَحَرُونَ الْفَرَسِ الْعَرَبُ دَعَتْ
 فِي الْمَرَاغِي مِنْ ذَوَاتِ الْأَرْبَعِ
 (۵) أَتَتْ الشَّيْطَانَةَ فِي اللُّغَةِ
 إِنَّ هَذِي الصِّفَةُ اللَّعْنُ لَهَا
 (۶) مِائَةُ أَكِيلٍ فِي دَوْرِ الْخَوَانِ
 وَالْدُّنَا ضَاقَتْ بِإِثْنَيْنِ هُمَا
- عَجَلًا وَابْلَيْسُ ذَلِكَ اسْتَكْبَرَا
 لِلتَّوَرَى مِنْ خُبَيْثِ عِرْقٍ قَدْ فَسَدَ
 انْكِسَارًا وَبِهِ الضَّعْفُ بَدَى
 أَذْكَرُ أَيْضًا لَهُ .. بَابًا وَفَصْلُ ..
 آخِرُ أَبْدِي بِهِ مَا يُنْهَرُ
 لَهُ شَيْطَانًا وَلَيْسَ مَنْ رَعَتْ
 تَدْعُوا شَيْطَانًا وَهَذَا اسْتِمَعَ
 جَرَّةً لِلْعُنُقِ بِالرِّقْمَةِ
 وَجَبَ مِنْ شَرَسٍ لَمْ يَهَا
 وَسِعَ دَارُوا بِلُطْفٍ وَحَنَانِ
 طَلِبَا النَّصْدِيرَ كِبَرًا لَهُمَا

- (۱) لاجرم او زود استغفار کرد
 (۲) حرص خلق و فرج هم خود بدر گيست
 (۳) بيخ و شاخ آن رياست را اگر
 (۴) اسم سرکش را عرب شيطان خواند
 (۵) شيطنت گردن کشي بد در لغت
 (۶) صد خورنده گنجند اندر گرد خوان
- وآن لعین از توبه استکبار کرد
 ليک منصب نیست آن اشکستگيست
 باز گویم دفتری هاید دگر
 نی ستوری را که در سرعی بماند
 مستحق لعنت آمد این صفت
 دو رياست جو نگنجند در جهان

(۱) هُوَ مَا رَامَ عَلَى الظَّهِيرِ التُّرَابُ
 هَكَذَا حَتَّى يَبْذَا الْمَلِكُ الْأَبَا
 (۲) ذَا سَمِعَتْ أَنَّ غَدَى الْمَلِكُ عَقِيمٌ
 (۳) قَطَعَ الْوَصْلَةَ مَعَ مَنْ قَرُبَا
 (۴) مَا لَهَا مِنْ وَصْلَةٍ مَعَ وَاحِدٍ
 كُلُّ شَيْءٍ وَجَدَتْ قَدْ أَحْرَقَتْ
 فَإِذَا مَا وَجَدَتْ شَيْئًا أَبَدَ
 (۵) فَانِيًا كُنْ وَمِنْ السَّنِ لَهَا
 أَنْتَ مِنْ قَلْبٍ غَدَى بِالْقَسْوَةِ
 (۶) إِذْ غَدَوْتَ الْفَانِي السِّنْدَانِ لَا
 مُطْلَقَ الْفَقْرِ لَدَى كُلِّ صَبَاحٍ

يَجْعَلُ ذَاكَ .. وَلَوْ زَادَ عَذَابُ ..
 لِأَشْتِرَاكِ قَتْلَ .. مِنْهُ أَبِي ..
 طَالِبُ الْمَلِكِ مِنَ الْخَوْفِ الْعَظِيمِ
 مَا لَهُ إِنْ كُنَّارٍ حُسْبَا
 .. لَا وَلَا مِنْ حَامِدٍ أَوْ حَاسِدٍ ..
 لَهُ فِي الْحَالِ وَبَتًّا مَزَقَتْ
 تَأْكُلُ النَّفْسَ لَهَا تُبْدِي النِّكَدَ
 ذَالِكَ أَخْلَصَ لَا تَسْلَ رَحْمًا بِهَا
 مِثْلُ سِنْدَانٍ عَظِيمِ الْقُوَّةِ
 تَخْشَى بَتًّا فَلَمَّ طَابَ الْبَلَا
 دَرَسًا أَقْرَأَ فِيهِ تَلْقَى النِّجَاحَ

(۱) آن نخواهد که آن بود بر پشت خاک
 (۲) آن شنیدستی که الملک عقیم
 (۳) که عقیم است و ورا فرزند نیست
 (۴) هر چه او یابد بسوزد بر درد
 (۵) هیچ شو واره تو از دندان او
 (۶) چونکه گشتی هیچ از سندان سترس

تا ملک بکشد پدر را ز اشتراک
 قطع خویشی کرد ملک جو ز بیم
 همچو آتش با کسش پیوند نیست
 چون نیابد هیچ خود را میخورد
 رحم کم جو از دل سندان او
 هر صبح از فقر مطلق گیر درس (۱)

- (۱) فالألوهیة قد كانت رداة
 کُلُّ مَنْ فِيهَا ارْتَدَى كَانَتْ وَبَالَ
 (۲) لاقَةُ التَّاجُ لَنَا لاقَ النِّطَاقُ
 وَیَلَّ مَنْ عَن حَدِّهِ مَا لَهُ رَاقُ
 (۳) قَدْ جَزَى فِتْنَتُكَ هَذَا الْجَنَاحُ
 مَنْ لَكَ فِيهِ اشْتِرَاكُ وَرَدَا
 ذِي الْجَلَالِ وَ مَقَامِ الْكِبَرِيَاءِ
 رُوحِهِ الْمَوْتُ دَهَاهُ وَالزَّوَالُ
 وَیَلَّ مَنْ عَن حَدِّهِ مَا لَهُ رَاقُ
 مَنْ إِلَى الطَّائِسِ يَغْزَى بِالْجَنَاحُ
 وَ بِهِ الْقُدُوسَ كُنْتَ ذَا هُدَى

فی بیان قصه ذاك الحكيم الذي رأى طاوساً بمنقاره يفلغ ريش
 جناحه البديع ويرميه اطرافه ويجعل بدنه محصوصاً قبيحاً فالحكيم
 من تعجبه سئل من الطائوس ألم تأسف على جناحك فقال له الطائوس
 بلى آسف ولكن روحى على اعز من ذلك الجناح وهذا الريش
 البديع عدو روحى

- (۴) يَوْمَا الطَّائِسُ عَفْواً نَفَا
 رِيشُهُ عَمْدًا حَكِيمٌ وَصَفَا
 عَابِرًا كَانَ عَلَى ذَلِكَ الْمَحَلِّ
 عَجَبٌ جَاءَ لَهُ مِنْ ذَا الْعَمَلِ

- (۱) هست الوهیت ردائی ذوالجلال
 هر که درپوشد برو گردد وبال
 (۲) تاج از آن اوست و آن ما کمر
 وای او کز حد خود دارد گذر
 (۳) فتنه تست این پر طاووسیت
 کاشتراکت باید و قد و سمیت

قصه آن حکیمی که طاوس را دید پر زیبای خود را می کند بمنقار
 و می انداخت و تن خود را کل و زشت می کرد از تعجب طاوس را
 پرسید که دریغت نمی آید گفت می آید اما پیش من جان از پر
 عزیز تر است و این پر عدو جان منست

- (۴) پر خود میکند طاوسی بدشت
 یک حکیمی رفته بود آنجا بگشت

- (۱) قَالَ يَا طَاوُسُ ذَا الرِّيشُ السَّنِي
كَيْفَ لَا فِي أَسْفٍ مِنْ أَصْلِهِ
(۲) كَيْفَ يَرْضَى قَلْبُكَ زَاهِي الْحُلَلِ
(۳) كُلُّ رِيشٍ لَكَ مِنْ عِزَّتِهِ
جَعَلَ الْحِفَاطُ طِيَّ الْمَصْحَفِ
(۴) وَلِتَحْرِيكَ الْهَوَا ذِي النَّفْعِ هُمْ
(۵) مِرْوَحَاتٍ لِمَهْ كَفَرُ النِّعْمَةِ
أَنْتَ لَا تَعْلَمُ مَنْ زِينُهُ
(۶) أَوْ مُدَامًا تَعْلَمُ تُبْدِي الدَّلَالَ
- مَنْ بَدَى فِي كُلِّ لَوْنٍ حَسَنٍ (۱)
تَنْشِفُ هَلْ يُوجَدُ مِنْ مِثْلِهِ
تَنْشِفُ تَقْدِفُهَا بَيْنَ الْوَحَلِ
وَمِنْ الرِّفْعَةِ فِي خِلْقَتِهِ
وَبِهِ زَانُو جَلِيلِ الْمَتَحَفِ ..
صَنَعُوا مِنْ رِيشِكَ السَّامِي لَهُمْ
ذَا وَلِمَ لَا تَعْتَنِي بِالرَّحْمَةِ
لَكَ بِالنَّقْشِ وَمَنْ حَسَنَهُ
قَاصِدًا كُنْتَ لِبَفْضٍ وَمَلَالِ

(۱) اراد بالطاوس زينة اهل المناصب وقلعها وعدم طلبها فان اتتكت رغما فلا تردها
واعلم انها نعمة من غير طلب واشكر الله تعالى عليها لان من كثرت نعمه كثر احتياجه للناس اليه -

بیدریغ از یوخ چون برمیکنی
برائی واندازیش اندر وحل
حافظان در طی مصحف سی نهند
ازیر تو بادبیزن می کنند
تو نمیدانی که نقاشش کی است
قاصداً قلع طرازی می کنی

(۱) گفت طاوسا چنین پر سنی
(۲) خود دلت چون میدهد با این حلال
(۳) هر پرت را از عزیز دلیسند
(۴) بهر تحریک هوای سودمند
(۵) این چه ناشکری و چه بی باکی است
(۶) یا همی دانی و نازی می کنی

- (۱) فَاِلَيْهَا عَفْوًا طَرَارًا وَلَكُمْ
هُوَ مِنْ عَيْنِ الْمَلِكِ الْعَبْدِ قَدْ
(۲) فَمِنْ السُّكْرِ قَدْ جَاءَ الدَّلَالُ
لَهُ لَا تَمُغْضُ فَاَلْفُ خَطَرٍ
(۳) فَمَحَلَّ الْأَمْنِ كَانَ ذَا الطَّرِيقِ
وَالدَّلَالُ أَتَرَكَ لَهُ مَعَ ذَا الطَّرِيقِ
(۴) وَلَكُمْ مِنْ صَاحِبِ دَلٍّ ضَرْبُ
آخِرِ الْأَمْرِ عَلَى مَنْ ضَرَبَا
(۵) إِنَّ حُسْنَ الدَّلِّ هَبَهُ نَفْسًا
خَوْفُهُ وَالْحَذَرُ الْمَسْتُورُ قَدْ
(۶) وَالْخُضُوعُ ذَا وَإِنْ أضعفَكَ
- مِنْ دَلَالٍ رَجَعَ الذَّنْبَ تَدُمُ
قَلَعَ وَاللُّطْفَ وَالْعَفْوَ فَقَدْ
كَثْرَةُ أَحْلَى وَلَكِنْ بِالْمَالِ
فِيهِ كَانَ وَسَمَى بِالضَّرِ
لِلْخُضُوعِ.. شَرَكُ أَهْلِ الطَّرِيقِ..
مِنْهُ أَقْنَعَ بِاللَّذِي فِيهِ الْحَقِيقُ
مِنْ جَنَاحٍ مَعَ قَدْ وَذَهَبَ
ذَا وَبَالًا صَارَ جَرَّ عَطْبًا
لِلْعُلُوِّ جَرَّكَ وَالتَّمَسَا
أَهْزَلَ زَادَكَ أضعفًا نَكَدَ
أَنُورَ كَالْبَدْرِ سَوَى صَدْرَكَ

افکنند مربنده را از چشم شاه
لیک کم خابش که دارد صد خطر
ترك نازش گپرو با آن ره بساز
آخر الامر آن برآن کس شد وبال
بیم و ترس مضمورش نگذاردت
صدر را چون بدر انور میکند

(۱) ای بسا نازی که گردد آن گناه
(۲) ناز نردن خوشتر آید از شکر
(۳) ایمن آبادست آن راه نیاز
(۴) ای بسا ناز آوری زد پر و بال
(۵) خوبی ناز ار دمی بفرازدت
(۶) وین نیاز ارچه که لاغر میکند

- (۱) مَيِّتًا صِرَ كُنِّي لَكَ اللَّهُ الْأَحَدُ
لَكَ مِنْ ذَا الْمَيِّتِ حَيًّا يُخْرِجُ
(۲) إِذْ مِنْ الْحَيِّ هُوَ الْمَيِّتِ سَحَبٌ
كُلُّ مَنْ قَدْ عَادَ مَيِّتًا وَذَهَبَ
(۳) لَوْ شِئَاءُ صِرْتَ إِخْرَاجَ الرَّبِيعِ
لَوْ تَصِيرُ اللَّيْلُ إِيْلَاجَ النَّهَارِ
(۴) ذَلِكَ الرِّيشُ الَّذِي مَا قَبِلَا
مِنْ عَزَاءٍ تَخْمِشُ الْوَجْهَ لَكَ
(۵) مِثْلُ ذَا الْوَجْهِ الَّذِي شَمَشَ الضَّحَى
مِثْلُ تِلْكَ الطَّلَعَةِ الْخَمَشُ لَهَا
- مُخْرِجُ الْمَيِّتِ مِنَ الْحَيِّ الصَّمَدُ
.. وَلَهُ كَالرُّوحِ لُطْفًا تَعْرِجُ ..
خَارِجًا .. وَالرُّوحَ وَاللَّبَّ وَهَبَ ..
رَشَدًا وَافِيًا وَعِلْمًا وَأَدَبًا (۱)
تَنْظُرُ وَالْوَرْدَ وَالرَّوْضَ الْمَرِيعَ
تَنْظُرُ وَالشَّمْسَ وَالصَّحَّ جِهَارَ
رُقْمَةً لَا تَقْلَعُ أَنَا وَلَا
يَا جَمِيلَ الْوَجْهِ .. كَفَّ حَسْبُكَ ..
مَائِلَ وَالنُّورَ مِنْهُ مَا أَنْمَحَى
خَطًّا كَانَ يُعَدُّ بَلَهَا

(۱) ان تكن شتاء ترى من باطنك اخراج الله تعالى الربيع وظهور الازهار فتستمتع بها وان كنت ليلا اى كنت بين الناس كالليل الظلماني المستور ترى في وجودك النهار سولجا ومدخلا اى لما تختار العزلة بالرياضات والمجاهدات لاتخلو من حياء الليل فكما كان النهار محل نور الشمس كذا يكون قلبك وروحك محل تجليات شمس الحقيقة --

- (۱) مرده شو تا مخرج الحى الصمد
(۲) چون ز زنده مرده بیرون میکشد
(۳) دی شوی بینى تو اخراج بهار
(۴) بر مکن آن پر که نهذبرد رفو
(۵) آنچنان روئیکه چون شمس ضحی است
- زنده زین مرده بیرون آورد
هر که مرده گشت او دارد رشد
لیل گردی بینى ایلاج نهار
روی مخراس از عزا ای خوب رو
آنچنان رخ را خراشیدن خطاست

(۱) خَدَشَةُ الظُّفْرِ لِمِثْلِ الطَّلَعَةِ هَذِهِ الْكُفْرُ غَدَتْ بِالضُّعَةِ
 مِنْ لَهَا الطَّلَعَةُ لِلْبَدْرِ بَكَتْ مِنْ فِرَاقٍ لَمْ فِيهَا وَشَكَتْ
 (۲) أَوْ عَسَى لَا تَنْظُرُ الْوَجْهَ لَكَ خُلِقَ الْإِلْحَاحُ دَعُ فِي فِكْرِكَ

فی بیان ان النفس المطمئنة من صفاتها تكون مكدرة ومشوشة
 من الافكار الفاسدة ويزول صفاتها كذا المرءات اذا كتبت على
 وجهها شيئا او نقشت عليها شيئا ولو كنت نظفتها يبقى
 فی وجهها نقصان وکی کدورة (۱)

(۳) وَجْهٌ نَفْسٍ طُمِنَتْ فِي الْجَسَدِ خَمَشَ أَظْفَارٍ مِنَ الْفِكْرِ الرِّدِيِّ
 (۴) سَحَبَ الْفِكْرِ الرِّدِيِّ الظُّفْرَ لَكَ إِدْرِهِ الْمَعْلُوَّ بِالسَّمِ فَتَكَ
 وَبِتَعْمِيقِ لَوَجْهِ الرُّوحِ قَدْ خَمَشَ كَدْرُهُ دَوْمًا يَجْدُ

(۱) كانه يقول الخواطر النفسانية في البدن تكدر وجه النفس المطمئنة ونجرجه فانها
 بمقام الاظفار اي ولو كانت من خواطر وافكار العوام او افكار علماء الظاهر كلها تكدر وجه
 النفس المطمئنة -

(۱) زخم ناخن بر چنين رخ کافريست که رخ مه از فراق او گريست

(۲) يا نمي بيني تو روی خویش را ترك كن خوى لجاج اندیش را

در بیان آن که صفا و سادگی نفس مطمئنه از فکرتها مشوش میشود
 چنانکه بر روی آئینه چیزی نویسی و یا نقش کنی اگرچه پاکش
 کنی ولی داغی بماند و نقصانی

(۳) روی نفس مطمئنه درجسد زخم ناخنهای فکرت می کشد

(۴) فکرت بد ناخن پر زهر دان می خراشد در تعمق روی جان

- (۱) کَیْ بِهَذَا عُقْدَةُ الْإِشْكَالِ حِينَ
مِثْلَ مَنْ كَانَ جَنَاحَ الذَّهَبِ
(۲) هَبْ فَتَحَتِ الْعُقْدَةُ يَا مُنْتَهَى
عُقْدَةُ مُحْكَمَةٍ كَانَتْ وَلَا
(۳) فَيَحِلُّ الْعُقْدَ الشَّيْخَ الْكَبِيرَ
هَبْكَ أَنْ مِنْ عُقْدَةٍ أُخْرَى فَتَحَتِ
(۴) عُقْدَةُ كَانَتْ عَلَى خُلُقُونَا
حُلَّ حَتَّى تَعْلَمَ أَنْتَ الشَّقِيَّ
(۵) آدَمِيًّا إِنْ تَكُ الْإِشْكَالَ ذَا
- يَفْتَحُ فِي الْمَثَلِ اعْرِفُهُ يَقِينُ
وَضَعْ نِي الْحَدَثِ لِلطَّلَبِ (۱)
فَعَلَى كَيْسٍ خَلَى مِمَّا بِهِ
يَحْصُلُ نَفْعٌ لَهَا فِي ذَا الْمَلَأِ (۲)
أَنْتَ كُنْتَ وَ لَكَ الْأَمْرُ يَصِيرُ
وَ بِذَا فِي مُدَّةِ الْعُمُرِ نَجَحْتَ
صَعْبَةً .. مِنْهَا نَرَى مَقْسُومَنَا ..
أَمْ سَعِيدُ الطَّالِعِ الصَّفْوِ النَّقِيِّ
حُلَّ هَذَا النَّفْسِ إِصْرِفْ إِذَا

(۱) کوضع الجناح المصنوع من الذهب في النجس ای کذا وضع العقل الشريف اللذي هو كالجناح الذهب في الحدث وهو الافكار النفسانية والخواطر الصورية —
(۲) اراد بالمنتهى المنتهى في العلوم الظاهرية الغافل عن العلوم الشرعية الواقعية —

- (۱) تا گشاده عقده اشکال را
(۲) عقده را بگشاده گیر ای منتهی
(۳) در گشاد عقده ها گشتی تو پیر
(۴) عقده کان بر گلوی ماست سخت
(۵) حل این اشکال کن گر آدمی
- در حدث کرده است زرین بال را (۱)
عقده سختست بر کیسه نهی
عقده چندی دگر بگشاده گیر
که بدانی که خسی یا نیک بخت
خرج کن این دم اگر آدم دسی

(۱) بال در برهان قاطع بمعنی نوعی از ساهی هم آمده و بظاهر مراد مولانا بال

معروف باشد —

- (۱) آدَمِي النَّفْسِ كُنْتَ وَهَبَ حَدَّ اَعْيَانٍ وَ اَعْرَاضٍ طَلَبَ
 قَدْ عَلِمْتَ حَدَّكَ اَعْلَمَ حَيْثُ مَا
 (۲) اِنْ دَرَيْتَ حَدَّكَ يَا مَنْ نَخَلُ اَلتُّرَابِ فِرَ حَتَّى بِالْعَمَلِ
 (۳) تَأْتِي مِمَّنْ مَا لَهُ حَدُّ اَبَدَ قَبِيحْمُولٍ وَمَوْضُوعٍ وَ حَدَّ
 ذَهَبَ الْعُمُرُ وَ بِالْمَسْمُوعِ قَدْ
 (۶) قَدْ أَتَى كُلُّ دَلِيلٍ لَا أَثَرَ اَلَهُ لَا حَاصِلُ جَاءَ فِي النَّظَرِ
 قَالِي حَاصِلِكَ أَنْتَ اَنْظُرِ وَلَهُ اَعْرِفْ مَا هُوَ وَ اَخْتَبِرِ

(۱) گزیر بضم الکاف الفارسیة و کسر الزاء بمعنی بد و لکن هنا بمعنی النفسی لکونه اجتماع همه لفظ مشعر بالنفسی و هو نبود فیکون معناه لابد —
 (۲) یعنی مثلاً اذا قيل لك ما الانسان في حد ذاته تقول الحيوان الناطق وهو اما ناطق بالقوة واما ناطق بالفعل فان كان ناطقا بالقوة و اردت النطق الظاهري وكان الانسان ايكلم لا يصدق عليه و يقال له انسان فعلم انه لم يرد النطق الظاهري وحده بل يريد الحيوان المدرك على انه من قبيل ذكر الملزوم و ارادة اللزوم فيتميز بهذا الانسان عن سائر الحيوانات فان ادرك المحسوسات و الجزئيات يقال له عقل و وهم و ان ادرك المعقولات و الكلّيات يقال له عقل فعلى هذا يكون الانسان حيوانا مدركا لِحَقَائِقِ الاشياء و صفات خالقه و الاسماء و الافعال و القدرة لكونه جاسعا يحصل الامر كله و للذي لا يعرف حده و حقيقته اضاع عمره —

- (۱) حد اعيان و عرض دانسته گیر حد خود را دان که نبود زین گزیر (۱)
 (۲) چون بدانی حد خود زین حد گزیر تا به بیحد در رسی ای خاک بیز
 (۳) عمر در محمول و در موضوع رفت بی بصیرت عمر در مسموع رفت
 (۴) هر دلیلی بی نتیجه و بی اثر باطل آمد در نتیجه خود نگر

(۱) حد اعیان مراد از حد تعین است در صورت زیرا که روح انسانی وجود حقیقی است بلکه برخی از حکمای متالیهین مانند شیخ شهاب الدین سهروردی و صدرالدین شیرازی بر آنند که نفس ناطقه وجود است بدون ماهیت و اگر ماهیت برای آن هم پنداریم مانند جوهر مفارق خواهد بود —

- (۱) في سَوَى المَصْنُوعِ أَنْتَ الصَّانِعُ مَا نَظَرْتَ فِيهِ صِرْتَ قَاطِعًا
وَقَتَّمْتَ بِقِيَاسٍ نُسْبًا
(۲) في الوَسِيطِ الفَلَسَفِيِّ كَمْ أَزَادَ
(۳) أَيْضًا العَكْسُ لَهُ كَانَ الصَّفِيُّ
وَحِجَابٍ حَيْثُ لِمَدْلُولٍ قَدْ
(۴) فَالدُّخَانُ لَهُ لِلنَّارِ الدَّلِيلُ
أَبَدًا فِي النَّارِ ذِي لَا فِي دُخَانٍ
- مَا نَظَرْتَ فِيهِ صِرْتَ قَاطِعًا
لِاقْتِرَانِ لَكَ كَانَ الطَّلِبُ (۱)
مِنْ دَلِيلٍ طَلِبَ فِيهِ الْمُرَادُ
ذَا الْفَرَارِ مِنْ دَلِيلٍ يَصْطَفِي
ادْخَلَ الرَّأْسَ بِحِجَابٍ وَوَجَدَ
إِنْ يَكُنْ نَحْنُ لَنَا اللَّطْفُ الْجَزِيلُ
مَا لَهُ يُخْفِي لَنَا يَبْدُو عَيَانُ (۲)

(۱) القياس اقترانی واستثنائی فالاقترانی هو الذى لم يذكر فيه فى الفعل عين النتيجة او نقيضها فان الفلاسفة قالوا العالم متغير وكل متغير حادث فالعالم حادث و هذا قياس اقترانی والقياس الاستثنائی قالوا ان كانت الشمس طالعة فالنهار موجود ولكن الشمس ليست طالعة فالنهار ليس بموجود وقالوا كل حادث ممكن الوجود يحتاج وجوده الى علة مرجحة فان كانت العلة واجب الوجود ثبت المدعى والا تلك العلة تحتاج الى علة اخرى واصطلحوا على ان الحق تعالى علة العلل فكان المدلول عين الحجاب فالصواب نرك الدلائل والقياسات والسلوك على جادة الشريعة بالتصفية -

(۲) يعنى ولو كان الدليل الفلسفى يستدل به على الصانع ولكن لنا بلادلائل ولاوسائط نار التجلى احسن واولى تظهر لنا بسبب المجاهدات احسن من ظهورها فى المصنوعات واقرب الى الله تعالى ونحن اقرب اليه من حبل الوريد -

- (۱) جز بمصنوعى نديدى صانعى
(۲) سيفزايد در وسايط فلسفى
(۳) اين گريزد از دليل و از حجب
(۴) گر دخان اورا دليل آتش است
- بر قياس اقترانى قانعى
از دلايل باز بر عكسش صفى
از پي مدلول سر برده بجيب
بي دخان سارا در آن آتش خوش است

- (۱) سَيِّمًا ذِي النَّارِ قُرْبًا وَوَلَا
مَنْ هِيَ .. النُّورُ تُنِيرُ وَالْعَبْلَاءُ ..
مِنْ دُخَانٍ اقْرَبَ كَأَنَّ لَنَا
.. وَهِيَ النُّورُ الْعَظِيمُ وَالسَّنَاءُ ..
(۲) فَمَنْ الرُّوحُ الذِّهَابُ الْأَسْوَدُ
عَمَلًا كَانَ يَجُرُّ النِّكَدَا
وَلِتَخْيِيلٍ تَرَى جَنْبَ الدُّخَانِ
كَأَنَّ الرُّوحُ وَلَا تُبْغِي الْعِيَانِ (۱)
فی معنی قول النبی (ص) لارهبانیه فی الاسلام (۲)
(۳) أَبَدًا لَا تَقْلَعُ الرِّيشَ أَقْلَعُ
قَلْبِكَ مِنْهُ وَبِالْبَتِّ أَطْلَعُ (۳)
(۴) حَيْثُ شَرُطَ ذَا الْجِهَادِ قَدْ وَرَدَ
أَلْعَدُوَّ وَالْعَدُوَّ إِنْ يُرَدُّ
فَالْجِهَادُ لَكَ قَدْ صَارَ الْمَحَالَّ
وَلَوْ الشَّهْوَةُ تَغْدُو الْإِنْتِسَالُ

(۱) علی فجوی طلب البیان بعد العیان خسران فان العیان يحصل بالاخلاص والعبودية مع الخوف منه تعالی حتی لا یحتاج الی دلیل ولا الی برهان وهذا لیس الا بکثرة الطاعات مع الاخلاص —

(۲) الرهب فی الاصل الخوف والراهب واحد رهبان النصاری ومصدره الرهبه بكسر الراء المشددة والرهبانیه بفتحها والترهیب التعبد والانتقطاع عن الناس مع المبالغة فی العبادات والریاضات بترك اكل اللحم وترك الجماع والرهبانیه الباء فیها للنسبة یعنی فی الاسلام لیس عمل منسوب للبرهان ولهذا خاطب الطاوس خطاباً عاماً فقال (برسکن پر را و دل برکن ازو) — (۳) ای لا تقلع جناحک الذی هو الاسوال والاولاد والزینة لا تتركها لانه لارهبانیه فی الاسلام واقلع قلبک من محبتها لان العمل المقبول فی دین الاسلام عمل الجهاد وشرط الجهاد العدو فاذا لم یکن عدو لا یكون جهاد —

- (۱) خاصه این آتش که از قرب و ولا
از دخان نزدیکتر آمد بما
(۲) پس سیه کاری بود رفتن زجان
بهر تخخیلات جان سوی دخان

در معنی حدیث لارهبانیه فی الاسلام

- (۳) برسکن پر را و دل برکن ازو
زانچه شرط این جهاد آمد عدو
(۴) چون عدو نبود جهاد آمد محال
شهوت ار نبود نباشد انتسال

- (۱) لَمْ يَكُ الصَّبْرُ غَدَى لَوْ مَا لَكَ
 (۲) مِمَّ كُنْتَ مُعَوِّزًا لِلْعَسْكَرِ
 رَاهِبًا لَا تَغْدُو وَصَفُ الْعِقَّةِ
 (۳) أَبَدًا مَا أَمَكْنَ نَهَى الْهَوَى
 (۴) مَعَ أَمْوَاتٍ كَذَا لَا يُقَدَّرُ
 بَعْدَ أَنْ تَأْتِيَ بِكَسْبٍ مَا تَطِيقُ
 (۵) هَبْهُ قَوْلَ أَنْفَقُوا قَدْ ذَكَرُوا
 (۶) اكْسِبُوا ثُمَّ أَنْفَقُوا الْمَلِكُ أَصْبِرُوا
 رَغْبَةً تَلْزَمُ حَتَّى وَجْهَكَ
- مَيْلٌ إِنْ لَمْ تَرِ مِنْكَ خَصْمَكَ
 نَفْسِكَ لَا تُخْصِرِ أَنَا وَاحْدِرِ
 دَائِمًا كَانَ رَهِينَ الشَّهْوَةِ
 عَنْ هَوَى يَخْلُو وَغَزُو وَوَعَى
 أَنْفَقُوا الْحَقُّ تَعَالَى يَذْكُرُ
 حَيْثُ لَا خَرَجٌ إِلَّا دَخَلَ عَنَيْقُ
 مُطْلَقًا أَنْتَ لَهُ أَقْرَأُ يَا تَرَى
 هَكَذَا قَالَ اخْتَبِرْ مَا يَأْمُرُ (۱)
 تُعْرِضُ عَنْهَا وَتَأْتِي مُنْسِكًا

(۱) الآية فی آخر سورة آل عمران - یا ایها الذین آمنوا اصبروا وصابروا واتقوا الله لعلکم تفلحون - (تابی) بمعنی تعرض وجملة (تابی تورو) بمعنی تدور ووجهها عن ذلك الشيء فان الصبر لا يكون الا بعد الميل والرغبة فتكون تابی کلمه عربیة فعل مضارع مفرد مذكر مخاطب ماضی -

- (۱) صبر نبود چون نباشد میل تو
 (۲) هین مکن خود را خصی رهبان مشو
 (۳) بی هوا نهی از هوا ممکن نبود
 (۴) انفقوا گفت ست پس کسبی بکن
 (۵) گرچه آورد انفقوا را مطلق او
 (۶) همچنان چون شاه فرمود اصبروا
- خصم چون نبود چه حاجت خیل تو
 زانکه عفت هست شهوت را گرو
 هم غزا با مردگان نتوان نمود
 زانکه نبود خرج بی دخل کهن
 تو بخوان که اکسبوا ثم انفقوا
 رغبتی باید کزو تابی تو رو

- (۱) فَكُلُوا كَأَن تَلَفَخَ الشَّهْوَةُ
 بَعْدَهَا لَا تُسْرِفُوا لِلنِّعْمَةِ (۱)
 (۲) وَرَدَتْ لَمَّا لَهُ الْمَحْمُولُ بِهِ
 لَمْ يَكُ مَا أَمَكُنْ فَلَتَنَّتِيهِ (۲)
 (۳) لَهُ مَحْمُولٌ عَلَيْهِ يُوجَدُ
 حَيْثُ أَنَّ الصَّبْرَ فِيكَ يَنْقُذُ
 تَعَبًا فَالْشَّرْطُ لَمَّا مَا وَجَدُ
 لَكَ مِنْ ذَلِكَ الْجَزَاءُ قَدْ قُذِّ
 (۴) حَبَّذَا ذَا الشَّرْطُ كَانَ وَالْفَرَحُ
 ذَا الْجَزَاءُ مَنْ بِهِ الْقَلْبُ الدَّلَالُ
 ذَا الْجَزَاءُ مَنْ بِهِ الْقَلْبُ الدَّلَالُ
 وَجَدَ الرُّوحُ ازدياداً وَكَمَالَ

فی بیان ان ثواب عمل العاشق من الحق ایضاً حق

- (۵) كَانَ لِلْعَاشِقِ غَمًّا وَفَرَحٌ
 هُوَ وَهُوَ لَهُمْ أَيْضاً مَنَحٌ
 أَجْرَةُ الْكَدِّ وَحُسْنُ الْخِدْمَةِ
 وَالْيَدِ أَسْدَى جَزِيلَ النِّعْمَةِ

(۱) الایة فی سورة الاعراف - وکلوا واشربوا ولا تسرفوا ان الله لایحب المفسرفین -
 (۲) اراد بالمحمول علیه الصبر عن الشهوات طاعة لاسره تعالی لانه اسر بالاکل ونهی
 عن الاسراف فالحمیة عن الاسراف اتقباد لاسر لا تسرفوا والانفاق استئصال لاسر انفقوا ووجود اسر
 اصبروا موقوف علی وجود الشهوات وورود نهی لا تسرفوا موقوف علی وجود الاکل والشرب فان
 المنطقتین یقولون للمبتدا والخبر موضوع ومحمول ومحموم وعلیه وهذا بمعنی موقوف
 وموقوف علیه ...

- (۱) پس کلوا از بهر دام شهوتست
 بعد از آن لا تسرفوا آن عفت است
 (۲) چونکه محمول به نبود لديه
 نیست ممکن بود محمول علیه
 (۳) چونکه رنج صبر نبود مرترا
 شرط نبود پس فرو ناید جزا
 (۴) حبذا آن شرط و شادان آن جزا
 آن جزای دل تو از جان فرا

در بیان ثواب عمل عاشق از حق هم حق است

- (۵) عاشقان را شادمانی و غم اوست
 دست سزد و اجرت خدمت از اوست

- (۱) وَلَوْ الْعَاشِقُ بِالطَّوْعِ نَظَرَ
غَيْرَ مَعْشُوقٍ فَعِشْقًا فِي النَّظَرِ
لَمْ يَكُ السَّودَاءُ كَانَ وَالْهَذَرُ
مَا لَهُ فِي الرُّوحِ مِنْ أَذْنَى أَثَرِ
(۲) هَا هُوَ الْعِشْقُ لَيْتَكَ الشُّعْلَةَ
مَنْ إِذَا مَا اشْتَغَلَتْ بِالْجُمْلَةِ
كُلُّ مَنْ كَانَ سِوَى الْمَعْشُوقِ قَدْ
أَحْرَقَ بِالْمَرَّةِ الْعُمَرُ اتَّقَدْ
(۳) سَيْفَ لَا لَمَّا يَقْتُلُ كُلِّ مَنْ
مَاسِوَى الْحَقِّ لَهُ أَمْضَى عِلَنَ
آخِرَ الْأَمْرِ لَهُ أَنْظُرْ بَعْدَ لَا
مَاقِي .. مَا مِنْهُ رَيْحًا حَصَلًا ..
(۴) بَقِيَ إِلَّا اللَّهُ وَالْكُلُّ ذَهَبَ
فَرِحًا فَلْتَبْقَ دَوْمًا يَطْرَبُ
أَيُّهَا الْعِشْقُ الَّذِي الشِّرْكَهَ قَدْ
أَحْرَقَ بِالْقُوَّةِ .. عَمْدًا يَجْدُ ..
(۵) هُوَ هَذَا الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ
أَيْضًا الْمُبَاطِنُ ذَا وَالظَّاهِرُ
وَيَغْيِرُ الْعَيْنِ لِلْأَحْوَالِ لَا
تَنْظُرِ الشِّرْكَ .. يَهَا قَدْ نَزَلَا ..
(۶) عَجَبًا هَلْ يُوجَدُ حُسْنُ سِوَى
عَكْسِ ذَلِكَ الْحُسْنِ .. كَلَّا لَا يُرَى ..
أَبَدًا مِنْ غَيْرِ رُوحٍ لِلْبَدَنِ
مَا أَتَى التَّحْرِيكَ .. سِرًّا وَعِلَنَ ..

عشق نبود هرزه سودائی بود
هر که جز معشوق باقی جمله سوخت
در نگر آخر که بعد لا چه ماند
شادباش ای عشق شرکت سوز رفت
شرک جز از دیده احوال بین
نیست تن را جنبشی از غیر جان

(۱) غیر معشوق ار تماشائی بود
(۲) عشق آن شعله است کوچون بر فروخت
(۳) تیغ لا در قتل غیر حق براند
(۴) ماند الا الله باقی جمله رفت
(۵) خود هم او بود اولین و آخرین
(۶) ای عجب حسنی بود جز عکس آن

- (۱) إِنَّ ذَاكَ الْبَدَنَ مَنْ فِيهِ بَأَن
 خَلَّلُ الرُّوحِ غَدَى قَيْدَ الْهَوَانِ^(۱)
- (۲) هَبْ مَسَكْتَ لَهُ فِي عَيْنِ الْعَسَلِ
 عَلِمَ هَذَا الَّذِي خَلَّى الْكَسَلِ
- (۳) خَاطِفًا كَانَ وَمَنْ مِنْهُ النَّظَرُ
 هَذِهِ الرُّوحُ هُوَ كَأَسَا يَفُوحُ
- عِنْدَهُ الرُّوحُ غَدَى هَذَا الدُّخَانُ
 أَبَدًا وَالْحَرُّ فِي ذَا الْفَرْقِ بَأَن^(۲)
- (۴) إِذْ مُدَامًا عُمَرَ عَبْدَ الْعَزِيزِ
 مَا رَأَى لَمْ يَدِرْ مَا فِيهِ يُمِيزُ
- عِنْدَهُ الْحُجَّاجُ بِالْحُكْمِ غَدَى
 عَادِلًا أَيْضًا يَمَا فِيهِ بَدَى
- (۵) إِذْ هُوَ فِي حَيَّةٍ مُوسَى الثَّبَاتُ
 مَا رَأَى مِنْ سَفَهٍ ظَنَّ الْحَيَاتُ

(۱) ای کما ان حرکت الروح من المحرك الحقيقي کذا حرکت العاشق الصادق من المعشوق علی فحوى اذا سويته ونفخت فيه من روحى ففعلوا له ساجدين -
 (۲) قوله (اين تف دخان) بمعنى حرارة الدخان ای عنده الروح الحيوانية روح لانه نظر الى النفس المملوءة بالحرارة الخارجة من هذا الجسد -

- (۱) آن تنی را که بود در جان خلل
 خوش نباشد گر بگیری در عسل
- (۲) این کسی داند که روزی زنده بود
 از کف این جان جان جامی ربود
- (۳) آنکه چشم او ندیده است آن رخان
 پیش او جان است این تف دخان
- (۴) چون ندیده او عمر عبدالعزیز
 پیش او عادل بود حجاج نیز
- (۵) چون ندید او سار موسی را ثبات
 در حبال السحر پندارد حیات^(۱)

- (۱) فِي حَبَالِ السِّحْرِ كَأَنَّ كَيْمَالاً
ذَلِكَ الطَّيْرِ الَّذِي الْمَاءُ الزَّلَالُ
أَبَدًا مَا شَرِبَ فِي الْمَاءِ مَرَّ
لِجَنَاحِيهِ مَعَ الْقَدْرِ نَشَرَ
(۲) فَيَغَيِّرُ الضِّدَّ ضِدًّا مَا قَدَّرَ
يَعْرِفُ مِنْ أَحَدٍ مَا أَنْ نَظَرَ (۱)
إِذَا هُوَ كَانَ الْجَفَاءَ عَلِمَا
طَبَعًا الْإِحْسَانَ قَدْرًا فَيَهْمَا
(۳) وَلِذَا هُذِيَ الدُّنَا قَبْلًا أَتَتْ
كَيْ بَدَأَ الْقَدْرَ لِإِقْلِيمِ أَلَسْتُ
(۴) تَعْلَمُ إِذْ أَنْتَ تَنْجُو مِنْ هُنَا
لِهُنَاكَ تَذَهَبُ تَلْقَى الْهِنَا
وَبَيَّتِ السُّكْرَ لِلْأَبَدِ
شَاكِرًا تَعْدُو.. يَقْلِبُ مُهْتَدِي..
(۵) قُلْتُ أَنْ كُنْتُ هُنَاكَ لِلتُّرَابِ
أَنْخُلُ أَهْوَى الْعَنَاءِ وَالْعَذَابِ
وَعَنِ الْعَالَمِ هَذَا الطَّاهِرِ
أَهْرَبُ لَا عِلْمَ لِي بِالْآخِرِ..

(۱) کلمه (نواخت) فی الاصل بمعنی الرعاية والاحسان -

- (۱) مرغ کو ناخورده است آب زلال
اندر آب شور دارد پر و بال
(۲) جز بضد ضدا همی نتوان شناخت
چون به بیند زخم بشناسد نواخت
(۳) لاجرم دنیا مقدم آمده است
تا بدانی قدر اقلیم أَلَسْتُ
(۴) چون از اینجا وارهی آنجا روی
در شکر خانه ابد شاگرد شوی
(۵) گوئی آنجا خاک را می پیچتم
زین جهان پاک می بگریختم (۱)

(۱) در نسخه لکناهور بعد از این بیت ذکر شده :

گشته بودم قانع از گنجی بهار شادمان بودم ز گلزاری بخار

(۱) اَسَفًا يَا لَيْتَ قَبْلَ ذَا الْاَجَلِ وَصَلَ قَلَّ عَذَابِي فِي الْوَجَلِ

فی تفسیر قول الرسول (ع) مامات من یموت الا ویتمنی ان یموت
قبل مامات ان کان برآ لیكون الى وصول البر اعجل
وان کان فاجراً لیقل فجوره (۱)

(۲) وَلِاَجَلِ ذَا الرُّسُولِ الْخُبْرُ قَالَ كُلُّ مَنْ مَاتَ وَ اَبْدَى الْاِزْتِحَالِ

(۳) وَالنُّزُولِ عَنْ رُكُوبِ الْبَدَنِ حَسْرَةُ ثَقَلِ وَمَوْتِ مُحْزِنِ

مَالُهُ لَكِنْ لَهُ الْحَسْرَةُ اَنْ قَصُرَ اَوْ فَوَتْ الْوَقْتُ الْحَسَنِ

(۴) كُلُّ مَنْ مَاتَ التَّمَنَّى لَهُ كَانَ اَنْ هُوَ بِالْحِظِّ قَبْلَ ذَا الزَّمَانِ

(۵) لَهُ نَقْلُ الْمَقْصِدِ حَانَ لِاَنْ لَوْ قَبِيحًا كَانَ رَهْنًا لِلْحَزَنِ

يَأْتِي لِلْيَبِيتِ يَرَى حُسْنَ الْعَمَلِ اَوْ تَقِيًّا كَانَ حَتَّى يَمَجَّلِ

(۱) البر الاول بفتح الباء بمعنی محسن والبر الاحسان - فانه قال البر من نور عرش الله والارض تربة البدن -

(۱) ای دریغاً پیش ازین بودی اجل تا عذابم کم بدی اندر وجل

در تفسیر این قول رسول (ع) مامات من مات الا ویتمنی الخ

(۲) زان بفرمودست آن نیکو رسول که هرآنکه مرد وکرد از تن نزول

(۳) نبود او را حسرت نفلان و موت لیککه باشد حسرت تقصیر و فوت

(۴) هرکه میرد خود تمنی باشدش که بدی زین پیش نقل مقصدش

(۵) گر بدی بد تا بدی کمتر بدی ورتقی تا خانه زوتر آمدی

- (۱) ذَا الْقَبِيحِ قَالَ مَا كُنْتُ الْخَبِيرَ
 قَدْ أَزْدْتُ لَوْ لِي كَانَ الْعُبُورُ
 (۲) أَنْقَصَ مِنْ حِرْصِكَ وَجَهَ الْقُنُوعِ
 أَنْتَ لَا تَخْمِشُ لِكَبِيرٍ فَيْكَ لَمْ
 (۳) هَكَذَا مِنْ بَخْلِكَ وَجْهًا لِحُودِ
 مَنْ جَمِيلٌ هُوَ مِنْ شَيْطَنِيَّةِ
 (۴) ذَا الْجَنَاحِ مَنْ هُوَ لِلْجَنَّةِ
 ذَا الْجَنَاحِ مَنْ هُوَ شَقَّ الطَّرِيقِ
 أَنَا كُلُّ نَفْسٍ سِتْرًا كَبِيرُ
 أَسْرَعَ مِنْ ذَا لَكَانَتْ ذِي السُّتُورِ
 وَبِكَ لَا تَخْمِشُ كَذَا وَجْهَ الْخُشُوعِ
 .. وَغُرُورٍ لَا وَلَا تُبْدِي الْأَلَمَ ..
 أَنْتَ لَا تَخْمِشُ وَلَا وَجْهَ السُّجُودِ
 وَبِكَ لَا تَخْمِشُهُ أَوْ هَيْمَنَةِ
 زَانَ لَا تَقْلَعُ .. وَكُنْ ذَا فِطْنَةِ ..
 دَعَاهُ لَا تَقْلَعُ .. لَكَ نِعَمَ الرِّفَاقِ ..

ندم الحکیم من هذا السؤال لاجل بقاء الطاوس

- (۵) هُوَ لَمَّا النَّصِيحُ هَذَا سَمِعَا
 نَظَرَ الْحَالِ لَهُ مَا وَقَعَا
 وَلَكُمْ زَادَ أَتَيْنَا وَشَكِي
 بَعْدَ ذَا أَبْدَى النِّبَاحَ وَبَكَى

- (۱) گوید آن بد بیخبر من بوده ام
 (۲) از حرصی کم در آن روی قنوع
 (۳) همچنین از بخل کم در روی جود
 (۴) بر مکن آن پر خلد آرای را
 دسبدم من پرده می افزوده ام
 وز تکبر کم در آن روی خشوع
 وز بلیسی چهره خوب سجود
 بر مکن آن پر ره پیمای را

پشیمان شدن آن حکیم ازین سؤال بجهت غریه طاووس

- (۵) چون شنید این پند دروی بنگریست
 بعد از آن در نوحه آمد میگریست

وَعَوِيلُ جَرَّ سُقْمًا وَخَطَرَ
 قَدْ بَكَى أَيْضًا وَوَأَسَاهُ كَدَرُ
 رَيْشُهُ لَمَّا عَلَى الْحَالِ أَطْلَعَ
 وَبَكَى أَيْضًا وَشَبَّ كَالضَّرَمِ
 لِمَ سَأَلْتُ وَهُوَ غَمًّا وَمَلَالُ
 لَهُ فِي هَذَا الْهِيَاجِ وَالنَّصَبِ
 فِي التُّرَابِ الْمَاءُ.. كَالْوَدْقِ انْهَمَلَ..
 مُدْرَجٍ قَبْلَ السُّؤَالِ وَالْخِطَابِ
 مِنْ عَلَى الْأَرْوَاحِ فِيهَا اضْطَرَبَتْ
 أَظْهَرَتْ وَالْفَرِشَ كَلًّا وَالْمَلَكُ
 شَكَّ لِلْعَرْشِ انْتَمَتْ جَلَّتْ عَلَا
 نُمِي لِلْعَرْشِ تَحِييُ بَهْنَا

(۱) مِنْهُ نُوحٌ وَبَكَاءٌ قَدْ ظَهَرَ
 لِبُكَاءِهِ كُلِّ مَنْ مِنْهُ حَضَرَ
 (۲) ذَاكَ مَنْ قَدْ سَأَلَ مِمَّ قَلَعَ
 صَارَ مِنْ غَيْرِ جَوَابٍ بِنَدَمِ
 (۳) أَنْ فُضُولِيًّا أَنَا مِنْهُ السُّؤَالُ
 كَانَ مَمْلُوءًا أَنَا صِرْتُ السَّبَبُ
 (۴) يَقْطُرُ مِنْ عَيْنِهِ ذَاتِ الْيَمَلِ
 وَبِكُلِّ قَطْرَةٍ أَلْفُ جَوَابِ
 (۵) نُوحَةً بِالصِّدْقِ تَوًّا ضَرَبَتْ
 ضَرَبَتْ حَتَّى الْبُكَاءِ لِلْفَلَكَ
 (۶) فَالْقُلُوبُ هِيَ وَالْعَقْلُ بِلَا
 فِي حِجَابٍ وَبُنُورٍ وَسَنَا

هر که آنجا بود در گریه اش فکند
 بی جوابی شد پشیمان می گریست
 وز غم پر بود شورانیده ام
 اندر آن هر قطره مدرج صد جواب
 تا که چرخ و عرش را گریان دند
 در حجاب از نور عرشی می زیند

(۱) نوحه و گریه و زاری دردمند
 (۲) وانکه می پرسید پر کردن ز چیست
 (۳) کز فضولی من چرا پرسیده ام
 (۴) می چکید از چشم تر بر خاک آب
 (۵) گریه با صدق بر جانها زند
 (۶) عقل و دلها بی گمانی عرشیند

فی بیان ان الروح والعقل فی الماء والطين محبوسان کحبس
هاروت وماروت فی بئر بابل (۱)

- (۱) ذَانِ الْاِثْنَانِ النَّظِيفَانِ ذِمَّا مِثْلَ هَارُوتَ وَمارُوتَ هُمَا
فی قَلِيبٍ مُّوَحِّشٍ دَوْمًا هُنَا رُبَطًا قَيَّدَ بَلَاءٍ وَعَنَا
(۲) فَهُمَا فِي الْعَالَمِ ذَا الْاَسْفَلِ اَبَدًا وَالشَّهْوَةِ وَالِدَغَلِ
(۳) حَبَسًا فِي الْبُئْرِ ذِي لَا بِاخْتِيَارِ عَلَّمَا الْاَخْيَارَ كَلَّا وَالِشَّرَارِ
(۴) سِحْرًا اَوْ ضِدًّا لِسِحْرِ مِنْ كِلَا ذَيْنَ لَكِنْ نَصَاهُم اَوَّلًا
اِصْحُوا مِنَّا السِّحْرَ لَا تَتَّخِذُوا مِنْهُ لَمْ تَنْتَفِعُوا ذَاكَ اَنْبِذُوا

(۱) فی حاشیه البیضاوی ولعله من رموز الاوائل المراد باحد الملکین الروح الانسانی والاخر العقل ووجه التعبير بالملکین انهما مصدران لکل خیر والمراد بالمرأة المسماة بزهره النفس الامارة والمراد بکونهما محبوسین فی بئر بابل ابتلاء الروح والعقل بالبدن الترابی وبکونهما معذبین فی البئر الی یوم القیمة وهو عبارة عن ابتلائهما بالکدورات البشریة الی الموت - ثم عند خراب عالم البدن يعود ان الی عالم الانوار -

در بیان آن که عقل و روح در آب و گل محبوسند همچون
هاروت و ماروت در چاه بابل

- (۱) همچو هاروت و چو ماروت آن دو پاک بسته اند اینچا بچاه سهمناک
(۲) عالم سفلی و شهوانی درند اندرین چه گشته اند از جرم بند
(۳) سحر و ضد سحر را بی اختیار زین دو آموزند نیکان و شرار
(۴) لیک اول پند بدهندش که هین سحر را از ما میاورد مهین (۱)

(۱) اشاره بآیه (وما انزل علی الملکین ببابل هاروت وماروت وما یعلمان من احد حتی یقولا انما نحن فتنه فلا تکفر - سبزواری صفحه ۳۴۴ و بحر العلوم صفحه ۳۸ جزء ۵ این آیه را تفسیر نمودند -

- (۱) نَحْنُ هَذَا السِّحْرَ دَرَسًا يَا فُلَانُ
 نُلْقِي لِلْمَلَوَى وَبَغْيِ الْإِمْتِحَانِ
- (۲) مَا تَرَوْمُ الْإِمْتِحَانَ الْإِخْتِيَارَ
 وَجَبَ شَرْطًا بَغْيِ الْإِقْتِدَارِ
- (۳) لَكَ مَا كَانَ اخْتِيَارُ فَالْمِيُولِ
 فِيهِمُ خَيْرٌ وَشَرٌّ مُسْتَمَرٌّ
- (۴) حَيْثُ فِي النَّوْمِ لِهَذَا الزُّمَرَةِ
 أَبَدًا مَا وَجِدَتْ مِنْ قُدْرَةِ
- قِطَعَاتِ الْحَطَبِ هُمْ بِالْمَثَلِ
 أَشْبَهُوا قَدْ سَكُنُوا حَتَّى عَجَلِ
- (۵) نَجَسٌ فِي الْبَيْنِ يَأْتِي وَعَلَى
 ذِي الْكِلَابِ النَّائِمَاتِ فِي الْبَلَا
- نَفْخُ صُورِ الْحِرْصِ مِنْهُمْ وَالطَّمَعِ
 يَضْرِبُ يُظْهِرُ مَا مِنْهُمْ وَقَعَ

(۱) كانه يقول اذا لم توجد القدرة لا يثبت النوم ولا يظهر مثلاً الميل فى الانسان كالكلاب النائمين والخير والشر مخفى عنهم فاذا لم تكن لهم قدرة فهذه جماعة كلاب الميول والاختيار اختفت ونامت اختفاء قطع الحطب اذا نامت واحترقت فى النار ساكنة - والكلمة رده بفتح الراء بمعنى الضف فى الحرب - و قال فى المنهج على ان رده بفتح الراء بمعنى اصطفوا واجتمعوا -

- (۱) ما بيا موزيم اين سحر اى فلان
 از براى ابتلا و امتحان
- (۲) كامتحن را شرط بايد اختيار
 اختيارى نبودت بى اقتدار
- (۳) سيلها همچون سگان خفته اند
 اندر ايشان خير و شر بنهفته اند
- (۴) چونكه قدرت نيست خفته اند اين رده
 همچو هيزم پارها و تن زده
- (۵) تا كه مردارى درآيد در ميان
 نفخ صور حرص كويده بر سگان

- (۱) فِي الزُّقَاقِ ذَاكَ إِذْ كَانَ حِمَارَ
مِائَةِ كَلْبٍ يَقْبِذُ النَّوْمَ كَانَ
(۲) فَالْحُرُوصُ مَنْ يَكْتُمُ الْغَيْبَ قَدْ
أَسْرَعَتْ سَيْرًا وَمِنْ جَيْبِ لَهَا
(۳) كُلُّ كَلْبٍ شَعْرُهُ بِالْمَرَّةِ
(۴) حَرَكٌ فِي حِدَّةٍ مِنْهُ الذَّنْبُ
نِصْفُهُ الْفَوْقِيُّ حَقْدٌ وَغَضَبٌ
(۵) شُعْلَةٌ فِي شُعْلَةٍ مِنْ لَا مَكَانَ
(۶) وَاللَّهيبُ رَقْدٌ بَيْنَ الْبَدَنِ
حَيْثُ لَا صَيْدٌ لَهُمْ هُمْ رَقْدُوا
- جَيْفَةً نَتْنَا وَفِي قَيْدِ الْبَوَارِ
مِنْهُ يَقْطَاتًا غَدَى قَامَ عِيَانِ
سُتِرَتْ كَثْرًا وَلَمْ تُحْصَ بَعْدَ
أَخْرَجَتْ رَأْسًا بَدَتْ فِيمَا بِهَا
صَارَ سِنًا وَلِأَجْلِ الْخُدْعَةِ
نِصْفُهُ التَّحْتِيُّ خُدْعٌ وَرَيْبٌ
كَضَعِيفِ النَّارِ إِذْ تَلْقَى الْحَطَبَ
تَصِلُ حَتَّى السَّمَاءِ مِنْهَا الدُّخَانُ
مِائَةِ كَلْبٍ كَذَا رَهْنَ الدَّرَنِ
لَوْ بَدَى أَنَا إِلَيْهِ عَمِدُوا

صد سگ خفته بدان بیدار شد
تاختن آورد سر برزد ز جیب
وز برای حیلہ دم جنبان شده
چون ضعیف آتش که او یابد حطب
میروود دود و لهب تا آسمان
چون شکاری نیستشان بنهفته اند

(۱) چون در آن کوچه خری مردار شد
(۲) حرصهای رفته اندر کتم غیب
(۳) مو بموی هر سگی دندان شده
(۴) نیم زیرش حیلہ و بالا غضب
(۵) شعله شعله میرسد از لامکان
(۶) صد چنین سگ اندرین تن خفته اند

- (۱) اَوْهِيَ كَالْبَازِي وَالْعَيْنَ لَهُ
 (۲) فِي حِجَابٍ أَحْرَقَ حَتَّى بَانَ
 يَنْظُرُ الصَّيْدَ هُنَاكَ الْجَبَلُ
 (۳) لِلْسَّقِيمِ الشَّهْوَةُ رَهْنُ السُّكُونِ
 نَحْوَ سَمَتِ الصِّحَّةِ دَوْمًا رَكُضَ
 (۴) فَإِذَا لِبَطِيخٍ وَالْخُبْزِ نَظَرَ
 فِي الْجِلَادِ مَعَ حُبِّ اللَّذَّةِ
 (۵) لَوْ هُوَ كَانَ الصُّبُورَ فَالْنَّظَرَ
 ذَلِكَ التَّهْيِيجُ لِلطَّبْعِ السَّقِيمِ
 (۶) وَلَوْ الصَّابِرَ مَا كَانَ النَّظَرَ
 فَأَبْتَعَادُ السَّهْمِ عَنْ مَرَّةٍ بِلا
- خَيَّطُوا مِنْ عِشْقٍ صَيْدٍ وَوَلَهُ
 تُرْفَعُ الْبُرُّ طُلَّةً عَنْهُ عَلَنُ
 طَافَ مِنْ شَوْقٍ وَوَأْفَى الْقَلَلُ
 قَدْ غَدَتِ وَالْخَاطِرُ مِنْهُ يَكُونُ
 وَبِهَا الْمُنِيَّةُ وَافَى وَالْغَرَضُ
 مَعَ تَفَاحٍ أَتَى خَوْفُ الضَّرَرِ
 أَظْهَرَا مَا لَهُمَا مِنْ قُوَّةٍ
 نَفَعَهُ كَانَ بِهِ يَلْقَى الظَّفَرُ
 لَهُ كَانَ الْحَسَنَ يَغْدُوا السَّلِيمُ
 لَهُ لَوْ يُعْذَمُ أُولَى فِي النَّظَرِ
 دِرْعِ الْأُولَى لَهُ .. عِنْدَ الْمَلَأ ..

- (۱) یا چو بارانند دیده دوخته
 (۲) تا کلمه برداری و بیند شکار
 (۳) شهوت رنجور ساکن می بود
 (۴) تا به بیند نان و سیب و خربزه
 (۵) گر بود صبار دیدن سود اوست
 (۶) ورنه نباشد صبر پس نادیده به
- در حجاب از عشق صیدی سوخته
 آن گهان سازد طواف کوهسار
 خاطر او سوی صحت می دود
 در مصاف آید سزه و خوف بزه
 آن تهیج طبع مستش را نکوست
 تیر دور اولی زمرد بی زره

(۱) بزه بفتح اول و ثانی بمعنی گناه و خطا باشد و مردم نامراد و سسکین را نیز گویند
 و بمعنی جور و جفا هم آمده است (برهان قاطع) --

جواب الطاوس لذك السائل

- (۱) بَعْدَ أَنْ تَمَّ الْبُكَاءُ لَهُ قَالَ رُحْ لِلنَّوْنِ وَ لِرِيحٍ فِي عِقَالِ
 (۲) أَنْتَ مَعْقُودٌ إِلَّا تَنْظُرُ أَنْ كَلَّ سَمْتِ أَلْفُ غَمٍّ وَ حَزَنِ
 مَنِّي يَأْتِي لِأَجْلِ ذَا الْجَنَاحِ مَنْ بِهِ الْفَوْزَ حُرْمَتُ وَ النَّجَاحِ
 (۳) فَلَكُمْ صَيَّادِ الرَّحْمِ غَدَرُ مِنْهُ لِلْأَجْنَحَةِ هُذِي نَظَرُ
 وَأَمَّا عَمِي وَ فِي كُلِّ طَرَفٍ وَضَعَ فَخًّا وَ سَوَانِي الْمَهْدِ
 (۴) وَلَكُمْ رَامِي السِّهَامِ لِي كَثِيرُ فِي الْهَوَاءِ سَدَدَ السَّهْمِ الْخَطِيرِ
 (۵) يَطْلُبُ الْأَجْنَحَةَ هُذِي لِأَنَّ مَا لِي مِنْ قُوَّةٍ فِي ذِي الْفِتَنِ
 وَالْقَضَا هَذَا وَ هَذَا الْإِبْتِلَا لَا وَلَا ضَبْطُ أُرُوحِي فِي الْمَلَأِ
 (۶) فَلْيَ الْآحْسَنُ أَنْ أَعْدُوا الْقَبِيحِ وَ الْكَرِيهَ أَنَا لَا الصَّفْوَ الْمَلِيحِ
 لَا كُؤْنَ آمِنًا فِي التَّيِّهِ ذَا وَ الْجِيَالِ وَ بَقْلٍ لِي الْأَذَى

جواب گفتن طاوس آن سائل را

- (۱) چون زگریه فارغ آمد گفت رو که تورنگ و بوی را هستی گرو
 (۲) آن نمی بینی که هر سو صد بلا سوی من آید پی این بالها
 (۳) ای بسا صیاد بی رحمت مدام بهر این پر ها نهی هرسو دم
 (۴) چند تیر انداز بهر بالها تیر سوی من کشد اندر هوا
 (۵) چون ندارم زور و ضبط خویشتم زین قضا و زین بلا و زین فتن
 (۶) آن به آمد که شوم زشت و کریه تا بوم ایمن درین لهسار و تیه

- (۱) ذَا سِلَاحٍ الْعُجْبِ مِنِّي يَافَتَى صَارَ وَهُوَ لِي بِالْمَوْتِ أَتَى
 أَوْرَدَ الْعُجْبُ لِكُلِّ مُعْجَبٍ مِائَةَ أَلْفٍ بَلَا أَوْ غَضَبٍ
 بیان آن التفطن والتفطن فی مال دنیا ایضاً کریش الطاوس عدوا لروح
 (۲) فَكَثِيرٌ مَا مِنَ الْفَنِّ وَرَدَ مُهْلِكًا لِلنَّيِّ فِي جُهْدٍ وَجَدَ
 إِذْ إِلَى الْحَبِّ يَصِيرُ الشَّرْكَاءُ لَا يَرَى وَهُوَ لَهُ قَدْ أَهْلَكَ
 (۳) إِخْتِيَارُ حَسَنٍ مِمَّنْ مَلَكَ نَفْسَهُ فِي (إِتَّقُوا) مَعَهَا سَلَكَ
 (۴) حَيْثُ مِنْكَ الْحِفْظُ وَالتَّقْوَى أَبَدَ لَمْ تَكُ إِلَّاكَ مِنْهَا .. وَالْأَسَدُ..
 تَبْعِدُ الْأَلَّةَ تَرْمِي الْإِخْتِيَارَ بِهِمَا السَّخْطُ تَلَاقِي وَالْدَّمَارُ

(۱) این سلاح عجب من شد ای فتی عجب آرد معجبان را صله بلا (۱)

در بیان آن که هنرها و زیرکیها در مال دنیا هم چون پر طاوس
 عدو جان است

- (۲) این هنر آمد هلاک خام را کز پی دانه نبیند دام را
 (۳) اختیار آن را نکو باشد که او مالک خود باشد اندر اتقوا
 (۴) چون نباشد حفظ و تقوی زینهار دور کن آلت بینداز اختیار

(۱) پیش ازین بیت این دو بیت در نسخه لکناهور بر نسخه المنهج القوی اضافی است
 برکنم پرهای خود را یک به یک تا نیندازد بدادم هر کلک
 نزد من جان بهتر از بال و پراست جان همانند باقی و تن ابتر است
 کلک بر وزن فلک شوم و ناسبارک و مصغر کل نیز بجهت تحقیر میشود و میشود مصغر کل
 بضم کاف فارسی با که کنایه از فریب باشد چونکه گل زدن و گل خوردن چنانکه کول باکاف
 فارسی و واو هم باینمعنی است سبزواری صفحه ۴۰۳ در برهان قاطع از معانی کلک بوم و سردرد
 و مصغر کل باشد که کچل است -

- (۱) فَأَخْتِيَارِي وَمَحَلُّ الْجَلْوَةِ
 أَقْلَعُ مِنِّي الْجَنَاحَ إِذْ غَدَى
 (۲) ذَا الْجَنَاحُ مِنْهُ قَدْ خَالَ الصُّبُورُ
 أَبَدًا لَا يُقْذِفُ هَذَا الْجَنَاحُ
 (۳) فَالْجَنَاحُ لَهُ مَا جَرَّ الضَّرَرَ
 أَبَدًا لَا تَقْلَعُ إِنْ مِنْهُ وَرَدُ
 (۴) لَكِنِ الْخَصْمُ الْأَلْدُ لِي أَنَا
 حَيْثُ أَنْ مِنْ إِجْتِلَاءٍ مَالِيَا
 (۵) لَوْ حُفَاطِي كَانَ وَالصَّبْرُ الْحَسَنُ
 بِاخْتِيَارِي الدَّوْلَةَ مِنِّي تَزِيدُ
 (۶) أَنَا عِنْدَ الْفِتَنِ مِثْلُ الشَّمْلِ
 لَا يَلِيقُ السَّيْفُ يَأْتِي بِيَدِي
- لِي الْجَنَاحُ ذَا حَلِيفُ الشَّهْوَةِ
 قَاصِدًا رَأْسِي وَبِالْقَدْرِ بَدَى
 لَمْ يَكُ حَتَّى لَهُ بَيْنَ الشُّرُورِ
 مَنْ هُوَ لِلْفَوْزِ صَدِّ وَالنَّجَاحِ
 قُلْ لَهُ مِنْكَ الْجَنَاحُ هَبْ زَهْرُ
 سَهْمِ التُّرْسِ لَهُ تَوًّا أَعْدُ
 ذَا الْجَنَاحُ الْحَسَنُ السَّامِي سَنَا
 أَبَدًا صَبْرٌ .. وَحِلْفٌ لِلرَّيَا ..
 لِي دَلِيلًا وَنَصِيرًا فِي الزَّمَنِ
 وَسَعِدْتُ الْعُمَرُ بِالْحِطِّ الْجَدِيدِ
 أَوْ كَيْطَفٍ مَا لَهُ هَادٍ يُدَلُّ
 أَوْ لِحَرْبٍ أَنْهَضُ فِي مُفْرَدِي

برکنم پر را که در قصد سرامت
 تا پرش در نفعند در شرو شور
 گر رسد تیری به پیش آرد سخن
 چونکه از جلوه گری صبریم نیست
 بر فزودی ز اختیارم کزو فر
 نیست لائق تیغ اندر دست من

(۱) جلوه گاه و اختیارم این پرست
 (۲) نیست انگارد پر خود را صبور
 (۳) پس زیانش نیست پرگو پر ممکن
 (۴) لیک بر من پر زبیا دشمنی است
 (۵) گر بدی صبر و حفاظم راهبر
 (۶) همچو طفلانم یا چو مست اندر فتن

- (۱) لَوْ لِي عَقْلٌ غَدِي وَ الْمُتَزَجِرُ
 فِي يَدِي السِّيفُ يَكُونُ ذَا الظَّفَرِ
 (۲) وَجَبَ عَقْلٌ كَمِثْلِ الشَّمْسِ قَدْ
 وَهَبَ النُّورَ وَ أَهْدَى لِلرَّشَدِ
 كَيْ هُوَ يَضْرِبُ نُوراً وَ الصَّوَابُ
 لَا سِوَاهُ وَ لَكُمْ جَلَّى السَّحَابِ
 (۳) إِذْ قَقَذْتُ الْعَقْلَ شَعَّ وَ الصَّلَاحُ
 فَلِمَهُ فِي الْبِئْرِ لَمْ أُلْقِ السِّلَاحُ
 (۴) سَيْفِي وَ التُّرْسَ حَالاً أَقْدِفُ
 أَنَا فِي الْبِئْرِ لِأَنِّي أَعْرِفُ
 يَغْدُو وَهُوَ قَاتِلِي عِنْدَ الْكِفَاحِ
 أَن يَغْدُو وَهُوَ قَاتِلِي عِنْدَ الْكِفَاحِ
 (۵) حَيْثُ مَالِي نَاصِرٌ أَوْ سَتَدُ
 لَا وَ لَا الْقُوَّةُ وَ الْمُعْتَمَدُ
 سَيْفِي يَأْخُذُ مِنِّي وَ عَلَيَّ
 رَأْسِي يَضْرِبُ .. مَا بَيْنَ الْمَلَأِ ..
 (۶) رَغَمَ هَذِي النَّفْسِ مَنْ قَدْ وَقَّحَتْ
 عَادَةً .. لِلْحَسَنِ مَا صَلَحَتْ ..
 مَنْ هِيَ لَمْ نَسْتَرِ الْجَهَّ أَنَا
 أَخْمِشُ الْوَجْهَ لَهَا أُولَى الْعَنَا

- (۱) گر مرا عقلی بدستی منزجر
 تا زند تیغی که نبود جز صواب (۱)
 (۲) چون ندارم عقل تابان و صلاح
 پس چرا در چاه نندازم سلاح
 (۳) در چه اندازم کنون تیغ و میجن
 کاین سلاح خصم من خواهد شدن
 (۴) چون ندارم زور و یاری و سند
 تیغ او بستاند و بر من زند
 (۵) رَغَمَ این نفس و قیحه خوی را
 کونیوشد رو خراشم روی را

- (۱) کَی لَهَا هَذَا الْجَمَالُ وَالْکَمَالُ
 مَا بَقِيَ قَبْدَ الدَّمَارِ وَالْوِیَالِ
 (۲) حَیْثُ فِی ذِی النِّیَّةِ الْخَمْسُ عَرَى
 حَقٌّ بِالضَّرْبِ لَهَا ذَا الْوَجْهِ أَنْ
 (۳) وَلَوْ أَنَّ قَلْبِی الطَّبَعِ السَّمِیْزِ
 (۴) مَظْهِراً غَیْرَ الصَّفَاءِ حَیْثُ أَنْ
 مَا رَأَيْتُ الْخَصْمَ أَبْصَرْتُ عَجَلَ
 (۵) کَی لَهُ سَیْفِی لَا یَغْدُو الْکَمَالُ
 (۶) أَهْرَبُ مَا دَامَ مِنِّی الْعِرْقُ کَانَ
 وَمَتَى مِنْ نَفْسِهِ سَهْلٌ بِأَنْ
- یَنْقُصُ حَتَّى إِذَا مِنْ ذَا الْجَمَالِ
 أَنَا لَا أَغْدُو.. وَلَا أَخْشَى الزَّوَالِ..
 مِنْ وَبَالٍ إِذْ لَهَا بَیْنَ الْوَرَى
 یُسْتَرُّ فَهُوَ الْمُتِیْرُ لِلْقَمَنِ
 وَجَدَ وَجْهَی الْجَمِیلُ لَنْ یَصِیرَ
 قُوَّةَ وَالْعَقْلَ وَالتَّقْوَى زَمَنَ
 لِی کَسَرْتُ السِّلَاحَ مَا حَصَلَ
 وَعَلِیَّ خَنْجَرِی یَغْدُو الْوَبَالُ
 فِی حِرَاکِ وَبِی الْحَرَّ أَبَانَ
 یَهْرَبُ الْمَرْءُ وَلَوْ أَدْنَى زَمَنَ

- (۱) تا شود کم این جمال و این کمال
 (۲) چون بدین نیت خراشم بزه نیست
 (۳) گر دلم خوی ستیری داشتی
 (۴) چون ندیدم زور و فرهنگ و صلاح
 (۵) تا نگردد تیغ من او را کمال
 (۱) می گریزم تا رگم جنبان بود
- چون نمائد زو کم افتم در و بال
 که بزخم این روی را پوشید نیست (۱)
 روی خویم جز صفا نفراشتی (۲)
 خصم دیدم زود بشکستم سلاح
 تا نگردد خنجرم بر من و بال
 کی فرار از خویشتن آسان بود

(۱) سبزواری صفحه ۳۴۵ بزه بشدد بزه بمعنی گناه است - ولی صحیح آنست که در برهان قاطع نوشته بزه بفتح اول و ثانی گناه و خطا باشد و سردم نامراد و مسکین که در صفحه ۱۲۳ ذکر شده -

(۲) یعنی اگر دل خوی پنهانی داشت از ذکر قلبی و سیرت ایزدی از ماندن صفا صوری باکی نبود ولیکن چون ندیدم -

- (۱) ذَاكَ مَنْ مِنْ غَيْرِهِ اخْتَارَ الْفَرَارَ مِنْهُ إِذْفَرَ لَهُ يَلْقَى الْقَرَارَ
 (۲) أَنَا إِذْ خَصَمِي أَنَا أَيْضًا أَنَا شَغِلِي كَانَ الْفَرَارُ وَالْفَرَارُ
 (۳) لَا يَهْنِدُ آمِنٌ لَا فِي خَتَنَ ذَاكَ مَنْ كَانَ لَهُ كُلُّ زَمَنٍ
 (۴) إِذْ فَنَاهُ صَارَ مِنْ فَقْرٍ يُزِينُ لَهُ وَهُوَ فَخْرُهُ مَعَهُ قَرِينٌ
 هُوَ مِثْلُ أَحْمَدَ لَا فِي ظِلَالٍ لَسْتُ أَلْقَى بَعْدَ هَذَا مِنْ قَرَارٍ
 .. لَا يَبْنِي لَهُ مَلَجًا أَوْ وَطَنَ ..
 خَصْمُهُ الظِّلُّ لَهُ مَعَهُ اقْتَرَنَ
 صَارَ .. وَالشَّمْسُ بَدَى لَا فِي زَوَالٍ ..

- (۱) آن که از غیری بود او را فرار چون ازو ببرید گیرد او قرار
 (۲) من که خصم هم منم اندر گریز تا ابد کار من آمد خیز خیز
 (۳) نی بهندست ایمن و نی درختن آن که خصم اوست سایه خویشتن (۱)
 (۴) چون فناش از فقر پیرایه شود او محمد وار بی سایه شود

(۱) سایه خویشتن مراد از سایه تن است که با همگی هستی که دارد سایه روح اسری

فی بیان صفة الفانین الامنین من شرور انفسهم ومن فنون مهارتهم
لان الفانین فی بقاء الحق هم كالنجوم الفانیة
فی شمس النهار ولیس للفانی آفة خطر الخوف

- (۱) فِخْرِی الْعَقْرُ لَهُ صَارَ الْفَنَّا زِينَةً لِّمَا هُوَ كَانَ هُنَا
أَشْبَهَ الشُّعْلَةَ لِلشَّمْعِ الظَّلَالُ زَالَ عَنْهُ .. مُطْلَقَ النُّورِ اسْتَحَالَ ..
(۲) حَيْثُ أَنَّ الشَّمْعَ رَأْسًا وَقَدَّمَ صَيَّرَ بِالْجُمْلَةِ الظَّلَّ انْعَدَّمَ
مِنْهُ مَا دَارَ عَلَيْهِ بَلْ عَبَّرَ مَا لَهُ مَعَهُ مَسِيرٌ أَوْ مَقَرٌّ
(۳) إِنَّ جِسْمَ الشَّمْعِ مِنْ ذَاتِ لَهُ .. وَالْوُجُودِ وَهُوَ صَبٌّ وَلَهُ ..
فِي الشَّمَاعِ هَرَبَ مِنْ أَجَلِهِ قَدْ أَرِيقَ الشَّمْعُ .. يَلْوُ فِعْلِهِ ..
(۴) قَالَ مِنْ أَجَلِ فَنَّاكَ ذَا أَنَا قَدْ أَرَقْتُ .. وَلِي زَادَ الْعَنَا .. (۱)
قَالَ أَيْضًا مِثْلَكَ يَا ذَا أَنَا قَدْ غُنِيتُ وَهَرَبْتُ فِي الْفَنَّا

(۱) ای لما سمع الشمع من جسمه هذا الكلام قال له مجيباً بلسان حاله انا ايضاً

هربت الى الفناء لانى علمت ان بعد الفناء بقاء -

در صفت آن بی خود آن که از شر خود و از هنر خود ایمن شده اند
که فانی اند در بقای حق هم چون ستارگان که فانی اند روز در نور
آفتاب فانی را خوف آفت خطر نیست

- (۱) فقر فخری را فنا پیرایه شد چون زبانه شمع او بی سایه شد
(۲) شمع شد جمله زبانه پا و سر سایه را نبود بگرد او گذر
(۳) موم از خویش و از سایه گریخت در شمع از بهر او که شمع ریخت (۱)
(۴) گفت از بهر فنایت ریختم گفت من هم در فنا بگریختم

(۱) الموم بالفارسية قفیر زنبور العسل اللذى مند ومن الشخم وغيره يعمل الشماع الشمع -

- (۱) وَإِذَا مَا الشَّمْعُ فِي النَّارِ الْفَنَاءُ
 أَنْتَ لَا تَنْظُرُ وَلَا يَأْتِي أَثَرُ
 (۲) فَيَرْفَعِ الظُّلْمَةُ بَانَتِ جِهَارُ
 جِسْمُ ذَلِكَ الشَّمْعِ.. وَهُوَ قَدْ قَنَى
 (۳) بِخِلَافِ جِسْمِ شَمْعِ الْبَدَنِ
 لَهُ نُورُ الرُّوحِ يَزْدَادُ ضِيَاءُ
 (۴) ذَا الشَّمَاعِ الْبَاقِي دَوْمًا خَلَدُ
 إِنَّ شَمْعَ الرُّوحِ قُدْسِيٍّ وَمِنْ
 كَلَّهُ صَارَ فَلِلشَّمْعِ الضِّيَاءُ
 كَلَّهُ إِذْ ذَلِكَ بَادَ وَغَدَرَ
 صُورَةُ نَارٍ لَهَا كَانَ الْقَرَارُ^(۱)
 .. وَانْمَحَى مِنْهُ الضِّيَاءُ وَالسَّنَاءُ
 مِنْهُ مَا النَّقْصُ أَتَى فِي زَمَنِ
 .. فَهُوَ نُورُ النُّورِ لُطْفًا وَصَفَاءُ
 ذَلِكَ كَانَ الْفَانِي وَالْمُتَقَدِّ
 شُعْلَةً لِلرَّبِّ تُنْمَى.. لَمْ تَبْنَ ..

(۱) ای نار الشمع الظاهری فی رفع الظلمة الظاهرة وصورة النار فانیة فی الشمعة فان هست هنا اصلها است و الهاء زائدة مصروفة الى لفظ پايدار و بالعربية اداة التنوين يعنى نار الشمعة دافعة للظلمة الظاهرة وبقائها بالشمعة واما شمع الجسم مادام انه ناقص بنار العشى نور تلك الروح سزداد فاذا زال شمع الجسم وفنى بعده دام وبقى نور الروح واما نور الشمعة قائم بالشمعة فاذا فثيت الشمعة وزال النور ولهذا قال (برخلاف موم شمع جسم كان) والظاهر ان كلمة آشكار فى المصراع الاول مصروفة الى كلمة هست التى فى اوله وليست مصروفة لكلمة (ظلمت) كما ذكره فى النهج -

- (۱) شمع چون درنار کلى شد فنا
 (۲) هست اندر رفع ظلمت آشکار
 (۳) برخلاف موم شمع جسم كان
 (۴) اين شمع باقى و آن فانى است
 نى اثر بينى زشمع و نى ضيا
 آتشى صورت بموى پايدار^(۱)
 تا شود کم گردد افزون نور جان
 شمع جان از شعله ربانى است

(۱) آتش صورت يعنى آتش عالم شهادت بموم قائم است (خلاف موى شمع جسم يعنى شمع درجسد که روح اسرى مجرد است در آنجا قائم بآتش است و چون کم گردد و فانى شود اين موم و اين تن اين آتش انور و ابتر گردد صفحه ۳۴۵ سبزوارى -

- (۱) ذَا الشُّعَاعُ بَقِيَ وَالمُقْتَرَضُ
 لا شُعَاعُ الشَّمْعِ فَإِنْ وَالعَرَضُ
 مِثْلُ نُورٍ.. وَبِهَا الشَّمْسُ اهْتَدَتْ..
 بَتَّةَ عَنْهَا لَهَا بَانَ السَّنَا
 وَمَتَى لِلْقَمَرِ الظِّلُ زَمَانُ
 طَلَبَ مَنْ لَا يَذَاتُ ذَاكَ أَنْ
 كُنْ كَقُرْصِ الْقَمَرِ أَحْكِيهِ صِفَاتُ
 رَاحَ نُورُ الْقَمَرِ الْمُطْلَبُ
 لِلْغَمَامِ نُورُهُ الزَّاهِي اللَّبَابُ
 صَارَ ذَا الْبَدْرِ الْكَبِيرُ بِالْجَلَالِ
- (۲) هَذِهِ الشُّعْلَةُ لِلنَّارِ بَدَتْ
 بَمَدِّ الظِّلِّ الَّذِي قَيْدَ الْفَنَاءِ
 (۳) لِلْغَمَامِ الظِّلُّ فَوْقَ الْأَرْضِ كَانَ
 (۴) بِالْجَلِيسِ حُسْبَ يَا مَنْ حَسَنُ
 تَخْلَعُ الْغَيْمِيَّةُ فِي لَا يَذَاتُ
 (۵) أَيْضًا إِنْ جَاءَ غَمَامٌ مُذْهِبُ
 (۶) بَقِيَ مِنْهُ الْخِيَالُ مِنْ حِجَابِ
 ضَعْفَ أَنْقَصَ مِنْ نُورِ الْهِلَالِ

(۲) اراد بالسحاب سحاب البشرية و بقصر القمر قمر الروح -

- (۱) این شعاع باقی آمد مفترض
 نی شعاع شمع فانی شد عرض
 (۲) این زبانه آتشی چون نور بود
 سایه فانی شدن زو دور بود
 (۳) ابر را سایه پیفتد بر زمین
 ماه را سایه نباشد هم‌مشین
 (۴) بی خودی بی ابر است ای نیک‌خواه
 باش اندر بیخودی چون قرص ماه
 (۵) باز چون ابری بیاید رانده
 رفت نور از سه خیالی مانده
 (۶) از حجاب ابر نورش شد ضعیف
 کم ز ماه نو شد آن بدر شریف

(۱) باز چون ابری بیاید رانده یعنی باز این افاده است که چون گرفتار خودی شود ذات حق در حجاب شود که این خودی مانع است از بقاء بحق پس ذات بجز در خیال نماند چنانکه چون ابر آید نور ماه جز خیال نماند -

- (۱) بِالْغَمَامِ وَالْغُبَارِ ذَا الْقَمَرِ
يَظْهَرُ مِنَّا الْخَيَالُ فِي النَّظَرِ (۱)
وَالْغَمَامُ الْبَدَنُ نَفْتَكِرُ
بِالْخَيَالِ صَيَّرَ إِذْ يَظْهَرُ
(۲) وَلِلْطَفِ الْقَمَرِ أَنْظُرْ ذَا غَدَى
لُطْفُهُ أَيْضًا لَنَا فِيهِ هَدَى
أَنْ هُوَ قَالَ لَنَا السُّحْبُ الْعَدُو
تَمْنَعُ الرُّوحَ الْعُرُوجَ لِلْعُلُو
(۳) مِنْ سَحَابٍ وَغُبَارٍ ذَا الْقَمَرِ
فَارِغْ مِنْهُ الْمَدَارُ وَالْمَقَرِ
(۴) كَانَ فَوْقَ الْفَلَكَ السَّامِي الْغَمَامُ
صَارَ خَصْمَ رَوْحِنَا جَرَّ الْجَمَامِ
إِذْ هُوَ مِنْ عَيْنِنَا أَخْفَى الْقَمَرِ
وَلَنَا أَعْمَى مِنَ الْقَلْبِ الْبَصَرِ
(۵) ذَا الْحِجَابِ الْحُورِ بِاللُّطْفِ أَخَالَ
كَالْعُجُوزِ الْبَدَرِ سَوَى مِنْ هَلَالٍ

(۱) فتكون السحب بالنسبة لاهل الظاهر الاهواء النفسانية و بالنسبة لاهل الباطن الدنيا والاخرة وهما حرامان على اهل الله والسحب المانعة عن الوصول الى الله اعداء الله -
(۲) كانه يقول الحجب النفسانية والاغراض الجسمانية ترى المجاييب الذين هم كالبحور عجائز قبائح وترى اصحاب الكمال اللذين هم كالبدن الانور انقص من الهلال وانه تعالى نظر لنا ولهذا علمنا انه دعى اعداءنا بالاعداء -

- (۱) مه خیالی می نماید ز ابر و گرد
(۲) لطف سه بنگر که این هم لطف اوست
(۳) مه فراغت دارد از ابر و غبار
(۴) ابر ما را شد عدو و خصم جان
(۵) حور را این پرده زالی می کند
ابر تن ما را خیال اندیش کرد
که بگفت او ابرها ما را عدوست
بر فراز چرخ دارد مه مدار
که کند مه را ز چشم ما نهان
بدر را کم از هلالی می کند

- (۱) أَنْقَصَ وَالْقَمَرَ أَجَلَسْنَا
جَانِبَ الْعِزَّةِ مَنْ خَاصَمَنَا
عَدَّ خَصْمَ نَفْسِهِ .. فَهَوَّ لَنَا
كَانَ مِنْ ذَا الْقَمَرِ مَاءُ السَّحَابِ
كُلُّ مَنْ لِلْقَمَرِ يَدْعُوا السَّحَابِ
(۲)
(۳) حَيْثُ نُورُ الْقَمَرِ فَوْقَ السَّحَابِ
أُنْزِلَ الْوَجْهُ الْعَبَّوسُ ذُو الْحِجَابِ
يُدَلُّ بِالْكُلِّيِّ فِي نُورِ الْقَمَرِ
.. وَاكْتَسَى مِنْهُ جَمَالًا وَسَفَرًا ..
(۴) هَبَّهٖ بِالنَّوْنِ غَدَى مِثْلَ الْقَمَرِ
مُسْتَعَارٌ مِنْهُ بِالْبَيْتِ غَدَرٌ
فِي السَّحَابِ النُّورُ ذَاكَ لِلْقَمَرِ
عِزْلًا مِنْ غَيْرِ شُغْلٍ وَالبَصَرِ
(۵) فِي الْمَعَادِ الشَّمْسُ هَذِي وَالْقَمَرُ
صَارَ فِي أَصْلِ الضِّيَاءِ فِعْلُهُ
كَرِي بِذَا الْمَلِكِ يَرَى وَالْمُسْتَعَارَ
إِذْ ذَاكَ كَانَ شُغْلُهُ
ذَا الرِّبَاطِ الْفَانِي قَيْدَ الْبَوَارِ

دشمن ما را عدوی خویش خواند
هر که مه خواند ابر را او گمراه است
روی تاریکش ز مه مبدل شده است
اندر ابر آن نور مه عاریتی است
چشم دراصل ضیا مشغول شد
وین رباط فانی از دار القرار

(۱) ماه ما را در کنار عز نشانند
(۲) تاب ابر و آب او خود از مه است
(۳) نور مه بر ابر چون منزل شده است
(۴) گرچه همرنگ مه است و دولتی است
(۵) در قیامت مهر و مه معزول شد
(۶) تا بداند ملک را از مستعار

- (۱) یَدْرِی مِنْ دَارِ الْقَرَارِ الْعَارِیَةِ كَانَتْ الظُّرُّ لِأَمْرِ غَادِیَةِ (۱)
یَوْمًا أَوْ یَوْمَیْنِ یَا أُمُّ لَنَا اسْحَبِی فِی جَنِّیْكَ رِفْقًا بِنَا
(۲) فَالْجُنَاحَ لِي السَّحَابُ وَالْحِجَابُ ذَا انْكَشِفُ كَمْ لِي جَرَّ الْعَذَابُ
بِانْعِكَاسِ اللَّطْفِ لِلْحَقِّ اللَّطِيفُ صَارَ وَالسَّامِیَ الْمَقَامَ وَالشَّرِیفُ
(۳) فَالْجُنَاحَ أَقْلَعُ مَعَ حُسْنِهِ مِنْ طَرِیقِی وَبَدِيعِ فَنِّهِ
كَيْ أَرَى أَيْضًا أَنَا حُسْنَ الْقَمَرِ مِنْ طَرِیقِی وَبِذَا الْقَى الظَّفَرُ
(۴) أَنَا ظَنُّرًا لَا أُرِيدُ الْأُمَّ لِي أَطِيبُ مُوسَى أَنَا فِی الْعَمَلِ (۲)
(۵) ظَنُّرِی الْأُمُّ أَنَا لُطْفَ الْقَمَرِ لَا أُرُومُ .. هَبْ اضْأءَ وَسَفَرُ ..
لَوْ هُوَ أَعُوزَنِي لِلْوَاسِطَةِ فَهَلَاكَ الْخَلْقُ هُذِی الرَّابِطَةِ

(۱) اراد بالظُّر عالم الطبيعة الانسانی و اراد بالام الحق تعالی - علی فحوى الخلق
عیال الله - (۲) قال تعالی - فاذا خفت علیه فالقید فی الیم ولا تخافی ولا تحزنی
انا رادو الیک وجاعلوہ من المرسلین -

- (۱) دایه عاریت بود روزی سه چار مادرا مارا تو گیر اندر کنار
(۲) پر من ابرست و پرده است و کثیف ز انعکاس لطف حق شد او لطیف
(۳) برکنم پر را و حسنهش هم ز راه تا به بینم حسن سه را هم ز راه
(۴) من نخواهم دایه مادر خوشتر است موسی ام من دایه من مادر است
(۵) من نخواهم لطف سه از واسطه که هلاک خلق شد این رابطه

- (۱) أَوْ سَحَابٌ يَكْسِبُ خُلُقَ الْقَمَرِ
 كَيْ لَوَجِهَ الْقَمَرِ مَا أَنَّ زَهْرَ
 تَبْدُو مِنْهُ وَصْفُهُ وَالسَّيْرَةُ
 مَنْ هُمْ كَانُوا دَعَاةَ الْكِبْرِيَاءِ
 مُسَدَّلاً كَانَ وَمُبْدِي الْإِزْتِيَابِ
 وَهُوَ بِالْمَعْنَى مُفِيدٌ وَصَوَابٌ
 قَطْرَةٌ تُمَطَّرُ فَوْقًا مَا ظَهَرَ
 لِلنَّبِيِّ تَسْبُوهَا الْمُحَرَّزَةُ
 مَائِلٌ بِاللَّوْنِ بِالْوَصْفِ سَمَى
 لِلْسَّحَابِ .. وَعَلَيْهِ النُّورُ لَاحٌ ..
 هَكَذَا كَالْبَدْرِ وَضَاءٌ مُنِيرٌ
- (۲) لَا يَكُونُ بِالْحِجَابِ الصُّورَةُ
 (لَا) كَجِسْمِ الْأَنْبِيَاءِ وَالْأَوْلِيَاءِ
 (۳) فَسَحَابٌ مِثْلُ ذَا لَيْسَ السَّحَابُ
 بَلْ سَحَابٌ خَرَقَ كُلَّ حِجَابٍ
 (۴) مِثْلَمَا فِي الصُّبْحِ بَانَ وَسَفَرَ
 (۵) مِنْ سَحَابٍ ذَا السِّقَاءِ الْمُعْجَزَةِ
 وَمِنْ الْمَحْوِ السَّحَابُ لِلْسَّمَاءِ
 (۶) فَالْسَّحَابُ كَانَ مِنْهُ الطَّبَعُ رَاحٌ
 بَدَنُ الْعَاشِقِ بِالصَّبْرِ يَصِيرُ

(۱) كما مر في الدفتر الاول انها رأت المطر حينما ذهب رسول الله (ص) الى دفن بعض اصحابه فلما رجع وضعت يدها عليه ولم تر مطراً فاخبرته فقال لها ما رأيته ليس المطر الظاهري بل هو المطر الغيبي لسان الغم -

- (۱) یا مگر ابری بگیرد خوی ماه
 تا نگردد او حجاب روی ماه
 (۲) صورتش بنماید او در وصف لا
 همچو جسم انبیا و اولیا
 (۳) آنچه آن ابری نباشد پرده بند
 پرده در باشد بمعنی سودمند
 (۴) آنچه آن کاندل صبح روشنی
 قطره می بارید و بالا ابر نی
 (۵) معجزه پیغمبری بود آن سقا
 گشته ابر از محو هم رنگ سما
 (۶) بود ابر و رفته از وی خوی ابر
 اینچنین گردد تن عاشق بصبر

- (۱) بَدَنًا كَانَ لَهُ وَصْفُ الْبَدَنِ
مِنْهُ رَاحَ اللَّوْنُ وَالرَّيْحُ .. وَعَادَ
(۲) فَالْجَنَاحُ كَانَ لِلْغَيْرِ وَلِي
وَعَمُودُ الْبَدَنِ بَيْتَ الْبَصَرِ
(۳) فَلْيَصِيدِ الْغَيْرَ فَدَى الرُّوحِ كَانَ
(۴) إِصْحَاحٌ لَا تَغْدُو كِمِثْلِ السُّكَّرِ
بَلْ لَهَا كَالْأَسَمِ صِرْصِرٌ مِنْ ضَرَزٍ
(۵) أَوْلَيْتَ حَسِينَ وَمَدَحَ فِي الْخِطَابِ
ذَهَبَ يُدَلِّ فِي صُنْعٍ وَقَدْ (۱)
كُلُّهُ نُورًا جَلِيًّا وَرَشَادًا ..
أَنَا كَانَ الرَّأْسَ .. أَصْلُ الْعَمَلِ (۲)
كَانَ وَالسَّمْعُ .. بِهِ حَلَّ الظَّفَرُ ..
مُطْلَقَ الْكُفْرِ وَمَذْمُومًا مُهَانَ
فِي أَمَامِ الْبَيِّنَاتِ اخْتَبَرَ
آمِنًا فِي كُلِّ خَوْفٍ وَخَطَرٍ
نَفْسِكَ أَجْعَلْ جِيفَةً عِنْدَ الْكِلَابِ

(۱) ای ان قلت لم نر تغيره بسبب الصبر من الجسمانية الى النورانية وهو على حاله فيقول لك سيدنا و مولانا كان في الصورة بدنا وفي الحقيقة روحا مصورا كالملائكة وذعب منه اللون والرائحة والظلمة والكشافة -

(۲) ای الخلق يطعمون في جناحي ای مالى وجاهى ولكن الرأس وهو الروح لاجلى وقوة البدن بسبب السمع والبصر - والاحسن ان تقرأ كلمة سر بكسر السين وتكون الترجمة انا كان السر اصل العمل -

- (۱) تن بود اما تنى گم گشته زو
(۲) پر پی غیر است و سر از بهر من
(۳) جان فدا کردن برای صید غیر
(۴) هین مشو چون قند پیش طوطیان
(۵) یا پی احسنت و شاباش خطاب
گشته مبدل رفته از وی رنگ و بو
خانه سمع و بصر استون تن (۱)
کفر سطابق دان و نوییدی زخیر
بلکه زهری شو شوایمن از زبان
خویشتن سردار کن پیش کلاب

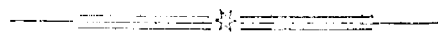
(۱) سر از بهر من - سبزواری صفحه ۳۴۶ بهتر آنست که سر بکسر سین و برگشت باول که طاوس پرکنده چنین و چنان گوید -

- (۱) فَالسَّفِينِ الْخَضِرُ مِنْ هَذَا كَسْرُ
 كَبِيٍّ هُوَ هَذَا السَّفِينِ مِنْ خَطَرِ
 فَقَرِيٍّ الْفَخْرُ لِكَبِيٍّ نَحْوِ الْغَنِيِّ
 .. أَلْتَجِي فِي كُلِّ ذِي جُودٍ قَنَعُ ..
 هُمْ مِنْ هَذَا وَحَتَّى يَأْمَنُوا (۱)
 أَنْتَ لَمْ تُقَدِّرْ فَيَا هَذَا اسْتَبِينَ
 مِنْكَ لَا تُصْرِفْ وَتُبْقِ فِي أَرْتِبَاكَ
 لُقْمَةً أَيْضًا .. إِلَيْهَا مَا يُلُ ..
 أَنْتَ وَالْمَاكُولُ .. كَلَّا زَائِلُ ..
- (۲) غَاصِبٍ يُنْجِي لَذَا صَارَ السَّنِيَّ
 أَهْرَبُ مِنْ كُلِّ شُحٍّ ذِي طَمَعٍ
 (۳) فِي الْخَرَابَاتِ الْكُنُوزَ دَفَنُوا
 (۳) مِنْ ذَوِي الْعِمْرَانِ وَالْجِرْصِ فَإِنْ
 وَاعْتَزِلْ حَتَّى جَمِيعُ ذَا وَذَاكَ
 (۵) حَيْثُ أَنْتَ اللَّقْمَةُ وَالْأَكِلُ
 إِصْحَحْ يَا رُوحُ افْتَكِرْ فَلَا كِلَ

(۱) اهل عمران هم اصحاب الصورة والوجود -

- (۱) پس خضر کشتی برای آن شکست
 تا زطماعان گریزم در غنی
 تا زحرص اهل عمران وارهند
 تا نگردي جمله خرج آن و ابن
 آكل و ماكول ای جان هوشدار
- (۲) فقر فخری بهر آن آمد سنی
 (۳) گنجها را در خرابی زان نهند
 (۴) ورنهای کند رو خلوت نشین
 (۵) زانکه تو هم لقمه هم لقمه خوار

(۱) پس خضر اشاره بآیه و اما السفینة فكانت لمساكين يعلمون فی البحر اردت ان اعیها وکان ورائهم ملک يأخذ کل سفینة غصبا - در داستان خضر و موسی -

فی بیان آن کل شیء ماسوی الله آکل و ماکول ایضاً کطیر قصد صید
جرادة و اشتغل بذلك الصيد وغفل عن البازی الجائع الذی قصد
صیده حالا یا آدمی انت صائد الغیر و آکله فلا تأمن الصائد والاکل
لك وهب کنت لا تنظره بنظر العین ونظر الدلیل انظره بنظر
الغیر حتی تفتح لك عین المهاره ایضاً انشاء الله تعالی

- (۱) فَلِصَيْدٍ دُودَةٍ طَيْرٌ صَغِيرٌ عِمَدَ الْهَرَّةِ فِي الْوَقْتِ الْخَطِيرِ
فُرْصَةً وَاَفَتْ وَ ذَاكَ الطَّيْرُ قَدْ خَطَفَتْ مَا خَلَصَ مِنْهَا بِجَدِّ
(۲) آكِلًا كَانَ وَ مَا كُولًا يَلَا خَيْرٌ فِي صَيْدِهِ قَدْ شِعْلًا
مَا لَهُ عِلْمٌ بِصَيَادٍ سِوَاهُ .. لَا وَلَا يَذْرِي لَهُ يَأْتِي أَذَاهُ ..
(۳) وَ لَوْ الْبَصُّ أَتَى صَيْدَ الْمَتَاعِ رَامَ فَالشَّحْنَةُ فَقَاهُ اتِّبَاعُ
(۴) مَعَ رَقِيبِيهِ لَهُ الْعَقْلُ اشْتَغَلَ بِالْمَتَاعِ مَعَ قَفْلٍ .. لَوْ يُحَلِّ ..
فَوْقَ بَابٍ وَ يَاهِ السَّحَرِ وَ أَذَى الشَّحْنَةِ لَمْ يَخْتَبِرِ

در بیان آنکه ماسوی الله هر چیز آکل و ماکول است هم مرغی که
قصد ملخ داشت و بصید ملخ مشغول بود از باز گرسنه که قصد صید
او میکرد غافل بود اکنون ای آدمی خود صیاد و آکل از صیاد
و آکل خود ایمن مباش اگرچه نمی بینیش بنظر چشم و نظر دلیل
بنظر غیر می بین تا چشم هنر هم باز شود انشاء الله تعالی

- (۱) مرغی اندر شکار کرم بود گریه فرصت یافت او را در ربود
(۲) آکل و ماکول بود او بی خبر در شکار خود ز صیاد دگر (۱)
(۳) دزد گرچه در شکار کاله است شحنه با خصمانش در دنباله است
(۴) عقل او مشغول رخت و قفل در غافل از شحنه است و از آه سحر

(۱) آکل و ماکول بود او بی خبر - او راجع بمرغک مبتدا و آکل و ماکول خبر
مقدم بی خبر خبر بعد خبر یعنی آن مرغ آکل کرم بود و ماکول و بی خبر بود که خود
شکار صیاد دیگر است و در بعض نسخ آکل و ماکول بود و بی خبر -

- (۱) وَالْإِلَىٰ حَدِّ يَسُودَاهُ غَرِقَ
 (۲) لَهُ أَوْ رَامَ الْحَشِيشُ لَوْ نَمَىٰ
 مَعْدَةُ الْحَيَوَانِ بَعْدَ بِالْأَثَرِ
 (۳) ذَا الْحَشِيشِ الْآكِلُ الْمَأْكُولُ كَانَ
 (۴) هَكَذَا كَانَ هُوَ يُطْعِمُكُمْ
 فَالِإِلَهُ لَيْسَ مَأْكُولًا وَلَا
 (۵) آكِلٌ مَأْكُولٌ كَيْفَ قَدْ أَمِنَ
 (۶) أَمِنُ مَأْكُولٍ لَكَ الْمَاتَمَ قَدْ
 أَبَدًا فِي عَتَبَةٍ مَنْ يُنْعِمُ
- هُوَ حَتَّىٰ غَفَلَ عَمَّنْ لَحِقَ
 فِي زُلَالِ الْمَاءِ بِاللُّطْفِ سَمَىٰ
 كَيْلَهُ تَرَعَىٰ وَلَمْ يَنْبِقِ الْآثَرُ
 كُلُّ مَوْجُودٍ كَذَا حَاشَاهُ فَإِنَّ
 وَهُوَ لَا يُطْعَمُ مِنْ مِثْلِكُمْ
 آكِلًا أَحْمًا وَجِدًا كَمْ عَلَا (۱)
 آكِلًا فِي الْغَيْبِ حَلٍّ وَكَيْمٍ
 جَذَبَ الْوَجْهَ لَكَ وَجْهَ يَجْدُ
 وَهُوَ يُطْعِمُكُمْ لَا يُطْعَمُ

(۱) الآية فی سورة الانعام قل أفغیر الله أتخذ ولیاً فاطر السموات والارض وهو الذی

یطعم ولا یطعم -

- (۱) او چنان غرق است در سودای خود
 (۲) گر حشیش آب زلالی میخورد
 (۳) آکل و ماکول آمد این گیاه
 (۴) و هو یطعمکم ولا یطعم چو اوست
 (۵) آکل و ماکول کی ایمن بود
 (۶) اُمن ماکولان جذوب ماتم است
- غافل است از طالب و جویای خود
 معدن حیواناتش در پی میچورد
 همچنین هر هستی غیر اله (۱)
 نیست حق ماکول و آکل لحم و پوست
 ز آکلی کاندر کمین ساکن بود
 رو بدان درگاه کان لایطعم است

(۱) یعنی بر خلاف روح که مجرد است و مجرد غذای او مادیات نمی شود بلکه

همه موجودات مشمول وجود او و بمنزله غذای او میشود -

- (۱) فَالْخَيَالُ أَكَلَّ كُلَّ خَيَالٍ
 (۲) أَنْتَ لَا تَقْدُرُ تَنْجُو مِنْ خَيَالٍ
 (۳) فِكْرُكَ الزُّبُورَ كَانَ بِالْمَثَلِ
 عِنْدَ مَا الْيَقْطَانُ تَغْدُو فَالذُّبَابُ
 (۴) لَكَ زُبُورُ الْخَيَالِ كَمْ وَكَمْ
 تَارَةً أُخْرَى لِذَاكَ الْجَانِبِ
 (۵) فَأَقُلْ آكِيكَ ذَا الْخَيَالِ
 (۶) مِنْ فَرِيقٍ كَانَ أَكَّالًا غَلِيظَ
 (۷) لَكَ أَوْ نَحْوِ الَّذِي ذَا الْحِفْظِ قَدْ
 تَقْدُرُ تَرْكُضُ نَحْوَ مَنْ غَدَى
- كُلَّ فِكْرٍ آخِرٍ فِكْرًا أَزَالَ
 بِسَوَى نَوْمٍ لَتَنْجُوا بِالْمَالِ
 مَاءَ النَّوْمِ الَّذِي فِيكَ حَصَلَ
 رَجَعَ أَيْضًا لَكَ بَعْدَ الذِّهَابِ
 طَارَ ذَا الْجَانِبِ جَرَّ بِأَلَمٍ
 جَرَّ صَارَ.. بِكَ مِثْلُ اللَّاعِبِ ..
 وَالَّذِي الْغَيْرَ دَرَاهُ ذُو الْجَلَالِ
 إِصْحَاحٍ فَرَّ نَحْوَ مَنْ قَالَ الْحَفِيفُ
 وَجَدَ إِنْ لَمْ تَكُ أَنْتَ بَجْدٍ
 حَافِظًا.. وَالشَّمْسُ بِالنُّورِ هَدَى..

- (۱) هر خیالی را خیالی میخورد
 (۲) تو نتوانی از خیالی وارهی
 (۳) فکر زنبور است و آن خواب تو آب
 (۴) چند زنبور خیالی درپرد
 (۵) کمترین آکلانت این خیال
 (۶) هین گریز از جوق آکال غلیظ
 (۷) یا بسوی آنکه او این حفظ یافت
- فکر را فکر دگر را میچرد
 تا نخسبی تا ازان بیرون رهی
 چون شوی بیدار باز آید ذباب (۱)
 میکشد این سوی و آن سو میبرد
 وان دگرها را شناسد ذو الجلال
 سوی او که گفت هستیمت حفیظ
 گرنهانی سوی آن حافظ شتافت

- (۱) لَا تُخْلِي الْيَدَ فِي غَيْرِ الْيَدِ
فَالْيَدُ تِلْكَ يَدَ الْحَقِّ غَدَتْ
- (۲) إِنَّ شَيْخَ عَقْلِكَ فِي الْخُلُقِ
مِنْ جَوَارِ النَّفْسِ مَنْ قَيْدَ الْحِجَابِ
- (۳) فَبِعَقْلِ كَامِلٍ عَقْلًا لَكَ
يُرْجِعُ مِنْ ذَلِكَ الْخُلُقِ الْقَبِيحُ
- (۴) فَالْيَدُ مِنْكَ إِذَا مَا تَضَعُ
فَإِذَا مِنْ يَدٍ مَنْ قَدْ أَكَلُوا
- (۵) يَدُكَ مِنْ أَهْلِ تِلْكَ الْبَيْعَةِ
إِذْ يَدُ اللَّهِ الَّتِي جَلَّتْ غَدَتْ
- لِلدَّوْلِيِّ الْقُطْبِ سَامِي الرِّشْدِ
خُذْ بِهَا .. فَهِيَ بِمَا فِيهِ بَدَتْ ..
- صَارَ طِفْلِيًّا .. كَثِيرَ الْخَرِقِ ..
.. وَهِيَ لِلْعَقْلِ وَلِلرُّوحِ الْعَذَابِ ..
- إِقْرِنِ اتَّبِعْ أَمْرَهُ كَيْ عَقْلُكَ
.. وَ بِهِ الصَّفْوَتُ تَكُونُ وَالْمَلِيحُ ..
- فِي الْيَدِ مِنْهُ إِلَيْهِ تَضَرَّعُ
تَنْظُرُ لِلْخَارِجِ .. كَمْ تَأْهَلُ ..
- تَعْدُو دَوْمًا وَقَرِينَ الرِّفْعَةِ
فَوْقَ أَيْدِيهِمْ .. وَبِالنَّصْرِ بَدَتْ .. (۱)

(۱) الاية فی ..ورة الفتح ان اللذين يبایعونک یدالله فوق ایدیهم لقد رضی الله عنهم
اذ يبایعونک تحت الشجرة (ای فی الحادیثیة و الشجرة اسمها سمرة وهم الف وثلاثمأة او اکثر
بایعهم علی ان یناجزوا قریشا ولا یفرو ای من الموت) -

حق شده است آن دست او را دستگیر

از جوار نفس کاندر پرده است

تا که باز آید خرد زان خوی بد

پس ز دست آکلان بیرون جهی

که یدالله فوق ایدیهم بود

(۱) دست را مسپار جز در دست پیر

(۲) پیر عقلت کودک کی خود کرده است

(۳) عقل کامل را قرین کن با خرد

(۴) چونکه دست خود بدست او نهی

(۵) دست تو از اهل آن بیعت شود

- (۱) فَالْيَدُ مِنْكَ إِذَا مَا فِي الْيَدِ
فَهُوَ شَيْخُ الْحِكْمَةِ الْخُبْرُ الْحَكِيمُ
(۱) فَتَبَيُّ الْوَقْتِ كَانَ يَا مُرِيدُ
(۲) فِيهِ قَدْ بَانَ جَلِيًّا وَظَهَرَ
وَلَهُ الْأَصْحَابُ قَدْ صَارُوا قَرِينَ
(۴) فَمِنْ الْخِلَالِ تِلْكَ الْعَشْرَةُ
وَرَدَتْ ذِي الْبَيْعَةِ مِثْلَ الذَّهَبِ
(۵) كَرِي بِذَا (مَعَهُ) الصَّحِيحَ تَرِدُ
وَيَكُونُ الْإِلْفَ وَالزَّوْجَ لِمَنْ
تَضَعُ لِلشَّيْخِ فِيهِ تَعْقِدِي
.. وَالْبَصِيرُ النَّاقِدُ الْخَبْرُ الْعَلِيمُ ..
هُوَ إِذْ نُورُ النَّبِيِّ مَا يَزِيدُ
فِي الْحَدِيثِيَّةِ إِذْ ذَاكَ حَاضِرُ
بَيْعَةٍ أَيْضًا .. وَفِي عَهْدٍ مُبِينٍ ..
مَنْ هُمْ قَدْ بَشَرُوا وَالْبَرَّةُ
نَقْدًا الْإِبْرِيْزَ بِاللَّبِّ ذَهَبٌ (۱)
ذَا لِأَنَّ الرَّجُلَ يَتَّحِدُ
صَبْرَ الْإِلْفِ وَالرُّوحَ قَرْنَ

(۱) قال في المنهج القوى ده اسم محل يخرج منه الذهب والصحيح ان كلمة (ده
دهی) كلمة واحدة وذكرت في صفحة ۶۰ و ۶۵ من ترجمة دفتر السادس -

- (۱) چون بدادی دست خود در دست پیر
(۲) کونبی وقت خویش است ای سرید
(۳) در حدیثیه شدی حاضر بدین
(۴) پس زده یار مبشر آمدی
(۵) تا معیت راست آید زانکه سرد
پیر حکمت کو حکیم است و خبیر
زانکه از نور نبی آید پدید
وان صحابه بیعتی را هم قرین
همچو زر ده دهی خالص شدی
با کسی جفت است کورا دوست کرد (۱)

(۱) معیت نزد عارفان دو نوع است معیت عامه که مصداق آید (وهو معکم) و معیت
خاصه که مصداق آید (قل ان کنتم تحبون الله یحببکم فاتبعونی یحببکم الله) این معیت را در چند
سورده فرمودند و در صفحه ۸۰۰ و ۸۰۱ و ۸۰۲ از ترجمه دفتر ششم هم شرح شده -

- (۱) ذی الدنا کلاً مع تِلْکَ الدنا
وَالْحَدِيثُ ذَا حَدِيثٍ أَحْمَدِي
(گفت المرء مع محبوبه)
(۲) أَيْنَمَا الْفَخُّ بَدَى وَالْحَبُّ لَا
رُحَّ وَمِمَّنْ مَسَّكَو الضَّعْفَ أَنْظِرْ
(۳) إِذِرْ دَايَا مَنْ هُوَ كُلُّ ضَعِيفٍ
أَنْ يَدُ فَوْقَ الْيَدِ أَيْضاً غَدَتْ
(۴) اقْطَعْ الْحَبْلَ لِحَرْصٍ وَحَسَدٍ
(۵) قَلْبُكَ دَوْمًا مِنَ الْفَخِّ الْهَرَبِ
فَخُّكَ لِمَ كَانَ فَوْقَ جِلْدِكَ
(۶) فَضَعِيفٌ أَنْتَ أَمْ أَنْتَ الضَّعِيفُ
وَالرَّجِيفُ مُظْهِرًا بِالطَّلَبِ

(۱) نسخه ثانیة (فوق رینکا) -

وین حدیث احمد خوشخو بود
روزبون گیر از زبون گیران بین
دست هم بالای دست است ای جوان
یاد کن فی جیدها حبل مسد
دام تو خود بر پری چسبیده است
باش تو ترسان و لرزان در طلب

(۱) این جهان و آن جهان با او بود
(۲) هر کجا دام است و دانه کم نشین
(۳) ای زبون گیر زبوان این بدان
(۴) بگسل آن حبلی که هرصست و حسد
(۵) دل فرار از دام واجب دیده است
(۶) تو زبونی یا زبون گیر ای عجب

- (۱) أَأَيُّهَا الطَّيْرُ الْعَجِيبُ الْآكِلُ
مَا سِكَ الصَّيْدَ وَصَيْدٌ بِالطَّلَبِ
(۲) إِنَّ حِرْصَ الصَّيْدِ لِلغَيْرِ غَدَى
لِلْقُلُوبِ الْخُطْفَ رَامٌ وَهُوَ لَمْ
(۳) بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ
لَا تَصْرُ حَتَّى لَكَ الْخَصْمَ أَبَدُ
(۴) أَنْتَ مِنْ طَيْرٍ أَقَلِّ بِالطَّلَبِ
بَيْنَ أَيْدِيهِ وَخَلْفًا نَظَرًا
(۵) إِذْ لَسَمْتَ الْحَبَّةَ جَاءَ الْأَمَامُ
لَهُ وَالْوَجْهَ بِذِيكَ النَّفْسُ
- كُنْتَ وَالْمَاكُولُ.. فِي قَيْدِ الْبَلَاءِ..
أَنْتَ.. مِنْهُ تَهْرَبُ وَهُوَ هَرَبٌ..
مُغْفَلًا عَنْ صَيْدٍ.. السَّدُّ بَدَى.. (۱)
يَجِدُ الْقَلْبَ.. وَفِيهِ الضَّعْفُ لَمْ..
قَدْ جَعَلْنَا السَّدَّ مِنْ مِثْلِهِمْ (۲)
لَنْ تَرَى وَهُوَ يَرَاكَ وَاسْتَعَدَّ
لَا تَكُ الْعَصْفُورُ مَنْ قَلَّ رُتَبُ
وَبُعُوبَاهُ مُدَامًا بَصْرًا
وَالْوَرَاءَ نَظَرَ الرَّأْسَ مُدَامَ
قَدْ أَدَارَ وَتَوَخَّى الْمُتَمَسِّسَ

(۱) ای حرص الصیاده لغیرک يجعلک مغفلاً ان تكون صیداً للغیر وهو مثل من یأخذ بقلوب الناس ویمیلها الیه والحال انه نفسه بلاقلب وهذا حال المرائی والغاوی فی امرالله -
(۲) الایة فی سورة یاسین (وجعلنا من بین ایدیهم سداً ومن خلفهم سداً فاغشیناهم فہم لا یبصرون) -

- (۱) آکل و ماکول ای مرغ ای عجیب
(۲) حرص صیادی ز صیدی مغفل است
(۳) بین ایدی خلفهم سداً مباش
(۴) تو کم از مرغی مباش اندر نشید
(۵) چون بنزد دانه آید پیش و پس
- ہم تو صید و صید گیر اندر طلب
دلبری میکند او ببدل است
کہ نہ بینی خصم را وان خصم فاش
بین ایدی خلف عصفوری بدید
چند گرداند سر و رو آن نفس

- (۱) فِي أَمَامِي وَوَرَائِي يَا عَجَبُ
يُوجَدُ الصَّيَادُ حَتَّىٰ بِالطَّلَبِ
أَتْرُكُ أَسْحَبُ مِنْ ذِي اللُّقْمَةِ
يَدِي أَرْفُضُهَا بِالْمَرَّةِ
(۲) فَإِذَا أَنْتَ تَبَصَّرَ وَانْظُرْ
قَبْلًا أَنْظِرْ مَوْتَ وَدِّ مَعَ جَارِ
(۳) مَنْ يَغَيِّرِ اللَّهَ كَلًّا لَهُمْ
فِي كُلِّ حَالَةٍ مَعَكَ قَرِينٌ
(۴) غَلَّلَ الْحَقُّ وَلَيْسَ مِنْ يَدِ
أَنَّهُ لَا فِي يَدِ الْحَاكِمِ كَانَ
(۵) ذَاكَ مَنْ كَانَ يَقُولُ الْحَقُّ إِنْ
إِذْ غَدَىٰ فِي الْغِلِّ كَمْ فِيهِ أَقَرُّ

- (۱) ای عجب پیش و پس من صیاد هست
(۲) تو بین پس قصه فجار را
(۳) که هلاکت دادشان بی آلتی
(۴) حق شکنجه کرد و گرزو شست نیست
(۵) آنکه میگفتی اگر حق هست کفو
تا کشم از بیم او زین لقمه دست
پیش بنگر مرگ یار و جار را (۱)
او قرین تست در هر حالتی
پس بدان بی دست حق داور کنیت
در شکنجه او سقری شده ده هو (۲)

(۱) سبزواری صفحه ۳۴۷ چنین نوشته و آنکس تصرف کرده و قصه را لقمه کرده اینجا را نیز تصرف کرده مرگ را از میان برده - پیش بنگر یار را و جار را در نسخ چاپ ثبت کرده که مراد حق باشد و لفظ ده رابطه فهمیده و چنین است که اسم استفهام است برای تحویل و علم مخاطب بدکردار بحضرت قهار لازل منزله جهنم شده -
(۲) یعنی چون گرفتار شکنجه شد بیاد نام هو افتاد (و اذا مسهم الضر دعوانه
محصلین له الذین -

- (۱) وَالَّذِي قَالَ بَعِيدٌ وَعَجِيبٌ أَسْبَلَ الدَّمْعَ وَقَالَ يَا قَرِيبُ (۱)
 (۲) فَأَنَا مِسْمَارٌ هَذَا الْفَيْخُ مَنْ كَانَ نَحْسًا أَقْلَعُ فِي ذَا الزَّمَنِ
 وَلِأَجْلِ خُطْوَةٍ مُرُّ الْمُرَادِ لَا أَصِيرُ .. ذَا لِي فِيهِ الرَّشَادُ (۲)
 (۳) ذَا الْجَوَابِ قُلْتُ وَفَقَ عَقْلُكَ فَلَهُ أَفْهَمَ وَبِقَدْرِ وَسَعِيكَ
 وَجَهَكَ لَا تُثْنِي عَنْ فَحْصٍ وَجَدَ فَبِقَدْرِ فَهْمِكَ الْوُسْعَ تَجِدُ

فی بیان ان سبب قتل الخلیل (ع) الزاغ اشاره الی قمع ای صفة
 كانت من الصفات المذمومة المهلكة

- (۴) ذَا الْكَلَامِ لَا يُحَدُّ بِالْخَطَابِ يَا خَلِيلَ الْحَقِّ لِمَ أَنْتَ الْغُرَابُ

(۱) فی نسخه لکناهور خمسة ابيات الحافية لم توجد فی نسخه المنهج القوى -

(۲) قال فی المنهج ولاجل لا اكون سرالدماغ علی ان كاف کام الاولى عربية والكاف
 الثانية عجمية وهو اشتباه والصحيح ان كاف گام الاولى فارسية بمعنى الخطوة وكاف کام الثانية
 عربية بمعنى المراد والذرق ای لاجل تقدم خطوة فی اسور الدنيا لا اكون سرالدوق وبلا مراد
 فی الاخرة -

- (۱) وانکه میگفت این بعید است وعجیب اشک سیراند همیگفت ای قریب
 (۲) برکنم من میخ این منحوس دام از پی گامی نباشم تلخ کام
 (۳) در خور عقل تو گفتم این جواب فهم کن در جستجو رو بر متاب

سبب کشتن خلیل (ع) زاغ را که اشارتست بقمع کدامین صفت بود
 از صفات مذمومه مهلکه

- (۴) این سخن را نیست پایان و فراغ ای خلیل حق چرا گشتی تو زاغ

- (۱) قَدْ قَتَلْتَ فَالْغَيْبُ وَالصَّخْبُ
 لِلْغُرَابِ الْأَسْوَدِ فِي ذِي الطَّلَبِ
 (۲) مِنْهُ عُمْراً أَبَداً لِإِبْلِيسَ قَدْ
 (۳) لِلْمَعَادِ طَلِبَ عُمْرَ الْبَدَنِ
 رَبِّي أَنْظِرْنِي إِلَى يَوْمِ الْجَزَا
 (۴) إِنْ عُمْراً عَرِيٍّ مِنْ تَوْبَةٍ
 حَاضِرُ الْمَوْتِ عَنِ الْحَقِّ الْغِيَابِ
 (۵) فَكِلَا الْإِثْنَيْنِ عُمْرٌ وَمَمَاتٌ
 بِسُوءِ اللَّهِ غَدَى مَاءُ الْحَيَاتِ
- لِلْغُرَابِ الْأَسْوَدِ فِي ذِي الطَّلَبِ
 أَشْبَهَ حَتَّى مِنْ اللَّهِ الْأَحَدِ
 قَالَ فِي هَذِي الرِّزَايَا وَالْفَتَنِ
 لَبْتَهُ قَدْ قَالَ تُبْنَا رَبَّنَا (۱)
 نَزَعُ رُوحَ كَلِّهِ بِالرَّهْبَةِ
 ..وَالِإِلَى الْعِصْيَانِ وَالذَّنْبِ الدِّهَابِ..
 مَعَ ذَاتِ الْحَقِّ طَابَا بِالصِّفَاتِ..
 نَاراً.. الْأَرْزَاءَ جَرَّتْ وَالشَّمَاتِ..

(۱) الاية فی سورة الاعراف قال ربی انظرنی الی یوم یبعثون قال انک من المنظرین
 - الاية - ربنا انا ظلمنا انفسنا وان لم تغفر لنا وترحمنا نكونن من الخاسرین -

- (۱) کاغ کاغ و نعره زاغ سیاه
 (۲) همچو ابلیس از خدای پاک و فرد
 (۳) گفت انظرنی الی یوم الجزا
 (۴) عمر بی توبه هست جان کندنست
 (۵) عمر و مرگ هر دو با حق خوش بود
- دائماً باشد بدان را عمر خواه (۱)
 تا قیامت عمر تن درخواست کرد
 کاشکی گفتمی که تبنا ربنا (۲)
 مرگ حاضر غائب از حق بودنست
 بی خدا آب حیات آتش بود

(۱) عمر خواه یعنی طول امید دارد و اینکه نفس اساره انسان نیز مانند زاغ است -
 (۲) تبنا ربنا - ای پروردگارا ما توبه کردیم و دربرخی از نسخ چاپ تب ربنا غلط است
 برای اینکه تاب فعل لازم است و میباید گفت نت عنا یاربنا -

- (۱) ذَاكَ مِنْ تَأْثِيرِ تِلْكَ النِّعْمَةِ
 (۲) طَلِبَ عُمراً يَوْفِقُ مَا أَحَبُّ
 ظَنُّ تَوْفِيرٍ وَوَهُمُ الْإِزْدِيَادِ
 (۳) سَيِّمًا عُمَرُ غَرِيقُ الْغُرْبَةِ
 (۴) خُدَعَةُ لِلتَّعْلِبِ الْعُمَرِ اعْطِنِي
 أَكْثَرَ خَلْفِي وَزِدْ بِالْمَهَلَةِ
 (۵) لَتَكُونَ اللَّعْنَةُ آيَتُهُ
 (۶) إِنَّ عُمراً طَيِّباً فِي قُرْبِ رُوحٍ
 وَلَا كَلِ الْجَيْفَةِ عُمَرُ الْغُرَابِ
 (۷) أَكْثَرَ الْعُمَرِ اعْطِنِي حَتَّى أَنَا
 ذَا اعْطِنِي دَوماً أَنَا ذَاتَا قَبِيحٍ
- أَيْضاً إِذْ فِي مِثْلِ هَذِي الْحَضْرَةِ
 مَا سِوَى اللَّهِ مِنْ اللَّهِ الطَّلَبُ
 كَلَّهُ النُّقْصَانُ بِالْمَرَّةِ بَادٍ
 فِي حُضُورِ الْأَسَدِ ذِي الرَّهْيَةِ
 أَكْثَرَ حَتَّى بِهَذَا أَتَنَبَّيْ
 لِأَصِيرٍ أَنْقَصَ بِالْخَلَّةِ
 وَالْقَبِيحُ مَنْ هَوَى لَعْنَتَهُ
 نَمِيتَ زَادَتْ سُرُوراً وَفُتُوحَ..
 كَانَ مَا مَالَ إِلَى الصَّفْوِ اللَّبَابِ
 أَكَلُ الْغَائِطِ فَهَوَ لِي الْعُنَى
 كَثْرَةً فَهَوَ لِي الصَّفْوُ الْمَلِيحُ

در چنان حضرت همی شد عمر جو
 ظن افزونی است کلمی کاستن
 در حضور شیر روبه شانگی
 سهلم افزون ده که تا کمتر شوم
 بد کسی باشد که لعنت جو بود
 عمر زاغ از بهر سرگین خوردن است
 دائم اینم ده که بس بد گورم

(۱) آن هم از تاثیر لعنت بود کو
 (۲) از خدا غیر خدا را خواستن
 (۳) خاصه عمری غرق در بیگانگی
 (۴) عمر بیشم ده که تا پستر شوم
 (۵) تا که لعنت را نشانه او بود
 (۶) عمر خوش در قرب جان پروردن است
 (۷) عمر بیشم ده که تا که سیخورم

(۱) ذَاكَ مَنْ نَتْنُ الْقَمِّ مِثْلُ الْجَعْلِ لَوْ هُوَ الْفَائِظُ دَوْمًا مَا أَكَلَ
قَالَ مِنْ زَاغِيَّتِي أَنْتَ لِيَا رَحْمَةً خَلِّصْ وَبَدِّلْ مَا يَبَا

المناجات

(۲) يَا مِنَ التَّيْبَرِ التُّرَابَ الْكَدِرَا أَبَدَلْ ثُمَّ التُّرَابَ الْآخِرَا
(۲) آدَمَا سَوَى أَبَا لِلْبَشَرِ شُغْلَكَ التَّبْدِيلُ سَامِي الْأَثَرِ
أَنْتَ لِلْأَعْيَانِ دَوْمًا وَالْعَطَا وَأَنَا النِّسْيَانُ شُغْلِي وَالْخَطَا
(۴) فِلْيَ النِّسْيَانِ وَالسَّهْوِ يَعْلَمُ رَحْمَةً أَبَدَلْ وَلِي صَبْرًا وَحِلْمَ
سَوِّ إِذْ بِالْكِلِّ كُنْتُ كَالْمَخَاطِ أَنَا مَكْرُوهُ وَرَهْنُ لِلْخَبَاطِ
(۵) أَنْتَ يَا مَنْ ذَا التُّرَابِ الْعَكِرَا صَبِيرَ الْخُبْزِ بِهِ اللَّطْفَ بَرَى
أَنْتَ يَا مَنْ مَيِّتَ الْخُبْزِ جَعَلَ رُوحًا.. أَسْمَى مِنْ سِوَاهُ وَأَجَلَ..

(۱) گرنه که خوارست آن گنده دهان گویدی کز زاغیم تو وارهان

مناجات

(۲) ای مبدل کرده خاکِی را بزر خاک دیگر را بکرده هوالبشر
(۳) کار تو تبدیل اعیان و عطا کار من سهواست و نسیان و خطا
(۴) سهو و نسیان را مبدل کن بعلم من همه خلمم سرا کن صبر و حلم
(۱) ایکه خاک شوره را تونان کنی ویکه جان مرده را تو جان کنی

- (۱) أَنْتَ يَا مَنْ جَعَلَ الرُّوحَ الْكَثِيفَ
عِلْمًا لِلْخَلْقِ سَوَاءَ الظَّرِيفِ
وَلَهُ دَلٌّ عَلَى النَّهْجِ السَّوِيِّ^(۱)
(۲) فَالْسَّمَاءَ تَجْعَلُ جُزْءَ الْبَسِيطِ
فِي الْبَسِيطِ لَكَ مِنْ فَضْلِ مُحِيطِ^(۲)
(۳) كَمْ تُزِيدُ مِنْ نُجُومٍ كُلُّ مَنْ
صَنَعَ مَاءَ الْحَيَاتِ لِمُنَاهِ
(۴) وَلَوْ أَنَّ الْعَيْنَ لِلْقَلْبِ السَّمَاءِ
فَهُنَاكَ نَظَرْتَ كُلُّ نَفْسٍ
عِلْمًا لِلْخَلْقِ سَوَاءَ الظَّرِيفِ
وَلَهُ دَلٌّ عَلَى النَّهْجِ السَّوِيِّ^(۱)
فِي الْبَسِيطِ لَكَ مِنْ فَضْلِ مُحِيطِ^(۲)
فِي الدُّنْيَا هَذَا لَهُ عِلْمًا وَفَنِ^(۳)
أَسْرَعَ مِنْ غَيْرِهِ الْمَوْتُ أَتَاهُ
نَظَرْتَ مَا كَانَ مِنْ صُنْعٍ سَمِي^(۴)
حَازِقًا فَنَانٍ عَزَّ مُلْتَمَسِ

- (۱) الاية ووجدك ضالا فهدى - ای و ما كنت تدری ما الكتاب ولاایمان -
(۲) ای تجعل من خواصک ساکنی السما کادریس وکخاتم الانبیاء لیلۃ المعراج وکعسی -
(۳) ای وتجعل الآثار السمانیة فی الارض ازید من النجوم علی فحوی اصحابی کالنجوم
بایهم اهتدیتم اقتدیتم -
(۴) الباء فی مینا گریست للمصدریة ای یتجلی بتجلیات متنوعه وعین القلب تبدل
وتغیر الاشیاء اللتی كانت بظننا من الثوابت -

- (۱) ایکه جان خیره را رهبر کنی
(۲) میکنی جزو زمین را آسمان
(۳) هرکه سازد زین جهان آب حیات
(۴) دیده دل گر بگردون بنگریست
ایکه بی ره را تو پیغمبر کنی (۲۹۱)
میفرانی در زمین از اختران
زوترش از دیگران آید سمات
دیده کانجا هردمی مینا گریست (۳)

- (۱) خیره دربرهان قاطع معانی دارد و غباری را گویند که در پیش چشم پدید آید -
و بمعنی شوخ و بی شرم و بی آرم و هرزه و لجوج و غیرها -
(۲) ویکه بی ره را اشاره بآیه ووجدك ضالا فهدی و ما كنت تدری ما الكتاب
ولا الايمان - ولولا ان رأى برهان ربه - صفحه ۴۷ جزء ۵ شرح بحرالعلوم و صفحه ۳۴۸ شرح سبزواری -
حاشیة شماره ۳ در صفحه بعد

(۱) قَلْبُ أَعْيَانٍ وَإِكْسِيرٌ مُحِيطٌ
ظَاهِرٌ فِي خِرْقَةٍ هَذَا الْبَدَنُ
(۲) أَأَنْتَ مِنْ ذَا الْيَوْمِ مَنْ فِيهِ أَتَيْتَ
(۳) كُنْتَ نَارًا أَوْ تُرَابًا أَوْ هَوَاءَ
لَكَ أَنِّي الْإِرْتِقَاءُ ذَا وَصَلٍ
(۴) فَالْوُجُودُ لَكَ يَا ذَا الْأُولَى
وَوُجُودًا آخَرًا فِيهِ أَحَلَّ

اِئْتِلَافٌ مُحْكَمٌ لَا فِي مُخِيطٍ
.. حَبْرَ الْأَلْبَابِ بِالصَّنْعِ الْحَسَنِ..
لِلْوُجُودِ وَ لَكَ الْخَلْقَ دَرَيْتَ
لَوْ بِتِلْكَ الْحَالَةِ كَانَ الْبَقَاءُ
.. أَحْسَنُ التَّقْوِيمِ بِالْخَلْقِ حَصَلَ..
مَا بَقِيَ بِالْمَرَّةِ مِنْ مُبْدِلٍ
هُوَ بِالْخِلْقَةِ أَسْمَى وَأَجَلٍ

اِئْتِلَافٌ خِرْقَةٍ تَنِ بِي مُخِيطٍ
آتَشِي يَا خَاكُ يَا هَادِي بَدِي
کمی رسیدی مر ترا این ارتقا
هستی دیگر بجای او کشاند

(۱) قلب اعیانست و اکسیر محیط
(۲) توازان روزی که در هست آمدی
(۳) گردان حالت ترا بودی بقا
(۴) از مبدل هستی اول نماند

(۳) در نسخه لکنهور بعد از این بیت این دو بیت ضمیمه بر نسخه المنهج اضافی دارد

که با ترجمه ذکر شده است -

از منی سرده بت و خوب آوری
تُبْدِي مِنْ عُوْدٍ بِصُنْعِ بَهْرَا
حَسَنًا فِي حُبِّهِ اللَّبُّ افْتَتَنَ
پیه را بخشی ضیاء و روشنی

تُبْدِي مِنْ قَلْبٍ مِنَ الشَّحْمِ الضِّيَاءُ

شکر از منی سیوه از چوب آوری
سُكَّرًا مِنْ قَصَبٍ وَ الثَّمَرَا
مِنْ مَنِيٍّ مَيِّتٍ تُبْدِي الْوَتْنُ
گل ز گل صفوت ز دل پیدا کنی

تُظْهِرُ الْوَرْدَ مِنَ الطَّيْنِ الصَّفَاءُ

- (۱) مِائَةُ أَلْفٍ وَجُودٍ بِالنَّسَقِ هَكَذَا وَالْبَعْضُ بِالْبَعْضِ التَّصَقُّ
وَلَهَا الثَّانِي يَفُوقُ الْأَوَّلَا
(۲) وَأَطْرَحَ كُلَّ وَسِيطٍ بِالْوَسِيطِ
(۳) أَيْنَمَا زَادَ الْوَسِيطُ الْوَصْلُ قَدْ
نَقَصَ فَالذَّوْقُ لِلْوَصْلِ يَزِيدُ
(۴) فَيُعْلِمُ السَّبَبِ الْحَيْرَةَ لَكَ
حَيْرَةٌ حَقَّتْ لِكَي تُعْطِيَ الطَّرِيقَ
(۵) ذِي الْفَنَاءَاتِ سَمَتْ مِنْهَا الرُّتَبُ
عَنْ فَنَاءِ لِمَهْ أَنْتَ وَجْهَكَ
- هَكَذَا وَالْبَعْضُ بِالْبَعْضِ التَّصَقُّ
ذَلِكَ انْظُرْ أَنْتَ مِمَّنْ بَدَلَا
تَبْعُدُ عَنْ أَصْلِكَ .. تَعْدُوا الْخَلِيطُ ..
نَطَّ مِنْهُ وَالْوَسِيطُ لَوْ يَبْعُدُ
كَثْرَةً .. وَهُوَ لَكَ الْحِطُّ السَّعِيدُ ..
تَنْقُصُ .. تَعْدُوا كَيْمَثْلٍ مَنْ سَلَكَ .. (۱)
لَكَ نَحْوَ الصَّفْوَةِ أَهْلُ الطَّرِيقِ
فِي الْبَقَاءَاتِ وَجَدْتَ بِالطَّلَبِ
قَدْ أَدْرَتْ مُعْرِضًا مَا مَسَكًا

(۱) ای من معرفه السبب تنقص حیرتک و الحیره تعطی الی الحق طریقا یعنی علی قدر تمسکک بالاسباب نقصان حیرتک و نقصان الحیره یبعد عن شاهده الحق تعالی -

- (۱) همچنین تا صد هزاران هستها
(۲) زان مبدل بین وسائط را بمان
(۳) واسطه هر جا فزون شد وصل جست
(۴) از سبب دانی شود کم حیرت
(۵) این بفاهها از فناها یافتی
- بعد یکدیگر دوم به زابتدا
کز وسائط دور گردی زاصل آن
واسطه کم ذوق وصل افزون تراست
حیرتی که ره دهد در حضرتت
از فنایش رو چرا بر تافتی

- (۱) أَنْتَ مِنْ هَذِي الْفَنَاءَاتِ الضَّرَرِ
لَا صِقًا فَوْقَ الْبَقَا يَا نَافِقًا
(۲) حَيْثُ أَنَّ الثَّانِيَّ مِنْ أَوَّلِ
فَالْفَنَاءَ أَطْلُبُ مُدَامًا وَاعْبُدِ
(۳) مِائَةَ آلَافٍ حَشْرِ يَا غَنُودَ
(۴) مِنْ جَمَادٍ لَا يَعْلَمُ لِلْنِّمَاءِ
(۵) ثُمَّ نَحْوَ الْعَقْلِ أَيْضًا وَإِلَى
ثُمَّ نَحْوَ ذِي الْحَوَاسِ الْخَمْسَةِ
- مَا لَكَ الْوَاصِلُ حَتَّى مِنْ حَذَرِ
صِرْتَ.. فَاصْحِ وَأَخْتَبِرْ مِنْ وَاثِقًا.. (۱)
لَكَ كَانَ أَحْسَنَ بِالْعَمَلِ
.. مُبَدِّلًا مُبَدِّعَ كُلِّ أَحَدٍ.. (۲)
نَاطِرُ لِلْحَالِ مِنْ يَدِ الْوُجُودِ
مِنْ نِمْاءٍ لِحَيَاتٍ وَابْتِلَاءِ
كُلِّ تَمْيِيزٍ جَمِيلٍ كَمْ عَلَا
قَدْ خَرَجْتَ وَالْجِهَاتِ السِّتَةِ (۳)

(۱) نافقة کلمه عربیة قال الجوهری احد حجر البربوع یکتبها و یظهر غیرها و هو موضع یرفقه فاذا اتی من قبل القاصعاء ضرب النافقاء برأسه و انتفق ای خرج و فی نسخه نافقا ای عذیم الرجولیه و فی نسخه ناسزا ای غیر لائق -

(۲) پرست فعل امر من پرستیدن المصدر و ستمارعة می پرستد فحذفوا من آخره الدال والنون فصار پرست -

(۳) ای جانب خارج الحواس الخمسة والجهات الستة -

برقا چسبیده ای نافقا

بس فنا جو و مبدل را پرست

تاکنون هر لحظه از بدو وجود

و از نما سوی حیات و ابتلا

باز سوی خارج این پنج و شش

(۱) زان فناها چه زیان بودت که تا

(۲) چون دوم از اولیت بهتر است

(۳) صد هزاران حشر دیدی ای عنود

(۴) از جمادی بیخبر سوی نما

(۵) تا ز سوی عقل و تمییزات خوش

- (۱) قَالِي السَّاحِلِ لِلْبَحْرِ الْأَثَرِ
كَانَ مِنْ أَرْجُلِكَ فِيهِ ظَهَرُ (۱)
فَإِذَا قَدْ كَانَ لِلرَّجْلِ الْأَثَرُ
بَاطِنُ الْبَحْرِ (لِلْأُ) .. فِيهِ انْفَعَرُ..
(۲) حَيْثُ كُلُّ مَنْزِلٍ كَانَ الْيَبَسُ
لَا حَيْثُ نَفْسًا بَعْدَ نَفْسٍ
عَشْرَاتُ مِنْ رِبَاطٍ وَوَطْنٍ
تُبْهِرُ اللَّبَّ بِصُنْعٍ وَبِقَنٍّ..
(۳) ثُمَّ كُلُّ مَنْزِلٍ لِلْبَحْرِ إِنْ
عَبَّ مَوَاجًا وَبِالْمَكْتِ قُرْنٍ
فِيهَا الْجُدْرَانُ كَلًّا وَالسَّقُوفُ
لَمْ تَكُ لَوْ طَلَبَ فِيهَا الْوُقُوفُ (۲)
(۴) وَلِكُلِّ مَنْزِلٍ لَا مِنْ سَنَامٍ
يَبْدُو لَا إِسْمَ يَبِينُ لَا وَسَامُ (۳)

(۱) كانه يقول من مرتبة الجماد الى مرتبة الانسانية وحافة بحر الحقيقة كل ما كان منها من مراتب ومنازل للروح فيها علائم وآثار وهذه المنازل والمراتب كعلامة الرجل واثرها كالطريق للعالم بها ومن حافة بحر الحقيقة ومرتبة الانسانية الى داخل بحر الحقيقة بحر الوحدة ليس فيه علامة ولا مرتبة ولا منزل ولو اطلق عليه المرتبة لاتخلو من عدم المرتبة والعلامة -
(۲) اي بعد منازل البحر في الوقوف والتوقف والنزول وقت الموج والحبس تلك المنازل بلا عرصه ولا وقوف -

(۳) اي وتلك المراحل سنامها وسقفها غير ظاهر وتلك المنازل بلا علامات ولا اسم كانه يقول منازل هذا البحر في هذه الدنيا تدرك بالعقل ولا تدرك بالحس لانه ليس فيها عرصه ولا سقف ظاهرة يشار اليها ولا يظهر لها سنام كالجمل كبحر عمان فان جزائره وسواحلها غير مرئية بل منازلها تقطع بالعلم والعقل وليس في الظاهر علائم ولا اثر وهذا مثال لبحر الحقيقة فاذا كان شان هذا البحر هكذا فكيف حال بحر الحقيقة فعند وصولك اليه وقت تموجه عند غليات الجذبات لاتبقى منازل ولا عرصه ولا سقف ولا يكون للراحل سنام ولا علامة فيظهر لالموجود الا الله -

- (۱) تالِب بحر اين نشان پايهاست
(۲) زان كه منزلهاى خشكى ز احتياط
(۳) ياز منزلهاى دريا در وقوف
(۴) نيست پيدا آن سراحل را سنام
پس نشان ها درون بحر لامست
هست ده ها و وطنها و رباط
وقت موجش بى جدار و بى سقف
فى نشانست آن منازلها نه نام

- (۱) وَلَكُمْ تُوجَدُ بَيْنَ الْمَنْزِلَيْنِ
هِيَ ذَاكَ السَّمَتَ مَنْ مِنْهُ النِّمَاءُ
(۲) ذِي الْبَقَاءَاتِ لَكَ أَنْتَ نَظَرْتَ
فَلِمَهُ فَوْقَ بَقَاءِ الْبَدَنِ
(۳) يَا غُرَابُ اصْصَحْ وَهَذِي الرُّوحَ لَكَ
عِنْدَ تَبْدِيلِ الْإِلَهِ كُنْ مُدَامَ
(۴) خُذْ جَدِيداً وَعَمِيقاً سَلِّمْ
فَضَلْتَ شَأْناً ثَلَاثَ سَنَوَاتٍ
- مِائَةٌ مِنْ مَنَزِلٍ رَحْبٍ وَزَيْنِ (۱)
وَلِرُوحٍ عَيْنٍ .. الْكُلُّ سَمَى ..
فِي الْفَنَاءَاتِ وَكَمْ مِنْهَا انْبَهَرَتْ
قَدْ لَصِفْتَ فِي مُرُورِ الزَّمَنِ
إِمْنَحِ الْبَازِي كُنْ .. طِرْ لِذَلِكَ ..
نَائِرَ الرُّوحِ .. يَوْجِدِ وَغَرَامَ ..
حَيْثُ كُلُّ سَنَةٍ بِأَذَا أَعْلَمَ (۲)
.. مُتَ لِمَتَلَقَى لَكَ فِي الْمَوْتِ الْحَيَاةَ ..

(۱) ای بین المنزلیں کم من مائة منازل و مراتب فی ذلك الطرف من النماء الى روح عین بمعنى عین الروح وهو وصول الروح الى الحضرة الالهية ای من مرتبة الجماد الى مرتبة النماء ومن مرتبة النماء الى مرتبة الروح الاضافی فی ذلك اطرف بین هذین المنزلیں منازل كثيرة اولها مرتبة النماء الى عین الروح الاضافی کل مرتبة ترکتها او وافيتها ووصلت الى مرتبة اخرى اذا نظرت بنظر الصبيرة ترى کم من مرتبة افتيهتا و الثانية احسن من الاولى فظهر لك النشو والنماء والترقي ضمن المراتب المحسوسة وتيسر لك من المراتب الروحانية الوصول الى الله -

(۲) پار بفتح الپاء الفارسية العام الماضي ای سلم هذه الروح الحيوانية الى الوجود المطلق وخذ بدلها لانك على فرض انك اذا سلمت كل عام تجده زائداً على ثلاثة اعوام ماضية لان الشجرة اذا لم يسقط اوراقها السالفة لايزداد ثمرها وانت اذا لم تنفخ من الاموال الجسمانية لاتكون لك حصة من الروحانية مثلاً (گرنباشی نخل وار ایشارکن) -

- (۱) هست چون صد میان منزلیں
(۲) در فناها این بقاها دیده
(۳) هین بده ای زاغ جان و باز باش
(۴) تازه می گیر و کهن را سی سپار
- آن طرف که از نما تا روح عین
در بقای جسم چون چسبیده
پیش تبدیل خدا جان باز باش
که هر اسسالت فزونست از سه پار

(۱) در غالب نسخ آنطرف زین تا بالای این یعنی وسعت میان منزلیں صد چندان آن طرفست که از سکان تا لاسکان باشد و در بعض نسخ (مانند نسخه المهنج القوی) آن طرف که از نما تا روح عین - یعنی صد چندان آن طرف که از عالم نبات شد تا عالم روح -

- (۱) أَنْتَ إِنْ لَمْ تَكُ كَالنَّخْلِ وَلَا
فَالْعَتِيقَ لَكَ مِنْ فَوْقِ الْعَتِيقِ
(۲) وَالْعَتِيقَ الْبَالِي النَّتْنَ أَحْمِلِ
(۳) مَنْ جَدِيداً نَظَرَ فَاَلْمُشْتَرِي
هُوَ صَيْدُ الْحَقِّ وَالْمَمْسُوكَ لَكَ
(۴) أَيْنَمَا سَرَبَ الطُّيُورِ الْعَمِي كَانَ
(۵) فَعَلَيْكَ تُجْمَعُ حَتَّى الْعَمَى
كَثْرَةً يَزْدَادُ فَالْمَاءُ الْأَجَاجُ
(۶) وَلِهَذَا السَّبَبُ أَهْلُ الدُّنَا
فَالْأَجَاجُ هُمْ مِنْ مَاءٍ وَطِينٍ
- مُؤَثَّرًا كُنْتَ رَهِينًا لِلْبَلَاءِ
صُنْهُ وَاحْزِنْهُ .. فَلَسْتَ مَنْ يَلِيقُ ..
تُخَفَّةً مِنْ كُلِّ أَعْمَى مُهْمَلٍ
لَكَ مَا كَانَ .. وَفِيكَ يَزْدَرِي ..
لَمْ يَكُ .. الصَّفْوَةَ غَدَى مِثْلَ الْمَلِكِ ..
أَيُّهَا السَّيْلُ الْأَجَاجُ كُلُّ أَنْ
مِنْ أَجَاجِ الْمَاءِ مَعَ حَرِّ الظَّمَا
كَثَرَ الْعَمَى .. بِهِ اخْتَلَّ الْعِزَاجُ ..
هُمْ أَعْمَى الْقَلْبِ كَانُوا .. فِي عَنَا ..
شَرِبُوا .. وَالْجِنْسُ هُمْ لِلْأَسْفَلِينَ ..

کهنه بر کهنه نه و انبار کن
تحفه می بر بهر هر نادیده را
صید حق هست او گرفتار تو نیست
بر تو جمع آیند ای سیلاب شور
زانکه آب شور افزایش عمی
شارب شورابه آب و گل اند

(۱) گر نباشی نخل وار ایثار کن
(۲) کهنه و کهنه بد و پوسیده را
(۳) آنکه نو دید او خریدار تو نیست
(۴) هر کجا باشند جوق مرغ کور
(۵) تا فزاید کوری از شوراها
(۶) اهل دنیا زان سبب اعمی دل اند

- (۱) فَأَجَاجَ الْمَاءُ إِعْطِيَ فِي الدُّنَا
 حَيْثُ فِي السِّرِّ لَكَ مَاءَ الْحَيَاتِ
 (۲) مَعَ مِثْلِ الْحَالَةِ هَذِي الْبَقَا
 مِثْلَ زَنْجِيٍّ تَكُونُ الْعُمْرَ شَاد
 (۳) فِي السَّوَادِ ذَلِكَ الزَّيْجِيُّ كَانَ
 أَنْ هُوَ فِي أَصْلِهِ وَالْمَحْتِدِ
 (۴) ذَاكَ مَنْ مِنْ أَوَّلِ الْمَحْبُوبِ كَانَ
 (۵) طَلِبَ رَفَعَ السَّوَادِ الطَّيْرُ مَنْ
 كَانَ فِي حُزْنٍ كَثِيرٍ وَنِيَاخِ
 (۶) وَعَلَى الْأَرْضِ بِطِيبٍ وَفَرَحِ
 يَلْقُطُ الْحَبَّ يَوْجِدُ وَرَكْضِ
 وَاشْتَرَى الْعُمِّيَّ وَمَنْ طَبْعًا دَنَى
 لَمْ تَجِدْ قَيْدَ السُّبَاتِ وَالْمَمَاتِ.. (۱)
 تَطْلُبُ دَوْمًا وَتَذْكَارُ الْإِلْقَا
 بِسَوَادِ الْوَجْهِ.. مَعَ قَيْدِ الرَّشَادِ..
 فَرِحًا مَسْرُورَ فِي مَرِّ الزَّمَانِ
 كَانَ زَنْجِيًّا وَيَوْمَ الْمَوْلِدِ
 حَسَنًا لَوْ أَسْوَدًا صَارَ زَمَانِ
 طَارَ فَوْقَ الْأَرْضِ لَوْ يَبْقَى زَمَنُ
 أَنْ هُوَ قَدْ صَارَ مَحْضُوصَ الْجَنَاحِ
 سَارَ طَيْرُ الْبَيْتِ وَاخْتِلَالَ مَرَحِ
 شَاطِرًا أَنْ لَهُ قَدْ تَمَّ الْغَرَضُ

(۱) الترجمة بناء على نسخة لكتناهور وفي المنهج القوی (چون نداری آب حیوان در جهان)
 ای حیث لم تجد ماء الحیات فی الدنيا ویمکن ان تكون کلمة جهان اسر حاضر من جهیدن
 یعنی لما لم تجد لك ماء الحیوان اترك هذه المرتبة ونط منها -

- (۱) شور می ده کور می چر در جهان
 (۲) با چنین حالت بقا خواهی و یاد
 (۳) در سیاهی زنگ از آن آسوده است
 (۴) آنکه را وی شاهد خوش رو بود
 (۵) مرغ پرنده چو ماند در زمین
 (۶) مرغ خانه بر زمین خوش میرود
 چون نداری آب حیوان در نهان
 همچو زنگی در سیه روئی تو شاد
 که ز زاد و اصل زنگی بوده است
 گرسیه گردد تدارک جو بود
 باشد اندر غصه و درد و حنین
 دانه چین و شاد و شاطر سیدود

(۱) ذَا لِأَنْ مِنْ أَصْلِهِ ذَا الطَّيْرَانِ مَا دَرَى وَالْآخِرُ ذَاكَ عِيَانِ
طَائِرًا كَانَ وَيَدْرِي الطَّيْرَانِ .. بَيْتُهُ الْجَوُّ وَفِيهِ الْعُمَرُ كَانَ.

فی بیان معنی الحدیث النبوی ارحموا ثلاثاً عزیز قوم ذل و غنی قوم
افتقر و عالما یلعب به الجہال

(۲) فَالْنَبِيُّ أَمْرٌ قَالَ أَرْحَمُوا رُوحَ مَنْ عَزَّ وَذَلَّ بِكُمْ
(وَالَّذِي كَانَ غَنِيًّا فَافْتَقَرَ أَوْ صَفِيًّا عَالِمًا بَيْنَ الْمُضَرِّ) (۱)
(۳) ذِي الثَّلَاثِ الْفِرْقُ قَالَ الرَّسُولُ إِيْتُوا بِالرَّحِمِ .. لِأَجْرِ وَقَبُولِ ..
(۴) ذَاكَ مَنْ صَارَ الدَّلِيلَ بَعْدَ أَنْ عَزَّ مَعَ ذَاكَ الْغَنِيِّ كَانَ مَنْ
(۵) مَا لَهُ الدِّينَارُ وَالثَّلَاثُ ذَاكَ عَالِمٌ فِي الْبُلْهِ قَدْ وَافَى أَرْتَبَاكَ

(۱) قال الجوهرى وفى الحديث مضر مضرها الله فى النار اصله مضر اللبن وهو قرصه
اللسان اراد به الجهل يحقرون العالم الذى لا يوافقهم .. والكلمة مضر ايضا ذكر فى البرهان
القاطع الفارسى بمعنى قبيلة من قبائل العرب وبمعنى تقطيب الوجد وغيره -

(۱) زانکه او از اصل بی پرواز بود وان دگر پرنده و پرواز بود

در معنی حدیث نبوی ارحموا ثلاثاً عزیز قوم ذل و غنی قوم
افتقر و عالما یلعب به الجہال

(۲) گفت پیغمبر که رحم آرید بر حال من کان غنیاً فافتقر
(۳) گفت پیغمبر که بر این سه گروه رحم آرید از زسنگید از زکوه
(۴) آن که او بعد از عزیزی خوار شد وان توانگر هم که بی دینار شد
(۵) وان سوم آن عالمی کاندر جهان سبتلا گردد میان ابلهان

- (۱) إِذْ إِلَى الدَّلِّ أَتَوْا مِنْ عِزَّةٍ هُمْ كَمُضِيهِ قُطِعَ بِالْمَرَّةِ
- (۲) مِنْ وَصَالِ الْبَدَنِ الْعُضْوُ إِذَا مَيِّمًا صَارَ وَلَوْ فِي أَوَّلِ أَظْهَرَ لَكِنْ لَهُ التَّحْرِيكُ لَمْ
- (۳) كُلَّ مَنْ فِي عَامِيهِ الْمَاضِي شَرِبَ وَجَدَ فِي عَامِيهِ الْحَالِي التَّعَبَ
- (۴) وَالَّذِي كَالْكَلْبِ بِالْأَصْلِ يُسَبُّ فَمَتَى الْحِرْصُ لَهُ بِالسُّلْطَانَةِ
- (۵) طَلِبَ التَّوْبَةَ مِنْ ذَنْبًا فَعَلَ
- يُجِدُهُ نَفْعًا .. وَفِي الْحَالِ انْعَدَمَ ..
- خَمْرَةَ كَأْسٍ أَلَسْتُ وَطَرِبَ لِلْخُمَارِ .. وَيُعَانِي مَا ذَهَبَ ..
- لِمَحَلِّ النَّجَسِ .. فِيهِ رَغَبٌ ..
- كَانَ .. أَوْ أَنْ طَمَعَ بِالْهَيْمَنَةِ ..
- قَالَ آهٍ مِنْ طَرِيقًا هُوَ ضَلَّ

همچو قطع عضو باشد از بدن
نوبریده جنبه اما نی پدید
هستش اسسال آفت رنج خمار
کی سراورا حرص سلطانی بود
آه او گوید که گم کرده است راه

(۱) زانکه از عزت به خواری آمدن
(۲) عضو گردد سرده کز تن وایرید
(۳) هرکه از جام آست خورد پار
(۴) وانکه چون سگ زاصل گهدانی بود
(۵) توبه او جوید که کرده است او گناه

فی بیان قصه وله الغزال المحبوس فی اصطبل الحمیر وطعن الحمیر
 علی ذاك الغریب مرة بالحرب ومرة بالتمسخر وابتلائه بالتبن الیابس
 اللذی هو لیس غذائه وهذه الصفة صفة العبد الخاص بین
 اهل دنیا والهوی والشهوة ومصدق بدء الاسلام غریباً
 وسعود غریباً فطوبی للغرباء صدق رسول الله (ص) (۱)

- (۱) صَائِدٌ صَادَ غَزَالاً قَوْضَعٌ لَهُ فِي الْإِصْطَبْلِ مَنْ رَحِمَا خَلَعٌ
 (۲) وَسَطَ الْإِصْطَبْلِ خَلَى بِالْحَمِيرِ
 (۳) وَمِنْ الْوَحْشَةِ فِي كُلِّ طَرَفٍ
 (۴) كُلُّ نُورٍ وَحِمَارٍ لِسَعْبٍ
 لَهُ أَحْلَى مِنْ مَذَاقِ السُّكَّرِ
- مُلِيءٌ بِالْقَهْرِ ذَا الطَّنْبِ الْعَزِيزِ
 ظَلَمُوا .. جَرُّوا رَزَايَا وَفَتَنَ ..
 ذَا الْغَزَالَ سَجَنَ مِنْ مِثْلِ مَنْ
 ذَا الْغَزَالَ ذَهَبَ فِيهِ وَقَفَ
 لَيْلًا التَّبْنِ .. لَهَا الرَّاحَةُ حَبٌّ ..
 وَاشْتِهَاءٍ أَكَلَ التَّبْنِ الطَّلَبُ
 عِنْدَهُ .. مُمْتَزِجاً بِالْعَنْبَرِ ..

(۱) قال فی المنيح القوى قال شيخ الاسلام الغريب هو رجل صالح في زمان فاسد
 بين قوم فاسدين وعالم بين قوم جاهلين او صديق بين قوم منافقين وهذا من الغرباء اللذين
 طوبى لهم على موجب قوله (ع) ان الدين بدء غريباً وسعود غريباً و غربة العارف غربة الغربة
 لانه غريب في الدنيا والاخرة -

محبوس شدن آن آهو بچه در آخر خران و طعنه آن خران بران غریب
 گاه بجنک و گاه بتمسخر و مبتلا شدن او بکاه خشک که غذای او نیست

و این صفت خاص بنده خداست میان اهل دنیا و هوا و شهوت که
 الاسلام بدء غریباً وسعود غریباً فطوبی للغرباء صدق رسول الله (ص)

- (۱) آهوئی را کرد صیادی شکار
 (۲) در میان آخر پر از خران
 (۳) آهو از وحشت به رسو میگريخت
 (۴) از مجاعت و اشتهای هر گاو و خر
- اندر آخر کردش آن بی زینهار
 حبس آهو کرد چون استمگران
 او به پیش آن خران شب کاه ریخت
 کاه میخوردند همچون نیشکر

- (۱) رَبُّمَا مِنْ طَرْفٍ قَرَّ إِلَى
رَبُّمَا الْوَجْهَ أَدَارَ مِنْ غُبَارِ
(۲) كُلِّ مَنْ مَعَ ضِدِّهِ خَلُّوا مُدَامَ
(۳) لَهُ حَتَّى أَنْ سَلِيمَانُ إِلَى
لَوْ عَنِ الْهَجْرِ لِي عُدْرًا حَسَنَ
(۴) أَقْتُلْ أَوْ لَهُ آتِي بِعَذَابِ
(۵) اُصْحِرْ يَا مُعْتَمِدُ ذَاكَ الْعَذَابِ
أَنْ أَنَا فِي الْفَقْصِ مَعَ غَيْرِ مَنْ
(۶) وَلِذَا يَا وَلَدُ مِنْ ذَا الْبَدَنِ
إِنْ طَيْرُ رُوحِكَ مَعَ غَيْرِ مَنْ
- طَرْفِ هَذَا الْغَزَالِ الْمُتَبَلِّأِ
وَدُخَانِ كَانَ لِلتَّيْنِ مُشَارِ
ذَا الْعِقَابِ هُمْ ظَنُّوا وَالْحِمَامِ (۱)
ذَلِكَ الْهُدْهِدِ قَالَ فِي الْمَلَأِ (۲)
لَا يَقُولُ وَيُبَيِّنُ ذَا عَلَنِ
مَا لَهُ عَدُّ يَوْصَفِ وَحِسَابِ
مَا هُوَ .. أَنْعِمَ عَلَيَّ بِالْجَوَابِ ..
جَنَسِي كَانَ بِصَبْرٍ وَمِحَنِ
فِي عَذَابِ مُسْتَمِرٍّ وَحَزَنِ
جَنَسُهُ لَزَّ مُدَامًا سَقَرَنِ

(۱) انگاشتند بالكاف الفارسية بمعنى ظنوا -

(۲) الآية في سورة النمل - فقال مالي لا اري الهدهد ام كان من الغائبين لا عذبه

عذاباً شديداً ولا ذبحته اولياتيني بسطان مبین -

که ز دود و گرد که
آن عقوبت را چو مرگ انگاشتند
هجر را عذری نگوید معتبر
یکک عذاب سخت بیرون از حساب
در قفس بودن بغير جنس خود
سرغ روحت بسته به جنس دیگر

- (۱) گاه آهو میرسید از سو بسو
(۲) هر که را با ضد خود بگذاشتند
(۳) تا سلیمان گفت آن هدهد اگر
(۴) بکشمش یا خود دهم او را عذاب
(۵) هان کدام است آن عذاب ای معتمد
(۶) زین بدن اندر عذابی ای پسر

قصه سلطان محمد خوارزمشاه اللذی استولی علی بلدة سبزوار اللتی
 جمیع أهلها رافضة بالحرب فطلبوا منه الامان من القتل فقال لهم فی
 وقت أعطیکم الامان بأن تاتون لی برجل اسمه أبوبکر من هذه البلدة

- (۱) رُوحًا الْبَازِي كَانَ وَالطِّبَاعُ ذِي الْغَرَايِبُ كَمِ الرُّوحِ السِّبَاعُ
 وَاحْتِرَاقًا مِنْ غَرَايِبِ الْبَدَنِ وَجَدَ الْحَرْبَ.. أَثَارَتْ وَالْفِتْنُ..
- (۲) هُوَ ظَلَّ بَيْنَهُمْ فِي صَخَبٍ كَأَبِي بَكْرٍ غَدَى فِي بَلَدِ
 مَلِكُ خَوَارَزْمَ وَمَنْ مِنْهُ اللَّقَبُ لِقِتَالِ الشَّيْعَةِ فِي سَبَزَوَارِ
- (۳) كَأَبِي بَكْرٍ غَدَى فِي بَلَدِ مَلِكُ خَوَارَزْمَ وَمَنْ مِنْهُ اللَّقَبُ
 لِقِتَالِ الشَّيْعَةِ فِي سَبَزَوَارِ
- (۴) فَالْجُبُوشُ لَهُ سَوْتُهُمْ بِضِيقٍ قَتَلَتْ مِنْهُمْ فَرِيقًا قَفَرِيقُ
 أَنْ هَبِ الرُّوحَ لَنَا فِي ذَا الزَّمَانِ خَلَّى فِي الْأَذَانِ أَوْ دِينَا فَرَقُ
- (۵) سَجَدُوا مِنْهُ وَنَادَوْا بِالْأَمَانِ وَلَنَا بِالْمَرَّةِ هَذِي الْحَلَقُ

حکایت سلطان محمد خوارزمشاه که شهر سبزوار را که همه اهل آن
 رافضی باشند بجنک بگرفت ایشان از کشتن امان خواستند گفت آن که
 امان دهم که پیش من ازین شهر یک ابوبکر نامی بیاورید

- (۱) روح بازست و طبایع زاغها دارد از زاغان تن بس داغها
 (۲) او بماند در میانشان زار زار همچو بوبکری بنهر سبزوار
 (۳) شه محمد الب الغ خوارزم شاه در قتال سبزوار بی پناه
 (۴) تنگشان آورد و لشکرهای او اسپهش افتاد در قتل عدو
 (۵) سجده آوردند پیشش کالامان حلقه مان در گوش کن تو بخش جان

- (۱) كُلُّ مَا حَقَّ لَكَ مِنْ صَلَٰةٍ
 فِي الزَّمَانِ ذَاكَ كُلِّ مَوْسِمٍ
 (۲) رُوْحُنَا مِنْكَ لَكَ يَا أَسَدُ
 عِدَّةَ أَيَّامٍ يَا مَلِكَ الدُّنَا
 (۳) قَالَ لَا تُنْجُونَ مِنِّي رُوْحَكُمْ
 (۴) تُقَدِّمُونَ أَنْتُمْ لَوْ مِنْ بَلَدٍ
 كَانَ بِالْإِسْمِ أَبَا بَكْرٍ فَلَمْ
 (۵) أَيُّهَا الْقَوْمُ اللَّئِيْمُونَ لَكُمْ
 لَا خَرَاجًا أَقْبَلُ مِنْكُمْ وَلَا
 (۶) بَعْدَ ذَا هُمْ جَوَلَقًا لِلذَّهَبِ
 كُلَّهُمْ أَأَنْتَ يَمِثِلُ ذَا الْبَلَدِ
 أَوْ خَرَاجٍ وَجَبَ فِي الدَّوَلَةِ
 نَعْطِي أَضْعَافًا .. فَيَا لَعَفُوْا نِعِمَّ ..
 أَنْتَ بِالْعِزِّ .. وَمِنْكَ الْمَدَدُ ..
 قُلْ هِيَ عَارِيَّةٌ تَبْقَى لَنَا
 أَوْ أُمَامِي يَا بَكْرٍ لَكُمْ
 لَكُمْ لَا تَنْجِفُونِي بِأَحَدٍ
 تَنْجُو يَا مَنْ مِنْكُمْ فَرَّ الْأُمَمُ
 أَحْصِدْ كَالزَّرْعِ أُرْدِي كُلَّكُمْ
 رُقِيَّةً أَوْ شَكْوَةً مِثْلَ الْمَلَأِ
 سَحَبُوا قَالُوا لَهُ بِالطَّلَبِ
 لَا تُرْمِ إِنْ سَمِ أَبِي بَكْرٍ أَبَدُ

آن زمان هر موسمی افزایش
 پیش ما چندی امانت باش گو
 تا نیاریدم ابوبکرم به پیش
 هدیه نارید ای رسیده امتان
 نی خراج استانم و نی هم فسون
 از چنین شهری ابوبکری میخواه

(۱) هر خراج و هر صلّه که بایدت
 (۲) جان ما آن توست ای شیر خو
 (۳) گفت نرهانید از من جان خویش
 (۴) تا مرا بوبکر نام از شهرتان
 (۵) بدروم تان همچو کشت ای قوم دون
 (۶) بس جوال زر کشیدندش براه

- (۱) فَأَبُوبَكْرٍ مَتَى فِي سَبْزَوَارِ
 (۲) فِي عُبابِ زَخَرٍ وَالْوَجْهَ قَدْ
 أَيُّهَا الْكُفَّارُ حَتَّى يَأْبَى
 (۳) أَبَدًا لَا نَفْعَ فِي ذَلِكَ أَنَا
 حَائِرًا بِالْفِضَّةِ وَالذَّهَبِ
 (۴) يَا ذَلِيلُ أَنْتَ لَوْ بِالسُّجْدَةِ
 هَبْ سَبَرْتَ الْمَسْجِدَ بِالْمَقْعِدِ
 (۵) عِنْدَ ذَا الْمَنْهَيْنِ يُنْمَأَ وَيَسَارُ
 أَنْ أَبُوبَكْرٍ بِذَا الْمَخْرُوبِ أَيْنَ
 (۶) هُمْ مِنْ بَعْدِ لَيْالِي ثَلَاثَ
 فَأَبَا بَكْرٍ نَحِيفًا وَجَدُوا
 وَجَدَ أَوْ مَدَّرَ يَبْسُ بَوَارِ
 دَوَّرَ عَنْ ذَهَبٍ قَالَ بَجْدِ
 بَكْرٍ تَأْتُونِي بِوَفْقِ الطَّلَبِ
 لَسْتُ طِفْلًا لِأَكُونَ فِي الدُّنَا
 .. أَبَدًا مَا لِي بِهَا مِنْ مَطْلَبِ ..
 لَمْ تُجِبْ لَمْ تَنْجُو مِنْ ذِي الشِّدَّةِ
 .. فَهَوَّ غَيْرَ السُّجْدَةِ لَمْ يُرِدِ ..
 بِالْكَلَامِ ذَا لَهَا الْحَقُّدُ أَثَارِ
 يُوجَدُ كَلًّا .. وَهَلْ تَرْنُوهُ عَيْنِ ..
 مَعَ أَيَّامٍ كَذَا قَيْدَ اكْتِرَاثِ
 .. شَكُّرُوا اللَّهَ وَدَوْمًا حَمْدُوا ..

یا کلوخ خشک اندر جویبار
 تا نیاریدم ابوبکر ارغمان
 تا بزر و سیم حیران بیستم
 وربه پیمائی تو مسجد را بکون
 کاندیرین ویران ابوبکری کجاست
 یک ابوبکر نزاری یافتند

(۱) کسی بود ابوبکر اندر سبزوار
 (۲) رو بتابید از زرو گفت ای سغان
 (۳) هیچ سودی نیست کودک نیستم
 (۴) تا نیاری سجده نرهی ای زیون
 (۵) منهیان انگیختند از چپ و راست
 (۶) بعد سه روز و سه شب کاشمنافتند

- (۱) عَابِرًا كَانَ وَظَلَّ مِنْ مَرَضٍ
وَعَلَى خَدِّهِ مِنْ حَرِّ الْحَرَضِ^(۱)
- (۲) نَائِمًا كَانَ هُوَ فِي زَاوِيَةٍ
خَرِبَتْ مِنْهُ الدُّمُوعُ جَارِيَةً ..
- (۳) إِذْ رَأَوْهُ ارْكَضَ لَهُ قَالُوا فَقَدْ
طَلَبَ السُّلْطَانُ لُقْيَاكَ يَجِدُ
- فَمِنْ الْقَتْلِ بِكَ بَلَدُنَا ..
تَخْلَصُ .. فَيْكَ تُرَى نُجْدُنَا ..
- (۴) قَالَ لَوْ رَجُلٌ لِي أَوْ مَقْدَمُ
أَنَا فِي رَجُلِي لِقَصْدِي أَقْدِمُ
- (۵) وَمَتَى فِي بَيْتِ أَعْدَائِي سَكَنْتُ
بَلْ لِسَمْتِ بَلَدَةِ الْخَلِّ ظَعَنْتُ
- (۶) رَفَعُوا التَّابُوتَ جَاءُوا بِأَبِي
بَكَرٍ فَوْقَ الْكَتِفِ لِلطَّلَبِ
- (۷) وَلِسَمْتِ الْمَلِكِ خَوَارِزْمِ هُمْ
سَحَبُوا سَرْعَى لِكُنَى يَنْظُرُهُمْ

(۱) قال الجوهري الحرض الفاسد والمريض والذي اذا به الحزن لان مقارنة خلاف الجنس عذاب الهم - وفي نسخة الشطر الثاني (در یکی گوشه خرابه پر حرض) ای وجد فی رکن خرابه معلوه بالحرض -

- (۱) رهگذر بود و بمانده از مرض
خون دل پر رخ فتاده از حرض
- (۲) خفته بودی در یکی کنجی خراب
چون بدیدندش بگفتندش شتاب
- (۳) خیز که سلطان ترا طالب شده است
کز تو خواهد شهر ما از قتل رست
- (۴) گفت اگر پایم بدی یا مقدمی
خود بیای خود بمقصد رفتی
- (۵) اندرین دشمنکده کی ماندی
سوی شهر دوستان می راندی
- (۶) تختۀ مرده کشان بفراشتند
بر کتف بوبکر را برداشتند
- (۷) جانب خوارزم شه جماله دوان
میکشیدندش که تا بیند نشان

- (۱) سَبَزَوَارُ ذِي الدُّنَا فِيهَا غَدَى
 رَجُلُ الْحَقِّ ضِيَاءاً وَ سُدَى
 (۲) مَلِكُ خَوَارِزَمٍ هُوَ اللَّهُ الْجَلِيلُ
 طَلِبَ الْقَلْبَ مِنَ الْخَلْقِ الرَّذِيلِ
 (۳) فَأَنَا مِنْ صَاحِبِ الْقَلْبِ لَكَ
 قَابَتُغُوا ذَا الْقَلْبِ فِي تَدْيِيرِكُمْ (۱)
 لَا أَنْظُرُ لَا النِّقْشَ مِنْ سُجْدَتِكَ
 لَا وَلَا مِنْ أَجْلِ إِيثَارِ الذَّهَبِ
 (۴) أَنْتَ كَالْقَلْبِ ظَنَنْتَ قَلْبَكَ
 عَنْ ذَوِي الْقَلْبِ تَرَكْتَ فَحَصَكَ
 (۵) هَا هُوَ الْقَلْبُ لَوِ السَّبْعُ الشَّدَادُ
 صَرْنُ سَبْعَمَاءَ زِدْنَ عِدَادُ
 وَ بِهِ جَاءَتْ لَكَانَتْ فِي سِتَارِ
 وَ حِجَابِ مَالِهَا أَذْنَى اعْتِمَارِ (۲)

- (۱) نص الحديث ان الله لا ينظر الى صوركم واموالكم بل ينظر الى قلوبكم واعمالكم -
 (۲) ويدل عليه في الحديث القدسي (لا تسعني ارضي ولا سمائي ولكن بسعني قلب عبدي
 المؤمن التقي النقي - ومثل هذا القلب لا يوجد فيه غير سجة الله تعالى فوجوده في سبزوار الدنيا
 كوجود ابي بكر فيها بحسب الصورة للمخالطة والمؤانسة -

- (۱) سبزوار است اين جهان و مرد حق
 (۲) هست خوارزم شه يزدان جليل
 (۳) من ز صاحب دل كنم در تو نظر
 (۴) تو دل خود را چو دل پنداشتي
 (۵) دل اگر هفتصد چون هفت آسمان
 اندر اينجا ضائع است و مستحق
 دل همي خواهد از اين قوم رذيل
 ني بنقش سجده و ايشار زر
 جستجوي اهل دل بگذاشتي
 اندرو آيد شود ياوه و نهان

- (۱) مِثْلَ ذَا الْقَلْبِ الَّذِي كَانَ الْحَمَاتُ
وَأَبَا بَكْرٍ أَفْقٍ فِي سَبْزَوَارِ
(۲) صَاحِبُ الْقَلْبِ مِرَاتٌ وَجَدَتْ
وَبِهَا الْحَقُّ يَرَى السِّتَ الْجِهَاتِ
(۳) كُلُّ مَنْ قَدْ كَانَ فِي السِّتِ الْجِهَاتِ
فَمَتَى فِي نَفْسٍ قَدْ نَظَرَا
أَبْدًا فِي غَيْرِهِ الْحَقُّ النَّوَالِ
(۴) شَمَّةٌ قُلْتُ أَنَا وَالْمَوْهَبَةُ
يَضَعُ قَبْلًا وَمِنْ كَفِّ لَهُ
- لَهُ لَا تَطْلُبُ.. هُوَ قَيَّدَ السُّبَاتِ..
لَا تُرْمِ.. ذِي اللَّيْلِ شَانًا ذَا النَّهَارِ..
سِمَّةٌ مِنْ أَوْجِهِ مَا أَنَّ بَدَتْ (۱)
.. وَلَهُ الْأَسْمَاءُ تُبْدِي وَالْإِصْفَاتِ..
ذِي مَقَرٍّ لَهُ أَوْ وَافَى الْحَيَاتِ
هُوَ غَيْرَ الْحَقِّ أَوْ عَنْهُ دَرَى
لَيْسَ يُعْطِي أَحَدًا مِنْ ذِي الْوِصَالِ
فَوْقَ كَفِّ يَدِهِ وَالْمَنْقَبَةِ
هُوَ لِلْمَرْحُومِينَ يُعْطِي فَضْلَهُ

(۱) كانه يقول الولی كمراء ذات ستة اوجه ای جهاته الست صارت كمراءات مجلاة له والحق تعالی تجلی لكل جهة منها فكل من كان فی هذه الدنيا لا ينظر الله اليه اذا لم توجد واسطة الولی یعنی جملة من كان فی الدنيا كالقالب والولی لهم كالقلب وينظر الله الى القلب ولا ينظر لمن كان فی قالب الجسم -

- (۱) اینچنین دل ریزها را دل مگو
(۲) صاحب دل آینه شش رو بود
(۳) هر که اندر شش جهت دارد مقر
(۴) هیچ بی او حق بکس ندهد نوال
(۵) موهبت را بر کف دستش نهند
- سبزوار اندر ابی بکری سجو
حق درو از شش جهت ناظر شود
کی کند در غیر حق یک دم نظر
شمه گفتم ز اصحاب وصال
وز کفش او را بمرحومان دهند

(۱) در نسخه لکنهور پیش از این بیت این دو بیت آمده -

گر کند او از برای او کند در قبول آرد همو باشد سند
چونکه او حق را بود در کل حال برگزیده باشد او را ذو الجلال

- (۱) إِنْ بَحَرَ الْكُلِّ فِي كَيْفِهِ كَانَ
لَا يَكْتِفِ هُوَ أَوْ كَيْفِيَّةٌ
(۲) اتِّصَالَ لَا يَحَاطُ بِالْكَلامِ
(۳) مِائَةٌ جَوْلِي تَبْرِ بِأَعْنِي
(۴) قَالَ جِيءَ بِالْقَلْبِ فَالْقَلْبُ إِذَا
وَإِذَا مَا أَعْرَضَ عَنْكَ أَنَا
(۵) فَبِذَاكَ الْقَلْبِ لَا فَيْكَ أَنَا
(۶) هُوَ فِي الْبَابِ لِي أَتِ كَيْفَمَا
كَانَ تَحْتَ قَدَمٍ لِلْأُمَمَاتِ
(۷) هُوَ أُمُّ وَابٌ أَصْلُ الْوَرَى
- بِاتِّصَالٍ فِي كَمَالٍ بِهِ بَانَ
.. لَا وَلَا فِي صُورَةٍ أَوْ مَا هَيْئَةٍ ..
قَوْلُهُ التَّكْلِيفَ كَانَ وَالسَّلَامُ
لَوْ أَتَيْتَ فَذَكَ يَا مُنَحْنِي
رَضِيَ عَنْكَ أَنَا رَاضٍ كَذَا
كَنتُ أَيْضاً مُعْرِضاً .. لَسْتَانِئَا ..
أَنْظُرِ التَّحْفَةَ يَا رُوحَ الدُّنَا
هُوَ كَانَ فَأَنَا كُنتُ كَمَا
صَارَتِ الْجَنَّةُ دَوْمًا وَالْحَيَاتِ
يَا صَفَى ذَاكَ الَّذِي الْقَلْبُ دَرَى

هست بی چون و چگونه در کمال
گفتنش تکلیف باشد و السلام
حق بگوید دل بیار ای منحنی
ور ز تو معرض بود اعراضیم
تحفه اورا آر ای جان بردرم
زیر پای مادران باشد چنان
ای خنک آن کس که دل داند ز پوست

(۱) با کشف دریای کل را اتصال
(۲) اتصالی که ننگجد در کلام
(۳) صد جوال زر بیاری ای غنی
(۴) گرز تو راضی است دل من راضیم
(۵) ننگرم در تو دران دل بنگرم
(۶) با تو او چونست هستم من چنان
(۷) مادر و بابا و اصل خلق اوست

- (۱) لَهُ مِنْ قَشِرٍ تَقُولُ هَا أَنَا
 جِئْتُ بِالْقَلْبِ يَعِزُّ ثَمَنًا (۱)
 لَكَ قَالَ الْقَلْبُ ذَا بِالثَمَنِ
 دُونَ فَلَسٍ عِنْدِي.. كَالدَّرَنِ..
 (۲) جِيءَ بِذَلِكَ الْقَلْبِ قُطْبِ الْعَالَمِ
 رُوحُ رُوحِ رُوحِ رُوحِ آدَمِ
 (۳) فَلِذَلِكَ الْقَلْبِ مَنْ بِالشَّمْرِ
 مُلَأَ وَالنُّورِ سَامِي الْأَثَرِ
 ذَلِكَ سُلْطَانُ الْقُلُوبِ الْمُنْتَظَرِ
 لَهُ كَانَ وَدَّ أَنْ مِنْهُ يُقَرَّ
 (۴) فَمِنْهَا أَنْتَ لَوْ فِي سَبْزَوَارِ
 تَفْحَصُ كَالْقَلْبِ ذَلِكَ بِاعْتِبَارِ
 لَمْ تَجِدْ فَالْقَلْبُ رَثًّا بِالْيَا
 خَلَقَ الرُّوحِ ضَيْلًا ذَاوِيَا
 فَوْقَ تَابُوتٍ تُخَلِّي وَإِلَى
 ذَلِكَ الرُّوحِ تَجُرُّ عَجَلًا
 (۶) أَنْ لَكَ يَا مَلِكُ بِالْقَلْبِ أَتَيْتَ
 أَبَدًا فِي سَبْزَوَارِ مَا رَأَيْتَ

(۱) ترجمه المصراع الثاني من الاصل بناء على نسخة لکناهور -

- (۱) تو بگوئی نکه دل آوردم بتو
 گویبت این دل نیرزد یکک طسو
 (۲) آن دلی آورده قطب عالم است
 جان جان جان جان آدم است
 (۳) از برای آن دل هر نور و بر
 هست آن سلطان دلها منتظر
 (۴) تو بگردی سالها در سبزوار
 آنچنان دل را نیابی ز اعتبار
 (۵) پس دل پژمرده پوسیده جان
 بر سر تخته نهی آن سو کشان
 (۶) که دل آوردم ترا ای شهریار
 به ازین دل نبود اندر سبزوار

- (۱) مِثْلَ ذَا الْقَلْبِ بِحُسْنِ بَاجِرِيَّ
أَفْذِي مَقْبَرَةٌ حَتَّى هُنَا
(۲) فَبِذَاكَ الْقَلْبِ جِيءَ مَنْ طَلِبَا
مَنْ أَمَانُ سَبْزَوَارَ وَالِدُنَا
(۳) قُلْتَ ذَاكَ الْقَلْبُ مِنْ هَذِي الدُّنَا
(۴) إِذْ عَدَاءُ ذَلِكَ الْقَلْبِ السَّلِيمِ
وَيَوْمٍ لَأَلَسْتُ لِالْإِثْ صَارَ
(۵) فَهُوَ الْبَازِي كَانَ وَالِدُنَا
رُؤْيَ مَنْ خَالَفَ الْجِنْسَ لِمَنْ
(۶) وَإِذَا يُبْدِي التِّمَامَ مِنْ نِفَاقِ
- لَكَ قَالَ وَالْبَلِيدُ الْمُفْتَرِي
تَأْنِي فِي قَلْبِ لَكَ مَاتَ عَنَا
خُلُقًا مَلَكِيَّ فِيهِ رَغْبَا
بِهِ كَانَ وَبِهِ تَلَقَى الْهَنَا
خَفِيَّ فَالظُّلْمَةُ ضِدُّ السَّنَا
أَزَلِيَّ وَهُوَ بِالذَّاتِ قَدِيمِ
لِلَّذِي بِالطَّبْعِ مِثْلَ سَبْزَوَارِ
كَالْعُرَابِ الشُّومِ مَنْ طَبْعًا دَنَى
خَالَفَ بِالْجِنْسِ كَيَّ وَحَزَنَ
مُسْتَمِيلًا كَانَ يَنْبَغِي الْإِتِّفَاقُ

که دل سرده بدانجا آوری
که امان سبزوار و کرن ازوست
زانکه ظلمت با ضیامنجان بود
سبزوار طبع را میراثی است
دیدن نالجنس بر نالجنس داغ
ز استمالات ارتفاقی میکند

(۱) گویدت این گور خانه است ای جری
(۲) رو بیاور آن دلی کو شاه خوست
(۳) گوئی آن دل زینجهان پنهان بود
(۴) دشمنی آن دل از روز اُست
(۵) زانکه او بازست و دنیا همچو زاغ
(۶) ور کند نرمی نفاقی میکند

- (۱) فَتَنَّمْ قَالَ لِتَحْمِيلٍ وَمَا
 (۲) حَيْثُ أَنَّ الزَّاعِ ذَا مَنْ طَلِبَا
 مِائَةُ الْآفِ مَكْرٍ لَهُ قَدْ
 (۳) لَوْ لَهُ ذَلِكَ الْإِنْفَاقَ قَبِلُوا
 (۴) عَيْنَ صِدْقِ الْمُسْتَفِيدِ حَيْثُ أَنَّ
 وَالْعَظِيمُ الشَّانَ فِي السُّوقِ لَنَا
 (۵) صَاحِبَ الْقَلْبِ أَطْلَبَ الرُّوحَ إِذَا
 صِرَ إِذَا مَا لَمْ تَكُنْ ضِدًّا لِمَنْ
 (۶) ذَلِكَ مَنْ مِنْهُ لَكَ الْمَكْرُ الْحَسَنُ
- قَالَ بِالطَّوْعِ وَمَا حَقًّا سَمِي
 نَجَسًا دَوْمًا وَفِيهِ رَغْبًا
 وَجَدَ الْإِضْعَافَ مِنْ ذَلِكَ بَعْدَ
 لَنَجِيٍّ مِنْهُ الْإِنْفَاقَ يَجْعَلُ
 ذَلِكَ رَبُّ الْقَلْبِ ذُو الْقَدْرِ الْحَسَنِ (۱)
 يَشْتَرِي الْمَعْيُوبَ بُعْلِي تَمْنًا
 مَا فَقَدْتَ الْجِنْسَ لِلْقَلْبِ كَذَا
 هُوَ سُلْطَانُ مَلِكٍ فِي الزَّمَنِ
 ظَهَرَ فَهُوَ الْوَلِيُّ الْمُؤْتَمَنُ

(۱) قال فی المنهج القوى - لان ذلك صاحب القلب الذي هو في الكر والفر والشوكة والعظم صار في معاملتنا حماراً معيوباً ثم بسط الكلام في تأييد ما قاله على ان (معيبوب خر) حمار معيوب والصحيح انما هو في الترجمة من ان كلمة خر فعل اسر مفرد مذكر من خريدن بمعنى الشراء والامر منه اشري اي ان المرشد رب العظم يشتري المعيوب ويبدله بنفسه القدسي سالماً -

- (۱) گوید آری از تکلف نز نیاز
 (۲) زانکه این زاغ خس مردار جو
 (۳) گر پذیرند آن نفاقش وارهید
 (۴) زانکه آن صاحب دل با کز و فر
 (۵) صاحب دل جو اگر بیجان نه
 (۶) آنکه زرق او خوش آید مر ترا
- تا که ناصح کم دند نصح دراز
 صد هزاران مکر دارد تو بتو
 شد نفاقش عین صدق مستفید
 هست در بازار ما معیوب خر
 جنس دل شو گر ضد سلطان نه
 او ولی تست نه خاصه خدا

- (۱) لَكَ لَا خَاصُّ الْإِلَهِ كُلُّ مَنْ
مَعَكَ مِثْلَكَ يَحْيَىٰ فَالْوَلِيُّ
(۲) رُحٌ وَدَعٌ مِنْكَ الْهُوَى حَتَّىٰ لَكَ
(۳) يَغْدُو بِالْخَلْقِ الْعَبِيرَ وَالشَّدَى
مِنْ هَوَىٰ فِيهِ كَثِيرٌ فَسَدَا
(۴) ذَا الْكَلَامِ لَا يُحْدُ وَلَنَا
قَرَّ فِي الْأَصْطَبِلِ دَوْمًا مِنْ مَحَلِّ
- كَانَ بِالطَّبْعِ وَبِالْخُلُقِ افْتَرَنَ
عِنْدَ طَبْعٍ لَكَ كَانَ وَالنَّبِيَّ
بِصَلِّ الرِّيحِ الْمَشْمُ ذَا يَكَا
فَالْدِمَاغُ رَأْيُهُ دَوْمًا لَذَا
عَنْبَرٌ وَالْمِسْكُ مِنْهُ كَبَسَدَا
ذَا الْغَزَالِ مِنْ جَفَاءٍ وَعَنَا
لِمَحَلِّ آخِرٍ قَيْدَ الْوَجَلِ

بیان بقیه قصه الغزال و اصطبل الحمير

- (۵) ذَا الْغَزَالِ الْفَحْلُ حُلُو السُّرَّةِ
فِي الْعَذَابِ وَبِالْأَصْطَبِلِ الْحَمِيرِ
عِدَّةَ أَيَّامٍ .. قَيْدَ السُّخْرَةِ ..
.. مُوثِقٌ بِالْغِلِّ مِنْ مِثْلِ الْأَسِيرِ ..

- (۱) هر که او بر خوی و بر طبع تو زیست
(۲) رو هوا بگذار تا بویت شود
(۳) از هوی رای دماغت فاسدست
(۴) حد ندارد این سخن و آهوی ما
- پیش طبع تو ولی است و نبی است
و ان مشام عنبرین خویت شود
مشک و عنبر پیش مغزت کاسدست
میگریزد اندر آخر جا بجا

بقیه قصه آهو و آخر خران

- (۵) رورها آن آهوی خوش ناف نر
در شکنجه بود و در اصطبل خر

- (۱) كَانَ مِثْلَ السَّمَكَ فَوْقَ الْيَمَسِ
مِثْلَمَا فِي الْحَقَّةِ مِسْكَاً وَبَعْرَ
(۲) فِخْمَارُ وَاحِدٌ قَالَ انْتَبِهْ
لَكَ كَانَ الطَّبْعُ مِنْ مِثْلِ الْأَمِيرِ
(۳) ذَلِكَ الْآخِرُ فِيهِ سَخْرَا
وَجَدَ جَاءَ بِهِ كَيْفَ الرَّخِیضِ
(۴) وَالْجِمَارُ الْآخِرُ قَالَ بَانَ
أَنْتَ حَالاً تَتَكِي فَوْقَ السَّرِيرِ
(۵) وَالْجِمَارُ ذَاكَ قَيْدَ التُّخْمَةِ
(۶) لِنَغْزَالِ كُلِّ لَهُ الرَّأْسَ كَذَا
أَنَا رُحْ مَا لِي اشْتِهَاءُ لَا وَلَا
- يَاضْطَرَابُ إِذْ لَهُ النَّزْعُ التَّمَسُّ
لِلْهَوَانِ الْخَصْمُ مِنْ حَقْدٍ أَقْرَ
يَا أَبَا الْوَحْشِ بِذَا لَا تَشْتَبِهْ
وَالْمَلِكِ اسْكُتْ فَمَنْ أَنْتَ الْحَقِيرُ
قَالَ مِنْ جَزْرِ وَمَدِّ جَوْهَرَا
لَهُ يُعْطِي .. مَا لَهُ عَنْهُ مَحِیصٌ ..
مَعَ ذَا الدَّلِّ الْكَثِيرِ فَالْحَسَنُ
لِلْمَلِكِ .. مَنْ لَهُ الْأَمْرُ يَصِيرُ ..
بَقِي قَالَ بِرَسْمِ الدَّعْوَةِ (۱)
حَرَكَ أَنْ يَا فُلَانُ فِي أَذَى
أَقْدَرُ مِنْ ذَلِكَ أَنْ آكُلَا

(۱) نسخه ثانیة برسم المخذمة -

در یکی حقه معذب پشک و مشک
طبع شاهان داری و میران خموش
گوهری آورده کی ارزان دهد
بر سریر شاه شو تو متکی
پس برسم دعوت آهورا بخواند
اشتهایم نیست هستم ناتوان

(۱) مضطرب در نزاع چون ماهی بخشک
(۲) یک خورش گفتیکه هان ای بوالوحوش
(۳) وان دگر تسخر زدی کز جزرو مد
(۴) وان خری گفتی که با آن نازکی
(۵) وان خری شد تخمه و ز خوردن بماند
(۶) سر چنین کرد او که نی رو ای فلان

- (۱) قَالَ أَدْرِى أَنَّكَ تُبْدِى الدَّلَالَ
 (۲) تُظْهِرُ مَعَ نَفْسِهِ قَالَ الطَّعَامُ
 (۳) مِنْهُ صَارَتْ حَيَّةٌ فِي قُوَّةِ
 كَثُرَتْ أَطْيَارُهَا تَحْتَ ظِلَالِ
 (۴) وَالْقَضَاءُ لَوْ رَمَانِي فِي الْعَذَابِ
 (۵) لَوْ أَنَا فِي زَمَنِ صِرْتُ الْفَقِيرُ
 وَاللِّبَاسُ لِي لَوْ رَثَ الْجَدِيدُ
 (۶) أَنَا أَيْضًا بِالْوَفْرِ مِنْ دَلَالِ
 سُنْبِلًا دَوْمًا أَكَلْتُ وَشَفِيقُ
 (۷) فَتَنَّمْ قَالَ تَقُولُ وَافْتَحِرْ
- وَلِنَامُوسٍ احْتِرَازًا وَمَلَالِ
 ذَا لَكَ كَانَ وَأَجْزَاكَ مُدَامِ
 أَنَا كُنْتُ إِنْ كَلَّ رَوْضَةٍ
 لِلرِّيَاضِ فِي نَعِيمٍ وَجَلَالِ
 أَيْنَ يَمْضِي الْخُلُقُ ذَا الْمُسْتَطَابِ
 فَقَفِيرَ الْوَجْهِ أَنَا لَنْ أَصِيرَ
 أَنَا كُنْتُ .. وَلِي الْحِظُّ السَّعِيدُ ..
 وَمِائَتِ مَرَحٍ مَعَ إِنْخِيتَالِ
 مَعَ رِيحَانٍ هُوَ الْمِسْكُ الْعَبِيقُ
 فَلَكُمْ فِي الْغُرْبَةِ الْقَوْلُ الْهَذِرُ

یا زنا سوس احترازی میکنی
 که از آن اجزای تو زنده و نوست
 در ظلال روضها آسوده ام
 کی رود آن خو و طبع مستطاب
 و لباسم کهنه گردد من نوم
 با هزاران ناز و نخوت خورده ام
 در غریبی بس توان گفتن گراف

(۱) گفت میدانم که نازی میکنی
 (۲) گفت آهو با خود این طعمه تو است
 (۳) من الیف سرغ زاری بوده ام
 (۴) اگر قضا انداخت ما را در عذاب
 (۵) گر گدا گشتم گدا رو کی شوم
 (۶) سنبل و لاله و سپرغم نیز هم
 (۷) گفت آری لاف میزن لاف لاف

- (۱) قَالَ فَالْسرُّ لِي بِالذَّاتِ كَمْ
 مِنْ عَلَى الْعُودِ وَفَوْقَ الْعَنْبَرِ
 (۲) غَيْرَ أَنْ ذَا سَمِعَ رَبَّ الْمَشَامِ
 (۳) فَالْحِمَارُ لِلْحِمَارِ فِي الطَّرِيقِ
 (۴) كَيْفَ مِنْهُ عَرِضُ الْمِسْكَ الرَّسُولِ
 رَمَزَ الْإِسْلَامُ فِي الدُّنْيَا غَرِيبَ
 (۵) ذَا لِأَنَّ الْأَقْرَبَاءَ هُمْ قَدْ
 وَلَوْ الْأَمْلاكُ مِنْ ذَاتِ لَهُ
 (۶) فَالْوَرَى الصُّورَةَ مِنْهُ نَظَرُوا
 يَجِدُونَ أَبَدًا تِلْكَ الْمَشَامِ
- شَهِدَتْ أَنْ مِنْهُ مُنْذُ الْقَدَمِ
 وَضَعَتْ .. فَلْتَنْتَبِهْ يَا مُفْتَرِي ..
 لِلْحِمَارِ عَايِدِ الرَّوْثِ الْحَرَامِ
 مَنْ يَشُمُّ الْبَوْلَ مَعَ هَذَا الْفَرِيقِ
 ذَاكَ مَنْ قَدْ وَجَبَ مِنْهُ الْقَبُولِ
 قَالَ فِي ذَا وَهُوَ الْصِدْقُ الْحَبِيبُ
 نَقَرُوا مِنْهُ وَخَالُوا الْمُتَبَعِدِ
 حَضَرُوا دَوْمًا وَفِيهِ وَلَهُوَ
 جِنْسُهُمْ لَكِنْ هُمْ مَا قَدَرُوا
 مِنْهُ .. كَالشَّمْسِ هُوَ الدَّلِيلُ الْأَنَامِ ..

منتهی بر عود و عنبر می نهید
 بر خر سرگین برست آن شد حرام
 مشک چون عرضه کنم با این فریق
 رمز الاسلام فی الدنيا غریب
 گرچه با ذاتش ملائک همدمند
 لیک از وی می نیابند آن مشام

(۱) گفت نافم خود گواهی میدهد
 (۲) لیک آن را بشنود صاحب مشام
 (۳) خر کمیز خر ببوید در طریق
 (۴) بهر این گفت آن نبی مستعجب
 (۵) زانکه خویشانش هم از وی سیرمند
 (۶) صورتش را جنس می بیند انام

- (۱) فَكَيْمَثِلِ اللَّيْثِ كَانَ فِي وَسْطِ
 قَلْبِهِ انْظُرْ مِنْ بَعِيدٍ وَاذْهَبِ
 (۲) وَإِذَا خَرَّقَتْهُ ثَوْرَ الْبَدَنِ
 خَرَّقَ بِالْكُلِّ ثَوْرَ الْبَدَنِ
 (۳) وَ مِنْ السِّرِّ لَكَ قَدْ أَبْعَدَا
 خُلِقَ الْحَيَوَانُ بِالْكُلِّ قَلْعُ
 (۴) إِنْ تَكُ الثَّوْرَ فَمِنْهُ اللَّيْثُ أَنْتَ
 مَعَ طَبْعِ الثَّوْرِ إِنْ كُنْتَ الْحَسَنَ
 .. نَقَشِ ثَوْرٍ .. وَ بِهِ دَوْمًا يُحِطُ ..
 لَكِنْ الْخَرَقَ لَهُ لَا تَطْلُبِ
 دَعْ فَذَا اللَّيْثُ يُخْلِقُ وَ يَفَنُ
 .. فَهُوَ كَالْمِسْكِ وَذَا كَالْدَرَنِ ..
 طَبْعُ ثَوْرٍ وَ لَهُ كَمْ بَدْدَا
 هُوَ مِنْ حَيَوَانٍ .. أَرْبَى بِالْوَرَعِ ..
 عِنْدَهُ تَبْدُو .. كَيْمَثِلِ مَا أَرَدْتُ ..
 فَلِطَبْعِ اللَّيْثِ لَا تَطْلُبْ زَمَنَ

دور می بینش ولی او را بکاوا (۱)
 که بدرد گاوا را آن شیرخو
 خوی حیوانی ز حیوان بر کند
 گرتو به گاوی خوشی شیر میجو

(۱) همچو شیری در میان نقش گاو
 (۲) و ربکاوی ترك گاو تن بهگو
 (۳) طبع گاوی از سرت بیرون کند
 (۴) گاوا هاشی شیر گردی نزد او

(۱) سراد از شیر عالم بالله است که تعبیر از او باسلام شد و نقش گاوا جهال کالانعامند -

سبزواری صفحه ۳۵۲ -

فی تفسیر آیه انی ارى سبع بقرات سمان یا کلهن سبع عجاف تلك
البقرات الفجاف خلقها الله تعالى بصفة السباع الجائعة حتى انها
اكلت تلك البقرات السبعة السمان بالاشتواء ولو ظهرت
هذه الخيالات فی مرءات النوم فانت انظر الى المعنى (۱)

- (۱) ذَا عَزِيزٌ مُّضَرٌّ فِي النَّوْمِ نَظَرَ
جَاءَ عَيْنَ الْغَيْبِ. فَأَنْجَابَ الْحِجَابِ
(۲) بَقَرَاتٌ سَبْعَةٌ كَمْ سَمِنَتْ
بَقَرَاتٌ سَبْعَةٌ كَمْ نَحَفَتْ
(۳) أَكَلَتْ فِي الْبَاطِنِ تِلْكَ الْعِجَافُ
كَانَتْ الْأَسَادُ أُعِيتَ بِالْمَصَافِ
يَسُوْىْ ذَلِكَ تِلْكَ الْبَقَرَاتُ
لَمْ تَكُ إِلَّا كِلَّةٌ قَلَّتْ ثَبَاتُ

(۱) السمان الصفات البشرية السبعة وهى الحرص والبخل والشهوة والحسد والعداوة والغضب والكبرياء كلهن سبع عجاف وهى القناعة والسخاء والعفة والغبطة والشفقة والحلم والتواضع والعجاف من عالم الارواح والسمان من عالم الاجسام فاذا اراد الله تعالى ان يخلص القلب من سجن صفات البشرية يذهب الذى هو لك مضر القلب ويقول ايها الاعضاء والجوارح والقوى اتونى فيما اتيتم به فى الملكوت ان كنتم للرؤيا تعلمون قالوا اضغاث احلام الاية وقال الذى نجى منها وهى النفس الملهمة بيايوسف القلب الذى يصدق فيما يرى من شواهد الحق انبئنا عن احوال الملكوت قال تزرعون سبع سنين اى تربون الصفات البشرية بالعادة معاصدتم من تلك الصفاة فلا تستعملوه وذروه فى اماكنة الا قليلا سما تعيشون به ثم تأتى من بعد ذلك صفات الروحانية تاكلن ما قسمتم لهن - من تفسير نجم الدين الكبرى باختصار -

تفسير انى ارى سبع بقرات سمان یا کلهن سبع عجاف
آن گماوان لاغرا خدا بصفه شیران گرسنه آفریده بود تا آن هفت
گاو فربه را باشتها میخوردند اگرچه آن خیالات درآینه خواب
نمود تو بمعنی نگر

- (۱) آن عزیز مصر میدیدی بخواب چونکه چشم غیب را شد فتح باب
(۲) هفت گاو فربه و بس پروری خوردشان آن هفت گاو لاغری
(۳) در درون شیران بدنشان لاگران ورنه گاووان را نبودندى خوران

- (۱) فَإِذَا بِالصُّورَةِ مَرُّ الْعَمَلِ
بَشَرًا كَانَ وَلَكِنْ فِيهِ حَلْ
فِي الْخَفَاءِ السَّبْعُ الْمَرَّةَ أَكَلِ
بَكْرَةَ عِنْدَ الْخِصَامِ عَنْهُ كَتَلِ
(۲) أَكَلِ الْمَرَّةَ يُلْطَفُ لَهُ فَرْدُ
صَيَّرَ .. وَالصَّفْوَ وَاللُّبَّ أَعَدَّ ..
وَهُوَ مِنْ ذِي الْوَجَعِ سَوَاهُ عَادَ
صَافِيًا دُرْدِيَّةً .. أَبْدَى الرَّشَادَ ..
(۳) وَهُوَ مِنْ ذَا الْوَجَعِ الْفَرْدِ إِنْ وَرَدَ
فِيهِ مِنْ أَوْ جَاعِهِ كَلَّا يَجْدُ
خَلَصَ الرَّجُلَ لَهُ فَوْقَ السُّهْيِ
وَضَعَ .. جَلَّ بِرُوحٍ وَنُهَى ..
(۴) كَمْ تَقُولُ أَنْتَ قُبْحَ ذَا الْغُرَابِ
مَنْ نُحُوسًا مُلِيَّءَ أَخْطَا الصَّوَابِ
يَا خَلِيلَ اللَّهِ أَنْتَ الدِّيكَ لِمَ
قَدْ قَتَلْتَ .. سِرُّ ذَا عَنَّا كَيْتَمَ ..

(۱) از دردش کند تقدیره - از اهل دردش کند - ای ان جعله الولی من اهل الشوق
والمحبة المتبدلة احوالهم النفسانية بالرحمانية -

- (۱) پس بشر آمد بصورت مرد کار
لیک در وی شیر پنهان مرد خوار (۱)
(۲) مرد را خوش و خورد فردش کند
صاف گردد دردش از دردش کند
(۳) زان یکی درد او ز جمله دردها
وارهد پا بر نهد او بر سهی
(۴) چند گوئی همچو زاغ پرفسوس
ای خلیل از بهر چه کشتی خروس

- (۱) در نسخه لکنهور پیش از این بیت بر نسخه المنهج القوی این ابیات اضافی دارد -
شاه گردی و گذاری بندگی
یابد او در سردگی دل زندگی
گاو تن قربانی شیر خداست
گرترا با او سر صدق و صفاست
گاو تن سردار گردد عاقبت
پس پشیمانی بری ای بدنیت
(۱) مرد کار سرشد و ولی است -

فی بیان ان قتل الخلیل (ع) الیک اشاره الی قهر و قمع ای صفة
من الصفات المذمومات المهلکات

- (۱) قَالَ أَمْرٌ قَالَ قُلْ مَا حِكْمُهُ ذَلِكَ الْأَمْرُ .. وَمَا ذَا السِّمَةِ ..
لَا كُونَ شَعْرَةً فِي شَعْرَةٍ أَعْمَلُ تَسْبِيحَهُ بِالْمَرْءِ
(۲) شَهْوَتِي هُوَ وَالشَّهْوَةُ كَمْ عَبْدٌ مِنْ ذَا الشَّرَابِ أَزْدَادَ سَمٍ
(۳) وَالْقَبِيحِ سَكَّرَ لَوْ لَا لِنَسْلِ يَا وَصِيَّ الشَّهْوَةِ كَانَتْ وَوَصَلَ
فَلْيَقْبَحِ كَانَ فِيهَا الْأَدَمِيَّ .. نَفْسَهُ صَيَّرَ بِالطَّوْعِ الْخِصْيَ ..
(۴) وَإِرَبِ الْعَدْلِ إِبْلِيسُ اللَّعِينِ قَالَ مِنْكَ الْفَخَّ صَخْمًا وَسَمِينِ
(۵) أَطْلُبُ لِلصَّيْدِ هَذَا أَظْهَرَا لَهُ تَبْرًا وَلُجَيْنًا بَهْرًا
وَقَطِيعًا مَعَ خَيْلٍ أَنْ يَهَا تَقْدُرُ الْخَلْقَ تَصِيدُ .. سَفَهَا ..

در بیان آنکه کشتن ابراهیم (ع) خروس را اشارتست بقمع و قهر
کدام صفت بود از صفات مذمومات مهلکات در باطن مرید

- (۱) گفت فرمان حکمت فرمان بگو تا مسیح کردم آن را مو به مو
(۲) شهوتی هست او و بس شهوت پرست زان شراب زهرناک ژاژ مست
(۳) گر نه بهر نسل بودی ای وصی آدم از ننگش بکردی خود خصی
(۴) گفت ابلیس لعین دادار را دام زفتی خواهم این اشکارا
(۵) زرو سیم و گله و اسپش نمود که بدین تانی خلایق را ربود (۱)

(۱) سبزواری صفحه ۳۵۳ گله و اسپش بعطف اصح است که مراد گله از هر نوع مواشی باشد و ذکر اسب ذکر خاص بعد از عام از جهت زبانی اهتمام بشانش که خداوند نیز ذکر فرموده در ذیل تشبیهات کلیه که (زین للناس حب الشهوات من النساء والبنین والقنطیر المتنطره - من الذهب والفضة والخیل المسومة -

- (۱) حَسَنًا قَالَ وَكَمْ مِنْهُ الشَّفَّةُ عَلَّقَ الْمُزَوَّرَ بَانَ بِالصِّفَّةِ
 قَطَبَ الْوَجْهَ وَمِثْلَ الْأُتْرَجِ صَارَ مَعْصُورًا بِحَالِ مُزْعِجِ (۱)
 (۲) فَمِنْ الْمَعْدِنِ رَاقَ الْحَقُّ قَدْ قَدَّمَ مَنْ عَانَدَ أَوْ مَنْ طَرَدَ
 (۳) جَوْهَرًا مَعَ ذَهَبٍ خُذْيَا لَعِينِ ذَاكَ فَخًّا أَخْرَأَ نِعَمَ الْمُعِينِ
 (۴) قَالَ مِنْ ذَا أَكْثَرَ امْتَحَنِي السَّمِينِ لَهُ وَالْحُلُوفَ مَعَ الْعُمَرِ الشَّمِينِ
 وَالشَّيَابَ الْكَثْرَ أَعْطَى مِنْ حَرِيرِ وَدِمَقْسٍ حُسْنَهَا اللَّبُّ يُحِيرِ

(۱) قَالَ فِي الْمَنْهَجِ وَصَارَ عَصْرُ الْحَافِضِ مُحْكَمًا مِثْلَ الْأُتْرَجِ وَتَرْجِيده بِفَتْحِ التَّاءِ أَحْكَامُ الْعَصْرِ وَالتَّرْنِجِ هُوَ الْأُتْرَجُ فَإِنَّ الْأُتْرَجَ إِذَا أَحْكَمَ عَصْرَهُ لَا يَبْغِي فِيهِ شَيْءٌ مِنَ الْحَمُوضَةِ كَذَا الشَّيْطَانُ لَوْصُولُهُ إِلَى اضْلالِ بَنِي آدَمَ أَنْسَرُ وَخَلَصَ جَوْفُهُ مِنَ الْحَمُوضَةِ وَالْإِنْقِاضُ كَذَا الْأُتْرَجُ الْمَعْصُورُ جَيِّدًا - وَالظَّاهِرُ أَنَّ الْمَعْنَى الْمُرَادَ بَعَكْسِ مَا ذَكَرَهُ أَيْ أَنَّ إِبْلِيسَ أَبْدَى حَمُوضَتَهُ وَخَشَوْنَتَهُ فِي قِبَالِ الْحَقِّ تَعَالَى لِاضْلالِ النَّاسِ كَمَا قَالَ (رَبِّي بِمَا اضْلَمْتَنِي لِأَعْوِينَهُمْ أَجْمَعِينَ) - وَصَارَ مِثْلَ الْأُتْرَجِ الْمَعْصُورِ الْمَبْدَى كُلِّ حَمُوضَتِهِ وَعِنْدَهُ تَكُونُ التَّرْجِمَةُ -

- حَسَنًا قَالَ وَفِي الشِّدْقِ الْغَضَبُ حَامِضًا عَلَّقَ كَمْ مِنْهُ اضْطَرَبُ
 قَطَبَ الْحَامِضَ مِثْلَ الْأُتْرَجِ صَارَ مَعْصُورًا بِحَالِ مُزْعِجِ

- (۱) گفتم شایبای و ترش آویخت لنج
 (۲) پس جواهرها ز معدنهای خوش
 (۳) گیر این دام دگر را ای لعین
 (۴) چرب و شیرین و شرابهاست ثمین
 شد ترنجیده ترش همچون ترنج (۱)
 کرد آن پس مانده را حق پیشکش (۲)
 گفت ازین افزون ای نعم المعین
 دادش و بس جامه ابریشمین

(۱) لنج بضم لام معانی دارد از جمله آنها لب را گویند و بمعنی اندرون رخساره باشد که گرد بگرد دهان است از جانب درون - و لنج آویختن درخشم شدن - و ترنجیدن شکن در ابرو و پیشانی افکندن -
 (۲) در برهان قاطع نگاشته پیشکش معروفست و آن را خدمتی هم می گویند -

- (۱) قَالَ رَبِّي أَطْلُبُ أَسْمَى مَدَدَ
 كِي عَلَيْهِمُ الْوَيْ حَبَلًا مِنْ مَسَدَ
 (۲) كَرِي مِنَ السَّكْرَى بِكَ هُمْ وَالْفُحُولُ
 كَالرِّجَالِ وَكَأَمْثَالِ الْأُسُودِ
 (۳) كَرِي بِذَا الْفَخِّ وَفِي تِلْكَ الْحِبَالِ
 يَفْرُزُ مَنْ لَكَ كَانَ الرَّجُلُ
 (۴) يَا مَلِيكَ الْبَخْتِ فَخًا آخِرًا
 مَنْ هُوَ يَرْمِي الرِّجَالَ وَالْحَيْلَ
 (۵) جَاءَ فِي خَمْرِ وَصَنْجٍ وَوَضَعَ
 نِصْفَ ضُحْكَ ضُحْكَ نِصْفَ سُورِ
 (۶) عِنْدَ ذَا عَنْ سَمْتِ اضْلالِ الْأَزَلِ
 يَأْتِي مِنْ قَعْرِ لِبَحْرِ الْفِتْنَةِ
 كِي عَلَيْهِمُ الْوَيْ حَبَلًا مِنْ مَسَدَ
 وَشَدِيدُوا الْقَلْبِ مِنْ لُطْفِ يُؤَلِّ
 كَسَّرُوا بِالْعَرَةِ تِلْكَ الْقِيُودُ
 لِلْمَهْوَى عَمَّنْ هُمْ لَيْسُوا الرِّجَالِ
 لَا سِوَاكَ شَأْنُهُ كَثْرًا يَجُلُ
 أَطْلُبُ فَخًا قَوِيًّا ظَافِرًا
 صَنَعَ صَعْبًا وَجَلَّ بِالْعَمَلِ
 فِي الْأَمَامِ لَهُ إِذْ مِنْهَا أَطْلَعَ
 أَظْهَرَ مِنْهُ .. بِهِ زَادَ الْغُرُورُ ..
 أَخْبَرَ أَنَّ هُوَ مَكْرًا وَحَيْلَ
 بِالْغُبَارِ مُوقِعُ فِي الْمِجْنَةِ

تا به بندهشان بهجیل من مسد
 مردوار این بندها را بگسلند
 مرد تو گردد ز نامردان جدا
 دام مرد انداز حیلت ساز سخت
 نیم خنده زد بدان شد نیم شاد
 که برآر از قعر بحر فتنه کرد

(۱) گفت یارب بیش ازین خواهم مدد
 (۲) تا که مستانت که نرو پردلند
 (۳) تا بدین دام و رسنهای هوا
 (۴) دام دیگر خواهم ای سلطان بخت
 (۵) خمر و چنگ آورد و پیش او نهان
 (۶) سوی اضلال ازل پیغام کرد

- (۱) أَفَلَا الْوَاحِدُ مِنْ عَبْدَانِكَ
كَانَ مُوسَى.. وَهُوَ مِنْ أَجْنَادِكَ..
مِنْ غُبَارٍ شَدَّ فِي الْبَحْرِ السُّتُورِ
تِلْكَ.. مَنْ جَرَتْ لِفِرْعَوْنَ الدُّثُورُ..
(۲) فَالْعِنَانُ الْمَاءُ مِنْ كُلِّ طَرَفٍ
سَحَبَ.. فِي الْحَالِ غَاضَ مَا وَقَفَ..
(۳) لِلنِّسَاءِ إِذْ لَهُ أَبْدَى الْجَمَالِ
مَنْ عَلَى عَقْلِ وَصَبْرِ فِي الرِّجَالِ
(۴) زَادَ فِيهِ صَفَقَ كَمْ ضَرْبًا
أَنْ لِيْ إَعْطِ سَرِيعًا فَاتَا
(۵) فَهُوَ لَمَّا رَأَى تِلْكَ الْعَيُونَ
بِالْخُمَارِ مُلِئَتْ مِنْ بِالْجُنُونِ
(۶) يَأْتِي لِلْعَقْلِ وَمِنْ تِلْكَ الْحِسَانِ
خَاطِفَاتِ اللَّبِّ لَمَّا لَهُ بَانَ
لُطْفَ ذَاكَ الْعَارِضِ مَنْ يَحْتَرِقُ
بِهِ مِثْلَ الْحَرَمَلِ الْقَلْبُ الْعَلِيقُ

(۱) قوله فی الاصل (پس زد انگشتک) ای من الحیره بالسرور صفق بیدیه ووقع علی الرقص -

- (۱) نی یکی از بندگانت موسی است
(۲) آب از هر سو عنان را واکشید
(۳) چونکه خوبی زنان با او نمود
(۴) پس زد انگشتک برقص اندر فتاد
(۵) چون بدید آن چشمهای پر خمار
(۶) وان صفای عارض این دلبران
پردها در بحر او از گرد بست
از تک دریا غباری بر جهید
که ز عقل و صبر مردان می فزود
که بده زوتر رسیدم بر مراد (۱)
که کند عقل و خرد را بی قرار
که بسوزد چون سپندین دل بران

(۱) در نسخه لکنهور پیش از این بیت این دو بیت اضافه دارد

دام محکم ده ده تا گردد تمام
و افکنم در کام ایشان چون لجام
در کمند آرم کشمشان کش نشان
تا ده نتوانند سر بچند از آن

(۱) وَجْهَهَا وَالْخَالُ وَالْحَاجِبُ وَالْأَجَلُ
 شَقَّةٌ مِثْلُ الْعَقِيقِ بَلْ أَجَلُ
 قُلْتُ أَنَّ الشَّمْسَ مِنْ سِتْرِ رَقِيقٍ
 تَتَجَلَّى .. بِشُعَاعٍ وَبَرِيقٍ ..
 (۲) هُوَ ذَاكَ الدَّلَّ لَمَّا نَظَرَا
 فَيَطُورُ لَطْفًا قَدْ طَفَرَا
 كَتَجَلَّى الْحَقِّ مِنْ سِتْرِ رَقِيقٍ
 .. عِنْدَهُ الدُّبُّ صَرِيعٌ لَا يَفِيقُ ..

(۱) قوله از پرده تنک ای من حجاب رقیق -

(۱) روی و خال و ابرو و لب چون عقیق
 گوئیا خور تافت از پرده رقیق (۱)
 (۲) دید او آن غنج بر جست او سبک
 چون تجلی حق از پرده تنک (۲)

(۱) در نسخه لکنهور این بیت اضافی است

قد چون سرو خرامان در چمن
 خد همچون یاسمین و نسترن
 (۲) سبزواری صفحه ۳۵۲ - گوئیا خور تافت - در بعضی نسخ خود با دال مهمله
 و معنی چون مصراع دوم بعد میشود که چون تجلی حق از پرده تنک برون زد و خیمه اقلیم
 تقدس تجلی کرد در آفاق و انفس بهر آینه بنمود ولی بهر حال از وی خواست گفتگوئی و متعلق
 خواهد بود بهمه مصراع اول - (در صفحه ۶۴۳ ج ۳ ترجمه مشنوی این بیت و حاشیه فارسی
 آن ذکر شده سی پرد چون آفتاب اندر آفتق با عروس صدق و صفوت در تنق
 تنق بضم تین پرده و آنچه پیش عروس وقت جلوه باشد - ممکن است که تنک باشد
 و با دو تاء مثناة و مقصود همان تنق است تنق بضم اول و ثانی بروزن افق چادر و پرده
 بزرگ را گویند (برهان قاطع) - تنک - بضم اول و دوم ، هندی باستانی tenù ، - táuuka
 (نازک ، لطیف) . کردی tenik ، راستی tanag ، بلوچی tanak ، tanax . سریکلی tanük
 « اسشق ۳۹۷ » . طبری tanak (روان ، ضد غلیظ) « وازه نامه ۲۳۳ » ؛ باریک ، رقیق ، نازک ،
 لطیف . نان تنک ، در عربی رقاق ، صلائق « الساسی » « منتهی الارب » و این نوع نان را اکنون
 در ایران « نان لواش » گویند و در بهار عجم « لواش » و « لباش » (کلمه اخیر بنقل از جهانگیری)
 نیز نوشته (در : لواش) :

تنک دل چو یاران بمنزل رسید
 نخسبد که واماندگان از پسند « بوستان سعدی چاپ فروغی ص ۳۸ »
 گویا سرادش رقیق القلب و حساس باشد « یادداشت های قزوینی » - نیز بمعنی کم و
 اندک - در دزفولی tonok بمعنی رقیق و آبکی و کم آمده . در چهارمقاله (ص ۳۱-۳۲) آمده
 « از آن (انگور هرات) دو نوع است : ... دوم کلنجری تنک پوست خردتکس بسیار آب . » یعنی
 پوست نازک -

فی بیان معنی الایتنین المذكورتین فی الاصل

- (۱) آدَمُ الْحُسْنِ لَدَيْهِ الْمَلَكُ سَجَدَ طَوْعاً وَدَانَ الْفَلَکُ^(۱)
وَكَمِثِلِ آدَمَ الْمَعْزُولَ صَارَ
(۲) سَحَبَ جَبْرِیْلُهُ الشَّعْرَ بِأَن
(۳) قَالَ آهٍ عَدَمٌ بَعْدَ الْوُجُودِ
قَالَ مِنْكَ الذَّنْبُ أَنْ عِشْتَ كَثِیرٌ
.. سَجَدَ طَوْعاً وَدَانَ الْفَلَکُ^(۱)
.. أَيْضاً .. النُّورُ لَهُ أَرْخَى السِّتَارَ ..
.. إِمَضَ مِنْ ذَا الْخُلْدِ وَالْجَمْعُ الْحَسَنَ
.. وَنَحْوُسُ بَعْدَ ذِيَاكَ السُّعُودُ ..
.. بِذُنُوكَ فِي الْخَتَمِ بِالْعَكْسِ یَصِیرُ ..

(۱) اضافه الحسن الى آدم من قبیل اضافه المثل به الى المثل به به فنبه الحسن بآدم فكان الحسن مشبها و آدم مشبه به بوجه ان آدم (ع) كان في ابتداء حاله بانوار الالهية لطيفاً و شريفاً حتى كان مسجود الملائكة ثم عزل عن اللطافة والشفافة ورد الى اسفل سافلين عالم الطبيعة فبقى مدة مديدة مشغولاً بالطاعة والعبادة حتى وصل الى مرتبته - وكذلك الحسن في ابتداء حاله في مرتبة الروحانية والملكية مسجود لكثير من الناس وبقي بعده مدة مديدة معزولاً فزالت منه لطافة الروحانية ورد الى اسفل سافلين للشيخوخة فان كان من اللذين آمنوا وعملوا الصالحات كان في زمره فلهم اجر غير ممنون و وصل الى صفة الروحانية التي هي احسن تقويم - وفي نسخة ... صد جو آدم را ملك ساجد شده ... يعنى مثل مائة آدم سجد له الملك ومثل آدم بعد أتى معزولاً -

در معنی آیه لقد خلقنا الانسان في احسن تقويم
و آیه ومن نعمه ننكسه في الخلق افلا تعقلون

- (۱) آدم حسن و ملك ساجد شده همجو آدم باز معزول آمده
(۲) جبرئیلش میکشیدش موكشان كه بروزين خلد وز جوق خوشان
(۳) گفت آوخ بعد هستی نیستی گفت جرمت اینكه افزون زیستی

(۱) همجو آدم باز معزول آمده - يعنى همانطور كه آدم را از بهشت مطرود کرده اند پس از اینکه باوج تعالى رسید و فرشتگان برایش سجده آورده اند و در بهشت جای گزید بعد - پس این انسان نیز مانند آدم است از بهشت زیبائی و میناگری و سجده آوردن عاشقان و دلباختگان برای او باز او را مطرود کرده اند و مصداق آیه ومن نعمه ننكسه في الخلق گردید -

- (۱) قَالَ بَعْدَ الْعِزِّ ذَا وَالدَّوْلَةَ
 قَالَ ذَاكَ كَانَ إِعْطَاءً وَذَا
 (۲) جِبْرِئِيلُ أَنْتَ بِالرُّوحِ لِيَا
 كَيْفَ أَنْتَ الْحَالُ مِنْ خُلْدِ الْجَنَانِ
 (۳) فَمَيَّوْتِ الْإِمْتِحَانِ الْحُلَّةُ
 مِثْلَمَا فَصَلَ الْخَرِيفِ الْوَرَقُ
 (۴) ذَلِكَ الْخُذُ الَّذِي مِثْلَ الْقَمَرِ
 (۵) مِثْلَ ظَهْرِ الضَّبِّ عَادَ الرَّأْسُ ذَاكَ
 عَادَ فِي وَقْتِ الْعَتِيبِ الْأَصْلَمَا
 أَيُّ شَيْءٍ مُوجِبٌ لِلذِّتَّةِ
 حُكْمُ الْعَدْلِ لَهُ كَانَ كَذَا (۱)
 سَاجِدًا كُنْتَ بِأَمْرِ رَبِّيَا
 لِي صِرْتَ الطَّارِدَ .. مَا فِي بَانَ..
 لِي تَطِيرُ تَعْتَرِينِي الذِّتَّةُ
 طَارَ مِنْ نَخْلٍ دَهَاهُ الْفَرْقُ
 كَانَ مِنْهُ اللَّمَعُ اللَّبُّ بَهَرُ
 مَعَ ذَاكَ الْفَرْقِ مَنْ بَاهَى السَّمَاءَ
 وَالنَّحِيفَ دَوْمًا أَبْدَى الْوَجْعَا

(۱) ای کذا حسن کل آدسی جبرئیل روحه یسجده من جنة اللطافة وبعده عن جماعات الجوارح والاعضاء الحسنان فيقول عنده آدم الحسن لجبرئیل الروح ما هذا الاذلال بعد العزة فيقول له بلسان الروحانية الحسن عطاء الهی و حکمه - کما قال . . . گفت بعد از عز این اذلال چیست -

- (۱) گفت بعد از عز این اذلال چیست
 (۲) جبرئیل سجدہ میکردی بجان
 (۳) حلہ می پرد زمن در امتحان
 (۴) آن رخی کہ تاب او بد ماه وار
 (۵) وان سر و آن فرق کہ شمع شدہ
 گفت آن دادست اینت داور دست
 چون کنون سیرانیم تو از جنان
 همچو برگ نخل در وقت خزان
 شد پییری همچو پشت سوسمار
 وقت پییری ناخوش و اصلع شدہ

- (۱) ذَٰلِكَ الْقَدُّ الَّذِي الرِّقْصَانُ كَانَ
فِي الْمَثِيبِ الْقَوْسِ حَاكِي الْمُنْحَنِي
(۲) لَوْنُ ذَٰلِكَ الشَّقِيقِ الزَّعْفَرَانِ
قُوَّةُ اللَّيْثِ بِهِ مِثْلُ الْجَنَانِ
(۳) ذَٰلِكَ مَنْ بِالْفَنِّ مِنْهُ مَسْكَ
مَسْكَ الْإِبْطِ لَهُ عِنْدَ الذِّهَابِ
(۴) هِيَ ذِي آثَارٍ غَمٍّ وَكِبَرٍ
كُلُّ فَرْدٍ كَانَ لِلْمَوْتِ الْخَبَرُ

تفسیر الایة الا للذین آمنوا وعملوا الصالحات

- (۵) .. هَكَذَا كَانَ .. وَلَكِنْ إِنْ يَصِرْ
فِيهِ مِنْ وَخْطِ الْمَثِيبِ مَا وَرَدَ
لَهُ نُورُ الْحَقِّ آسَاءٌ وَسَفَرٌ
لَهُ نُقْصَانٌ وَدِقٌّ وَ نَكْدٌ

- (۱) و آن قد رقصان زناز آن چوستان
(۲) رنگ رنگ لاله گشته رنگ زعفران
(۳) آنکه مردی در بغل کردی بفن
(۴) این خود آثار غم و پژمردگیست
گشت در پیری دوتا همچون کمان (۱)
زور شهرین گشته چون زهره زنان
سی بگیرند در بغل وقت شدن
هر یکی زینهار سوی مرد گیست (۲)

تفسیر آیه الا للذین آمنوا وعملوا الصالحات

- (۵) لیک اگر باشد طبعش نور حق
نیست از پیری ورا نقصان و دق

(۱) در نسخه لکنهور پیش از این بیت این بیت ذکر شده -

چشم چون نرگس شده پژمرده
گرمی اعضا شده افسرده

(۲) یکی از معانی زینهار آگاهی است -

- (۱) ضَعْفُهُ كَانَ كَضَعْفٍ مَنْ سَكَّرَ
 كَانَ مَحْسُودًا لِعِزِّمْ رُسْتَمِ
 (۲) لَوْ يَمُوتُ الْعَظُمُ مِنْهُ فِي غَرَقِ
 ذَرَّةٍ مَعَ ذَرَّةٍ فِيهِ مُدَامَ
 (۳) وَالَّذِي مَا لَهُ نُورٌ مُزْدَهَرُ
 مَنْ لَهُ سَوَى الْخَرِيفِ الْعَالِيَا
 (۴) مَا بَقِيَ الْوَرْدُ لَهُ الشُّوكُ بَقِيَ
 أَصْفَرُ مَا لَهُ لُبٌّ وَ ثَمَرُ
 (۵) فَمِنْ الْبُسْتَانِ يَا رَبُّ الزَّلَّ
 (۶) نَظَرَ النَّفْسَ وَلِلنَّفْسِ النَّظَرُ
 (۷) إِنْ مَحْبُوبًا مِنَ الْعِشْقِ لَهُ
 قَلْبُ الْعَالَمِ ذَا عَنهُ طَرَدَ
- وَبِذَاكَ الضَّعْفُ مِنْهُ وَالْكَبِيرُ
 .. وَتَقَرَّنَ فِي الْكِفَاحِ مُعَلِّمُ ..
 شَوْقٍ أَوْ ذَوْقٍ .. بِهِ الْقَلْبُ احْتَرَقَ ..
 فِي شُعَاعِ نُورِ شَوْقٍ وَغَرَامِ
 كَانَ كَالْبُسْتَانِ مِنْ غَيْرِ ثَمَرِ
 سَافِلًا .. وَالنَّضْرَ مِنْهُ ذَاوِيَا ..
 أَسْوَدَ .. شَوْهَ مَا مِنْهُ نَقَى ..
 مِثْلَ تَلِّ التِّينِ .. لِلْعَيْنِ ظَهَرَ ..
 مَا بَدَى حَتَّى عَرَى مِنْ ذِي الْحَلَلِ
 سَمَّا الْقَتَالَ أَرْبَى بِالْخَطَرِ
 قَدْ بَكَى الْعَالَمُ زَادَ الْوَلَهُ
 نَفْسُهُ مَا جَرَّمَهُ مِمَّا وَجَدَ

کافدرین سستیش رشک رستم است
 ذره ذره اش در شعاع نور شوق
 که خزانش میکند زیر و زبر
 زرد و بی مغز آمده چون تل کاه
 که ازو این حله ها گردد جدا
 زهر قتال است هین ای معجن
 عالمش میراند از خود جرم چیست

(۱) سستی او هست چون سستی رستم
 (۲) گر بعید استخوانش غرق ذوق
 (۳) وانکه نورش نیست باغ بی ثمر
 (۴) گل نماند خارها ماند سیاه
 (۵) تا چه زلت کرد این باغ ای خدا
 (۶) خویشتن را دید و دید خویشتن
 (۷) شاهدی کز عشق او عالم گریست

- (۱) جُرْمُهُ ذَاكَ بِأَنَّ الْحُسْنَ مَنْ
كُلُّ هَٰذَا الْحَلِّ بِالِادِّعَاءِ
(۲) نَأْخُذُ ذَاكَ لِكَيْ يَدْرِي يَقِينٌ
وَالْحِسَانُ جَامِعُوا حَبَاتِهِ
(۳) كَيْ هُوَ يَدْرِي بِأَنَّ تِلْكَ الْحَلِّ
(۴) هُوَ مِنْ شَمْسِ الْوُجُودِ ذَا الْجَمَالِ
كَانَ مِنْ شَمْسِ الْجَمَالِ وَالسَّفَرِ
(۵) فَمِنْ الْجَدْرَانِ هَٰذَا تَرْجَعُ
نُورَ تِلْكَ الشَّمْسِ مِنْ أَصْلِ الْجَمَالِ
- مُسْتَعَارًا عَقَدَ قَالَ بِأَنَّ
مِلْكِي كَانَتْ هِيَ بِالْإِبْتِدَاءِ
مِلْكُنَا الْبَيِّدُ .. فِي مَرِّ السِّنِينَ ..
.. وَهُوَ الْجِنْسُ لَهُمْ فِي ذَاتِهِ ..
مُسْتَعَارَاتُ وَإِنْ لَمْعُ حَصَلِ
وَالْيَدُ وَالْفَضْلُ صُنْعًا وَالْجَلَالِ
عَمَلٌ فِي السَّمْتِ ذَا فِيهِ يُقَرُّ
ثَانِيًا كَالْأَنْجَمِ إِذْ تَطْلَعُ
هِيَ وَالْفَضْلُ وَأَنْوَاعُ الْجَلَالِ ..

- (۱) جرم آنکه زیور عاریه بست
(۲) داستانم آن که تا داند یقین
(۳) تا بداند کان حلل عاریه بود
(۴) آن جمال و قدرت و فضل و هنر
(۵) باز میگردند چون استارها
- کرد دعوی تا این حلل ملک من است
خرمن آن ماست خوبان خوشه چین
پرتوی بود آن ز خورشید وجود
ز آفتاب حسن کرد اینسو سفر
نور آن خورشید زین دیوارها (۱)

(۱) در شرح بحر العلوم جزء پنجم صفحه ۵۸ راجع باین دو بیت چنین آمده است - حاصل آنکه باز میگردد زین نور خورشید که جمال و قدرت و فضل است ازین دیوارهای مظاهر سوی اصل خود که خورشید حسن است همچو استارها که در گردش از جای اول بآن جای رسند و بعضی نور آن خورشید را معطوف بر استارها درده بحذف عاطف و فاعل میگردند ضمیر است راجع سوی آن جمال و قدرت و فضل و هنر یعنی باز میگردند این صفات سوی اصل خود همچو استارها و نور خورشید که از دیوارها باز میگردند ولی صحیح آنست که نور آن خورشید مفعول باز میگردند چنانچه ترجمه شده است -

- (۱) نُورُ تِلْكَ الشَّمْسِ لِلشَّمْسِ اللَّمْعِ
بَقِيَ كُلُّ جِدَارٍ أَفْحَمًا
(۲) ذَاكَ مَنْ سَوَّاكَ فِي خِدِّ الْحَسَنِ
هُوَ نُورُ الشَّمْسِ مِنْ غَيْرِ اكْتِرَاثٍ..
(۳) ذِي الزُّجَاةِ اللَّتِي اللَّوْنُ لَهَا
هِيَ ذَاكَ النُّورَ مِنَّا أَظْهَرَتْ
(۴) إِذْ لَكَ تِلْكَ الزُّجَاةُ اللَّتِي
أَنَّ ذَاكَ النُّورَ مِنْ لَالَوْنٍ لَهُ
- لِلْمَحَلِّ لَهُ لَمَّا أَنْ رَجَعَ
مَا لَهُ نُورٌ دَحِيًّا أَظْلَمًا
حَائِرًا وَلِهَانٍ فِي كُلِّ زَمَانٍ
مِنْ زُجَاةٍ لَهُ أَلْوَانٌ ثَلَاثٌ (۱)
عُدَدٌ وَاخْتَلَفَ دَوْمًا بِهَا
مَنْ يَبْه الْأَلْوَانُ كَثْرًا بَهَرَتْ
لَوْنَتْ مَا بَقِيَتْ عَنْ بَكْرَةٍ
يَجْعَلُ الْحَيْرَانَ مِنْهُ فِي وَلَه

(۱) ای ذاک اللّٰذی جعلک حیرانا فی لطافت خد الحسن و مهربک معتقدآ انه نور اللّٰذی لالون له لیس شو کذلک و کما اعتقدت بل اللّٰذی حیرک هو نور شمس من زجاجة ذات ثلاثة الوان منعکسة من الروح و القلب و الجسم فحیرتک آذانت باعتبار الصورة و لكن کل قلب مشور لایقدر علی مشاهدة هذه الحالة کما لایقدر علی مشاهدة نور الشمس فی الظاهر من زجاجة ذات ثلاثة الوان صافیا عاریاً من الصورة و لكن اصحاب القلوب یشاهدونه لانهم ینظرونه من زجاجة صافیة و الروح و القلب و الجسم مشاهدة النور الحقیقی بلا واسطة فی الآخرة و ان لم تشهد حقیقتها فی الدنیا -

- (۱) پرتو خورشید شد تا جایگاه
(۲) آنکه کرد او در رخ خوبانت دنگ
(۳) شیشه های رنگ رنگ آن نور را
(۴) چون نماند شیشه های رنگ رنگ
- ماند هر دیوار تاریک و سپاه
نور خورشید است از شیشه سه رنگ (۱)
می نماید اینچنین رنگین بما
نور بی رنگی کند آنگاه دنگ

(۱) سبزواری صفحه ۴۴ سراد از شیشه اعیان ثابته و ماهیات امکانیه است و سراد از سه رنگ بیاض و سراد که غایت خلاف دارند و اوساط ده غایت خلاف ندارند و همه یک رنگ محسوب شده و کثرة وجود حقیقی که مثلش نور خورشید است باعتبار ماهیات و فی نفسه حقیقه واحده داست بوحدة حقّه -

- (۱) اِعْتَدِ النُّورَ تَرَى لَا فِي زُجَاجٍ
کَیْ إِذَا مَا کُسِّرَ ذَاکَ الزُّجَاجُ
- (۲) قَانِعٌ بِالْعِلْمِ قَدْ عَلَّمَهُ
فَلَمِصْبَاحٍ سِوَاکَ بِالْمُنِيرِ
- (۳) فَلَهُ الْمِصْبَاحُ أَنَا یَخِطِفُ
(۴) مُسْتَعِيراً لَهُ کُنْتَ أَبَدًا
- وَبِکَ لَا تَغْتَمُّ کَمْ أَعْطَاکَ مِائَاتٍ
(۵) وَإِذَا لَمْ تَأْتِ بِالشُّکْرِ الدِّمَا
- حَیْثُ أَنَّ الْحُسْنَ ذَاکَ بِالْمَثَلِ
(أُمَّةَ الْکُفْرَانِ أَضَلَّ أَعْمَالَهُمْ
- وَلَکَ مِنْ ذَاتِهِ یَأْتِی انْبِلَاجٌ
لَمْ تَکُ الْأَعْمَى وَتَزْدَادُ ابْتِهَاجُ
- .. وَیَغْیِرُ عَمَلٍ فَهْمَهُ ..
کُنْتَ.. لَا مِصْبَاحُکَ الدَّاجِی السَّیْرِ..
- کَیْ بِهَذَا أَنْتَ مِنْهُ تَعْرِفُ
لَا فِتْنَى لَوْ تَشْکُرُ مُجْتَهِدًا
- مِثْلَ ذَا أَيْضًا وَزَادَ بِالْصِفَاتِ
إِبْکَ وَازْدَدَ مَا بَقِیتَ ضَرْمًا ..
- نُقِلَ مِنْ کَافِرٍ .. کُفْرًا حَمَلٌ .. (۱)
أُمَّةَ الْإِیْمَانِ أَصْلَحَ بِالْهَمِ (۲)

(۱) نسخه ثانیة حیث ان الحسن ذا ذاتا بری - ابدآ سن دافر او مغتری -

(۲) الایة فی سورة محمد اللذین کفروا وصدوا عن سبیل الله اضل اعمالهم واللذین

آمنوا وعملوا الصالحات وآمنوا بما نزل علی محمد وهو الحق من ربهم کفر عنهم سیئاتهم
واصلح بالهم -

- (۱) خوی کن بی شیشه دیدن نور را
(۲) قانعی با دانش آموخته
- (۳) او چراغ خویش بر باید که تا
(۴) گر تو کردی شکر و سعی مجتهد
- (۵) ورنه کردی شکر آ نون خون گری
- تا چو شیشه بشکند نبود عمی
در چراغ غیر تو افروخته
- تو بدانی مستعیری نی فتی
غم مخور که صد چنان باری دهد
- که شدست آن حسن از دافر بری

- (۱) قَدْ أَضْيَعَ الْحُسْنَ وَالْفَنُّ لِأَن
صَارَ فِي حَالٍ بِأَن بَعْدَ الْأَثَرِ
- (۲) فَمِنْ الْإِنْسَانِ بِالْكُلِّ اقْتِرَابُ
طَوْرًا الْخَاطِرُ مِنْهُ مَا ذَكَرَ
- (۳) (فَاضِلٌ أَعْمَالَهُمْ) يَا مَنْ كَفَرَ
(۴) غَيْرَ أَهْلِ الشُّكْرِ أَصْحَابِ الْوَفَا
- (۵) وَ مَتَى الدَّوْلَةُ فَاتَتْ مَنَحَتْ
(۶) قَرْضًا اعْطِ لَكَ مِنْ ذِي الدَّوْلَةِ
- مِائَةً مِنْ دَوْلَةٍ تَأْتِي أَمَامَ
(۷) فَلِأَجْلِ نَفْسِكَ ذَا الشُّرْبِ حِينَ
فِي الْأَمَامِ لَكَ حَوْضُ الْكَوْثَرِ
- لَا بِشُكْرِ كَانَ .. بِالنُّكْرِ اقْتَرَنَ ..
ذَلِكَ لَا يَظْهَرُ أَنَا لِلنَّظَرِ
لَهُ أَوْ غَيْرُ اقْتِرَابٍ وَانْتِسَابٍ
مَعَ شُكْرِ وَوِدَادٍ قَدْ غَدَرَ
نَطَّةً لِلظَّفَرِ مِمَّنْ ظَفَرَ (۱)
مَنْ لَهَا الدَّوْلَةُ كَانَتْ فِي الْقَفَا
قُوَّةَ الْإِتِيَّةِ كَمْ صَلَحَتْ
إِفْرَضُوا جَاءَتْ لِكَيْ بِالصَّدَقَةِ
وَجْهِكَ .. تَحْيَى بِطَيْبٍ وَسَلَامٍ ..
قَلِيلٌ أَتْرَكُهُ لِكَيْ مِنْكَ يَبِينُ
تَشْرَبُ مِنْهُ بِطَبْعٍ عَنَقَرِي

(۱) (۱) الآية في سورة بحمد اللذين كفروا وصادوا عن سبيل الله اضل اعمالهم واللذين آمنوا وعملوا الصالحات وآمنوا بما نزل على محمد وهو الحق من ربهم كفر عنهم سيئاتهم وأصلح بالهم -

که دگر هرگز نه بیند آن اثر
رفت زانسان که نیاردشان بیاد
جستن کام است از هر کامران
که مرایشان راست دولت در قفا
دولت آینده خاصیت دهد
تا که صد دولت به بینی پیش رو
تا که حوض کوثری یابی به پیش

(۱) گم شد از بی شکر خوبی و هنر
(۲) خویشی و بی خویشی و شکرو و داد
(۳) که اضل اعمالهم ای کافران
(۴) جز زاهل شکر و اصحاب وفا
(۵) دولت رفته کجا قوت دهد
(۶) قرض ده زین دولت آمد افرضوا
(۷) اندکی زین شرب کم کن بهر خویش

- (۱) مَنْ عَلَى تَرْبِ الْوَفَا قَدْ أَهْرَقَا
فَعَمِي يَقْدُرُ صَيْدُ الدَّوَلَةِ
خوش کند آن دل که اَصْلَحْ بِالْهَمِّ
- (۲) كُلُّ مَا يَا أَجَلَ أَنْتَ وَيَا
مِنْ أَوْلَاءِ الشَّاكِرِينَ مَا أَخَذْتَ
مَالَهُمْ أُعْطِيَ هُمْ مَا قَبِلُوا
مِنْ مَتَاعِ الرُّوحِ فَضْلاً .. فَالْغِنَى
- (۳) فِرْقَةُ الصُّوفِيَّةِ نَحْنُ الْخِرْقُ
مَا تَرَكْنَا أَبَدًا لَا نُرْجِعُ
قَدْ رَأَيْنَا عِوَضًا أَيَّ عِوَضٍ
- جُرْعَةً مِمَّا لَدَيْهِ أَنْفَقَا
يَهْرَبُ عَنْهُ .. بِقَيْدِ الْغَفْلَةِ ..
رَدَّ مِنْ بَعْدِ النُّوَى إِنْزَالَهُمْ^(۱)
تَرَكَ رَبَّ الْغَارَةِ مَنْ غَوِيَا
أَيْضًا أَرْجَعُهُ .. كَمَا فِيهِ ذَهَبْتُ ..
حَيْثُ أَنْ هُمْ مُنْعَمُونَ أَجْزَلُوا
وَجَدُوا ذَاتًا وَأَنْوَاعَ الْهِنَا
قَدْ وَضَعْنَا وَتَرَكْنَا لِلْفَرْقِ
ثَانِيًا مِمَّا .. لَهُ لَا نَنْزَعُ ..
نَحْنُ مِمَّا كُلُّ حِرْصٍ وَغَرَضٍ

(۱) التوى الهلاك والموت وانزالهم اى ما انزلهم الله تعالى فى الدنيا من الحسن والجمال والنعمة فان الانزال جمع نزول وهو ما حضر من الطعام والهدايا قال الله تعالى فى سورة القتال والذين آمنوا بما انزل على محمد وهو الحق من ربهم كفر عنهم سيئاتهم واصلح بهم -

- (۱) جرعه برخاک وفا آن کس که ریخت
(۲) اى اجل وى ترك غارت بازده
(۳) وا دهد ایشان نه بپذیرند هان
(۴) صوفییم و خرقها انداختیم
(۵) ماعوض دیدیم وآنکه چون عوض
- کمی تواند صید دولت زو گریخت
هرچه بردی زین شکوران بازده
زانکه منعم گشته اند از رخت جان
باز نستائیم آنچه باختیم
رفت از ما حاجت و حرص و غرض

- (۱) وَاحْتِيَاجَ رَاحٍ مِنْ مَاءٍ أُجَاجٍ
وَخَرَجْنَا فَوْقَ عَيْنِ الْكَوْثَرِ
(۲) مَا مَعَ الْغَيْرِ عَمِلْتَ يَا دُنَا
(۳) وَدَلَالٍ عَزَّ فَوْقَ رَأْسِكَ
حَيْثُ أَنَا الشُّهَدَاءُ لِلْغَزَا
(۴) كَيْ يَذَا تَذَرِينَ أَنَّ اللَّهَ جَلَّ
(۵) وَجَلَادًا قَلَعُوا مِنْ ذِي الدُّنَا
فَوْقَ بُرْجِ النُّصْرَةِ هُمْ ضَرَبُوا
(۶) فُغْزَاةً رَجَعَتْ ذِي الشُّهَدَاءُ
- مُهْلِكٌ نَحْنُ صَفَىٰ مِنَّا الْمَزَاجُ
وَالرَّحِيقُ نَضْرِبُ بِالْأَثَرِ
أَنْتِ مِنْ خَفَرٍ وَجَوْرِ وَعَنَا
لِلْجَزَاءِ نَهْرَقُ ذَا حَسْبِكَ
نَحْنُ جِئْنَا نَطْلُبُ مِنْهُ الْجَزَا
كَمْ عَبِيدَ لَهُ قَدْ زَادُوا جَدَلُ
سَبِيلَةَ التَّزْوِيرِ رَغْمًا وَالْأَخْنَا
لَهُمُ الْفُسْطَاطُ عِزًّا وَهَبُوا
مِنْ عَلَى النُّصْرَةِ هَذِي الْأَسْرَا

- (۱) زآب شور و مهلکی بیرون شدید
(۲) آنچه کردی ای جهان با دیگران
(۳) بر سرت ریزیم ما بهر جزا
(۴) تا بدانی که خدای پاک را
(۵) سبیلت تزویر دنیا بر کنند
(۶) این شهیدان باز نواغزی شدند
- بر رحیق و چشمه کوثر زدیم (۱)
بی وفائی و فن و ناز گران
ده شهیدیم آمده اندر غزا
بندگان هستند بر حمله و مرا
خیمه بر باروی نصرت بر زنند
وین اسیران باز بر نصرت زدند (۲)

(۱) یعنی روح اگر بمرتبه کمال رسد و عقل کلی گردد نیاز به عالم اجسام و عناصر ندارد و برعکس نفس ناطقه است اگر چه مجرد است ولی به جسم و عنصر احتیاج دارد پس حرص و غرض برای تن است و در مجرد حرص و غرض یافته نمیشود -
(۲) نواغزی شدن یعنی جهاد اکبر کرد و گشته نواغزی -

- (۱) ضَرَبُوا أَيْضاً وَ أَيْضاً مِنْ عَدَمِ
 أَنْ لَنَا أَنْظَرُ أَنْتَ إِنْ يَأْلَا كَمِهِ
 (۲) لَتَرَى فِي الْعَدَمِ كَمْ مِنْ شُمُوسٍ
 (۳) فَالْسَّهَى كَأَنَّ وَ كَيْفَ فِي الْعَدَمِ
 كَيْفَ يَغْدُوا الضِّدَّ فِي الضِّدِّ سَتِيرُ
 (۴) يُخْرِجُ الْحَيُّ مِنَ الْمَيِّتِ أَعْلَمِ
 (۵) فَالْفَتَى الزَّارِعُ ذَاكَ مَنْ خَلَى
 فَرَحَ أَنْ عَقَدَ فَوْقَ الْعَدَمِ
 (۶) أَنْ هُوَ يَنْبُتُ مِنْ سَمَتِ الْعَدَمِ
- أَبْرَزُوا الرَّأْسَ وَأَبَدُوا مَا أَلَمَّ
 لَمْ تَكُ يَا ذَا وَلَا بِالْأَبَدِ
 وَالَّذِي شَمَساً هُنَا يُغْزِي النُّفُوسَ
 يَا أَخِي بَانَ الْوُجُودُ وَأَلَمَّ
 .. أَوْ يَكُونُ الصُّبْحُ لِلَّيْلِ ظَهِيرُ ..
 مُنِيَّةَ الْعِبَادِ كَانَ ذَا أَفْهَمِ
 زَمَنًا أَنْبَارُهُ دَوَّماً أَلَا
 أَمَلًا مِنْهُ الْعَطَاءُ وَالْكَرَمُ
 لَوْ عَلَى الْمَعْنَى وَقَفْتَ مَا أَلَمَّ

- (۱) سر بر آوردند باز از نیستی
 (۲) تا به بینی در عدم خورشید هاست
 (۳) در عدم هستی برادر چون بود
 (۴) میخرج الحی من المیت بدان
 (۵) مرد کارنده کانبارش تهی است
 (۶) که بروید آن ز سوی نیستی
- که بین ما را گراکه نیستی
 و آنچه آنجا آفتاب اینجا سهی است
 خد اندر ضد مکنون چون بود
 که عدم آمد امید عابدان
 شاد و خوش نی بر امید نیستی است
 فهم کن گر واقف معنی نیستی

- (۱) ذَلِكْ أَفْهَمُ نَفْسًا بَعْدَ نَفْسٍ بِإِنْتَظَارٍ أَنْتَ زِدْتَ مُلْتَمَسٌ
تَجِدُ فَهْمًا وَذَوْقًا جَلِيًّا رَاحَةً وَالْبِرَّ جِدًّا طَلِبًا
(۲) لَيْسَ لِي إِذْنٌ بِأَنْ ذَا السِّرِّ حِينَ أَفْتَحُ وَالْغَرَضَ مِنْهُ أُبَيِّنُ
يَسُوِيْ ذَلِكْ بَعْدَادَ أَنَا أَجْعَلُ الْإِيْجَازَ بِالْبَسْطِ هُنَا^(۱)
(۳) فَإِذَا مَخْزَنُ صُنْعِ الْحَقِّ جَلَّ عَدَمٌ مِنْهُ أَتَى كُلَّ مَحَلِّ
نَفْسًا فِي نَفْسٍ قَبْضُ وَجُودٍ مَا هُوَ الْمَعْدُومُ مَوْجُودًا يَعُودُ
(۴) مُبْدِعًا قَدْ وَرَدَ الْحَقُّ وَكَانَ مُبْدِعًا ذَاكَ الَّذِي فِي كُلِّ آنٍ
يَأْتِي بِالْفَرْعِ بِلاَ أَيْ سَنَدٍ لَا وَلَا أَصْلٍ وَمَوْجُودًا أَعَدَّ

(۱) ای اجعل دنیا الی الی کیلکه ایجاز کیلکه بغداد ای اظهر الاحوال المتعلقة بالآخرة ظاهرة يشاهدها الناس في الدنيا كما يشاهدونها في العقبى ولكن الايمان لازم بمقتضى الايات القرآنية والاحاديث الروحانية -

- (۱) دمبدم از نیستی تو منتظر
(۲) نیست دستوری گشاد این راز را
(۳) پس خزانه صنع حق باشد عدم
(۴) مبدع آمد حق و مبدع آن بود
که بیابی فهم و ذوق آرام و بر
ورنه بغدادی کنم ایجاز را (۱)
که برآرد زوعطاها دمبدم
که برآرد فرع بی اصل و سند

(۱) در بعضی نسخ احجاز بجاء مهمله که جمع حجز باشد بمعنی منع و توقف و در بعض نسخ چاپ ایجاز و برخی گفتند شهر است در ترکستان - سبزواری صفحه ۳۵۵ نگاشته (اجراز را) یعنی آباد کنم ارض جرزا که دلهاى خالی از معارف باشد - و بنظر نگارنده آمده که اصل نسیبه چنین باشد (ورنه تعدادی کنم ایجاز را) با تاء و عین و دال و الف و دال و یاء نه بغدادی یعنی مختصر و محدود را بسط و با تعداد کنم - و شاید نسخه اصل (بیحدی کنم ایجاز را) -

فی بیان مثال بان ماكان عالم الوجود ظهر عدما
وماكان عالم العدم ظهر وجودا

- (۱) ذَاكَ رَبُّ الْعِزَّةِ أَبْدَى الْعَدَمِ دَائِمًا فِينَا الْوُجُودَ فِي الْقِدَمِ
وَالْوُجُودَ هُوَ فِي شَكْلِ الْعَدَمِ أَظْهَرَ أَيْضًا .. بِعَكْسِ مَا أَلَمَّ ..
(۲) سَتَرَ الْبَحْرَ الْحِضْنَمَ وَالزَّبَدَ أَظْهَرَ وَالْأَصْلَ .. بَانَ وَالسَّنَدَ .. (۱)
وَالْهَوَاءَ سَتَرَ لَكِنْ جِهَارَ لَكَ أَبْدَاهُ ضُبَابًا وَغُبَارَ
(۳) كَالْمَنَارِ فِي الْهَوَاءِ ذَا التُّرَابِ مَنْ بِالْأُرواحِ غَدَى .. لَا فِي لُبَابِ ..
وَمَتَى مِنْ نَفْسِهِ كَانَ التُّرَابُ فِي الْعَلَاءِ بِأَرْتِبَاكِ وَاضْطِرَابِ
(۴) فَالتُّرَابَ قَدْ نَظَرْتَ فِي الْعَلَاءِ يَا عَلِيلُ لَكَ بَانَ أَوَّلًا (۲)
وَالْهَوَاءَ لَمْ تَنْظُرْ إِلَّا بِدَلِيلِ أَوْ بِتَعْرِيفِ .. مَعَ قَالٍ وَقِيلِ ..

(۱) اراد بالبحر الاخرة و اراد بالزبد الدنيا وشبهه قدرة الله تعالى بالهواء المحرك للغبار فقال (چون مناره خاك بيجان در هوا) -

(۲) ای کذا الدنيا التي بمثابة الغبار و التراب ترى صورتها ولا تقدر على رؤيته هواك للاخرة بل تعلمها بواسطة الدليل -

در مثال عالم هست نیست نما و عالم نیست هست نما

- (۱) نیست را بنمود هست آن محشتم هست را بنمود بر شکل عدم
(۲) بحر را پوشید و کف کرد آشکار باد را پوشید و بنمودت غبار
(۳) چون مناره خاك بيجان در هوا خاك از خود چون برآید در علا
(۴) خاك را بينی بيالا ای عليل باد را نه جز بتعريف و دليل

- (۱) فَيَكِلُ طَرْفِ أَنْتَ الزَّبَدَ
وَيَلَا بَحْرٍ مَتَى كَانَ الزَّبَدُ
(۲) فَيَعَيْنِ الْحِسِّي أَبْصَرَ الزَّبَدَ
دَائِمًا مِنْكَ اخْتَفَى الْفِكْرُ الْجَلِيلُ
(۳) قَدْ ظَنَنْتُنَا النَّفْيَ نَحْنُ وَالْعَدَمَ
وَوَجَدْنَا الْعَيْنَ مَنْ لَمْ تَنْظُرِ
(۴) وَمَتَى الْعَيْنُ اللَّتِي فِيهَا النُّعَاسُ
قَدَّرَتْ غَيْرَ الْخَيَالِ وَالْعَدَمَ
(۵) فَإِذَا لَا شَكَّ صِرْتَ مِنْ ضَلَالٍ
ذَا لِأَنَّ الْوَاقِعَ عَنَّا اسْتَتَرَ
- قَدْ نَظَرْتَ سَارِيًّا .. دَوْمًا يَجَدُ ..
وَجَدَ مُنْصَرَفًا مِنْهُ مُعَدَّ
بَانَ بَحْرًا بِدَلِيلٍ أَوْ سَنَدٍ
وَعِيَانًا ظَهَرَ قَالَ وَقِيلَ
كَانَ إِبْثَاتًا .. لَنَا اللَّبُّ انْعَدَمَ ..
غَيْرَ مُعْدُومٍ بِكُلِّ نَظَرٍ
ظَهَرَ مَا أَنْ تَجِدَ بِالتِّمَاسِ
تَنْظُرُ مِمَّا يَهَا جَوْرًا أَلَمْ
دَائِخَ الرَّأْسِ .. رَهِينًا لِلدُّوْبَالِ ..
فَالْخَيَالُ أَبَدًا مِنْهَا ظَهَرَ

- (۱) کف بی دریا ندارد منصرف
فکر پنهان آشکارا قال وقیل (۱)
(۲) کف بحس بینی دریا از دلیل
(۳) نفی را اثبات می پنداشتیم
(۴) دیده کاذب نعاسی شد پدید
(۵) لاجرم سرگشته گشتم از ضلال
- کف بی دریا ندارد منصرف
فکر پنهان آشکارا قال وقیل (۱)
دیده معدوم بینی داشتیم
کی تواند جز خیال و نیست دید
چون حقیقت شد نهان پیدا خیال

(۱) فکر پنهان چه فکر حرکت عاقله در کلیات و کلیات در کلی عقلی موجودیست مجرد که از مجرد او حکما استدلال میکنند بر مجرد نفس ناطقه و آن کلی عقلی ازین عالم طبیعی نهاده است که بزرگ است و درآیند کوچک ننماید سبزواری صفحه ۳۵۶ -

- (۱) هُوَ لَمَّا الْعَدَمَ ذَا فِي النَّظَرِ
أَجْلَسَ .. سَوَاهُ لِلنَّفْيِ مَقَرَّ ..
- (۲) فَلَكُمْ أَحْسَنْتَ يَا أَسْتَاذُ مَنْ
كَيفَ ذَا الْوَاقِعِ سَوَى فِي النَّظَرِ
- (۳) فَسَرِيعاً ذَرُّوا مَنْ لِلْقَمَرِ
أَنْ لِمَنْ قَدْ أَعْرَضُوا الدُّرْدِيَّ ذَا
- (۴) خَطَفُوا الْفِضَّةَ مِنْ ذَا النَّوْعِ مَنْ
فِي أَمَامِ التَّاجِرِ وَالذَّهَبِ
- (۵) ذِي الدُّنَا السَّاحِرَةُ نَحْنُ هُنَا
قَمَرًا مَذْرُوعَ مِنْهَا نَشْتَرِي
- (۶) ذَرَعًا الْكَرْبَاسَ خَمْسِمِائَةً
.. أَبَدًا مِنْ بَلَدِهِ لِلضَّرِيرِ ..
- ذَرَعَتْ مَنْ سَحَرَتْ بِالسَّرْعَةِ

چون نهان کرد آن حقیقت از بهر
که نمودی معرضان را درد صاف
پیش بازرگان و زر گیرند سود
سیم از کف رفته و کرباس هیچ
که ازو مهتاب پیموده خریم
ساحرانه او ز نور مهتاب

(۱) این عدم را چون نشاند اندر نظر
(۲) آفرین ای اوستاد سحر باف
(۳) ساحران مهتاب پیمایند زود
(۴) سیم بر بایند زین گون پیچ پیچ
(۵) این جهان جادوست ما آن تاجریم
(۶) گز کند کرباس پانصد گز شتاب

- (۱) مِنْ ضِيَاءِ الْقَمَرِ إِذْ تَسْتَلِمُ
 هِيَ مِنْكَ فِضَّةَ الْعَمْرِ الْمُهِمَّ
 تَذْهَبُ الْفِضَّةُ يَا عَبْدُ خَلِي
 كَيْسُكَ الْكَرْبَاسُ مَنْفِيٌّ بِلَا
 (۲) قُلْ أَعُوذُ حَقِّ تَقْرَأُ يَا صَمَدُ
 بِأَمَانٍ لِي أَنْعِمَ مِنْ عَقْدٍ (۱)
 وَ مِنْ النَّافِثَةِ فِي الْعُقْدَةِ
 تَفَشَّتْ مَنْ سَحَرَتْ بِالْشِدَّةِ
 يَا غِيَاثَ الْمُسْتَغِيثِينَ أَغِثْ
 لِي مِنَ النَّاسِ وَمَكْرٍ قَدْ نَفِثْ
 أَنْتَ أَيْضًا فِلْسَانُ قَوْلِكَ
 (۳) وَلَكِنْ أَقْرَأُ مِنْ لِسَانٍ فِعْلِكَ
 تَفَشَّتْ مَنْ سَحَرَتْ بِالْشِدَّةِ
 لَكَ خِلَانٍ هُمَا اثْنَانِ عِيَانِ
 (۴) مَعَ فَرْدٍ ثَالِثٍ فَالْفَرْدُ ذَا
 وَأَفِيًّا كَانَ لَكَ لَا فِي أَذَى
 (۵) يَا عَزِيزُ الرَّخْوِ كَانَ فِي الزَّمَانِ

(۱) نزلت هذه الآية والتي بعدها لما سحر لبيد اليهودي النبي (ص) في وتر به احد عشر عقدة فاعلمه الله بذلك واحضرين بديه فاقر بالتعويذة للسورتين فكان كلما قرأ آية انحلت منها عقدة ووجد خفة حتى انحلت العقد كلها وقام كأنما نشط من عقال والسورتان احدى عشر آية الاولى خمس والثانية ست ولمعنى النفاثات والعقد اشار بهذا البيت (سيدمند اندر گره آن ساحران) -

- (۱) چون ستد او سیم عمرت ای رهی
 سیم شد کرباس نی کیسه تهی
 (۲) قل اعوذت خواند باید نای صمد
 هین ز نفاثات افغان و عقد
 (۳) میدمند اندر گره آن ساحران
 الغیاث ای مستغاث از مردمان
 (۴) لیک بر خوان از زبان فعل نیز
 که زبان قول مستست ای عزیز
 (۵) در زمانه مر ترا سه مهرهند
 آن یکی وافی وین دو غدرمند

- (۱) ذَانِ الْاِثْنَانِ هُمَا قَدْ غَدَرَا
وَلَهُ الثَّانِي مَتَاعٌ مَعَ مَالٍ
(۲) فَهُوَ حُسْنُ الْفِعَالِ مَعَكُمْ
وَأَتَى الْيَخْلَ وَلَكِنْ مَا غَدَرَ
(۳) وَإِذَا مَا حَضَرَ يَوْمُ الْأَجْلِ
(۴) يَلْسَانٍ حَالِهِ قَالَ هُنَا
أَنْ زَمَانًا أَقْفُ حَيًّا عَلَى
(۵) فِعْلَكَ الْوَافِي سِوِ الْمُلْتَحِدِ
- وَاحِدٌ خِلَانُكَ فِي ذَا الْوَرَى
ذَلِكَ الثَّالِثُ وَالْوَافِي مَالٌ
مَا أَتَى الْمَالُ مِنَ الْقَصْرِ لَكَا
حَدَّ قَبْرِ لَكَ .. قَدْ صَارَ مَقَرٌ ..
فِي الزَّمَانِ الْيَخْلَ هَذَا بِخَجَلٍ
حَدِّي لَا أَكْثَرَ مَعَكَ أَنَا
رَأْسِ قَبْرِ لَكَ مَا بَيْنَ الْمَلَأِ
فَهُوَ مَعَكَ يَأْتِي فِي قَعْرِ اللَّحْدِ (۱)

(۱) الملّتحّد بفتح التاء والياء قال الجوهر هو الملّجأ لأن اللّاجئ يميل اليه أي ان فعلك وعملك يأتي الى قعر اللحد

- (۱) آن یکی یاران و دیگر رخت و مال
(۲) مال نایب با تو بیرون از قصور
(۳) چون ترا روزی اجل آید به پیش
(۴) تا بدینجا پیش همره نیستهم
(۵) فعل تو وافیست آن کن ملّتحّد
- وآن سوم وافیست آن حسن الفعال
یار آید لیک تا بالین گور
یار گوید با زبان حال خویش
برسر گورت زمانی بیستهم
کازدر آید با تو در قعر لحد

فی تفسیر الحدیث لابد من قرین یدفن معک وتدفن معه وانت میت
فان كان كريماً اكرمك وان كان لثيماً اسلمك ذلك القرين عملك
فاصلحه ما استطعت

- (۱) فَالنَّبِيُّ قَالَ مِنْ أَجْلِ الطَّرِيقِ ذَا بِأَنَّ الْعَمَلَ أَوْفَى رَفِيقُ
- (۲) لَوْ هُوَ كَانَ الْجَمِيلَ لِلْأَبَدِ فَذَلِكَ الْخَلَّ غَدَى قَيْدَ الرَّشْدِ
- وَإِذَا كَانَ الْقَبِيحَ فِي الدَّيْدِ لَكَ كَانَ الْجَمْلُ عَنْهُ لَمْ تَحْدِ..
- (۳) فِي طَرِيقِ الرَّشِدِ هَذَا الْعَمَلِ مَعَ ذَا الْكَسْبِ وَمَا مِنْهُ حَصَلَ
- يَا أَبَى هَلْ يَقْدَرُ يُؤْتَى بِلا رُشِدٍ أَسْتَاذٍ لَهُ الشَّأْنُ عَلَا
- (۴) أَذَوْنَ كَسْبٍ فَهَلْ فِي الْعَالَمِ لَا بِأَسْتَاذٍ وَرُشِدٍ عَالِمِ
- (۵) فَلَهُ الْعِلْمُ غَدَى فِي الْأَوَّلِ ثُمَّ بَعْدَ النَّوْبَةِ لِلْعَمَلِ
- كَتَبِي وَرَاءَ الْمُهْمَلَةِ حَتَّى الْأَجَلِ ثَمَرًا يُعْطَى وَيُتَدَى مَا حَصَلَ
- (اسْتَعِينُوا فِي الْحَرْفِ يَا ذَا النِّهْيِ مِنْ كَرِيمٍ صَالِحًا مِنْ أَهْلِهَا)
- أَطْلُبِ الدَّرَّ أَخِي وَسَطَ الصَّدْفِ وَأَطْلُبِ الْفَنَّ مِنْ أَرْبَابِ الْحَرْفِ
- (إِنْ رَأَيْتُمْ نَاصِحِينَ أَنْصِفُوا بَادِرُوا التَّعْلِيمَ لَا تَسْتَنْكِفُوا)

در بیان حدیث لابد من قرین

- (۱) پس پیغمبر گفت بهر این طریق
(۲) گر بود نیکو ابد یارت شود
(۳) وین عمل وین کسب در راه سداد
(۴) اولش علم است و آنگاهی عمل
(۵) دون ترین نسبی که در عالم بود
- با وفاتر از عمل نبود رفیق
ور بود بد در لحد بارت شود
کی توان کرد ای پدر بی اوستاد
هیچ بی ارشاد استادی بود
تا دهد بر بعد سهلت تا اجل

- (۱) فَبَوَّغْتَ الدَّبْعَ أَوْ تَوْبًا خَلِقَ
أَبَدًا مَا نَقَصَ مِنْهُ الْعِظَمُ
(۲) وَإِذَا الْحَدَّادُ وَقْتَ النَّفْخِ كَانَ
(۳) قَدْرُهُ عِنْدَ الْوَرَى فَالْحَقُّ أَنَّ
تَخْلَعُ تَلْبَسُ فِي تَعْلِيمِكَ
(۴) دَرُسُكَ الْعِلْمَ لَهُ الْقَوْلُ الطَّرِيقُ
(۵) إِنْ تَرُمَ فَقْرًا فَلَيْسَ بِاللِّسَانِ
(۶) عِلْمُهُ الرُّوحُ مِنَ الرُّوحِ لَهَا
مِنْ طَرِيقٍ دَفْتَرٍ أَوْ مِنْ بَيَانٍ
- لَيْسَ الْمَرْءُ الْعَظِيمُ وَالْخَلِيقُ (۱)
عِنْدَ بَارِي الْخَلْقِ جَلَّ وَالنِّعَمُ
لَا يَسَ الْخِرْقَةُ مَا قَلَّ وَهَانَ
لَكَ تَوْبَ الْكَبِيرِ مِنْ هَذَا الْبَدَنِ
تَوْبَ ذَلِّ سَبَبٍ تَعْظِيمِكَ
دَرُسُكَ الْفَنِّ لَهُ الْفِعْلُ الطَّرِيقُ
وَالْيَدِ بِالصُّحْبَةِ لَا غَيْرَ كَانَ
أَخَذْتَ مِنْ وَلَعٍ لَمْ يَهَا (۲)
أَبَدًا مَا أَخَذْتَ .. جَلَّتْ بِشَانِ ..

(۱) دم اسم آله النفخ وتارة ياتي بمعنى امر الحاضر مشق من دميدين وكم بفتح الكاف العربية الناقص وقد تأتي بضم الكاف العجمية بمعنى الفقد و الانعدام -
(۲) ای ان التصوف لا يكون الا بتصفية القلب ولا تحصل تصفية القلب الا بالمرشد -

- (۱) در دباغت گر خلق پوشید مرد
(۲) وقت دم آهنگر ار پوشید دلخ
(۳) پس لباس کبر بیرون کن ز تن
(۴) علم آموزی طریقتش قولی است
(۵) فقر خواهی آن بصحبت قائم است
(۶) دانش آن را ستاند جان ز جان
- خواجگی خواجه را آن کم نکرد
احتشام او نشد کم پیش خلق
ملبس ذل پوش در آموختن
فن آموزی طریقتش فعلی است
نی زبانت کار می آید نه دست
نی ز راه دفتر و نی از بیان

- (۱) فَيَقْلِبِ السَّالِكِ إِنْ وَجِدَتْ
 إِنْ عَلِمَ الرَّمِيزُ لِسَالِكٍ لَمْ
 (۲) مَا أَتَى حَتَّى لَهُ الْقَلْبُ الضِّیَا
 وَالْمُ تَشْرَحُ لِهَذَا اللَّهُ قَالَ
 (۳) أَنْ لَكَ بَاطِنَ صَدْرٍ شَرْحًا
 (۴) قَدْ وَضَعْنَا الشَّرْحَ مَعَ ذَا أَنْتَ لَهُ
 مَحَلِّبًا أَنْتَ لِمَنْ مِنْ غَيْرِكَ
 (۵) لِلْحَلِيبِ الْمَنْبَعِ فَيْكَ بِأُ
 (۶) تَطْلُبُ مِنْ مَحَلِّبٍ يَا مَنْ طَلِبَ
 مَنفَذًا مِنْ مَاءٍ بِحَرِّ تَجِدُ
- ذِي الرُّمُوزِ وَلَا تُرْمِ قُصِدَتْ
 يَأْتِ مِنْهُ لَا وَلَا فِيهِ أَلَمْ
 صَنَعَ شَرْحًا .. وَأَرْبَى بِالْجَلَالِ (۱)
 لَهُ فِي الذِّكْرِ وَخَصَّ بِالْجَلَالِ
 نَحْنُ أَعْطَيْنَا وَفِي الصَّدْرِ لَكَ (۲)
 خَارِجًا تَطْلُبُهُ الْحَالُ وَلَهُ
 حَالِبًا صُرْتَ .. فَمَا عَنْ لَكَ ..
 حَدِّ أَنْتَ لِمَنْ حَلِيبًا فِي الْمَلَأُ
 مَاءُ الْعَمْرِ وَالْيَرِي رَغْبُ
 فَاسْتَحْيِ أَنْ مِنْ غَدِيرٍ تَرِدُ

(۱) كما قال شيخ الاسلام الفخر البراءة من رؤية الملك وقالوا القعر سواد الوجه في المدارس فكفى بسواد الوجه عن الفناء الكلي بان لا يرى له وجوداً دنيوياً ولا اخروياً ويعلم ان احواله ومقاماته موهبة من الله تعالى ليكون نظيفاً من رؤية الاعمال وشهود الاحوال -
 (۲) الاية الم نشرح لك صدرك ووضعنا عنك وزرك الذي اقتض ظهرك -

- (۱) در دل سالک اگر هست آن رموز
 (۲) تا دلش را شرح آن مازد ضیا
 (۳) که درون سینه شرح دادند ایم
 (۴) تو هنوز از خارج آن را طالبی
 (۵) چشمه شیر است در تو بیکنار
 (۶) منفذی داری باحر ای آبگیر
- رمز دانی نیست سالک را هنوز
 پس الم نشرح بفرماید خدا
 شرح اندر سینهات بنهاد ایم
 محلی از دیگران چون حالی
 تو چرا می شیر جوئی از تغار
 ننگ دار از آب جستن از غدیر

- (۱) مَاءَ الشَّرْحِ أَلَا أَيْضاً لَكَ
كَيْفَ صِرْتَ الشَّرْحَ أَنْتَ تَسْئَلُ
(۲) فَلِشَرْحِ الْقَلْبِ فِي الصَّدْرِ لَكَ
كَيْ عَلَيْكَ الْقَدْحُ فِيهِ (أَفَلَا
مِنْ أَلَمْ نَشْرَحْ أَتَى فِي صَدْرِكَ
وَالسُّؤَالَ لَهُ دَوماً تَعْمَلُ
أَنْظُرْ أَدِرْ هُوَ كَانَ عِنْدَكَ
تَبْصُرُونَ) لَا يَجِيءُ فِي الْعَمَلِ (۱)

تفسیر معنی الایة وهو معکم اینما کنتم

- (۳) مِثْلُ الْخُبْزِ مَمْلُوءٌ عَلَى
أَنْتَ دَوماً كُنْتَ مِنْ بَابٍ لِبَابٍ
فَعَلَى النَّفْسِ لَكَ الْتَفُّ أَتْرُكُ
(۴) رُحْ وَبَابَ الْقَلْبِ اضْرِبْ كَمْ عَلَى
(۵) وَسَطَ النَّهْرِ إِلَى رُكْبَتَيْكَ
غَافِلٌ مِنْ ذَا وَذَاكَ تَطْلُبُ
فَرَّقِ رَأْسِ لَكَ طَابَ وَحَلَى
قِطْعَةً خُبْزٍ تَرُومُ بِالِطَّلَابِ
حَيْرَةً لَا تَعْدُو بِالْمَرِّ تَبْكُ
كُلِّ بَابٍ تَقِفُ .. قَيْدَ الْبَلَاءِ ..
تَطْلُبُ الْمَاءَ عَنِ النَّفْسِ لَكَ
مَاءً .. الْوَاقِعُ عَنْكَ يَعْزُبُ .. (۲)

(۱) ای لا تصدق علیک طعنه قوله (و فی انفسکم افلا تبصرون) -

(۲) بعد هذا البيت جاء البيت التالي فی نسخة لکنناهور

بر سرت نان و پایت اندر آب وز عطش وز جوع کششمتی خراب

- (۱) که آلم نشرح نه شرح هست باز چون شدی تو شرح جوی و گدیه ساز
(۲) در نگر در شرح دل در اندرون تا نیاید طعنه لایبصرون

تفسیر آیه وهو معکم اینما کنتم

- (۳) یک سبد پر نان ترا بر فرق سر
(۴) در سر خود پیچ و هل خیره سری
(۵) تا بزانوئی میان آب جو
تو همیخواهی لب نان در بدر
رو در دل زن چرا بر هر دری
غافل از خود زین و آن تو آب جو

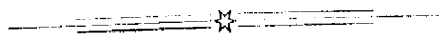
- (۱) فِي الْأَمَامِ الْمَاءُ أَيْضًا بِالْمَدِّ
فِي الْأَمَامِ لِلْعُمُومِ كَانَ سَدُّ
(۲) طَلِبَ الْفَارِسُ دَوْمًا لِلْفَرَسِ
مَا هِيَ ذِي الْفَرَسِ قَوْلًا أَجَابَ
(۳) إِنْتَبِهْ يَا ذَا أَلَيْسَتْ فَرَسًا
فَنَعَمْ قَالَ وَلَكِنْ مَنْ نَظَرَ
(۴) سَكَرَ بِالْمَاءِ وَالْمَاءُ أَمَامَ
وَهُوَ فِي الْمَاءِ وَعَنْ مَاءٍ جَرَى
(۵) فَلَيْشَيْءٍ سَكَرَ وَالشَّيْءُ كَانَ
مَا لَهُ خُبْرٌ بِذَا الشَّيْءِ وَلَمْ
- خَلْفَ الْمَاءِ يَجْرِي لَا يَحْدُ
خَلْفَهَا سَدُّ.. لَهُ الْغَيْبُ أَعَدَّ..
وَهِيَ تَحْتَ الْفَحْدِ لَوْ تُلْتَمَسُ (۱)
لَكِنْ أَتَيْنَ الْفَرَسُ.. بِأَذِ الْبَابِ..
تَحْتِكَ هَذِي دَنَتْ مُلْتَمَسًا
فَرَسِي لَسْتُ أَرَاهَا فِي النَّظَرِ
وَجْهِهِ قَدْ حَضَرَ مِنْهُ مُدَامَ
مَا لَهُ مِنْ خَبَرٍ فِي ذَا الْوَرَى
فِي أَمَامِ وَجْهِهِ دَوْمًا عِيَانِ
بَذَرَ عَنْهُ شَرْحَهُ مَا أَنْ أَلَمْ

(۱) "دانه" يقول مثالك يا طالب الحق مثال المذی غیب فرسه والحال هو راكبها
لذا انت را دلب الروح بها حی و قائم بقدره الله و ارادته فاذا سئلت عن العلم والحياة والارادة
والقدرة والسمع والبصر والكلام اللتى انت قائم بها وهى متصرفه فيك وقيل لك من يقلب
قابك ويصرفه لقلت الله فيقال ثبت المطلوب فتقول لا ارى مقصودى -

- (۱) پیش آب و پس هم آب با مدد
(۲) اسب زیر ران و فارس اسب جو
(۳) همین نه اسب است این زیر تو پدید
(۴) مست آب و پیش روی اوست آن
(۵) مست چیز و پیش روی اوست چیز
- چشمها را پیش سد و خلف سد
چيست اين گفت اسب ليكن اسب كو
گفت آرى ليك اسب خود كه ديد
اندر آب و بيخبر ز آب روان
بيخبر زان چيز و شرح چيز نيز

- (۱) مِثْلَمَا الْجَوْهَرُ فِي الْبَحْرِ يَقُولُ
وَالْخِيَالُ ذَاكَ مَنْ شِبْهِ الصَّدْفِ
(۲) قَوْلُهُ أَينَ هُوَ ذَاكَ الْحِجَابُ
لَمَعَ شَمْسٍ لَهُ جَلَّتْ ضِيَاءُ
(۳) سَدَّ عَيْنٍ لَهُ أَيْضاً قَدْ غَدَتْ
عَيْنُ رَفَعِ السَّدِّ عَنْهُ السَّدَّ عَادَ
(۴) سَدَّ سَمْعٍ لَهُ أَيْضاً عَقْلُهُ
فَمَعَ الْحَقُّ لَكَ الْعَقْلُ امْسِكْ
- أَيْنَ كَانَ الْبَحْرُ.. عَزَّ لِي الْوُصُولُ..
حَائِطًا كَانَ وَاسْتِرًا كَالصَّدْفِ
لَهُ صَارَ وَكَذَا كَانَ سَحَابُ
.. مِنْ بِهَا الْأَرْضُ تَشَعُّ وَالسَّمَاءُ..
عَيْنُهُ السَّيِّئَةُ .. مَنْ مَا اهْتَدَتْ..
لَهُ .. مَا ظَنُّ هُوَ يُنْجِي أَبَادَ..
لَهُ صَارَ .. بِهِ زَادَ جَهْلُهُ..
أَيُّهَا الْمَذْهُوشُ فِيهِ .. وَاسْلُكِ..

- (۱) چون گهر در بحر گوید بحر کو
(۲) گفتن آن کو حجابش میشود
(۳) بند چشم اوست هم چشم بدش
(۴) بند گوش او شده هم هوش او
- وان خیال چون صدف دیوار او
ابر تاب آفتابش میشود
عین رفع سد او گشته سدش
هوش با حق دار ای مدهوش او

فی بیان معنی الحدیث من جعل الهموم همّاً واحداً كفاه الله سائر همومه ومن تفرقت به الهموم لا يبالي الله فی ای هم منها هلك

- (۱) عَقْلَكَ وَزَعْتَ جَهْلًا فِي الْجِهَاتِ عَنْ حَشِيشٍ نَقَصَتْ ذِي التُّرَاهَاتِ^(۱)
- (۲) إِنْ أَصَلَ كُلِّ شَوْكٍ سَحَبًا مَاءَ عَقْلِ .. وَبِهِ قَدْ نَضَبًا ..
- مَاءَ عَقْلِ لَكَ كَيْفَ يَصِلُ لِلثُّمَارِ .. وَبِهَا يَتَّصِلُ ..
- (۳) إِصْحِرِ وَالْغُصْنَ الْقَبِيحَ ذَا اقْطَعِ وَلَهُ الْعَادَةَ جُدِّ وَاقْلَعِ
- وَاعْطِ هَذَا الْغُصْنَ رَبَّانًا نَضِرْ مَاءَ أَجَعَلَهُ الْجَدِيدَ وَالْخَضِرْ
- (۴) أَنْظِرِ الْغُصْنَيْنِ ذَيْنِ النَّضِرِينَ آخِرَ الْأَمْرِ هُمَا زَيْنُ وَشِينُ
- فِي زَمَانٍ وَاحِدٍ لَا فِي أَثَرٍ صَارَ ذَا هَذَا نَمَى مِنْهُ الشَّمَرُ
- (۵) مَاءُ ذَا الْبَاغِ الْحَلَالِ ذَا الْحَرَامِ تَنْظُرُ الْفَرْقَ انْتِهَاءً وَالسَّلَامَ^(۲)

(۱) الترهات بمعنی الخرافات - البرهان القاطع -

(۲) اراد بالباغ الوجود الانسانی و بالماء العقل الروحانی -

در معنی حدیث من جعل الهموم

- (۱) هوش را توزیع کردی بر جهات سی نیرزد تره تره آن ترهات
- (۲) آب هوش را میکشد هر بیخ خار آب هوش چون رسد سوی ثمار
- (۳) هین بزن آن شاخ بد را خو کنش آب ده این شاخ خوش را نو کنش
- (۴) هر دو سبزه این زمان آخر نگر کاین شود باطل وز آن دیگر ثمر
- (۵) آب باغ این را حلال آن را حرام فرق آخر را به بینی والسلام

- (۱) مَا هُوَ الْعَدْلُ أَنْ أُعْطِيَ الشَّجَرَا
 مَا هُوَ الظُّلْمُ أَنْ الشُّوْكَ كَذَا
 (۲) فَيُوضَعُ النِّعْمَةُ مَوْضِعَهَا
 لَا يَأْنُ مِنْ أَصِلِ كُلِّ شَجَرَةٍ
 (۳) مَا هُوَ الظُّلْمُ يَغْيِرُ الْمَوْضِعَ
 أَبَدًا غَيْرُ الْبَلَاءِ وَالضَّرَرِ
 (۴) نِعْمَةُ الْحَقِّ لِرُوحٍ وَ لِعَقْلِ
 لَا لَطَبِيعٍ مُلَيَّءٍ بِالْعُقْدِ
 (۵) لَكَ حَرْبُ الْغَمِّ فَوْقَ الْبَدَنِ
 وَعَلَى رُوحٍ وَقَلْبٍ لَا تَضَعُ
 (۶) مِنْ عَلَى الرَّأْسِ لِعِيسَى قَدْ وَضَعَتْ
 فَالْحِمَارُ يَزْمَحُ فِي الْخَضِرِ ..
- ماء .. الزَّهْرُ يُرِي وَالشَّمْرَا ..
 تَمْنَحُ الْمَاءَ لَكَ يُبْدِي الْأَذَى
 عُرِفَ الْعَدْلُ اخْتَبِرَ مَوْضِعَهَا
 تَسَحَّبُ الْمَاءَ فَتُبْدِي ضَرَرَهُ
 وَضَعْتَ أَنْ مَا لَهُ مِنْ مَنَبَعٍ
 .. مَا بِهِ لِلنَّاسِ نَفْعٌ وَأَثَرُ ..
 أُعْطِيَ دَوْمًا فَهُمَا مِنْ تِلْكَ أَهْلُ
 وَالزَّحِيرِ أَبَدًا وَالنَّكَدِ
 حَمَلٌ إِمْنَحُهُ أَشَدُّ الْمَحَنِ
 لَكَ تَزْعُ الرُّوحُ .. مِنْ غَيْرِ وَرَعٍ ..
 أَنْتَ عَدْلٌ حَمَلِكُ هَلَّا رَجَعْتُ
 .. مَا دَرَى فِي نَفْعِهِ وَالضَّرَرِ ..

(۱) ای حمل بدنتک علی عسی الروح و القلب و حمار النفسی الامارة یضرب بالروح
 علی بدنتک و سکیزه بمعنی الوئب و الريح -

- (۱) عدل چه بود آب ده اشجار را
 (۲) عدل وضع نعمتی در موضعی
 (۳) ظلم چه بود وضع در ناموضعی
 (۴) نعمت حق را بجان و عقل ده
 (۵) یار کن پیکار غم را برتنت
 (۶) بر سر عیسی نهاده تنگ بار
- ظلم چه بود آب دادن خار را
 نه بهر بیخی که باشد آب کش
 که نباشد جز بلا را منبعی
 نی بطبع پر زحیر و پر گره
 بردل و جان کم نه آن جان کنندت
 خر سکیزه میزند در مرغ زار

- (۱) لَيْسَ وَضَعُ الْكُحْلِ فِي السَّمْعِ أَبَدٌ
عَمَلَ الْقَلْبِ مِنَ الْجِسْمِ الطَّلَبُ
(۲) قَلْباً إِنْ كُنْتَ فِيسِرَ قَيْدِ الدَّلَالِ
بَدَنًا كُنْتَ فَأَكَلِ السُّكَّرِ
(۳) نَافِعُ لِلْبَدَنِ السَّمُّ الْعَسَلُ
كَانَ ذَا لِلْبَدَنِ أَنْ لَا مَدَدُ
(۴) حَطَبَ النَّارِ غَدَى هَذَا الْبَدَنُ
حَطَبُ مِنْهُ جَدِيدُ أَنْتَ مِنْ
(۵) يَسْوَى ذَلِكَ أَنْتَ يَا حَطَبُ
وَلِمَنْ تَبَتْ يَدَاهُ بُولَهَبُ
(۶) إِدْرِ غُصْنَ السِّدْرَةِ مِنْ حَطَبِ
- كَانَ شَرْطًا .. لَمْ يَقُلْ فِيهِ أَحَدٌ ..
لَيْسَ شَرْطًا .. لَهُ آنَا مَا وَجِبَ ..
لَا تَجُرُّ الدُّلَّ عَفْوًا وَالْوَبَالَ
دَعْ وَسَمًا كُلَّ .. بِهِ لَا تَزْدَرِي ..
لَهُ كَانَ السَّيِّءَ الْأَسْمَى الْأَجَلَ
لَهُ يَأْتِي وَيَذُوبُ بِالنَّكَدِ
أَنْتَ قَلِيلُهُ وَإِنْ يَنْمُو زَمَنُ
أَصْلِهِ أَقْلَعُهُ .. وَكُنْ مَرَّةً فِطْنُ ..
صُرْتَ فِي الدَّارَيْنِ حَمَّالِ الْحَطَبِ
كُنْتَ كَالزَّوْجِ قَرِيبًا بِالنَّسَبِ
هَبْ كِلَا الْغُصْنَيْنِ نَضْرَيْنِ أَحْسِبِ

کار دل را جستن از تن شرط نیست
ورتنی شکر منوش و زهر چش
تن همان بهتر که باشد بی مدد
ور بر وید نو از بن بر کنش
درد و عالم همچو جفت بولهب
گرچه هر دو سبز باشد ای فتی

(۱) سرمه را در گوش کردن شرط نیست
(۲) گر دلی رو ناز کن خواری سکش
(۳) زهر تن را نافع است و قند بد
(۴) هیزم دوزخ تنست و کم کنش
(۵) ورنه حمال حطب باشی حطب
(۶) از حطب بهشناس شاخ سدره را

- (۱) يَا فَتَىٰ ذَا الْغُصْنِ مَذْمُومٌ مُّهَانَ
أَصْلُهُ نَارٌ تَشَبُّ وَ دُخَانٌ
ذَلِكَ الْغُصْنُ السَّمَاءُ السَّابِعَةُ
فَلَدَى الْحَسِّ هُمَا بِالصُّورَةِ
(۲) عَادَةُ الْحَسِّ مُدَامًا وَالنَّظَرُ
ظَهَرَا النَّدِينَ لَا بِالْفِطْرَةِ
غَلَطًا تَنْظُرُ مَا مِنْهَا ظَهَرَ
إِجْتِهَدُ جُهْدِ الْعِقْلِ وَاحْضَرَا
(۳) وَلِئِنْ الْقَلْبَ ذَاكَ حَضَرَا
لَمْ تَجِدْ بِالْجَهْدِ حَرَكَ نَفْسِكَ
(۴) جَانِبَ الْقَلْبِ وَلَوْ رَجَلًا لَكَ
لَتَرَى كَلًّا قَلِيلًا وَكَثِيرًا
وَلَاكَ الْبَاطِنُ كَالشَّمْسِ يُنِيرُ..

(۱) اصل این شاخ است از نار و دخان
که غلط بین است چشم و کیش حس
جهد کن پیش دل آ جهد العقل
تا ببینی هر کم و هر بیش را

(۱) اصل این شاخ است از نار و دخان
(۲) هست مانند این بصورت پیش حس
(۳) هست پیدا آن به پیش چشم دل
(۴) ورنه نداری پا بجنبان خویش را

فی بیان معنی هذا البيت و ترجمته

- (۱) (إِنْ سَلَكَتَ فِي الطَّرِيقِ فَتَّحُوا لَكَ مَا يُهْدِي وَابَاباً مَنْحُوتاً) (۱)
 (وَإِذَا مَا الْفَانِي صِرْتَ هُمْ) بِالْوُجُودِ لَكَ جَاءُوا مِنْهُمْ
 (۲) لَوْ زُلِّيَ خَا الْبَابَ مِنْ كُلِّ طَرَفٍ أَغْلَقْتَ يُوسُفُ أَيْضاً مَنْصَرَفٌ
 (۳) بِالْجِرَالِكِ وَجَدَ لَمَّا اتَّكَلُ يُوسُفُ نَظَّ لَهُ النُّجُجُ حَصَلَ (۲)
 فَتَحَ الْعَقْلَ مِنَ الْبَابِ الطَّرِيقِ ظَهَرَ سَارَ .. عَلَى النُّجُجِ الْحَقِيقِ ..
 (۴) وَلَوْ الْعَالَمُ فِيهِ مَا ظَهَرَ أَبَدًا مِنْ مَنْفَذٍ .. أَوْ مِنْ مَفَرٍّ ..
 أَيُّهَا الْحَيْرَانُ مِثْلَ يُوسُفَ وَجَبَ تَرَكُّضُ .. فِيهِ تَقْتَفِي .. (۳)

(۱) علی فحوی وان جاهدوا فیما لنهیدینهم سبلنا - (۲) علی سوجب و غلقت
 الابواب و قالت هبت لك - (۳) قال فی المنهج خبره بكسر الخاء المعجمة ولو كانت
 بمعنی الحیران و دوخان الرأس تكون هنا بمعنی اللجوج و العنود و تكون الترجمة عنده

يَا عُنُودُ كُنْ كَمِثْلِ يُوسُفَ رَاكِضًا بِالرُّوحِ فِيهِ تَقْتَفِي

معنی این بیت

- (۱) (گر راه روی راهبرت بگشایند) ورنیست شوی نیستیت بگرایند (۱)
 (۲) گر زلیخا بست درها هر طرف یافت یوسف هم ز جنبش منصرف
 (۳) چون توکل کرد یوسف بر جهید باز شد قفل در و ره شد پدید
 (۴) گر چه رخنه نیست عالم را پدید خیره یوسف وار سی باید دوید

(۱) در نسخه لکناهو و نسخه شرح بحر العلوم و غیرها بعد از این بیت این بیت آمده
 و این دو بیت را یک رباعی دانسته اند

ور پست شوی نگنجی در عالم و انگاه ترا بی تو بتو بنمایند

که در نسخه المنهج القوی ذکر نشده و چون معنی این بیت دوم در مصراع دوم بیت اول
 نمایان است میتوان گفت که آنچه در نسخه المنهج القوی بوده صحیح تر است -

- (۱) کَیْ بِهَذَا الْقُلِّ لِلْبَابِ عِیَانُ
 (۲) لَکَ یُعْطُونَ الْمَکَانَ فِی الدُّنَا
 جِئْتَ هَلْ تَنْظُرُ أَنْتَ مِنْ طَرِيقٍ
 (۳) مِنْ مَحَلٍّ أَنْتَ جِئْتَ وَوَطَنُ
 قَدْ عَلِمْتَ أَبَدًا کَثَلًا وَلَا
 (۴) لَوْ بِهِ مَا تَعْلَمُ کَانَ الْحَقِيقُ
 حَیْثُ مِنْ هَذَا الطَّرِيقِ مَنْ خَلَى
 (۵) تَذْهَبُ فِی النَّوْمِ یُسْرَى وَیَمِینُ
 هَلْ عَلِمْتَ أَنْتَ لِلْمَیْدَانِ ذَاکَ
- یَفْتَحُ لُطْفًا وَ نَحْوَ اللَّائِکَانَ
 أَيْهَا الْمُتَمَحِّنُ الْوَافِی الْعَنَا
 لِلْمَجِیْ أَوْ بِهِ لَمْ فَرِیقُ
 فَطَرِيقًا لِلْمَجِیْ هَلْ زَمَنْ
 تَدْرِی مَا مِنْهُ لَکَ قَدْ حَصَلَا
 لَا تَقُولُ أَبَدًا مَا مِنْ طَرِيقٍ
 مِنْ طَرِيقٍ نَحْنُ نَمْضِی وَالْمَلَا^(۱)
 فَرِحَا .. مُنْفَرِدًا أَوْ مَعَ قَرِین ..
 مِنْ طَرِیقٍ .. أَوَّلُهُ شَخْصٌ هَذَاکَ ..^(۲)

(۱) ای علی کل حال الذهاب لک مقرر من هذا الطريق اللذی لاطریق له ای یذهب لعالم الاخرة من طریق طريقة غیر ظاهر یعنی لا یتیسر لک الذهاب والوصول الی الله تعالی من طریق الجسمانية بل یتیسر لک من طریق الروحانية فان اعتدته فعلیک بملازمة المرشد -
 (۲) ای قس علیه عالم المعنی وعالم البرزخ -

- (۱) تا گشاید قفل ره پیدا شود
 (۲) آمدی اندر جهان ای ستمجن
 (۳) تو زجائی آمدی واز موطنی
 (۴) گرددانی تا نگوئی راه نیست
 (۵) میروی در خواب شادان چپ و راست
- سوی بیجائی شما را جا شود
 هیچ می بینی طریق آمدن
 آمدن را راه دانی هیچ نی
 زین ره بی راه ما را رفتنیست
 هیچ دانی راه آن میدان کجاست

- (۱) أَنْتَ سُدَّ الْعَيْنَ مِنْكَ نَفْسًا
نَفْسَكَ فِي الْبَلَدِ ذَاكَ الْقَدِيمِ
(۲) كَيْفَ أَنْتَ تَقْدُرُ الْعَيْنَ لَكَا
مَاءَ عَيْنٍ غَدَتِ قَيْدَ الْخُمَارِ
(۳) فَالْعُيُونُ لَكَ أَنْتَ الْأَرْبَعَةُ
(۴) بِرَجَاءِ الْعِزِّ وَالْجَاهِ فَإِنْ
نَوْمِكَ الْبُومُ الْقَبِيحُ فِي الْمَنَامِ
(۵) تَطْلُبُ الْمُشْتَرِيَ كُلَّ نَفْسٍ
أَنْتَ مَا عِنْدَكَ لِلْبَيْعِ أَبَدٌ
(۶) لَوْ لَكَ خُبْرٌ وَمَا وَقْتَ الضَّحَى
فِي فَرَاغٍ كُنْتَ مِمَّنْ يَشْتَرِي
- سَلِمَ أَتْرُكُ كُلِّ مَا قَدْ مَسَكَ (۱)
تَنْظُرُ .. تَعْلَمُ مَنْ فِيهِ مُقِيمٌ ..
أَنْ تُسَدَّ مَعَ أَنْ حَوْلَكَ
عَيْنِكَ ذَا السَّمْتِ سَدَّتْ مِنْ غِرَارِ
مَنْ يَعْشِقُ الْمُشْتَرِيَ ذَا وَلَعَهُ
نِمْتَ كُنْتَ الْمُشْتَرِيَ تَنْظُرُ مِنْ
هَلْ رَأَى غَيْرَ الْخَرَابِ .. وَالرُّغَامِ ..
خَاضِعًا مُلْتَوِيًا .. فِي ذَا الْهَوَسِ .. (۲)
مَا وَجَدْتَ لَكَ مِنْ شَيْءٍ مُعَدٍّ
يُؤْكَلُ .. وَاللَّبُّ مِنْكَ قَدْ صَحَى ..
لَكَ .. وَالْحَالَةَ هَذِي تَزْدَرِي .. (۳)

(۱) ای فی تِلْكَ الْمَدِينَةِ الْقَدِيمَةِ وَهِيَ الْعَالَمُ الْإِلَهِيُّ فَانْهَآ كَانَتْ لَكَ فِي الْقَدَمِ وَالْأَزَلِ
وَطَنًا - (۲) پیمچ پیمچ هِنَا بِمَعْنَى التَّوَاضُعِ وَالتَّذَلُّلِ - (۳) ای مَا صَدَرَ مِنْكَ
هَذَا التَّقْبِيحُ الشَّيْخُ الْإِسْلَامِيُّ مِنَ الْفَقْرِ وَالْإِحْتِيَاجِ -

- (۱) تُو به بند آن چشم و خود تسلیم کن
(۲) چشم چون بندی که صد چشم و خمار
(۳) چار چشم تو ز عشق مشتری
(۴) گر بخستی مشتری بینی بخواب
(۵) مشتری خواهی بهر دم پیمچ پیمچ
(۶) گر ترا نانی بدی یا چاشتی
- خوشتن را بین در آن شهر کهن
بند چشم توست این سو از غرار
برامید مهتری و سروری
جغد بد کی خواب بیند جز خراب
توجه داری که فروشی هیچ هیچ
از خریداران فراغت داشتی

فی بیان قصه ذلك الشخص الذى ادعى النبوة قالوا له ما اكلت
حتى صرت ابله ومهذاراً قال لو وجدت شيئاً و اكلت لما كنت
ابله ولما هذرت لان كل كلام حسن يقال لغير اهله يكون
قائله مهذاراً ولو كانوا مأمورين بقول ذلك الكلام الهذر (۱)

- (۱) ذَلِكَ الْوَاحِدُ قَالَ هَا أَنَا ذَا نَبِيٍّ زِدْتُ فَضْلاً فِي الدُّنْيَا
(۲) مِنْ عَلَى كُلِّ نَبِيٍّ الْعُنُقَا لَهُ شَدُّوا سَحْبُوهُ حَنْقَا
نَحْوَ دَسْتِ الْمَلِكِ أَنْ ذَا يَقُولُ دَائِماً أَنِّي لِلَّهِ الرَّسُولُ
(۳) فَعَلَيْهِ الْخَلْقُ صَفّاً ضَرْبَا كَثْرَةً كَالنَّمْلِ أَوْ مِثْلِ الدُّبَا
أَنْ ذَا أَيُّ خِدَاعٍ وَرِيَاءٍ أَيُّ فَخٍّ هُوَ أَوْ أَيُّ افْتِرَاءٍ
(۴) فَالْنَبِيُّ ذَاكَ مَنْ مِنْ عَدَمٍ لَوْ هُوَ ذَا كَانَ يُبْنِ الْأُمَمِ
كُلُّنَا نَحْنُ النَّبُونَ لَمَّا تَصْدُقُ الدَّعْوَةُ زِدْنَا بِالْمَنَّا

(۱) ای الکلام اللذی هو عند الاهل حسن و عند غیر الاهل باطل و بهذا الاعتبار
كان الانبياء والاولياء مأمورين بارشاد الكفار ولو فهموا كلام الانبياء والاولياء باطلا فيرشدونهم
بالكلام اللذی هو باطل عندهم -

قصه آن شخصی که دعوی پیغمبری کرد گفتندش چه خورده که گنج
شده و یاوه می گوئی گفت اگر چیزی یافتی و خوردی نه گنج شدی
و نه یاوه گفته ای که هر سخن نیک بغیر اهلش گوینده یاوه
گفته باشد اگرچه دران یاوه گفتن مأمورند

- (۱) آن یکی میگفت من پیغمبرم وز همه پیغمبران فاضلترم
(۲) گردنش بستند و بردندش بشاه کاین همیگوید رسولم از اله
(۳) خلق بروی جمع چون مور و ملخ کاین چه مکرست و چه تزویر و چه فخ
(۴) گر رسول آنست که آید از عدم ما همه پیغمبریم و محترم

- (۱) مِنْ هُنَاكَ نَحْنُ جِئْنَا وَهُنَا
 (۲) يَا أَدِيبُ فَالرَّسُولُ ذَا الْحَسَنِ
 أَيُّهَا الْجَمْعُ الْفُضُولِيُّ وَمَنْ
 (۳) مَا عَلِمْتُمْ أَنَّ ذَا يَا قَوْمُ كَانَ
 وَبِلاُ خَيْرٍ وَصَلْتُمْ إِلَيْنَا
 (۴) أَفَلَا كَالِطِفْلِ نَامَ أَنْتُمْ
 مِنْ طَرِيقٍ لَا وَلَا مِنْ مَنْزِلٍ
 (۵) فَسَكَرُوا اللَّبَّ كُلَّ مَنْزِلٍ
 قَدْ تَرَكْتُمْ بِالطَّرِيقِ مَا لَكُمْ
 (۶) نَحْنُ جِئْنَا طَيِّبًا بِالْإِقْظَةِ
- غُرْبَاءُ لِمَهْ خُصِّصَتْ ثَنَا
 بِالْجَوَابِ قَالَ ذِيَاكَ الزَّمَنُ
 هُوَ أَعْمَى الْقَلْبِ رَهْنُ لِلْأَفْنِ
 مِنْ قَضَاءِ اللَّهِ مَنْ جَلَّ بِشَانِ
 مِنْ عَمَى فَيَكُمُ كَثِيرٌ وَعَنَا
 جِئْتُمْ لَمْ تَعْلَمُوا مَا لَكُمْ
 .. مَا لَكُمْ عِلْمٌ يَخْلُقِ أُولَى ..
 نَائِمِينَ زَمْنَا فِي عَجَلٍ
 خَيْرٌ أَوْ فَوْقَكُمْ أَوْ تَحْتَكُمْ
 مِنْ وَرَاءِ الْخَمْسَةِ وَالسِّتَةِ (۱)

(۱) اراد بقوله من وراء پنج و شش الاولى العالم الالهی فان لفظ پنج بمعنی الحواس الخمسة و لفظ شش بمعنی الجهات الستة و العالم الالهی من ورائها و لفظه پنج و شش الثانية الدنيا المملوءة بالحواس الخمسة و الجهات الستة -

- (۱) ما از آنجا آمديم اينجا غريب
 (۲) داد ايشان را جواب آن خوش رسول
 (۳) اين ندانستيد اى قوم از قضا
 (۴) نى شما چون طفل خفته آمدیت
 (۵) از منازل خفته بگذشتند و سست
 (۶) ما به بيدارى روان گشتيم و خوش
- تو چرا مخصوص باشی اى اديب
 کای گرو کورو نادان و فضول
 بپيخير اينجا رسيديد از عمى
 بپيخير از راه و از منزل بدیت
 بپيخير از راه و از بالا و پست
 از وراى پنج و شش تا پنج و شش (۱)

(۱) پنج و شش تا پنج شش مدارك ظاهره و مدارك باطنه كه ده است و يكى ديگر عقل است كه اعلى مدارك است و يكى پنج و شش مراد هواست كه عدد آن با بجد يازده است
 سبزواری صفحه ۳۵۸ -

- (۱) قَدْ رَأَيْنَا نَحْنُ كُلُّ مَنْزِلٍ
كَالْأَدْلَاءِ الْخَبِيرِينَ الطَّرِيقُ
(۲) لِلْمَلِكِ هُمْ قَالُوا أَمْرُ يَأْنٍ
يَذْكُرُ هَذَا الْمَقَالَ أَبَدًا
(۳) فَرَأَاهُ الْمَلِكُ مَبْرِيًّا ضَعِيفُ
لَوْ عَلَى عَاتِقِهِ أَنَا تَقَعُ
(۴) وَمَتَى يُقَدَّرُ أَنْ يُعْصَرَ أَوْ
ذَا لِأَنَّ الْبَدَنَ مِنْهُ صَفَى
(۵) غَيْرَ أَنِّي مِنْ طَرِيقٍ لِي حَسَنُ
لَمْ تَقُولْتَ إِفْتِخَارًا تَدَّعِي
- بِأَسَاسٍ وَبِأَصْلِ أَوَّلِي
عَلِمُوا سَارُوا عَلَى النَّهْجِ الْحَقِيقِ
يُوثِقُ حَتَّى هُوَ مِنْ بَعْدِ لَنْ
أَكْثَرَ مِمَّا لَهُ الْحَالُ بَدَى
وَسَرِيعًا يَهْلِكُ هَذَا النَّحِيفُ
لَطْمَةٌ وَاحِدَةٌ أَوْدَى فَرْعُ
يُضْرَبُ مِنْ مِثْلِ مَا هُمْ إِرْتَاؤُ
كَالزُّجَاجِ رِقَّةٌ كَمْ نَحْفَا
سَأَقُولُ لَهُ أَنْتَ ذَا الزَّمَنِ
مُسْتَعِيدٌ .. وَ يَلْكَ هَلَّا تَعِي ..

چون قلاوزان خبیر و ره شناس
تا نگفتی بیش ازین هیچ این سخن
که به یک سیلی بمیرد آن نحیف
که چو شیشه گشته است اورا بدن
که چرا داری تو لاف سرکشی

(۱) دیده منزلها زاصل و ازاساس
(۲) شاه را گفتند اشکنجه اش بکن
(۳) شاه دیدش بس نزار و بس ضعیف
(۴) کی توان او را فشردن یا زدن
(۵) لیک با او گویم ازراه خوشی

- (۱) أَبَدًا بِالْغِلْظَةِ هَذَا الْمَجَلِّ
وَمَعَ الرِّفْقِ مِنَ الْغَارِ لَكَ
(۲) أَبَعَدَ عَنْ دَوْرِهِ النَّاسَ وَكَانَ
(۳) وَرَدَهُ الرِّفْقُ غَدَى مِنْهُ أَحَلَّ
أَنْ لَكَ أَنِّي مَعَاشٌ وَرَجَا
(۴) قَالَ يَا سُلْطَانُ مِنْ دَارِ السَّلَامِ
(۵) مَا لِي بَيْتٌ وَلَا شَخْصٌ جَلِيسٌ
وَعَلَى الْأَرْضِ مَتَى كَانَ الْقَمَرُ
(۶) فَالْمَلِكُ لَهُ أَيْضًا مِنْ هَزَلٍ
(۷) مِنْ طَعَامٍ لَكَ فِي وَقْتِ الضُّحَى
مَا أَكَلْتَ فِي الصَّبَاحِ مِنْ سُورٍ
- لَا يَتِمُّ الشُّغْلُ .. بَلْ يَأْتِي الزَّلَلُ ..
رَأْسُهَا الْحَيَّةُ تُبْدِي نَحْوَكَا
ذَا الْمَلِكُ الرُّوضَ لُطْفًا وَحَنَانُ
ثُمَّ أَيْضًا مِنْهُ بِاللُّطْفِ سَلَّ
لَكَ كَانَ أَينَ كَانَ الْمُلتَجِي
جِئْتُ مِنْ تِلْكَ لِذِي دَارِ الْمَلَامِ
كَانَ مِنِّي لَا نَدِيمٌ لَا أَنْيْسُ
صَنَعَ بَيْتًا بِهِ رَامَ الْمَقَرَّ
مَا أَكَلْتَ قَالَ مَعَكَ مَا حَصَلَ
بِاشْتِهَائِهِ أَأَنْتَ زِدْتَ فَرَحًا
قَدْ سَكَّرْتَ صِرْتَ مَمْلُوءًا غُرُورَ

که بفرمی سر کنند از غار مار
شه لطیفی بود و نرسی ورد وی
که کیجا داری معاش و ملتجی
آمد زانجا درین دارالسلام
خانه کمی کرده ست ماه اندر زمین
که چه خوردی و چه داری چاشت باز
که چنین سرمستی و هر لاف و باد

(۱) که دیشتی ناید اینجا هیچ کار
(۲) مردمان را دور کرد از گرد وی
(۳) پس نشاندش باز پرسیدش زجا
(۴) گفت ای شه هستم از دارالسلام
(۵) بی مرا خانه ست و بی یک همنشین
(۶) پادشاه از روی لاغش گفت باز
(۷) اشتها داری چه خوردی بامداد

- (۱) قَالَ لَوْ خُبِرْتُ لِي الْيَاسَ كَانَ
 (۲) أَدْعِي أَنِّي النَّبِيُّ الْإِدْعَاءُ
 مِثْلَمَا قَلْبًا أَنَا مِنْ جَبَلٍ
 (۳) أَحَدُ قَلْبًا وَعَقْلًا مِنْ جَبَلٍ
 وَعَنِ الْفَهْمِ وَضَبَطِ النُّكْتَةَ
 (۴) كُلِّ مَا أَنتَ تَقُولُ فَالْجَبَلِ
 أَسْفًا مِثْلَ الَّذِينَ هُمْ يَكَا
 (۵) فَأُولَاءُ الْقَوْمِ مِنْ آيِنَ وَمِنْ
 مِنْ جَمَادٍ مَنْ رَجَى الرُّوحَ وَمَنْ
 (۶) لَوْ لَهُمْ أَنْتَ أَتَيْتَ بِخَبَرٍ
 فِي الْأَمَامِ لَكَ كُلُّ وَضَعُوا
- أَوْ طَرِيًّا فَمَتَى كُنْتُ زَمَانُ
 لِي يَدَا مَعَ ذَا الْفَرِيقِ بِالْعَنَاءِ
 أَطْلُبُ أَعْقُدُ فِي ذَا أَمَلِي
 مَا أَرَادَ لَا وَلَا عَنْهُ سَأَلُ
 أَشَكِلْتُ مَا فَحَصَ بِالْمَرَّةِ
 أَكْ أَيْضًا قَالَهُ عَيْنًا فَعَلُ
 هَزَنُوا وَالسُّخْرَةَ رَامُوا لَكَا
 آيِنَ هَذَا الْخَبَرُ جَاءَ اسْتَيْنَ
 .. مِنْ قَبِيحِ طَلِبِ الصَّفْوِ الْحَسَنِ..
 مَرَأَةً أَوْ ذَهَبٍ مِنْهُمْ حَضَرَ
 فِضَّةً مِنْكَ وَرَأْسًا خَضَعُوا

کی کنتم من دعوی پیغمبری
 همچنان باشد که دل جستن زکوه
 فهم وضبط نکته مشکل نجست
 میکنند افسوس چون مستهزیان
 از جماد ای جان کرا باشد رجا
 پیش نو بپند جمله سیم و سر

(۱) گفت اگر نازم بدی خشک و طری
 (۲) دعوی پیغمبری با این گروه
 (۳) کس زکوه و سنگ عقل و دل نجست
 (۴) هرچه گوئی بازگوید که همان
 (۵) از کجا این قوم و پیغام از کجا
 (۶) گر تو پیغام زنی آری و زر

(۱) أَوَّلَهُ قُلْتَ بَانَ فِي ذَا الْمَحَلِّ
لَكَ كَانَ عَاشِقًا يَعْرِفُكَ
(۲) وَإِذَا مَا أَنْتَ مِنْهُمْ بِالْخَبَرِ
أَنْ لِنَجُو الْحَقَّ يَا مَنْ حَسُنَا
(۳) فَمَنْ الدُّنْيَا الَّتِي قَيْدَ الْفَنَاءِ
(۴) وَالْبَقَا إِذْ أَمَكَّنَ الْفَانِي لَا
كُلَّهُمْ وَالرَّأْسَ رَامُوا لَا لِأَنْ
(۵) بَلْ لِأَنْ فَوْقَ الْبُيُوتِ لَهُمْ
ذَا الْبَيَانِ الْإِسْتِمَاعِ لَهُ مَرَّ

لَكَ مَحْبُوبٌ وَيَدْعُوكَ عَجَلُ
هَبِكَ لَمْ تَعْرِفْهُ مَا بَانَ لَكَ
جِئْتَ لِلَّهِ كَشْهَدٍ بِالْأَثَرِ
عَهْدُهُ أَتِ وَأَطْلِبْهُ مُدْعِنَا
إِتِ مِنْ بَحْرِ الْبَقَاءِ وَالْهِنَا
تَغْدُو رَامُوا الدَّمَ مِنْكَ عَجَلَا
غَيْرُهُ دِينَ بِهِمْ كَانَتْ وَفَنَ
لِصُقُوا وَالْمَالِ مِمَّا بِهِمْ
عِنْدَهُمْ وَالْكُلَّ بِالذَّوْقِ نَفَرُ

عاشق آمد بر تو و میداند
که بیا سوی خدا ای نیک عهد
چون بقا ممکن شود فانی مشو
نز برای حمیت دین و هنر
تلخ شان آید شنید این بیان

(۱) که فلان جا شاهدی میخواهد
(۲) ورتو پیغام خدا آری چو شاهد
(۳) از جهان سرگ سوی برگ او
(۴) قصه خون تو کنند و جان و سر
(۵) بلکه از چسبندگی بر خانمان

فی بیان سبب عداوة العوام للاولياء وانهم عاشوا اجنبین مع اولیاء الله
الذین یلدونهم الی الحق والی ماء الحیاة الابدی

- (۱) خِرْقَةُ رَثَتْ عَلَى جُرْحِ الْحِمَارِ
لَصِقَتْ صَغْبًا لَهُ أَعْمَى الْقَرَارِ
لَوْ أَرَدْتَ قَلْعَهَا مِنْهُ مِرَارِ
رَمَحَ مِنْ أَلَمٍ مَعَ اضْطِرَارِ
(۲) فَيَقِينَا أَوْقَعَ الرَّمْحِ الْحِمَارِ
حَبِذَا ذَلِكَ الَّذِي مِنْهُ حَذَرِ
(۳) سَيِّمَا مَنْ كَانَ مَمْلُوءًا جُرُوحِ
خِرْقَةُ فَوْقًا عَلَيْهِ لَصِقَتْ
(۴) وَكَيْمِثِلِ الْخِرْقَةِ بَيْتٌ وَمَالِ
كُلُّ مَنْ زَادَ لَهُ الْحِرْصُ يَزِيدُ
كَانَ ذَا الْحِرْصِ كَجُرْحٍ بِالْمَالِ
جُرْحُهُ .. الْحِرْصُ عَدُوٌّ وَعَنِيدُ ..

سبب عداوت عام و بیگانه زیستن ایشان با اولیاء الله که بحق شان
می خوانند و با آب حیات ابدی می کشانند

- (۱) خرقه بر ریش خر چسبیده سخت
(۲) جفته اندازد یقین آن خر زرد
(۳) خاصه پنجه ریش و هر جا خرقه
(۴) خانمان چون خرقه وین حرص ریش
چونکه خواهی بر کنی او نخت لیخت
حبذا آن کس کزو پرهیز کرد
بر سرش چسبیده در نم خرقه (۱)
حرص هر که بیش باشد ریش ریش

(۱) پنجه ریش در برهان قاطع جدا گانه ذکر نشده و معنای آن بسیاری زخمها باشد و سر
درین بیت بمعنی بالاست چنانکه در برهان و معانی سر ذکر شده سبزواری در صفحه ۳۰۸ راجع
بکلمه نم نگاشته (در نم - در چرک و خون و در بعض نسخ (دریم) با یاء مشددة تحت
و آن فاسدست -

- (۱) إِنَّ بَيْتَ الْبُومِ قَدْ كَانَ الْخَرَابُ
أَبَدًا مَا سَمِعَ وَصَفَ طَبَسَ
(۲) وَلَوْ الْبَازِي إِلَى الْمَلِكِ نُسِبَ
وَمِنَ الْمَلِكِ لَذَا الْبُومِ الْخَبَرُ
(۳) شَرَحَ دَارَ الْمَلِكِ وَالْبَاغِ ذَكَرَ
كَمْ عَلَيْهِ كُلِّ خَصْمٍ سَخَرَا
(۴) أَنْ لِمَهُ ذَا الْبَازِي فِينَا قَدْ أَتَى
هُوَ مِنْ قَوْلِ خُرَافِيٍّ وَمِنْ
(۵) هُمْ عَتِيقُونَ وَرَثُونَ أَبَدَ
(۶) ذَا لِعِشْقٍ يَجْعَلُ النَّصْرَ الْجَدِيدَ
يَهَبُ رُوحًا وَتَاجَ الْعَقْلِ مَعَ
وَحْدَهُ .. طَابَ لَهُ فِيهِ الْعَذَابُ ..
لَا وَلَا بَغْدَادَ أَنَا مَا التَّمَسُّ
مِنْ طَرِيقٍ جَاءَ حَيْرَانَ عَجِبَ
مِائَةً قَالَ لَهُ النَّفْعُ بَهْرُ
لَهُمُ الْآنَ نَهَرَ قَالَ وَالْخَضِرُ
وَلَهُ عَدَدٌ .. الْمَقَالَ هَذَرًا ..
بِأَسَاطِيرَ مَضَتْ حَتَّى مَتَى
إِدْعَاءِ يَسْبِيحُ الْقَوْلِ الْخَشِنُ
غَيْرَ ذَا فَالْنَفْسُ ذَاكَ الْأَسَدُ
دَائِرَ الْأَمْوَاتِ مِنْ لُطْفٍ يَزِيدُ
نُورِ إِيْمَانٍ يَشْعُ وَوَرَعُ

نشود او وصف بغداد و طبس
صد خبر آرد بدین جغدان ز شاه
بس برو افسوس دارد هرعدو
کز گزاف و لاف بیافد سخن
ورنه آن دم کهنه را نو میکند
تاج عقل و نور ایمان میدهد

(۱) خانمان جغد ویرانست و بس
(۲) گر بیاید باز سلطانی ز راه
(۳) شرح دار الملک و باغستان و جو
(۴) که چه باز آورد افسانه کهن
(۵) کهنه ایشانند پوسیده ابد
(۶) مردگان کهنه را جان میدهد

- (۱) قَلْبِكَ مِنْ جَانِبِ الْقَلْبِ وَمَنْ
 أَنْ لَهُ تَسْرُقُ إِذْ أَرْكَبَكَ
 (۲) رَأْسَكَ مِنْ رَافِعِ الرَّأْسِ وَمَنْ
 تَسْرُقُ فَهُوَ مِنَ الرِّجْلِ فَتَحْ
 (۳) مَعَ مَنْ أَحْكِي بِكُلِّ الْقَرْيَةِ
 أَيْنَ مَنْ مِنْ جَانِبِ مَاءِ الْحَيَاتِ
 (۴) فَمِنْ الْعِشْقِ يَذُلُّ وَاحِدٌ
 أَنْتَ مَا تَدْرِي مِنَ الْعِشْقِ سِوَى
 (۵) أَلْفُ اسْتِكْبَارٍ مَعَ أَلْفِ دَلَالٍ
 لِلْيَدِ الْعِشْقُ مَعَ أَلْفِ دَلَالٍ

(۱) الرخس فرس رستم کما ذکره فی البرهان القاطع -

- (۱) دل مدز از دلربای روح بخش
 (۲) سر مدز از سرفراز تاج ده
 (۳) با که گویم درهمه ده زنده کو
 (۴) تو بیک خواری گریزانی ز عشق
 (۵) عشق را صد ناز و استکبار هست
 که سوارت میکند بر پشت رخس (۱)
 کو زهای دل گشاید صد گره
 سوی آب زندگی پوینده کو
 تو بجز نانی چه میدانی ز عشق
 عشق با صد ناز می ناید بدست

- (۱) حَيْثُ أَنَّ الْعِشْقَ كَانَ الْوَافِيَا
فِي الزَّمِيلِ مِنْ وَفَائِهِ قَدْ خَلَى
(۲) وَكَيْمِثِلِ الدَّوْحَةِ الْإِنْسَانُ كَانَ
لَزِمَ الْيَحْفَظُ إِذَا الْأَصْلَ يَجِدُ
(۳) عَهْدُ الْفَاسِدُ كَانَ الدَّائِيَا
(۴) هَبَكَ غُصْنُ النَّخْلِ كَانَ وَالْوَرَقِ
مَعَ فُسَادِ الْأَصْلِ مِنْهُ الْأَخْضَرَارُ
(۵) وَهُوَ مِنْ ذَا الْوَرَقِ الْأَخْضَرِ إِنْ
فَقَهُو بِالْعُقْبَى لَهُ أَلْفُ ثَمَرٍ
(۶) أَنْتَ لَا تَقْتَرِ بِالْعِلْمِ لَهُ
عِلْمُهُ الْقَشْرِ لَهُ الْعَهْدُ الثَّمَرُ
- فَهُوَ الْوَافِي مَدَامَا شَارِيَا
أَبَدًا لَا يَنْظُرُ .. مِثْلُ الْمَلَأِ ..
عَهْدُهُ الْأَصْلُ لَهَا .. كُلُّ زَمَانٍ ..
.. لِيَكُونَ دَائِمًا نَضْرًا أَجَدُ ..
مِنْ ثَمَارِ اللَّطْفِ صَارَ الْعَارِيَا
خَضِرًا رِيَّانَ بِاللُّطْفِ اتَّسَقَ
مَا لَهُ نَفْعٌ .. قَرِيبُ اللَّبَوَارِ ..
خَلِيٍّ وَالْأَصْلُ مِنْهُ مَا وَهِنُ
يَدُهُ أَخْرَجَ فِي لُطْفٍ بَهْرُ
عَهْدُهُ اطْلُبْ فَهُوَ حَقًّا أَصْلُهُ
وَعَلَى عِلْمِهِ لَا الْعَهْدُ الْأَثَرُ (۱)

(۱) ای کذا انسان اذا كان بحسب الطاهر وعهده ووفائه فى سحله عاقبة الاسر
تظهر منه منافع كثيرة وعلوم وافرة وان كان أميًّا -

- (۱) عشق چون وافیست وافی میخورد
(۲) چون درختست آدمی و بیخ عهد
(۳) عهد فاسد بیخ پوسیده بود
(۴) شاخ و برگ نخل اگرچه سبز بود
(۵) ورنه دارد برگ سبز و بیخ هست
(۶) تو مشو غره بعلمش عهد جو
- در حریف بی وفا می ننگرد
بیخ را تیمار می باید بجهد
وز ثمار لطف بهریده بود
با فساد بیخ سبزی نیست سود
عاقبت بیرون کند صد برگ دست
علم چون قشراست و عهدش مغز او

فی بیان ذلك الرجل الذى عمله قبيح لما يتمكن فى فعله القبيح ويرى
اثر دولة الحسن بالعمل فلا بد صاحب ذاك العمل القبيح من حسده يصير
شیطاناً لان الذى محترق بیدره يطلب احتراق جميع الیامادر
ویشهد علیه قوله تعالى (ارأیت الذى ینهى عبداً اذا صلی)

- (۱) إِنْ تَرِ الوَافِينَ فَازُوا بِالْعَمَلِ صِرْتُ كَأَبْلِيسَ حُسُوداً ذَا دَغَلٍ
(۲) كُلُّ مَنْ كَانَ يَطْبَعُ وَمِزَاجُ رَخَواً أَعْيَى بِالْأَدْوَاءِ وَالْعِلَاجِ
هُوَ لَا يَرْضَى بِأَنْ كُلُّ أَحَدٍ صِحَّةً بِالرُّوحِ يَلْقَى وَالْجَسَدِ
(۳) حَقّاً إِبْلِيسِي لَوْ أَنْتَ إِذَا لَمْ تَرَمْ لَمْ تَرِ ضِراً وَ أَذَى
فَمِنْ الْبَابِ يَهْدِي الدَّعْوَةَ لِلدَّوَاءِ أَتِ بَدِي الْإِسْكَفَةِ
(۴) فَالَوْفَا أَمَّا لَكَ مَا كَانَ لَا تَتَنَفَّسُ أَبَداً فِي ذَا الْمَلَأِ
حَيْثُ أَنَّ هَذَا الْكَلَامُ فِي الدُّنَا غَالِباً دَعْوَى لِنَحْنُ وَ أَنَا

در بیان آن که مرد بدکار چون متمکن میشود و اثر دولت نیکوکاران
بیند شیطان شود و مانع خیر گردد و از حسد هم چون شیطان شود
چون که خرمن سوخته همه را خرمن سوخته می خواهد
(ارأیت الذى ینهى عبداً اذا صلی)

- (۱) وافیان را چون به بینی کرده سود تو چو شیطانی شوی آنجا حسود
(۲) هر که را باشد مزاج و طبع سست او نخواهد هیچکس را تندرست
(۳) گر نخواهی رشک ابلیسی بیا از در دعوی بدرگاه وفا
(۴) چون وفایت نیست باری دم مزین کاین سخن دعوی است اغلب ما و من

- (۱) ذَا الْكَلَامِ هَبْهُ فِي الصَّدْرِ غَدَى
فَلِئَلْبِ الرُّوحِ مِنْكَ فِي السُّكُوتِ
(۲) فِي اللِّسَانِ لَوْ أَتَى الْخَرْجَ يَصِيرُ
دَعْ لِكَيْ فِي ذَلِكَ يَبْقَى اللَّبَابُ
(۳) كَانَ لِلْمَرْءِ الْقَلِيلِ بِالْكَلَامِ
وَالْمَقَالِ الْقِشْرُ لَوْ زَادَ فَقَدْ
(۴) فَإِذَا مَا الْجِدُّ زَادَ اللَّبُّ صَارَ
وَإِذَا مَا الْأَنْقَصَ الْجِدُّ ظَهَرَ
(۵) كُلُّ فَرْدٍ أَنْتَ مِنْ هَذِي الثَّلَاثِ
فُسْتُقِي وَالْجُوزِ وَاللُّوزِ انْظُرِي
- لِللُّبَابِ الدَّخَلَ .. دَلَّ وَهَدَى ..
مِائَةُ دَخَلَ هُوَ نَشُو وَقُوتُ
لِللُّبَابِ .. الْخَرْجَ كَثْرًا وَيَسِيرُ ..
صَافِيًا مِنْكَ .. حَلِيفًا لِلصَّوَابِ .. (۱)
أَبَدًا فِكْرٌ قَوِيٌّ بِالْمَرَامِ
ذَهَبَ اللَّبُّ .. لَهُ اللَّطْفُ فَقَدْ ..
أَنْقَصَ .. مَا نَضَجَتْ مِنْهُ الثَّمَارُ ..
زَادَ ذَا اللَّبِّ اللَّطِيفُ وَالشَّمْرُ
مَنْ مِنَ النَّبِيِّ نَجَتْ لَا بِأَرْثِيَاثِ
.. وَعَلَيْهَا قِسْ وَفِيهَا اعْتَبَرِ ..

(۱) یعنی ان الکلام اذا لم یخرج بقی علی اسلوبه الاول ولا یطرؤه نقصان وخلل فان من کمل عقله نقص کلامه وقل ولهذا قال علی (ع) اذا ثم العقل نقص الکلام وقال الجوهری الدخَلَ خلاف الخرج -

وز خموشی مغز جان را صد نماست
خرج کم کن تا بماند مغز نغز
قشر گفتن چون فزون شد مغز رفت
پوست کمتر شد افزون شد مغز نغز
جوز را و لوز را و هسته را

(۱) این سخن در سینه دخل مغزهاست
(۲) چون پیامد در زبان شد خرج مغز
(۳) مرد کدم گوینده را فکریست زفت
(۴) پوست افزون گشت کمتر گشت مغز
(۵) بنگر این هر سه زخامی رسته را

- (۱) کُلُّ مَنْ يَعْصِيْهُوَ الشَّيْطَانُ بَانَ
 اِذْ حُسُوْدَ دَوْلَةِ الْحَسَنِیْنَ كَانَ
- (۲) اِذْ بِعَهْدِ اللّٰهِ اٰدِیْتَ الْوَفَاةَ
 عَهْدَكَ لُطْفًا رَعَاهُ بِالْجَزَاءِ
- (۳) مِنْ وَفَاةٍ اَلْقَیْ اَنْتَ عَیْنُكَ
 قَدْ رَبَطْتَ وَسَدَدْتَ سَمْعًا
- عَنْ مَقَالٍ (اِذْ كُرُوا اَذْکُرْکُمْ)
 .. وَالْجَزَا فِی وَفْقِ مَا اَمُرْکُمْ.. (۱)
- (۴) اِسْتَمِیعْ (اَوْفُوا بِعَهْدِیْ اِعْقِلِ)
 کَیْ اِلَیْکَ .. مِنْ حَبِیْبٍ اَوَّلِی.. (۲)
- (۵) یَا تِی (اَوْفِیْ عَهْدْکُمْ) مَا عَهْدُنَا
 یَا حَزِیْنُ اِنْ تَقِیْ مَا قَرْضُنَا
- هُوَ مِثْلَ حَبَّةٍ قَدْ یَبَسَتْ
 تَنْبُتُ فِی الْاَرْضِ مَا ذَا لِمَسَتْ
- (۶) لَا یَهَا الْاَرْضُ شِعَاعًا لَا ضِخْمَ
 تَجِدُ لَا الرَّبَّ لِلْاَرْضِ عِظَمَ

(۱) الاية فی سورة البقرة - اذکرونی اذکرکم واشکرونی ولا تکفرون -

(۲) الاية فی سورة البقرة اوفو بعهدی اوفی بعهدکم وایای فارهبون -

- (۱) هرکه او عصیان کند شیطان بود
 کو حسود دولت نیکان بود
- (۲) چونکه در عهد خدا کردی وفا
 از کرم عهده نگه دارد خدا
- (۳) از وفای حق تو بسته دیده
 اذکروا اذکرکم نشینده
- (۴) گوش نه اوفو بعهدی هوش دار
 تا که اوفی بعهدکم آید زیار
- (۵) عهد و قرض ما چه باشد ای حزین
 همچو دانه خشک گشتن در زمین
- (۶) نی زمین را زین فروغ و لمتری
 نی خداوند زمین را سروری

- (۱) غَيْرَ أَنْ مِنْهُ أَشَارَتْ أَنْ لَزِمَ
مَنْ هُوَ أَنْتَ لِي مِنْ عَدَمِ
(۲) قَدْ أَكَلْتُ الْحَبَّةَ وَهِيَ أَتَتْ
أَنْ لَنَا النِّعْمَةَ دَوْمًا تَسْحَبُ
(۳) فَالدُّعَاءَ الْيَاسَ أَتْرُكُ يَا حَسَنُ
(۴) دَوْحَةَ رَامَ وَإِنْ لَمْ تَجِدِ
يَهَبُ اللَّهُ لَكَ نَخْلًا لِأَنْ
(۵) مِثْلَمَا مَرِيْمُ لَمَّا لَمْ تَجِدِ
فَلَهَا النَّخْلَةَ ذُو الْفَنِّ الْبَدِيعُ
- لِي مِنْ هَذَا وَفِي أَمْرِ حَتِّمِ (۱)
أَصْلَهُ أَعْطَيْتَنِي مِنْ كَرَمِ
لِي هَذِي الْآيَةَ .. الْقَلْبَ جَلَّتْ .. (۲)
أَنْتَ مِنْ هَذِي .. وَرِزْقًا تَجْلِبُ ..
طَالِعًا فَالْحَبَّةَ يَنْشُرُ مَنْ (۳)
حَبَّةً مِنْ ذَا الدُّعَا لِلْأَبَدِ
كُنْتَ نِعْمَ مَا سَمِعِ الْعَبْدُ الْحَسَنُ
حَبَّةً وَالْوَجَعَ أَبَدْتُ بِجَذِ (۴)
صَيْرَ الْخَضِرَةَ .. فِي رَيْفٍ وَرَيْعٍ ..

(۱) اراد بالاصل الثمر وبالحبة البذر - (۲) على فحوى من جاء بالحسنة فله عشر امثالها - (۳) خطاب لمن له مال ويترك بذنه على الفقراء ويقنع بالمواظبة على الاورادوه الدعاء - (۴) اراد بالوجع الدعاء وبالحبة المال الاية فى سورة مريم (فلما جائها المخاض الى جذع النخلة قالت ياليتنى مت قبل هذا فناداها من تحتها ان لا تعزنى قد جعل ربك من تحتك سريرا وهزى اليك بجذع النخلة تساقط عليك رطباً جنيا فكلى واشربى وقرى عيناً -

- (۱) جز اشارت كه ازین میبایدم
(۲) خوردم و دانه بیاوردم نشان
(۳) پس دعای خشک هل ای نیک بخت
(۴) گر نداری دانه ایزد زان دعا
(۵) چونکه مریم در ربودش دانه نی
- که نو دادی اصل آن را از عدم
که ازین نعمت بسوی ما کشان
که فشانند دانه میخواهد درخت
بخشدت نخلی که نعم ما سعى
سبز کرد آن نخل را صاحب فنی

- (۱) إِذْ غَدَتْ وَافِيَّةٌ ذِي السَّبْتِ
فَلَهَا أَلْفَ مُرَادٍ وَهَبَا
(۲) فَالْفَرِيقُ ذَلِكَ الْوَافِي عَلَى
(۳) ذِي الْبَحَارِ وَالْجِبَالِ لَهُمْ
أَيْضاً الْأَرْبَعَةُ الْأَصْلُ الطَّبَاعُ
(۴) فَلِأَجْلِ الْآيَةِ الْإِكْرَامِ كَانَ
(۵) عِنْدَ مَنْ قَدْ أَنْكَرُوا لِلتَّكْرُمَاتِ
لَا تَجِيءُ فِي الْبَيَانِ وَالْحَوَاسِ
(۶) تِلْكَ بِالذَّاتِ لَهَا الشُّغْلُ أَبَدٌ
- مَنْ لَهَا الْأَصْلُ الْعُلَا وَالرِّفْعَةُ
رَبُّهَا لَا فِي مُرَادٍ وَحَبِي
كُلُّ أَصْنَافٍ لَهُمْ زَادُوا عُلَا
سُخِّرَتْ تَابِعَةً أَمْرَهُمْ
كَالْعَبِيدِ لَهُمْ .. كُلُّ أَطَاعَ ..
ذَا لَهُمْ حَتَّى يَبِينُ فِي الْعَيَانِ
تِلْكَ مَنْ تَخْفَى فِتْكَ بِالسِّمَاتِ
.. لَا وَلَا تُفْلَى بِجَهْدِ الْتِمَاسِ ..
وَجَدَتْ لَا تُنْقَطُ لَا تُسْتَرَدُّ

- (۱) زانکه وافى بود آن خاتون راد
(۲) آن جماعت را که وافى بوده اند
(۳) گشت دریاها مسخرشان و کوه
(۴) این خود اکرامی ست از بهر نشان
(۵) آن کرامتهای پنهانشان که آن
(۶) کار آن دارد خود آن باشد ابد
- بی سرادش داد یزدان صد مراد
بر همه اصنافشان افزوده اند
چار عنصر نیز بند آن گروه (۱)
تا چه بینند اهل انکاران عیان
در نیاید در جواب و در بیان
دائماً نى منقطع نى مسترد

فی المناجات

- (۱) اَيُّهَا الْوَاحِبُ قُوْتًا وَ ثَبَاتٌ
 مَعَ تَمَكِّينِ هَبِ الْخَلْقَ النِّجَاةَ
 لَهُمْ مِنْ عَدَمِ هَذَا الثَّبَاتِ
 .. بَعْدَ أَنْ قَالُوا بَلَىٰ فِي ذِي الْحَيَاتِ ..
- (۲) فَبِذَاكَ الشُّغْلِ مَنْ كَانَ الثَّبَاتُ
 وَجَدَ الْمُحَكَّمِ صَارَ فِي الْجِهَاتِ^(۱)
 إَعْطِ لِلنَّفْسِ الثَّبَاتَ وَالْقِيَامَ
 فَهِيَ الْمَشْنِيَّةُ كَانَتْ مُدَامَ
- (۳) كِفَّةَ الْمِيزَانِ ثَقُلُ وَامْنَحِ
 لَهُمْ مِنْ مَكْرِ مِمَّنْ عَمِلُوا
 لَهُمُ الصَّبْرَ وَ بِالْحِفْظِ اَسْمَحِ
 صَوْرًا وَ الْوَاقِعَ قَدْ جَهِلُوا
- (۴) يَا كَرِيمُ وَ لَهُمْ مِنْ حَسَدِ
 مِنْ أَذَى ذَا الْحَسَدِ الدَّانِي الدَّمِيمِ
 اِشْتَرَى حَتَّى يَمُرَّ الْأَبَدِ
 لَا يَكُونُوا هُمْ شَيْطَانًا رَجِيمِ
- (۵) فِي نَعِيمٍ قَدْ فَتَى مَعَ جَسَدِ
 مَعَ مَالِ الْعَامَّةِ مِنْ حَسَدِ
 مَعَ مَالِ الْعَامَّةِ مِنْ حَسَدِ

(۱) و هذا الثبات باصطلاح المشايخ هو التمكين و الاستقرار في مرتبة اليقين قال السهروردي في العوارف و ليس المعنى بالتمكين ان لا يكون للعبد تغيير فانه بشر و انما يعنى به ما كوشف له من الحقيقة لا يتوارى عنه ابدًا و لا يتناقض بل يزيد -

در مناجات

- (۱) ای دهنده قوت و تمکین و ثبات
 خلق را زین بی ثباتی ده نجات
 (۲) اندر آن کاریکه ثابت بود نیست
 قائمی دان نفس را کو منشنی است
 (۳) صبرشان بخش و کفه میزان گران
 وارهانشان از دم صورتگران
 (۴) وز حسودی بازشان خر ای کریم
 تا نباشند از حسد دیو رجیم
 (۵) در نعیم فانی و مال و جسد
 چون همی سوزند عامه از حسد

- (۱) كَيْفَ دَوْمًا يُحَرِّقُونَ فَأَنْظِرِ
سَجَبُوا أَنْفُسَهُمْ هُمْ قَتَلُوا
- (۲) عَاشِقُوا الْأَلْعَابَ تُعَلِّمُوا يَا لَقَدَّرْ
- (۳) قَصِدَ الْبَعْضُ لِبَعْضٍ فَخَبِّرْ
بَعْدَ مِنْ خُسْرٍ مَعَ شِيرِينَ مَا
- (۴) مِنْ أَذَى ذِي الْبُلْبُلِ حَتَّى فِي الدُّنَا
أَيْضًا الْمَعشُوقُ وَاللَّاشِيءُ هُمْ
- (۵) جَلَّ رَبُّ طَهَّرَ عَفْوَاً ضَرْبُ
مَنْ هُوَ لِلْعَدَمِ سَوَى الْعَدَمِ
- لِلْمُلُوكِ كَمْ هُمْ مِنْ عَسْكَرِ
نَفْسَهُمْ عَفْوَاً عَلَيْهَا حَمَلُوا
- فَالِدَمَ وَالرُّوحَ جَهْلًا وَبَطْرَ
وَيْسَ مَعَ رَامِينَ إِقْرَأْ مَا صَدَّرَ
- عَمِلْتَ مِنْ حَسَدٍ مَا نَجَمَا
قَدْ فَتَى الْعَاشِقُ كَلًّا وَفَنَى
- لَا هَوَاهُمْ أَيْضًا الشَّيْءُ لَهُمْ
عَدَمًا فِي عَدَمِ الْكُلِّ قَلْبٌ (۱)
- عَاشِقًا .. قَبْلَ الْوُجُودِ فِي الْقَدَمِ ..

(۱) كانه يقول يضرب الله المعدوم على المعدوم ای يقارن الله العاشق الصورى الذى هو بمنزلة المعدوم بمعشوق صورى بمنزلة المعدوم فتظهر بينهما انواع المكاتبات فالعاشق الذى هو بلا قلب يظهر فيه حسداً وعنطة فيضطر والذى جعله فى الحقيقة مضطر الموجود الحقيقى -

از حسد خویشان خود را میکشند
کرده قصد خون و جان یکدگر
تا چه کردند از حسد این گمراهان
که نخیزند و هواشان هم نچیز
سر عدم را بر عدم عاشق کند

(۱) پادشاهان بین که لشکر میکشند
(۲) عاشقان لعبتان پر قدر
(۳) ویس و رامین خسرو شیرین بخوان
(۴) تا فنا شد عاشق و معشوق نیز
(۵) پاک الهی کو عدم بر هم زند

- (۱) وَلَكُمْ مِنْ حَسَدٍ فِي قَلْبٍ مَنْ
 مَا هُوَ الْمَعْدُومَ مَوْجُوداً جَعَلَ
 (۲) ذِي النِّسَاءِ مَنْ هِيَ أَشْفَقُ مِنْ
 ضَرَّتَانِ الْبَعْضُ لِلْبَعْضِ هُمَا
 (۳) فَأَلِرِجَالٍ مَنْ هِيَ مِثْلَ الْحَجَرِ
 قُلْ يَايَ مَنْزِلٍ مِنْ ذَا الْحَسَدِ
 (۴) وَلَوْ أَنَّ الشَّرْعَ لَمْ يَفْعَلْ أَبَدَ
 كُلُّ قَرْدٍ بَدَنَ كُلِّ حَرِيفٍ
 (۵) فَلِدَفْعِ الشَّرِّ كَمْ قَدْ ضَرَبَا
 هُوَ فِي الْقَارُورَةِ لِلْحُجَّةِ
 (۶) فَمِنْ الْإِشْهَادِ دَوماً وَالْيَمِينِ
 يُورِدُ حَتَّى يَبْذَا ابْلِيسُ الْفُضُولِ
- مَا لَهُ قَلْبٌ بَدَى الرَّأْسِ .. عَلَنَ ..
 هَكَذَا الْمُضْطَرَّ سَوَى بِالْعَمَلِ
 كُلِّ مَوْجُودٍ لِحَقْدٍ قَدْ كَمِنَ
 يَا كِلَانِ حَسداً عُمَرهما
 قَلْبُهَا كَانَ وَأَقْسَى بِالْأَثَرِ
 نَزَلَتْ .. مَا وَجَدَتْ مِنْهُ نَكَدَ ..
 حَيْلَةً رَأَقَتْ لَهُ مَا أَنْ وَرَدَ
 خَرَّقَ .. أَوْرَدَهُ الْخَطْبَ الْمُخِيفَ ..
 رَأْيَا الشَّرْعُ وَابْدَى الْعَجَبَا
 حَبَسَ الشَّيْطَانَ .. قَيْدَ الزَّعْجَةِ ..
 وَالنُّكُولِ .. مَا لَهُ كَانَ الْقَرِينُ ..
 يَدْخُلُ الْقَارُورَةَ .. رَهْنَ الذُّهُولِ ..

نیست راهست اینچنین مضطر کنند
 از حسد دوضره خود را میخورند
 از حسد اندر کدامین منزلند (۱)
 بردردی هر یکی جسم حریف
 دیورا در شیشه حجت کند
 تا بشیشه در رود دیو فضول

(۱) در دل ده دل حسدها سر کنند
 (۲) این زنانی که همه مشفق ترزند
 (۳) تا که مردانی که خود سنگین دلند
 (۴) گر نکردی شرع افسونی لطیف
 (۵) شرع بهر دفع شرایی زند
 (۶) از گواهی و از یمین و از نکول

- (۱) مِثْلَ مِيزَانٍ رِضَا الصِّدِّيقِ قَدْ جَمَعَ مِمَّا لِهَازِلٍ وَاجِدَ
- (۲) فَيَقِينًا إِعْلَمَ الشَّرْعَ ظَهَرَ مِثْلَ مِيزَانٍ وَكَتِيلٍ بِالْأَثَرِ
- أَنَّ بِهِ الْخَصْمَانِ مِنْ حَرْبٍ وَحَقْدِ يَخْلَصَانِ .. مَا هُمَا كَانَا يَضِدُّ .. (۱)
- (۳) وَ لَوْ الْمِيزَانُ مَا كَانَ مَتَى ذَلِكَ الْخَصْمَ الْخَلَاصُ قَدْ أَتَى
- لَهُ مِنْ وَهْمٍ وَ جَوْرِ وَ احْتِيَالٍ وَ جِدَالٍ .. مَا بِهِ جَاءَ الْخِيَالُ ..
- (۴) فَإِذَا فِي هَذِهِ دَارِ الْجَيْفِ بِالْوَفَاءِ أَبَدًا لَمْ تُنْصَفْ
- وَالَّتِي قَدْ قُبِّحَتْ كُلُّ الْغَضَبِ ذَا وَ كُلُّ الْحَقْدِ أَنْوَاعُ الْكَرْبِ

(۱) كانه يقول محبس الشریف كمحبس سليمان للعفاریت فی الزجاجة لتمردهم لیأسن الخلق من شرورهم فالنفس الامارة بالسوء كالعفريت وسليمان (ع) كالشارع قال ابو غنیه فی الصحاح العفريت من كل شيء البالغ وفي الحديث ان الله يبغض العفريت النفریت اللذی لا یرزأ فی اهل ولا مال والعفريت الصحيح والنفریت اتبلع والرزأ قال الجوهری الرزأ المصیبة ویقال مارزأته ماله أى ما نقصته فالعفريت لابصاب فی اهل ولا مال وهو مبغوض الله تعالى فیجری الشرع علیه حجة ویبقى فیها محسوساً -

- (۱) مثل میزانى كه خشنودى دوزد جمع مى آید یقین در هزل و جد
- (۲) شرع چون کیل و ترازو دان یقین كه بدو خصمان رهند از جنگ و کین (۱)
- (۳) گر ترازو نبود آن خصم از جدال كی رهد از وهم حیف و احتیال
- (۴) پس درین مردار زشت بى وفا این همه رشك و خصمی و جفا

- (۱) فَأَذَّا فِي ذَلِكَ السَّعْدِ وَفِي
 مَا يَصِيرُ كَيْفَ مَنْ لِلْجِنِّ قَدْ
 (۲) ذِي الشَّيَاطِينُ هِيَ بِالذَّاتِ قَدْ
 فِي زَمَانٍ هُمْ مِنْ قَطْعِ الطَّرِيقِ
 (۳) ذِي بَنُو آدَمَ مَنْ قَدْ زَرَعَتْ
 أَيْضاً الشَّيْطَانُ صَارَتْ مِنْ حَسَدِ
 (۴) فَمِنْ الْقُرْآنِ إِقْرَأْ مَا وَرَدَ
 عَادَ مِنْ مَسْخَرٍ لَهُ الْحَقُّ أَقْرَ
 (۵) وَلَوْ الشَّيْطَانُ أَنَا لِأَفْتِنَانِ
- ذَلِكَ السُّلْطَانِ سَامِي الشَّرَفِ
 نَسَبَ وَالْإِنْسِ يَغْدُو فِي الْحَسَدِ
 كَانَتْ الْحُسَادَ قَدَمًا وَبَجْدِ
 مَا خَلُّوا .. جَاءُوا فَرِيقًا فَفَرِيقًا ..
 فِي الدُّنَا الْعِصْيَانِ فِيهِ وَلِعَتْ
 .. قَبْلًا الشَّيْطَانُ فِيهَا ذَا أَعْدَ ..
 كُلَّ شَيْطَانٍ مِنَ الْإِنْسِ يُعَذِّ (۱)
 جِنْسَ شَيْطَانٍ لَهُ مَعَهُ مَقَرٌ
 عَاجِزًا صَارَ فَبِالْإِنْسِ اسْتَعَانَ

(۱) الایة فی سورة الانعام وكذلك جعلنا لكل نبی عدوًّا شیاطین الانس والجن یوحی
 الی بعض زخرف القول غروراً ولو شاء ربک ما فعلوه فذرهم وما یتفرون -

- (۱) پس دران اقبال و دولت چون بود
 (۲) آن شیاطین خود حسود کهنه اند
 (۳) وان بنی آدم که عصیان گشته اند
 (۴) از نبی برخوان که شیطانان انس
 (۵) دیو چون عاجز شود از افتنان
- چون شود انسی و وحشی در حسد
 یک زمان از رهزنی خالی نیند
 از حسودی نیز شیطان گشته اند
 گشته اند از مسخ حق با دیو جنس
 استعانت جوید او از انسیان

- (۱) أَنْ لَنَا أَنْتُمْ نَصِيرُونَ وَلَنْ
 أَنْتُمْ جَانِبُنَا نَحْنُ يَلَا
 (۲) فِي الدُّنَا لَوْ أَحَدٌ عَنْهُ الطَّرِيقُ
 فَكِلَا الصِّنفَيْنِ لِلشَّيْطَانِ كَانَ
 (۳) وَإِذَا مَا أَحَدٌ رُوحًا نَجَى
 فَكِلَا ذَيْنِ الْحَسُودَيْنِ الْبُكَاءُ
 (۴) وَكِلَا الْإِثْنَيْنِ أَيْضًا مِنْ حَسَدٍ
 مِنْ عَلَى ذَاكَ الَّذِي أُعْطِيَ الْأَدِيبُ
 نَجِدَ مِنْ نَاصِرٍ نَحْنُ زَمَنُ
 جَانِبِ .. كَمْ طَمَعَ فِينَا الْمَلَأُ ..
 قَطَعَ لَمْ يَهْدِهِ النَّهْجَ الْحَقِيقُ
 فَرِحًا مَسْرُورَ رُوحًا وَجَنَانُ
 صَارَ لِلدِّينِ رَهِينًا وَالتَّجَى
 أَظْهَرَ وَالنُّوحَ بَانَا بِالْمَزَا
 حَرَّقَ الْأَسْنَانَ بَعْضًا وَارْتَعَدَ
 لَهُ عَقْلًا .. وَبِهِ الرُّشْدَ يُصِيبُ ..

جانب مائید جانب دار بی
 هردو گون شیطان برآید شادمان
 نوحه میدارند آن دو رشک مند
 بر کسی که داد ادیب او را خرد

(۱) که شما یارید با ما یار بی
 (۲) گر کسی را ره زند اندر جهان
 (۳) و هر کسی جان برد و شد در دین بند
 (۴) هر دو می خایند دندان حسد

سؤال ذلك السلطان من ذلك المدعى للنبوة بان الرسول اللذي رسالته صادقة وثابتة مع ذلك الرسول اى حالة توجد بان يهبها لاحد وان اللذين فى صحبته وخدمته مايجدون من الموهبة غير النصيحة اللتى يقولها باللسان (۱)

- (۱) سَأَلَ السُّلْطَانُ مِنْهُ الْوَحْيُ مَا كَانَ أَوْ ذَاكَ الَّذِي فِيهِ نَمَى
وَالنَّبِيُّ صَارَ مَا حَاصِلُهُ لَهُ كَانَ مَا الَّذِي وَأَصْلُهُ
(۲) لَهُ قَالَ ذَاكَ مَا لَمْ يَحْصِلْ هُوَ مَا كَانَ لَهُ لَمْ يَصِلْ
أَوْ فَائِي دَوْلَةٍ قَدْ بَقِيَتْ لَمْ يَصِلْ مِنْهُ .. لَهُ مَا لَقِيَتْ ..
(۳) نَفَرَضُ ذَا الْوَحْيُ كَانَ لِلنَّبِيِّ لَيْسَ بِالْمَخْزَنِ .. لِلْقَلْبِ الْجَلِيِّ ..
هُوَ مِنْ وَحْيٍ لِقَلْبِ النَّحْلِ لَمْ يَكُ بِالْأَنْقَصِ لَوْ فِيهِ أَلَمْ (۲)

(۱) نص ترجمه العنوان المذكور فى نسخة لکناهور سؤال السلطان من مدعى النبوة

ان اى وحى اتاك عن نبوتك - (۲) الكنچور بفتح الكاف العربية خزينة القلب -

پرسیدن پادشاه از آن مدعى نبوت كه آنكه رسول راستين باشد و ثابت شود با او چه حالتى باشد كه كسى آن را بخشد و بآنان كه بصحبت و خدمت او باشند چه بخشش يابند غير نصيحت كه بزبان مى گویند

- (۱) شاه پرسیدش كه باری وحى چیست
(۲) گفت خود آن چیست كس حاصل نشد
(۳) گیرم اين وحى نبى گنجور نیست
يا چو حاصل دارد آن كس كه نبى است
يا چه دولت مانند كو واصل نشد
هم كم از وحى دل زنبور نیست

(۱) پیش از اين بيت دوبيت در نسخه لکناهور اضافى است بر نسخه المنهج القوى -

- (۱) حَيْثُ أَوْحَى الرَّبُّ لِلنَّحْلِ وَصَلَ
 (۲) مُلَأَ فِي نُورٍ وَحْيِ الْحَقِّ جَلْ
 (۳) ذَلِكَ مَنْ قَدْ كَانَ كَرَّمْنَا سَرَى
 وَحْيُهُ مِنْ وَحْيِ زُنْبُورٍ مَتَى
 (۴) سُورَةُ الْكَوْثَرِ لَمْ تَقْرَأْ وَلَمْ
 فَلِمَهُ أَنْتَ بَقِيتَ فِي الْيَبَسِ
 (۵) أَوْ يَا فِرْعَوْنَ أَنْتَ الْكَوْثَرُ
 (۶) يَا عَلِيلُ الدَّمِ غَيْرَ الْحَسَنِ
 نَافِرًا كُنْ فَلِمَاءِ الْكَوْثَرِ
- بَيْتٌ وَحْيِ الرَّبِّ حَلَوِي وَعَسَلِ
 مُلَأَ الْعَالَمُ شَمْعًا وَ عَسَلِ (۱)
 لِلْعُلُوِّ .. قَابَ قَوْسَيْنِ جَرَى ..
 بِالْأَقْلِ أَوْ لَهُ النِّقْصُ أَتَى
 تَتَلَّوْا أَعْطَيْنَاكَ مَا مِنْهَا أَلَمْ
 ظَائِنًا .. وَالْمَاءُ يَدْنُو مُلْتَمَسٌ ..
 لَكَ كَالنَّيْلِ عَلَيْكَ يَطْهَرُ
 تُبْ وَمِنْ كُلِّ عَدُوٍّ أَفِنْ
 مَا لَهُ الْحُلُقُومُ .. وَافِي الضَّرَرِ ..

(۱) الاية فی سورة النحل و اوحی ربک الی النحل ان اتخذی من الجبال بیوتا و من الشجر و سما
 یعرشون ثم کلمی من کل فاسلکی سبل ربک ذللا یمخرج من بطونه شراب مختلف الوانه فیه شفاء
 للناس ان فی ذلک الایات لقوم یشفکرون -

- (۱) چونکه اوحی الرب الی النحل آمدهست
 (۲) او بنور وحی حق عزوجل
 (۳) اینکه کز مناست بالا میرود
 (۴) نی تو اعطیناک کوثر خوانده
 (۵) یا مگر فرعون و کوثر چونیل
 (۶) توبه کن بیزار شو از هر عدو
- خانه و حیش پراز حلوی شدهست (۱)
 کرد عالم را پراز شمع و عسل
 و حیش از نبور کمی کمتر بود
 پس چرا خشکی و تشنه مانده
 بر تو خون گشتهست و ناخوش ایعلیل
 کو ندارد آب کوثر را گلو

- (۱) مَنْ مِنَ الْكَوْثَرِ أَنْتَ تَنْظُرُ
أَحْمَدًا فِي الْخُلُقِ ذَا كَانَ فَمِنْ
(۲) كَيْ أَحَبُّ اللَّهِ تَأْتِي فِي الْحِسَابِ
فَهُوَ التَّفَاحَةُ مِنْ دَوْحَةٍ
(۳) مَنْ أَبُو جَهْلٍ هُوَ أَوْ بُولَهَبٍ
(۴) هَبْ هُوَ أَمَّا لَكَ كَانَ وَأَبْ
(۵) مِنْ خَلِيلِ الْحَقِّ جَلَّ يَا وَلَدَ
فَهُوَ مِنْ أَوَّلِ كَانَ الْأَبَا
(۶) كَيْ لَدَى الْحَقِّ تَكُونُ بِالْعَمَلِ
كَيْ عَلَيْكَ الْحَسَدُ فِي الْعِشْقِ لَا
- أَحْمَرَ الْوَجْهِ بِنُورٍ يَزْهَرُ
خُلُقِهِ خُذْ وَبِهِ الْعُمَرُ اسْتَعِينِ
.. سَالِكًا نَهْجَ السَّدَادِ وَالصَّوَابِ ..
أَحْمَدِ .. خُصَّ بِأَسْمَى مِنْحَةً ..
إِبتَعِدْ عَنْهُ لِكَيْ تَجْزِيَ الْكَرْبِ (۱)
دَمَكَ فِي الْوَاقِعِ بَغْضًا شَرَبَ
خُذْ لَكَ التَّعْلِيمَ وَامْنَعْنَهُ بِجَدِّ
لَهُ خَلَى .. وَرَأَاهُ الْعَطْبَاءُ ..
أَبْغَضُ لِلَّهِ .. فِي الْخُطْبِ الْأَجَلِ ..
يَأْتِ بِالطَّعْنِ وَأَنْوَاعِ الْبَلَاءِ

(۱) الاية وما كان استغفار ابراهيم لاییه من سوعاده وعدها اياه فلما تبين له تبرأ منه

ان ابراهيم لاواه حلیم -

- (۱) هرکه را دیدی ز دوش سرخ رو
(۲) تا احب الله آئی در حسیب
(۳) زانکه او بوجهل شد یا بولهب
(۴) گرچه بابای تو هست و مام تو
(۵) از خلیل حق بیاموز ای پسر
(۶) تا که ابغض لله آئی پیش حق
- او محمد خوست با او گیر خو
کز درخت احمدی با اوست سیب
دور شو زو تا نیفتی در کرب
در حقیقت هست خون آشام تو
که شد او بیزار اول از پدر
تا نگیرد بر تو رشک عشق دق

(۱) در نسخه لکنهور پیش ازین این بیت بر نسخه المنهج افزوده شده
دشمنش میدان همچون سرگ و تب هرکه را دیدی ز کوثر خشک لب

(۱) لَا إِلَهَ .. أَنْتَ .. إِلَّا اللَّهُ إِنْ مَا قَرَأْتَ وَ بِهِ لَمْ تَسْتَعِنْ
مَنْهَجَ هَذَا الطَّرِيقِ لَمْ تَجِدْ لَكَ أَنَا كُنْتُ عَنْهُ الْمُبْتَعِدُ

فی بیان حکایه ذلک العاشق الذی عد لمعشوقه خد ماته و وفائه
(و تتجافى جنوبهم عن المضاجع) فی الیالی الطوال وجوعه و حراره
قلبه و قوله له انا لاعلم غیر هذه الخدمه فان كانت خدمه اخرى فارشدنی
الیها لانقیادی لجمیع ما تأمرنی ان كانت الدخول فی النار کابراهیم
او الوقوع فی فم الحوت کیونس او القتل سبعین مره کجرجیس
او العمی من السکاء کشعیب و وفاء الانبیاء و مخاطراتهم
بفداء الارواح و جواب ذلک المعشوق له

(۲) ذَلِكَ الْعَاشِقُ عِنْدَ مَنْ عَشِقَ عَدَدَ الْخِدْمَةِ مَا مِنْهَا لِحَقِّ
(۳) أَنْ أَنَا مَا أَنْ عَمِلْتُ هَكَذَا لَكَ كَانَ وَ بِكَ زِدْتُ أَذَى
وَ بِذَا الْحَرْبِ أَنَا كَمْ مِنْ سِهَامٍ وَ سِنَانٍ قَدْ تَحَمَّلْتُ مُدَامَ

(۱) تا نخوانی لا اله الا الله را در نیابی منهج این راه را

داستان آن عاشق که با معشوق خود بر می شمرد خدمتها و وفای خود را
و شبهای دراز (تتجافى جنوبهم عن المضاجع) را و بی نوائی و جگر تشنگی
روزهای دراز و می گفت که من جز این خدمت نمی دانم اگر خدمت
دیگر است مرا ارشاد کن که هر چه فرمائی منقادم اگر در آتش افتن است
چون خلیل (ع) را و اگر در دهان نهنگ دریا افتادنت چون یونس
(ع) و اگر هفتاد بار کشته شدنست چون جرجیس (ع) و اگر از زکریه
نابینا شدنست چون شعیب (ع) و وفا و جانپازی انبیا (ع) خود
و جواب گفتن آن معشوق او را

(۲) آن یکی عاشق پیش یار خود می شمرد از خدمت و از کار خود

(۳) کز برای تو چنین کردم چنان تیرها خوردم در این رزم و سنان

- (۱) مَا لِي وَالْقُوَّةُ وَالْإِسْمُ لِي
لِي مِنْ غَيْرِ مُرَادٍ ذَهَبًا
ذَهَبَ مِنْ عَشِقِكَ كَمْ أَمَلِ
وَبِكَ صَعَبَ مَنِّي الطَّلَبَا ..
- (۲) أَبَدًا صُبْحِي لِي مَا وَجَدَا
أَبَدًا لَيْلِي بِطِيبٍ وَفَرَحٍ
لَمْ يَجِدْنِي .. الرَّغْدُ مَنِّي نَزَحَ ..
أَلَمْ .. مَا بَانَ فِيهِ مَا كَمِنَ ..
ذَكَرَ .. بَيْنَهُ رَسْمًا وَحَدَّ ..
- (۳) كُلُّ مَا قَدْ ذَاقَ مِنْ مُرٍّ وَمِنْ
هُوَ بِالتَّفْصِيلِ فَرْدًا بَعْدَ فَرْدٍ
مَاءَ مِنْ شَاهِدٍ كَمْ كَرَّرَا
فِيهِ لِلْمَعْشُوقِ .. أَبَدَاهُ عِيَانُ ..
- (۴) لَا لِأَجْلِ مَنَّتِهِ بَلْ أَظْهَرَا
أَنْ عَلَى صِدْقٍ لِحُبِّهِ وَامْتِحَانٍ
فَرْدُ أَيْمَاءٍ .. وَبِالْكُنْهِ دَرَاهُ ..
ظَمًا .. أَوْ يَخْمُدُ مَا لَهَا ..
وَمَتَى الْحَوْتُ مِنْ الْمَاءِ الزُّلَالِ
- (۵) فَالَّذِي الْعَاقِلَ كَانَ قَدْ كَفَاهُ
وَمَتَى الْعِشَاقُ مِنْهُمْ ذَهَبَا
كَرَّرَ الْقَوْلَ لَهُ لَا فِي مَلَالٍ

بر من از عشقت بسی ناکام رفت
هیچ شامم با سرو سامان نیافت
او به تفصیلش یکایک می شمرد
بر درستی محبت صد شهود
عاشقان را تشنگی زان کی رود
کی اشارت بس کند حوت از زلال

(۱) مال رفت و زور رفت و نام رفت
(۲) هیچ صبحم خفته یا خندان نیافت
(۳) آنچه او نوشیده بود انواع درد
(۴) نز برای منتهی بل می نمود
(۵) عاقلان را یک اشارت بس بود
(۶) می کند تکرار گفتن بی سلال

- (۱) یَنشَنِیْ أَنَا بِإِيمَاءٍ بَلَى
مِائَةً قَوْلٍ أَبَانَ وَكَلَامٍ
(۲) لَهَبَتْ نَارٌ بِهِ لَمْ يَعْلَمْ
كَانَ كَالشَّمْعِ مِنَ الْحَرِّ الشَّدِيدِ
(۳) قَالَ مِنْ بَعْدِ الْبُكَاءِ وَالْعَنَاءِ
(۴) لِلصَّدِيقِ الْحَسَنِ إِبْدِي الرِّشَادَ
مَا هُوَ الْأَصْلُ لِأَصْلِ الْعِشْقِ كَانَ
كُلُّ مَا أَنْتَ عَمِلْتَ فَالْفُرُوعُ
(۵) قُلْهُ ذَا الْعَاشِقُ قَالَ فَمَا
لَهُ قَالَ الْأَصْلُ مَوْتُ وَعَدَمٌ
(۶) كُلُّ ذَا أَنْتَ فَعَلْتَ وَ أَبَدٌ
إِنْ تَكُ أَنْتَ الْحَبِيبَ فَاذِيَا
- عَنْ عَمِيقِ السُّقْمِ فِيهِ وَالْبَلَاءُ
لَهُ بِالشَّكْوَى تَرَكْتُ فِي الْمَقَامِ
مَا هِيَ لَكِنْ هُوَ مِنْ أَلَمِ
فِيهِ يَتَكِي وَبِهِ الْوَجْدُ يَزِيدُ
ذِي مَضَتْ لَكِنْ أَفَقْ ذَا الزَّمَانِ
.. وَالطَّرِيقَ إِهْدِهِ فَهُوَ الْمُرَادُ ..
مَا عَمِلْتَ .. وَالْوِلَاءُ فِي زَمَانٍ ..
.. ذِي لِأَصْلِ الْأَصْلِ مَارَأَقْتُ شُرُوعٍ ..
هُوَ هَذَا الْأَصْلُ قُلْ لِي مُنْعِمًا
.. مِنْ وَجُودٍ وَجَمِيعٍ مَا أَلَمٌ ..
لَمْ تَمُتْ فَاصْحِرْ وَمُتْ حَالًا بِجَدٍ
كَنتَ بِالرُّوحِ وَصِدْقًا فَاذِيَا

وزشکایت که نگفتم یک سخن
لیک چون شمع از تفاو میگریست
این زمان ارشاد کن تو یار نیک
آن نکردی آنچه کردی فرعهاست
گفت اصلش مردنست و نیستی است
هین بمیر ار یار جان بازنده

(۱) صد سخن میگفت زان درد کهن
(۲) آتشی بودش نمیدانست چیست
(۳) بعد گریه گفت رفت اینها و لیک
(۴) کانه چه اصل اصل عشق است و ولاست
(۵) گفت آن عاشق بگو کان اصل چیست
(۶) تو همه کردی نه مردی زنده

- (۱) فَبِذَاكَ النَّفْسِ امْتَدَّ وَهَبُ
مِثْلَ وَرْدٍ قَدْ فَدَى الرَّأْسَ لَهُ
(۲) بَقِيَ الضَّحْكُ عَلَيْهِ لِلْأَبَدِ
مِثْلَ رُوحِ الْعَارِفِ وَالْعَقْلِ مَا
(۳) وَامْتَى النُّورُ لِقُرْصِ الْقَمَرِ
لَوْ عَلَى كُلِّ مَلِيحٍ وَ قَبِيحٍ
(۴) فَهَوَ مِنْ كُلِّ نَظِيفٍ لِلْقَمَرِ
مِثْلَ نُورِ الْعَقْلِ وَالرُّوحِ رَجَعُ
(۵) إِنَّ نُورَ الطَّاهِرِ وَصَفَ الْقَمَرِ
هَبَ عَلَى كُلِّ نِجَاسَاتِ الطَّرِيقِ
رُوحَهُ أَيْضاً .. كَمَا رَامَ وَحَبَ ..
ضَاحِكاً دَوماً وَشَادُ وَلَهُ
وَقَفّاً .. الْجَهْدَ عَدَاهُ وَالنَّكَدَ ..
لَهُ تَلْوِثُ .. وَكَالنُّورِ سَمَى ..
لَوْثَ .. بَانَ يَلُونِ كَدِرَ ..
ضَرَبَ ذَا النُّورِ فِي الْكَوْنِ الْفَسِيحِ
يَرْجِعُ مَا فِيهِ لَوْنٌ وَكَدَرُ
لِلَّإِلَهِ .. وَبِهِ ضَاءٌ وَشَعْ ..
خَصَّ دَوماً لِسَوَاهُ مَا غَدَرُ
لَمَعُهُ كَانَ .. وَمَا الدُّونَ يَلِيقُ .

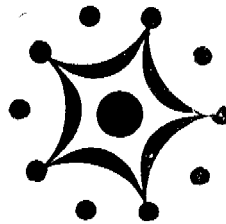
همچو گل در باخت سر خندان و شاد
همچو جان و عقل عارف می کند
گر زند آن نور بر هر نیک و بد
همچو نور عقل و جان سوی اله
تابشش گر بر نجاسات ره است

(۱) هم در آن دم شد دراز و جان بداد
(۲) مانند آن خنده برو وقف ابد
(۳) نور مه آلوده کی گردد ابد
(۴) او ز جمله پاک و اگر بد بماه
(۵) وصف پاک و وقف بر نور مه است

(۱) إِنْ نُورَ الشَّمْسِ قَوْلَ إِرْجَعِي
فَلِسَمْتُ أَصْلَهَا الشَّمْسُ أَتَتْ
(۲) لَا عَلَيْهَا الْعَارُ مِنْ كُلِّ وَطِيسٍ
(۳) إِنْ نُورَ الْعَيْنِ لِلْعَيْنِ رَجَعَ
وَيَسُودَاهُ لَهُ الصَّخْرَاءُ قَدْ
سَمِعَ .. أَنْ لِي وَلَا غَيْرَ أَنْزَعِ ..
تَرْكُضُ .. كَالْأَوَّلِ فِيهِ بَدَتْ ..
ظَلَّ لَا اللَّوْنُ لِبُسْتَانِ أُنَيْسٍ
ثَانِيًا .. مِنْ مِثْلِمَا فِيهَا طَلَعَ ..
بَقِيَتْ وَالسَّبَبُ .. دَوْمًا بِجَدِّ ..

سوی اصل خویش باز آرد شتاب
نی ز گلشنها برو رنگی بماند
ماند در سودای او صحرا و دشت

(۱) ارجمی بشنید نور آفتاب
(۲) نی ز گلخنها برو رنگی بماند
(۳) نور دیده سوی دیده بازگشت

فی بیان سئوال رجل من عالم عارف بان قال له ان احد بکی
فی الصلوة بالصوت والتأوه وللتیاح هل تبطل صلوته قال العارف مجیباً
اسمه ماء دمع العین ذاك الباکی ای شیء رأى ان رأى شوق الله تعالى
وبکی او لاجل الندم علی ذنوبه لم تبطل صلوته بل تبلغ مرتبة الکمال
لانه قال لصلوة الا بحضور القلب وان كان فی ذلك الباکی رأى مرض
البدن او فراق الولد تبطل صلوته لان اصل الصلوة ترك البدن وترك
الولد کابراهیم (ع) فانه ذبح ولده اسماعیل وسلم بدنه لنار النمرود
و ورد الامر للمصطفی بهذه الخصال ان اتبع ملة ابراهیم قد كانت
لکم اسوة حسنة فی ابراهیم

- (۱) وَاحِدٌ بِالسِّرِّ مِنْ مُفْتِي سَأَلَ فِي الصَّلَاةِ أَحَدٌ لَوْ أَنَّ فَعَلَ
(۲) نُوحًا أَوْ أَبَدَى الْبُكَاءَ يَعْجَبُ هَلْ تُرَدُّ لَهُ أُمُّ زَادَتْ قُرْبُ
(۳) قَالَ مَاءَ الْعَيْنِ سَمَوُهُ فَلِمَ لَهُ سَمَوًا .. مَا بِهِ سِرٌّ يُلْمَ ..
أَنْظُرُ أَنْتَ هِيَ مَاذَا نَظَرْتُ فَيَكُنْ مِنْ لِدَاكَ ابْتَدَرْتُ

یکی پرسید از عالمی عارفی که اگر در نماز کسی به سرگردان باواز آمده
و نوحه کند نمازش باطل شود جواب گفته که نام آن آب دیده است
تا آن که بنده چه دیده است اگر شوق خدا را دیده است و می گرد
یا پشیمانی گناهی نمازش تباه نشود بلکه کمال گیرد لصلوة الا بحضور
القلب و اگر او رنجوری تن یا فراق فرزند دیده است نمازش تباه شود
که اصل نماز ترك تن و ترك فرزند ابراهیم (ع) که فرزند را قربانی
می کرد از بهر تکمیل و تن را بآتش نمرود می سپرد و امر آمد مصطفی (ع)
بدین خصال که فاتبع ملة ابراهیم قد كانت لکم اسوة حسنة فی ابراهیم

- (۱) آن یکی پرسید از مفتی براز اگر کسی گریه بنوحه در نماز
(۲) آن نماز او عجب باطل شود یا نمازش جائز و کامل بود
(۳) گفت آب دیده نامش بهر چیست بنگری تا او چه دیده است و گریست

(۱) إِنْ مَاءَ الْعَيْنِ مَاذَا نَظَرَا
 فِي الْخَفَا حَتَّىٰ بِذِيكَ جَرَىٰ
 (۲) هُوَ مِنْ عَيْنٍ لَهُ تِلْكَ الدُّنَا
 ذَلِكَ الْمُلَىٰ أَحْتِيَاجًا وَعَنَا
 لَوْ رَأَىٰ مِنْ تَوَجِّهِ ضَمَنَ الصَّلَاةَ
 تِلْكَ وَأَفَىٰ رَوْنَقًا .. نَالَ النِّجَاةَ ..
 (۳) وَالْبُكَاءُ ذَاكَ مِنْ سُقْمِ الْبَدَنِ
 لَوْ غَدَىٰ وَالْمَأْتَمُ أَيُّ حَزَنٍ
 كُسِرَ الْمِعْزَلُ وَالْحَبْلُ انْقَطَعَ ..
 .. وَالصَّلَاةُ فَسَدَتْ مِمَّا وَقَعَ ..

(۱) آب دیده تا چه دیده است از نهان
 تا بدان شد او ز چشمه خود روان
 (۲) آن جهان گردیده است آن پر نیاز
 رونقی باید ز نوحه آن نماز
 (۳) ور زرنج تن بد آن گریه و سوك
 ريسمان بگسست و هم بشكست دوك (۱)

(۱) در نسخه لکنه‌هور چند بیت اضافی دارد و بطائر الحاقی است - سوك بضم سين ماتم است -

مرید اتی لخدمه شیخ ولم یرد من هذا الشیخ سن الشیخوخة والدرس بل اراد منه شیخوخة العقل والمعرفة ولو كان عیسی فی المهد او یحیی فی مکتب الصبیان و رأى المرید الشیخ باکیاً فوافقه ایضاً وبکی مثله ولما فرغ المرید من البكاء وأتى الباب ورد مرید آخر کان واقفاً علی حال الشیخ کثیراً من غیرته خرج عقب ذاک المرید له وقال یاخی انا اقول لک الله الله بک ان لاتفتکر ولاتقل الشیخ بکی وانا ایضاً بکیت للزوم الرياضة ثلاثین سنة بالاریاء والعبور من عقبات البحار لملوۃ بالاحتیان والجبال لشاهقة المملوۃ بالسباع والنمور حتی تصل الی ذلک البکاء للشیخ وتقول شکراً (کثیراً)

- (۱) فَمُریدُ عِنْدَ شَیْخٍ قَدْ وَرَدَ کَانَ ذَاکَ الشَّیْخُ فِی نُوحٍ یَعْبُدُ
(۲) وَ بُکَاوِ ذَٰلِکَ الشَّیْخِ لِأَنَّ نَظَرَ ذَاکَ الْمَزِیدَ یَحْزَنُ
وَ بُکَاوِ بَاکِیًا صَارَ الْمُریدُ مَاءٌ عَیْنِیْهِ لَهُ الْجَرِیُ یَزِیدُ
(۳) مَرَّةً ذُو الْأُذُنِ الضَّحْکَ أَبَانَ وَالْأَصَمُّ مَرَّتَیْنِ لَهُ کَانَ
عِنْدَ مَا یُبْدِی الْحَبِیبُ لِلْحَبِیبِ هَزَلًا .. مَقْرُونًا بِاللَّطْفِ یَطِیبُ ..

مریدی در آمد بخدمت شیخ و ازین شیخ پیر درس نمیخواهم بلکه پیر عقل و معرفت و اگرچه عیسی است در گهواره و یحیی ست (ع) در مکتب کودکان مرید شیخ را گریان دید او نیز موافقت کرد و می گریست چون فارغ شد و بدر آمد مرید دیگری از حال شیخ واقف تر بود از سر غیرت در عقب او نیز بیرون آمد گفتش ای برادر من ترا گفته باشم الله الله تا نیندیشی و نگوئی شیخ گریست و من هم گریستم که سی سال ریاضت بی ریا باید کرد و از عقبات و دریاها ی پر نهنک و کوههای بلند پر شیر و پلنک می باید گذشت تا بدان سگریه شیخ رسی یا نرسی اگر رسی شکر گوئی بسیار

- (۱) یک مریدی اندر آمد پیش پیر پیر اندر گریه بود و در نفیر
(۲) شیخ را چون دید گریان آن مرید گشت گریان آب در چشمش دوید
(۳) گوش و ر یکبار خندد کرد و بار چونکه لاغ اسلا کند یاری بیار

- (۱) مِنْ طَرِيقِ الظَّنِّ وَالتَّكْلِيفِ فِي
 أَنْ مُدَامًا يَنْظُرُ الْقَوْمَ هُمْ
 (۲) هَبْ هُوَ مِثْلُهُمْ ذَاكَ الزَّمَانِ
 أَبَدًا فِي حَالِهِ مَنْ ضَحَكَ
 (۳) مَرَّةً ثَانِيَةً لَمَّا سَمِعَ
 (۴) فَإِذَا مَنْ قَدَّ مِثْلَ الْأَصَمِ
 (۵) فَالِضِّيَاءُ الشَّيْخُ كَانَ الْمَنْهَلُ
 وَمِنْ الشَّيْخِ الْقِيُوضُ وَالْفَرَحُ
 (۶) وَكَمِثْلِ الْمَاءِ فِي الْمِكْتَلِ كَانَ
 لَوْ هُمْ يَعْتَقِدُونَ ذَاكَ صَارَ
- مَرَّةً أُولَى .. يَنْحَوِ تَصْطَفِي ...
 يَضْحَكُونَ مِنْ سُورٍ بِهِمْ
 ضِحْكُ أَبَدِي السُّورِ فِي الْعِيَانِ
 مَا لَهُ خَيْرٌ بِهِمْ مَا اشْتَرَكَا
 ضِحْكُ أَيْضًا وَصَارَ الْمُطْلِعُ
 بِالسُّورِ ذَاكَ فِي الرَّأْسِ أَلَمْ
 أَيْضًا الشَّيْخُ وَنِعَمَ الْمُؤْتِلُ
 لَا الْمُرِيدِينَ بِهِ الصَّدْرُ انْشَرَحَ
 أَوْ كُنُورٍ فِي الزُّجَاجِ الطَّلَقِ بَانَ
 مِنْهُمَا النِّقْصُ لَهُمْ جَاءَ جِهَارُ

که که همی بیند که سی خندند قوم
 بیخبر از حالت خنده گران
 پس دوم کورت بخندد چون شنود
 اندر آن شادی که او را در سرست
 فیض و شادی نزمیردان بل زشیخ
 گرز خود دانند آن باشد خداج

(۱) بار اول از ره تقلید و سوم
 (۲) گر بخندد همچو ایشان آن زمان
 (۳) باز او پرسد که خنده بر چه بود
 (۴) پس مقلد نیز مانند کراست
 (۵) پرتو شیخ آمد و منهل زشیخ
 (۶) چون سبد بر آب و نوری بر زجاج

- (۱) فَعِنَ النَّهْرِ لَوِ الْمِكَثْلُ حِينَ
 أَنْ ذَاكَ الْمَاءَ مَنْ طَابَ غَدَى
 (۲) مِنْ غُرُوبِ الشَّمْسِ أَيْضًا ذَا الزُّجَاجِ
 ذَاكَ كَانَ لَهُ مِنْ نُورِ الْقَمَرِ
 (۳) وَإِذَا مَا الْعَيْنَ مِنْهُ فَتَحَا
 مَرَّةً ثَانِيَةً كَالْفَجْرِ قَدْ
 (۴) ضَحِكَ أَيْضًا عَلَى الضَّحِكِ الَّذِي
 (۵) قَالَ كَمْ مِنْ طُرُقٍ ذِي تَعَبٍ
 مَنْ يَهَا الْوَاقِعُ هَذَا ظَهَرَا
 (۶) أَنَا فِي الْوَادِي ذَاكَ مِنْ بَعِيدٍ
- يَبْعُدُ يَدْرِي الْعَنُودُ أَنْ يَقِينُ
 فِيهِ مِنْ نَهْرٍ وَ عَفْوًا مَابَدَى
 يَدْرِي أَنَّ اللَّمَعَ وَالْإِنْبِلَاجُ
 حَسَنَ الْطَلْعَةِ .. مَنْ دَوْمًا سَفَرُ ..
 أَمْرُقَمُ وَالصَّدْرُ مِنْهُ شَرَحَا
 ضَحِكَ .. وَالنُّورَ وَفِي الصُّبْحِ أَعَدَّ ..
 لَهُ فِي ثَقْلِيهِ الدَّانِي الْبَدِي
 وَغَرَّةً طَالَتْ عَلَى الْمُطْلَبِ
 مَعَ ذِي الْأَسْرَارِ جَلَّتْ أَثَرَا
 لِمَ عَمِلْتُ الْفَرَحَ عُمْرًا مَدِيدُ

کانه در آن آب خوش از جوی بود
 کان لمع بود از مه تابان خوب
 پس بخندد چون سحر بار دوم
 که در آن تقلید بر می آیدش
 کاین حقیقت بود و این اسرار و راز
 شادی می کردم از عمیاً و شور

(۱) چون جدا گردد ز جو داند عنود
 (۲) آبگینه هم بداند از غروب
 (۳) چونکه چشمش را گشاید نور قم
 (۴) خنده آید هم بر آن خنده خودش
 (۵) گوید از چندین ره دور و دراز
 (۶) من درین وادی چگونه خود ز دور

- (۱) مِنْ هِیَاجٍ وَعَمَىٰ خِیَالٍ قَدْ عَقَدْتُ أَنَا وَهُوَ بِالْمَالِ
 مَا یَكُونُ ذَرِکِی الْوَاهِی لِیَا وَاهِیَ النَّقْشِ أَبَانَ .. وَیَلِیَا ..
 (۲) أَیْنَ مِنْ طِفْلِ الطَّرِیقُ الْفِکْرَةُ لِلرِّجَالِ .. کَمْ أَتَتْهُ الْعَثْرَةُ ..
 أَیْنَ لَا أَیْنَ الْخِیَالُ مِنْهُ أَیْنَ کُلَّ تَحْقِیقٍ لَهُمْ .. صِدْقٌ وَزَیْن ..
 (۳) إِنْ فِکْرَ الطِّفْلِ ظَنُّرٌ وَحَلِیبُ أَوْ بُکَاءٌ وَنَفِیرٌ أَوْ زِیْبُ
 (۴) لَهُ أَوْ جَوُزٌ فَکَالِطِفْلِ الْعَلِیلِ ذَاکَ مَنْ قَلَّدَ هَبْ کَانَ الدَّلِیلُ
 (۵) وَجَدَ وَابْحَثَ دَقَّ فِی الدَّلِیلِ کَانَ ذَا التَّعْقِیقُ مِنْهُ وَالشَّکِیلُ
 عَنْ یَقِینٍ لَهُ صَدٌّ وَ قَطْعُ .. فَالدَّلِیلُ لَهُ بِالْجَهْلِ رَجَعُ .. (۱)

(۱) کانه يقول المرید قبل وصوله لمرتبته الحقیقیة حالة کونه فی مرتبة التقليد اذا وصل لمرتبته الحقیقیة و شاهد حقایق الاشیاء يستهزه علی حاله الاول و يقول انا فی وادی التقليد کم سرور عملت من العمی ولم اعلم حقیقة الحال فادراکی الضعیف ارانی نقشاً سنلیاً و دنیئاً فزعمته حقیقة و هذا حال کل مقلد بعد وصوله -

- (۱) من چه می بستم خیال و آن چه بود درک سستم سست نقشی سینمود
 (۲) طفل ره را فکرت مردان کجاست کو خیال او و کو تحقیقهاست
 (۳) فکر طفلان دایه باشد یا که شیر یا سوز و جوز یا گریه و نفیر
 (۴) آن مقلد هست چون طفل علیل گرچه دارد بحث باریک و دلیل
 (۵) آن تعمق در دلیل و در شکیل از بصیرت می کند او را گسیل

- (۱) رَأْسُ مَالٍ هُوَ كُنْجَلُ سِرِّهِ
وَهُوَ بِالشَّكْلِ فِي الْقَوْلِ غَدَى
(۲) مِنْ بُخَارٍ أَنْتَ يَا مَنْ قَلَدَا
(۳) لِتَصِيرَ الرَّجُلَ اللَّيْثَ لِأَنَّ
تَنْظَرَ فِي الْبَاطِنِ مَنْ خَرَقُوا
هُمْ فِي مَحْفَلِهَا لَا يَقْفَهُونَ
(۴) وَ لَوْ الْقَاصِدُ فِي الْأَرْضِ عَجَلُ
(۵) قُطِعَ الْعِرْقُ لَهُ وَهُوَ يَجِدُ
لَا سِوَاهُ مَنْ عَلَى الْبَحْرِ حَمِلُ
- أَذْهَبَ .. صَارَ رَهِينَ خُسْرِهِ .. (۱)
عَامِلًا فَعَالَ صَدَّ مَا بَدَى
أَيْضًا أَرْجَعَ رُحَ لِدَلِّ نَكِيدَا
لِبُخَارِي أُخْرَةٍ أَنْتَ عَلَنُ
لِلضُّعُوفِ وَالْجُيُوشِ فَرَّقُوا
.. لَا وَلَا بِالنَّزْرِ مِنْهُ يَعْلَمُونَ ..
سَارَ لَكِنْ لَوْ هُوَ الْبَحْرُ وَصَلَ (۲)
مَنْ حَمَلْنَا هُمْ فِي الْبَرِّ يُعَدُّ (۳)
ذَلِكَ الْقَرْدُ بِهِ اللَّبُّ ذِهْلُ

(۱) كانه يقول صاحب العلم الظاهري استعدادده سبب لكون عين قلبه نورانية لكن صرفه القال والقليل على ان كلمه (كاربست) ولو كان معناها ربط الشغل لكن هنا بمعنى الصرف - والصحيح ان كلمه كاربست هنا بمعنى العامل الفعال كما في الترجمة -

(۲) اراد هنا بالبيك اي القاصد العالم الجزئي بالعلوم الظاهرية والمتجاني عن غوامضها من الشطار في القيل والقال فهو في الصورة نى ارض البسترية ممنوع الانتقال فاذا اراد الدخول في بحر الحقيقة كان رجلا ممنوع الرجل ومقطوع العرق لاقدرة له على حل الاشكال -
(۳) الاية في سورة بنى اسرائيل ولقد كررنا بنى آدم وحملناهم في البر والبحر -

- (۱) مایه كان سرمه سر ویست
(۲) ای مقلد از بخارا باز گرد
(۳) تا بخارای دگر بینی برون
(۴) بیك گرچه در زمین چابك تك است
(۵) او حملناهم بود فی البر و بس
- برد و در اشكال گفتن كاربست (۱)
رو بخوارى تا شوى تو شیر مرد
صفدران در محفلش لایقفهون
چون بدریا رفت بگسسته رگ است
آنكه محمولست در بحر اوست كس

- (۱) فَالْمَلِكُ الْكَرْمُ مِنْهُ كَثِيرٌ
 (۲) رَهْنٌ تَصْوِيرٌ وَوَهْمٌ ذَا الْمُرِيدِ
 يَأْمَنُ أَنْتَ فِي الْمَلَأِ ضِعْفًا تَصِيرُ
 مَنْ هُوَ الْغُرُّ لِتَقْلِيدِ يَزِيدُ
 وَفَقَ ذِيكَ الْعَزِيزِ كَمْ يَكِيْ
 .. وَلَكُمْ مِنْ أَلَمِ الْوَجْدِ بِشَكِيْ..

بقیه حال المرید المقلد فی البکاء

- (۳) هُوَ فِي تَقْلِيدِهِ مِثْلُ الْأَصَمِ
 (۴) يَذِرُ لَمَّا أَنْ لَدَى الشَّيْخِ كَثِيرُ
 لِّلْبُكَاءِ نَظَرَ الْمَوْجِبَ لَمْ
 قَدْ بَكَى مَنْ خَدَمَ أَبْدَى الْمُسِيرِ
 خَلْفَهُ جَاءَ مُرِيدٌ يَعْجَلُ
 (۵) قَالَ يَا بَاكِيْ مِنْ مِثْلِ السَّحَابِ
 هُوَ أَهْلُ النَّظَرِ وَالْمُؤْتَمَنِ
 أَنْشُدْ بِاللَّهِ فَرْدًا وَثْنًا
 .. وَمُدَامًا تَطْلُبُ فِيهِ الْمَزِيدُ..

- (۱) بخشش بسیار دارد شه بدو
 (۲) آن مرید ساده از تقلید نیز
 ای شده دروهم و تصویری دوتو
 گریه می کرد وفق آن عزیز

بقیه حال مرید مقلد در گریه

- (۳) او مقلد وار همچون مرد کر
 (۴) چون بسی بگریست خدمت کرده رفت
 (۵) گفت ای گریان چو ابر بی خبر
 (۶) الله الله الله ای وافی مرید
 گریه می دید ز موجب بیخبر
 از پیش آمد مرید خاص تفت
 بروفاق گریه شیخ از نظر
 گرچه در تقلید هستی مستفید

- (۱) کَرِي بِهَذَا لَا تَقُولُ الْمَلِكَا
فَبَكَيْتُ مِثْلَهُ أَيْضًا أَنَا
- (۲) فَبُكَاءُ كَانَ مِنْ جَهْلٍ كَثِيرٍ
لَا يَكُونُ كَبُكَاءِ الْمُؤْتَمَنِ
- (۳) وَعَلَى هَذَا الْبُكَاءِ لَا يُقَسُّ
فَطَرِيقُ شُقَّةٍ مِنْ ذَا الْبُكَاءِ
- (۴) كَانَ ذَا بَعْدَ جِهَادٍ عَشْرَةٍ
أَبَدًا لَا يَقْدَرُ الْعَقْلُ هُنَا
- (۵) يُوجَدُ مِنْهُ إِلَى الْعَقْلِ الطَّرِيقُ
وَمِنْ الْقَافِلَةِ تِلْكَ أَبَدٌ
- (۶) فَبُكَاءُ لَا لِنَعْمٍ وَفَرَحٍ
ذَلِكَ إِذْ أَبْصَرْتُهُ مِنِّْي بِكِي
- مُنْكَرٌ هَذَا .. وَكَمْ شَأْنًا دَنَى ..
وَمِنْ التَّقْلِيدِ وَالظَّنِّ الْحَقِيرِ ..
ذَلِكَ مَنْ فِي حُجَّتِهِ الْكَوْنُ افْتَتَنَ ..
لَكَ ذِيَاكَ الْبُكَاءُ أَوْ تَلْتَمِسُ
لِلْبُكَاءِ ذَاكَ .. أَرْضٌ وَسَمَاءٌ ..
مَعَ عِشْرِينَ سِنِي عَسْرَةٍ
يَقَعُ .. أَوْ يُبْدِي حُكْمًا بَيْنَنَا ..
مِائَةٌ مَرَحَلَةٍ .. فَجَّرَ عَمِيقٌ ..
لَا تَرَى الْعَقْلَ عَلَيْهَا ذَا رَشْدٍ
عَلِمَ الرُّوحُ بُكَاءَ عَيْنِ الْمَلَحِ

من چو او بگریستم کاین منکریست
نیست همچون گریه آن مؤتمن
هست زین گریه بدان راه دراز
عقل اینجا هیچ نتواند فتاد
عقل را واقف بدان زان قافله
روح داند گریه عین الملاح

(۱) تا نگوئی دیدم آن شه میگریست
(۲) گریه کز جهل و تقلیدست و ظن
(۳) تو قیاس گریه بر گریه مساز
(۴) هست آن از بعد سی ساله جهاد
(۵) هست زان سوی خرد صد مرحله
(۶) گریه او نز غمست و نز فرح

- (۱) فَبُكَاهُ كَانَ وَالضُّحْكُ أَبَدٌ
 (۲) إِنْ مَاءَ عَيْنِهِ كَانَ مَثِيلُ
 لَنْ تَرَى كَيْفَ تَصِيرُ الرَّائِيَّةُ
 (۳) مَا هُوَ يَنْظُرُهُ عَنْهُ الْمَسَاسُ
 كَانَ لِلْعَقْلِ وَلَا أَيْ طَرِيقُ
 (۴) يَهْرَبُ اللَّيْلُ لِأَنَّ النُّورَ جَاءَ
 فَظِلَامُ اللَّيْلِ مَا يَعْلَمُ مِنْ
 (۵) وَمِنْ الرِّيحِ الَّذِي زَادَ دُهاً
 فَإِذَا كَيْفَ الْبَعُوضُ الذُّوقَ مِنْ
 (۶) وَالْقَدِيمُ لَوْ أَتَى عَادَ الْعَبَثُ
 فَإِذَا كَيْفَ الْقَدِيمِيُّ الْحَدَثُ
- لَهُ ذَاكَ السَّمَتَ مَنْ لَيْسَ يُحَدِّثُ
 عَيْنِهِ الْعَيْنُ اللَّتِي لَا فِي دَلِيلُ
 .. وَلَهَا الْأَسْرَارُ دَوماً بِأَدِيَّةِ ..
 عَاجِزٌ لَا يَقْدَرُ لَا مِنْ قِيَّاسِ
 لِلْحَوَاسِ .. فَهُوَ مِنْهُ يَلِيقُ ..
 مِنْ بَعِيدٍ وَلَهُ مَدَّ الضِّيَاءُ
 حَالَةَ النُّورِ .. وَمَا مِنْهَا كَمَنْ ..
 ذَا الْبَعُوضُ .. هَرَبَ طَارَ هَبَاءُ ..
 كُلِّ رِيحٍ عَلِمَ مَا ذَا يُكِنُ
 مَا هُوَ الْمَخْلُوقَ كَانَ وَالْحَدَثُ
 عَلِمَ .. لَمَّا هُوَ صَارَ الْعَبَثُ ..

زانچه وهم و عقل باشد آن بريست
 ديده نادیده کی ديده شود
 نز قیاس عقل و نز راه حواس
 پس چه داند ظلمت شب حال نور
 پس چه داند پشه ذوق بادها
 پس کجا داند قدیمی را حدث

(۱) گریه او خنده او زان سريست
 (۲) آب ديده او چوديده او بود
 (۳) آنچه او بيند نتان کردن مساس
 (۴) شب گريزد چونکه نور آيد ز دور
 (۵) پشه بگريزد ز باد بادها
 (۶) چون قدیم آيد حدث گردد عبث

- (۱) وَإِذَا مَا ضَرَبَ مِنْهُ الْقَدَمَ
حَائِرًا سَوَاءً لَمَّا الْعَدَمَا
(۲) لَوْ أَرَدْتَ أَنْتَ دَوْمًا تَجِدُ
غَيْرَ أَنِّي يَا فَقِيرُ أَنَا لَمْ
(۳) ذِي أَلَمْ وَحَم وَمَا
فِي الْوُقُوفِ كَعَصَى مُوسَى غَدَتِ
(۴) فَالْحُرُوفُ مِثْلُ ذَا الْحَرْفِ تَبَيَّنَ
بِالصِّفَاتِ لَهُ رَهْنُ الدِّلَّةِ
(۵) كُلُّ مَنْ كَانَ الْعَصَا لِلْإِمْتِحَانِ
- هُوَ فَوْقَ الْحَدَثِ فِيهِ أَلَمْ (۱)
رَدَّهُ لَوْنَهُ .. أَعْطَى كَرَمًا ..
مِائَةً مِنْ مِثْلٍ ذَا لَا يَنْفَدُ
أَلَمْ بِالْمُحْتَاجِ .. لِي الْفَقْرُ انْعَدَمَ ..
مِنْ حُرُوفٍ لِلْكِتَابِ نَجْمًا (۲)
.. وَ يُمَثِّلُ مَا بِهِ بَانَتْ بَدَتْ ..
خَارِجًا لَكِنْ هِيَ كَانَتْ يَقِينُ
لَا تُوَازِنُهُ بِكُلِّ خُلَّةِ
مَسَكٌ أَنِّي هُوَ وَقْتُ الْبَيَانِ

(۱) لما يضرب اى يتجلى القديم على الحادث يجعل الحادث والها حيراناً ولما جعل الحادث فانياً يجعله (همرنك) اى منصبعاً بصباغ نوره ومتصفاً بصفاته فالشطر الاول على فحوى قول الجنييد اذا قرن القديم بالمحدث لم يبق له أثر والشطر الثانى على فحو البقاء بعد الفناء - (۲) اى ليست الحروف المقطعة الملتى فى اوائل سورة القرآن كالحروف الخارجة عن القرآن فى المعنى ولو كانت مشابهة لها بالصورة -

- (۱) بر حدث چون زد قدم دنگش کند
(۲) گریخواهی تو بیابی صد نظیر
(۳) آن الم و حم و این حروف
(۴) حرفها مانند بدین حرف از برون
(۵) هرکه او گیرد عصائی ز امتحان
- چونکه کردش نیست همرنکش کند
لیک من پروا ندارم اى فقیر (۱)
چون عصای موسی آمد در وقوف
لیک باشد در صفات این زبون
کی بود چون آن عصا وقت بیان

- (۱) مَا ثَلَّثَ يَلْكَ الْعَصَا هَذَا النَّفْسَ
لَا كِمِثْلِ كُلِّ رِيحٍ نَفْسٍ
(۲) ذِي أَلَمٍ وَحَمٍ يَا (أَغَرَ)
(۳) فَلِذِي مَا أَشْبَهَتْ كُلَّ أَلِفٍ
تَوَلَّى لَكَ رُوحٌ لَهَا لَا تَنْظُرُ
(۴) هَبْ لَهَا التَّرْكِيبُ كَانَ يَا هُمَامَ
(۵) أَحْمَدُ تَرْكِيبُهُ لَحْمٌ وَجِلْدٌ
(۶) لَهُ بِالتَّرْكِيبِ كَانَ الْجِلْدُ قَدْ
فَلَهُ التَّرْكِيبُ هَلْ كَانَ أَبَدُ
- عِيسَوِي الصُّنْعِ جَلَّ لَا يُحْسِنُ
لِسُرُورٍ أَوْ أَسَى مُلْتَمَسٍ
وَرَدَتْ مِنْ حَضْرَةِ مَوْلَى الْبَشَرِ
كُلَّ لَامٍ مَا يَوْصِفُ تَتَّصِفُ
أَنْتَ فِي ذِي الْعَيْنِ عَنْهَا اخْتَبِرِ
بِالْحُرُوفِ مِثْلَ تَرْكِيبِ الْعَوَامِ
هَبْكَ كُلَّ بَدَنٍ جِنْسًا يَجِدُ (۱)
مَسْكٌ وَاللَّحْمُ وَالْعَظْمُ وَجَدُ
.. بِالصِّفَاتِ تِلْكَ مِنْ مِثْلِ الْجَسَدِ ..

(۱) قال نجم الدين يحتمل ان تكون الم وسائر الحروف المقطعة من قبيل الموضوعات والمعميات للحروف بين المحبين لا يطلع عليها غيرهم وقد وضعها الله مع نبيلهم (ص) في وقت لا يسعه فيه سلك مقرب ولا نبى مرسل لتكلمهم بها على لسان جبرئيل (ع) بأسرار وحقايق لا يطلع عليها جبرئيل ولا غيره وبدل على هذا ماورد في الاخبار ان جبرئيل لما نزل بقوله تعالى (كهيعص) فلما قال كاف قال النبى (ص) علمت فقال (ص) فقال علمت فقال جبرئيل كنت علمت ما لم اعلم -

کو برآید از فرح یا از غمی
آمدست از حضرت مولى البشر
گر تو جاننداری بدین چشمش مبین
می بماند هم بترکیب عوام
گرچه در ترکیب هر تن جنس اوست
هیچ این ترکیب را باشد همان

(۱) عیسوی است ایندم نه هر باد دمی
(۲) این الم و حم ای پدر
(۳) هر الف لامی چه می ماند بدین
(۴) گرچه ترکیبش حروفست ای همام
(۵) هست ترکیب محمد لحم و پوست
(۶) گوشت دارد پوست دارد استخوان

- (۱) حَيْثُ فِي التَّرَكِيبِ ذَلِكَ الْمُعْجَزَاتُ
وَرَدَتْ مَحْفُوفَةً بِالْبَيِّنَاتِ
مَنْ لَهَا كُلُّ التَّرَاكِيبِ الْقَلْبِ
وَجَدَتْ عَزَّتْ عَلَيْهَا بِالطَّلَبِ
(۲) هَكَذَا تَرْكِيبُ حَمٍ عَلَا
فِي الْكِتَابِ غَيْرُهُ كَمْ سَفَلَا
(۳) فَمِنْ التَّرَكِيبِ ذَا جَاءَتْ حَيَاتُ
مِثْلَ نَفْخِ الصُّورِ قُلْ بَعْدَ الْمَمَاتِ
(۴) تَرْجِعُ الشُّعْبَانِ بَحْرًا تَفْرِقُ
كَالْعَصَا حَمٍ .. لُطْفًا تُخَلِّقُ ..
(۵) فَلَهُ الظَّاهِرُ بِالظَّاهِرِ قَدْ
أَشْبَهَ لَكِنْ كَمْ الْوَصْفُ ابْتَعَدَ
كَثْرَةَ مَا بَيْنَ قُرْصِ الْقَمَرِ
مَعَ قُرْصِ الْخُبْزِ فِي ذَا اعْتَبِرِ
(۶) فَبِكَاهُ ضِحْكُهُ مَعَ نُطْقِهِ
يَمْزَايَاهُ وَحُسْنِ خُلُقِهِ (۱)
لَيْسَ مِنْهُ مَحْضُ صُنْعٍ (هُوَ) كَانَ
.. مَنْ تَجَلَّيْهِ لَنَا الْكَوْنُ أَبَانُ ..

(۱) كانه يقول جميع احوال الشيخ ليست من وجوده المجازي بل هي من صنع الله تعالى فلا اختيار له في جميعها فلما سال الخلق الى الظاهر ازداد خفاء الدقائق المصونة عنهم فحرموا من الغرض لان وقت الاعتراض فانت الدقائق من وجوم السالك عن قبول التربية ولهذا قال (داستان آن كميژك) -

- (۱) كاندريان تركيب آمد معجزات
كه همه تركيبها گشتند مات
(۲) همچنين تركيب هم دركتيب
هست بالا و ديگرها نشيب
(۳) زانكه اين تركيب آمد زندگي
هدچو نفخ صور در درماندگي
(۴) اژدها گردد شكافد بحر را
چون عصا حم از داد خدا
(۵) ظاهرش مانند بظاھرھا وليك
قرص نان از قرص ماه دور است نيک
(۶) گريه او خنده او نطق او
نيست از وي هست محض صنع هو

(۱) ذَا لِأَنَّ الْحَقَّ كُلَّ ظَاهِرٍ
 سَتَرَ عَنْهُمْ كَثِيرًا وَاخْتَفَى
 أَخَذُوا كُلُّ دَقِيقٍ بَاهِرٍ
 .. وَ سَوَى الظَّاهِرِ كُلِّ مَا انْصَطَفَى ..
 (۲) فَهُمْ قَدْ حُجِبُوا عَنْ ذَا الْغَرَضِ
 ذَهَبَ التَّحْقِيقُ ذَا فِي الْمُفْتَرَضِ

وان دقایق شد ز ایشان پس نهان
 که دقیقه فوت شد از مفترض

(۱) چونکه ظاهرها گرفتند احصایان
 (۲) لاجرم محجوب گشتند از غرض

فی بیان قصه تلك الجارية التي فعلت شهوتها مع حمار سيدتها وكانت الجارية علمت الحمار شهوة الانسان والجماع كما يعلمون المعز على المصباح الموضوع على المرفع المصنوع من قوائم اربعة ويعلمون الدب الرقص وكانت الجارية تضع على قضيب الحمار القرعة حتى لا يتجاوز حده والسيدة وقفت على ذلك ولكن مارأت دقيقة القرعة فارسلت الجارية بتعليل خاص الى محل بعيد وبلاوضع القرعة جامعت الحمار وهلمكت شهوة بالفضيحة ورجعت الجارية بلاوقت (ای بعد مدة) ورأتها هالكة فناحت قائلة ياروحى ويانور عینى رایت القضيب ومارایت القرعة ورايت الذکر ومارایت سواء على فحوى كل ناقص ملعون یعنی كل نظر والا فناقصوا الجسم الظاهرى مرحومون لبسوا ملعونین وقرأ لیس على الاعمى حرج

فانه نفى الحرج ونفى اللعنة ونفى العقاب والغضب

- (۱) اَمَّةٌ اَلْقَتْ حِمَارًا فَوْقَهَا مِنْ وَفُورِ شَهْوَةٍ اَلْحَتَ بِهَا
(۲) وَشَدِيدِ الْخِرْصِ مِنْهَا فَالْحِمَارُ ذَلِكَ الْفَحْلُ الْجُمَاعُ لَهُ صَارَ
عَادَةً حَتَّى جُمَاعَ الْاَدَمِيِّ عَلِمَ مِنْهَا .. كَمِثْلِ الْحَاظِمِ ..

داستان آن کنیزك كه باخر خاتون خود شهوت می راند و او را شهوت راندن با آدمی آموخته چنان كه بزرا بر چراغی كه بر چهار پایه سذارند بازی آموزند و چنانكه خرس را رقص آموزند و كدویی بر قضیب خر می كرد تا از اندازه نگذرد خاتون بر آن وقوف یافت و ليك دقیقه كدو را ندید كنیزك را بیهانه براه كرد جایی دور و باخر جمع شد بی كدو و هلاك شد بفضیحت كنیزك باو باز آمد و نوحه كرد كه ای جانم و ای چشم روشنم كیر دیدی كدو ندیدی ذكر دیدی و دگر ندیدی كل ناقص ملعون یعنی كل نظرو فهم ناقص ملعون و سگر نه ناقصان جسم ظاهرى مرحومند نه ملعون برخوان لیس على الاعمى حرج نفى حرج كرد و نفى لعنت

و نفى عتاب و غضب

- (۱) يك كنیزك نر خر بر خود فكنند از فور شهوت و فرط گزند
(۲) آن خر نر را بگان خو کرده بود خر جماع آدمی پی برده بود

- (۱) وَلِذِي الْمُحْتَالَةِ قَرَعٌ حَضَرُ
 (۲) وَضَعْتُ هَٰذَا الْعَجُوزُ فِي الذَّكَرِ
 يَدْخُلُ فِي قَرْجِهَا نِصْفُ الذَّكَرِ
 (۳) لِلْجِمَارِ الذَّكَرُ كَلًّا إِذَا
 خَرَقَ الْمَعْيَ لَهَا شَقُّ الرَّحِمِ
 (۴) فَالْجِمَارُ دَائِمًا صَارَ ضَعِيفُ
 وَلَهُ السِّتَةُ حَارَتْ ذَا الْجِمَارِ
 (۵) وَلَيْمَنْ نَعَلَ أَبَدَتْهُ بِأَنْ
 مَا هِيَ فِيهِ وَبِالْعُقْبَى الْهَزِيلِ
 (۶) أَبَدًا مَا ظَهَرَتْ مِنْ عِلَّةِ
- وَبِمَقْيَاسٍ .. لِخَوْفٍ وَحَذَرٍ ..
 لَهُ ذَاكَ الْقَرَعُ حَتَّى يَقْدَرُ
 لَهُ فِي وَقْتِ الدُّخُولِ وَالْخَطَرِ
 دَخَلَ الْحَالُ لَهَا عَادَ كَذَا
 أَيْضًا الْمَوْتُ بِهَا حَالًا يُلَمُّ
 ضَاوِيًا مَبْرِيٍّ مَهْزُولًا نَحِيفُ
 أَنْ لِمَهُ بِالسَّقَمِ كَالشَّعْرَةِ صَارَ
 ذَا الْجِمَارِ الْعِلَّةُ فِي ذَا الزَّمَنِ
 هَكَذَا صَارَ وَمَضُويًا نَحِيلُ
 فِيهِ مَا مِنْ أَحَدٍ ذِي خُبَرَةٍ

(۱) سپوز بضم السين المهملة والباء الفارسية بمعنى الدخول والذهاب -

- (۱) یک کدوئی بود حیلست سازه را
 (۲) در قضیهش آن کدو کردی عجوز
 (۳) گر همه کبر خر اندر وی رود
 (۴) خر همی لاغر شد و خاتون او
 (۵) نعلبندان را نمود آن خر که چیست
 (۶) هیچ علت اندرو ظاهر نشد
- در نرشن کرده پی اندازه را
 تا رود نیم ذکر وقت سپوز
 هم رحم هم روده ها را بر درد
 مانده عاجز کز چه شد این خر چومو
 علت او که نتیجه اش لاغریست
 هیچکس از سر او مخبر نشد

- (۱) خَبَرَ عَنْ سِرِّهِ دَوْمًا بِجَدِّ
نَفْسًا فِي نَفْسٍ أَنْ تَفْحَصًا
(۲) لَزِمَ لِلجَدِّ أَنْ تَعْدُو أَبَدَ
حَيْثُ أَنْ مَنْ طَلِبَ الشَّيْءَ بِجَدِّ
(۳) هِيَ عَنْ حَالِ الْجَمَارِ إِذْ غَدَتِ
تَحْتَ ذِيكَ الْجَمَارِ نَظَرَتْ
(۴) إِذْ مِنَ الشَّقِّ إِلَى الْبَابِ رَأَتْ
لِلْمَجُوزِ هَذِهِ كَمْ مِنْ عَجَبٍ
(۵) فَالْجَمَارُ الْأَمَّةُ تِلْكَ مُدَامَ
مِثْلًا بِالْعَقْلِ وَالرَّسْمِ الرِّجَالِ
- أَخَذَتْ تَفْحَصُ وَهِيَ تَسْتَعِدُّ
.. وَ تَرَى لِلْسِرِّ هَذَا مَخْلَصًا ..
عَبْدًا الرُّوحُ .. وَعَوْنًا وَمَدَدُ ..
فَبِلَا شَكِّ هُوَ الشَّيْءُ وَجَدَ
تَفْحَصُ الْعِلَّةُ .. عَلَّ وَجَدَتْ ..
نَرْجِسًا نَائِمَةً فَانْبَهَرَتْ (۱)
ذَلِكَ الْحَالِ وَبِالسِّرِّ دَرَتْ
جَاءَ مِنْهَا .. وَلَهَا اللَّبُّ ذَهَبُ ..
هَكَذَا جَامِعَ وَفَقًا لِلْمَرَامِ
جَامِعُوا النِّسْوَانَ .. فِي أَطْيَبِ حَالِ ..

(۱) نرگسکک فی الاصل مصغر نرگس بالفارسیة -

شد تفحص را دسام مستعد
زانکه جد جوینده یا بنده بود
دید خفته زیر خر آن نرگسکک
بس عجب آمد ازو آن زال را
که بعقل و رسم مردان با زنان

(۱) در تفحص اندر افتاد و بجد
(۲) جد را باید که جان بنده بود
(۳) چون تفحص کرد از حال ایشک
(۴) از شکاف در بدید آن حال را
(۵) خر همی گاید کنیزک را چنان

- (۱) وَرَيْتُ مِنْ حَسَدٍ قَالَتْ فِدَا
فَإِذَا أَوْلَىٰ أَنَا حَيْثُ الْجِمَارُ
(۲) وَالْجِمَارُ هَذَبَ وَفَقَ الْأَدَبُ
وَالْخَوَانُ وَضَعَ الْمِصْبَاحُ قَدْ
(۳) نَفْسَهَا مَا نَظَرْتُ هَذَا الْعَمَلُ
دَقْتُ أَنْ يَا أُمَّهُ حَتَّىٰ مَتَىٰ
(۴) وَلِئْسَ الْحَالِ قَالَتْ ذَا الْكَلَامِ
(۵) جِئْتُ ذَا الْبَابِ افْتَحِي لِلْأَمَةِ
أَخْفَتِ السِّرَّ لَهَا مِنْ طَمَعٍ
(۶) كُلَّ آلَاتِ الْفَسَادِ الْأَمَةُ
لِلْأَمَامِ وَرَدَتْ وَالْبَابَ قَدْ
- إِذْ هُوَ الْمُمَكِّنُ لِي كَانَ كَذَا
مِلْكِي كَانَ .. لَيْتَكَ الْمُسْتَعَارُ ..
.. عَلِمَ فَنَّ الْجَمَاعِ الْمُطْلَبُ ..
شَعَّعَ بِالنُّورِ .. فِي اللَّيْلِ اتَّقَدَّ ..
جَعَلَتْ وَالْبَابَ لِلْبَيْتِ عَجَلُ
تَكُنْسِينَ الْبَيْتَ .. مَنْ فِيهِ أَتَى ..
أَنْ لِي يَا أُمَّهُ تَمَّ الْمَرَامُ
لَمْ تَقُلْ بَلْ سَكَتَتْ بِالْمَرَّةِ
لَمْ فِيهَا .. وَافْتِنَامِ الْمَوْقِعِ ..
سَتَرَتْ لَمْ تَبْدُ مِنْهَا السِّمَّةُ
فَتَحَتَّ .. مَا صَدَرَ أَخْفَتَ بِجَدِّ ..

پس من اولیٰ ترکه خر ملک من است
خوان نهادست و چراغ افروخته
کای کنیزك چندخواهی خانه روفت
کای کنیزك آدم در باز کن
راز را از بهر طمع خود نهفت
کرد پنهان پیش شد در را گشاد

(۱) در حسد شد گفت چون آن ممکن است
(۲) خر مذهب گشته و آموخته
(۳) کرد نادید در خانه بکوفت
(۴) از پی روپوش میگفت این سخن
(۵) کرد خاموش و کنیزك را نه گفت
(۶) پس کنیزك جمله آلف فساد

- (۱) قَطَبْتَ وَجْهًا وَمِنْهَا الْمُقْلَتَيْنِ
 أَرْسَلْتَ تَزْوَرُ يَعْنِي صَائِمَةً
- (۲) أَخَذْتَ مِكْنَسَةً بِالْحِجَمِ قَدْ
 كُنْتُ دَوْمًا اكْنَسُ الْبَيْتَ لِأَنَّ
- (۳) إِذْ مَعَ الْمِكْنَسَةِ الْبَابَ لَهَا
 إِلَيْهِ يَا أَسْتَاذَةَ تَحْتَ الشَّفَةِ
- (۴) فِي الْيَدِ الْمِكْنَسَةُ الْوَجْهَ لَكَ
 مَا هُوَ هَذَا الْحِمَارُ وَالْعَلَفُ
- (۵) فَيَنْصِفُ الْعَمَلَ مِنْهُ الذَّكَرُ
 لَكَ حَوْلَ الْبَابِ عَيْنَاهُ مُدَامَ
- (۶) ذَكَرْتُ ذَلِكَ تَحْتَ الشَّفَةِ
 وَبِذَلِكَ النَّفْسِ عُدْتُ كَمَنْ
- مَلَأْتُ دَمْعًا كَذَلِكَ الشَّفَتَيْنِ
 أَنَا .. فِي لَيْلِي وَكُنْتُ قَائِمَةً ..
 صَغُرْتُ فِي يَدِهَا أَنِّي يَجِدُ
 يَجِدُ التَّنْظِيفَ يَخْلُو مِنْ دَرَنٍ ..
 فَتَحَتِ بِالْأَثَرِ مِمَّا بِهَا
 ذَكَرْتُ مَعَ مَا لَكَ مِنْ مَعْرِفَةٍ
 أَنْتِ قَطَبْتَ .. سَتَرْتَ فِعْلَكَ ..
 تَرَكَ .. الْحَالُ لَكَ مِنِّي أَنْعَرَفَ ..
 غَاضِبًا حَرَكَ دَوْمًا وَانْتَظَرَ
 يَطْلُبُ عَوْدَتَكَ يَقْضِي الْمَرَامَ
 لَمْ تَبْحُ فِيهِ لَيْلِكَ الْأَمَةِ
 مَا لَهُ جُرْمٌ عَزِيزٌ وَحَسَنٌ

لب فرو افکند یعنی صائمم
 خانه را می روفتم . بهر عطن
 گفت خاتون زیز لب کای اوستاد
 چیست این خر برگشته از علف
 ز انتظار تو و چشمش سوی در
 داشتش آن دم چو بی جرم آن عزیز

(۱) روترش کرد و دودیده پر زخم
 (۲) در کف او نرمه جاروبی که من
 (۳) چونکه با جاروب در را واگشاد
 (۴) روترش کردی و جاروبی بکف
 (۵) نیم ناره و خشمگین جنبان ذکر
 (۶) زیر لب گفت این نهان کرد از کنیز

- (۱) بَعْدَ ذَا قَالَتْ عَلَى الرَّأْسِ لَكَ
سَمَتَ ذَا الْبَيْتِ الْفُلَانِيَّ الْخَبَرَ
(۲) مِثْلَ ذَا قُولِي وَقُولِي مِثْلَ ذَا
لَكُمْ قَصْرَتْ هَذِي الْقِصَّةَ
(۳) مَا هُوَ الْمَقْصُودُ فَالْطَّبَّ خُذِ
فِي الطَّرِيقِ إِذْ لَهَا قَدْ سَيَّرَتْ
(۴) هِيَ مِنْ سُكْرِ لَهَا بِالشَّهْوَةِ
سَدَّتِ الْبَابَ وَدَوَّمَ فِي الزَّمَانِ
(۵) قَدْ وَجَدْتُ الْخُلُوعَ صَوْتًا أَنَا
مِنْ دَوَانِيقَ تَقِلُّ أَرْبَعَهُ
- عَجَلًا خَلِّي الْأَزَارَ وَاسْأَلْكَ
بَلِّغِي مَنْ فِيهِ وَأَقْضِي.. لِي الْوَطَرَ..
هَكَذَا قُولِي أَنَا حَالًا لَذَا
.. غَرَضِي تَذَرُونَ مِنْهَا الْحِصَّةَ..
مِنْهُ أَنْتِ .. وَلَهُ الْقِشْرَ انْبِذِ
ذِي الْمَعْجُوزِ الْهِمَّةُ مَنْ سَيَّرَتْ
كَانَتْ الْمَسْرُورَةُ بِالسَّرْعَةِ
رَدَّدَتْ هَذَا الْكَلَامَ بِاللِّسَانِ
أَضْرِبُ بِالشُّكْرِ أَنْ نِلْتُ الْمُنَى^(۱)
جَزْتُ أَوْ مِنْ دَانَقِينَ .. بِالْبُضْعَةِ ..

(۱) ای نجوت من مراجعة الغير فاشكر على الراحة فاني نجوت من جماع الرجال اللذي هو مقدار قوة اربعة دوانق او دانقين الخالي من مقصودي -

- (۱) بعد از آن گفتش که چادر نه بسر
(۲) اینچنین گو و اینچنین گو وانچمنان
(۳) آنچه مقصودست مغز آن بگیر
(۴) بود از مستی شهوت شادمان
(۵) یافتم خلوت زنم از شکر بانگ
- در فلان خانه زمن پیغام بر
مختصر کردم سن افسانه زتان
چون براهش کرد آن زال ستیر^(۱)
در فرو بست و همی گفت آن زمان
رسته ام از چار دانگ و از دو دانگ

(۱) در برهان قاطع ستیر بروزن دلیر بمعنی سیرست که یکحصبه از چهل حصه من باشد و آن بوزن تبریز پانزده مثقال است چه یک من تبریز شش صد مثقال بود و هر مثقالی شش دانگ و بعضی گویند ستیر شش درهم و نیم باشد -

- (۱) فُتِيوسُ الْمَرْأَةِ قَيْدَ الطَّرَبِ عَدَنَ أَلْفًا.. وَلَهَا اللَّبُّ ذَهَبٌ..
- مِنْ شَرَارِ شَهْوَةِ ذَاكَ الْحِمَارِ مَنْ مُدَامًا سَلَبَتْ مِنْهَا الْقَرَارُ^(۱)
- (۲) مَا التُّيوسُ إِذْ يَبْدُكَ الْمَرْأَةِ شَهْوَةُ زَادَتْ غَدَتْ بِالسُّخْرَةِ
- سُخْرَةُ الْأَحْمَقِ فِي هَذَا النَّمَطِ بِالْعَجِيبِ لَمْ تَكُ أَوْ بِالْعَلَطِ^(۲)

(۱) هذه الترجمة بناء على ماهو في نسخة المنهج القوى من ان بزآن بضم الباء العربية جمع بز وهو التبس او الماعز اما الترجمة بناء على ماهو في حاشية نسخة لکناهور و صفحه ۷۰ من الجزء الخامس من شرح بحر العلوم من ان كلمة (بزآن) بفتح الباء العربية بمعنى شهوة النساء وان لم تذكر صريحاً في قواميس اللغة الفارسية فتكون عنده

شَهْوَةُ الْمَرْأَةِ عَادَتْ بِالطَّرَبِ أَلْفًا اللَّبُّ لَهَا مِنْهَا أَنْسَلَبَ

مِنْ شَرَارِ شَهْوَةِ ذَاكَ الْحِمَارِ مَنْ مُدَامًا أَذْهَبَتْ مِنْهَا الْقَرَارُ

(۲) الترجمة بناء على نسخة المنهج القوى وان كلمة بزآن بمعنى التيوس واما بناء على نسخة لکناهور وان (بزآن) بمعنى شهوة النساء فتكون

مَا هِيَ شَهْوَةُ هَذِي الْمَرْأَةِ إِذْ أَتَتْهَا الشَّهْوَةُ بِالْمَرْءَةِ

- (۱) از طرب گشته بزآن زن هزار از شرار شهوت خر بی قرار^(۱)
- (۲) چه بزآن چون شهوت او را برگرفت بز گرفتن کپیج را نبود شکفت

(۱) نص عبارة شرح بحر العلوم صفحه ۷۰ از طرب گشته بزآن آن هزار (البیتین) بزآن شهوت زن چنانکه شیخ عبداللطیف از فرهنگک میر فتح الله نقل کرده و حاصل بیت تالی آنکه این شهوت زنان چیست که همه زمان می باشد که آن شهوت او را چنان گردانیده بود که مسخره گشت این مسخره شدن از احقان بعید نیست و بز گرفتن بمعنی هزل و مسخره است - شیخ افضل گفته (بزآن) بمعنی شهوت زنان یافته نشده است و لفظ بز کنایت از حماقت است الخ - در برهان قاطع کلمه بزآن بمعنی شهوت نیامده و بز گرفتن چنانچه در صفحه ۳۶۳ شرح سبزواری آمده بمعنی آئین نیک و مسخ شدن از گیج و گول و راه حق نبود عجب -

- (۱) إِنَّ سَيْلَ الشَّهْوَةِ الْأَعْمَى جَعَلَ
لِئِبِينَ يُوسُفَ الذَّنْبَ يُبِينُ
(۲) فَكَثِيرٌ مَنْ مِنَ الْخَلْقِ سَكَرَ
نَفْسَهُ يَحْسَبُ نُوراً مُطْلَقاً
(۳) مَا لَهُ مِنْ حِيلَةٍ مِنْ غَيْرِ أَنْ
كَانَ لِلْحَقِّ لَهُ يُنْجِي الْوَرَقَ
(۴) كَيْ يَذَا يَدْرِي بَأَن ذَاكَ الْخَيَالِ
فِي الطَّرِيقِ لَيْسَ إِلَّا الْمُسْتَعَارَ
(۵) يُظْهِرُ الْجِرْصُ لَنَا كُلَّ قَبِيحٍ
لَنْ تَرَى فِي كُلِّ آفَاتِ الطَّرِيقِ
(۶) مِائَةُ الْأَفِ إِسْمٍ حَسَنٍ
مِائَةُ الْأَفِ شَخْصٍ أَلْمَعِي
- وَالْأَصَمُّ الْقَلْبَ .. أَرْبَى بِالْخَلَلِ ..
نَاراً النُّورَ .. بِهَا يَغْدُو الضَّبَبُ ..
دَائِماً بِالنَّارِ لِلنَّارِ نَفَرٌ
كَانَ .. نُورُ الشَّمْسِ مِنْهُ ائْتَلَقَا ..
لَهُ عَبْدُ اللَّهِ مِنْ جَذْبٍ حَسَنٍ
يُقَلِّبُ مِنْهُ .. وَيَهْدِي فِي الْغَسَقِ ..
مَنْ إِلَى النَّارِ ائْتَمَى جَرَّ الْوَبَالَ
كَانَ .. أَعْمَى أَنْ لَهُ يَأْتِي الْقَرَارُ ..
حَسَنًا بِالطَّلَعِ صَفْوَاً مَلِيحٍ
أَسْوَأَ مِنْ شَهْوَةٍ قُبْحاً يَلِيَقُ
قَبِيحَتُهُ .. وَبَدَى كَالدَّرَنِ ..
صَبَّرْتُ حَيْرَانَ شَيْئاً لَا يَعِي

تا نماید گرگ یوسف نار نور
خویشتن را نور مطلق داند او
وررهش آرد بگرداند ورق
در طریقت نیست الا عاریه
نیست از شهوت بتر ز آفات ره
صد هزاران زیرکان را کرده دنگ

(۱) سئل شهوت کړکند دل را و کور
(۲) ای بسا سرمست نار و نار جو
(۳) جز مگر بنده خدا کز جذب حق
(۴) تا بداند کان خیال ناریه
(۵) انتها را خوب بنماید شره
(۶) صد هزاران نام خوش را کرده ننگ

- (۱) إِذْ حِمَارًا هِيَ قَدْ أَبَدَتْ عِيَانًا
فَإِذَا مَنْ يُوسُفَا صِدْقًا ظَهَرَ
- (۲) فَعَلَيْكَ مَكْرُهَا السَّرْقِينَ قَدْ
فَإِذَا فِي الْحَرْبِ تِلْكَ مَا تُبَيِّنُ
- (۳) وَمِنْ الْأَكْلِ تَجِيءُ الشَّهْوَةُ
أَوْ يَأْنِ إِفْعَلْ نِكَاحًا وَانْهَزِمْ
- (۴) إِذْ أَكَلْتَ كَثْرَةً نَحْوَ الْحَرَامِ
إِذْ بِلَا شَكٍّ فَلْيَدْخُلِ وَجِبْ
- (۵) فَالنِّكَاحُ مِثْلُ لَا حَوْلَ وَلَا
أَبَدًا شَيْطَانُكَ لَا يَقْدِفُ
- يُوسُفَ الْمِصْرِيِّ حُسْنًا فِي الزَّمَانِ
ذِي الْجُحُودِ كَيْفَ تُبْدِي فِي النَّظَرِ
صَيَّرَ الشَّهْدَ وَابْدَاهُ كَقَمْنَدِ
مَا هُوَ الشَّهْدُ الْحَقِيقِيُّ يَقِينُ
قَلِيلَ الْأَكْلِ .. لِتَضْوَى الْقُوَّةُ ..
أَنْتَ مِنْ ذَا الشَّرِّ مَنْ دَوْمًا لَزِمُ
جَرَّكَ .. حَانَ لَكَ مِنْهُ الْجِمَامُ ..
خَرَجُ الْعُمَرِ يَقْدِرُ مَا سَحَبَ
قُوَّةَ حَتَّى لَكَ فَوْقَ الْبَلَاءِ (۱)
. لَا وَلَا بِالْشَّرِّ مِنْهُ تَتَلَفُ ..

(۱) لانه ورد الحوقلة تطرد وتزيل الشره و افساده فعلى هذا انت حوقلة قمع الشهوة

الشیطانیة النکاح -

- (۱) چون خری را یوسف مصری نمود
(۲) بر توسرگین را فسونش شهد کرد
(۳) شهوت از خوردن بود کم کن زخور
(۴) چون بخوردی میکشد سوی حرم
(۵) پس نکاح آمد که لاهولست ولا
- یوسفی را چون نماید آن ججود
تهد را چون خود کند وقف نبرد
با نکاحی کن گریز از شور و شر
دخل را خرجی بپاید لاجرم
تا که دیوت نفکند اندر بلا

- (۱) اِذْ حَرِيصَ الْأَكْلِ كُنْتَ بِعَجَلٍ
وَرَدْتَ وَالذَّنْبَ قَدْ حَطَفْتَ
كُلَّ وَإِلَّا الْهَرَّةُ لَا فِي مَهْلٍ
.. فَعَلَى الْأَحْوَالِ مِنْكَ وَقَفْتَ ..
- (۲) فَعَلَى ظَهْرِ الْحِمَارِ مَنْ رَمَحَ
قَبْلَ أَنْ ذَاكَ عَلَيْهِ يَضَعُ
ضَعْ ثَقِيلَ الْحِمْلِ وَأَعْجَلَ ذَا أَصْحٍ (۱)
حِمْلَهُ .. وَالشَّرُّ مِنْهُ يَقَعُ ..
- (۳) بَارِدُ أَنْتَ وَفِعَلَ النَّارِ لَمْ
مَعَ مِثْلِ الْعَقْلِ هَذَا لَا تَدِرُ
تَدِرُ دَوْرَ النَّارِ شَبْتِ بِالضَّرْمِ (۲)
.. فَهِيَ لِلْإِحْرَاقِ دَوْمًا تَسْتَعِرُ .

(۱) قال فی المنهج القوى ای ضع علی ظهر الحمار الذی ینط حملاً ثقیلاً قبل ان ینط فیضع الحمل عن ظهره علی ان یرفتح الباء العربیة هنا بمعنی الحمل ای تزوج قبل ان تربطک النفس الامارة بالشهوة فی ورطة - وهذا تکلف ظاهر فان کلمة بر فی اللغة العربیة لیس لها معنی وهی کلمة فارسیة یؤتی بها غالباً اول کلمة اخرى للربط فیقال (برسی گوید) و (برمی خیزد) وامثالها - وضحیر او فی قوله (کو برنهد) راجع الی اشیطان ای ضع علی النفس الامارة المعبر عنها بالحمار الراح حملک بالتزویج قبل ان (او) ای الشیطان المذكور یضع علیها حمل الشره -

(۲) قال فی المنهج القوى بناء علی نسخة (تو برد) لا (تو سرد) كما فی نسختی لکنناهور وشرح بحر العلوم وغیره لا برد بفتح الباء العربیة وسکون الراء والذال المهملتین فعل امر بمعنی ابعد واندرد (وهی لفظ عربی) والصحیح ان عبارة المنهج القوى المذكورة مغلوطة وسحرفة وذكر کلمة (برد) او (سرد) لافرق لها فی اداء المعنی المراد ولو انها ذكرت فی نسخة لکنناهور وغیرها (تو سرد) -

ورنه آمد گریه و دنیه ربود
زود بر نه پیش از آن کو برنهد
گرد آتش با چنین دانش مگرد

(۱) چون حریص خوردنی زان خواه زود
(۲) بار سنگین بر خری کان می جهد
(۳) فعل آتش را نمیدانی تو سرد

(۱) أَلَمْ يَكُنْ مِنْ ذَا الشَّرَارِ وَالْأَذَى
 لَا لَكَ الْقَدْرُ يَظَلُّ لَا الطَّعَامُ
 (۲) لَزِمَ مَاءٌ وَعِلْمٌ يَحْضُرُ
 كَيْ يَذَا الْمَطْهِي يَغْدُو الْقَدْرُ ذَاكَ
 (۳) عِلْمٌ حَدَادٍ لِأَنَّ لَيْسَ لَكَ
 يُحْرِقُ لَوْ تَعْبُرُ بِالصَّدَقَةِ
 (۴) سَدَّتِ الْمَرْأَةُ تِلْكَ الْبَابَ قَدْ
 سَحَبَتْ ذَاكَ الْحِمَارَ وَبَلَا
 (۵) بِهِ جَاءَتْ وَسَطَ الْبَيْتِ وَقَدْ
 لِلْحِمَارِ الْفَحْلُ نَامَتْ مِنْ عَلَى
 (۶) وَعَلَى الْكُرْسِيِّ مَنْ لِلْأَمَةِ
 كَيْ يَذَا ذِي الْقَحْبَةِ نَحْوَ الْمُنَى

لَمْ يَكُ مِنْ ذَا الشَّرَارِ وَالْأَذَى ..
 يُنْقِضُ مِنْكَ الشَّرَارُ ذَا الْمَرَامِ ..
 أَيْضاً .. الْمَخْفِي فِيهِ يَظْهَرُ ..
 فِي الْأَزِينِ سَالِماً وَ الْإِزْتِبَاكَ
 شَعْرُكَ وَالذَّقْنُ مِمَّا يَكَا
 فِي الْمَحَلِّ ذَلِكَ عَنْ بَكْرَةٍ
 فَرَحَتْ كَثْرًا وَفِي الْحَالِ يَجْدُ
 شَكَّ التَّعْزِيرِ لَأَقْتِ وَالْبَلَاءُ
 سَحَبَتْهُ نَحْوَهَا دَوْمًا يَجْدُ
 ظَهَرَهَا تَحْتًا .. وَكَمْ مِنْهَا حَلَى ..
 نَظَرَتْ أَيْضًا يَتِلْكَ السِّمَةِ
 تَصِلُ أَيْضًا بِطَيْبٍ وَهَذَا

از شرر نی دیگ مانند نی اها
 تا بزد آن دیگ سالم در ایز
 ریش و موسوزد که آنجا بگذری
 شادمانه لاجرم کیف کشید
 خفت اندر زیر آن خرستان
 تا رسد در کام خود آن قحبه نیز

(۱) علم دیگ و آتش ارنبود ترا
 (۲) آب حاضر باید و فرهنگ نیز
 (۳) چون ندانی دانش آهنگری
 (۴) در فرو بست آن زن و خر را کشید
 (۵) در میان خانه آوردش کشان
 (۶) هم بر آن کرسی که دید او از کمیز

- (۱) رِجْلَهَا قَدْ رَفَعَتْ لَمَّا حَضَرَ
وَبِهَا مِنْ ذَكَرٍ ذَاكَ الْحِمَارِ
(۲) فَالْحِمَارُ أُدِبَ فِي السِّتَةِ
مَاتَتِ السِّتَةُ فَوْرًا مِنْ وَجَعٍ
(۳) خَرِقَ الْقَلْبُ لَهَا أَنْشَقَّ الْكَيْدُ
(۴) بَعْضُهَا مِنْ بَعْضِ الْكُرْسِيِّ فِي
نَفْسًا لَمْ تُبَدِّ فِي الْحَالِ قَضَتْ
(۵) بِالْدمِ الصَّخْنُ مِنَ الْبَيْتِ امْتَلَى
وَقَعَتْ مَنَكُوسَةً رَهْنَ الشُّجُونِ
(۶) يَا أَبِي مَوْتُ قَبِيحٌ مَعَ مَاتَ
هَلْ شَهِيداً قَدْ رَأَيْتَ مِنْ ذَكَرٍ
- وَالْحِمَارُ أَدْخَلَ فِيهَا الذَّكَرَ
أُضْرِمَتْ نَارٌ بِهَا حَانَ الْبَوَارُ
أَوْ لَجَّ مَا قَدَّرَ لِلْخِصْمَةِ
ذَكَرٍ ذَاكَ الْحِمَارِ بِالتَّبَعِ
قُطِعَتْ أَمْعَانُهَا كَلًّا يَجْدُ
طَرَفٍ وَالسِّتَةُ فِي طَرَفٍ
هِيَ فِي ذَا النَّفْسِ الرُّوحَ نَضَتْ
وَبِهِ السِّتَةُ فِي قَيْدِ الْبَلَاءِ
خَطَفَ الرُّوحَ لَهَا رَيْبُ الْمُنُونِ
مِنْ فَضِيحَاتٍ .. دَنِيَّاتِ الصِّفَاتِ ..
لِلْحِمَارِ .. أَوْ لَكَ مَرَّةً ذَكَرٌ ..

- (۱) پا برآورد و خر اندر وی سپوخت
(۲) خر مؤدب گشت در خاتون فشرد
(۳) بردرید از زخم کیر خود خگر
(۴) کرسی از یکسو زن از یکسو فتاد
(۵) صحن خانه پر زخون شد زن نگون
(۶) مرگ بد با صد فضیحت ای پدر

آتشی از کیر خر در وی فروخت
تا بخایه در زمان خاتون بمرد
رودها بگسسته شد از همدگر
دم سزد در حال و دردم جان بداد
مرد او و برد جان ریب المنون
تو شهیدی دیده از کیر خر

- (۱) قَعَذَابِ الْخِزْيِ فِي الذِّكْرِ اسْمَعِ
 مِنْهُ وَالرُّوحَ لَكَ احْذَرِ لَوْ تَعِي
 .. وَقَتِيلَ الشَّهْوَةِ تَغْدُو بِجَدٍّ .. (۱)
- (۲) إِذِرْ أَنَّ النَّفْسَ ذِي مَنْ لِلْجِمَارِ
 نُسِبَتْ فِي الْوَاقِعِ زَادَتْ بَوَارِ
 كَجِمَارٍ ذَكَرِ نَوْمِكَ أَنْ
 تَحْتَهَا فَلَاغَيْبَ مِنْ تِلْكَ كَانَ
- (۳) فِي طَرِيقِ النَّفْسِ أَنْتَ فِي أَنَا
 إِنْ تَمَّتْ فِي الْوَاقِعِ اعْلَمْ حَسَنًا
 كُنْتُ مِثْلَ الْمَرْأَةِ تِلْكَ شَنَارِ
 إِنْ تَمَّتْ فِي الْوَاقِعِ اعْلَمْ حَسَنًا
- (۴) هُوَ يُعْطَاهَا لِأَنَّ الصُّورَا
 تَفْسُنَا صُورَةَ ذِيَاكَ الْجِمَارِ
 وَفَقَ عَادَاتِ بِهَا خَلْقًا بَرَا
 هُوَ يُعْطَاهَا لِأَنَّ الصُّورَا
- (۵) ذَا هُوَ الْإِظْهَارُ لِلْسِرِّ غَدَا
 قَرِّ مِنْ ذَا الْبَدَنِ مَنْ قَدْ غَدَى
 فِي الْمَعَادِ اللَّهُ فَيْكَ أَبَدَا
 كَالْجِمَارِ .. وَإِلَى الْمَوْتِ عَدَى ..

(۱) الآية في سورة السجده - فارسلنا عليهم ريحاً صرصراً في أيام نحسات لتعذبهم عذاب
 الخزي في الحياة الدنيا ولعذاب الآخرة اخزى وهم لا ينصرون -

- (۱) تو عذاب الخزی بشنو از نبی
 در چنین ننگی مکن جانرا فدی (۱)
- (۲) دان که این نفس بهیمی نرخرست
 زیر او بودن ازین ننگین ترست
- (۳) در ره نفس ار بعیری در منی
 در حقیقت دان که مثل آن زنی
- (۴) نفس ما را صورت خر بدهد او
 زانکه صورتها کند بر وفق خو
- (۵) این بود اظهار سر در رستخیز
 الله از تن چون خر گریز

- (۱) وَالْإِلَٰهُ خَوْفَ بِالنَّارِ مَنْ
حَبَّدَا النَّارَ مِنَ الْعَارِ لَنَا
(۲) قَالَ لَا فَالنَّارُ تِلْكَ بِالْمِثْلِ
مِثْلَ تِلْكَ النَّارِ مَنْ فِي مَرَّةٍ
(۳) فَمِنْ الْحَرَصِ لَهَا مَا أَكَلَتْ
لُقْمَهُ الْمَوْتِ الْقَبِيحِ وَالْأَجَلِ
(۴) أَيُّهَا الْمَرْءُ الْحَرِيصُ فَكُلْ
هَبْكَ أَنَّ اللُّقْمَةَ تِلْكَ الْحَنِيصُ
(۵) فَالْإِلَٰهُ الْحَقُّ قَدْ أَعْطَى اللِّسَانَ
سُورَةَ الرَّحْمَنِ فِي الذِّكْرِ الْمَجِيدِ
- كَفَرُوا مَنْ كَفَرُوا قَالُوا بَانَ
كَثْرَةَ أَوْلَى .. وَخَيْرٌ عِنْدَنَا ..
هِيَ أَصْلُ كُلِّ عَارٍ وَأَجَلِ
بِالْحِمَارِ قَدْ أَتَتْ لِلْمَرْأَةِ
لُقْمَةً مِقْدَارَهَا .. إِذْ ذَهَبَتْ ..
لَزِمَتْ حُلُقُومَهَا أَوَدَتْ عَجَلِ
لُقْمَةً مِقْدَارِكَ .. لَا تَهْزِلِ ..
لَكَ وَالْحَلَوَى اتَّقِيهَا يَا حَرِيصُ
فِي الدُّنَا الْمِيزَانَ أَوْلَاهُ امْتِنَانِ
إِثْلُو وَاعْرِفْ مَا هُوَ مِنْهَا يُرِيدُ

- (۱) کافران را بیم کرد ایزد ز نار
(۲) گفت نی آن نار اصل عارهاست
(۳) لقمه اندازه نخورد از حرص خود
(۴) لقمه اندازه خور ای مرد حریص
(۵) حق تعالی داد میزان را رها ن
کافران گفتند نار اولی ز عار
همچو آن ناری که آن زن را بگاست
در گلو بگرفت لقمه سرگ بد
گرچه باشد لقمه حلوا و خبیص
هین زقرآن سوره رحمن بخوان (۱)

(۱) اشاره بآیه ان لا تزنطوا فی المیزان و اقیموا لوزن بالقسط ولا تفسدوا المیزان -

- (۱) اِصْحَ مِنْ حِرْصٍ لَكَ الْمِيزَانُ لَا
تَتْرُكِ الْحِرْصُ لَكَ فِي ذَا الْمَلَأِ
(۲) كَانَ خَصْماً وَالْمِضَلَّ الْحِرْصُ قَدْ
هَاهُوَ الْحِرْصُ عَلَى النَّفْسِ أَمِيرُ
(۳) ذَهَبَتْ ذِي الْأَمَّةِ وَهِيَ تَقُولُ
إِذْ لَكَ الْأُسْتَاذُ أَنْتِ فِي الطَّرِيقِ
(۴) فَيَلَا أُسْتَاذِ الشُّغْلَ لَكَ
تَطْلُبِينَ رُوحَكَ أَنْ تُزْهَقِي
(۵) أَنْتِ يَا مَنْ مَنِّي عِلْماً لَمْ يَتِمَّ
لَكَ عَارٌ وَصَلَّ أَنْ تَعْرِفِي
- تَتْرُكِ الْحِرْصُ لَكَ فِي ذَا الْمَلَأِ
طَلِبَ الْكُلَّ عَلَى الْكُلِّ صَعْدُ
وَزَعِيمُ يَا حَقِيرُ ابْنُ الْحَقِيرِ (۱)
أَهْ يَا سِتَّةَ .. كَمْ زِدْتَ خُمُولَ ..
تُرْسِلِينَ .. لَسْتَ تَدْرِينَ الْحَقِيقَ ..
تَطْلُبِينَ مِنْهُمَا مِنْ جَهْلِكَ
.. أَلَيْسَ الْأُسْتَاذُ فَهُوَ الْمُتَقِي ..
قَدْ سَرَقْتَ بِكَ كَلًّا لَمْ يَلَمْ
حَالَةَ الْفَخْرِ الطَّرِيقَ تَقْتَفِي

(۱) وفي نسخة ياعتل بن العتل اراد بالكل الاولى الكثرة اي كل المشتبهات النفسانية وبالكل الثانية الحق تعالى او كل كثرة روحانية كانه بقول حرص المشتبهات النفسانية يطلب كلها ويأتي فوق المرتبة الكلية او فوق الذات الروحانية يا حقير ابن الحقير -

- (۱) هين زحرص خویش میزان را مهل
(۲) حرص جوید کل برآید او زکل
(۳) آن کنیزک میشد و میگفت آه
(۴) کار بی استاذ خواهی ساختن
(۵) ای زمن دزدیده علمی ناتمام
- آز و حرص آمد ترا خصم و مضل
حرص میرست ای فجل ابن الفجل (۱)
کردی ای خاتون تو استارا براه
جاهلانہ جان بیخواهی باختن
فنگت آید کہ پیرسی حال دام

(۱) ای فجل بضم فا و جیم است یعنی تند و تیز سرو عجول که ترب باشد و در بعض

نسخ یاعتل بن العتل خطاکار و بدخلق سبزواری صفحه ۳۶۴ -

- (۱) أَيْضاً الْحَبَّةُ مِنْ بَيْدَرِهَا أَخَذَ الطَّيْرُ وَمِنْ مَظْهَرِهَا
 أَيْضاً الْحَبْلُ عَلَى عَاتِقَةٍ
 (۲) لِحْمَةِ التَّخْيِيطِ قِلٌّ وَالْأَقْلُ
 لَوْ قَرَأْتَ (فَكُلُّوا) (لَا تُسْرِفُوا)
 (۳) أَكَلَ الْعَاقِلُ لِلدُّنْيَا النِّعَمَ
 بَقِيَ الْجَهَّالُ فِي قَيْدِ النَّدَمِ
 (۴) وَإِذَا الْحَبْلُ مِنَ الْفَخِّ وَقَعَ
 فَعَلَيْهِمْ عَادَ أَكَلَ الْحَبَّةُ
 (۵) وَمَتَى الطَّيْرُ يَفْخُ قَدْ أَكَلَ
 حَبَّةً فِي الْفَخِّ مِثْلَ السَّمِّ قَدْ
 (۶) ذَلِكَ الطَّيْرُ اللَّذِي كَمْ غَفْلاً
 مِثْلَمَا فِي الْفَخِّ كَانَتْ ذِي الْعَوَامِ
- أَخَذَ الطَّيْرُ وَمِنْ مَظْهَرِهَا
 لَمْ يَقَعْ .. يَهْرَبُ مِنْ وَائِقَةٍ ..
 حَبَّةُ كُلِّ .. وَمِنْ الذِّكْرِ الْأَجَلِ ..
 أَيْضاً أَقْرَأَ .. مِثْلَمَا هُمْ عَرَفُوا ..
 أَبَدًا مَا أَكَلَ هَمًّا وَ غَمَ
 بِهِمُ الْجِرْمَانُ قَدْ جَرَّ الْقَدَمَ
 فَوْقَ حُلُقُومِهِمْ .. الْعَيْشَ قَطَعَ ..
 بِالْحَرَامِ حُرِمُوا بِالْجُمْلَةِ
 .. حَبَّةٌ أَوْ نَفْسًا مِنْهَا وَصَلَ ..
 جَعَلَتْ .. لَوْ لَقَطَهَا رَامَ يَجِدُ ..
 حَبَّةٌ فِي الْفَخِّ جَهْلًا أَكَلًا
 تَأْكُلُ الْحَبَّةُ بَغِيًّا لِلْعَرَامِ

هم نیفتادی رسن در گردنش
 چون کلو خواندی بخوان لا تسرفوا
 جاهلان محروم مانده در ندم
 دانه خوردن گشت بر جمله حرام
 دانه چون زهراست در دام ارچرد
 همچو اندر دام دنیا این عوام

(۱) هم بچیدی دانه مرغ از خرمنش
 (۲) دانه کمتر خور مکن چندین رفو
 (۳) نعمت از دنیا خورد عاقل نه غم
 (۴) چون درافتد در گلویشان حبل دام
 (۵) مرغ اندر دام دانه کبی خورد
 (۶) مرغ غافل میخورد دانه زد دام

- (۱) ذِي الطُّيُورِ الْخَبِيرُ أَيْضاً مَنْ غَدَّتْ
نَفْسُهَا فِي الْفَخْرِ فِي قَيْدِ الْيَبَسِ
(۲) فَيَخُوفِ الْفَخْرِ وَالْحَبَّةِ كَمْ
يَا عَمَى الطَّيْرِ الَّذِي فِي الْفَخْرِ قَدْ
(۳) صَاحِبُ الْفَخْرِ مِنَ الْبُلْهِ قَطَعَ
وَ الظَّرِيفِينَ أَوْلَاءَ سَحَابَا
(۴) حَيْثُ مِنْ تِلْكَ يَجِيءُ لِلْعَمَلِ
مِنْ أَوْلَاءِ الظَّرْفَا صَوْتُ الْجَزَعِ
(۵) وَرَدَتْ ذِي الْأَمَّةِ مِنْهَا النَّظَرُ
نَظَرَتْ سِتَّتَهَا تَحْتَ الْحِمَارِ
- نُبْلَاءُ .. وَ إِلَى الْحَقِّ هَدَتْ ..
صَايَرَتْ مِنْ حَبَّةٍ لَوْ تَلْتَمَسُ (۱)
وَجَدَ سَمٌ .. بِهِ الْمَوْتُ أَلَمْ ..
طَلِبَ الْحَبَّةَ .. وَاللُّبُّ فَقَدْ ..
رَأْسُهُمْ .. أَوْدُوا بِنُوحٍ وَفَزَعُ ..
لِلنُّوَادِي لَهُمُ اللَّطْفُ حَبِيْ
أَبَدًا لَحْمٌ .. كَمَا فِيهِمْ حَصْلٌ ..
يَرِدُ أَوْ لَحْنُ زِيرٍ بِالتَّبَعِ
فِي شُقُوقِ الْبَابِ خَلَّتْ مِنْ حَذَرِ
عَبْطَةِ مَاتَتْ بِهَا حَانَ الْبَوَارِ

(۱) ای ان الانبياء والاولياء منعوا انفسهم من الدنيا لان الجنة في فح الدنيا عين

السم بالنظر الى حقيقتها لكن الحمقى اغتروا بها فاكلوها -

کرده اند از دانه خود را خشک بند
کور آن مرغی که در فح دانه خواست
و آن ظریفان را بمجلسها کشید
و از ظریفان بانگ و ناله زیر و زار
دید خاتون را بمرده زیر خر

(۱) باز مرغان خمیر هوشمند
(۲) کاندرون دام و دانه زهرهاست
(۳) صاحب دام ابلهان را سر برید
(۴) که از آنها گوشت می آید بکار
(۵) پس کنیزك آمد از اشکاف در

- (۱) عِنْدَ ذَا قَالَتْ فَيَاسِئَةُ يَا
 مَا هُوَ ذَا لَوْ لَكَ الْاِسْتَاذُ كَانَ
 (۲) قَدْ رَأَيْتِ الظَّاهِرَ أَنْتِ اسْتَتَرِ
 لَكَ دُكَّانًا فَتَحْتِ قَبْلَ أَنْ
 (۳) قَدْ رَأَيْتِ الذِّكْرَ مِثْلَ الْخَبِيصِ
 (۴) مَا رَأَيْتِ الْقَرْعَ ذَاكَ أَوْ لِأَنَّ
 قَدْ غَدَى الْمُسْتَغْرِقَ وَالْقَرْعُ ذَاكَ
 (۵) قَدْ نَظَرْتَ الظَّاهِرَ لِلصَّنْعَةِ
 (۶) قَدْ أَخَذْتَ فِي سُرُورٍ وَطَرَبٍ
 مِنْ طَرِيقِ الدَّرَجَالِ لَا وُقُوفٍ
 (۷) وَلَكُمْ مِمَّنْ هُمْ قُلُودُ أَدَبٍ
 هُمْ مِنَ الْأَمْلَاقِ ذِي مَا عَلِمُوا
- أَيُّهَا الْحَقْمَاءُ مَنْ زِدْتَ رِيَا
 فَهُوَ لِلْعَمَلِ نَقْشًا أَبَانَ
 سِرُّهُ عَنْكَ .. وَمِنْكَ مَا ظَهَرَ ..
 يَقْضِي الْاِسْتَاذُ فِي عِلْمٍ وَفَنٍ
 لَكَ وَالشَّهْدِ فَكَيْفَ يَا حَرِيصَ
 كُنْتَ مِنْ عِشْقِ الْجِمَارِ مِثْلَ مَنْ
 خَفِيَ عَنْ نَظَرٍ مِنْكَ هُنَاكَ
 فَكَأَسْتَاذٍ لَهَا ذِي رِفْعَةٍ
 كَمْ كَثِيرَ الْحَقِّ عَارِي الْأَدَبِ
 لَهُ مِنْهُمْ لَيْسَ يَرُؤُ غَيْرَ صُوفٍ
 مِنْ قَلِيلِ الْاِحْتِرَافِ بِالطَّلَبِ
 غَيْرَ تَزْوِيرٍ وَدَعْوَى لَهُمْ

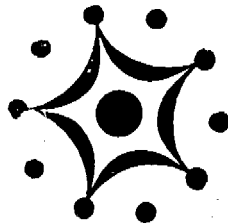
گر ترا استاد خود نقشی نمود
 اوستا ناگشته بگشادی دکان
 آن کدو را چون ندیدی ای حریص
 آن کدو پنهان بماندت از نظر
 اوستادی بر گرفتی شاد شاد
 از ره مردان ندیده غیر صوف
 از شهان ناموخته جز گفت لاف

(۱) گفت ای خاتون احمق این چه بود
 (۲) ظاهرش دیدی سرش از تونهان
 (۳) کبر دیدی همچو شهید و چون خبیص
 (۴) یا چو مستغرق شدی در عشق خر
 (۵) ظاهر صنعت بدیدی ز اوستاد
 (۶) ای بسا رزاق کول بیوقوف
 (۷) ای بسا شوخان زانندک احتراف

- (۱) كُلُّ فَرْدٍ لَهُ فِي الْكَفِّ الْعَصَا
 قَالَ كَثْرًا وَعَلَى الْبُلْهِ قَرَا
 (۲) آه مِنْ يَوْمٍ لِصَدِيقِ الصَّادِقِينَ
 (۳) يَطْلُبُ الْمِيزَانَ أَيْضًا فَاسْئَلِ
 فَالْحَرِيصُونَ هُمْ بِالْمَرَّةِ
 (۴) قَدْ طَلَبْتَ الْكُلَّ عَنْ كُلِّ بَقِيَّةٍ
 (۵) كَانَ صَيْدًا لِلذِّئَابِ سَمِعُوا
 وَهُمْ كَالْبَيْعَا قَوْلَ اللِّسَانِ
 وَضَعَ مُوسَى أَنَا .. مِنْ مَا عَصَى ..
 رُقِيَّةَ عِيسَى أَنَا .. فِي ذَا الْوَرَى ..
 لِامْتِحَانٍ مِنْكَ حَقًّا وَيَقِينَ
 وَنِكَ مِنْ أَسْتَاذِ الْبَاقِي أَعْجَلِ
 خُرسُ أَوْ عُمِّي .. رَهِينُوا الْعَثْرَةَ ..
 سِرْبُ هَذَا الْبُلْهِ دَوْمًا لَوْ دَرَيْتَ
 صُورَةَ وَالتَّرْجُمَانَ رَجَعُوا
 مَا دَرَوْا .. مَا رَامَ مِنْهُ بِالْبَيَانِ ..

میدمد بر ابلهان که عیسیم
 باز خواهد از تو سنگ استحان
 که حریصان جمله کورانند و خرس
 صید گرگانند این ابله رسه
 بیخبر چون طوطی از گفت زبان

(۱) هر یکی در کف عصا که موسی
 (۲) آه ازان روزی که صدق صادقان
 (۳) آخر از استاد باقی را پیرس
 (۴) جمله جستی باز ماندی از همه
 (۵) صورتی بشنید و گشته ترجمان

فی بیان تمثیل تلقین الشیخ لمریديه والنبی لامته بان هؤلاء المریدین لا یطیقون تلقین الحق ولیست بهم الفة مع الحق کما ان البغاء مع صورة الادمی مالها الفة بوسع ان تتلقى منها تلقیناً والحق تعالی جعل الشیخ کالمرأت فی قبال المرید کما تجعل المرأت قبال البغاء ومن وراء المرأت یلقن الحق تعالی المریداً (لا تحرك به لسانک لتعجل به ان علینا جمعه وقرآنه فاذا قرأته فاستمع قرآنه) ای قرائته (ان هو الاوحی یوحی) - وهذا ابتداء المسألة الالهی لا انتهاء لها کذا تحریک البغاء منقارها داخل المرءات بان خیالها یقرأ لا باختیار البغاء الالهی هی فی المرءات الالهی هی متعلمة بعکس ذلك المعلم وراء المرءات وبدون تصرفها ولكن قرأته تلك البغاء المنسوبة لخارج المرءات تصرف ذلك التعلم ولورأت خیالها فی المرءات وظننته ببغاء مثلها فهذا اتی مثلاً ولم یات مثلاً

(۱) ببقاة فی المرأت تنظر فی المرأت العکس منها یظهر

(۱) والمثال جائز والمثل باطل لان المثال ما یوضح الشیء والمثل ما یشابه الشیء ولیس فی الوجود شیء یمثل الحق لانه لا یصح لعبدان ان یرى الذات المقدسة لانها تنفی بذاتها ان یکون فی حضرتها سواها وهذا المثال هو المراد بقوله (ص) خلق الله آدم علی صورته فانه لا یصح ان یراد بذلك صورة الذات لان الذات المقدسة لاصورة لها الا من حیث المثال -

تمثیل تلقین شیخ مریدان را و پیغمبران امت را کایشان طاقت تلقین حق ندارند و با حق الفت ندارند چنانکه طوطی باصورت آدمی الفت ندارد که از او تلقین تواند گرفت حق تعالی شیخ را چون آئینه در پیش مرید همچو طوطی دارد و از پس آئینه تلقین می کند لا تحرك به لسانک ان هو الاوحی یوحی اینست ابتداء مسئله بی منتهی چنان که منقار جنبیدن طوطی اندرون آئینه که خیالش می خوانی بی اختیار و تصرف اوست که عکس خواندن طوطی بیرون نیست که متعلم است به عکس آن معلم که پس آئینه است ولیکن خواندن طوطی بیرون تصرف معلم است پس این مثال انه مثل

(۱) طوطی در آینه می بیند او عکس خود را پیش او آورده رو

- (۱) فِي الْأَمَامِ وَجْهَهُ أَنَا وَفِي
 قَالَ أَقْوَالًا تَرُوقُ لِلْبَيَانِ
 (۲) ذِي الْبُيُغَاءِ ظَنَّتِ الْقَوْلَ الْخَفِي
 هُوَ قَوْلُ الْبُيُغَاءِ تِلْكَ مَنْ
 (۳) فَهِيَ تَعْلِيمَ الْكَلَامِ مَا صَدَرَ
 مِنْ خِدَاعِ الذِّئْبِ ذِيكَ الْكَبِيرِ
 (۴) فَلَهَا التَّعْلِيمَ مِنْ خَلْفِ الْعِرَاتِ
 لَمْ تَكُ تَعْلِمُهَا مِنْ غَيْرِ مَنْ
 (۵) فَمِنْ الْمَرْءِ الْأَدِيبِ الْقَوْلَ قَدْ
 مَا لَهَا عِلْمٌ وَلَا فِي سِرِّهِ
 (۶) فِيهِ الْمَنْطِقَ مِنْ هَذَا الْبَشَرِ
 وَالْبُيُغَاءُ هِيَ مِنْ ذَا الْبَشَرِ
- خَلْفِ دِي الْمَرْءَاتِ أُسْتَاذُ خَفِي
 ذَا الْأَدِيبِ اللَّيْقُ خُلُوُ الْبِلْسَانِ
 ذَاكَ .. مَنْ قَائِلُهُ لَمْ تَعْرِفِ ..
 فِي الْمِرَاتِ ظَهَرَتْ رَأَقَتْ يَفَنُ
 تَجِدُ مِنْ جَنْبِهَا .. عَمَّا اسْتَتَرَ ..
 مَا لَهَا خُبْرُ .. وَمَا مِنْهُ يَصِيرُ ..
 أَظْهَرَ لَوْلَاهُ فَهِيَ بِالصِّفَاتِ
 جِنْسُهَا تَأْخُذُ فِي قَوْلٍ وَفَنُ
 أَخَذَتْ الْكِنَ عَنِ الْمَعْنَى بِجَدِ
 تَدْرِي .. أَوْ تَخْتِيرُ عَنْ أَمْرِهِ ..
 أَخَذَتْ فَرْدًا فَقَرْدًا مَا صَدَرَ
 غَيْرَ ذَا مَا تَعْلَمُ يَا ذَا النَّظَرِ ..

حرف میگوید ادیب خوش زبان
 گفت آن طوطیک کاندرا آینه است
 بیخبر از سر آن گرگ کهن
 ورنه ناسوزد جز از جنس خودش
 لیک از معنی و سرش بی خبر
 از بشر جز این چه داند طوطیک

(۱) در پس آن آینه استا نهان
 (۲) طوطیک پنداشتش کاین گفت پست
 (۳) پس ز جنس خویش آسوزد سخن
 (۴) کز پس آئینه می آسوزدش
 (۵) گفت را آسوخ زان سرد هنر
 (۶) از بشر بگرفت منطق یک بیک

- (۱) فِي مِرَاتِ الْجِسْمِ لِلْقُطْبِ الْوَلِيِّ هَكَذَا كَانَ الْمُرِيدُ الْمُحْتَمِلِي
 (۲) نَظَرَ النَّفْسَ لَهُ أَنِّي قَدَرُ هُوَ عَقْلُ الْكُلِّ مَا دَقَّ نَظْرُ
 يَنْظُرُ خَلْفَ الْمِرَاتِ عِنْدَ مَا يَذْكُرُ الْقَوْلَ لَهُ وَالْكَلِمَا
 (۳) هُوَ ظَنُّ أَنَّهُ قَوْلُ الْبَشَرِ ذَاكَ سِرٌّ آخِرُ عَنْهُ اسْتَمْتَرَ
 (۴) مَا دَرَى عَنْهُ الْكَلَامَ عَلِمَا لَكِنَّ السِّرَّ الْقَدِيمَ لِلْسَمَا
 أَبَدًا مَا عَلِمَ فَالْبَيْغَاءُ هُوَ كَانَ لَا النَّدِيمَ ذَا الصَّفَاءِ
 (۵) فَصْفِيرَ الطَّيْرِ أَيْضًا ذَا الْأَنَامِ عِلْمَ دَوْمًا لِأَنَّ هَذَا الْكَلَامَ
 لِلْفَمِ وَالْحَلْقِ شُغْلًا وَقَعَا .. وَالْوَرَى عَفْوًا عَلَيْهِ اِطْلَعَا ..
 (۶) لَكِنَّ الْعُمَرَ هُمْ مَعْنَى الطُّيُورِ جَاهِلُوا مَا عَلِمُوا سِرَّ الْأُمُورِ
 أَبَدًا غَيْرُ سُلَيْمَانَ النَّبِيِّ صَاحِبِ الرَّأْيِ .. السَّيِّدِ وَالْأَبِيِّ ..

- (۱) همچنین در آینه جسم ولی
 (۲) عقل کل را از پس آئینه او
 (۳) او گمان دارد که میگوید بشر
 (۴) حرف آسوزد ولی سر قدیم
 (۵) هم صفیر مرغ آسوزند خلق
 (۶) لیک از معنی مرغان بی خبر
 خویش را بیند سرید محتملی (۱)
 کی تواند دید وقت گفتگو
 آن دگر سرست و او زان بیخبر
 می نداند طوطی است او یا ندیم
 کاین سخن اندر دهان افتاد وخلق
 جز سلیمان نبی خوش نظر

(۱) سبزوارى صفحه ۳۶۴ از پس آینه در بعض نسخ کر با که واسطه است پس بنا بر اول معنی (ورنه) آنست که اگر آینه نبود و بنا بر ثانی معنی آن اگر با خبر بودی -

الاصل ص ٢٨٦ س ١ - (تلقين الشيخ)

الشيخ - الانسان الكامل فى علوم الشريعة والطريقة والحقيقة قال الكاشانى الشيخ نائب
النبي والشيخ المتصرف فى المريد على نحو يجلى مرأت قلبه و يصفها من كل صدد فيها من الهوى
والطبيعة ومقام الشيخ اعلى من كل مقام وما يشاء يفعل -

مصباح الهداية ص ٢٢٦ - مولانا -

كابين دعاى شيخ نه چون هر دعاست فمانى است و گفت او گفت خداست
والشيخ يلبس المريد الخرقة ليعلم المريد انه مقبول الحق والخرقة نوعان خرقة ارادة وهى
تنبئ عن حسن فراسة الشيخ فى باطن المريد وتبشيره بصدق ارادته وخرقة التبرك وهى تنبئ عن
حسن ظن المريد بالتبرك بخرقة الشيخ ليوصيه بالعمل باحكام الشريعة والمؤانسة مع اهل
الطريقة وخرقة الولاية وهى للمريد اللذى يربيه الشيخ ويرسده الى هداية الخلق مصباح الهداية
ص ٢١٢ - ١١٥ وفى صفحة من حواشى كشف الايات توصيف الخرقة والمرقة وآدابها -

الاصل ص ٢٨٦ س ١ (تلقين حق)

الحق - قال مؤلف اللع الحق هو الله بحكم (ان الله هو الحق المبين وقال الهجویری فى
اللع ص ٣٢٦ - الحق هو الله وما اوجبه الله وعند التفتازانى الحق الحكم الموافق للواقع يطلق على الدين
والمذهب والعقيدة - ص ١٤٩ فرهنگ اصطلاحات العرفا

الاصل ص ٢٨٦ س ٢ (با صورت آدسى)

الصورة - العقل الاول والنفس الكلية والصورة الالهية الانسان الكامل و صورة الارادة
توجة النفس الى شهود وقوع جميع الاشياء بارادته تعالى ص ٧ ه اصطلاحات شاه نعمه الله

الاصل ٢٨٧ س ١ (درپس آن آينه)

پرده - الحاجب بين الحق وعبد المانع بين العاشق والمعشوق وهى من لوازم الطريق من
جهة المعشوق كما قال العطار

ای پرده ساز گشته درین دیر پرده در تا کی چو کرم پیلہ نشسته بپرده در

والحجاب ايضاً عند الصوفية بهذا المعنى كما فى مصنفات بابا افضل ج ١ ص ٤٢ - واصطلاحات

شاه نعمه الله ص ١٦ وحجاب العزة عندهم الحيرة تاريخ التصوف ص ٦٤٤ -

آينه - المرأت وعند الصوفية الانسان لانه مظهر الذات والصفة والاسماء وفيه قال شاه نعمه الله

آينه كائنات مظهر تمثال تست حسن تو در آينه گشته عيان فى المثل

وقال فى رياض العارفين ص ٣٨ - المرأت هى المظهر سواء كان علمياً او ذهنياً او خارجياً
و مرأت الحضرتين اى الوجوب والامكان الانسان الكامل وهو ايضاً مرأت حضرة الالهية بالذات
والصفة كشاف اصطلاحات الفنون ج ١ ص ٦٠٦ واصطلاحات شاه نعمه ص ٢١ - و مرأت الحق
الانسان الكامل و مرأت الكون الوجود المضاف الواحدى لان الاكوان والاصناف والمظاهر

والاحكام تظهر فيه - الكشف ج ١ ص ٦٠٦ و سرأت الوجود التعينات الباطنية التي صورها الاكوان كما فى اصطلاحات الصوفية المخطوط بنقل فرهنك مصطلحات العرفاء -

الاصل ص ٢٨٦ س ١ (طوطى در آينه)

شبه ابن سينا فى قصيدته العينية روح الانسان بالورقاء و رجوعها ايضاً الى العالم العلوى كما انه شبه فى رسالته المعروفة برسالة الطير روح الحكماء بالطيور الحرة - طبقات الاطباء ابن ابي اصيبعة طبع مصر ج ٢ ص ١٠ - و ورد تشبيه الروح الانسانى بالبيغاء والطاوس والصقر السلطاني - مولانا -

مرغ بى اندازه چون شد در قفص كفت حق بر جان فسون خواند و قصص
و ذلك لان الحكماء و المتكلمين فى الاسلام يرون الروح جوهرآ مجردآ له القدرة بالتصرف فى البدن و تدبيره - و تنبيهه -

وللغزالي ابو حامد محمد بن محمد (٥٠٥ - ٤٥٠) رسالة الطير ذكر فيها كيفية اجتماع الطيور و خلاصتها من القفص كما فى شرح احوال شيخ فريد الدين العطار و بيان آثاره ص ٣٣٤ - ٣٣٦ - من انتشارات انجمن آثار ملي ايران و فى كليله و دمنه باب باسم الحمامة المطوقة و ذكرت فى رسائل اخوان الصفا طبع مصر ج ١ ص ٦٣ بانها ملمحة الى حبس الروح و طريق خلاصتها -

الاصل ص ٨٦ س ١ (آورده رو)

الوجه بلسان الصوفية - فياضية الحق باعتبار ذاته و بمصداق (اينما تولوا فثم وجه الله)

كما قال مظفر الكرماني

وجه چه بود مجمع حسن بتان باغ دل بستان عشق عاشقان
وجه او بى پرده چون مشرق شود ديده ها را معنى و مغرق شود

الاصل ص ٢٨٨ س ١ (جسم ولى)

الجسم - عند الصوفية ما تركب من الاجزاء المتفرقة - قال مولانا

جسم خاك از عشق بر افلاك شد كوه در رقص آمد و چالاك شد

واراد به ان الجسم الترابى تسرب فيه العشق الالهى و تعالى حتى صعد الافلاك و شمل الاكوان

كلها و فسروه الشراح للمثنوى بمعراج الرسول (ص) و عيسى و ادريس الى السموات -

الولى - عند بعض (العارف بالله) الكشف ج ٢ ص ١٥٢٨ - وعند بعض الفانى فى حال

ذاته و الباقي فى مشاهدة الحق النفحات ص ٥ و بين الولى و النبى عموم و خصوص مطلق لان كل

نبى ولى و كل ولى لا يلزم ان يكون نبياً كما ولىاء أمة محمد (ص) و قال القيصرى ص ٥ : الولاية

باطن النبوة و انبياء الله اوليائه و اولياء الله مستورون كما قال (اوليائى تحت قبائى لا يعرفهم

غيرى الا اوليائى) و قال ابو يزيد الولى الصابر فى قيد الاسر و النهى وهو لا يستور ولا مشهور

كشف المحجوب ص ٧٠ - ٢٧٤ - شرح القيصرى ص ٤٤

واولياء الله الاقطاب - الافراد - الاوتاد - البدلاء - النقباء وهم اربعون ألفاً لايعرف احدهم الاخر - راجع شرح گلشن راز ٢٨٠-٢٨٧ وكشف المحجوب ص ٢٦٩ -

الاصل ص ٢٨٦ س ٤ (لا تحرك به لسانك ان هو الا وحى يوحى) (قراءة القرآن)
وردت احاديث صحيحة ضافية فى فضيلة قراءة القرآن منها فى كنوز الحقائق طبع الهند ص ١٣٢ واحياء العلوم للغزالي طبع مصر ج ١ ص ١٩٥ - (من قرأ القرآن فكأنما شافهته و شافهته)
(من قرأ القرآن فكأنما أدرجت النبوة بين جنبه الا انه لا يوحى اليه) وفى مقدمات كتب التفسير كثير من مثل ذين الحديثين - وذكر الغزالي للقراءة عشرة شرايط وقال ابوطالب الملكى من قرأ القرآن لا بشرط التعقل والتحقيق كانت قرائته كالشرك الخفى وكان عدد القراء الماهرين بقراءة القرآن فى صدر الاسلام أربعة ثم تعددت حفظة القرآن وتنوعت قرائنهم واشتهر منهم القراء السبعة اللتى كانت تقرأ سبعة قراءات كما هو مذكور فى تاريخ القرآن وعلومه وآداب قرائته المدونة غالباً فى اوائل التفسير للطبرى والطبرسى وابى الفتوح الرازى واحياء العلوم وقوت القلوب وغيرها -
الوحى - من خواص النبوة وهو الكلام الالهى بواسطة جبرئيل والحديث النبوى بلا واسطة جبرئيل ولمولانا

پس محل وحى باشد گوش جان وحى چه بود گفتن از حس نهان
وفى مقدمة ابن خلدون بحث فلسفى ضا فى عن الوحى فى الكلام عن الادراكات الغيبية
الاصل ص ٢٨٨ س ٦ (ليك از معنى مرغان بى خبر)
العلم - فى اصطلاح الصوفية نور مقتبس من مشكاة النبوة فى قلب المؤمن ويفترق عن العقل بان العقل قطرى والعلم يخص المؤمن وعلماء الاصول لا تفرق بين العلم والمعرفة بخلاف المتصوفة قال البلخى العلوم ثلاثة علم من الله وعلم مع الله وعلم بالله ولهم فى شرحه كلمات مذكورة فى مصباح الهداية ص ٣٤ وكشف المحجوب ص ٩٨ وشرح المنازل ص ١٢٨ وشرح كلمات باباطاهر ص ٩ والعلم عندهم - علم الآخرة اكسير العارفين ص ٢٨٢ - علم الاخلاص - علم الاخلاق الكشاف ج ٢ ص ٤٨ - العلم الالهى - العلم بالله - علم الحال مصباح الهداية ص ٤٦ - علم الحقائق علم الخواطر مصباح الانس ص ١٣ - علم السعة ص ٥٠ مصباح الهداية - علم الشريعة للمع ص ٢٣ - علم الضرورة مصباح الهداية ٧١٠ - العلم الضار مصباح الهداية ٣٧ - علم القيام ص ٥٤ مصباح الهداية - العلم اللدنى الكشاف ج ٢ ص ١٥٦٦ - العلم النافع ٣٦ مصباح الهداية - علم اليقين وعين اليقين وحق اليقين كما فى الرسالة القشيرية ومقدمة گلشن راز ص ١٠٦ وكشف المحجوب ص ٩٧ - وعلوم الصوفية - الرسالة القشيرية ص ٤٤ - وتفصيل ذلك فى فرهنگ مصطلحات العرفاء الفارسي والعلم النظرى والاستدلالي عند فرقة من الصوفية مانع عن الوصول وعند الاسماعيليين ان العلم يجب تلقيه من الامام او الحجة له ومولانا يخالفهم فى مقالتهم ويقول

از نظر چون بگذری و از خیال گشته باشی نیم شب شمع وصال
 الاطلاع على مقالة الصوفية في ترك العلم يلزم الرجوع الى تلبیس ابلیس طبع مصر ص
 ۳۲۰-۳۲۴ - وتبصرة العوام طبع طهران ص ۱۳۲ - وللغزالي في احياء العلوم ج ۳ ص ۱۸-۱۹
 طبع مصر تفصيل مشيع بالامثلة والادلة على ان ترك العلم النظري مع تصفية الباطن والعزلة والمجاهدة
 يوصل العارف الى مرتبة الكشف وتلقيه العلم لباوسطة - محي الدين بن عربي العلم الموصل عنده
 علم السلوك لاسواه مولانا ايضاً مثله كما قال -

زين همه انواع دانش روز مرگ دانش فقر است سازد راه و برگ
 وكل من علماء الفقه والحديث والتفسير والكلام استدل لفرضية علمه بقوله (ص) طلب العلم
 فريضة وانه قصد علمه لاسواه - في احياء العلوم ج ۱ ص ۱۲ - ۱۰ طبع مصر و الفتوحات المكية
 ج ۱ ص ۸۰۸ بحث وافي عن ذلك

الاصل ص ۲۸۸ س ۱ (عقل كل را)

عقل الكل والعقل الاول عند اهل النظر جبرئيل وعند الصوفية الروح او روح القدس وفي
 اصطلاحهم هو مرتبة الوحدة او النور الحمدي - وفي كلمات باباطاهر العقل سراج العبودية وقال
 بعض العقل الة التمييز وفي اصطلاح الحكماء القوة المدركة للمكليات وربما سموه النفس الناطقة

الاصل ص ۲۸۸ س ۱ (خویش را)

النفس - في حاشية كشف الايات يأتي بحث ضا في عن النفس وحقيقتها عند الصوفية
 وعند الحكماء -

الترجمة ص ۲۸۸ س ۱ (القطب الولي)

القطب وتوصيفه في حاشية كشف الايات ص ۱۱

الاصل ص ۲۲۶ س ۱۲

المثل والمثال في الشرح العربي من هذه الصفحة - و ص ۴۱ من حاشية كشف الايات

بقية حاشية سبزواری در اسرار بر پاورقی ص ۲۸۸

چون وجود ولی با صفات و با کلیت و حیطت مرآتیت از برای کل دارد ولی مرید ناقص
 بصورت منخیت دارد که جنبه معنیش بالفعل نشده این است که درآینه جسم ولی فرمود عقل کل
 را که عقل عقول کلیه است و گذشت که آدم ناسوتی ظل آدم جبروتی است و آن ظل لاهوتی و آنها
 تکلم با خدا دارند و جبروتی مکانش عالم جبروت و زبانش دهر اعلی و ناسوتی در مکان و در
 زمان عالم طبیعت است پس مرید که در عالم ناسوتست خبر ندارد از سراد که در عالم جبروت یا
 لاهوتست (هم صغیر مرغ) تمثیل دیگر است (کارد دهان) این تمثیل اولیست از نسخه اندر
 دهان (جز سلیمان) که مطلق الطیر با معنی را متعلم شده بود از حق نه چون صغیر زنان که
 صورت آسوزند و از معنی پیچبرند -

(١) تابع الحيرة ص (١١٢) كشف الايات

في السئوال عن اسرار الخلقة والشرعة والمعرفة والانابة

أَمِنْ ظَهَرٍ إِلَى بَطْنٍ إِلَى قَبْرِ
سَأَلْتُ اللَّهَ حَيْرَانًا وَلَا أَدْرِي
أَبِي هَبْ أَدَمًا إِبْلِيسُ اغْوَاهُ
أَمِنْ عَدَلٍ بِذَنْبٍ جَرَّهُ غَبْرِي
فَوَالْعَصْرِ كَمَا انْزَلْتَ فِي الذِّكْرِ
يُرَى بِاللَّفْظِ مُخْطَرًا وَبِالْمَعْنَى
أَتَى بِالْقَسْرِ مِنْ دَاجٍ إِلَى دَاجٍ
كَمِثْلِ الْفَارِ مِنْ ثَقْبٍ إِلَى ثَقْبٍ
أَجِيبْ مُسْتَرْشِدًا يَا رَبِّ مَا فَعَرِي

أَتَجَابَ الْحَقُّ مِنْ لُطْفٍ أَيْ عَبْدِي
بَرَأْتُ الْخَلْقَ مِنْ جُودٍ وَمَا قَصْدِي
بِمَا يَأْتِي بِرَى الْمُثْقَالِ مِنْ ذُرٍّ
وَمَا نَفَعِي إِذَا مَا كَانَ مُرْتَضًا
أَنَا نُورٌ وَظَلَمِي النُّورُ فَيَبَاضُ
بِيَوْمِ الْبَعْثِ عُرْبَانًا مِنَ الْقَبْرِ
فَيَكُنْسِي خِلْعَةَ الدِّيَاجِ سَبَاقًا
إِلَى رَوْحٍ وَرَبْحَانٍ وَجَنَّاتٍ
بِهَا مَا شِئْتَ مِنْ حُورٍ وَوَلَدَانٍ

فَقُلْتُ رَبِّي الْمَتَانُ مِنْ جُودٍ
لِمَهْ أَتَيْكَ مِنْ قَبْرِ إِلَى قَصْرِ
وَهَلْ قَدْ كُنْتُ فِي التَّكْوِينِ وَالذَّرِّ
وَكَنْتُ الْبُلْبُلُ الْغَرِيدَ صَدَّاحًا

سَأَلْتُ اللَّهَ عَنْ وَزْرِي وَعَنْ أَمْرِي
بِأَنِّي الْتَوَالَهُ الْتَحِيرَانُ لَا أَدْرِي
وَتَحَاهُ عَنْ الْفِرْدَوْسِ لِلْبَرِّ
أَكُونُ الْعُمَرَى فِي سِجْنٍ وَفِي وَزْرِ
بِلَا ذَنْبٍ غَدَى الْإِنْسَانُ فِي خُسْرِ
رَهْنِ الْقَسْرِ فِي قَيْدٍ مِنَ الْجَبْرِ
سَرَى بِالْجَبْرِ مِنْ غُورٍ إِلَى غُورٍ
كَمِثْلِ الضَّبِّ مِنْ جَحْرِ إِلَى جَحْرِ
وَمَا فَرَقِي عَنْ الْحَيَوَانِ وَالْمَخْزَرِ

أَطِيعْ أَمْرِي تَفَرُّ بِالقُرْبِ وَالْأَجْرِ
سِوَى الْإِحْسَانِ لِلْإِنْسَانِ وَالْبَرِّ
لِخَيْرٍ كَانَ أَوْ شَرٍّ كَمَا يَدْرِي
وَمَا ضَرِي إِذَا مَا كَانَ بِالْئُثْمِ
عَلَى الْإِنْسَانِ وَالْأَكْوَانِ وَالْبَدْرِ
يَجِيءُ الْحَشَرَ بِالْزُلْفَى وَبِالْبِشْرِ
إِلَى قَصْرِ مِنَ الْيَاقُوتِ وَالْدُرِّ
بِهَا الْإِتِهَارُ مِنْ خَمَرٍ حَتَّى تَجْرِي
وَأَكْوَابٍ وَمِنْ أَنْسٍ وَمِنْ سُكْرِ

عَلَى الْإِنْسَانِ بِالْخَلْقِ وَبِالنَّشْرِ
لِمَه لَمْ آتِ مِنْ قَصْرِ إِلَى قَصْرِ
مِنْ الْعَاصِينَ فِي جُرْمٍ وَفِي وَزْرِ
عَلَى الْأَزْهَارِ بِالتَّسْيِيجِ وَالشُّكْرِ

بِلا جُرْمٍ حَصَصْتَ مِنْ جَفَاءٍ رَيْشِي
 بِهَذَا الدَّاءِ بِي جَرَحًا عَلَى جُرْحِ
 وَمَاذَا فَضْلُ جَبْرِيلَ فَقِي خَيْرِ
 وَهَبَهُ كَانَ مِنْ نُورٍ وَمِنْ طِينِ
 إِلَهِي الضُّرُّ أَغْوَايَ فَأَدْرِكُنِي
 فَمَا قَلْبِي لِمَا عَانَيْتُ فِي قُفْلِ
 بَطْطَسِيمٍ وَحَامِيمٍ وَمَا فِيهَا
 أَجِبْ مُسْتَرَشِدًا يَا رَبِّ لَا يَدْرِي

وَضَعْتَ الْقَيْلَةَ فِي الْقُدُسِ أَحْقَابًا
 وَمَا لِلْكَعْبَةِ وَالْقُدُسِ مِنْ فَرْقٍ
 وَأَنْتَ أَنْتَ فِي الْغَارِ وَفِي الدَّيْرِ
 وَأَنْتَ الْعَبْدُ فِي التَّكْوِينِ وَالذَّرِّ
 فَمِنْ دَالِ الْمُؤْمَنِ الْمُرْتَضِ مِنْ قَلْبِ
 وَمِنْ ذَا ضَارِبِ النَّاْفُوسِ لَا يَهْوِي
 وَكَيْفَ الْوَفْقُ مِنْ عَيْسَى وَمِنْ مُوسَى
 وَأَنْتَ لِي بِفَهْمٍ مَابِهِ جَاءَ
 وَمَا مَعْنَى الْبِدَا وَالنَّسَخِ مِنْ رَبِّ
 دَرَى بِالْحَمَلِ لِلْأُنْثَى وَمَا جَنَّتْ

فَقُلْتُ ذَا وَلَمَّا يَنْقَضِ قَوْلِي
 رُويْدًا وَيَكُنْكَ لَا تَهْجُرُ وَلَا تَهْذَرُ
 فَمَا فِي الْأَرْضِ مِنْ سَهْلٍ وَمِنْ وَعْرٍ
 وَمَا فِي الْعَالَمِ الْعُلُوِّ مَخْزُونٍ
 أَحَاجِي وَالْغَايَ سَمْتُ حَسَلًا

فَشَمَّ الْقَلْبُ مَيْسِي انْسَلَّ مَبْرِيًا
 وَصِيرْتُ كَابِنٍ بِسَطَامٍ وَمَنْصُورٍ

وَهَدَمْتُ بِلَا ذَنْبٍ بَدَى وَسْكَرِي
 أَرَدْتُ وَالْأَذَى جَمْرًا عَلَى جَمْرِ
 هُوَ دَوْمًا أَنَا فِي النُّوَيْلِ وَالشَّرِّ
 أَنَا لَيْمٌ لَا أَلْكُ كَالدُّرِّ وَالتَّبْرِ
 أَلَسْتُ الْمَالِكُ لِلنَّفْعِ وَالضَّرِّ
 وَهَلْ سَمِعِي لِمَا أَبْدَيْتَ فِي وَفَرِ
 مِنَ الْأَسْرَارِ وَالرَّحْمَنِ وَالْفَجْرِ
 بِيَمَا تُبْدِيهِ مِنْ سِرٍّ وَمِنْ جَهْرِ

لِعَمِّهِ غَيَّرْتُهَا لِلْبَيْتِ وَالْحَجْرِ
 كِلَا الْبَيْنَيْنِ مِنْ طِينٍ وَمِنْ صَخَرِ
 وَفِي التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ وَالذِّكْرِ
 وَفِي الْمَهْدِ وَفِي الْقَبْرِ وَفِي الْحَشْرِ
 يُحِبُّ الْغَارَ لَا يَلُوى إِلَى الدَّيْرِ
 أَذَانُ الصُّبْحِ بِالتَّرْتِيلِ وَالذِّكْرِ
 وَمَا قَالَا مِنَ التَّثْلِيثِ وَالْوَتْرِ
 وَمَا لِي لَهْجَةُ السَّرِيَانِ وَالْعَبْرِي
 دَرَى بِالسِّرِّ قَبْلَ الْخَلْقِ لِلْمَصْدَرِ
 دَرَى بِالْعَدِّ لِلنَّحْصِيَاءِ وَالذَّرِّ

دَهَنِي صَيِّحَةً اسْرَافِيلَ بِالنَّذْرِ
 فَإِنَّ الْكَوْنَ مَمْلُوءٌ مِنَ السَّرِّ
 وَمَا فِي الْبَحْرِ مِنْ سَطْنَجٍ وَمِنْ قَعْرِ
 مِنَ الْأَفْلَاكِ وَالْأَمْلاكِ وَالذَّرِّ
 عَنْ اسْطِرْلَابِ أَوْرَمَلٍ وَعَنْ جَفْرِ

وَمَنْطُوبِيَا كَطَيِّ الطَّرِيسِ لِلْمُسْقَرِ
 أَحِبَّ الصَّلْبَ وَالْإِحْرَاقَ فِي الْجَمْرِ

وَمِثْلَ الزَّقِيِّ مَمْلُوءاً مِنَ الْخَمْرِ
أُصْلِي الْعَصْدَ قَبْلَ الصُّبْحِ وَالظُّهْرِ
مِنْ الْآيَاتِ وَالْأَعْجَازِ وَالسِّحْرِ
وَمَا ذَارَتْ لِبَطْلِيمُوسَ فِي الْفِكْرِ
وَجَلَّتْ يُونُسَ الصِّدِّيقِ فِي الْبَرِّ
وَأَسْفَنَطَ عَلَى الْإِلْخَانِ وَالزَّهْرِ
وَلَا رَوْحِي سِوَى الْجَزَارِ وَالنَّحْرِ
وَلَا تَجْنَحْ إِلَى عَزْفٍ وَلَا زَمَرٍ

وَمِثْلَ الْعُودِ مَشْحُونًا أَتَا شَيْدًا
فَقَدَّتْ اللَّبَّ حَتَّى صِيرَتْ أَعْوَامًا
وَلَا أَرْنُو (لَبُورَانِ) (١) وَمَا فِيهَا
تَعَالِيمٌ سَمَّتْ عَنْ لُبِّ سُقْرَاطٍ
بِطَّنْ النُّحُوتِ ذُو النُّونِ أَهْتَدَى فِيهَا
أَلَا لَا تُسْقَى الْخَمْرِينَ مِنْ رِيقٍ
وَلَكِنْ مِنْ دَمِي أَسْقِيْنِي فَمَا رَاحِي
وَلَا تَرَكْنِ إِلَى خَمْرٍ وَنُدْمَانٍ

ضِبَاعَ الرِّيحِ فِي الْبَيْدَاءِ مِنْ عَمْرِ
وَلَا عَنْ يُونُسَ حَدَّثَتْ فِي مِصْرٍ
لِصَيْدِ الثَّعْلَبِ الْمَكَارِ فِي الْقَفْرِ
لِحَضَدِ الشَّوْكِ وَالطَّرْفَاءِ فِي الْبَرِّ

فَوَالْهَنَى عَلَى الْآيَامِ قَدْ ضَاعَتْ
وَلَا فِي بَابِلٍ انْتَرَعَتْ رَاوُقِي
تَرَكَتُ الْجُؤُذَرَ الْفَرَّارَ فِي الزَّهْرِ
وَعَفْتُ الْبَحْرَ بِالْمَرْجَانِ مَمْلُوءًا

(١) بوران اسم بنت الاستاذ الجواهري وهى اذ ذاك فى السنة التاسعة من العمر وله فيها جملة

قوافى منها القافية المشهورة التى مطلعها

واجر الحديث بايران و بوران

دع العراقيين و اترك خلانى

ومنها القافية التى انشدها اثناء ركوبه البحر عابراً الى الهند فى الباخرة (بالجورا) سن قبل

وزارت المعارف الايرانية للوقوف على نفائس الكتب المخطية العربية والفارسية المعزونة فى مكتباتها

القيمة - و مطلعها

من البحار عليها الموت رجراج

بينى وبينك (بابوران) امواج

تخلو من الماء فيها النجم وهاج

دارت على فما ارنو سوى جهة

ومدمع مثل موج البحر ثجاج

قلب (بينجود) مثل الجمر مضطرم

منى اليك سوى التوديع منهاج

يا ربة الحسن اعينى الطريق فما

تطوى السماء فان الحب معراج

وفى الفؤاد لك فى الحب منزلة

يعنولها الملك الضليل والتاج

للبحر سلطنة بالطبع قاهرة

ولا حصون شناخيبي وابراج

لم تحم منها بيوت ذات اعمدة

من المياه لهن الريح نساج

مسر بل بدروع افرغت حلقاً

من حاجة واليه الخلق محتاج

اثرى فما له فى تبر ولا ورق

وَمَعْقُوداً عَلَى السَّعْدَيْنِ وَالنَّسْرِ
غَنِيٌّ بِالسَّنَا وَالْأَهْلِ وَالْوَقْرِ
كَمَا بِالْفَضْلِ خُصَّتْ لَيْلَةُ الْقَدْرِ
أَجُوبُ الْفَقْرِ أَوْ آوِي إِلَى الْقَصْرِ
هُمَا قَدَاحُكَا الْمِيثَاقِ فِي هَجَرِي

زَمَانٍ كَانَ مِثْلِي الْبَيْتُ مَعْمُوراً
بِهَيْئَةٍ بِالصَّبَارِيَّانِ تَفَاحٍ
نَهَارٍ لِلشَّبَابِ اخْتَصَّ بِالشُّكْرِ
وَهَبْنِي صِرْتَ مَجْنُوناً وَفَرِهَاداً
فَتَأَيَّنَ الْوَصْلُ مِنْ لَيْلِي وَشِيرِينَ

يَرِ جَلِيئِهِ عَلَى الصِّيَادِ لِلْفَرِّ
بِمَا خُورِ الْهَوَى وَالْحَرْصِ وَالْغَدْرِ
أَبَاهَا إِدْمًا بِالطَّوْعِ لِلْكَفْرِ
وَتَهْوَى الصَّحْوَةِ جِنِّ الْلَهُوِّ وَالسُّكْرِ
مِنْ التَّبَتُّلِ وَالتَّسْلِيمِ وَالصَّبْرِ
وَصَلَّى التَّمَّ فِي تَمٍّ وَفِي قَصْرِ
وَلَا تَبْغِينَ مِنْ قُرْبٍ وَمِنْ أَجْرِ
صَلَاةِ الرُّوحِ لِلْوِلْدَانِ وَالْخَمْرِ

حَكَيْتُ الطَّائِرَ الْمُصْطَلَاةَ وَثَاباً
وَأَيْنَ الْفَرِّ مِنْ أَمَارَةٍ تَبْغِي
عَجُوزٍ أُمُّهَا حَيَاءٌ قَدْ وَاسَتْ
تُحِبُّ الصَّفُوفِ مُسْتَنْقِعِ نَشْنِ
خُلْدِي يَا رُوحَ لِيْلَرْحَمْنِ مِعْرَاجاً
وَصُدُومِي الْوَصْلِ فِي صَوْمٍ وَفِي فِطْرِ
وَلَا تَرْجِينَ مِنْ زُلْفَى وَمِنْ فَوْزِ
فَعَارٍ مَالَةٍ فِي الْقَبْحِ مِنْ ثَانِ

(۱) كَمْ هُمْ قَوْلَ الدَّرَاوِشِ كَثِيرٌ
يُسْفِرُونَ الْمِنْبَرَ وَالْمَحْفَلُ
أَخَذُوا حَتَّىٰ بِذَا الْقَوْلِ الْخَطِيرُ
وَيَنَالُونَ بِهَذَا الْأَمَلُ
(۲) فَهُمْ إِمَّا لَهُمْ مِنْ ذَا الْكَلَامِ
أَوَّلَهُمْ فِي الْآخِرِ تُهْدِي الطَّرِيقَ
مِنْ نَصِيبٍ لَمْ يَكُ ذَلُّوا مُدَامَ
رَحْمَةُ الْحَقِّ .. وَ يَقْفُونَ الْفَرِيقَ ..

منبر و محفل بدو افروختند

یا در آخر رحمت آمد ره نمود

(۱) حرف درویشان بسی آموختند

(۲) یا بجز آن حرفشان روزی نبود

فی بیان ان صاحب قلب رأى فى منامه كلبة حاملة وفى بطن تلك
الكلبة افراخها تنبح وتصيح وبقي متعجبا قائلا فى نفسه حكمة نبح الكلب
وصياحه الحراسة وصياحه فى بطن امه ليس بحراسة وايضا صياح الكلب
لاجل الاستعانة وطلب اللبن من امه وغيرهما من النفع وهنا ليمت فائدة
من هذه الفوائد فلما افاق من نومه ناجى حضرة الحق وقال وما يعلم
تأويله الا الله فاتاه الجواب ان سر الذى شاهده صورة حالة اولاء القوم
اللذين لم يخرجوا من حجاب السوى ولم تنفتح عين قلوبهم ومع ذا
يدعون البصيرة ويتقولون بمقالات ان لهم ثل القوة والنصرة
والحال انهم لم تصل منهم للمستمعين هداية ولا ارشاد

- (۱) ذَلِكَ الْوَاحِدُ فِي خَلْقِهِ أَرَبَعِينَ يَوْمَ . . فِي جَذْبَتِهِ . .
قَدْ رَأَى رُؤْيَا بِأَنَّ فِي ذَا الطَّرِيقِ كَلْبَةً حَامِلَةً صَارَتْ بِضِيقِ
(۲) سَمِعَ الصَّوْتَ لِوَلَدِ الْكَلْبَةِ صَدَقَةَ وَالحَالِ فِي ذِي الصَّدَقَةِ
كُلَّ وَلَدِ الْكَلْبَةِ فِي الْبَطْنِ لَمْ يَظْهَرُوا مِنْهُ . . لَيْدَرِي مَا أَلَمَّ . .

صاحب دل دید که سگی حامله در شکم آن سگ بچگانش بانگ میکردند
وتعجب ماند که حکمت بانگ سگ پاسبان نیست بانگ در شکم مادر پاسبانی
نیست و نیز بانگ جهت یاری خواستن و شیر خواستن باشد و غیرها
و آنجا هیچ زین فائدها نیست چون بخوش آمد با حضرت مناجات کرد
و ما یعلم تأویلہ الا اللہ جواب آمد که آن صورت حال قومى است که از
حجاب بیرون نیامده و چشم دل باز نشده دعوى بصیرت کنند
و مقالات گویند از اینکه نه ایشان را قوتی و یاری رسد
و نه مستعان را هدایتی و رشدی

- (۱) آن یکی سیدید خواب اندر چله در ره ماده سگی بد حامله
(۲) ناگهان آواز سگ بچگان شنید سگ بچه اندر شکم نامد پدید

- (۱) فَمِنْ الْأَصْوَاتِ تِلْكَ كَمَ غَدَى
 (۲) يَمْدِي جُرُوا الْكَلْبَةِ فِي الْبَطْنِ هَلْ
 فِي الدُّنَا هَلْ أَحَدٌ هَذَا نَظَرُ
 (۳) إِذْ مِنْ الْوَاقِعَةِ ذِي طَفَرَا
 نَفْسًا فِي نَفْسٍ زَادَتْ وَلَمْ
 (۴) أَبَدًا مَا أَحَدٌ فِي خَلْوَةٍ
 قَدَرٌ يَأْتِي سِوَى الْبَابِ لِمَنْ
 (۵) قَالَ يَا رَبِّي بِهَذَا الْمُسْكَلِ
 (۶) فَجَنَّا حِي أَفْتَحْ لَكِي كَثْرًا أَطِيرُ
 أَنَا فِي الْخَلْوَةِ عَنْ ذِكْرِ لَكَ
 (۷) لَهُ صَوْتُ هَاتِفٍ تَوَا وَصَلُ
 لَكَ مِنْ دَعْوَى بِلاَ حَقِّ لِمَنْ
- عَجَبًا فِي الْبَطْنِ كَيْفَ ذَا النِّدَا
 حَنْ جُرُوا .. كَلْبَةِ أَبَدِي فَشَلُ ..
 .. أَوْ بِهِ مُسْتَمِيعٌ عَنْهُ اخْتَبِرْ ..
 وَصَحَى فَالْحَيْرَةُ مِمَّا جَرَى
 يَعْرِفُ السِّرَّ وَيَدْرِي مَا أَلَمْ
 أَرْبَعِينَ يَوْمَ حُلِّ الْعُقْدَةِ
 بَرَأَ الْخَلْقَ .. وَجَادَ بِالْمَنْنِ ..
 لِي مَعَ قَالٍ وَقِيلٍ مُعْضِلِ
 مَتَفَحًّا فِي الْبَاغِ وَالرَّوْضِ أَصِيرُ
 قَدْ تَأَخَّرْتُ تَرَكْتُ وَرَدَكَا
 أَنْ مِثَالًا ذَا وَلَا غَيْرَ حَصَلُ
 هُمْ جُهَالٌ .. وَلِلْسَفَلِ رَكْنٌ ..

سگک بچه اندر شکم چون زد ندا
 هیچکس دیدست این اندر جهان
 حیرت او دسدم میگشت بیش
 جز که درگاه خدای عز وجل
 در چله وامانده ام از ذکر تو
 در حدیقه ذکر سیستان پرم
 کان مثالی دان زلاف جاهلان

(۱) پس عجب آمد ورا زان بانگها
 (۲) سگک بچه اندر شکم ناله کنان
 (۳) چون بچست از واقعه آمد بخویش
 (۴) در چله کس نی که کرده عقده حل
 (۵) گفت یارب زین شکال و گفتگو
 (۶) پر من بگشای تا بیرون شوم
 (۷) آمدش آواز هاتف در زمان

- (۱) مِنْ حِجَابٍ وَسِتَارٍ هُمْ مَا
 (۲) وَلَكُمْ قَالُوا مَجُونًا وَهَذَرُ
 كَانَ وَالْعِلَّةَ لَا الصَّيْدَ يُشِيرُ
 (۳) لَمْ يَرِ الذِّئْبَ لِكَيْ يَدْفَعَهُ
 (۴) فَمِنْ الْحَرَصِ وَمِنْ حُبِّ بَهْرٍ
 حَرِينٍ وَبَفْخُرٍ وَادِّعَاءٍ
 (۵) فَمِنْ الْحُبِّ لِجَلْبِ الْمُشْتَرِي
 فَبِلَا مَعْرِفَةِ الرَّجُلِ لَهَا
 (۶) مَعَ أَنَّ الْقَمَرَ لَمْ يَنْظُرُوا
 وَالضِّيَاءَ الْأَعْوَجَ قَدْ وَضَعُوا
- خَرَجُوا وَالْعَيْنَ سَدُّوا بَرَمَا
 أَنَّ صَوْتَ الْكَلْبِ فِي الْبَطْنِ الضَّرَزُ
 لَا هُوَ الْحَارِسَ فِي اللَّيْلِ يَصِيرُ
 لَمْ يَرِ اللَّصُّ لِكَيْ يَمْنَعَهُ
 لِلْعُلُوِّ هُمْ كَانُوا فِي النَّظَرِ
 جَرُّوا التَّزْوِيرَ .. جَرُّوا وَالرِّيَاءَ ..
 مَعَ إِخْلَاصٍ وَحَرٍّ كَثِيرٍ
 وَضَعَتْ تَضَعُهَا مِمَّا بِهَا
 كَمْ عَلَامَاتٍ إِلَيْهِ أَظْهَرُوا
 لَهُ إِذْ بِالْوَاقِعِ مَا أَطْلَعُوا

چشم بسته بیهوده گویان شده
 نی شکار انگیز و نه شب پاسبان
 دزد نادیده که منع او شود
 در نظر کند و بلافیدن جری
 بی بصیرت پا نهاده در فشار
 روشنائی را بدان کثر می نهند

(۱) از حجاب و پرده بیرون نامده
 (۲) بانگ سگ اندر شکم باشد زیان
 (۳) گرگ نادیده که دفع او بود
 (۴) از حرصی در هوای سروری
 (۵) از هوای مشتری و گرم کار
 (۶) ماه نادیده نشانها میدهد

(۱) در نسخه لکنهور و بحر العلوم (روشنائی را بدان کثر می نهند) و یروفق آن ترجمه

شده است -

- (۱) مِائَةُ آيَةٍ فِي وَصْفِ الْقَمَرِ
عَنْهُ غَضُّ طَلِبَاءٍ لِلْجَاهِ لَا
(۲) صَاحِبُ النِّفَعِ الْكَثِيرِ الْمُشْتَرِي
(۳) وَمَعَ رَيْبٍ وَشَكٍّ مِنْ كَثِيرٍ
ذَا الْفَرِيقُ الْمُشْتَرِي قَيْدَ الْهَبَاءِ
(۴) مُشْتَرِينَا نَحْنُ اللَّهُ اشْتَرَى
رُتْبَةً مِنْ غَمٍّ كُلِّ مُشْتَرِي
(۵) أَطْلُبِ الْمُشْتَرِي مَنْ طَلِبَا
(۶) لَكَ مِنْ يَدٍ وَخَتَمٍ إِحْذَرِ
تَسْحَبُ الْفِعْلُ لِعِشْقٍ لَا يُلِيقُ
ذَكَرَ لِلْمُشْتَرِي وَهُوَ النَّظَرُ
غَيْرِهِ وَالْعِزَّةُ بَيْنَ الْمَلَأِ
وَاحِدٌ لَكِنْ هُمْ فِي حَذَرٍ
حُبِّهِمْ لِلْمُشْتَرِي الدَّائِي الْحَقِيرِ
جَعَلُوا .. الزُّنْدَ لَهُمْ فِيهِ خَبِيْ ..
.. إِصْحَاحٌ أَنْتَ أَعْلَى فِي الْوَرَى (۱)
.. مَا بِهِ تَقَعُ عَظِيمُ الضَّرَرِ ..
.. لَكَ دَوْمًا عِلْمٌ مَا كَتَبَا ..
أَنْ لَكَ بِالْيَدِ كُلِّ مُشْتَرِي
مَعَ مَعْشُوقِينَ .. سَلْ أَهْلَ الطَّرِيقِ ..

(۱) الاية في سورة التوبة ان الله اشترى من المؤمنين اموالهم وانفسهم بان لهم الجنة
يقاتلون في سبيل الله فيقتلون ويقتلون -

صد نشان نادیده گوید بهر جا
لیکن ایشان را درو ریب و شکست
مشتري را باد دادند این گروه
از غم هر مشتري هین برترا
عالم از آغاز و پایان توست
عشقبازی با دو معشوقه بدست

(۱) از برای مشتري در وصف ماه
(۲) مشتري کو سود دارد خود یکی ست
(۳) از هوای مشتري بی شکوه
(۴) مشتري ماست الله اشترى
(۵) مشتري جو که جویان توست
(۶) هین مکش هر مشتري را تو بدست

- (۱) فِيهِ رَأْسَ الْمَالِ وَالنَّفْعَ أَبَدًا
لَمْ تَجِدْ إِذْ هُوَ بِالْكَلِّ فَقَدْ
(۲) مَا لَهُ فِي الْحَالِ سَعَرٌ نِصْفِ نَعْلٍ
(۳) حِرْصُكَ الْمَحْرُومَ وَالْأَعْمَى جَعَلَ
(۴) مِثْلُهُ الْمَرْجُومَ سَوَى قَوْمٍ لُوطٍ
مِثْلُهُ الْمَرْجُومَ سَوَى هَكَذَا
(۵) عَرِفُوا الْمُشْتَرِيَ مَنْ صَبَرُوا
(۶) وَالَّذِي عَنْ مِثْلِ هَذَا الْمُشْتَرِيَ
مِنْهُ إِقْبَالٌ وَحَظٌّ وَبَقَا
(۷) بَقِيَ آهَ الْحَرِيصِينَ أَبَدًا
- لَوْ هُوَ الْمُشْتَرِيَ كَانَ يَجِدُ
عَقْلَهُ وَالذُّبَّ .. مَعْتُوها يُعَدُّ ..
أَنْتَ يَا قُوتًا لَهُ تُبْدِي وَلَعَلَّ
لَكَ وَالشَّيْطَانُ مَكْرًا وَدَغَلٌ
مَعَ صَحْبِ الْفِيلِ ذِيكَ السَّخُوطُ
وَلَهُمْ جَرٌّ دَمَارًا .. وَأَذَى
إِذْ لِكُلِّ مُشْتَرِيَ مَا شَمَرُوا
قَدْ أَدَارَ وَجْهَهُ كَالْمُزْدَرِي
بِرٍّ .. كَدَّرَ مَا فِيهِ نَقَى ..
أَهْلَ ضُرَّوَانِ حَكَّوْا هُمْ بِالْحَسَدِ

نبودش خود قیمت عقل و خرد
تو برو عرضه کنی یاقوت و لعل
دیو همچون خویش مرجومت کند
کردشان مرجوم چون خود آن سخوط
چون سوی هر مشتری نشناختند
بخت و اقبال و بقا شد زان بری
همچو حال اهل ضروان در حسد

(۱) زو نیایی سود و مایه گر خرد
(۲) نیست او را خود بهای نیم نعل
(۳) حرص کورت کرد و محرومت کند
(۴) همچنان اصحاب فیل و قوم لوط
(۵) مشتری را صابران دریافتند
(۶) وانکه گرد آیند روز آن مشتری
(۷) مانند حسرت بر حریصان تا ابد

بیان قصه اهل ضروان و حسد هم للمساكين بان قال بعضهم لبعض
ابونا من بلاهة وسلامة خلقه اعطى دخل البستان للمساكين فوق العنب
يعطيهم عشرة واذا كان الزبيب والدبس منه يعطيهم عشرة واذا طبخ
حلوى يعطيهم عشرة وكان يعطيهم من القصيل العشر ولما يداس البيدر
يعطيهم العشر من دقيقه ولما يعجن يعطيهم العشر من عجينه ولما يجعله
خبزاً يعطيهم منه العشر لاجرم وضع الله تعالى البركة فى البستان
و الزرع على نحو جميع اصحاب البساتين محتاجون له بالاثمار
وبالفضة وهو غير محتاج الى كل احد ورأوا اولاده ذلك العشر
المكرر وما رأوه البركة تلك مثل المرأة اللتى رأيت ذكر الحمار
ولم تر القرعة

- (۱) رَجُلٌ صَالِحٌ لِلدَّبِّ انْتَمَى كَانَ بِالْمُقْبَى دَرَى عَقْلًا سَمَى
(۲) كَانَ فِي قَرْيَةِ ضُرَوَانَ الْيَمَنَ قَرُبَتْ سَمْعَتُهُ الْخُلُقُ الْحَسَنَ
(۳) مَعَ إعْطَاءِ الزَّكَاةِ الْكَفَّةَ لِلدَّرَاوِشِ لَهُ ذِي الْقَرْيَةِ

قصه اهل ضروان و حسد در ایشان بر درویشان که پدر ما از سلیمی قلب
دخل باغ را بمسکینان می داد چون انگور بودی عشر دادی بمسکینان
و چون مویز دوشاب شدی عشر دادی و چون حلوا و پالوده پختی عشر
دادی و از قصیل عشر دادی و چون خرمن کوفتی از کفه آمیخته عشر
دادی و چون گندم از کاه جدا کردی عشر دادی و چون آرد کردی
عشر دادی و چون خمیر کردی عشر دادی لاجرم حق تعالی در آن باغ
و کشت بر کنی نهاده بود که اصحاب باغها محتاج او بودندی هم بمیوه
هم بسیم او محتاج هیچ کس نی از ایشان فرزندان آن عشر دیدند
مکرر و آن برکت را نمی دیدند هم چون آن زن بدبخت
که کیر خر را دید و کدو را ندید

- (۱) بود مرد صالحی ربانی عقل کامل داشت پایان دانی
(۲) در ده ضروان بنزدیک یمن شهره اندر صدقه و خلق حسن
(۳) کعبه درویش بودی کوی او آمدندی مستمندان سوی او

- (۱) نَحْوَهُ الْمُحْتَاجُ قَيْدَ الْمُعْضَلَةِ
لَهُ مِنْ غَيْرِ رِيًّا عُسْرًا وَمِنْ
(۲) فَرَزَ عَنْ تَبَنِ إِنَّ عَادَ الدَّقِيقُ
وَإِذَا مَا صَارَ خُبْرًا هُوَ قَدْ
(۳) كُلُّ دَخَلَ عُسْرَهُ فَرَدًّا وَضَعُ
أَرْبَعَ مَرَّاتٍ يُعْطِي عُسْرَهُ
(۴) فَوَصِيَّاتٍ عَلَى مَرِّ الزَّمَنِ
(۵) لِجَمِيعٍ وَلِيْدِهِ بِاللَّهِ كَمْ
بَعْدِي مِنْ حَرِصِكُمْ لَا تَتْرَكُوا
(۶) لِيَدُومَ الزَّرْعُ كُلُّ وَالشَّمَرُ
- جَاءَ أَيْضًا مَنَحَ مِنْ سُبُلَةٍ
بِرٍّ أَيْضًا عُسْرًا أَعْطَى لَهُ إِنْ
أَيْضًا أَعْطَى عُسْرَهُ وَفَقَ الطَّرِيقُ
مَنَحَ مِنْ خُبْرٍ الْعُسْرَ بِجَدِّ
وَهُوَ دَوْمًا مِنْ جَمِيعِ مَا زَرَعَ
.. وَقَضَى فِي مِثْلِ هَذَا عُمَرُ ..
قَرَّرَ هَذَا الْعِصَامِيُّ الْحَسَنُ
كَرَّرَ الْقَوْلَ عَلَيْهِمْ بِالْقَسَمِ
قَسَمَ مَسْكِينٍ سِوَاهُ تَسْلُكُوا
يَلُودِ الطَّوْعِ لِلْحَقِّ يُقَرُّ

هم ز گندم چون شدی از که جدا
نان شدی عشر دگر دادی زنان
چار باره دادی ز آنچه کاشتی
جمع فرزندان خود را آن جوان
وا بگیرد از حریصی خویشتن
در پناه طاعت حق استوار

- (۱) هم ز خوشه عشر دادی بی ریا
(۲) آرد گشتی عشر دادی هم از آن
(۳) عشر هر دخیلی فرد انگاشتی
(۴) بس وصیتها کردی هر زمان
(۵) کالت الله قسم مسکین بعد من
(۶) تا بماند در شما کشت و ثمار

- (۱) كُلُّ دَخَلَ تَنْظُرُ كُلُّ تَمَرُ
 (۲) لَا يَتَخَمِينِ وَشَكِّ فِي مَحَلِّ
 إِصْحَاحِ ذَا لِلنَّفْعِ كَانَ الْعَتَبَةُ
 (۳) أَغْلَبَ الدَّخَلَ لَهَا التُّرْكُ أَبَدُ
 ثَانِيًا إِذْ هُوَ أَصْلُ لِلتَّمَرِ
 (۴) زَرَعَتْ أَكْثَرَ مِنْهُ وَالْأَقْلُ
 (۵) عَلِمَ إِنْبَاتُهُ مِنْ ذَا السَّبَبِ
 أَنْ لَهُ الْحَاصِلُ مِنْ ذِي الْأَرْضِ قَدْ
 (۶) أَيْضًا الْحَدَّاءُ مَا زَادَ عَلَى
 يَشْتَرِي فِيهِ أَدِيمًا سَخْتِيَانِ
- فَمِنَ الْغَيْبِ لَهُ الْحَقُّ نَشَرُ
 دَخَلَ إِنْ تُخْرِجُ كَثِيرًا وَأَقْلُ
 فَوْقَ نَفْعٍ تَضْرِبُ وَالْغَلْبَةُ
 تَزْرَعُ بِالْمَزْرَعِ الْوَافِي يَجْدُ
 .. وَ بِهِ تَلْقَى النِّجَاحَ وَالظَّفَرَ ..
 أَكَلْتُ حَيْثُ بِالشَّكِّ حَصَلَ
 نَفَضَ التُّرْكُ يَدَيْهِ .. مَنْ طَرَبَ ..
 كَانَ .. وَالنَّفْعَ بِهِ الْعَمَرُ وَجَدَ ..
 خُبْنِهِ .. مِنْ دَخْلِهِ مَا حَصَلَا ..
 لَهُ أَوْ جِلْدًا .. بِهِ الدُّكَانَ زَان ..

حق فرستادهست بی تخمین و ریب
 در گه سودست بر سودی زنی
 باز کرد که ویست اصل ثمار (۱)
 که ندارد او بروئیدن شکمی
 که غله‌ش هم زان زمین حاصل شدست
 میخورد چرم و ادیم و سختیان

(۱) دخلها و سیوه‌ها جمله ز غیب
 (۲) در محل دخل گر خرجی کنی
 (۳) ترك اغلب دخل را در کشت زار
 (۴) بیشتر کرد خورد زان اندکی
 (۵) زان بیفشاند به کشتن ترك دست
 (۶) کفشگر هم آنچه افزاید زنان

(۱) سیزواری صفحه ۳۶۵ ترك بضم اول باز کرد یعنی توهم از دخل بکار که در راه
 خدا خرج کردن باز کاشتن است در مزرع دل و در باطن دخل خرج است -

- (۱) فَأُصُولُ الدَّخْلِ هَذِي وَالْعَقْدُ
 (۲) فَبِإِشْكَ لَهُ الدَّخْلُ وَصَلَ
 مِنْ هُنَا ذَلِكَ الْعَطَاءُ وَالْكَرَمُ
 (۳) هَذِهِ الْأَرْضُ الَّتِي كَالسَّخْتِيَانِ
 وَادِرِ أَصْلَ الرِّزْقِ فِي كُلِّ نَفْسٍ
 (۴) فَبِأَصْلِ الْأَرْضِ لَوْ زَرَعَا زَرَعْتَ
 (۵) مِائَةُ الْأَفِ يُنْمُو هَبْكَ أَنْ
 أَنْتَ فِي الْأَرْضِ الَّتِي خَلَّتِ السَّبَبُ
 (۶) فَإِذَا عَامِينَ أَوْ أَكْثَرَ لَمْ
 مَا عَمِلْتَ غَيْرَ نَوْحٍ وَدُعَا
- تَفْتَحَ لِلرِّزْقِ أَيْضاً لَوْ يُسَدِّ
 مِنْ هُنَا أَيْضاً وَفِي جَهْدٍ حَصَلَ
 عَمِلَ أَيْضاً وَأَرْبَى بِالْكَرَمِ
 إِدْرِهَا حَسَبُ السِّتَارِ لِلْعِيَانِ
 لِلْإِلَهِ مِنْهُ كَلَّأَ يُلْتَمَسُ
 كَيْ أَزَاءَ كُلِّ بَذَرٍ قَدْ وَضَعْتَ
 جُهْداً الْبَذَرُ زَرَعْتَ فِي الزَّمَنِ
 حَرَّتْهَا زِدْتَ وَأَكْثَرْتَ الطَّلَبِ..
 يُنْمُو ذَلِكَ الزَّرْعُ مِمَّا بِهِ لَمْ
 وَعَلَى الْكَفِّ ضَرَبْتَ جَزَعَا

هم ازینها میگذشاید رزق بند
 هم از آنجا میکند داد و کرم
 اصل روزی از خدا دان هر نفس
 تا بروید هر یکی را صد هزار
 در زمینی که سبب پنداشتی
 جز که در لایه و دعا کف بر زنی

(۱) که اصول دخل اینها بوده اند
 (۲) دخل از آنجا آمدستش لاجرم
 (۳) این زمین سختیان پرده است و بس
 (۴) چون بکار در زمین اصل کار
 (۵) گیرم اکنون تخم را گر کاشتی
 (۶) چون دو سه سالی نروید چون کنی

- (۱) فَلَدَى اللَّهِ عَلَى الرَّأْسِ الْيَدَا
وَعَلَىٰ إعْطَائِهِ الرِّزْقَ الْيَدَانِ
(۲) رِزْقًا اسْتَلَّ مِنْهُ دَعْوُ زَيْدًا وَعَمْرُ
(۳) مِنْهُ لَا مِنْ كَنْزٍ أَوْ مَالٍ لَكَ
مِنْهُ لَا مِنْ عَمٍّ أَوْ خَالٍ أَبَدَ
(۴) آخِرَ الْأَمْرِ إِذَا مِنْهَا بَقِيَتْ
(۵) لَهُ تَدْعُو أَصْحَقُ فِي هَذَا النَّفْسِ
وَدَعِ الْبَاقِي لِكُنْ مَلِكُ الدُّنَا
(چون یفر المرء آمدمن آخیه)
- تَضْرِبُ تَطْلُبُ مِنْهُ الْمَدَدَا
لَكَ وَالرَّأْسُ مُدَامًا شَاهِدَانِ
سُكْرًا اسْتَلَّ مِنْهُ دَعْوُ بَنَجًا وَخَمْرُ
مُنْعِمًا سَلَّ فَهُوَ جُودًا حَسْبُكَ
نُصْرَةً سَلَّ .. فَهُوَ النَّصْرَ أَعَدَّ ..
خَالِيًا فِي النَّفْسِ ذَا مَنْ دَرَيْتَ
ذَلِكَ ادْعُوا فَهُوَ نِعَمَ الْمُتَمَسِّ
تَرْتُ .. وَالْفَوْزَ تَلْقَى وَالْهَنَاءَ ..
يَهْرَبُ الْمَوْلُودُ يَوْمًا مِنْ أَبِيهِ (۱)

(۱) فی البیت الاول اشار الی قوله تعالی - فاذا جاءت الصاخة یوم یفر المرء من اخیه وصاحبته وبنیه لکل اسره منهم یومئذ شأن یفتیه وفي البیت الثانی اشارة الی الایة فی سورة الزخرف (الاخلاء یومئذ بعضهم لبعض عدو الا المتقین -

- (۱) دست بر سر میزنی پیش اله
(۲) رزق از وی جو مجو از زید و عمرو
(۳) منعمی زو خواه نی از گنج و مال
(۴) عاقبت زینها بخواهی مانند
(۵) این دم او را خوان و باقی را بمان
- دست و سر بردادن رزقش گواه
مستی از وی جو مجو از بنگ و خمر
نصرت از وی جو نی از عم و خال
هین کرا خواهی در آن دم مانند
تا تو باشی وارث ملک جهان (۱)

(۱) بعد از این بیت این بیت در نسخه لکناهور آمده -

تا بدانی کاصل اصل رزق اوست تا هم از وی جو او که او رزق جوست

- (۱) وَلَإِذَا كُلُّ صَدِيقٍ خَصَصَا
صَنَمًا كَانَ وَذَا عَنْكَ الطَّرِيقُ
(۲) فَنَحْنُ النَّقَّاشُ تُلَوِّي وَجْهَهَا
(۳) أَنَسَ قَلْبٍ قَدْ وَجَدَتْ الْأَصْدِقَاءُ
أُظْهِرْتَ عَنْكَ انْتَشَنَتْ ضِدًّا بَدَتْ
(۴) إِنْتَبِهْ أَنْتَ وَقُلْ يَوْمِي الْهِنَا
مَا يَكُونُ غَدًا أَلْيَوْمَ وَقَعَ
(۵) فَيَلِي الضِّدَّ غَدُوا أَهْلُ الدُّنَا
(۶) فِي الْعِيَانِ ظَهَرَ مِنْ قَبْلِ أَنْ
(۷) أَنَا مَعَهُمْ عُمْرِي أَقْضِي الْمَتَاعَ
أَشْكُرُ اللَّهَ بِأَنْ فِي الصُّبْحِ قَدْ
- صَارَ فِي السَّاعَةِ تِلْكَ خَصْمَكَا
مَتَعَ مِنْ بَعْدِ أَنْ كَانَ الرَّفِيقُ
حَيْثُ مِنْ نَقَشٍ لَهُ بَانَ لَكَا
لَكَ فِي ذَا النَّفْسِ مَهْمَا الْعِدَاءُ
وَلَكَ الْخَصَمَ الْأَلَدُّ قَدْ غَدَتْ
حَازَ وَالسَّعْدَ بِهِ نِلْتُ الْعُنَى
فِي غَدٍ لَمْ الْقَ حُزْنًا وَجَزَعُ
هَذِهِ حَتَّى لِي قَبْلًا أَنَا
أُذْهِبَ أَيَّامِي قَيْدَ الْمِحْنِ
لِي مَعْيُوبًا شَرَبْتُ الدُّبَّ ضَاعَ
بَانَ لِي الْعَيْبُ وَاهْدَبْتُ الرَّشْدَ

که بت تو بود و از ره مانع او
چون ز نقشی انس دل می یافتی
وز تو برگردند و در خصمی روند
آنچه فردا خواست شد امروز شد
تا قیامت عین شد پیشین مرا
عمر با ایشان بپایان آورم
شکر که عیبش پگه واقف شدم

(۱) زان شود هر دوست آن ساعت عدو
(۲) روی از نقاش بر می تافتی
(۳) این دم اریاران با تو ضد شوند
(۴) تو بگو نک روز من پیروز شد
(۵) ضد من گشتند اهل این سرا
(۶) پیش از آن که روزگار خود برم
(۷) کاله معیوب بخریده بدم

- (۱) قَبْلَ أَنْ يَذْهَبَ عَفْوَاً مِنْ يَدَي
 (۲) آخِرَ الْأَمْرِ لَوِ الْمَعْيُوبَ بِأَنْ
 ذَهَبَ الْمَالُ وَالرُّوحُ انْتَلَفَ
 (۳) فَمَتَاعاً أَنَا أَعْطَيْتُ الذَّهَبَ
 (۴) أَشْكُرُ حَالاً بِأَنْ قَدْ ظَهَرَتْ
 قَبْلَ أَنْ يَذْهَبَ مِنْ عُمْرِي الْكَثِيرُ
 (۵) بَقِيَ فِي عُنُقِي الْقَلْبُ أَبَدَ
 (۶) وَغَدَاً لَمَّا لِي فِي بُكْرَةٍ
 لَهُ رِجْلِي أَنَا تَوَّاً يَعْجَلُ
 (۷) فَالْإِخْصَامَ لَوْ لَكَ الْوُدَّ أَعَدَ
- رَأْسُ مَا لِي .. مَعَ أَلْفٍ نَكِدَ ..
 يَا نَصِيبُ الْمَالِ وَالْعُمْرُ عِيَانُ
 لِمَتَاعٍ كَانَ ذَا عَيْبٍ أَسَفُ
 قَلْباً أَمْسَكَتُ .. لِي الدُّبُّ ذَهَبُ ..
 مِنْهُ ذِي الْقَلْبِيَّةِ .. هَبْ كَثُرَتْ ..
 .. وَبِهِ لَا أَعْلَمُ الْغَاوِي أَصِيرُ ..
 وَعَلَى عُمْرِي أَسِفْتُ مِنْ نَكْدِ
 وَجْهِ الْوَجْهِ مِنَ الْقَلْبِيَّةِ
 قَدْ سَجَبْتُ وَلِي طَابَ الْأَمَلُ
 حَرْبُهُ وَالْحَقْدُ مِنْهُ وَالْحَسَدُ

عاقبت معيوب بیرون آمدی
 مال و جان دادی پی کاله معیب
 شاد شادان سوی میخانه شدم
 پیش ازین که عمر نگذشتی فزون
 حیف بودی عمر ضایع کردم
 پای خود را واکشم من زود زود
 کوز حقد و رشک او بیرون زند

(۱) پیش ازین کز دست سرمایه شدی
 (۲) مال رفته عمر رفته ای نصیب
 (۳) رخت دادم زر قلبی بستم
 (۴) شکر چون قلبیش پیدا شد کمون
 (۵) قلب ماندی تا ابد در گردنم
 (۶) چون پگه تر قلبی او رو نمود
 (۷) یار تو چون دشمنی پیدا کند

- (۱) يُظْهِرُ لِلْخَارِجِ مِنْ صِدِّهِ
نَفْسَكَ الْآبِلَةَ وَالْجَاهِلَ لَا
(۲) أَشْكُرُ الْحَقَّ وَخُبْرًا فَرَّقَ
(۳) لَهُ تُعَدُّوا الْبَالِيَّ فِي عَجَلٍ
قَدْ حَرَجْتَ كَيْ بَذَا لِلْأَيْدِ
(۴) أَحْسَنُ الْخِلَافِ مَنْ دَلَّاءَ يَزِيدُ
حَبْلَ ذِي الْخِلْيَةِ وَالْوِدِّ قَدْ
(۵) ذَاكَ لَوْ كَانَ فُسْطَاطٌ رَفِيعُ
(۶) فَمِنْ الْقَلَابِ وَالْقَتَّانِ مَعَ
قَدْ نَجَوْتَ عِزَّهُ قَبْلَ الْأَجَلِ
- أَنْتَ لَا تُحْزَنُ وَلَا مِنْ حَقْدِهِ
تَجْعَلِ الْعَمَرَ وَلَا تَأْسَفْ بَلَى
أَنْ نَجَوْتَ لَمْ تَقْعْ فِي الْجَوْلَقِ
أَنْتَ مِنْ جَوْلَقِهِ وَالْخَلَلِ
تَسْأَلُ الْوَدَّ الصَّدُوقَ السَّرْمَدِي
مَنْ لَكَ بَعْدَ الْحِمَامِ .. مِنْ جَدِيدِ ..
صَارَ أَضْعَافًا .. كِثَارًا لَا تُحَدِّدُ ..
أَوْ هُوَ مَقْبُولُ سُلْطَانٍ شَفِيعُ
مَنْ غَدَى فِي دَغَلٍ أَوْ مَنْ خَدَعُ
فِي الْعِيَانِ قَدْ رَأَيْتَ .. مِنْهُ جَل ..

خویشتن را ابله و نادان مکن
که نگشتی درجوال او کهن
تا بجوئی یار صدق سرمدی
رشته یاری او گردد سه تو
یا بود مقبول سلطان و شفیع
عزاو دیدی عیان پیش از اجل

(۱) تو از آن اعراض او افغان مکن
(۲) بلکه شکر حق کن و نان بخش کن
(۳) از جوالش زود بیرون آمدی
(۴) نازنین یاری که بعد از مرگ تو
(۵) آن مگر سلطان بود شاه رفیع
(۶) رستی از قلاب و آشوب و دغل

- (۱) ذَا جَفَاءُ الْخَلْقِ كَانَ فِي الدُّنَا
قَدْ أَتَىٰ لَكِنَّ زَمَانًا سَتَرَا
(۲) مَعَكَ الْخَلْقَ يُخْلِقِ هَكَذَا
كَيَّ بَذَا لَاغْنٍ مَحِيصٍ وَجَهَا
(۳) فَيَقِينَا إِدْرِ ذَا أَنَّ الْجَمِيعَ
(۴) وَالْعُدُوَّ الْحَاطِرُونَ كَيَّ بَذَا
لَا نَذَرْنِي الْفَرْدَ مِنْ حَيٍّ أَحَدَ
(۵) أَأَنْتَ مَنْ كَانَ نَوَاهُ وَالْجَفَا
وَمِنْ الْعَدْلِ لَكَ أَيْضًا يُعَدَّ
(۶) صَاحِبَ الْأَنْبَارِ مِنْ عَقْلِ لَكَ
- لَوْ عَلِمْتَ كَنْزَ تَبِيرٍ وَثَنَا
.. فِي الرِّغَامِ بَعْدَ ذَا كَمْ ظَهَرَا..
سَيِّئًا سَوَىٰ وَبُغْضًا وَأَذَىٰ
يُلَوِي ذَاكَ السَّمْتَ .. فِيهِ خَصَا..
آخِرَ الْأَمْرِ هُمُ الْخَصْمُ الْوَضِيعُ
تَصْرَخُ فِي اللَّحْدِ تَقْرَأُ كَذَا
تَسْأَلُ تَدْعُوهُ فِي جُهْدٍ وَجَدَ
سَبَقَ الْعَهْدَ لِكُلِّ مَنْ وَفَىٰ
عَهْدُ كُلِّ مَنْ بَقِيَ .. كَانَ الْمُعَدَّ..
إِسْتَجِيعَ ذَا النَّصِيحِ وَالْبُرِّ لَكَ

گر بدانی گنج زر آمد نهان
تا ترا ناچار رخ زانسو کند
خصم گردند و عدو و سرکشان
لا تذرني فرد خوانان از احد
هم زداد تست عهد باقیان
گندم خود را بارض الله سپار

(۱) این جفای خلق بر تو در جهان
(۲) خلق را با تو چنین بدخو کند
(۳) این یقین دان کاندرا آخر جمله شان
(۴) تا بمانی با فغان اندر احد
(۵) ای جفایت به زعهد وافیان
(۶) بشنو از عقل خود ای انباردار

- (۱) فَيَأْرِضِ اللَّهُ دَعً حَتَّى يَبْذَا
سُوسَ الشَّيْطَانِ سَرْعَانَ أَقْبَلَ
(۲) فَهُوَ بِالْفَقْرِ دَوْمًا خَوْفًا
أَيُّهَا الصَّغُرُ اللَّذِي فَحَلًّا يُعَدُّ
(۳) أَنْتَ بَازِي الْمَلِكِ ذُو الْإِقْتِدَارِ
(۴) لَكَ صَيْدَ الْحَجَلِ تَعْدُو كَثِيرٌ
وَأَنَّهُمْ وَصَى لِأَنَّ أَرْضَهُمْ
(۵) هَبَكَ لِلنَّاصِحِ أَلْفُ دَاعِيَةٍ
(۶) مِائَةُ نَصِاحٍ يَتَلَطِّفُ تُبَيِّنُ
(۷) وَاحِدٌ مَا اسْتَمَعَ مِنْ جَدَلٍ
مِائَةُ مَرَّةٍ فَصِيحٍ بِالْبَيَانِ
- تَأْمَنُ مِنْ شَرِّ لَصِرٍّ وَأَذَى
وَيْلَكَ بِالْأَرْضَةِ .. لَا تَمِيلِ ..
لَكَ بِالْهَدْيِ .. الضَّلَالُ وَصَفًا ..
صِنْدُهُ مِثْلُ الْحَجَلِ .. إِمَّا وَرَدَ ..
وَعَزِيزُ الشَّائِنِ عَارٌّ وَشَنَارٌ
بَذَرَ وَعْظٍ نَثَرَ .. قَامَ نَذِيرٌ ..
مَلَحَتْ مَا نَفَعَ النَّصِاحُ لَهُمْ
لَزِمَ لِلنَّاصِحِ أُذُنٌ وَاعِيَةٌ
لَهُ وَهُوَ يُعْرِضُ الْجَنْبَ ضَمِينِ
.. فِيهِ أَوْ رَدٍّ يَحْقِدُ مُمْتَلِي ..
أَعْجَزَ .. أَلَا لَكِنَّ سَوَاهُ زَمَانِ ..

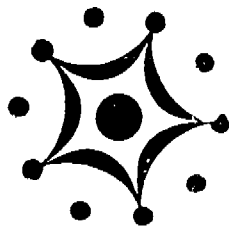
دیورا با دیوچه زوتر بکش
همچو کبکش صید کن ای نر صغر
ننگ باشد گر کند کبکت شکار
چون زمین شان شوره بد سودی نداشت
پند را اذنی ببايد واعیه
او زیندت میکند پهلوی تهی
صد کس گوینده را عاجز کند

(۱) تا شود ایمن زدزد و از شپش
(۲) کو همی ترساندت هر دم بفقر
(۳) باز سلطانی عزیز و کامیار
(۴) پس وصیت کرد و تخم و عظم کاشت
(۵) گرچه ناصح را بود صد داعیه
(۶) تو بصد تلطیف پندش میدهی
(۷) یک کس ناستمع ز استیزه رد

- (۱) قَائِلٌ مَنْ كَانَ يَسْمُو الْأَنْبِيَاءَ
نَضْحًا أَوْ حُسْنًا يَقُولُ وَنِدَاءُ
مَنْ هُمْ أَنْفُسُهُمْ فِي الْحَجَرِ
دَخَلَتْ .. أَبَدَتْ عَظِيمَ الْأَثَرِ ..
(۲) مَا مِنَ الْأَجْيَالِ وَالصَّخَرِ أَبَدَتْ
وَلَهُ لِلْعَمَلِ طَوْعًا عَدَتْ
فَمِنْ السَّيِّئِ حَظًّا مَا انْفَتَحَ
سَدُّهُ أَنَا وَلَا الصَّدْرُ انْشَرَحَ
(۳) مِثْلُ هَاتِيكَ الْقُلُوبِ مَنْ أَنَا
شَغْلُهَا كَانَ وَنَحْنُ فِي الدُّنَا (۱)
نَعْتُهَا كَانَ أَشَدَّ قَسْوَةً
.. هِيَ حَاشَا أَنْ تَكُونَ صَفْوَةً ..

(۱) الایة انا لما طغى الماء حملناكم على الجارية لنجعلها تذكرة ونعتيها اذن واعيه -
(۲) تم قست قلوبكم من بعد ذلك فهي كالحجارة او اشد قسوة -

- (۱) زانپیا باصحترو خوش لهجه تر
که بود که رفت دمشان در حجر
(۲) زانچه سنگ و کوه در کار آمدند
می نشاید بخت را بگشاده بند
(۳) آنچنان دلها که بدشان ما و من
نعتشان شد بل اشد قسوة

فی بیان ان عطاء الله و قدرته لیست موقوفة علی قابلیت کعطاء الخلق
لان عطاء الله قدیم و القابلیة اللتی اعطاها الله لعباده حادثة فان
عطاء الله صفته و القابلیة صفة المخلوق و لا یتوقف القدیم علی الحادث
و الا لزم ان یکون الحدوث محالا (ای لا یوجد حادث و الحال انه موجود)

(۱) حِیلَةُ ذَا الْقَلْبِ خُصَّتْ بِعَطَاءِ مُبَدِّلِ الْأَشْیَاءِ رَبِّ الْكِبَرِیَاءِ
فَالْعَطَاءُ لَهُ لَمْ یَشْرُطْ بِمَنْ قَابِلًا كَانَ لَهُ أَهْلٌ یَفْنُ (۱)
(۲) بَلْ عَطَاءُهُ كَانَ شَرْطَ الْقَابِلِ فَالْعَطَاءُ اللَّبُّ .. غَیْرُ زَائِلٍ ..

(۱) و هذا مثال عطاء الله لغير القابل فیکون قابلا کعصا موسى (فاذا هی ثعبان مبین)
و قوله تعالى (فاسلك يدک فی جیبک تخرج بیضاء) فان قلت ان الله تعالى یتجلی علی عبده بحسب
قابلیته و استعدادہ فكیف تكون لغير القابل یجاب بان الله تعالى له فیضان فیض اقدس و فیض
مقدس و الفیض الاقدس الاتی من الذات الالهیة الی الاعیان الثابتة فانه عارض شواہبها الكثیرة
مثاله کالنور الاتی من قرص الشمس الی الزجاجات المتنوعة و الفیض المقدس الاتی الی الارواح
من اعیان ثابتة کل احد قیاسا لاستعدادہ الازلی مثاله کالالوان المختلفة و الانوار المتلوثة من
الزجاجات المتنوعة داخل البیت فالفیض الاقدس لیس موقوفا علی القابلیة و الفیض المقدس یکون
علی حسب استعدادہ الازلی و قابلیته و الذی قرره سیدنا و مولانا بالنسبة الی الفیض الاقدس و الیه
اشار بقوله (نیست از اسباب تصریف خداست)

بیان آنکه عطای حق و قدرت او موقوف قابلیت نیست همچون داد
خلقان که آنرا قابلیت باید زیرا عطا قدیمست و قابلیت حادثست و عطا
صفت حقست و قابلیت صفت مخلوق و قدیم موقوف حادث نباشد و اگر نه
حدوث محال باشد

(۱) چاره آن دل عطای مبدلیست داد او را قابلیت شرط نیست (۱)
(۲) بلکه شرط قابلیت داد اوست داد لب و قابلیت همچو پوست

(۱) شرط نیست - در صفحه ۳۶۶ شرح سبزواری و صفحه ۸۱ جزء ۵ شرح بحر العلوم
راجع بقابلیت و شرط آن نزد حکما تفصیلی ذکر شده -

- (۱) وَلَهُ الْقَابِلُ قِشْرٌ مِنْ هُنَا
 فِي يَدِ مُوسَى عَطَاهُ زَمَنًا
 حَيَّةٌ صَارَتْ وَمِنْهُ الْيَدُ قَدْ
 لَمَعَتْ كَالشَّمْسِ بَيَضاءَ تُعَدُّ
- (۲) مِائَةُ الْآلِفِ أَلْفِ مُعْجَزَاتٍ
 لِلنَّبِيِّينَ الْهُدَاةِ فِي الْحَيَاتِ
 مَنْ هِيَ لَمْ تَأْتِ فِي لُبِّ لَنَا
 أَوْ ضَمِيرٍ سِعَةً جَلَّتْ ثَنَا
- (۳) فَمِنْ الْأَسْبَابِ مَا كَانَتْ أَبَدُ
 مِنْ تَصَارِيفَ لَهَا اللَّهُ أَعَدَّ
 مَا هُوَ الْمَعْدُومُ بَتًّا لَا يَصِيرُ
 قَابِلًا لِلْفَيْضِ .. كَثْرًا وَيَسِيرُ ..
- (۴) لَوْ لِفِعْلِ الْحَقِّ جَلٌّ وَعَلَا
 شَرْطُهُ الْقَابِلُ كَانَ أَوَّلًا
 لِلْوُجُودِ أَبَدًا مَا وَرَدَا
 قُطِّ مَعْدُومٌ .. فَشَرْطًا فَقَدَا ..
- (۵) سُنَّةٌ خَلَّى وَأَسْبَابًا وَكَمْ
 طُرُقٍ لِلطَّالِبِينَ مِنْ كَرَمِ
 تَحْتَ ذَا السِّتْرِ الَّذِي الْأَزْرَقُ كَانَ
 .. وَعَلَى السُّنَّةِ أَحْوَالُ الزَّمَانِ ..

- (۱) زین که موسی را عطا شعبان بود
 همجو خورشید کفش رخشان بود
- (۲) صد هزاران معجزات انبیا
 ثان نگنجد در ضمیر عقل ما
- (۳) نیست از اسباب تصریف خداست
 نیستها را قابلیت از کجاست (۱)
- (۴) قابلی گر شرط فعل حق بدی
 هیچ معدومی بهستی نامدی
- (۵) سستی بنهاده اسباب و طرق
 طالبان را زیر این ازرق تنق

(۱) نیستها را چه - چونکه در مرتبه احدیت نه اسم است و نه رسم و قابلیت آنهاست

در مقام کثرت و ربوبیات آنهاست صفحه ۳۶۷ سبزواری -

- (۱) قَدْ جَرَتْ لَكِنْ عَظِيمُ الْقُدْرَةِ رَبَّمَا خَرَقَ سِتْرَ السُّنَّةِ
 (۲) سُنَّةٌ مَعَ عَادَةٍ فِي لَذَّةٍ وَضَعَ الْعَادَةَ بِالْمُعْجَزَةِ
 (۳) خَرَقَ أَيْضاً لَنَا الْعِزُّ بَلَا فَلَهُ الْقُدْرَةُ عَنْ عَزْلِ السَّبَبِ
 (۴) أَنْتَ يَا مَنْ كُنْتَ قَيْدَ السَّبَبِ لَكِنْ الْعَزْلُ لِمَفْعُولِ السَّبَبِ
 (۵) كُلُّ مَا شَاءَ الَّذِي سَبَبَ قَدْ قُدْرَةُ مُطْلَقَةً وَالسَّبَبُ لَا تَظُنَّ .. إِيَّاكَ دَعَاهُ بِالطَّلَبِ .. (۱)
 أَوْجَدَ خَرَقَ دَوْمًا لَا يَحْدُ خَرَقَتْ دَوْمًا وَزَادَتْ غَلْبًا

(۱) ای لا تظن مثل العامة ان الله تعالى لا يقدر على عزل المسبب عن سببه -

- (۱) بیشتر احوال بر سنت رود
 (۲) سنت و عادت نهاده با مزه
 (۳) بی سبب گر عز بما موصول نیست
 (۴) ای گرفتار سبب بیرون میپر
 (۵) هر چه خواهد آن مسبب آورد
 گاه قدرت خارق سنت شود
 باز کرده خرق عادت معجزه
 قدرت از عزل سبب معزول نیست
 لیکه عزل آن مسبب ظن میبر (۱)
 قدرت مطلق سببها بر دورد

(۱) شرح بحر العلوم جزء ۵ صفحه ۸۲ ای گرفتار سبب یعنی ای آنکه گرفتار اسباب آمدی و درین دار دنیا شدی بیرون از سبب مشو که خداوند اسباب را با مسببات پیوسته کرده ولی مانند عامه مشو که گرفتار سبب اند و گمان میبرند که مسبب الاسباب معزول نکند بلکه قدرت با اوست هرگاه بخواهد آن را عاطل نماید -

- (۱) لَكِنْ الْغَلْبُ فَوْقَ السَّبَبِ
كَيْ يَهْدِيَ الطَّالِبُ يَدْرِي الطَّلَبُ
(۲) فَإِذَا مَا السَّبَبُ الْفَقْدَ يَلِيْقُ
يُطْلَبُ فَالسَّبَبُ حَقٌّ بَانَ
(۳) هَذِهِ الْأَسْبَابُ لِلْأَنْظَارِ قَدْ
حَيْثُ أَنَّ كُلَّ رَأٍ لَا يَلِيْقُ
(۴) وَجَبَتْ عَيْنُ يَخْرُقِ السَّبَبِ
(۵) تَقْلَعُ مِنْ أَصْلِهَا حَتَّى السَّبَبِ
عَبَثًا تَنْظُرُ جُهْدًا وَاکْتِسَابِ
(۶) كُلَّ خَيْرٍ كُلَّ شَرٍّ قَدْ وَصَلَ
لَا مِنْ الْأَسْبَابِ أَوْ أَيْ وَسِيطِ
- سَوَّقَ الْإِنْفَادَ وَفَقَّ الطَّلَبِ
لِلْمُرَادِ لَهُ .. فِي وَفَقِ السَّبَبِ ..
فَالْمُرِيدُ بَعْدَ ذَا أَيْ طَرِيقُ
فِي الطَّرِيقِ تَنْظُرُ وَفَقَ السُّنَنِ
كَانَتْ الْأَسْتَارَ لِلِسِرِّ نَمَدَ
يَنْظُرُ الصُّنْعَ لَهُ يَغْدُوا الْحَقِيقُ
عُرِفَتْ حَتَّى هِيَ لِلْحُجْبِ
تَنْظُرُ فِي لَا مَكَانٍ بِالطَّلَبِ
مَعَ دُكَّانٍ .. وَأَسْبَابِ الطَّلَبِ ..
لَكَ مِمَّنْ سَبَبَ مَا أَنْ حَصَلَ
يَا أَبِي مِمَّنْ يَذِي كَلًّا مُحِيطُ

تا بداند طالبی جستن مراد
این سبب در راه می آید پدید
که نه هر دیدار صنعتش را سزااست
تا حجب را برکنند از بیخ و بن
هرزه بیند جهد و اسباب دکان
نیست اسباب و وسایط ای پدر

(۱) لیک اغلب بر سبب راند نفاد
(۲) چون سبب نبود چه ره جوید سرید
(۳) این سببها در نظرها پردهاست
(۴) دیده باید سبب سوراخ کن
(۵) تا سبب را بیند اندر لامکان
(۶) از سبب میرسد هر خیر و شر

(۱) مَا هِيَ إِلَّا خَيَالٌ مُنْعَقِدٌ فِي الطَّرِيقِ الْوَاسِعِ حَتَّى يَجِدَ
فِي الدُّنَا يَبْقَى بِدَوْرِ الْغَفْلَةِ دَائِرًا عَصْرًا وَأَسْرَ الزَّلَّةِ

فی بیان ابتداء خلقه جسم آدم (ع) بامر و اشارته الى جبرئیل اذهب
وخذ من الارض قبضة تراب وفي رواية اخرى خذ من كل ناحية
من الارض قبضة من تراب

(۲) إِذْ أَرَادَ الصَّانِعُ خَلْقَ الْبَشَرِ لِابْتِلَاءِ الْخَلْقِ فِي خَيْرٍ وَشَرٍّ

(۳) جِبْرِئِيلَ الصِّدْقِ إِذْ ذَاكَ أَمَرَ مِنْ تُرَابِ الْأَرْضِ رَهْنًا.. يُعْتَبَرُ..

(۴) قَبْضَةً خُذَ وَالنِّطَاقَ فِي الْوَسْطِ عَقَدَ مِنْهُ وَالْأَرْضَ هَبَطَ

كُنِيَ بِهَذَا أَمَرَ رَبِّ الْعَالَمِينَ يُنْفَذُ مِنْهُ لَهُ الطَّوْعَ يُبَيِّنُ

(۱) جز خیالی منعقد بر شاه راه تا بماند دور غفلت چندگاه (۱)

در ابتداء خلقه جسم آدم (ع) که جبرئیل (ع) را اشارت آمد که برو

از زمین مشتی خاک بگیر و بروایت دیگر از هر ناحیه مشتی خاک بگیر

(۲) چونکه صانع خواست ایجاد بشر از برای ابتلای خیر و شر (۲)

(۳) جبرئیل صدق را فرموده رو مشتی خاکی از زمین بستان گرو

(۴) او میان بست و بیامد بر زمین تا گذارد اسر رب العالمین

(۱) سبزواری صفحه ۳۶۷ راجع باین دو کلمه (دور غفلت) چنین نوشته (دور عقلت)

بضم اول و سکون راء و عقل بکاف و جایز است بفتح اول و کسر راء و غفلت بغین معجمه و فاء چونکه فرقت -

(۲) اشارت است باین حدیث (ان الله خلق آدم من قبضته قبضها من جميع الاراضی فجاء

بنو آدم علی قدر الاراضی منهم الایض والاحمر والاسود و بین ذلک والسهل والحرون والخبیث

والطیب صفحه ۸۲ جزء ۵ شرح بحر العلوم -

- (۱) لِلتُّرَابِ ذَلِكَ الْمُؤْتَمِرُ يَدُهُ مَدَّ التُّرَابُ الْكَدِرُ
 (۲) نَفْسُهُ جَرَّ التُّرَابُ فَرَقَا خَاضِعاً مِنْهُ اللِّسَانُ أَنْ يَحْقُ
 (۳) دَعْنِي رُحْ وَلِي الرُّوحَ هَبْ رَحْمَةً مِنْكَ لِي الْوَيْ يَمَجِّلُ
 (۴) فِي مَجَرَّاتِ التَّكْلِيفِ وَفِي (۵) فَلِأَجْلِ ذَلِكَ اللَّطْفِ وَمَنْ
 وَلَدَيْكَ بِهِ لَوْحَ الْكُلِّ قَدْ (۶) مِنْهُ حَتَّىٰ بِهِ كُلُّ مَلَكٍ
- يَدُهُ مَدَّ التُّرَابُ الْكَدِرُ
 ثُمَّ مِنْ بَعْدِ التُّرَابِ أَطْلَقَا
 حُرْمَةَ الْفَرْدِ الَّذِي الْكَوْنُ خَلَقَ
 وَالْعِزَّانَ لِلْجَوَادِ الْأَشْهَبِ
 أَنَا مَالِي طَاقَةَ هَذَا الْعَمَلِ
 خَطِرُ اللَّهِ بِي لَا تَقْذِفِ
 لَكَ شَاءَ اللَّهُ مِنْ جُودٍ وَمَنْ
 أَظْهَرَ أَعْطَاكَ عِلْماً لَا يُحْدِ
 أَنْتَ عَلَّمْتَ عَلَيْكَ يَتَكِي

خاک خود را در کشیده و شد حذر
 کز برای حرمت خلاق فرد
 رو بتاب از من عنان خنک رخس
 بهر الله هل مرا اندر گذر
 کرد بر تو علم لوح کل پدید
 دائماً با حق مکلم آمدی

(۱) دست سوی خاک برد آن مؤتمر
 (۲) پس زبان بگشاد خاک و لابه کرد
 (۳) ترک من گو و برو جانم ببخش
 (۴) در کشاکشهای تکلیف و خطر
 (۵) بهر آن لطفی ده حقت برگزید
 (۶) تا ملایک را معلوم آمدی

- (۱) وَمَعَ الْحَقِّ تَكَلَّمْتَ لِحَدِّ
سَتَصِيرُ وَلِرُوحِ الْوَحْيِ مَنْ
(۲) وَعَلَى اسْرَافِيلَ فُضِّلَتْ لِأَنَّ
أَنْتَ لِلرُّوحِ وَلَا غَيْرَ تَلِيقُ
(۳) إِنْ تَفْخَ صُورِهِ حَقًّا غَدَى
نَفْخُكَ النِّشَاءَ لِلْقَلْبِ الْفَرِيدِ
(۴) إِنْ رُوحَ اللَّبِّ لِلْجِسْمِ الْحَيَاتِ
فَإِذَا صَارَ عَطَاكَ مِنْ عَطَاهُ
(۵) ثُمَّ مِيكَائِيلَ رِزْقَ الْبَدَنِ
(۶) سَعْيُكَ كَانَ هُوَ مِنْهُ الْعَطَاءُ
وَعَطَاكَ الرِّزْقَ أَنْتَ لَمْ يَسَعْ
- أَنْ سَفِيرَ الْأَنْبِيَاءِ ذِي الرَّشْدِ
مَا لَهَا الْجِسْمُ الْحَيَاتُ لَكَ مَنْ
هُوَ قَدْ كَانَ الْحَيَاتِ لِلْبَدَنِ
.. فِيهَا كُنْتَ جُدِيرًا وَحَقِيقًا ..
نَشَاءَ الْأَبْدَانِ فِيهَا انْفِرَادًا
كَانَ .. وَالرُّوحُ بِهِ اللَّطْفُ يَزِيدُ ..
صَارَ لِلْقَلْبِ .. وَكَمْ عَزَّ صِفَاتُ ..
فَإِضْلًا .. خَصَّكَ فِي لُطْفٍ سِوَاهُ ..
مَنْحَ وَالرِّزْقُ لِلْقَلْبِ السَّنِيِّ
مَلَأَ الذَّيْلَ بِكَيْلٍ .. مَا يَشَاءُ ..
لَهُ كَيْلٌ وَعَنِ الْحَدِّ اِرْتَفَعَ

تو حیات جان وحیی بی بدن (۱)
کو حیات تن بود تو جان تن
نفخ تو نشنو دل یکتا بود
پس زدادش داد تو فاضل بود
سعی تو رزق دل روشن دهد
داد رزق تو نمی گنجد بکیل

(۱) هم سفیر انبیا خواهی بدن
(۲) بر سرافیلت فضیلت بود زان
(۳) بانگ صورش نشئه تنها بود
(۴) مغز جان تن حیات دل بود
(۵) باز میکائیل رزق تن دهد
(۶) او بداد کیل پر کرده ست ذیل

- (۱) وَلِعِزْرَائِيلَ أَيْضًا مَعَ مَا
أَنْتَ مَنْ كُنْتَ كَمِثْلِ الرَّحْمَةِ
(۲) هَذِهِ الْأَرْبَعَةُ الْعَرْشَ أَبَدًا
لَا نَبِيَّاهُ بِكَ أَنْتَ الْأَرْبَعَةُ
(۳) وَيَوْمَ الْمَحْشَرِ أَنْتَ الثَّمَانِ
(۴) هَكَذَا عَدْتُ لَهُ تَبْكِي الْمَرَامَ
(۵) جِبْرِئِيلُ لِلْحَيَا وَالْخَجَلِ
(۶) رَبَطْتُ عَنْهُ لِفَرْطٍ مَا عَلَيْهِ
- فِيهِ مِنْ قَهْرٍ وَمَوْتٍ كَمْ سَمَى
سَبَقَتْ لِلْغَضَبِ بِالْهِمَةِ
حَمَلْتَ أَنْتَ لَهَا الْمَلِكَ يُعَدُّ
هَذِهِ فِثَّتْ بِعِلْمٍ وَسِعَةٍ
حَامِلِيهِ تَنْظُرُ ذَاكَ الزَّمَانَ
شَمَّ مِنْهَا.. مَا هُوَ ضَمْنِ الْكَلَامِ..
مَعْدُنُ الْإِيمَانِ ذِي لِلْسُبُلِ
أَقْسَمْتُ كَمْ ضَرَعْتُ تَبْكِي لَدَيْهِ

(۱) الایة فی سورة الحاقة - و بحمل عرش ربك ثمانية لما روى مرفوعاً انهم اربعة فاذا كان يوم القيمة اسدهم الله باربعة اخرى وقيل ثمانية صفوف ولا يعلم هذا الا الله -

- (۱) هم ز عزرائیل با قهر و عطب
(۲) حامل عرش این چهارند و توشاه
(۳) روز محشر هشت بین حاملانش
(۴) همچنین بر میشمرد و میگریست
(۵) معدن شرم و حیا بد جبرئیل
(۶) بس که لایه کردش و سوگند داد
- تو همی چون سبق رحمت بر غضب
سپهرین هر چهارند ز انتباه (۱)
هم تو باشی افضل این هشت آنزمانش
بوی میبرد او ازان مطلوب چیست
بست آن سوگندها بروی سبیل
باز گشت و گفت یا رب العباد

(۱) حامل عرش - عرش اطلاقات دارد که در موضوع دیگر مذکور است و مناسب اینجا عرش بمعنی وجود منبسط است که او را فیض مقدس و حق مخلوق گویند که اقتباس از آیه و مَا خَلَقْنَا السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ إِلَّا بِالْحَقِّ شده - سبزواری صفحه ۳۹۷ در شرح بحر العلوم جزء ۵ صفحه ۷۳ تفصیلی راجع بعرش و حاملان عرش بنقل از سحی الدین عربی و دیگران ذکر شده -

- (۱) رَجَعَ إِذْ ذَاكَ يَا رَبِّ الدُّنَا
وَأَيْنَا لَكِنْ بِكُلِّ مَا جَرَى
(۲) بِاسْمِكَ إِذْ هُوَ لِي قَدْ أَقْسَمَا
(۳) قَالَ إِسْمًا لَهُ هَوْلًا يَا بَصِيرَ
(۴) تَرَكْتُ مِنْ ذَا تَرَكْتُ وَالْخَجَلَ
وَسَوَى ذَا الصَّمِّ مِنْ طِينٍ يَهُونُ
(۵) حَيْثُ لِلْأَمْلاكِ أُعْطِيَتْ كَرَمٌ
- قَالَ فِي شُغْلِكَ مَا كُنْتُ أَنَا
أَنْتَ أَذْرَى وَلَهُ حَقًّا تَرَى
رَحْمَةً عَمَّتْ وَوُدًّا كَرَمًا
كُلَّ ذِي السَّبْعِ السَّمَوَاتِ الْمَسِيرِ
لِي أَتَى مِنْ إِسْمِكَ الْأَسْمَى الْأَجَلِ
نَقْلُهُ .. مَا هُوَ بِالْقَدْرِ يَكُونُ ..
قُوَّةَ الْأَفْلاكِ شَقَّتْ بِالْعَظَمِ

لیک از آنچه ریخت تو داناتری
رحمتت عامست و احسان و وداد
هفت گردون بازماند از مسیر
ورنه آسانست نقل مشیت کل
که بدرانند این افلاک را

(۱) من نبودستم بکارت سرسری
(۲) چون بنام تو مرا سوگند داد
(۳) گفت نامی که ز هولش ای بصیر
(۴) شرم آمد گشته از نامت خجیل
(۵) چونکه قوت داده املاک را

فی بیان ارسال الحق تعالی میکائیل لیاخذ من الارض حفنة لاجل
ترکیب جسم ابی البشر آدم (ع) خلیفة الحق ومسجود الملائكة ومعلمهم

- (۱) قَالَ مِیْكَائِیلُ رُحٌ لِّلْأَسْفَلِ أَنْتَ کَاللَّیْثِ وَخُذْ فِی عَجَلٍ
(۲) لَّكَ صَمًا مِنْ تُرَابٍ فَامْتَثِلْ حَیْثُ مِیْكَائِیلُ لِّلْأَرْضِ وَصَلْ
(۳) بَدَهُ مَدَّ لِأَن یَخْطِفَ صَمَ لِّلْتُرَابِ فَالْتُرَابُ لَهُ کَمِ
رَجَفَ رَامَ الْفَرَارَ .. فَوَقَفَ .. خَاضِعًا وَالدَّمْعَ لِلْعَیْنِ ذَرَفَ
(۴) مُجْرِقًا صَدْرًا یَجْدِ وَأَلَمَ وَخُضُوعٍ مَعَ دَمْعٍ سَالَ دَمَ
(۵) کَمَ لَهُ أَقْسَمَ أَنَّ بِاللهِ مَنْ لَا مَثِیلَ لَهُ ذِی لُطْفٍ وَمَنْ
وَالَّذِی سَوَّاکَ لِلْعَرْشِ الْمَجِیدِ حَامِلًا خَصَّکَ بِاللُّطْفِ الْمَزِیدِ
(۶) فَاْمِیْنُ کِیلِ أَرْزَاقِ الدُّنَا أَنْتَ وَالظَّمَا لِفَضْلِ وَثَنَا

فرستادن حق تعالی میکائیل را (ع) بقبض حفنة خاک از زمین جهت
ترکیب جسم مبارک ابوالبشر خلیفة الحق مسجود الملائک
ومعلمهم آدم (ع)

- (۱) گفت میکائیل را رو تو بزیر
(۲) چونکه میکائیل شد تا خاکدان
(۳) خاک لرزید و درآمد در گریز
(۴) سینه سوزان لابه کرد و اجتهاد
(۵) که بیزدان لطیف بی ندید
(۶) کیل ارزاق جهان را مشرفی
دست آورد او تا آنکه بر باید ازان
گشت او لایه کنان و اشک ریز
با سرشگ خونیش سوگند داد
که بکردت حامل عرش مجید
تشنگان فضل را تو مغرفی

- (۱) حَيْثُ مِيكَائِيلُ مِنْ كَيْلٍ يَفَنُ
 (۲) رَامَ رِزْقًا قَالَ لَطْفًا أَنْ أَمَانُ
 إِصْحَاحٍ فَالْقَوْلُ لِي دَوْمًا مُزِجُ
 (۳) مَعْدَنَ رَحِمِ الْإِلَهِ الْمَلِكُ
 قَالَ هَذَا الْمِلْحُ فَوْقَ الْجُرْحِ ذَاكَ
 (۴) مِثْلَمَا الشَّيْطَانُ لِلْقَهْرِ مُدَامُ
 (۵) كَانَ سَبَقُ الرَّحْمَةِ لِلْغَضَبِ
 (۶) كَانَ فِي وَصْفِ الْإِلَهِ وَالْعَبِيدِ
 لَهُ مِنْ مَاءٍ جَرَى النَّهْرُ الْقَرَبِ
 (۷) ذَا رَسُولَ الْحَقِّ قُطْبُ لِلْسُلُوكِ
- كَانَ مُشْتَقًّا وَكَيْالًا لِمَنْ
 لِي أَمْنَحُ وَاعْتِقُ أَنْتَ لَامِتْنَانُ
 بِدَمِي.. وَالْقَلْبُ مَشْبُوبٌ وَهَجُ..
 قَدْ أَتَى.. يَعْنُو لَدَيْهِ الْفَلَكَ..
 أَنَا كَيْفَ أَنْتُ أُبْدِي أَرْتِبَاكَ
 مَعْدَنًا كَانَ بِهِ يُغْوِي الْأَنَامُ
 يَا فَتَى فَالْلُطْفُ قَيْدَ الْغَلَبِ
 فِيهِمْ لَا بُدَّ ذَا الْخُلُقِ الْحَمِيدِ
 لَهُمْ نَمْلَى عَلَى وَفْقِ الْقَرَبِ
 قَالَ فَالنَّاسُ عَلَى دِينِ الْمُلُوكِ

دارد و کیال شد در ارتزاق
 همین که خون آلوده میگویم سخن
 گفت چون ریزم بر آن ریش این نمک
 نه بر آورد از بنی آدم غریو
 لطف غالب بود در وصف خدا
 مشکهاشان پر ز آب جوی او
 گفت الناس علی دین الملوك

(۱) زانکه میکائیل از لیل اشتقاق
 (۲) که امانم ده مرا آزاد کن
 (۳) معدن رحم اله آمد ملک
 (۴) همچنان که معدن قهرست دیو
 (۵) سبق رحمت بر غضب هست ای فتی
 (۶) بندگان دارند لابد خوی او
 (۷) آن رسول حق قلاوز سلوک

- (۱) فِي أَمَامِ الرَّبِّ لِلدِّينِ عَجَلُ
فَارِغُ الْكَفَّينِ وَالْكَفِّ فَقَالَ
(۲) وَعَلِيمُ السِّرِّ نَوْحًا وَبُكَاءًا
(۳) إِنَّ مَاءَ الْعَيْنِ ذَا قَدَرٍ غَدَى
مَا قَدَرْتُ مِنْكَ آتِي لَهُ لَا
(۴) فَالْخُضُوعُ وَالزَّفِيرُ وَالْبُكَاءُ
مَا قَدَرْتُ أَتْرُكُ تِلْكَ الْحُقُوقَ
(۵) عِنْدَكَ الْعَيْنُ الَّتِي قَيْدَ الْبَلَلِ
(۶) أَعْمَلُ فِي كُلِّ يَوْمٍ لِلْخُضُوعِ
خَمْسَ مَرَّاتٍ بِأَنَّ أَدَى الصَّلَاةِ
- رَاحَ مِيكَائِيلُ وَهُوَ بِالْعَمَلِ
أَيُّهَا الْمَلِكُ الْفَرِيدُ بِالْجَلَالِ
لِي التُّرَابُ رَبطَ عُدَّتْ لَكَ
عِنْدَكَ كَثْرًا أَنَا مِمَّا بَدَى
أَسْمَعُ .. مِنْ خَوْفِكَ قُلْتُ بَلَى ..
إِذْ لَهُ قَدْرٌ كَثِيرٌ عِنْدَكَ
لَهُ وَاللُّطْفَ لَكَ عَنْهُ أَعُوقُ
كَمْ بِهَا قَدْرٌ أَنَا كَيْفَ الْجَدَلِ
دَعْوَةٌ لِلْعَبِيدِ تَأْتِي وَالْخُشُوعُ
بِخُضُوعٍ .. وَآفِي مِنْ ذَا السُّبَاتِ ..

از غرض خالی دودست و آستین
خاتم از زاری و گریه بستان برد
من نشانستم که آرام ناشنود
من نشانستم حقوق آن گذاشت
من چگونه گشتمی استیزه گر
بنده را نه در نماز آو بزار

(۱) رفت میکائیل پیش رب دین
(۲) گفت ای دانای سرو و شاه فرد
(۳) آب دیده پیش تو با قدر بود
(۴) آه و زاری پیش تو بس قدر داشت
(۵) پیش تو بس قدر دارد چشم تر
(۶) دعوت زاریست روزی پنج بار

- (۱) صَوْتُ مَنْ قَدْ أَدْنَى إِذْ حَيَعَلَا
 بِالْفَلَّاحِ ذَا الْفَلَّاحِ مَنْ عَلَا (۱)
 (۲) كَانَ هَذَا الْاِقْتِرَاحُ وَالْبُكَاءُ
 مَنْ تَرَوُّمٌ لَهُ غَمًّا وَعَنَاءُ
 فَطَرِيقَ النَّوْحِ عَنْ قَلْبٍ لَهُ
 سُدَّ حَتَّى لَهُ لَا يَنْتَبِهُ
 (۳) كَيَّ لَهُ يَهْوِي الْبَلَاءُ لَا دَافِعُ
 فَالْخُضُوعُ لَهُ لَيْسَ شَافِعُ
 (۴) وَالَّذِي رُمْتَ لَهُ أَنْ تَشْتَرِيَ
 رُوحَهُ يَحْظَى بِلُطْفِ عِبْقَرِي
 إِيَّ بِالرُّوحِ لَهُ نَحْوَ الْخُضُوعِ
 .. حَيْنَهُ عَلَّمَ بِأَهْرَاقِ الدُّمُوعِ ..
 (۵) قَالَ فِي الْقُرْآنِ أَنَّ تِلْكَ الْأُمَّمَ
 مِنْ بِهَا الْقَهْرُ الْعَظِيمُ قَدْ أَلَمَ
 (۶) ذَا لِأَنَّ مَا ضَرَعُوا ذَاكَ النَّفْسَ
 كَيَّ لَهُمْ ذَاكَ الْبَلَاءُ وَالْعَبَسَ

(۱) قال الجوهري قولهم لفلان قريحة جيدة يراد استنباط العلم بجودة الطبع واقترحت عليه شيئاً اذا سئلته اياه كانه يقول المراد من قوله حتى على الفلاح اداء الصلوة بالخشوع والخضوع الى الله تعالى وطلب القرب ولهذا كانت الصلوة معراج المؤمن -

- (۱) نعره مؤذن له حتى على الفلاح
 (۲) آن كه خواهی كز غمش خسته کنی
 (۳) تا فرود آید بلائی دافعی
 (۴) وانكه خواهی نز بلایش و آخری
 (۵) گفته اندر نبی كان امتان
 (۶) چون تضرع می نکردند آن نفس
 آن فلاح آن زاریست و اقتراح
 راه زاری بردلش بسته کنی
 چون نباشد از تضرع شافعی
 جان او را در تضرع آوری
 كه برایشان آمد آن قهر گران
 تا بلا زایشان نگشتی باز پس

- (۱) عَنْهُمْ يُنْهَى وَلَكِنَّ الْقُلُوبَ إِذْ قَسَتْ مِنْهُمْ.. لَهُمْ تِلْكَ الذُّنُوبُ..
 (۲) كُلُّهَا تَبْدُو الْعِبَادَاتِ فَمَنْ هُوَ لَمْ يَدْرِ عَنِيداً مُمْتَحَنٌ كَيْفَ يَدْرِي الدَّمْعَ مِنْ عَيْنٍ جَرَى.. لَهُ كَثَرًا وَهُوَ الصَّفْوَةُ دَرَى..

فی بیان قصه یونس (ع) و برهان ان التضرع والبكاء دافع البلاء السماوی والحق تعالی فاعل مختار فیکون البكاء والتضرع فی حضوره تعالی نافعاً والفلاسة یقولون فاعل بالطبع والعلة و لیس مختاراً والطبع لا یرد ولا یدفع شیئاً

- (۳) أُمَّةٌ يُونُسَ إِذْ كَانَ الْبَلَاءُ بَانَ مِنْهَا وَلَهَا الْأَمْرُ أَنْجَلَى
 فَسَحَابٌ ضَخْمٌ مِنْ عِنْدِ السَّمَاءِ فُصِّلَ بِالنَّارِ شَبٌّ ضَرَمَا
 (۴) كَمْ رَمَى الْبَرْقِ الَّذِي مِنْهُ الْحَجَرُ أَحْرِقَ ذَاكَ السَّحَابُ مِنْ كَدَرٍ
 زَرَّرَ وَالْخُدُّ مِنْهُ اللَّوْنُ قَدْ أَهْرَقَ.. وَالْحُسْنُ وَاللُّطْفُ فَقَدْ..
 (۵) كُلُّهُمْ فَوْقَ السُّطُوحِ ذَهَبُوا لَيْلًا إِذْ مِنْ فَوْقِهِمْ ذِي الْكَرْبِ

- (۱) لیکن دلهاشان چو قاسی گشته بود آن گنه هاشان عبادت می نمود
 (۲) تا نداند خویش را مجرم عنید آب از چشمش کجا داند دوید

قصه قوم یونس (ع) و بیان و برهان آنست که تضرع و زاری
 بالای آسمانست و حق تعالی فاعل مختارست پس تضرع و زاری
 پیش او مفید باشد و فلاسفه گویند فاعل بطبع است نه مختار
 پس طبع را نکردند

- (۳) قوم یونس را چو پیدا شد بلا ابر پر آتش جدا شد از سما
 (۴) برق می انداخت می سوزید سنگ ابر می غرید رخ میریخت رنگ
 (۵) جمله گان بر بامها بودند شب نه پدید آمد ز بالا آن کرب

حَاسِرِي الرَّأْسِ .. بِالْأَقْلَبِ وَرُوحِ ..

رَمَتِ الْأَطْفَالَ فِي كُلِّ الْجِهَاتِ

أَبْرَزُوا .. مِمَّا هُوَ الرَّحْمُ يُثِيرُ ..

كَمْ عَلَى الرَّأْسِ مُدَامًا قَدْ نَشَرَ

بَحَّتِ الْأَصْوَاتُ مِمَّا بِهِمْ

وَرَدَ الرَّحْمُ وَبَعْدَ أَنْ نَفَدَ

فَقَلِيلًا وَقَلِيلًا بِالرَّوَاخِ

قِصَّةُ يُونُسَ فِي طُولِ كَثِيرِ

وَالْحَدِيثُ الْمُسْتَفِيزُ الْمُسْتَطَابُ

كَانَ عِنْدَ الْحَقِّ وَالرَّبِّ الْقَدِيرِ

لَهُ ذَاكَ الشَّمْنُ .. حَقًّا وَجَدَ ..

(۱) وَقَعَتِ فَالْكُلُّ مِنْ فَوْقِ السُّطُوحِ

(۲) نَزَلُوا نَحْوَ الصَّحَارِي الْأُمَّهَاتِ

وَبِذَا الْكُلُّ نِيَّاحًا وَنَفِيرَ

(۳) مِنْ صَلَاةِ الْمَغْرِبِ حَتَّى السَّجَرِ

(۴) ذَا الْقَرِيقُ التُّرْبَ مِنْ كُلِّهِمْ

(۵) فَوْقَ رَأْسِ الْقَوْمِ ذِيكَ الْأَلَدِ

لَهُمُ الصَّبْرُ لِيَأْسِ وَنِيَّاحِ

(۶) أَخَذَ ذَاكَ السَّحَابُ كَمْ تَصِيرَ

مَعَ عَرَضِهَا هُوَ وَقْتُ التُّرَابِ

(۷) فَالْخُضُوعُ إِذْ لَهُ الْقَدْرُ الْكَثِيرُ

فَالْخُضُوعُ أَيْنَمَا كَانَ يَجْدُ

سر برهنه جانب صحرا شدند

تا همه ناله و نفیر انداختند

خاک میکردند بر سر آن نفر

رحم آمد بر سر آن قوم لد

اندک اندک ابر واگشتن گرفت

وقت خاک است و حدیث مستفیض

آن بها کانیجاست زاریرا دجاست

(۱) جمله گان از بامها زیر آمدند

(۲) مادران بچگان برون انداختند

(۳) از نماز شام تا وقت سحر

(۴) جمله گی آوازاها بگرفته شد

(۵) بعد نویدی و آن ناشکفت

(۶) قصه یونس درازست و عریض

(۷) چون تضرع را بر حق قاهره است

- (۱) اِصْحَحْ حَالاً وَالرَّجَاءُ اَعْقِدْ لَكَ وَسَطًا مُسْرِعَ يَا مَنْ قَدْ بَكَى
(۲) قُمْ وَدَوِّمًا اِضْحَكِ الْمَلِكُ الْمَجِيدُ قَرْنَ بِالْدمِ مِنْ نَحْرِ الشَّهِيدِ
صَيَّبَ الدَّمْعَ بِفَضْلِ .. فَاسْبِلِ دَمْعَكَ وَالِضْحَكُ دَوِّمًا لِافْعَلِ ..

ارسال الحق تعالی اسرافیل (ع) الی الارض ان خذ حفنة

من التراب لتركيب جسم آدم (ع)

- (۳) اَيْضًا اِسْرَافِيلُ لِلْأَرْضِ وَرَدَ وَ التُّرَابُ شَرَعَ اَيْضًا بِجَدِّ
(۴) هَكَذَا يَا مَلِكَ الصُّورِ وَمَنْ لِلْحَيَاتِ الْبَحْرِ مِنْ لُطْفٍ وَمَنْ
وَمَنْ الْأَمْوَاتِ مِنْ أَنْفَاسِكَا وَجَدَتْ رُوحًا .. سَمَتْ أَوْصَافُكَا ..
(۵) نَفْخَةٌ فِي الصُّورِ لَوْ صَوْتًا عَظِيمًا تَنْفَخُ .. بِالْخَلْقِ كُلِّ مِنْ رَمِيمٍ ..
يَمْتَلِي الْمَحْشَرُ كُلُّ مَنْ دَثُرَ .. عَادَ كَالْيَدِ .. وَتَوَّأَ قَدْ حَضَرَ ..

خیز ای گرینده و دایم بخند

اشک را در فضل با خون شهید

(۱) هین امید آکنون میان را چست بند

(۲) که برابر می نهاد شاه مجید

فرستادن حق تعالی اسرافیل را (ع) بخاک که حفنه برگیر از خاک

بهر ترکیب جسم آدم (ع)

- (۳) آمد اسرافیل هم سوی زمین باز آغایید خاکستان چنین
(۴) دای فرشته صور و ای بحر حیات که زدمهای تو جان یابد سوات
(۵) گردی در صور یک بانگ عظیم
پیشود محشر خلایق از رمیم (۱)

(۱) سبزواری صفحه ۳۶۸ در دسی در صور - چنانکه بدسیدنی روح چنین زیدی حی

میشود و قبض روحی زید حی میت میشود که بنفخه شعله خابوش میشود و بنفخه آتش شعله ور میشود و همچنین جمع صور دنیویه دفعة واحدة بوحدة حق قبض میشوند و بنفخه واحدة تمام بقیة حاشیه در صفحه بعد

- (۱) نَفَخَةٌ فِي الصُّورِ لَوْ قُلْتِ الصَّلَا
 (۲) أَيُّهَا الرَّائُونَ مِنْ سَيْفِ الْحِمَامِ
 إِرْفَعُوهَا مِثْلَ غُصْنٍ وَوَرَقٍ
 (۳) رَحْمَةٌ مَعَ نَفْسٍ مِنْكَ الْأَثَرُ
 وَبِمَنْ أَحْيَيْتَ ذَا الْكَوْنِ ائْتَلَى
 (۴) مَلِكُ الرَّحْمَةِ أَنْتَ إِظْهِرِ
 حَامِلُ الْعَرْشِ أَنْتَ لِلْكَرَمِ
- إِنْهَضُوا يَا شُهَدَاءَ كَرْبَلَا
 مَوْتَا الْأَرْؤُسَ مِنْ تَحْتِ الرُّغَامِ
 .. أَظْهَرَ الرَّأْسَ بِلَا أَيِّ فَرْقٍ ..
 لَهُ زَادَ وَجَلَى كُلُّ كَدَرٍ
 .. وَ لَكَ قَدْ أَذْعَنَ كُلُّ الْمَلَأِ ..
 رَحْمَةً مِنْكَ .. يُلْطَفُ عَبْقَرِي ..
 قِبْلَةُ وَالْعَدْلِ لِلْفَضْلِ عِلْمُ

- (۱) دردمی در صور و گوئی الصلا
 (۲) ای هلاکت دیدگان از تیغ مرگ
 (۳) رحمت تو و اندم گیرای تو
 (۴) تو فرشته رحمتی رحمت نما
- بر جهید ای کشتگان کربلا
 برزید از خاک سر چون شاخ و برگ
 پر شود این عالم از احیای تو
 حامل عرشی و قبله دادها

صور برزخیه حی میشوند بچیات اخرویه که نفوس و ارواح ازینجا باد بندند و در آنجا نازل شوند ما خلقکم ولا بعثکم الا کنفس واحدة یعنی نیست خلق جمیع شما وحشر شما مگر مثل نفس واحده خاصه نفس کلیه انسان کامل که حیوة او حیوة کل است و این مانند حیوة وجود که کل مہیات دفعہ واحدہ حقہ ظلیہ موجودند و باسقاط اضافہ تخلقا و تحققا دفعہ واحدہ حقہ حقیقت فانی اند و موجود حق است و بس و تفاوت نیست مگر آنکه در حیوة وجود حی و سیت کل مہیات و تعیناتست و در حیوة بمعنی شہاء درک و فعل کہ گویند الحی هو الدارک الفعال حی و سیت ابدان باشد و متعلق ارواح و بالجمله چنانکہ بینی و دانی کہ یکنفس را مہمل نمیگذارند و بغایت میرسانند از جمادی تا عقل کلی و صفة اللطف او القہر همچنین بدان و بین کل را کہ مبدء همه و معد همه واحد است - و قبلہ دادها عطف است بر عرش یعنی حاصل قبلہ دادهایی تو کہ ارکان اربعہ در اسور تحت عرش همه اظلال ارکان عرشند چون علوم اربعہ تعقل و توہم و تخیل و احساس و مراتب اربع از عقل نظری و اربع عقل عملی و عناصر اربعہ و انہار اربعہ بہشت و قطرات آنها در دنیا و غیر اینها و چارچو و چارچشمہ کہ فرسودہ برسپیل تمثیل است -

- (۱) مَعْدَنَ عَذْلٍ وَجُودٍ وَسِعَهُ
 أَنَّهُ مِنْ تَحْتِهِ بِالْمَغْفِرَةِ
 (۲) هِيَ نَهْرٌ لَبَنٌ نَهْرٌ عَسَلٌ
 (۳) مَعَ نَهْرٍ دَجَلَةٍ الْجَارِي الزُّلَالِ
 لِلْجَنَانِ فِي الدُّنَا أَيْضاً طَهَرُ
 (۴) هَبَكَ ذِي الْأَرْبَعَةِ دَوْمًا هُنَا
 (۵) وَمِنْ السُّوءِ لِيَهْضُمَ فَعَلَى
 جُرْعَةً صَبُّوا وَمِنْ ذِي الْأَرْبَعَةِ
 (۶) كَبِيٍّ يَذَا هَذَا الْأَخْشَاءُ مُدَامَ
 ذِي الْأَدَانِي قَنَعَتْ مِنْهَا يَذَا
 وَقَعَ الْعَرْشُ وَكَانَتْ أَرْبَعَهُ
 مُلِئَتْ دَوْمًا وَأَبَدَتْ أَثَرَهُ (۱)
 خَالِدٌ نَهْرٌ مِنَ الْخَمْرِ يُحَلُّ
 فَمِنْ الْعَرْشِ يَرْوَحُ كُلَّ حَالٍ
 مِنْهُ شَيْءٌ.. وَصَفَى مِنْهُ الْأَثَرُ..
 لَوِئْتُ مِمَّ فَمِنْ سَمِّ الْفَنَاءِ
 ذَا التُّرَابِ الْكَدِيرِ فِي ذَا الْمَلَأِ
 هُمْ أَثَارُوا فِتْنَةً مُتَسِعَةً
 تَطْلُبُ الْأَصْلَ لَهَا تَسْمُو مَقَامُ
 ..بِهِيَ بِالذَّاتِ فَصَارَتْ فِي أَدَى..

(۱) الآية فی سورة محمد (ص) مثل الجنة التي وعد المتقون فيها انهار من ماء سعين

وانهار من لبن لم يتغير طعمه وانهار من عسل مصفى وانهار من خمر لذة للشاربين -

- (۱) عرش معدنگاه داد و معدلت
 (۲) جوی شیر و جوی شهد جاودان
 (۳) پس ز عرش اندر بهشتستان رود
 (۴) گرچه آلوده است اینجا این چهار
 (۵) جرعه بر خاک تیره ریخته
 (۶) تا بجویند اصل آن را این خسان
 چار جو در زیر او پر مغفرت
 جوی خمر و دجله آب روان
 در جهان هم چیز کمی ظاهر شود
 از چه از زهر فناء و ناگوار
 زین چهار و فتنه انگیخته
 خود بدان قانع شدند این ناکسان

- (۱) هُوَ لِلْأَطْفَالِ أَعْطَى لَبَنًا وَنُمُوًّا لَهُ رَبِّي حَسَنًا
 صَدَرَ كُلِّ هِمَّةٍ دَرَدَاءٌ قَدْ
 (۲) وَلِدَفَعَ الْفِكْرَ أَوْ صَدَّ الْكَرْبَ
 (۳) بِاجْتِرَاءٍ وَكَذَا لِلْعَسَلِ
 بَاطِنَ النَّحْلِ لَهُ عَيْنًا جَعَلَ
 (۴) مَنَحَ الْمَاءَ لِأَصْلِهِ وَلِفَرْعِهِ
 (۵) كَرِيٍّ بِهَذَا أَنْتَ مِنْهَا لِلْأُصُولِ
 (۶) قَدْ قَنَعْتَ الْحَالَ إِسْمَعْ مَا جَرَى
 أَنْ مَعَ الْمِحْرَاكِ مَا كَانَتْ تَقُولُ
- وَنُمُوًّا لَهُ رَبِّي حَسَنًا
 جَعَلَ عَيْنًا بِهَا الدَّرُّ أَعَدَّ
 عَيْنًا الْخَمْرَةَ سَوَى مِنْ عِنَبٍ
 مَنْ دَوَاءُ الْبَدَنِ ذِي الْعِلَلِ (۱)
 .. وَالشِّفَاءَ بِهِ وَافِيَ بِعَجَلٍ ..
 شَمَلَ لِلظُّهْرِ أَيْضًا وَلِكَرْعٍ
 تَذَهَبُ أَنْتَ بِذِي رَبِّ الْفُضُولِ
 بَعْدَ لِلْأَرْضِ لَهَا أَذْيُ الْخَبَرِ
 مِنْ أَسَاطِيرَ وَمَا مِنْهَا يُؤَلِّ

(۱) قال تعالى - فيه شفاء للناس - وورد في الحديث العسل شفاء لكل داء -

- (۱) شیر داده پرورش اطفال را
 (۲) خمر دفع غصه و اندیشه را
 (۳) انگبین دارو تن رنجور را
 (۴) آب بهر عام اصل و فرع را
 (۵) تا ازینها پی بری سوی اصول
 (۶) بشنو اکنون ماجرای خاک را
- چشمه کرده سینه هر زال را
 چشمه کرده از عنب دراجترا
 چشمه کرده باطن زنبور را
 از برای طهر و بهر کرع را
 تو بدین قانع شادی ای بوالفضول
 که چه میگوید فسون محراک را

- (۱) هِيَ لِإِسْرَافِيلَ وَجْهًا عَبَسَتْ
مِائَةَ نَوْعٍ لِّشُكْرِ وَمَلَقْ
(۲) أَنْ يَحَقِّ ذَاتِ طُهِرِ ذِي الْجَلَالِ
(۳) فَمِنْ التَّقْلِيْبِ هَذَا لِي أَنَا
(۴) يَدْخُلُ فِي رَأْسِي الظَّنُّ الْقَبِيحُ
رَحْمَةً يَا مَظْهَرُ لِلرَّحْمَةِ
(۵) لَيْسَ يُؤْذِي الطَّيْرَ يَا مَنْ فِي الدُّنَا
وَالشِّفَا مَا لَهُ ذَانِ الْحَسَنَانِ
(۶) أَسْرَعَ اسْرَافِيلُ أَيْضًا وَوَصَلَ
(۷) لِلْإِلَهِ أَنْ أَمَرْتَ لِي عَلَنَ
- فِي الْأَمَامِ كَمْ لَدَيْهِ التَّمَسَّتْ
أَظْهَرَتْ مِنْهُ وَكَمْ دَانَتْ فَرَقْ
لَا تُسَوِّ الْقَهْرَ هَذَا لِي الْحَلَالِ
قَدْ شَمَمْتُ رِيحَ جَوْرِ وَعَنَا
مَلَكُ لِلرَّحْمَةِ أَنْتَ وَالْمَلِيحُ
حَيْثُ طَيْرُ السَّعِيدِ سَامِي الْهِمَّةِ
رَحْمَةً كُنْتَ لِأَصْحَابِ الْعَنَا
فَعَلًا أَفْعَلُ أَنْتَ لُطْفًا وَحَنَانُ
لِلْمَلِكِ قَالَ عُذْرَ مَا حَصَلَ
أَمْسِكْ ذَا الْعَكْسِ ذِيكَ الزَّمَنُ

میکشید صدگونه شکل چاپلوس
که مدار این قهر را بر من حلال
بدگمانی میروند اندر سرم
زانکه مرغی را نیازارد هما
تو همان کن کان دو نیکوکار کرد
گفت عذر و ساجرا نزد اله
عکس آن الهام کردی در ضمیر

(۱) پیش اسرافیل گشته او عبوس
(۲) که بحق ذات پاک ذو الجلال
(۳) من ازین تقلیب بوئی میبرم
(۴) تو فرشته رحمتی رحمت نما
(۵) ای شفاء و رحمت اصحاب درد
(۶) زود اسرافیل باز آمد بشاه
(۷) که برون فرمان بدادی که بگیر

- (۱) لِلْضَّمِيرِ نَدِيمُ الْأَمْرِ لَكَ
جَانِبَ السَّمْعِ لِي أَنْ أَمْسِكَ^(۱)
جَانِبَ الْعَقْلِ نَهَيْتَ لِي أَنْ
قَاسِيَا أَغْدُو بِأُ رَحِمٍ وَمَنْ
(۲) سَبَقَتْ رَحْمَتُكَ مِنْكَ الْغَضَبُ
يَا بَدِيعَ الصَّنْعِ يَا مَنْ أَنْتَ رَبُّ
حَسَنُ يَا فِعْلٍ .. مِنْ هَذَا الْعَجَبِ
.. أَنْ لَكَ الْأَمْرَانِ رَحْمٌ وَغَضَبٌ..

ارسال الحق تعالیٰ ملک الحزم والعزم عزرائیل لقبض حفنة التراب
لترتیب جسم آدم

- (۳) فَلِعِزْرَائِيلَ قَالَ الْحَقُّ أَنْ
إِسْرِعِ الْحَالِ التُّرَابُ ذَاكَ مَنْ
(۴) كَانَ بِالْتَّخْيِيلِ مَمْلُوءٌ أَنْظِرْ
لِلْمَجُوزِ رَبِّهِ الظُّلُمِ اغْدِرْ
تِلْكَ مَنْ قَدْ نَحَفَتْ مِنْهَا سَرِيعٌ
إِتِ فِي صَمِّ تُرَابٍ كُنْ مُطِيعٌ
(۵) رَاحَ عِزْرَائِيلُ مِنْ جَيْشِ الْقَضَا
رَأْسَ فِي الْحَالِ وَفَقَ الْإِقْتِضَا

(۱) الاسر الالهی اسران تکلیفی وارادی فالتکلیفی یامر به علی لسان انبیائه فان وافق ارادته الهم عينه وفهمه وطهر وان لم يوافق ارادته تخلف فتكون من حيث التكليف عاصيا ومن حيث ارادة مطيعا —

- (۱) اسر کردی در گرفتن سوی گوش
نهی کردی از قساوت سوی هوش
(۲) سبق رحمت گشت غالب بر غضب
ای بدیع افعال نیکو کار رب

فرستادن حق تعالیٰ ملک الحزم والعزم عزرائیل بر گرفتن حفنه خاک
بهر ترتیب جسم آدم (ع)

- (۳) گفت یزدان زود عزرائیل را
که بین آن خاک پر تخیل را
(۴) آن ضعیف زال ظالم را بیاب
سخت خاکی زو بیاور هین شتاب
(۵) رفت عزرائیل سرهنگ قضا
سوی کره خاک بهر اقتضا

- (۱) لَهُ نَحْوُ كُرَّةِ الْأَرْضِ الْاِثْنَيْنِ
وَفَقَّ قَانُونٍ لَهَا كَمْ اَنْشَدَتْ
(۲) يَا غُلَامُ خَصَّ يَا مَنْ حَمَلًا
كَانَ فِي عَرْشٍ وَفَرْشٍ اَمْرُهُ
(۳) رُحْ بِحَقِّ رَحْمَةِ الرَّحْمَنِ مَنْ
رُحْ بِحَقِّ ذَاكَ مَنْ مَعَكَ صَنَعَ
(۴) فَبِحَقِّ الْمَلِكِ مَنْ غَيْرُهُ
(۵) عِنْدَهُ النَّوْحُ لِشَخْصٍ لَا يُرَدُّ
اَقْدُرْ عَنْ اَمْرِهِ الْوَجْهَ اَنَا
(۶) لَهُ قَالَ آخِرَ الْاَمْرِ اَمْرُ
فَكِلَا الْاِثْنَيْنِ اَمْرُ ذَا خِيَدِ
- بَدَأَتْ ذِي الْأَرْضِ تَبْدِي وَالْحَنِينِ
لَهُ بِاللَّهِ وَكَمْ ذَا رَدَّدَتْ
سَامِيَّ الْعَرْشِ وَمَنْ مُمَثَّلًا
.. وَمَنْ الْأَمْلَاكَ عَمَّ قَهْرُهُ ..
هُوَ فَرْدٌ .. وَلَكُمْ جَادَ وَمَنْ ..
لُطْفًا الشَّانَ لَكَ فِينَا رَفَعُ
لَيْسَ مَعْبُودًا مَطَاعُ اَمْرُهُ
قَالَ فِي ذِي الرُّقِيَةِ لَسْتُ أَبَدُ
أُنْثِي هَبْ سِرًّا غَدَى أَوْ عَلْنَا
هُوَ يَا بَحْلَمُ .. لَوِ الْقَهْرُ حَصْرُ ..
مِنْ طَرِيقِ الْعِلْمِ .. ذِيَاكَ اَنْبِيذ ..

داد سوگندش بسی سوگند خورد
ای مطاع الامر اندر عرش و فرش
رو بحق آن که با تو لطف کرد
پیش او زاری کس مردود نیست
رو بنایم ز امر او سر و علن
هر دو امرند این بگیر از راه علم

(۱) خاک بر قانون نفیر آغاز کرد
(۲) کنای غلام خاص و ای حمال عرش
(۳) رو بحق رحمت رحمن فرد
(۴) حق شاهی ده جز او معبود نیست
(۵) گفت نتوانم بدین افسون که من
(۶) گفت آخر امر فرموده او بحلم

- (۱) قَالَ ذَا التَّأْوِيلَ كَانَ وَالْقِيَاسُ
 فِي صُرِيحِ الْأَمْرِ خَلِّيَ الْإِلْتِبَاسُ
 لَكَ مِنْ تَأْوِيلِ ذَاكَ مَنْ يَجِدُ
 مِنْ خُضُوعٍ لَكَ كَانَ فِي ضَرَامٍ
 مِنْ دُمُوعٍ مُرَّةً أَجْرِيَتْ لِي
 أَنَا مِنْ تِلْكَ الثَّلَاثِ ذِي الْعَلَا
 كُنْتُ يَا مَنْ زَادَ سُقْمًا وَوَرَى
 أَلِطُمُ أَوْ بِالْيَدِ مِنْهُ الْحَلِيمُ
 هَذِهِ دَوْمًا غَدَتْ وَالصَّدْمَةُ
 وَلَوْ اغْتَرَّ بِهَا بِأَوَيْلَهُ
 وَجَدَ لَكِنْ لِي الْحَقُّ الشَّفِيقُ
- (۲) فَفَكَرَكَ لَوْ أَنَّتَ أَوَّلْتَ أَسَدَ
 لَمْ يَكُ مُثَبَّتَهَا قَلْبِي مُدَامَ
 صَدْرِي بِالْدَمِ صَارَ الْمُتَمَلِّي
 لَسْتُ فِي رَحْمِي عَلَيْكَ إِلَّا كَثْرًا
 لَوْ أَنَا لِي لَطْمَةٌ فَوْقَ الْيَتِيمِ
 ذَاكَ حَلَوَى لَهُ أُعْطِيَ اللَّطْمَةَ
 أَطْيَبُ كَثْرًا مِنَ الْحَلَوَى لَهُ
 فَعَمَلِي النُّوحَ لَكَ قَلْبِي الْحَرِيقُ

در صریح امر که جو التباس
 که کنی تأویل آن نامشبهه
 سینه‌ام پر خون شد از شورابهات
 رحم بیستم بتو ای دردناک
 و ر دهد حلوا بدستش آن حلیم
 و ر شود غره بحلوا وای او
 لیک حق قهری همی آموزدم

(۱) گفتم آن تأویل باشد یا قیاس
 (۲) فکر خود را گر کنی تأویل به
 (۳) دل همی سوزد سرا از لابهات
 (۴) نیستم بی رحم بل زین هرسه پاک
 (۵) گر طپانچه میزنم من بر یتیم
 (۶) این طپانچه خروشت از حلوا ی او
 (۷) بر نفیر تو جگر می سوزدم

- (۱) عَلَّمَ الْقَهْرَ لَهُ الْلُطْفُ اسْتَتَرَ
فَالْعَقِيقُ مَنْ عَرَى مِنْ ثَمَنِ
(۲) إِنَّ قَهْرَ الْحَقِّ أَلْفُ مَرَّةٍ
مَنْعِي الرُّوحَ عَنِ الْحَقِّ إِحْتِضَارُ
(۳) أَصْعَبُ قَهْرٍ لَهُ بِالْفَضْلِ قَدْ
نَعَمَ رَبِّ الْعَالَمِينَ نَعَمَ عَوْنُ
(۴) فَلَكُمْ لُطْفٍ خَفِيَ فِي قَهْرِهِ
(۵) زَيْدَ الرُّوحِ فَسُوءَ الظَّنِّ دَعُ
(۶) قَدَمًا إِذْ لَفَ قَدْ قَالَ تَعَالَى
مَعَ أَزْوَاجٍ وَسُكْرِ وَسُرُرِ
- وَسَطَ الْقَهْرِ وَمِمَّا مَا ظَهَرَ
فِي التُّرَابِ خَفِيَ وَالدَّرَنِ
أَحْسَنُ مِنْ حِلْمِي بِالْمَرَّةِ
كَانَ لِلرُّوحِ وَمَوْتُ وَبَوَارُ
بَرَّ حِلْمَ الْعَالَمِينَ .. وَابْتَعَدُ ..
.. كَانَ فِي الْقَهْرِ لَهُ عِزٌّ وَصَوْنُ ..
إِنَّ نَفْسَ الرُّوحِ طَوَعَ أَمْرِهِ
وَالضَّلَالُ الرَّأْسَ طَوَعًا لَهُ ضَعُ
ذِي تَعَالَى لَهُ كَمْ أَعْطَتْ تَعَالَى
وَزَرَائِي وَمَا الرُّوحُ يَسُرُّ

در خرف پنهان عقیق بی بها
سنع کردن جان زحق جان کنندست
نعم رب العالمین و نعم عون
جان سپردن جان فزاید بهر او
سر قدم کن چونکه فرمودی تعالی
مستی و جنت و نهالیها دهد

(۱) لطف حق مخفی میان قهرها
(۲) قهر حق بهتر ز صد حلم من است
(۳) بدترین قهرش به از حلم دو کون
(۴) لطفهای مضمحل اندر قهر او
(۵) هین رها کن بدگمانی و ضلال
(۶) آن تعالی او تعالیها دهد

- (۱) حَاصِلُ الْأَمْرِ قَدْ أَلَامَ السَّنِيَّ
 بِهِ لَا آتِي خَفِيفًا ذَا عِوَجٍ
 (۲) كُلُّ هَذَا الْأَرْضُ تِلْكَ الْوَاهِيَّةُ
 ذَلِكَ الظَّنُّ الْقَبِيحُ فِي الْأُذُنِ
 (۳) بَعْدَ تِلْكَ الْأَرْضِ مِنْ ذَلَّتْ بِنَوْعٍ
 (۴) دَائِمًا كَالسَّائِرِ قَالَ انْهَضِ
 ضَرَّ رَأْسِي وَرُوحِي وَالْجَنَانِ
 (۵) فَيَفْكِرُ أَعْوَجَ لَا تَطْهَرُ
 لِيَسُوِيْ ذَاكَ لِلْمَلِكِ الْعَادِلِ
 (۶) أَنَا عَبْدٌ أَمْرِهِ لَا أَقْدَرُ
 فَمِنْ الْبَحْرِ الْغُبَارِ قَدْ أَثَارَ
 أَبَدًا مَا دُمْتُ مَرَّ الزَّمَنِ
 يَقْبَلُ التَّأْوِيلَ وَهَذَا مُمْتَزَجٌ
 سَمِعْتُ مِنْهُ بِإِذْنِ وَاعِيَةٍ
 كَانَ مَعْقُودًا بِهَا فِيهِ تَظَنُّ
 آخِرِ كَمْ سَجَدَتْ خَوْفًا وَطَوْعًا
 لَا فَمَا كَانَ بِهَذَا الْغَرَضِ
 أَضَعُ عِنْدَكَ رَهْنًا وَضَمَانًا
 أَوْ تَجِيءُ بِخُضُوعٍ آخِرِ
 وَالرَّحِيمِ الْمُنْعِمِ لِلْسَّائِلِ
 أَتَرَكَ الْأَمْرَ لَهُ لَوْ يَصْدَرُ
 .. وَمِنْ الْمَجْبُورِ أَبَدِي الْإِخْتِيَارِ ..

می نیارم کرد واهی پیچ پیچ
 زان گمان بد بدش در گوش بند
 لابه و سجده همیکرد او چوست
 من سر و جان می نهم رهن و ضمان
 جز بدان شاه رحیم دادگر
 امر او کز بحر انگیزید گرد

(۱) باری آن امر سنی را هیچ هیچ
 (۲) ای همه بشنید آن خاله نژند
 (۳) باز از نوع دگر آن خاک پست
 (۴) گفت فی برخیز نبود زین زیان
 (۵) کز میندیش و مکن لابه دگر
 (۶) بنده فرمانم نیارم ترک کرد

- (۱) یَسُوئِی الْخَلْقِ سَمِعِی وَ الْبَصَرِ
 مَا سَمِعْتُ لَا وَلَا مِنْ رُوحِیَا
 (۲) أُذُنِی صَمَاءُ عَنْ قَوْلِ سِوَاهُ
 (۳) كَانَ أَحْلَى الرُّوحِ مِنْهُ قَدْ أَتَى
 آتِیًّا كَانَ بِلَا سِعْرِ مَنَحَ
 (۴) مَا هِيَ الرُّوحُ لِكَيِّ غَيْرِ الْكَرِیمِ
 مَا هُوَ حَتَّى لَهُ مِنْی الْبِیْسَاطِ
 (۵) أَنَا غَيْرَ حَیْرَةٍ خَیْرًا أَبَدَ
 غَیْرُهُ أَعْمَى أَكُونُ وَ أَصَمَّ
 (۶) أُذُنِی صَمَاءُ عَمَّنْ فِی الزَّمَانِ
 فِی الْیَدِ مِنْهُ .. هَبِ الضَّرْبِ السِّنَانِ
- .. مَعَ رَأْسِی مَا لِی كَلًّا ظَهَرَ ..
 خَیْرٌ أَوْ شَرٌّ بَدَى أَيْضًا لِیَا
 أَمْرُهُ مِنْ رُوحِی .. إِمَّا أَنَا ..
 وَ مِنَ الرُّوحِ هُوَ یَا ذَا مَتَى
 مِائَةُ آلَافِ رُوحٍ وَ شَرَحَ
 أَنَا أَخْتَارُ وَ بُرْغُوثُ دَمِیمِ
 أُحْرِقُ أَنْكَبُ عَنْ رَحْبِ السِّرَاطِ ..
 مَا عَلِمْتُ أَنَا عَنْ كُلِّ أَحَدٍ
 أَبْکَمًا .. وَ الْحَزْنَ فِیَّ أَلَمَ ..
 ضَرَعُوا حَيْثُ أَنَا مِثْلُ السِّنَانِ
 .. فَعَلَ فَالضَّارِبُ اللَّهُ كَانَ ..

- (۱) جز از آن خلاق گوش و چشم و سر
 (۲) گوش من از گفت غیر او کمرست
 (۳) جان از او آمد نیامد او ز جان
 (۴) جان چه باشد کشش گزینم بر کریم
 (۵) من ندانم خیر الا خیر او
 (۶) گوش من کمرست از زاری کنان

نشنوم از جان خود هم خیر و شر
 اسراو از جان من شیرین ترست
 صد هزاران جان دهد او رایگان
 کییک چه بود تا بسوزد زو گلیم
 صم و بکم و عمی من از غیر او
 که منم در کف او همچون سنان

فی بیان اذا وصل لك من مخلوق ظلم وامتحان فی الحقيقة هو مثل الالة
فالعارف من يقول ارجع الى الحق تعالى لا الى الالة واذا رجع الى الالة
فباعتبار الظاهر ولا يرجع للجهل بل لمصلحة كما ان بايزيد قال مدة
سنى عديدة لم اتكلم مع المخلوق و لم اسمع من المخلوق كلاماً لكن
الخلق هكذا يتصورون ان انا معهم اتكلم ومنهم اسمع لانهم لا يرون
المخاطب الاكبر وهم بالنسبة للبارى تعالى كالصدا الصادر منهم فى الحقيقة
للمصوت الحقيقى و بالنسبة لحالى انا ليس كالصدا اسمعه بالتفات
منهم كذا المثل المعروف وهو قال الجدار للوتد
لم تشقنى قال الوتد انظر الى من يدقنى

(۱) مِنْ سِنَانٍ رَحْمَةً لَا تَطْلُبِ	وَيْكَ كَالْحُمَقَى وَعَنْ ذَاكَ أَرْغَبِ
أَنْتَ مِنْ ذَاكَ الْمَلِكِ أَطْلُبِ	مَا هُوَ فِي الْيَدِ مِنْهُ وَ أَرْغَبِ
فِي قَمَرِ الثُّعْبَانِ وَالْأَفْعَى أَذْهَبِ	لَهُ .. وَالسَّمَّ لَهَا لَا تَرْهَبِ ..
(۲) لِمَهْ مَعَ سَيْفٍ زَهِيدٍ وَسِنَانٍ	تَضْرَعُ تَسْتَلُّ رَحْمًا وَ حَنَانٍ
فَهُمَا مِثْلَ الْأَسِيرِ وَرَدَا	فِي يَدِ ذَاكَ السَّيِّئِ أَبَدَا (۱)

(۱) اى ان الوتد بلسان حاله يقول انا آله كل ماحصل وما يحصل من الدقاق -

بیان آن که مخلوقی که ترا ازو ظلمی رسد بحقیقت او همچو آلتی است
عارف آن بود که بحق رجوع کند نه بآلت و اگر بآلت رجوع کند
بظاهر نه از جهل کند بلکه برای مصلحتی چنانکه بایزید قدس سره
گفت که چندین سالت که من بامخلوق سخن نه گفته ام و از مخلوق سخن
نشنیده ام لکن خلق چنین پندارند که بایشان می گویم و زایشان می شنوم
زیرا ایشان مخاطب اکبر را نمی بینند که ایشان چون صدا اند و نسبت بحال
من التفات مستمع عاقل بصدا نباشد چنانکه مثلست معروف قال الجدار
للو تد لم تشقنى قال الوتد انظر الى من يدقنى

(۱) احمقانه از سنان رحمت بجو در دهان اژدها رو بهر او

(۲) باسنان و تیغ لابه چون کنی چون اسیر آمد بدست آن سنی

- (۱) هُوَ مِثْلُ آزَرِ بِالصَّنْعَةِ وَ أَنَا كَالصَّنَمِ بِالضَّعَةِ (۱)
 لِي أَيُّ آلَةٍ شَاءَ صَنَعَ
 (۲) قَدَحًا لَوْ هُوَ سَوَانِي أَصِيرُ
 (۳) لِي سَوَى الْخَنْجَرِ حَالًا أَصِيرُ
 أُعْطِي لَوْ نَارًا لِي سَوَى أَنَا
 (۴) لَوْ لِي بِالصُّنْعِ سَوَى الْمَطَرِ
 وَإِذَا مَا السَّهْمِ سَوَانِي طَفَرْتُ
 (۵) وَلَوْ الْحَيَّةَ سَوَانِي أَنَا
 وَإِذَا مَا هُوَ سَوَانِي الصَّدِيقِ
 (۶) أَنَا كَالْمِزْبَرِ بَيْنَ الْأَصْبَعَيْنِ

(۱) نسخهٔ ثانیه - لی جدید الآلة لوصنعا انا حالا تلك صرت تبعا -

(۱) نسخهٔ ثانیه و بصف الطاعة ما بین بین -

التي نو سازدم من آن شوم
 و مرا خنجر کند خنجر شوم
 و مرا آتش کند تابی دهم
 و مرا ناوک کند درتن جهم
 و مرا یاری کند مهرا کنم
 نیستم در صف طاعت بین بین

(۱) او بصنعت آزرست و من صنم
 (۲) گر مرا ساغر کند ساغر شوم
 (۳) گر مرا چشمه کند آبی دهم
 (۴) گر مرا باران کند خرمن دهم
 (۵) گر مرا ماری کند زهر افکنم
 (۶) من چو کلمکم در میان اصبعین

- (۱) لَمْ أَكُ فِي ذَا الْكَلَامِ شَغْلًا
خَطَفَ مِنْ ذَا التُّرَابِ مَنْ عَتَقَ
(۲) خَطَفَ مِنْ ذِي الدُّنَا مِنْ مِثْلِ مَنْ
وَالْتُّرَابُ مِثْلَ مَنْ قَدْ سَكَّرَا
(۳) أَذْهَبَ التُّرْبَةَ تِلْكَ مَنْ يَلَا
وَالِى الْمَكْتَبِ جَرَّ مَنْ هَرَبَ
(۴) لَهُ قَالَ الْحَقُّ يَا عَلِيمُ الْمُنِيرُ
(۵) أَنْتَ دَوْمًا أَجْعَلُ يَا رَبُّ قَالَ
عِنْدَ مَا الْخَلْقَ لَهَا وَقْتَ الْحِمَامِ
(۶) يَا إِلَهَ الْخَلْقِ يَا رَبُّ سَنِيَّ
فِي الدُّنَا الْمَبْغُوضَ وَجْهًا وَالْخَصِيمَ
- لِلتُّرَابِ وَهُوَ لَمَّا غَفَلًا
قَدَّرَ كَفَّ .. وَفِي ذَا لَمْ يَقْنُ ..
أَتَقْنُوا السِّحْرَ يَعْلَمُ وَ يَفْنُ
بِالْكَلَامِ شُغْلَ مَا اخْتَبَرَا
فِكْرَةً .. لِلْحَقِّ جَلٌّ وَعَلَا ..
عَنْهُ بِالرَّجْلِ .. وَخَافَ وَاضْطَرَبَ ..
لِي أَنْ جَلَّادَ ذَا الْخَلْقِ الْكَثِيرُ
تَخْذُونِي الْخَلْقُ خَصْمًا ذَا جِدَالِ
أُضْغِطُ .. أَوْرِدُهَا الْمَوْتَ الزَّوَامِ ..
أَفْتَرْضِي أَنْتَ أَنْ تَجْعَلَنِي
.. وَ كَرِيهَ الْخَلْقِ مَنفُورًا ذَمِيمَ ..

یک کفی بر بود زان خاک کهن
خاک مشغول سخن چون بیخودان
تا بمکتب آن گریزان پای را
که ترا جلاد این خلقتان کنم
چون فشارم خلق را در مرگ خلق
که مرا مبعوض و دشمن رو کنی

(۱) خاک را مشغول کرد او در سخن
(۲) ساحرانه در بود از خاکدان
(۳) برد تا حق تربت بی رای را
(۴) گفت یزدان که بعلم روشنم
(۵) گفت یارب دشمنم گیرند خلق
(۶) تو روا داری خداوند سنی

- (۱) قَالَ أَسْبَابًا أُبَيِّنُ فِي الْعِيَانِ
 (۲) مَعَ قَوْلُنَجْرِ لِكُنِّي مِنْهَا النَّظَرُ
 أَنَا فِي الْأَمْرَاضِ وَالْأَسْبَابِ مَنْ
 (۳) قَالَ يَا رَبُّ لَكَ أَيْضًا عَبِيدُ
 (۴) تُخْرِقُ الْأَسْبَابَ دَوْمًا مِنْ سَبَبٍ
 وَ لِفَضْلِ الرَّبِّ هُمْ كُلُّ سَبَبٍ
 (۵) فَمِنْ الْكَحَالِ لِلْحَالِ هُمْ
 وَجَدُوا مِنْ عِلَّةٍ أَوْ إِعْتِلَالٍ
 (۶) هُمْ فِي حُمَى وَ قَوْلُنَجْرِ وَ سِلْ
 أَبَدًا لِلْقَلْبِ مِنْهَا وَ الطَّرِيقِ
- مِثْلَ سَرَسَامٍ وَ حُمَى وَ سِنَانٍ
 عَنْكَ أَتْنِيهِ أَزِيلُ لِلْخَطَرِ
 ضَوْعَفَتْ كَمْ مَرَّةً جَلَتْ يَفَنُ
 يَا عَزِيزُ تُوجَدُ إِمَّا تُرِيدُ
 لَهُمُ الْأَعْيُنُ جَازَتْ بِالرُّتَبِ
 عَبَرُوا .. لَمَّوْا بِمَا فِيهِ كَتَبَ ..
 كَحَلَّ تَوْحِيدٍ تَمِينًا لَهُمْ
 خَلَصُوا .. لَوْ نَظَرُوا فِي كُلِّ حَالٍ ..
 هَذِهِ الْأَسْبَابُ مَا خَلَّتْ تَصِلُ
 قَطَعَتْ عَنْهَا .. فَرِيقًا فَفَرِيقٌ ..

از تب و قولنج و سرسام و سنان
 در مرضها و سببهای سه تو
 که سببها را بدرند ای عزیز
 در گذشته از سبب از فضل رب
 یافته رسته ز علت و اعتلال
 راه ندهند این سببها را بدل

(۱) گفت اسبابی پدید آرم عیان
 (۲) تا بگردانم نظرشان را ز تو
 (۳) گفت یارب بندگان هستند نیز
 (۴) چشمشان باشد گذاره از سبب
 (۵) سرمه توحید از کحال حال
 (۶) ننگرند اندر تب و قولنج و سل

- (۱) حَيْثُ ذِي الْأَمْرَاضِ قَرْدٌ بَعْدَ قَرْدٍ
 إِذْ هِيَ مَا قَبِلَتْ ذَلِكَ الدَّوَاءَ
 (۲) فَيَقِينَا إِذِ أَنْ كُلُّ مَرَضٍ
 مِثْلَمَا كَانَ الدَّوَاءُ فِي الْوَرَى
 (۳) فَإِذَا مَا اللَّهُ رَامَ يُجْمِدُ
 (۴) مِنْ مَاتَ قَرِوْ أَيْضًا وَوَضَعَ
 لَهُ لَا بِالنَّارِ آتَا يَنْقُصُ
 (۵) وَمَتَى يُحْجَبُ إِدْرَاكُ الْبَصِيرِ
 (۶) حُجْبًا لِلْأَحْمَقِ الْأَصْلَ نَظَرَ
 نَظَرَ الْفَرَعِ الَّذِي الْأَحْوَلُ كَانَ
 لِدَوَاءٍ قَبِلَتْ دَوْمًا مُعَدَّ
 فَيَقِينَا إِذِهِ فِعْلَ الْقَضَاءِ
 لَهُ قَدْ كَانَ دَوَاءٌ لَوْ عَرَضَ
 لِلْعَنَّا وَالسَّقَمِ فِي الْبَرْدِ الْفِرَا
 أَحَدًا فَالْبَرْدُ فِيهِ يَرُدُّ
 فِي الْوُجُودِ كَمْ رَجِيفٍ مُتَّبِعٍ
 لَا وَلَا بِالثَّوْبِ مِنْهُ يَخْلَصُ
 وَنِكَ بِالْأَسْبَابِ هَذَا مِنْ تَصِيرِ
 مَنْ هُوَ الْأَكْمَلُ عَيْنًا وَنَظَرِ
 .. وَالْحِجَابُ لَهُ أَعْمَى فِي الْعِيَانِ ..

- (۱) زانکه هریک این مرضهارا دواست
 (۲) هر مرض دارد دوا میدان یقین
 (۳) چون خدا خواهد که مردی بفسرد
 (۴) در وجودش لرزه بپند که آن
 (چون قضا آید طبیب ابله شود
 (۵) کی شود محجوب ادراک بصیر
 (۶) اصل بیند دیده چون اکمل بود
 چون دوا نپذیرد آن فعل قضاست
 چون دواى رنج و سرما پوستین
 سردی از صد پوستین هم بگذرد
 نه ز آتش کم شود نه از دخان
 وان دوا در نفع خود گمره شود (۱)
 زین سببهای حجاب گول گیر
 فرع بیند چونکه مرد احوال بود

فی بیان مجیء الجواب من الحق تعالیٰ لعزرائیل ان من لا یأتی نظره
 علی الاسباب و علی المرض و الجرح و السیف لا یأتی نظره علی شغلک
 یا عزرائیل لانک انت ایضاً سبب و لو کنت انت اخفی من تلك الاسباب
 و لعله لا یتکون مخفیاً علی ذلک المریض المحتضر کما قال تعالیٰ
 و هو اقرب الیه منکم و لکن لا تبصرون (۱)

(۱) لَهُ قَالَ اللَّهُ إِدْرِ كُلُّ مَنْ كَانَ أَصْلًا فَمَتَى يَقْدُرُ أَنْ
 یَصِلَ أَنَا لَكَ فِي الْوَسْطِ حَاجِبًا صُرْتَ لَهُ .. كَالْغَلْطِ ..
 (۲) هَبْكَ مِنْكَ النَّفْسَ أَخْفَيْتَ لِأَنْ لَمْ تُدْرِ الْأَعْيُنُ لِلْغَيْبِ تَنْبِیْرُ
 لِمَعْوَامٍ لَا تَبْیُنُ عِنْدَ مَنْ أَيْضًا الْحَاجِبَ كُنْتَ وَالسَّتِیرُ
 (۳) وَاللَّذِينَ السُّكَّرَ كَانَ الْأَجَلُ لَهُمْ كَيْفَ زَمَانًا فِي الدُّوَلِ
 (۴) سَاكِرًا مِنْهُمْ یَصِیرُ النَّظَرُ إِنْ مَوْتَ الْبَدَنِ لَا یَظْهَرُ
 عِنْدَهُمْ مُرًّا لِأَنْ لِلرَّوْضِ هُمْ وَرَدُّوا مِنْ بَشَرٍ أَوْ سِجْنٍ لَهُمْ

(۱) الایة فی سورة الواقعة فلولا (ای فہلا) اذا بلغت الحلقة و انتم حنیئذ تنظرون
 و نحن اقرب الیه منکم و لکن لا تبصرون (من البصیرة ای لاتعلمون) -

جواب آمد کہ آنکہ نظر او بر اسباب مرض و زخم و تیغ نیاید
 بر تو عزرائیل نیاید کہ تو ہم سببی اگرچہ مخفی تری از آن سببها
 و ہو کہ بر آن رنجور مخفی نباشی کہ و هو اقرب الیه منکم
 و لکن لا تبصرون

(۱) گفت یزدان هر که باشد اصل دان
 (۲) گرچه خویش از عامه پنهان کرده
 (۳) و آنکه ایشان را شکر باشد اجل
 (۴) تلخ نبود پیش ایشان سرگ تن
 یس ترا کی بیند او اندر میان
 پیش روشن دیدگان هم پرده
 چون نظرشان مست باشد در دول
 چون روند از چاه و زندان در چمن

- (۱) خَلَّصُوا مِنْ ذِي الدُّنَا الْمُتَلَوِيَّةِ
بَعْضُهَا بِالْبَعْضِ .. وَالْمُنْطَوِيَّةِ ..
لِفَوَاتٍ مَا هُوَ كَانَ الْفَنَاءُ ..
مَا بَكَى مِنْ أَحَدٍ .. جَرَّ الْعَنَاءُ ..
(۲) فَإِذَا مَا الرُّكْنُ لِلْمُسْلُطَانِ حِينَ
كَسَرَ الْبُرْجَ مِنَ السِّجْنِ السَّجِينِ
أَبْدَأَ هَلْ نَفَرَ قَلْبُ السَّجِينِ
مِنْهُ آتَا .. أَوْ لَهُ الْبُغْضُ يُبِينُ ..
(۳) أَسْفَا ذَا الْحَجَرِ الْمَرْمَرِ قَدْ
كَسَرَ الرُّوحَ لَنَا .. نَطَّ بِحَدِّ ..
(۴) مِنْ أَذَى السِّجْنِ قَدْ يَأْكُ الرُّخَامُ
مَنْ حَلَى وَالْحَجَرِ الصَّفْوِ الْمُرَامُ
إِنَّ ذَا السِّجْنِ مِنَ الْبُرْجِ الظَّارِفِ
وَجَدَ وَالْأَنْسَ دَوْمًا وَالتَّرَفِ
(۵) إِذْ لَهُ قَدْ كَسَرَ حَتَّى السَّجِينِ
خَلَّصَ مِنْهُ لَذَا حَقَّ يَقِينِ
(۶) بِالْجَزَاءِ تُقَطَّعُ مِنْهُ الْيَدُ
ذَا الْكَلَامِ الْهَذَرِ مَا أَحَدُ
قَالَ مِمَّنْ سِجْنٍ خُصَّ بِمَنْ
جُرَّ مِنْ سِجْنٍ إِلَى الشَّقِ عِلْنِ

- (۱) وارهیدند از جهان بیج بیج می نگرید بر فوات هیچ هیچ
(۲) برج زندان ار شکست ارکانی
(۳) کای دریغ این سنگ سر را شکست
(۴) آن رخام خوب و آن سنگ لطیف
(۵) چون شکستش تا ده زندانی برست
(۶) هیچ زندانی نگوید این فشار
می نگرید بر فوات هیچ هیچ
هیچ ازو رنجد دل زندانی
تا روان و جان ما از حبس رست
برج زندان را بهی بود و الیف
دست او در جرم این باید شکست
جز کسی کز حبس آرندش بدار

- (۱) وَمَتَى الْمَرْغَدَى عِنْدَ أَحَدٍ
مِنْ أَذَى الْحَيَاتِ وَالسَّمِّ إِلَى
- (۲) فَمِنْ الْغَوَّاءِ لِلْجَسْمِ الْكَثِيفِ
مَعَ جَنَاحِ الْقَلْبِ لَا رِجْلَ الْبَدَنِ
- (۳) مِثْلَ مَحْبُوسٍ يَبْشُرُ فِي اللَّيَالِ
(۴) فِي الرِّيَاضِ كَانَ قَالَ فِي الْبَدَنِ
- كَيْ أَنَا فِي الرُّوضِ ذَا أَلْقَى الْهَنَا
- (۵) لَهُ قَالَ اللَّهُ إِبْقِ الْمُسْتَجَابِ
- (۶) مِثْلَ هَذَا النَّوْمِ أَنْظُرْ حَسَنًا
مَا رَأَى قَدْ ذَهَبَ لِلْجَنَّةِ
- حَسَنًا لَوْ ذَهَبُوا فِيهِ بِجَدِّ
قَنَدٍ .. الطَّعْمُ لَهُ كَثْرًا حَلَى ..
- جُرِدَ الرُّوحُ الْخَفِيفُ وَاللَّطِيفُ
حَلَّقَى .. كَالْمَلَكِ الصَّفْوِ الْحَسَنِ ..
- نَامَ فِي النَّوْمِ رَأَى أَنَّ مَعَ جَلَالِ
رَبِّي لِي لَا تَدَعُ أَيَّ زَمَنٍ
- وَبِهِ أَبْغِي السُّرُورَ وَالْمُنَى
ذَا الدُّعَاءُ اللَّهُ أَدْرَى بِالصَّوَابِ
- كَيْفَ صَارَ وَهُوَ مَوْتًا وَعَنَا
.. رَاقِلًا فِي لُطْفِهِ وَالْمِنَّةِ ..

از میان زهر ماران سوی قند
میروید با پر دل نی پای تن
حسبید و بیند کاندر گلستان
تا درین گلشن کنم من کرو فر
واسرو والله اعلم بالصواب
مرگ نادیده بجنّت میروید

(۱) تلخ کی باشد لسی را کش برند
(۲) جان مجرد گشته از غوغای تن
(۳) همچو زندانی چه کاندر شبان
(۴) گوید ای یزدان مرا در تن سبر
(۵) گویدش یزدان دعا شد مستجاب
(۶) اینچنین خوابی بین چون خوش بود

- (۱) هَلْ هُوَ لِلْبَدَنِ بِالسَّلسَلَةِ
 حَسْرَةً فِي الْإِئْتِبَاهِ لَهُ قَدْ
 (۲) مُؤْمِنٌ آخِرُ أَنْتَ فَتَعَالَ
 لَكَ مِنْ فَوْقِ السَّمَاءِ نَادِي الْهَمَا
 (۳) يَرْجَا ذَاكَ الطَّرِيقِ مَنْ سَمَى
 لِلْإِمَامِ الشَّمْعُ فِي الْمِحْرَابِ قَدْ
 (۴) إِهْمِلِ الدَّمَغَ مُدَامًا وَاحْتَرِقِ
 طَلِبًا عَنْهُ يَرَأْسٍ قَدْ قَطَعَ
 (۵) عَنْ طَعَامٍ وَشَرَابٍ فَمَكَأِ
 سَاغِبًا نَحْوَ الْخَوَانِ لِلْسَّمَاءِ
 (۶) نَفْسًا فِي نَفْسٍ مِنْكَ الرَّجَا
 فِي الْهَوَاءِ لِلْسَّمَاءِ ارْقُصْ كَمَا
 لَزَّ قَعَرَ الْبَشْرِ رَهْنَ الْمُغْضَلَةِ
 وَجَدَ .. أَوْ لِلرُّجُوعِ لَهُ جَدَ ..
 نَحْوَ صَفِّ الْحَرْبِ .. شَمِّرِ لِلْقِتَالِ ..
 .. عَقِدَ فِي جِدِّكَ نِلْتَ الْمُنَى ..
 يَا غُلَامَ اْعْمَلْ قِيَامًا مِثْلَمَا
 .. عَمِلَ دَوْمًا لَدَيْهِ وَاتَّقَدْ ..
 مِثْلَ شَمْعٍ أَبَدًا لَا تَفْتَرِقِ
 جُمْلَةَ الدَّلِيلِ .. وَكَالنَّجْمِ تَشِعْ ..
 سُدَّ مَا أَنْ عِشْتَ وَارْكُضْ مُمَسِّكًا
 عَزِيٍّ فِيهِ .. طَعَامٌ كَمْ سَمَى ..
 بِالسَّمَاءِ اعْقِدْ فَنِعَمَ الْمُتَلَجِّجَا
 .. رَقِصْ الصَّفْصَافُ فِي عِشْقِ السَّمَاءِ ..

با تن با سلسله در قعر چاه
 که ترا در آسمان بودست بزم
 همچو شمعی پیش محراب ای غلام
 همچو شمعی سر بریده جمله شب
 سوی خوان آسمانی کن شتاب
 در هوای آسمان رقصان چو بید

(۱) هیچ او حسرت خورد در انتباه
 (۲) مؤمنی آخر درآ در صف رزم
 (۳) بر امید راه بالا کن قیام
 (۴) اشک می بار و همی سوز از طلب
 (۵) لب فرو بند از طعام و از شراب
 (۶) دم بدم از آسمان می دار امید

- (۱) نَفْسًا فِي نَفْسٍ مِنْكَ جِهَارٍ
وَتُزِيدُ رِزْقَكَ لَيْسَ عَجَبٌ
(۲) طَوْعَهُ رُحٌ بِسُرُورٍ .. وَانْظُرِ
(۳) إِنَّ ذَاكَ الْطَلَبَ فِيكَ أَبَدٌ
حَيْثُ كُلُّ طَالِبٍ مِنْهُ يَلِيقُ
(۴) جَدَّ حَتَّى الطَّلَبُ هَذَا لَكَ
يَخْرُجُ مِنْ بَشَرِ هَذَا الْبَدَنِ
(۵) قَالَتْ الْخَلْقُ فُلَانُ ذَاكَ قَدْ
أَنْتَ قُلْتَ لَهُمْ يَا غَافِلُونَ
(۶) هَبِكَ كَالْأَبْدَانِ كَانَ بَدَنِي
فِي قَلْبِي الْعُمَرُ جَنَاتٌ ثَمَانُ
- جَاءَ مِنْ سَمَتِ السَّمَاءِ مَاءٌ وَنَارٌ
لَوْ هُنَاكَ بِكَ رَاحَ لِلطَّلَبِ ..
طَلِبًا عَجْزًا لَكَ لَا تَنْظُرِ
كَانَ رَهْنَ اللَّهِ .. مِنْ لُطْفٍ مُعَدٍّ ..
لَهُ مَطْلُوبٌ بِهِ كَانَ حَقِيقُ
أَبَدًا يَزْدَادُ حَتَّى قَلْبُكَ
وَتَصِيرَ الصَّفْوَةُ لَا فِي دَرَنِ
مَاتَ مُسْكِينًا .. لَهُ الْحِظُّ فَقَدْ ..
أَنَا حَيٌّ .. وَلِي الرِّزْقُ فُنُونٌ ..
نَائِمًا مَدْفُونٌ مَرَّ الزَّمَنِ
نَوَّرَتْ زَاهِرَةً تَسْمُوا الْجَنَانُ

آب و آتش رزق می افزایدت
منگر اندر عجز و بنگر در طلب
زانکه هر طالب بمطلوبی رواست
تا دلت زین چاه تن بیرون رود
تو بگوئی زنده‌ام ای غافلان
هشت جنت در دلم اشکفته است

(۱) دلبدم از آسمان می آیدت
(۲) گر ترا آنجا برد نبود عجب
(۳) کاین طلب در تو گروگان خداست
(۴) جهد کن تا این طلب افزون شود
(۵) خلق گویند مرد مسکین ای فلان
(۶) گر تن من همچو تنها خفته است

- (۱) فَإِذَا مَا الرُّوحُ فِي النَّسْرَيْنِ قَدْ
 أَيُّ غَمٍّ لَهُ لَوْ كَانَ الْبَدَنُ
 (۲) إِنَّ رُوحًا نَامَ عَنْ حَالِ الْبَدَنِ
 هَلْ هُوَ النَّائِمُ فِي الرَّوضِ الْأَنِيسِ
 (۳) فِي الدَّنَا الصَّافِيَةِ الرُّوحُ يَكُونُ
 (۴) وَلَوْ الرُّوحُ بِغَيْرِ ذَا الْبَدَنِ
 فَإِذَا ذَا الْفَلَكَ أَيُّوَانَ مَنْ
 (۵) وَإِذَا مَا أَنْتَ فِي غَيْرِ الْبَدَنِ
 فِي السَّمَاءِ رِزْقُكُمْ يَا ذَا لِمَنْ
- نَامَ وَالرَّوْضِ وَرِيحَانٍ وَوَرْدٍ
 قَيْدَ سِرْقَيْنِ وَرَوْثٍ وَدَرَنٍ
 أَيُّ خُبْرٍ لَهُ إِذْ ذَاكَ بِأَنَّ
 أَمَّ هُوَ النَّائِمُ فِي حَرِّ الْوَطِيسِ
 صَاحِبًا يَا لَيْتَ قَوْمِي يَعْلَمُونَ
 لَمْ يَرْمِ يَحْيَى.. وَلَا يَهْوِي الْوَطَنُ..
 كَانَ.. غَيْرُ الرُّوحِ مَنْ فِيهِ سَكَنُ..
 لَمْ تُرِدْ تَحْيَى.. لَكَ الْأَرْضُ الْوَطَنُ..
 كَانَ ذَا الرِّزْقِ.. السَّمَاءُ الْحَسَنُ..

چه غم است ارتن دران سرگین بود
 کو بگلشن خفته یا در گولخن
 نعره یا لیت قوسی یعلمون
 پس فلک ایوان که خواهد شدن
 فی السماء رزقکم روزی کیست

(۱) جان چو خفته است در غم و نسرين بود
 (۲) جان خفته چه خبر دارد ز تن
 (۳) میزند جان در جهان آبگون
 (۴) گر نخواهد زیست جان بی این بدن
 (۵) گر نخواهی بی بدن جان تو زیست

فی بیان وخامة ومضرة دسم وحلو الدنيا وكونه مانعاً عن طعام الله
 كما قال (ص) الجوع طعام الله يحيى به ابدان الصديقين وتوا (ص)
 ابیت عند ربی يطعمنی ویسقین وقومه تعالی فی سورة آل عمران
 ولا تحسبن اللذین قتلوا فی سبیل الله امواتا بل احياء عند ربهم
 یرزقون فرحین

- (۱) لَوْ مِنْ الرِّزْقِ الْكَثِيفِ وَالْحَتَاتِ ذَا لَكَ حَانَ الْخَالِصُ وَالنَّجَاةُ
 فِي طَعَامٍ طَيِّبٍ رَاقٍ لَطِيفُ تَقَعُ دَوْمًا وَفِي قُوْتٍ شَرِيفُ
 (۲) مِنْهُ لَوْ آلاَفَ رَطْلٍ تَأْكُلُ كُنْتُ جَنِيًّا خَفِيفًا تَرَحَّلُ (۱)
 (۳) لَا لَكَ الْقَوْلُنَجُ حَبْسَ الرِّيحِ جَرَّ لَا وَلَا جَائِكَ ضَعْفُ وَضَرَزُ
 مِنْ مَسَامِيرَ شِدَادٍ أَرْبَعَهُ تُسْمِرُ لِلْمِعْدَةِ .. وَالْمَوْجَعَةِ ..
 (۴) فَالْقَلِيلَ لَوْ أَكَلْتُ كَالْغُرَابِ سَغِيًّا تَبْقَى وَرَهْنًا لِلْعَذَابِ
 وَالْكَثِيرَ لَوْ أَكَلْتُ فَالْحِشَاءُ لِدِمَاغٍ لَكَ بِالشِّدَّةِ جَاءُ

(۱) نسخه ثانیة - كنت کالجنى خفاً ترحل -

بیان وخامت چرب و شیرین دنیا و مانع شدن او از طعام الله چنان که
 فرمود الجوع طعام الله يحيى الله به ابدان الصديقين ای فی الجوع
 وقوله ابیت عند ربی يطعمنی ویسقین وقوله یرزقون فرحین

- (۱) وارهى زين روزی ریزه و کثیف درفتی درلوت و درقوت شریف
 (۲) گر هزاران رطل لوش میخوری میروی هاک و سبک همچون پری
 (۳) که نه حبس یاد قولنجت کند چار میخ معده آهنجت کند
 (۴) گر خوری کم گرسنه مانى چوزاغ ور خوری پر گیرد آروغت دماغ

- (۱) مِنْ طَعَامِ اللَّهِ وَالْقُوَّةِ الْهَنِيِّ
 (۲) كَالسَّافِينِ رَاكِبًا فِي الصَّوْمِ حِرْ
 (۳) نَفْسًا فِي نَفْسٍ قُوَّةَ الْإِلَهِ
 حَسَنُ الضَّيْعِ الْحَلِيمِ بِانْتِظَارِ
 (۴) رَجُلٍ شَبْعَانٍ خُبْرًا مَا أَنْتَظِرُ
 (۵) أَوْ بَطِيئًا جَائِعٌ كُلِّ نَفْسٍ
 بَقِيَ فِي الْجُوعِ قَبْدَ الْإِنْتِظَارِ
 (۶) وَإِذَا مَا لَمْ تَكُ الْمُنْتَظَرُ
 لَكَ لَمْ يَأْتِ وَلَا الدَّوْلَةُ مَنْ
 (۷) يَا أَبِي فَلَا يُنْتَظَرُ الْإِنْتِظَارِ
- کُنْ عَلٰی مِنْ مِثْلِ ذَا الْبَحْرِ السِّنِيِّ
 صَابِرًا کَثْرًا وَدَوْمًا مُنْتَظَرُ
 فَالْإِلَهِ ذَاكَ قَدْ جَلَّ ثَنَاهُ
 وَهَبَ مِنْهُ الْهَدَايَا وَاصْطَبَارُ
 أَنْ لَهُ رَاتِبُهُ قَوْرًا حَضَرَ
 قَالَ أَيْنَ .. ذَا لَهُ الْعُمَرُ التَّمَسُّ ..
 .. شَاخِصَ الطَّرْفِ بِلَيْلٍ وَنَهَارِ ..
 فَالنَّوَالِ ذَلِكَ مَنْ بَهْرًا
 هِيَ سَبْعِينَ غَدَتِ ضِعْفًا بِفَنَ
 لِخَوَانِ الرِّفْعَةِ السَّامِيِّ شِعَارِ

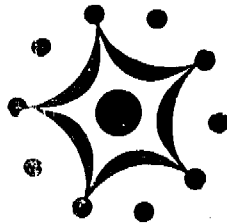
برچنان دریا چو کشتی شو سوار
 دمیلم قوت خدا را منتظر
 هدیها را میدهد درانتظار
 که سبک آید وظیفه یا که دیر
 وز مجاعت منتظر درماند او
 آن نواله دولت هفتاد تو
 از برای خوان بالا مردوار

(۱) از طعام الله و قوت خوشگوار
 (۲) باش در روزه شکمبا و مصر
 (۳) کتان خدای خوب کار و بردبار
 (۴) انتظار نان ندارد مرد سیر
 (۵) بینوا هر دم همی گوید نه دو
 (۶) چون نباشی منتظر ناید بتو
 (۷) ای پدر الانتظار الانتظار

- (۱) کالرجالِ کُلُّ مَنْ جَاءَ وَجَدَ
تَلَمَعُ الشَّمْسِ لَيْلِكَ الدَّوْلَةِ
(۲) فَإِذَا نَزَرَ الطَّعَامِ الضَّيْفُ كَانَ
(۳) بِطَعَامٍ أَحْسَنَ جَاءَ سِوَى
لَوْمًا السُّوءَ عَلَى رِزْقِ الْكَرِيمِ
(۴) إِطْلِعِ الرَّأْسَ كَيْمَثِلِ الْجَبَلِ
كَانَ لِلشَّمْسِ تِبَاعًا يُشْرِقُ
(۵) إِنْ رَأْسَ الْجَبَلِ الرَّاسِيِ انْتَظِرْ
- قُوَّتًا أَغْذَاهُ .. عَلَيْهِ لِلْأَبَدِ ..
.. مَنْ بِهَا الْعِزُّ أَتَى بِالْجُمْلَةِ ..
أَكِلًا دَوْمًا لَهُ رَبُّ الْخَوَانِ
صَاحِبِ الضَّيْفِ الْفَقِيرُ مَنْ حَوَى
لَا تُطْنُ .. أَنْتَ تَكُ الْعَبْدَ اللَّئِيمِ ..
كَبِيْ عَلَيْكَ الْعُمَرُ نُورُ أَوْلَى
.. أَنْتَ كَالْبَدْرِ بِهِ تَأْتَلِقُ ..
أَبَدًا أَنْ تَطْلُعَ شَمْسُ السَّحَرِ

آفتاب دولتی بروی بتافت
صاحب خوان آتش بهتر آورد
ظن بد کم بر برزاق کریم
تا نخستین نور خور بروی زند
هست خورشید سحر را منتظر

(۱) هر گرسنه عاقبت قوتی بیافت
(۲) ضیف باهمت چو آتش کم خورد
(۳) جز که صاحب ضیف درویش لئیم
(۴) سر برآور همچو کوهی ای سمند
(۵) کان سر کوه بلند و مستقر

ففي بيان جواب الغافل الذي قال هذه الدنيا حسنة لو لم يكن الموت
وملك الدنيا حسن لو لم يكن له زوال وعلى هذا الأسلوب قال كلاماً
هذراً لا تقع فيه

- (۱) ذَلِكَ الْوَاحِدُ قَالَ ذِي الدُّنَا كَثْرَةً طَابَتْ بِهَا زَادَ الْهِنَا
لَوْ بِهَا الْمَوْتُ لَهُ الرِّجْلُ أَبَدُ لَا يَمُدُّ وَسْطاً .. يُبْدِي النِّكَدَ ..
(۲) ذَلِكَ الْآخِرُ قَالَ الْمَوْتُ إِنَّ أَبَدًا مَا كَانَ .. فِينَا لَمْ يَمِنْ ..
ذِي الدُّنَا الْمَطْوِيَّةُ بِالْمِحَنِ لَا تُوَازِي تَبْنَةً بِالثَّمَنِ
(۳) بَيْدَرًا كَانَتْ بِصَحْرَاءَ جُمُوعُ مُهْمَلًا مَا ذُقَّ مَتْرُوكًا وَضِعُ
(۴) ذَلِكَ الْمَوْتُ لَكَ خِلَتِ الْحَيَاتُ فَنَشَرْتَ الْبَذَرَ فِي الْأَرْضِ الْمَوَاتُ
(۵) إِنَّ عَقْلاً كَاذِبًا بِالذَّاتِ كَانَ نَظِيراً عَكْساً لِمَا .. بِالِصِّدْقِ بَانَ ..
وَالْحَيَاتُ خَالَ أَنْ كَانَتْ يَقِينُ عِنْدَهُ الْمَوْتُ .. لَهُ الْعَكْسُ تَبِينُ ..

جواب آن مغفل که گفته است خوش بودی این جهان اگر مرگ نبودی
و خوش بودی ملک دنیا اگر زوالش نبودی
و علی هذه التوتيرة من العبارات

- (۱) آن یکی میگفت خوش بودی جهان گر نبودی پای مرگ اندر میان
(۲) آن دگر گفت ار نبودی مرگ هیچ که نیرزیدی جهان پیچ پیچ
(۳) خرسنی بودی بدشت افراشته مهمل و ناکوفته بگذاشته
(۴) مرگ را تو زندگی پنداشتی تخم را در خاک شوره کاشتی
(۵) عقل ناذب هست خود معکوس بین زندگی را مرگ پندارد یقین

- (۱) رَبَّنَا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا الَّتِي
كُلُّ شَيْءٍ إِيْنْدِهِ مَا أَن وَجَدَ
(۲) لَن يَرَى مَيِّتٌ مِّنَ الْمَوْتِ أَمْتَلَى
حَسْرَةً كَانَتْ لَهُ دَوْمًا عَلَى
(۳) يَسْوَى هَذَا مِّنَ الْيَمْرِ طَفَرُ
وَسَطَ الدَّوْلَةِ وَالْعَيْشِ الرِّغْدِ
(۴) مِّنْ مَّقَامِ الْمَأْتَمِ هَذَا وَمِنْ
وَالِى صَحْرَاءَ زَادَتْ بِالسَّعَةِ
(۵) مَقْعَدُ صَدَقٍ وَأَيُّوَانًا كَذِبُ
(۶) مَقْعَدُ صَدَقٍ جَلِيسَ الْحَقِّ قَدْ
لِلْخَوَاصِ لَا كَيْمَلِ السُّكْرِ مِنْ
نَطُّ مِنْ ذَا الْمَاءِ وَالطَّيْنِ الَّذِي

(۱) الاية فى سورة القمر - فى مقعد صدق - وقال تعالى فى سورة الصافات سطاغ عليهم

بكاس من معين بيضاء لذة للشاربين -

آچنان كه هست در خدعه سرا
حسرتش آنست كش كم بود برگ
درمیان دولت و عیش و گشاد
نفل افتادش بصحرای فراخ
بادۀ خاصی نه مستی زدوغ
رسته زین آب و گل آتشکده

(۱) ای خدا بنمای تو هرچیز را
(۲) هیچ مرده نیست پرحسرت زمرگ
(۳) ورنه از چاهی بصحرا افتاد
(۴) زین مقام المأتم ننگین سناخ
(۵) مقعد صدقی نه ایوان دروغ
(۶) مقعد صدق و جلیس حق شده

(۱) فَإِذَا مَا لَمْ تَعِشْ عَيْشاً مُنِيرَ
نَفْسٍ أَوْ نَفْسَانٍ وَالْيَسِيرُ
بَقِيَا مِنْكَ فَعُمْتُ مِثْلَ الرِّجَالِ ..
وَالْحَيَاةَ اغْنَمَ وَعِزّاً وَجَلَالاً ..

فِيمَا يَرْجَى مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ تَعَالَى مَعْطَى النِّعَمِ قَبْلَ اسْتِحْقَاقِهَا وَهُوَ الَّذِي
يَنْزِلُ الْغَيْثَ مِنْ بَعْدِ مَا اقْنَطُوا وَرَبُّ بَعْدِ يورث قَرِيباً وَرَبُّ مَعْصِيَةٍ
مِيمُونَةٌ وَرَبُّ سَعَادَةٍ تَأْتِي مِنْ حَيْثُ تَرْجَى النِّقَمَ لِيَعْلَمَ أَنَّ اللَّهَ
يَبْدِلُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ

(۲) فِي الْحَدِيثِ جَاءَ أَنَّ كُلَّ بَدَنٍ
فِي الْمَعَادِ يَرُدُّ الْأَمْرَ بِأَن
(۳) قُمْ فَتَنْفُخِ الصُّوَرِ لِلْحَقِّ الْأَجَلِ
كَأَنَّ أَمْرًا أَنَّ جَمِيعًا بِعَجَلٍ
يَا ذَرَارِي رَأْسَكُمْ مِنْ ذَا التُّرَابِ
إِخْرِجُوا .. حَالًا لَا تَجِرُ وَعَذَابُ ..
(۴) كُلُّ رُوحٍ بَعْدَ تَأْتِي فِي الْبَدَنِ
مِثْلَمَا فِي الْبَدَنِ الْعَقْلُ اقْتَرَنَ
(۵) فِي الصَّبَاحِ الرُّوحُ تَدْرِي بِالْبَدَنِ
فِي النَّهَارِ مَعَهَا كَانَتْ زَمَنُ
وَلَهُ مِثْلُ الْكُنُوزِ فِي الْخَرَابِ
وَرَدَتْ .. تَسْأَلُ وَضَلًا وَاقْتِرَابَ ..
(۶) تَعْرِفُ الْجِسْمَ لَهَا فِيهِ تَرُوحُ
وَمِنْ الصَّائِغِ لِلْخِيَّاطِ رُوحُ

(۱) ورنه کردی زندگانی منیر
یکدو دم ماندهست مردانه بهیر

فِيمَا يَرْجَى مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ - الخ

(۲) در حدیث آمد که روز رستخیز
امر آمد هریکی تن را که خیز
(۳) نفخ صور امرست از یزدان پاك
که برآید ای ذراری سر ز خاك
(۴) باز آید جان هریک در بدن
همچو وقت صبح هوش آید بتن
(۵) جان تن خود را شناسد وقت روز
در خرابه خود درآید چون کنوز
(۶) جسم خود بشناسد و در خود رود
جان زرگر سوی درزی کی شود

- (۱) أَبَدًا لَا تَعْدُو رُوحُ الْعَالِمِ. ذَهَبَتْ لِلْعَالِمِ لِلظَّالِمِ.
 لَا سِوَاهُ تَأْتِي رُوحُ الظَّالِمِ. قَسَّ عَلَيْهِ رُوحَ كُلِّ آدَمِي
 فَلَهَا عِلْمُ الْإِلَهِ عَرِفَا. بَعْضَهَا لِلْبَعْضِ .. كَلًّا وَقَفَا ..
 مِثْلَمَا لِلنَّعَمِ وَالْحَمَلِ. عِلْمَ الْمَقْصَدِ فِي الصُّبْحِ الْجَلِيِّ
 تَعْرِفُ الرَّجُلُ حِذَاهَا فِي الظُّلَمِ. كَيْفَ هَٰذَا الرُّوحُ آتَا يَا صَنَمَ
 لَمْ تَكُ تَعْرِفُ مِنْهَا الْبَدَنَا. وَلَهَا الْمَأْوَى غَدَى وَالْوَطَنَا
 (۲) إِيَّاهُ يَأْمُسْتَجِيرُ الصُّبْحُ قَدْ. كَانَ حَشْرًا أَصْغَرَ .. اللَّهُ أَعَدَّ .. (۱)
 وَعَلَيْهِ أَنْتَ حَشْرًا أَكْبَرَا. قَسَّ.. لِتَدْرِي الْأَكْبَرَ وَالْأَصْغَرَ ..
 (۳) مِثْلَمَا الرُّوحُ إِلَى الطِّينِ تَطِيرُ. هَكَذَا الْمَكْتُوبُ إِذْ ذَاكَ يَصِيرُ
 طَائِرًا نَحْوَ الْيَسَارِ وَالْيَمِينِ. .. مَنْ لَهُ أُرْسِلَ كَالشَّمْسِ يَبِينُ ..

(۱) الآية فی سورة الاسراء وکل انسان الزیناد طائرہ (ای عملہ) فی عنقہ فمن کتابہ اوتی بيمينہ فيقول هاؤم اقرءوا کتابيہ انی ظننت انی ملاقی حسابيہ فهو فی عيشة راضیہ فی جنة عالیہ تطوفها دالیه کلوا واشربوا هنيئا بما اسلفتم فی الايام الخالیة. واما من اوتی کتابہ فی شمالہ فيقول باليمنى لم اوت کتابيہ ولم ادر ما حسابيہ ياليتها كانت القاضیہ -

- (۱) جان عالم سوی عالم میرود جان ظالم سوی ظالم میشود
 (۲) نه شناسا نردشان علم اله چونکه بره و میش وقت صبحگاه
 (۳) پای کفش خود شناسد در ظلم جان تن خود چون نداند ای صنم
 (۴) صبح حشر اصغرست ای مستجیر حشر آید برا قیاس از وی بگیر
 (۵) آنچنانکه جان پیرد سوی طین نامه پرداز یسار و از یمین

- (۱) فَكِتَابَ الْجُودِ وَالْبُخْلِ هُمْ لَهُ مِنْ زُهْدٍ وَمِنْ تَقْوَى وَمِنْ إِذْ هُوَ أُيْقِظَ فِي وَقْتِ السَّحَرِ (۲)
 (۳) لَهُ أَيْضاً وَرَدَ الْخُلُقُ إِذَا فَرَمَانَ الْيَقَظَةِ مِنْهُ وَرَدَ (۴) وَإِذَا مَا كَانَ نَبِيّاً وَدَمِيمٍ فِي الشِّمَالِ لَهُ مُسَوِّدَ الْكِتَابِ (۵) وَإِذَا مَا كَانَ فِي تَقْوَى وَدِينِ
- وَضَعُوا فِي كَيْفِهِ .. مَا يُعْلَمُ .. (۱)
 خُلُقِ عُوْدَ .. بَانَ أَوْ كَيْفِ ..
 مَا لَهُ قَدْ كَانَ مِنْ خَيْرٍ وَشَرِّ
 مَا لَهُ أَعْطَى ارْتِيَاضاً وَأَذَى
 فِي الْأَمَامِ عَيْنَهُ مَعَهُ اتَّحَدَ
 مَعَ ضَلَالٍ وَلَهُ الْخُلُقُ ذَمِيمٍ
 تَجِدُ مِنْ مِثْلِ أَيَّامِ الْمَصَابِ
 فَلَهُ فِي الْيَقَظَةِ الدَّرُ الثَّمِينِ (۲)

(۱) الآية فی سورة الاشفاق فاما من اوتی کتابه ییمینه فسوف یحاسب حساباً کبیراً و ینقلب الی اهلہ سروراً و اما من اوتی کتابه وراء ظهره فسوف یدعو بشوراً و یصلی سعیراً —
 (۲) ترجمه المصراع الثانی بناء علی ما فی المنهج القوی و فی نسخه لکناهور و بعض الشروح المصراع الثانی (نامه باز آید (سرا و را در یمین) ای یأتی کتاب ثانیاً الی الیمین —

- (۱) در کفش بنهند نامه بخل و جود
 (۲) چون شود بیدار او وقت سحر
 (۳) گر ریاضت دار باشد خوی خوش
 (۴) و در بداودی خام و زشت و در ضلال
 (۵) و در بود او پاک و با تقوی و دین
- فسق و تقوی آنچه وی خو کرده بود
 باز آید سوی او آن خیر و شر
 وقت بیداری همان آید به پیش
 چون عزا نامه سیه یابد شمال
 وقت بیداری برد در ثمین

- (۱) کانتِ الیقظة والنوم یبنا
 (۲) حشر الأصغر یسمى اظهرا
 موت الأصغر یسمى صقلا
 (۳) غیر آن هذا الكتاب كالخیال
 وهو فی الحشر اللذی الاکبر کان
 (۴) فهنا هذا الخیال مستقر
 وهناك هو من هذا الخیال
 (۵) فخیال البیت فی قلب اللذی
 (۶) هو مثل الحبة فی الأرض کان
 ظاهراً للخارج کالأرض من
- شاهدین الموت والحشر لنا
 حشراً الاکبر یسمى للوری..
 موتاً الاکبر یسمى وجلی
 سیر.. ما کشف منه المثل..
 یظهر کثراً ویبدو فی العیان
 دائماً قد ظهر منه الأثر (۱)
 صوراً ینبت.. خذ من ذا المثل..
 هندس انظر.. وهدی منه خذ..
 ذا الخیال یأتي من بعد زمان
 ولدت من بذر الداخل کن

(۱) ای الاحوال والاعمال فی الدنیا اعراض یجعلها الله تعالی فی الآخرة جواهرأ وباعتبار
 كونها فی الدنیا لاثبات لها الخیال فی اعین الناس فتعلم اثارها وعلائمها اهل الفراسة علی فحوی
 سیماهم فی وجوههم من اثر السجود -

- (۱) هست مارا خواب و بیداری ما
 (۲) حشر اصغر حشر اکبر را نمود
 (۳) لیک این نامه خیال است و نهان
 (۴) این خیال اینجا نهان پیدا اثر
 (۵) در مهندس بین خیال خانه
 (۶) آن خیال از اندرون آید برون
- بر نشان مرگ و محشر دو گوا
 مرگ اصغر مرگ اکبر را زدود
 وان شود در حشر اکبر بس عیان
 این خیال آنجا برویاند صور
 در دلش چون در زمینی دانه
 چون زمین که زاید از تخم درون

- (۱) يَا تَرَى كُلَّ خِيَالٍ فِي زَمَنٍ
 فِيَوْمِ الْمَحْشَرِ الصُّورَةَ كَانَ
 (۲) لَيْسَ بِالْمَحْشَرِينَ ذِينَ الْقَصْدِ أَنَّ
 بَلْ هِيَ لِلْمُؤْمِنِينَ بِالْبَيَانِ
 (۳) فَإِذَا شَمْسُ الْمَعَادِ تَظْهَرُ
 كُلُّ مَنْ كَانَ مَلِيحًا وَقَبِيحُ
 (۴) وَيَدْيَوَانِ الْقَضَاءِ الْإِمْتِحَانِ
 وَالْقَبِيحُ السَّيِّءُ فِي الْكُورَةِ
 (۵) تَظْهَرُ النِّقْدُ الْمَلِيحُ بِفَرَحٍ
 ظَهَرَ النِّقْدُ الْقَبِيحُ الْقَلْبُ فِي
 (۶) لَحْظَةً فِي لَحْظَةٍ مِنْهُ تَبْلُ
 تَظْهَرُ سِرَّ الْقُلُوبِ فِي الْجَسَدِ
- صَيَّرَ فِي الْقَلْبِ مَأْوَى وَوَطَنُ
 .. وَلَهُ الْمَخْفِيُّ تُبْدِي فِي الْعِيَانِ ..
 قِصَّةً أَذْكَرُ أَبْدِيهَا عَلَنُ
 حِصَّةً فِيهَا تَبِينُ فِي الْعِيَانِ
 مِنْ تُرَابٍ فِيهِ حَلَّتْ يَطْفُرُ
 .. أَيْضًا الزَّيْفُ تُبِينُ وَالصَّحِيحُ ..
 لَهُمْ يَأْتِي الْمَلِيحُ النِّقْدَ زَانُ
 يَدْخُلَانِ .. وَفَقَ تِلْكَ الصُّورَةَ ..
 وَدَلَالٍ زَادَ وَالصَّدْرَ شَرَحُ
 دَرَبَانٍ وَزَحِيرٍ مُتَلَفٍ
 إِمْتِحَانَاتٍ وَلِلْمَرْءِ تُدَلُّ
 وَيُحَلُّ الشَّكْلُ فِيهَا وَالْعَقْدُ

روز محشر صورتی خواهد شدن
 مؤمنان را در بیانش حصه نیست
 بر جهنم از خاک زشت و خوب نیز
 نقد نیک و بد بکوره در روند
 نقد قلب اندر زحیر و درگداز
 سر دلها می نماید در جسد

(۱) هر خیالی دو کند در دل وطن
 (۲) مخلصم زین هر دو محشر قصه نیست
 (۳) چون برآید آفتاب رستخیز
 (۴) سوی دیوان قضا پویان شوند
 (۵) نقد نیکو شادمان و ناز ناز
 (۶) لحظه لحظه امتحانها میرسد

- (۱) مِثْلَ قَنْدِيلٍ لَهُ زَيْتٌ وَمَاءٌ ظَهَرَ أَوْ كَالْتُرَابِ فِي نِماءٍ
- (۲) خَضِرٍ مِنْهُ كَمِثْلِ الزَّعْفَرَانِ مَعَ خَشْخَاشٍ وَخَسِرٍ ذِي عِيَانٍ
- (۳) خَضِرَةُ الرَّأْسِ وَنَحْنُ الْمُتَقُونَ هَذِهِ الْآخِرَى لَهَا الرَّأْسُ يَكُونُ
- نَاكِسًا مِنْ مِثْلِ مَا رَأَسُ الْبَنَفِ سَجٍ مَنكُوسًا .. وَفِي تَشْرِ وَلَفٍ ..
- (۴) فَالْعُيُونُ طَفَرَتْ قَيْدَ الْخَطَرِ خَارِجًا عَادَتْ لِخَوْفٍ مُسْتَقَرِّ
- (۵) عَشْرَةَ أَعْيُنٍ وَالْأَعْيُنِ قَدْ بَقِيَتْ تَنْظُرُ .. لِلْخَطْبِ الْأَشَدِّ ..
- أَنْ لَهَا لَا يَأْتِي مِنْ سَمَتِ الْمَسَارِ ذَا الْكِتَابِ .. وَبِهِ نَقَى الْبَوَارِ ..

- (۱) چون زقندیل آب و روغن گشته فاش یا چو خاک کی که بروید سبزهاش
- (۲) از پیاز و زعفران و کونار سردی پیدا کند دست بهار
- (۳) آن یکی سرسبز نحن المتقون وان دگر همچون بنفشه سرنگون
- (۴) چشمه ها بیرون جهیده از خطر گشته ده چشمه زبیم مستقر (۱)
- (۵) باز مانند دیده ها در انتظار تا که نامه ناید از سوی یسار

(۱) ده چشمه - چه ده مدارك آنجا صد میشود چه بمقتضای تطابق عوالم ده مدرکی که اینجا هست از قوت های ظاهره و باطنه در عالم مثال و آخرت صوری هست ولی چون عالم وسعت و رفعت است بنحو ترفع عشره یا بنحو ضرب صد میشود باین معنی که بصر شخص سمع و ذوق و شمع و لمس و حس مشترك و خیال و متصرفه و وهم و حافظه است و همچنین سمع شخص و مراد از بزم مهابت است یا غرض آنست که کثرت مناسب اهل کثرت است که اهل نعیم و بزم باشند و در اهل توحید صد بلکه هزار بانضیاف مدارك عالم عقل کلی یکی است -

- (۱) عَيْنُهُمْ دَارَتْ إِلَى سَمْتِ الْيَمِينِ
 أَنْ كِتَابُ الصِّدْقِ لَيْسَ الْبَحْثُ فِيهِ
 (۲) لِيَدِ الْعَبِيدِ الْكِتَابُ يَرُدُّ
 (۳) مُلِيَةً بِالْجُرْمِ وَالْفِسْقِ وَلَنْ
 مَا بِهِ غَيْرُ الْجَفَاءِ لِلصِّدْقِ
 (۴) مُلِيَةً مِنْ رَأْسِهِ لِلْقَدَمِ
 سُخْرَةً هُمْ صَفَّقُوا كَثْرًا عَلَى
 (۵) ذَلِكَ الْمَكْرُ لَهُ وَالسَّرِقَاتِ
 مِثْلَ فِرْعَوْنَ وَأَقْوَالِ أَنَا
 (۶) فَالْكِتَابَ إِذْ قَرَأَ ذَلِكَ الثَّقِيلَ
- وَإِلَى سَمْتِ الْمَسَارِ إِذْ يَقِينُ
 مُتَمَلِّلاً كَانَ.. لَدَى الْمَرْءِ النَّبِيَّةُ..
 رَأْسُهُ كَالذَّلِيلِ دَاجٍ أَسْوَدُ
 يَجِدُ التَّوْفِيقَ وَالْخَيْرَ زَمَنُ
 .. وَارْتِكَابِ كُلِّ مَا لَيْسَ حَقِيقُ..
 بِشَنَارِ الذَّنْبِ قُبْحِ الشِّيمِ..
 مَنْ هُمْ أَهْلُ الطَّرِيقِ فِي الْمَلَأِ
 .. مَا بِهِ مِنْ عَارٍ أَوْ قُبْحِ الصِّفَاتِ..
 وَأَنَا .. رَبُّكُمْ فِي ذِي الدُّنَا..
 عَلِمَ لِلنَّسِجْنِ قَدْ شَدَّ الرَّحِيلَ

- (۱) چشم گردان سوی راست و سوی چپ
 (۲) نامه آید بدست بنده
 (۳) اندرو یک خبر و یک توفیق نی
 (۴) پر ز سر تا پای زشتی گناه
 (۵) آن دغل کاری و دزدیهای او
 (۶) چون بخواند نامه خود آن ثقیل
- زانکه نبود بخت نامه راست زب (۱)
 سر سیه از جرم و فسق آکنده
 جز که آزار دل صديق نی
 نسخر خنیک زدن بر اهل راه
 وان چو فرعونان انا و انای او
 داند او که سوی زندان شد رحیل

(۱) در برهان قاطع زب بفتح اول و سکون ثانی بمعنی رایگان است و آن هر چیز باشد که بیابند یا بمعنی یابست کسی آید که در عوض آن چیزی نباید داد و بمعنی آسان هم هست که در مقابل دشوار است -

- (۱) فَإِذَا فِيهِ لِسْمَتِ الْمَشْنَقَةِ
يَذْهَبُونَ الْجُرْمُ بَانَ وَالطَّرِيقُ
(۲) قَالُوا الْحَجَجِ تِلْكَ وَمَا
عَادَ فَوْقَ الْقَمِ مِنْهُ لِلْأَبَدِ
(۳) وَمَتَاعُ سِرْقَ ذَلِكَ الزَّمَنُ
(۴) عُذْرُهُ ضَاعَ إِلَى سِجْنِ السَّعِيرِ
(۵) أَبَدًا لِلنَّارِ مِنْ شَوْكِ لِأَنَّ
وَكُلَّ فِيهِ أَمَامًا وَوَرَاءَ
(۶) وَبَدُوا مَعَهُ بِهِ هُمْ يَذْهَبُونَ
أَنْ أَفْقَ يَا كَلْبُ وَلْتَذْهَبْ إِلَى
- كَالْبُصُوصِ وَبِأَيْدٍ مُوثَّقَةٍ
سَدَّ لِلْعُذْرِ .. وَبِالشَّنَقِ حَقِيقُ ..
لَهُ مِنْ قَوْلٍ قَبِيحٍ بَرَمًا
مِثْلَ مِسْمَارٍ قَبِيحٍ لَهُ سَدَّ
بَانَ فِي الْبَيْتِ لَهُ فَوْقَ الْبَدَنِ
أَذْهَبُوا حَيْثُ الْمَفَرُّ لَا يُصِيرُ
بِهِ كُلُّ مَلِكٍ ذَلِكَ الزَّمَنُ
هُمْ مِثْلُ الْعَسَسِ قَيْدَ الْخَفَاءِ
وَيَجِدُ الْآلَةَ كَمْ يُنْخَسُونَ^(۱)
مَوْضِعَ لِلنَّجَسِ .. مِنْكَ حَلَى ..

(۱) قال في المنهج الكهدان عند الفرس الموكل على الخزينة يعنى لما كنت فى الدنيا موكلا فى بيوت الفسق والمعاصى والمفاسد الان اذهب الى بيوت النار القبيحه - فالكهدان هنا بيت النار وقال الجوهري كهد الحمار كهداناً اى عدى والصحيح ان كهدان بالكاف الفارسيه كما فى الترجمة وهو بمعنى محل النجس مثل نمكدان وشمعدان وغيرها -

- (۱) پس روان گردند چودزدان سوى دار
(۲) آن هزاران حجت و گفتار بد
(۳) رخت دزدی در تن و در خانه اش
(۴) پس روان گردد بزندان سعیر
(۵) چون سوکل آن ملایک پیش و پس
(۶) میبردندش می سپوزندش به پیش
- جرم پیدا بسته راه اعتذار
بردهانش گشته چون مسمار بد
گشته پیدا گم شده افسانه اش
که نباشد خار را ز آتش گزیر
بوده پنهان گشته پیدا چون عسس
که برو ای سگ بگهدانهای خویش

- (۱) سَحَبَ الرَّجُلَ لَهُ لَمَّا إِلَى
 أَنْ هُوَ عَلَهُ مِنْ ذَا الشَّرِّ حِينَ
 (۲) يَقِفُ مُنْتَظِرًا إِذْ ذَا يَصِيرُ
 (۳) لِرَجَاءٍ بِهِ مِنْ مِثْلِ الْمَطَرِ
 فَرَجَاءٌ يَابِسًا قَدْ وَجَدَا
 (۴) وَبِكُلِّ زَمَنِ الْوَجْهِ .. يُدِيرُ
 (۵) وَجْهَهُ خَوْفًا مِنَ الرَّبِّ الْغَفُورِ
 أَنْ يَقُولُونَ لَهُ يَا مَنْ قَدْ بَطَلَ
 (۶) مَعْدَنَ الشَّرِّ لَمَّا ذَا تَنْتَظِرُ
 (۷) لِمَهْ خَلْفًا تُرْجِعُ كَانَ لَكَ
 يَا مَنْ الْمُؤْذِي لِلَّهِ وَمَنْ
- رَأْسٍ كُلِّ شَارِعٍ قَدْ وَصَلَا
 يَنْظُرُ .. يَنْجُو مِنَ الزَّجْرِ الْمُهِنِ ..
 مُعْرِضًا وَجْهًا لَهُ خَلْفًا يُدِيرُ
 لِلْخَرِيفِ يَهْمِلُ الدَّمْعَ حَذَرُ
 هُوَ لَا غَيْرَ سِوَاهُ فَقَدْ
 خَلْفَهُ الْوَجْهَ إِلَى الْبَابِ الْخَطِيرِ
 يَرُدُّ الْأَمْرَ وَمِنْ إِقْلِيمِ نُورِ
 شُعْلًا الْعَارِي .. عِلْمًا وَعَمَلِ ..
 وَجْهَكَ يَا دَائِخَ الرَّأْسِ وَغَيْرِ
 ذَا الْكِتَابِ وَصَلَ فِي يَدِكَ
 عَبْدَ الشَّيْطَانِ .. لِلْكَفْرِ رَكْنِ ..

تا بود که برجهد زان چاه او
 براسیدی روی واپس میکند
 خشک اسیدی چه دارد او جز آن
 رو بدرگاه مقدس میکند
 که بگویندش که ای بطل عور
 رو چه واپس میکنی ای خیره سر
 ای خدا آزار و ای شیطان پرست

- (۱) میکشد پا برسر هر راه او
 (۲) منتظر می ایستد تن می زند
 (۳) اشک میبارد چو باران خزان
 (۴) هر زمانی روی واپس میکند
 (۵) پس زحق امر آید از اقلیم نور
 (۶) انتظار چیستی ای کان شر
 (۷) نامهات اینست کت آید بدست

- (۱) حَيْثُ أَبْصَرْتَ كِتَابَ فِعْلِكَ
 (۲) عَبَثًا لِمَ تُبَدِّ إِهْمَالًا قَفِي
 (۳) هَلْ رَجَاءٍ لِلضِّيَاءِ لَا لَكَ
 لَا لَكَ فِي السِّرِّ أَوْ بَاطِنِكَ
 (۴) لَا لَكَ فِي اللَّيْلِ نَجْوَى وَ قِيَامِ
 (۵) لَا لَكَ حِفْظُ اللِّسَانِ مِنْ ضَرَرِ
 (۶) لِلْأَمَامِ وَالْوَرَا بِالْعِبَرَةِ
 ذِكْرُكَ مَوْتِكَ وَ النَّزْعَ الْوَرَاءِ
 (۷) لَكَ خِلَانًا غَدَوُ آتَا وَلَا
 مَعَ بُكَاءٍ وَ حَنِينٍ وَ زَفِيرِ
- مَا نَظَرْتَ أَنْظِرَ جَزَاءَ شُغْلِكَ
 مِثْلُ ذِي الْبُيْرِ وَ هَذَا الْمَوْقِفِ
 طَاعَةٌ فِي الْوَجْهِ مِنْ ظَاهِرِكَ
 نِيَّةٌ مِنْ ذَا الْجَزَا تُنْقِذُكَ
 لَا لَكَ فِي الْيَوْمِ تَقْوَى وَ صِيَامِ
 أَحَدٍ أَنَا وَلَا مِنْكَ النَّظَرِ
 فَالْأَمَامُ مَا هُوَ بِالْمَرَّةِ
 مَا هُوَ الْمَوْتُ لِمَنْ هُمْ بِالْصَّفَاءِ
 تَوْبَةُ مِنْكَ يُظْلَمُ فِي الْمَلَأِ
 أَيُّهَا الْمُحْتَمَلُ بَيَّاعُ الشَّعِيرِ

چه نگار پس بین جزای کار خویش
 در چنین چه کوه امید روشنی
 نی ترا از سرو باطن نیتی
 نی ترا در روز پرهیز و صیام
 نی نظر کردن بعبرت پیش و پس
 پس چه باشد سردن یاران ز پیش
 ای دغا گندم نما و جوفروش

(۱) چون بدیدی نامه کردار خویش
 (۲) بیهده چه مول مولی میکنی
 (۳) نی ترا از روی ظاهر طاعتی
 (۴) نی ترا در شب سناجات و قیام
 (۵) نی ترا حفظ زبان ز آزار کس
 (۶) پیش چپود یاد مرگ و نزع خویش
 (۷) نی ترا بر ظلم توبه یا خروش

- (۱) ظاهراً بِالْبُرِّ إِذْ مِزَانُكَ
مُسْتَقِيماً كَيْفَ مِزَانَ الْجَزَاءِ
(۲) أَنْتَ يَا نَقْصٍ وَ بِالْعَدْرِ لِأَنَّ
تُحْكِمُ كَيْفَ الْكِتَابُ فِي الْيَمِينِ
(۳) فَالْجَزَا إِذْ كَانَ ظِلًّا أَنْتَ مَنْ
(۴) أَعْوَجُ أَيْضاً لَكَ فِي النَّسْقِ
جَمَّةٌ مِنْ بَاسِهَا ظَهَرَ الْجَبَلِ
- أَعْوَجَ مُحْتَمَلٌ كَانَ فَلَكَا
تَطْلُبُ تَعْقِدُ بِالْعَفْوِ الرَّجَاءُ
رَجَلَكِ الْيُسْرَى اجْأَجَا وَ أَفْنَ
لَكَ يَأْتِي.. تَعْدُو مِنْ أَهْلِ الْيَقِينِ..
قَدْكَ الْمُعْوَجُ بِالْظِلِّ اقْتَرَنَ
ذِي الْخِطَابَاتُ أَنْتَ بِالْحَرْقِ
أَعْوَجَا صَارَ.. وَ مَالٌ بِالْقَدْلِ..

- (۱) چون ترازوی تو کث بود و دغا
(۲) چونکه پای چپ بدی در غدر و کاست
(۳) چون جزا سایه ست ای قد تو خم
(۴) زین نسق آید خطابات درشت
- راست چون جوئی ترازوی جزا
نامه چون آید ترا در دست راست
سایه تو کج فتد در پیش هم (۱)
که شود که را از آنها گوژ پشت

(۱) ای قد تو خم اشارتست بآنچه پیش ازین گفتیم که تکرار اعمال و ادراکات موجب ملکات عملیه و علمیه میشود و آن ملکات ظل می اندازند از صور ملکوتیه و صرفه آزماده دنیویه و آن ملکات برای آن صور چون ارواحند برای اجساد پس اگر ملکات حمیده است اظلال آنها صور حسنه و زیبا باشد و اگر ملکات رذیله است صور موحشه و شوها پس چنانکه اگر قد جسمانی راست است سایه اش راست است و اگر کج است سایه اش کج است همچنین قامت نفس اگر بر احسن تقویم است و رویش بقبله حقیقی و سرش بفوق حقیقی است پس فطرت ثانیه بروفی فطرت اولی است که لقد خلقنا الانسان فی احسن تقویم و اگر ناکس الرأس و یخلد الی ارض الطبیعه است پس از آنهاست که یحشرون علی صور یحسن عندها القردة و الخنازیر که برازخ اعمال بر طبق اعمال است پس معلوم شد که جزایی که صور برزخیه است مانند سایه است برای ملکات

شرح سبزواری دفتر پنجم صفحه ۳۷۳ -

- (۱) فَلَهُ الْعَبْدُ يَقُولُ رَبِّيًا
مِائَةً أَضْعَافٍ أَضْعَافٍ أَنَا
- (۲) فَالْقَبَاحَاتِ إِلَيَّ أَنْتَ سَتَرْتَ
(۳) بِإِفْتِضَاحَاتِي وَلَكِنْ مِنْ جِهَادٍ
خَارِجًا كَانَ وَمِنْ كُفْرٍ وَدِينٍ
- (۴) وَمِنْ التَّبْتِيلِ مِنْ مِثْلِي أَنَا
وَمِنْ الْوَهْمِ وَمِنْ كُلِّ خِيَالٍ
- (۵) أَنَا مِنْ لُطْفٍ لَكَ عَمَّ الرِّجَاءُ
(۶) صَادِقًا عِنْدَكَ اغْدُو أُمِّ عَتِي
مَنْ هُوَ الْخَالِصُ مِنْ غَيْرِ عَوْضٍ
- مَا ذَكَرْتَ أَنْتَ مِنْ وَصْفٍ لِيَا
كُنْتُ لَا أُحْصِي شَنَائِي وَالْعَنَاءُ
لَكَ يَا بَحْلَمَ وَلَوْلَاهُ اخْتَبَرْتُ
لِي مَعَ فِعْلٍ كَثِيرٍ وَاجْتِهَادٍ
وَلِكُلِّ خَيْرٍ أَوْ شَرٍّ يَبِينُ
مَنْ هُوَ الْعَاصِي وَفِي أَسْرِ الْعَنَاءِ
.. إِلَيَّ أَوْ أَلْفٍ كَمِثْلِي بِالْوَبَالِ ..
إِلَيَّ كَانَ وَهُوَ دَوْمًا مِنْ وَرَاءِ
كَرَمًا مِنْ لُطْفِكَ الْعَامِ السَّنِيِّ
يَا كَرِيمُ جَلَّ عَنْ أَيِّ غَرَضٍ

صد چنانم صد چنانم صد چنان
ور نه میدانی فضیحتها بحلم
از ورای خیر و شر و کفر و کیش
وز خیال و وهم سن با صد چوسن
از ورای راست باشی یا عتو
بودم اسید ای کریم بی غرض

(۱) بنده گوید آنچه فرمودی بیان
(۲) خود تو پوشیدی بتر جانم بحلم
(۳) لیک بیرون از جهاد و فعل خویش
(۴) وز نیاز عاجزانه خویشتن
(۵) بودم اسیدی بلطف عام تو
(۶) بخشش سخنی ز لطف بی عوض

- (۱) فَلَمْ حَضِ الْكَرَمِ الْوَجْهَ مِرَارَ
وَلِسَمْتِ فِعْلِي مَنِّي النَّظَرِ
(۲) نَحْوَ ذَلِكَ الْأَمَلِ الْوَجْهَ لِيَا
لِي وَجُوداً زَادَ قَدْ أَعْطَيْتَنِي
(۳) فَالْوُجُودَ الْخَلْعَةَ لَا فِي عَوْضٍ
هِيَ لِي كَانَتْ عَلَيْهَا اعْتِمِدَ
(۴) فَلَا أَنْ الْعَبْدَ مِنْهُ الذَّنْبَ عَدَ
(۵) أَيْهَا الْأَمْلَاكُ أَيْضاً نَحُونَا
حَيْثُ عَيْنُ الْقَلْبِ مِنْهُ بِالْأَمَلِ
(۶) وَكَيْمِثْلٍ لَا أَبَالِي مِنْ كَرَمِ
نَصْفَحُ خَطَا عَلَيْهِ نَضْرِبُ
- خَلْفِي أَرْجَعْتُ يُعْنِي وَيَسَارَ
لَمْ أَوْجِهَ .. وَلِمَا حَالاً صَدَرَ ..
أَنَا وَجْهْتُ بِأَنْ لُطْفاً بِيَا
كَرماً مِنْكَ .. بِهِ فَضَّلْتَنِي ..
أَنْتَ أَعْطَيْتَ أَنَا الْعُمَرَ الْغَرَضُ
.. وَبِهَا الْإِحْسَانُ لِي مِنْكَ أَجْدُ ..
وَالْخَطَا مَحْضُ الْعَطَا مِنْهُ وَرَدَ
إَرْجِعُوا وَائْتُوا بِهِ مِنْ عِنْدِنَا
عُقِدْتُ .. لَا الْجَدَّ مِنْهُ وَالْعَمَلَ ..
نَعْتِيقَ عَنْ كُلِّ ذَنْبٍ مِنْهُ لَمْ
نَهَبُ عَفْوَاً لَهُ مَا يَطْلُبُ

سوی فعل خویشتن از تفکر
که وجودم داده از پیش بیش
من همیشه معتمد بودم بر آن
محض بخشایش درآید عطا
که بدستش چشم دل سوی رجا
وان خطاها را همه خط برزیم

(۱) رو سپس کردم بدان محض کرم
(۲) سوی آن امید کردم روی خویش
(۳) خلعت هستی بدادی رایگان
(۴) چون شمارد جرم خود را و خطا
(۵) نای ملایک باز آریدش بها
(۶) لا ابالی وار آزادش کنیم

- (۱) لَا أُبَالِي الْعَمَلُ فِيهَا يُبَاحُ
 (۲) مَا لَهُ مِنْ ضَرَرٍ نَارًا تَرُوقُ
 كَتَبْتُ بِهَا جَزْمٌ وَذَنْبٌ لَا كَثِيرُ
 (۳) أَيُّ نَارٍ مَنْ أَقْلَ شَرِّ
 يُحْرِقُ جُزْمًا لِيَجْبِرَ وَاخْتِيَارُ
 (۴) نَضْرِبُ الشُّعْلَةَ فِي مَعْمَلٍ مَنْ
 نَجْعَلُ الشُّوكَ رِيَاضًا وَخُضْرُ
 (۵) نَحْنُ مِنْ تَاسِعِ أَفْلَاحٍ لَكُمْ
 (۶) قَدْ بَعَثْنَا عِنْدَ نُورٍ مُسْتَقَرَّ
 (۷) لِاخْتِيَارِ آدَمَ قِطْعَةً لَحْمٍ
- لِلَّذِي مِنْ خَطَايَا أَوْ مِنْ صَلَاحِ
 نُضْرِمُ مِنْ كَرَمٍ فِينَا يَفُوقُ
 مِنْهُ يَبْقَى فِي الْوُجُودِ لَا يَسِيرُ
 شُعْلَةً مِنْهَا غَدَى بِالْأَثَرِ
 .. نُورُهَا الْمُطْلَقُ يَطْفِي كُلَّ نَارٍ ..
 كَانَ لِلْإِنْسَانِ مَعْزِيًا يَفْنُ
 عَزِيزٌ لِلرُّوحِ جَلَّتْ بِالْأَثَرِ
 كِيمِيَاءَ نُصْلِحُ أَعْمَالَكُمْ
 مَا هِيَ الْقُدْرَةُ فِي كَرٍّ وَفَرٍّ
 إِلَهُ النُّطْقِ لَهُ قِطْعَةٌ شَحْمٍ

کشی زیان نبود ز جرم و از صلاح
 تا نماند جرم و زلت بیش و کم
 می بسوزد جرم جبر و اختیار
 خارا را گلزار روحانی کنیم
 کیمیا یصلح لکم اعمالکم
 اختیار کر و فر بوالبشر
 پیه پاره منظره بینای او

(۱) لا ابالی هرکسی باشد سباح
 (۲) آتشی خوش برفروزم از کرم
 (۳) آتشی کز شعله اش کمتر شرار
 (۴) شعله در بنگاه انسانی زنیم
 (۵) ما فرستادیم از چرخ نهم
 (۶) خود چه باشد پیش نور مستقر
 (۷) گوشت پاره آلت گویای او

(۱) إِلَهَ الْعَيْنِ لَهُ وَالسَّمْعُ كَانَ
 إِلَهَ الدَّرَكِ لَهُ مَرَّ الزَّمَانِ
 (۲) أَنْتَ دُعُوصٌ حَقِيرٌ يُمْتَلَى
 (۳) وَيَلِكُ أَلْقَيْتَ كُنْتَ مِنْ مَنِيٍّ
 وَادْكُرِ الْفَرَوَةَ دَوْمًا وَاعْتَبِرْ
 قِطْعَتِي عَظْمٍ مُدَامًا يَسْمَعَانِ
 قَطْرَتَانِ مِنْ دَمٍ يَعْنِي الْجَنَانِ
 قَدْرًا وَالطِّمْطِرَاقَ فِي الْمَلَأِ
 يَا أَيَّازُ دَعِ أَنَا عَنْهَا انْتَبِي
 .. فَهِيَ نِعَمَ النِّطَةِ لِلْمَذْكُرِ.. (۱)

(۱) نسخهٔ ثانیه

دُودَةَ أَنْتَ مُلِئْتَ بِالْقَدَرِ طَمْطِرَاقَ فِي الدُّنَا تُنْقَى بَطَرِ

- (۱) مسمع او آن دوپاره استخوان
 (۲) کرمکی و از قد آکنده
 (۳) از منی بودی منی را واگذار
 مدرکش دوقطره خون یعنی جنان
 طمطراقی در جهان افکنده
 ای ایاز آن پوستین را یاد دار

فی بیان قصه ایاز و اتخاذ حجره لاجل نعل و فروته و ظن سوء
من رجال الدولة به ان له فی هذه الحجره كنز مدفون ولاجل

ذلك احکم باب الحجره و وضع القفل الثقیل علیه (۱)

(۱) ذَا أَيْازُ هُوَ قَصْدًا مِنْ ذُكَاةٍ عَلَقَ النَّمْلَيْنِ مِنْهُ وَالْفِرَاءُ

(۲) كُلَّ يَوْمٍ ذَهَبَ لِلْفُرْقَةِ ذَانِ نَعْلَاكَ اتَّعِظَ لِلدَّرْفَةِ

(۱) روى ان السلطان محمود يوماً اجلسه على تختہ وقال له يااياز هذه الخزائن لك وهذه العساكر انت حاكم عليها فكان صاحب عقل ودراية لم يغتر بهذه الحالة وصار بلاحضور فعاتبه حسن ميمند وزير السلطان محمود الاعظم وقال له انت احمق لم تنسر بهذه الدولة التي وصلت اليها فاجابه لاي شيء انسر بهذه الحالة السلطان يطلب ان يبعدني عنه لان حضور السلطان انفع لى من هذه السلطنة - وسبب تقرب اياز الى السلطان محمود انه كان ابن فقير فى قرية قريبة من القرية التي كان فيها السلطان محمود فخرج ذات يوم محمود الى الصيد فاتفق ان هربت ارنبة امامه فتبعها وبعد عن عسكره حتى اتى لخيمة تركمان فعطش وطلب ماء ولم يك اذ ذاك احد فى الخيمة غير اياز فعلم اياز بالفراسة انه السلطان محمود فعظمه وقال له ياسلك اجلس فى هذا المكان فانه لطيف وابى ذهب لياتينا بماء عذب فنزل السلطان وتصاحب معه مقدار ساعة وتكلم بما ناسب حاله فاستر محمود بمنادسته وبعد ساعة اتاه بكاس ماء من داخل بيته فشربه محمود وانسر وقال له قلت ان اباك يأتى من عين هنا بماء عذب لطيف وليس عندنا ماء والان اتيت بالماء من البيت ما سبب ذلك فقال اياز مجيباً له يا سلطان لما اتيت الى هنا كنت عرقاناً ولو اتيتك ذلك الوقت بماء بارد لشربته وحصل لك منه ضرر فشغلتك بالمصاحبة لينشف عرقك فتعجب محمود من ذكائه مع صغر سنه وكانت اسد هناك فاخذ منها بعد ارضائها وذهب به الى حرمه الخاص واسره بخلع فروته ونعله والبسه الديباج فاستحنف اياز على لباسه القديم وصار من مقربى السلطان -

قصه اياز و حجره داشتن او جهت چارق و پوستين و سمان آمدن
خواجه تاشانش را كه او را در اين حجره دفينه اى هست
و سبب آن محكمى در گراني قفل

(۱) آن اياز از زيركى انگيخته پوستين و چارقش آويخته

(۲) ميرود هر روز در حجره و خلا چارقت اينست منگر در علا

- (۱) وَبِكَ لَا تَنْظُرُ فَلَمَلَمَكَ هُنَا
وَجَدَ كَوْزُ بِهِ أَخْفَى الذَّهَبِ
(۲) وَالطَّرِيقَ لَيْسَ يُعْطِي لِأَحَدٍ
(۳) سَدَّ مِنْهَا الْمَلِكُ قَالَ الْعَجَبُ
(۴) مَا بِهَا قَدْ سَتَرَ عَنَّا أَشَارَ
إِمضِ نِصْفَ الدَّلِيلِ نَحْوَ الْغُرْفَةِ
(۵) كُلُّ شَيْءٍ تَجِدُ فِيهَا أَنْتَهُبِ
(۶) لِنَلْبَسْهُ مَعَ مِثْلِ ذَا الْمَدَدِ
هُوَ مِنْ لُؤْمٍ بِهِ يُخْفِي الذَّهَبُ
(۷) كَمْ هُوَ مِنَّا هَيَّاجًا يُظْهِرُ
وَهُوَ خَالًا مُظْهِرَ الْبُرِّ يَصِيرُ
- غُرْفَةُ قَالُوا لَهُ فِي عِلْمِنَا
وَاللَّجَيْنِ.. وَإِلَيْهِ كَمْ ذَهَبُ..
أَنْ بِهَا يَدْخُلُ وَالْبَابُ أَبَدُ
كَانَ مِنْ ذَا الْعَبْدِ مِثْلًا الْمُطْلَبُ
لَا مِيرَ أَنْ يَحْدَقُ وَاسْتِثَارَ
وَأَفْتَحَ الْبَابَ لَهَا بِالْمَرَّةِ
بِسَرِّهِ إِظْهِرْ يَوْفَى الْطَلَبِ
لَهُ وَالْجُودِ وَلُطْفٍ لَا يُعَدُّ
وَاللَّجَيْنِ.. لَمْ يُؤَدِّ مَا وَجَبُ..
مَعَ عِشْقٍ وَوَفَاءٍ يُبْهَرُ
وَلَدَى الْوَاقِعِ بَيَّاعُ الشَّعِيرِ

اندر آنجا زرو سیم و خمره نیست
بسته می دارد همیشه آن در او
چه بود پنهان و پوشیده ز ما
نیمه شب بگشای در در حجره شو
سراو را بر نردیمان فاش کن
از لثیمی سیم و زر انبان کند
وانگه او گندم نما و جو فروش

(۱) شاه را گفتند او را حجره نیست
(۲) راه ندهد هر کسی را اندرو
(۳) شاه فرمودش عجب آن بنده را
(۴) پس اشارت کرد میری را که زو
(۵) هرچه یابی سر ترا یغماش کن
(۶) با چنین اکرام و لطف بی عدد
(۷) می نماید او وفا و عشق و جوش

- (۱) کُلُّ مَنْ فِي الْمَشَقِّ قَدُوا فِي الْحَيَاتِ
 (۲) عِنْدَهُ الْكَفَرُ غَدَى ذَاكَ الْأَمِيرُ
 رَاحَ نِصْفَ اللَّيْلِ كَمْ بِالْفِكْرَةِ
 (۳) مَشْعَلًا أَوْرَى وَكَمْ قَرَمٍ وَرَدَ
 (۴) أَنْ ذَا أَمْرُ الْمَلِكِ نَضْرِبُ
 كُلُّ فَرْدٍ يَجْعَلُ كَيْسَ الذَّهَبِ
 (۵) ذَلِكَ الْوَاحِدُ قَالَ مَا الذَّهَبُ
 عَنْ عَقِيقُ نَدَرٍ وَالْجَوْهَرِ
 (۶) إِذْهُوَ مِنْ مَخْزَنِ السُّلْطَانِ كَانَ
 (۷) كَانَ رُوحَ الْمَلِكِ أَيْ مَحَلِّ
- مَا سِوَى الرِّقِيَّةِ.. وَصَفًا وَذَاتِ ..
 مَعَ ثَلَاثِينَ أَمِيرٍ أَوْ خَيْرِ
 فَتَحَ الْبَابَ لَيْلِكَ الْغُرْفَةِ
 فَرِحًا لِلْمُغْرَفَةِ مَعَهُ اسْتَعَدَّ
 مِنْ عَلَى الْغُرْفَةِ فِيهَا نَذَهَبُ
 لَهُ فِي الْإِيْظِ .. يَوْفَى مَا أَحَبَّ ..
 أَصَحَّ قُلِّ .. عَمَّا بِهِ اللَّبُّ ذَهَبُ ..
 مَعَ لَعْلٍ وَ يَتِيمِ الدَّرِّ
 خَاصَّةً لِلْخَاصِّ بَلْ فِي ذَا الزَّمَانِ
 عِنْدَ ذَا الْمَعْشُوقِ يَا قُوتُ وَ لَعْلُ

دُفَرِ باشد پیش او جز بندگی
 در گشاد حجره او رای زد
 جانب حجره روانه شادمان
 هر یکی همیان زر درکش کنیم
 از عقیق و لعل گوی و از گهر
 بلکه اکنون شاهرا خود جان ویست
 لعل و یاقوت و زرد یا عقیق

(۱) هر که اندر عشق یابد زندگی
 (۲) نیم شب آن میر باسی معتمد
 (۳) مشعله بر کرد و چندین پهلوان
 (۴) کامر سلطان است بر حجره ز نیم
 (۵) آن یکی سیگفت هی چه جای زر
 (۶) خاص خاص مخزن سلطان ویست
 (۷) چه محل دارد پیش آن عقیق

- (۱) أَوْ عَقِيقٍ لِلْمَلِكِ سُوءُ ظَنِّ
 (۲) يَهْزَأُ فِيهِمْ لِأَجْلِ الْإِمْتِحَانِ
 طَاهِرًا يَذَرِي وَمِنْ وَهْمٍ لَهُ
 (۳) أَنْ هُوَ بِالصَّدَقَةِ مِنْ ذَا الْعَمَلِ
 (۴) وَأَنَا لَا أَطْلُبُ ذَاكَ الْعَمَلِ
 سَاغٍ مِنْهُ الْفِعْلُ مَا رَأَى أَفْعَلِ
 (۵) كُلُّ مَا الْمَحْبُوبُ لِي حُبًّا فَعَلِ
 هُوَ وَهُوَ لِي أَنَا هَبْ أَنْ يَسْتَارَ
 (۶) ثُمَّ أَيْضًا قَالَ مِنْ هَذِي الْخِصَالِ
- لَمْ يَكُ فِيهِ وَلَكِنْ رَأَى أَنْ
 وَهُوَ مِنْ غِشٍّ وَغُلٍّ فِي الْعِيَانِ
 رَجَفَ أَيْضًا مُدَامًا قَلْبُهُ
 خَاطِرًا يُكْسِرُ يَعْرِوهُ الْخَجَلُ
 ذَا هُوَ مَا عَمِلَ مَا أَنْ فَعَلِ
 قُلْ قَدْ مَحْبُوبُنَا فِي الْأَوَّلِ
 قَدْ فَعَلْتُ أَنَا مِنْهُ بِالْمَثَلِ
 كَانَ دَوْمًا.. لِي لَمْ أَبْدَوْجِهَار.. (۱)
 بَعْدَ التَّخْلِيْطِ ذَا كَانَ الْخِيَالِ

(۱) اراد في هذا البيت الحصنة من القصة وهي ان السلطان هو الله تعالى وان اياز هو النبي والغمازون هم المنافقون طعنوا في الرسول فقد اطاع الله لقوله (ان اللذين يبائعونك انما يبائعون الله بدارك الله فوق ايديهم) -

- (۱) شاه را بروی نبودی بدگمان
 (۲) پالک میدانستش از هر غش و غل
 (۳) که مبادا تا این ازو خسته شود
 (۴) این نکردست او و گر کرد او رواست
 (۵) هرچه محبوبیم کنند من کرده‌ام
 (۶) باز گفتمی دور از آن خوی و خصال
- تسخری میکرد بهر امتحان
 باز او همش همی لرزید دل
 من نخواهم که برو خجلت رود
 هرچه خواهد گو بکن محبوب ماست
 او منم من او چه گردد پرده‌ام
 این چنین تخلیط ژاژست و خیال

(۱) وَالْمَجُونُ فَلَكُمْ كَانَ الْبَعِيدُ
 إِذْ هُوَ الْبَحْرُ الْفَرِيدُ مَا ظَهَرَ
 (۲) فَالْبَحَارُ السَّبْعُ كُلُّ بِالْعَدَدِ
 (۳) رَشْحَةٌ مِنْ مَوْجِهِ كُلُّ النِّظَافِ
 لَهُمْ كَانَ وَكُلُّ قَطْرَةٍ
 (۴) صَانِعَ الْأَمْلاكِ عُدَّتْ بِالْمَثَلِ
 صَانِعُ الْمَلِكِ أَيَّازُ الْأِسْمِ كَانَ
 مِنْ أَيَّازِ ذَاتِهِ أَنْ ذَا يُرِيدُ
 قَعْرُهُ وَالْبَحْرُ كَلًّا غَمَرُ
 قَطْرَةُ كُلِّ الْوُجُودَاتِ بَعْدَ
 مِنْ خَضَمِ الْبَحْرِ هَذَا الْاِغْتِرَافِ
 أُفِرِدَتْ فِي صُنْعِهَا بِالْعَمَةِ
 مَلِكُ الْأَمْلاكِ كَلَّا هُوَ بَلْ
 لَهُ مِنْ عَيْنِ تُسَيُّ كُلُّ أَنْ

(۱) از ایاز این خود محال است و بعید
 (۲) هفت دریا اندرو یک قطره
 (۳) جمله پائینها از آن دریا برند
 (۴) شاه شاهانست بلکه شاه ساز
 کوی یکی دریاست قعرش ناپدید
 جمله هستیها ز موجش جگره (۱)
 قطره‌هایش یک به یک میناگرند
 واز برای چشم بد نامش ایاز

(۱) هفت دریا - هفت لطیفه انسانیست که لطیفه نفسیه و لطیفه قلبیه و لطیفه روحیه تا آخر که گذشت مراد است و هفت بطن آیت کبری و هفت شهر عشق و هفت گنجینه و هفت اندام شخص معنوی و هفت عضو رئیس او و هفت نور و هفت آینه و هفت روز که شش روز خلقت و یوم الله باشد و هفت دریا و هفت دشت و نظیر اینها کنایه ازینها آورده میشود
 هفت دریاست درین راه پراز هول و هلاک هفت دشت است که نی آب در آنجاست نه خاک
 طی ادواری و اکواری و سور افلاک در مقامی که شهود است نه الا و نه لاست
 در نظر جمله خدای است و خدای است و خداست

چکره - بجیم عربی بمعنی کرده و خاک آمده و بجیم فارسی دیده نشد - سبزواری صفحه ۳۷۴ -
 در شرح بحر العلوم جزء ۵ صفحه ۹۰ چکره بجیم فارسی و کاف عربی آبی که قطره قطره می‌چکد -
 در حاشیه عربی نسخه لکناهور بمعنی رشحه ذکر نموده و بدین معنی هم از اصل نمایان است
 و ترجمه شده -
 چکره - در برهان قاطع

- (۱) فَالْعُيُونُ الْحَسَنَةُ أَيْضاً غَدَتْ
 مِنْ طَرِيقِ الْغَيْرَةِ إِذْ حُسْنُهُ
 (۲) لِي فَمَا أَطْلُبُ فِي وَسْعِ الْفَلَكِ
 (۳) كَانَ مَحْسُوداً وَلَوْ ذَاكَ الْفَمَا
 شِئْتُ فَالضِّيقَ فِي هَذَا الْبَيَانِ
 (۴) لَوْ تَرَكْتُ الْقَوْلَ أَيْضاً يَا سَنَدَ
 فَرُجَا جُ الْقَلْبِ مِنْ ضَعْفِ أَلَمِّ
 (۵) وَزُجَا جَ الْقَلْبِ لَمَّا أَنَّ ضَعِيفَ
 فَلَيْتَسْكِينِ لَهُ كَمْ مِنْ قَبَاءِ
 ضَرَرًا مِنْهُ وَبِالسُّوءِ بَدَتْ
 لَا يُحَدِّدُ وَغَرِيبُ فَتُهُ
 لِأَقُولَ وَصَفَ ذَا مَنْ لِمَلَكِ
 أَجِدُ أَوْ مِائَةً مِنْهُ كَمَا (۱)
 وَرَدَ عَنْ ذَا الْأَمِينِ بِاللِّسَانِ ..
 أَنَا ذَا الْمِقْدَارِ لَا أَحْكِي أَبَدَ
 كُسِرَ .. وَالْمُحْكَمُ مِنْهُ انْشَلَمَ ..
 قَدْ رَأَيْتُ وَلِيَّ بَانَ الْخَفِيفِ (۲)
 أَنَا خَرَّقْتُ وَجَنِيًّا وَرِدَاءِ

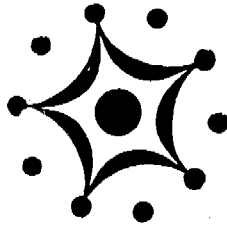
(۱) ای آن اوصافه غیر متناهیة والافلاک متناهیة ولا یقدر المتناهی علی اوصاف غیر المتناهی - (۲) یعنی اضطربت کثیراً من اقوال المتناقضین فاحتجت لان ابین اوصافه الحمیدة لیتبدل اضطراب قلبی بالصفا ولا ینقطع کما وقع لعلی (ع) لما اطلعه الرسول علی بعض الاسرار وامره یکتتمها فلم یقدر علی حفظها و آخر الامر قالها لبئر قرب المدینة فبنت منها قصب فقطعه راعی ونفخ فیه فسمعه الرسول وعلم ان علیا (ع) قال الاسرار ثم شرع قدس سره فی بیان وصف المحبوب -

- (۱) چشمهای نیک هم بروی بدست
 (۲) یک دهان خواهم به پهنای فلک
 (۳) وز دهان یابم چنین و صاه چنین
 (۴) این قدر هم گر نگویم ای سند
 (۵) شیشه دل را که نازک دیده ام
 از ره غیرت که حسنش بیحدست
 تا بگویم وصف رشک این ملک
 تنگ آید در بیان آن امین
 شیشه دل از ضعیفی بشکند
 بهر تسکینش قبا بدریده ام

- (۱) أَنَا رَأْسُ كُلِّ شَهْرِ يَا صَنَمَ مِنْهُ يَوْمَيْنِ وَيَوْمًا بِأَلَمٍ (۱)
 فَبِلَا شَكٍّ يَحِقُّ أَنْ أَصِيرَ فِيهِ مَجْنُونًا لِيِ الدُّبُّ يَحِيرَ
 (۲) اُصْبَحْ هَذَا الْيَوْمُ كَانَ الْأَوَّلُ هُوَ لِلْيَوْمَيْنِ وَالْيَوْمِ عَلَا (۲)
 لَا هُوَ الدُّرُّ وَلَا الْفَيْرُ وَزَجُّ لَا هُوَ الدُّرُّ وَلَا الْفَيْرُ وَزَجُّ
 (۳) وَيَنْعَمُ الْمَلِكُ كُلُّ وَلِيٍّ لَوْ يَكُونُ... وَبِعِشْقِي مُتَمَلِّي... (۳)
 فَيَكُلُّ نَفْسِي مَا أَنْ صَبَرَ لَهُ رَأْسُ الشَّهْرِ مِنْ نُورِ الْقَمَرِ

(۱) المشهور بين الناس ان اهل السوداء يعتر بهم المجنون على رأس كل شهر ثم يرجعون الى حالهم الاول - (۲) اى الظاهر فى هذا اليوم السعادة الروحانية من كثرة العشق لانه رأس الشهر لاهل سوداء العشق فشبه نفسه بالذى يغلب عليه الجنون فى رأس كل شهر وشبه طلوع قلب الولي الكابل فى المراتب بطلوع القمر فقال (هرولى كاندر غم شر بى شود - (۳) اراد بالراس المحبة والهوس على فعوى نور القمر يكون له رأس شهر وتغلب عليه السوداء الروحانية فلا يتيسر له الخلاص عما سوى الله تعالى -

- (۱) من سر هر ماه سه روزی صنم بی گمان باید که دیوانه شوم
 (۲) هین که امروز اول سه روزه است روز پیروزیست نی پیروزه است
 (۳) هر ولی کاندر غم شاهى بود دببدم اورا سر سه می بود

فی بیان ان مامرض قصة السلطان محمود و اياز هو صورة
القصة وظاهرها وتلك الصورة الظاهرة لائقه لذوى الصور ولائقة لنور
مرآتهم وتصويرهم و تلك القدوسية المتى هى حقيقة من تنزيلها هذا
المنزلة يأتى للمنطق الحياء والنجى ومن خجالاته يضع الرأس واللحية
والقلم و فى فهم هذا الخصوص العاقل تكفيه الاشارة

- (۱) قِصَّة مَحْمُودٍ مَعَ وَصَفِ أَيَّازٍ إِذْ جُنِنْتُ مَا لِي أَدْنَى إِحْتِرَازٍ
ذَهَبَتْ مِنْ طَبْعِي حَالًا فَمَا .. لِي مِنْ قَنٍ وَمَا مِنْهُ نَمَى ..
(۲) وَلَآنَ فِىلِي الْهِنْدَ نَظَرُ لَهُ فِي النَّوْمِ .. وَ بِالرُّؤْيَا سَكْرُ ..
بِالْخِرَاجِ الْأَمَلِ مِنْهُ عَقْدُ سُكْرُهُ صَارَ خَرَابًا لَا يُحْدُ
(مَا جُنُونٌ وَاحِدٌ لِي فِي الشُّجُونِ .. بَلْ جُنُونٌ فِي جُنُونٍ فِي جُنُونِ ..)
ذَابَ جِسْمِي مِنْ إِشَارَاتِ الْمُنَى مُنْذُ عَانَيْتُ الْبَقَاءُ فِي الْفَنَاءِ
(۳) يَا أَيَّازُ أَنَا مِثْلُ الشَّعْرَةِ عَدْتُ مِنْ سُقْمٍ لَكَ يَا الْمَرَّةَ
أَنَا عَنْ قِصَّتِي الْعَاجِزَ قَدْ صِرْتُ أَنْتَ قِصَّتِي أَذْكَرُ يَجْدُ

در بیان آنکه آنچه بیان کرده می شود صورت قصه است و آن که آن
صورتیست که درخورد این صورت گرانست و درخورد نور آینه و تصویر
ایشانست و از قدوسی که حقیقت آن قصه راست نطق را ازین تنزیل شرم
می آید و از خجالات سروریش و قلم کم می کند و العاقل تکفیه الاشارة

- (۱) قصه اوصاف محمود و اياز چون شدم دیوانه رفت اکنون ز ساز
(۲) زانکه پیلم دید هندستان بخواب از خراج امید برده شد خراب
(۳) ای اياز از درد تو گشتم چوموی ماندم از قصه تو قصه من بگوی

- (۱) کَمَ فَرَأْتُ قِصَّةَ الْعِشْقِ لَكَا
إِذْ أَنَا الْقِصَّةُ صِرْتُ فَلَهَا
(۲) فَيَقِينَا أَنْ لَهَا يَا مُقْتَدَا
(۳) هَذِهِ أَنْتَ كَمُوسَىٰ فَالْجَبَلُ
لَهُ بِالْقَوْلِ لِمَا مُوسَىٰ عَلِمَ
(۴) فَعَمَلِي مُقْدَارِهِ يَدْرِي الْجَبَلُ
(۵) عَلِمَ الْجِسْمُ وَبِالْعِدَّةِ الْبَدَنُ
آيَةُ لِلرُّوحِ .. فِي الْوَاقِعِ كَانَ..
(۶) ذَلِكَ مَنْ نَجَّمَ لَمَّا الْبَصَرُ
فَلَهُ اسْطِرْلَابُ الْعَمَرِ دَقِيقُ
- أَنَا بِالرُّوحِ .. فَمِنْ رَحِمٍ بِكَأ..
إِقْرَأِ أَنْتَ .. فَلَكُمْ سِرٌّ بِهَا..
أَنْتَ تَقْرَأُ إِذْ أَنَا الطُّورُ الصَّادَا
ذَلِكَ الْمَسْكِينُ مَا عَلِمَ حَصَلُ
فَارِغَ ذَا الْجَبَلُ مِمَّا يُلَمُ
وَيُلْطَفُ الرُّوحُ فِي الْجِسْمِ الْأَقْلُ
مِثْلَ اسْطِرْلَابِ امْتَاَزَ يَفَنُ
مِثْلَ اسْطِرْلَابِ الشَّمْسِ أَبَانَ
لَهُ قَدْ كَانَ حَدِيدًا مَا نَظَرَ
صُنْعُهُ شَرْطًا غَدَى فِيهِ حَقِيقُ

تو مرا کافسانه گشتستم بخوان
من که طورم تو موسی وین صدا
زانکه موسی می بداند که تهی است
اندکی دارد ز لطف روح تن
آبی از روح همچون آفتاب
شرط باشد مرورا اسطرلاب ریز

(۱) بس فسانه عشق تو خواندم بجان
(۲) خود تو میخوانی یقین ای مقتدا
(۳) کوه بیچاره چه داند گفت چیست
(۴) کوه می داند بقدر خویشتن
(۵) تن چو اسطرلاب باشد ز اجتناب
(۶) آن منجم چون نباشد چشم تیز

- (۱) کَیْ لَهُ بِالْجِدِّ فِي حِذْقٍ وَفَنَ
 یَصْنَعُ اسِطِرْلَابًا الصَّفْوَ الْحَسَنَ
 ریحاً .. الْعِلْمَ بِهَا أَنَا یُلَمُّ ..
 لَهُ بِاسِطِرْلَابٍ .. اخْتَارَ الْحِسَابَ ..
 عَلِمَ وَالْفَلَکِ مَا فِیهَا
 نَظَرَ فِي نَظْرِ الْکَوْنِ أَبَدَ
 عَیْنِکَ أَنْتَ تَرَى الْکَوْنَ ظَهَرَ
 تُقَاتِلُ تُبَدِي .. إِنْخِياراً کُلِّ حَالٍ ..
 ذَاکَ حَتَّى الْعَیْنُ .. مَنْ بِالْمَثَلِ ..
 تَرْجِعُ .. تُهْدِیکَ لِلْفَجِّ الْعَمِیقِ ..
 ذَرَّةٌ ذَا الاِضْطِرَابِ وَالْجُنُونِ
- (۲) إِنَّ رُوحَارَامَ أَنْ یَدْرِی الصَّوَابَ
 کَمْ هُوَ الْمِقْدَارُ عَنْ شَمْسِ السَّمَاءِ
 أَنْتَ مَنْ مِنْ عَیْنِ اسِطِرْلَابٍ قَدْ
 قَاصِراً کُنْتَ یَقِیناً بِقَدَرِ
 أَيْنَ أَيْنَ الْکَوْنِ لِمَ مِنْکَ السِّبَالِ
 لِدَوِي الْعِرْفَانِ کَحُلِّ اسْتِئْثِلِ
 هِیَ کَالنَّهْرِ لَکَ الْبَحْرَ الْعَمِیقِ
 لَوْ مَعِی مِنْ عَقْلِ أَوْ فِکْرِ تَکُونُ

تا برد از حالت خورشید بو
 چه قدر داند ز چرخ و آفتاب
 در جهان دیدن بسی تو قاصری
 کو جهان سببت چرا مالیده
 تا که دریا گردد این چشم چو جوی
 این چه سودا و پریشان گفتن است

(۱) تا کند بهرش سطرلابی نکو
 (۲) جان کز اسطرلاب جوید او صواب
 (۳) تو کز اسطرلاب دیده بنگری
 (۴) تو جهان را قدر دیده دیده
 (۵) عارفان را هست سرمه آن بجوی
 (۶) ذره از عقل و هوش اربا منست

(۱) مَا هُوَ لَمَّا مِنَ الْعَقْلِ غَدَى
فَبِذَا التَّخْلِيَطِ مَا الذَّنْبُ يَكُونُ
(۲) مَا لَهُ ذَنْبٌ بَإِنْ قَدْ أَذْهَبَا
عَقْلُ كُلِّ عَاقِلٍ كَانَ أَمَامَ
(يَا مُجِيرَ الْعَقْلِ فَتَانَ الْجَحَى
مَا اشْتَهَيْتُ الْعَقْلَ مَذْجَنَّتَنِي
(بَلْ جُنُونٌ فِي جُنُونٍ مُسْتَطَابِ
(۳) عَرِيبًا لَوْ يَقُولُ أَوْ يَقُولُ
لَكَ فِي عَقْلٍ وَفِي سَمْعٍ لِأَنَّ
(۴) فَالشَّرَابُ لَهُ مَا كَانَ حَقِيقُ
وَلَهُ الْحَلَقَةُ مَا كَانَتْ أَبَدُ
(۵) مَرَّةً أُخْرَى بِأَلْبٍ أَنَا
زَوْجِي رُوحَ رُوحٍ لِي بِالسَّلْسَلَةِ

پس گناه من درین تخیلیط چیست
عقل جمله عاقلان پیشش بمرد
گوش و هوشت کو که در فهمش رمی
حلقه او سخره هر گوش نیست
زود رو ای جان زنجیری بیار

(۱) چونکه مغز من ز عقل و هوش تهیست
(۲) نی گناه او راست که عقلم ببرد
(۳) گر بتازی گوید و گر پارسی
(۴) باده او در خور هر هوش نیست
(۵) بار دیگر آمدم دیوانه وار

- (۱) غَيْرُ ذِي السَّلْسَلَةِ مَنْ لِلْحَبِيبِ
كَانَتْ الصُّدُغَ .. بِهَا قَلْبِي أُصِيبَ ..
مَاتِي سَلْسَلَةً لَوْ لِي بِهَا
تَأْتِي فَصَمْتُ عَلَى الرَّغْمِ لَهَا
(۲) مِنْ عَلَى الرَّجُلِ لِقَلْبِي الْقَيْدُ قَدْ
كَانَ لِلْعِشْقِ مَتَى النُّصْحُ يَجْدُ
مَعَ ذَا الْوَعْظِ بِهِ النَّفْعُ لِيَا
كَانَ .. أَعْيَى كُلِّ آسٍ دَائِمًا ..

فی بیان حکمة نظر ایاز فی نعله و فروته و انه مفهوم

فلینظر الانسان مم خلق (۱)

- (۳) قِصَّةَ عِشْقٍ أَيْازٍ أَعِدَ
كَتَمْتُ سِرِّ وَحْدَهَا لِلْأَبَدِ
(۴) كُلَّ يَوْمٍ رَاحَ نَحْوَ الْغُرْفَةِ
تِلْكَ .. مَنْ كَانَتْ بِأَسْمَى رِفْعَةٍ ..

(۱) الایة و السماء و الطارق و ما ادراك ما الطارق النجم الثاقب ان كل نفس لما عليها حافظ فلینظر الانسان مم خلق خلق من ماء دافق یمخرج من بین الصلب و الترائب (ای ترائب المرأة و هی امام الصدر) --

- (۱) غیر آن زنجیر زلف دلبرم
گر دو صد زنجیر آری بر درم
(۲) هست بر پای دلم از عشق بند
سود کی دارد سرا این وعظ و پند (۱)

حکمت نظر کردن در چارق و پوستین که فلینظر الانسان مم خلق

- (۳) باز گردان قصه عشق ایاز
کان یکی گنجست مالامال راز (۲)
(۴) میرود هر روز در حجره بدین
تا به بیند چارقى با پوستین

(۱) این بیت در نسخه لکنهور اضافی است بر نسخه المنهج القوى --

(۲) مالامال یعنی دائم و همه وقت --

- (۱) لِيرَى الْفَرَوَةَ وَالنَّعْلَ لِأَنَّ
يُذْهِبُ مِنْ رَأْسِ الْعَقْلِ الْخَجَلَ
(۲) مِائَةُ أَلْفٍ قَرْنٍ قَبْلَ ذَا
لِطَرِيقِ عَدُوِّهِ مِنْ ذَا الْكَمِينِ
(۳) فَمِنْ السَّكَرَةِ ذِي الشَّيْطَانِ قَدْ
أَنَّ عَلَيَّ آدَمَ مِمَّ الرَّئِيسِ
(۴) أَنَا أَسْتَاذٌ وَأَيْضًا بِالْفُنُونِ
مِائَةُ أَلْفٍ فَنِّ أَحْضَرُ
(۵) أَنَا بِالْفَنِّ أَقَلُّ مِنْ أَحَدٍ
(۶) أَقْبُ بِالْخِدْمَةِ دَوْمًا أَنَا
وَهُوَ مَوْلُودٌ لَطِينٌ وَوَحَلٌ
- ذَا الْوُجُودُ يَأْتِي بِالسُّكْرِ عَلَنُ
يُذْهِبُ لِلْقَلْبِ .. يُرَبِّي بِالْوَجَلِ ..
ضَرَبَ سُكْرَ الْوُجُودِ هَكَذَا
.. وَلَهُمْ جَرَّ لِسْمَتِ الْأَسْفَلِينَ ..
صَارَ إِبْلِيسًا .. لَهُ الْعِزُّ وَجَدَّ ..
يَغْدُو .. مِنْهُ أَنَا أَسْمَى لَوْ تُقَيِّسُ ..
وَلَدُ الْأَسْتَاذِ .. وَالْحَبِيرِ أَكُونُ ..
قَابِلُ فِي كُلِّ فَنٍّ أَتَبَرُّ
لَمْ أَكُ حَتَّى لَهُ طَوْعًا أَبَدُ
جِئْتُ مَوْلُودًا لِلنَّارِ وَسَنَا
هَلْ تَرَى لِلْوَحَلِ النَّارُ مَحَلُّ

عقل از سر شرم از دل میبرد
مستی هستی بزد ره زین کمین
که چرا آدم شود بر من رئیس
صد هنر را قابل و آماده‌ام
تا بخدمت پیش دشمن نیستم
پیش آتش مروحل را چه محل

(۱) زانکه هستی سخت مستی آورد
(۲) صد هزاران قرن پیشین را همین
(۳) شد عزازیلی ازین مستی بلیس
(۴) خواجه‌ام من نیز و خواجه زاده‌ام
(۵) در هنر من از کسی کم نیستم
(۶) من ز آتش زاده‌ام او از وحل

- (۱) هُوَ فِي الْأَدْوَارِ تِلْكَ آيِن كَانَ
عِنْدَ مَا صَدَرَ الدُّنَا فَخَرَّ الزَّمَانُ
- (۲) أَنَا كُنْتُ فَالسَّفِيهُ ضَرْبًا
شُعْلَةً الرُّوحِ إِلَيْهَا انْتَسَبَا
- (۳) لَيْسَ هَذَا غَلَطًا قُلْتُ بَلَى
يَقْتَضِي سِرَّ أَبِيهِ لِلْأَبَدِ
- فَلِمَهُ الْعِلَّةُ ذِكْرًا قَدَمًا
هُوَ قَهْرُ اللَّهِ جَلَّ وَعَلَا
- (۴) صُنِعَ مَنْ كَانَ يَغْيِرُ عِلَّةَ
أَنَّهُ ابْنُ النَّارِ حِذْفًا عِلْمًا
- مُسْتَمِرٌّ هُوَ مُنْذُ الْأَزَلِ
بِرِّءَ مِنْ عِلَّةٍ بِالْجُمْلَةِ (۱)
- مُسْتَقَرٌّ ثَابِتٌ بِالْعَمَلِ

(۱) یعنی صنع الله النظيف من الاغراض والعلل والمسخت والمترغب بكماله لا يسع في الحدث ولا يسع في العلة الحادثة لان صنع الله الكامل على مقتضى علمه وعلمه قديم والحدث ما يظهر بعده من الاحباب في الازل لم يكن حادث ولا علة حادثة مثلاً وجود آدم ووجود ابليس حادث وجعل ابليس مع الملائكة ساجدين لادم وهذا الاسير حادث وامتناع ابليس من السجود حادث فكان علة ابليس الصورية في تركة السجود وترك امره تعالى لكونه متولداً من النار وان نظرت الى الحقيقة فان ابليس في علم الله تعالى لشقى وعينه الثابتة تقتضى الكبر والضلال كلما وجد بالوجود الخارجى عمل بمقتضى عينه الثابتة وآدم عينه الثابتة له الهداية ولهذا ظهر بالعبودية —

در بیان آیه (در سورة الرحمن) خلق الانسان من صلصال كالفخار
وخلق الجن من مارج من نار و آیه (در سورة كهف) واذ قلنا
للملائكة اسجدوا لادم فسجدوا الا ابليس كان من الجن
ففسق عن امر ربه

- (۱) او کجا بود اندر آن دوری که من صدر عالم بودم و فخر زمن
(۲) شعله میزد آتش جان سقیم کاتشی بود الولد سر ابيه
(۳) منی غلط گفتم که بد قهر خدا علتی را پیش آوردن چرا
(۴) کار بی علت مهرا از علل مستمر و مستقر است از ازل

(۳) فِي كَمَالِ الصُّنْعِ مَنْ قَدْ طَهَّرَا
عِلَّةَ الْحَادِثِ فِيهِ لَا تَسَعُ
(۲) مَا هُوَ سِرُّ الْأَبِ مِنَّا الْأَبُ
وَالْأَبُ الصُّورَةُ كَالْقَشْرِ غَدَى
(۳) فَتُدْقِي الْبَدَنَ مَنْ ذَا الْبَدَنِ
إِعْلَمِ الْعِشْقَ هُوَ الرُّوحَ لَكَ
(۴) ذَلِكَ النَّارِيُّ مَنْ مِنْهُ الْخَلِيلُ
لَهُ (بَدَلْنَا جُلُودًا) جِلْدَهُ
(۵) فَعَمَلِي النَّارِ لَكَ الْمَعْنَى غَدَى
غَيْرَ أَنْ لِلنَّارِ كَانَ قَشْرُكَ

وَهُوَ الْمَرْغُوبُ .. حُسْنًا ظَهَرَا ..
أَبْدَأْ ذَا الْحَدَثِ أَنَا تَقَعُ
صُنْعُهُ وَالصُّنْعُ لُبًّا يُحْسَبُ
.. مَا لَهُ مِنْ ثَمَنِ ضَاعَ سُدَى ..
لَكَ كَانَ الْخَلُّ لِلْجِلْدِ رَكْنُ
طَلِبَ لُبًّا وَ دَقَّ جِلْدُكَ
جِلْدُهُ كَانَ .. وَ بِالشَّانِ الْجَلِيلِ ..
.. مَنَحَ النَّارِيَّ صَارَ عِنْدَهُ ..
حَاكِمًا وَ اللَّبُّ كَانَ أَبْدَا
حَطَبًا .. فَالْقَشْرَ دَعَا مَاضِرُكَ ..

(۱) یعنی المراد من الاب فی الحديث الولد علی سر ایبه ولو کان فی الظاهر الاب
الصوری فان قلت مایکون سر الاب فتجاب اصل اینا آدم فی الحقیقه صنع الله تعالی و أبونا الصوری
کالقشر ولو کننا بالصورة سر اینا لكن فی المعنی سر صنع الله تعالی —
(۲) الاية فی سورة النساء ان اللذین کفروا بآیاتنا سوف نصلیهم نارا كلما نضجت جلودهم
بدلنا هم جلوداً غیرها لیذوقوا العذاب —

(۱) در کمال صنع پاک مستح
(۲) سر اب چه بود اب ما صنع اوست
(۳) عشق دان ای فندق تن دوست
(۴) دوزخی که پوست باشد دوستش
(۵) معنی و مغزت بر آتشی حاکمست

علت حادث چه گنج در حادث
صنع مغزت و اب صورت چو پوست
جانت جوید مغزو کوید پوستت (۱)
داد بدلنا جلوداً پوستش
لیک آتش را قشورت هیزمت

(۱) عشق مفعول اول دان و جانت مفعول دوم آن و جمله جوید مغزو و کوید پوستت
حالیه است برای جانت شرح بحر العلوم جزء ۵ صفحه ۹۸ —

- (۱) قُلَّةٌ مِنْ خَشَبٍ فِيهَا مُعَدُّ
 (۲) مِنْ عَلَى الظَّرْفِ لَهَا الْمَعْنَى لِأَنَّ
 مَالِكًا صَارَ لَهَا الْعُمَرُ مَلَكٌ
 (۳) فَإِذَا ذَا الْبَدَنَ لَا تُزِيدُ
 تَعْدُو مِثْلَ مَالِكٍ رَأْسًا تَصِيرُ
 (۴) إِذْ عَلَى الْقَشْرِ لَكَ زِدْتَ الْقُشُورُ
 (۵) فِي الدُّخَانِ أَبَدًا كُنْتَ لِأَنَّ
 غَيْرَ جِلْدٍ لَمْ يَكُ قَهْرُ الْإِلَهِ
 (۶) إِنَّ هَذَا الْكَبِيرَ مِنْ جِلْدٍ يَصِيرُ
 كَانَ وَالْجَاهُ لِذَلِكَ الْكَبِيرِ قَدْ
- مَاءُ نَهْرٍ قُدْرَةُ النَّارِ أَبَدٌ
 كَانَ لِلْإِنْسَانِ فَوْقَ النَّارِ أَنْ
 مَالِكُ النَّارِ مَتَى فِيهَا هَلَكَ
 وَزِدِ الْمَعْنَى لِكَيْ لِلْأَبَدِ
 أَنْتَ لِلنَّارِ بِهَا دَوْمًا أَمِيرُ
 فَبِلَا شَكٍّ كَجِلْدٍ بِالظُّهُورِ
 عُلْفًا لِلنَّارِ فِي مَرِّ الزَّمَنِ
 قَلَعَ مِنْ ذَلِكَ الْكَبِيرِ فِرَاهُ
 نَاتِجًا مِنْ ذَلِكَ الْمَالُ الْحَقِيرُ
 صَارَ خِلَافًا .. وَلَهُ جِنْسًا يُعَدُّ ..

قدرت آتش همی بر ظرف اوست
 مالک آتش در آن کی هالکست
 تا چو مالک باشی آتش را کیا
 لاجرم چون پوست اندر دوده
 قهر حق آن کبر را پوستین کنی است
 جان و مال آن کبر را زان دوستست

(۱) کوزه چوبین که در وی آب جوست
 (۲) معنی انسان بر آتش مالکست
 (۳) پس میفرماید تو بدن معنی فزا
 (۴) پوستها بر پوست می افزوده
 (۵) زانکه آتش را علف جز پوست نیست
 (۶) این تکبر از نتیجه پوستست

- (۱) مَا هُوَ ذَا الْكِبْرِ كَانَ الْغَفْلَةُ
جَامِدٌ وَ الْغَفْلَةُ مِنْهُ أَبَدٌ
(۲) لَوْ عَنْ الشَّمْسِ لَهُ جَاءَ الْخَبَرُ
وَ غَدَى اللَّيْنُ بِالْقَوْرِ جَرَى
(۳) مَنْ مِنَ الرُّوْيَةِ لِللَّبِّ الْبَدَنُ
وَ ذَلِيلًا عَاشِقًا عَادَ الْوَلَعُ
(۴) لَوْ هُوَ مَا نَظَرَ اللَّبَّ غَدَى
فَرِبَاطُ قَوْلٍ عَزَّ مَنْ قَنَعَ
(۵) ذِلَّةُ الدِّينِ مَعَ الْكِبْرِ هُنَا
وَ إِذَا مَا الْحَجَرُ لَمْ يَفْنَ لَمْ
- عَنْ لُبَابٍ أَبَدًا وَ الزَّلَّةُ
غَفْلَةُ الشَّلَجِ عَنْ الشَّمْسِ تُعَدُّ
مَا بَقِيَ الشَّلَجُ لَهُ الْحَرُّ ظَهَرَ (۱)
دَائِمًا مِمَّا مِنَ الشَّمْسِ دَرَى
لَهُ كُلُّ طَمَعًا صَارَ وَهْنٌ (۲)
بِهِ لَمْ حَيْثُ ذَلٌّ مَنْ طَمَعَ
قَانِعًا بِالْقَشْرِ دَوْمًا مَا اهْتَدَى
لَهُ صَارَ السِّجْنُ .. وَافَاهُ الْجَزَعُ ..
كَانَتْ الْعِزَّةُ أَنْوَاعَ الْهِنَا (۳)
يَاكَ فَصَّ الْخَاتَمِ السَّامِي عِظَمُ

(۱) كانه يقول اهل الدنيا اذا كانوا بسبب المال والجاه مغرورين وغافلين وجاسدين اذا صادفتهم العناية الالهية زال عنهم الجماد وبدلت سماتهم حسنات وظهرت منهم حرارة الذوق والشوق - (۲) عند مولانا عز من قنع وذل من طمع اي عز من طمع بالاخرة وذل لله من قنع في طاعات الله والمعنى المشهور لهذه الكلمة عند غيره عز من قنع في الدنيا وذل من طمع في الدنيا - (۳) متى يكون فصاً اي خلاصة بنى آدم وزيدته لان فص الشيء خلاصته وزيدته وفص الخاتم مايزين به الخاتم ويكتب عليه اسم صاحبه لفتحتم على خزائنه -

- (۱) اين تكبر چيست غفلت از لباب
(۲) چون خبر شد ز آفتابش يخ نماند
(۳) شد زديد لب جمله تن طمع
(۴) چون نه بيند مغز قانع شد بپوست
(۵) عزت اينجا كبرتست و ذل دين
- سجده چون غفلت يخ ز آفتاب
گرم گشته و نرم گشته و تيز راند
خوار و عاشق شد كه ذل من قنع
بند عز من قنع زندان اوست
سنگ تا فاني نشد كي شد ننگين

- (۱) حَجَرِيُّ أَنْتَ بِالْمَرْتَبَةِ وَ زَمَانَ أَنَا لِلْمَنْقِبَةِ
 عِنْدَ ذَا الْمُسْكِينِ أَنْتَ وَالْفَنَاءُ
 (۲) وَ لِهَذَا الْكَبِيرِ دَوْمًا طَلِبًا
 وَمِنَ السَّرِقِينَ قَدْ جَاءَ الْكَمَالُ
 (۳) فَمِنَ الْقَشِيرِ هُمْ قَدْ زِيدُوا
 وَ بَذَا لِلْكَبِيرِ وَ النَّخْوَةِ كَمْ
 (۴) فَوْقَ لُبِّ اللَّبِّ هُمْ مَا رَفَعُوا
 (۵) وَلَهُ قَدْ حَسِبُوا الْقَشِيرَ الْأَمَامُ
 إِذْ هُوَ الصَّيْدُ لِفَخِّ الْجَاهِ صَارَ
 (۶) وَ كَيْمَثِلِ الْحَيَّةِ الْمَالُ يُعَدُّ
 لِكَيْلِ الْاِثْنَيْنِ قَدْ صَارَ الزُّمَرُ
- و زَمَانَ أَنَا لِلْمَنْقِبَةِ
 تَعُدُّوْا ذَا الْوَقْتِ تَمِيلُ لِلْعَنَاءِ
 جَاهَ أَوْ مَالًا وَ فِيهِ رَغْبًا
 لِلْوَطَيْسِ .. وَ بِهِ الْبَرْدُ يُزَالُ ..
 لَهُ ذَيْنَ الْحَبَّتَيْنِ .. عَدَّدُوا ..
 مَلَّثُوا شَحْمًا وَلَحْمًا .. فِيهِ لَمْ ..
 عَيْنَهُمُ لِلْقَشِيرِ مِنْ ذَا نَزْعُوا
 لِلطَّرِيقِ ذَا غَدَى ابْلِيسُ مُدَامَ
 أَوَّلًا قَبْلَ الْأَنَامِ لَهُ سَارَ
 ذَلِكَ الْجَاهُ كَأَقْمَى بَلْ أَشَدَّ
 دَ ظِلُّ الْمُرْشِدِ .. مَا أَنْ يَمُرَّ ..

وقت مسکین گشتن تست و فنا
 کوز سرگین ست گلخن را کمال
 شحم و لحم کبر و نخوت آکنند
 پوست را زانروی لب پنداشتند
 کو شکار آمد شبیکه جاه را
 سایه سردان زرد این دو را

(۱) در مقام سنگی و آنکه انا
 (۲) کبر زان جوید همیشه جاه و مال
 (۳) کاین دو دانه پوست را افزون کنند
 (۴) دیده را بر لب لب نفراشتند
 (۵) پیشوا ابلیس بود این راه را
 (۶) مال چون مار است وان جاه اژدها

- (۱) حَيْثُ عَيْنُ الْحَيَّةِ مِنْ ذَا الزُّمَرِ
تَرْجِعُ الْحَيَّةُ عَمِيًّا مِنْهُمَا
(۲) فِي الطَّرِيقِ ذَا لَإِنَّ ذَاكَ الرَّئِيسَ
كُلُّ مَنْ قَدْ نَخَسَ اللَّعْنَ أَبَدَ
(۳) يَعْنِي هَذَا الْغَمُّ لِي مِنْ غَدْرِهِ
حَيْثُ أَنَّ غَدْرَ ذَاكَ الْمُقْتَدَى
(۴) بَعْدَهُ قَرْنًا فَقَرْنًا وَرَدُوا
(۵) ضَرَبُوا الرِّجْلَ عَلَيْهَا كُلٌّ مَنْ
كَتَبَ عَلَيْهِ مِنْ عَمَى الْخَلْقِ يَقَعُ
(۶) فَعَلَيْهِ كُلُّ هَاتِيكَ الدُّنُوبِ
إِذْ مُدَامًا هُوَ قَدْ كَانَ أَمِيرَ
- دِ حَالًا تَطْفُرُ لَيْسَتْ تَضُرُّ
تَنْجُو... لَا يَأْتِيكَ ضَرُّ لَهَا..
وَضَعَ الشُّوكَ لَهُ.. سَوَى الْأَنْبَسِ..
قَالَ لَا بَلِيسَ اللَّذِي.. الشُّوكَ أَعَدَّ..
وَرَدَ فِعَاً وَخُبْثِ سِرِّهِ
سَابِقُ بِالْأَثَرِ وَالْإِبْتِدَا
كُلُّهُمْ لِلْمُسْنَةِ ذِي عَمِدُوا
يَأْفَتَى سَنَ قَبِيحًا فِي الزَّمَنِ
بَعْدَهُ.. يَبْقَى بَغْمٍ وَجَزَعٌ..
جُمِعَتْ كَثْرًا لَهُ طَبْعًا تَوْبُ
ذَنْبِ الْحَيَوَانِ.. قُدَامًا يَسِيرُ..

- (۱) زان زسرد مار را دیده جهد
(۲) چون بدین ره خار بنهاد آن رئیس
(۳) یعنی این غم بر من از غدروست
(۴) بعد از آن خود قرن بر قرن آمدند
(۵) هر که بنهد سنت بد ای فتی
(۶) جمع گردد بروی آن جمله بزه
- کور گردد مار ز هر دو وا رهد
هر که خست او گفت لعنت بر بلیس
غدر را آن مقتدا سابق پیست
جملگان بر سنت او پا زدند
تا در افتد بعد او خلق از عمی
دوسری بوده است و ایشان دم غزه (۱)

- (۱) لَكِنَّ الْآدَمَ مِنْ ذَلِكَ الْفِرَاءِ
لِلْأَمَامِ يُورِدُ أَنِّي أَنَا
(۲) كَأَيَّازَ ذَلِكَ النَّمْلُ لِأَن
فِيْلَا شَكَّ حَمِيدَ الْعَاقِبَةِ
(۳) فَالْوُجُودُ الْمَطْلَقُ صُنْعَ الْعَدَمِ
مَعْمَلُ مُعْطِي الْوُجُودِ فِي الْقَدَمِ
(۴) فَعَمَلِي الْمَكْتُوبِ هَلْ أَنَا أَحَدُ
يُغْرِسُ فِي مَغْرَسٍ غُصْنًا جَدِيدَ
(۵) طَلِبَ الطَّرْسَ الَّذِي مَا مِنْ أَحَدٍ
زَرَعَ فِي مَوْضِعٍ بِالْمَرَّةِ
(۶) يَا أَخِي أَنْتَ فَكُنْ ذَا الْمَوْضِعِ
وَ كُنِ الطَّرْسَ الَّذِي مَا كَتَبَا
- لَهُ وَالنَّمْلُ .. بِلَا أَذْنَى مِرَاءِ ..
صِرْتُ مِنْ طِينٍ لِي الْأَصْلُ ذَنْبِي
لَهُ مَوْرُودًا غَدَى حِلْوًا حَسَنُ
كَانَ .. وَالْمَوَائِلَ عِنْدَ النَّائِبَةِ ..
شُغْلُهُ كَانَ .. وَفِيهِ قَدْ أَلَمَ ..
أَيُّ شَيْءٍ .. إِنْ يَكُ غَيْرَ الْعَدَمِ ..
كَتَبَ أَوْ أَنَّهُ يَوْمًا قَصْدُ
.. وَلَهُ مَا وَجَدَ طَبْعًا يُعِيدُ ..
كَتَبَ فِيهِ لَهُ الْبَذَرُ أَبَدُ
خَلِيٍّ مِنْ زَرْعٍ أَوْ مِنْ بَذَرَةٍ
مَنْ هُوَ بِالْمَرَّةِ لَنْ يُزْرَعَا
يَقْفًا أَبْيَضَ .. عَزَّ طَلِبَا ..

- (۱) لیک آدم چارق و آن پوستین
(۲) چون ایاز آن چارقش مورود بود
(۳) هست مطلق کارساز نیستیست
(۴) بر نوشته هیچ بنویسد کسی
(۵) کاغذی جوید که او بنوشته نیست
(۶) ای برادر موضع ناکشته باش
- پیش می آرد که هستم من ز طین
لاجرم او عاقبت محمود بود
دارگاه هست کن جز نیست چیست (۱)
یا نهالی دارد اندر مغرسی
تخم دارد موضعی کو کشت نیست
کاغذ اسپید نانبوشته باش

- (۱) كُنِيَ مِنَ النُّونِ يَجِيءُ وَالْقَلَمُ
 لَكَ تَشْرِيفٌ بِهِ تَلْقَى الْعِظَمُ (۱)
 كُنِيَ لَكَ يَزْرَعُ ذَاكَ ذُو الْكَرَمِ
 بَذْرًا الْعُمَرُ بِهِ تَأْتِي النِّعَمُ
 (۲) مِنَ لُبَابِ الْبَرِّ هَذَا بِالْعَسَلِ
 طَبِيخَ افْرِضْ لَمْ تَذُقْ كُفَّ الْأَمَلِ
 وَافْرِضِ الْمَطْبِخَ مَنْ أَنْتَ نَظَرْتَ
 لَهُ لَمْ تَنْظُرْ وَدَعَهُ مَا قَدَرْتَ
 (۳) حَيْثُ مِنَ ذَا الْعَسَلِ وَالْبَرِّ مَنْ
 طَبِيخَ كَمْ سَكْرَةٍ مَرَّ الزَّمَنُ
 تَرِدُ وَالنَّعْلَ ذَاكَ وَالْفِرَا
 أَبَدًا تَنْسَى وَكُلُّ مَا جَرَى
 (۴) فَإِذَا مَا النَّزْعُ وَالْمَوْتُ وَرَدَ
 لَكَ أَوْهَتْ وَذُبَّتْ مِنْ كَمَدِ
 تَذْكُرُ الْخِرْقَةَ وَالنَّعْلَ لَكَا
 ذَلِكَ الْوَقْتُ وَمَا لَمْ يَكَا
 (۵) فَإِذَا مَا لَمْ تَكُ قَيْدَ الْغَرَقِ
 أَنْتَ مِنْ كُلِّ قَبِيحٍ مِنْ فَرَقِ

(۱) قال نجم الدين في معنى ن والقلم وما يسطرون — يعني بحق النور الذي اودعناه في نور النبوه القائمة باو الولاية الثابتة بألف الالوهية المتصلة بوجود سواده وبياضه دائرة الازل الى الابد وهو النور الذي خلقه في ذات روح الشون ليكتب بقلم قدرته على لوح العقل في علمه القديم -

- (۱) تا مشرف گردی از نون و القلم
 تا بکار در تو تخم آن ذو الکرم
 (۲) خود ازین پالوده نالیسیده گیر
 مطبخی که دیده نادیده گیر
 (۳) زانکه زین پالوده مستیها بود
 پوستین و چارق از یادت برد
 (۴) چون درآید نزع و مرگ آهی کنی
 ذکر دلق و چارق آگاهی کنی
 (۵) تا نگرودی غرق موج زشتی
 که نباشد در پناهت کشتی

- (۱) حَيْثُ لَا يُنْجِيكَ فُلكٌ مَا ذَكَرْتُ
لَكَ فُلكَ الصِّدْقِ ذَاكَ مَا نَظَرْتُ
فِي الْفِرَا وَالنَّعْلِ لِلْفَتْحِ غَدَرْتُ
وَعَرِيقًا إِذْ بَقِيتَ فِي الْبَلَاءِ
(۲) رَبَّنَا إِنَّا ظَلَمْنَا الْوَرْدَ قَالَ
أَنْظَرُوا ذَا النِّبْيِ مَا يَبْغِي.. اْمْنَعُوا..
(۳) هَذِهِ الْخِصْلَةُ مِنْ عَقْلِ آيَاز
أَنْ لَهُ تَبْدُو الصَّلَاةُ مَا لَهَا
(۴) فَهُوَ دِيكَ السَّمَاءِ فِي الْأَزَلِ
(۵) كَلَّمَهَا كَانَتْ فَأَنْتُمْ يَا دُيُوكَ
(۶) هُوَ لِلْحَقِّ يَصِيحُ لَا لِأَنْ
- لَكَ فُلكَ الصِّدْقِ ذَاكَ مَا نَظَرْتُ
.. فِي عُبَابِ الْجَهْلِ وَالْمَوْجِ انْعَمَرْتُ..
صِرْتُ حَالًا تَصْخَبُ بَيْنَ الْمَلَأِ
عَلَّمْنَا إِبْلِيسَ كِبْرًا وَ دَلَالَ
رَأْسَ ذَا الطَّيْرِ بِلَا وَقْتِ اقْطَعُوا
بَعْدَتْ كَمْ كَانَ عَنْهَا بِاحْتِرَازِ
مِنْ خُصُوعٍ .. مَا أَتَى أَنَا بِهَا..
كَانَ وَالصَّيْحَاتُ مِنْهُ فِي الْمَحَلِ
إِعْرِفُوا الصَّيْحَةَ مِنْهُ وَالسُّلُوكِ
أَجْرَةَ يَأْخُذُ عَنْ ذَا وَ ثَمَنَ

ننگری در چارق و در پوستین
پس ظلمنا ورد سازد در ملا
سر برید این مرغ بی هنگام را
که پدید آید نمازش بی نیاز
نعره‌های او همه در وقت خویش
بانگ بهر حق کند نی بهر دانگ

(۱) یاد ناری از سفینه راستین
(۲) چونکه درمانی بغرقاب بلا
(۳) دیو گوید بنگرید این خام را
(۴) دور این خصلت ز فرهنگ ایاز
(۵) او خروس آسمان بوده ز پیش
(۶) ای خروسان از وی آسوزید بانگ

فی بیان معنی الحدیث اللهم ارنا الاشياء كما هي ومعنی قول علی (ع)
لو كشف لی الغطاء ما ازددت يقیناً ومعنی البیت المذکور وهو کل شیء
تظهره من العین القبیحة تظهره من دائرة عین وجودك
لان الدرج الاعوج یری ظلًا اعوجا

(۱) لَهُ صُبْحٌ كَاذِبٌ يَأْتِي وَلَا	لَهُ أَنَا يَتَخَدَعُ مِثْلَ الْمَلَأِ
فَلْيُصْبِحْ كَاذِبٌ يَدْرِي الْحَسَنَ	وَالْقَبِيحَ السِّرَّ بَانَ وَالْعَلَنَ ..
(۲) نَاقِصَ الْعَقْلِ اقْتَنَوْا أَهْلَ الدُّنَا	سَفَهًا حَتَّىٰ إِجْوَارٍ وَعَنَا
ذَلِكَ صُبْحًا صَادِقًا عَدُوًّا وَلَمْ	يَعْلَمُوا مَا فِيهِ مِنْ مَكْرٍ أَلَمَّ ..
(۳) كَاذِبُ الصُّبْحِ فَكَمْ مِنْ قَافِلَةٍ	ضَرَبَ جَرَّ صُرُوفًا هَائِلَةٍ
ذَا لِأَنَّ لِلْخَارِجِ جَاءَتْ عَلَيَّ	أَمَلٍ ضَوْءُ النَّهَارِ وَالْجَلَاءِ

(۱) كانه يقول الدنيا بمثابة الصبح الكاذب لان الصبح الكاذب يصنع الطريق بأهل
الصبح الصادق واهل الدنيا هم بمثابة الصبح الكاذب أضلوا كثيراً من القوافل عن الهداية -

در معنی ارنا الاشياء كما هي ومعنی این که لو كشف لی الغطاء ما ازددت
یقیناً و معنی این بیت (در هر که تو از دیده بد می نگری از چهره
وجود خود می نگری) (پایه کز کز افکند سایه)

(۱) صبح کاذب آید و نفریبدش	صبح کاذب عالم نیک و بدش (۱)
(۲) اهل دنیا عقل ناقص داشتند	تا که صبح صادقش پنداشتند
(۳) صبح کاذب کاروانها را زدست	که بسوی روز بیرون آمدست

(۱) شرح سبزواری جزء ۵ صفحه ۳۷۸ عالم نیک و بدش - یعنی بظاهر صالح و بیاطن
طالع یا نیک باعتبار آنکه نگاشته قلم صنع است و وجود هر جا که هست خیر محض است و بد
از برای آنکه بفریبدش که بد به نسبت باشد چنانکه خار باعتبار وجودش و اینکه نگارش خامه
صنع است و برای آتش افروز و غیر اینها مطلوب است خیر است و برای آنکه بپایش خلیفه بد است
بلکه اشارت شد سابقاً که بد مصداق ندارد و بعدم راجع است -

- (۱) قَدْ لِيلُ الْخَلْقِ صُبْحٌ كَاذِبٌ
وَلَكُمْ قَافِلَةٌ قَيْدَ الْهَوَاءِ
(۲) مَنْ لِيُصْبِحَ كَاذِبٌ أَنْتَ رَهِينٌ
(۳) كَاذِبًا لَا تَنْظُرُ إِنْ أَنْتَ الْأَمَانُ
لَمْ تَجِدْ مِمَّ اتَّقَيْتَ أَنْ لَكَ
(۴) سَيِّئُ الظَّنِّ الْقَبِيحُ بِالْعَمَلِ
وَالكِتَابَ لَهُ فِي حَقِّ الصَّدِيقِ
(۵) ذِي الْأَخْسَاءِ اللَّتِي قَيْدًا عَوِجَاجٌ
فَيَسْجُرُ وَاعْوِجَاجٌ كَمْ دَعَتْ
(۶) صَانِعُوا الزَّيْفَ الْقَبِيحَ الْأُمَرَاءُ
لَا يَأْزَ عَمِلُوا بِالْمَرَّةِ
- لَا غَدَى .. فَالنُّورُ مِنْهُ ذَاهِبٌ ..
جَعَلَ جَرَّ الدَّمَارِ وَالْفَنَاءِ
صُرْتُ أَيْضًا صَادِقَ الصُّبْحِ الْمُبِينِ
مِنْ نِفَاقٍ وَ قَبِيحٍ فِي الزَّمَانِ
بِأَخِيكَ الظَّنَّ ذَا يَتَبَدَّوْا بِكَ
دَائِمًا كَانَ حَلِيفًا لِلزَّلَلِ
قَرَأُ ظَنُّ لِمَا فِيهِ حَقِيقُ
بَقِيَّتْ لَمْ تَرَ بُرَّاءَ وَعِلَاجُ
لِلنَّيِّبِينَ .. لِمَا قَدْ أُودِعَتْ ..
تِلْكَ وَالدَّائُونَ كِذْبًا وَافْتِرَاءَ
ذَلِكَ الظَّنُّ لَهُمْ فِي الْحَجَرَةِ

کو دهد بس کاروانها را بباد
صبح صادق را تو کاذب هم مبین
از چه داری بر برادر ظن همان
نامه خود خواند اندر حق یار
انبیا را ساحر دژ خوانده اند
این گمان بردند بر حجره ایاز

(۱) صبح کاذب خلق را رهبر مباد
(۲) ای شده تو صبح کاذب را رهین
(۳) گر نداری از نفاق و بد امان
(۴) بدگمان باشد همیشه زشت کار
(۵) آن خسان کاندر کژیها مانده اند
(۶) وان اسیران خمیس قلب ساز

- (۱) أَنْ هُوَ فِي الْحُجْرَةِ الْمَالِ ادَّخَرَ
أَنْتَ مِنْ مِرْءَاتِكَ لَا تَنْظُرِ
(۲) فَالْمَلِكُ هُوَ بِالذَّاتِ دَرَى
وَلَهُمْ لَا غَيْرَ ذَا التَّنْقِيبِ قَدْ
(۳) أَنْ يَنْصِفَ اللَّيْلَ بَابَ الْحُجْرَةِ
(۴) إِذْ هُوَ لَمْ يَخْتَبِرْ حَتَّى الظُّنُونِ
مِنْ جَزَائِهِ لَهُ حَقٌّ وَأَدَبٌ
(۵) أَنَا مِنْ ذَا الْجَوْهَرِ وَالذَّهَبِ
أَنَا كُلِّ الذَّهَبِ غَيْرَ الْخَبَرِ
(۶) قَالَ ذَا دَوْمًا وَمِنْهُ الْقَلْبُ كَمْ
لَا يَأْزِ ذَاكَ مَعْدُومِ النَّظِيرِ
- مَعَ كَنْزٍ وَعَنِ الْمَلِكِ سَتَرُ
أَبْدًا لِلْغَيْرِ .. عَنْكَ اخْتَبِرِ ..
طَهَرَهُ مِنْ طَمَعٍ بَتًّا عَرَى
عَمِلَ حَتَّى يَبِينَ مَا قَصْدُ
يَا أَمِيرُونَ افْتَحُوا بِالْمَرَّةِ
تَطَهَّرَ مِنْهُ وَبَيَدُو مَا يَكُونُ
فَمَلَيْنَا ذَلِكَ لَا غَيْرَ وَجَبَ
ذَا لَكُمْ أَعْطَيْتُهُ لَمْ أَطْلُبِ
لَمْ أَرِدْ .. مَا رُمْتُ إِلَّا مَا اسْتَتَرَ ..
رَجَفَ .. مِمَّا بِهِ حُبًّا أَلَمْ ..
مَنْ لَدَيْهِ الْكَنْزُ مَوْهُونٌ حَقِيرُ

زآینه خود منگر اندر دیگران
بهر ایشان کرد او آن جستجو
نیم شب که باشد او هم بیخبر
بعد از آن برماست مالشهای او
سن از آن زرها نخواهم جز خبر
ز برای آن ایاز بی ندید

(۱) کودفینه دارد و گنج اندر آن
(۲) شاه میدانست خود پاکی او
(۳) کای امیران حجره بگشائیده در
(۴) تا پدید آید سگالشهای او
(۵) سرشمارا دادم این زرو گهر
(۶) این همی گفت و دل او سی طپید

- (۱) أَنَا لِي يَذْهَبُ فَوْقَ اللِّسَانِ ذَا قَلْبُو هَذَا الْجَفَا مِثِّي زَمَانِ
- (۲) سَمِعَ كَيْفَ يَكُونُ ثُمَّ قَالَ فَبِحَقِّ دِينِهِ السَّامِي جَلَالِ
- أَنْ هُوَ مِنْ ذَا لَهُ التَّمَكُّنُ كَانَ أَكْثَرَ جِدًّا .. وَأَعْلَى فِي الْعِيَانِ ..
- (۳) أَوْ لِقُبْحِ قَذْفِي يُبْدِي الْخَجَلَ وَ عَلَى الْقَصْدِ وَسِرِّي مَا حَصَلَ
- (۴) غَافِلًا يَغْدُو فَإِنَّ الْمُبْتَلَا حَيْثُ تَأْوِيلَاتٍ جُهْدٍ وَبَلَا
- نَظَرَ الْقَوَزَ يَرَى أَنَّي الْغَلَبِ .. وَجَدَ لِلْجُهْدِ أَنَا وَالتَّعَبِ ..
- (۵) صَاحِبُ التَّأْوِيلِ مِنْ مِثْلِ أَيَّازِ صَابِرًا كَانَ كَثِيرَ الْإِحْتِرَازِ
- إِذْ هُوَ كَانَ لِبَحْرِ الْعَاقِبَةِ نَاطِرًا هَانَتْ لَدَيْهِ النَّائِبَةُ
- (۶) هُوَ مِثْلُ يُوسُفَ الرُّؤْيَا لِمَنْ سُجِنُوا فِي ذِي الدُّنَا قَبْدَ الْمِحْنِ (۱)
- عِنْدَهَا تَعْبِيرُهَا عَيْنًا ظَهَرَ سِرُّهَا بَانَ عَنِ الْغَيْرِ اسْتَمَرَّ

(۱) اشاره الى الاية يا صاحبي السجن اما احد كما فيسقى ربه خمراً واما الآخر فيصلب
قياكل الطير من راسه قضى الامر فيه اللذى فيه تستفتيان -

- (۱) که منم کاین بر زبانم میرود این جفا گر بشنود او چون شود
- (۲) باز می گوید بحق دین او که ازین افزون بود تمکین او
- (۳) کو بقذف زشت من طیره شود وز غرض وز سر من غافل بود
- (۴) مبتلا چون دید تاوولات رنج برد بیند کی شود اومات رنج
- (۵) صاحب تأویل ایاز صابرست کو به بحر عاقبتها ناظرست (۱)
- (۶) همچو یوسف خواب این زندانیان هست تعبیرش بنزد او عیان

(۱) تاویل را نسبت به تصورات در یقظه و تعبیر نسبت به تصورات در خواب گویند -

- (۱) کَيْفَ فِي رُؤْيَاهُ لَا يَعْلَمُ مَنْ
وَعَلَى الْأَسْرَارِ لِلرُّؤْيَا مَتَى
(۲) لَوْ أَنَا أَضْرِبُ فِيهِ لِامْتِحَانٍ
وَصَلَّةُ ذَلِكَ الْمُحِبِّ أَبَدًا
(۳) عَلِمَ أَنَّ ذَلِكَ السَّيْفَ عَلَى
وَلَدَى الْوَاقِعِ لَسْنَا بِنَا
رَجُلَ الْخَيْرِ غَدَى لُطْفًا وَمَنْ
وَقَفَ الْغَيْرُ وَلِلرُّشْدِ أَتَى
أَلْفَ سَيْفٍ وَمِثَاتٍ مِنْ سِنَانٍ
مِنْهُ لَمْ تَنْقُصْ.. وَزَادَتْ عَدَدًا..
.. رُوحِي أَضْرِبُ لَا مِثْلَ الْمَلَأِ..
فَأَنَا كُنْتُ هُوَ وَهُوَ أَنَا

فی بیان کمال اتحاد عاشق و المعشوق من جهت الحقیقه ولو کانا متضادین من جهة ان الحاجة ضد عدم الحاجة فهما بحسب الظاهر ضدان و بحسب المعنی متحدان کذا المرءات بلاصورة وعاریة عن الصورة ومجالة وعدم الصورة ضد الصورة ولكن فی الحقیقه بينهما اتحاد يعلمه کل عاقل والعاقل تکفیه الاشارة

- (۴) جِسْمٌ مَجْنُونٌ لِسَقْمٍ بِابْتِعَادٍ
عِلَّةُ سُقْمٍ أَتَتْهُ وَاضْطِهَادٌ

- (۱) خواب خود را چون نداند مرد خیر
(۲) گر زخم صد تیغ او را ز امتحان
(۳) داند او کان تیغ بر خود میزنم
چون بود واقف به سر خواب غیر
کم نگردد وصلت آن بهربان
من ویم اندر حقیقت او منم

بیان اتحاد عاشق و معشوق از روی حقیقت اگر چه متضاداند از روی آنکه نیاز ضد بی نیاز است چنانکه آینه بی صورتست و ساده است و بی صورتی ضد صورت است و لکن میان ایشان اتحادیست در حقیقت که شرح آن دراز است و العاقل تکفیه الاشارة

- (۴) جسم مجنون را زرنج دوری
اندر آمد علت رنجوری

- (۱) لَلْهَيْبِ وَجَدَ مَعَ إِشْتِيَاقِ
 (۲) بَانَ فِي مَجْنُونٍ إِذْ ذَاكَ الطَّيِّبُ
 مِنْ عِلَاجٍ لَهُ قَالَ لَا دَوَاءَ
 (۳) لَزِمَ الْقَصْدُ لِأَنِّ مِنْهُ الدَّمَا
 (۴) شَدَّ مِنْهُ الْمُضْدُ وَالنَّشْتَرَا
 (۵) ذَلِكَ الْمُعْتَادُ لِلْمِشْقِ اسْتَلِمَ
 لَوْ أَمُوتُ أَنَا لِلْجِسْمِ الْعَمِيقِ
 (۶) آخِرُ الْأَمْرِ لَهُ قَالَ الْحَذَرُ
 أَنْتَ لَا تَحْذَرُ مِنْ لَيْثِ الْعَرِينِ
 (۷) حَوْلَكَ ذَنْبٌ وَدَبٌّ وَأَسَدُ
 جَمِيعَ لَيْلًا وَكَمْ مِنْ دَائِرَةٍ
- دَمُّهُ قَارَ بِهِ حَتَّى الْخُنَاقُ
 حَضَرَ مِنْهُ لِيَنْدِرِي مَا يَطِيبُ
 لَهُ غَيْرُ فَصِيدِهِ فَهُوَ الشِّفَاءُ
 يَدْفَعُ الْفَصَادُ حَالًا قَدِمَا
 أَخَذَ فِي الْفَوْرِ صَاحَ كِدْرَا
 أَجْرَةَ وَالْقَصْدَ دَعَّ رُحْ لَا تُقَمِّ
 قُلْ لَهُ أَذْهَبَ فَلَكَ الْمَوْتُ يَلِيقُ
 مِنْ مَنْ ذَا تُظْهِرُ تُبْذِي الْخَطَرُ
 لَا وَلَا تَخْشَى مِنَ الْخَطْبِ الرِّزِينِ
 كُلُّ نَمْرٍ مَعَ وَحْشٍ ذِي أَدَدُ
 عَقَدُوا.. مِثْلَ الصُّرُوفِ الدَّائِرَةِ..

تا که پیدا شد بر مجنون خنق
 گفت چاره نیست غیر از رگ زنش
 رگ زنی آمد به انحاء و فنون
 بانگ زد در زمان آن عشق خو
 گر بمیرم گو برو جسم کهن
 چون نمی ترسی ازین شیر عرین
 گرد بر گرد تو شب گرد آمده

(۱) چون بجوش آمد ز شعله اشتیاق
 (۲) پس طیب آمد بدار و کردنش
 (۳) رگ زدن باید برای دفع خون
 (۴) بازویش جست و گرفت آن نیش او
 (۵) مزد خود بستان و ترک فصد کن
 (۶) گفت آخر از چه میترسی ازین
 (۷) شیر و گرگ و خرس و هریوز و دده

- (۱) لَهُمْ مَا وَصَلَ رِيحُ الْبَشَرِ
 مِنْكَ مِنْ كَثَرَةِ عِشْقٍ مُسْتَعَرٍ
 .. مَا هُوَ الْعِشْقُ وَمَا مِنْهُ تَجِدُ ..
 هُوَ مِنْ كَلْبٍ أَقَلِّ الْكَلْبِ قَدْ
 لَمْ يَكُ فِي الْكَلْبِ وَفِيهِ لَمْ يَبْنِ
 طَلِبَ الْقَلْبَ .. بِهِ الْحُبُّ وَجَدَ ..
 لِلْكَلَابِ الْجِنْسَ هَبْ بِالشُّهُرَةِ
 فِي الدُّنَا مِنْهُ .. وَبَتًّا مَا فُقِدَ ..
 مَا دَرَيْتَ أَنْتَ مِنْ جَوْرِ يَكَا
 تَعْرِفُ مِنْ رِيحِ قَلْبٍ مُغْتَنَمٍ
 .. ذَا الْوُجُودِ كَانَ مِنْ أَيْنَ أَتَى ..
 .. كَيْفَ أَنْتَ صَارَ فِيكَ انْقِلَابًا ..
- (۲) مَعَ وَجِدِ لَكَ كَانَ فِي الْكَيْدِ
 عَلِمَ ذَيْبُ وَدُبُّ وَأَسَدُ
 (۳) عَلِمَ الْعِشْقُ فَعِرْقُ الْعِشْقِ إِنْ
 فَعَتَى الْكَلْبُ لِأَهْلِ الْكَهْفِ قَدْ
 (۴) أَيْضًا الْكَلْبُ الَّذِي بِالصُّورَةِ
 لَمْ يَكُ مِنْ جَنْسِهَا لَكِنْ وَجَدَ
 (۵) فَبَرِيحِ الْقَلْبِ مِنْ جِنْسٍ لَكَا
 فَعَتَى أَنْتَ لِذَيْبٍ وَغَنَمٍ
 (۶) فَإِذَا مَا الْعِشْقُ لَمْ يُوجَدْ مَتَى
 وَمَتَى الْخُبْرُ عَلَيْكَ ضَرْبًا

زانبهی عشق و وجد اندر جگر
 کدم زسگ باشد که از عشق او تهی ست
 دی بجستی کلب کلهف قلب را
 گر نشد مشهور هست اندر جهان
 کی بری تو بوی دل از گرگ و میش
 نی زدی نان بر تو و تو کی شدی

(۱) می نیامدشان ز تو بوی بشر
 (۲) گرگ و شیر و خرس داند عشق چیست
 (۳) گر رگ عشقی نبودی کلب را
 (۴) هم زجنس او بصورت چون سگان
 (۵) تو نبودی بوی دل ازجنس خویش
 (۶) گر نبودی عشق هستی کی بدی

- (۱) أَنْتَ صَارَ الْخُبْزُ هَذَا مِنِّي مِنْ
فَمَتَى لِلرُّوحِ كَانَ مِنْ طَرِيقِ
(۲) مَيِّتَ الْخُبْزِ لَهُ الْعِشْقُ جَعَلَ
(۳) يَجْعَلُ الْخَالِدَ مَجْنُونُ أَنَا
نَشْتَرَا صَبْرِي مِنَ الطُّودِ الثَّقِيلِ
(۴) فَقَوِي أَنَا مَا رَاقَ الْبَدَنُ
عَاشِقًا كُنْتُ أَنَا دَوْمًا أَدُورُ
- إِشْتِهَاءٍ مَعَ عِشْقٍ وَ سِوَاهُ فَاسْتَيْنَ
أَبْدًا لِلْخُبْزِ .. أَوْ مِنْهُ يَلِيقُ ..
رُوحًا الْفَانِي لِلرُّوحِ عَجَلَ
لَهُ قَالَ لَسْتُ أَخْشَى زَمَنًا (۱)
أَكْثَرُ جَدًّا .. لَهُ الطُّودُ يَمِيلُ ..
لِي لَوْلَا الضَّرْبُ يَلْقَى وَالْمِحَنُ (۲)
حَوْلَ ضَرْبٍ مَا لِي عَنْهُ فُتُورُ

(۱) كانه يقول ان لم تأخذ من جنسك سر القلب ولم تتعارف به متى تجده من غير
ولو نظرت ببصر البصيرة لوجدت جميع الاشياء مظهر العشق والمحبة ولو لم تكن المحبة الازلية
متى يكون وجود الموجودات موجوداً لكن كل احد عاشق بحسب استعدادة لشيء وبواسطة عشقه
يجذبه لنفسه ويكون متجداً به مثلاً لو لم تكن لك محبة الخبز متى تضمه لنفسك ويستحيل
فى وجودك وينفى فيه ويكون جزء منك فان كنت فى الصورة عاشقاً للخبز يكون الخبز عاشقاً
لك ايضاً فكنت انت خبزاً من اى شيء من العشق والاشتهاء يعنى من سبب عشقتك واشتهائك صار
الخبز منك جزء ووجد الحياة بعد ما كان جامداً ووجد طريقاً للروح — (۲) قال فى المنهج
القوى انا منبل اى قوى وناسايد اى لا يستريح والترجمة بناء على مقاله والاصح ان منبل محل
النبال ويقال له جعبة السهام ايضاً والنسخة الثانية للترجمة

مَنْبِلًا كُنْتُ أَنَا مَنِّي الْبَدَنُ لَمْ يَصِحْ مِنْ غَيْرِ ضَرْبٍ وَمِحَنٍ

- (۱) نان توشد از چه عشق و اشتهاى
(۲) عشق نان مرده را جان کند
(۳) گفت مجنون من نمى ترسم ز نیش
(۴) منبلم بى زخم ناسايد تنم
- ورنه نان را لى بدى تا جان رهى
جان كه فانى بود جاويدان كند
صبر من از كوه سنگين هست بيش
عاشقم بر زخمها بر مى تنم (۱)

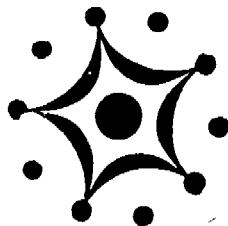
(۱) سبزواری صفحه ۳۷۸ منبل در فارسی تنبل و بد اعتقاد و مناسب مقام نیست و نبل
بقیه در صفحه مقابل

(۱) غَيْرَ أَنْ مِنْي الْوُجُودُ مُمْتَلِي
 إِنْ هَذَا الصَّدْفَ الْمَمْلُوكَ كَانَ
 (۲) أَنَا يَا فَصَادُ أَخْشَى لَوْ لِيَا
 وَعَلَى لَيْلِي بِأَلَا قَصْدٍ تَضَعُ
 (۳) عَلِمَ ذَلِكَ الَّذِي ذُو الْعَقْلِ مَنْ
 أَنَّ مَا بَيْنِي وَلَيْلِي لَيْسَ مِنْ
 كَانَ مِنْ لَيْلِي مِنَ الْغَيْرِ خَلِي
 مِنْ صِفَاتِ الدَّرِّ ذَلِكَ كُلُّ أَنْ
 تَقْصُدُ .. لَمْ تَدْرِ مَنْ لَمْ يَأْ ..
 نَشْتَرَا أَنْتَ .. وَتُؤْلِيهَا الْجَزَعُ ..
 قَلْبُهُ الْوَضَاءُ مِنْ لُطْفٍ وَمَنْ
 فَرْقٍ أَوْ غَيْرِيَّةٍ إِمَّا تَبْنُ

(۱) لیک از لیلی وجود من پرست
 (۲) ترسم ای فصاد گر فصادم کنی
 (۳) دانه آن عقلی که او دل روشنی ست
 این صدف پر از صفات آن درست
 تیغ را ناگاه بر لیلی زنی (۱)
 در میان لیلی و من فرق نیست

در عربی تیرست پس مراد از منبل محل تیرهای حوادث باشد و بمعنی کسی که مرضی داشته باشد که از زدن و کوفتن آسایش یابد در بعض حواشی نوشتند و در لغت ندیدم - صحیح آنست که منبل عربی است و جای نبل است که تیرها باشد و آن را بعربی نیز گویند جعبة النبل او السهام چنانچه در حاشیه عربی هم ذکر شده -

(۱) سبزواری صفحه ۳۷۹ نیش را ناگاه - مثال این آنست که هریک از ارواح متعلقه بتن را لیلایی که شبیهش باشد و یا آنکه روح ناطق از وادی است که عالم اسر باشد و تن از وادی که عالم خلق باشد این تعلق چنین اتحادی را موجب شده که هر تفرق اتصالی و هر سوء مزاجی که بتن میرسد بروح رسیده و از مقام عالیش باز میماند و آن روح مغموم و محزون میگردد و همچنین بولد کسی اذیت میرسد بآنکس رسیده بلی عشق از این بسیار کرده است و کند -

فی بیان سئوال معشوق من عاشق انا فی ذاتی میت و بک حی و من ذاتی
وصفاتی صرت معدوما و بک کنت موجوداً نسیت علمی و من علمک صرت
عالماً و سامت قدرتی للمهواء و من قدرتک صرت قادراً لواحبیت نفسی
ففی الحقیقة انت محبوبی و دل علی ذلک بیت السنائی (کل من کانت له
مرعات الیقین و لو رأی نفسه فی الظاهر ففی الحقیقة رأی الله لان الواصل
لا یری نفسه کما ورد فی حدیثه القدسی (اخرج بصفاتی الی خلقی فمن
رأک فقد رأنی و من قصدک قصدنی و قس علی هذا الباقی من عشاقه

- (۱) فی صُبُوحٍ قَالَ مَعشُوقٌ لِمَنْ لَهُ كَانَ الْعَاشِقُ قَیْدَ الشَّجَنِ
(۲) لَا مِیْحَانِ يَا فُلَانُ بْنُ الْفُلَانِ
أَنْتَ أَمْ نَفْسُكَ أَحَبَّیْتَ الصَّحِیْحُ
(۳) قَالَ فِیْكَ أَنَا كُنْتُ الْفَانِیَا
أَنْ مُلِئْتُ أَنَا رَأْسًا لِقَدَمِ
(۴) فَعَلِیَّ مِنْ وُجُودٍ مَا وَجَدَ
فِی وُجُودِی أَنَا يَا حُلُوَ الْمُرَادِ

معشوقی از عاشقی پرسید که خود را دوست تر داری یا مرا گفت من از
خود مرده‌ام و بتو زنده شدم و از خود صفات خود نیست شده‌ام و بتو
هست شده‌ام علم خود را فراموش کرده‌ام و از علم تو عالم شده‌ام قدرت
خود را باد داده‌ام (بیت)

- هر که را آیینہ یقین باشد گر چه خود بیند خدای بین باشد
الی خلقی من رآک رأنی و من قصدک قصدنی کذا اخرج بصفاتی الی خلقی و قس علی هذا
- (۱) گفت معشوقی برای استبحان
(۲) مرا تو دوست داری ای عجب
(۳) گفت من از تو چنان فانی شدم
(۴) بر من از هستی من جز نام نیست
- در صبحی ای فلان بن فلان
یا که خود را راست گوی ای ذو کرب
که پرم از تو از سر تا قدم
در وجودم جز توی خوش کام نیست

- (۱) وَلِهَذَا السَّبَبُ كُنْتُ أَنَا
مِثْلَ خَلِّ فِيكَ يَا بَحْرَ الْعَسَلِ
(۲) مِثْلَمَا قَدْ صَارَ بِالْكَلِّ الْحَجَرُ
(۳) بِصِفَاتِ الشَّمْسِ وَصَفُ الْحَجَرِ
وَمِنَ الْأَوْصَافِ لِلشَّمْسِ امْتَلَى
(۴) بَعْدَ هَذَا يَا فَتَى الرُّوحِ لَهُ
(۵) حُبُّهُ ذَلِكَ لِلشَّمْسِ غَدَى
هُوَ بِالرُّوحِ فَلَا شَكَّ حَصَلَ
(۶) إِنْ يَرْمِ رُوحَهُ حَبَّ وَحْدَهَا
(۷) أَوْ يَرُومُ مَعَهَا الشَّمْسُ يُحِبُّ
غَيْرَ ضَوْءِ الْمَشْرِقِ لِلطَّرْفَيْنِ
- هَكَذَا فِيكَ قَنَيْتُ عَلَنَّا
.. فِيكَ لَا غَيْرِكَ نِطْتُ الْأَمَلِ ..
لَعَلَّ اللَّمَاعَ مَمْلُوءًا ظَهَرَ (۱)
مَا بَقِيَ فِيهِ وَلَا مِنْ أَثَرِ
خَلْفَهُ وَالْوَجْهَ كَالشَّمْسِ انْجَلَى
لَوْ أَحَبَّ .. بَانَ فِيهِ الْوَلَهُ ..
وَإِذَا مَا الشَّمْسُ حَبَّ أَبَدًا
لَهُ حُبُّ الشَّمْسِ بِالشَّمْسِ اتَّصَلَ
لَا مِيعَ اللَّعَلِ .. أَبَانَ وَجَدَهَا ..
أَبَدًا لَا فَرْقَ وَفَقِ مَا يَجِبُ
.. لَنْ يَرَى مِنْ فَارِقٍ فِي كُلِّ عَيْنِ ..

(۱) قال الشيخ سحى الدين لابد من اثبات عين العبد فى الفناء فى الله فيصح ذلك الوقت ان يكون الحق سمعه وبصره ولسانه فعم قواه وجوارحه بهويته على المعنى الذى يليق وهذه نتيجة قرب النوافل واما قرب الفرائض ان يسمع الحق ويبصر بك وقرب النوافل ان تسمع به وتبصر به -

- (۱) زان سبب فانى شدم من اينچنين
(۲) همچو سنگى كو شود كو لعل تاب
(۳) وصف آن سنگى نمااند اندرو
(۴) بعد از آن گر دوست دارد خویش را
(۵) ورکه خود را دوست دارد او بجان
(۶) خواه خود را دوست دارد لعل تاب
(۷) اندرين دو دوستى خود فرق نيست
- همچو سرکه در تو بحر انگبین
پرشود او از صفات آفتاب
پرشود از وصف خور او پشت و رو
دوستى خور بود آن اى فتى
دوستى خویش باشد بیگمان
خواه با او دوست دارد آفتاب
هر دو جانب جز ضیاء شرق نيست

- (۱) هُوَ مَا لَمْ يَفْدُوا لَعَلًّا فَخَصِيمٌ
إِذْ أَنَا الْوَاحِدَةُ لَيْسَتْ هُنَا
- (۲) حَيْثُ بِالذَّاتِ الظَّلَامِيِّ الْحَجَرُ
وَالظَّلَامِيُّ مِنَ النُّورِ يَصِيرُ
- (۳) نَفْسُهُ حَبٌّ هُوَ الْكَافِرُ بَانَ
- (۴) أَكْبَرَ مَنَاعَهُ صَارَ الْحَجَرُ
أَنْ يَقُولَ الْوَاحِدُ كُنْتُ أَنَا
- (۵) مَنْ لِفِرْعَوْنَ انْتَمَى الْحَقُّ أَنَا
مَنْ لِمَنْصُورٍ انْتَمَى الْحَقُّ أَنَا
- رُوحِهِ كَانَ .. وَ بِالْوَصْفِ ذَمِيمٌ ..
بَلْ أَنَا وَلَهَا الْعَدُّ ثَمًّا
كَانَ فِي الْيَوْمِ غَدِي أَعْمَى الْبَصَرِ
ضِدَّهُ فِي الْوَاقِعِ الْأَعْمَى الضَّرِيرُ
إِذْ لِنُورِ الشَّمْسِ مَنْ بِالْوَصْفِ كَانَ
لَهُ مَارَاقَ إِذَا أَنِّي ظَهَرَ
فَظْلَامٌ كُلُّهُ قَيْدُ الْفَنَاءِ
قَالَ عَادَ سَيِّئًا .. ذَاتًا ذَنِي ..
قَالَ عَادَ الظَّافِرَ حَلَفَ الْهَنَاءِ

- (۱) تا نشد او لعل خود را دشمن است
(۲) زانکه ظلمانی ست سنگ و روز کور
(۳) خویشتن را دوست دارد کافرست
(۴) پس نشاید که بگوید سنگ انا
(۵) گفت فرعونى انا الحق گشت پست
زانکه یک من نیست اینجاد و من است
هست ظلمانی حقیقت ضد نور
زانکه او مناع شمس اکبرست
او همه تاریکی ست و در فنا
گفت منصورى انا الحق او برست (۱)

(۱) سبزواری صفحه ۳۷۹ گفت منصورى - چه این درحقیقت نیستی و فناست و معرفت عیانی و حقى این مقام بسته بتخلیق و تحقق است و اما شمه از علم برهانی این آنست که روح نطقى قدسى سیما عقلی کلی الهی و تالهی مهیت ندارد و گفته نمیشود بر او بجز وجود و وجود چه هرچه از تعینات و لو من الجواهر المفارقة تصور میکند آنرا مستحق اطلاق هو می یابد و خود مدلول انا ست و نیز حد و قوف در تصاعد ندارد و نیز علم حضوری روح قدسى بخود علم حضوری بجمیع ارواح مکرمه و غیرها باشد من حیث اصل الذات والصفات الذاتیه که ارواح دراصل ذات اتحاد دارند و غیر آنها از فضاله طینت انسان مخلوقند پس آنکه نفس کلیه الهیه است چون علم بخود دارد علم بانفس کلیه الهیه دیگر دارد چه یک قبله و یک عقیده و یک جنس اند در اخلاق پس تعیین و تحدید نیست پس حضور نفس کلیه از برای خود بقیه حاشیه در صفحه مقابل

(۱) لَعْنَةُ اللَّهِ أَتَتْ خَلْفَ أَنَا
 رَحْمَةُ اللَّهِ أَتَتْ فِي ذِي أَنَا
 (۲) حَيْثُ ذَلِكَ كَانَ مُسَوِّدَ الْحَجَرِ
 ذَلِكَ النُّورَ غَدَى خَصْماً وَذَا
 (۳) فَأَنَا تِلْكَ غَدَتْ فِي سِرِّهِ
 لَا اتِّحَادَ النُّورِ لِأَمِنْ رَأْيٍ مَنْ
 تِلْكَ كَمْ جَرَتْ عَذَابًا وَغَنَا
 يَا مُحِبَّ الْفُوزِ جَرَتْ وَالْهَنَا
 ذَا الْعَقِيقُ الْخَالِصُ عِنْدَ النَّظَرِ
 عَاشِقُ طَابَ لَهُ فِيهِ الْأَذَى
 يَا فُضُولِي (هُوَ) وَكُنْهُ أَمْرِهِ (۱)
 بِالْحُلُولِ قَالَ لِلْكَفْرِ رَكْنٌ

(۱) ای توحیدالله بقول منصور انا الحق فی الحقیقه هو الله الذی لاله الا هو بسبب اتحاده بالنور لا برأى الحلول یعنی انا الحق من لسانه هی الهویه الالهیه فی سره وهذه انا الحق اللتی صدرت یافضولی من اتحاد باطنه بالهویه الالهیه وکونه مع النور الالهی عیناً واحدة لاسن حلول الله فی وجوده تعالی الله من ذلک فکان قوله انا توحیداً صرفاً -

(۱) آن انا را لعنة الله در عقب
 وین انا را رحمة الله ای محب
 (۲) زانکه آن سنگ سیه بد این عقیق
 آن عدوی نور بود و این عشیق
 (۳) آن انا هو بود در سر ای فضول
 ز اتحاد نور نه از رای حلول (۱)

حضور کل انفس است و نرسد این را سگر اهل حضور و برهان دیگر آنکه تعدد هر حقیقتی بتخلل غیر است مثل تخلل غیر آب در میان افراد آب و غیر نار در افراد نار پس اگر میان چراغی و چراغی غیر چراغ نبودی حتی صفات آتش مثل مقدار آتش و شکل آتش و کیفیاتش چون جوهر ذاتش همه آتش شعله بودی و هر چیزی شعله بودی و متصل شعله و شعله نیز شعله یک حقیقت بودی و این در شعله اگر فرض است ولی در نور حقیقت وجود و موجود حقیقی که سعت و محیطت بر کل دارد حق نفس الامر است و متن واقع و غیر موجود معدوم است و معدوم شیء نیست و تخلل صفت شیء موجود است و نلغزی که در مقام سراتب بینی وجود انوار است -

(۱) سبزواری صفحه ۳۷۹ ز اتحاد نور - یعنی چو فنای نمود است در بود و سراب است در آب پنداری بود رفت و ظلمتی بود در آفتاب گرفت و حلول اقتضای استقلال محل و غنای او کند و اینجا محل عبارت از مهیت و تعین است که اعتباریست بلکه همه مهیات عوالم وجود و تعینها اسور اعتباریست و حقیقت وجود مانند آفتاب عالمتابی که قائم بذاته و عین علم قائم و کمال قائم چون علم عقل کل بذاتش باشد و در همه ساری از همه عاری و مسری فیه این آفتاب چون ظلمات فانیه در ضیائست - بصفحه ۱۰۲ و ۱۰۴ جزء ۵ شرح بحر العلوم نیز رجوع نمائید -

- (۱) اِجْتَهِدْ حَتَّىٰ بِكَ وَصْفُ الْحَجَرِ
أَبَدًا فِي اللَّعْلِ مِنْكَ الْحَجَرُ
- (۲) فِي الْجِهَادِ وَالْعَنَا كُلَّ نَفْسٍ
(۳) فِي الْفَنَاءِ يَذْهَبُ مِنْ شَكْلِكَ
- (۴) وَصْفُ سُكْرِ يَكْثُرُ بِالْكُلِّ كُنْ
كَيَّ مِنَ الْحَلَقَةِ لِلْعَلِّ تَجِدْ
- (۵) كُنْ كَمِثْلِ حَافِرِ الْبِئْرِ التُّرَابِ
إِحْفِرْ إِنْ شَخْصًا تَكُ حَتَّىٰ عَجَلْ
- (۶) لَوْ لَكَ الْجَذْبَةُ لِلْحَقِّ الْمُبِينِ
دَائِمًا فَاَرَ مِنْ الْأَرْضِ وَلَمْ
- يَنْقُصُ حَتَّىٰ يَوْصَفَ قَدْ زَهَرَ
أَنُورًا يَفْدُو وَدَوْمًا يَسْفِرُ
إَصْبِرْ أَنْظِرْ لِلْبَقَاءِ الْمُتَمَسِّ
لِلْوُجُودِ وَصْفُهُ فِي رَأْسِكَ
مِثْلَ سَمْعٍ.. لِمَقَالٍ مِنْ لَدُنْ..
قُرْطًا.. النُّورُ لَهُ النُّورُ يُمَدُّ..
لَكَ مِنْ ذَا الْبَدَنِ الْعَارِيِ الْبَابُ
تَصِلُ الْمَاءَ لَهُ قَبْلَ الْأَجَلِ
تَصِلُ بِالْأَثْرِ الْمَاءُ الْمَعِينُ
تَحْفِرُ الْبِئْرَ.. يُجْهِدُ وَالْمَ..

تا بلعلی سنگ تو نور شود
دبدم بینی بقا اندر فنا
وصف مستی می‌فزاید در سرت
تا ز حلقه لعل یابی گوشوار
زین تن خاک می‌کنی در آبی رسی
چاه ناکنده بجوشد از زمین

(۱) جهد کن تا سنگیت کمتر شود
(۲) صبر کن اندر جهاد و در عنا
(۳) وصف هستی میرود از پیکرت
(۴) سمع شو یکبارگی تو گوشوار
(۵) همچو چاه کن خاک می‌کنی گرسبی
(۶) گرسد جذب خدا آب معین

(۱) اِجْتَهِدْ اَنْتَ التَّائِي ذَا اَهْجِرِ
 (۲) بِبَرْكَ دَوْمَا فَكُلْ مَنْ نَظَرِ
 كُلْ مَنْ جَدَّ لِحَدِّ قَدْ وَصَلِ
 (۳) فَالْنَبِيِّ الْاَكْرَمُ قَالَ السُّجُودِ
 لَكَ فَوْقَ الْبَابِ لِلْحَقِّ اَبَدِ
 (۴) حَلَقَةُ ذَا الْبَابِ كُلُّ اَحَدِ
 تُخْرِجُ الدَّوْلَةَ رَاسًا وَالسَّعِيدِ
 وَقَلِيلًا فَقَلِيلًا اِحْفِرِ
 تَعْبًا كَنْزُ لَهُ فِي ذَا ظَهَرِ
 .. نَجْمُهُ الْمَنْحُوسُ بِالسَّعِيدِ اتَّصَلَ ..
 وَالرَّكُوعُ حَلَقَةُ هَذَا الْوُجُودِ
 .. تَضْرِبُ تَسْأَلُ عَوْنًا وَمَدَدَ ..
 ضَرْبَ مِنْ اَجَلِهِ لِلْاَبَدِ
 يَغْدُو .. يَأْتِي لَهُ كُلُّ مَا يُرِيدُ ..

(۱) کار کنی میکنی تو و نااهل مباش
 (۲) هر که رنجی دید گنجی شد بدید
 (۳) گفت پیغمبر رکوعست و سجود
 (۴) حلقه آن در هر آنکه میزند
 اندک اندک خاک چه را می تراش
 هر که جدی کرد در جدی رسید
 بر در حق کوفتن حلقه وجود
 بهر او دولت سری بیرون کند

فی بیان مجیء ذلك الامیر النمام مع القواد نصف اللیل لفتح حجرة اياز
ورؤیتهم النعل والفرو المعلقین وظنهم ان ذلك مکر وتدلّیس وحفرهم
البيت من کل زاویة یظنون بها ومجیئهم بحفارین الابار وثقبهم الجدران
وعدم عثورهم علی شیء وخجلهم وخیبتهم من مثلما من ظنوا السوء
ومن تخیلوا فی شغل الانبیاء انهم ساحرون وطالبون التصدر وبعد
ذلك الظن السیئء خجلوا حیث لم یجدوا فائدة بتفحصهم

- (۱) فَعَلَى الْبَابِ لَيْتَكَ الْحَجْرَةَ وَرَدُّوا مَنْ أَمُرُوا عَنْ بَكْرَةٍ
طَالِبِينَ الْكَنْزَ مَعَ كُوزِ الذَّهَبِ
(۲) فَتَحُّوا مِنْ هَوَسِ ذَا الْقُفْلِ هُمْ مَعَ مِائَةِ عِلْمٍ أَوْ فَنٍّ لَهُمْ
(۳) حَيْثُ أَنَّ الْقُفْلَ صَعْبٌ مُلْتَوِي بَيْنَ كُلِّ قُفْلٍ الصَّعْبُ الْقَوِي
(۴) إِذْ لَهُ اخْتَارَ لِنِّي الذَّهَبِ وَاللَّجِينِ لَمْ يَكُ وَالطَّلَبِ
مِنْهُ لِلْمَالِ لِكْتَمِ السِّرِّ ذَا عَنْ عَوَامِ النَّاسِ صَدًّا لِلْأَذَى

آمدن امیر نمام با سرهنگان نیم شب بگشادن آن حجره اياز و چارق
و پوستین دیدن آویخته و گمان بردن که آن سرست و رویوش و خانها را
حفره کردن بهر گوشه که گمان آید و چاه کنان آوردن و دیوارها را
سوراخ سوراخ کردن و چیزی نیافتن و خجل و نومید شدن چنانکه
بدگمان و خیال اندیشان در کار انبیا و اولیا می گفتند که ساحرانند
و خویشان ساختند و تصدیری می جویند و بعد از تفحص
خجل شوند و سودی نیافتند

- (۱) آن امیران بر در حجره شدند طالب گنج و زرو خمره شدند
(۲) قفل را برمی گشادند از هوس
(۳) زانکه قفل صعب و پیچیده بود از میان قفلها برگزیده بود
(۴) نی ز بخل سیم و مال و زر خام او برای کتم آن از هر عوام

- (۱) أَن فَرِيقُ هُم عَلَى سُوءِ الْخِيَالِ
وَفَرِيقُ آخَرُ اِسْمَ الرِّيَا
(۲) إِنَّ سِرَّ الرُّوحِ كَانَ عِنْدَ مَنْ
أَحْفَظُ مِنْ مَعْدِنِ اللَّعْلِ أَمَامُ
(۳) فَضَلَ الرُّوحَ لَدَى الْبِلَهِ الذَّهَبُ
فَنَشَارَ الرُّوحِ قَدْ كَانَ الذَّهَبُ
(۴) وَلِحِرْصِ الذَّهَبِ خَفُوا لَهُمْ
(۵) ذَهَبَ الْحِرْصِ سَرِيعاً لِلْسَّرَابِ
حَسَنًا أَنْظُرْ فَلَا مَاءَ هُنَا
(۶) غَلَبَ الْحِرْصُ عَلَيْهِمْ وَالذَّهَبُ
صَبِيحَةُ الْعَقْلِ لَهُمْ ذَاكَ الزَّمَانُ
- إِلَيَّ دَارُوا مِنْ خُمُولٍ وَضَلَالٍ
إِلَيَّ خَلُوا جَاهِلُوا الْحَالَ إِلَيَّا
هُمْ أَهْلُ الرُّوحِ فِي عِلْمٍ وَفَنٍ
ذِي الْأَخْسَاءِ اخْتَفَى عَنْهُمْ مُدَامُ
وَلَدَى الْأَمْلَاقِ عَزُوا بِالرَّتَبِ
.. مَا لَهُ قَدْرٌ تَوَدُّ أَنْ ذَهَبَ ..
قَالَ لَا مَهْلًا تَأْنُوا عَقْلَهُمْ
لَهُمُ الْعَقْلُ يَقُولُ بِالْخِطَابِ
لِمَهُ هَذَا الرِّكْضُ مِنْكُمْ وَالْعَنَا
كَانَ مِثْلَ الرُّوحِ بَلْ مِنْهَا أَحَبُ
خَفِيَتْ مَا أَظْهَرَتْ أَيْ بَيَانُ

قوم دیگر نام سالوسم کنند
از خسان محفوظتر از لعل کان
زر نثار جان بود پیش شهان
عقلشان می گفت هان آهسته تر
عقل گوید نیک بین کونیست آب
نعره عقل آن زمان پنهان شده

(۱) که گروهی بر خیالی بد تنند
(۲) پیش با همت بود اسرار جان
(۳) زر به از جانست نزد ابلهان
(۴) می شتابیدند تفت از حرص زر
(۵) حرص تازد بیهده سوی سراب
(۶) حرص غالب بود و زر چون جان شده

- (۱) مِائَةً ضِعْفٍ غَدَى الْحِرْصُ وَمَا
وَلَهُ الْحِكْمَةُ وَالْإِيمَاءُ قَدْ
(۲) كَبَى بَيْسِرٍ لِعُرُورٍ يَقَعُ
(۳) إِذْ هَوَاهُ كَانَ مِنْ سِجْنِ الشَّرْكَ
نَفْسُهُ اللَّوَامَةُ مِنْهَا الْيَدَا
(۴) إِبْجَادٍ لِلْبَلَاءِ مَا لَمْ يَرِذْ
أَذْنُهُ الصَّمَاءُ تِلْكَ النَّصِیحُ مَا
(۵) حِرْصُ أَكْلِ اللَّوْزِ وَالسُّكَّرِ قَدْ
تَسْمَعُ وَالصَّمَمُ فِي الْأُذُنَيْنِ
(۶) أَحَيْثُ فِيهِ الْأَلَمُ لِلدَّمَلِ
أُذْنَاهُ مَعَ النَّصِیحِ مُدَامَ
- لَهُ مِنْ غَوَاةٍ أَوْ صَوْتٍ سَمِیْ
سُتِرَتْ .. بِالْمَرَّةِ مِنْ كُلِّ حَدٍّ ..
ذَلِكَ مَنْ لِلْحِكْمَةِ لَا يَسْمَعُ
كُسِرَ .. وَالْهُوسُ مِنْ ذَا أَرْتَبَكَ ..
فَوْقَهُ وَافَتْ .. فَكَمْ أَبَدَتْ يَدَا ..
رَأْسُهُ الضَّغْطَ الشَّدِيدَ لَمْ يَجِدْ ..
سَمِعَتْ .. أَنَا وَمَا مِنْهُ نَعْمَى ..
مَنَعَ الْأَطْفَالَ أَنْ نُصْحًا يَجِدْ
جَعَلَ .. حَبَبَ مِنْهَا كُلَّ شَيْنٍ ..
شَرَعَ جَاءَ بِدَائِهِ مُعْضِلِ
.. سَمِعَا بِالْمَرَّةِ وَفَقَ الْمَرَامَ ..

گشته پنهان حکمت و ایمای او
آن که از حکمت سلامت نشنود
نفس لوامه براو یابید دست
نشنود پند دل آن گوش کرش
از نصیحتها نند دو گوش کر
در نصیحت هردو گوشش باز شد

(۱) گشته صد تو حرص و غوغاهای او
(۲) تا که در چاه غرور اندر افتد
(۳) چون ز حبس دام باد او شکست
(۴) تا بدیوار بلا ناید سرش
(۵) کودکان را حرص لوزینه و شکر
(۶) چونکه درد دملش آغاز شد

- (۱) فَأُولَئِئِذَا نَفَرَ الْحُجَّرةَ قَدْ
مَعَ أَلْفٍ حِرْصٍ أَوْ أَلْفٍ هَوَسٍ
(۲) وَمِنْ الْبَابِ هُمْ فِي الْإِزْدِحَامِ
(۳) فِي الْمَخِيضِ النَّشْنِ شِبْهَ مَنْ هُمْ
لَكِنْ الْأَكْلُ غَدَى مُمْتَنِعًا
(۴) مِنْ يَمِينٍ وَيسَارٍ هُمْ قَدْ
مَارَآوْ غَيْرَ فِرَائِ خَلِيقًا
(۵) مَعَ ذَا قَالُوا يَا أَبْنَا ذَا الْمَكَانِ
إِنْ وَضَعَ النَّعْلُ مَا كَانَ هُنَا
(۶) إِصْحَحِ بِالْأَسْيَاحِ إِيَّاتِ الشَّبَا
وَبِهَا الْحُفْرَةَ هُذِي إِمْتَحِنَ
- فَتَحُوا إِذْ ذَلِكَ قَسْرًا يَجْدُ
لَوْصُولِ الْكَنْزِ ذَاكَ الْمُتَمَسِّ
وَقَعُوا مِنْ مِثْلِ مَا تَهْوِي الْهَوَامُ
عَشَقُوا كَرًّا وَفَرًّا لَهُمْ
وَالْجَنَاحِينَ لَهُمْ شَدَّوْا مَعًا
نَظَرُوا كَمْ نَصَّتُوا كُلُّ يَجْدُ
مَعَ نَعْلَيْنِ .. كَثِيرًا خُرْقًا ..
مَا خَلَى مِنْ عَسَلٍ .. كُلُّ زَمَانٍ ..
لِسَوَى السِّتْرِ فَلَا يَبْدُو لَنَا
مَاضِيَاتِ الْحَدِّ .. مِنْهَا مَا نَبَى ..
وَالْقَنَاءَ وَاقِعَ الْأَمْرِ اسْتَبَيْنَ

باز کردند آن زمان آن چند کس
همچو اندر دوغ گندیده هوام
خوردن امكان نى و بسته هردو پر
چارقى دیدند و دریده پوستین
چارق اینجا جز پی روپوش نیست
امتحان کن حفره و کاریز را

(۱) هجره را با حرص و صدگونه هوس
(۲) اندر افتادند از در زازدحام
(۳) عاشقانه درفتد با کر و فر
(۴) بنگریدند از یسار و از یمین
(۵) باز گفتن این مکان بی نوش نیست
(۶) هین بیاور سیخهای تیز را

- (۱) ذَا الْفَرِيقُ حَفَرَ كُلَّ طَرَفٍ
وَعَمِيقَ الْقَنَوَاتِ وَالْحُفَرِ
(۲) فِي الزَّمَانِ ذَا لَهُمْ تِلْكَ الْحُفَرِ
حُفَرٍ خَالِيَةٍ يَا مُنْتَنُونَ
(۳) وَمِنْ الْحِيلَةِ تِلْكَ الْخَجَلُ
وَلِتِلْكَ الْحُفَرِ أَيْضاً هُمْ
(۴) وَلَهُمْ فِي كُلِّ صَدْرِ قَدْ وَرَدَ
طَيْرٌ حِرْصٍ لَهُمْ مِنْ غَيْرِ حَبٍ
(۵) وَعَلَى تِلْكَ الضَّلَالَاتِ الَّتِي
شَهِدَ الْحَائِطُ دَوماً وَالْحَقَرُ
(۶) أَبَداً مَا أَمَكْنَ ذَاكَ الْجِدَارُ
مَعَ أَيَّازٍ أَبَداً مَا أَمَكْنَا
- وَيَبِ نَقَبٍ .. وَدَّ لَوْ وَقَفَ ..
حَفَرُوا كَثِيراً رَجَاءً لِلظَّفَرِ
صَرَخَتْ قَائِلَةٌ لَا فِي حَدَرٍ
نَحْنُ مَا فِينَا لَكُمْ شَيْءٌ يَكُونُ
لَهُمْ بَانَ وَخَابَ الْأَمَلُ
مَلَأُوا .. وَالْخُفُفُ بَانَ لَهُمْ ..
نَدَمًا لَا حَوْلَ مِنْ غَيْرِ عَدَدٍ
بَقِيَ الْعُمَرُ وَفِي قَيْدِ السَّفَبِ
أَزْمَعْتُ مَا نَفَعْتُ بِالْمَرَّةِ
.. أَنَّهَا مِنْهُمْ لَهَا الْفِعْلُ صَدَرَ ..
لَهُ تَلْبِيسٌ يَجِيءُ وَاسْتِئْزَارُ
كُلِّ انْكَارٍ يَجِيءُ زَمَنًا (۱)

(۱) اندای بفتح الهمزة بمعنى التلبیس -

- (۱) هرطرف کندند و جستند آن فریق
(۲) حفره هاشان بانگ میزد در زمان
(۳) زان سگالش شرم هم میداشتند
(۴) بی عدد لاهول در هر سینه
(۵) زان ضلالتهای یاهو تازشان
(۶) ممکن اندای آن دیوار نی
- حفره ها کردند و جوهای عمیق
کنده های خالیم ای گندگان
کنده ها را باز می انباشتند
ماند مرغ حرصشان بی چینه
حفره و دیوار و در غمازشان
با ایاز امکان هیچ انکار نی

(۱) لَوْ يَلَا ذَنْبٍ هُمْ كَانُوا الْخِدَاعُ لَا يَأْزَ نَسَبُوا لَا بَاطِلُ
 قَالِجِدَارُ شَهْدَ حَالاً عَلَى
 (۲) هُمْ نَحْوَ الْمَلِكِ ذَلِكَ انْتَنُوا
 خَجَلِينَ أَيْضاً الْكُلُّ امْتَلُوا
 لَهُمْ زَادُوا خُضُوعاً وَانْكِسَارُ
 بِالْغُبَارِ الْأَوْجُهُ قَيْدَ أَصْفَرَارُ

رجوع النمامین من حجرة اياز قید الخجل والندم مثل من أساءوا الظن
 فی الانبیاء عند ظهور برائتھم ونظافتھم (یوم تبیض وجوه و تسود وجوه) (۱)

(۳) كُلُّ ذِي عِرْقٍ هَبِ الْعِرْقُ اسْتَتَرَ مِنْهُ لِلنَّظِيرِ قَطُّ مَا ظَهَرَ
 وَرَقُ سِيَمَاهُمْ الْأَخْضَرُ كَانَ فِي الْوُجُوهِ لَهُمْ مَرَّ الزَّمَانِ
 (۴) كُلُّ مَا الْعِرْقُ لَهُ ذَلِكَ شَرِبَ مُرّاً الصَّابَ أَوْ الْحُلُوَّ الْعَذِيبَ
 غَضَنُهُ الْعَالِي لَهُ الْحَالُ شَرَحَ نَادِباً .. مَا خَفِيَ مِنْهُ اتَّضَحَ ..

(۱) الآية الاولى فی سورة آل عمران یوم تبیض وجوه و تسود وجوه فاما اللذین اسودت
 وجوههم اکفرتهم بعد ایمانکم فذوقوا العذاب بما کنتم تکفرون واما اللذین ابيضت وجوههم ففی
 رحمة الله هم فیها خالدون — واما الآية الثانية فی سورة الزمر ترى اللذین کذبوا علی الله وجوههم
 مسودة لیس فی جهنم مشوی للمتکبرین -

(۱) گر خداع بیگناهی میدهد حائط و عرصه گواهی میدهد
 (۲) باز می گشتند سوی شهریار پر زگرد و روی زرد و شرمسار

بازگردیدن نمامان از حجره اياز خجل و شرمسار چون بدگمانان
 از انبیا وقت ظهور پاکی ایشان (یوم تبیض وجود و تسود وجود)

(۳) گرچه پنهان بیخ هر بیخ آورست برگ سیماهم وجوهم اخضرست
 (۴) آنچه خورد آن بیخ از هر زهر وقتند نک متادی میکند شاخ بلند

- (۱) فَإِذَا مَا الْعِرْقُ قَدْ كَانَ بِلَا
هَذِهِ الْأَوْرَاقُ مِنْ فَوْقِ الشَّجَرِ
(۲) لَوْ لِسَانُ الْعِرْقِ بِالْكُلِّ قَطَعَ
غَضْنُهُ مَنْ أَشْبَهَ رَجُلًا وَيَدَ
(۳) كُلُّ هَذِي الْأَمْنَاءِ بِاعْتِدَارِ
(۴) سَجَدُوا كَالظِّلِّ عُذْرًا مِنْ أَنَا
وَالِهَيْبِاجُ مَعَ سَيْفٍ وَكَفَنٍ
(۵) كُلَّهُمْ مِنْ خَجَلٍ أَنْمَلَهُمْ
كُلُّ قَرْدٍ مِنْهُمْ قَالَ مُدَامَ
(۶) لَوْ أَرَقْتَ الدَّمَ مِتًّا فَالْحَلَالُ
- رَأْسٍ مَالٍ وَمِنْ الْقَدْرِ خَلَى
مَا لَهَا اخْضَرَّتْ .. لَهَا الْوَجْهَ زَهَرَ ..
فَوْقَهُ الْمُهَرَّ مِنَ الطَّيْنِ وَضَعَ
شَهِدَ أَظْهَرَ مَا أَخْفَى بِجَدِ
وَرَدُّوا عِنْدَ الْمَلِكِ بِانْكِسَارِ
تِلْكَ مَعَ نَحْنُ وَذِيَاكَ الشَّنَا
فِي أَمَامِ الْمَلِكِ جَاءُوا عَلَنَ
نَدْمًا عَضُّ لِمَا عَنْ لَهُمْ
يَا مَلِكِ الزَّمَنِ السَّامِيِّ مَقَامِ
وَالْحَلَالُ وَإِذَا تَعَفَّوْا النَّوَالِ

- (۱) بیخ اگر بی برگ و از مایه تنهی ست
(۲) بر زبان بیخ گل مهری زند
(۳) آن امینان جمله بر عذر آمدند
(۴) عذر آن گرمی و لاف ما و من
(۵) از خجالت جمله انگشتان گزان
(۶) گر بریزی خون حلاست و حلال
- برگهای سبزۀ اشجار چیست
شاخ دست و پا گواهی میدهد
همچو سایه پیش شه ساجد شدند
پیش شه با تیغ رفتند و کفن
هر یکی میگفت کای شاه جهان
ور ببخشی هست انعام و نوال

- (۱) وَالسَّخَا كَانَ فَعَلْنَا مَا لَنَا
 رَاقَ مَا تَأْمُرُ يَا مَلِكَ الدُّنَا
 (۲) لَا قَنَا الذَّنْبُ لَنَا إِنْ تَغْفِرَ
 يَا مُنِيرَ الْقَلْبِ فَالْيَوْمَ أَنْظِرِ
 عَمِلَ الْأَيَّامَ وَاللَّيْلَ اللَّيَالِ
 .. ذَا الظَّلَامَ عَمِلَ هَذَا التَّلَالُ ..
 (۳) لَوْ لَنَا تَغْفُوا فَقَدْ وَافَى الْأَمَلُ
 فَتَحَا .. النُّجْحَ لَقَى خَيْرَ الْعَمَلِ ..
 بِسِوَاهُ مِائَةٍ مِنْ مِثْلِنَا
 كَانَ قُرْبَانَ الْمَلِكِ ذِي الشَّنَا
 (۴) فَالْمَلِكُ قَالَ لَا ذَا الْإِعْتِدَارِ
 لَكُمْ وَالذُّوبُ ذَا وَالْإِنْكَسَارِ
 أَنَا لَا أَعْلَمُهُ وَهُوَ الْحَقِيقُ
 بِأَيَّازَ وَلَهُ .. فَرْدًا يَلِيقُ ..

فی بیان احواله السلطان قبول التوبه من النمامین علی ایاز
 یعنی هذه الجنایة وقعت علی عرضه

- (۵) ذَا التَّمَدِّي وَقَعَ فَوْقَ الْبَدَنِ
 لَهُ وَالْعَرْضِ وَفَوْقَ عِرْقٍ مِّنْ
 مَّجْتَدًا طَابَ صَفَى مِنْهُ النَّجَارُ
 .. مَا لَهُ فِي ذَاكَ عَارٌ وَشَنَارُ ..

- (۱) کرده ایم آنها ده از ما می سزید
 تا چه فرمائی تو ای شاه مجید
 (۲) گریبخشی جرم ما ای دل فروز
 شب شبها کرده باشد روز روز
 (۳) گریبخشی یافت نو میدی کساد
 ورنه صد چون ما فدای شاه باد
 (۴) گفت شه نی این نواز و این گداز
 من نخواهم کرد هست آن ایاز

حواله کردن شاه قبول توبه نمامان و حجره گشایان و سزا دادن
 ایشان بایاز یعنی این جنابت بعرض او رفته است

- (۵) این جنایت بر تن و عرض وی است
 زخم بر رگهای آن نیکو پیست

- (۱) هَبْ مِنَ الرُّوحِ أَيَاظُ وَأَنَا
ظَاهِرًا كُنَّا بِعِيدِينَ أَثَرُ
(۲) بِاتِّهَامِ الْعَبْدِ لَا يَلْحَقُ عَارُ
وَسِمْيَ اسْتَظْهَارِ مَعَ حِلْمٍ كَبِيرِ
(۳) فَإِذَا مَا الْمَلِكُ كَانَ الْمُتَّهَمُ
مَنْ بِلَا ذَنْبٍ أَجَلَ مِنْكَ النَّظَرُ
(۴) لَا تَخَالُ الْمَلِكَ السَّامِي أَبَدُ
مَانِعُ إِظْهَارِ ذَاكَ الْحِلْمُ لَا
(۵) مَنْ هُنَا يَشْفَعُ قَدْ كَانَ أَمَامَ
لَا يُبَالِي حِلْمُهُ كَانَ وَلَا
(۶) ذَلِكَ الذَّنْبُ لِحِلْمٍ فِيهِ قَدْ
وَسِوَى ذَا الْهَيْئَةِ مِنْهُ مَتَى
- وَاحِدًا كُنَّا وَلَسْنَا بِشُنَا
مِنْ وُصُولِ النِّفْعِ هَذَا وَالضَّرَرِ
لِلْمَلِكِ لَا وَلَا يَأْتِي شَنَارُ
فِيهِ لَمْ يَبْدُو .. وَلَا النَّزْرُ الْيَسِيرُ ..
مِثْلَ قَارُونَ يُسَوِّي بِالنِّعَمِ
مَا يُسَوِّي بِالْتَعَالَى وَالطَّفَرِ
غَفَلَ فِي الْحَالِ عَنْ حَالِ أَحَدِ
غَيْرُهُ وَالرَّوْتَقُ فِي ذَا الْمَلَأِ
عَلَيْهِ فِي مِثْلِ مَنْ مِنْ ذِي الْأَنَامِ
مَا سِوَاهُ .. جَلَّ شَأْنًا وَعُلَا ..
طَفَرَ لِلْعَبْدِ فِي جُهْدٍ وَجَدَ
مِنْ مَجَالٍ مَنَحَتْ أَنْيَ أَنْيَ

ظاهراً دوریم ازین سود و زیان
جز سربید حلم و استظهار نیست
بی گنه را تو نظر کن چون کند
مانع اظهار آن حلمست و بس
لا ابالی وار الا حلم او
ورنه هیبت آن مجالش کی دهد

- (۱) گرچه نفس واحدیم از روی جان
(۲) تهمت بر بنده شه را عار نیست
(۳) متهم چون شاه را قارون کند
(۴) شاه را غافل مدان از کار کس
(۵) من هنا یشفع به پیش علم او
(۶) آن گنه اول ز حلمش می جهد

- (١) جُرْمُ حَقِّ الدَّمِ لِلنَّفْسِ الَّتِي
فَوْقَ حِلْمٍ لَهُ إِذٍ بِالْعَاقِلَةِ
(٢) نَفْسُنَا السَّكَرَانَةُ لَا فِي خَبَرٍ
وَبِحَالِ السُّكْرِ مِنْهَا ابْلِيسُ قَدْ
(٣) وَلَوْ أَنَّ سَاقِي الحِلْمِ الحَسَنَ
فَمَتَى الشَّيْطَانُ مَعَ آدَمَ آتٍ
(٤) فَيَوْفَتِ آدَمُ الْأَمْلَاقَ قَدْ
هُوَ أَسْتَادُ الْعُلُومِ لِلنَّقُودِ
- قَدْ غَدَتِ قَاتِلَةً مِنْ غَفْلَةٍ
دِيَّةً نِيْطَتْ .. وَفِيهَا آهْلُهُ .. (١)
هِيَ مِنْ ذَا الحِلْمِ كَانَتْ إِذْ ظَهَرَ
خَطَفَ البُرْطُلَةَ .. زِدْنَا نَكْدَ ..
لَا يُرِيقُ الخَمْرَ لِلسُّكْرِ زَمَنُ
أَدَمَ الحَرْبَ وَنَاوَاهُ عِيَانُ
عَلَّمَ مَنْ هُوَ .. مَا كَانَ يُعَدُّ .. (٢)
كَانَ نَقَادًا إِلَى الْخَيْرِ يَقُودُ

(١) يعنى النفس القاتلة جرم حق الدم الذى ارادته موجود على حلم الله تعالى لان الشرع حكم بالدية على العاقلة لان القاتل اعتمد على عاقلته ولهذا قدم على القتل والنفس لما اعتمدت على حلم الله تعالى واقدست على المعاصى فكان العفو على الله تعالى والعاقلة اقرباء القاتل فان قتل احد بنهم خطأ فهم عاقلته وان كان من اهل ديوان فعاقلته عند الحنفية اهل الديوان وعند الشافعية قبيلة القاتل وعشيرته - (٢) الشطر الثانى جواب الاستفهام فى الشطر الاول كانه يقول لو لم يصيب الله تعالى على آدم شراب الحلم حتى اسكره كيف خاصمه الشيطان وهل تعرف آدم وقت تعليمه الملائكة من هو كان استاذ العلوم والنقاد لنقود المعارف الالهية خليفة الله ومنبع الاسرار حارت فى علومه الملائكة وسكرت وسجدت له سجدة التعظيم فكيف يقدر الشيطان على اضلاله -

هست بر حلمش ديت بر عاقله
ديو در مستى كلاه وى ربود
ديو با آدم كجا كردى ستيژ
اوستاد علم و نقاد نقود

(١) خون بهای جرم نفس قاتله
(٢) مست و بيخود نفس ما زان حلم بود
(٣) ساقی حلم ار نبودی باده ریز
(٤) گاه علم آدم ملايك را كه بود

(۱) حَيْثُ فِي الْجَنَّةِ أَنَا شَرِبَا
خَمْرَةَ الْحِلْمِ وَكَثْرًا طَرِبَا
فَيَلْعَبُ وَاحِدٌ لِابْلِيسَ صَارَ
أَصْفَرَ الْوَجْهِ بُذِلَ وَانْكِسَارَ
(۲) ذَاكَ (حَبُّ الْفَهْمِ) لِلتَّعْلِيمِ مَنْ
شَاطِرًا سَوَاهُ دَوْمًا بِالْفِطْنِ
(۳) أَيْضًا الْأَفْيُونُ مِنْ حِلْمِهِ ذَاكَ
جَاءَ بِاللِّصِّ لَهُ نَحْوُ الْمَتَاعِ
(۴) يَرُدُّ الْعَقْلُ لِسَمْتِ عِلْمِهِ
مَنْ هُوَ الصَّغْبُ شَدِيدُ الْإِزْتِيَاكِ
وَيْهِ عِلْمُهُ وَاللُّبُّ أَضَاعَ
مُسْتَجِيرًا .. لَا بُدَّ فِي حِلْمِهِ ..
خُذْ .. وَأَنْعِمْ ثَانِيًا بِالْمَدَدِ ..

(۱) چونکه در جنت شراب حلم خورد
زیرک و دانای و چستش کرده بود
(۲) آن بلاد رهای تعلیم و دود
دزد را آورد سوی رخت او
(۳) باز آن افیون حلم سخت او
(۴) عقل آید سوی حلمش مستجیر

(۱) بلاد درختیست و آن را (حب الفهم) مینامند بسیار گرم بعض اجزای آن در چهارم
و بعضی در سیم و لحظه تقویت قوای مدركه می کند ولی باشرایطی که در کتابهای پزشکی ذکر
شده است --

فی بیان امر السلطان ایاز ای شی اردنه من المكافات والعفو انت مختار به
لان كل ماتفعله فی هذا الخصوص صواب وفي كل من الحالين مصلحة
لان فی العدل الوف الطاف مندرجة كما قال تعالى (ولكم فی القصاص
حیوة) فذاك اللذی یرى فی القصاص قبحا وكرهه ینظر فی هذه الحیاة
الواجدة للمقاتل ولكن فی مائة الف حیاة فی ضمن القصاص معصومة
ثم ینظر ومستورة فی حصن الخوف من السیاسة

(۱) یا ایاز أنت بین المجرمین	إحکم اظهر ما لك حقاً یبین
یا ایاز الطاهر مع مائة	إحترار .. وجميل السيرة ..
(۲) مأتي مرة لو بالعمل	لك أغلي أبداً من دغل
لن أرى في زبد الغلي لكاً	خالصاً كنت نقيماً طبعكاً
(۳) لامتحان لك ذا الخلق بلا	عدد كان مداماً خجلاً
وغدئ كل امتحان خجلاً	أبداً منك .. وفر ورجلاً ..
(۴) هو بحر ما له قعر وما	كان علماً وحده .. عنه سمى ..
ذا هو بالذات ليس الحلم بل	جبل بالعظم ألف جبل

فرمودن شاه ایاز را اختیار کن که از عفو و مکافات که از عدل و لطف
هر چه کنی این جا صوابست و در هر یکی مصالحتهاست که در عدل هزار
لطف هست درج ولکم فی القصاص حیوة آنکس که کراهت می دارد
قصاص را درین يك حیات قاتل را نظر میکند و در صد هزار حیات
که معصوم و محقون خواهد شدن در حصن بیم سیاست نمی نگرد

(۱) کن میان مجرمان حکم ای ایاز	ای ایاز پاك با صد احتراز
(۲) گر دوصد بارت بجوشم در عمل	در کف جوشم نیابم یک دغل
(۳) ز امتحان شرمنده خلقي بی شمار	امتحانها جمله از تو شرمسار
(۴) بحر بی قعرست تنها علم نیست	نوه و صد کوهست این خو حلم نیست

- (۱) قَالَ أَدْرِى ذَا السَّخَا مِنْكَ أَنَا
وَسِوَاهُ أَنَا فِي هَذِي الدُّنَا
كَنتُ ذَاكَ النَّعْلَ ذِيكَ الْفِرَاءُ
قَدْرِى أَعْلَمُ .. مِنْ غَيْرِ مِرَاءُ ..
(۲) وَلِذَا كَانَ النَّبِيُّ صَنَعَا
شَرَحَ هَذَا وَلَهُ الْحَقُّ رَعَى
قَالَ كُلُّ مَنْ لَهُ النَّفْسَ عَرَفَ
عَرَفَ الرَّبَّ عَلَى الْحَقِّ يَقِفُ
(۳) تَعْلَمُكَ النُّظْفَةُ كُلُّ وَالدَّمُ
فِرْوَةُ الْبَاقِي لَكَ لَوْ تَعْلَمُ
(۴) ذَا الْعَطَاءُ لَهُ يَا سَيِّدُ كَانَ
وَلِذَا أُعْطِيَ لِأَنَّ كُلَّ زَمَانٍ
آخِرًا تَسْأَلُ أَنْتَ لَا تَقْلُ
غَيْرَ هَذَا مَا لَهُ كَثُرَ وَقُلْ (۱)
(۵) قَيِّمُ الْبَاغِ لَكَ مِنْ ذَا السَّبَبِ
يُبْدِي كَمْ تَفَاحَةٍ لُطْفًا تُحَبِّ
كَيَّ يَهْذَا الدَّخْلَ وَالنَّخْلَ أَبَدُ
تَدْرِى لِلْبُسْتَانِ مَا مِنْهُ مَعْدُ

(۱) یعنی ان ایاز فی ابتداء حاله کان لایملک الانعلا وفروة وما بقى من المراتب التى وصل اليها عطاء السلطان محمود على فحوى العبد وما يملك لمولاه —

- (۱) گفت من دانه عطای تست این
ورنه من آن چارقم و آن پوستین
(۲) بهر آن پیغمبر این را شرح ساخت
هر که خود بشناخت یزدان را شناخت
(۳) چارقت نطفه ست و خونت پوستین
باقی ای خواجه عطای اوست این
(۴) بهر آن دادست تا جوئی دگر
تو مگو که نیستش جز این قدر
(۵) زان نماید چند سیمب آن باغبان
تا بدانی نخل و دخل بوستان

- (۱) بَائِعُ الْبُرِّ لِمَنْ بُرًّا شَرَى
وَ يَهْدَا يَعْلَمُ الْبُرِّ الَّذِي
(۲) وَلِذَا الْأُسْتَاذُ مِنْ ذَا الشَّرْحِ قَدْ
(۳) مُسْتَزَادَ عِلْمِهِ تَدْرِي وَإِنْ
غَيْرُهُ فِيهِ لَكَ يَرْمِي بَعِيدَ
(۴) قَدَرَمِي حَالًا هَلُمَّ وَامْنَحِ
نَادِرَ الْعَدْلِ لَكَ فِي ذِي الدُّنَا
(۵) مُجْرِمُوكَ مُسْتَحِقُّونَ لِأَنَّ
هُمْ عَلَى عَفْوِكَ وَالْإِحْلَامِ الْمَعْدِ
(۶) بِإِنْتَظَارِ الْغَلَبِ لِلرَّحْمَةِ
هَلْ لِمَاءِ الْكُوْثَرِ أَمْ لِللَّهَبِ
- كَفَّ بُرٍّ مَنَحَ حَتَّى يَرَى
لَهُ فِي الْأَنْبَارِ .. إِنْ يَتَّخِذُ ..
نُكْتَةً قَالَ لِأَنَّ أَنْتَ بَجْدُ
قُلْتَ هَذَا لَا سِوَاهُ لَمْ يَنْ
مِثْلَمَا دَوْمًا هُوَ الْخَسُّ الزَّهْيْدُ
يَا أَيُّازُ الْعَدْلُ مِنْكَ وَاسْمَحِ
ضَعُ .. وَزِدْ لِلْحَمْدِ مِنْكَ وَالشَّنَاءُ ..
يَقْتُلُوا مِنْ طَمَعٍ .. أَوْ مِنْ أَفْنٍ ..
بَكْرَةً دَارُوا .. رَجَاؤُكَ الْمَدْدُ ..
مِنْكَ أَوْ لِلْغَضَبِ وَالنِّقْمَةِ
مِنْكَ يَأْتِي الْفَتْحُ حَالًا وَالْغَلَبُ

تا بدانی گندم انبار را
تا شناسی علم او را مستزاد
دورت اندازد چنان کز ریش خس
داد نادر در جهان بنیاد نه
وز طمع بر حلم و عفو می کنند
آب کوثر غالب آید یا لهب

(۱) کف گندم زان دهد خربار را
(۲) نکته زان شرح گوید اوستاد
(۳) وریگوئی خود همیش بود و بس
(۴) ای ایاز اکنون بیا و داد ده
(۵) مجرمات مستحق کشتند
(۶) تا که رحمت غالب آید یا غصب

- (١) وَإِخْطَفَ لِلرِّجَالِ فَكِلَا
وَجِدَا الْفُضْنَانِ حِلْمٌ وَغَضَبٌ
(٢) وَإِذَا لَفْظُ أَلَسْتُ مُسْتَبِينٌ
(٣) إِذْ بَدَأَ اسْتِفْهَامُهُ هَذَا ذَكَرَ
غَيْرَ أَنَّ فِيهِ غَدَى دَوَمًا دَفِينٌ
(٤) مِثْلُ ذَا التَّقْرِيرِ مَنْ نِيًّا يُعَدُّ
لَا تَضَعُ فَوْقَ الْخَوَانِ لِلْعَوَامِ
ذِينَ مِنْ عَهْدِ أَلَسْتُ فِي الْمَلَأِ (١)
.. بِهِمَا الْمَاءُ يَجِيءُ وَاللَّهَبُ ..
أَنَّ بِهِ النَّفْيُ لِإِثْبَاتِ قَرِينِ (٢)
جِهَةِ الْإِثْبَاتِ لَا غَيْرَ اعْتَبَرَ
لَفْظُ لَيْسَ وَبِهِ صَارَ قَرِينِ
وَيْكَ دَعَى كَلًّا يُجْهِدُ وَيَجْدُ
لِلْخَوَاصِّ السَّكَاسَ هَبْ قَلْ طَعَامُ

(١) يعنى من عهد الست صفتان متقابلتان كالغصنين متدليان على الانسان باثارهما واحكامهما ليستاهما عارضتين بل هما ازليتان لانتظام العالم للبعض حلم ولللبعض غضب الحلم اثر الجمال والغضب اثر الجلال والعالم سملو بهما — (٢) لان فى الحقيقة هذا وهو لفظ الست اثبات للاستفهام التقريرى وليس هو استفهاماً انكارياً فيكون معنى (الست بربكم الاعلى) انا ربكم الاعلى لكن فى الاستفهام صار لفظ ليس دفيماً وسخفياً يعنى معنى ليس المحو والانعدام وفى الاستفهام لفظ ليس دفين يعنى فى التقرير يمحى معنى النفى ويتولد معنى الاستفهام الانكارى ويكون هذا النفى عين الاثبات والنفى المستفاد من لفظ ليس كونه مقلوباً ومدفوناً مشعر بنكته ان المخلوق اللذى هو بمرتبة النفى صفة القهر والغضب المتعلقة به بالنسبة لصفة اللفظ والرحمة مدفونة وسعلوبة وصفة اللطف والرحمة بالنسبة لصفة القهر والغضب ثابتة وغالبة —

شاخ حلم وخشم از عهد الست
نفى و اثبات ست در لفظى قرين
ليک دروى لفظ ليس شد قرين
کاسه خاصان منه بر خوان عام

(١) از پى مردم ربائى هردو هست
(٢) بهر اين لفظ الست مستبين
(٣) زانکه استفهام اثباتى ست اين
(٤) ترك كن مانند اين تقرير خام

- (۱) لُطْفُهُ وَالْقَهْرُ كَانَا كَالصَّبَا
لِلْحَدِيدِ التِّبْنُ ذَا قَدْ خَطَفَا
(۲) لِلرَّشَادِ الْحَقُّ جَرَّ الصَّادِقِينَ
(۳) مِعْدَةُ تُعْزِي إِلَى الْحَلَوَى لَهَا
مِعْدَةُ تُعْزِي إِلَى الصَّفَرَا مُدَامَ
(۴) هَكَذَا الْفَرَشُ الَّذِي حَرًّا يَزِيدُ
وَكَذَا الْفَرَشُ بِالْبَرْدِ جَمَدُ
(۵) تَرْنُو خَلَا مِنْكَ نَطَّتَ رَحْمَةُ
- وَالْوَبَاءُ الْوَاحِدُ ذَا جَذْبَا (۱)
.. جِنْسُهُ بِالطَّبْعِ حَبٍّ وَاصْطَفَى..
نَحْوَهُ الْبَاطِلُ جَرَّ الْبَاطِلِينَ
تَسْحَبُ الْحَلَوَى تَرَى الذُّوقَ بِهَا
تَسْحَبُ مَا هُوَ خَلِيٍّ الطَّعَامُ
أَذْهَبَ لِلْجَالِسِ الْبَرْدَ الشَّدِيدَ (۲)
أَكَلَ الْحَرَّ بِهِ الْبَرْدَ أَعَدَّ (۲)
تَرْنُو خَصْمًا مِنْكَ نَطَّتَ سَطْوَةُ

(۱) ای هذا خاطف الحديد اللذين قلوبهم قاسية والحديد والذهب
من كان في سرتبة الكمال والجمال بلطفه فيجذبه الى سمته — (۲) كانه يقول اهل الله
في المثل كالفرش الحار فاذا قارنهم ونادسهم الفرش المتجمد من اهل الضلالة تذهب برودتهم
بانفاسهم الطاهرة وان هم قارنوا ونادسوا وجالسوا الفرش الذي هو عبارة عن اهل الغواية والضلالة
ازالوا ای اهل الضلالة حرارة اهل الهداية وقس عليه حالا — دوست بینی از تورحمت می جهد —
(۲) نسخه ثنیه - البرد ورد —

- (۱) لطف و قهری چون صبا و چون وبا
(۲) میکشد حق راستان را تا رشد
(۳) معده حلوائی بود حلوا کشد
(۴) فرش سوزان سردی از جانش برد
(۵) دوست بینی از تورحمت می جهد
- آن یکی آهن ربا وین کهربا
قسم باطل باطلان را می کشد
معده صفرائی بود سبک کشد
فرش افسرده حرارت را خورد
خشم بینی از تو سطوت می جهد

فی بیان امر السلطان ایاز بالتعجیل بفیصل هذا الحکم ولا ینتظر
ولا یقول الایام بنینا فالانتظار هو الموت الاحمر
وبیان جواب ایاز للسلطان

- (۱) یا ایاز الشغل هذا یعجل
أكثر نجز وجد بالعمل
حيث أن الانتظار للمرء
قد غدى نوع انتقام كالجمام..
- (۲) قال یا مملک الدنا الامر لک
کله بالمره خص بک
مع وجود الشمس للنجم الفنا
راق دوما .. عدم منه السنا ..
- (۳) من هي الزهرة من کان عطا
رد من کان الشهاب في الدنا
أن إلى الخارج تأتي في قبال
طلعة الشمس لها تبدي الجمال
- (۴) لو عن الفروة والنعل أنا
كنت خلّيت متى في ذي الدنا
مثل بذر اللوم هذا أزرع
أولي التمويه ظنا ينزع ..

تعجیل فرمودن پادشاه ایاز را که زود این حکم را بفیصل رسان
و منتظر مدار و ایام بنینا مگو که الانتظار الموت الاحمر
و جواب سفتن ایاز شاه را

- (۱) ای ایاز این کار را زوتر گذار
زآنکه نوعی انتقامست انتظار
(۲) گفت ای شه جملگی فرمان تراست
با وجود آفتاب اختر فناست
(۳) زهره که بود با عطارد یا شهاب
که برون آید به پیش آفتاب
(۴) گر زدلق و پوستین بگذشتمی
کی چنین تخم سلامت کشتمی

- (۱) فَعَلَى الْبَابِ مِنَ الْحَجَرَةِ مَا
وَسَطَ أَلْفِ خِيَالٍ مِنْ حُسُودٍ
(۲) جَوْفَ مَاءِ النَّهْرِ مِنْهُ الْيَدَ قَدْ
لَبِنَا يَا بَسَ فِيهِ طَلِبَا
(۳) وَمَتَى فِي النَّهْرِ يُلْفَى اللَّيْنُ
وَمَتَى الْحَوْتُ مَعَ الْمَاءِ الْخِلَافُ
(۴) فَعَلَى الْمَسْكِينِ مِنْ مِثْلِي أَنَا
وَالْوَفَا مِثِّي أَنَا فِي خَجَلٍ
(۵) حَيْثُ أَنَّ أَهْلَ الدُّنَا بِالْفِطْرَةِ
خَارِجَ الْقَشْرِ لَنَا نَحْنُ الْكَلَامُ
(۶) أَوِ كَسَرْتَ نَفْسَكَ أَنْتَ تَصِيرُ
وَالطَّرِيقُ مِثِّي الْحَالُ سَمِعْتُ
- هُوَ وَضَعَ الْقُفْلَ .. مَا مِنْهُ نَمَى ..
لِي وَالْخَصْمُ الْأَلَدُ وَالْعَنُودُ
وَضَعَ كَلِمَهُمْ قَرْدًا قَفَرْدُ
وَيَمَا لَيْسَ بِهِ قَدْ رَغْبَا
يَا بَسَا .. أَوْ لَهُ أَنَا يُرْكَنُ ..
زَمَنًا أَظْهَرَ أَوْ أَبْدَى انْحِرَافُ
وَضَعُوا الظَّنَّ جَفَاءً وَعَنَا
كَانَ . وَالْحَالُ لِي فِي ذَا جَلِي ..
طَالِبِي الشَّكْلَ غَدُوا لِلشَّبْهِةِ
نُذْهِبُ .. كَيْ لَا يَلْمُوا بِالْمَرَامِ ..
لَبَا .. الْقِصَّةَ لِللُّبِّ النَّضِيرُ ..
.. وَبِهِ الْعُمَرُ عِلَقَتْ وَوَلِعَتْ ..

- (۱) قفل کردن بر در حجره چه بود
(۲) دست در کرده درون آب جو
(۳) پس کلوخ خشک در جوی بود
(۴) بر من مسکین جفا دارند ظن
(۵) چون جهان بر شبهت و اشکال جوست
(۶) گر تو خود را بشکنی مغزی شوی
- در میان صد خیالات حسود
هر یکی ز ایشان کلوخ خشک جو
ماهیبی با آب عاصی کی شود
که وفا را شرم می آید ز من (۱)
حرف میرانیم ما بیرون ز پوست
داستان مغز نغزی بشنوی

(۱) در نسخه لکناهور بعد از این بیت این بیت آمده --

گر نبودی زحمت نامحرسی چند حرفی از وفا واگفتی

- (١) فَمِنْ الْجَوْرِ وَفِي الْقَشْرِ يُقَرُّ
لَكِنَّ اللَّبَّ مَعَ الدَّهْنِ مَتَى
(٢) لَهُ صَوْتُ غَيْرَ أَنَّ لِلْأُذُنِ
صَوْتَهُ فِي أُذُنِ الْعَقْلِ أَبَدًا
(٣) لَوْ إِلَى الْمُنْسُوبِ لِللَّبِّ زَمَنٌ
فَمَتَى الصَّوْتُ لِقَشْرِ يَنْتَسِبُ
(٤) فَالْأَزِيْزَ لَهُ مِنْ ذَا أَنْتَ حِينَ
فِي السُّكُوتِ وَبِحَقِّقِ تَضْرِبُ
(٥) أَنْتَ كَمْ وَقْتٍ يَغْيِرُ شَفَاةَ
بَعْدَ ذَا لِلشَّفَاةِ كُنْ صَاحِبًا
- كَمْ لَهُ صَوْتُ رَفِيعٌ قَدْ ظَهَرَ
لَهُ كَانَ الصَّوْتُ أَوْ مِنْهُ أَتَى
لَا يَلِيْقُ بَلْ بِعَمْرِ الزَّمَنِ (١)
خَفِيَ لَمْ يَبْدُو مِنْ كُلِّ أَحَدٍ
لَمْ يَكْ صَوْتُ جَمِيلٌ مُفْتَتَنٌ
سَمِعَ مِنْهُ أَزِيْزٌ وَصَخَبٌ
تَحْمِلُ حَتَّى عَلَى اللَّبِّ يَقِيْنُ
.. وَالْعَرَامَ لَكَ مِنْهُ تَطْلُبُ..
كُنْ وَلَا سَمْعَ .. وَأَيِّ صِفَةٍ..
أَبْدًا لِلذَّنْقِ حُلُوًّا طَالِبًا

(١) ای ان كنت طالباً استماع الكلمات المعنوية اكسرو جودك المجازی واطلب مرتبة المغز والنفز واللفظ واللطف واللب فتسمع اذ ذاك المغز المنسوب الى اللطافة من لب الحكاية وسغرها بأذن العقل فتعرق من سرتبة الحيوانية وتصل الى الروحانية وتقدر ان تسمع الكلام الروحاني بلاصوت ولاحرف بأذن الروح فكما ان للجوز في قشره صوتاً كذا للروح صوت يؤدي الكلام لكن اذا اكسر قشر البدن وفنى الوجود الموهوم وبقي اللب والروح صافياً من القيل والقال وآن من اصحاب الحال ومسك صوتاً وكلاماً لا يليق بالأذن الظاهرة بل صوته مخفى في سمع العقل ولا تسمعه بأذن العقل لان المطلوب اللب لا القشر —

- (١) جوز را در پوستها آواز هاست
(٢) دارد آوازی نه اندر خورد گوش
(٣) گرنه خوش آوازی سغزی بود
(٤) ژغژغ آن زان تحمل می کنی
(٥) چند گاهی بی لب و بی گوش شو
- سغز و روغن را خود آوازی کجاست
هست آوازش نهان در گوش هوش
ژغژغ آواز قشری کی شود
تا که خاموشانه بر سغزی زنی
وانگهان چون لب حریف نوش شو

(۱) فَلَكُمْ قُلْنَا لَكَ نَشْرًا وَنَظْمَ وَأَبْنَا السِّرَّ .. مَا فِيهِ أَلَمْ ..
يَا كَبِيرُ إِمْتَحِنْ يَوْمًا وَصِرْ أَبْكَمَا .. لَا تُبْدِ مَا أَنْتَ تُسِرْ ..

حکایه فی تقریر هذا الكلام ان کم من مرة تعلمنا القیل والقال
فیلزم مدة ان نتعلم الصبر والسکوت

(۲) قَدْ طَبَخْتَ الْمَالِحَ وَالْمُرَّ مَعَ مَنْ يَزِيدُ حِدَّةَ أَوْ مِنْ وَقَعَ
رِيحُهُ الْمَحْرُوقَ ذَا الْفَرْدِ امْتَحِنْ وَاطْبُخِ الْحُلُوفَ جَدِيدًا وَاسْتَيْنْ
(۳) ذَلِكَ الْوَاحِدُ فِي يَوْمِ الْجَزَاءِ فِي الْيَدِ مِنْهُ كِتَابٌ لَهُ جَاءَ
(۴) أَسْوَدَ الرَّأْسِ امْتَلَى بِالْمَعْصِيَةِ مَتْنُهُ مَعَ مَا بِهِ مِنْ حَاشِيَةٍ
(۵) كُلُّهُ عَنْ بَكْرَةٍ فِسْقًا وَجَدَ مَعَ عَصِيَانٍ كِمِضْمَارٍ مُعَدَ
(۶) لِلْوَعَى كُفْرًا مُلِيَ مِثْلُ الْكِتَابِ ذَا مُلِيَ بِالْبَوْلِ وَالتَّنَنِ الْخَرَابِ
فِي الْيَمِينِ لَيْسَ يَأْتِي فِي الشِّمَالِ هُوَ يَأْتِي .. وَلَهُ حَقُّ الْوَبَالِ ..

(۱) چند گفتی نظم و نثر و راز فاش خواجه روزی امتحان کن گنگه باش

حکایت در تقریر این سخن که چندین اسم گفت و گوی را آزمودیم
مدتی صبر و خاموشی را بیازمائیم

(۲) چند پختی تلخ و تیز و شور و کز ابن یکی باز امتحان شیرین بپز
(۳) آن یکی را در قیامت ز انتباه در کف آمد نامه عصیان سیاه
(۴) سر سیه چون نامه‌های تعزیه پر معاصی متن آن با حاشیه
(۵) جمله فسق و معصیت بد یکسری همچو دار الحرب پر از کافری
(۶) آنچنان نامه پلید و پرو بال در یمین ناید در آید در شمال

- (۱) إِنَّ خُفَّاً لِلشِّمَالِ وَالْجِذَاءِ
هُوَ فِي الدُّكَانِ قَبْلَ الْإِمْتِحَانِ
- (۲) فَالْيَمِينِ حَيْثُ مَا كُنْتَ الشِّمَالِ
إِنْ صَوْتَ الْقِرْدِ مِنْ صَوْتِ الْأَسَدِ
- (۳) ذَاكَ مَنْ قَدْ جَعَلَ الْوَرْدَ الْحَبِيبَ
كُلُّ مَنْ كَانَ الشِّمَالِ فَالْيَمِينِ
- (۴) كُلُّ مَنْ كَانَ الشِّمَالِيَّ الْيَمِينِ
(۵) هُوَ أَعْطَى إِنْ تَكُ أَنْتَ الشِّمَالِ
- كُنْ يَمِيناً لِتَرَى اللَّطْفَ الْعَمِيمَ
- (۶) أَنْتَ هَلْ تَدْرِي يَلِيقُ ذَا الْكِتَابِ
مِنْ شِمَالٍ يَخْرُجُ يَأْتِي الْيَمِينِ
- لِلشِّمَالِ قَدْ غَدَى أَيْضاً كَذَا
تَعْلَمُ مَا لِلشِّمَالِ الْوَفْقُ بَانَ
إِذْ كُنْتَ .. وَ لَكَ خُذْ ذَا مِثَالِ ..
ظَاهِرٌ .. ضِدّاً لَهُ جَهْرًا يُعَدُّ ..
حَسَنَ الْخُلُقِ لَهُ الرِّيحُ يَطِيبُ
فَضْلُهُ سَوَى بِهِ اللَّطْفُ يُبَيِّنُ
هُوَ أَعْطَى الْبَحْرَ ذَا الْمَاءِ الْمَعِينِ
فَمَعَ الْحَضْرَةَ مِنْهُ وَالْجَلَالَ
لِلْيَدِ مِنْهُ مَعَ الْفَضْلِ الْجَسِيمِ
مَنْ هُوَ الْمَوْهُونُ وَالْوَاهِي الْخَرَابُ
.. أَبَدًا مَا لاقَ ذَا مِنْكَ يَقِينُ ..

آن چپ دانیش پیش از امتحان
هست پیدا نعره شیر و کبی
هر چپی را راست فضل او کند
بحر را ماء معینی او دهد
تا به یمنی دست برد لطفهاش
بگذرد از چپ درآید در یمن

(۱) سوزه چپ کفش چپ هم درد کان
(۲) چون نباشی راست میدان که چپی
(۳) آن که گل را شاهد و خوشبو کند
(۴) هر شمالی را یمنی او دهد
(۵) گر چپی با حضرت او راست باش
(۶) تو روا داری که نامه آن مهین

(۱) مِثْلُ ذِيَاكَ الْكِتَابِ مَنْ مُلِيَ بِالْجَفَا بِالظُّلْمِ سُوءُ الْعَمَلِ
فَمَتَى اللَّائِقُ كَانَ لِلْيَمِينِ هُوَ يَأْتِي .. أَوْ بِهَا آتَا يَبِينُ ..

فی بیان من يقول كلاما وحاله لا يكون مناسب الكلام ذاك ودعواه مثلما الكفار (ولئن سئلتهم عن خلق السموات والارض ليقولن الله) فخدمة الوثن المصنوع من الحجر وفداء الروح والذهب والفضة له اى مناسبة له مع الروح اللتى تعلم خالق السموات والارض والخلایق السميع البصير الحاضر المراقب المستولى والغيور عليها

(۲) زَاهِدٌ كَانَتْ لَهُ الزَّوْجَةُ فِي غَيْرَةِ زَادَتْ .. وَأَسْمَى شَرَفٍ ..
أَمَةٌ أَيْضًا لَهَا بَانَتْ مِثَالُ حُورٍ اِمْتَاَزَتْ بِحُسْنٍ وَجَمَالِ
(۳) وَمِنْ الْغَيْرَةِ مِنْهَا الزَّوْجَ قَدْ حَفِظَتْ كَثْرًا .. وَرَاعَتْهُ بِجَدٍّ ..
مَعَ تِلْكَ الْأَمَةِ بِالْمَرَّةِ لَمْ تُخَلِّ زَوْجَهَا فِي الْخَلْوَةِ
(۴) وَكِلَا الْاِثْنَيْنِ ذَيْنِ رَاقِبَتِ .. وَزَمَانًا لَهَا قَدْ وَاظَبَتْ ..
كَيْ يَذَا لَنْ يَجِدَا مِنْ فُرْصَةٍ وَمَجَالٍ أَبَدًا لِلْخَلْوَةِ

(۱) اینچنین نامه که پر ظلم و جفاست
کبی بود خود درخور آن دست راست

در بیان کسی که سخن گوید که حال او مناسب آن سخن و آن دعوی نباشد چنانکه کفره ولئن سئلتهم عن خلق السموات والارض ليقولن الله خدمت بت سنگین کردن و جان و زر فدای او کردن چه مناسب باشد باجانی که داند خالق سموات وارض و خلائق الهی است سمیعی و بصیری
حاضری مراقبی مستولی و غیوری برانها

(۲) بود زاهد را زنی رشکین غیور هم بد او را یکک کنیزك همچو حور
(۳) زن ز غیرت پاس شوهر داشتی با کنیزك خلوتش نگذاشتی
(۴) مدتی زن شد مراقب هردو را تا که شان فرصت نیفتاد در خلا

- (۱) دَامَ ذَا حَتَّى أَتَى حُكْمُ الْإِلَهِ
 (۲) فَلَوِ التَّقْدِيرُ وَالْحُكْمُ وَرَدَ
 مَنْ هُوَ الْعَقْلُ الْخُسُوفُ فِي الْقَمَرِ
 (۳) هَذِهِ الْمَرْأَةُ فِي الْحَمَامِ قَدْ
 صَدَقَتْ أَنْ طَشَّتْهَا فِي الْبَيْتِ كَانَ
 (۴) قَالَتْ امْضِ وَيْكَ كَالطَّيْرِ سَرِيعِ
 (۵) وَاللَّجِينِي بِهِ إِنْ رَجَعْتَ
 ذَا بِأَنْ لِّلْسَيِّدِ هَذَا الزَّمَنِ
 (۶) قَالَتْ الْخَلْوَةُ لِي هَذَا الزَّمَانِ
 فَسَرِيعاً رَكَضَتْ لِّلْبَيْتِ فِي
- جَلَّ وَالتَّقْرِيرُ وَفَقَّ مَا قَضَاهُ
 لَهُ مِنْ غَيْرِ وَوُفِّ .. لَا يُحْدُ ..
 وَقَعَ .. وَالكَسْفُ فِي الشَّمْسِ ظَهَرَ ..
 دَخَلَتْ فِي الْخَاطِرِ مِنْهَا وَرَدَ
 بَاقِيَا لِلْأَمَةِ ذَاكَ الزَّمَانِ
 وَمِنْ الْبَيْتِ لَنَا الطَّشْتُ الْبَدِيعِ
 حَيَّةَ ذِي الْأُمَّةِ مُذْ سَمِعَتْ
 تَصِلُ .. وَالْحَظُّ بِالسَّعْدِ اقْتَرَنَ ..
 سَنَحَتْ وَالسَّيِّدُ فِي الْبَيْتِ كَانَ
 فَرَحَ كَثِيرٍ .. وَقَلْبٍ شَغِيفٍ ..

عقل حارس خیره سر گشت و تباه
 عقل که بود در قمر افتد خسوف
 بادش آمد طشت در خانه بد آن
 طشت سیمین را ز خانه ما بیار
 کو بخواجه این زمان خواهد رسید
 پس روان شد سوی خانه شادمان

(۱) تا درآمد حکم و تقدیر اله
 (۲) حکم و تقدیرش چو آید بی وقوف
 (۳) بود در حمام آن زن ناگهان
 (۴) با کنیزك گفت روان مرغ وار
 (۵) آن کنیزك زنده شد چون این شنید
 (۶) خواجه در خانه است و خلوت این زمان

- (۱) كَانَ عِشْقُ الْأَمَةِ سِتَّ سِنِينَ
(۲) هَكَذَا تَلَقَّاهُ خَفَّتْ بِعَجَلٍ
وَجَدَتْ فِي الْخَلْوَةِ السَّيِّدَ كَانَ
(۳) وَمَعَا لِلْعَاشِقَيْنِ ذَيْنِ كَرَمٍ
طَوْرًا أَنْسَى لهُمَا أَنْ يُرْتَجَا
(۴) كُلُّ فَرْدٍ مِنْهُمَا لِلْآخِرِ
زَحَفَ مُعْتَنِقًا فِي ذَا النَّفْسِ
(۵) بَعْدَ هَذَا الْمَرَأَةُ ذَاكَ الزَّمَنَ
(۶) لَمَّا أُرْسِلَتْ لِهَيْدِي بِاخْتِيَارٍ
قَدْ وَضَعْتُ ذَكَرَ الْعَنَزِ إِلَى
- دَائِمًا فِي الْخَلْوَةِ السَّيِّدِ حِينَ
جَانِبَ الْبَيْتِ .. بِأَلَا أَدْنَى وَجَلَّ ..
حَسَنًا فِي بَهْجَةٍ .. وَالْوَقْتُ ..
شَهْوَةٍ جَرَتْ بِهَا الْعِشْقُ أَلَمْ
لِاخْتِيَاظِ الْبَابِ ثُمَّ يَنْهَجَا
مِنْ نَشَاطٍ وَهِيَاجٍ بَاهِرٍ
خِلَاطِ الرُّوحِ بِرُوحٍ مُلْتَمَسٍ
ذَكَرْتُ أَنِّي أَنَا نَحْوَ الْوَطَنِ
أَنَا وَالْقُطْنَةُ عَمْدًا فَوْقَ نَارٍ
عَنَزَةٍ سَهْوًا رَمَيْتُ .. فِي الْمَلَأِ ..

که بیابد خواجه در خلوت چنین
خواجه در خانه خوش خلوت بیافت
کاختیاط و یاد در بستن نبود
جان بجان پیوست آن دم ز اختلاط
چون فرستادم ورا سوی وطن
در فکندم من قیچ نر را به میشن

(۱) عشق شش ساله کنیزک را بدین
(۲) گشت پران جانب خانه شتافت
(۳) هردو عاشق را چنان شهوت ربود
(۴) هردو با هم درخزیدند از نشاط
(۵) یاد آمد آن زمان زن را که من
(۶) پنبه در آتش نهادم بهر خویش

- (۱) غَسَلْتُ مِنْ رَأْسِهَا الطِّينَ سَرِيعَ
رَكَضَتْ فِي خَلْفِهَا مِنْهَا الْأَزَارُ
(۲) ذِي يَعْشَقِي وَبُرُوحٍ نَهَضَتْ
أَيْنَ كَانَ الْعِشْقُ أَيْنَ الْخَوْفُ كَانَ
(۳) حَدُّ سَيْرِ الْعَارِفِ كُلِّ نَفْسٍ
حَدُّ سَيْرِ الزَّاهِدِ كُلِّ هَلَالٍ
(۴) هَبَكَ يَوْمُ الزَّاهِدِ كَانَ الْعَظِيمُ
(۵) قَدْرُهُ الْخَمْسُونَ أَلْفًا لَوْ يُعَدُّ
كَانَ قَدْرُ كُلِّ يَوْمٍ فِي السَّنِينَ
(۶) خَارِجَ الْبَابِ لِذَا السِّرِّ الْحَجْوِ
وَإِذَا مَا الْقَلْبُ لِلْوَهْمِ انْخَرَقَ
- وَبِلَا رُوحٍ لَهَا اللَّبُّ أَضِيعُ
سَحَبَتْ ذَاهِلَةً لَا بِاخْتِيَارِ
ذِي لَخَوْفٍ وَلِجَوْرِ رَكَضَتْ
لَهُمَا الْفَرْقُ عَظِيمٌ فِي الْعِيَانِ
كَانَ مِنْ تَخْتِ الْمَلِكِ لَوْ جَلَسَ
كَانَ مِنْ إِنْكَفَةِ مَلِكِ الْجَلَالِ
فَتَمَى الْيَوْمُ لَهُ هَذَا الْجَسِيمُ
لَكِنَّ الْعُمُرَ لِمَرِّ الْجِدِّ قَدْ
لِلدُّنَا الْخَمْسِينَ أَلْفًا .. لَوْ يَبِينُ ..
بَقِيَ .. فِي بَابِهِ .. لَنْ يَلْجَأَ (۱)
إِنْخَرِقَ قُلُّ وَتَشْطَى مِنْ فَرْقِ

(۱) زهره بمعنی المرارة و ترجمه باقلب هنا للضرورة -

- (۱) گل فروشت از سر و بی خود دوید
(۲) آن ز عشق جان دوید و آن ز بیم
(۳) سیر عارف هر دمی تا تخت شاه
(۴) گرچه زاهد را بود روزی شگرف
(۵) قدر هر روزی ز عمر مرد کار
(۶) عقلها زین سر بود بیرون در
- در پی او رفت و چادر می کشید
عشق کو و بیم کو فرق عظیم
سیر زاهد هر مهی تا پیشگاه
کی بود یک روز او خمسین الف
قدرش از سال جهان پنجه هزار
زهره وهم ار بدرد گو بدر

- (۱) لَيْسَ فِي الْعِشْقِ يَقْدِرِ الشَّعْرَةَ
كُلُّهَا كَانَتْ قَرَابِينَا لَدَى
- (۲) إِنْ وَصَفَ الْعِشْقُ لِلْحَقِّ الْقَدِيرِ
كَانَ وَصَفَ الْعَبِيدِ مَنْ بِالْفَرْجِ قَدْ
- (۳) فَمِنْ الذِّكْرِ يُحِبُّونَ إِذَا
مَعَ يُحِبُّونَهُمْ دَوْمًا قَرِينِ
- (۴) فَأَدِرْ أَنَّ الْحُبَّ وَصَفَ الْحَقِّ كَانَ
لَا يَكُونُ الْخَوْفُ لِلْحَقِّ الْأَجَلِ
- (۵) أَأَيْنَ وَصَفَ الْحَقِّ مِنْ وَصَفِ لِمَنْ
أَيْنَ وَصَفَ الْحَادِثِ مِنْ وَصَفِ مَنْ
- (۶) أَنَا شَرَحَ الْعِشْقَ لَوْ قُلْتُ مُدَامَ
- أَبَدًا خَوْفُ خَلَى بِالْمَرَّةِ
مَذْهَبِ الْعِشْقِ.. لَهُ الرُّوحَ فَدَى..
لَكِنَّ الْخَوْفُ.. وَمَا شَبَهَا يَصِيرُ..
بِلِي وَالْجَوْفِ.. وَالنَّقْصَ وَجَدُ..
تَقْرَأُ تَعْلَمُ أَنَّ صَارَتْ إِذَا
فِي الْمَرَامِ حِزْرَ لَكَ الْأَمْرُ يَبِينُ
أَيْضًا الْعِشْقُ.. بِهِ خُصَّ وَبَانَ..
أَبَدًا وَصَفًا.. فَكَمْ عَنْهُ يُجَلِّ..
مِنْ تُرَابٍ قَبْضَةُ قَيْدِ الدَّرَنِ
طَاهِرًا كَانَ قَدِيمًا ذَا مِثْنِ
لِجَزَى أَلْفَ مَعَادٍ وَالتَّمَامِ

جمله قربانند اندر لیش عشق
وصف بنده مبتلای فرج و جوف
با یحبونهم شو قرین در مطلبی
خوف نبود وصف یزدان ای عزیز
وصف حادث کو و وصف پاک کو
صد قیامت بگذرد و آن ناتمام

(۱) ترس موئی نیست اندر ییش عشق
(۲) عشق وصف ایزداست اما که خوف
(۳) چون یحبونه بخواندی از نبی
(۴) پس محبت وصف حق دان عشق نیز
(۵) وصف حق کو و وصف مشتی خاك کو
(۶) شرح عشق ار من بگویم بر دوام

- (۱) لَا يَصِيرُ إِذْ لِتَارِيخِ الْمَعَادِ
 أَئِنَّ لَا أَئِنَّ يُرَى الْحَدُّ لِمَا
 (۲) وَجَدَ الْعِشْقُ مِنَ الْأَجْنَحَةِ
 وَمِنْ الْعَرْشِ إِلَى تَحْتِ الثَّرَى
 (۳) رَكُضَ الزَّاهِدُ بِالرَّجْلِ وَمَعَ
 هُمْ مِنَ الْبَرْقِ بِجَرِي وَالْهَوَاءِ
 (۴) وَمَتَى ذَا الْخَائِفُونَ وَصَلُوا
 حَيْثُ أَنْ وَجَعَ الْعِشْقِ السَّمَاءَ
 (۵) غَيْرَ أَنْ تَأْتِي الْعَنَائَاتُ زَمَنَ
 أَنْتَ مِنْ هَذَا السُّلُوكِ وَالْدُّنَا
- كَانَ حَدُّ وَبِهِ تَمَّ الْمُرَادُ
 فِيهِ وَصَفُ اللَّهِ عَنْ .. حَدِّ سَمَى ..
 عُدَّهَا بِالْوَصْفِ خُمْسِيَّةً
 سَمْعُهُ كُلَّ جَنَاحٍ .. بِالذُّرَى ..
 خَوْفِ الْعِشْقِ طَارُوا مِنْ وَلَعٍ
 أَسْرَعُ .. كَيْفَ هُمَا كَانَا سَوَاءً ..
 لِفُجَارِ الْعِشْقِ فِيهِ اتَّصَلُوا
 جَعَلَ الْفَرْشَ لَهُ .. عَنْهُ سَمَى ..
 لَهُ بِالضَّوِّ الْجَمِيلِ مِنْهُ أَنْ
 انْعَتَقَ وَالْعَدَمَ صِرُّ وَالْفَنَاءَ

- (۱) زانکه تاریخ قیامت را حدست
 (۲) عشق را پانصد پرست و هر پری
 (۳) زاهد با ترس می تازد بیبا
 (۴) کسی رسند این خائفان درگرد عشق
 (۵) جز مگر کاید عنایت های ضو
- حد کجا آنجا که وصف ایزدست
 از فراز عرش تا تحت الثری
 عاشقان پران تر از باد صبا
 کاسمان را فرش سازد درد عشق
 کز جهان و این روش آزاد شو

- (۱) أَنْتَ مِنْ قِلِيلٍ كَثِيرٍ وَمَقَالٍ
(۲) إِنْ هَذَا الْقِلِيلَ وَالْقَالَ اخْتِيَارَ
وَعَلَى الْإِثْنَيْنِ ذَيْنِ سَبَقَا
إِنْجُو أَيْضاً.. لَا تَدْعُ فِيهِ مَجَالٌ.. (۱)
لَكَ مَعَ جَبْرِ بِلَا أَيْ اِخْتِيَارَ
لِلْجَبِيْبِ الْجَذْبُ.. مِنْهَا افْتَرَقَا..

وصول الزاهد للمبيت واقتراقه عن الامة

- (۳) أَحَيْثُ تِلْكَ الْأُمَّةُ لِنَبَيْتٍ قَدْ
فَتَحَتْ وَالصَّوْتُ لِلْبَابِ وَقَعَ
(۴) طَفَرْتُ ذِي الْأُمَّةِ قَيْدَ اِزْتِبَاكَ
(۵) طَفَرَ مُنْذِعِراً تِلْكَ الْأُمَّةِ
حَيْرَةٌ لَمْتُ بِهَا مَعَ قَلْقٍ
وَصَلَّتْ فِي السَّاعَةِ الْبَابَ يَجْدُ
لَهُمَا فِي السَّمْعِ.. فَازْدَادَا فَرَعٌ..
لِلصَّلَاةِ الرَّجُلُ أَيْضاً لِذَاكَ
نَظَرْتُ مُخْتَلَةً مِنْهَا السِّمَةُ
أَبَدًا دَائِخَةً فِي فَرْقٍ

(۱) فش و دش مستعملان فی القیل والقال و هنا بمعنی الجبر والاختیار و جذب الله

یأتی سن ورائهما -

- (۱) از فش خود و زدش خود باز ره
(۲) این فش و دش هست جبر و اختیار
که سوی شه یافت آن شهباز ره
از ورای این دو آمد جذب یار

رسیدن زن بخانه و جدا شدن زاهد از کنیزك

- (۳) چون رسید آن زن بخانه در گشاد
(۴) آن کنیزك جست آشفته ز ساز
(۵) آن کنیزك را پشولیده بدید
بانگ در درگوش ایشان در فتاد
سرد برجست و درآمد در نماز
درهم و آشفته و دنگ و مرید

(۱) در برهان قاطع فش بمعنی پریشان و کاکل اسپ و شبیه و نظیر و مانند و آنچه از

سردستار بمقدار یک و جب گذارند و صدا و آواز و پیرامون دهان -

- (۱) زَوْجُهَا الْقَائِمَ كَانَ فِي الصَّلَاةِ
 (۲) وَقَعَتْ وَالدَّيْلَ لَا فِي خَطَرٍ
 رَأَتْ الْخُصِيَّةَ مِنْهُ وَالذَّكَرَ
 (۳) فَاضِلُ النُّطْقَةِ مِنْ رَأْسِ الذَّكَرِ
 وَعَلَى الرُّكْبَةِ صَارًا فِي دَرَنٍ
 (۴) فَعَلَى الرَّأْسِ لَهُ صَفْعًا كَثِيرٌ
 خُصِيَّةُ الْمَرْءِ الَّذِي صَلَّى كَذَا
 (۵) لِلصَّلَاةِ وَلِذِكْرِ ذَا الذَّكَرِ
 مِثْلُ هَذِي الْعَانَةِ وَالْفَخْدِ
 (۶) فَكِتَابُ مُلِيٍّ ظُلْمًا وَفِسْقٍ
 إعْطِ انْصَافًا يَلِيْقُ لِلْيَمِينِ
- نَظَرْتُ فِي الظَّنِّ مِنْ ذِي الْحَرَكَاتِ
 رَفَعْتُ عَنْ زَوْجِهَا أَوْ حَذَرَ
 بِالْمَنْبِيِّ لَوْثًا .. مِمَّا صَدَرَ ..
 مِنْهُ فَوْقَ الْفَخْدِ دَوْمًا قَطْرُ
 نَجَسَيْنِ لَوْثًا .. مِنْهُ عَلَنَ ..
 صَفَعْتُ حِقْدًا وَقَالَتْ يَا حَقِيرُ
 هِيَ كَانَتْ .. يَا لَكَ حَقٌّ الْأُذَى ..
 لِأَثَقًا كَانَ لَهُ دَوْمًا مَقَرُ
 مُلَامًا بِالْقَدْرِ الْوَخْمِ الْبَيْدِيِّ
 مَعَ كُفْرٍ مَعَ حِقْدٍ .. لَا يَحِقُّ ..
 أَنْ يَكُونَ .. وَمَعَ الْخَيْرِ قَرِينِ ..

در گمان افتاد زن زان اهتزاز
 دید آلوده منی خصیه و ذکر
 ران و زانو گشته آلوده و پلید
 خصیه مرد نمازی باشد این
 واینچنین ران و زهار پر قدر
 لایقست انصاف ده اندر یمین

(۱) شوی خود را دید قائم در نماز
 (۲) شوی را برداشت دامن بی خطر
 (۳) از ذکر باقی نطفه می چکید
 (۴) بر سرش زد سیلی و گفت ای سیه
 (۵) لائق ذکر و نمازست این ذکر
 (۶) نامه پر ظلم و فسق و کفر و کین

- (۱) اَلَوْ مُجُوسِيًّا سَأَلْتَ مَنْ خَلَقَ
 ذِي السَّمَاءِ مَنْ هُوَ فِي ذَا النَّسَقِ
 (۲) خَلَقَ أَهْلَ الدُّنَا قَالَ الْإِلَهِ
 لِلْأُلُوهِيَّةِ فِيهِ شَهِدًا
 (۳) كَفَرَهُ وَالظُّلْمَ وَالْفِسْقَ الْكَثِيرَ
 (۴) لَا يُثَقَّ فَالْفِعْلُ مِنْهُ الْقَوْلَ ذَاكَ
 (۵) لَهُ صَارَ لَا يُثَقَّ هَلْ لَاقَ مَعَ
 ذَلِكَ الْخِزْيُ وَذَلِكَ الْفِعْلُ مَنْ
 (۶) فَيَوْمَ الْمَحْشَرِ كُلُّ سَتِيرَ
 (۷) كُلُّ مَنْ قَدْ أَجْرَمَ مُفْتَضِحًا
 شَاهِدِينَ لِفَسَادٍ بِهِ كَانَ
 ذِي السَّمَاءِ مَنْ هُوَ فِي ذَا النَّسَقِ
 ذَا جَمِيعًا هُوَ سَوَى.. لَا سِوَاهُ..
 لَهُ ذَا الْخَلْقِ.. بِأَنَّ مِنْهُ بَدَى..
 مِنْهُ مَعَ إِقْرَارِهِ هَذَا يَصِيرُ
 كَذِبَ حَتَّى عَذَابًا وَارْتِبَاكَ
 مِثْلَ ذَا الْإِقْرَارِ مَنْ صَغَبًا وَقَعَ
 نَقَصَ قَدْرًا وَذَلَّ وَوَهَنَ
 ظَهَرَ أَيْضًا مِنَ الْجُرْمِ يَصِيرُ
 فَالْيَدُ وَالرِّجْلُ مِنْهُ شَرَحًا
 بِالْمَقَالِ فِي أَمَامِ الْمُسْتَعْمَانِ

آفریده کیست وین خلق جهان
 کافرینش بر خدائیش گواست
 هست لائق با چنین اقرار او
 تاشد او لایق عذاب و هول را
 آن فضیحتها و آن کردار کاست
 هم ز خود هر مجرمی رسوا شود
 بر فساد او به پیش مستعان

(۱) گر بپرسی کبر را کاین آسمان
 (۲) گوید اینها آفریده این خداست
 (۳) کفر و فسق و استم بسیار او
 (۴) فعل او کرده دروغ آن قول را
 (۵) هست لایق با چنین اقرار راست
 (۶) روز محشر هر نهان پیدا شود
 (۷) دست و پا بدهد گواهی با بیان

- (۱) فَالْيَدُ قَالَتْ كَذَا كُنْتُ أَنَا
وَكَذَاكَ الشَّفَةُ قَالَتْ أَنَا
(۲) قَالَتْ الرِّجْلُ أَنَا نَحْوَ الْمُنَى
(۳) فَأَعْلًا كُنْتُ أَنَا الْعَيْنُ تَقُولُ
قَدْ فَعَلْتُ السَّمْعُ قَالَ لِلْمَرَامِ
(۴) فَمِنْ الرَّأْسِ لَهُ حَتَّى الْقَدَمِ
حَيْثُ أَنَّ أَعْضَاءَهُ الْكِذْبُ مُدَامَ
(۵) مِثْلَمَا تِلْكَ الصَّلَاةُ بِالضِّیَا
صَيَّرَ مِنْ شَاهِدٍ لِلْخِصْيَةِ
(۶) فَتِلْكَ الْفِعْلُ كَذَا أَفْعَلُ أَنَّ لِسَانَ
- قَدْ سَرَقْتُ .. الشَّرْحُ أَبَدْتُ حَسَنًا ..
هَكَذَا قَبِلْتُ .. بُلَغْتُ الْمُنَى ..
قَدْ ذَهَبْتُ الْفَرْجُ قَالَ عَلْنَا
لِلْحَرَامِ الْغَمَزَةُ بَغْيِ الْوُصُولِ
لِي جَمَعْتُ أَبَدًا سُوءَ الْكَلَامِ
وَرَدَ الْكِذْبُ وَأَبَدِي مَا أَلَمَ
لَهُ أَبَدْتُ يَخْطَابِ وَكَلَامِ
تَعْمَلِي التَّلْبِيسُ فِيهَا وَالرِّیَا
كَذِبًا .. أَذْكَرُ مَا أَتَى فِي الْقِصَّةِ ..
مَا لَهُ التَّشْهِيدُ مَعَ عَيْنِ الْبَيَانِ

لب گوید من چنین بوسیده‌ام
فرج گوید من بکردستم زنا
گوش گوید چیده‌ام سوء الکلام
که دروغش کرده است اعضای خویش
از گواهی خصمه شد زرقش دروغ
باشد اشهد گفتن و عین بیان

(۱) دست گوید من چنین دزدیده‌ام
(۲) پای گوید من شدستم تا منی
(۳) چشم گوید کرده‌ام غمزه حرام
(۴) پس دروغ آمد ز سر تا پای خویش
(۵) آن چنانکه در نماز با فروغ
(۶) پس چنان کن فعل کان خود بی زبان

- (۱) قَائِلًا كَانَ لَكَ حَتَّى الْبَدَنُ
كُلُّ عَضْوٍ أَشْهَدُ عِنْدَ الضَّرَرِ
- (۲) فَيَذْهَبُ الْعَبْدُ نَحْوَ السَّيِّدِ
أَنَا مَحْكُومٌ وَذَا مَوْلَايَ كَانَ
- (۳) فَكِتَابُ عُمْرِكَ لَوْ أَسْوَدَا
(۴) لَكَ قَبْلًا عُمْرُكَ إِنْ يَغْدِرَ
- وَإِذَا مَا الْيَاسَ كَانَ أَمْنَحِ
(۵) إَعْطِ عِرْقَ عُمْرِكَ مَاءَ الْحَيَاتِ
- (۶) فَجَمِيعُ مَا مَضَى مِنْ ذَا الْحَسَنِ
(۷) يَغْدُو مِنْ ذَا السُّكْرِ وَالسَّيِّئَاتِ
- ذَلِكَ مَا قَدْ سَبَقَ مِنْهُ يَصِيرُ
- يَا بُنَيَّ مِنْكَ سِرًّا وَ عَلَنَ
لَكَ وَالنَّفْعُ يَقُولُ لَوْ أَمَرَ
شَاهِدُ أَنِّي لِمُرِّ الْأَبَدِ
.. عَبْدُهُ كُنْتُ بِطَوْعٍ وَامْتِنَانٍ ..
لَهُ صَيَّرْتَ فَتُبَّ مِمَّا بَدَأَ
عِرْقُهُ ذَا النَّفْسِ .. فَاخْتَبِرِ ..
لَهُ مَاءَ التَّوْبَةِ .. فِيهِ أَسْمَحُ ..
لِتَوَافِيَ رُوحَهُ الْعُمْرَ الثَّبَاتِ
يَغْدُو وَالسَّمُّ الْقَدِيمُ الزَّمَنُ
بَدَلَ الْحَقِّ لَكَ بِالْحَسَنَاتِ
كَلِمَةُ الطَّاعَةِ وَالْخَيْرِ الْكَثِيرِ

گفته باشد اشهد اندر نفع و ضرر
که منم محکوم و این مولای ماست
توبه کن زانها که کردستی تو پیش
آب توبه اش ده اگر او بی ندمست
تا درخت عمر گردد با ثبات
زهر پارینه ازین گردد چو قند
تا همه طاعت شود آن ماسبق

(۱) تا همه تن عضو عضوت ای پسر
(۲) رفتن بنده پی خواجه گواست
(۳) گرسنه کردی تو نامه عمر خویش
(۴) عمر اگر بگذشت بیخوش ایندمست
(۵) بیخ عمرت را بده آب حیات
(۶) جمله ماضیها ازین نیکو شود
(۷) سمیئات را مبادل کرد حق

(۱) يَا كَبِيرُ ذُرْ مَدَارَ التَّوْبَةِ لِنَصُوحٍ عَزِيَّتٍ بِالنِّسْبَةِ
 وَبِهَا جَدُّ رُوحٍ وَبَدَنٍ وَبِهَا اَعْمَلُ فِيهِ الْحِظُّ الْحَسَنُ
 (۲) شَرَحَ ذِي التَّوْبَةِ مَنْ بِالْمَرْتَبَةِ لِنَصُوحٍ عَزِيَّتٍ وَالْمَوْهَبَةِ
 مِثِّي اَسْمَعُ هَبْ قَبِلْتَ فَلَهَا مِنْ جَدِيدٍ اِقْبَلِ .. اَعْرِفْ مَا بِهَا ..

(۱) خواجه بر توبه نصوحی خوش بتن کوششی کن هم بجان و هم به تن
 (۲) شرح این توبه نصوح از من شنو بگرویدستی ولی از نو گرو

بیان حکایت توبه نصوح بان الدر اذا أتى خارج الثدى لا يذهب داخل
 الثدى كذا من تاب توبة رجل اسمه نصوح لا يميل الى الذنب ولا يتذكره
 بنحو الرغبة فيه بل في كل نفس تزداد نفرتة منه وتلك النفرة دليل
 ذلك ان وجد التائب لذة القبول للتوبة وان الشهوة الاولى صارت
 بلا لذة وهذه اللذة حلت محل تلك اللذة كما قال الشاعر ما ترجمته
 (لا يقطع العشق غير عشق آخر فلاي شيء لا تمسك محبوبا احسن
 واحب منه) وذاك اللذى ايضا قلبه يرغب بذلك الذنب آية على
 ان توبته لم تقبل ولم يكن فسنيصره للميسرى ولذة
 فسنيصره للمعسرى باقية (۱)

(۱) قَبِلَ هَذَا رَجُلٌ إِسْمُ نَصُوحٍ لَهُ كَانَ وَلَكُمْ وَافِي فُتُوحٍ
 (۲) هُوَ مِنْ غَسَلِ النِّسَاءِ وَالظَّفَرِ فِي الْحَمَامِيمِ بِوَجْهِ فِي النَّظَرِ
 كَالنِّسَاءِ وَ لَهُ الْمَرْئِيَّةُ سَتَرَ لَيْسَتْ .. لَهَا مَرِئِيَّة ..

(۱) الاية فاما من اعطى واتقى وصدق بالحسنى فسنيصره للميسرى واساسن بخل واستغنى
 والذنب بالحسنى فسنيصره للمعسرى -

حکایت در بیان توبه نصوح چنانکه شیر از پستان برون آید و در
 پستان نرود آن که توبه نصوح کرد هرگز از گناه یاد نکند بطریق
 رغبت بلکه هر دم نفرتش افزون باشد آن نفرت دلیل آن بود که لذت
 قبول یافت آن شهوت اول بی لذت شد و این لذت بجای آن لذت
 نشست (شعر) نبرد عشق را جز عشق دیگر چرا یاری نگیری زو
 نکوتر و آن که دلش بدان گناه باز رغبت می کند علامت آنست که
 توبت قبول نیافته است ولذت قبول بجای آن گناه نه نشسته است
 فسنيصره للميسرى نشده است ولذت فسنيصره للمعسرى باقیست در وی

(۱) بود مردی پیش ازین نامش نصوح بد زدلاکی زنان اورا فتوح
 (۲) بود روی او چو رخسار زنان مردی خود را همی کردی نهان

- (۱) كَانَ غَسَّالًا بِحَمَامِ النِّسَاءِ
 وَلَكُمْ كَانَ بِمَكْرِ وَدُهَا:
 (۲) شَاطِرًا كَانَ سِنِيًّا كَثْرَةً
 مَا دَرَى مِنْ حَالَةِ رَبِّ الْهُوسِ
 (۳) حَيْثُ أَنْ بِالْوَجْهِ وَالصَّوْتِ الْمَنِيْلُ
 لَكِنْ الْيَقْظَانِ كَانَ الشَّهْوَةُ
 (۴) فَأَزَارًا وَضَعَ خَلَى النِّقَابِ
 كَانَ مَغْرُورًا وَفِي شَهْوَيْهِ
 (۵) وَالْبَنَاتِ لِلْمَمْلُوكِ فَرَكَ
 (۶) وَلَهَا هَذَا الْعَشِيقُ كَمْ غَسَلَ
 نَفْسُهُ الْكَافِرَةُ تَوْبَتَهُ
- وَلَكُمْ كَانَ بِمَكْرِ وَدُهَا:
 كَانَ غَسَّالًا وَشَخْصُ مَرَّةً
 ذَا وَلَا فِيمَا أَسَرَ قَدْ أَحْسَنَ
 لِلنِّسَاءِ كَانَ .. بِالْخُلُقِ الْعَدِيلِ ..
 بِهِ زَادَتْ أَبَدًا وَالْقُوَّةُ
 رَأْسُهُ غَطَّى وَلَكِنْ بِالشَّبَابِ
 رَجُلٌ قَرْدٌ وَفِي قُوَّتِهِ
 حَسَنًا فِي ذَا الطَّرِيقِ سَلَكَا
 وَمِرَارًا تَابَ مِنْ هَذَا الْعَمَلِ
 خَرَقَتْ .. صَدَّتْ بِهَا رَغْبَتُهُ ..

در دغا و حيله بس چالاک بود
 بونبرد از حالت آن بوالهوس
 لیک شهوة کامل و بیدار بود
 مرد شهوانی و در غره شباب
 خوش همی مالیده می شست آن عشیق
 نفس کافر توبه اش را می درید

(۱) او بحمام زنان دلاک بود
 (۲) سالها میکرد دلاکی و کس
 (۳) زانکه آواز و رخس زن وار بود
 (۴) چادر و سربند پوشید و نقاب
 (۵) دختران خسروان را زین طریق
 (۶) توبه ها میکرد و پا در می کشید

- (۱) رَاحَ عِنْدَ عَارِفٍ ذَاكَ الدَّيْنِي
 (۲) بِالدُّعَاءِ لِي ذَا الْمَرْءِ الْعَتِيقِ
 غَيْرَ أَنْ مِنْ مِثْلِ حِلْمِ اللَّهِ مَا
 (۳) لَهُ فَوْقَ الشَّقَةِ قُفْلٌ وَفِي
 شَفَاتِهِ سَكَنٌ الْقَلْبِ مُلِي
 (۴) عَارِفُوا الْحَقَّ اللَّذُونَ شَرِبُوا
 عِلْمُوا الْأَسْرَارَ وَالْكُلَّ هُمْ
 (۵) كُلُّ مَنْ هُمْ عِلَّمُوا الْأَسْرَارَ مِنْ
 وَضَعُوا خَتَمًا وَمِنْهُ الْفَمُ قَدْ
 (۶) بِسْمِ قَالَ أَيَا مَنْ قُبْحًا
 تَوْبَةً .. مِنْ ذَاكَ مَا تَعَلَّمُهُ
- عَمَلًا قَالَ لَهُ اذْكُرْ يَا سِنِي
 عِلْمَ السِّرِّ وَلَمْ بِالطَّرِيقِ
 أَظْهَرَ السِّرِّ وَعَنْهُ كَتَمًا
 قَلْبِهِ الْأَسْرَارُ كَثْرًا تَخْتَفِي
 لَهُ بِالْأَصْوَاتِ .. مِثْلَ الرُّسُلِ ..
 خَمْرَةَ الْحَقِّ وَمِنْهَا طَرِبُوا
 كَتَمُوا عَنْ أَنْ تَبِينَ لَهُمْ
 عَمَلٌ أَبَدُوا لَهُ مَا قَدْ كَبِنَ
 خَطُّوهُ مِنْ أَنْ يُبَيِّنَ لِأَحَدٍ
 عَقْلُهُ الرَّبُّ لَكَ قَدْ مَنَحَا
 أَنْتَ فِي السِّرِّ وَمَا تَفْهَمُهُ

گفت مارا دردعائی یاد آر
 لیکن چون حلم خدا پیدا نکرد
 لب خموش و دل پراز آوازا
 رازها دانسته و پوشیده‌اند
 مهر کردند و دهانش دوختند
 آنچه دانی ایزدت توبه دهد

(۱) رفت پیش عارفی آن زشت کار
 (۲) سر او دانست آن آزاد سر
 (۳) بر لبش قفلست و در دل رازها
 (۴) عارفان که جام حق نوشیده‌اند
 (۵) هر که را اسرار کار آموختند
 (۶) سست خندید و بگفت ای بد نهاد

فی بیان دعاء العارف الواصل وان طلبه شیئا من الله مثل طلب الله تعالى من ذاته لانه محی وفی فی الله وصار مصداقا لقوله كنت له سمعا وبصرا ولسانا ولقوله وما رمیت اذ رمیت ولكن الله رمی والایات والاثر والاخبار الدینیة كثيرة وشرح الحق تعالى صنعه السبب لیدخل فی سمع المجرم ویأتی بتوبة نصوح

- (۱) ذَا الدُّعَاءِ السَّعَةِ الْاَفْلَاكِ قَدْ عَبَرَ الشُّغْلُ لِذَا الْمُسْكِينِ بَعْدَ
 (۲) حَسَنًا صَارَ لِأَن لَيْسَ سَوَاءَ ذَا دُعَاءِ الشَّيْخِ مَعَ كُلِّ دُعَاءٍ
 فَهُوَ الْفَانِي صَارَ قَوْلُهُ كَانَ قَوْلَ اللَّهِ جَلَّ .. مِثْلُهُ ..
 (۳) حَيْثُ أَنَّ اللَّهَ بِالذَّاتِ سَأَلَ نَفْسُهُ مِنْهَا أَرَادَ مَا حَصَلَ
 فِدْعَاءُ ذَاتِهِ كَيْفَ يَرُدُّ .. أَوْ جَمِيلَ فِعْلِهِ عَنْهُ يَصْدُ ..
 (۴) سَبَبًا وَاحِدَ صُنْعِ ذِي الْجَلَالِ وَطَدَ مِنْ كُلِّ مَقْتٍ وَوَبَالَ

در بیان آنکه دعای عارف و اصل و درخواست او از حق همچو خواستن حق است از خویشتن که کنت له سمعا وبصرا ولسانا - وما رمیت اذ رمیت ولكن الله رمی وآیات و اخبار و آثار دین بسیارست و شرح سبب ساختن حق جل و علا تا مجرم گوش بتوبه نصوح آورد

- (۱) این دعا از هفت گردون درگذشت کار آن مسکین آخر خوب گشت
 (۲) کان دعای شیخ نی چون هردعاست فانی است و گفت او گفت خداست
 (۳) چون خدا از خود سؤال و گد کند پس دعای خویش را چون رد کند
 (۴) یکسبب انگیخت صنع ذوالجلال که رهانیدش ز نفرین و وبال

- (۱) هُوَ فِي الْحَمَّامِ لَمَّا الطَّشَتْ كَانَ
 يَمْلَأُ بِالصَّدَقَةِ ذَلِكَ الزَّمَانُ
 جَوْهَرُ مِنْ حَلَقِ كَمْ تَزْهَرُ
 فَتَشُوا كَلًّا.. لَهَا رَامُوا الْجَزَاءُ..
 أَرْتَجُوا كَثْرًا وَقَبْلًا هُمْ يَجِدُ
 فِي الشَّيَابِ الْجَوْهَرَ مَا مَحْصُوا
 حَالَهُ مَا افْتَضَحَ وَاسْتَتَرَا
 وَيَجِدُ طَلِبُوا مَا أَنَّ دَرَا
 أَدْمَنُوا الْفَحْصَ ضُوفًا وَضُرُوبَ
 فَحْصُوا كُلَّ مَحَلٍّ كُلَّ سَمْتٍ
 فَحْصُوا الْحَالَ لَدَيْهِمْ مَا انْعَرَفَ
- (۲) ضَاعَ مِنْ بِنْتِ الْمَلِكِ جَوْهَرُ
 عُلِقَتْ فِي الْأُذُنِ مِنْهَا النِّسَاءُ
 (۳) وَلِهَذَا الْبَابَ لِلْحَمَّامِ قَدْ
 (۴) يَفْحَصُونَ فِي الشَّيَابِ فَحْصُوا
 مَا رَأَوْ مِنْ سَرَقَ ذَا الْجَوْهَرَا
 (۵) فَعَنِ التَّفْتِيشِ بِالْهَزْلِ انْشَنُوا
 فِي الْقَمِ فِي السَّمْعِ فِي كُلِّ الثُّقُوبِ
 (۶) كُلُّ ثَقْبٍ كَانَ فَوْقِيًّا وَتَحْتَ
 نَقَبُوا وَالْدَّرَ فِي كُلِّ صَدَفٍ

گوهری از دختر شه یاهو گشت
 یاهو گشت و هرزنی در جستجو
 تا بجویند اولش در بیخ رخت
 دزد گوهر نیز هم رسوا نشد
 در دهان و گوش و اندر هر شکاف
 جستجو کردند در از هر صدف

(۱) اندر آن حمام پر میکرد طشت
 (۲) گوهری از حلقه های گوش او
 (۳) پس در حمام پر بستند سخت
 (۴) رختها جستند و آن پیدا نشد
 (۵) پس بجو جستند گرفتند از گزاف
 (۶) در شکاف تحت و فوق هر طرف

- (۱) وَرَدَ الصَّوْتُ يَا مَنْ حَضَرَ
 كَيْفَمَا كُنْتُمْ جَمِيعاً بِالصِّفَاةِ
 (۲) عِنْدَ ذَا الْحَاجِبَةِ فَرْداً فَقَرَدَ
 (۳) فَنَصُوحُ ذَلِكَ مِنْ خَشْيَةِ
 أَصْفَرَ الْوَجْهِ وَمِنْهُ الشَّفَتَانِ
 (۴) فِي أَمَامِ عَيْنِهِ الْمَوْتَ نَظَرَ
 (۵) رَجَفَ كَالْوَرَقِ .. قَالَ أَيَا
 قَدْ رَجَعْتَ وَلَكُمْ عَهْدٌ خَفَرْتُ
 (۶) نَوْبَهُ الْفَحْصِ لَهُمْ مِنِّي إِذَا
 (۷) تَسَحَّبُ فِي كَيْدِي أَلْفُ شَرِّ
 فِي مُنَاجَاتِي أَجَلَ رِيحِ الْكَيْدِ
- كَلِّكُمْ كُونُوا عُرَاةً بِالْأَثَرِ
 مِنْ عَجُوزِ هِمَّةٍ أَوْ مِنْ فِتَاةٍ
 فَحَصَّتْ بِالْمَرَّةِ جُهْداً وَجَدَ
 اخْتَفَى مُضْطَرِباً فِي الْخَلْوَةِ
 زَرَقَتَانِ عَادَ خُفَّاقَ الْجَنَانِ
 ذَهَبَ وَهُوَ لِيَخُوفٍ وَحَذَرِ
 رَبِّي كَمْ مَرَّةٍ مِمَّا بَيَا
 لِي وَالتَّوْبَاتِ .. بِالْحِنْثِ ظَهَرْتُ ..
 تَصِلُ يَا وَيْلَ رُوحِي كَمْ أَذَى
 وَقَعَ مِنْ رَحْمَةٍ مِنْكَ النَّظَرِ
 تَنْظُرُ مِنِّي .. وَكَمْ حَرّاً يَجْدُ ..

هر که هستید از عجز و از نوید
 تا بدید آید گهر دانه شگفت
 روی زرد و لب کبود از وحشتی
 سخت می لرزید برخود همچو برگ
 توبه ها و عهدها بشکسته ام
 وه که جان من چه سختیها کشد
 در مناجاتم بین بوی جگر

(۱) بانگ آمد کای همه عریان شوید
 (۲) یک به یک را حاجبه جستن گرفت
 (۳) آن نصوح از ترس شد در خلوتی
 (۴) پیش چشم خویشتن میدید سرگ
 (۵) گفت یارب بارها برگشته ام
 (۶) نوبت جستن اگر در من رسد
 (۷) در جگر افتاده استم صد شرر

- (۱) لَا لَقَى الْكَافِرُ مِثْلَ النِّقْمَةِ
 قَدْ مَسَّكَتُ فَلِي الْعَدْلَ كَرَمٌ
 (۲) لَيْتَ أُمِّي لَمْ تَلِدْنِي لِلْأَبَدِ
 (۳) أَكَلْتُ يَا رَبِّي مَا مِنْكَ رَاقٌ
 إِذْ لِي مِنْ كُلِّ ثَقْبٍ تَلَسَّعُ
 (۴) أَنَا لِي رُوحٌ ثَقِيلٌ كَالْحَجَرِ
 وَسَوَى ذَا لَوْ يَكُونُ فَالِدَمَا
 (۵) ضَيَّقَ الْوَقْتُ وَلِي جُرْ نَفْسُ
 إِعْمَلِ السُّلْطَانَ جُدْ بِالْمِنَّةِ
 (۶) فَلِي التَّوْبَةُ أَيْضًا إِقْبَلِ
 أَعْقِدْ لِلتَّوْبَةِ أَلْفَ نِطَاقٍ
- هَذِهِ رَبِّي بِذِيلِ الرَّحْمَةِ
 إَعْطِنِي .. وَآمَنْنُ عَلَيَّ بِالنِّعَمِ ..
 أَوْ لِي مِنْ قَبْلُ فِي الْمَرْعَى الْأَسَدُ
 ذَلِكَ أَفْعَلْ بِي وَمَا شَأْنُكَ لَأَقُ
 حَيَّةٌ .. خَوْفًا إِلَيْكَ أَهْرَعُ ..
 مَعَ قَلْبٍ كَالْحَدِيدِ مَا انْكَسَرَ
 رَجَعُ .. فُتِّتَ شَبٌّ ضَرَمًا ..
 وَاحِدٌ .. عَزَّ عَلَيَّ الْمُتَمَسِّسُ ..
 وَكُنِ الْغَوْثَ لِي فِي الْمِحْنَةِ
 مَرَّةً أُخْرَى لِكَيْ فِي عَجَلِ
 .. وَلَهَا أَحْكِمُ شَدًّا وَوِثَاقَ ..

داسن رحمت گرفته داد داد
 یا سرا شیری بخوردی در چرا
 که ز هرسوراخ ماری می‌گزد
 ورنه خون گشتی درین رنج و حنین
 پادشاهی کن مرا فریاد رس
 تا به بندم بهر توبه صد کمر

(۱) اینچنین اندوه کافر را مباد
 (۲) کاشکی مادر نزادی سرسرا
 (۳) ای خدا آن کن که از تومی سزد
 (۴) جان سنگین دارم و دل آهنین
 (۵) وقت تنگ آمد مرا و یک نفس
 (۶) توبه‌ام بپذیر این بار دگر

(۱) أَنَا فِي ذِي الْمَرَّةِ التَّقْصِيرِ لِي
فَإِذَا بَعْدَ الدُّعَاءِ فِي الْمَقَالِ
(۲) كُلُّ ذَا النُّوحِ أَبَانَ وَجَرَتْ
أَنْ يَكْفِ الشَّحْنَةُ الْحَالِ أَنَا
(۳) يَا فَرَنْجِي بِمِثْلِ ذَا أَبَدِ
كَانَ لِلْمَلِجِدِ مِنْ هَذَا الْحَنِينِ
(۴) فَعَمِلَى الرُّوحَ لَهُ كَمْ مِنْ نِيَّاحِ
وَجَهَ عِزْرَائِيلَ مِنْ قَبْلُ نَظَرِ
(۵) قَالَ يَا رَبُّ وَيَا رَبُّ مِرَازِ
(۶) صَوْتَا إِذْ بَيْنَ يَا رَبُّ وَيَا
لَهُ صَوْتٌ جَاءَ مِنْ بَيْنِ الطَّلَبِ

لَوْ فَعَلْتُ .. بَانَ سُوءُ عَمَلِي ..
لِي لَا تَسْمَعُ .. وَرَدَّ لِي السُّؤَالُ ..
مِائَةُ قَطْرَةٍ .. كَالنَّارِ ضَرَتْ ..
صِرْتُ وَالسَّيْفِ لِي الْمَوْتُ دَنِي
لَا يَمُوتُ لَا وَلَا أَنَا بِجَدِ
.. وَيَلِي الْحَالِ بِي كَلَّا يَمِينُ ..
عَمَلٌ زَادَ ضَجِيجًا وَصِيَّاحُ
أَوَّلًا مِنْ بَدْءِ الْمَوْتِ اخْتَبَرُ
هُوَ حَتَّى الْبَابِ مَعَهُ وَالْجِدَارِ
رَبُّ صَاحِ رَحْمَةِ الْطِفْلِ يَبَا
ذَلِكَ وَالْفَحْصِ الشَّدِيدِ .. وَالصَّخْبِ ..

(۱) من اگر این بار تقصیری کنم
(۲) او همی زارید و صد قطره روان
(۳) تا نمیرد هیچ افرنجی چنین
(۴) نوحها میکرد او بر جان خویش
(۵) ای خدا و ای خدا چندین بگفت
(۶) در میان یارب و یارب باو

پس دگر مشنو دعا و گفتنم
کندر افتادم بجلا د و عوان
هیچ ملحد را مبادا این چنین
روی عزرائیل دیده پیش پیش
کان در و دیوار با او گشت جفت
بانگ آمد از میان جستجو

فی بیان مجیء نوبۃ التفیش لنصوح وان بعروہ وافتشوه ووصول
الصوت فی سمع نصوح بانافتشنا جمیع من کان فی الحمام ولم یبق
احد سواه ففتشوا نصوح واغمائه ووصول الفرج له بعد الشدة
كما کان یقول (ص) اذا اصابه مرض (اشتدی ازمة تنفرجی)

- (۱) قَدْ فَحَصْنَا الْكُلَّ اِتِّ لِلْأَمَامِ يَا نَصُوحُ .. وَلَكَ تَمَّ الْمَرَامُ ..
وَبِالْأَلْبِ لَهُ فِي الْحَالِ صَارَ لَا يَفِيقُ وَجِماً وَالرُّوحُ طَارَ
(۲) ذَلِكَ الْحَالُ هَوَى مِنْهُ الْجِدَارُ خَرَّ مَكْسُوراً وَعَقْلٌ وَاخْتِيَارُ
ذَهَباً مِنْهُ وَصَارَ كَالْجِمَادِ حِسُّهُ عَنْ بَكْرَةٍ وَاللُّبُّ بَادِ
(۳) فَمِنْ الْجِسْمِ مِذَّ اللَّبِّ ذَهَبَ لَهُ مِنْ غَيْرِ أَمَانٍ وَانْقَلَبَ
سِرُّهُ بِالْحَقِّ ذِيكَ الزَّمَنِ وَصَلَ وَافَى الْخَفَاءَ وَالْعِنَنِ
(۴) إِذْ خَلَى بَتّاً وَمِنْهُ مَا بَقِيَ مِنْ وُجُودٍ .. وَلَهُ الْوَصْفُ نَقَى ..
بَازِيَ الرُّوحِ لَهُ الْحَقُّ طَلَبَ لِلْأَمَامِ .. عِنْدَهُ الْقَرَبَ وَهَبَ ..

نوبت جستن رسیدن بنصوح و اورا برهنه کنند و بجویند و آواز آمد
که همه را جستم نصوح را بجوئید و بیهوش شدن نصوح از آن هیبت
و مشاهده شدن کار بعد از نهایت بستگی كما کان یقول رسول الله (ص)
اذا اصابه مرض (اشتدی ازمة تنفرجی)

- (۱) جمله را جستم پیش آ ای نصوح گشت بیهوش آن زمان پرید روح
(۲) همچو دیواری شکسته درفتاد هوش و عقلش رفت شد همچون جماد
(۳) چونکه هوشش رفت از تن بی اسان سر او با حق بپیوست از نهان
(۴) چون تهی گشت و وجود او نماند باز جانش را خدا در پیش خواند

- (۱) حَيْثُ أَنْ مِنْهُ السَّفِينُ ذَاكَ قَدْ
فَعَلَى سَاحِلِ بَحْرِ الرَّحْمَةِ
(۲) إِذْ هُوَ صَارَ بِأُفْقٍ وَصِلَ
جَاشَ حَالاً لَهُ مَوْجُ الرَّحْمَةِ
(۳) حَيْثُ أَنَّ الرُّوحَ مِنْ غَارِ الْبَدَنِ
فَرِحاً عَادَ إِلَى الْأَصْلِ لَهُ
(۴) فَكَمِثْلِ الْبَازِي الرُّوحُ الْبَدَنِ
رِجْلُهُ مَرْبُوطَةٌ مِنْهُ الْجَنَاحُ
(۵) حَيْثُ مِنْهُ اللَّبَّ رَاحَ انْفَتَحَتْ
ذَلِكَ الْبَازِي لِسَمْتِ الْمَلِكِ
(۶) إِذْ يَحَارُ الرَّحْمَةِ الْغَلِيَّ تُبَيِّنُ
- كُسِرَ نَفْيُ الْمُرَادِ وَ تَقَدَّ
وَقَعَ .. صَارَ بِأَسْمَى نِعْمَةٍ ..
رُوحُهُ بِالْحَقِّ .. عَنْهُ مَا فِصْلُ ..
وَحَبَاهُ .. بِعَطَايَا جَمَّةٍ ..
لَهُ بَقَا خَلَصَ ذَاكَ الزَّمَنُ
.. ثَانِيَا جَرَّ الْهَوَى وَالْوَلَهُ ..
لَهُ غِلُّ لَمْ يَطُرَ فَوْقًا لِأَنَّ
كُسِرَ الْعَبْدُ .. لَهُ عَزَّ النَّجَاحُ ..
رِجْلُهُ .. بَعْدَ الْعَنَاءِ نَجَحَتْ ..
طَارَ .. كَالرُّوحِ غَدَى وَالْمَلِكِ ..
أَيْضاً الْأَحْجَارُ مِنْ لُطْفِ يَتَقِينُ

در کنار رحمت دریا فتاد
بحر رحمت آن زمان در جوش شد
رفت شادان پیش اصل خویش
پای بسته پر شکسته بنده
میبرد آن باز سوی کیقباد
سنگها هم آب حیوان نوش کرد

(۱) چون شکست آن کشتی او بیمراد
(۲) جان بحق پیوست چون بیهوش شد
(۳) چونکه جاننش وارheid از ننگ تن
(۴) جان چو باز و تن مر او را کننده
(۵) چونکه هوشش رفت و پایش بر گشاد
(۶) چونکه دریاهاى رحمت جوش کرد

- (۱) شَرِبَتْ ماءَ الْحَيَاةِ الذَّرَّةُ
وَبَذَا الْفَرْشُ التُّرَابِيُّ يَصِيرُ
(۲) مَيِّتٌ مِنْ مِائَةِ عَامٍ دَئِرَ
وَكَحُورِ الْعَيْنِ إِبْلِيسُ اللَّعِينِ
(۳) وَجْهَهُ كُلِّ الْأَرْضِ ذِي حُسْنًا غَدِي
يَابِسُ الْغُصْنِ كَثِيرَ الزُّهْرِ
(۴) فَتَدِيمَ الْحَمَلِ الذِّئْبُ رَجَعَ
كُلُّ مَايُوسَ جَمِيلُ الْعِرْقِ صَارَ
ضَعُفَتْ شُدَّتْ أَتَتْهَا الْقُوَّةُ
أَطْلَسِيًّا وَدِمَقْسًا وَحَرِيرَ
عَادَ حَيًّا وَمِنْ الْقَبْرِ ظَهَرَ
صَارَ بِالْحُسْنِ.. وَمِثْلَ الْأَقْرَبِينَ..
أَخْضَرَ الرَّأْسِ.. بِهِ اللَّطْفُ بَدَى..
صَارَ وَاللَّبِّ النَّقِيِّ وَالطَّرِي
بِالشَّرَابِ.. وَسَمِيرًا مِنْ وَلَعٍ..
حَسَنَ الْأَعْصَابِ مَا فِيهِ انْكِسَارُ

وجدان ذاك الجوهر وطلب الحجاب والاماء لبنت السلطان
التحليل من نصوص

- (۵) بَغْتَةً قَدْ وَرَدَ الصَّوْتُ بِأَنْ
ذَلِكَ الضَّائِعُ وَالْدُرُّ الْيَتِيمُ
ذَهَبَ الْخَوْفُ الْكَثِيرُ وَالْحَزَنُ
وُجِدَ.. مِنْ كَرَمِ الْحَقِّ الْعَظِيمِ..

- (۱) ذره لاغر شگرف و زفت شد
(۲) مرده صد ساله بیرون شد ز گور
(۳) جمله گی روی زمین سرسبز شد
(۴) گرگ با بره حریف می شده
فرش خاکی اطلس و زربفت شد
دیو ملعون شد بخوبی همچو حور
شاخ خشک اشکوفه کرد و گبز شد
نامید آن خوش رگ و خوش پی شده

یافت شدن آن گوهر و حلالی خواستن جاجبان و کنیزکان
شاه زاده از نصوص

- (۵) بانگ آمد ناگهان که رفت بیم
شاه پدید آن گم شده در یتیم

(۱) بَعْدَ ذَاكَ الْخَوْفِ لِلرُّوحِ الَّتِي
وَرَدَ التَّبَشِيرُ كَمْ مِنْ مَرَّةٍ
(۲) وَمِنْ التَّصْفِيقِ كَثْرًا وَالصَّخَبِ
(۳) فَتَنُصُوحُ ذَاكَ مَنْ عَنْ حِسِّهِ
فِي الْأَمَامِ عَيْنُهُ النُّورَ لَهَا
(۴) كُلُّ فَرْدٍ مِنْهُ تَحْلِيلًا طَلَبَ
(۵) مَسْتَيْنَ الظَّنِّ كُنَّا فَلَنَّا
قَدْ أَكَلْنَا اللَّحْمَ فِي قِيلٍ وَقَالَ
(۶) حَيْثُ أَنْ ظَنَّ الْجَمِيعِ فِيهِ كَانَ
(۷) أَكْثَرَ قُرْبًا غَدَى فِي غَسَلِهَا
بَلْ هُمَا كَالْبَدَنَيْنِ الرُّوحُ فَرْدٌ

هِيَ قَيْدَ الْمَوْتِ وَالتَّهْلُكَةِ
وَجَدَ الضَّائِعُ ذَا عَنْ بَكْرَةٍ
وَالْهِيَاجِ.. مَا بِهِ يَأْتِي الطَّرَبُ..
ذَهَبَ أَيْضًا أَتَى مِنْ نَفْسِهِ
مِائَةً يَوْمٍ رَأَتْ بَانَ بِهَا
يَدُهُ قَبْلَ فِي وَفْقِ الْأَدَبِ
حَلَّلِ اللَّحْمَ لَكَ مِمَّا بِنَا
وَلَكَ بِالظَّنِّ أَبَدَيْنَا الْمَلَالِ
زَائِدًا إِذْ هُوَ مِنْ كُلِّ عِيَانِ
خُصَّصَ وَالْمَحْرَمَ كَانَ لَهَا
لَهُمَا كَانَ وَلَا غَيْرَ يُعَدُّ

مژدها آمد که اینک گم شد
پر شده حمام قد زال الحزن
دید چشمش تابش صد روز پیش
بوسه میدادند بردستش بسی
لحم تو خوردیم اندر قیل و قال
زانکه در قریت ز جمله پیش بود
بلکه همچون دو تن یکک گشته روح

(۱) بعد آن خوف و هلاک جان بده
(۲) از غریب و نعره و دستک زدن
(۳) آن نصوح رفته باز آمد بخویش
(۴) می حلالی خواست از وی هر کسی
(۵) بدگمان بودیم ما را کن حلال
(۶) زانکه ظن بروی جمله پیش بود
(۷) خاص دلاکش بد و محرم نصوح

- (۱) فَإِذَا مَا الْجَوْهَرُ مِنْهَا أَحَدَ
خَظَفَ إِذْ لَيْسَ لِلِئْسَ أَبَدَ
(۲) أَوَّلًا قَالُوا الْجَدِيرُ هُوَ أَنْ
لِاخْتِرَامٍ لَهُ مِنْهُمْ أُخْرَا
(۳) كَرِي هُوَ يَزِمِيهِ فِي ذِي الْبُرْهَةِ
(۴) نَفْسُهُ يُنْجِي وَذَا التَّحِيلِ هُمْ
(۵) نَحْوَهُ قَامُوا فَقَالَ هُوَ كَانَ
مَنْحَ الْعَدْلَ وَلَوْ لَا ذَا أَنَا
(۶) أَسْوَهُ بَلْ أَيْ تَحْلِيلِ هُمْ
أَنَا بِالْجُرْمِ عَلَى أَهْلِ الزَّمَنِ
- أَخَذَ فَهُوَ وَلَا غَيْرَ بِجَدٍ
أَقْرَبُ مِنْهُ لَهَا أَوْ مُعْتَمِدَ
نَفَحَصَ جِدًّا يَسِّرَ وَعَلَنَ
فَحَصُهُ .. شَخْصٌ عَلَيْهِ مَا اجْتَرَأَ ..
فِي مَحَلٍّ وَبِهَذِي الْمُهَلَّةِ
طَلِبُوا دَوْمًا وَمِنْ عُنْدٍ لَهُمْ
ذَاكَ فَضْلُ اللَّهِ مِنْ كُلِّ زَمَانٍ
مِنْ جَمِيعِ الْقَوْلِ ذَاكَ وَالْخَنَا
مِنِّي رَأُوا وَإِنِّي الْمُعْجِرُ
سَابِقًا كُنْتُ جَدِيرًا بِالْمِحَنِ

زو ملازم تر بختون نیست کس
بهر حرست داشتن تأخیر کرد
اندر آن مهلت رهاوند خویش را
وز برای عذر بررسی خواستند
ورنه آنچه گفته شد هستم دگر
که منم مجرم تر اهل زمن

(۱) گوهر ار بر دست او برده ست پس
(۲) اول او را خواست جستن در نبرد
(۳) تا بود کان را بیندازد بجا
(۴) این حلالیها ازو میخواستند
(۵) گفت بد فضل خدای دادگر
(۶) چه حلالی خواست می باید زمن

- (۱) فَالْقَبِيحَ وَاحِدًا مِنْ مِائَةِ
كَانَ مَكْشُوفًا إِذَا مَا أَحَدُ
(۲) أَحَدٌ غَيْرَ الْقَلِيلِ مَا عَلِمَ
عِلْمَ مِنْ مِائَةِ آلَافٍ أَلْفَ
(۳) أَنَا دَوْمًا أَعْلَمُ لِأُغْيَرِ يَا
فَأَنَا مَعَهُ قَبِيحٌ فِعْلِيًّا
(۴) أَوَّلًا إِبْلِيسُ أَسْتَاذًا لِيَا
(۵) كَالهَوَاءِ الْحَقُّ هَذَا نَظَرًا
كَيْ أَنَا بِالْإِفْتِضَاحِ لَا أَصِيرُ
(۶) مَعَ ذَا رَحْمَتِهِ جَوْفَ الْفِرَا
وَلِي التَّوْبَةَ كَالرُّوحِ جَعَلَ
- لِي هُمْ قَالُوا وَلِي بِالسِّمَةِ
لَهُ أَنَا فِيهِ شَكٌّ يَرِدُ
مِنِّي لَمْ يَدِرْ فِيَّ مَا يُلِمُ
جُرْمَ الْفَرْدِ.. وَعَنْ بَاقِيهِ كَفَّ..
مَعَ مَنْ كَانَ هُوَ سَتًّا رِيًّا
أَعْلَمُ مَعَ جُرْمِي الْوَافِي بِيَا
كَانَ بَعْدَ إِبْلِيسُ صَارَ عِنْدِيَا
كُلُّهَا مِنِّي وَغَضَّ النَّظْرَا
أَصْفَرَ الْوَجْهَ دَمِيمًا وَحَقِيرَ
لِي لُطْفًا خَيْطَ .. الصَّفْحَ دَرَى..
قُوَّتَا الْقَنَدِ .. وَمِنْ مِثْلِ الْعَسَلِ..

- (۱) آنچه گفتندم زبده از صد یکی
(۲) کس چه میداند ز من جز اندکی
(۳) من همی دانم و آن ستار من
(۴) اول ابلیسی مرا استاد بود
(۵) حق بدید آن جمله و نادیده کرد
(۶) باز رحمت پوستین دوزیم کرد
- بر من این کشفست ارکس را شکی
از هزاران جرم و بد فعلی یکی
جرمها و زشتی کردار من
بعد از آن ابلیس پیشم باد بود
تا نگردم در فضیحت روی زرد
توبه شیرین چو جان روزیم کرد

- (۱) کُلُّ مَا كُنْتُ فَعَلْتُ مِثْلَمَا
طَاعَةً لَمْ آتِ فِيهَا جَعَلًا
(۲) وَكَمِثْلِ الْخُوطِ وَالسُّوسَنِ قَدْ
قَلْبِي كَالدُّوَلَةِ وَالْحَظِّ كَمِ
(۳) اِسْمِي ضَمَنَ كِتَابِ الطَّيِّبِينَ
كُنْتُ وَالْجَنَّةَ لِي قَدْ وَهَبًا
(۴) قُلْتُ آه صَارَ لِي الْآهُ الرَّسَنُ
(۵) فَمَسَكْتُ الرَّسَنَ هَذَا أَنَا
فَرِحًا ذَا قُوَّةٍ كَثْرًا سَمِينُ
(۶) فَيَقْعَرِ الْبَشَرُ قَدْ كُنْتُ الْحَقِيرُ
- .. لَهُ لَمْ أَفْعَلْ دَرِي وَالْعَدَمَا ..
طَاعَةً .. وَالْقُرْبَ سَوَى وَالْيُولَا ..
مَنْحَ الْعِتَقِ .. وَأَعْطَانِي الْمَدَدَ ..
فَرِحَ .. شَرَدَ مَا يِي مِنْ أَلَمَّ ..
كَتَبَ وَالنَّارَ فِي مَرِّ السِّنِينَ
.. وَهَبَ بِالتَّوْبَةِ مَا وَجَبَا ..
وَيَسْرِي عُلقَ لُطْفًا وَمَنْ
وَمِنْ الْبَشَرِ خَرَجْتُ يَهْنَا
أَحْمَرَ الْوَجْهِ يِي اللَّطْفُ قَرِينُ
وَبِكُلِّ الْعَالَمِ الرَّحْبِ الْخَطِيرُ

طاعت ناورده آورده گرفت
همچو بخت و دولتم دلشاد کرد
دوزخی بودم به بخشیدم بهشت
گشت آویزان رسن درچاه سن
شاد و زفت و فربه و گلگون شدم
در همه عالم نمی گنجیم کنون

(۱) هرچه کردم جمله نادیده گرفت
(۲) همچو سرو و سوسنم آزاد کرد
(۳) نام من در نامه پاكان نوشت
(۴) آه کردم چون رسن شد آه سن
(۵) آن رسن بگرفتم و بیرون شدم
(۶) درین چاهی همی بودم زیون

- (۱) لَا يَكُونُ الْوُسْعُ لِي حَالًا أَنَا
يَا إِلَهَ أَلْفُ لُطْفٍ وَ ثَنَا
لَكَ أَنَّ مِنْ غَمِّي وَالْمِحْنَةِ
أَنْتَ أَنْقَذْتَ لِي بِالصَّدَقَةِ
(۲) لَوْ يَصِيرُ رَأْسُ كُلِّ شَعْرَةٍ
أَي لِسَانًا نَاطِقًا عَنْ بَكْرَةٍ
شُكْرُكَ وَالْحَمْدُ أَنَا فِي الْبَيَانِ
لَا يَجِيءُ وَلِي أَعْيَى اللِّسَانِ
(۳) أَصْخَبُ فِي الرُّوضَةِ ذِي وَالْعُيُونِ
فِي الْوَرَى يَا لَيْتَ قَوْمِي يَعْلَمُونَ

فی بیان دعوة بنت السلطان ثانيا و قبول توبته و استحکامها
و اعتذاره و تعلله فی دفع امرها

- (۴) بَعْدَ ذَا جَارِيَةٍ جَاءَتْ بِأَن
لَكَ مِنْ مَرَحْمَةٍ فِي ذَا الزَّمَنِ
(۵) ابْنَةُ الْمَلِكِ لَكَ تَدْعُوا مُدَامَ
تَأْتِي حَتَّى أَنْ لَهَا وَفَقَ الْمَرَامِ
تَغْسِلُ يَا صَالِحُ الرَّأْسَ لَهَا
فَذَكَ قَدْ كَثُرَ اللَّطْفُ بِهَا

- (۱) آفرینها بر تو بادا ای خدا
ناگهان کردی مرا از غم جدا
(۲) گرسر هر موی من گردد زبان
شکرهای تو نیاید دریبان

باز خواندن شاهزاده نصوص را از بهر دلاکی بعد از استحکام توبه
و قبول توبه و بهانه کردن او و دفع امر ایشان

- (۳) میزنم نعره درین روضه و عیون
خلاق را یالیت قومی یعلمون
(۴) بعد از آن آمد کسی کز مرحمت
دختر سلطان ما می خواندت
(۵) دختر شاهست همی خواند بیا
تا سرش شوئی کنون ای پارسا

- (۱) غَيْرَكَ الْقَلْبُ لَهَا لَا يَسْئَلُ
أَوْ لَهَا يُفِرُّ فِي طِينِ بِهَا
- (۲) قَالَ رُحْ رُحْ فَيَدِي مِنْ عَمَلِ
وَالْعَنَا هَذَا النَّصُوحُ لَكَ صَارَ
- (۳) قَالَ فِي الْقَلْبِ لَهُ عَنْ حَدِّهِ
لِي خَوْفٌ وَمَتَى مِنْ قَلْبِيَا
- (۴) أَنَا مِتُّ مَرَّةً قَيْدَ الْفَنَاءِ
أَنَا مَرَّ الْمَوْتِ قَبْلًا وَالْعَدَمِ
- (۵) فَمَعَ اللَّهُ حَقِيقِيًّا أَنَا
أَبَدًا لَا أَكْبُرُ حَتَّى الْبَدَنِ
- (۶) بَعْدَ تِلْكَ الْمِخْنَةِ مَنْ يَذْهَبُ
يَضَعُ الرِّجْلَ بِطُوعٍ وَاخْتِيَارٍ
- أَنْ لَهَا الْمَسْأَلُ أَنَا يَفْسِلُ
خَصٌّ .. فَلْتَمَضِي مَعِيَ الْحَالُ لَهَا ..
خَلَيْتُ دَوْمًا بِقَيْدِ الْكَسَلِ
.. حَالًا الْمَضْنَى وَمَا مِنْ إِقْتِدَارِ ..
ذَهَبَ الْجُزْمُ وَمَا مِنْ عِنْدِهِ
رَاحَ ذَاكَ الْخَوْفُ وَالْحَرُّ بِهَا
ثُمَّ عُدْتُ ثَانِيًا فِي ذِي الدُّنَا
ذُقْتُ لَا قَيْتُ الْخُطُوبَ وَالْأَزْمَ
تُبْتُ مِنِّي التَّوْبَةَ رَغَمَ الْعَنَا
تَغْدُرُ الرُّوحُ .. وَلَا أَخْشَى الْمِحْنَ ..
مَرَّةً أُخْرَى وَأَنَا يَرْغَبُ
جَانِبَ التَّهْلُكَةِ غَيْرُ الْجَمَارِ

- (۱) جز تو دلا کی نمی خواهد دلش
(۲) گفت رورو دست من بیکار شد
(۳) بادل خود گفت کز حد رفت جرم
(۴) من بمردم یک ره و باز آمدم
(۵) توبه کردم حقیقت با خدا
(۶) بعد ازین محنت کرا بار دگر
- که بمالد یا بشوید با گلش
وین نصوح تو کنون بیمار شد
از دل من کی رود آن ترس گرم (۱)
من چشیدم تلخی مرگ و عدم
نشکنم تا جان شود از تن جدا
پا رود سوی خطر الا که خر

(۱) گرم بضم اول و سکون ثانی و میم - غم و اندوه و زحمت (برهان قاطع) -

فی بیان من تاب وندم ثم نسی ذلك الندم منه وما ذكر ما امتحنه و تاب
منه ووقع فی الخسر الابدی و صار مصداق المثل (من جرب المجرب
حلت به الندامة) ولان توبته كانت بلا ثبات ولم يصل له مدد من الحق
تعالی و صار مثل الشجرة اللتی مالها اصل و شاقفة

- (۱) كَانَ قَصَّارٌ حِمَارًا وَجَدَا ظَهَرَهُ الْمَجْرُوحُ وَالْبَطْنُ غَدَى
خَالِيًا دَوْمًا وَكَانَ الْبَدَنُ لَهُ مُضْنَى بِالْعَنَّا مُمْتَحَنُ
(۲) وَسَطَ الْوَعْرِ الْمَلِيٍّ بِالْحَجَرِ مَا بِهِ نَبْتُ وَمَاوَى وَمَقَرُ
يَوْمُهُ وَالذَّلِيلُ مِنْ غَيْرِ عَلَفَ مَا لَهُ مِنْ مَلْجَأٍ .. قَبِدَ التَّلَفَ ..
(۳) وَلَا جَلَّ الْأَكْلُ لَمْ يُوْجَدْ هُنَاكَ مَا سَوَى الْمَاءِ الْحِمَارُ ذَا لِذَاكَ
كَانَ فِي يَوْمٍ وَ لَيْلٍ بِامْتِحَانٍ وَاضْطِرَابٍ .. لَهُ أَوْدَى كُلُّ آن ..
(۴) فِي الْحَوَالِي لَهُ كَانَتْ مَقْصَبُهُ وَبِهَا الْأَجْمَةُ كَانَتْ مُرْهَبُهُ
حَلَّ فِيهَا الْأَسَدُ الْغَضْبَانُ مَنْ عُمَرَهُ الصَّيْدُ لَهُ شُغْلٌ وَفَنُ

در بیان کسی که توبه کند و پشیمان شود و باز آن پشیمانی را فراموش
و آزموده را بیاد ناید و در خسارت افتد که (من جرب المجرب حلت به
الندامة) و چون توبه او ثبات نباشد و از حق مدد نرسد
چون درخت بی بیخ بود

- (۱) گازری بود و مرا و را یک خری پشت ریش اشکم تهی تن لاغری
(۲) در میان سنگلاخ بی گیاه روز تا شب بی نوا و بی پناه
(۳) بهر خوردن غیر آب آنجا نبود روز و شب خبر بد دران کور و کبود
(۴) آن حوالی نیستان و بیشه بود شیر بود آنجا که صیدش پیشه بود

- (۱) مَعَ فِيلٍ فَحَلٍ شَبَّتْ لِلْأَسَدِ
حَرْبٌ .. الْغَوَاةَ جَرَّتْ وَالنَّكَدُ.. (۱)
- عَجَزَ ذَا الْأَسَدِ فِيهَا وَعَنْ
صَيْدِهِ الْفِيلَ .. وَلِلْسِلْمِ رَكْنٌ ..
- (۲) مُدَّةٌ ظَلَّ بِذَا الضَّعْفِ يَلَا
صَيْدِ الْوَحْشِ لِذَا مَا أَكَلَا
- مِنْ طَعَامِ الضَّخْوَةِ لَا فِي نَصِيبِ
بَقِيٍّ مِمَّا بِهِ اللَّيْثُ أُصِيبِ
- (۳) حَيْثُ أَنَّ الْبَاقِيَ مِنْهُمْ أَكَلِ
مِنْ طَعَامٍ لَهُ شَبَعًا قَدْ فَضَلَ
- وَقَعُوا فِي الضِّيقِ كَثْرًا وَالنَّكَدِ
إِذْ غَدَى فِي السُّقْمِ وَالْجُرْحِ الْأَسَدِ
- (۴) تَعْلِمًا قَدْ أَمَرَ ذَاكَ الْأَسَدِ
أَنْ حِمَارًا لِي صَدَّ .. حَالًا يَجِدُ ..
- (۵) لَوْ حِمَارًا تَجِدُ جَنْبَ الْخَضِرِ
فَعَلَيْهِ الرُّقِيَّةُ أَقْرَأُ بِالْأَثَرِ
- (۶) أَنَا مِنْ لَحْمِ الْحِمَارِ لَوْ أَجِدُ
قُوَّةً مِنْ بَعْدِ هَذَا إِنْ أَرِدُ
- دَائِمًا أَصْطَادُ صَيْدًا آخَرًا
.. وَبِهِ أَغْدُو الْقَوِيَّ الظَّافِرًا ..

(۱) اراد بالفيل الفعل الرجل المتشرع والذي يطلب الشرع الناقص لصدور افعال خارجة عن الشرع منه و اراد بالاسد صاحب الشيخ الناقص (كذا قاله في المنهج القوي) -

- (۱) شیر را با پیل نر جنگ اوفتاد
خسته شد آن شیر و مانند از اصطیاد
- (۲) مدتی و مانند زان ضعف از شکار
بینوا مانند دد از چاشتخوار
- (۳) زانکه باقی خوار شهر ایشان بدند
شیر چون رنجور شد تنگ آمدند
- (۴) شهر یک روپاه را فرموده رو
مرخری را بهر من صیاد شو
- (۵) گر خری یابی بگرد مرغزار
روفسونش خوان فریبانش بیار
- (۶) چون بیابم قوتی از لحم خر
پس بگیرم بعد از آن صید دگر

- (۱) قَلِيلًا آكُلُ الْبَاقِي لَكُمْ وَأَكُونُ السَّبَبَ فِي رِزْقِكُمْ
 (۲) لِي ثَوْرًا أَوْ حِمَارًا اسْأَلِ وَكَمَا تَدْرِي لَيْتَكَ الْحِيلِ
 (۳) قُلْ وَمِنْ ذَاكَ الْكَلَامِ الْحَسَنِ وَيَتْلَكَ الْحِيلِ فِي الزَّمَنِ
 فَمِنْ الرَّأْسِ لَهُ الْعَقْلَ أَخْرِجْ لِهَذَا اسْحَبْهُ وَمِنْ يَ يَ جِي

فی بیان تشبیه القطب العارف الواصل فی اجراء واعطاء الخلق من
 قوة المغفرة والرحمة على مراتب بان یمنحه الحق الهما ان یمجرى
 عليهم روائ رحمة وتمثیل القطب بالسباع الملتی تحت یدہ بانهم
 من اجرائه على وفق مراتب قربهم من السبع وليس المراد من القرب
 القرب المکانی الجسمانی بل القرب الصفتی الروحانی و تفصیل
 هذا القرب كثيرة واللّٰه الهادی

- (۴) أَسَدُ ذَا الْقُطْبُ وَالصَّيْدَ يَجِدُ شُغْلُهُ كَانَ بِهِ الْعَمَرُ اجْتَهَدَ
 مَنْ بَقِيَ مِنْ ذَا الْوَرَى بَاقِي الطَّعَامِ لَهُ كَانَ الْأَكِلَ وَفَقَ الْمَرَامَ

- (۱) اندکی من میخورم باقی شما من سبب باشم شما را درنوا
 (۲) یا خری یا گاو بهر من بجو زآن فسونهائی که میدانی بگو
 (۳) از فسون و از سخنهاى خوشش از سرش بیرون کن و اینجا کشش

تشبیه کردن قطب که عارف واصلت در اجراء دادن خلق از قوت
 مغفرت و رحمت بر فراقی که حقش الهام دهد و تمثیل شیر که اجرا خوار
 و باقی خوار ویند بر مراتب قرب ایشان بشیر نه قرب مکانی بلکه قرب
 صفتی و تفصیل این بسیار است واللّٰه الهادی

- (۴) قطب شیر و صید کردن کار او باقیان این خلق باقی خوار او

- (١) بِرِضَاءِ الْقُطْبِ قَدَرَ الْقُوَّةُ جَدَّ وَاعْمَلْ كَثِي يَهْذِي الْقُدْرَةَ (١)
 (٢) يَجِدُ الْقُوَّةَ وَالْوَحْشَ يَصِيدُ فَإِذَا مَا ضَوِيَ الْخَلْقُ الْعَدِيدُ
 حُرِمَ الرِّزْقُ فَرِزْقُ الْعَقْلِ كَانَ كُلُّهُ بِالْكَفِّ لِلْعَقْلِ يُصَانُ
 (٣) حَيْثُ وَجْهُ الْخَلْقِ بَاقِي مَا أَكَلَ أَكَلَ أَحْفَظْ ذَا كَثِيرًا لَوْ وَصَلَ
 لَوْ لَكَ الْقَلْبُ إِلَى الصَّيْدِ تَزَعُ .. وَبِهِ زَادَ غَرَامًا وَ وَلَعُ ..

(١) ای حتی بقوی القطب و یصطاد وحوش الرحمة و تأکل انت من فیضه الالهی -
 قال القاشانی فی اصطلاحاته القطب الواحد الذی هو موضع نظر الله تعالی من العالم
 فی کل زمان و هو علی قلب اسرافیل فعلی هذا فی کل عصر قطب الاقطاب هو الذی یدور علی
 حقیقة جمیع العالم العلوی والسفلی بقواه الروحانیة وذاته فیما بین جمیع الاشیاء عقل مدبر و روح
 معبر تهتدی الملائكة بیره و تتنور الافلاك بنوره -

- (١) تا توانی در رضای قطب کوش تا قوی گردد کند صید وحوش (١)
 (٢) چون برنجد بینوا گردد خلق کز کف عقلست جمله رزق خلق
 (٣) زانکه وجه خلق باقی خورد اوست این نگه دار ار دل تو صید جوست

(١) راجع بقطب اضافه بر آنچه از اصطلاحات قاشانی عبری در ذیل نقل شده بصفحه
 ١١٥ جزء ٥ شرح بحر العلوم رجوع نمائید -

- (۱) هُوَ كَالْعَقْلِ كَأَعْضَاءِ الْبَدَنِ
 كَانَ ذَا الْخَلْقِ .. وَلِلْعَقْلِ رَكْنٌ ..
 تَابِعُ لِلْعَقْلِ تَدْبِيرُ الْبَدَنِ
 .. وَبِهِ لَزُ مُدَاماً فِي قَرْنٍ ..
 (۲) إِنْ ضَعِفَ الْقُطْبُ دَوَّماً لِلْجَسَدِ
 كَانَ لَا لِلرُّوحِ .. مَا فِيهِ وَرَدٌ ..
 فِي السَّفِينِ الضَّعْفُ كَانَ بِالْمَثَلِ
 لَا يَنْوَحُ .. فَهُوَ الْأَسْمَى الْأَجَلُ ..
 (۳) ذَلِكَ الْقُطْبُ الَّذِي دَارَتْ عَلَيْهِ
 ذَاتِهِ الْأَفْلَاكُ كَلًّا وَالْمَلَأُ

- (۱) او چو عقل و خلق چون اعضای تن
 بسته عقلست تدبیر بدن (۱)
 (۲) ضعف قطب از تن بود از روح نی
 ضعف درکشتی بود در نوح نی
 (۳) قطب آن باشد که گرد خود تند
 گردش افلاک گرد او بود (۲)

(۱) سبزواری صفحه ۴۸۴ بدانکه روح الهی آدبی و عقل او سلکی و نور اسپهبدی است صاحب خدم و حشم که همه قوای طبیعی و مدرکه و عاقله مسخر اویند و در هر بدنی هر چه هست آثار روح است و آنچه از فاعلهای طبیعی و حسی و عقلانی صادر میشود از آن نور اسپهبد است و سیفرماید بافصح از زبان قال که ایتها الغاذیه تغذی باذنی و ایتها الباصرة ادرکی باذنی و ایتها العاقله تعقلی بقوتی و قس چه همه اشراقات اویند و در قطب که کلیت دارد و عقل کلی است نسبت به همه قوای نباتات و حیوانات و غیر اینها چنین است الحمد لله الذی خلق الانسان و خلق من فضالته سایر الاکوان و چگونه چنین نباشد و همه ظل اویند و او ظل حق است و قوای او که مسخر اویند با آن قوای در آنجهانها یکی است چون اصل و فرع و دیگر آنکه اعتنا باستشعار است و او را نهایت استشعار و استحضار است —

(۲) سبزواری صفحه ۳۸۴ نفس کل گرد عقل کن بگرد و عقل کل گرد واجب الوجود و واجب را سکون بحت است پس قطب را باعتبار مقام عقلیت حرکت است گرد باطن ذاتش و باطن را سکون محض است و قطب صوریرا نیز سکونست چه قطب فلک نقطه است که مرکز مدارات آنست که قطب جنوبی و شمالی باشد و همه نقاط سفروضه در فلک متحرکند مگر آن دو نقطه —

- (۱) اَعْطِهِ النَّصْرَ بِتَرْمِيمِ السَّفِينِ
 لَوْ غُلَامًا خَصَّ وَالْعَبْدَ لَهُ
 (۲) نُصْرَةٌ مِنْكَ بِكَ تَزْدَادُ لَا
 قَالَ مَا أَنْ تَنْصُرُوا اللَّهَ لَكُمْ
 (۳) كُنْ كَمِثْلِ الثَّعْلَبِ الصَّيْدُ خِذْ
 كَيْ يَذَا الْأَفْ صَيْدٍ بِالْعَوْضِ
 (۴) وَكَمِثْلِ الثَّعْلَبِ صَيْدُ الْمُرِيدِ
 (۵) صَيْدُهُ الْأَمْوَاتَ كَانَ لَوْ إِلَيْهِ
 عَادَ فِي الْبُسْتَانِ قَدْ صَارَ الدَّرَنْ
- خَلَّهُ صِرٌّ .. وَلَهُ نِعَمَ الْمُعِينِ ..
 أَنْتَ كُنْتَ .. بِكَ زَادَ الْوَلَهُ ..
 فِيهِ فَالْحَقُّ بَذَا جَلَّ عَلَا (۱)
 كَانَ ذَا النَّصْرُ بَدَى دَوْمًا بِكُمْ
 وَالْفِدَا كُنْ وَلَهُ الرُّوحَ انْبِذْ
 تَأْخُذْ مِنْهُ تَفُوزُ بِالْعَرْضِ
 ذَا لِأَنَّ الضَّيْعَ الصَّغْبَ الْمُرِيدِ
 مَيْتًا تَسْحَبُ فَالْحَيَّ لَدَيْهِ
 نَبْتًا النَّامِي .. وَالزَّاهِي الْحَسَنَ .. (۲)

(۱) الاية في سورة محمد (ص) ان تنصروا الله ينصركم -

(۲) ای ولو اتيت لحضور الشيخ بالصيد الميت لكن ذاك الصيد الميت مع كونه ميتاً ببركة الشيخ يعود حياً لقبول الله تعالى لان الجرك وهو السرقين في الپاليز يفتح الباء الفارسية وهو البستان يكون نابتاً أى ينبت البقول في البستان بسبب السرقين -

- (۱) یارئی ده در مرمت کشتیش
 (۲) یاریت در تو فزاید نی درو
 (۳) همچو روبه صید گیر و کن فدیش
 (۴) روبهانه باشد آن صید مرید
 (۵) مرده پیش او کشی زنده شود
- گر غلام خاص و بنده گشتیش
 گفتم حق ان تنصروا الله تنصروا
 تا عوض گیری هزاران صید پیش
 مرده گیر و صید کفتار مرید
 چرك در پالیز روینده شود

اطاعة الثعلب للاسد وذهابه نحو الحمام

- (١) عِنْدَ ذَا الثَّعْلَبِ قَالَ لِلْأَسَدِ أَخِيدُمْ وَالْحَيْلَ أَتَى بِجَدِّ
كَثْرَةَ وَاللَّبُّ مِنْهُ أَقْلَعُ مَا يُوسَعِي الْمَكْرَ مَعَهُ أَصْنَعُ
(٢) رُقِيَّةً وَالْمَكْرُ قَدْ كَانَا لِيَا عَمَلًا إِنِّي مُدَامًا شُغْلِيَا
قِصَّةَ أَحْكِي وَمِنْ رَحْبِ الطَّرِيقِ أَخْرِجُ .. أَمْنَعُ عَنْ أَهْلِ الطَّرِيقِ ..
(٣) خَفَّ سَمَتَ النَّهْرِ مِنْ رَأْسِ الْجَبَلِ رَاكِضًا ذَاكَ الْحِمَارَ الْمُبْتَدِلَ
(٤) وَالنَّحِيفَ وَجَدَ أَدَى السَّلَامِ لَهُ بِالْحُبِّ قَرِينُ وَالْغَرَامِ
وَأَمَامًا نَحْوَ ذَا الدَّرْوِيشِ سَارَ وَالْبَسِيطِ الْقَلْبَ ضَعْفًا وَانْكِسَارَ
(٥) قَالَ كَيْفَ حَالُكَ فِي الْقَفْرِ ذَا مَنْ هُوَ الْيَاسُ قَدْ جَرَّ الْأَذَى
وَسَطَ الْقَفْرِ الْعَالِيَّ بِالْحَجَرِ فِي مَحَلٍّ يَبْسُ زَادَ كَدَرُ
(٦) فَالْحِمَارُ قَالَ لَوْ فِي الْأَلَمِ وَالشَّجَى أَوْ أَنِّي فِي إِرَمِ
قِسْمَةُ الْحَقِّ لِي كَانَتْ أَنَا شَاكِرٌ دَوْمًا وَفِي قَيْدِ الْهَنَاءِ

اطاعات روباه شیر را و روانه شدن و دیدن خر

- (١) گفت روبه شیر را خدمت کنم حیلها سازم ز عقلش برکنم
(٢) حیلها و افسون گری کار منست کار من دستان و از ره بردنست
(٣) از سر که جانب جو می شتافت آن خر مسکین لاغر را بیافت
(٤) پس سلاسی گرم کرد و پیش رفت پیش آن ساده دل درویش رفت
(٥) گفت چونی اندرین صحرای خشک در میان سنگلاخ جای خشک
(٦) گفت خر گر در غمم گر در ارم قسمتم حق کرد و من زان شاكرم

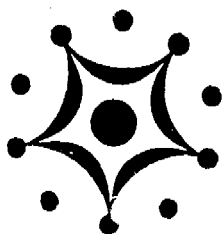
(۱) أَنَا فِي خَيْرٍ وَشَرٍّ لِلْحَبِيبِ أَشْكُرُ مَا لِي يَرْضَاهُ يَطِيبُ
 حَيْثُ أَنْ مِنْ أَقْبَحِ الْأَقْبَحِ كَانَ فِي الْقَضَاءِ فَيَبِي مَا لَمْ هَانَ
 (۲) إِذْ هُوَ الْقَسَامَ كَانَ الْكُفْرَ قَدْ صَارَتْ الشَّكْوَى لِمَا رَامَ يَجِدُ
 وَجَبَ الصَّبْرُ بِكُلِّ مُفْضِلَةٍ ذَا لِأَنَّ الصَّبْرَ مِفْتَاحُ الصِّلَةِ
 (۳) كُلُّ مَنْ كَانَ سِوَى الْحَقِّ الرَّقِيبُ عَدُوٌّ وَالْخَصَمُ هُوَ كَانَ الْحَبِيبُ
 وَمَعَ الْخَصَمِ مِنَ الْحُبِّ مَتَى رَأَيْتِ الشَّكْوَى بِهَا اللَّوْمُ أَتَى..
 (۴) هُوَ مَا أُعْطِيَ لِي الْمَذْقَ الْعَسَلُ لَا أُرُومُ الشُّكْرُ لِي مِنْهُ حَصَلُ
 إِذْ لِكُلِّ نِعْمَةٍ كَانَ قَرِينُ أَبْدَأْ غَمٌ .. لَهَا ضِدًّا يَبِينُ ..

زانکه هست اندر قضا از بد بتر
 صبر باید صبر مفتاح الصلہ
 باعدو از دوست شکوت کی نکوست
 زانکه هر نعمت غمی دارد قرین

(۱) شکر کردیم دوست را در خیر و شر
 (۲) چونکه قسام اوست کفر آمد گله
 (۳) غیر حق جمله عدوند اوست دوست
 (۴) تا دهد دوغم نخواهم انگبین

(۱) پیش از این بیت هفت بیت دیگر در نسخه لکناهور اضافیست بر نسخه المنهج القوی

و بظاهر الحاقیست —

حکایه رؤیه حمار سقاء فی اصطبل خاص افراساً عربیه و تمنیه
تلك الدولة و فی موعظته بان التمنی لا ینبغی ان یتكون الا بالمغفرة والعناية
ولو فرضا رأى مائة لون تعب فاذا حصلت له المغفرة كلها تحلو و باقى
كل دولة لم تمنحها بالتجربة و تمنهاها قرينة لتعب لا تراها كما انه من كل
فخ تظهر الحبة و یخفی الفخ و انت بقیت فی هذا الفخ تمنی انك
لم تقع فی هذا الفخ و تقول لیتنی لم اك فيه ومع تلك الحبوب
رحت منه و تظن تلك الحبوب بالافخ

- (۱) كَانَ سَقَاءٌ حِمَارًا وَجَدَا وَ مِنْ الْمِحْنَةِ كَالْقَوْسِ غَدَى
(۲) ظَهَرَهُ مِنْ ضَغْطِ الْحِمْلِ الثَّقِيلِ جُرْحُهُ عَشْرًا غَدَى دَوْمًا عَلِيلٌ
عَاشِقُ طُلَّابٍ يَوْمَ مَوْتِهِ أَبَدًا لَوْ جَاءَ قَبْلَ وَقْتِهِ
(۳) آيْنٌ لَا آيْنَ الشَّعِيرُ مِنْهُ كَانَ هُوَ تَبْنًا يَابِسًا لَيْسَ بِأَنْ
يَشْبَعُ فِي الْعَقَبِ الْجُرْحُ الشَّدِيدِ كَانَ فِيهِ الْعُمَرُ وَالسَّيْخُ الْحَدِيدُ

حکایت دیدن خر را سقائی اسپان بانوای تازی را در آخور
خاص و تمنا بردن او آن دولت را و در موعظه آن که تمنا نباید برد الا
به مغفرت و عنایت که اگر چه صد لون رنجی رسید چون لذت مغفرت بود
همه شیرین شود باقی هر دولتی که آن را ناآزموده تمنای بری با آن
رنجی قرینست که آن را نمی بینی چنانکه از هر دامی دانه پیدا بود
فخ پنهان تو درین يك دام مانده تمنای بری کاشکی با آن دانه
رفتگی پنداری که دانه های بی دامست

- (۱) بود سقائی مر او را یک خری گشته از محنت دوتا چون چنبری
(۲) پشتش از بار گران ده جای ریش عاشق و جویای روز مرگ خویش
(۳) جو کجا از کاه خشک او سیر نی در عقب زخمی و میخ آهنی

- (۱) سَائِسُ الْإِصْطَبِلِ لَمَّا أَنْ نَظَرَ
 حَيْثُ مَعَ رَبِّ الْجِمَارِ الْخَلَّ كَانَ
 (۲) سَلَّمَ الْحَالَ لَهُ مِنْهُ سَلَّمَ
 (۳) عَادَ مِثْلَ الدَّالِ مَحْنِيًّا فَقَالَ
 مَعَ تَقْصِيرِي فَذَا الْمَسْدُودُ فَمَ
 (۴) قَالَ كَمْ يَوْمٍ لِي أَوْدِعَهُ لِأَن
 (۵) يَجِدُ فَهُوَ الْجِمَارُ سَلَّمَ
 وَسَطَ الْإِصْطَبِلِ لِلْسُلْطَانِ قَدْ
 (۶) فَالْجِمَارُ نَظَرَ كَمْ مَرَكَبٍ
 كَانَ مَعَ ذَوْقٍ قَوِيًّا كَالْحَدِيدِ
- لَهُ جَاءَ الرَّحْمُ مِنْهُ بِالْأَثَرِ (۱)
 فَعَلَيْهِ هُوَ حُبًّا وَحَنَانِ
 أَنْ لِمَهُ هَذَا الْجِمَارُ بِالْعِلَلِ
 لَهُ مِنْ دَرُوشَةِ بِي ذَا الْوَبَالِ
 مِنْ شَعِيرٍ لَمْ يَجِدْ .. إِمَّا أَلَمْ ..
 قُوَّةً فِي اسْطَبِلِ سُلْطَانِ الزَّمَنِ
 لَهُ ذَا الْمَمْلُوءِ رَحْمًا كَرَمًا
 وَضَعَ بِالْمَرْبِطِ إِذْ ذَاكَ شَدَّ
 كُلُّ سَمْتٍ مِنْ جَوَادِ عَرَبِي
 وَسَمِينًا بِمَزَايَاهُ جَدِيدَ

(۱) قال في المنهج القوى اراد بالسبع الحاكم الضالم و بالشعلب الشيطان وبالجمار الاحمق -

ناشنای صاحب خر بود مرد
 کزچه این خر گشته دوتا همچو دال
 که نمی یابد جو این بسته دهن
 تا شود در آخور شه زورمند
 در میان آخور سلطانش بست
 با نوا و فربه و خوب و جدید

(۱) میر آخور دید اورا رحم کرد
 (۲) پس سلامش کرد و پرسیدش ز حال
 (۳) گفت از درویشی و تقصیر من
 (۴) گفت بسپارش بمن تو روز چند
 (۵) خر بدو بسپرد آن رحمت پرست
 (۶) خر بهر سو مرکب تازی بدید

- (۱) كُلُّ مَا مِنْهَا مَحَلُّ الْأَرْجُلِ
وَلَهَا التَّبْنُ يَوْقَتِ وَالشَّعِيرُ
(۲) نَظَرَ حَكًّا وَتَمْرِيفًا وَقَعَ
رَأْسُهُ وَالْفَمَ يَا رَبُّ مَجِيدُ
(۳) أَفَلَا مَخْلُوقَكَ كُنْتُ أَنَا
مِمَّ فِي الْمِخْنَةِ صِرْتُ وَالنَّحِيفُ
(۴) فَبَلِّغْنِي أَنَا مِنْ صَعْبِ الْأَلَمِ
لِي فِي الْبَطْنِ فَنِّي كُلِّ نَفْسٍ
(۵) حَالُ ذِي الْأَفْرَاسِ فِي ظِلِّ الصَّفَا
(۶) قَدْ خُصِصْتُ بَغْتَةً صَوْتُ الْجِلَادِ
- كُنِسَ رُشَ بِمَاءٍ .. يَنْجَلِي ..
جَاءَ بِالْوَقْتِ كَثِيرًا وَيَسِيرُ
ثُمَّ لِلْأَفْرَاسِ فِي الْحَالِ رَفَعُ
قَالَ فَعَالٌ لِكُلِّ مَا تُرِيدُ
هَبْ حِمَارًا لِي جَعَلْتَ فِي الدُّنَا
ظَهْرِي الْمَجْرُوحُ مَهْزُولٌ مَخِيفُ
لِي فِي الظَّهْرِ وَمِنْ جُوعٍ أَلَمُ
أُرَتَجِي الْمَوْتَ وَعَزَّ مُلْتَمِسُ
ذَا وَمِمَّ أَنَا فِي هَذَا الْجَفَا
رَفَعَ الْأَفْرَاسُ فِي الْوَقْتِ يُرَادُ

- (۱) زیر پاشان روفته آبی زده
(۲) خارش و مالش بر اسبانرا بدید
(۳) نی که مخلوق توأم گیرم خرم
(۴) شب ز درد پشت و از جوع شکم
(۵) حال این اسبان چنین خوش بانوا
(۶) ناگهان آوازه پیکار شد
- که بوقت و جو بهنگام آمده
پوز بالا کرد کای رب مجید
از چه زار و پشت ریش و لاغرم
آرزومندم بمردن دمبدم
من چه مخصوصم بتعذیب و بلا
تازیان را وقت زین و کار شد

- (۱) سَرَجُهَا وَالْعَمَلُ جُرْحُ السِّهَامِ
وَيَكُلُّ طَرْفٍ فِيهَا النِّصَالُ
(۲) أَيْضًا الْاِفْرَاسُ تِلْكَ رَجَعَتْ
وَسَطَ الْأَصْطَبِلِ جَرْحِي لَلْقَفَا
(۳) وَلَهَا الْأَرْجُلُ كُلًّا بِالْحِبَالِ
كُلُّ بَيْطَارٍ يَجْنِبُ آخِرِ
(۴) وَهُمْ الْأَبْدَانُ مِنْهَا يُضْمَعُونَ
كَيِّ بِذَا لَا تُصْلَمِنْ تِلْكَ الْجُرُوحُ
(۵) فَالْحِمَارُ نَظَرَ تِلْكَ وَقَالَ
أَنَا بِالْعَافِيَةِ وَالصَّفْوِ ذَا
(۶) أَنَا مِنْ ذَا الْحَظِّ وَالْجُرْحِ الْقَبِيحِ
كُلُّ مَنْ عَافِيَةٍ قَدْ طَلِبَا
- لِلْعَدُوِّ حَمَلَتْ قَيْدَ السَّقَامِ
دَخَلَتْ زَادَتْ جُرُوحًا وَوَبَالَ
مِنْ مَحَلِّ الْحَرْبِ كُلًّا وَقَعَتْ
.. وَبِهَا الدَّاءُ عَلَى الدَّاءِ ضَفَى ..
أَوْثَقُوا .. غَصَّتْ سِهَامًا وَنِبَالَ ..
وَقَفَ صَفًّا بِحُكْمٍ قَاهِرِ
بِالْمَوَاسِي اللَّحْمُ مِنْهَا يَقْطَعُونَ
يُخْرِجُونَ وَيُدَاوُونَ الْقُرُوحُ
دَائِمًا يَا رَبِّي يَا ذَا الْجَلَالِ
رَاضِيًا صِرْتُ لِي طَابَ الْأَذَى
ذَلِكَ فِي ضَجْرِ لِي الْعَيْشُ مَلِيحُ
تَرَكَ الدُّنْيَا وَفِيهَا رَغْبًا

رفت پیکانها در ایشان سو بسو
اندر آخور جمله افتادند ستان
نعلبندان ایستاده بر قطار
تا برون آرند پیکانها ز ریش
من بصفو و عافیت دارم صفا
هر که خواهد عافیت دنیا بهشت

(۱) زخمهای تیر خوردند از عدو
(۲) از غزا باز آمدند این تازیان
(۳) پایهایشان جمله بسته با نوار
(۴) می شکافیدند تنهایشان بنیش
(۵) آن خر آن را دید و می گفت ای خدا
(۶) زان نوا بیزارم و زان زخم زشت

جواب الثعلب للحمار

- (۱) بِالْجَوَابِ الثَّعْلَبُ الرِّزْقُ الْحَلَالُ قَالَ فَرَضُ بَغْيِهِ لِلْإِمْتِثَالِ (۱)
 (۲) وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ الْحَقُّ جَعَلُ أَمْرًا الْفَرَضُ لِكَيْ عِنْدَ الْعَمَلِ
 أَبَدًا لَا يَلْزَمُ الْغَضَبُ كَمَا يَلْزَمُ لِلنَّمْرِ .. تَلْقَى نَدْمًا ..
 (۳) فَعَلَى الرِّزْقِ النَّبِيُّ ذَكَرًا يَا فَتَى بَابُ وَدَّوْمًا سُكْرًا (۲)
 (۴) وَعَلَى الْبَابِ غَدَى الْقِفْلُ لَنَا وَالْحِرَاكُ وَالذِّهَابُ فِي الدُّنَا
 وَالْمَجِيءُ كَانَ مِفْتَاحَ الْحِجَابِ ذَاكَ وَالْقِفْلُ بِهِ تَلْقَى الْغَلَابُ
 (۵) يَسُوى الْمِفْتَاحُ ذَا الْبَابِ أَبَدُ لَنْ يَرَى الْمَفْتُوحَ .. مَنْ جَدَّ وَجَدَّ ..
 لَمْ تَكُ السُّنَّةُ لِلَّهِ بِأَنْ يَهَبَ الْخُبْزَ .. لِلْطُّفِّ وَلِمَنْ ..

(۱) قال النبي ص الباب سكر على الرزق وعلى الباب قفل حسب قوله تعالى (وما من دابة الا على الله رزقها) وقالوا اطلبوا الارزاق من اسبابها وقالوا ابواب الارزاق مقفولة والحركة مفتاحها - (۲) الاية فى سورة الجمعة يا ايها الذين آمنوا اذا نودى للصلاة من يوم الجمعة فاسعوا الى ذكر الله وذروا البيع ذلك خير لكم ان كنتم تعلمون فانتشروا فى الارض وابتغوا من فضل الله -

جواب روباه به خر

- (۱) گفت روبه جستن رزق حلال فرض باشد از برای امتثال
 (۲) وابتغوا من فضل حق کرده است امر تا نباید غصب کردن همچو نمر
 (۳) گفت پیغمبر که بر رزق ای فتی در فرو بسته و بر در قفلها
 (۴) جنبش و آمد شد ما واكتساب هست مفتاحی بر آن قفل و حجاب
 (۵) بی کلید این در گشادن راه نیست بی طلب نان سنت الله نیست

جواب الحمار للشعالب

- (۱) قَالَ مِنْ ضَعْفٍ لَكَ بِالْإِتْكَالِ ذَا وَلَوْلَاهُ فَمَنْ فِي كُلِّ حَالٍ
لَكَ رُوحًا مَنَحَ الْخُبْزَ مَنَحَ أَيْضًا..الرَّدُّ لَكَ فِي ذَا اتَّضَحَ..
(۲) كُلُّ مَنْ قَدْ رَامَ نَجْحًا وَظَفَرُ وَلَهُ السُّلْطَانُ رَامَ فِي الْبَشَرِ
لُقْمَةُ الْخُبْزِ لَدَيْهِ يَا وَلَدَ لَا تَقِلُّ لَوْ هُوَ الصَّبْرُ وَجَدَ
(۳) فَذَوَاتُ الْأَرْبَعِ وَالْوَحْشُ قَدْ أَكَلُوا الرِّزْقَ جَمِيعًا لَا يَحْدُ
لَا هُمْ لِلْكَسْبِ آتَا قَفَلُوا لَا هُمْ لِلرِّزْقِ آتَا حَمَلُوا
(۴) كُلُّهَا الرِّزَاقُ وَهَابُ النِّعَمِ يَهَبُ رِزْقًا لِحُودٍ وَكَرَمِ
كُلٌّ فَرِدَ لَهُ خَلَى فِي الْأَمَامِ قِسْمَةً.. تَرْضِيهِ صَدَتْ لِلْحِمَامِ..
(۵) يَرِدُ الرِّزْقُ لِكُلِّ مَنْ طَلَبَ صَبْرًا التَّنْقِيبُ كَلًّا وَالتَّعَبَ
يَرِدُ مِنْ قِلَّةِ الصَّبْرِ لَكَا ..فَاتْرِكِ السَّعْيَ لِرِزْقِ هَمَّكَ..

جواب خر به روباه

- (۱) گفت از ضعف توکل باشد آن ورنه نان بدهد کسی کو داد جان
(۲) هر که جوید پادشاهی و ظفر لقمه نان کم نیاید ای پسر
(۳) دام و دد جمله همه آکال رزق نه پی کسبند و نی حامل رزق
(۴) جمله را رزاق روزی میدهد قسمت هریک به پیشش می نهد
(۵) رزق آید پیش هر که صبر جست رنج و کوششها ز بی صبری تست

جواب الثعلب للحمار

- (۱) بِالْجَوَابِ الثَّعْلَبُ قَالَ نَذَرُ كَثْرَةَ ذَا الْإِتْكَالِ لَوْ ظَهَرَ
وَقَلِيلًا كَانَ مَنْ بِالْإِتْكَالِ
(۲) فَعَلَى النَّادِرِ لَوْ دَارَ أَحَدُ
وَمَتَى كَانَ لِكُلِّ أَحَدٍ
(۳) فَالْقُنُوعُ حَيْثُ قَدْ قَالَ النَّبِيُّ
(۴) يَصِلُ مِنْ عِنْدِهِ كُلُّ أَحَدٍ
لَا تَطْرُقُ كَيْ لَا تَطِيحُ مِنْ عَلٍ
مَاهِرًا عُدَّ .. بِهِ جَدَّ فِعَالٌ ..
عُدَّ مِنْ جَهْلٍ لَهُ مِنْ غَيْرِ حَدٍّ
مِنْ طَرِيقٍ لِلْمَلِكِ الْمُهْتَدِي
أَنَّهُ الْكَنْزُ مَتَى الْكَنْزُ الْخَفِيُّ
حَدِّكَ أَغْرِفْ وَإِلَى الْأَعْلَى بِجَدٍّ
فِي الْوَبَالِ وَالْبَلَاءِ الْمُعْضِلِ

جواب روباه به خر

- (۱) گفت روبه آن توکل نادرست
(۲) گرد نادر گشتن از نادانیست
(۳) چون قناعت را پیمبر گنج گفت
(۴) حد خود بشناس در بالا میر
کم کسی اندر توکل ماهرست (۱)
هرکسی را کی ره سلطانیست
هرکسی را کی رسد گنج نهفت
تا نیفتی در نشیب شور و شر

(۱) سبزواری صفحه ۳۸۵ توکل وا گذاشتن امر است بمالک سلک وجود و عبارت دیگر
اورا وکیل گرفتن در همه اسور فاتحه وکیلا و توکل نه آنست که کسب و کار نکند بلکه کار
نه بیند و کار ساز نه بیند و اسباب را بسوزاند و همه جا قدرت او بلکه او بیند پس نباید ترک عمل
کرد بلکه باید عمل ندید پس آنکه عمل بین و سبب بین است تکلیف او گاه باشد که ترک
کسب و کار باشد و اما آنکه دیده خدا بینی دارد و خالص از تلوین و ستمکن در مقام استقامت
و تمکین باشد نسبت او بهمه علی السواء است و گاه باشد توکل را که وکیل گرفتن است در امر
خود سوء ادب داند که اسری داشته باشد لیکن باو وا گذاشته باشد که حسنت الابرار سیئات
المقربین و او در مقام تسلیم باشد کالمیت بین یدی الغسال وجود ندارد چه جای صفت و فعل —

جواب الحمار للشعلب

- (۱) قَالَ ذَا الْمَعْكُوسَ قُلْتَ إَعْلَمَ
مَا تَرَى مِنْ خَطْبٍ أَوْ مِنْ أْزَمٍ
كُلُّهَا لِلرُّوحِ تَأْتِي مِنْ طَمَعٍ
.. لَا سِوَاهُ فَهُوَ أَصْلُ الْجَزَعِ ..
(۲) بِالْقُنُوعِ أَبَدًا مَا مِنْ أَحَدٍ
يُوجَدُ الرُّوحَ لَهُ أَنَا فَقَدْ
وَمِنْ الْجِرْصِ لَهُ أَيْضًا أَحَدٌ
لَمْ يَكُ السُّلْطَانُ وَالْمَلِكُ وَجَدَ
(۳) هَا هُوَ الْخُبْزُ عَلَى الْأَرْضِ أَبَدٍ
لِلْكِلَابِ وَالْخَنَازِيرِ مُعَدٍ
مَا تَرَى هَذَا السَّحَابَ وَالْمَطَرُ
لَيْسَ مِنْ جُهْدٍ وَكَسْبٍ لِلْبَشَرِ
(۴) مِثْلَمَا أَنْتَ عَلَى الرِّزْقِ كَثِيرٍ
عَاشِقًا كُنْتَ لَهُ الْعُمَرُ تَصِيرُ
أَيْضًا الرِّزْقُ لِمَنْ رِزْقًا أَكَلِ
عَاشِقًا كَانَ وَودَّ لَوْ وَصَلَ

جواب خر به روباه

- (۱) گفت این معکوس میگوئی بدان
شور و شر از طمع آید سوی جان
(۲) از قناعت هیچ کس بی جان نشد
از حریصی هیچ کس سلطان نشد (۱)
(۳) نان ز خوگان و سگان نبود دریغ
کسب مردم نیست این باران و میغ
(۴) آنچنانکه عاشقی بر رزق و زار
هست عاشق رزق هم بر رزق خوار

(۱) شرح سبزواری صفحه ۳۸۵ قناعتی که پیغمبر فرموده القناعة کنز لا ینفد قناعت در امر دنیا است و در هوا جس نفس نه در امر عقبی و در استکمال چه باید همت عالی باشد و در هر کمال تخلق و تحقق سنطور باشد و از خدا بجز خدا نخواهد -

(۱) لَوْلَهُ لَمْ تَرْكُضْ أَنْتَ فَعَلِيْ
وَإِذَا مَا تَرْكُضُ الرَّأْسَ الْوَجْعُ
بَابِكَ جَاءَ سَرِيعاً عَجَلاً
لَكَ أَعْطَى وَبِكَ زَادَ الْجَزَعُ

فی بیان تقریر معنی التوکل و حکایت ذلک الزاهد الذی جرب توکل
واتی من وسط الباب خارج المدينة (ای ترک الاسباب والمدينة) وصار
من قوارع ممر الخلق بعيداً (ای من اطرافه الاربعة) ومکث فی لحف
جبل مهجوراً مفقوداً بعيداً فی نهاية الجوع وضع راسه علی حجر ونام
وقال فی نفسه توکلت علی خلقک السبب انت وعلی رزاقیتک انت
وانقطعت عن الاسباب لاری سبب التوکل

(۲) ذَلِكَ الزَاهِدُ هَذَا سَمِعَا
لِلنَّبِيِّ أَنْ يَقِينَا قَدْ سَعَى
لَكَ بِالرُّوحِ مِنَ الْحَقِّ الْأَجَلَ
رِزْقَكَ مِنْ دُونِ سَعْيٍ وَعَمَلٍ
(۳) إِنْ طَلَبْتَ أَنْتَ أَوْ لَمْ تَطْلُبِ
رِزْقَكَ يَأْتِي لَكَ بِالطَّلَبِ
رَاكِضاً فِي عَجَلٍ مِنْ عَشَقِكَ
فِي الْأَمَامِ فِي مَحَلٍّ عِنْدَكَ
(۴) لِامْتِحَانٍ ذَلِكَ الْمَرْءُ رَحَلَ
فِي الصَّحَارِي الْمُقْفِرَاتِ فِي جَبَلٍ

(۱) گر تو نشتابی بیاید بر درت
ور تو بشتابی دهد درد سرت

در تقریر معنی توکل حکایت آن زاهد که توکل را امتحان می کرد
وازمیان اسباب و از شهر بیرون آمد و از قوارع کارهای خلق دور شد
به بن کوهی مهجوری و مفقودی در غایت گرسنگی سر بر سنگی نهاد
و خفت و با خود گفت توکل کردم بر سبب سازی تو و رازقی تو
و از اسباب منقطع شدم تا به بینم سببیت توکل را

(۲) آن یکی زاهد شنید از مصطفی
که یقین آید بجان رزق خدا
(۳) گر تو خواهی ورنخواهی رزق تو
پیش تو آید دوان از عشق تو
(۴) از برای امتحان این مرد رفت
در بیابان نزد کوهی خفت و گفت

(۱) نَامَ فِي شَوْقٍ وَرَى أَنَّ أَنْظَرَا
لِيَصِيرَ الظَّنُّ لِي بِالرِّزْقِ فِي
(۲) قَيْرَوَانَ لِلطَّرِيقِ ضَيِّعَا
فَرَأَى الْمُتَمَتِّحَنَ ذَاكَ رَقَدَ
(۳) قَالَ هَذَا الرَّجُلُ هَذَا الطَّرَفُ
حَلَّ فِي الْقَفْرِ الطَّرِيقَ وَالْبَلَدَ
(۴) ذَا عَجِيبٌ هُوَ حَيٌّ أَمْ غَدَى
(۵) أَوْ عَدُوًّا قَصَدُوهُ وَعَلَيْهِ
لَهُمْ ذَاكَ الْكَبِيرُ مَا ذَكَرَ
(۶) أَبَدًا مَا حَرَّكَ الرَّأْسَ وَلَمْ
لِامْتِحَانٍ هُوَ أَيْضًا مَا فَتَحَ

رِزْقِي يَأْتِي كَمَا قَدْ ذَكَرَا
قُوَّةَ وَالْقَوْلَ فِيهِ أَقْتَفِي
وَلِسَمْتُ جَبَلَ قَسْرًا سَمِعَا
فِيهِ وَالرَّحْلَ مَعَ الزَّادِ فَقَدْ
لِمَهُ عُرْيَانًا عَنِ الْخَلْقِ انْحَرَفَ
لَهُ خَلَّى عَنْهُمَا مِمَّ ابْتَعَدَ
مَيِّتًا لَمْ يَخْشَ ذُبَابًا أَبَدًا
يَدُهُمْ مَسُوا.. وَكَمْ جَسُوا يَدَيْهِ..
مِنْ كَلَامٍ لَا وَلَا عَنْهُمْ تَقَرَّ
يُبْدِ تَحْرِيكًا لِمَا فِيهِ أَلَمْ
بَصَرًا.. فَالْحَالُ لَمَّا مَا اتَّضَحَ..

تا قوی گردد مرا در رزق ظن
سوی کوه آن مستحق را خفته دید
در بیابان از ره و از شهر دور
می نترسد هیچ از گرگ و عدو
قاصدا چیزی نگفت آن ارجمند
وا نکرد از امتحان هیچ او بصر

(۱) که به بینم رزق می آید بمن
(۲) کاروانی راه گم کرده رسید
(۳) گفت این مرد این طرف چو نیست عور
(۴) ای عجب مرده است یا زنده است او
(۵) آمدند و دست بروی می زدند
(۶) هم نجنبید و نجنبانید سر

- (۱) هُمْ قَالُوا ذَا الضَّعِيفُ مَنْ يَلَا
 (۲) سَكَنَتْ لَمَّتْ بِهِ الْخُبْزُ هُمْ
 أَحْضَرُوا حَتَّى يَصْبُونَ بِقَم
 (۳) عِنْدَ هَذَا الرَّجُلُ بِالْقَصْدِ قَدْ
 لِيرَى الصِّدْقِ هُوَ بِالْوَعْدِ ذَاكَ
 (۴) لَهُمُ الرَّحْمُ أَتَى أَنْ ذَا لِأَنْ
 فِيمَنْ الْجُوعِ غَدَى رَهْنَ الْفَنَّا
 (۵) فَيَسْكِينِ لَهُ الْقَوْمُ عَجَل
 (۶) فَتَحُوا الْخُبْزَ فِتَاتًا مَعَ طَعَامِ
 (۷) جَعَلُوا يَا قَلْبُ قَالَ هَبْكَ أَنْ
- مُنِيَّةٌ كَانَ الْجُوعُ نَزَلَا
 مَعَ قَدْرِ مِنْ طَعَامِ لَهُمْ
 لَهُ وَالْحُلُقُومِ يَشْفُونَ الْأَلَمَ
 أَلْصَقَ الْأَسْنَانَ بِالْبَعْضِ وَشَدَّ
 .. وَبِلَا شَكِّ يَصِيرُ وَارْتِبَاكَ ..
 كَانَ مَحْرُومًا وَفِي قَيْدِ الْأَفْنِ
 وَالْهَلَاكِ وَلَهُ الْمَوْتُ دَنَى
 أَتَوْا الْأَسْنَانَ كَلَّا يَوْجَلُ
 لَيْنٍ بِالضَّغْطِ فِي فِيهِ مُدَامِ
 تَسَكَّتْ فَالْسِرَّ كَمْ تَدْرِي عَلَنِ

- (۱) پس بگفتند این ضعیف بی مراد
 (۲) نان بیاوردند و دیگی از طعام
 (۳) پس بقاصد مرد دندان سخت کرد
 (۴) رحمتشان آمد که این بس بی نواست
 (۵) کارد آوردند قوم اشتافتند
 (۶) ریختند اندر دهانش شوربا
 (۷) گفت ای دل گرچه خود تن می زنی
- از مجاعت سکنه اندر او فتاد
 تا بریزندش بحلقوم و بکام (۱)
 تا به بیند صدق آن میعاد مرد
 در مجاعت هالک مرگ و فناست
 بسته دندانهایش را بشکافتند
 می فشردند اندرو نان پارهها
 راز می دانی و نازی می کنی

(۱) مَعَ هَذَا الْفَنَجِ تُبْدِي وَالِدَالِ أَنْتَ فَالْقَلْبُ لَهُ إِذْ ذَاكَ قَالَ
 أَعْلَمُ هَذَا وَبِالْقَصْدِ أَنَا قُلْتُ فَاللَّهُ الْعَظِيمُ الْبَدَنُ
 (۲) رَزَقَ وَالرُّوحَ لِي هَلْ إِمْتِحَانُ أَكْثَرُ مِنْ ذَا بِأَنَّ الرِّزْقَ كَانَ
 نَفْسُهُ نَحْوَ الَّذِينَ صَبَرُوا أَحْسَنَ يَأْتِي لَهُ مَا ابْتَدَرُوا

جواب الثعلب للحمار

(۳) لَهُ قَالَ الثَّعْلَبُ أَتُرِكَ ذَا الْخَبَرِ وَعَلَى الْكَسْبِ يُجْهَدُ مُعْتَبَرُ
 (۴) لِلْمَقْلِ اضْرِبْ لَكَ الْإِيْدِي وَهَبْ يَدَا اللَّهِ فَعَاوِنُ بِالطَّلَبِ
 وَاعْمَلِ الْكَسْبَ وَكُنْ عَوْنُ الصَّدِيقِ لَكَ وَارْفَعْ كَرْبَةً عَنْهُ وَضِيقُ
 (۵) كُلُّ مَنْ لِلْكَسْبِ قَدْ جَرَّ الْقَدَمَ نُصْرَةَ أَحِبَّائِهِ أَيْضًا كَرَمُ

(۱) گفت دل دائم بقاصد می‌کنم رازق الله است برجان و تنم
 (۲) امتحان زین بیشتر خود چون بود رزق سوی صابران خوشتر رود

جواب روباه به خر

(۳) گفت روبه این حکایت را بهل دستها در کسب زن جهد العقل
 (۴) دست دادستت خدا کاری بکن مکسبی کن یاری یاری بکن
 (۵) هرکسی در مکسبی پا می‌نهد یاری یاران دیگر می‌نهد

(۱) بعد از این بیت در نسخه لکناهور چهار بیت دیگر الحاقی است —

(۱) مَنَحَ فَالْكَسْبُ أَيْضاً مِنْ أَحَدٍ وَحَدَهُ مَا حَصَلَ هَبَ فِيهِ جَدُّ
 أَيْضاً النَّجَّارَ أَيْضاً حَائِكاً أَيْضاً السَّقَاءَ كَانَ مَا لَكَ
 (۲) إِنَّ هَذَا الْعَالَمَ بِالْإِشْتِرَاكِ قَائِمٌ دَوماً .. عَدَاهُ الْإِرْتِبَاكِ ..
 كُلُّ فَرْدٍ لَهُ شُغْلًا يَنْتَعِبُ لِإِفْتِقَارٍ وَيُؤَدِّي مَا يَجِبُ
 (۳) إِنَّ أَكْلَ الرِّزْقِ مِنْ غَيْرِ تَعَبٍ لَيْسَ شَرْطاً فِي الْمَقَامِ مُطْلَبُ
 فَالطَّرِيقُ الْحَسَنُ لِلْمُسْنَةِ .. شُغْلٌ أَوْ كَسْبٌ بِكُلِّ حِرْفَةٍ ..

(۱) طبل خوار معناه آكل الرزق بلا تعب و سختار البطالة -

(۱) زانکه جمله کسب ناید ازیکی هم دروگر هم سقا هم حایکی
 (۲) چون بانبازیست عالم برقرار هریکی کاری گزیند زافتقار
 (۳) طبل خواری درمیانه شرط نیست راه سنت کار و مکسب کردنیست

(۱) شرح سبزواری صفحه ۳۸۵ در و کر بضم دال وراء سهملتين نجار و مقصود آنست که انسان مدنی بالطبع است تنها نمیتواند تعیش کند باید این نجاری کند برای آن و آن بافندگی کند برای این و این سقائی کند برای آن و آن خبازی کند برای این و همچنین و حایکی بجاء مهمله و یاء مشناة تحت بافندگی باشد -

فی بیان جواب الحمار للشعلب ان التوکل احسن المکاسب لاحتیاج
کل احد الی التوکل داعیا یا الهی جیء بی الی الاستقامۃ والدعاء
متضمن التوکل والتوکل کسب عظیم لایحتاج أبداً الی کسب آخر

- (۱) فَالْحِمَارُ قَالَ غَيْرُ الْإِتْكَالِ أَنْ عَلَى الرَّبِّ الْقَدِيرِ ذِي الْجَلَالِ
لِي بَدْنَيْنِ الْعَالَمِينَ لَا أَرَى مَكْسَبًا أَحْسَنَ أَوْ أَسْمَى ذُرَى
(۲) فَلَمْ يَكْسِبِ الشُّكْرَ لَمْ أَعْلَمْ مَثِيلُ حَيْثُ شَكَرَ اللَّهُ لِلرِّزْقِ الْجَزِيلِ
(۳) يَسْحَبُ الْبَحْثُ لَهُمْ فِي ذَا الْخِطَابِ كَثُرَ كَلًّا سُؤْلاً وَجَوَابِ

جواب الشعلب للحمار

- (۴) بَعْدَ ذَا قَالَ لَهُ فِي الْمَهْلَكَةِ وَرَدَ النَّهْيُ بِأَنْ فِي التَّهْلِكَةِ
(۵) اِتَّقُوا أَنْ تُلْقُوا أَيْدِيَكُمْ بِهَا حَقُّ صَبْرِكَ كَانَ سَفَهَا
فِي يَبَابٍ وَغَرَةٍ فَالْحَقُّ كَمْ وَسَعَتْ دُنْيَاهُ جَلَّتْ بِالْعِظَمِ

جواب گفتن خر روباه را که توکل بهترین کسبهاست که هر کس
محتاج است بتوکل ای خدا کار مرا راست آور و دعا متضمن توکلست
و توکل کسب دیگر محتاج نیست

- (۱) گفت خر به از توکل بر ربی می ندانم در دو عالم کسبی
(۲) کسب شکرش را نمیدانم ندید تا نشد شکر خدا رزق جدید
(۳) بحثشان بسیار شد اندر خطاب مانده گشتند از سؤال و از جواب

جواب روباه خر

- (۴) بعد از آن گفتش بدان در مهلکه نهی لا تلقوا بایدی تهلکه
(۵) صبر در صحرای خشک سنگلاخ احمقی باشد جهان حق فراخ

- (۱) مِنْ هُنَا أَنْتَ أَنْتَقِلَ سَمْتَ الْخَضِرِ
وَارِعَ دَوْرَ النَّهْرِ عَبٌّ وَ زَخَرِ
(۲) فَمُرُوجُ خَضِرَةٍ مِثْلَ الْجَنَانِ
وَجَدَ فِيهَا أَنْجَلِي عَنْهُ الْحَزَنُ
(۳) خَضِرٌ تَنْمُوكُمْ الْحَيَوَانُ مَنْ
لَا يَبِينُ الْجَمَلُ فِيهَا أَنْعَمَ
(۴) فَيَكُلُ طَرَفٍ مِنْهَا تُرَى
وَبِهَا الْحَيَوَانُ كَانَ فِي أَمَانٍ
(۵) وَهُوَ مِنْ حُمَقٍ كَثِيرٍ فِيهِ مَا
قَالَ يَا مَلْعُونُ زَادَ بَرَمًا
صِرْتَ تَحْلَانُ رَهِينًا لِلْأَذَى

(۱) قال فی المنهج القوى واعلم ان دأبه الشريف يقول شيئاً عن معارف سيره او يرجع الى العقل ادراك ما اراد مثلاً في هذه القصة تارة اراد المرید الصادق و تارة المرید المحتال وتارة الشيطان وتارة النفس الامارة و يريد تارة بالحمار اهل الدنيا وتارة الفقير اللذي هو بلانصيب و اراد هنا بالشعلب الرجل المرائي المحتال المرشد بمجرد التملق بملاسة اتصافه بالحيلة للحمار البعيد عن الانهار المعنوية والمجروح من الرياض الساكن في وادی الغفلة والمحنة النفسانية (الى آخره) —

- (۱) نقل کن زینجا بسوی مرغزار
(۲) مرغزار سبزه مانند جنان
(۳) خرم آن حیوان که او آنجا رود
(۴) هر طرف دروی یکی چشمه روان
(۵) از خری او را نمی گفت ای لعین
می چر آنجا سبزه گرد جویبار
سبزه رسته اندر آنجا تا میان
کاشتر اندر سبزه ناپیدا شود
اندرو حیوان سرفه درامان
چون توزانجائی چرا زاری چنین

- (۱) آئینَ لَا آئینَ النَّشَاطُ كَانَ مِنْ
لِمَهْ ضَعْفُ الْبَدَنِ مِنْكَ وَلَمْ
(۲) لَكَ شَرْحُ الرُّوضَةِ هَذَا إِذَا
فَلِمَهُ الْعَيْنُ لَكَ مِنْهَا أَبَدٌ
(۳) ذَا التَّجْدِي مِنْكَ دَوْمًا وَالْعَمَى
لَيْسَ مَعْنَى بِأَمِيرِ الْأُمَرَاءِ
(۴) لَوْ مِنْ الْعَيْنِ أَتَيْتَ الْيَابِسَا
إِنْ تَكُ السُّرَّةَ لِلْظُّبِيِّ الْغَرِيرِ
(۵) يَا سَنِي مِنْ جَمِيعِ مَا ذَكَرْتَ
لِمَهْ فِيكَ الْإِي مِنْهُ وَالْوَسَامُ
- سَمَنْ فِيكَ وَتَعْظِيمِ حَسَنِ
بِكَ كَانَ الْإِضْطِرَابُ ذَا يُلْمُ
لَيْسَ بُهْتَانًا وَكِدْبًا وَأَذَى
لَمْ تَكُ الْمَخْمُورَةُ زَادَتْ رَمْدًا
كَانَ مِنْ مُدَقِّعٍ فَقِيرٍ لَزِمَا
كَانَ وَالْحَبْرِ الَّذِي جَلَّ ثَنَا
لِمَهْ كُنْتُ وَالْيَبَابَ الدَّارِسَا
آئِينَ رِيحُ الْمِسْكِ فِيكَ وَالْعَبِيرُ
وَشَرَحْتَ مِنْ مَقَالٍ وَافْتَخَرْتَ
لَمْ تُبَيِّنْ حَتَّى يَصِحَّ ذَا الْكَلَامِ

چیست این لاغر تن مضطر تو
پس چرا چشمت از آن مخمور نیست
از گدائی هست نی بیگلربیگی
گر تو ناف آهوئی کوبوی مشک
چون نشانی نامد از تو ای سنی

(۱) کو نشاط فربهی و فر تو
(۲) شرح روضه گر دروغ و زور نیست
(۳) این گدا چشمی و این نادیدگی
(۴) چون ز چشمه آمدی چونی تو خشک
(۵) ز آنچه میگوئی و شرحش میکنی

فی بیان مجیء الجمیل بالمثل وفى تمثیله بمخبر اندولة لما انك لاترى
اثر الدولة وهیبتها فاخباره بتلك الدولة مورداً للتهمة بانه مقلد وذاك
الذى قاله استمعه من اهله وعقده على نفسه

- (۱) ذَلِكَ الْوَاحِدُ قَالَ لِلْجَمَلِ يَا جَمِيلَ الْمَشِيِّ مِنْ أَيِّ مَحَلٍّ
(۲) اِصْحَ وَأَفِيتَ فَقَالَ أَنَا مِنْ ذَلِكَ الْحَمَامِ مَنْ دَوْمًا سَخِنُ
فِي الْمَحَلِّ لَكَ قَالَ ذَا ظَهَرَ
(۳) إِنَّ فِرْعَوْنَ الْعُنُودَ نَظَرَا لَيْنَ الْجَانِبِ إِذْ ذَاكَ طَلَبَ
(۴) عُقْلَاءُ الْقَوْمِ قَالُوا فَلَا أَحَدَ حَيْثُ رَبِّ الدِّينِ كَانَ بِالْمِعْظَمِ
(۵) فَلَهُ الْمُعْجِزَةُ الْأَفْعَى غَدَتُ لِلرُّبُوبِيَّةِ مِنْهُ النَّخْوَةُ
يَا جَمِيلَ الْمَشِيِّ مِنْ أَيِّ مَحَلٍّ
ذَلِكَ الْحَمَامِ مَنْ دَوْمًا سَخِنُ
هُوَ مِنْ رُكْبَتِكَ بَانَ الْأَثَرُ
حَيَّةَ مُوسَى وَعَنْهَا اخْتَبَرَا
مُهَلَّةَ رَامٍ خُضُوعًا وَأَدَبُ
لَزِمَ هَذَا يَصِيرُ وَالْأَشَدُّ
.. خَلَقَ ذَا الْعَالَمِ مُنْذُ الْقَدَمِ ..
أَمْ هِيَ الْحَيَّةُ مَا أَنَّ قَدْ بَدَتْ
أَيْنَ لَا أَيْنَ غَدَتْ وَالسُّورَةُ

مثل آوردن اشتر در بیان آن که در مخبر دولتی که فرو اثر آن چون
نبینی جای متهم داشتن باشد که او مقلدست و آن را شنیده است
و بر خود می بندد

- (۱) آن یکی میگفت اشتر را که هی از کجا می آئی ای اقبال پی
(۲) گفت از حمام گرم کوی تو
(۳) مار موسی دید فرعون عنود
(۴) زیر کان گفتند بایستی که این
(۵) معجزه گر ازدها گر مار بد
از کجا می آئی ای اقبال پی
گفت خود پیداست از زانوی تو
مهلتی می خواست نرسی می نمود
تندتر گشتی چو هست او رب دین
نخوت و خشم خدائیش چه شد

- (۱) فِي الْجُلُوسِ رَبِّي الْأَعْلَى إِذَا
فَلْأَجَلِ دُودَةٍ هَذَا الْمَلَقُ
(۲) نَفْسِكَ بِالنَّقْلِ دَوْمًا وَ النَّبِيدِ
رُوحَكَ الْمَنْقُودَ لِلْغَيْبِ انْتَسَبَ
(۳) إِذْ مِنْ الرُّؤْيَةِ لِلنُّورِ لَكَ
أَنْكَ بِالْبَتِّ عَنْ دَارِ الْغُرُورِ
(۴) فَعَلَى الْمَالِحِ لِلْمَاءِ إِذَا
فَهُوَ لِلْمَاءِ الَّذِي حُلُوا غَدَى
(۵) بَلْ لَهُ الْإِيْمَانُ تَقْلِيدًا يُعَدُّ
(۶) فَإِذَا كَمْ مِنْ عَنَاءٍ وَ خَطَرٍ
مِنْ طَرِيقٍ وَ لِقَاطِعِ الطَّرِيقِ
- هُوَ كَانَ وَ غَدَى حَقًّا كَذَا
لَهُ مِنْ ظَهَرَ أَبْدَى الْفَرْقِ
مَا غَدَتْ سَكْرَى لَهَا حُلُو لَذِيذِ
إِذْ لَمْ تَقْطِفْ لَهَا عَزَّ طَلَبِ
آيَةٌ جَاءَتْ لِلطَّفِ خَصْصًا
قَدْ تَجَافَيْتَ لَكَ حَقَّ السُّرُورِ
مَا يَدُورُ الطَّيْرُ قَالَ حَبِّدَا
لَمْ يُرِدْ مَا عَاشَ مِنْهُ مَدَدَا
رُوحَهُ الْإِيْمَانُ بِالْكُلِّ فَقَدْ
كَانَ مِنْ قَلْدٍ جَلَّ ضَرَرِ
جَرَّةِ ابْلِيسُ الرَّجِيمِ مَا يُطِيقُ

بهریک کرمی چه هست این چاپلوس
دان که روح خوشه غیبی نجید
التجافی منک عن دار الغرور
آب شیرین را ندیدست او مدد
روی ایمان را ندیده جان او
از ره و رهن زشیطان رجیم

(۱) رب اعلى کرده است اندر جلوس
(۲) نفس تو تاست نقلست و نبید
(۳) که علامتست از آن دیدار نور
(۴) مرغ چون بر آب شوری می نهید
(۵) بلکه تقلیدست آن ایمان او
(۶) پس مقلد را خطر باشد عظیم

- (۱) فَإِذَا مَا النُّورَ لِلْحَقِّ نَظَرَ
وَلَهُ الشَّكُّ غَدَى مِنْ إِضْطِرَابٍ
(۲) زَبَدُ الْبَحْرِ إِذَا مَا لَمْ يَصِلْ
لَمْ يَجِي كَانَ مُدَاماً بِإِضْطِرَابٍ
(۳) فَتَرَايَتَا غَرِيباً ذَا الزَّبَدِ
أَبَدًا فِي الْغُرْبَةِ لِلْإِضْطِرَابِ
(۴) وَإِذَا مَا الْعَيْنُ مِنْهُ فُتِحَتْ
فَلِإِبْلِيسَ عَلَيْهَا مِنْ يَدٍ
(۵) وَالْحِمَارُ هَبَ مَعَ الثَّغْلَبِ قَالَ
كُلُّهُمَا كَانَتْ مَجُونًا وَهَذَرِ
(۶) حَبْدَ الْمَاءِ كَثِيراً وَ مَدَحِ
شَقَّاقَ الثَّوْبِ وَمِنْهُ الْوَجْهَ قَدْ
- أَمِنَا صَارَ بِفَوْزٍ وَظَفَرِ
سَاكِنًا عَادَ.. لَصَفَوِ وَاقْتِرَابِ..
لِلثَّرَابِ مَنْ لَهُ أَصْلًا جُعِلَ
وَمَعَ الْمَوْجِ بِحَرْبٍ وَانْقِلَابِ
كَانَ فِي الْبَحْرِ لَهُ الْأَصْلَ فَقَدْ
مِنْ عِلَاجٍ لَمْ يَكُ وَالْإِنْقِلَابِ
فَرَأَتْ ذَا النَّقْشِ فِيهِ نَجَحَتْ
مَرَّةً ثَانِيَةً لَمْ تَرِدِ
لَهُ أَسْرَاراً كَثِيراً بِالْمَالِ
كَالتَّقَالِيدِ لَهَا قَالَ وَغَرِ
وَهُوَ لَيْسَ التَّائِقُ رَبُّ الْبَرَحِ
خَمَشَ وَالْعَاشِقُ أَيْسَ يُعَدِ

زاضطرابات شک او ساکن شود
کاصل او آمد بود در اصطکاک
در غریبی چاره نبود زاضطراب
دیورا بروی دگر دستی نماند
سرسری گفت و مقلد وار گفت
رخ درید و جامه او عاشق نبود

(۱) چون به بیند نور حق ایمن شود
(۲) تا کف دریا نیاید سوی خاک
(۳) خاکی ست آن کف غریب ست اندراب
(۴) چونکه چشمش باز شد آن نقش خواند
(۵) گرچه با روباه خر اسرار گفت
(۶) آب را بستود او تائق نبود

- (۱) وَلَيْمَنْ قَدْ نَافَقَ الْعُذْرُ وَرَدَّ
حَيْثُ أَنْ فِي الشَّفَقَةِ كَانَ وَلَمْ
(۲) فِيهِ لِلتُّفَّاحِ رِيحٌ وَقَقَدَّ
وَالْوُجُودُ لَهُ قَدْ كَانَ الضَّرَرُ
(۳) فَيَمِضُمَارِ الْوَعْيُ لَوْ مَرَأَةً
أَبَدًا لَا تُكْسِرِ الصَّفَّ بَلَى
(۴) هَبْ لَهَا تَنْظُرُ مِنْ مِثْلِ الْأَسَدِ
تُشِيرُ دَوْمًا لَهَا الْكَفُّ رَجَفُ
(۵) وَيَلْ ذَاكَ مَنْ غَدَا الْعَقْلُ لَهُ
وَلَهُ النَّفْسُ الَّتِي سَاءَتْ ذَكَرُ
(۶) فَيَلَا شَكَّ لَهُ الْعَقْلُ غَلِبَ
- غَيْرَ أَنْ مِنْهُ جَمِيلًا لَا يُعَدُّ
يَكُ فِي الْقَلْبِ وَلَا فِيهِ أَلَمٌ
دَوْمًا التُّفَّاحِ أَنَا مَا وَجَدُ
لَا سِوَاهُ.. الْعَكْسِ بِالْعُمَرِ ظَهَرَ..
حَمَلَتْ .. مِنْهَا تَزِيدُ الْجُرْأَةَ ..
شَوْشَ الْأَمْرِ وَزَادَ خَلَلًا
هِيَ فِي الصَّفِّ لَهَا السَّيْفُ بِجَدِّ
.. قَلْبُهَا كَمْ خَفَقَ الْوَجْهَ انْخَطَفَ..
دَائِمًا أَنَّنِي وَزَادَ جَهْلُهُ
هَيَّاتِ لِلْحَرْبِ عَمْدًا وَالظَّفَرُ
تَقْلُهُ إِمَّا يَرُومُ مَا حُسِبَ

زبانکه در لب بود او نی در قلوب
بود او جز از پی آسیب نی
نشدند صف بلکه گردد کار زار
تیغ نگرفته همی لرزد کفش
نفس زشتش نرو آماده بود
جز پی خسران نباشد نقل او

(۱) از منافق عذر آمد زونه خوب
(۲) بوی سیبش هست و جزو سیب نی
(۳) حمله زن در میان کار زار
(۴) گرچه می بینی چو شیر اندر صفش
(۵) وای آنکه عقل او ماده بود
(۶) لاجرم مغلوب باشد عقل او

- (۱) غَيْرَ خُسِرٍ يَا صَفَى مَنْ ذَكَرَا
نَفْسُهُ الْمَكْرُوهَةَ الْأُنْثَى تَصِيرُ
(۲) عَقْلُهُ الْجُزْوِي قَدْ كَانَ الذَّكَرُ
وَمِنْ النَّفْسِ الَّتِي الْأُنْثَى تَكُونُ
(۳) كُلُّ أَنْثَى فِيهِ بِالصُّورَةِ
وَلَهَا الْإِقَّةُ كَانَتْ مِنْ بَلَّةٍ
(۴) فَعَلَى الْمَرْأَةِ وَصَفُ الْحَيَوَانِ
تَرْكُنُ لِلذَّوْنِ وَالرَّيْحِ وَمَا
(۵) ذَا الْحِمَارِ الرِّيحَ وَالذَّوْنَ سَمِعَ
طَبْعُهُ مِنْ جُمْلَةٍ تِلْكَ الْحُجْبَجِ
(۶) أَغَوَزَ الظَّمَانُ دَوْمًا لِلْمَطَرِ
تَجِدُ النَّفْسُ وَمِنْهَا الصَّبْرُ لَمْ
- عَقْلُهُ كَانَ مُدَامًا ظَفَرًا
بِاضْطِرَارٍ وَلَدَى الْعَقْلِ أَسِيرُ
غَالِبًا .. وَافَى النَّجَاجِ وَالظَّفَرُ ..
سَلَبَ الْعَقْلَ وَأَوْلَاهَا الْجُنُونُ
جَرَأَتْ أَيْضًا .. بِتِلْكَ الصَّوْلَةِ ..
كَالْحِمَارِ .. ذَاكَ قَدْ زَادَتْ سَفَهُ ..
غَلَبَ إِذْ هِيَ فِي كُلِّ زَمَانٍ
كَانَ بِالْخِلْقَةِ شِبْهًا لَهَا
لِلرِّيَاضِ وَبِهَذَا مِنْ طَمَعٍ
نَفَرَ دَوْمًا وَفَرَ وَانزَعَجَ
وَالسَّحَابُ لَمْ يَكُ جُوعَ الْبَقَرِ
يُوجَدُ .. أَزْدَادَتْ ضَلَالًا وَ أَلَمَ ..

نفس زشتش ساده و مضطر بود
نفس انشی را خرد سالب بود
آفت او همچو آن خر از خریست
زانکه سوی رنگ و بودارد رکون
جمله حجت ها ز طبع او رسید
نفس را جوع البقر بد صبر نی

(۱) ای خنک آن کس که عقلش نر بود
(۲) عقل جزویش نر و غالب بود
(۳) جمله ساده بصورت هم جریست
(۴) وصف حیوانی بود بر زن فزون
(۵) رنگ و بوی سبزه زار آن خر شنید
(۶) تشنه محتاج مطر شد وابر نی

- (۱) يَا أَبِي الصَّبْرُ كُنْتُسِ مِنْ حَدِيدٍ كَتَبَ الْحَقُّ عَلَى التُّرْسِ الشَّدِيدِ
- (۲) ظَفُرٌ جَاءَ الدَّلِيلَ أَوْرَدَا مِائَةٌ مَنْ قَلَّدَ كَمْ عَدَدَا
- فِي الْبَيَانِ قَالَ كَلًّا مِنْ قِيَاسٍ لَا الْإِيمَانَ .. وَبِهَا بَانَ التَّيَّاسُ ..
- (۳) لُوثٌ بِالْمِسْكِ لَكِنْ لَمْ يَصُرْ هُوَ بِالْمِسْكِ الْعَبِيقِ وَالْعِطْرِ
- فِيهِ رِيحُ الْمِسْكِ لَكِنْ بِالْأَثَرِ لَيْسَ إِلَّا الْبَعْرُ كَانَ الْمُحْتَقِرُ
- (۴) لَزِمَ لِلْبَعْرِ حَتَّى أَنْ يَصِيرَ يَا مُرِيدُ الْمِسْكَ نَشْرًا وَعَبِيرَ
- كَمْ سِنِيَّ أَبَدًا فِي الرُّوضَةِ تِلْكَ يَرْعَى فِي زَهْوَرٍ غَضَّةٍ
- (۵) لَا يَلِيقُ التَّيْنُ أَنَا وَالشَّعِيرُ تَأْكُلُ مِثْلَ الْبِغَالِ وَالْحَمِيرُ
- لَا أَنْ تَرْعَى كَطَبِي فِي الْخَتَنِ أَرْجُو أَنَا .. فَهُوَ الْمَرْعَى الْحَسَنُ ..
- (۶) رُحٌ سَرِيعًا نَحْوَ صَحْرَاءِ الْخَتَنِ مَعَ ذَاكَ النَّفَرِ الصَّفْوِ الْحَسَنِ
- أَبَدًا لَا تَرْعَ غَيْرَ الْيَاسْمِينِ وَالْوُرُودِ وَشَذَى النَّدَى سَنِينِ

حق نوشتہ بر سپر آهن بود
از قیاسی گوید آن را نز عیان
بوی مشکبشتن ولی جز پشک نی
سالمه باید در این روضه چرید
آهوانه درختن چر ارغوان
جز قرقفل یاسمن یا گل میجر

(۱) اسپر آهن بود صبر ای پسر
(۲) صد دلیل آرد مقلد در بیان
(۳) مشک آلوده است اما مشک نی
(۴) تا که پشکی مشک گردد ای سرید
(۵) که نباید خورد جو همچون خران
(۶) رو بصحرای ختن با آن نفر

- (۱) فَبَإِذَا الرِّيحَانِ وَالْوَرْدِ الْأَنْقِ
كَمِي بِذَا الْحِكْمَةِ مَعَ قُوتِ الرُّسُلِ
(۲) عَادَةَ الْمِعْدَةِ مِنْ هَذَا الشَّعِيرِ
وَأَشْرَعَ الْأَكْلَ بِرِيحَانٍ وَوَرْدٍ
(۳) لِمَحَلِّ التِّبْنِ قَهْرًا تَسْحَبُ
وَلِرِيحَانٍ وَوَرْدٍ تَسْحَبُ
(۴) كُلُّ مَنْ قَدْ كَانَ تِبْنًا وَشَعِيرَ
كُلُّ مَنْ لِلْحَقِّ نُورًا أَكَلَا
(۵) نِصْفَكَ مِنْكَ وَنِصْفُ إِنْتَبَهَ
لَا تُزِدْ بَعْرًا وَزِدْ مِنْكَ نِسْبَ
(۶) ذَلِكَ مَنْ قَلَّدَ أَبْدَى فِي اللِّسَانِ
- عَوْدِ الْمِعْدَةِ وَاجْهَدَ إِنْ تُطِيقَ
تَجِدُ .. لِلْخَيْرِ تَهْدِي وَتَدُلُّ ..
صَدَّ وَالتِّبْنِ .. وَذَا الْقُوتِ الْحَقِيرِ ..
مَا يَصْحَرُ خَتَنَ دَوْمًا مُعَدَّ
مِعْدَةُ الْجِسْمِ وَفِيهِ تَرْغَبُ
مِعْدَةُ الْقَلْبِ .. مُدَامًا تَطْلُبُ ..
أَكَلَ الْقُرْبَانَ لِلْخَلْقِ يَصِيرُ
صَارَ قُرْآنًا .. وَوَحْيًا مُنْزَلًا ..
بَعْرُ أَصْحَرِ وَأَفْقٍ لَا تَشْتَبِهَ
جَوْدَةَ لِلصَّيْنِ بِالرُّوحِ طُلِبَ
مِائَةُ أَلْفِ دَلِيلٍ وَبَيَانِ

تا بیابی حکمت و قوت رسل
خوردن ریحان و گل آغاز کن
معدۀ دل سوی ریحان میکشد
هر که نور حق خورد قرآن شود
بین میفزا پشک افزا مشک چین
در زبان آرد ندارد هیچ جان

(۱) معدۀ را خوکن بدان ریحان و گل
(۲) خوی معدۀ زین که و جو باز کن
(۳) معدۀ تن سوی کهدان میکشد
(۴) هر که کاه و جو خورد قربان شود
(۵) نیمی تو مشکست نیمی پشک هین
(۶) آن مقلد صد دلیل و صد بیان

- (۱) مَا لَهُ بِالْمَرَّةِ رُوحٌ فَمَنْ
فَمَتَى فِي الْقَوْلِ مِنْهُ قَدْ ظَهَرَ
(۲) هَبْ بِأَعَارٍ هُوَ النَّاسَ دَعَى
فَهُوَ بِالرُّوحِ غَدَى أَرْجَفَ مِنْ
(۳) فَالْحَدِيثُ لَهُ هَبْ كَانَ كَثِيرٌ
فِي الْحَدِيثِ ذَا رَجِيفٌ وَفَرَقٌ
قَالَ حَيْثُ مَا لَهُ رُوحٌ حَسَنٌ
ثَمَرٌ أَوْ وَرَقٌ .. دَوَمًا زَهَرٌ ..
لِلطَّرِيقِ لَهُمُ الْحَقُّ رَعَى
وَرَقٌ تَبْنٍ .. لِأَمْرِ لَمْ يَبْنِ ..
حَسَنًا أَيْضًا غَدَى دَوَمًا سَتِيرٌ
.. وَلَدَى الْوَاقِعِ عَكْسُ مَا نَطَقَ ..

فی بیان الفرق بین دعوة الشيخ الكامل الواصل وبين الناقصين
المدعين تحصيل الفضل

- (۴) شَيْخُ النُّورِيِّ مَنْ يَذْرِي الطَّرِيقَ
لَهُ بِالْقَوْلِ الَّذِي كَانَ الزَّمِيلُ
(۵) اجْتَهَدَ حَتَّى تَصِيرَ السَّائِرُ
اجْتَهَدَ حَتَّى الْحَدِيثُ لَكَ فِي
لِلطَّرِيقِ أَرْشَدَ .. سَوَى الرَّفِيقِ ..
لَهُ بِالنُّورِ وَبِالْحُسْنِ الْمَثِيلُ
مِنْهُ وَالنُّورِيُّ دَوَمًا سَافِرًا
نُورِهِ الرَّائِي يَغْدُو وَالصَّفِيُّ

- (۱) چونکه گوینده ندارد جان و فر
(۲) می کند گستاخ مردم را براه
(۳) پس حدیثش گرچه بس با فر بود
گفت او را کی بود برگ و ثمر
او بجان لرزانت ترست از برگ کاه
در حدیثش لرزه هم مضمهر بود

فرق میان دعوت شیخ کامل واصل و میان سخنان ناقصان فاضل
و فضل تحصيل بر بسته

- (۴) شیخ نورانی زره آگه کند
(۵) جهد کن تا مست و نورانی شوی
با سخن هم نور را همراه کند
تا حدیث را شود نورش روی (۱)

(۱) در شرح بحر العلوم جزء ۵ صفحه ۱۲۳ - کلمه روی را بمعنی راوی و روایت کننده است

بقرینه کلمه حدیث یا بمعنی پس رو و یا بمعنی قافیه دانسته -

- (۱) كُلُّ مَا فِي الدُّبْسِ مَغْلِيًّا وَجَدَ فِي الْعَصِيدِ طَعْمُهُ عَيْنًا يَرِدُ
 (۲) فَمِنْ الْأَسْفَرِ جَلِيٍّ وَالْجَزْرِ لَذَّةُ الدُّبْسِ غَلِيٌّ فِيهَا تَجَدُ
 (۳) فَإِذَا مَا الْعِلْمُ بِالنُّورِ انْفَعَرَ وَجَدَ الْقَوْمُ الْمُدِيمُونَ الْعِنَادَ
 (۴) كُلَّمَا قُلْتَ غَدَى النُّورَ الطُّهُورَ لَيْسَتْ الْمَاطِرَةُ غَيْرَ الطُّهُورِ
 (۵) كُنْ سَحَابًا كُنْ سَمَاءً مَطَرًا
- فِي الْعَصِيدِ طَعْمُهُ عَيْنًا يَرِدُ
 مَعَ تَفَّاحٍ وَجَوْزٍ اخْتِيرَ
 مِثْلَمَا فِي الدُّبْسِ .. مَغْلِيًّا وَجَدَ ..
 فَمِنْ الْعِلْمِ لَكَ السَّامِيُّ أَثَرُ
 نُورًا أَهْدَاهُمْ لِخَيْرٍ وَرَشَادَ
 فَالَسَّمَا أَيْضًا عَلَى مَرِّ الْعُصُورِ
 .. مَا مِنَ النُّورِ يَجِيءُ غَيْرُ نُورٍ ..
 إِمِطِرِ الْمِيزَابُ مَا أَنْ مِطْرًا

- (۱) هرچه در دوشاب جوشیده شود در عصیده طعم دوشابش بود
 (۲) لذت دوشاب یابی تو از آن (۱)
 پس ز علمت نور یابد قوم لد (۲)
 کاسمان هرگز نبارد غیر پاک
 ناودان بارش کند نبود بکار
- (۱) هرچه در دوشاب جوشیده شود
 (۲) از گز و زسیب و به وز گرد کان
 (۳) علم اندر نور چون فرغده شد
 (۴) هرچه گوئی باشد آن هم نور پاک
 (۵) آسمان شو ابر شو باران ببار

(۱) دوشاب شیره خرما و شیره انگور را جوشانیده باشد و آنچه شیر او را بدوشند و هر بهیمه شیر آورنده (برهان قاطع) -
 (۲) فرغده بر وزن پرورده آغشته و بهم سرشته را گویند (برهان قاطع - شرح بحر العلوم جزء ۵ صفحه ۱۲۳ در بعض نسخ فرغنده آمده و شیخ افضل گفته در بعض فرهنگها فرغنده ذکر شده و آن گیاهی است که بیخ ندارد و بر هر درختی که بر آید آن درخت را خشک سازد و این معنی مناسب مقام است الخ -

- (۱) لَا يَدُومُ الْمَاءُ فِي الْمِيزَابِ كَانَ
فِي السَّحَابِ وَلَدَى الْبَحْرِ يُعَذِّدُ
(۲) فَذَلِكَ التَّفَكِيرُ وَالْفِكْرَةُ كَانَ
وَحْيِكَ وَالْكَشْفُ مِنْ مِثْلِ السَّحَابِ
(۳) فِيمَاءِ الْمَطَرِ الْبَاغُ مَنَحَ
وَالَّذِي لِلْجَارِ حَرْبًا سَحَبًا
(۴) فَالْحِمَارُ مَرَّ تَيْنَ أَوْ ثَلَاثَ
حَمَلٍ صَعْبًا لِأَنَّهُ قَدْ قَلَّدَا
(۵) حَيْثُ أَنَّ طَنْطَنَةَ الْإِدْرَاكِ مَا
وَلِذَا الدَّمَمَةُ لِلثَّعْلَبِ
(۶) حِرْصُهُ لِلْأَكْلِ سِوَاهُ الدَّلِيلِ
- مُسْتَعَارًا .. قَدْرُهُ قَلٌّ وَهَانَ ..
قَطْرَةَ ذَا الْمَاءِ .. مِنْ ذَيْنِ اسْتَمَدَ ..
مِثْلَ مِيزَابٍ وَفِيمَا فِيهِ بَانَ
وَالسَّمَاءِ .. فَأَنْهَجَ النَّهْجَ الصَّوَابَ ..
مَاءَ لَوْنٍ .. بِهَا الصَّدْرُ انْشَرَحَ ..
فَهُوَ الْمِيزَابُ .. قَلٌّ رُتْبًا ..
مِنْ عَلَى الثَّعْلَبِ مِنْ غَيْرِ اكْتِرَاثٍ
قَبِيلَ الْخَدَعِ لَهُ إِذْ عَدَدَا
لَهُ مَعَ رُؤْيَا وَيُهْدَى بِهِمَا
سَكَنَةً خَلَّتْ لَهُ .. مِنْ عَجَبٍ ..
أَنَّ عَلَيْهِ فَازَ فِي أَلْفِ دَلِيلٍ

آب اندر آب و دریا قطرتست
وحی و مکشوفت ابرو آسمان
ناودان همسایه درجنگ آورد
چون مقلد بد فریب او بخورد
دمدمه رویه برو سکنه گماشت
که زبونش کرد با پانصد دلیل

(۱) آب اندر ناودان عاریتست
(۲) فکر و اندیشه ت مشال ناودان
(۳) ز آب باران باغ صد رنگ آورد
(۴) خر دوسه حمله بروبه سخت کرد
(۵) طنطنه ادراک و بینائی نداشت
(۶) حرص خوردن آنچنان کردش دلیل

حکایت ذلك المخنث وسؤال اللوطی منه حالة اللواطه ان هذا السلاح
والخنجر لاى شىء وجواب المخنث له لاجل ان كل من فكر فعلاً قبيحاً
يفعل معى ابقر بطنه به قال اللوطی وهو يغدو ويروح عليه الحمد
لله انا ما فكرت معك قبيحاً قال - بيتى انا ليس بيتا بل هو اقليم وهزلى
ليس هزلاً بل تعليم - ان الله لا يستحي ان يضرب مثلاً بعوضه فما فوقها -
وقوله ذاك متفضلاً مرادى بايراد هذا المثل يضل به كثيراً ويهذى به
كثيراً لان كل فتنة كالميزان كثير من الناس من يكون به أحمر الوجه
(اى ابيض الوجه) وكثير من به يكون مردوداً ولو تأملت فيه قليلاً
لوجدت من نتائجه الشريفة كثيراً (اى لا تنظر الى القصص
وانظر الى الحصص)

- (۱) أَمَرْدُ اللَّوْطِيِّ لِلْبَيْتِ ذَهَبٌ بِهِ فِيهِ أَوْلَجَ الرَّأْسَ قَلْبٌ
(۲) خَنْجَرًا فِي الْوَسْطِ مِنْهُ اللَّعِينُ ذَا رَأَى إِذْ ذَاكَ قَالَ مُسْتَبِينُ
(۳) مَا هُوَ ذَا قَالَ ذَا لَوْ مَعِيَا مَنْ قَبِيحٌ أَصْلُهُ أَنَا لِيَا
فِي قَبِيحٍ فَكَّرَ الْبَطْنُ أَنَا أَبْقُرُ .. أَوْلِيهِ مَوْتًا وَعَنَا ..

حکایت آن مخنث و پرسیدن لوطی از او در حالت لواطه که این
سلاحها و خنجر از بهر چیست گفت برای آن که هر که بامن بد اندیشد
شکمش بشکافم لوطی بر او آمد و شد می کرد و می گفت الحمد لله
که بد نمی اندیشم با تو

بيت من بيت نيست اقليمست هزل من هزل نيست تعليم است
ان الله لا يستحي ان يضرب مثلاً بعوضه فما فوقها وآن که میفرماید که
این خواستم يضل به كثيراً ويهذى به كثيراً که هر فتنه همچو ميزانست
بسیاری بدو سرخ رو شوند و بسیار ازان بی مراد شوند ولو تأملت فيه
قليلاً لوجدت فيه من نتائجه الشريفة كثيراً

- (۱) کُنْدَةُ در خانه لوطی ببرد سر نگون افگندش و دروی فشرده (۱)
(۲) در میانش خنجری دید آن لعین پس بگفتش در میانت چیست این
(۳) گفت آن که بامن اریک بد منش بد بیندیشد بدرم اشکمش

- (۱) فَلَهُ اللَّوْطِيُّ قَالَ أَحْمَدُ
مَعَكَ يَا لَفَنِّ قَبِيحًا أَفْتَكِرُ
(۲) حَيْثُ لَا مَرْتَبَةَ الْخَنْجَرُ مَا
(۳) مَا يُفِيدُ الْمَغْفَرُ هَبْكَ وَصَلْ
لَكَ إِرثًا عَضُدَ لَيْثِ الْإِلَهِ
(۴) لِلْمَسِيحِ هَبْكَ أَنْ آنَا دُعَا
يَا قَبِيحُ أَينَ لَا أَينَ الشَّفَه
(۵) هَبْ سَفِينًا لَكَ بِالتَّوْزِيعِ أَنْتَ
أَيْنَ مَلَّاحُ السَّفِينِ مِثْلُ نُوحِ
(۶) هَبْكَ كَابِرَاهِيمَ كُنْتَ الصَّنَمَا
أَيْنَ مِنْكَ الصَّنَمُ لِلْبَدَنِ
- رَبِّي أَنِّي أَنَا لَا أَقْصَدُ
.. أَوْلِمَا لَا تَبْتَغِيهِ أَبْتَدِرُ ..
نَفْعُهُ الْقَلْبُ إِذَا مَا عُدِمَا
مِنْ عَلِيٍّ ذُو الْفَقَارِ وَحَصَلْ
لَوْلَكَ أَتِ .. أَنْتَ يَا هَذَا سِوَاهُ ..
قَدْ عَلِمْتَ وَادْعَيْتَ الْوَرَعَا
لَكَ وَالسِّنُّ .. وَتِلْكَ الْمَعْرِفَةُ ..
وَالْفُتُوحِ بَعْدَ جُهْدٍ قَدْ صَنَعْتَ
.. مَا هُوَ النَّفْعُ بِذِيَاكَ الْفُتُوحِ ..
قَدْ كَسَّرْتَ وَوَجَدْتَ الْعِظْمَا
تُقَدِّي بِالنَّارِ لَهُ وَالْمِخَنِ

بد نیندیشیده‌ام یا تو بفن
چون نباشد دل ندارد سود خود
بازوی شیر خدا هستت بیار
کولب و دندان عیسی ای قبیح
کو یکی ملاح کشتی همچونوح
کو بت تن را فدا کردی بنار

(۱) گفت لوطی حمد لله را که سن
(۲) چونکه سردی نیست خنجرها چه سود
(۳) از علی میراث داری ذوالفقار
(۴) گر فسونی یاد آری از مسیح
(۵) کشتی سازی ز توزیع و فتوح
(۶) بت شکستی گیرم ابراهیم وار

- (۱) نَوَ لَكَ كَانَ الدَّلِيلُ بِالْعَمَلِ
 (۲) ذُو الْفَقَارِ اجْعَلْ إِذَا مَا عَنِ عَمَلِ
 (۳) كَانَ هَذَا النِّقْمَةُ مِنْهُ فَمَنْ
 بَطَلًا مِنْ كُلِّهِمْ أَسْمَى رَجِيفَ
 (۴) لِلْجَمِيعِ أَنْتَ دَرَسَ الْإِتِّكَالِ
 فِي الْهَوَاءِ لِلْبَعُوضِ تَقْصُدُ
 (۵) أَنْتَ يَا مَنْ خُنِثَ مَنْ غَدَرَا
 فَلْيَكْذِبِ اللَّحِيَّةِ مِنْكَ صَنَعَ
 (۶) وَإِذَا مَا الْقَلْبُ بِالتَّخْنِثِ قَدْ
 كَانَتْ اللَّحِيَّةُ فِيهِ وَالسِّبَالِ
- إِنِّ سَيْفَ الْخَشَبِ الْوَاهِي الْأَقْلُ
 ذَا الدَّلِيلُ صَدَّ الْحَقِّ الْأَجَلُ
 فِي الطَّرِيقِ خَافَ سَوَاهُ عَلَنُ
 أَسْفَلَ مِنْ أَسْفَلِ أَنْتَ الضَّعِيفُ
 تَقْرَأُ تُرْشِدُ هُمْ نَحْوُ الْكَمَالِ
 أَنْتَ عِرْقًا .. وَالْمَحَالِ تَقْصُدُ ..
 فِي أَمَامِ الْجَيْشِ رَامَ الظَّفَرَا
 .. شَاهِدَ صَدَقِ عَلَى الْأَمْرِ أَطْلَعَ ..
 مُلِيَّ الْمَرِئِيَّةِ كَلَّا فَقَدْ
 سَبَبَ الضَّحْكَ عَلَيْهِ لِلرِّجَالِ

- (۱) گر دلیلت هست اندر فعل آر
 (۲) آن دلیلی کو ترا مانع شود
 (۳) خائفان راه را گردی دلیر
 (۴) بر همه درس توکل می‌کنی
 (۵) ای مخنث پیش رفته از سپاه
 (۶) چون ز نامردی دل آکنده بود
- تیغ چوبین را بدان کن ذوالفقار
 از عمل آن نکمت صانع شود
 از همه لرزان تری تو زیر زیر
 در هوا تو پشه را رگ می‌زنی
 بر دروغ و ریش تو گیرد گواه
 ریش و سبالت موجب خنده بود

- (۱) تَوْبَةً إِعْمَلْ وَدَمْعاً كَالْمَطَرِ
 أَيضاً .. إَعْطِ الْقَلْبَ نَاراً تُسْتَعَرَّ ..
 إِشْتَرِ اللَّحِيَّةَ أَيضاً وَالسِّبَالِ
 لَكَ مِنْ ضَحْكَ وَهْزِوِ لِلرِّجَالِ
 (۲) لِّلرُّجُولِيَّةِ أَنْتَ بِالْعَمَلِ
 كُلُّ دَوَاءٍ شَافِيَا كُلُّ الْعِلَلِ
 لِتَصِيرَ الشَّمْسُ فِي بُرْجِ الْحَمَلِ
 وَهَجَا .. لَمَاعَ فِي أَسْمَى مَحَلْ ..
 (۳) خَلَّى مِنْكَ الْمِعْدَةَ فِي مَرَحِ
 سِرِّ لِحَبِّبِ الْقَلْبِ قَيْدَ الْفَرَحِ
 كَبِيَ سَلَامُ الْحَقِّ مِنْ غَيْرِ سِتَارِ
 يَرِدُ .. يُنْجِيكَ مِنْ كُلِّ شَنَارِ ..
 (۴) خُطْوَةٌ أَوْ خُطْوَتَيْنِ إِصْنَعِ
 صَعْبَةً بِاللَّطْفِ بِالرُّوحِ انْزِعِ
 عِنْدَ ذَلِكَ الْعِشْقُ مِنْكَ الْأُذُنَا
 يَلْزَمُ وَالْإِبْطُ تَغْدُو الْحَسَنَا

- (۱) توبه کن اشک باران چون سطر
 ریش و سبلت را ز خنده باز خر
 (۲) داروی مردی بخور اندر عمل
 تا شوی خورشید گرم اندر حمل
 (۳) معده را بگذار و سوی دل خرام
 تا که بی پرده ز حق آید سلام
 (۴) یک دوگامی رو تکلف ساز خوش
 عشق گیرد گوش تو وانگاه کش (۱)

(۱) در نسخه لکناهور و غیرها این ابیات الحاقی است -

- رستمی گر بایدت خنجر بگیر
 و ریحیزی مایلی چادر بگیر
 رستمی گر مایلی جوشن بیوش
 و ریحیزی راغبی رو کون فروش
 یک دوگامی رو توکل ساز خوش
 تا ترا عشقش کشد اندر برش
 بر سر سیدان چو سردان پایدار
 تا کی از جاسه زنان همچون زنان
 در صف سردان درآ همچون سنان
 تا نگردی سبلا در پای دار

فی بیان غلبه مکر الثعلب علی استعصام و تعفف الحمام و سحب
الثعلب الحمام نحو الاسد الی مأسدته

- (۱) رَجَلَهُ الثَّعْلَبُ بِالْمَكْرِ عَصَرَ لِلْحِمَارِ الذَّقْنَ جَرَّ وَغَدَرَ
(۲) فِي أَمَامِ الْأَسَدِ الْمُطْرِبُ مَنْ كَتَبَ سَرِيعاً يَضْرِبُ الدَّفَّ جِهَارَ
(۳) وَإِذَا مَا الْأَرْنبُ لِلْبَيْتْرِ قَدْ فَلِمَهُ لَا يَقْدَرُ الثَّعْلَبُ أَنْ
(۴) إِرْطِ السَّمْعَ وَلَا تَقْبَلْ أَبَدَ غَيْرَ رُقِيَّاتٍ لِيَذِيَاكَ الْوَلِيَّ
(۵) إِنْ تِلْكَ الرُّقِيَّةَ الْحَلَوَى تَفُوقُ قُتْرَابُ رَجَلِهِ الْحَلَوَى سَبَقَ
- لِلْحِمَارِ الذَّقْنَ جَرَّ وَغَدَرَ
لِلرَّيَّاطِ ذَاكَ أَتَيْنَ ذَا الزَّمَنِ
.. ذَا الْحِمَارُ رَاحَ قَدَرَا حَ الْحِمَارُ..
أَذْهَبَ بِالْمَكْرِ وَالْخَدْعِ الْأَسَدُ
بِالْحِمَارِ يَأْتِي لِلرَّوْضِ الْحَسَنِ
كَلِمَاتٍ أَحَدٍ مَا أَنْ يُعَدَّ
صَاحِبِ الْعَدْلِ وَذِي الشَّانِ الْعَلِيِّ
لَهُ وَاللُّطْفُ بِهَا دَوْمًا يَرُوقُ
مِائَةً حَلَوَى .. وَأَرْبَى بِاللَّبَقِ ..

غالب شدن حیله روباه بر استعصام و تعفف خروکشیدن روباه
خر را بسوی شیر به پیشه

- (۱) روبه اندر حیله پای خود فشرد
(۲) مطرب آن خانقه کو تا که تفت
(۳) چونکه خرگوشی برد شیری بچاه
(۴) گوش را بر بند و افسونها مخور
(۵) آن فسونی خوشتر از حلوی او
- ریش خر بگرفت و پیمش شیر برد
دف زند که خر برفت و خر برفت
چون نیارد روبهی خر تا گیاه
جز فسون آن ولی دادگر
زان که صد حلواست خاک پای او

- (۱) فَالْخَوَابِي مَنْ إِلَى السُّلْطَانِ قَدْ
رَأْسَ مَالٍ وَجَدَتْ مِنْ خَمْرَةٍ
(۲) ذَلِكَ الرُّوحُ الْبَعِيدُ عَشِقًا
إِذْ هُوَ الْخَمْرُ لِلْعَلِيِّ الشِّفَاءُ
(۳) فَإِذَا مَا الطَّيْرُ مَكْفُوفَ الْبَصَرِ
كَيْفَ دَوَّرَ الْعَيْنِ ذِي الْمَاءِ الْأُجَاجِ
(۴) هُوَ مُوسَى الرُّوحِ مِنْهُ الصَّدْرُ قَدْ
بَغَوَاتٍ عَمِيَتْ مِنْهَا الْبَصَرُ
(۵) مَلِكُ الرُّوحِ الَّذِي يَحُلُّو ضَرْبَ
فَإِذَا فِي الْبَلَدِ لَا شَكَّ أَنْ
- نُسِبَتْ مَمْلُوءَةٌ خَمْرًا مُعَدَّ
لَهُ كَانَتْ دَائِمًا فِي الشِّفَةِ
خَمْرًا الْعُمَرُ بِهِ قَدْ عَلِقًا (۱)
لَهُ لَمْ يَنْظُرْ .. وَمِنْهُ اللَّبُّ تَاهَ ..
هُوَ عَيْنَ الْمَاءِ تَحُلُّو مَا نَظَرَ
لَا يَدُورُ .. وَلَهُ شِبْهُ الْمِزَاجِ ..
جَعَلَ سَيْنَاءَ بِالنُّورِ اتَّقَدَّ
فَتَحَّحَ أُعْطِيَ النَّجَاحَ وَالظَّفَرَ
نُوبَةً .. وَالْعِزَّ وَالنَّصْرَ وَهَبَ ..
رَخُصَ الْقَنْدُ .. لَنَا لُطْفًا وَمَنْ ..

(۱) الضمیر فی لعلش وهو الشین اما راجع الی الولی او العلة الاولى والمحبوب الحقیقی
فیكون علی هذا المراد من (لبهای) ای الشفاء الكلمات الالهية والكيفية الظاهرة منها سبب لایزیداد
محبة الله تعالی -

مایه برده از سی لبهای وی
کو سی لبهای لعلش را ندید
چون نگردد گرد چشمه آب شور
طوطیان کور را بینا کند
لاجرم در شهر قند ارزان شده است

(۱) خمهای خسروانه پر زمی
(۲) عاشق می باشد آن جان بعید
(۳) آب شیرین چون نبیند مرغ کور
(۴) موسی جان سینه را بینا کند
(۵) خسرو شیرین جان نوبت زده است

- (۱) یوسفو الغیب عظیم الفیلق
ملاً بالقند مصریاً هم
(۲) غیر مصر الوجه منها نخونا
اسمعی من غیره صوت الجرس
(۳) فغداً بلدتنا بالسكر
هبه قد كان الرخيص الارخصاً
(۴) انتم يا من الى الحلوى انتسب
مثلاً في الهند كن الببغوات
(۵) قصباً للسكر دقوا العمل
وانثروا ارواحكم ان الحبيب
- سحبوا لخلقكم من جوق
أبدأ ذاقوا وطابت لهم
وجهت يا ببغوات من هنا
.. وأعريف القصد لها والمتمس..
تتملي والسكر للمشتري
سعره صار .. اغني ذي الفرصا..
اغطسوا في السكر .. عز طلب..
رغم من صفراء زادت في الحياة
ذاك لا غير به نيط الأمل (۱)
ذا هو لا غيره فهو يطيب

(۱) قال فی المنهج القوى معنی کوپید اخدسوا ولازسا الولی ای روسوه واقصدوه کما فی الترجمة —

- (۱) یوسفان غیب لشکر می کشند
(۲) اشتران مصر را رو سوی ما
(۳) شهرها فردا پراز شکر شود
(۴) درشکر غلطید ای حلوائیان
(۵) نی شکر کوپید کار این است و بس
- تنگهای قند مصری می چشند
بشنوید ای طوطیان بانگ درا
شکر ارزان ست ارزان تر شود
همچو طوطی کوری صفرائیان
جان برافشانید یار اینست و بس

(۱) نیشکر کوپیدن کنایه از برگزیدن ریاضت و مجاهدت میباشد —

- (۱) حالاً الحامضُ في بَلَدَتِنَا
 ذَا لِأَنَّ الْأَمْرَ الْحُلُوَّ نَصَبَ
 (۲) وَقَعَ النُّقْلُ عَلَى النُّقْلِ وَرَاحَ
 إِصْحَاحٍ وَأَصْعَدَ مِنْ عَلَى الْمَأْذَنَةِ
 (۳) خَلَّ الْعُمُرُ لَهُ تِسْعُ سِنِينَ
 صَخْرُ الْمَرَمَرِ وَالصَّلْدُ يُعَدُّ
 (۴) صَفَقَتْ فِي الْفَلَكَ شَمْسُ السَّمَاءِ
 (۵) رَقَصَتْ كَالْعَاشِقِينَ وَالْعُيُونُ
 مِنْ كَثِيرِ الْخَضِرِ الْوَرْدُ الزُّهْرُ
 (۶) إِنَّ عَيْنَ الدَّوْلَةِ قَدْ صَنَعَتْ
 صَارَ مَنْصُورٌ بِذَا الرُّوحِ وَصَاحَ
 بَكْرَةَ رَاحَ وَمِنْ عِدَّتِنَا
 مِنْ عَلَى أَمْرِيهِ الْمُرُّ ذَهَبُ (۱)
 فَوْقَ رَاحٍ.. وَارْتِيَا حُ فِي ارْتِيَا حُ..
 وَارْفَعَ الصَّوْتُ أَحْضَرُوا عَنْ بَكْرَةَ
 صَارَ حُلُوًّا عَسَلًا قُلْتَ يَقِينُ
 .. ذَهَبِيًّا عَادَ لَعَلَّ مُتَقَدِّ..
 وَكَذَا الذَّرَاتُ مِنْ عِشْقِ سَمَى
 غَدَتْ الْمَخْمُورَةُ السَّكَرَى تَكُونُ
 فَتَقَ فَوْقَ الْغُصُونِ وَالشَّجَرِ
 مُطْلَقَ السِّحْرِ وَفِيهِ بَرَعَتْ
 أَنَا الْحَقُّ.. الدَّمُ مِثِّي مُبَاحٌ..

(۱) ای لان خسرو البلد آسیرها و سلکها نصب علی الخسرویه حلاوة ای لما ظهرت علی الخلق حالة الحلاوة لم تبق الحموضة -

چونکه شیرین خسروان را برنشانند
 بر مناره رو بزن بانگ صلا
 سنگ مرمر لعل و زرین میشود
 ذره ها چون عاشقان بازی کنان
 گل شکوفه میکند بر شاخسار
 روح شد منصور انا الحق میزند

(۱) یک ترش در شهر ما دیگر نماند
 (۲) نقل بر نقل ست و می بر می هلا
 (۳) سرکه نه ساله شیرین میشود
 (۴) آفتاب اندر فلک دستک زنان
 (۵) چشمها مخمور شد از سبزه زار
 (۶) چشم دولت سحر مطلق میکند

(۱) لَوْ مِنْ الرَّأْسِ الْحِمَارُ أَذْهَبَا تَعَلَّبُ مَكْرَأً .. عَلَيْهِ غَلَبَا ..
 قُلْ لَهُ أَذْهَبْ لَا تَكُ أَنْتَ الْحِمَارُ وَدَعِ الْغَمَّ لَكَ وَالْأَضْطِرَارُ

فی بیان حکایت ذلک الشخص الذى رمى نفسه خوفاً فى بیت
 احد الناس ووجهه مصفر كالزعفران وشفته كالنیل زرقتان ویده
 ترتجف كورق الشجر رب البيت سألہ مالک خیر ما الواقعة قال
 فى الخارج یمسكون الحمير سخرة بلاجرة رب البيت قال له یمبارک
 یمسكون الحمار وأنت لست حماراً لمة تخاف قال صعبا یمسكونها
 والیوم لم یبق لهم تمييز اخاف ان یخالونی حماراً ویمسکونی
 (۲) ذَلِكَ الْوَاحِدُ لِلْبَيْتِ هَرَبٌ خَائِفاً وَاللُّبُّ مِنْهُ قَدْ ذَهَبُ
 وَجْهَهُ الْأَصْفَرُ عَادَ وَالشَّقَّةُ لَهُ زَرْقَاءُ .. الْحَشَا مُرْتَجِفَةٌ ..

(۱) گر خری را میبرد رویه ز سر گو بیر تو خر میاش و غم بخور

حکایت آن شخص که از ترس خویشتن را در خانه‌ای انداخت رخها
 زرد چون زعفران و لبها کبود چون نیل دست لرزان چون برک درخت
 خداوند خانه پرسید که خیر است چه واقعست گفت بیرون خر می گیرند
 بسخره گفت مبارک خر می گیرند تو خر نیستی چه می ترسی گفت سخت
 بجد می گیرند تمیز امروز برخاسته است ترسم که مرا خر می گیرند
 (۲) آن یکی از ترس از خانه گریخت زرد روی و لب کبود و رنگ ریخت

(۱) پیش از این بیت سه بیت دیگر در نسخه لکناهور —

شد ز یوسف آن زلیخا نوجوان عشرت از سر گیر خوش خوش شادمان
 آتشی اندر دل خود بر فروز بهر دفع چشم بد سپندانی بسوز
 تو بحال خویشتن میباش شاد تا بیایی در جهان جان مراد

- (۱) صَاحِبُ الْبَيْتِ لَهُ قَالَ فَمَا
 أَنْ مُدَامًا كَيْدَ الشَّيْخِ الْيَدُ
 (۲) مَا هِيَ الْوَاقِعَةُ مِمَّ الْهَرَبُ
 (۳) لَكَ لَوْ نُ وَجْهَكَ قَالَ لِأَنَّ
 عَاتَدَ فِي الْخَارِجِ دَوْمًا حَمِيرُ
 (۴) قَالَ رُوحَ عَمِّكَ هُمْ يَأْخُذُونَ
 بِالْحِمَارِ فَلِمَهُ الْغَمُّ بِكَ
 (۵) قَالَ مِنْ كَثْرَةِ جَدِّ لَهُمْ
 أَخْذُونِي مَا غَدَى أَيْضًا عَجَبُ
 (۶) لِلْحَمِيرِ الْأَخْذَ لَمَّا هُمْ يَدُ
- ذَاكَ خَيْرٌ .. مَا لَكَ مَا نَجَمًا ..
 تَرْجَفُ .. الْقَلْبُ لَكَ مُرْتَعِدُ ..
 رُمْتَ قُلُوبًا بِالْمَرَّةِ كَيْفَ ذَهَبُ
 سُخْرَةَ لِلْمَلِكِ الْمَوْهُونِ مَنْ
 يَأْخُذُونَ خَوْفِي مِنْ ذَا يَصِيرُ
 لِلْحَمِيرِ أَنْتَ لَمَّا لَا تَكُونُ
 كَانَ مِنْ هَذَا وَمَا عَنْ لَكَ
 دَائِمًا بِالْأَخْذِ لَوْ أَنْهُمْ
 .. فَحِمَارًا لِي عَدُّوا بِالطَّلَبِ ..
 أَخْرَجُوا التَّمْيِيزُ مِنْهُمْ جَدَّ جَدُ

که ترا لرزد همی چون پیر دست
 رنگ رخساره بگو چون ریختی
 خر همی گیرند مردم از برون
 چون نه خر رو ترا زین نیست غم
 گر خرم گیرند هم نبود شگفت
 جد جد تمییز هم برخاسته است

(۱) صاحب خانه بگفتش خیر هست
 (۲) واقعه چونست چون بگریختی
 (۳) گفت بهر سخره شاه حرون
 (۴) گفت میگیرند خر ای جان عم
 (۵) گفت بس جدند و گرم اندر گرفت
 (۶) بهر خرگیری بر آوردند دست

- (۱) غَدَرَ بِالْكُلِّ أَيْضاً ذَا لَانَ
رَأْسُوا رَبَّ الْحِمَارِ فِي مَحَلِّ
(۲) لَمْ يَكُ السُّلْطَانُ فِي بَلَدِنَا
إِذْ لَهُ التَّمْيِيزُ كَانَ وَالْبَصِيرُ
(۳) آدَمِيًّا كُنْ وَمِمَّنْ لِلْحَمِيرِ
فَحِمَارًا لَسْتَ يَا عِيسَى الزَّمَنُ
(۴) هَا هُوَ رَابِعُ أَفْلَاكِ السَّمَاءِ
فَالْمَقَامَ لَكَ حَاشَا لِلْإِلَهِ
(۵) أَنْتَ مِنْ نَجْمٍ وَمِنْ سَامِي الْفَلَكَ
هَبْكَ فِي الْإِصْطِبَالِ وَفَقِ الْمَصْلَحَةَ
- فَاقْدُوا التَّمْيِيزَ هُمْ فِينَا عَلَنُ
لِلْحِمَارِ أَخَذُوا.. أَبَدُوا دَغْلُ..
عَبَسًا فِي مَرَّةٍ يُمَسْكُنَا
وَالسَّمِيعُ.. وَبِنَا دَوْمًا خَبِيرُ..
أَخَذُوا لَا تَخْشَ كَثْرًا وَيَسِيرُ
أَبَدًا لَا تَخْشَ سِرًّا وَعَلَنُ
مُلًّا مِنْ نُورِكَ أَيْضًا سَمَى
يَجْعَلُ الْإِصْطِبَالَ.. يَا بَاهُ نَدَاهُ..
أَرْفَعُ شَأْنًا.. وَأَنْتَى هُوَ لَكَ..
كُنْتَ.. مَعَ صَدْرِكَ لَكَ قَدْ شَرَحَهُ..

- (۱) چونکه بی تمییز یامان بر سرند
(۲) نیست شاه شهر ما بیهوده گیر
(۳) آدمی باش و ز خرگیشان مترس
(۴) چرخ چارم هم ز نور تو پرست
(۵) تو ز چرخ و اختران هم برتری
- صاحب خرا را بجای خر برند
هست تمییزش سمیع است و بصیر
خر نه ای عیسی دوران مترس
حاش لله که مقامت آخورست
گرچه بهر مصلحت در آخوری (۱)

(۱) شرح سبزواری صفحه ۳۸۷ تو ز چرخ اختران زیرا که نفس کلیه فلکیه در همان جسمانیت باید بکمال خود برسد بر سبیل تجدد اشغال یعنی نفوسی متعاقبه بتجدد اشغال علی الاتصال فایض میشوند و هریک متصل بعالم عقول قادسه مجرده میشوند بقیه حاشیه در صفحه بعد

- (۱) لَيْسَ كُلُّ مَنْ هُوَ الْإِصْطَبَلُ حَلٌّ
نَاطِمُ الْإِصْطَبَلِ كَانَ آخِرًا
(۲) إِذْ وَقَعْنَا نَحْنُ فِي خَلْفِ الْحِمَارِ
(۳) وَعَنِ الرُّمَانِ وَالْأُتْرُجِ مَا
وَعَنِ الْخَمْرِ لِأَحْبَابِ هُمْ
(۴) أَوْ عَنِ الْأَطْيَارِ مَنْ وَرَدًا جَنِي
بَيْضَهَا مِنْ فِضَّةٍ أَوْ مِنْ ذَهَبٍ
(۵) أَوْ أَيْنَ وَصَفَ الْبُزَاةِ مَنْ حَجَلْ
تَارَةً طَارَتْ وَبَطْنًا نَكَسَتْ
- بِالْحِمَارِ كَانَ وَفَقًا لِلْعَمَلِ
وَالْحِمَارُ آخِرًا .. كَمْ غَايِرًا ..
قُلْ عَنِ الْبَاغِ وَدَوْحِ وَثِمَارِ
كَانَ مِنْ غُصْنٍ وَتُقَّاحٍ سَمِيَّ
فِي الْحِسَابِ لَيْسَ عَدُّ لَهُمْ
تَقِطْفُ .. مِنْ آسٍ أَوْ مِنْ سَوَسَنِ ..
وَضَعَتْ .. بِاللُّبِّ وَالرُّوحِ ذَهَبُ ..
دَائِمًا رَبَّتْ .. لَهَا التَّحْلِيقُ جَلْ ..
تَارَةً فَوْقَ الْقَفَا .. ذَا عَكَسَتْ ..

میر آخور دیگر و خر دیگرست
از گلستان گوی و از گلهای تر
وز شراب شاهدان بی حسیب
بیبضها زرین و سیمین می کنند
هم نگون اشکم هم استان می پرند

(۱) نی هر آنکه اندر آخور شد خرسست
(۲) چون درفتادیم در دنبال خر
(۳) از انار و ز ترنج و شاخ و سیمب
(۴) یا از آن مرغان که گلچین می کنند
(۵) یا از آن بازان که کبکان پرورند

و تسلیم میشوند قال الله تعالی افعینا بالخلق الاول بن هم فی لبس من خلق جدید و چون فیض
خدا انقطاع ندارد و دایم باسط الیدین بالعطیه است و کلماتش لاتنفد ولاتبید است و فلک بحرکتش
رابط حادث بقدم است و شرط استفاضة حوادث است و انسان کامل باید مجرد از جسم شود بالمره
و طرح کونین و رفض عالمین کند -

- (۱) أَوْ عَنْ الْبَحْرِ الَّذِي الْمَوْجُ لَهُ
 جَوْهَرٌ قَوَالُ وَ الْمُنتَبَه
 (۲) فَمَرَّاقِي فِي الدُّنَا قَدْ سُتِرَتْ
 هِيَ مِرْقَاةٌ فَمِرْقَاةٌ جَرَتْ
 نُبُوعَتْ حَتَّى الْعَنَانِ لِلْسَّمَاءِ
 لَمْ تَكُ بِالرَّتَبِ بِالِاسْتِوَاءِ
 (۳) كُلُّ جَمْعٍ لَهُ مِرْقَاةٌ تُعَدُّ
 وَبِهَا خُصٌّ عَنِ الْغَيْرِ انْفَرَدَ
 كُلُّ طَرِزٍ فِي سَمَاءٍ مُفَرَّزَةٍ
 عَنْ سِوَاهَا بِمَزَايَا مُحَرَّرَةٍ
 (۴) كُلُّ فَرْدٍ مَا لَهُ خُبْرٌ بِحَالِ
 غَيْرِهِ مُلْكُ الْإِلَهِ ذِي الْجَلَالِ
 وَاسِعٌ لَيْسَ لَهُ مِنْ إِبْتِدَاءِ
 .. لَا وَلَا مِنْ وَسْطٍ أَوْ إِنْتِهَاءِ ..
 (۵) ذَا بِذَلِكَ كَانَ حَيْرَانًا لِأَنَّ
 هُوَ مِمَّ الطَّيِّبَ كَانَ الْحَسَنَ
 ذَاكَ مِنْ ذَا حَارَ أَنَّ مِمَّ غَدَتْ
 فِيهِ هَذِي الْحَيْرَةُ كَيْفَ بَدَتْ
 (۶) صَحْنُ أَرْضِ اللَّهِ كَثْرًا وَسِعَا
 رَأْسُ كُلِّ دَوْحَةٍ قَدْ طَلَعَا
 أَبْدَأُ مِنْ أَرْضٍ .. إِعْرِفْ كَالشَّجَرِ
 كُلُّ مَا فِي الْكَوْنِ بَانَ وَ ظَهَرَ ..

گوهرش گوینده و بینا ورست
 پایه پایه تا عنان آسمان
 هر روش را آسمانی دیگرست
 سملک را پهنا بی پایان و سر
 وان درین خیره که حیرت چیستش
 هر درختی از زمینی سر زده

(۱) یا از آن دریا که سوجش گوهرست
 (۲) نردبانها نیست پنهان در جهان
 (۳) هر گره را نردبانی دیگرست
 (۴) هر یکی از حال دیگر بی خبر
 (۵) او در آن حیران که او از چیست خوش
 (۶) صحن ارض الله واسع آمده

(۱) مِنْ عَلَى الْأَشْجَارِ بِالشَّكْرِ نَطَقُ
يَانِعًا رَيَّانَ غُصْنُ وَوَرَقُ
أَنْ بَقِيَ الْمَلِكُ بَقِيَ الصَّخْنُ الْوَسِيعُ
لَهُ فِيهِ .. خُلِدَ الرُّوضُ الْمَرِيعُ ..
(۲) دَارَ كُلُّ بَلْبَلٍ فَوْقَ الزُّهْرِ
عُقْدًا تُمَلَّى وَقَالَ بِالْأَثَرِ
مَا لَهُ أَنْتِ أَكَلْتِ إِعْطَانَا
مِنْهُ أَيْضًا فَهُوَ نِعَمَ الْمُنَى

فی بیان تقدیم الثعلب الحمار امام السبع و فرار الحمار من امام السبع
و عتاب الثعلب للسبع بان كان الحمار بعيدا و حرصت على التعجيل
و اعتذار السبع للثعلب بالتعجيل بان اذهب له مرة اخرى و اخذعه

(۳) ذَا الْكَلَامُ مَا لَهُ حَدٌّ أَرْجَعُ
نَحْوَ ذَاكَ الثَّعْلَبِ وَالسَّيْعِ
(۴) وَلِئْسَ مَرَّ قَبْلًا وَسَغْبُ
فَإِذَا مَا الثَّعْلَبُ فِيهِ ذَهَبُ
جَانِبَ الْمَرْجِ لِأَنَّ فِي ذَا الْأَسَدِ
كُلَّهُ يُنْثِي فَتَاتَا وَقَدَّ
(۵) كَانَ فِي بُعْدٍ هُوَ عَنْ ذَا الْأَسَدِ
وَلِيَحْقِدِ الْأَسَدُ ذَا وَالْأَدَّ
أَبَدًا مَا صَبَرَ أَنْ يَقْرُبَا
مِنْهُ .. بَلْ فَارَ وَجَاشَ غَضَبًا ..

(۱) بر درختان شکرگویان برگ و شاخ
که زهی ملک و زهی عرصه فراخ
(۲) بلبلان گرد شکوفه پر گره
که از آنچه سیخوری ما را بده (۱)

بردن روباه خر را پیش شیر و جستن خر از پیش شیر و عتاب کردن
روباه با شیر که هنوز خر دور بود تعجیل کردی و عذر تعجیل گفتن
شیر روباه را که برو بار دیگرش بغریب

(۳) این سخن پایان ندارد کن رجوع
سوی آن روباه و شیر و ستم و جوع
(۴) چونکه روباهش بسوی سرج برد
تا کند شیرش بجمله خرد و مرد
(۵) دور بود از شیر و آن شیر از نبرد
تا بنزدیک آمدن صبری نکرد

- (۱) مِنْ عُلُوِّ قَفَزٍ ضَارِي الْأَسَدِ
 (۲) لَا وَلَا حَوْلًا وَإِمَكانَ الْجِمَارِ
 أَذْمَنَ حَتَّى إِلَى تَحْتِ الْجَبَلِ
 (۳) قَالَ إِذْ ذَا الثَّعْلَبُ لِلْأَسَدِ
 (۴) فِي الْوَعْيِ لِمَ مَا صَبَرْتَ كَيْ لَكَ
 كَيْ عَلَيْهِ تَغْلِبُ فِي حَمَلَةٍ
 (۵) مَكْرُ إِبْلِيسَ غَدَى الرِّكْضُ وَمَا
 وَاحْتِسَابُ لَكَ وَالصَّبْرُ غَدَى
 (۶) فَضَعِيفًا كَانَ وَالْحَمَلَةُ قَدْ
 ظَهَرَ فِيكَ وَ مَاءُ وَجْهِكَ
- نَفْسُهُ .. الْقُوَّةُ إِذْ ذَا مَا وَجَدَ ..
 لَهُ مِنْ بُعْدٍ رَأَى عَادَ الْفَرَارِ (۱)
 وَصَلَ عَدُوًّا وَأَعْيَى مِنْ عَجَلٍ
 أَيُّهَا الْمَلِكُ لَنَا فِي الشَّدِيدِ
 ذَا الْغَوِيُّ يَقْرُبُ مِنْ عِنْدِكَ
 نَزَرْتُ تَأْكُلُهُ بِالْجُمْلَةِ
 كَانَ تَعْجِيلًا وَمَا مِنْهُ نَمَى
 لَطْفَ رَحْمَانٍ وَنَصْرُ وَهُدَى
 وَجَدَ فَأَنْهَزَمَ وَالضَّعْفُ بَعْدَ
 أَهْرَقَ .. الْعَارُ بَقِيَ مِنْ ذَا لَكَ ..

(۱) اعیى من عجل - ترجمه لقلوله (نعل ریخت) فانه بمعنی آعیاء الفرس عن الرکض -

- (۱) گنبیدی کرد از بلندی شیر هول
 (۲) خر زدورش دید برگشت و گریخت
 (۳) گفت روبه شیر را کای شاه ما
 (۴) تا به نزدیک تو آید آن غوی
 (۵) مکر شیطانست تعجیل و شتاب
 (۶) دور بود و حمله را دید و گریخت
- خود نبودش قوت و اسکان حول
 تا بزیر کوه تازان نعل ریخت
 چون نکردی صبر در وقت وغی
 تا به اندک حمله غالب شوی
 لطف رحمانست صبر و احتساب
 ضعف تو ظاهر شد و آب تو ریخت

(۱) نعل ریختن کنایه از شتاب رفتن و ماندن اسب از رفتار -

- (۱) قَالَ فَكَرْتُ بِأَنْ تُوتِي
مَا عَلِمْتُ أَنْ إِلَىٰ ذَا الْحَدِّ كَانَ
(۲) أَيْضًا الْحَاجَّةُ وَالْجُوعُ لِيَا
(۳) صَبْرِي وَالْعَقْلُ ضَاعًا ثَانِيًا
مَرَّةً أُخْرَىٰ بِهِ مِتِّي تُعِيدُ
(۴) وَعَلَيَّ كَثْرَةٌ مِنْكَ تُزِيدُ
فَعَسَىٰ تَأْتِي بِهِ أَنْتَ بَعْدَ
(۵) فَتَنَّمْ قَالَ لَوْلَا اللَّهُ الْآحَدُ
وَمِنْ الْعَمِيِّ عَلَى الْقَلْبِ وَضَعُ
(۶) فَإِذَا هَوْلًا رَأَاهُ مَا ذَكَرَ
- فِي الْمَحَلِّ بَقِيَتْ بِالْمَرَّةِ
.. ضَعْفِي مَا لِي خُبْرٌ وَامْتِحَانٌ ..
جَاوَزَ الْحَدَّ وَمِنْ جُوعٍ يَأِي
لَوْ قَدَرْتَ مِنْ نُهْيٍ أَنْ تَأْتِيَا
.. وَتَرُدُّ كُنْتَ ذَا فَضْلٍ مَزِيدٌ ..
مِنْهُ فَاجْهَدْ وَجِدْ مِنْ جَدِيدٍ
لِي .. فَكَمْ أَشْكُرُكَ لُطْفًا وَمَنْ ..
نُصْرَةً أُعْطِيَ وَمَنْ بِالْمَدَدِ
لَهُ خَتَمًا .. وَعَنِ النُّورِ مَنَعٌ ..
وَلِحَقِّقِ بِهِ ذَاتًا مُدْخَرٌ

تا بدین حد من ندانستم فتور
صبر و عقلم از تجوع یاوه گشت
باز آوردن مرا ورا مسترد
جهد کن باشد بیاریش بفر
پردن او از عمی مهری نهد
از خری او نباشد این بعید

(۱) گفت من پنداشتم برجاست زور
(۲) یا زجوع و حاجتم از حد گذشت
(۳) گر توانی بار دیگر از خرد
(۴) منت بسیار دارم از تو من
(۵) گفت آری گر خدا یاری دهد
(۶) پس فراموشش شود هولی که دید

- (۱) لَمْ يَكْ هَذَا بَعِيداً غَيْرَ أَنْ
أَنْتَ لَا تَقْضِ وَأَيْضاً بِعَجَلٍ
(۲) فَتَنَّمْ قَالَ أَنَا جَرَبْتُ أَنْ
(۳) فَالْحِمَارُ لِي لَوْ لَا بِالتَّمَامِ
(۴) مِنْ حِرَاكِ لَا أُبَيِّنُ فَذَهَبَ
يَا مَلِيكَ هِمَّةٌ حَتَّى بِهَا
(۵) وَمَعَ اللَّهِ الْحِمَارُ كَمْ فَعَلَ
كَانَ وَالْمَكَارَ لَا يَنْخَدِعُ
(۶) مَا لَهُ مِنْ تَوْبَةٍ بَعْضاً بِبَعْضٍ
نَحْنُ لِلْخَصْمِ وَلِلْعَهْدِ الْوَضِي
- لَوْ أَتَيْتُ بِهِ فِي مَكْرِ يَفْنُ
لِلَّهْوَا تُعْطِيهِ يَمْضِي بِوَجَلٍ
دَفْتُ كَثُراً سَقِيمٌ لِي الْبَدَنُ
لِي لَمْ يَقْرُبْ أَنَا دَوماً أَنَا
نَحْوَهُ الثَّعْلَبُ قَالَ بِأَدَبٍ
غَفْلَةٌ تَأْتِي لَهُ تُخْفِي النُّهَى
تَوْبَةً حَتَّى لِكُلِّ مَا الْأَذَلُ
لَا وَلَا مَا قَالِ مِنْهُ يَسْمَعُ
نَضْرِبُ نُقْلِبُهَا هَدَماً وَنَقْضُ..
خُصَمَاءُ بِهِمَا لَا نَرْتَضِي

تا ببادش ندهی از تعجیل باز
سخت رنجورم مغلغل گشته تن
من نجنبم خفته باشم بردوام
تا بیوشد عقل او را غفلتی
تا نگردد غره هر نابکار
ما عدو عقل و عهد روشنیم

(۱) لیک چون آرم مراورا تو ممتاز
(۲) گفت آری تجربه کردم که من
(۳) تا بنزدیکم نباید خر تمام
(۴) رفت روبه گفت ای شه همتی
(۵) توبها کرده است خر با کردگار
(۶) توبهایش را بفن برهم زنیم

- (۱) کُرّةِ اَوْلَادِنَا رَاسَ الحِمَارِ نَجْعَلُ وَالفِکْرَةَ مِنْهُ جِهَارَ
 مَلْعَبُ لِلْخَدْعِ مِنَّا وَالحِیَلِ مَا لَهُ قَدْرُ اَلْدِّینَا وَمَحَلِ
 (۲) اِنْ عَقْلًا بِمَدَارِ زُحَلِ قَوِّدَ فِي طَوْعِهِ بِالْعَمَلِ (۱)
 فِي اَمَامِ الْعَقْلِ لِلْکَلِّ الْاَجَلِ مَا لَهُ بِالْمَرَّةِ ذَاكَ الْمَحَلِ
 (۳) عَلِّمَ مِنْ زُحَلِ اَوْ مِنْ عَطَا رَدَ نَحْنُ کَانَ فِینَا مِنْ عَطَا
 فَضْلِ بَارِینَا وَلُطْفِ لَهُ عَم .. لَا لِنَجْمِ کَانَ مِنَّا اَوْ قَلَمِ ..

(۱) یعنی العلم الظاهری فی اسام العلم الباطنی لاشیء ولا یعتنی به وهذا الشطر وهو (پیش عقل کل) عن لسان الثعلب شیطان السیرة حکاه وما بعده الی بیت (تجربه گر دارد) عن لسان صاحب عقل الكل کانه یقول شیطان السیرة وثعلب المکر یقول وكذا جمیع الشیاطین یقولون نحن الماهرون بالمکر والخدع رأس حمار السیرة کرة لعبة اولادنا نقطع راسه ونُدْجِرْجِه فی مدار الدنيا لان ذلك العقل الجزئی حصل فی دوران زحل فعند عقل الكل لا محل له —

- (۱) کله خر گوی فرزندان ماست فکرتش بازیچه دستان ماست (۱)
 (۲) عقل کان باشد زدوران زحل پیش عقل کل ندارد آن محل
 (۳) از عطارد وز زحل دانا شد او ما زداد کردگار لطف خو (۲)

(۱) دستان مکر و حیل و تزویر و گزاف و سرور و نغم و حکایت و افسانه را هم گویند (برهان قاطع) —

(۲) شرح سبزواری صفحه ۳۸۷ از عطارد - چه آنها که سبب بین باشند در تحت احکام نجومند و آنها که خدا بینند در تصرف اسماء بلکه خود اسماند و مظاهر را در اسماء فانی بینند علم الانسان ما لم یعلم چون گذشت که شیر تمثیل قطب است و در آن تمثیل آن کسان که بر قدم قطبند لهذا این کلمات زبیده است —

- (۱) مُنَحْنِي طُغْرَانِنَا كَانَ أَبَدٌ عَلَّمَ الْإِنْسَانَ .. مَا اللَّهُ أَعَدَّ .. (۱)
- (۲) نَحْنُ تِلْكَ الشَّمْسُ مِنْ نُورًا تَزِيدُ رَبَّتْ أَهْدَتْنَا إِلَى الْحِطِّ السَّعِيدِ
- رَبِّي الْأَعْلَى لِهَذَا نَضْرِبُ .. يَسَوَاهُ أَبَدًا لَا نَضْخَبُ ..
- (۳) هَبْ هُوَ التَّجْرِبَةُ حَقًّا وَجَدَ مَعَ ذَا بِالْمَكْرِ هَذَا لِي الْمَعْدِ
- مِائَةً تَجْرِبَةٍ قَدْ كَسَرَا وَعَلَيْهِ أَنَا حِزْتُ الطُّغْرَا
- (۴) فَمَسَى أَنْ يُكْسِرَ التَّوْبَةَ ذَا مَنْ ضَعِيفُ الْخُلُقِ رَهْنُ الْأَذَى
- فِيهِ شَوْمُ الْكَسْرِ يَأْتِي وَالْمَرَامُ تَبْلُغُ مِنْهُ .. لَكَ يَغْدُوا الطَّعَامُ ..

(۱) الخم بضم الخاء المعجمة المنحنى والطحرا هي العلامة التي تكتبها السلاطين على منشورها فيها خطوط منحنية وعلم العقل الجزئي هو الذي علمه ربنا للإنسان بمثابة الخطوط المنحنية والمعوجة التي هي على طغر السلاطين بواسطة العلم ونحن مقصودنا العلم اللدني الذي هو في حضور الله تعالى فالمصراع الاول اشارة لقوله تعالى في سورة الفلق (علم الانسان عالم يعلم) والمصراع الثاني اشارة لقوله تعالى في سورة الملك (قل انما العلم عند الله) -

- (۱) علم الانسان خم طغرای ماست علم عندالله مقصدهای ماست
- (۲) تربیه آن آفتاب روشنیه ربی الاعلی از آن بر میزینیم
- (۳) تجربه گر داردا و بااین همه بشکند صد تجربه زین دمدمه
- (۴) بو که توبه بشکند آن سست خو درسد شویی اشکستن درو

فی بیان ان نقض العهد والتوبة موجب لنزول البلاء بل هو موجب
للمسخ كما كان في اصحاب السبت واصحاب المائدة (وجعل منهم القردة
والخنازير) وبقي في هذه الامة مسخ القلب وفي القيامة يعطون
البدن صورة القلب (۱)

- (۱) نَقَضُ مِيثَاقٍ وَكَسَرُ التَّوْبَةِ بِانْتِهَاءٍ مُّوجِبٌ لِللَّعْنَةِ
(۲) تَوْبَةُ ذِي السَّبْتِ مَعَ نَقْضِ الْعُهُودِ بِالرَّدَى وَالْمَسْخِ وَالْمَقْتِ تَعُودُ
(۳) فَالْإِلَهُ الْقَوْمِ تِلْكَ الْقِرَدَةُ مَسْخَ إِذْ هُمْ يَحْرَبُ مَرَدَهُ
صَيَّرُوا وَالْعَهْدَ مِنْهُ كَسَرُوا وَلِأَمَّا عَنْهُ نَهَى هُمْ غَدَرُوا

(۱) الایة الثانی فی حق اهل السبت فی سورة البقرة (ولقد علم اللذین اعتدوا منکم فی السبت فقلنا کونوا قردة خاسئین فجعلناهم نکالا لما بین یدیهما وما خلفهم وموعظة للمتقین وهذه الایة فی سورة المائدة (قل هل أنبئکم بشر من ذلک شوبة عندالله من لعنهالله وغضب علیه وجعل منهم القردة والخنازیر وعبدالطاغوت) ای الشیطان کان المسخ فی الاسم السالفة جاریاً ورفع عن امة النبی (ص) تکریماً له وبقي مسخ القلوب فیعطی البدن صورة القلب فان القلب یاتی من وفق صفة کان متصفاً بها ویحشر علیها —

در بیان آنکه نقض عهد و توبه موجب نزول بلا بود بلکه موجب
مسخت چنانکه در اصحاب سبت و در حق اصحاب مائده عیسی (ع)
که (وجعل منهم القردة والخنازير) واندین امت مسخ دل باشد
و بقیامت تن را صورت دل دهند نعوذ بالله

- (۱) نقض میثاق و شکست توبه ها موجب لعنت بود در انتها
(۲) نقض عهد و توبه اصحاب سبت موجب مسخ آمد و اهلاك و کبت
(۳) پس خدا آن قوم را بوزینه کرد چونکه عهد خود شکستند از نبرد

- (۱) وَبِهَذِي الْأُمَّةِ مَسْخُ الْبَدَنِ
 (۲) مَسْخُ قَلْبٍ قَدْ أَتَى قَلْبًا لِقَرْدٍ
 فَمِنْ الْقَلْبِ لِقَرْدٍ صِيرًا
 (۳) لِاخْتِيَارٍ لَوْ لَهُ الْقَلْبُ غَدَى
 فَمَتَى بِالصُّورَةِ ذَاكَ الْحِمَارِ
 (۴) ذَاكَ كَلْبُ الصَّحْبِ إِذْ كَانَ الْجَمِيلِ
 هَلْ لَهُ بِالصُّورَةِ النِّقْصُ وَرَدَ
 (۵) بَلْ لِأَهْلِ السَّبْتِ مَسْخُ الصُّورَةِ
 كَرِي بِهَذَا الْخَلْقُ كَبْتًا ظَاهِرًا
- مَا أَتَى لَكِنْ أَتَى يَا ذَا الْفِطَنِ
 حَيْثُ عَادَ قَلْبُهُ ذَاكَ يَجِدُ
 طِينُهُ ذِيَاكَ ذُلًّا وَازْدِرَاءَ
 صَاحِبَ فَنٍّ وَبِالْلَّظْفِ بَدَى
 بَانَ بِالذَّلِّ لَهُ جَاءَ الشَّنَارُ
 سِيرَةً مَا لَهُ فِيهَا مِنْ مَثِيلِ
 أَوْ لَهُ الْعَارُ بِهَا أَنَا وَجَدُ
 كَانَ لَا غَيْرَ يَوْفَقِ السَّيْرَةَ
 يَنْظُرُونَ .. وَيَرَوْنَ الْخَاسِرَةَ ..

لیک مسخ دل بود ای ذو الفطن
 از دل بوزینه خوار آن شد گلش
 خوار کی بودی بصورت آن حمار
 هیچ بودی مستقصت زان صورتش
 تا به بیند خلق ظاهر کبت را

(۱) اندرین امت نه بد مسخ بدن
 (۲) چون دل بوزینه گردد آن دلش
 (۳) گر هنر بودی دلش از اختیار
 (۴) آن سگ اصحاب خوش بد سیرتش
 (۵) مسخ صورت بود اهل سبت را

(۱) شرح سبزواری صفحه ۳۸۸ مسخ در اصطلاح تناسخیه آنست که از صورت انسانی نفس منتقل شود بصورت حیوانی و آن اقسام دارد و قسمتی از آن چنانست که اوصاف و خویهای حیوانی چون بر نفس آدمی غالب شود و بر همان آلودگی بمیرد چون جنسیت بهیوانات عجم بهمرسانیده پس چون در ارحام آنها اجنه استعداد ارواح پیدا کرده باشند از همین نفوس آدسین که ملوث بشهوت و غضب و نابکارند بکار آنها بیایند و آنها را صاحب حیوة و روح کنند اما نه اینها و احماء آنها باشد و قابل فیض جدید نیستند و این نفوس آدسیه در آن صیاصی حیوانیه صامته عذاب بکشند بوزینه و خوک و خرس و غیرها بشوند ولی تناسخ در طریق مؤمنان نیست -

(۱) کَم مِائٍ مِنْ أُلُوفٍ كَثْرَةٍ غَيْرِهَا يَبْدُو بِكَسْرِ التَّوْبَةِ
وَإِذَا الْخَنَزِيرَ صَارَتْ وَالْحِمَارَ مِنْ طَرِيقِ السِّرِّ كَانَ لَا الْجِهَارَ

اتیان الشعلب مرة ثانية نحو الحمار المنهزم ليخذه ايضا

(۲) بَعْدَ ذَا الشَّعْلَبِ مِنْ قُرْبِ الْحِمَارِ وَرَدَ قَالَ الْحِمَارُ بِانْكِسَارِ
رَاقَ مِنْ وَدٍ مُحِبِّ مِثْلِكَا حَذَّرُ .. مَا أَنْتَ لَا أَمَ لَكَ ..
(۳) يَا لَيْتُمُ أَيُّ فِعْلٍ لِي أَنَا مَعَكَ حَتَّى تَسِيرَ عَلَيْنَا
(۴) بِي أَمَامَ الْأَسَدِ الْفَحْلِ فَمَا مُوجِبُ الْحَقْدِ الَّذِي قَدْ نَجَمَا
مَعَ رُوحِي يَا عَنُودُ غَيْرَ أَنْ خَبِثَ جَوْهْرُكَ .. زِدَادَ أَفْنٍ ..
(۵) أَنْتَ مِثْلُ الْعَقْرِ رِجْلَ الْفَتَى لَسَعَ بِالْأَقَةِ مِنْهَا أَتَى
(۶) أَوْ كَأَبْلِيسَ عَدُو رُوحِنَا أَوْصَلَ الزَّحْمَةَ وَالنَّقْصَ لَنَا

(۱) از ره سر صد هزاران دگر گشته از توبه شکستن خوک و خر

دوم بار آمدن روباه بر این خر بگریخته تا باز بفربدش

(۲) پس بیامد زود روبه نزد خر گفت خر از چون تویاری الحذر
(۳) ناجوانمردی چه کردم من ترا که به پیش شیر تر بردی مرا
(۴) موجب کین تو با جانم چه بود غیر خبث گوهر خود ای عنود
(۵) همچو کژدم کو گزد پای فتی تا رسیده پای او را آفتی
(۶) یا چو دیوی کو عدو جان ماست تا رسیده زحمتش از ما و کاست

- (۱) بَلْ هُوَ الْخَصَمُ لِرُوحِ الْآدَمِي
مِنْ هَلَاكِ الْآدَمِي يَلْقَى السُّرُورُ
(۲) أَبَدًا عَنْ خَلْفِ كُلِّ آدَمِي
وَمَتَى الْعَادَةِ وَالطَّبْعِ الْقَبِيحِ
(۳) حَيْثُ خُبْتُ ذَاتِهِ لَا عَنْ سَبَبِ
(۴) لَكَ فِي كُلِّ زَمَانٍ طَلِبًا
(۵) كَيِّ يَبْشُرُ لَكَ يَرْمِي أَنَّ تَعَالَ
وَالْعُيُونُ تُوجَدُ فِيهِ لِأَنَّ
(۶) آدَمَ مَعَ أَلْفِ أَلْفٍ مِنْ عِظَمِ
(۷) وَمَتَى مِنْ آدَمَ أَنَا ضَرَرُ
فَبِلَا ذَنْبٍ وَلَا أَيِّ أَذَى
- كَانَ بِالطَّبْعِ وَحُبِّ دَائِمِي
وَبِذَا الْبُلْغَةِ وَافِي وَالْحُبُورُ
مَا أَنْتَنِي هَبْهُ بِأَقْصَى الْعَالَمِ
تَرَكَ أَوْ طَلَبَ الْخُلُقِ الْمَلِيحِ
جَازِبُ لِلظُّلْمِ وَالْجَوَرِ سَحَبِ
نَحْوِ قُسْطَاطٍ وَفِيكَ ذَهَابًا
ذَا الْمَحَلِّ الْحَوْضِ لِلْمَاءِ الزُّلَالِ
يَقْدِفُ فِي الْحَوْضِ مَنْكُوسًا يَفَنُ
قَدَفَ هَذَا اللَّعِينُ فِي الْأُزْمِ
لَهُ جَاءَ وَلَقِيَ مِنْهُ كَدَرُ
سَابِقٍ.. أَوْ مِنْهُ فِي الْعَيْنِ قَدَى..

از هلاک آدمی در خرسیست
خو و طبع زشت خود را کی هلد
هست سوی ظلم و عدوان جاذبی
تا در اندازد ترا اندر چهی
تا در اندازد بحوضت سرنگون
اندر افکند آن لعین در شور و شر
کی رسد او را ز آدم ناحقی

(۱) بلکه طبعاً خصم جان آدمیست
(۲) از پی هر آدمی او نگسلد
(۳) زانکه خبت ذات او بی سوجبی
(۴) هر زمان خواند ترا تا خرگهی
(۵) که فلان جا حوض آبست و عیون
(۶) آدمی را با هزاران کر و فر
(۷) بی گناهی بی گزند سابق

جواب الثعلب للحمار

- (۱) قَلَهُ الثَّعْلَبُ قَالَ بِالْأَثَرِ
أَنْ لَكَ فِي الْعَيْنِ قَدْ بَانَ الْأَسَدُ
- (۲) وَسَوَى ذَلِكَ إِنِّي فِي الْبَدَنِ
فِيَلِيلِي وَنَهَارِي فِي الْمَحَلِّ
- (۳) لَوْ طَلِسْنَا مِثْلَ هَذَا مَا صَنَعَ
كُلُّ مَنْ يَالْبَطْنِ مِنْهُمْ رَكُضٌ
- (۴) عَالَمٌ لَا فِي نَصِيبٍ كُرْكُدَنَ
فَمَتَى لَا فِي طَلِسْمٍ خَضِرَا
- (۵) أَنَا رُمْتُ لَكَ بِالدَّرْسِ الْمَقَالِ
(۶) لَوْ رَأَيْتَ لَا تَخَفُ الْكَيْنَ لِيَا
- ذَا لَأَن مُسْتَعْرِقُ
- ذَا طَلِسْمَ السِّحْرِ كَانَ فِي النَّظَرِ
ذَاكَ وَالْقَلْبُ لَكَ مِنْهُ ارْتَعَدَ
- أَكْثَرُ مَسْكَنَةٍ مِنْكَ عَلَنُ
ذَاكَ أَرَعَى لَنْ أَرَى أَيَّ خَلَلِ
- فِي الْمَحَلِّ ذَاكَ وَالْمَنْعُ ارْتَفَعَ
لِلْمَحَلِّ ذَا وَفَازَ بِالْغَرَضِ
- مَعَ فِيلٍ مُلَأَ .. يَا ذَا الْفِطْنِ ..
بَقِيَ الْمَرْجُ .. وَدَامَ نَضِيرَا ..
- أَذْكُرُ أَنْ مِثْلَ ذَا الشَّكْلِ بِحَالِ
عَرَضَ النِّسْيَانُ أَنْ تَعْلِيمِيَا
- أَنَا فِي قَلْبٍ عَلَيْكَ أُحْرِقُ

جواب روباه به خر

- (۱) گفت روبه آن طلسم سحر بود
(۲) ورنه من از تو بتن مسکین ترم
- (۳) گر نه زان گونه طلسمی ساختی
(۴) یک جهان بی نوا پر پیل و ارج
- (۵) من ترا خود خواستم گفتن بدرس
(۶) لیک رفت از یاد علم آموزیت
- که ترا در چشم آن شیرى نمود
که شب و روزم آنجا می چرم
- هر شکم خواری بدانجا تاختی
بی طلسمی کی بماند سبز مرج
- کاینچنین شکلی اگر دیدی مترس
که بدم مستغرق دلسوزیت

- (۱) فَيَجُوعِ الْكَلْبُ مِنْ غَيْرِ نَصِيبٍ أَنَا قَدْ أَبْصَرْتُكَ مُضْنَى غَرِيبٍ
 كَمْ رَكُضْتُ أَنَا حَتَّى لِلدَّوَاءِ تَصِلُ .. تَأْتِي لِبُرِّهِ وَشِفَاءُ ..
 (۲) يَسْوَى ذَاكَ لَكَ شَرْحَ الطِّلَسَمِ قُلْتُ أَنْ ذَاكَ خِيَالُ لَيْسَ جِسْمِ

جواب الحمار للشعلب

- (۳) قَالَ أَصْحَ يَا عَدُوِّي وَاذْهَبِ عَنْ أَمَامِي وَلِي لَا تَقْرُبِ
 لِي أَنَا يَا صَاحِبَ الْوَجْهِ الرَّدِيِّ لَا أَرَى الْوَجْهَ لَكَ لِلْأَبَدِ
 (۴) فَيَحَقِّقِ اللَّهُ مَنْ سَوَى الْقَبِيحِ وَجْهَكَ وَالْحِظُّ صَغْبًا وَوَقِيحِ
 (۵) فَيَأَيَّ وَجْهِ أَنْتَ تَرُدُّ عِنْدِي جِلْدُ كَذَا لَا يُوجَدُ
 (۶) أَبَدًا بِالْمَرَّةِ لِلْمَكْرُكَدَنِ وَيُرُوحِي وَدَمِي أَنْتَ عَلَنُ
 قَدْ وَلِغْتَ أَنْ إِلَى الْمَرْعَى الْكَثِيرِ نَبْتُهُ أَهْدِي لَكَ الْبُرَّاءَ يَصِيرُ

- (۱) دیدمت در جوع کلب و بینوا می شتابیدم ده آئی تا دوا
 (۲) ورنه با تو شرح می گفتم کان خیالی می نماید نیست جسم

جواب گفتمن خر به روباه

- (۳) گفتم روروهین ز پیشم ای عدو تا نه بینم روی تو ای زشت رو
 (۴) آن خدائی که ترا بدبخت کرد روی زشتت را وقیح و سخت کرد
 (۵) با کدامین روی می آئی بمن اینچنین شغری ندارد کرگدن (۱)
 (۶) رفته در خون و جانم آشکار که ترا من رهبرم تا سرغزار

(۱) صحیح شغری باشین — شغری بفتح اول و ثانی و سکون راء پوست دست و اندام باشد که بسبب کار کردن بسیار سخت و سطبر شده و بفتح اول و ثانی هم بدین معنی و هم بمعنی آبله باشد —

- (۱) جَنَّتْ بِي حَتَّى رَأَيْتُ مِنْ وَجَلٍ
أَيْضًا التَّسْوِيلَ وَالْمَكْرَ يَفَنُ
(۲) هَبْنِي عَارَ الْحَمِيرِ وَالْحِمَارِ
أُمْسِكْ رُوحًا وَرُوحُ عِنْدِيَا
(۳) مَا رَأَيْتُ أَنَا مِنْ هَوْلٍ وَلَا
لَوْ رَأَاهُ الْطِفْلُ عَادَ فِي الزَّمَنِ
(۴) فَيَلَا رُوحَ وَقَلْبِ أَنَا مِنْ
نَفْسِي الْمَنْكُوسِ مِنْ فَوْقِ الْجَبَلِ
(۵) رَجَلِي مِنْ هَيْبَةِ ذَاكَ النَّفْسِ
إِذْ رَأَيْتُ أَنَا ذِيَاكَ الْعَذَابِ
(۶) أَنَا عَاهَدْتُ الْإِلَهَ فِي الزَّمَنِ
- وَجَهَ عِزْرَائِيلَ دَوْمًا وَالْأَجَلَ
لِي بِهِ جَنَّتْ جَدِيدًا ذَا الزَّمَنِ
أَنَا كُنْتُ وَلِي زَادَ الشَّنَارِ
فَمَتَى كُنْتُ إِذَا الْمُشْتَرِيَا
مِنْ أَمَانٍ لَهُ فِي هَذَا الْمَلَأِ
شَائِبَ الرَّأْسِ وَهَمًّا مُمْتَحَنِ
عَظَمَ ذَا الْمَوْقِفِ الصَّغْبِ الْخَشَنِ
قَدْ رَمَيْتُ وَلِي طَابَ الْأَجَلَ
رَبَطْتُ .. لَمْ أَلْفَ أَيَّ مُلْتَمَسٍ ..
مَنْ هُوَ لَا فِي سِتَارٍ وَحِجَابِ
أَنْ لِي مِنْ كَرَمٍ يَا ذَا الْعَمَنِ

باز آوردی فن و تسویل را
جانورم جان دارم آن را کی خرم
طفل دیده پیر گشتی در زمان
سرنگون خود را در افکندم زکوه
چون بدیدم آن عذاب بی حجیب
برگشا زین بسته گی تو پای من

(۱) تا بدیدم روی عزرائیل را
(۲) گرچه من ننگ خرانم یا خرم
(۳) آنچه من دیدم ز هول بی امان
(۴) بی دل و جان از نهیب آن شکوه
(۵) بسته شد پایم در آن دم از نهیب
(۶) عهد کردم با خدا کای ذو العمن

- (۱) رَجُلَيْنِ مِنْ شِدَّةِ ذَا الْقَيْدِ افْتَحَ
يَا مُعِينُ بَعْدَ ذَا لَا أَقْبَلُ
(۲) فَبِذَلِكَ النَّفْسِ الْحَقُّ لِيَا
(۳) وَضَجِجِي وَالِدَعَا لَوْلَاهُ إِنْ
وَصَلَ تَحْتَ الْيَدِ لِلْأَسَدِ
(۴) مَعَ ذَا أَيْضًا لَكَ لَيْثُ الْعَرِينِ
(۵) نَحْوِي بِالذَّاتِ لِلْحَقِّ الصَّمَدِ
حَيَّةُ رَقِطَاءُ سَأَتِ مِنْ صَدِيقِ
(۶) حَيَّةُ سَأَتِ مِنَ الْمَرْءِ السَّلِيمِ
ذَا الصَّدِيقُ السَّيِّئُ يَأْتِي بِكَ
- كَيْ أَنَا وَسُوسَةٌ إِنْ تَسْنَحَ
أَبَدًا عَهْدًا وَنَذْرًا أَفْعَلُ
فَتَحَ الرَّجُلَ لِفَرْطِ نَوْحِيَا
لِي فَحَلُّ الْأَسَدِ الضَّارِي الْخَشِنِ
مَا هُوَ حَالُ الْجَمَارِ النَّكِدِ
أَرْسَلَ بِالْمَكْرِ يَا بئْسَ الْقَرِينِ (۱)
مَنْ هِيَ الظَّاهِرَةُ مِنْ غَيْرِ حَدِّ
سَيِّئِهِ أَحْسَنُ .. لِلْمَدْحِ تَلِيقُ ..
تُذْهِبُ بِالرُّوحِ مِنْ نَارِ الْجَحِيمِ
.. وَلِهَذَا الْحَيَّةُ خَيْرٌ لَكَ ..

(۱) الاية في سورة الزخرف (ومن يعيش) ای تعرض (عن ذكر الرحمن تقيض له شيطانا فهو قرين وانهم ليصادونهم عن السبيل ويحسبون انهم مهتدون حتى اذا جائنا قال انا لست منكم بيني وبينكم بعد المشرقين فبئس القرين) -

- (۱) تا ننوشم وسوسه کس بعدازین
(۲) حق گشاده کرد آن دم پای من
(۳) ورنه اندر من رسیدی شیر نر
(۴) باز بفرستادت آن شیر عرین
(۵) حق ذات پاک الله الصمد
(۶) سار بد جانی ستاند از سلیم
- عهد کردم نذر کردم ای معین
زان دعا و زاری و هیهای من
چون بدی در زیر پنجه نر خر
سوی من از مکر آن بئس القرین
که بود به مار بد از یار بد
یار بد آرد سوی نار جحیم

- (۱) یَسْرِقُ الْقَلْبُ خِلَالَ مِنْ قَرِينِ .. خُفْيَةً لَا قِيلُ أَوْ قَالَ يَمِينِ ..
- (۲) إِذْ عَلَيْكَ هُوَ ظِلًّا قَدْ رَمَى .. رَأْسَ مَالٍ لَكَ يَا هَذَا سَمَى ..
- سَرَقَ ذَاكَ الَّذِي لَا رَأْسُ مَالٍ لَهُ مَنْ هَانَ سَجَايَا وَخِلَالَ
- (۳) عَقْلُكَ لَوْ كَانَ كَالْأَفْعَى الَّذِي .. سَكَرَتْ .. مَا مِثْلُهُ بِالسَّطْوَةِ ..
- فَالصَّدِيقُ السَّيِّئُ كَانَ الزُّمْرُ .. رُدَّ جَرٌّ وَهِيَ تَبْنُ .. لَا تَضُرُّ ..
- (۴) فِيهِ الْعَيْنُ مِنَ الْعَقْلِ لَكَ .. تَطْفُرُ الطَّعْنُ لَهُ دَوْمًا بِكَ ..
- فِي يَدِ الطَّاعُونِ خِلَالَكَ أَنْتَبِهْ .. وَلَهُ أَتْرَكَ أَبَدًا لَا تَشْتَبِهْ ..

جواب الشعلب لذك الحمار مرة اخرى

- (۵) قَالَ إِذَا الشَّعْلَبُ مَا مِنْ كَدَّرْ .. كَانَ فِي الصَّافِي لَنَا مَا أَنْ ظَهَرَ ..
- (۶) لَكِنْ التَّخْيِيلُ لِلْذَّوْهِمِ الْيَسِيرِ .. لَمْ يَكُ وَالْقَوْلُ ذَا الْجَمِّ الْكَثِيرِ ..
- وَهُمَّكَ يَا صَافِي الْقَلْبِ غَدَا .. بِسَوَى ذَاكَ فَمَعَكَ أَبَدَا ..

- (۱) از قرین بی قول و گفت و گوی او .. خو بدزد دل نهان از خوی او
- (۲) چونکه او افکند بر تو سایه را .. دزد از تو مایه آن بی مایه را
- (۳) عقل تو گراژدهایی گشت مست .. یار بد آن را زمرد وان که است
- (۴) دیده عقلت بدو بیرون جهد .. طعن اوت اندر کف طاعون نهج

جواب روباه مرآن خر را بار دیگر

- (۵) گفت روبه صاف مارا درد نیست .. لیک تخخیلات وهمی خرد نیست
- (۶) این همه وهم تو هست ای ساده دل .. ورنه با تونه غشی دارم نه غل

- (۱) مَا لِي غِشٌّ وَلَا غِلٌّ إِلَيَّ
 أَبَدًا لَا تَنْظُرِ الظَّنُّ بِكَ
 (۲) فَيَاخْوَانَ الصِّفَا الظَّنُّ الْحَسَنُ
 (۳) ذَا الْخِيَالُ لَكَ وَالْوَهْمُ الْقَبِيحُ
 مِائَةُ الْأَفْرِ خَلٍّ قَطْعًا
 (۴) بِالْخُصُوصِ أَنَا مَا كُنْتُ الرَّدِيَّ
 أَبَدًا قُبْحًا وَمَا كَلَّا نَظَرْتُ
 (۵) ذَا طِلْسَمًا وَبِفَرَضٍ لَوْ وُجِدَ
 فَعَلَى الْأَحْيَابِ عَنْ هَذَا الْطَا
- مِنْ خِيَالٍ لَكَ ذِي قُبْحٍ عَلَيَّ (۱)
 مِنْ سَاءٍ فِي مُحِبِّينَ لَكَ
 ظَنُّ هَبْ مِنْهَا جَفَاءُ لَكَ عَنْ
 لَوْ بَدَى فِي النَّظَرِ كَانَ الصَّرِيحُ
 بَعْضُهُمْ عَنْ بَعْضٍ أَبَدَى جَزَاءُ
 عِرْقًا الْقِسْمُ لِي لَمْ يَجِدْ
 كَانَ مَا كَانَ وَكَانَ لَوْ بَصُرْتُ
 ذَا قَبِيحٍ الْقَدَرِ وَالْحِطِّ النَكِدِ
 إِمْنَحِ الْعَفْوَ .. لِمَنْ .. وَعَطَا ..

(۱) الایة فی سورة الحجرات یا ایها الذین آمنوا اجتنبوا کثیراً من الظن ان بعض الظن اثم -

- (۱) از خیال زشت خود منکر بمن
 (۲) ظن نیکو بر بر اخوان صفا
 (۳) آن خیال و وهم بد چون شد پدید
 (۴) خاصه من بدرگ نبودم زشت قسم
 (۵) و ربدی بد آن سگالش قدر را
- بر محبان از چه داری سوء ظن
 گر چه آید ظاهر از ایشان جفا
 صد هزاران یار را از هم برید
 آنچه دیدی بد نه بد بود آن طلسم
 عفو فرمایند از یاران خطا (۱)

(۱) شرح بحر العلوم صفحه ۱۲۹ در نسخ مشنوی بهمین لفظ واقعست و قدر صیغه ماضی است وائب اشتباع است برای قافیه آورده شده و معنی آنکه اگر بالفرض باشد آن بد خصوصیت تقدیر کرده است او را الله تعالی یعنی از تقدیر این بدی واقع شده این خطا را عفو باید کرد که خطاء یاران را عفو میفرمایند و شیخ افضل گفته که بخاطر میرسد که یک حرف اینجا از سهو کاتب رفته و در اصل قدر را بود یعنی اگر آن سگالش قدر که مرتبه او سگالش وجست و جوی حالست بد هم بودی محمول بر خطاء من شدی نه بر ایصال ضرر بقصد و خطاء یاران عفو فرودن رسم یاری است -

- (۱) مُشْفِقٌ لَوْ كَانَ جَوْرًا وَامْتِحَانٌ
لَزِمَ أَنْ يَتْرَكَ الظَّنَّ الْقَبِيحَ
(۲) عَالَمٌ وَهُمْ وَطَبِيعٌ وَخِيَالٌ
كَانَ لِلْسَّالِكِ سَدًّا عَظَمًا
(۳) فَنُقُوشُ ذَا الْخِيَالِ مَنْ عَقَدَ
كَالْخَلِيلِ مَنْ هُوَ وَازَى الْجَبَلَ
(۴) قَالَ هَذَا رَبِّي إِبْرَاهِيمُ مَنْ
حَيْثُ أَنْ فِي عَالَمِ الْوَهْمِ وَقَعَ
(۵) وَلِذِكْرِ الْكُوكَبِ التَّأْوِيلَ قَالَ
جَوْهَرُ التَّأْوِيلِ حُسْنًا نَقْبًا
- فَعَلَ الْعَقْلُ لَهُ ذَاكَ الزَّمَانُ
فِيهِ .. يَدْرِيهِ وَإِنْ سَاءَ الْمَلِيحُ ..
وَامْتِحَانٌ وَأَفَانِينَ الْوَبَالُ
.. لَهُ حُسْنُ الظَّنِّ دَوْمًا لَزِمًا ..
نَقَشًا التَّخْيِيلَ وَالْوَهْمَ أَعَدَ
لَهُ جَرَّ الضَّرَرَ .. أَبْدَى الْفَشَلَ ..
عَظَمَ شَأْنًا وَجَلَّ فِي الزَّمَنِ
وَعَلَى الْوَاقِعِ بَعْدَ مَا أَطْلَعَ^(۱)
هَكَذَا مَنْ هُوَ .. شَأْنًا وَجَلَّالٌ ..
.. وَعَنِ الْأَسْرَارِ قَدَمًا نَقْبًا ..

(۱) الآية فی سورة الانعام وكذلك نرى ابراهيم سلکوت السموات والارض وليکون
بن الموقنين فلما جن عليه الليل رآى کوکبا قال هذا ربى فلما افل قال لاحب الافلين فلما رآى
القمر بازغاً قال هذا ربى فلما افل قال لئن لم يهدنى ربى لآکونن بن القوم الضالين فلما رآى
الشمس بازغة قال هذا ربى هذا اکبر فلما افلت قال یا قوم انى یرىء سما تشرکون انى وجهت
وجهى للذى فطرنى —

- (۱) مشفقى گر کرد جور و امتحان
(۲) عالم وهم و خیال و طبع و بیم
(۳) نقشهای این خیال نقشبند
(۴) گفت هذا ربى ابراهيم راد
(۵) ذکر کوکب را چنین تأویل گفت
- عقل باید کو نباشد بدگمان
هست رهرو را یکى سدى عظیم
چون خلیلى را که که بد شد گزند
چونکه اندر عالم وهم اوفتاد
آن کسى کو گوهر تأویل سفت

- (۱) عَالَمٌ وَهُمْ وَتَخْيِيلٌ عَقَدَ
 (۲) عَنْ مَحَلٍّ قَلَعَ حَتَّى ضَلَّالٌ
 فَإِذَا حَالُ الْحِمَارِ وَالْبَلِيدِ
 (۳) فَالْعُقُولُ مَنْ كَأَمْثَالِ الْجِبَالِ
 (۴) غَرِقَتْ كَمْ صَارَ بِالطُوفَانِ ذَا
 أَيْنَ لَا أَيْنَ الْأَمَانُ يَسْوَى
 (۵) بِالْخَيَالِ ذَا الَّذِي كَانَ الطَّرِيقُ
 مِثْلَ اثْنَيْنِ وَسَبْعَيْنِ رَجَعَ
 (۶) مِنْ خَيَالٍ وَمِنْ الْوَهْمِ طَفَرَ
 شَعْرَةُ الْحَاجِبِ مَا قَالَ أَبَدَ
- عَيْنَا الطَّوْدَ كَذَا مِمَّا أَعَدَ
 لَهُ هَذَا رَبِّي جَاءَ الْمَقَالُ
 .. مَا يَكُونُ عِنْدَ ذِي الْأَمْرِ الشَّدِيدُ ..
 فِي بَحَارِ الْوَهْمِ فِي سَيْلِ الْخَيَالِ
 لِلْجِبَالِ إِفْتِضَاحٌ وَ أَذَى
 فُلُكِ نُوحٍ .. فَهُوَ لِلرُّوحِ الْقَوَى ..
 لِلْيَقِينِ قَطَعَ .. أَغْوَى الْفَرِيقَ ..
 فِيهِ أَهْلُ الدِّينِ .. لِلْنَّغِيِّ نَزَعٌ ..
 رَجُلُ الْإِيقَانِ .. عَمِي لِلْمُظْفَرِ ..
 ذِي الْهِلَالِ .. وَبِهَا الصَّوْمُ أَعَدَ ..

آنچنان که را ز جای خویش کنند
 خربط و خر را چه باشد حال او
 در بحر وهم و گرداب خیال
 کوامانی جز که در کشتی نوح
 گشت هفتاد و دو ملت اهل دین
 سوی ابرو را نمی گوید هلال

(۱) عالم وهم و خیال چشم بند
 (۲) تا که هذا ربی آمد قال او
 (۳) غرق گشته عقلهای چون جبال
 (۴) کوهها را هست زین طوفان فضموح
 (۵) زین خیال رهزن راه یقین
 (۶) مرد ایقان است از وهم و خیال

- (۱) وَالَّذِي لَيْسَ لَهُ نُورٌ عَمَرُ
شَعْرَةُ الْحَاجِبِ عَوْجَاءُ الطَّرِيقِ
(۲) مِائَةُ الْآفِ الْآفِ مِنْ سَفِينٍ
فَوْقَ بَحْرِ الْوَهْمِ مِنْهُ الْإِرْبَا
(۳) لَهُمُ الْأَذْنَى غَدَى فِرْعَوْنُ مَنْ
فَيُبْرِجُ الْوَهْمِ مِنْهُ الْقَمَرُ
(۴) أَحَدٌ بِالْعَاهِرِ مَا عَلِمَا
وَالَّذِي قَدْ عَلِمَ ظَنًّا عَلَيْهِ
(۵) إِذْ لَكَ وَهْمُكَ أَنْتَ الرَّأْسَ قَدْ
لِمَهُ دَوْرَ وَهْمٍ ذَلِكَ الْآخِرِ
(۶) أَنَا مِنْ رُؤْيَا نَفْسِي وَأَنَا
مِمَّ أَنْتَ فِي أُمَامِي مَنْ أَنَا
- سَنَدًا .. فِي الظُّلْمَةِ عِنْدَ الْخَطَرِ ..
قَطَعَتْ صِدْقَهُ .. عَنْ أَهْلِ الطَّرِيقِ ..
بِالْهَوَى وَالْهَوْلِ وَالْخَطْبِ الرَّزِينِ
عَادَتْ الْأَلْوَا حُ قُتَّتْ خَشْبًا
فِيْلُسُوفًا عُدَّ عَرَّافَ الزَّمَنِ
خُسِفَ مَا بَانَ مِنْهُ الْأَثَرُ
مَنْ هِيَ تِلْكَ .. وَمَا مِنْهَا نَمَى ..
مَا رَأَى .. مِنْ قُبْحِهَا يَأْتِي إِلَيْهِ ..
صَيَّرَ الدَّائِخَ وَاللَّبَّ فَقَدْ
.. دَرَّتْ فَأَعْرِفَ مَا لَكَ فِي الْآخِرِ ..
فِي كُنْتُ الْعَاجِزَ قَيَّدَ الْعَنَا
قَدْ مِلْتُ تَجْلِسُ تَبْغِي الْهَنَا

موسی ابروی کجی راهش زند
تخته تخته گشته در دریای وهم
ماه او در برج وهمی در خسوف
وانکه داند نیستش بر خود گمان
از چه گردی گرد وهم آن دگر
چه نشینی پرمی تو پیش من

(۱) وانکه را نور عمر نبود سند
(۲) صد هزاران کشتی باهول و سهم
(۳) کمترین فرعون چستست فیلسوف
(۴) کس نداند روسپی را کیست آن
(۵) چون ترا وهم تو دارد خیره سر
(۶) عاجزم من از منی خویشتن

- (۱) أَنَا بِالرُّوحِ طَلَبْتُ مَنْ يَلَا
لَا كُونَ الْكُرَّةَ وَهُوَ لِيَا
(۲) كُلُّ مَنْ قَدْ صَارَ مِنْ غَيْرِ أَنَا
فِيهِ كَانَ وَمِنْ الْكُلِّ الْحَبِيبُ
(۳) صَارَ مِرْءَاةَ يَلَا نَقَشَ لَهَا
إِذْ هِيَ كُلُّ النُّقُوشِ وَالصُّوَرِ
أَنَا أَوْ نَحْنُ يَكُونُ فِي الْمَلَأِ
صَوْلَجَانُ حَسَنُ ذَا دَمِيَا
كُلُّ مَنْ كَانَ أَنَا فِي ذِي الدُّنَا
حَيْثُ لِلنَّفْسِ لَهُ صَارَ الرَّقِيبُ
غَلِيَتْ سِعْرًا وَجَلُّ مَا بِهَا
أُظْهِرَتْ.. مَا بَانَ مِنْهَا وَاسْتَتَرَ..

حکایت الشیخ محمد الملقب بسرری الغزنوی (۱)

- (۴) زَاهِدٌ فِي غَزَنَةِ مَنْ عِلْمِهِ
بِمَزَايَا كَالنَّبِيِّ بِاسْمِهِ
(۵) لَقَبُوهُ الْوَرَقُ لِلْكَرَمَةِ
وَلَهُ الْإِفْطَارُ كُلُّ لَيْلَةٍ
لِعَرَامٍ وَاحِدٍ كَانَ قَرِينُ
هُوَ دَوْمًا مُدَّةَ سَبْعِ سِنِينَ

(۱) الرز بمعنی عربیة العنب فانه كان یفطر علی ورقها — و سررز نص ترجمته رأس العریشة ولكن المراد منه ورقها كما فی الترجمة —

- (۱) بی من و مائی همی جویم بجان
تاشوم من گوی آن خوش صولجان
(۲) هر که بی من شد همه منها دروست
یار جمله شد چو خود را نیست دوست
(۳) آینه بی نقش شد یابد بها
زانکه شد حاکی جمله نقشها

حکایت شیخ محمد سرری غزنوی قدس سره

- (۴) زاهدی در غزنی از دانش مزی
بد محمد نام و کنیت سرری (۱)
(۵) بود افطارش سررز هر شبی
هفت سال او دایم اندر مطلبی

(۱) شرح بحر العلوم صفحه ۱۳۱ ظاهر آنست که مزی مخفف سزیه است و بمعنی ظریف نیز آمده و بعضی آن را از مزیدن دانسته —

(۱) وَلِلسُّلْطَانِ الْوُجُودِ بِالْأَثَرِ
 غَيْرَ أَنْ مَقْصُودُهُ الْحُسْنُ وَلَا
 (۲) رَاحَ وَلَهْمَانَا عَلَى رَأْسِ الْجَبَلِ
 صَاحَ تَبْدُو لِي أَوْ لِلْأَسْفَلِ
 (۳) قَالَ لِلْمَكْرُمَةِ ذِي لَمْ تَرِدْ
 تَقَعُ مَا مَتَّ أَنْتَ وَأَنَا
 (۴) لِإِشْتِيَاقِي بِهِ مِنْ فَوْقِ الْجَبَلِ
 وَسَطَ الْعَمْقِ مِنَ الْمَاءِ وَقَعَ
 (۵) مَنْ مِنَ الرُّوحِ بِضَجَرٍ كَانَ مَا
 (۶) مِنْ فِرَاقِ مَوْتِهِ النَّوْحَ أَدَامَ
 ظَهَرَتْ مِنْهُ لَدَيْهِ الْأَمْرُ قَدْ
 هُوَ كَيْفَ أَعْجُوبَةٍ جَلَّتْ نَظَرُ
 غَيْرَ لِلْسُّلْطَانِ جَلٍّ وَعَلَا
 ضَاجِرًا مِنْ نَفْسِهِ لَا فِي وَجَلِ
 نَفْسِي أَرْمِي.. فَلَا حِيلَةَ لِي..
 نَوْبَهُ لِلْأَسْفَلِ إِمَّا تُرِدْ
 مَا قَتَلْتُ.. لَا وَلَا أَتَّبِعِي الْعَنَا..
 نَفْسَهُ أَلْقَى بِأُذُنِي وَجَلْ
 حَيْثُ ذَاكَ الرَّجُلُ الضَّارِي وَلَعِ
 مَاتَ مِنْ نَكْسٍ لَهُ قَدْ دَهَمَا
 حَيْثُ أَنْ هَذِي الْحَيَاتِ كَالْحِمَامِ
 عَادَ مِنْكَوَسًا.. وَلِلْمَوْتِ اسْتَعَدَّ..

لیک مقصودش جمال شاه بود
 گفت بنما یا فتادم من بزیر
 ور فرو اُفتی نمیری نکشمت
 در میان عمق آبی اوفتاد
 از فراق سرگ بر خود نوحه کرد
 کار بیشش بازگونه گشته بود

(۱) بس عجایب دید از شاه وجود
 (۲) بر سر که رفت آن از خویش سیر
 (۳) گفت نامد نوبت آن مکرمت
 (۴) او فرو افکند خود را از وداد
 (۵) چون نمرد از نکس آن جان سیر مرد
 (۶) کاین حیات اورا چو مرگی می نمود

- (۱) فَمِنْ الْغَيْبِ الْجَمَامِ سَلَا
 إِنَّ فِي مَوْتِي حَيَاتِي رَتَلَا
 (۲) فَالْمَمَاتَ كَالْحَيَاةِ إِذْ قِيلَ
 بِهَلَاكِ رُوحِهِ دَوْمًا عَجَلَا
 وَمَعَ الْقَلْبِ لَهُ عَهْدَ الْوِفَاقِ
 عَقَّدَ.. الْمَوْتُ لَهُ إِذْ ذَاكَ رَاقُ..
 (۳) كَعَلِيٍّ السَّيْفُ وَالْخَنْجَرُ قَدْ
 كَانَ رِيحَانًا بِهِ الطَّيِّبَ وَجَدَ (۱)
 وَعَدُو رُوحِهِ النَّسْرَيْنُ صَارَا
 أَبَدًا وَالنَّرْجِسُ حَبَّ الْبَوَارِ
 (۴) وَرَدَ الصَّوْتُ بِأَنَّ لِلْبَلَدَةِ
 رُحٌ مِنَ الصَّحْرَا بِقَيْدِ الشَّدَةِ
 فَعَجِبًا كَانَ ذَا الصَّوْتُ وَمَا
 كَانَ بَيْنَ سِرٍّ وَجَهْرٍ بَلْ سَمَى
 (۵) قَالَ يَا مَنْ عَلِمَ السِّرَّ لِيَا
 شَعْرَةً فِي شَعْرَةٍ مَا أَنْ يِيَا
 أَيُّ فِعْلٍ أَفْعَلُ فِي الْبَلَدَةِ
 قُلْ لِي مَا أَنْ تَرَى مِنْ خِدْمَةِ

(۱) كما ان علیاً (ع) سمع ما أسره الرسول (ص) فی اذن اللذی کان یمشی فی رکابه بان شهادة علی علی یدک فاخبر علیاً فقال له علی علی نحو التسلیة السیف والخنجر ریحاننا والنرجس والنسرین سبغوضنا ای نصادق من یکون سببا لموتنا لان فیہ الوصول الی اعلا المراتب ونسب الی علی (ع)

السيف والخنجر ریحاننا
 اف علی النرجس والاس
 شراينا من دم اعدائنا
 وكاسنا جمجمة الراس

- (۱) موت را از غیب می برد او گدی
 (۲) موت را چون زندگی قابل شده
 (۳) سیف و خنجر چون علی ریحان او
 (۴) بانگ آمد روز صحرا سوی شهر
 (۵) گفت ای دانای راز مو بمو
 ان فی موتی حیاتی می زدی
 با هلاک جان خود یکدل شده
 نرگس و نسرين عدو جان او
 طرفه بانگی از وراى سر و جهر
 چه کنم در شهر خدمت گوی تو

- (۱) قَالَ فَالْخِدْمَةُ مِنْكَ ذِي لِأَنْ
نَفْسَكَ بِالْجِدِّيَا هَذَا أَصْنَعِي
(۲) خُذْ مِنَ الْمُثْرِينَ أَنْتَ الذَّهَبَا
لِلدَّرَاوِشِ الْمَسَاكِينِ أَوْصِلِ
(۳) لَكَ هَذِي الْخِدْمَةُ كَمْ مِنْ زَمَنْ
(۴) حَفِظَ الرُّوحَ سُؤَالَ وَجَوَابُ
دَامَ بَيْنَ الزَّاهِدِ وَاللَّهِ مِنْ
(۵) دَامَ حَتَّى الْأَرْضِ كُلًّا وَالسَّمَاءِ
فِي (الْمَقَالَاتِ) الْجَمِيعِ ذَا ذِكْرٍ
- يَبْدُو ذُلَّ نَفْسِكَ كُلَّ زَمَنْ
مِثْلَ عَبَّاسٍ الَّذِي دَبَّسَا دُعِي
فِي زَمَانٍ بَعْدَ جَدِّ طَلَبَا
.. مَا أَمَرْتُ بِهِ فِي الْحَالِ أَفْعَلِ ..
قَالَ سَمِعَا طَاعَةً يَا رَبُّ مَنْ
مَعَ كُلِّ مَا جَرَى مِنْ ذَا الْإِخْطَابِ
بَرَّ الْكَوْنَ وَجَادَ بِالْمَنْ
مَلَأَ بِالنُّورِ وَالْحَدُّ سَمِي (۱)
وَبِهَا عَيْنًا كَمَا دَارَ سُيْطَرُ

(۱) لعله اراد به كتابه المعروف بمقالات مولوی -

- (۱) گفت خدمت آن که بهر ذل نفس
(۲) مدتی از اغنیا زر میستان
(۳) خدمت اینست تا یکچند گاه
(۴) بس سؤال و بس جواب و ماجرا
(۵) که زمین و آسمان پر نور شد
- خویشتن سازی تو چون عباس دبس (۱)
پس بدرویشان مسکین می فشان
گفت سمعاً طاعة ای جان پناه
بد میان زاهد و رب الوری
در مقالات آن همه مذکور شد

(۱) عباس دبس مردی بود بگدیه مشهور چنانکه حال می گویند فلان عباسی می کند
والدبیس بفتح الدال المهملة وسكون الباء الموحدة الاسود من کل شیء سبزوارى صفحه ۳۸۹ -
و در شرح بحر العلوم جزء ۵ صفحه ۱۳۱ نوشته - عباس دبس نام گدائی است که از لطایف حیل
گریه می کردی و گاهی از مقالات خود در گریه آوردی بعد از آن دست بگدیه دراز می کرد و هفتاد
نوع گدیه دانستی -

(۱) غَيْرَ أَنِّي أَنَا قَصَرْتُ الْكَلَامَ ذَا لِأَنَّ كُلَّ بَيْدٍ فِي الْأَنَامِ
طَعَمَ ذِي الْأَسْرَارِ أَنَا لَا يُذُوقُ بَلْ هُوَ يَسْمَعُ مَا مِنْهُ يَرُوقُ ..

فی بیان مجیء الشیخ محمد السررزی لبلدة غزنه بعد سنی
متمادیه من الصحاری و دورانه علی الابواب للسؤال بالزنبیل باشارة
غیبیه و تفرقه کل ما اجتمع فی الزنبیل من الطعام علی الفقراء باشارة
غیبیه وفق مضمون البیت المذکور کل من کان له روح منسوب لعزة
لیک فهی له من الله مالکة علی مالکة ثابتة من نحو الله تعالی متوالیه
ورسول اثر رسول (و تکشف المکشفات الغیبیه فیعلم مراده)
مثلاً اذا كانت کوة بیت مفتوحة یأتی للیبت نور الشمس والقمر
ومنهل المطر ومکتوب المراسلات وغیرها بالانقطاع

(۲) ذَلِكَ الْقَائِلُ لِلْأَمْرِ الْمَعْد وَجَهَ الْوَجَهَ لَهُ نَحْوَ الْبَلَدِ
بَلَدُهُ غَزْنِينَ مِنْ وَجْهِ لَهُ أَشْرَقَتْ بَانَ عَلَیْهَا الْوَلَهُ
(۳) وَإِلَى اسْتِقْبَالِهِ جَمْعٌ ذَهَبَ فَرَحًا وَهُوَ سَرِيعًا بِالطَّلَبِ
مِنْ طَرِيقٍ خَفِيَ لِلْبَلَدَةِ جَاءَ صَدًّا لِلرِّيَا وَالشَّهْوَةِ

(۱) لیک کوته کردم آن گفتار را تا ننوشد هر کسی اسرار را

آمدن شیخ بعد از چندین سال در بیابان بشهر غزنین و زنبیل
گردانیدن باشارت غیبی و تفرقه کردن آنچه جمع آید در زنبیل بر فقرا
بروفق اشارت غیبی (هر که را جان ز عز لیست نامه بر نامه پیک بر پیکست)
چنانکه روزنه خانه باز شد آفتاب و ماهتاب و باران و نامه و غیره
منقطع نباشد

(۲) رو بشهر آورد آن فرمان پذیر شهر غزنین گشت از رویش منیر

(۳) از فرح خلقی باستقبال رفت او درآمد از ره دزدیده تفت

- (۱) نَهَضَ الْاَعْيَانُ كُلُّ مِنْ سُرُورِ وَالْكِبَارُ وَلَهُ زَانُوا الْقُصُورِ
- (۲) قَالَ مَا جِئْتُ لِأَنْ تَنْفِي أَنَا أَظْهَرُ فِي غَيْرِ ذَلِّ وَعَنَا لَمْ يَكُ قَالَا وَقِيلَا فِي الدُّنَا
- (۳) وَسُؤَالِ لَمْ أَجِيءُ عَزْمِي أَنَا يَدِي الزَّنْبِيلُ ذَلًّا أَصْطَفِي
- (۴) أَنَا عَبْدُ الْأَمْرِ أَمْرُ اللَّهِ أَنْ سَائِلًا أَغْدُو وَأَغْدُو سَائِلًا
- (۵) فَيَلْفِظُ نَدَرَ عِنْدَ السُّؤَالِ سَائِلُونَ الطَّبَعُ خَسَّ لَهُمْ أَنَا لَمْ آتِ طَرِيقِي كُلِّ حَالِ
- (۶) كَيْ أَنَا أَغْرَقُ فِي الدَّلِّ تَمَامِ كَيْ أَنَا السَّبَّ لِخَاصٍ وَلِإِعَامِ

قصرها از بهر او آراستند
جز بخواری و گدائی نامدم
در بدر گردم بکف زنبیل من
تا گدا باشم گدا باشم گدا
جز طریق خس گدایان نسپرم
تا سقطها بشنوم از خاص و عام

(۱) جمله اعیان و مهان برخاستند
(۲) گفت من از خود نمائی نامدم
(۳) نیستم برعزم قال و قیل من
(۴) بنده فرمانم که امرست از خدا
(۵) در گدائی لفظ نادر ناورم
(۶) تا شوم غرق مذلت من تمام

- (۱) اَسْمَعُ وَالْأَمْرُ لِلْحَقِّ وَقَعَ
هُوَ كَانَ الْأَمْرَ بِالطَّمَعِ
(۲) إِذْ مَلِكُ الدِّينِ مِنِّي طَلِبًا
أَنْ تُرَابًا مِنْ عَلَيٍّ فَرَّقَ الْقَنَا
(۳) هُوَ ذُلًّا رَامَ لِي كَيْفَ أُدَوِّرُ
(۴) بَعْدَ هَذَا الْفَقْرُ وَالذِّلَّةُ لِي
فِي جُرَابِي وَأَزَنْتَ عِشْرِينَ مِنْ
(۵) دَائِمًا ذَا الشَّيْخِ دَارَ الْيَدِ
عِنْدَكَ يَا سَيِّدُ اللَّهِ أَنْتَ
(۶) فَعَلَى الْكَرْسِيِّ وَالْعَرْشِ السَّبَقُ
شُغْلُهُ لِلَّهِ شَيْءٌ بِالسُّؤَالِ
- لِي كَالرُّوحِ أَنَا مِنْهُ التَّبَعُ
ذَلٌّ مَنْ قَدْ قَنَعَ لَمْ يَطْمَعِ
طَمَعًا مِنْ بَعْدِ هَذَا وَجَبًا
عَةِ أَحْثِي . . الطَّمَعُ أَبْغِي أَنَا . .
أَنَا حَوْلَ عِزَّةٍ أَرْجُوا السُّرُورُ
إِدْرِ يَا رُوحِي غَدْتُ بِالْمَثَلِ
مِثْلَ عَبَّاسٍ . . وَبِالدَّلِّ قُرْنُ . .
مَسَكَ الزَّنْبِيلَ قَيْدَ النُّكْدِ
شَيْءُ التَّوْفِيقِ يَا ذَا هَلٍ وَجَدْتُ
وَجَدْتُ أَسْرَارَهُ السِّتْرَ خَرَقُ
دَائِمًا لِلَّهِ شَيْءٌ هُوَ قَالَ

او طمع فرموده ذل من قنع
خاک برفرق قناعت بعدازین
او گدائی خواست کی میری کنتم
بیست عباسند در انبان من
شیء لله خواجه توفیقیت هست
شیء لله شیء لله کار او

(۱) امر حق جان است من او را تبع
(۲) چون طمع خواهد زمن سلطان دین
(۳) او مذلت خواست کی عزت تنم
(۴) بعدازین گدیه و مذلت جان من
(۵) شیخ میگشت و زنبیلی بدست
(۶) برتر از کرسی و عرش اسرار او

- (۱) کُلُّ قَرْدٍ لِلنَّبِيِّينَ ضَرْبٌ عَيْنَ ذَا الْفَنِّ وَوَازَاهُ طَلَبُ
مُفْلِسًا ذَا الْخَلْقِ كَانَ وَهُمْ
(۲) اقْرِضُوا اللَّهَ اقْرِضُوا اللَّهَ هُمْ
أَنْ عَلَى قَوْلٍ انْصُرُوا اللَّهَ غَدُوا
(۳) بِالْخُضُوعِ الشَّيْخُ ذَا بَابًا لِابَابِ
مَعَ أَنْ فِي الْفَلَكَ لِلشَّيْخِ كَانَ
(۴) وَالسُّؤَالِ ذَلِكَ مَنْ كَانَ يَجِدُ
(۵) كَانَ لَا لِلْخَلْقِ أَيْضًا لَوْ فَعَلَ
وَجَدَ بِالنُّورِ لِلْحَقِّ الْغُلُوَّ
(۶) أَكَلَهُ خُبْرًا وَشَهِدًا وَلَبَنَ
أَرْبَعِينَ يَوْمًا الْخَلْوَةَ قَدْ
- عَيْنَ ذَا الْفَنِّ وَوَازَاهُ طَلَبُ
سَأَلُوا اللَّهَ شَيْئًا مِنْهُمْ
ضَرَبُوا وَالْعَكْسُ بَانَ لَهُمْ
دَائِرِينَ لَهُمُ النَّصْرَ دَرَّوْا
يَرِدُ يُبْدِي السُّؤَالَ بِالْخُطَابِ
أَلْفُ بَابٍ فُتِحَ كُلُّ زَمَانٍ
هُوَ دَوْمًا فَعَلَ لِلَّهِ قَدْ
هُوَ لِلْخَلْقِ فَذَا الْخَلْقُ الْأَجَلُ
.. وَبِهِ وَافِيَ الْجَلَالُ وَالْعُلُوُّ ..
فَضَلَ أَلْفَ فَقِيرٍ مُمْتَحَنٍ
أَذْمَنَ بِالصَّبْرِ فِي جُهْدٍ وَجَدَ

- (۱) انبیا هر یک همین فن می زنند
(۲) اقراضوا الله اقراضوا الله می زنند
(۳) دربدر این شیخ می آرد نیاز
(۴) کان گدائی که بجد می کرد او
(۵) ور بکردی نیز از بهر گلو
(۶) در حق او خورد نان و شاهد و شیر
- خلق مفلس گدیه ایشان می کنند
باژگون برانصروا الله می تنند
بر فلک صد در برای شیخ باز
بهر یزدان بود نی بهر گلو (۱)
آن گلو از نور حق دارد علو
به زچله وز سه روزه صد فقیر

- (۱) وَ سَمِيَ الصَّوْمَ بِأَيَّامٍ ثَلَاثَ لَا تَقُلْ يَا أَكُلُ خُبْزًا زَرَعًا
 (۲) كَالشَّرَارِ هُوَ مِنْ شَمْعٍ أَكَلَ زَادٍ مِنْ ذَا الْأَكْلِ لِلْجَمْعِ السَّنَا
 (۳) فَلَا أَكُلِ الْخُبْزِ قَالَ الْحَقُّ لَا لَمْ يَقُلْ بِالْأَكْلِ لِلنُّورِ اكْتَفَوْا
 (۴) كَانَ حَلَقُ الْإِبْتِلَاءِ الْحَلَقُ ذَا فِيمَنْ الْأَسْرَارِ خَلَوْ فِي أَمَانٍ
 (۵) لَهُ كَانَ الْأَمْرُ وَالْحُكْمُ الطَّمَعُ مِثْلُ هَذَا الرُّوحِ حَاشَاهُ التَّبَعُ
- أَكَلَ النُّورَ هُوَ لَا بِأَكْثَرَاتٍ زَنْبَقًا بِالصُّورَةِ مِنْهُ رَعَى
 زَيْتًا النُّورَ لَهُ إِمَّا اشْتَعَلَ مِنْهُ .. لِلنَّادِي أَتَى أَبَدَى الْهَنَا ..
 تُسْرِفُوا لَكِنْ هُوَ جَلَّ عَلَا .. أَوْ عَنِ الْإِسْرَافِ بِالنُّورِ قَفُّوا .. (۱)
 ذَلِكَ الْحَلَقُ الَّذِي النُّورَ اغْتَدَا مِنْ غُلُوِّ جَلَّ قَدْرًا وَمَكَانَ
 لَمْ يَكْ وَالْحِرْصُ كَلًّا وَالْجَشَعُ يَغْدُو فِي آنٍ لِحِرْصٍ وَطَمَعٍ

(۱) الآية فی سورة الاعراف - یا بنی آدم خذوا زینتکم عند کل مسجد وکلوا واشربوا

ولا تسرفوا ان الله لا یحب المسرفین -

لاله می کارد بصورت می چرد
 نور افزایش ز خوردش بهر جمع
 نور خوردن را نه گفته است اکتفوا
 فارغ از اسراف و ایمن از غلو
 آنچنان جان حرص را نبود تبع

(۱) نور می نوشد مگو نان می خورد
 (۲) چون شراری کو خورد روغن ز شمع
 (۳) نان خور را گفت حق لا تسرفوا
 (۴) این گلوی ابتلا بد و آن گلو
 (۵) امر و فرمان بود نی حرص و طمع

- (۱) لَوْ يَقُولُ لِلنُّحَاسِ الْكِيمِيَاءُ
أَبَدًا مَا كَانَ ذَاكَ مِنْ مَزِيدٍ
(۲) وَكُنُوزَ الْأَرْضِ لِلْسَّبْعِ الطَّبَاقِ
(۳) عَرَضَ الْحَقُّ فَقَالَ الشَّيْخُ يَا
لَوْ سَوَّاءَ أَنَا رُمْتُ مِنْ أَحَدٍ
(۴) فَبِجَنَاتٍ ثَمَانٍ فِي النَّظَرِ
(۵) لَوْ عَبَدْتُ مُؤْمِنًا كُنْتُ أَنَا
إِذْ كِلَا الْإِثْنَيْنِ ذِينَ لِلْبَدَنِ
(۶) عَاشِقٌ مِنْ عَشِيقِهِ الْحَيِّ الْأَحَدِ
فِي أَمَامٍ عَيْنِهِ أَلْفُ بَدَنٍ

- (۱) گر بگوید کیمیا مس را بده
(۲) گنجهای خاک تا هفتم طبق
(۳) شیخ گفتا خالقا من عاشقم
(۴) هشت جنت گرد آرم در نظر
(۵) مؤمنی باشم سلامت جوی من
(۶) عاشقی کز عشق یزدان خورد قوت
- تو بمن خود را طمع نبود فره
عرضه کرده بود پیش شیخ حق
ور بجویم غیر تو من فاسقم
ور کنم خدمت من از خوف سقر
زانکه این هردو بود حظ بدن (۱)
صد بدن پیشش نیرزد تره توت (۲)

(۱) مؤمن باشم یعنی از اصحاب یمن نه از مقربین و از عاشقین — (۲) تره توت یعنی

- (۱) إِنْ هَذَا الْبَدَنَ مَنْ وَجَدَا
لَهُ ذَا الشَّيْخِ الزَّعِيمِ الْمُقْتَدَى
عَادَ شَيْئًا آخَرَ أَنْتَ الْبَدَنُ
لَهُ لَا تَقْرَأُ هُوَ النُّورُ الْحَسَنُ
(۲) عَاشِقُ عِشْقِ الْإِلَهِ طَلِبًا
وَالِى الْأَجَرَةِ أَيْضًا ذَهَبًا
جَبْرَيْلًا كَانَ صِدْقًا مُؤْتَمَنَ
أَيْضًا اللَّيْصُ يَكُونُ ذَا أَفَنَ
(۳) عَاشِقُ لَيْلَى الَّذِي رَهَنَ الْبَلَا
مِثْلُ ذَا الْكَوْنِ جَمِيعًا وَالْمَلَأَ
(۴) وَرَقَ (التُّوتِ) يُوَازِي قَالِذَّهَبَ
وَالْتُرَابُ الْوَاحِدَ كَانَا طَلَبَ
عِنْدَهُ مَا الذَّهَبُ الرُّوحُ إِذَا
وَقَفَ وَالْوَحْشُ كُلُّ ذِي أَدَدَ
فَعَلَيْهِ السَّبْعُ وَالذِّئْبُ قَدْ
بِهَ حَفُّوا جُمِعُوا دَوْمًا عَلَيْهِ
وَكَأَمْثَالِ الْقَرِيبِينَ إِلَيْهِ
(۶) ذَا هُوَ مِنْ خُلُقِ الْحَيَوَانِ كَانَ
طَاهِرًا صَفْوًا وَمِثْلَ النُّورِ بَانَ
مُلَا بِالْعِشْقِ وَالسَّمِّ قَتَلَ
لَحْمَهُ وَالشَّحْمَ عُرِيٍّ مِنْ خَلَلِ

چیز دیگر گشت کم خوانش بدن
جبرئیل مؤتمن و آنگاه دزد
سلک عالم پیش او یک تره بود
زر چه باشد که نبذ جان در خطر
همچو خویشان گرد او گرد آمده
پرز عشق و لحم و شحمش زهرناک

(۱) وین بدن که دارد آن شیخ فطن
(۲) عاشق عشق خدا و آنگاه مزد
(۳) عاشق آن لیلی کورو کبود
(۴) پیش او یکسان شده بد خالک و زر
(۵) شیر و گرگ و دد از او واقف شده
(۶) کاین شده ازخوی حیوان پاک پاک

- (۱) سُكْرًا يُهْرِقُهُ الْعَقْلُ غَدَى
إِذَا هُوَ كَانَ الْجَمِيلَ وَالْمَلِيحَ
(۲) إِنْ لَحْمَ الْعَاشِقِ الْوَحْشُ أَبِي
ذَا لِأَنَّ الْعِشْقَ كَانَ لِلْحَسَنِ
(۳) وَإِذَا مَا السَّبْعُ وَالْوَحْشُ قَدْ
مَثَلًا فَالَسَّمِ عَادَ وَقَتْلَ
(۴) كُلُّ شَيْءٍ هُوَ غَيْرَ الْعِشْقِ كَانَ
فَلَدَى الْمِنْقَارِ لِلْعِشْقِ الدُّنَا
(۵) حَبَّةٌ هَلْ حَبَّةٌ طَيْرًا أَبَدَ
- لِلْوَحْشِ السَّمُّ يُولِيهَا الرَّدَى
وَالْجَمِيلُ الضَّدَّ كَانَ لِلْقَبِيحِ (۱)
أَكَلَهُ كَالسَّمِّ عَنْهُ ذَهَبًا
وَالْقَبِيحُ بَيْنًا مِنْهُ عَلَنَ
أَكَلَ لِلْعَاشِقِ اللَّحْمَ يَجِدُ
لَهُ فِي الْحَالِ لِأَنَّ مِنْهُ أَكَلَ
بَتَّةً لِلْعِشْقِ مَا كُولًا مُهَانَ
ذِي مَعَ الْآخِرَى لِيُجْهِدَ وَعَنَا
أَكَلْتُ أَوْ فَرَسَ الْمُتَبِنُ قَدْ

(۱) صحیح النسخة (زانکه نیک و نیک باشد ضد بد) والمعنی ان اراقة العقل السكر
يكون سم السباع والوحش لانه حسن والحسن ضد القبيح والمراد من اراقة العقل السكر الاخلاق
العارية من التلوث بالشهوة المادية المذمومة -

- (۱) زهر دد باشد شکر ریزد خرد
(۲) لحم عاشق را نیارد خورد دد
(۳) ورخورد خود فی المثل دام و ددش
(۴) هرچه جز عشق ست شد ما کول عشق
(۵) دانه سر مرغ را هرگز خورد
- زانکه نیک و نیک باشد ضد بد
عشق معروفست پیش نیک و بد
لحم عاشق زهر گردد بکشدش
دو جهان یکدانه پیش نول عشق
کاهدان سراسب را هرگز چرد

- (۱) أَكَلِ الرِّقِيَّةَ اَعْمَلْ فَلَعَلَّ
كَانَتْ الرِّقِيَّةُ الْكَسْبَ الْعَمَلُ
(۲) طَمَعُ الْعَبْدِ يَعْتَقِ لَهُ مِنْ
أَبَدًا مَا طَلِبَ الْعَاشِقُ أَنْ
(۳) عَبْدُ الْخَلْعَةِ وَالْإِذْرَارِ قَدْ
خَلَعَهُ الْعَاشِقُ وَالْإِذْرَارُ لَهُ
(۴) لَا يُضْمُ الْعِشْقُ فِي قَوْلٍ وَلَا
بَحْرُ الْعِشْقِ لَهُ الْقَعْرُ اسْتَتَرَ
(۵) قَطْرَاتُ الْبَحْرِ لَا يُقَدَّرُ أَنْ
عِنْدَ ذَا الْبَحْرِ الْبِحَارُ السَّبْعُ قَدْ
- تَعْدُو مِنْ ذَا الْعَاشِقِ وَالْمُبْتَلَى
بِهِ يَأْتِي .. وَتَقُوزُ بِالْأَمَلِ ..
طَمَعٌ كَانَ بِهِ الْعُمْرُ فُتِنَ
يَجِدُ عِثْقًا إِلَيْهِ مَا رَكَنَ
سَأَلَ دَوْمًا لَهَا رَامَ بَجْدَ
أَبَدًا رُؤْيَاهُ كَانَتْ مِنْ وَلَهُ
فِي سُمَاعٍ جَلَّ شَأْنًا وَعَلَا
غَوْرُهُ وَالْحَدُّ مِنْهُ مَا انْسَبَرَ
تُحْسَبُ أَوْ تَأْتِي بِالْحَصْرِ زَمَنَ
وَهْنَتْ .. كَالْقَطْرِ مِنْهُ تُعَدُّ ..

- (۱) بندگی کن تا شوی عاشق لعل
(۲) بنده آزادی طمع دارد ز جلد
(۳) بنده دایم خلعت و ادرار جوست
(۴) درنگنجد عشق در گفت و شنید
(۵) قطره‌های بحر را نتوان شمرد
- بندگی کسب است آید در عمل
عاشق آزادی نخواهد تا ابد
خلعت عاشق همه دیدار اوست (۱)
عشق دریائست قعرش ناپدید
هفت دریا پیش آن بحرست خرد

(۱) ادرار یعنی خیرات جوست چه خیرات بسیار لازم درست چه درلبن باشد و چه در
مطر باشد درمدرار السماء اینست که عرب دعا بخیر گویند لله دره سبزواری صفحه ۳۸۹ -

فی بیان معنی لولاک لما خلقت الافلاك

- (۱) هَكَذَا شَيْخٌ مَحَلًّا فَمَحَلٌّ
سَائِلًا صَارَ وَعِنْدَ الْخَلْقِ ذَلِّ
لَا أَبَالِي الْعِشْقُ جَاءَ فَاتَّقُوا
مِنْهُ .. لَا تَأْتُوا إِلَيْهِ وَاشْفِقُوا ..
(۲) هَا هُوَ الْعِشْقُ الَّذِي الْبَحْرَ جَمَلٌ
يَغْلِي كَالْقَدْرِ كَذَا الْعِشْقُ الْجَبَلُ
(۳) سَحَنَ كَالرَّمْلِ وَالْعِشْقُ الْفَلَكَ
مِائَةٌ خَرَقَ بِالدَّوْرِ ارْتَبَكَ
هَآ هُوَ الْعِشْقُ الَّذِي الْأَرْضَ هَذَرُ
أَرْجَفَ .. جَرَّ لَهَا أَلْفَ خَطَرٍ ..
(۴) قُرْنٌ مَعَ أَحْمَدَ الْعِشْقُ النَّظِيفُ
وَلَا تَجَلِ عِشْقِهِ السَّامِي اللَّاطِيفُ
(۵) قَالَ لَوْلَاكَ لَهُ اللَّهُ لِأَنَّ
فِي انْتِهَاءِ الْعِشْقِ فَرْدًا مُفْتَتِنًا
كَانَ مِنْ ذَا لَهُ بَيْنَ الْأَنْبِيَاءِ
خَصَّصَ .. لَوْلَاكَ قَالَ بِالنَّشَاءِ ..
(۶) وَلَوْ الْعِشْقُ النَّظِيفُ مَا وُجِدَ
فَتَمَى الْأَفْلَاكُ لِي جُودًا تَجِدُ

در بیان معنی لولاک لما خلقت الافلاك

- (۱) شد چنین شیخی گدائی کوبه کو
عاشق آمد لا ابالی اتقوا
(۲) عشق جوشد بحر را مانند دیگ
عشق ساید کوه را مانند ریگ
(۳) عشق بشکافد فلک را صد شکاف
عشق لرزاند زمین را از گراف
(۴) با محمد بود عشق پاک جفت
بهر عشق او را خدا لولاک گفت
(۵) منتهی در عشق چون او بود فرد
پس سر او را زانیا تخصیص کرد
(۶) گر نبودی بهر عشق پاک را
کی وجودی دادی افلاک را

- (۱) أَنَا أُعْطِيهَا الْوُجُودَ لِلْسَّبَبِ
 (۲) كَيْ عُلُوِّ الْعِشْقِ تَدْرِي لِلْفَلَكَ
 ذَاكَ مِثْلَ الْبَيْضَةِ جَاءَ التَّبَعُ
 (۳) أَنَا ذَلَلْتُ التُّرَابَ بِكَرَّةٍ
 (۴) تَنْشَقُّ نَحْنُ التُّرَابَ نُضْرَةً
 كَيْ عَنِ التَّبْدِيلِ أَنْتَ لِلْفَقِيرِ
 (۵) مَمَّا هَذِي الْجِبَالُ الرَّاسِيَاتُ
 (۶) تَذَكَّرْ هَبْ ذَاكَ مَعْنَى يَا وَلَدِ
 كَيْ مِنْ الْفَهْمِ لَكَ يَغْدُو الْقَرِيبُ
 (۷) شَبَّهُوا الْغُصَّةَ بِالشُّوكِ وَلَمْ
- ذَا خَلَقْتَ الْفَلَكَ السَّامِي رُتَبُ
 وَلَكُمْ تَقَعِ سِوَى ذَا مِنْهُ لَكَ
 ذَا كَمِثْلِ الْفَرْخِ لِلْأَصْلِ نَزَعُ
 كَيْ لِدُلِّ الْعَاشِقِينَ مَرَّةً
 مَعَ تَجْدِيدِ مَنْحَنًا عِبْرَةً
 يَقْطَأُ تَغْدُو وَتَدْرِي مَا يَصِيرُ
 وَصَفَ حَالِ الْعَاشِقِينَ بِالثَّبَاتِ
 كَانَ هَذَا النَّقْشَ لَا غَيْرَ يُعَدُّ
 فَعَسَى مِنْهُ تَلَمُّ بِتَنْصِيبِ
 يَكُ ذَاكَ بَلْ لِتَنْبِيهِ أَلَمْ

- (۱) من بدان افراشتهم چرخ سنی
 (۲) منفعتهای دگر آید ز چرخ
 (۳) خاک را من خوار کردم یکسری
 (۴) خاک را دادیم سبزی و نوبی
 (۵) با تو گویند این جبال راسیات
 (۶) گرچه این معنی ست وین نقش ای پسر
 (۷) غصه را با خاک تشبیهی کنند
- تا علو عشق را فهمی کنی
 آن چو بیضه تابع آید آن چو فرخ (۱)
 تا ز دل عاشقان بوئی بری
 تا ز تبدیل فقیر آگه شوی
 وصف حال عاشقان اندر ثبات
 تا بفهم تو کند نزدیکتر
 آن نباشد لیک تشبیهی کنند

(۱) سبزواری در صفحه ۳۹۰ باین منفعتهای دگر که عرضی است و مانند انتفاع سفلیات بعلویات و غیرها اشاره کرده است —

(۱) ذَاكَ الْقَلْبَ الْقَاسِيَّ فَالْحَجَرَ قَرَأُوا مَا نَأْسَبُ عِنْدَ النَّظَرِ
وَهُمْ هَذَا مِثَالاً سَوَّقُوا لَهُ إِمَّا بِهِ أَنَا نَطْقُوا
(۲) فَلَهُ الْعَيْنَ بِتَصْوِيرِ أَبَدٍ مَا أَتَى الْعَيْبُ لَكَ إِمَّا وَرَدَ
فَعَلَى التَّصْوِيرِ ذَاكَ الْعَيْبَ ضَعُ وَهُ لَا تَعْلَمُ النَّفْيَ أَنْ وَقَعَ

فی بیان ذهاب الشيخ الى بيت امير للمستوال فی اليوم اربع مرات
بالزنبیل بالاشارة الغیبة وعتاب الامیر للشیخ بسبب وقاحتہ
واعتماد الشیخ من الامیر

(۳) یَوْمَ الشَّيْخِ مَضَى مِثْلَ الْفَقِيرِ أَرْبَعَ مَرَّاتٍ مِنْ قَصْرِ الْأَمِيرِ
(۴) لِلْمَسْأَلِ فِي الْيَدِ الزَّنْبِيلِ قَدْ أَخَذَ صَاحَ فَهَلْ شَيْئًا وَجَدَ
أَحَدٌ لِلَّهِ بَارِي الرُّوحِ جَلَّ قِطْعَةً خُبِرَ أَرْوَمُ بِعَجَلِ
(۵) أَبَدًا مَعْكُوسَةً تَبْدُو النِّعَالِ يَا غُلَامُ وَلَكُمْ مِنْهَا الْفِعَالِ
يَا بُنَيَّ الْعَقْلَ لِلْكَالِ تُحِيلُ دَائِخَ الرَّأْسِ وَمَعْتُوهاً ذَلِيلُ

(۱) آن دل قاسی کہ سنگین خواندند نامناسب بد مشالی راندند

(۲) در تصور درنیاید عین آن عیب بر تصویر نہ نفیش مدان

رفتن شیخ درخانه امیری بهر گدیہ روزی چهار بار بازنبیل باشارت
غیبی و عتاب کردن امیر اورا بدان وقاحت و عذرگفتن او امیر را

(۳) شیخ روزی چار کرت چون فقیر بهر گدیہ رفت بر قصر امیر

(۴) در کفش زنبیل و شیء لله زنان خاق جان می بجوید تالی نان

(۵) نعلهای باژگونه ست ای پسر عقل کلی را کند ہم خیره سر

- (۱) فَالْأَمِيرُ إِذْ رَأَاهُ يَا وَقِيحَ
 لَهُ قَالَ لَا تَضَعْ إِسْمِي الشَّحِيحَ
 (۲) لَكَ شَيْئًا أَذْكَرُ مَا ذَا الشُّخْنِ
 أَيُّ شُغْلٍ أَيُّ وَجْهِ وَأَفْنِ
 أَنْ يَبْوَءَ وَاحِدٍ تَأْتِي لَنَا
 أَرْبَعَ مَرَّاتٍ تَبْغِي بِرْنَا
 (۳) مَنْ هُنَا يَا شَيْخُ فِي قَيْدِكَ كَانَ
 مَا رَأَيْتُ أَنَا بَعْدَ الْإِمْتِحَانِ
 (۴) رَجُلًا مِنْ مِثْلِكَ السَّائِلَ صَارَ
 حَرَمَةُ السُّؤَالِ مَنْ زَادُوا اضْطِرَّارَ
 مَعَ مَاءِ الْوَجْهِ أَذْهَبَتْ فَمَا
 ذَا السُّؤَالِ مَنْ لِعَبَّاسٍ انْتَمَى
 أَنْتَ صَعْبًا بِهِ جِئْتَ وَعَلَى
 ظَهْرِكَ عَبَّاسُ دَبَسَ فِي الْمَلَأِ
 صَبَّرَ الْغَاشِيَةَ مَنْ الْهَذَا
 نَفْسَكَ الْمَنْحُوسَةَ لَا وَجَدَا
 كُنْتُ لِلْأَمِيرِ بِنَارِي وَالسَّنَا

- (۱) چون امیرش دید گفتش ای وقیح
 (۲) این چه سغری و چه رویست و چه کار
 (۳) کیست اینجا شیخ اندر بند تو
 (۴) حرمت و آب گدایان برده
 (۵) غاشیه بر دوش تو عباس دبس
 (۶) گفت میرا بنده فرمانم خموش
 گویمت چیزی منه نامم شحیح
 که بروزی اندر آئی چار بار (۱)
 من ندیدم نر گدا مانند تو
 این چه عباسی زفت آورده
 هیچ ملحد را مباد این نفس نحس (۲)
 ز آتشم آگه نه چندین سجوش

(۱) سغری بخفف ساغری یعنی چه پوست کلفتی داری کنایه از سماجت است —
 (۲) غاشیه بر دوش تو یعنی تو فرمان برداری برای عباس دبس چه غاشیه بر دوش کنایه
 از مطیع و فرمان بردارست صفحه ۵۳۹ سبزواری —

- (۱) لَسْتُ تُدْرِي قَلِيلَ الْغَلِيَّ فَإِنْ
أَنْظُرُ الْحِرْصَ فَبَطْنِي تِلْكَ مَنْ
(۲) مِنْ حَرِيقِ الْعِشْقِ طَبَاخِ الْبَدَنِ
فِي الصَّحَارِي الْمُقْفِرَاتِ مِنْ عَنَا
(۳) كَثْرَةِ حَتَّى لَا أَكْلِي الْوَرَقَا
عَادَ لَوْ أَنَّ الْبَدَنَ مِنِّي أَبَدَ
(۴) فِي حِجَابِ آدَمِي أَنْتَ مَا
عَبَسًا فِي الْعَاشِقِينَ النَّظْرَا
(۵) حَاذِقُوا الرَّأْيَ اللَّذِينَ الشَّعْرَا
- أَنَا فِي نَفْسِي لِحْزَنِ قَدْ وَهِنَ
طَلَبْتُ خُبْرًا بَقَرْتُ فِي الزَّمَنِ
فَسِنِيًّا سَبْعَةً قَيْدَ الْمَحَنِ
قَدْ أَكَلْتُ وَرَقَ الْكَرْمِ أَنَا
يَا بَسًا أَوْ كَانَ غَضًّا أَنْقَا
أَخْضَرَ رِيَّانٍ مِنْ لُطْفِ مُعَدِّ
كُنْتُ لَا تُعْرِفُ أَسْرَارَ السَّمَا
لَكَ قَلِيلُهُ وَكُنْ مُخْتَبِرَا
خَرِّقُوا دَقُّوا مُدَامًا نَظْرَا

-
- (۱) بهر نان درخویش حرص اردیدی
(۲) هفت سال از سوز عشق چشم پز
(۳) تا ز برگ خشک و تازه خوردنم
(۴) تا تو باشی در حجاب بوالبشر
(۵) زیر کان که مویها بشکافتند
- اشکم نان خواره را بدریدی
در بیابان خورده ام من برگ رز (۱)
سبز گشته بود این رنگ تنم
سرسری در عاشقان کمتر نگر
علم هیئت را بجان دریافتند

(۱) در شرح سبزواری (چشم ناز) آمده و گفته چشمی که همیشه پراز اشک است تراز
ارض که قطرات آب از آن ترشح کند و در بعض نسخ جسم پز بسین بهمله و بی فارسی -
سبزواری صفحه ۲۹۰ -

- (۱) وَجَدُوا بِالرُّوحِ عِلْمَ الْهَيْئَةِ
 مَعَ عِلْمِ السِّحْرِ هَبْ مَا عَلِمُوا
 (۲) غَيْرَ أَنْ جَدُّوا هُمْ فِي وَسْعٍ مَا
 (۳) غَيْرَةٍ قَدْ فَعَلَ الْعِشْقُ انْسَحَبَ
 (۴) عَنْهُمْ قَدْ سَتَرْتُ يَا لَلْعَجَبِ
 نَظَرَ النَّجْمِ الْخَفِيِّ الشَّمْسُ لِمَ
 (۵) إِصْحَاحِ لِي النَّصِيحِ اسْتَمِعْ عَنْ ذَا الْعُدْرِ
 (۶) أَنْتَ لِلْعُشَاقِ فَالرُّوحُ الرِّصْدُ
 مَعَكَ لَا يَقْدَرُ ذَاكَ النَّفْسُ
- عِلْمَ نِيرَنجاتِ وَالْفَلَسَفَةِ
 هُمْ وَفَقَ عَلَيْهِ مَا فَعِمُوا
 أَمَكْنَ الْأَقْرَانِ جَاوَزُوا قَدَمًا
 مِنْهُمْ الشَّمْسُ كَذَا جَلَّتْ رُتَبُ
 نَمُرُ عَيْنٍ فِي النَّهَارِ بِالطَّلَبِ
 عَنْهُ وَجْهًا سَحَبَتْ مَا ذَا يُلِمُ
 وَيَعِينِ الْعِشْقُ يَا هَذَا انْظُرِ
 لَزِمَ وَالْوَقْتُ رَقٌّ لَا يَحْدُ
 يَذْكُرُ الْعُدْرَ وَيَبْدُو الْمُتَمَسِّسُ

- (۱) علم نیرنجات و سحر و فلسفه
 (۲) لیک کوشیدند تا امکان خود
 (۳) عشق غیرت کرد و زایشان در کشید
 (۴) نور چشمی کو بروز استاره دید
 (۵) زین گذر کن پند من بپذیر هین
 (۶) وقت نازک گشته و جان در رصد
- گرچه نشناسند حق المعرفة
 برگزشتند از همه اقراں خود
 شد چنین خورشید زایشان ناپدید
 آفتابی چون از رو در کشید (۱)
 عاشقانرا تو بچشم عشق بین
 با تو نتوان گفت آن دم عذر خود

(۱) زانکه خفی من فرط الظهور و نور محیط محیط نشود بخلاف ستارگان که انوار محدود دارند و با حقیقات تنگ بناسبت دارند و توانند که اینهارا مدارک شوند - سبزواری صفحه ۳۹۰ -

(۱) إِنْهُمْ الْمَوْقُوفَ عَنْ ذِي النُّكْتَةِ لَا تَكُ الْعُشَّاقُ قَيْدَ الْكَرْبَةِ

(۲) صَدْرُهُمْ لَا تَجْرَحُ أَنْتَ أَفْلا بِالنَّشَاطِ ذَا ظَنَنْتَ وَبِكَ لَا

تَتْرُكُ الْحَزْمَ احْتِيَاظًا إِعْمَلِ .. وَعَنِ التَّقْيِيدِ وَالْوَهْمِ اْعْدِلِ ..

(۳) وَاجِبٌ مَعَ جَائِزٍ مَعَ مُسْتَحِيلِ وَسَطًا فِي الْحَزْمِ إِمْسِكْ يَا دَخِيلِ

فی بیان بکاء الامیر من نصیحة الشیخ و انعکاس صدقه علیه
وایشاره بالمخزن بعد قلة الادب تلك وطلب الشیخ العصمة وعدم قبوله
المخزن بعد قلة الادب وقول الشیخ انا لا اقدر على التصرف
بلا اشارة غیبیة

(۴) قَالَ هَذَا وَالبُكَاءُ فِي الصَّخَبِ جَاءَ بِالدَّمْعِ عَلَى الْخَيْدِ يُصَبُّ

(۱) فهم کن موقوف این نکته مباش سینه های عاشقان را کم خراش

(۲) نی گمانی برده تو زین نشاط حزم را مگذار و سی کن احتیاط (۱)

(۳) واجبست و جایزست و مستحیل تو وسط را گیر در حزم ای دخیل (۲)

گریان شدن امیر از نصیحت شیخ و عکس صدق او بروی و ایشار
کردن مخزن بعد از آن گستاخی و استعصام شیخ و قبول ناکردن
و گفتن من بی اشارت نیارم تصرفی کردن

(۴) این بگفت و گریه در شد های های اشک غلطان بر رخ او و جائی بجای

(۱) یعنی تو اهل گمانی نه اهل یقین - (۲) سبزواری صفحه ۳۹۰ واجبست

یعنی حقیقت است که شیء یا واجب الوجود است یا ممکن الوجود که جایز الوجودش هم گویند یا
ممتنع الوجود که مستحیل الوجودش نیز گویند تو وسط را بگیر در حزم و طریق آسودگی و سلامتی
بدنی که طالبی که معرفت واجب الوجود برای تو دشوار است با این اوضاع عنقا شکار کس
نشود دام بازچین و ممتنع هم از نابودی بکمند ادراک نیاید که نتیجه بیاید بود است و نمود بود است -

- (۱) فِي مَحَلٍّ وَمَحَلٍّ وَضَرَبَ
صِدْقُهُ أَيْضاً فَكَمْ قَدَرٍ عَجِيبَ
(۲) إِنْ صِدْقَ الْعَاشِقِ فَوْقَ الْجَمَادِ
فَوْقَ قَلْبِ الْعَاشِقِ أَيْ عَجَبَ
(۳) صِدْقُ مُوسَى ضَرَبَ فَوْقَ الْجَبَلِ
(۴) ضَرَبَ الصِّدْقُ عَلَى حُسْنِ الْقَمَرِ
بَلْ طَرِيقَ الشَّمْسِ مِنْ زَادَتْ لَمَعُ
(۵) فَكِلَا الْإِثْنَيْنِ بِالنَّوْحِ الْكَثِيرِ
(۶) بِأَكْبَرَيْنِ سَاعَةً لَمَّا كَثِيرِ
(۷) يَا كَبِيرُ قُمْ وَمَا رُمْتَ اخْتَرِ
هَبْكَ كُنْتَ الْمُسْتَحَقُّ الْأَكْثَرُ
- فَوْقَ قَلْبِ الْأَمِيرِ وَذَهَبَ
طَبَخَ الْعِشْقُ .. نَصِيباً فَنَصِيبَ ..
ضَرَبَ أَبْدَى خِطَاباً وَتَنَادَ
لَوْ هُوَ قَدْ ضَرَبَ وَفَقَ الطَّلَبَ
وَالْعَصَا بَلْ فَوْقَ بَحْرِ ذِي جَلَلِ
ضَرَبَ مِنْ أَحْمَدَ انْشَقَّ كَدْرُ
صَدَقَةٍ بِالْمَرَّةِ عَنْهَا قَطَعَ
قَوْلَا فِي ذَا الْأَمِيرِ وَالْفَقِيرِ
بَكِيَا قَالَ الْأَمِيرُ لِلْفَقِيرِ
أَنْتَ فِي الْمَخْزَنِ أَسْمَى جَوْهَرِ
مَاءَ مِنْ مِثْلِ ذَا وَالْأَجْدَرَا

عشق هر دم طرفه دیگری می‌پزد
چه عجب گر بر دل دریا زند
بلکه بر دریای پراشکوه زد
بلکه بر خورشید رخشان راه زد
گشته گریان هم اسیر و هم فقیر
گفت سیر او را که خیزای ارجمند
گرچه استحقاق داری صد چنین

(۱) صدق او هم بر ضمیر میر زد
(۲) صدق عاشق بر جمادی می‌تند
(۳) صدق موسی بر عصا و کوه زد
(۴) صدق احمد بر جمال ماه زد
(۵) رویرو آورده هردو در نفیر
(۶) ساعتی بسیار چون بگریستند
(۷) هرچه خواهی از خزینه برگزین

- (۱) مِلْكُكَ الْبَيْتُ فَكُلُّ مَا تَمِيلُ
 كُلُّ ذَيْنِ الْعَالَمِينَ مِنْكَ مَا
 (۲) قَالَ فَالِدُسْتُورُ لَمْ يُعْطُوا لِيَا
 (۳) شَيْئًا أَخْتَارُ أَنَا مِنْ عِنْدِيَا
 أَنْ خِلَافَ الْأَدَبِ هَذَا هُنَا
 (۴) حُجَّةٌ ذَا فَعَلَ الْوَجْهَ انْخَطَفَ
 وَلَهُ الْمَانِعُ ذَا أَنْ بِالْعَطَاءِ
 (۵) هَبْ هُوَ الصَّادِقُ كَانَ لَا غَضَبَ
 لَكِنَّ الشَّيْخُ الَّذِي زَادَ نَظَرَ
 (۶) قَالَ فَاللَّهُ كَذَا لِي أَمْرًا
 إِمْضِ وَاسْأَلْ لَكَ شَيْئًا فَاِمْتَنَنْتَ
- .. لَهُ اخْتَرُ مِنْ كَثِيرٍ وَقَلِيلٍ ..
 لَهُمَا قَدْرٌ وَلَا شَأْنُ سَمَى
 مِثْلَ هَذَا أَنْ أَنَا فِي يَدِيَا
 ذَا الْفُضُولُ غَيْرُ مَقْدُورٍ لِيَا
 أَدْخُلُ مُنْتَخِبًا شَيْئًا أَنَا
 لَهُ فِي الْحَالِ عَنِ الْاِخْذِ انْصَرَفَ
 لَيْسَ بِالصَّادِقِ .. حُبًّا وَصَفَاءً ..
 فِيهِ لَا غِلُّ وَلَا شَكُّ وَرَيْبُ
 صِدْقُهُ مَا جَاءَ مِنْهُ فِي النَّظَرِ
 مِثْلَ مَنْ هُمْ سَأَلُوا فِي ذَا الْوَرَى
 .. أَمْرُهُ عَمَّا سِوَاهُ قَدْ عَدَلْتُ ..

- (۱) خانه آن تست هرچت میل هست
 (۲) گفت دستوری ندادندم چنین
 (۳) من ز خود نتوانم این کردن فضول
 (۴) این بهانه کرد و چهره در ربود
 (۵) گرچه صادق بود بی غل بود و خشم
 (۶) گفت فرمانم چنین دادست إله
- برگزین خود هردو عالم اندک است
 که بدست خویش چیزی برگزین
 که کنم من این دخیلانه دخول
 مانع آن بد کان عطا صادق نبود (۱)
 شیخ زائد صدق می ناید بچشم
 که گدایانه برو چیزی بخواه

(۱) برای این بیت وایات پیش و بعد بصفحه ۱۳۳-۱۳۴ جزء ۵ شرح بحوالعلوم رجوع نمائید -

سبزواری صفحه ۳۹۰ چهره در ربود اظهر است از نسخه مهره در ربود -

فی بیان مجییء الاشارة من عالم الغیب الی الشیخ ان فی هاتین السنتین اخذت واعطیت بامرنا بعد هذا اعط ولاناخذ واجعل یدک تحت الحصیر فقد جعلنا ذاک لک کجراب ابی هریرة کل ما تطلبه تجده حتی یحصل الیقین لاهل العوالم ان وراء هذا العالم عالم آخر لو اخذت تراب هذا العالم بیدک صار ذہبا ومیت هذا العالم لو اتی فیہ عاد حیا ولو النحس الاکبر اتی فیہ لصار السعد الاکبر ولو اتی الکفر فیہ لعاد ایمانا والسلم لو اتی فیہ لعاد تریاقاً وذاک العالم لافوق هذا العالم ولانحته لامتصل به ولا منفصل عنه وهو بلاکیف ولاکیفیة کل نفس وتظهر منه مائة آلاف نماذج آثار مرغوبة مثل صنعة الید بالنسبة لصورة الید ومثل غمزة العین بالنسبة لصورة العین ومثل فصاحة اللسان بالنسبة لصورة اللسان لاداخله فیہ ولاخارجه عنه لامتصلا ولامنفصلا والعاقل تکفیہ الاشارة

- (۱) سَنَتَيْنِ الشُّغْلَ ذَا مَرَّةٍ الْعَمَلَ ذَاكَ دَوْمًا عَمِلَ ثُمَّ وَصَلَ
(۲) لِلْإِلَهِ الْأَمْرُ مِنْ بَعْدِ أَمْنَحَ غَيْرَ أَنْ مِنْ أَحَدٍ إِنْ يَسْمَحَ
لَكَ لَا تَأْخُذْ مِنَ الْغَيْبِ الْعَظَمِ ذَا مَنَحْنَا لَكَ جُودًا وَكَرَمَ

اشاره آمدن از غیب بشیخ که این دو سال بفرمان بستدی وبدادی بعدازین بده و مستان دست در زیر حصیر میکن که آن را چو انبان ابوهریره کرده ایم درحق تو هرچه خواهی بیابی تایقین شود عالمیان را که وراى این عالم عالمیست که سگر خاک این عالم بکف گیری زر شود مرده درو آید زنده شود نحس اکبر درآید سعد اکبر شود کفر درو آید ایمان شود زهر درو آید تریاق شود نه داخل این عالمست نه خارج این عالم نه فوق این عالم نه تحت نه متصل نه منفصل بی چون وچگونه هر دم از او هزاران اثر و نمونه ظاهر میشود چنانکه صنعت دست با صورت دست وغمزه چشم باصورت چشم وفصاحت زبان باصورت زبان نه داخلست و نه خارج اوست نه متصل و نه منفصل والعاقل تکفیہ الاشارة

(۱) تا دو سال این کار کرد آن سردکار بعد از آن اسر آمدش از کردگار

(۲) بعد ازین می ده ولی از کس می خواه ما بدادیمت ز غیب این دستگاه

- (۱) كُلُّ مَنْ مِنْ وَاحِدٍ مِنْكَ إِلَى
يَدِكَ ادْخُلْ أَنْتَ مِنْ تَحْتِ الْحَصِيرِ
(۲) اِصْحَ مِنْ كَثِيرٍ مِنَ الرَّحْمَةِ أَنْتَ
قَالَتُ رَابُ الدَّهَبِ فِي يَدِكَ
(۳) كُلُّ مَا مِنْكَ يَرُومُونَ ائْتِ
وَهَبَ اللَّهُ لَكَ اَعْلَمَ أَكْثَرًا
(۴) فِي عَطَانَا لَيْسَ تَخْشِيرٌ وَلَا
(۵) يَا كَبِيرُ الْيَدِ تَحْتَ الْبُورِيَا
كَبِيْ بِهَذَا عَيْنَ مَنْ سَاءَتْ نَظَرُ
(۶) فَيَتَحْتَ الْبُورِيَا صَمًّا لَكَ
سَائِلًا مَحْرُومَ ظَهْرًا كُسْرًا
أَلْفِ جُودًا طَلِبَ مِنْ ذَا الْمَلَأِ
وَلَهُ اخْرِجْ وَاعْطِهِ مَا أَنْ يَصِيرَ
إَعْطِ مِنْ غَيْرِ حِسَابٍ مَا قَدَرْتُ
رَجَعَ فَأَعْطِ يَوْفَى قَصْدِكَ
ضَرَرًا لَا تَتَفَكَّرُ إِنْ تَسْمَحَ
أَبَدًا مِنْ ذَا وَأَسْمَى أَثَرًا
قِلَّةٌ أَوْ نَدَمٌ مِثْلَ الْمَلَأِ
ضَعُ وَاخْرِجْ مَا تَشَاءُ مِنْ غَيْبِيَا
تُسْتَرِ لَا يَرُدُّ مِنْهَا الْخَطَرُ
إِمْلَأْ إَعْطِ الْإِزِيدَ فِي يَدِكَ
.. مَا لَهُ مِنْ نَاصِرٍ فِي ذَا الْوَرَى..

- (۱) هر که خواهد از تو از یک تاهزار
(۲) هین ز گنج رحمت بی سر بده
(۳) هر چه خواهندت بده منددیش از آن
(۴) در عطای ما نه تخسیر و نه کم
(۵) دست زیر بوریا کن ای سمنده
(۶) پس ز زیر بوریا پر کن تو مشمت
دست در زیر حصیرت کن بر آر
در کف تو خاک گردد زر بده (۱)
داد یزدان را تو بیش از پیش دان
نی پشیمانی نه حسرت نه ندم
از برای روی پوش چشم بد
ده بدست سائل اشکسته پشت

(۱) بی سر بده بی شماره و بدون ذکر کلمه (سر) که در حساب گویند بده -

- (۱) بَعْدَ ذَا مِنْ أَجْرِ مَنْ كَانَ أَبَدَ
 غَيْرَ مَمْنُونٍ إِلَى كُلِّ أَحَدَ
 (۲) اَعْطِ مَكْنُونِ الدَّرَارِي فَادْهَبِ
 كُنْ يَدَ اللَّهِ عَظِيمَ الْعَلَبِ
 فَوْقَ أَيْدِيهِمْ وَصِرْ لَا عَنْ سَبَبِ
 تَشْتُرُ الرِّزْقَ جُزَافًا وَالذَّهَبَ
 (۳) كَيْدِ الْحَقِّ الْمَدِينِينَ أَزِلْ
 عَهْدَةَ الدِّينِ لَهُمْ دَوْمًا وَصِلْ
 وَكَيْمَلِ الْمَطَرِ كُنْ وَالْخَوَانِ
 لِدُنَا الْأَخْضَرِ صَبِيرِ كَالْجَنَانِ
 (۴) سَنَةً أُخْرَى عَلَى هَذَا النَّسَقِ
 شَغْلُهُ كَانَ وَأَعْطَى مَا اسْتَحَقَّ
 ذَهَبًا مِنْ كَيْسِ رَبِّ الْعَالَمِينَ
 (۵) فَالْتُرَابُ الْأَسْوَدُ صَارَ الذَّهَبُ
 كُلِّ مُسْكِينٍ عَدِيمٍ وَمَدِينٍ ..
 لَهُ فِي الْكَفِّ .. وَمَعْنَاهُ ذَهَبٌ ..
 حَاتَمُ الطَّائِي مِنْهُ كَالْفَقِيرِ
 صَارَ فِي الصَّفِّ لَهُ .. الْبُخْلُ يُشِيرُ ..

هر که خواهد گوهر مکنون بده
 همچو دست حق گزافه رزق پاش (۱)
 همچو باران سبز کن سفره جهان
 که بدادی زر زکیسه رب دین
 حاتم طائی گدائی در صفش

(۱) بعد ازین از اجر نامننون بده
 (۲) رو یدالله فوق ایدیهم تو باش
 (۳) وام داران را ز عهده وارهان
 (۴) بود یک سال دگر کارش همین
 (۵) زر شدی خاک سیه اندر کفش

(۱) گرافه بسیار و بی حساب -

بیان علم الشیخ بما فی ضمیر السائل بالاقول و علم دین المذنبین
 بالانکلام و هذا کان آیه قوله تعالی اخرج بصفتی الی خلقی
 فمن یراک فقد رءانی

- (۱) لَوْ لَهُ الْحَاجَّةُ مَا قَالَ الْفَقِيرُ هُوَ أَعْطَى وَ دَرَى مَا فِي الضَّمِيرِ
 (۲) كُلُّ مَا فِي قَلْبِهِ ذَلِكَ مَنْ إِنْ حَنَى ظَهْرًا وَأَضْنَتْهُ الْمِحَنُ
 فَعَلَى مِقْدَارِ ذَاكَ مَا يَصِيرُ لَهُ أَعْطَى لَا كَثِيرًا لَا يَسِيرُ
 (۳) فَلَهُ إِذْ ذَاكَ قَالُوا عَمَّنَا كَيْفَ فِي الْفِكْرِ عَلِمْتَ قُلْ لَنَا
 (۴) قَالَ بَيْتُ الْقَلْبِ كَانَ الْخَلْوَةُ عَنْ سُؤَالِ خَلِيٍّ وَالْجَنَّةُ
 (۵) أَشْبَهَ مَا فِيهِ قَطُّ مِنْ عَمَلٍ غَيْرُ عِشْقِ الْخَالِي عَزَّ وَجَلَّ
 وَ خِيَالُ وَصْلِهِ الدِّيَارُ مَا فِيهِ كَانَ عَزَّ شَأْنًا وَ سَمَى
 (۶) قَدْ كُنَسْتُ بَيْتِي مِنْ حَسَنٍ وَ قَبِيحٍ بِمُرُورِ الزَّمَنِ
 بَيْتِي مِنْ نُورِ رَبِّي قَدْ مُلِيَ .. مَا لِي فِي غَيْرِهِ مِنْ أَمَلٍ ..

دانستن شیخ ضمیر سائل را بی گفتن و دانستن وام و ام داران بی گفتن
 که نشان آن باشد اخرج بصفتی الی خلقی فمن یراک فقد رءانی

- (۱) حاجت خود گر نگفتی آن فقیر او بدادی و بدانستی ضمیر
 (۲) هرچه در دل داشتی آن پشت خم قدر آن دادی نه بسیار و نه کم
 (۳) پس بگفتندی چه دانستی که او اینقدر اندیشه دارد ای عمو
 (۴) او بگفتی خانه دل خلوت است خالی از گدیه مثال جنت است (۱)
 (۵) اندر و جز عشق یزدان کار نیست جز خیال وصل او دیار نیست
 (۶) خانه را من روفتم از نیک و بد خانه ام پرست از نور احد

(۲) خالی از گدیه - از غرض چه باید نعم البدل زنگدی ذکر مشفوع بفکر او باشد

که ذکر الله اکبر - صفحه ۳۹۰ سبزواری -

- (۱) كُلُّ مَا فِيهِ نَظَرْتُ زَمَنًا
أَنَا غَيْرَ اللَّهِ جَلَّ بِالنَّاسِ
لِي مَا كَانَ حَقِيقًا وَجَدِيرًا
كَانَ عَكْسَ السَّائِلِ ذَلِكَ الْفَقِيرُ
(۲) وَلَوْ النَّخْلُ أَوْ الْعَرْجُونُ كَانَ
ظَاهِرًا فِي الْمَاءِ عِنْدَ الْإِمْتِحَانِ
لَمْ يَكُ مِنْ غَيْرِ عَكْسِ النَّخْلَةِ
خَارِجَ الْمَاءِ .. انْتَبِهْ لِلزَّلَّةِ ..
(۳) لَوْ يَقَعِرُ الْمَاءُ أَنْتَ تَنْظُرُ
نَقْشَ الصُّورَةِ مِنْكَ تَظْهَرُ
يَا فَتَى فَالْعَكْسُ لِلْخَارِجِ كَانَ
ذَلِكَ النَّقْشُ لَكَ فِي الْمَاءِ بَانَ
(۴) وَلَإِنَّ الْمَاءَ يَخْلُو مِنْ قَدَرٍ
دَوْمًا التَّنْقِيَةِ كَمْ فِي النَّظَرِ
كَانَتْ الشَّرْطُ لِنَهْرِ الْبَدَنِ
.. وَلِتَطْهَرِ لَهُ مِنْ دَرَنِ ..
(۵) كَبِي بِهِ يَنْفُذُ خَسٌّ وَكَدَرٌ
كَبِي أَمِينًا يَغْدُو مِنْ كُلِّ خَطَرٍ

- (۱) هرچه بینم اندرو غیر خدا
آن من نبود بود عکس گدا (۱)
(۲) گر در آبی نخل یا عرجون نمود
جز ز عکس نخله بیرون نبود
(۳) در تک آب ار به بینی صورتی
عکس بیرون باشد آن نقش ای فتی
(۴) لیک تا آب از قدر خالی شدن
تنقیه شرطست درجوی بدن
(۵) تا نماند تیره گی و خس در او
تا امین گردد نماید عکس رو

(۱) یعنی از عشق حق دل پر شده پس چنین صیقل گشته که در آن عکس هر دل می افتد آنچه در دل کسی باشد - در دلم عکس آن می افتد و آن معلوم من گردد صفحه ۱۳۶ جزء ۵ شرح بحر العلوم -

(۱) وَيُبَيِّنُ الْعَكْسَ لِلْوَجْهِ الْحَسَنِ
يَا مُقِلُّ آيِنَ يُلْفِي الْمَاءَ أَنْتَ
(۲) لَكَ مِنْ طِينٍ قَفِي كُلِّ نَفْسٍ
أَنْ تُرَابًا تَنْشُرُ فِي النَّهْرِ ذَا
غَيْرُ مَاءِ الطَّيْنِ مِنْكَ فِي الْبَدَنِ
يَا عَدُوَّ الْقَلْبِ صَفِي مَا قَدَرْتَ
أَنْتَ فِي نَوْمٍ وَأَكَلٍ مُلْتَمَسٍ
أَكْثَرَ لَا تَرْفَعُ عَنْهُ الْأَذَى

فی بیان سبب العلم بضمائر الخلق

(۳) حَيْثُ قَلْبُ ذَلِكَ الْمَاءِ غَدَى
فَمِنْ الْخَارِجِ عَكْسُ الْأَوْجِهِ
(۴) فَإِذَا بَاطِنُكَ إِنْ لَمْ يَصِرْ
بِالشَّيَاطِينِ وَبِالنَّسْنَاسِ قَدْ
(۵) يَا حِمَارٌ مِنْ عِنَادِ كَالْحِمَارِ
يَأْتِي لِلْأَرْوَاحِ مَنْ بِالنِّسْبَةِ
خَالِيًا مِنْ هَذِهِ زَادَ هُدًى
طَفَرَ فِي الْمَاءِ ذَا مِنْ وَلَهٍ
صَافِيًا فَالْبَيْتُ ذَا دَوْمًا قِذْرُ
مِلًّا وَالْوَحْشِ وَالصَّفْوِ فَقَدْ
بَقِيَ أَنَّى لَكَ رِيحُ الْعَرَارِ
لِلْمَسِيحِ نُمِيتَ وَالرُّتْبَةِ

آب صافی کن ز گل ای خصم دل

خاک ریزی اندرین جو بیشتر

(۱) جز گل آبه در تنت کو ای مقل

(۲) تو بر آنی هردسی کز خواب و خور

در بیان سبب دانستن ضمیرهای خلق

عکس روها از برون در آب جست

خانه پر از دیو و نسناس و دده

کی ز ارواح مسیحا بو بری

(۳) چون دل آن آب ازینها خالی ست

(۴) پس ترا باطن مصفی ناشده

(۵) ای خری ز استیزه مانده در خری

- (۱) وَمَتَى تَعْلَمُ لَوْ أَنَّ الْخِيَالَ
أَن هُوَ مِنْ أَيِّ مَخْفَى رَفَعَا
(۲) كَالْخِيَالِ صَارَ فِي الزُّهْدِ الْبَدَنُ
تُكْنَسُ بِالْبَتِّ مِنْ بَاطِنِهِ
أَظْهَرَ الرَّأْسَ لَهُ بِأَنَّ الْمِثَالَ
رَأْسُهُ .. مِمَّ إِلَيْكَ نَزَعَا ..
بِأَدَا حَتَّى الْخِيَالَاتُ يَفَنُ
.. وَبَيِّنُ مُضْمَرُ كَالْمِنْه ..

بیان غالبیة مکر الثعلب علی استعصام الحمام

- (۳) وَلَكُمْ جَدَّ الْحِمَارُ وَالْمَقَالُ
غَيْرَ أَنَّ كَانَ الْحِمَارُ مُلْتَصِقُ
(۴) غَلَبَ الْحِرْصُ لَهُ الصَّبْرُ الضَّعِيفُ
(۵) وَلِذَا ذَاكَ الرَّسُولُ مَنْ أَبَدُ
قَالَ كَادَ الْفَقْرُ كُفْرًا أَنْ يَكُونَ
(۶) ذَا الْحِمَارُ لِاضْطِرَارٍ وَسَغَبُ
إِنْ يَكُنْ ذَا الْمَكْرُ مِنْكَ مَرَّةً
ذَكَرَ فِي دَفْعِهِ حَالًا فَحَالَ
بِهِ جُوعُ الْكَلْبِ صَبْرًا لَمْ يَطِقْ
عَادَ كَمْ حَلَقٍ لَهُ عِشْقُ الرَّغِيفِ
لَهُ كُلُّ وَاقِعٍ أَعْطَاهُ يَدُ
.. حَسَنُ يَظْهَرُ مِنْهُ كُلُّ دُونِ ..
هَكَذَا صَارَ بِأَنَّ قَالَ غَضَبُ
مِتْ .. مِنْ جُوعٍ نَجَوْتُ بَكْرَةً ..

- (۱) کسی شناسی گر خیالی سر کند
(۲) چون خیالی می شود در زهد تن
از کد امین مکنمی سر برزند
تا خیالات از درونه روفتن

غالب شدن مکر روبه بر استعصام خر

- (۳) خر بسی کوشید و روبه دفع گفت
(۴) غالب آمد حرص و صبرش شد ضعیف
(۵) زان رسولی کش حقایق داد دست
(۶) خر چنان بود از سجاعت وز نفیر
لیک جوع الکلب با خر بود جفت
بس گلوها کز بود عشق رغیف
کاد فقراً ان یکون کفر آمده است
گفت اگر مکرست یکره مرده گیر

- (۱) مِنْ عَذَابٍ وَمِنْ الْجُوعِ أَنَا
 إِنَّ تَكُنْ ذِي قَانَا الْمَيْتُ وَمَا
 (۲) وَالْجِمَارُ أَوْلَا هَبْ تَابَ قَدْ
 آخِرَ الْأَمْرِ لَهُ طَبِيعُ الْجِمَارِ
 (۳) هَا هُوَ الْحِرْصُ الَّذِي الْمَرْءُ جَعَلَ
 وَعَلَى الْحَقِيقِ الْجِمَامَ سَهْلًا
 (۴) سَهْلُ الْمَوْتِ عَلَى رُوحِ الْحَمِيرِ
 إِذْ هِيَ الْمَاءُ لِرُوحِ أَبَدِي
 (۵) اجْتِهِدْ حَتَّى يَرْوَحَ أَبَدِي
 كَيْ يَتَوَمَّ الْمَوْتُ فِي طُولِ السَّفَرِ
- مَرَّةً أَنْجُو الْحَيَاتُ وَالْهَنَاءُ
 مِنْ مَقَرٍّ .. لِي يَأْرُضَ وَسَمَاءُ ..
 حَلَفَ أَنْ يَنْهَجَرَ الرُّوضَ أَبَدًا
 أَذْهَبَ لِلْخَطَاةِ جَرَّ الْبَوَارِ
 جَاهِلًا أَحْمَقَ أَعْمَى وَأَذَلَّ
 .. وَلَهَا الْجَيْشُ اللَّهَامَ قَلَلًا ..
 .. أَمَّ يَكُ الصَّعْبَ عَلَيْهَا وَالْخَطِيرَ ..
 لَمْ تَجِدْ .. عَاشَتْ بِقَيْدِ النِّكَدِ ..
 تَسْعُدُ تَبْقَى بِغَيْشِ سَرْمَدِي
 يَحْصُلُ الزَّادُ لَكَ تَعْدُو الْخَطَرَ

- (۱) زین عذاب و جوع باری وارهم
 (۲) گر خراول توبه و سوگند خورد
 (۳) حرص کور و احمق و نادان کند
 (۴) هست آسان مرگ بر جان خران
 (۵) جهد کن تا جان مغلد گرددت
- گر حیات اینست من مرده بهم
 عاقبت هم از خری خبطی بکرد
 مرگ را بر احمقان آسان کند
 که ندارند آب جان جاودان (۱)
 تا بروز مرگ برگی باشدت

(۱) در نسخه المنهج القوى نیست آسان مرگ ولی ترجمه بر وفق نسخه سبزوار هست آسان
 صفحه ۳۹۰ که پیرو آن چنین نگاشته در بعض نسخ نیست آسان و اول اصح است - بصفحه مذکور
 رجوع شود -

(۱) فَعَلَىٰ خَالِقِهِ مَا اعْتَمَدَا هُوَ أَيْضًا أَنَّ لِحُجُودٍ وَنَدَىٰ
يَنْشُرُ الرِّزْقَ مِنَ الْغَيْبِ عَلَيْهِ .. يَصِلُ دَوْمًا كَمَا شَاءَ إِلَيْهِ ..
(۲) وَإِلَى الْحَالِ بِلا رِزْقٍ أَبَدَ لَهُ مَا خَلَّى نَدَاهُ هَبْ قَصَدَ
بَعْضَ أَوْقَاتٍ عَلَى الْجِسْمِ يَضَعُ لَهُ جُوعًا .. وَ بِهِ يُبْدِي الْجَزَعَ ..

فی بیان فضل الجوع والاحتماء

(۳) وَإِذَا مَا الْجُوعُ لَمْ يُوجَدْ فَمِنْ تُخْمَةٍ أَوْ إِمْتَلَاءٍ قَدْ كَمِنَ
أَلْفُ سُقْمٍ آخِرِ فَيْكَ رَفَعُ رَأْسُهُ جَرَّ أَثْنًا وَوَجَعَ
(۴) عَلَّةُ الْجُوعِ عَلَى تِلْكَ الْعِلَلِ رَجَحَتْ بِاللُّطْفِ أَيْضًا بِالْعَمَلِ
فَضَلَّتْ بِالْخِفَّةِ امْتَأَزَتْ لِأَنَّ .. تَسْلَمَ الرُّوحُ بِهَا يَضْوِي الْبَدَنُ ..
(۵) وَمِنْ الْأَمْرَاضِ كُلِّ أَظْهَرَ مَرَضُ الْجُوعِ غَدَى وَالْآخِرُ
سَيِّمًا فِي الْجُوعِ دَوْمًا مُسْتَتَرٌ مِائَةٌ تَقَعُ وَفَنٌّ مُدْخَرٌ

(۱) اعتمادش نیز بر خالق نبود که بر افشاند بر او از غیب جود
(۲) تا کنونش فضل بی‌روزی نداشت گرچه گه گه بر تنش جوعی گماشت

در بیان فضیلت جوع و احتماء

(۳) گر نباشد جوع صد رنج دگر از پی هیضه برآرد از تو سر
(۴) رنج جوع اولی بود خود زان علل هم بلطف و هم بخفت هم عمل
(۵) رنج جوع از رنجهای پاکیزه‌تر خاصه در جوع است صد فضل و هنر

- (۱) اِصْحِرْ فَالْجُوعُ مَلِكُ الْأَدْوِيَةِ
 ضَعَّ عَلَى الرُّوحِ مِنَ الْجُوعِ الْأَذَى
 (۲) جُمْلَةُ الْأَمْرَاضِ بِالْجُوعِ غَدَتْ
 جُمْلَةُ اللَّذَاتِ مِنْ جُوعٍ خَلَتْ
 (۳) ذَلِكَ الْوَاحِدُ خُبْرًا فَخَفَرَهُ
 (۴) كَيْفَ فِيكَ حَصَلَ قَالَ فَمِنْ
 صَارَ طَاقِينَ لَذَا خُبْرُ الشَّعِيرِ
 (۵) فَإِذَا كُنْتُ عَلَى الْحَلَوَى أَنَا
 لَوْ أَنَا أَصْبِرُ لَا شَكَّ الصَّبُورُ
 (۶) ذَاتَا الْجُوعِ لِكُلِّ أَحَدٍ
 ذَا لَئِنْ ذَا الْعَلْفُ الْكَثْرُ خَرَجَ
- ذَاتَا الْعُمَرُ لَهُ مُنْتَهِيَةٌ
 لَهُ لَا تَنْظُرُ ذَلِيلًا هَكَذَا
 حُلُوةَ طَيِّبَةِ الرُّوحِ هَدَتْ
 صَارَتْ الْمَرْدُودَةَ مَا أَنَّ حَلَتْ
 أَكَلَ السَّائِلُ قَالَ فَالْشَّرَّه
 صَبِرَ الْجُوعُ الَّذِي فِي كَيْمِنْ
 لِي كَالْحَلَوَى وَكَالْقَنْدِ يَصِيرُ
 قَادِرًا أَكْلَهَا كَلَّا هُنَا
 أَغْدُو فِي الْبَلَوَى وَفِي صَنْبِ الْأُمُورِ
 لَمْ يَكُ الْمَغْلُوبَ رَهْنُ النَّكَدِ
 عَنْ قِيَاسٍ حَدُّهُ زَادَ حَرَجُ

جوع برجان نه چنین خوارش مبین
 جمله خوشها بی مجاعتها ر دست
 گفت سائل چون بدین داری شره (۱)
 نان جو در پیش من حلوی شود
 چون کنم صبری صبورم لاجرم
 کاین علف زار نیست ز اندازه برون

(۱) جوع خود سلطان داروهاست همین
 (۲) جمله ناخوش از مجاعت خوش شادست
 (۳) آن یکی می خورد نان فخره
 (۴) گفت جوع از صبر چون دوتا شود
 (۵) پس تو انم که همه حلوا خورم
 (۶) خود نباشد جوع هر کس را زبون

- (۱) إِخْوَاصِ الْحَقِّ ذَا الْجُوعِ هُمْ
كَبَى مِنَ الْجُوعِ يَصِيرُونَ الْأُسُودَ
(۲) وَمَتَى الْجُوعُ لِكُلِّ مَنْ غَدَى
حَيْثُ أَنَّ الْعَلْفَ مَا قَلَّ هُمْ
(۳) أَنْ كُلِّ أَنْتَ التِّبْنَ أَيْضاً سَعْرُهُ
أَنْتَ طَيْرَ الْمَاءِ مَا كُنْتَ بَلَى
وَهَبُوا لُطْفًا وَخُصُوا بِهِمْ
قُوَّةً .. لِالْفَتْكِ بِالْخَضَمِ الْعُنُودِ ..
جَلْفًا أَوْ مُعَوِّزَ أَعْطَوْا مَدَدًا
عِنْدَهُ خَلَّوْهُ مِنْ فَضْلِ لَهُمْ
قَلَّ .. فِي ذَا الْحَدِّ هَانَ كَثْرُهُ ..
أَنْتَ طَيْرُ الْخُبْزِ رَهْنٌ لِلْبَلَاءِ

حکایه مرید وقف الشیخ علی الحرص فی ضمیره و نصحه باللسان

وفی اثناء النصیحه منحه قوه التوکل بامر الحق عز وجل

- (۴) مَعَ مُرِيدٍ لَهُ رَاحَ الشَّيْخُ لَمْ
يَفْتَكِرْ مِنْ بَلَدَةٍ فِيهَا أَلَمٌ
(۵) قَطَطُ الْخُبْزِ بِهَا قَلَّ الْمُرِيدُ
خَوْفَ جُوعٍ لَهُ مَعَ قَطَطِ شَدِيدٍ

- (۱) جوع سر خاصان حق را داده اند
تا شوند از جوع شیر زورمند
(۲) جوع هر جلف و گدارا کی دهند
چون علف کم نیست پیش او نهند
(۳) که بخور که هم بدین ارزانی
تو نه مرغاب مرغ ناننی

حکایت مریدی که شیخ از حرص ضمیر او واقف شد اورا نصیحت
کرد بزبان و درضمن نصیحت اورا قوت توکل بخشید بامر حق عز وجل

- (۴) شیخ می شد بامریدی بی درنگ
سوی شهری نان در آنجا بود تنگ
(۵) ترس جوع و قحط در فکر مرید
هردمی می گشت از غفلت پدید

- (۱) ظَهَرَ مِنْ غَفْلَةٍ كُلِّ نَفْسٍ
وَدَرَى مِنْهُ الضَّمِيرَ فِي الزَّحِيرِ
(۲) فَلَا جُلَّ غُصَّةِ الْخُبَيْرِ الْحَرِيقِ
عَيْنَكَ عَنْ كُلِّ صَبِيرٍ وَاتِّكَالِ
(۳) أَنْتَ لَسْتَ مِنْ أَوْلَاءِ مَنْ هُمْ
كَيْ لَكَ مِنْ دُونِ جُوزٍ وَزَبِيبِ
(۴) رِزْقُ الْجُوعِ لِكُلِّ مَنْ غَدَا
وَمَتَى مَغْلُوبٍ مَنْ مِثْلِكَ كَانَ
(۵) فَارِغًا كُنْ أَنْتَ لَسْتَ مِنْ أَوْلَاءِ
(۶) تَقِفُ مِنْ غَيْرِ خُبَيْرٍ فَمَدَامَ
وَخُوانٍ مُدٍّ مِنْ فَوْقِ خُوانٍ
- فِيهِ وَالشَّيْخُ بِهَذَا مِنْهُ حَسَنٌ
قَالَ كَمْ تَغْدُو تَرَى الْأَمْرَ الْخَطِيرَ
بِكَ بَانَ وَضَلَلْتَ فِي الطَّرِيقِ
خِطْتَ لَمْ تَنْظُرْ لِعُقْبَى وَوَبَالَ
بِالْأَعْزَاءِ الدَّلَالُ لَهُمْ
يَمْسُكُونَ وَلَهُمْ تَغْدُو الْحَبِيبِ
بِاخْتِصَاءِ الْإِلَهِ وَاهْتَدَوْا
سَائِلًا أَوْ أَحْمَقًا .. وَاهِيَ الْجَنَانُ ..
كَيْ بِهَذَا الْمَطْبَخِ لَا فِي عَنَاءِ
كَانَ كَاسٌ فَوْقَ كَاسٍ مِنْ طَعَامِ
لِلْعَوَامِ الْمُبْطِنِينَ ذِي عِيَانِ

گفت او را چند مانی در زحیر
دیده از صبر و توکل دوختی
که ترا دارند بی جوز و مویز
کی زبون همچو تو گیج و گداست
کاندرین مطبخ توبی نان ایستی
از برای این شکم خواران عام

(۱) شیخ آگه بود و واقف از ضمیر
(۲) از برای غصه نانی سوختی
(۳) تو نه زان نازنینان عزیز
(۴) جوع رزق جان خاصان خداست
(۵) باش تو فارغ از آنها نیستی
(۶) کاسه بر کاسست و خوان بر خوان مدام

- (۱) اِذْ هُوَ مَاتَ اُمَامًا فَاَمَامًا
يَا مَنْ النَّفْسَ لَهُ عَفْوًا قَتَلَ
(۲) قَدْ ذَهَبَتْ اَنْتَ وَالْخُبْرُ بَقِيَ
يَا مَنْ النَّفْسَ لَهُ قَيْدَ الزَّحِيرِ
(۳) اِصْحَ يَا هَذَا اَتَكِلُ رِجَالًا وَيَدُ
رِزْقِكَ كَانَ عَلَيْكَ اَكْثَرًا
(۴) عَاشِقًا كَانَ وَدَوْمًا ضَرْبًا
حَيْثُ يَا رَبَّ الْفُضُولِ قَدْ عَلِمَ
(۵) لَوْ لَكَ صَبْرٌ فَذَا الرِّزْقُ وَرَدَ
- ذَهَبَ الْخُبْرُ لَهُ قَالَ مُدَامَ
خَوْفَ جُوعٍ وَعَلَيْهِ مَا اَتَكَلَنُ
قُمْ وَخُذْهُ.. وَاعِدْ مَعَهُ الْإِلَاقَا.. (۱)
قَتَلَ لِلْبِطْنَةِ كَانَ الْأَسِيرُ
لَكَ لَا تُرْجِفْ وَلَا تَخْشَ أَبَدَ
عِشْقًا.. الْأُولَى بِكَ وَالْآجِدْرَا..
مَكْنًا.. السَّيْرَ لَكَ مَا طَلِبَا..
عَدَمَ صَبْرِكَ وَالْخَوْفَ فِيمَ
وَعَلَيْكَ النَّفْسَ مِنْهُ مِنْ كَمَدَ

(۱) یعنی ان اللذی لایتوکل علی الله فی رزقه یتمثل له الطعام بعد الموت ویقول له علی وجه الاستهزاء والتهمک یمان اهلکت نفسک من اجل الرزق وکنت محزوناً هذا خبزک وطعامک اللذی جمعتہ بقی فی الدنیا قم وخذہ -
(۲) مول مول - ای یضرب توقفاً وثانیةً -

- (۱) چون بمیرد می رود نان پیش پیش
(۲) تو برفتی مانند نان برخیز و گیر
(۳) هین تو کل کن ملرزان پاودست
(۴) عاشقست و می زند او مول مول
(۵) گر ترا صبری بدی رزق آمدی
- کای ز بیم ناتوانی کشته خویش
ای بکشته خویش را اندر زحیر
رزق تو برتو ز تو عاشق ترست
کو ز بی صبریت داند ای فضول
خویش را چون عاشقان برتو زدی

(۱) ضَرَبَ كَالْمَاشِقِينَ وَالرَّجِيفَ لَكَ وَالْحُمَىٰ وَمَا دَوَّمَا يُخِيفُ

لَكَ مِنْ جُوعٍ لِمَهْ فِي إِتْكَالٍ تَقْدَرُ تَحْيَىٰ يَشْبَعُ وَجَلَّالٌ

فی بیان حکایت ذلك الثور الذى كان وحده فى جزيرة كبيرة والحق تعالى ملا تلك الجزيرة من النبات والرياحين لتكون غذاء ذلك الثور والثور اكل النبات وكل الرياحين فى النهار حتى الليل وصار فى السمن والضخم كقطعة من جبل ولما جن الليل لم ينم ذلك الثور من غصته وخوفه بان رعى جميع ما فى الصحراء فغدا ما رعى وبهذا الغم والخوف صار الثور ناحلاً كالخلال ولما عند طلوع النهار رأى الصحراء كلها مملوءة بالخشرة و النبات اكثر منها فى امس اكل النبات كله فى النهار حتى سمن ثانيا فاذا جن اليل عاوده ذلك الغم والخوف وسنيا متمادية هو هكذا كان يرى ومع ذلك لم يعتمد على حصول الرزق

(۲) وَسَطَ الْبَحْرِ غَدَىٰ مَرَعَىٰ خَضِرُ فِي الدُّنَا فَرَدًّا بِهِ ثَوْرٌ أَقْرُ

(۳) فَمَهْ طَابَ إِلَى الدَّلِيلِ رَعَىٰ كُلُّ ذَا الْمَرَعَىٰ.. النَّوَالِ مَارَعَىٰ..

لَيَصِيرَ الضَّخْمَ فِيهَا الْمُنتَخَبَ وَالسَّمِينَ تَعْظُمُ مِنْهُ الرُّتَبُ

(۱) این تب و لرزه زخوف و جوع چیست در توکل سیر می تانید زیست

حکایت آن گاو که تنها در جزیره نیست بزرگ حق تعالى آن جزیره بزرگ را پر کند از نباتات و ریاحین که علف آن گاو باشد تا شب آن گاو همه را بخورد و فربه شود چون کوه پاره چون شب شود خوابش نبرد از غصه و خوف که همه صحرا را چریدم فردا چه خورم تا ازین قصد لاغر شود هم چون خلالی چون روز خیزد همه صحرا سبزتر و انبوه تر بیند و باز خورد تا فربه شود باز شبش همان غم بگیرد سالهاست که او همچنین می بیند و اعتماد نمی کند

(۲) یک جزیره سبز هست اندر جهان اندرو گاو نیست تنها خوش دهان

(۳) جمله صحرا را چرد او تا شبش تا شود زفت و عظیم و منتخب

- (۱) فَمِنْ الْفَكْرِ بَدِيلٍ أَنْ غَدَا
عَادَ مِنْ غَمٍّ كَقَرْدِ الشَّعْرَةِ
(۲) فَإِذَا مَا الصُّبْحُ بَانَ خَضِرَةً
وَالْقَصِيلُ أَخْضَرُ حَتَّى الْوَسْطِ
(۳) وَبِهَا إِذْ ذَلِكَ الثَّوْرُ وَقَعَ
(۴) رَاعِيًا مَا كَانَ فِيهَا وَالسَّمِينُ
وَمِنْ الْقُوَّةِ وَالشَّحْمِ الْبَدَنُ
(۵) ثُمَّ فِي اللَّيْلِ يُحْمَى وَوَجَعَ
كَثْرَةً حَتَّى لِيَخُوفِ الْمُنتَجِعُ
(۶) أَنْ يَوْقِتَ الْأَكْلِ مَا ذَا الْأَكْلُ
فَسَيْنِيًّا كَثْرَةً ذَا الثَّوْرُ قَدْ
- أَنَا مَا أَكَلُ يَأْتِي لِي الرَّدَى
دِنْفًا مُضْنَى ضَوَى عَنْ بَكْرَةٍ
نَظَرَ الصَّحْرَاءَ كَلًّا نَضْرَةً
نَبَتَ وَالزَّرْعُ حُلُوءًا بِالنَّمَطِ
مَعَ جُوعِ الْبَقْرِ حَلَفَ الطَّمَعِ
رَجَعَ أَيْضًا وَضَخْمًا وَبَدِينِ
ذَلِكَ مِنْهُ مُلَأَ أَرْبَى ثَمَنُ
يَقَعُ أَيْضًا وَفِي قَيْدِ الْفَزَعِ
يَهْزُلُ كَالشَّعْرَةِ يُبْدِي الْجَزَعِ
فِي غَدٍ .. هَلْ أَجِدُ مَا أَمِلُ ..
كَانَ هَذَا شُغْلُهُ دَوْمًا يَجِدُ

گردد او چون تارمو لاغر ز غم
تا میان رشته قصیل و سبز و کشت
تا بشب آن را چرد او سر بسر
آن تنش از پیه و قوت پر شود
تا شود لاغر ز خوف مستجمع
سالها اینست کار این بقر

(۱) شب ز اندیشه که فردا چه خورم
(۲) چون برآمد صبح ببند سبز دشت
(۳) اندر افتد گاو با جوع البقر
(۴) باز زفت و فربه و لمتر شود
(۵) باز شب شد اندر تب افتاد و فزع
(۶) که چه خواهیم خورد فردا وقت خور

- (۱) أَبَدًا مَا فَكَّرَ أَنِّي أَنَا
أَنَا مِنْ ذَا الْمَرْجِ وَالْمَرْعَى الْخَضِرُ
كَمْ سِنِي كَثْرَةً لَا فِي عَنَا
أَكُلُ النَّبْتِ الطَّرِيِّ وَالنَّضِرُ
(۲) أَبَدًا رِزْقِي مَا قَلَّ لِيَا
يَوْمًا الْغَمُّ إِذَا مِمَّ يِيَا
كَانَ مَعَ خَوْفٍ شَدِيدٍ وَرَجِيفُ
دَائِمًا فِي قَلْبِي كَمْ لِي يُخِيفُ
(۳) أَيْضًا الذَّلِيلُ إِذَا جَاءَ رَجَعَ
ذَلِكَ الثَّوْرُ السَّمِينُ مِنْ جَزَعُ
دَفِئًا مُضْنَى يَخُورُ وَيَلِيَا
ذَهَبَ الرِّزْقُ وَلَا يَأْتِي لِيَا
(۴) وَكَمِثْلِ الثَّوْرِ ذِي النَّفْسِ الدُّنَا
وُجِدَتْ فِيهَا وَدَقَّتْ خَوْفَ أَنْ
هَذِهِ الصَّخْرَاءُ تِلْكَ مِنْ عَنَا
يَذْهَبُ الْخُبْزُ .. لَهَا تَأْتِي الْمِحْنُ ..
(۵) أَنْ أَنَا فِي الْغَدِ لِي الْمُسْتَقْبَلُ
عَجَبًا مَا أَكُلُ مَا فِيهِ لِي (۱)
مِنْ طَعَامٍ يَرُدُّ أَيَّ مَحَلِّ
أَطْلُبُ .. حَتَّى يَهِيَ الْقَى الْأَمَلُ ..

(۱) اشاره الى الاية في سورة المعارج ان الانسان خلق هلوعا اذا مسه الشر جزوعا واذا

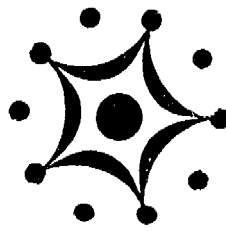
مسه الخير قنوعا —

دی خورم زین سبزه زار و این چمن
چيست این ترس و غم و دلسوزیم
می شود لاغر که آوه رزق رفت
که همی لاغر شود از خوف نان
لوت فردا از کجا خواهیم طلب

(۱) هیچ نندیشد که چندین سال من
(۲) هیچ روزی کم نیامد روزیم
(۳) باز چون شب می شود آن گاو زفت
(۴) نفس چون گاو است و آندشت این جهان
(۵) که چه خواهیم خورد مستقبل بشب

(۱) أَنْتَ أَعْوَامًا أَكَلْتَ أَكُلًا
أَبَدًا مَا قَلَّ قَدْ حَقَّ لَكَ
تَتْرُكُ الْمُسْتَقْبَلَ وَالْمَاضِيَا
تَنْظُرُ الْقَانِعَ كُنْ وَالرَّاضِيَا
(۲) فَالطَّعَامُ لَكَ مَا كُولَا غَدَى
أَذْكَرُ انْظُرْ مَا يَمَا مِنْكَ بَدَى
وَالِى الْمُسْتَقْبَلِ مِنْكَ النَّظَرُ
لَا تُدِرْ لَا تُبِدِ غَمًّا وَكَدَرُ

(۱) سالها خوردی و کم نامد ز خور
تَرَكَ مُسْتَقْبَلَ كُنْ وَ مَاضِی نَگَر
(۲) لُوت و پُوت خورده را هم یاد آر
مَشْغَرِ اَنْدَرِ غَابر و كَمِ باش زار

فی بیان صید السبع لذلک الحمار و عطش السبع من الجد فی صید الحمار و ذهاب السبع الی العین حتی یشرب الماء و بیان اکل الثعلب الکبد و الکلی لانهما ارق و الطف و سؤال السبع من الثعلب عن الکبد و الکلی و جوابه له انه لو کان للحمار قلب و کید مارجع الیک بعد رؤیته مثل تلك السياسة و الهول و سلم من یدک ذلک الیوم بالف حيلة لو کنا نسمع او نعقل ما کنا فی اصحاب السعیر (۱)

- (۱) بِالْحِمَارِ ذَهَبَ نَحْوَ الْأَسَدِ ذَلِكِ الثَّعْلَبُ مَنْ قَيْدُ الْفَكَدِ
وَلَهُ ذَا الْأَسَدِ الْوَارِي غَضَبُ إِرْبًا قَطَعُهُ بَعْدَ إِرْبِ
(۲) ذَاكَ مَلِكُ الْوَحْشِ مِنْ جُهْدٍ وَجَدَ ظِمًا وَالْعَيْنَ لِلْمَاءِ قَصْدَ
(۳) يَشْرَبُ الْمَاءَ فَذَا الثَّعْلَبُ مَنْ وَهَنَ الْفُرْصَةَ وَأَفَى فِي الزَّمَنِ
ذَلِكِ الْقَلْبَ لَهُ وَالْكَيْدُ أَكَلَ كَلًّا وَعَنهُ ابْتَعَدَا

(۱) الایة فی سورة الملک (واللذین کفروا بریهم لجم عذاب جهنم و یس المصیر اذا القوا فیها سمعوا لها شهيقا و هی تفرور نکاد تمیر (ای تنقطع) من الغیظ کلما القی فیها فوج سألهم خزنتها الم یاتکم نذیر قالوا بلی قد جاءنا نذیر فکذبنا و قلنا ما نزل الله من شیء ان انتم الا فی ضلال کبیر و قالوا لو کنا نسمع او نعقل ما کنا فی اصحاب السعیر)

صید کردن شیر آن خر را و تشنه شدن شیر از کوشش و رفتن بچشمه تا آب خورد تا باز آمدن شیر روبه جگر بند و دل و کرده را خورده بود که لطیف تر است و طلب کردن شیر دل و جگر را و نیافتنش و از روبه پرسیدن که کو دل و جگر و گفتن روبه که اگر او را دل و جگر بودی آنچنان سیاستی که دیده بود آن روز بهزار حيله جان برده کی بر تو باز آمدی لو کنا نسمع او نعقل ما کنا فی اصحاب السعیر

- (۱) برد خر را روبهک تا پیش شیر پاره پاره کردش آن شیر دلیر
(۲) تشنه شد از کوشش آن سلطان دد رفت سوی چشمه تا آبی خورد
(۳) روبهک خورد آن جگر بند و دلش آن زمان چون فرصتی شد حاصلش

- (۱) وَمِنْ الْعَيْنِ إِلَى الْأَسَدِ
 حَيْثُ عَادَ وَلَهُ الرِّيُّ وَجَدَ
 رَأَمَ قَلْبًا لِلْجِمَارِ لَمْ يَجِدْ
 مِنْهُ قَلْبًا لَهُ ظِلٌّ لَا كَيْدَ
 (۲) فَهُوَ لِلثَّغْلَبِ قَالَ الْقَلْبُ أَينَ
 أَيْنَ صَارَ الْكَيْدُ فَاتَّيْنِ ذَيْنِ
 لَزِمَا الْحَيَوَانَ دَوْمًا لَا خَلَى
 مِنْهُ الثَّغْلَبُ قَالَ لَوْ يَجِدْ
 مَرَّةً أُخْرَى مَتَى جَاءَ هُنَا
 (۳) فَذَلِكَ الثَّغْلَبُ قَالَ لَوْ يَجِدْ
 مَرَّةً أُخْرَى مَتَى جَاءَ هُنَا
 (۴) فَهُوَ كَانَ الْمَعَادَ قَدْ نَظَرَ
 وَالسُّقُوطَ لَهُ مِنْ أَعْلَى الْجَبَلِ
 (۵) لَوْ لَهُ قَدْ كَانَ قَلْبٌ أَوْ كَيْدٌ
 مَرَّةً أُخْرَى مَتَى مِنْكَ يَرِدُ
 (۶) حَيْثُ نُورُ الْقَلْبِ مَا كَانَ فَذَا
 لَمْ يَكُ الْقَلْبَ عَذَابٌ وَأَذَى
 وَإِذَا مَا الرُّوحَ مَا كَانَ فَلَمْ
 يَكُ غَيْرَ الطِّينِ .. فِيهِ النَّتْنُ لَمْ ..

جست دل از خر نه دل بد نه جگر
 که نباشد جانور را این دو بد
 کی بدینجا آمدی بار دگر
 آن زکوه افتادن و هول و گریز
 بار دیگر کی بر تو آمدی
 چون نباشد روح جز گل نیست آن

(۱) شیر چون واگشت از چشمه بخور
 (۲) گفت روبه را جگر کو دل چه شد
 (۳) گفت اگر بودی ورا دل یا جگر
 (۴) آن قیامت دیده و آن رستخیز
 (۵) گر جگر بودی ورا یا دل بدی
 (۶) چون نباشد نور دل نیست آن

- (۱) ذَا الزُّجَاجِيُّ الَّذِي مَا وَجَدَا
فَهُوَ قَارُورَةُ الْبُولِ اعْلَمْ
(۲) شُعْلَةُ الْمَصْبَاحِ جُودُ ذِي الْجَلَالِ
(۳) صَنَعَةُ الْخَلْقِ فَلَا شَكَّ الْعَدَدُ
(۴) لَمْ يَكُ غَيْرُ اتِّحَادٍ بِكَرَّةٍ
لَوْ هُمْ قَدْ خَلَطُوا النُّورَ الْعَدَدُ
(۵) ذَا الْيَهُودِيِّ مِنْ الظَّرْفِ غَدَى
قَدْ رَأَى النُّورَ فَصَارَ مُدْرِكًا
(۶) وَلَوْ الرُّوحُ عَلَى الظَّرْفِ النَّظَرُ
- نُورَ رُوحٍ وَالتَّجَلِّي فَقَدْ
لَا تَقُلْ قَنَدِيلَ وَالنُّورَ السَّمِيَّ
وَالزُّجَاجِ ذَاكَ مَا قُلْ تَلَالُ
كَانَ فِي الظَّرْفِ وَفِي النُّورِ أَبَدٌ
مِنْ قَنَادِيلَ تُعَدُّ سِتَّةً (۱)
لَمْ يَكُ فِي نُورِهَا إِمَّا تُعَدُّ
مُشْرِكًا وَالْمُؤْمِنُ رَبُّ الْهُدَى
.. أَبَدًا فِي رَبِّهِ مَا أَشْرَكَا ..
وَقَعَ مِنْهُ فَأَيْنَيْنَ نَظَرَ

(۱) نسخهٔ ثانیه تعد عشرة -

- (۱) آن زجاجی کو ندارد نور جان
(۲) نور مصباحست داد ذو الجلال
(۳) لاجرم در ظرف باشد اعتداد
(۴) نور شش قندیل چون آمیختند
(۵) آن جهود از ظرفها مشرک شدهست
(۶) چون نظر بر ظرف افتد روح را
- بول قارورست قندیلش مخوان
صنعت خلقست آن شیشه و سفال (۱)
در لهب ها نبود الا اتحاد
نیست اندر نورشان اعداد چند (۲)
نور دید آن مؤمن و مدرك شدهست
پس دو بیند شیت را و نوح را

(۱) شرح سبزواری صفحه ۳۹۱ بول قاروره بسکون لام شیشه بول که ستعارفت که بول مریض را در قاروره کرده بنظر طبیب رسانند تا استعمال حال او کنند و این کلمات اشارت به آیه نور است که زجاجه واقعه در آیه قلب است و مصباح در آن روح است که در فارسی جان گویند و شجره زیتونه نفس است که باید نه شرقیه باشد و نه غربیه و روح بخاری که مرکب قوای نفس است باید معتدل باشد -

(۲) بنا بر نسخه دوم ترجمه برای رعایت قافیه نور ده قندیل -

- (۱) شَيْثَ مَعَ نُوحٍ فَإِنَّ النَّهْرَ مَنْ
وَجَدَ الْمَاءَ مُدَامًا فِي الزَّمَنِ
هُوَ ذَاكَ النَّهْرَ بِالذَّاتِ يُعَدُّ
آدَمِيٌّ مَنْ هُوَ الرُّوحَ وَجَدَ
(۲) ذِي رِجَالًا لَمْ تَكُ وَالصُّورُ
هَذِهِ الذِّكْرُ لَهَا لَا يُؤْثَرُ
هِيَ مَوْتَى الْخُبْزِ قَتَلَى الشَّهْوَةَ
.. عُمَرَاهَا كَانَتْ يَغْيِرُ قُوَّةَ ..

فی بیان حکایت ذلک الراهب اللذی کان یدور نہاراً مع المصباح
فی السوق لحالة حاصلة فیہ لالجنونہ

- (۳) ذَلِكَ الْوَاحِدُ بِالشَّمْعِ مُدَامَ
دَائِرِ السُّوقِ يَدُورُ مِنْ غَرَامِ
(۴) قَلْبُهُ يُمَلَأُ عَشْقًا وَحَرِيقِ
فَقُضُولِي لَهُ طَيِّ الطَّرِيقِ
قَالَ إِصْحَ مَا تُرِيدُ يَا فُلَانِ
أَنْتَ تَأْتِي جَانِبَ كُلِّ دُكَانِ
(۵) مَا تَرُومُ وَ يَأْتِئُ النَّهَارِ
مَنْ هُوَ النَّيِّرُ أَنْتَ كَمْ مِرَازِ
إِصْحَ بِالمِصْبَاحِ فِي كُلِّ طَرَفِ
دِرْتَ مَا رُمْتَ لَكَ الدُّبُّ انْحَرْفِ

- (۱) جو کہ آبش هست خود جو آن بود آدمی آنست کورا جان بود
(۲) این نه مردانند اینها صورتند مرده نانند و کشته شهوتند

حکایت آن راهب کہ روز با چراغ در بازار می گشت از سر
حالتی کہ او را بود نہ از دیوانگی

- (۳) آن یکی با شمع بر می گشت روز
(۴) بوالفضولی گفت او را کای فلان
(۵) هین چه می جوئی هر سو با چراغ
گرد بازار و دلش پر عشق و سوز
هین چه می جوئی به پیش هر دکان
در میان روز روشن چیست لاغ

- (۱) قَالَ يَا هَذَا مُدَامًا أَطْلُبُ
بِهِ وَهُوَ مِنْ حَيَاتِ النَّفْسِ
(۲) عَجَبًا هَلْ يُوجَدُ قَالَ رَجُلٌ
آخِرَ الْأَمْرِ فَذَا السُّوقُ ائْتَلِي
(۳) قَالَ أَتَبْنِي رَجُلًا فِي شَارِعٍ
فِي طَرِيقِ الشَّرِّهِ وَقَتِ الْغَضَبِ
(۴) فَبِوَقْتِ الْغَضَبِ وَالشَّهْوَةِ
رَجُلًا أَطْلُبُ أَعْدُو مِنْ مَحَلٍ
(۵) أَأَيْنَ فِي الْحَالَيْنِ ذَيْنِ فِي الدُّنَا
(۶) مَرَّةً أَفْدِيهِ قَالَ النَّادِرُ
أَنْتَ لِلَّهِ غَفَلْتَ فَأَنْظِرْ
كُلُّ صَوْبٍ آدَمِيًّا أَرْغَبُ
ذَلِكَ يَحْيَىٰ فَهُوَ مُلْتَمَسِي
لَهُ يَا عَالِمُ يَا حُرَّ يَجَلُ
بِالرَّجُلِ .. فَإِلَيْكَ الرَّجُلُ ..
لَطَرِيقَيْنِ .. حَلِيفَ الْوَاقِعِ ..
.. عِنْدَمَا الْحَقُّدُ يَشْبُ وَالْكُرْبُ ..
أَيْنَ أَيْنَ الرَّجُلُ ذُو الْقُوَّةِ
لِمَحَلٍّ ذَا مُنَايَ وَالْأَمَلِ
رَجُلٌ حَتَّىٰ لَهُ الرُّوحَ أَنَا
تَطْلُبُ لَكِنَّ حُكْمًا قَاهِرًا
حَسَنًا أَنْتَ وَعَنْهُ اخْتَبِرْ

کو بود حی از حیات آن دسی
مرد مانند آخر ای دانای حُر
در ره خشم و بهنگام شره
طالب مردی دوانم کو بکو
تا فدی او کنم اسروز جان
غافل از حکم خدائی نیک نیک

(۱) گفت می‌خواهم هر سو آدمی
(۲) هست مردی گفت این بازار پر
(۳) گفت خواهم مرد بر جاده دوره
(۴) وقت خشم و وقت شهوت مرد کو
(۵) کو درین دو حال مردی در جهان
(۶) گفت نادر چیز می‌جوئی ولیک

- (۱) قَدْ نَظَرْتَ الْفَرْعَ وَالْأَصْلَ الْخَبَرَ
 مَا لَكَ عَنْهُ فَأَحْكَامُ الْقَدَرِ
 (۲) أَصْلُ الْفَرْعِ لَهَا نَحْنُ الْفَلَكُ
 مَنْ يَدُورُ فِي الضَّلَالِ وَالْحَلَكِ
 (۳) عَالَمَ التَّدْبِيرِ سَوَى الضِّيقِ
 رَدَّ سَوَى الْإِبْلَةِ قَيْدَ الْخَطَا
 (۴) ذَوْبَ مَاءٍ فَيَا مَنْ ذَا الطَّرِيقِ
 وَالْقَرَارِ نِيَّ نِيَّ نِيَّ
 (۵) حَجَرَ الطَّاحُونِ مِنْهُ الدَّوْرَانِ
 أَنْتَ مَاءَ النَّهْرِ فِيهِ اعْتَبِرِ
 (۶) فَالْتُّرَابُ وَرَدَ فَوْقَ الْهَوَاءِ
 قَدْ نَظَرْتَ .. نَشَرَ مِنْهُ الْهَبَاءُ ..
 أَيْضاً أَنْظُرْ وَاتَّعِظْ يَا ذَا الدُّبَابِ
 أَيْضاً أَنْظُرْ وَاتَّعِظْ يَا ذَا الدُّبَابِ

فرع مائیم اصل احکام قدر
 صد عطارد را قضا ابله کند
 آب گرداند حدید و خارہ را
 خام خاسی خام خاسی خام خام
 آب جورا ہم ببین آخر بیا
 در میان خاک بنگر باد را

(۱) ناظر فرعی زاصلی بی خبر
 (۲) چرخ گردان را قضا گمره کند
 (۳) تنگ گرداند جهان چاره را
 (۴) ای قراری داده راه گام گام
 (۵) چون بدیدی گردش سنگ آسیا
 (۶) خاک را دیدی برآمد در هوا

- (۱) إِذْ قُدُّورَ الْفِكْرِ تَغْلِي تَنْظُرُ قَالَ النَّارِ لِفِكْرِ يُؤْثِرُ
(۲) أَنْظُرْ أَيْضاً فَلَا يُوبَ ذَكَرْ أَلَا لَهُ وَلِتَكْرِيْمٍ صَدَرَ
أَنْ بِكُلِّ شَعْرَةٍ مِنْكَ أَنَا
(۳) قَالَ صَبْرِكَ مِنْكَ النَّظْرُ لَكَ صَبْرًا قَدْ مَنَحْتُ فِي الدُّنَا
قَدْ رَأَيْتَ الصَّبْرَ مَنْ أَعْطَى لَكَ
(۴) فَكَمْ الدُّوْلَابَ أَنْتَ تَنْظُرُ لَا تُوجِهْ كَثْرَةً مُدْكِرًا
وَأَمِيرَ الْمَاءِ أَيْضاً أَنْظُرِ
(۵) فَمَدَامَا قُلْتَ هَا إِنِّي أَرَى صَبْرًا أَنْظُرْ فَهُوَ الْأُولَى بِكَ
كَمْ عِلَامَاتٍ جَمِيلَاتٍ بِهَا أَخْرِجِ الرَّأْسَ لَكَ لَوْ تَقْدَرُ
(۶) وَإِذَا مُخْتَصِرًا أَنْتَ الزَّيْدُ .. وَلَهُ اذِرِ الْقُوَّةَ وَاعْتَبِرِ ..
غَيْرَ أَنْ رُؤْيَيْتَهُ مِمَّنْ دَرَى
غَافِلٌ أَنْتَ عَنْ السِّرِّ لَهَا
تَنْظُرُ وَالْحَيْرَةُ إِذْ ذَاكَ قَدْ

اندر آتش هم نظر می کن بهوش
من بهر سوی تو صبری دادمت
صبر دیدی صبر دادن را نگر
سر برون کن هم بین میراب را
دید آن را بس علامتهاست نیک
حیرتت باید بدریا در نگر

(۱) دیگهای فکر می بینی بجوش
(۲) گفت حق ایوب را در تکرست
(۳) هین بصبر خود مکن چندین نظر
(۴) چند بینی گردش دولاب را
(۵) تو همی گوئی می بینم ولیکن
(۶) گردش کف را چو دیدی مختصر

- (۱) لَزِمْتَ فَالْبَحْرَ أَنْظُرْ مَنْ نَظَرَ
وَالَّذِي الْبَحْرَ رَأَى الْحَيْرَانَ كَانَ
(۲) زَبَدًا مَنْ نَظَرَ النِّيَّاتِ قَدْ
وَمَنْ الْبَحْرَ الْخِضَمَّ نَظَرَا
(۳) زَبَدًا مَنْ نَظَرَ فِي الدَّوْرَانِ
وَمَنْ الْبَحْرَ رَأَى كَانَ يَلَا
(۴) مَنْ هُوَ الْأَزْبَادُ أَجْرَى فِي النَّظَرِ
وَمَنْ الْبَحْرَ رَأَى لَا بِاخْتِيَارِ
- زَبَدًا فَالْبَحْرَ قَالَ وَذَكَرَ
.. بِالْجَمَالِ وَيَمَّا بَانَ عِيَانُ ..
عَمِلَ الْأَعْمَالِ لِلْعُقْبَى أَعَدَّ
لَهُ سَوَى الْقَلْبِ بَحْرًا زَخْرًا
كَانَ وَالنَّقْلِ مَكَانًا فَمَكَانَ
غَشِرٍ .. الصَّافِي جَلَّ وَعَلَا ..
كَانَ فِي التَّمْعَادِ دَوْمًا وَالصُّوْرَ
صَارَ .. دَوْمًا وَلَهُ أَعْيَى الْقَرَارَ ..

فی بیان دعوت مسلم مجوسیا لدين الاسلام وجواب المجوسی له

- (۵) لِمَجُوسِيٍّ يَنْصَحُ يَا فُلَانُ
مُؤْمِنٌ قَالَ أَنْتَبِهْ صِرَ ذَا الزَّمَانِ

- (۱) آنکه کف را دید سرگویان بود
(۲) آنکه کف را دید نیتها کند
(۳) آنکه او کف دید درگردش بود
(۴) آنکه کفها دید باشد درشمار
وانکه دریا دید او حیران بود
وانکه دریا دید دل دریا کند
وانکه دریا دید او بینش بود
وانکه دریا دید شد بی اختیار

دعوت کردن مسلمانی مغی را بدین اسلام و جواب گفتن او

- (۵) مر مغی را گفت مردی کای فلان
هین مسلمان شو بباش از مؤمنان

- (۱) مُسْلِمًا مِنْ عَصِيَةِ الْمُؤْمِنِينَ
مُؤْمِنًا صِرْتُ وَلَوْ فَضْلًا أَزَادَ
- (۲) قَالَ فَاللَّهُ لَكَ الْإِيمَانُ رَامَ
(۳) رُوحَكَ لَكِنَّ لَكَ النَّفْسُ اللَّتِي
لَكَ لِلْكَفْرَانِ جَرًّا وَإِلَى
- (۴) قَالَ يَا مُنْصِفُ إِذْ كَانَا هُمَا
(۵) أَنَا أَغْدُو إِذْ هُمَا فِي قُوَّةٍ
أَقْدُرُ يَا ذَا أَصِيرُ إِذْ غَلَبَ
- (۶) أَتَقَعُ فِي الطَّرَفِ ذَاكَ أَنَا
وَقَوِيًّا رَامَ مِثِّي فَالْمَرَامُ
- قَالَ لَوْ شَاءَ الْإِلَهُ فَيَقِينُ
مُوقِنًا صِرْتُ وَمِنْ أَهْلِ الرِّشَادِ
كَثِيرٌ مِنَ النَّارِ تَكُونُ بِسَلَامٍ
نَحْسَةُ وَابْلِيسُ قَيْدَ اللَّعْبَةِ
مَعْبِدَ الشَّيْطَانِ .. سِئْتَ مَوْثِلًا ..
غَالِبِينَ فَالصَّدِيقَ لَهُمَا
فَصَدِيقَ مَنْ هُوَ ذُو سَطْوَةٍ
حَيْثُ أَنْ لِي الْغَالِبُ قَهْرًا جَذْبُ
حَيْثُ أَنَّ اللَّهَ صِدْقًا بَيِّنًا
مِنْهُ مَا يُجَدِي وَمِنْهُ لِلْأَمَامِ

ورغزاید فضل هم موقن شوم
تارهد از دست دوزخ جان تو
می کشم دست سوی کفران و کنشت
یار او باشم که باشد زورمند
آن طرف اتم که غالب جاذبست
خواستش چه سود چون پیشش نرفت

(۱) گفت گر خواهد خدا مؤمن شوم
(۲) گفت می خواهد خدا ایمان تو
(۳) لیکه نفس نحس و آن شیطان زشت
(۴) گفت ای منصف چو ایشان غالبند
(۵) یار او تانم بدن کو غالبست
(۶) چون خدای خواست از من صدق زفت

(۱) لَمْ أَسِرْ فَالْنَفْسُ وَأَبْلِسُ الْمَرَامُ لِلْأَمَامِ لَهَا سَاقًا مُدَامُ
وَلَهُ تِلْكَ الْعِنَايَاتُ الْغَلَبُ وَجَدَتْ قَدْ قُطِعَتْ قَهْرًا إِرَبُ
(۲) مَنْزِلًا أَنْتَ وَقَصْرًا قَدْ بَنَيْتَ مِائَةَ نَقْشٍ جَمِيلٍ أَنْتَقَيْتَ

- (۱) نفس و شیطان خواهش خود پیش برد
(۲) تو یکی قصر و سرائی ساختی
آن عنایت قهر گشت و خرد و سرد (۱)
اندرو صد نقش خوش انداختی

(۱) سبزواری صفحه ۳۹۱ خواهش خود پیش برد خلاصه کلام مغ آنست که اگر خدا ایمان مرا خواسته و نشده و عدو کفر مرا خواسته و شده پس مراد خدا حاصل نشده و مراد عدو حاصل شده پس مقهوریت او لازم آید و مغ بلکه فاضل غیر عارف محقق مشیت حق را قیاس بمشیت آدم بشری کند و نداند که همه صفات او بالفعل بل عین ذات اوست و عموم مشیت او و عموم قدرت او بجمع متعلق است چه وجود هر جا که هست مجعول او و مراد او و مقدار اوست چه مظاهر لطف و چه مظاهر قهر و وجود مطلقا خیر است و نور است در هر گل و خاری و سور و ماری بلکه وجود مطلقا خود مشیت حق است چنانکه در اخبار نبویه است که خلق الاشیاء بالمشیة و المشیة بنفسها یعنی مہیات امکانیه و تعینات جوازیه بضمیمه وجود موجودند و وجود بدون ضمیمه موجود است چنانکه غیر ضوء بضوء روشن است و ضوء بذاته باین معنی که ضوء زاید بر ذاتش نمی خواهد پس در کافر و کفر وجود باشد و مشیت نباشد تهاافت است پس هر وجودی که متعلق مشیت هرشائی می شود من حیث الوجود مقدور و مراد حق است و بعبارت دیگر من حیث الجهة النورانیة که اینما تولوا فثم وجه الله بلی مہیات امکانیه و تعینات اعتباریه مجعول حقتند بالعرض نه بالذات پس مہیات کفر و معاصی منسوبند بمہیات شیطان و نفس الخبیثات للخبیثین و الظلمة للظلمة و دلیل آنست که نفس شیئیت مہیت و تعین سرابی چون اعتباریست دون سرادیت و مجعولیت است که الاثر یشابه صفة مؤثره و حکما فرموده اند که میانہ علت و معلول سختی شرط است معلول الوجود وجود و معلول العدم عدم و معلول المہیة مہیة پس هواجس و وساوس و معاصی بحسب مہیاتشان از نفس و شیطانند و لیاقت انتساب بحق و حقیقة الحقایق ندارند و وجود منسوب باوست قل کل يعمل علی شاکلته و بوجه دیگر خدا را مشیت حتمی است و مشیت تعلیقی و این آثار دنیہ و کفر مغ و ایمان و طاعات بمشیت تعلیقی خداست که او خواهد چون تو بخواهی -

- (۱) فِيهِ عَلَّقْتَ أَزْدَتَ الْمَسْجِدِ
 آخِرُ جَاءَ لَهُ دَيْرًا صَنَعَ
 (۲) أَوْ بِأَنْ أَنْتَ نَسَجْتَ حَسَنًا
 (۳) تَلْبَسُ يَوْمًا قَبَاءَ خَصْمُكَ
 (۴) صَيَّرَ الْكَرْبَاسَ سُرْوَالًا فَمَا
 غَيْرَ أَنْ مَغْلُوبٌ رَأَى الْغَالِبِ
 (۵) هُوَ مَغْلُوبٌ فَذَا الْكَرْبَاسُ مَا
 مَنْ يَكُونُ ذَاكَ مَنْ لِلْغَالِبِ
 (۶) مِثْلَ مَنْ مِنْ غَيْرِ قَصِدٍ لَهُ كَانَ
 هُوَ فِي مِلْكِهِ وَالْبَيْتِ زَرَعُ
- مَوْطِنَ الْخَيْرِ يَكُونُ الْمَقْبَدُ
 وَخِلَافَ مَا لَهُ رُمَتْ وَقَعَ
 وَاحِدَ الْكَرْبَاسِ حَتَّى يَهْنَأَ
 مِنْ عِنَادٍ وَجِلَادٍ رَغْمًا
 حِمْلَةَ الْكَرْبَاسِ رُوحِي وَالذِّمَاءُ
 يَغْدُو يَقْفُوهُ بِكُلِّ جَانِبٍ (۱)
 ذَنْبُهُ كَانَ بِمَا قَدْ نَجَمًا
 لَمْ يَكُ الْمَغْلُوبُ أَيَّ جَانِبٍ
 أَحَدٌ جَازَ عَلَيْهِ وَعِيَانُ
 شَوْكًَا .. الضِدَّ لِمَا رَامَ وَقَعَ ..

(۱) شبهه الجبري نفسه بالكرباس لاجل اثبات مذهبه وشبه الحق بالحقائق وطالب اصطناع الكرباس قفطانا وشبه النفس والشیطان باصطناع الكرباس سرولا كان الجبري يقول لانجاة ولاخلاص من مكر النفس والشیطان فان الحق حالد وجودی وطلب ان يكون مؤنسا فانت النفس وتعاذت مع الشیطان فجعله كافرًا ماذنبی فی الوسط فاننا مغلوب والمغلوب تابع لغالبه - المنهج -

دیگری آمد سراوا را ساخت دیر
 خوش بسازی بهر پوشیدن قبا
 رغم تو کرباس را شلوار کرد
 جز زبون رای آن غالب شدن
 آنکه او مغلوب غالب نیست کیست
 خار بن در ملک و خانه او نشاند

- (۱) خواستی مسجد شود آن جای خیر
 (۲) یا تو بافیدی یکی کرباس تا
 (۳) تو قبا می خواستی خصم از نبرد
 (۴) چاره کرباس چه بود جان من
 (۵) گر زبون شد جرم آن کرباس چیست
 (۶) چون کسی ناخواه بروی او براند

- (۱) صَاحِبُ الْبَيْتِ يَهْدِي الدِّلَّةَ
أَبَدًا مَا رَضِيَ وَالْحَمْلَةَ
(۲) فَأَنَا أَيْضًا أَعُودُ خَلِقًا
مِثْلَهُ هَبْنِي جَدِيدًا أَنَا
إِذْ أَصِيرُ أَنَا خِلًّا وَآلِفًا
مَنْ كَذَا كَانَ بَدِيًّا وَكَثِيفًا
(۳) حَيْثُ قَصْدُ النَّفْسِ جَاءَ الْمُسْتَعَانَ
عُدُّ هُزُوءًا مَا يَشَاءُ اللَّهُ كَانَ
(۴) فَأَنَا لَوْ كُنْتُ عَارًا لِلْمَجُوسِ
أَبَدًا أَوْ كَافِرًا قَيْدَ النُّحُوسِ
لَسْتُ ذَاكَ مَنْ عَلَى اللَّهِ أَقُولُ
مِثْلَ ذَا الظَّنِّ وَمَا مِنْهُ يُؤَلُّ
(۵) أَنْ يَلَا قَصْدَ لَهُ رَغْمًا لَهُ
أَحَدٌ فِي مِلْكِهِ لَا يَأْبَهُ
(۶) يَطْلُبُ الْحُكْمَ لَهُ الْمِلْكَةَ قَدْ
مَسَكَ طَوْرًا وَسَدَّ أَيَّ سَدِّ
أَنْ هُوَ مَنْ خَلَقَ كُلَّ نَفْسٍ
نَفْسًا مَا سَحَبَ إِلَّا التَّمَسَّ

- (۱) صاحب خانه بدین خواری بود
(۲) هم خلق کردم ار تازه و نوم
(۳) چونکه خواه نفس آمد مستعان
(۴) من اگر نتک سغان یا کافر
(۵) که کسی ناخواه او درغم او
(۶) ملکیت او را فرو گیرد چنین
- کاینچنین بروی خلقت می رود
چونکه یار اینچنین خاری شوم
تسخیر آمد ایش شاء الله کان (۱)
این نیم که بر خدا این ظن برم
گردد اندر ملکیت او حکم جو
که نیارد دم زدن دم آفرین

(۱) سبزواری صفحه ۳۹۲ ایش شاء الله کان مخفف ای شىء الله کان یعنی هرچیز خدا خواسته واقع شده و باید فرق شود میان خواسته بالذات و خواسته بالعرض و تسخیر نیست و حکما فرموده اند الشر يجعل فی القضاء الالهی بالعرض و در دعاء افتتاح نماز می خوانی که الخیر بیدیک و الشر لیس الیک و سابق گفتیم که شرور به اعدام راجعند و سهیات مطلقا بنقص چه جای سهیات خبیثه پس آنچه خواسته است چه بالذات و چه بالعرض واقع شده است چه بالذات و چه بالعرض —

- (۱) دَفَعَهُ رَامَ وَحَقَّ لَهُ ذَا
 (۲) لَهُ إِبْلِيسُ أَزَادَ حَقُّ أَنْ
 (۳) هُوَ فِي كُلِّ النَّوَادِي غَلَبَا
 لَا يُعَادِي فَهَذَا أَيُّ زَمَنٍ
 (۴) ذَلِكَ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ لَوْ أَرَادَ
 مِمَّ بَعْدَ شُغْلِي يَغْدُو الْحَسَنُ
 (۵) إِصْحَحْ حَاشَا لِلَّهِ مَا لِلَّهِ يَشَاءُ
 (۶) أَبَدًا فِي اللَّامِكَانِ وَالْمَكَانِ
 لَيْسَ فِي الْمُلْكِ لَهُ مِنْ قُدْرَةٍ
- غُصَّةٌ فِي كُلِّ آنٍ وَأَذَى
 تَغْدُو عَبْدَ إِبْلِيسَ ذِيكَ لِأَنَّ
 كَثِيرٌ بِذَا مِثِّي لِحَقْدٍ ضَرْبَا
 يَأْخُذُ فِي يَدَيَّ رَبُّ الْمَنَنِ
 حَصَلَ تَوًّا لَهُ مِنْهُ الْمُرَادُ
 .. وَأَكُونُ الصَّفْوَ أَخْلُو مِنْ دَرَنٍ ..
 كَانَ وَهُوَ الْحَاكِمُ بِالْعَدْلِ جَاءَ
 بِسَوِيٍّ أَمْرٍ لَهُ كُلِّ زَمَانٍ
 أَحَدٌ يُرَبِّي كَرَّاسِ الشَّعْرَةِ

فی بیان مثل الشیطان علی باب الرحمن

- (۷) مَلِكُهُ الْمُلْكُ لَهُ الْأَمْرُ يَلِيْقُ
 أَحَقُّ كُلِّ الْكِلَابِ إِبْلِيسُ كَانَ
 وَ عَلَى الْبَابِ لَهُ الْعَالِي الْحَقِيقُ
 .. وَلَكُمْ ذَلُّ لَهُ الْقَدْرُ وَهَانَ ..

- (۱) دفع او می خواهد و می نایدش
 (۲) بنده آن دیو می باید شدن
 (۳) تا مبادا کین کشد شیطان زمن
 (۴) آن که او خواهد مراد او شود
 (۵) حاشا لله ایش شاءالله کان
 (۶) هیچ کس در ملک او بی امر او
 دیو هر دم غصه افزایدش
 چونکه غالب اوست در هر انجمن
 پس چه دستم گیرد آنجا ذو المنن
 از که کار من دگر نیکو شود
 حاکم آمد در مکان و لامکان
 در نیزاید بسر یکتای مو

بیان مثل شیطان بر درگاه رحمان

- (۷) ملک ملک اوست فرمان آن اوست
 کمتر بن سگ بردرش شیطان اوست

- (۱) وَإِذَا لَلْتُرْكَمَانِ الْكَلْبُ كَانَ
(۲) وَضَعَ رَأْسًا وَ خَدًّا وَ الذَّنْبَ
(۳) فِي يَدِ الْإِطْفَالِ صَارَ الْمُحْتَقَرُ
أَجْنَبِيٌّ حَمَلَ دَوْمًا عَلَيْهِ
(۴) فَأَشْدَّاءُ عَلَى مَنْ قَدْ كَفَرَ
لِلْوَلِيِّ وَعَلَى الْخَصْمِ غَدَى
(۵) فَهُوَ مِنْ مَاءِ الْعَصِيدِ التُّرْكَمَانِ
لَهُ كَانَ الْوَاقِيَا وَالْحَامِيَا
(۶) بَعْدُ فَالشَّيْطَانُ كَلَبُ لَهُ قَدْ
مِائَةٌ مِنْ حَيْلٍ أَوْ مِنْ فِكْرٍ
- فَعَلَى الْبَابِ لَهُ كُلُّ زَمَانٍ
كُلُّ يَطْفَلٍ لَهُ فِي الْبَيْتِ سَحَبٌ
وَعَلَى الْبَيْتِ إِذَا أَنَا عَمَرُ
مِثْلَ لَيْثٍ ذَكَرٍ خَفَّ إِلَيْهِ
صَارَ كَالْوَرْدِ الْجَنِيِّ وَالزُّهَرِ
مِثْلَ شَوْكٍ وَلَهُ جَرَّ الرَّدَى
عِنْدَ مَا أَعْطَاهُ لُطْفًا وَحَنَانٍ
هَكَذَا .. الرُّوحَ لَدَيْهِ فَاذِيَا ..
أَوْجَدَ الْحَقُّ تَعَالَى وَأَعَدَّ
فِيهِ كَمْ جَلَّتْ يَفْتَحُ وَضُرَرَ

بر درش بنهاده باشد روی و سر
باشد اندر دست طفلان خوارمند
حمله بروی همچو شیر نر کند
با ولی گل با عدو چون خار شد
آنچنان وافی شدست و پاسبان
اندرو صد حیل و فکرت تند

(۱) ترکمانرا گرسگی باشد بدر
(۲) کودکان خانه دمش می کشند
(۳) باز اگر بیگانه معبر کند
(۴) ده اشداء علی الکفار شد
(۵) ز آب تتماجی که دادش ترکمان
(۶) پس سگ شیطانی که حق هستش کند

- (۱) لَهُ مَاءٌ الْوَجْهَ سَوَى الْغَدَاةِ
 مِنْ جَمِيلٍ وَ قَبِيحٍ يُذْهِبُ
 (۲) مَاءٌ وَجْهٍ لِلْعَوَامِ بِالْمَثَلِ
 أَنْ بِهِ الشَّيْطَانُ مَنْ كَلَبًا جَعَلَ
 (۳) فَعَمَلِي بَابِ لِفُسْطَاطٍ شَمَلِ
 كَيْفَ مِنْهُ الرُّوحُ لِلْحَكَمِ لَهُ
 (۴) فَتَقَطِّيعُ وَ قَطِّيعُ مِنْ مُرِيدِ
 (۵) بِاسِطُ مِنْهُ الذِّرَاعَيْنِ عَلَى
 ذَرَّةٍ فِي ذَرَّةٍ أَمْرًا هُمْ
- كَيْ مَاءِ الْوَجْهِ جَوْرًا وَ جَفَاءً
 .. وَلَهَا الشَّرُّ الْكَثِيرُ يَجْذِبُ ..
 قَدْ غَدَى مَاءَ الْعَصِيدِ مَا حَصَلَ
 وَجَدَ مِنْهُ الطَّعَامَ الْمُتَبَدَّلِ
 قُدْرَةُ الْحَقِّ الَّذِي عَزَّ وَجَلَّ
 لَمْ يَكُ الْقُرْبَانَ .. وَهُوَ وَلِيهِ ..
 وَ مُرِيدٍ مِثْلَ كَلْبٍ بِالْوَصِيدِ
 بَابِ كَهْفِ اللَّهِ جَلَّ وَ عَلَا
 طَلَبُوا وَالْعِرْقُ نَطَّ لَهُمْ

- (۱) آب روها را غذای او کند
 (۲) آب تتماجست آب روی عام
 (۳) بردر درگاه قدرت جان او
 (۴) گله گله از مرید و از مرید
 (۵) بردر کُهِف الوهیت چو سگ
- تا برد او آبروی نیک و بد
 که سگ شیطان ازو یابد طعام
 چون نباشد حکم را قربان او
 چون سگ باسط ذراعه بالوصید
 ذره ذره امر جو برجسته رگ (۱)

(۱) شرح بحر العلوم جزء ۵ صفحه ۱۴۰ بردر کُهِف الوهیت چو سگ - مقصود

ازین ابیات آنست که خداوند از عباد خواسته که باختیار برین راه درآیند و عبادت را بجا آرند و شیطان را سگ دربار خود کرده که مخلص و غیر مخلص پدید آید و دفع ازین دربار نماید هر که مخلصست از دفع او مندفع نشود و غیر مخلص مندفع شود و این منافی اختیار نیست بقیه در صفحه بعد

- (۱) أَيُّهَا الشَّيْطَانُ وَالْكَلْبُ ائْتَحِنْ
 كَيْفَ فِي هَذَا الطَّرِيقِ الْأَرْجُلُ
 (۲) ائْتَحِنْ ائْتَحِنْ وَأَجَلْ مِنْكَ النَّظَرُ
 (۳) يَبْدُو بِالْصِّدْقِ فِيمَ قُلْ أَعُوذُ
 عِنْدَ مَا الْكَلْبُ لَهُ بِالْإِرْتِفَاعِ
 (۴) ذِي أَعُوذُ هِيَ يَا تَرْكُ الْخَطَا
 صَحَّ عَلَى الْكَلْبِ لَكَ وَلْتَفْتَحِي
 أَنْتَ حَتَّى تَعْلَمَ عَنْ ذَا اسْتَبِينَ
 هَذِهِ الْخَلْقُ تُخَلِّي عَجَلًا
 كَيْ بِهِ الْأَنْشَى لَدَيْكَ وَالذَّكْرُ
 .. أَنْزَلْتُ حَتَّى بِهَا الْخَلْقُ يَلُودُ..
 يُشِخِنُ الْحَمَلَةَ يُوَلِّي الْإِنْقِطَاعِ
 رَحْمَةً مِنْهُ أَرْتَكِبْتَ غَلَطًا
 لِي الطَّرِيقَ وَلِمَا أَرْجُو أَسْمَحْ

- (۱) ای سگ دیو امتحان می کن که تا
 (۲) حمله می کن منع می کن می نگر
 (۳) پس اعوذ از بهر چه باشد چوسگ
 (۴) این اعوذ آنست کای ترک خطا
 چون درین ره می نهند این خلق پا
 تا که باشد ماده اندر صدق و نر
 گشته باشد از ترفع تیز تگ
 بانگ بر زن برسگت ره برگشا

و فوق این سرسری دیگرست که اعیان عباد در استعداد خودها مختلف افتادند خداوند اختیار بعباد خود عطا فرمود و ازینها عبادت با اختیار طلبیده و شیطانرا برای اغوای آفرید و ملائکه را برای اعانت پس کسیکه استعدادش سرخیر راست او اغوای شیطان قبول نمی کند و اعانت ملک قبول می کند و کسیکه عین ثابته او مستعد شریست گفته شیطان قبول می کند و گفته خداوند و اعانت ملک قبول نمی کند و عباد را خداوند با اختیار آنها گذارده و نه با اختیار خود و این هردو فریق هرچه می کنند اختیار می کنند و شیطان امر و سعين می شود و این اعانت شیطان خالقیت حق را سرافعال را بوجهی که از عید با اختیار و قدرت صادر شود مانع نیست و نه شیطان غالبست بر آن بلکه هرکه عباد اختیار می کنند از فساد و صلاح مطابق استعداد اعیان خود آنرا خداوند مخلوق می سازد پس این اختیار خالقیت حق را مانع نیست نه موجب غلبه شیطانست برحق سبحانه -

- (۱) كَرِي عَلَيَّ الْبَابِ إِلَى خَيْمَتِكَ
 (۲) وَالْمَقَامِ لَكَ لَمَّا التُّرْكُ كَانَ
 ذِي أَعُوذُ ذَا النِّيَاحِ وَالصَّخَبِ
 (۳) أَيْضًا التُّرْكُ مِنَ الْكَلْبِ أَعُوذُ
 فَمِنْ الْكَلْبِ أَنَا فِي الْوَطَنِ
 (۴) أَنْتَ فِي ذَا الْبَابِ لَا تُقَدِّرُ أَنْ
 (۵) أَقْدَرَ أَنْ أَخْرُجَ الْحَالِ عَلَيَّ
 بَيْتِهِ الضَّيْفِ التُّرَابِ أَثَرِ
 أَنْ هُوَ كَلْبٌ وَ بِالْعِدِّ انْفَرَدَ
 (۶) إِنْصَحْ حَاشَا لِلَّهِ فَالتُّرْكُ ضَرَبَ
 مَنْ هُوَ الْكَلْبُ فَلَوْ فَحَلَّ الْأَسَدُ
 أَرِدُ لِي حَاجَةٌ مِنْ جُودِكَ
 عَاجِزًا عَنْ سَطْوَةِ الْكَلْبِ عِيَانِ
 لَا يَجُوزُ الْكُلُّ ضَاعَ وَذَهَبَ
 أَنَا قَالَتْ وَبِهَا دَوْمًا أَلُوذُ
 عَاجِزٌ رَهْنِ الْأَذَى وَالْمِحَنِ
 تَدْخُلُ إِنِّي مِنْ ذَا الْبَابِ لَنْ
 رَأْسِ ذَا التُّرْكِ وَمَنْ جَاءَ إِلَى
 أَبَدًا وَالْعَارِ مِنْهُ كَرَّرِ
 عُنُقَ الْإِثْنَيْنِ بِالْخَوْفِ عَقْدَ
 صَوْتًا.. أَنِّي كَانَ لِلْكَلْبِ الْعَلْبُ..
 كَانَ مِنْهُ الدَّمُ قَامَ وَارْتَعَدَ

حاجتی دارم ز جود و جاه تو
 این اعوذ و این فغان ناجایزست
 هم ز سگ درباندهام اندر وطن
 من نمی یارم زدر بیرون شدن
 که یکی سگ هردورا بندد عنق
 سگ چه باشد شیر نر خون قی کند

(۱) تا بیایم بر در خرگاه تو
 (۲) چونکه ترک از سطوت سگ عاجزست
 (۳) ترک گوید هم اعوذ از سگ که من
 (۴) تو نمی یاری برین در آمدن
 (۵) خاک اکنون بر سر ترک و قنق
 (۶) حاشا لله ترک بانگی بر زند

(۱) أَنْتَ يَا مَنْ أَسَدَ اللَّهُ دَعَىٰ نَفْسَهُ كَتَمَ مِنْ سِنِي جَزَعًا
(۱) مَعَ كَلْبٍ قَدْ بَقِيتَ الْكَلْبُ ذَا كَيْفَ يَصْطَادُ لَكَ يُشْنِي الْأَذَى
حَيْثُ صَيَدَ الْكَلْبُ أَنْتَ عَلْنَا صِرْتَ أَوْلَاكَ الْعَنَاءَ وَالْعَنَاءَ

فی بیان جواب المؤمن السنی لذلک الکافر الجبری و فی بیان اثبات اختیار العبد الجزئی و قول السنی دلیلا له ان السنة طریق و طأته اقدام الانبیاء فی یمین ذلک الطریق صحراء الجبر و الجبری من لایری لنفسه اختیاراً و ینکر الامر و النہی و یقول ماورد من الامر و النہی و من انکاره الامر و النہی ینلزم انکار الجنة اللتی هی جزاء المطیعین کما ان النار جزاء المخالفین لامره و لا اقول غیره و ای شیء ینجہم من هذا الانکار و العاقل تکفیه الاشارة و عن یسار ذاک الطریق صحراء القدر و ان القدری من یری قدرة الخالق مغلوبة لقدرة المخلوق و ان هذه المفسد تولد من ذلک الاعتقاد للجبری و القدری و عدها علی ذلک الجبری المعتقد بہا

(۳) قُلْهُ الْمُؤْمِنُ يَا جَبْرِي قَالَ ذَا الْخِطَابِ أَسْمَعُ لِي أَوْعِي الْمَقَالَ
قُلْتَ مَا لَأَفْكَ فَاسْمَعْ بِالْجَوَابِ ذَا أَتَيْتُ وَهُوَ الرَّأْيُ الصَّوَابُ

(۱) ای کہ خود را شیر یزدان خوانده سالها شد با سگی درمانده

(۳) چون کند آن سگ برای تو شکار چون شکار سگ شادستی آشکار

جواب گفتن مؤمن سنی آن کافر جبری را و بیان اثبات اختیار بنده و دلیل گفتن سنی که سنت راهی باشد کوفته اقدام انبیا (ع) بر یمین راه بیابان جبر که خود را در اختیار نبیند و امر و نهی را منکر شود و تأویل کند و از منکر شدن امر و نهی لازم آید انکار بهشت که بهشت جزای مطیعان امر است و دوزخ جزای مخالفان امر و دیگر نگوییم بچه انجامد العاقل تکفیه الاشارة و بر یسار آن بیابان قدراست که قدرت خالق را مغلوب قدرت خلق داند و از آن فسادها زاید که آن مغ جبری بشمرد

(۳) گفت مؤمن بشنوای جبری خطاب آن خود گفתי نک آن آدم جواب

- (۱) لَا عِبَ الشِّطْرَنَجِ أَنْتَ اللَّعِبَا
لَكَ أَبْصَرْتَ .. وَقُلْتَ عَجَبَا ..
لِعِبِ الْخَصْمِ عَرِيضًا وَطَوِيلَ
وَيْلَكَ أَنْظُرْ .. مَا بِهِ قَالَ وَقِيلَ ..
(۲) وَكِتَابَ عُذْرِكَ أَنْتَ عَلَنَ
قَدْ قَرَأْتَ فَالْكِتَابَ ذَا الزَّمَنِ
أَنْتَ لِلنُّسْبِيِّ اقْرَأْ وَلِمَهُ
قَدْ بَقِيتَ .. وَلَكَ الْجَبْرِ السِّمَهُ ..
(۳) فِي الْقَضَاءِ قُلْتَ مِنْ جَبْرِ وَمَا
لَهُ مَا قُلْتَ .. أَفَضْتَ الْكَلِمَا ..
سِرَّ ذَاكَ اسْمَعْ لِي فِيمَا جَرَى
فِيهَا رُوحِي بِالصِّدْقِ دَرَى
(۴) فَبِلَا شَكِّ لَنَا كَانَ اخْتِيَارَ
أَبَدًا لَا تَقْدُرُ الْحَسَّ جِهَارَ
(۵) تُنْكِرُ فَالْحَجَرُ مَرَّ الْأَبَدِ
إِتِّ مِمَّا لَهُ مَا قَالَ أَحَدَ
وَمَتَى مِنْ حَجَرٍ رَامَ الْوَفَا
أَحَدُ .. أَوْ هُوَ مَعَهُ اثْنَلْفَا ..

-
(۱) بازی خود دیدی ای شطرنج باز	بازی خصمت بین پهن و دراز
(۲) نامه عذر خودت بر خواندی	نامه سنی بخوان چه ماندی
(۳) آنچه گفתי جبر یانه در قضا	سر آن بشنو زمن در ماجری
(۴) اختیاری هست مارا بی گمان	حسن را منکر نتانی شد عیان (۱)
(۵) سنگ را هرگز نگوید کس بیا	از کلوخی کس کجا جوید وفا

(۱) سبزواری صفحه ۳۹۲ اختیاری هست مارا حاصل این کلمات این است که اختیار داریم و بدیهی است ثبوت اختیار برای ما و وجه دیگر از برای ثبوت اختیار آنکه چون همه عالم ظلال قادر مختارند پس غیر مختاری نیست که ظل المختار مختار پس در عید اگر همه صفات مولی است پس ظهور قدرت و اختیار او نیز هست و باین نظر طبایع باندازه قابلیتشان مختارند و مضطری نیست - بصفحه ۱۴۱ جزء ۵ شرح بحر العلوم نیز رجوع نمائید -

- (۱) وَمَتَى لِلْأَدَمِيِّ مِنْ أَحَدٍ
 قَالَ طَرَأَ أَوْ أَنْتَ يَا أَعْمَى أَبَدَ
 (۲) لِي أَنْظُرَ حَسَنًا لَا فِي عَوَجٍ
 قَالَ أَنَّى وَضَعَ رَبُّ الْفَرْجِ
 (۳) أَحَدٌ لِلْحَجَرِ مَا قَالَ لِمَ
 أَوْ يَقُولُ يَا عَصَاةَ فَعَلَيْ
 (۴) مِثْلُ ذَا مَنْ لَمْ يَجِيءْ عِنْدَ الطَّلَبِ
 أَحَدٌ أَوْ أَحَدُ الْمَعْدُورِ قَدْ
 (۵) آيَاهَا الطَّاهِرُ جَنِيًّا فَالغَضَبِ
 وَكَذَا أَمْرٌ وَنَهْيٌ مَا وَرَدَ
 (۶) فَاخْتِيَارُ لَكَ فِي الظُّلْمِ وَجِدَ
- قَالَ طَرَأَ أَوْ أَنْتَ يَا أَعْمَى أَبَدَ
 قَالَا لَهُ مَا عَلَى الْأَعْمَى حَرْجٌ
 مِنْ عَدَا مَنْ كَلَّفَ أَدْنَى حَرْجٍ
 آخِرًا جِئْتَ بِكَ مَاذَا يُلِمُ
 لَمْ ضَرَبْتَ .. مَا لِي ذَنْبٌ وَغَيَّ ..
 هَلْ لَهُ الْمَجْبُورُ قَالَ وَتَدْبُ
 ضَرْبَ .. قَهْرًا لَهُ الذَّنْبُ أَعْدَ
 مَعَ زَجَرٍ وَعِتَابٍ وَأَدَبٍ
 غَيْرَ مُخْتَارٍ .. عَلَى الْجَبْرِ اعْتَمَدَ ..
 مَعَ قُبْحٍ غَيْرَ هَذَا لَمْ أَرِدَ

یا بیا ای کور خوش درمن نگر
 کی نه‌د بر کس حرج رب الفرج
 یا که چو با تو چرا بر من زدی
 کس نگوید یا زند معذور را
 نیست جز مختار را ای پاک جیب
 من ازین شیطان و نفس این خواستم (۱)

(۱) آدمی را کس بگوید هین سپر
 (۲) گفت یزدان ماعلی الاعمی حرج
 (۳) کس نگوید سنگ را دیر آمدی
 (۴) این چنین واجستها مجبور را
 (۵) امر و نهی و خشم و تشریف و عتیب
 (۶) اختیاری هست در ظلم و ستم

(۱) یعنی اگر ظلم با اختیار از تو صادر نمیشد فعل تو شیطانی و نفسانی نبود مثل احراق نار که از روی حرارت - سبزواری صفحه ۳۹۲ -

(۱) أَنَا مِنْ إِبْلِيسَ وَالنَّفْسِ سَكَنَ
 هِيَ لَوْ لَا يُوسُفَا تَنْظُرُ لَمْ
 (۲) وَلَهُ الدَّاعِيَةُ وَالْإِخْتِيَارُ
 لَهُ مَرِيئًا وَذَا الْوَقْتُ الْجَنَاحُ
 (۳) فَإِذَا مَا الْكَلْبُ نَامَ الْإِخْتِيَارُ
 مِنْهُ آتَا وَرَأَاهُ الدَّنْبَا
 لَكَ فِي السِّرِّ اخْتِيَارُ حَيْثُ أَنْ
 تَجْرِحَ الْكَفَّ وَلَا تُبْدِ الْأَلَمَ
 حَصَلَتْ فِي نَفْسِهِ فَالْوَجْهُ صَارَ
 .. فَتَحَ أَبْدَى اخْتِيَارًا وَنَجَاحَ ..
 لَهُ ضَاعَ فَإِذَا مَا الْكَرْشُ صَارَ
 حَرَكَ ثُمَّ إِلَيْهِ وَثَبَا

- (۱) اختیار اندر درونت ساکن است
 (۲) اختیار و داعیه در نفس بود
 (۳) سگ بخفته اختیارش گشته گم
 تا که یوسف را ندید او کف نخست (۱)
 روش دید آنگه پرو بالی گشود
 چون شکنجه دید جنبانید دم (۲)

(۱) سبزواری صفحه ۳۹۲ کف را نخست و مقصود ازین بیت و مابعد این آنست که اختیار مسبوق بودن فعل است بمبادی اربعه حیوة و علم و اراده و قدرت و اینها در ما موجود است و مراد بعلم علم بفعل است و علم تصدیقی بفایده و نفع آن فعل و آنرا داعی گویند و اراده میل مؤکد است که بعد از تصدیق بفایده و بفعل یافت شود و قدرت صحت صدور و لا صدور است و همه اینها در ما هست پس چون خواهیم کتابت کنیم مثلاً تصور کنیم آنرا و تصدیق کنیم بفایده آن و از قوه شوقیه ما میلی بیاید و آن میل مؤکد شود و معلوم است که قدرت بر ايقاع کتابت و بر ترك داریم ولی با آن داعی واقع می سازیم آنرا پس روش دید تاداعی محقق شد و آنگاه پرو بال گشود یعنی طالب شد او را پس اختیار حقیقی است مرکب از آنچه چهار یا صفتی است حاصله بعد از آنچه چهار و علی ای حال حاصل است و مضاف بزبد است مثلاً چنانکه وجود را مضاف بخود می کنند چه نوع تابع اصل و صفت تابع موصوفست -

(۲) سبزواری صفحه ۳۲۱ گشته گم یعنی اختیارش در کتم قوه و اسکان بود - چون شکنجه دید این دیدنها برای تحقق داعی در حیوان اعجم است که آن نیز متحرك بالاراده است نهایت داعی در آن وهمی حیوانی است نه عقلی -

- (۱) وَإِذَا مَا الْقَرْسُ مِنْهَا الشَّعِيرُ
أَظْهَرَ لَوْ نَظَرَ اللَّحْمَ الْحِرَاكَ
(۲) فَلِهَذَا الْإِخْتِيَارِ الرَّؤْيِيَّةُ
مِثْلَمَا النَّفْخُ مِنَ النَّارِ أُنَارُ
(۳) فَإِذَا ذَا الْإِخْتِيَارِ لَكَ قَدْ
مِثْلَمَا الدَّلَالُ قَدْ قَالَ لَكَ
(۴) أَحَيْثُ مَطْلُوبًا عَلَى ذَا لَوْ أَحَدُ
رَأَيْدُ ذَا الْإِخْتِيَارِ الْحَرْبَ قَدْ
(۵) يُعْرِضُ الْخَيْرَاتِ إِذْ ذَاكَ الْمَلِكُ
(۶) مِنْ صِيَاحٍ يَجْعَلُ هَذَا لِأَنَّ
يُبْدِي تَحْرِيكَاً فَقَبْلَ الْعَرْضِ قَدْ
- نَظَرَتْ تَصَهَّلُ وَالْهَرُّ الْهَرِيرُ
بَانَ مِنْهُ .. الْهَرُّ صَارَ بِارْتِبَاكَ ..
أَبَدَتْ التَّحْرِيكََ وَهِيَ الْعِلَّةُ
شَرًّا ذِي الرَّؤْيِيَّةِ لِلْإِخْتِيَارِ
أَظْهَرَ التَّحْرِيكََ كَأَبْلِسَ يُعَدُّ
خَبَرَ وَيَسَ وَأَبْدَى عِنْدَكَ
عَرَضَ أَظْهَرَ مِنْهُ مَا وَجَدَ
فَتَحَّ دَوماً .. وَقَامَ وَقَعْدَ ..
رَغَمَ أَبْلِسَ هُوَ فِي الْقَلْبِ لَكَ
إِخْتِيَارُ الْخَيْرِ فِيكَ ذَا الزَّمَنِ
رَقَدَا الْإِثْنَانِ هَذَانِ بِجَدِّ

چون ببینند گوشت گربه کرد مو
همچو نفخی ز آتش انگیزد شرار
چون دلالت آردت پیغام ویس
اختیار خفته بگشاید نبرد
عرضه دارد می کند دردل غریو
زانکه پیش از عرضه خفتست ایندوتو

(۱) اسب هم جو جو کند چون دید جو
(۲) دیدن آمد جنبش این اختیار
(۳) پس بجنبید اختیارات چون بلیس
(۴) چونکه مطلوبی بدین کس عرضه کرد
(۵) و آن فرشته خیرها بر رغم دیو
(۶) تا بجنبید اختیار خیر تو

- (۱) وَلَكُمْ مِنْ مَلَكٍ وَابْلِيسَ قَدْ
كَبَىٰ بِذَا مِنْكَ عُرُوقُ الْإِخْتِيَارِ
(۲) فَمِنْ الْإِلْهَامِ وَالْوَسْوَاسِ صَارَ
(۳) وَقْتُ تَحْلِيلِ الصَّلَاةِ أَنْتَ مَنْ
وَجَبَ مِنْ ذَا تَجِيءُ لِلْمَلَكِ
(۴) أَنْ مِنْ الْإِلْهَامِ مَعَ حُسْنِ الدُّعَا
فَاخْتِيَارِي لِلصَّلَاةِ ذِي غَدَى
(۵) ثُمَّ بَعْدَ الذَّنْبِ حَقَّ لَكَ أَنْ
(۶) مِنْهُ كُنْتَ الْمُنْحَنِي وَالْمَوْلَمَا
فِي السِّرَارِ عَرَضًا بِالْحَالَتَيْنِ
- عَرَضَ خَيْرًا وَشَرًّا وَاجْتَهَدَ
تُبْدِي تَحْرِيكَ.. وَتُعْطِيكَ اقْتِدَارَ..
عَشْرَةَ أَنْفَارٍ فِيكَ الْإِخْتِيَارِ
كُنْتَ مَمْلُوحًا وَبِالْخُلُقِ حَسَنَ
بِالسَّلَامِ فَهُوَ خَيْرًا رَامَ لَكَ
لَكُمْ .. نِلْتَ التَّقَى وَالْوَرَعَ ..
مِنْهُ الْمَيُوسُورَ وَالرُّوحَ هَدَى
تَلَمَّنَ ابْلِيسَ فَذِيكَ الزَّمَنَ
ذَانِكَ الضِّدَّانِ مَنْ دَوْمًا هُمَا
فِي حِجَابِ الْغَيْبِ جَاءَا عَارِضَيْنِ

- (۱) پس فرشته و دیو گشته عرضه دار
(۲) می شود ز الهامها و وسوسه
(۳) وقت تحلیل نماز ای با نمک
(۴) که ز الهام و دعای خوبتان
(۵) باز از بعد گنه لعنت کنی
(۶) این دو ضد عرضه کننده در سرار
- بهر تحریک عروق اختیار (۱)
اختیار خیر و شرّت ده کسه
زان سلام آورده باید بر ملک
اختیار این نمازم شد روان
سر بلیس ایرا ازوئی منحنی
در حجاب غیب آمد عرضه دار

(۱) پس فرشته و دیو — یعنی اینکه دو خاطر متضاد ملکی و شیطانی بتوارد چنانکه
حق تعالی فرموده (وهدیناه النجدین) دلیل اختیاریست —

- (۱) حَيْثُ سِتْرُ الْغَيْبِ مِنْ قُدَامِكَا يَرْفَعُ وَجْهَ الَّذِي دَلَّكَ
 (۲) تَنْظُرُ أَنْتَ وَمِنْ لَحْنِ الْكَلَامِ تَعْلَمُ مِنْ غَيْرِ قَصْدٍ وَزُحَامِ
 أَنْ مَنْ قَالُوا الْكَلَامَ فِي حِجَابِ هُمْ كَانُوا وَلَهُمْ ذَلِكَ الْخِطَابُ
 (۳) قَالَ إِبْلِيسُ فَيَأْمَنُ لِلْبَدَنِ كَانَ وَالطَّبْعِ أَسِيرًا ذَا حَزَنٍ (۱)
 قَدْ عَرَضْتُ لَكَ وَالْجَبَرُ أَنَا لَمْ أُرْمِ.. أَنْتَ لَكَ الطَّبْعُ ذَنِي..
 (۴) وَلَكَ ذَا الْمَلِكُ قَالَ أَنَا قُلْتُ مِنْ هَذَا السُّرُورِ وَالْهَنَاءِ (۲)

(۱) الایة فی سورة ابراهیم وقال الشیطان لما قضی الاسر ان الله وعدکم وعد الحق ووعدتکم فاخلفتکم وما کان لی علیکم من سلطان الا ان دعوتکم فاستجبتهم لی فلاتلومونی ولوموا انفسکم -
 (۲) الایة فی سورة ق وقال قرینه هذا مالدی عتید القیافی جهنم کل کفار عتید مناع للخیر سعتد سرب اللذی جعل مع الله الها آخر فالقیاه فی العذاب الشدید قال قرینه ربنا ما طعینته ولكن کان فی ضلال بعید قال لاتختصموا لدی وقد قدست الیکم بالوعید -

- (۱) چونکه پرده غیب برخیزد ز پیش تو به بینی روی دلان خویش (۱)
 (۲) وز سخنشان وانشاسی بی گزند کاین سخنگو در حجاب اینها بدند
 (۳) دیو گوید ای اسیر طبع و تن عرضه می کردم نه کردم زور من
 (۴) وان فرشته گویدت من گفتمت که ازین شادی فزون گردد غمت

(۱) شرح بحر العلوم جزء ۵ صفحه ۱۳۱ - پرده مضافست سوی غیب و معنی آنکه پرده که حجابست بر غیب که به سبب آن غیب غیب شده است و دیده نمی شود و مصداق پرده غیب این حیات دنیاویه است و حاصل آنکه چون این حیات دنیاویه که پرده است بر غیب برود و حیات اخرویه که حیات حقیقه است که در آن هر چیز که هو علیه از ملائکه و شیاطین و صور اعمال و امثال آن هویدا و مشهود شود آنجا دلان را که دلالت بر خیر و شر می کردند از ملائکه و شیاطین دیده شود و ظاهر شود که کار ایشان جز دلالت نبود و اما فعل خیر و شر پس از اختیار مکلف پیدا می شود -

- (۱) يَكْثُرُ الْغَمُّ وَ يَزْدَادُ الْأَذَى
 أَنْ مِنْ الْجَانِبِ ذَاكَ لِلْجَنَانِ
 (۲) فَمَحِبُّوا الرُّوحَ نَحْنُ مَنْ يُزِيدُ
 نَحْنُ كُنَّا لِأَيْكَ السَّاجِدِينَ
 (۳) نَحْنُ أَيْضًا لَكَ فِي هَذَا الزَّمَنِ
 (۴) ائْغِدُوا مَخْدُومًا فَذِيَاكَ الْفَرِيقُ
 مِنْ خِطَابِ اسْجُدُوا أَبَدِي امْتِنَاعُ
 (۵) ذَلِكَ أَنْتَ مَسَكْتَ مَا لَنَا
 (۶) ذَا الزَّمَانِ ذِي وَنَحْنُ فِي الْعِيَانِ
 (۷) فَيَنْصِفِ الدَّلِيلُ لَوْ تَسْمَعُ أَنْتَ
 فَإِذَا قَالَ الْكَلَامَ فِي السَّحَرِ
- لَكَ ذَاكَ الْيَوْمَ مَا قُلْتُ كَذَا
 لَكَ مَا كَانَ طَرِيقُ كُلِّ أَنْ
 رُوحَكَ لُطْفًا جَدِيدًا فَجَدِيدُ
 .. وَلَهُ بِالْصِّدْقِ كُنَّا الْمُخْلِصِينَ ..
 نَخْدِمُ حُبًّا نَصِيحُ فِي الْعَلَنِ
 مَعَ أَيْبِكَ الْخِصَمَ كَانَ فِي الطَّرِيقِ
 مِنْهُ .. أَبَدِي الْعِظَمَ وَالْإِزْتِقَاعَ ..
 رَاقٍ أَسْقَطْتَ .. أَضَعْتَ حَقَّنَا ..
 أَنْظِرْ أَعْرِفْنَا بِلَحْنٍ وَبَيَانٍ
 لِلْجَبِيبِ النَّدْبِ عَنْهُ مَا اخْتَبَرْتَ
 تَدْرِي أَنْ كَانَ هُوَ .. الْحَالُ ظَهَرَ ..

که از آن سو نیست ره سوی جنان
 ساجدان و مخلص بابای تو
 سوی بخدوسی صلایت می‌کنیم
 واز خطاب اسجدوا کرده ابا
 حق خدمت‌های ما نشناختی
 درنگر بشناس از لحن و بیان
 چون سخن گوید سحر دانی که اوست

(۱) آن فلان روزت نگفتم من چنان
 (۲) ما محب روح جان افزای تو
 (۳) این زمان ما خدمتی هم می‌کنیم
 (۴) آن گره بابات را بوده عدی
 (۵) آن گرفتی و آن ما انداختی
 (۶) این زمان مارا و ایشان را عیان
 (۷) نیم شب چون بشنوی زاری دوست

- (۱) وَلَوْ اِثْنَانِ لَكَ فِي اللَّيْلِ قَدْ
 فِي النَّهَارِ اَنْتَ مِنْ قَوْلِهِمَا
 (۲) فَزَيْرُ الْأَسَدِ لَيْلًا وَصَلُ
 صُورَةَ الْاِثْنَيْنِ كَلَّا مَا نَظَرَ
 (۳) وَالنَّهَارِ إِذْ أَتَىٰ أَيْضًا هُمَا
 (۴) بِهِمَا يَعْلَمُ وَالْحَاصِلُ أَنَّ
 وَجَدَا الْاِثْنَانِ تَتَمِيمًا أَبَدَ
 (۵) إِخْتِنَارُ كَانَ فِينَا مَا ظَهَرَ
 (۶) فِي مَزِيدٍ هُوَ جَاءَ كَمْ ضَرَبَ
 وَمَتَى هُمْ مَعَ مُسَوِّدِ الْحَجَرِ
 عَنْ مَقَالٍ ذَكَرُوا فِيهِ وَرَدَ
 تَعْرِفُ الْاِثْنَيْنِ أَنَّ كَانَا هُمَا
 مَعَ نَبَاحِ الْكَلْبِ.. فِي السَّمْعِ حَصَلَ..
 أَحَدٌ.. مَا أَمَعَنَّ مِنْهُ النَّظَرُ..
 صَوْتًا ذَا الْحَبَرِ مِنْ صَوْتَيْهِمَا
 مَلَكٌ وَابْلِيسُ فِي ذَلِكَ الزَّمَنَ
 لِاخْتِيَارِ كَانَ فِي الْمَرْءِ مُعَدَّ
 وَإِذَا مَا مَطْلَبَيْنِ قَدْ نَظَرَ
 كُلُّ أَسْتَاذٍ صَبِيًّا لِلْأَدَبِ
 عَمِلُوا ذَا الْأَدَبِ.. أَنَّى ظَهَرَ..

روز از گفتن شناسی هردو را
 صورت هردو ز تاریکی ندید
 پس شناسدشان ز بانگ آن هوشمند
 هردو هستند از تئمه اختیار
 چون دو مطلب دید آید در مزید
 آن ادب سنگ سیه را کی کنند

(۱) ور دو کس در شب خبر آرد ترا
 (۲) بانگ شیر و بانگ سگ شب در رسید
 (۳) روز شد چون باز در بانگ آمدند
 (۴) مخلص آنکه دیو و روح عرضه دار
 (۵) اختیاری هست در ما ناپدید
 (۶) اوستادان کودکانه را می زنند

- (۱) أَبَدًا هَلْ قُلْتَ أَنَا لِلْحَجَرِ
مِنِّي أَتٍ فِي غَدٍ.. فِي ذَا الْمَقَرِّ..
وَأِذَا لَمْ تَأْتِ مِنِّي مَا يَلِيقُ
لِلْقَبِيحِ.. أَنَا أُعْطِيَ وَالْحَقِيقُ..
(۲) أَبَدًا هَلْ لِبَنَةِ أَنَا ضَرْبُ
عَاقِلٍ أَوْ قَالَ لَوْماً وَعَتَبُ
(۳) أَحَدٌ مَعَ حَجَرٍ عِنْدَ النَّظَرِ
كَثَرُ دَوْمًا لِأَنِّ بِالْعَجَبِ قَدْ
(۴) لَمْ يَكُ ذَلِكَ مَرَّةً الْقَدَرِ
حَيْثُ فَعَلَ الْحَقُّ حَسِيًّا أَبَدُ
كَانَ قُبْحُ الْعَجَبِ مِنْ قُبْحِ الْقَدَرِ
أَنْكَرَ الْحَسَّ عَنْ الْعَقْلِ ابْتَعَدُ..
مُنْكَرَ الْحَسِّ.. كَعَجَبِي جَرِي.. (۱)
مَا أَتَى فَلْتَذَرِي هَذَا يَا وَلَدُ

(۱) ای الرجل الجبری أشنع واقبح من القدری لانكاره الحس فمذهب الجبري انه ليس للعبد اختيار والقدری يقول الله تعالى له في فعل الخير والشر قدرة كاملة ولا تدخل الله في افعال الخلق لان فعل الله ليس بمحسوس يعنى ان القدرية لا ينكرون الحس في وجودهم ولا يسلبون منه الاختيار ولكن يقولون فعل الله ليس منسوباً الى الحس والحال ان فعلنا حسی فغلطوا من هذا الوجه وقالوا نحن نوجد افعالنا مثلاً الرؤية بالعين والتلذذ بالسمع والبطش باليد والذوق بالفم والاستشمام بالانف في يدنا فاذا ضربنا احداً وقتلنا هذا فعل الله واذا اكلنا بفمنا حراماً وقتلنا اكله الله لا يجوز لان فعل الله ليس بحسى وفعل الانسان حسی ولهذا انكروا افعال الله فالجبري اقبح من القدری لانه منكر لحس نفسه —

- (۱) هیچ گوئی سنگ را فردا بیا
ورنمایی من دهم بد را سزا
(۲) هیچ عاقل سرکلوخی را زند
هیچ با سنگی عتابی کس کند
(۳) در قدر جبر از قدر رسوا ترست
زانکه جبری حس خود را منکرست
(۴) منکر حس نیست آن مرد قدر
فعل حق حسی نباشد ای پسر (۱)

(۱) شرح سبزواری دفتر پنجم صفحه ۳۹۳ فعل حق حسی نباشد - چه حس محدود جزئی را می رسد و فعل حق نامحدود و وجود منبسط است که جبروت و ملکوت و ناسوت و اعیان بقیه حاشیه در صفحه بعد

- (۱) مُنْكَرُ الْفِعْلِ مِنَ اللَّهِ الْجَلِيلِ مِنْلَمَّا أَنْكَرَ مَذْلُولَ الدَّلِيلِ
 (۲) ذَلِكَ قَالَ الدُّخَانُ وَجِدًا لَكِنْ آثَارًا لَهُ قَدْ فَقَدَا (۱)
 نُورَ شَمْعٍ وَجَدَ الشَّمْعُ الْمُنِيرَ لَهُ لَمْ يُوجَدْ فَهَلْ هَذَا يَصِيرُ
 (۳) وَلِئَيْنِ النَّارِ ذَا دَوْمًا نَظَرَ وَلَا نِكَارٍ لَهُ عَمْدًا نَفَرَ

(۱) الدلیل الافعال الالهیه و المذلول هو الله تعالی فمنکر فعل الله مستلزم ان يكون منکر الله تعالی -

- (۱) منکر فعل خداوند جلیل هست در انکار مذلول دلیل (۱)
 (۲) او بگوید دود هست و نار نی نور شمعی بی زشمع روشنی
 (۳) وین همی بیند معین نار را نیست سی گوید پی انکار را (۲)

و اذهان همه را فرا گرفته و عقل و عاقل و اشاره و بشیر و شار الیه کل را محو کرده که الحقیقه کشف سبحات الجلال من غیر اشاره و اثر الحقیقه لیس شیئاً علی حیا له پس فعل مطلق او عقلی هم نباشد لیکن فعل عبد چون حسی بود عمین نفی حسی فرسود و مفوضه را قدری گویند چون نظرش بعالم و عالمان است و این عالم قدر عینی است که عالم صورت و مقدار است و قدر از مقدار مأخوذ است و مفوضه این مقادیر و مقدرات را مؤثر دانند و قول پیغمبر (ص) که القدریه مجوس هذه الامة اینهارا سی گیرد -

(۱) شرح سبزواری دفتر پنجم صفحه ۳۹۳ مذلول دلیل -- باضافه یعنی قدری که منکر است که این آثار که در نفوس و اجسام است فعل حق باشد و فعل دلیل است بر مذلول در حقیقت منکر حق است چه فعل بمنزله ظل و دخان و شعاع است پس انکار شعاع مثلاً انکار شمع است پس این فعلهای این قوتها مجرد و سادیه ظهور ذات و صفات خداست پس چون فعل خدا نیست پس العیاذ بالله گویا ذات خدا نیست ولیکن هست چون در نزد او فعل قوی است پس بگوید دود هست بی نار و نور شمع هست بی شمع -

(۲) شرح سبزواری دفتر پنجم صفحه ۳۹۳ سی گوید - یعنی اینکه سی گوید در جهان و جهانیان اختیار و علم و قدرت و اراده و غیر ذلک نیست انکار او سی شود و صفات او ولیکن من حیث لا یشرع که نمی دانند نسبت خلق را بخالق که بیثبوت عزلیه نیست و معیت مقارنه بل قیومیه -

- (۱) ذَيْلُهُ قَدْ أُحْرِقَ قَالَ أَبَدَ
تَوْبَهُ قَدْ خَاطَ قَالَ الْخَيْطُ مَا
(۲) ذَا ادْعَاءُ الْجَبْرِ كَانَ السَّفْسَطَةُ
فَإِذَا لَا شَكَّ ذَا الْجَبْرِيِّ كَانَ
(۳) فَالْمَجُوسِيُّ يَقُولُ الْكَوْنُ قَدْ
لَكِنِ الْجَبْرِيُّ يَا رَبُّ يَقُولُ
(۴) هُوَ دَوْمًا قَالَ ذَا الْكَوْنُ أَبَدَ
وَقَعَ مَنْ سَفْسَطَ فِي الْعَقْدِ
- لَمْ تَكُ النَّارُ .. وَلَا حَرٌّ وَقَدْ.. (۱)
كَانَ وَالْخَيْطُ .. أَتَيْنَ قُلُ هُمَا..
عِنْدَ أَهْلِ النَّظَرِ وَالْمَغْلَطَةِ
مِنْ مَجُوسِيٍّ أَقْلٍ وَالْمُهَانَ
وَجَدَ لَيْسَ لَهُ رَبُّ أَحَدٌ (۲)
مُسْتَجَابًا لَمْ يَكُ مِنْهُ الْقَبُولُ
لَمْ يَكُ فِي ذَاتِهِ شَيْئًا مَعْدٌ (۳)
ضَوْعِفَتْ .. لِلدَّوَائِقِ لَنْ يَهْتَدِيَ..

(۱) ای کذا جميع الافعال والاثار لاتكون من غير فاعل ولا مؤثر والقدرية يرون الفعل والاثار وينكرون فاعله ومؤثره الحقيقي — (۲) ای الجبری اقبج من المجوسی منکر الالوهية لانه کالسوفسطائی يقول العالم ايضاً غير موجود — (۳) ای الجبری سوفسطائی موجود فی پیچ پیچ ای بختلط وشوش فی المذهب السوفسطائی المنکر لحقائق الاشياء ووجود العالم —

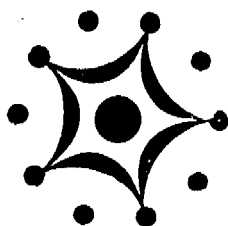
- (۱) دامنش سوزد بگوید نار نیست
(۲) پس تسفسط آمد این دعوی جبر
(۳) گبر گوید هست عالم نیست رب
(۴) این همی گوید جهان خود نیست هیچ
- جامه اش دوزد بگوید تار نیست
لاجرم بدتر بود زین رو ز گبر (۱)
یاربی گوید که نبود مستحب
هست سوفسطائی اندر پیچ پیچ (۲)

(۱) سبزواری دفتر پنجم صفحه ۳۹۳ پس تسفسط — یعنی سوفسطائی بودن که منکر علم وایقانتست وعالم را بخیال ووهم بی پا می داند بلکه می گوید این دانش را هم نمی دانم وانکار بدیهی کند پس جبری هم ملحق بآن شد چه اختیار و اسر ونهی وفرستادن پیغمبران وم مانند اینها از بدیهیات همه از میان رفت — (۲) اندر پیچ پیچ — یعنی جبری مثل سوفسطائی در تنگنای سؤال از اسر ونهی واختیار می افتد —

- (۱) جُمْلَةُ الْعَالَمِ قَرَّ بِاخْتِيَارِ
 قَالَ فِي ذَا أَتٍ وَلَا تَأْتِ بِذَا
 (۲) هُوَ قَالَ دَائِمًا أَنْ لَيْسَ مِنْ
 اخْتِيَارٍ لَمْ يَكُ ذِي الْجُمْلَةِ
 (۳) يَارْفِيقُ الْحَسُّ فِيهِ الْحَيَوَانُ
 كَمْ دَقِيقٍ لَهُ إِدْرَاكُ الدَّلِيلِ
 (۴) حَيْثُ مُحْسُوسٌ لَنَا ذَا الْإِخْتِيَارِ
 يَرُدُّ التَّكْلِيفُ فِيهِ لِلْعَمَلِ
- وَبِأَمْرِ مَعَ نَهْيٍ كَمْ مِرَازٍ
 .. كَرَّرَ الْأَمْرَ مَعَ النَّهْيِ كَذَا..
 أَمْرٍ أَوْ نَهْيٍ وَمَا مَعَهَا قُرْنُ (۱)
 خَطَا كَانَتْ وَفِيهَا الزَّلَّةُ
 قَدْ أَقَرَّ غَيْرَ أَنْ فِي كُلِّ أَنْ
 كَانَ دَوْمًا .. وَعَلَى الْفِكْرِ الثَّقِيلِ..
 وَعَلَيْهِ الْعَمَرُ سِرًّا وَجِهَارُ (۲)
 .. حَسَنًا مِنْ غَيْرِ بُطْءٍ وَزَلَّلِ ..

(۱) ای قالوا هذا الامر والنهي لاشيء يعيابه ولاحقيقة ولاارادة للانسان ولااختيار وجملة
 ماقالوه غلطاً — (۲) لانه لنا اختيار جزئى وهو محسوس وظاهر لنا باننا نفرق بين
 حركة البطش والارتعاش وبين حركة الشيء والسقوط —

- (۱) جمله عالم مقر در اختيار
 (۲) او همی گوید که امر و نهی لاست
 (۳) حس را حیوان مقرست ای رفیق
 (۴) زانکه محسوسست ما را اختیار
- امر و نهی این بیار و این بیار
 اختیاری نیست این جمله خطاست
 لیک ادراک دلیل آن دقیق
 خوب می آید برو تکلیف کار

فی بیان ان الدرك الوجدانى كالاختيار والاضطرار والغضب بقوة
البصر والاصطبار والشبع والجوع كلها امثلة حسية وجدانية بان
صاحب البصر يميز الاصفر من الاحمر ويفرق بين الصغير والكبير ويميز
بالقوة الذائقة المرمن الحلو و يميز بالقوة الشامة المسك من السرقين
ويميز بالقوة الالامسة الخشن من الناعم و يميز بحس المس الحار من البارد
وزائد الحرارة للمحرق من زائد الحرارة غير المحرق والرطب من اليابس
ومس الجدار من مس الشجر فمنكر الوجدانى منكر الحس بل يزيد
على منكرى الحس لانهم منكرون لحسهم الظاهرى (اى بخلاف القدرية
المقرين به والمنكرين له فى افعال الله) و ان الامر الوجدانى عند العقل
اظهر من الحس الظاهرى ولهذا امكن ربط مدخل الحس ومنعه عن
الاحساس و ما امكن ربط مدخل الوجدانيات والعقل تكفيه الاشارة

(۱) اِنْ اِدْرَاكَ اِلَى الْوُجْدَانِ قَدْ
عَزَى دَوْمًا عَنِ الْحَسِّ بِجَدِّ
نَائِيًا كَانَ هُمَا يَاعَمِّيَا
دَائِمًا فِي جَدَوْلٍ قَدْ جَرِيَا

(۱) الادراك قسمان وجدانى وحسى فالوجدانى هو ادراكك الاسور المعقولة بعقلك وتمييزك
بينها وبين الاختيار والاضطرار والغضب والاصطبار والشبع والجوع وغيرها كما ذكره فى الاصل فانها
اسور وجدانية واصاف معنوية يجدها العقل فى باطنه ويميزها عن غيره والدرك الحسى ما يظهر
بالحواس الخمس الظاهرة كالذوق والشم واللمس والنظر والسمع

در بیان آنکه درک وجدانى چون اختیار و اضطرار و خشم و اصطبار
و سیری و نهار بجای حس است که زرد از سرخ بداند و فرق کند
خرد را از بزرگ و تلخ از شیرین و مسک از سرگین و درشت از نرم
بحس مس و گرم از سرد و سوزان از گرم و تر از خشک و مس
دیوار از مس درخت پس منکر وجدان منکر حس باشد و زیاده که
وجدان از حس ظاهر ترست زیرا حس را توان بستن و منع کردن
از احساس و بستن راه مدخل وجدانیات را ممکن نیست و العاقل
تکفیه الاشارة

(۱) درک وجدانى بجای حس بود هر دو در یک جدول اى عم مى رود

- (۱) فَعَلَيْهِ يَرُدُّ اللَّبَّ الْجَلِيَّ
أَمْرٌ أَوْ نَهْيٌ وَكُلُّ مَا جَرَى
(۲) فِي غَدٍ أَفْعَلُ هَذَا أَمْ هُنَا
ذَا دَلِيلُ الْإِخْتِيَارِ يَا صَنَمَ
(۳) وَلَكَ ذَا النَّدَمِ مَنْ وَرَدَا
لِإِخْتِيَارِكَ صِرْتَ الْمُهْتَدِي
(۴) جُمْلَةُ الْقُرْآنِ أَمْرٌ مَعَ نَهْيٍ
صَخْرًا الْمَرْمَرِ كَانَ مَنْ نَظَرَ
(۵) أَبَدًا مَنْ عَلِمَ أَوْ مَنْ عَقِلَ
أَنْ مَعَ اللَّيْنَةِ وَالصَّخْرِ الْغَضَبِ
(۶) أَنَا قُلْتُ إِفْعَلُوا لِي مِثْلَ ذَا
فَلِمَهُ يَا عَاجِزُونَ وَالْمَوَاتِ
- إِنْ فَعَلْتَ لَهُ أَوْ لَمْ تَفْعَلِ
.. مِنْ أُمُورٍ وَبِهَا الرُّوحُ دَرَى ..
أَفْعَلُ ذِيَاكَ مَا أَدْرِي أَنَا
.. إِذْ بِهِ التَّرْدِيدُ لِلْفَعْلَيْنِ لَمْ ..
لَكَ مِنْ فِعْلٍ رَدِّي قُصْدًا
.. بِإِخْتِيَارِ قُلِّ عَنِ الْجَبْرِ أَبَعْدَ ..
مَعَ وَعِيدٍ لِرِشَادٍ أَوْ لِغِيٍّ
أَحَدًا أَنَا نَهَاةٌ أَوْ أَمْرٌ
مِثْلَ ذَا فِي عُمَرِهِ أَنَا عَمِلُ
يَبْدِي وَالْحَقُّدُ يُكِنُّ وَالْعَطَبُ
أَوْ كَمِثْلِ ذَا افْعَلُوا .. لَا فِي أُذَى ..
مَا فَعَلْتُمْ .. عَنْهُ صِرْتُمْ فِي سُبُاطِ ..

امر و نهی ماجرا ها در سخن
این دلیل اختیارات ای صنم
زاختیار خویش گشتی مهتدی
امر کردن سنگ مرمر را که دید
با کلوخ و سنگ خشم و کین کند
چون نکردد ای سوات و عاجزان

(۱) نغز می آید بر او کن یا مکن
(۲) اینکه فردا این کنم یا آن کنم
(۳) و آن پشیمانی که خوردی زین بدی
(۴) جمله قرآن امر و نهی ست و وعید
(۵) هیچ دانا هیچ عاقل این کند
(۶) که بگفتم که چنین کن یا چنان

- (۱) وَ مَتَى الْعَقْلُ عَلَى صَلْدِ الْحَجَرِ
 رَجُلُ الْحَرْبِ مَتَى فَوْقَ الصُّورِ
 (۲) يَا غُلَامُ عَقِدْتَ مِنْهُ الْيَدَ
 اِسْتَلِمَ رُمَحًا وَلِلْحَرْبِ اَغْدِرِ
 (۳) ذَلِكَ الْخَالِقُ مَنْ نَجَّمَ الْفَلَكَ
 كَيْفَ اَمْرًا مَعَ نَهْيٍ مِثْلَ مَنْ
 (۴) اِحْتِمَالِ الْعَجْزِ لِلْحَقِّ الْبَلَّةَ
 (۵) لَا يَكُونُ الْعَجْزُ بَيِّنًا فِي الْقَدَرِ
 وَمِنْ الْعَجْزِ كَثِيرًا قَدْ غَدَى
 حَكَمٌ وَالْخَشَبَ كَيْفَ اَمْرُ
 يَدُهُ خَلَّى بِهَا الْخَدَشَ اَقْرُ
 رَجُلُهُ قَدْ كُسِرَتْ لَا يُحَمَّدُ
 .. وَ اكْسِرِ الصَّفَّ بِعِزِّ قَسَوْرِي ..
 خَلَقَ وَالرُّوحَ سَوَى وَالْمَلَكِ
 جَهْلُوا يَا مَرُّ اَوْ يَنْهَى اَفْنِ
 اَنْتَ سَوَفْتَ وَغَرًّا قُلْتَ لَهُ
 فَيْكَ كَانَ وَ بِكَ دَوْمًا ظَهَرَ
 اَقْبَحَ الْجَهْلُ .. الَّذِي مِنْكَ بَدَى .. (۱)

(۱) اراد بکلمه (قدر) القدرية والقدری هو اللذی يقول النفس والشیطان یقدر ان للعبید المعصية فيعترض الجبری علی القدرية والمعتزلة ویقول لهم قولکم النفس والشیطان یقدر ان فيه اسناد العجز الی الله تعالی ولدفع هذا الاسناد اسناد جملة الاختیار والارادة الیه اولی ومولانا یجیب الجبرية عن لسان السنی ویقول قول القدرية النفس والشیطان یجعلان الانسان عاصياً لایلزم اسناد بقیه حاشیه در صفحه بعد

- (۱) عقل کی حکمی کند بر چوب و سنگ
 (۲) کای غلام بسته دست اشکسته پا
 (۳) خالق کی کو اختر گردون کند
 (۴) احتمال عجز بر حق راندی
 (۵) عجز نبود در قدر در خود شود
 سرد جنگی کی زند بر نقش چنگ
 نیز، بر گیر و بیا سوی و غی
 امر و نهی جاهلانه چون کند
 جاهل و گیج و سقیهش خواندی
 جاهلی از عاجزی بدتر بود

- (۱) وَ إِلَىٰ بَابِي قَالَ التُّرْكَمَانُ
 (۲) لَا مَعَ كَلْبٍ وَ دَلِقْ فِي الطَّرِيقِ
 إِصْحَحْ حَتَّىٰ كَلْبِي عَنْكَ الشَّفَه
 (۳) أَنْتَ بِالْعَكْسِ لَذَاكَ قَدْ فَعَلْتَ
 فَإِذَا لَا يُدْعَىٰ لَوْ صِرْتَ الْجَرِيحُ
 (۴) هَكَذَا أَذْهَبَ مِثْلَ مَا الْعِلْمَانُ قَدْ
 (۵) مَعَكَ يَغْدُو مُجِبًّا وَ حَلِيمٌ
 تَأْتِي فَالْكَلْبُ بِكُلِّ خِيَمَةٍ
 أَنْتَ لِلضَّيْفِ لُجُودٌ وَ اِمْتِنَانُ (۱)
 ذَلِكَ مَعَ أَدَبٍ فِيكَ يَلِيقُ
 لَهُ وَ الْأَسْنَانُ .. يُشْنَىٰ مَعْرِفَهُ ..
 وَ مِنْ الْبَابِ بِأَلَا إِذِنْ دَخَلْتَ
 أَنْتَ لِلْكَلْبِ مِنَ الْفِعْلِ الْقَبِيحِ
 ذَهَبُوا حَتَّىٰ لَهُ الْكَلْبُ أَبَدُ
 أَنْتَ بِالْمُغَلَبِ أَوْ كَلْبٍ ذَمِيمِ
 يَحْمِلُ مِنْ قَعْرِهَا بِالنَّبِيحَةِ

العجز الى الله تعالى ولو سلمنا اللزوم فاحتمال الجهالة اقبح من احتمال العجز والله تعالى منزّه عن العجز والجهالة ولان القول بان النفس والشیطان یضلان لا یلزم منه العجز أشار فقال (ترك می گوید قنق را از کرم) -

(۱) قال فی المنهج القوى التركمان المراد به هو الله تعالى یقول للمسافر الى بابه العالی علی طریقه التمثیل من الانبیاء والاولیاء من کرم جیء جانب بابی بلا کلب ولا لباس -

- (۱) ترك می گوید قنق را از کرم
 (۲) در فلان سو اندر آهین با ادب
 (۳) تو بعکس آن کنی از در روی
 (۴) آنچنان رو که غلامان رفته اند
 (۵) تو سگی با خود بری یا روبهی
 بی سگ و بی دلق آسوی درم
 تا سگم بندد ز تو دندان و لب
 لاجرم از زخم سگ خسته شوی
 تا سگش گردد حلیم و مهرمند
 سگ بشورد از بن هر خرگهی

- (۱) لَوْ لَغَيْرِ الْحَقِّ مَا كَانَ اخْتِيَارُ
 (۲) لِلَّذِي الْمُجْرِمَ كَانَ كَيْفَ أَنْتَ
 مِنْ عَلَى الْخَصْمِ مُدَامًا ذَنْبُهُ
 (۳) لَوْ لِسَقْفِ الْبَيْتِ تَهْوِي خَشْبَهُ
 (۴) وَجُرِحْتَ هَلْ لَيْتَكَ الْخَشْبَهُ
 زَمَنًا أَنْتَ عَلَيْهَا حَقْدُكَ
 (۵) أَنْ لِمَهُ ذِي ضَرَبْتَ مِثِّي الْيَدَا
 لِمَهُ فَوْقِي وَقَعْتَ وَالْأَسْفَلَا
 (۶) ذِي عَدُو رُوحِي الْخَصْمَ لِيَا
 (۷) لِمَ ضَرَبْتَ النِّشَاءَ ذَاكَ الصِّغَارُ
- كَيْفَ يَأْتِي الْغَضَبُ مِنْكَ مِرَارُ
 تُحْرِقُ الْأَسْنَانَ دَوْمًا وَحَقَّدْتَ
 تُدْرِي وَالْجُرْمَ .. وَتَأْبَى قُرْبَهُ ..
 مِنْ عَلَيْكَ لَكَ جَرَتْ عَقْبَهُ
 مِنْ مِنَ السَّقْفِ هَوَتْ بِالْعَقْبَهُ
 بَانَ أَوْ مِنْهَا تَرَى مَا مَسَكَا
 كَسَرْتَ أَوْ أَنْتَ قُلْتَ نَكَدَا
 لِي سَوْتُهُ ضَعِيفًا كَسِيلَا
 وَهِيَ عَمْدًا أَرَأَيْتَ دِمِيَا
 وَلِمَهُ نَزَهْتَ مَنْ كَانُوا الْكِبَارُ

خشم چون می آیدت بر جرم دار
 چون همی بینی گناه و جرم ازو
 بر توافقت سخت مجروحیت کند
 هیچ اندر کین او باشی تووقف
 یا چرا بر من فتاد و کرد پست
 قاصداً در بند خون من شده است
 چون بزرگان را منزّه می کنی

(۱) غیر حق را گر نباشد اختیار
 (۲) چون همی خائی تو دندان بر عدو
 (۳) گر ز سقف خانه چوبی بشکند
 (۴) هیچ خشمی آیدت بر چوب سقف
 (۵) که چرا بر من زد و دستم شکست
 (۶) او عدو و خصم جان من بدست
 (۷) کودکانه خرد را چون می زنی

- (۱) ذَاكَ مَنْ قَدْ سَرَقَ الْمَالَ لَكَ
رَجُلُهُ وَالْيَدَ تَوًّا إِقْطَعِ
(۲) وَالَّذِي قَدْ قَصَدَ عَوْرَتَكَ
(۳) فَإِذَا مَا السَّيْلُ جَاءَ وَذَهَبَ
(۴) عَقْلُكَ مَعَ ذَلِكَ السَّيْلِ زَمَنَ
خَطَفَ عِمَّتَكَ أَنَّى يُبَيِّنَ
(۵) مَعَ ذَا الرِّيحِ بَيَانَ الْإِخْتِيَارِ
أَنْتَ كَالْجَبْرِیَّةِ لَا تَذْكُرُ
(۶) وَلَوْ الْجَمَالَ فِي السَّيْرِ الْجَمَلَ
(۷) مَعَ ذَاكَ الضَّارِبِ حَقْدُ الْجَمَلِ
فَإِذَا لِلْإِخْتِيَارِ ذَا الْجَمَلِ
- قُلْتَ ارْكُضْ وَلَهُ كُنْ مُمَسِكَ
وَأَسِيرًا لَهُ خُذْ لَا تَنْزِعِ
أَلْفُ أَلْفِ غَضَبٍ شَبَّ بِكَ
بِالْمَتَاعِ لَكَ هَلْ أَبْدَى الْغَضَبُ
وَإِذَا مَا الرِّيحُ جَاءَ وَعَلَنَ
قَلْبُكَ حَقْدًا بِهِ لَمْ كَمِينَ
صَارَ مِنْكَ الْغَضَبُ حَتَّى اعْتَذَارَ
.. لَا وَلَا عَنْ إِخْتِيَارٍ تَعَذَّرُ ..
ضَرَبَ فَالْجَمَلُ .. الْقَصْدَ فَعَلَ ..
لَيْسَ مِنْ تِلْكَ الْعَصَاةِ مَا حَصَلَ
شَمَّ رِيحًا وَلَهُ بَانَ عَجَلَ

دست و پایش را ببر سازش اسیر
صد هزاران خشم از تو سرزند
هیچ با سیل آورد کینه خرد
کی ترا با باد دل خشمی نمود
تا نگوئی جبر یا نه اعتذار
آن شتر قصد زننده می کند
پس ز سختاری شتر بردست بو

(۱) آن که دزد مال تو گوئی بگیر
(۲) و آن که قصد عورت تو می کند
(۳) گر بیاید سیل و رخت تو برد
(۴) و بیاید باد و دستارت ربود
(۵) خشم در تو شد بیان اختیار
(۶) گریه تریان اشتری را می زند
(۷) خشم اشتر نیست با آن چوب او

- (۱) هَكَذَا أَنْتَ عَلَى الْكَلْبِ إِذَا
فَعَلَيْكَ الْحَمْلَةُ أَبَدِي أَنْشَى
حَجَرًا تَرْمِي لَهُ رُمْتَ الْأَذَى
فِي نَبَاحٍ .. مُسْتَمِرٍّ وَانْحَنَى ..
- (۲) وَإِذَا مَا الْحَجَرِ قَدْ مَسَا
أَنْتَ أَنْتَ بَعِيدٌ لَمْ يَتَّصِلْ
فَهُوَ مِنْ غَضَبٍ فِيهِ لَكَا
يَدُهُ مِنْكَ .. بِكَ لَمْ يَتَّصِلْ ..
- (۳) فَإِذَا مَا الْعَقْلُ لِلْحَيَوَانِ كَانَ
لَا تَقُلْ يَا عَقْلُ لِلْإِنْسَانِ أَنْتَ
بِاخْتِيَارٍ وَلَكَ بَانَ عِيَانُ
ذَا وَسَلِّمْ وَاسْتَحْيِي مِنْ كُلِّ مَقْتٍ
- (۴) نَبِيرٌ هَذَا وَلَكِنْ مِنْ طَمَعٍ
رَبَطَ مِنْ أَنْ يَرَى النُّورَ أَبَدُ
ذَلِكَ الْأَكْلُ مِنْهُ الْعَيْنُ قَدْ
يَا كُلُّ الْخُبْزِ وَفِيهِ الْجُوعُ كَنْ
- (۵) حَيْثُ مِيلٌ لَهُ كُلِّي لِأَنَّ
لِلظَّلَامِ وَجَهَ الْوَجْهَ وَقَالَ
لَا نَهَارٌ .. وَلِي الْأَكْلُ حَالَالٌ ..

حمله آرد بر تو گردد منشی
که تو دوری و ندارد بر تو دست
این مگو ای عقل انسان شرمندار
آن خورنده چشم بریندد ز نور
رو بتاریکی کند که روز نیست

(۱) همچنین گر بر سگی سنگی زنی
(۲) سنگ را گر گیرد او خشم تو است
(۳) عقل حیوانی چو دانست اختیار
(۴) روشنست این لیک از طمع سحور
(۵) چونکه کلی میل او نان خوردنیست

- (۱) فَإِذَا مَا الْحِرْصُ مِثْلَ الشَّمْسِ قَدْ سَتَرَ وَالنُّورَ سَدَّ أَيَّ سَدٍّ (۱)
فَعَجِيبًا لَمْ يَكُ مِنْهُ الْقَفَا لَوْ إِلَى الْبُرْهَانِ دَارَ وَحَفَا

حکایت اللصّ الذی قال للشّحنة کل ما فعلته کان من تقدیر الله
وجواب الشّحنة له وایضا فی بیان تقریر اختیار الخلق وان القدر
والقضا لیس سالباً للاختیار -

- (۲) قَالَ لِلشَّحْنَةِ لِمَ يَا مَلِيكَ مَا فَعَلْتَ اللَّهُ مِنْ لَيْسَ شَرِيكَ
(۳) لَهُ فِيهِ حَكَمٌ فَالشَّحْنَةُ قَالَ يَا مَنْ بِهِ تَسْمُوا الْفِطْنَةُ
وَهُوَ النُّورُ لِعَيْنِي أَنَا
(۴) لَوْ مِنَ الدُّكَّانِ كَرَاثًا أَحَدُ
(۵) حَكَمٌ يَا عَاقِلُ فِيهِ عَلَى تَصَفَعُ أَنْ ذَا بِحُكْمِ الْحَقِّ كَانَ
مَا فَعَلْتُ حُكْمَهُ أَيْضًا هُنَا
سَرَقَ قَالَ لَكَ اللَّهُ الْأَحَدُ (۲)
رَأْسِهِ اثْنَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا عَجَلًا
وَيْكَ يَا شَحَّاذُ إِرْجِعْهُ عِيَانُ

(۱) ای ان الجبری لما كان عنه العالم والشمس مع کمال ظهورهما بمثابة المعدوم
لانه وجود الموجود فهل يمكنه الاعتقاد بالدلائل والبراهین كما ان الحرّیص یغمض عینه عن طلوع
الفجر ویقول الفجر لم یطلع وهذا وقت السحور فیاکل - (۲) ترب - بفتح التاء بالفارسیة
الفجل وابدل هنا بالکراث -

- (۱) حرص چون خورشید را پنهان کند چه عجب گر پشت بر برهان کند
حکایت دزد که باشحنة گفت که آنچه کردم تقدیر خدا بود و جواب
شحنة وهم در بیان تقریر اختیار خلق و بیان آن که تقدیر و قضاء
سلب کننده اختیار نیست
(۲) گفت دزدی شحنة را کای پادشاه آنچه کردم بود از حکم اله
(۳) گفت شحنة آنچه من هم می کنم حکم حقست ای دو چشم روشنم
(۴) از دکانی گر کسی تربی برد کاین ز حکم ایزدست ای باخرد
(۵) بر سرش کوبی دوسه مشت ای گره حکم حقست این که اینجا باز نه (۱)

(۱) گره باکاف فارسی بمعنی بشکل وباکاف عربی وفتح اول وثانی بمعنی چرک هم آمده است (برهان قاطع) -

- (۱) مِثْلُ ذَا الْعُذْرِ لِقَرْدِ الْبَقْلَةِ
عِنْدَ بَقَالٍ قَبُولًا مَا وَجَدَ
(۲) وَعَلَى ذَا الْعُذْرِ أَنْتَ الْإِعْتِمَادُ
(۳) دَائِرَ الْأَقْمَى فَمِنْ عُذْرِ كَذَا
دَمَكَ وَالْمَالُ وَالزَّوْجُ السَّبِيلُ
(۴) كُلُّ فَرْدٍ قَلَعَ مِنْكَ السَّبَالُ
(۵) أَنَا مُضْطَرٌّ فَلَوْ رَاقَ بَأْنُ
يَعْدُو ذَا أَنْتَ تَعَلَّمْ وَأَعْطِنِي
(۶) أَنَا لِي أَلْفُ مُنَى مَعَ شَهْوَةٍ
(۷) يَدَيَّ مَرْبُوطَةٌ عَلَمْنِيَا
- يَا فُضُولِي رَدِي الْخَلَّةُ
وَعَلَيْهِ هُوَ أَنَا مَا اعْتَمَدَ
تُظْهِرُ دَوْمًا تَدُووُ لِلْمُرَادِ
يَا سَلِيمُ غُرُّ رَهْنًا لِلْأَذَى
كَلَّهُ صَيَّرَتْ وَالِدَانِي الدَّلِيلُ
يَأْتِي بِالْعُذْرِ إِلَيْكَ كُلَّ حَالٍ
لَكَ حُكْمُ الْحَقِّ عُذْرًا فِي الْعَلَنِ
فِيهِ فَتَوَى وَجِهَارًا إِفْتِنِي
أَنَا مِنْ خَوْفِي لَيْتَكَ الْهَيْبَةِ
مِنْكَ عُذْرًا عُقْدَةً مِنْ رَجُلِيَا

سی نیاید پیش بقالی قبول
گرد مار و اژدهائی سی تنی
خون و مال و زن همه کردی سبیل
عذر آرد خویش را مضطر کند
پس بیاسوز و بده فتوی مرا
دست من بسته ز بیم هیبتت
برگشا از دست و پای من گره

(۱) در یکی تربی چو این عذر ای فضول
(۲) چون بدین عذر اعتمادی می کنی
(۳) از چنین عذر ای سلیم نانیل
(۴) هر کسی بس سبالت تو بر کند
(۵) حکم حق گر عذر می شاید ترا
(۶) که مرا صد آرزو و شهوتست
(۷) پس کرم کن عذر را تعلیم ده

كُلِّ فَنِّ أَنْتَ دَوْمًا تَصْطَفِي
 مَعَ تَفْكِيرٍ بِهِ أَبْغِي الْمُنَى
 صِرْتَ مُخْتَارًا لَهُ يَا مَنْ نَظَرْتَ
 وَالْهَوَى إِذْ ذَاكَ قَدْ بَانَ بِكَ
 .. وَ تَرَى فِيكَ أَهْتِمَامًا وَاقْتِدَارًا ..
 حَبَّةً نَفْعًا بِهَا كُنْتَ الْحَقِيقُ
 فَتَحَ .. مِنْ حَقِّ لَمْ بِكَ ..
 وَصَلَتْ فِيكَ إِخْتِيَارُ مَا أَلَمَّ
 .. مَا لَكَ وَزْنُ زَهِيدٍ بِالْأَثَرِ ..
 تَفْعَلُ فِي قَوْلِهَا هَذَا تُبَيِّنُ
 عُذْنِي الْمَعْدُورَةَ فِيهِ أَنَا

(۱) وَالْيَدِ حُلَّ اخْتِيَارًا لَكَ فِي
 أَنِّي كَانَ اخْتِيَارُ لِي هُنَا
 (۲) يَسُوِي ذَا الْفَنِّ ذَاكَ كَيْفَ أَنْتَ
 (۳) حَيْثُ تَأْتِي نَوْبَةُ النَّفْسِ لَكَ
 قَدَرُ عِشْرِينَ مَرَّةً إِخْتِيَارُ
 (۴) وَإِذَا مَا أَخَذَ مِنْكَ الصَّدِيقُ
 إِخْتِيَارَ الْحَرْبِ فِي الرُّوحِ لَكَ
 (۵) وَإِذَا مَا نَوْبَةُ شُكْرِ النِّعَمِ
 أَبَدًا كُنْتَ الْأَقْلُ مِنْ حَجَرٍ
 (۶) فَالْجَحِيمُ لَكَ ذَا الْعُذْرِ يَقِينُ
 أَنْ يَذَا الْإِحْرَاقِ لِي أَيْضًا هُنَا

کاختیاری دارم و اندیشه
 از میان پیشه ها ای کدخدا
 بیست مرده اختیار آید ترا
 اختیار جنگ درجانت گشود
 اختیارت نیست وز سنگی تو کم
 کاندین سوزش مرا معذور بین

(۱) اختیاری کرده نوپیشه
 (۲) ورنه چون بگزیده آن پیشه را
 (۳) چونکه آید نوبت نقش و هوا
 (۴) چون برد یک حبه از تویار سود
 (۵) چونکه آید نوبت شکر نعم
 (۶) دوزخت را عذر این باشد یقین

(۱) فَيَهْدِي الْحُجَّةَ مَا مِنْ أَحَدٍ
لَكَ مَعْدُورًا يَبْذُلُ الْفِعْلَ أَغْدُ
لَا وَلَا مِنْ كَفٍ جَلَادٍ لَكَ
أَبَعَدَ .. أَوْ قَلَّ النِّعَمَ يَكَا ..
(۲) إِذْ يَهْدِي الْحَاكِمَ الْعَالَمُ ذَا
صَارَ مَنظُومًا لَهُ الْحُكْمُ كَذَا
حَالُ ذَاكَ الْعَالَمِ أَيْضًا عِلْمُ
.. وَلَهُ الْأَمْرُ كَيْمُلُ ذَا فُهُمُ ..

۱ حکایتی ایضا فی جواب الجبری واثبات الاختیار و الامر والنهی
و بیان عذر الجبری اللّٰذی لیس مقبولا فی ملة و دین ابدآ و لیس موجبا
للخلاص من جزاء ذلك العمل اللّٰذی عمله کما ان ابلیس الجبری
لم یجد الخلاص من لعنة الله و غضبه بان قال بما اغویتنی (ای اسند
الاغواء الی الحق تعالی) و القلیل یدل علی الکثیر

(۳) ذَلِكَ الْوَاحِدُ فَوْقَ الشَّجَرَةِ
صَعَدَ يَنْشُرُ مِنْهَا الشَّمْرَةَ
(۴) كَاللُّصُوصِ صَاحِبِ الْبَاغِ وَصَلَ
وَلَهُ قَالَ فَيَا وَغْدُ أَذَلْ
أَيْنَ لَا أَيْنَ الْحَيَاءُ لَكَ مِنْ
رَبِّكَ مَا تَفْعَلُ مِثِّي أَيْنَ

(۱) کس بدین حجت چو معذورت نداشت
وز کف جلاد این دورت نداشت
(۲) چون بدین داور جهان منظوم شد
حال آن داور همت معلوم شد

حکایت هم در جواب جبری و ایثار اختیار وصحت امر و نهی و بیان
آنکه عذر جبری در هیچ ملتی و در هیچ دینی مقبول نیست و موجب
خلاص نیست از سزای آن کار که کرده است چنانکه خلاص نیافت ابلیس
جبری بدانکه گفت بما اغویتنی و القلیل یدل علی الکثیر

(۳) آن یکی بر رفت بالای درخت
می فشاند او میوه را دزدانه سخت
(۴) صاحب باغ آمد و گفت ای دنی
از خدا شرمیت کو چه می کنی

- (۱) قَالَ مِنْ بَاغِ الْإِلَهِ مَرَّةً عَبْدُهُ لَوْ هُوَ أَنَا تَمَرَّةٌ
أَكَلَ وَهِيَ لَهُ الْحَقُّ كَرَمٌ
(۲) فَلَمَهُ أَنْتَ تَلُومُ كَالْعَوَامِ
مِنْ عَلَى مَا بُدِّعَ الْحَقِّ الْغَنِيِّ
(۳) قَالَ يَا (أَيُّكَ) فِي ذَاكَ الرَّسَنِ
(۴) أَذْكَرُ إِذْ ذَاكَ فَوْقَ الشَّجَرَةِ
وَعَلَى سَاقِهِ وَالظَّهْرِ ضَرْبٌ
(۵) فَمِنْ اللَّهِ لَهُ قَالَ اسْتَحْيِ
ذَا عَدِيمِ الذَّنْبِ مِنْ غَيْرِ سَبَبٍ
- عَبْدُهُ لَوْ هُوَ أَنَا تَمَرَّةٌ
مَنْحَ مَنْ عَلَيْهِ بِالنِّعَمِ
لَهُ بَخْلًا تُظْهِرُ مِنْكَ مُدَامَ
.. وَنِكَ لَا أَتْرُكُ أَكْلِي خَلْتَنِي ..
جِيءَ لِكُنِّي حَالًا جَوَابُ بُوَالْحَسَنِ (۱)
.. لَهُ شَدُّ مُحْكَمًا كَالْفَجْرَةِ ..
بِالْعَصَا صَعْبًا وَزَادَ بِالْكَرْبِ
أَخْرَ الْأَمْرِ .. وَبِالْعَفْوِ اسْمَحِ ..
تَضْرِبُ كَثْرًا وَكَمْ زَادَ صَخَبَ

- (۱) گفت از باغ خدا بنده خدا
(۲) عامیانه چه سلاست می کنی
(۳) گفت ای ایبک بیاور آن رسن
(۴) پس به بستنش سخت آن دم بردرخت
(۵) گفت آخر از خدا شرمی بدار
- گر خورد خرما که حق کردش عطا
بخل برخوان خداوند غنی
تا بگویم من جواب بوالحسن (۱)
می زد او بر پشت و ساقش چوب سخت
می کشی این بی گنه را زار زار

(۱) ایبک بپاء مثناة تحت و باء موحده فارسیست بر وزن زیرك بت و صنم و اینجا تشبیه برادست و در بعض نسخ بتقدیم بپاء موحده و عربیست و کافش فارسی بجهت تصغیر بمعنی پدرك و اول افصحست سبزواری ص ۳۹۳ - در صفحه ۱۴۵ جزء ۵ شرح بحر العلوم ایبک غلام را گویند و احتمال دارد که نام غلام او باشد - در حاشیه نسخه لکناهور راجع بکلمه بوالحسن نگاشته (بوالحسن) تعبیر مضمومت چنانچه زنگی را کافور گویند چرا که آن مجرم صاحب قبح و زشتی بود نه حسن و راستی -

- (۱) لَهُ قَالَ مِنْ عَصَا اللَّهِ ضَرَبَ
عَبْدَهُ الْآخِرُ ذَلِكَ فَرِحًا
(۲) ذِي عَصَا الْحَقِّ لَهَا ظَهْرُكَ قَدْ
أَنَا عَبْدُ الْآلَةِ وَالْحُكْمِ لَهُ
(۳) قَالَ يَا عِيَارُ مِنْ جَبْرِ أَنَا
إِخْتِيَارًا إِخْتِيَارًا إِخْتِيَارًا
(۴) إِخْتِيَارُكَ مِنْهُ الْإِخْتِيَارُ
لَهُ كَانَ الْإِخْتِيَارُ .. مَا حَصَلَ
(۵) إِخْتِيَارُ لَهُ قَدْ سَوَى لَنَا
- فَوْقَ ظَهْرِ الْعَبْدِ ذَا .. رَامَ الْآدَبُ ..
.. هُوَ مِنْ ذَا الضَّرْبِ صَدْرًا شَرِحًا ..
رَاقَ وَالْجَنْبُ .. يَهَا طَابَ النَّكَدُ ..
.. بِهِمَا زِدْتُ غَرَامًا وَوَلَهُ ..
تُبْتُ دَوْمًا فِيهِ زِدْتُ عَمَّا (۱)
أَنَا رُمْتُ .. الْإِخْتِيَارُ لِي شِعَارُ ..
أَوْجَدَ كَالْفَارِسِ تَحْتَ الْغُبَارِ
لَكَ فِي الْفَرَعِ مِنَ الْأَصْلِ وَصَلَ (۲)
إِخْتِيَارًا وَلَهُ الْأَمْرُ أَنْبَى (۳)

(۱) ای صابر الجبری ملزماً وقال یاعیار ثبت الی الله من مذهب الجبر اختیار لی اختیار لی -
(۲) ای قال الجبری عن لسان المؤمن السنی محققاً للاختیار یامن انکرو وجود الاختیار من
الجبریة اعلمو ان الاختیار لله موجود وظهر لکم وهو کالراکب تحت الغبار - (۳) ای اختیاره
تعالی اوجد اختیارنا فکان اختیارنا مسبباً لظهور اختیاره یعنی ان الامر والنهی الواقع من جانب
الله تعالی مقتضی اختیار للعبد حتی لایلزم تکلیف مالا یطاق ولو کان الله فاعلاً ولكن من خصوص
افعال العباد اختیاره تعالی تابع لاختیار العباد فکان مستند اختیارنا الجزئی الامر والنهی الالهی
ومدار التکلیفات واستناد الامر الالهی علی اختیارنا الجزئی حسن وبالاختیار یشاب المرء وبعاقب -

می زند بر پشت دیگر بنده خوش
من غلام آلت و فرمان او
اختیارست اختیارست اختیار
اختیارش چون سواری زیر گرد
امر شد بر اختیارش مستمند

(۱) گفت از چوب خدا این بنده اش
(۲) چوب حق و پشت و پهلوان او
(۳) گفت توبه کردم از جبر ای عیار
(۴) اختیارت اختیارش هست کرد
(۵) اختیارش اختیار ما کند

- (۱) أَبَدًا فَوْقَ اخْتِيَارٍ وَعَلَى
مَالِهَا مِنْ اخْتِيَارٍ كُلُّ فَرْدٍ
(۲) كَبِيٍّ هُوَ الصَّيْدُ بِلاَ أَيِّ اخْتِيَارٍ
أُذْنَا يُمَسِّكُ مِنْهُ يَذْهَبُ
(۳) لَكِنَّ الصَّنْعَ الْبَدِيعَ لِلصَّمَدِ
(۴) لَهُ سِوَى الْاِخْتِيَارِ الْمَقْوَدَا
وَبِلاَ كَلْبٍ وَفَخٍّ الْحَقُّ قَدْ
مَا تُرَى مِنْ صُورَةٍ فِي ذَا الْعَمَلِ
لِلذُرَى يَحْكُمُهَا قَهْرًا بِجَدٍّ (۱)
يَسْحَبُ حَتَّى لَزِيدٍ بِاقْتِدَارٍ
بِهِ وَفَقَ مَا إِلَيْهِ يَدَابُ
لَا يَأِيَّ آلَةً عَوْنًا تُعَدُّ (۲)
فَاخْتِيَارُ زَيْدٍ زَيْدًا قَيْدًا
صَادَهُ قَيْدُهُ مِنْ كُلِّ حَدٍّ

(۱) كانه يقول فى صورة عدم الاختيار عليه حاكم صاحب تصرف وذاك عديم الاختيار مجبور ومنسوب تصرف ذاك الحاكم حتى ذاك الحاكم الغالب يسحب ذاك الذى هو فى شكل عديم الاختيار لاي مكان اراد مثلاً واحد يمسك ويسحب صيداً بلا اختيار وواحد يغلب عليه ويمسكه من أذنه ويسوقه لكل جانب يطلبه — (۲) يسحب زيداً من أذنه لاي مكان يريد لكن الصمد بلا آلة صنع الحق لا يسحب زيداً ويجعل له اختياره (كمنداً) وزيد يجعل اختياره له قيداً من غير كلب وفخ فى الصورة الظاهرة وبواسطة اختياره يجذبه لاي مكان اراد فكان الانسان من وجه مختاراً ومن وجه غير مختار وهو فى عين اختياره مجبور لان التفويض الكلى والاختيار الكلى غير ميسور للانسان ومن كل وجه هو ليس مجبوراً صرفاً بل له اختيار جزئى ولكن بالنسبة لارادة الحق لا يميز له شىء —

- (۱) حاکمی بر صورت بی اختیار هست هر مخلوق را در اقتدار
(۲) تا کشد بی اختیاری صید را تا برد بگرفته گوش زید را
(۳) لیک بی هیچ آلتی صنع صمد اختیارش بی کمند او کند (۱)
(۴) اختیارش زید را قیدی کند بی سگ و بی دام چون صیدی کند

- (۱) ذَلِكَ النَّجَّارُ كَانَ الْحَاكِمَا
 ذَاكَ مَنْ قَدْ صَوَّرَ فَوْقَ الْحَسَنِ
 (۲) وَكَذَا الْحَدَّادُ أَيْضًا هُوَ كَانَ
 (۳) وَغَرِيبًا كَانَ كَمْ مِنْ إِيخْتِيَارِ
 (۴) سَاجِدًا فَالْقُدْرَةُ فَوْقَ الْجَمَادِ
 وَمَتَى مِنْهَا الْجَمَادِيَّ بِهَا
 (۵) فَلَهُ الْقُدْرَةُ فَوْقَ الْإِيخْتِيَارِ
 (۶) أَبَدًا لَا تَسْلُبُ مِنْهُ الطَّلَبُ
 أَنَّ لَهُ نِسْبَةً جَبْرٍ وَضَلَالٍ
 (۷) أَحَيْثُ قُلْتَ كُفْرِي كَانَ الطَّلَبُ
 فَادِرٍ أَنَّ الطَّلَبَ أَيْضًا لَكَ
- فَوْقَ عُودِ وَالْمُحِيطِ الْعَالِمَا
 حَاكِمًا كَانَ وَكَمْ رَاقٍ يَفْنُ
 حَاكِمًا فَوْقَ الْحَدِيدِ لَهُ لِأَنَّ
 لِإِيخْتِيَارِ لَهُ مِثْلَ الْعَبْدِ صَارَ
 لَكَ مِنْ حَرْبٍ شَدِيدٍ وَعِينَادِ
 سَلَبَ أَوْ غَيْرَ طَبْعًا لَهَا
 هَكَذَا عَنْهُ إِيخْتِيَارًا وَاقْتِدَارَ
 قُلْ عَلَى نَحْوِ الْكَمَالِ وَالْغَلَبِ
 أَبَدًا لَمْ تَأْتِ .. عِزًّا وَجَلَالِ ..
 لَهُ جَلٌّ .. وَلِيٍّ مِنْهُ وَجَبَ ..
 وَجِدَ مَعَهُ .. كَمَا كَانَ يَكَا ..

وان مصور حاکم خوبی بود
 هست بنا هم بر آلت حاکمی
 ساجد آید اختیارش بنده وار
 کی جمادی را ازینها نفی کرد
 نفی نکند اختیاری را از آن
 که نباشد نسبت جبر و ضلال
 خواه خود را نیز هم میدان که هست

(۱) آن دروگر حاکم خوبی بود
 (۲) هست آهنگر بر آهن قیمی
 (۳) نادرا باشد که چندین اختیار
 (۴) قدرت تو بر جمادی از نبرد
 (۵) قدرتش بر اختیارات آنچنان
 (۶) خواستش می گوی بر وجه و کمال
 (۷) چونکه گفتمی کفر من خواه ویست

- (۱) حَيْثُ لَا فِي طَلَبٍ مِنْكَ أَبَدٌ
لَوْ بَغَيْرِ الطَّلَبِ مِنْكَ لَكَأُ
(۲) نَاقِضَ الْأَوَّلِ ثَانِيهِ الدَّمِيمِ
أَقْبَحَ أَيْضًا غَدَى مِنْهُ الْغَضَبُ
(۳) وَلَوْ الثَّوْرُ عَنِ النَّيْرِ امْتَنَعَ
وَلَوْ أَنَّ الثَّوْرَ مَا طَارَ أَبَدٌ
(۴) فَإِذَا مَا الثَّوْرُ كَانَ بِالْفُضُولِ
مِمَّ رَبُّ الثَّوْرِ مِنْ أَيِّ سَبَبٍ
(۵) حَيْثُ مَا كُنْتَ سَقِيمًا رَأْسًا
إِخْتِيَارٌ وَعَلَى سُبُلَتِكَ
(۶) جِدَّ كَيْ مِنْ قَدَحِ الْحَقِّ الْجَدِيدِ
ذَلِكَ الْوَقْتُ تَكُونُ الْفَانِيَا

کفر بی خواهش تناقض گفتنیست
خشم بدتر خاصه از رب رحیم
هیچ گاوی کو نپرد شد نژند
صاحب گاو از چه معذور است و ذول (۱)
اختیارت هست بر سبلت مخند
بی خود و بی اختیار آنگه شوی

(۱) زانکه بی خواه تو خود کفرتو نیست
(۲) امر عاجز را قبیح است و ذمیم
(۳) گاو گریوغی نگیرد می زنند
(۴) گاو چون معذور نبود در فضول
(۵) چون نه رنجور سر را برنهند
(۶) جهد کن کز جام حق یابی نوی

(۱) در غالب نسخ ذول با ذال معجمه است و در برهان قاطع و غیره یافت نمیشود و صحیح آنست که ذول با دال بی نقطه باشد و بمعنی شطاح و بی حیا چنانکه در صفحه ۳۰۴ سبزواری و برهان قاطع ذکر شده -

- (۱) ذَلِكَ الْوَقْتُ لِذَلِكَ الْخَمْرِ صَارَ
أَنْتَ إِذْ ذَاكَ لَكَ كَانَ حَقِيقُ
(۲) كُلُّ مَا قُلْتَ فَقَوْلَ الْخَمْرِ كَانَ
(۳) مِنْهُ أَيْضًا وَمَتَى ذَا السَّائِرِ
إِذْ هُوَ مِنْ قَدَحِ الْحَقِّ الشَّرَابِ
(۴) فَلِفِرْعَوْنَ اللَّذُونَ سَحَرُوا
(۵) مَا لَهُمْ حُبٌّ لِرَجُلٍ وَيَدِ
جَلٍّ مِمَّا أَلَيْدُ تِلْكَ الظَّاهِرَةِ
لَكَ فَوْقَ الْكُلِّ بِالطَّبْعِ اخْتِيَارُ
مُطْلَقُ الْعَذْرِ وَلِلسَّكْرِ تَلْيِيقُ
ذَلِكَ مَا تَكْنُسُهُ فَالْكَنْسُ بَانَ
غَيْرَ عَدْلِ وَصَوَابٍ نَاطِرُ
ذَاقَ دَوْمًا.. وَصَفَى مِنْهُ اللَّبَابُ..
ذَكَرُوا قِفَ وَيْلَكَ مَنْ سَكَرُوا (۱)
رَجُلْنَا وَالْيَدُ خَمْرُ الْآحِدِ
ظَلُّ الْكَاسِدَةِ وَالْخَاسِرَةِ

(۱) اشاره الى الاية وقول فرعون للسحرة لما آمنوا بموسى لاقطعن ايديكم وارجلكم من خلاف ولاصليبنكم اجمعين قالوا لاضرير انا الى ربنا منقلبون -

- (۱) آنکه آن می را بود کل اختیار
(۲) هرچه گوئی گفته می باشد آن
(۳) کی کند آن مست جز عدل و صواب
(۴) جادوان فرعون را گفتند بیست
(۵) دست و پای ما می آن واحدست
توشوی معذور سطلق مست وار
هرچه رویی رفته می باشد آن
که زجام حق چشیده او شراب
مست را پروای دست و پای نیست
دست ظاهر سایه است او کاس دست

فی بیان معنی ماشاءالله کان یعنی الارادة ارادة الله تعالى اطلبوا رضاه ومن غضب الغير لاتكونوا مقبوضی القلب هذه کان وان كانت بلفظ الماضي لكن فی فعل الله تعالى لایكون الماضي والمستقبل وليس عندالله صباح ولا مساء

- (۱) إِنْ قَوْلَ الْعَبْدِ فِي كُلِّ زَمَانٍ
أَيَّ شَيْءٍ لَهُ شَاءَ اللَّهُ كَانَ
لَمْ يَكُ الْمَعْنَى لَهُ أَنْ فِيهِ صِرٌ
كَسَلًا.. وَالْجَبَرُ ذَا أَنْتَ اعْتَبِرْ..
(۲) بَلْ عَلَى الْإِخْلَاصِ وَالْجِدِّ غَدَى
مِنْهُ تَحْرِيطًا وَبِاللَّطْفِ بَدَى
أَنْ لِيَتِلْكَ الْخِدْمَةِ كُنْ مُسْتَعِدَّ
كَثْرَةً مَا تَقْدِرُ إِجْهَدْ وَجِدْ
(۳) لَوْ يَقُولُونَ لَكَ مَاذَا تُرِيدُ
يَاشْرِيفُ أَنْتَ .. قُلْ وَمَزِيدُ..
شُغْلَكَ الشُّغْلُ عَلَى وَفْقِ الْمُنَى
لَكَ .. فَانْعَمْ بِسُرُورٍ وَهَنَا ..

معنی ماشاءالله کان یعنی خواست خواست اوست رضای او جوئید از خشم دیگران دلتنگک مباشید این کان اگرچه لفظ ماضیت لیکن در فعل خدا ماضی و مستقبل نباشد لیس عندالله صباح ولا مساء

- (۱) قول بنده اش ایش شاءالله کان
بهر آن نبود که تنبیل شو روان (۱)
(۲) بلکه تحریضست در اخلاص وجد
کاندر آن خدمت فزون شو مستعد
(۳) گر بگویند آنچه می خواهی تو راد
کار کار توست بر حسب مراد

(۱) شرح سبزواری دفتر پنجم صفحه ۳۹۵ بهر آن نبود یعنی ماشاءالله کان که پیغمبر فرمود بایش نه برای تنبیل شدنست در استکمال در راه حق که تحصیل علم و معارف و اخلاق حسنه نکنی که ماشاءالله کان بلکه برای آنست که بدانی آنچه خدا خواسته از کمال برای تو آن البته می شود ولی چنانکه گذشت بمشیت تعلیقی برخواست تو که عبارتست از استعداد تو به این اعمال و اخلاق و معارف که خواست صادق تو آنست که از روی استعداد باشد که استعداد واستدعا یک ماده دارند بحسب حروف -

- (۱) ذَلِكَ الْوَقْتُ إِذَا صِرْتَ الْكَسِلَ
 كُلُّ مَا قُلْتَ وَكُلُّ مَا تُرِيدُ
 لَكَ جَازٌ.. لَمْ تَكُ الْعَاصِي الْمِخْلُ..
- (۲) كُلُّ شَيْءٍ لَهُ شَاءَ اللَّهِ كَانَ
 لَهُ حَقُّ الْحُكْمِ حُكْمُ أَبَدِيٍّ
 لَكَ صَارَ لَا يَقِلُّ لَا يَزِيدُ
 أَوْ يَقُولُونَ وَسِرًّا وَ عِيَانِ
- (۳) فَلِمَ مِقْدَارُ أَلْفِ رَجُلٍ
 لَا تَدُورُ كَالْعَبِيدِ دَوْرَهُ
 أَنْتَ فِي وَرْدٍ لَهُ بِالْعَمَلِ
 .. لَا وَلَا تَقْبَلُ طَوْعًا أَمْرَهُ.. (۱)
- (۴) أَوْ يَقُولُونَ الَّذِي رَأَى الْوَزِيرُ
 فَالْعَرَامَ هُوَ لَا غَيْرَ يَصِيرُ

(۱) كانه يقول (یا جبری نفرض انهم قالوا من قبل الحق یا شریف ذاك الذى انت تطلبه هو يكون على مقتضى مرادك والشغل شغلك بيدك كل ما تريد افعله من غير خوف فى ذلك الزمان لتجعل نفسك فى خدمة الحق كاملاً و يكون جائزاً لان ذاك الذى تقوله وتامر به يكون فتكون انت الحاكم المطلق وبنحو انت من مقام العبودية لم تقل ماشئت كان وما لم تشأ لم يكن حتى تترك خدمة الحق وتتكامل منها -

- (۱) آنگهان تنبل کنی جایز بود
 (۲) چون بگویند ایش شاء الله كان
 (۳) پس چرا صد سرده اندر ورد او
 (۴) گر بگویند آنچه می خواهد وزیر
- کانه چه خواهی و آنچه گوئی آن شود (۱)
 حکم حکم اوست مطلق جاودان
 برنگردی بندگانه گردد او
 خواست آن اوست اندر دار و گیر

(۱) شرح سبزواری دفتر پنجم صفحه ۳۹۵ جایز بود یعنی اگر ابقان کنی حق ابقان که آنچه تو خواهی می شود گرد مرکز خود خواهی گشت یا سکون در تو پیدا خواهد شد پس چون بدانی خواست خواست او و حکم در تو و غیر تو حکم اوست چرا مزاول حضور او نباشی --

(۲) شرح سبزواری دفتر پنجم صفحه ۳۹۵ آنچه می خواهد وزیر مثال است که می گویند که در سیاست سلکی حکم حکم وزیر است و در امور معاشیهات محتاج باشی با و هر آینه ملازم حریم او و خدمت او و تمجید او خواهی بود پس چگونه در نزد ملک الملوک و مالک الاسور جمیعاً ساهله روا باشد --

- (۱) لَهُ فِي الْحُكْمِ لَهُ رَاقَ الْعَمَلِ
دَوْرَهُ حَتَّى عَلَى الرَّأْسِ لَكَ
(۲) أَوْ تَقَرُّ أَنْتَ مِنْ حُكْمِ الْوَزِيرِ
(۳) طَلَبُ النَّصْرِ بِهِ مِنْ ذَا الْكَلَامِ
حَيْثُ بِالْخَاطِرِ وَالدَّرَكِ لَكَ
(۴) وَإِذَا مَا قَالِ إِنَّ الْأَمْرَ كَانَ
مَا هُوَ يَعْنِي بِأَنْ مَعَ غَيْرِهِ
(۵) ذِرْ مَدَارَ السَّيِّدِ فَهُوَ الْحَقِيقُ
فَهُوَ مَنْ يَقْتُلُ الْخَصْمَ وَمَنْ
(۶) كُلُّ مَا رَامَ هُوَ ذَاكَ يَقِينُ
وَجُزْأَفَا لَا تَسِرْ خِدْمَتَهُ
- مِثْلَ أَلْفِ رَجُلٍ دَاوُوا عَجَلُ
يَنْشُرُ الْإِحْسَانَ يُرَبِّي بِرَّكَ
وَمِنَ الْقَصْرِ لَهُ ذَا لَا يَصِيرُ
صِرَتْ كَسَلَانًا رَخِيًّا بِالْمَرَامِ
يَا غَوِيُّ الْعَكْسُ تَاهَ لُبْكَ
أَمَرَ هَذَا السَّيِّدِ الْخَبِيرِ فُلَانُ
وَيْكَ لَا تَجْلِسُ بِوَفْقِ أَمْرِهِ
كَانَ بِالسُّلْطَانِ لِلْأَمْرِ يَلِيقُ
يُخْلِصُ رُوحَ الْحَبِيبِ مِنْ حَزَنِ
تَجِدُ أَنْتَ بِلَا فَرْقٍ يَبِينُ
اخْتَرِ الْعُمْرَ تَرَى رَحْمَتَهُ

تا بریزد بر سرت احسان و جود
این نباشد جستجو و نصر او
منعکس ادراک و خاطر ای غوی
چیست یعنی با جز او کمتر نشین
کو کشد دشمن رهاند جان اوست
یاوه کم رو خدمت او برگزین

- (۱) گرد او گردان شوی صد مرده زود
(۲) یا گریزی از وزیر و قصر او
(۳) باژگونه زین سخن کاهل شوی
(۴) اسر اسر آن فلان خواجه ست همین
(۵) گرد خواجه گرد چون اسر آن اوست
(۶) هرچه او خواهد همان یابی یقین

- (۱) لَيْسَ مِثْلَ الْحَاكِمِ دَعُ لَا تَدِرْ
دَوْرَهُ عَنْهُ ابْتَعِدْ دَوْمًا وَفِرْ
كَيْ لَكَ يَسْوَدُ مِنْ هَذَا الْوَرَقِ
أَصْفَرَ الْوَجْهَ تَصِيرُ مِنْ فَرَقِ
(۲) حَقُّ التَّأْوِيلِ إِذْ ذَاكَ بِأَنْ
يَجْعَلَ الْوَارِي بِالْحُبِّ عَلَنُ
بِالرَّجَا يُمْلِي يُسْوِي الشَّاطِرَا
.. أَخِرَ الْأَمْرِ يَبْدُءُ نَاطِرَا ..
(۳) وَإِذَا مَا لَكَ رَخْوًا صِيرَا
وَأَقِيمَيَا إِدِرْ ذَا لَا فِي مِرَا
أَنْ ذَا التَّبْدِيلِ كَانَ هُوَ لَمْ
يَكُ تَأْوِيلًا بِهِ التَّحْرِيفُ لَمْ
كَيْ لَعَنَ خَابَ الرَّجَاءُ قَدْ فَقَدَ
أَنْتَ لَا غَيْرَ مِنَ الذِّكْرِ الْجَلِيِّ
فِي الْهَوَى النَّارَ وَبِالْكُلِّ هَرَبُ

- (۱) نی چو حاکم اوست گرد او مگرد
تا شوی نامه سیاه و روی زرد
(۲) حق بود تأویل کان گرمست کند
پرامید و چست و باشرمست کند (۱)
(۳) ور کند سستمت حقیقت این بدان
هست تبدیل و نه تأویلمست آن
(۴) این برای گرم کردن آمدست
تا بگیرد ناامیدان را دودست
(۵) معنی قرآن ز قرآن پرس و بس
وز کسی آتش زدمست اندر هوس

(۱) شرح سبزواری دفتر پنجم صفحه ۳۹۵ حق بود تأویل یعنی این کلمه علیه ماشاء الله
کان آمد برای آنکه بیشتر کار کنی و بحق متوسل شوی در همه اسوره آنکه کج بفهمی و تنبیل
شوی چنانکه در اسر آن وزیر که بمصدر امور دانستی سباهله روانداشتی وجدی کردی الانصاف سن الایمان --

(۱) فِي أَمَامِ الذِّكْرِ قُرْبَانًا زَهِيدٌ صَبِيرٌ حَتَّىٰ لَهُ الذِّكْرُ الْمَجِيدُ

(۲) كَانَ عَيْنَ الرُّوحِ فَالذَّهْنُ إِذَا مَا فَدَى الْوَرْدَ غَدَى عَيْنًا كَذَا

إِنْ أَرَدْتَ الذَّهْنَ شَمَّ إِنْ أَرَدْتَ أَنْتَ شَمَّ الْوَرْدَ فَاللُّطْفَ وَجَدْتَ

وكتب لاتستوى الطاعة والمعصية جف القلم ولا تستوى الامانة والسرقة
جف القلم ولا يستوى الشكر والكفران جف القلم ان الله لا يضيع اجر المحسنين (۱)

(۳) هَكَذَا تَأْوِيلُ قَدْ جَفَّ الْقَلَمُ كَانَ تَحْرِيطًا عَلَى الشُّغْلِ الْأَهَمِّ

(۱) ای یا جبری کذا حدیث جف القلم (یعنی کُل شیء لقیته کتبه القلم فی اللوح المحفوظ و فرغ من الكتابة ولا یلزم من معنی هذا الحدیث الجبر فکما ان القلم کتب فی اللوح جمیع المقدرات کذا ایضاً کتب الطاعات لیست متساویة بالحسنات لانه اشار الی هذا المعنی و قال یعنی جف القلم و کتب لاتستوی الطاعة والمعصية --

(۱) پیش قرآن گشته قربانی و پست تا که عین روح او قرآن شدست

(۲) روغنی کو شد فدای گل بکل خواه روغن بوی کن خواهی تو گل

وهمچنین جف القلم یعنی جف القلم و کتب لاتستوی الطاعة والمعصية

ولا تستوی الامانة والسرقة جف القلم و لا يستوی الشکر والكفران

جف القلم ان الله لا یضیع اجر المحسنین

(۳) همچنین تأویل قد جف القلم بهر تحریضست و بر شغل أهم

(۱) شرح سبزواری دفتر پنجم صفحه ۳۹۵ قد جف القلم بما هو کائن الی يوم القيمة یعنی مقصود از این هم نه این است که قلم صنع نوشته است همه چیز را و تبدیل نمی شود پس سعی عبث است در استکمالات بلکه قلم نوشته است که هر عمل اثری لازم آست پس هر عمل که شد لازمش را قلم نوشت چنانکه خودش هم لازم بلزومی بود که اگر بگوئی پس محوسیثه و تبدیل که مفاد اسم شریف است که یاساحی السیئات و یاسبدل الحسنات و مسألہ کلا میست حبط و تکفیر و در قرآنت و عفو و شفاعت و مثل اینها چگونه می شود می گویم کما مر هر شیء وجه الله دارد و وجه النفس و محو و تبدیل و نحو اینها وجه النفس آنرا می گیرد و اما وجه الله آنرا محو و تبدیل و حبط و تکفیر نمی گیرد --

- (۱) بَعُدَ فِي أَمْرِ لَهُ خَطَّ الْقَلَمِ
لَأَقَهُ التَّأْيِيرُ مِنْهُ وَالْجِزَاءُ
- (۲) لَوْ مَشِيتَ أَعْوَجَا جَفَّ الْقَلَمُ
مُسْتَقِيمًا لَوْ أَتَيْتَ السَّعْدَ لَكَ
- (۳) وَإِذَا مَا تَسْرُقُ جَفَّ الْقَلَمُ
لَوْ شَرَبْتَ الْخَمْرَةَ جَفَّ الْقَلَمُ
- (۴) تَأْتِي بِالظُّلْمِ كَمِثْلِ مَنْ ظَلَمَ
تَأْتِي بِالْعَدْلِ لَكَ الْأَمْرُ أَنْتَظِمَ
- (۵) إِنْ أَنَا الشُّغْلُ لِي مِنْ يَدَيَا
لَا تَجِيءُكُمْ مَرَّةً لَا تَضْرَعُ
- (۶) بَلْ لَهُ الْمَعْنَى كَذَا جَفَّ الْقَلَمُ
كُلُّ شُغْلٍ .. مَا مِنْ الْعَبْدِ أَلَمَّ ..
.. حَسَنًا أَنَا وَأَنَا لَهُ سَاءُ ..
لَكَ جَاءَ أَعْوَجَا .. وَفَقَ الْقَدَمُ ..
جَاءَ .. وَالصَّفْوَ تَصِيرُ كَالْمَلِكِ ..
فَالْيَدَ صَارَ كَذَا جَفَّ الْقَلَمُ
ثُمَّلاً صَارَ بِهِ السُّكْرُ أَلَمَّ
مُدْبِرًا صِرْتَ بِكَ جَفَّ الْقَلَمُ
مُقْبِلًا عُدْتَ بِكَ جَفَّ الْقَلَمُ
خَرَجَ يَا بَلَّتْ أَنْتَ عِنْدِيَا
إِلَيَّ كُمْ مِنْ مَرَّةٍ لَا تَجْزَعُ
لَيْسَ عِنْدِي وَاحِدًا مَا أَنْ أَلَمَّ

لایق آن هست تأثیر و جزا
راستی آری سعادت آیدت
باده نوشی مست شد جف القلم
عدل آری بر خوری جف القلم
پیش من چندین میا چندین مرار
نیست یکسان پیش من عدل و ستم

(۱) پس قلم بنوشت که هر کار را
(۲) کثر روی جف القلم کثر آیدت
(۳) چون بدزدی دست شد جف القلم
(۴) ظلم آری مدبری جف القلم
(۵) گرز دست من برون رفتست کار
(۶) بلکه معنی آن بود جف القلم

- (۱) عَدْلٌ أَوْ ظَلَمٌ وَفَرْقًا مُتَّسِعٌ
 أَنَا فَرْقًا لِلْقَبِيحِ وَالْأَشَدِّ
 (۲) لَوْ أَزْدَتْ ذَرَّةً مِنْ أَدَبٍ
 (۳) لَمْ فَضَّلُ الرَّبُّ فِيهَا وَلَكَّا
 كَرَمًا وَالذَّرَّةُ مِنْهَا الْقَدَمُ
 (۴) فَمَلِيكَ لَيْسَ مِنْ فَرْقٍ أَمَامَ
 (۵) طَلِبٍ أَوْ عَادِلًا كَانَ فَمَنْ
 وَالَّذِي فِي جَدِّهِ الطَّعْنُ ضَرْبُ
 (۶) لَيْسَ مِنْ فَرْقٍ كِلَا الْإِثْنَيْنِ ذِينَ
 لَيْسَ مَلِكًا وَالتَّرَابُ الْعَكِرُ
- أَنَا بَيْنَ الشَّرِّ وَالْخَيْرِ أَضَعُ
 قُبْحًا أَيْضًا أَضَعُ دَوْمًا يَجْدُ
 مِنْكَ مِنْ حَبِّ لَكَ مُنْتَخَبِ
 وَزَنَ تِلْكَ الذَّرَّةُ زَادَ يَكَا (۱)
 خَارِجًا خَلَّتْ كَطَوْدٍ بِالْعِظَمِ
 تَخْتِهِ مَا يَتَيْنَ مَنْ ظُلْمًا مُدَامَ
 رَجَفَ مِنْ خَوْفٍ رَدِّ لَهُ عَنْ
 .. وَالْإِلَى الْقَدَحِ بِهِ الْعَمَرُ ذَهَبُ..
 وَاحِدًا كَانَا مَعًا زَيْنٌ وَشَيْنٌ
 مِنْ عَلَى الرَّأْسِ لَهُ يُنْتَشِرُ

(۱) علی فحوی من جاء بالحسنة فله عشر امثالها --

- (۱) فرق بنهادم میان خیر و شر
 (۲) ذره گردرتو افزونی ادب
 (۳) قدر آن ذره ترا افزون دهد
 (۴) پادشاهی که به پیش تخت او
 (۵) آنکه می لرزد زیرم رد او
 (۶) فرق نبود هردو یک باشد برش
- فرق بنهادم زید هم از بتر
 باشد از یارت بداند فضل رب
 ذره چون کوهی قدم بیرون نهد
 فرق نبود از اسیر و ظلم جو
 و آنکه طعنه می زند بر جد او
 شاه نبود خاک تیره بر سرش

- (۱) لَوْ لَكَ الْجُهْدُ يَزِيدُ ذَرَّةً فَيَمِيزَانِ الْإِلَهَ قُدْرَةً
 (۲) فِي أَمَامِ ذِي الْمُلُوكِ لَوْ مُدَامَ بِكَ نَزْعُ الرُّوحِ يَأْتِي وَالْحِمَامَ^(۱)
 هِيَ مِنْ عُنْدِ لَكَ كَالشَّمْسِ بَانَ
 (۳) قَوْلُ نَمَامٍ بِكَ قَالَ الْقَبِيحُ
 (۴) كَانَ وَالْخِدْمَةُ أَغْوَامًا أَضَاعَ
 وَالسَّمِيعَ وَالْبَصِيرَ قَوْلُ مَنْ
 (۵) كُلُّ مَنْ قَدْ نَمَ مِنْهُ أَيْسُوا
 (۶) هُمْ أَزَادُوا الْقَيْدَ كَمْ قَالُوا الْجَفَا
 لَمَّا أَتَوْا وَالتَّمَسُّوا
 لِمَلِكٍ عِنْدَنَا أَنْ ذَا الْوَفَا

(۱) كانه يقول اذا زاد سعيك في الطريق الالهى بمقدار ذرة يكون موزونا بميزان عدله تعالى حسب قوله ان الله لا يضيع اجر المحسنين وانت تعالج بروحك امام سلاطين الدنيا وتخدمهم بالجد وهم لا يفرقون بين الامانة والخيانة ولا بين الحسن والقبيح —

- (۱) ذره‌ای گر جهد تو افزون شود
 (۲) پیش این شاهان همواره جان کنی
 (۳) گفت غمازی که بد گوید ترا
 (۴) پیش شاه‌ی که سمیع‌ست و بصیر
 (۵) جمله غمازان از او آیس شوند
 (۶) بس جفا گویند شه را پیش ما
 در ترازوی خدا موزون شود
 ببخیر ایشان ز عذر و روشنی
 ضائع آرد خدمت را سالها
 بچش غمازان نباشد جای گیر
 سوی ما آیند و افزایند بند
 که برو جف القلم کم کن وفا

- (۱) اَخْلَى وَامْضِ فِيهِ جَفَّ الْقَلَمُ
 ذَامَتِي كَانَ الْجَفَاءُ بِالْمَشِيلِ
 (۲) بَلْ جَفَاءٌ لِلْجَفَاءِ جَفَّ الْقَلَمُ
 لِلْوَفَاءِ ذَلِكَ أَيْضًا وَفَا
 (۳) يُوجَدُ الْعَفْوُ وَلَكِنَّ السَّنَا
 لِيَصِيرَ الْوَجْهَ لِلْعَبْدِ الْبَقِيقِ
 (۴) هَبْكَ أَنْ اللَّصَّ بِالْعَفْوِ وَجَدَ
 فَمَتَى الْخَازِنَ لِلْمَخْزَنِ كَانَ
 (۵) يَا أَمِينَ الدِّينِ مَنْ لِلدَّبِّ قَدْ
 رَحْمَةً إِيَّتِي فَمِنْ وَصَفِ الْأُمَا
 (۶) وَلَوْ ابْنُ الْمَلِكِ آتَا عَلَيْهِ
 هُوَ مِنْهُ الرَّأْسَ إِذِرَ عَنْ بَدَنٍ
- وَمَتَى مَعْنَى بِهِ جَفَّ الْقَلَمُ
 لِلْوَفَاءِ أَوْ لَهُ كَانَ الْعَدِيلُ
 كَتَبَ أَيْضًا كَمَا جَفَّ الْقَلَمُ
 كَتَبَ.. لَيْسَ الْوَفَاءُ كَالْجَفَاءِ..
 لِلرَّجَاءِ أَيْنَ كَانَ وَالْمُنَى
 بِالصَّلَاحِ الْأَيْضُ وَالْمُؤْتَلَقُ
 مَخْلَصًا لِلرُّوحِ فِي جُهْدٍ وَجَدَ
 وَالْوَزِيرَ جَلَّ شَأْنًا وَمَكَانَ
 نِسْبَ الْجِلْفِ لِسَعْدٍ وَاجَدَ
 نَهْ ذُو تَاجٍ وَجَنَاشِ سَلَامًا
 خَرَجَ وَالْخَائِنَ صَارَ لَدِينَهُ
 بَائِنًا كَانَ.. وَبِالْقَطْعِ اقْتَرَنَ..

کی جفاها با وفا یکسان بود
 وان وفارا هم وفا جف القلم
 که بود بنده ز تقوی رو سپید
 کی وزیر و خازن مخزن شود
 کز امانت رست هرتاج و لوا
 آن سرش از تن بدان باین شود

(۱) معنی جف القلم کی آن بود
 (۲) بل جفا را هم جفا جف القلم
 (۳) عفو باشد لیک کوفر امید
 (۴) دزد را گر عفو باشد جان برد
 (۵) ای امین الدین ربانی بیا
 (۶) پور سلطان گر برو خائن شود

- (۱) لَوُ غُلَامٌ هِنْدُوِيٌّ بِالْوَفَاءِ
 (۲) لَهُ دَوْمًا ضَرَبَتْ مَنْ ذَا الْغُلَامِ
 بِالْوَفَا أَلْفُ رِضًا قَدْ كَانَ فِي
 (۳) وَإِذَا فَوْقَ فَمِ الْكَلْبِ وَهَبَ
 وَإِذَا مَا الْأَسَدَ كَانَ الظَّفَرُ
 (۴) غَيْرُ لَصٍّ كَمْ هُوَ بِالْخِدْمَةِ
 (۵) قَلَعَ أَصْلَ الْجَفَاءِ فِي الْفَرِيقِ
 مَنْ هُوَ قَدْ لَمِبَ صِدْقًا لِأَنَّ
 (۶) خَفَّ نَحْوَ التَّوْبَةِ أَوْ مِثْلٍ مَنْ
 سَوَّدُوا بِالصَّبْرِ مِنْهُمْ وَالْوَفَا
- قَدْ أَتَى الدَّوْلَةَ يَاطَالُ الْبَقَاءُ
 فَلَوْ الْكَلْبُ عَلَى الْبَابِ أَقَامَ
 قَلْبِ رَبِّ الْبَيْتِ مِنْهُ الْمُصْطَفَى
 قُبْلَةً كَمْ مَسَحَ الرَّأْسَ وَحَبَ
 لَهُ أُعْطِيَ وَبِهِ الْقَوَزُ أَقَرُ
 قَدْ أَتَى الصِّدْقُ لَهُ بِالْمَرَّةِ
 كَفُضِّلَ ذَلِكَ قَطَاعِ الطَّرِيقِ
 كَرِجَالِ عَشْرَةِ عِلْمًا وَفَنُ
 سَجَرُوا فِرْعَوْنَ وَالْوَجْهَ عَلَنُ
 وَلَهُ جَرُوا دَمَارًا وَجَفَا

دولت اورا میزند طال بقا
 دردل سالار اورا صد صفاست
 گریود شیری چه پیروزش دهد
 صدق او بیخ جفا را برکند
 زانکه ده سرده بسوی توبه تاخت
 روسیه کردند از صبر و وفا

(۱) ورغلاسی هندوی آرد وفا
 (۲) چه غلام ار بردری سگ باوفاست
 (۳) زین چو سگ را بوسه برپوزش دهد
 (۴) جز مگر دزدی که خدستها کند
 (۵) چون فضیل رهنی کوراست باخت
 (۶) وانچنان که ساحران فرعون را

(۱) يَدُهُمَ وَالرَّجُلَ فِي جُرْمِ الْقَوْدِ مَنَحُوا فِي مِائَةِ عَامٍ يَجْدُ
 (۲) أَأَيْنَ هَذِي الطَّاعَةُ صَارَتْ فَأَنْتَ مَنْ كَذَبَا خَمْسِينَ عَامًا قَدْ عَدَّتْ
 فَمَتَى مِنْ مِثْلِ ذَا الصِّدْقِ لَكَا بِالْيَدِ جِئْتَ وَهَلْ لَمْ يَكَا

فی بیان حکایت ذاک الدرویش اللذی رأى فی بلدة هری غلمان خراسان راکبین علی خیل عربیة وعلیهم اقبیة ذهبیة وتیجان مرصعة وغیر ذلک من انواع الزینة سئل ای سلاطین وأی امراء هؤلاء فقالوا له لیس هؤلاء بامراء بل هم غلمان عمید خراسان فوجه الوجه الی السماء وقال یارب تعلم قریبة الغلمان من عمید خراسان وهناك یقولون للمستوفی بالعربیة عمید

(۳) ذَلِكَ الْوَاحِدُ مَعْدُومُ الْأَدَبِ فِي هَرَاتٍ لِلْكَبِيرِ ذِي الرَّتَبِ
 (۴) نَظَرَ يَمْضِي غُلَامٌ ذَا نِطَاقٍ ذَهَبِي تَوْبُهُ الْأَطْلَسُ رَاقٍ
 وَجَهَ وَجْهَهُ نَحْوَ الْقِبْلَةِ لِلدُّعَاءِ وَلَكُمْ مِنْ قَوْلَةٍ

(۱) فی بلاد الروم یقال له دفتردار وفی بلاد الفرس عماد الملک —

(۱) دست و پا دادند در جرم وقود آن بصد ساله عبادت کی شود

(۲) تو که پنجه سال خدمت کرده کی چنین صدقی بدست آورده

حکایت آن درویش که در هرا غلامان عمید خراسان را آراسته دید و براسبان تازی باقباهای زربفت وکلاههای معرق وغیر آن پرسید که اینها کدامین امیرانند وچه شاهانند گفتن او را که اینها امیران نیستند اینها غلامان عمید خراسانند رو بآسمان کرد که ای خدا غلام پروردن از عمید بیاموز آنجارا مستوفی عمید گویند

(۳) آن یکی گستاخ بود اندر هری چون بدیدی آن غلام مهتری

(۴) جامه اطلس کمر زرین روان روی کردی سوی قبله آسمان

- (۱) قَالَ يَا اللَّهُ مِنْ ذَا السَّيِّدِ
لَمَهُ مَا أَنْتَ تَعَلَّمْتَ بِأَنْ
(۲) فَتَعَلَّمْ رَبِّيَا لِلْعَبْدِ أَنْ
(۳) مَنْ هُوَ مُخْتَارُنَا فِي الْبَلَدَةِ
مِنْ هَوَاءٍ فِي الشِّتَا كَمْ رَجَفَا
(۴) اِنْبِسَاطًا فَعَلَ مِنْ نَفْسِهِ
(۵) أَظْهَرَ مِنْ غِلْظَةٍ فِيهِ اعْتَمَدَ
أَنْ نَدِيمَ الْحَقِّ أَهْلَ الْمَعْرِفَةِ
(۶) لَوْ نَدِيمُ الْمَلِكِ خَلَّى الْأَدَبِ
(۷) لَمْ تَجِدْ لَا تَفْعَلِ الْحَقُّ وَهَبْ
أَحَدٌ لَوْ مَنَحَ التَّاجَ مَنَحَ
- صَاحِبِ الْمَنْ وَرَبِّ السُّودِ
عَبْدَكَ تَرَعَى لِلْطَفِ وَلِمَنْ
تُطْعِمَ مِنْ ذَا الرَّئِيسِ ذِي الْمَنْ
كَانَ مُحْتَاجًا قَلِيلَ الْعِدَّةِ
عَارِيًا زَادَ سَقَامًا وَجَفَا
عَرِيَ الْجُرْأَةِ وَفَقَ حِسِّهِ
أَلْفَ أَلْفِ هَبَةٍ فِيهِ وَجَدَ
هُوَ كَانَ .. الْحَقُّ فِي ذَا عَرَفَةِ ..
حَيْثُ أَنْتَ السَّنَدُ فِي ذِي الرُّتَبِ
خِضْرًا الْخِضْرُ أَجَلٌ وَأَحَبُّ
هُوَ رَأْسًا لَكَ .. بِالذَّبِّ سَمَحَ ..

چون نیاموزی تو بنده داشتن
زین رئیس و اختیار شهر ما
در زمستان لرز لرزان از هوا
جرأنی بنمود او از لمتری
که ندیم حق شد اصل معرفت
تو ممکن چون تو نداری آن سند
گر کسی تاجی دهد او داده سر

(۱) کای خدا زین خواجه صاحب منن
(۲) بنده پروردن بیاموز ای خدا
(۳) بود محتاج و برهنه و بی نوا
(۴) انبساطی کرد آن از خود بری
(۵) اعتمادش بر هزاران سوهبت
(۶) گر ندیم شاه گستاخی کند
(۷) حق میان داد و میان به از کمر

- (۱) دَامَ ذَا حَتَّى الْمَلِكُ اتَّهَمَا
حَسَبَ وَالرَّجُلَ مِنْهُ وَالْيَدَا
(۲) وَالْعَبِيدَ تِلْكَ أَيْضًا بِالْأَثَرِ
(۳) مِنْ دَفِينٍ عَنِّي سَيِّدُكُمْ
يَا لَيْثَامُ لِي قُولُوا وَإِذَا
(۴) وَاللِّسَانَ لَكُمْ وَالْحَلْقَ حَالِ
جَعَلَ عَذْبَ لَيْلًا وَنَهَارِ
(۵) إِرْبَا قَطَّعَهُمْ كَمْ زَجَرَا
عِنْدَهُ لِلْسَّيِّدِ السِّرِّ لِأَنَّ
(۶) هَاتِفُ قَالَ لَهُ فِي نَوْمِهِ
ذِي الْعُبُودِيَّةِ أَيْضًا زَمَنَا
- ذَلِكَ السَّيِّدَ يَوْمًا مُنْجِرِمًا
قَيَّدَ.. رَامَ الْحِمَامَ وَالرَّدَى ..
قَيَّدَ أَنَّ عَجَلًا مَا قَدْ سَتَرَ
إِظْهِرُوا السِّرَّ الْكَمِينَ عِنْدَكُمْ
لَمْ تَقُولُوا لِي أَوْلِيَكُمْ أَذَى
أَقْطَعُ مُدَّةَ شَهْرٍ فِي وَبَالِ
لَهُمْ ضَغْطًا وَسُقْمًا وَاضْطِرَارًا
لَهُ عَبْدٌ وَاحِدٌ مَا ذَكَرَا
ذَا اهْتِمَامٍ كَانَ فِي صُنْعٍ وَفَنٍ
يَا كَبِيرُ وَزَعِيمُ قَوْمِهِ
لِي تَعْلَمَ وَأَتِ مِثِّي حَسَنًا

متهم کرد و به بستش دست و پا
که دفینه خواجه بنمائید زود
ورنه برم از شما حلق و لسان
روز و شب اشکنجه و افشار و درد
راز خواجه و انگفت از اهتمام
بنده بودن هم بیاموز و بیا

(۱) تا یکی روزی که شاه آن خواجه را
(۲) آن غلامان را شکنجه می نمود
(۳) سراو با من بگوئید ای خسان
(۴) مدت یکماه شان تعذیب کرد
(۵) پاره پاره کردشان و یکک غلام
(۶) گفتش اندر خواب هاتف کی کیا

- (۱) يَا مَنْ الْفَرَوِ لِكُلِّ يُوسُفِ
لَوْ لَكَ ذَنْبُكَ أَنَا قَطْعًا
(۲) ذَاكَ مَنْ تَنْسُجُ كُلَّ سَنَةٍ
إِلْبَسَ اقْنَعِ هُوَ خَيْرُ حُلَّةِ
(۳) نَفْسًا فِي نَفْسٍ هَذَا الْفُصْصُ
فِعْلُكَ كَانَ وَفِيكَ قَدْ أَلَمَّ
(۴) فَلَنَا السُّنَّةُ يَا ذَا مِنْ رَشَدٍ
حَسَنًا وَالسَّيِّئُ أَيْضًا غَدَى
(۵) جِدِّ وَاصِحِ فَسَلِيمَانُ هُنَا
مَا تَدُومُ سَيْفُهُ مَاضِي الشَّبَا
(۶) إِذْ يَعُودُ الْمَلِكُ الْأَمْنِ وَجَدَ
- قَطَعَ .. الذَّنْبَ بِخُلُقٍ يَثْقَى ..
ذَلِكَ مِنْ نَفْسِكَ اعْلَمْ وَقَعًا
ذَلِكَ مَنْ تَزْرَعُ كُلَّ سَنَةٍ
كُلَّ .. وَعَدَّ لَكَ خَيْرَ نِعْمَةٍ ..
بِكَ وَالْأَلَامُ .. مَا عَمَّ وَخَصَّ ..
وَبِذَا الْمَعْنَى أَتَى جَفَّ الْقَلَمُ
مَا انْتَنَتْ وَالْحَسَنُ كَانَ أَبَدَ
سَيِّئًا فِي مِثْلِ مَا مِنْهُ بَدَى
حَيُّ الشَّيْطَانُ أَنْتَ فِي الدُّنَا
أَبَدًا وَالْحَدُّ مِنْهُ مَا نَبَا
لَهُ مِنْ سَيْفٍ وَلَا خَوْفٍ أَبَدَ

گر بدرت گریخت آن از خویش دان
زان که می کاری همه ساله بنوش
این بود معنی قد جف القلم
نیک را نیکی بود بد راست بد
تا تو دیوی تیغ او برنده است
از سلیمان ایمن و از خوف رست

(۱) ای دریده پوستین یوسفان
(۲) زان که می بافی همه ساله بیوش
(۳) فعل تست این غصه های دسیدم
(۴) که نگردد سنت ما از رشد
(۵) دارکن هین که سلیمان زنده است
(۶) چون فرشته گشت از تیغ ایمن ست

- (۱) مِنْ سُلَيْمَانَ لَهُ الْخَوْفُ أَبَدٌ
 كَانَ خَضَمًا وَلَهُ الْأَمْنُ وَلَا
 (۲) حُكْمُهُ فِي ابْلِيسَ كَانَ لَا الْمَلَكُ
 (۳) خَلَّى هَذَا الْجَبْرَ عَنْكَ مَا أَحَدٌ
 كَيْ يَهَذَا سِرِّ الْجَبْرِ حِينَ
 (۴) خَلَّى عَنْكَ جَبْرَ ذِيكَ الْفَرِيقِ
 كَيْ عَنْ الْجَبْرِ الَّذِي كَالرُّوحِ كَانَ
- مَا أَتَى فَهُوَ لِابْلِيسَ بَعْدَ
 غَيْرُهُ قَدْ كَانَ فِي هَذَا الْمَلَأُ
 فِي الثَّرَابِ الْجُهْدُ لَا فَوْقَ الْفَلَاحِ
 فِيهِ شَيْئًا وَجَدَ الْخَلْوُ يُعَدُّ (۱)
 تَعْلَمُ وَالْمُضْمَرُ مِنْكَ يَبِينُ
 مَنْ هُوَ الْبَطَّالُ لَا يَنْدِرِي الطَّرِيقُ
 تَعْلَمُ تَدْرِي بِمَا لِلْغَيْرِ بَانَ

(۱) ای اترك جبر البطالين فالجبر المأسور له الجبر المذسوم وهو جبر الجبرية فانهم ينفون الاختيار من الانسان وخذا لجبر الممدوح وهو الجبر الاوسط مختار اهل السنة مشهور عند الانبياء والاولياء فانهم يقولون الجزء الاختياري المسمى بالكسب عبارة عن طلب الاعيان الثابتة في الحضرة العلمية حسب ما تقتضي ذواتها من سعادة وشقاوة —

- (۱) از سليمان هيچ اورا خوف نيست
 (۲) حكم او بر ديو باشد ني ملك
 (۳) ترك كن اين جبر را كه بس تهى ست
 (۴) ترك كن اين جبر جمع تنبلان
- دشمن ديوست و ازوى ايمنى ست
 رنج در خاكست نى فوق فللك
 تا بدانى سر سر جبر چيست
 نا خبر يابى از آن جبر چو جان (۱)

(۱) شرح سبزواری دفتر پنجم صفحه ۳۹۶ جبر چو جان گذشت كه فناء خلق و قاهریت حق و مسح در افعال خلق و طمس در صفاتشان و محقق در ذواتشان حق است و عنت الوجوه للحی القيوم و هو القاهر فوق عباده و اما جبری كه در وجود سباین باشد و يكى ديگريرا بكار بدارد باطل است توحيد افعال را بايد از توحيد ذات رسيد و در حكمت و سبزان مستقيم محقق است كه اوثق براهين طريق لمى است —

- (۱) أَتُرِكَ الْمَعْشُوقَ تَغْدُو الْعَاشِقًا
 (۲) كُنْتَ دَوْمًا وَالْجَمِيلَ أَنْتَ مَنْ
 كَمْ إِلَى الْقَوْلِ لَكَ الْمُشْتَرِيَا
 (۳) فِي الْحُضُورِ هَبْ هُمْ الرَّاسَ لِنَا
 (۴) ذَهَبَ فِي حُبِّهِمْ أَنْتَ الْحَسَدَ
 فَعَلَى الْأَشْيَاءِ هَلْ كَانَ أَحَدَ
 (۵) يَا قَلِيلَ الْأَدَبِ التَّعْلِيمُ كَانَ
 (۶) مِثْلَ نَقْشِ زَانٍ مِنْ فَوْقِ الْحَجَرِ
 فَلَهَا كَالنَّقْشِ فِي جِزْمِ الْحَجَرِ
 (۷) نَفْسَكَ مَعَكَ وَتَلْمِيزًا يَجِدُ
- أَنْتَ كُنْ يَا مَنْ ظَنَنْتَ الْفَائِقَا
 بِالسُّكُوتِ هُوَ فَاقَ الدَّلِيلَ جَنَّ
 تَطْلُبُ .. الْغَيْرُ بِكَ مُزْدَرِيَا ..
 حَرِّكُوا طَوْعًا وَلَكِنْ دَهْرُكََا
 قُلْتَ لِي لَا تَمْسِكْ أَتْرُكُهُ أَبَدَ
 غِبْطَةً أَظْهَرَ أَوْ أَبْدَى حَسَدَ
 لِلْأَخْسَاءِ الدَّمِيمِ وَالْمُهَانَ
 نَفْسَكَ عَلِّمْ لِعِشْقِي وَنَظَرَ
 كَانَ ذَلِكَ وَبِهِ تَلْقَى الظَّفَرَ
 لِلْوَفَاءِ غَيْرَهَا الْفَانِي يُعَدُّ

ای گمان برده که خوب و فائقی
 گفت خود را چند جوئی مشتری
 رفت در سودای ایشان دهر تو
 چه حسد آرد کسی بر فوت هیچ
 همچو نقش خوب کردن بر کلوخ
 کاین بود کالنقش فی جرم الحجر
 غیر فانی شد کجا جوئی کجا

(۱) ترک معشوقی کن و کن عاشقی
 (۲) ای که در معنی زشب خامش تری
 (۳) سر بجنبانند پیشت بهر تو
 (۴) تو مرا گوئی حسد اندر بییچ
 (۵) هست تعلیم خسان ای چشم شوخ
 (۶) خویش را تعلیم کن عشق و نظر
 (۷) نفس تو با تست شاگرد وفا

- (۱) أَأَيْنَ لَا أَيْنَ تُرِيدُ غَيْرَهَا
نَفْسَكَ مَنْ مَعَكَ أَخْلَيْتَهَا
(۲) وَإِذَاكَ عَدَنٍ إِنْ يَتَّصِلُ
إِصْحَاحِ قُلْ مَا تَقْدُرُ لَا تَحْذَرُ
(۳) أَمْرُ قُلْ مِنْ ذَا أَتَى مِنْهُ بِأَنْ
أَبْدَأَ مَا نَقَصَ الْبَحْرُ الْخِضَمُ
(۴) انْصِتُوا يَعْنِي بِأَنْ مَا ثَكَا
حَيْثُ أَنْ شَفَقَ الْبَاغِ الْيَبَسُ
(۵) إِلَيَّ عَلَيْكَ الْغَيْرَةُ تَأْتِي بِأَنْ
وَعَلَيْكَ ضَحِكُوا لَيْسُوا هُمْ
- أَنْتَ لَوْ تَجْعَلُ حَبِيراً ذَا نُهْيُ
فِي قَبِيحِ الْخُلُقِ خَلَيْتَهَا
قَلْبُكَ عَنْ كُلِّ شَيْءٍ يَنْفَصِلُ
مِنْ خُلُوقِ مُلَيَّ بِالْدَّرِ
أَيُّهَا الصَّادِقُ ذُو الْخُلُقِ الْحَسَنِ
ذَا وَ قُلْ بِالْمَوْجِ عَبَّ وَ ارْتَطَمَ
لَا تَضَعُ فِي غَيْرِ مَا كَانَ لَكَ
وَجَدْتَ .. وَالرَّيُّ عَزَّ مُلْتَمَسٌ .. (۱)
يَقْفُونَ عِنْدَكَ كُلَّ زَمَنٍ
عَاشِقِينَ .. الْوَزْنُ قُلْ لَهُمْ ..

(۱) اشاره الى الاية - واذا قرء القرآن فاستمعوا له وانصتوا لعلكم ترحمون -

خویش را بد خو و خالی می کنی
هین بگو مهراس از خالی شدن
کم نخواهد شد بگو دریاست این
هین تلف کم کن لب خشک است باغ
بر تو می خندند عاشق نیستند

(۱) تا کنی سر غیر را حبر و سنی
(۲) متصل چون شد دلت با آن عدن
(۳) امر قل زین آیدش کای راستین
(۴) انصتوا یعنی که آبت را بلاغ
(۵) غیرتم آید که پیشست بیستند

- (۱) عاشقُوكَ خَلَفَ سِتْرَ لِّلْكَرَمِ نَفْسًا فِي نَفْسٍ قَيْدَ الْأَلَمِ
- (۲) لَكَ دَوْمًا صَحْبُوا فَأَعِشِقْ لِمَنْ عَالِمَ الْغَيْبِ هُمْ لُطْفًا وَمَنْ
- عَشِقُوا عَشَاقَ أَيَّامٍ تُعَدُّ خَمْسَةً لَا تَطْلُبُ أَتْرَكُهَا أَبَدُ
- (۳) فِي الطَّرِيقِ لِلْعَوَامِ كَمْ تَضَعُ لَكَ تَصْدِيرًا بِهِ زِدْتَ وَلَعُ
- قَدْ جَرَحْتَ الْقَدَمَ مِنْكَ الْمَرَامِ مَا وَصَلْتَ أَبَدًا حَتَّى الْجَمَامِ
- (۴) فَبِوَقْتِ الصِّحَّةِ الْكُلِّ الصَّدِيقُ لَكَ جَاءُوا وَهُمْ نِعَمَ الرَّفِيقُ
- وَبِوَقْتِ الْغَمِّ وَالْحُزَنِ فَمَنْ مَا سِوَى الْحَقِّ لَكَ الْإِلْفُ الْحَسَنُ
- (۵) وَجَعُ الْعَيْنِ مَعَ الْيَسَنِ إِذَا عَرَسَ فَيْكَ وَأَلْحَى بِالْأَذَى
- يَدُكَ هَلْ أَحَدٌ قَدْ مَسَكَ غَيْرُ مَنْ فِي الشِّدَّةِ الْعَوْنُ لَكَ
- (۶) فَإِذَا ذَاكَ السَّقَامَ وَالْوَجَعَ إِذْ كَرَّ مِثْلَ أَيَّازٍ فِي الْجَزَعِ
- وَمِنْ الْفُرِّوْ اعْتِبَارًا إِمْسِكَ غَيْرُهُ بِالْمَرَّةِ أَنْتَ أَتْرَكِ

بهر تو نعره زنان بین دسبدم
عاشقان پنج روزه کم تراش
گام خستی بر نیامد هیچ کام
وقت درد و غم بجز حق کو الیف
دست تو گیرد بجز فریاد رس
چون ایاز از پوستین گیر اعتبار

(۱) عاشقانت در پس پرده کرم
(۲) عاشق آن عاشقان غیب باش
(۳) چند هنگامه نهی بر راه عام
(۴) وقت صحت جمله یارند و حریف
(۵) وقت درد چشم و دندان هیچ کس
(۶) پس همان درد و مرض را یاد یار

(۱) إِنَّ تِلْكَ الْحَالَةَ لِلْأَلَمِ فَيْكَ مَا أَبْدَيْتَهُ مِنْ سَقَمٍ
كَانَتْ الْفَرَوُ اللَّذِي دَوَمًا أَيَّازُ مَسَكَ بِالْيَدِ مِنْ غَيْرِ احْتِرَازٍ^(۱)

فی بیان ماقیل بعد جواب ذلك الکافر الجبری من السنی فان السنی دعاه للاسلام وترك اعتقاده بالجبر و بیان طول المباحثه من الطرفين لان ماده الاشکال والجواب لانتقطع الا بالعشق الحقیقی فان العشق الحقیقی لاتبقی معه رغبه ذاك الجواب وذاك العشق فضل الله یؤتیه من یشاء

(۲) بِالْجَوَابِ الْكَافِرُ الْجَبْرِيُّ قَدْ شَرَعَ طَوْرًا بِأَنَّ مِنْ غَيْرِ حَذِّ
ذَلِكَ الْمَرْءُ الَّذِي الْمِنْطِيقُ كَانَ حَائِرًا صَارَ لَهُ أَغْبَى الْلِسَانِ
(۳) لَكِنْ إِنْ قُلْتَ الْجَوَابَ وَالسُّؤَالَ ذَاكَ كَلَّا أَنَا عَنْ هَذَا الْمَقَالَ

(۱) كانه يقول يامن ظن الناس له معينين تمس واحفظ حال ذاك الوجع في خاطرك وكما اخذ اياز العبرة من فروه وفعله انت خذ العبرة لك من وجعك ومرضك فان اياز مسك الفرو والعقل بيده واعتبر بهما انت ايضاً انظر في حال صحتك ومرضك ولا تبعد عنه وتقرب اليه كما ان اياز لم ينس زمان لبسه الفرو والنعل -

(۱) پوستین آن حالت درد توست که گرفته ست آن اياز آن را بدست

پس جواب گفتن آن کافر جبری آن سنی را که باسلامش دعوت می کرد و بترك اعتقاد جبرش دعوت می کرد و دراز شدن مناظره از طرفین که ماده اشکال و جواب نبرد الا عشق حقیقی که او را پروای آن نماند ذلك فضل الله یؤتیه من یشاء

(۲) کافر جبری جواب آغاز کرد که از آن حیران شد آن منطیق مرد
(۳) لیکه گر من آن جوابات و سئوال جمله واگویم بمانم زین مقال

- (۱) قاصراً کُنتُ لِأَنَّ كَانَتْ لَنَا
شَأْتِ الْأَقْوَالِ تِلْكَ وَالنُّهْيُ
(۲) يَا عَتْلُ نَحْنُ قَدْ قُلْنَا الْقَلِيلُ
هَآ هُوَ الْقَانُونُ لِلْكَالِ ظَهَرَ
(۳) هَكَذَا الْبَحْثُ إِلَى حَشْرِ الْبَشَرِ
(۴) لَوْ هُمْ قَدْ عَجَزُوا عَنْ دَفْعِ مَنْ
لَهُمُ الْمَذْهَبُ عَنْ مَدِّ النَّظَرِ
(۵) إِذْ هُمْ الْمَخْلَصُ مَا كَانَ لَهُمْ
تَقَرُّوا مِنْ ذَا الطَّرِيقِ الْمُهْلِكِ
(۶) حَيْثُ مَقْضِيًّا غَدَى هَذَا التَّمَطُّ
فَلَهُمْ كَمْ مِنْ دَلِيلٍ فِي النَّظَرِ
- نَحْنُ أَقْوَالُ تَرُوقُ لِنَشْنَا
لَكَ خَيْرًا يَفْهَمُ الْإِيَّ لَهَا
لَكَ مِنْ ذَا الْبَحْثِ وَالْعِلْمِ الْجَلِيلِ
مِنْ قَلِيلٍ وَآبَانَ مَا اسْتَتَرَ
بَيْنَ أَهْلِ الْجَبْرِ مَعَ أَهْلِ الْقَدَرِ
خَصْمَهُمْ كَانَ لَهُ دَانُوا عَلَنُ
وَقَعَ بَطْلَانُهُ مِنْهُمْ ظَهَرَ
عَنْ جَوَابٍ فَإِذَا لَا بُدَّ لَهُمْ
.. وَالْيَابِ الْوَعْرِ مَنْ لَمْ يُسَلِّكِ ..
دَائِمًا .. بَانَ صَحِيحًا ذَا الْغَلَطِ ..
مَنْحَ نَمَاهُ .. رَسْمًا وَ أَثَرِ ..

که بدان فهم تو به یابد نشان
اندکی پیدا شود قانون کل
در میان جبری و اهل قدر
مذهب ایشان برافتادی ز پیش
پس رسیدندی از آن راه یباب
می دهدشان از دلایل پرورش

(۱) زان مهتر گفتنیها هست آن
(۲) اندکی گفتیم زان بحث ای عتل
(۳) همچنین بحث ست تا حشر بشر
(۴) گر فروماندی زدفع خصم خویش
(۵) چون برون شوشان نه بودی در جواب
(۶) چونکه مقضی بد دایم آن روش

- (۱) کَني بِاشْكَالٍ مِنَ الْخَصْمِ أَبَدٌ
 کَني مِنَ الْإِقْبَالِ لِلْخَصْمِ يَصِيرُ
 (۲) کَني بِذَا سَبْعُونَ وَاثْنَانِ اللَّتِي
 فِي الدُّنَا تَبْقَى إِلَى يَوْمِ الْقِيَامِ
 (۳) حَيْثُ دُنْيَا الظُّلْمَةِ وَالْعَيْبِ ذِي
 فَإِدَا لِلْظِّلِّ أَرْضٌ لَزِمَا
 (۴) هَذِهِ السَّبْعُونَ وَاثْنَانِ بَقَتْ
 وَإِلَى الْمُبْتَدِعِ قِيلُ وَقَالَ
 (۵) عِزَّةُ الْمَخْزَنِ كَانَتْ فِي الثَّمَنِ
- لَا يَكُونُ الْمُلْزَمُ قَهْرًا يُرَدُّ
 فِي حِجَابٍ .. لَهُ لَا يَبْدُو السَّيَرُ ..
 مِلَّةٌ كَانَتْ يَقِيدُ الْفِرْقَةَ
 بِاخْتِلَافٍ لَا تَمِيلُ لِلدُّوْنِ
 قَدْ غَدَتْ لَأَقْلَامُهَا الْوَصْفُ الْبَدِي
 تُوجَدُ .. فَلَا أَرْضُ تَهْوَى الظُّلْمَا ..
 لِلْمَعَادِ أَبَدًا مَا اتَّفَقَتْ
 لَيْسَ يَأْتِي نَاقِصًا فِي .. أَيِّ حَالٍ ..
 أَنَّ كَثِيرًا فَوْقَهُ كُلُّ زَمَنٍ

- (۱) تا نگردد ملزم از اشکال خصم
 (۲) تا که این هفتاد و دو ملت مدام
 (۳) چون جهان ظلمت است و عیب این
 (۴) تا قیامت ماند این هفتاد و دو
 (۵) عزت مخزن بود اندر بها
- تا بود محجوب از اقبال خصم
 در جهان مانند الی یوم القیام
 از برای سایه سی باید زمین (۱)
 کم نیاید مبتدع را گفته گو
 که برو بسیار باشد قفلها

(۱) شرح بحر العلوم جزء ۵ صفحه ۱۴۹ عیب یا بعین مهمله است و معنی آنکه جهان ظلمت جهل و عیب اعمال رذیله این جهان دنیاست و یا بعین معجمه است و معنی آنکه جهان ظلمت جهل و غائب شدن حقایق واقعیه از ادراک این دنیاست و قلوب این فرق باطله مشبه بزمین است و مراد از سایه همین ظلمت جهل است و خلاصه آنکه چون این جهان دنیا محل ظلمت جهل است که ظهور جهل درین دار دنیاست و اما در آخرت پس حق و واقعیت عیان است -

- (۱) وَضَعُوا الْأَقْفَالَ كَثْرًا وَكَذَا
عِزَّةَ الْمُقْصِدِ يَارَهْنَ الْأَذَى
- أَنْ يَكُونَ الْمُلتَوِي ذَا الْعَقْبَةِ
بِالْمُصَوِّصِ مُلًّا وَالْعَلْبَةِ
- (۲) عِزَّةٌ لِلْكَعْبَةِ فِي النَّاحِيَةِ
تِلْكَ مَنْ فِيهَا تَطُولُ الْبَادِيَةِ
- وَبِهَا الْأَعْرَابُ مِنْ فَجْرِ عَمِيقٍ
تَرْدُ لِلشَّحْذِ أَوْ قَطْعِ الطَّرِيقِ
- (۳) كُلُّ مَا الْعَادَةُ كَانَ كُلَّمَا
هُوَ مَا كَانَ طَرِيقًا ذَاكَ مَا
- كَانَ مَحْمُودًا فَفِيهِ عَقْبَةُ
مَانِعُ لُصِّ الطَّرِيقِ طَلِبَةُ
- (۴) هَذِهِ الْعَادَةُ خَصْمًا وَحَقُودَ
تِلْكَ صَارَتْ وَلَهَا أَبَدَتْ جُحُودَ
- كَثِي بَذَا فِي الْوَسْطِ مَنْ قَلْدَا
بِهِمَا حَيْرَانٌ يَبْقَى أَبَدَا
- (۵) اِكْلَالُ الصُّدَيْنِ صِدْقًا نَظَرًا
عَادَةُ كُلِّ فَرِيقٍ ظَهَرَا
- فِي الطَّرِيقِ لَهُ صِدْقٌ حَسَنُ
.. حَارَ لَا يَنْدِرِي لِأَيِّ يَرْكُنُ

- (۱) عزت مقصد بود ای سمتجن
پیچ پیچ و راه عقبه و راهزن
- (۲) عزت کعبه بود آن ناحیه
دزدی اعراب و طول بادیه
- (۳) هر روش هر ره که آن محمود نیست
عقبه و مانعی و رهزنیست
- (۴) این روش خصم و حقوق آن شده
تا مقلد در میان حیران شده (۱)
- (۵) صادق هر دو ضد بیند در روش
هر فریقی در ره خود خوش منمش

- (۱) لَوْ جَوَابُ مَا لَهُ شَدَّ الْعِنَادُ
فَوْقَ ذَلِكَ النَّفْسِ حَتَّى الْمَعَادِ
(۲) أَنْ لَنَا هَذَا الْجَوَابَ مَنْ هُمْ
هَبْكَ أَنْ وَجْهَ الصَّوَابِ الْحَالُ كَانَ
(۳) فَقَمَّ الْوَسْوَسةَ الْعِشْقُ وَلَا
وَسْوَیَ ذَا فَمَتَّى الْوَسْوَاسِ شَدَّ
(۴) عَاشِقًا أَنْتَ أَطْلُبِ الْحَبَّ الْحَسَنَ
إِمضِ مِنْ نَهْرٍ إِلَى نَهْرٍ لَذَا

- (۱) گر جوابش نیست می بندد ستیز
(۲) که مهان ما بدانند این جواب
(۳) پوز بندد وسوسه عشق است بس
(۴) عاشقی تو شاهد خوبی بجو
بر هماندم تا بروز رستخیز
گرچه از ما شد نهان وجه صواب
ور نه کی وسواس را بست ست کس (۱)
صید سرغابی همی کن جو بجو

(۱) شرح بحر العلوم جزء ۵ صفحه ۱۵۰ یعنی وسوسه که حادث از تعارض ادله و انظار است آن حیرت مذسوسه است و یا اینکه نتایج انظار را بوسوسه تعبیر فرموده بجهت آنکه این نتایج علوم نیستند که اکثر خطا می باشد و علوم نیست مگر آنچه مأخوذ از وحی انبیا و رسل و کشف اولیاست و یا نفس انظار فکریه را بوسوسه تعبیر شد بجهت آنکه انظار فکریه مشر علم نیست و این اخیر اقرب است و وسوسه را بهدایت تشبیه داده پوز بند اثبات کرده و حاصل آنکه عشق پیدا باید کرد تا وسوسه این انظار مرتفع گردد و در بیت تالی می فرماید که در عشق شاهد و معشوق خوب بجو و آن ذات حق سبحانه است و از سرغ اراده داشته علوم و معارف اسرار حق و سعادت حقایق یعنی آن علوم و معارف حاصل کن که عشق ذات حق سوی مشاهده می کشد -

- (۱) فَمَتَى تُقَطِّعُ مِنْ ذَا الْمَاءِ مَنْ
وَمَتَى تَقْلَعُ مِنْ ذَا الْفَهْمِ مَنْ
(۲) فَيَسْوِي الْمَعْقُولَةَ هُذَيِّ اللَّيْلِ
تَجِدُ فِي الْعِشْقِ ذِيَاكَ الْحَسَنَ
(۳) غَيْرَ ذَا الْعَقْلِ لَكَ الْحَقُّ الْقَدِيرُ
مَنْ بِهَا قَدْ دَارَ تَدْبِيرُ السَّمَاءِ
(۴) كُنِيَ بِهَذَا الْعَقْلِ أَرْزَاقًا تَجِدُ
(۵) تَفْرَشُ الْأَطْبَاقَ فِي عِشْقِ الصَّمَدِ
عَشْرَةَ أَمْثَالِ ذَا أَوْ سَبْعَةَ
(۶) فَالْإِسَاءُ تِلْكَ لَمَّا عَقَلَهَا
فِي رَوَاقِ الْعِشْقِ عِشْقِ يُوسُفَ
- مَاءَكَ قَدْ قَطَعَ مَرَّ الزَّمَنِ
فَهَمَكَ قَدْ أَكَلَ.. أُنْدَى الْأَفَنِ..
كَثُرَتْ مَعْقُولَةٌ بِالْعِدَّةِ
وَاللَّطِيفِ مَنْ عَلَى مِنْهُ الثَّمَنِ
كَمْ عُقُولٍ لَهُ.. كَالشَّمْسِ تُنِيرُ..
أَبَدًا وَالشَّأْنُ مِنْهَا كَمْ سَمَى
وَبِذَاكَ الْآخِرِ إِمَّا تَرِدُ
عَقْلَكَ إِذْ تُفْدِي أَعْطَاكَ أَبَدُ
مِائَةٍ مِثْلًا.. سَمَتْ بِالرِّفْعَةِ..
فَقَدَتْ كَلًّا وَجُنَّتْ وَلَهَا
رَكَضَتْ رَافِلَةٌ بِالرَّفْرِفِ

کی کنی زان فهم که فهمت خورد
یابی اندر عشق با فر و بها
که بدان تدبیر اسباب سماست
زان دگر مفرش کنی اطباق را
عشر امثالت دهد تا هفتصد
بر روان عشق یوسف تاختمند

- (۱) کی بری زان آب کان آبت برد
(۲) غیر این معقولها معقولها
(۳) غیر این عقل توحق را عقلهاست
(۴) تا بدین عقل آوری ارزاق را
(۵) چون ببازی عقل در عشق صمد
(۶) آن زنان چون عقلها در باختند

- (۱) عَقْلَهَا فِي نَفْسٍ فَرِدَ خَطَفَ
فَمِنْ الْعَقْلِ مُدَامًا شَبِعَتْ
(۲) أَصْلُ أَلْفٍ يُوسُفٍ كَانَ جَمَالُ
تَنْقُصُ عَنْ مَرَأَةٍ ذَلِكَ الْجَمَالُ
(۳) يَقْطَعُ يَا رُوحُ الْعِشْقِ وَلَا
فَهْوٍ مِنْ قَالٍ وَمِنْ قِيلٍ مُجِيرُ
(۴) حَيْرَةٌ تَأْتِي مِنَ الْعِشْقِ إِلَى
قُدْرَةٍ حَتَّى يَقُولَ مَا جَرَى
(۵) حَيْثُ يَخْشَى لَوْ جَوَابًا ذَكَرًا
(۶) شَفَّةٌ يُرْبِطُ عَنْ خَيْرٍ وَشَرِّ
كَيَّ بِهَذَا الْجَوْهَرِ لَا يَقَعُ
- ذَلِكَ سَاقِي الْعُمَرِ حُبًّا وَشَفَفَ
آخِرَ الْعُمَرِ بِهِ مَا وَلَعَتْ
ذِي الْجَلَالِ أَنْتَ يَا مَنْ بِالْمِثَالِ
قَدْ .. فِيهِ الْعِزُّ تَلْقَى وَالْجَلَالُ ..
غَيْرُهُ الْبَحْثُ .. وَيُلْغِي الْجَدَلُ ..
كَانَ وَالْمَأْوَى مِنَ الْبَحْثِ يَصِيرُ
صَاحِبِ النُّطْقِ وَقَدْ كَانَ بِلَا
.. أَوْ يَبْتَ بَعْضَ مَا مِنْهُ دَرَى ..
جَوْهَرُ مِنْ شَدِيدِهِ قَدْ طَفَرَا
هُوَ صَعْبًا وَعَنِ الْقَوْلَةِ فَرَّ
مِنْ فَمٍ .. وَالسِّرُّ مِنْهُ يَطْلَعُ ..

سر گشتند از خرد باقی عمر
ای کم از زن شو فداى آن جمال
کو ز گفت و گوشود فریادرس
زهره نبود که کند او ماجرا
گوهری از بیخ او بیرون رود
تا سباده از دهان افتد کهر

(۱) عقلشان یکدم سست ساقی عمر
(۲) اصل صد یوسف جمال ذو الجلال
(۳) عشق برد بحث را ای جان و بس
(۴) حیرتی آید ز عشق آن نطق را
(۵) که بترسد که جوابی وا دهد
(۶) لب به بندد سخت او از خیر و شر

- (۱) مِثْلَ ذَا قَالَ لَنَا خِلَ الرَّسُولِ
 (۲) ذَا النَّبِيِّ فَالرَّسُولُ الْمُجْتَبَى
 (۳) مِائَةَ أَلْفٍ حُضُورٍ وَ وَقَارٍ
 وَ عَلَى الْقَوْرِ لَهُ الرُّوحُ لَكَ
 (۴) مِنْ مَحَلِّ لَكَ تَحْرِيكًا أَبَدٍ
 كَيْ لَكَ الطَّيْرُ الْجَمِيلُ فِي الْهَوَا
 (۵) نَفْسًا لَا تَسْحَبُ مِنْكَ السُّعَالِ
 (۶) ذَا يَطِيرُ الْحُلُو لَوْ قَالَ أَحَدٌ
 تَضَعُ أَصْبَعَكَ فَوْقَ الشَّفَةِ
 إِذْ عَلَيْنَا قَرَأَ مِنْهُ فُصُولُ
 وَقْتَ نَشْرِ الْقَوْلِ مِمَّا طَلَبَا
 مِثْلَمَا الطَّيْرُ عَلَى رَأْسِكَ طَارَ
 تَرْجُفُ أَنْ لَا يَكُونَ صَيْدَكَ
 أَنْتَ لَمْ تُبْدِ لَكَ الْخَوْفُ وَرَدَ
 لَا يَطِيرُ .. تَأَلَّفُ هَذَا الْعَنَا ..
 تَرْبِطُ خَوْفًا بِأَنْ طَيْرُ الْجَلَالِ
 لَكَ وَالْحَامِضُ .. يُبْدِي مَا وَجَدَ ..
 يَعْنِي لَا تَنْبَسُ .. وَلَا يَنْتَ شَفَهُ ..

چون نبی برخواندی بر ما فصول
 خواستی از ما حضور و صد وقار
 کز فواتش جان تو لرزان شود
 تا نگیرد سرخ خوب تو هوا
 تا نه باید که ببرد آن هما
 بر لب انگشتی نهی یعنی خمش

(۱) همچنانکه گفت آن یار رسول
 (۲) آن رسول مجتبی وقت نثار
 (۳) آنچنان که بر سرت سرخی بود
 (۴) پس نیاری هیچ جنبیدن زجا
 (۵) دم نیاری زو به بندی سرفه را
 (۶) ور کست شیرین بگوید یا ترش

- (۱) حَیْرَةُ ذَا الطَّيْرِ سَوَّيْتَ أَبَدَ سَاكِنًا مَا قُلْتَ شَيْئًا لِأَحَدٍ
فَوْقَ رَأْسِ الْقَدْرِ خَلَّتْ وَ مُدَامَ لَكَ أَغْلَتْ وَ بِهَا زِدْتَ ضَرَامَ^(۱)

سؤال السلطان قاصداً من اياز ان هذا المقدور من الغم والسرور
تبدی من النعل والفرو اللذى هو جماد ما تقول لهما و اراد
بذلك ان ياتى اياز الى التكلم

- (۲) يَا أَيُّزُ حُبُّكَ هَذَا الْكَثِيرُ كَانَ لِلنَّعْلِ كَمِ الْإِلْفِ تَصِيرُ
آخِرَ الْأَمْرِ كَمِثْلِ مَنْ عَشِقَ صَنَمًا ... بِالْحَجَرِ دَوْمًا عَلِقَ ..
(۳) مِثْلُ مَجْنُونِ اللَّذِي عِشْقًا جَعَلَ وَجْهَ لَيْلَى قِبْلَةً عَزَّ وَجَلَّ
أَنْتَ مِنْكَ النَّعْلَ سَوَّيْتَ أَبَدَ دِينًا الْهَدْيَ وَجَدْتَ وَالرَّشَدَ
(۴) مَعَ اثْنَيْنِ هُمَا كَمِ دَرَسَا حُبَّ رُوحٍ تَعْقِدُ مُلْتَمَسَا
وَ كِلَا الْإِثْنَيْنِ عَلَّقْتَ مُدَامَ أَنْتَ فِي الْغُرْفَةِ وَجَدًا وَ غَرَامَ

(۱) ای الحیره التى اتت من العشق الالهى مثل طير الدولة ذاك اذا اتاك اسكت واربط
فم قدر قلبك فتصل الى ذوق القلب بمرتبة تنجو بها —

(۱) حیرت آن مرغت خاموشت کند بر نهاد سرپوش پرچوشت کند

پرسیدن پادشاه قاصداً اياز را که چندین غم و شادی با چارق
و پوستین که جمادست چه میگوئی تا اياز را درسخن آورد

(۲) ای اياز این مهرها بر چارقى چیست آخر همچو بت بر عاشقى

(۳) همچو مجنون از رخ لیلی خویش کرده تو چارقى را دین و کیش

(۴) بادو کهنه مهر جان آمیخته هردو را در حجره آویخته

- (۱) کَمَ مَعَ اثْنَيْنِ هُمَا قَدْ خَلِقَا
 فِي الْجَمَادِي تَنْفُخُ السِّرِّ الْعَتِيقِ
 (۲) يَا أَيُّهَا مَعَ رَبْعٍ وَ طَلَلْ
 تَسْعَبُ مِنْ عَشِقِكَ الْقَوْلَ الطَّوِيلِ
 (۳) نَعْلِكَ الرَّبْعُ لِأَيِّ آصَفِ
 (۴) مِثْلَ نَصْرَانِيٍّ الْعُمَرُ يُعَدُّ
 هُوَ فِي عَامٍ لِفَلٍّ وَ زَنَا
 مِنْ كَلَامٍ تَذَكَّرُ مُتَّسِقَا
 تَبَرُّزُ الْمَكُونِ مَعَ مَنْ لَا يَلِيقُ
 صِرْتَ مِثْلَ الْعَرَبِ كُلِّ مَحَلِّ
 .. تَذَكَّرُ مَا كَانَ صَغْبًا مُسْتَحِيلِ ..
 وَعَسَى الْفَرُّ قَمِيصَ يُوسُفِ
 مَعَ قَسِيصٍ لَهُ مِمَّا يَجِدُ
 مَعَ غِشٍ وَ خِدَاعٍ وَ خَنَا

- (۱) چند گوئی با دو کهنه توسخن
 (۲) چون عرب باربع و اطلال ای ایاز
 (۳) چارقت ربع کدامین آصفست
 (۴) هچو ترسا کو شمارد با کشش
 درجمادی میدسی سر کهن
 سی کشی از عشق گفت خود دراز
 پوستین گوئی قمیص یوسفست
 جرم یکساله زنا و غل و غش (۱)

(۱) شرح سبزواری دفتر پنجم صفحه ۱۵۱ کشیش پیشوای نصاری اصل بی یاء بود بیان دوشین برای شعر مخفف گشته و مراد با همین معنی است که عادت نصاری آنست که گناهان خود را بر او عرض می کنند و ازو عفو می خواهند و حال آنست که این کشیش قدرت بر عفو ندارد و عفو او را عفو اله می دانند از حماقت خود که بآن عشق برکشش پیدا شده الله تعالی در حق ایشان می فرماید اتخذوا احبارهم و رهبانهم ارباباً من دون الله گرفتند اهل کتاب علماء خود را و راهبان خود را ارباب سوی الله و از رب گرفتن ناشی شد که عفو آنها را مثل عفو الله می دانند و سولوی عشق ترسا برکشش و شمردن گناهان پیش او پیش از عشق صورت و شمردن گناه برجماد نیست که هیچ عاقل آنرا جائز نمی داند لیکن از غلبه عشق می کنند و یا مراد از کشش صور عیسی و مریم (ع) که می سازند و عبادت آن می کنند که آن صورت را اله ساخته عشق سی و وزند و کلام با آنها می کنند و معنی ابیات واضح است -

- (۱) كَرِي لَهُ الْقَسِيسُ ذَا الذَّنْبِ كَرَّمَ
 يَعْفُو عَفْوَ اللَّهِ عَدَّ بِالْعَظَمِ
 (۲) مَا لِيذَا الْقَسِيسِ عَنْ جُرْمِ الْوِدَادِ
 خَبِرُ .. لَا يَعْلَمُ مِنْهُ الْمُرَادُ ..
 لَكِنَّ السِّحْرَ الْكَثِيرُ الْإِعْتِقَادِ
 كَانَ وَالْعِشْقُ لَهُ صَارَ الْمَفَادِ
 (۳) نَسَجَ الْحُبُّ مَعَ الْوَهْمِ مُدَامَ
 مِائَةً مِنْ يُوسُفٍ وَهُوَ مَقَامِ
 فَاقَ هَارُوتَ وَمارُوتَ بِمَا
 لَهُ مِنْ سِحْرِ وَجَلَّ وَسَمِيَ
 (۴) صُورَةً يُظْهِرُ عِنْدَ ذِكْرِهِ
 جَذْبُ تِلْكَ الصُّورَةِ فِي أَمْرِهِ
 (۵) يَأْتِي فِي قَالٍ وَقِيلٍ تَذَكُّرُ
 مِائَةً الْآفِ سِرِّ يُسْتَرُّ
 عِنْدَ تِلْكَ الصُّورَةِ مِثْلَ الرَّفِيقِ
 (۶) لَا هُنَاكَ صُورَةٌ لَا هَيْكَلُ
 لِلرَّفِيقِ قَالِ مَا مِنْهُ يَلِيقُ
 مِائَةً قَوْلِ بَلَى عِنْدَ الْجَوَابِ
 يُولَدُ مِنْهَا لَكَ مَا يَأْهَلُ
 مِائَةً قَوْلِ أَلَسْتُ بِالْإِخْطَابِ

- (۱) تا بیامرزد کشیشش آن گناه
 (۲) نیست آگه آن کشیش از جرم و داد
 (۳) دوستی در وهم صد یوسف تند
 (۴) صورتی پیدا کند در یاد او
 (۵) راز گوئی پیش صورت صد هزار
 (۶) نی بدانجا صورتی نی هیکلی
 عفو او را عفو داند از اله
 لیک بس جادوست عشق و اعتقاد
 اسحر از هاروت و ماروتش کند
 جذب صورت آردت در گفتگو
 آنچنان با یار گوئی پیش یار
 زاده از وی صد ألسنت و صد بلی

- (۱) مِثْلَ أُمِّ خُطِفَتْ قَلْبًا أُمَام
 قَبْرِ إِبْنِ حَالًا اغْتَالَ الْحِمَام
 قَالَتْ الْحَيُّ لَهَا ذَاكَ الْجَمَاد
 عَلِمَتْ وَالْقَائِمَ مِنْهَا بِجَد
 كَانَ مِثْلَ السِّحْرِ فِي صُنْعٍ وَفَن
 مِنْهُ كَانَ عِنْدَهَا بِالْمَرَّةِ
 بَصَرٌ وَالسَّمْعُ وَاللَّبُّ يَكُونُ
 هِيَ كُلُّ نَفْسٍ مِنْ هَجْرِهِ
 وَصَفَتْ أَنْ عِنْدَ مَا الْحَيِّ الْخَيْرُ
 فَوْقَ ذَا الْإِبْنِ الَّذِي الرُّوحُ يَعُدُ
 نَارُ ذَاكَ الْعِشْقِ فِيهَا خَمِدَتْ
- (۲) لَهُ أَسْرَارًا بِجَدٍ وَاجْتِهَاد
 (۳) ظَهَرَ ذَاكَ التُّرَابَ الْحَيِّ قَدْ
 حَسَنًا أَنْظَرَ لِيَذَا الْعِشْقِ وَمَنْ
 (۴) ذَا تُرَابُ الْقَبْرِ كُلُّ ذَرَّةٍ
 لَهُ فِي وَقْتِ الْهَيَاجِ وَالشُّجُونِ
 (۵) فِي الْجَدِيدِ لِتُرَابِ قَبْرِهِ
 (۶) طَوْرًا الْوَجْهَ مَعَ الدَّمْعِ الْغَزِيرِ
 كَانَ مَا خَلَّتْ لَهَا الْوَجْهَ أَبَد
 (۷) لِلْعَزَا عِدَّةُ أَيَّامٍ غَدَتْ

پیش گور بچه نو سرده
 می نماید زنده او را آن جماد
 خوش نگر این عشق ساحران را
 گوش دارد هوش دارد وقت شور
 دسبدم خوش می نهد با اشک رو
 روی ننهادمست برپور چو جان
 آتش آن عشق او ساکن شود

(۱) آنچنان که مادر دل برده
 (۲) رازها گوید بجد و اجتهد
 (۳) حی و قائم داند او آن خاک را
 (۴) پیش او هر ذره آن خاک گور
 (۵) آنچنان بر خاک گور تازه او
 (۶) که بوقت زندگی هرگز چنان
 (۷) از عزا چون چند روزی بگذرد

- (۱) بَعْدَ ذَا مِنْ ذَلِكَ الْقَبْرِ لَهَا
 مِنْ جَمَادٍ يُولَدُ أَيْضاً جَمَادٌ
 (۲) حَيْثُ أَنَّ رُقَيْتَهُ الْعِشْقُ خَطَفَ
 فَالرَّمَادُ بَقِيَ لَهَا عَجَلٌ
 (۳) أَبَدًا مَا وَقَعَ الْعِشْقُ عَلَى
 عِشْقِكَ خَلِّي عَلَى الْحَيِّ وَمَنْ
 (۴) كُلُّ مَا يَنْظُرُهُ ذَاكَ الشَّبَابُ
 كُلُّ ذَاكَ الشَّيْخُ دَوْمًا فِي اللَّيْلِ
 (۵) عِشْقُكَ الْمُرْشِدَ كَانَ لَيْسَ مَنْ
 يَدُ الْآفِ الْوَفِءِ أَيْسَ
- رَقْدَةً تَأْتِي لِمَا لَمْ يَبْهًا
 عِنْدَهَا.. مَا بَلَغَتْ مِنْهَا الْمُرَادُ..
 وَبِهَا رَاحَ سَرِيعًا مَا وَقَفَ
 وَلَّتِ النَّارُ.. غَدَى الْخَطْبُ أَجَلُ..
 مَيِّتٍ لَمْ يَنْتَقِ بَادَ وَ بَلَا
 زَيْدَ الرُّوحِ وَكَمْ جَادَ وَمَنْ
 فِي الْعِرَاتِ كَانَ خِطْأً أَوْ صَوَابُ
 نَظَرَ .. بَانَ لَهُ مَا لَمْ يَبِينَ ..
 أَبْيَضُ الشَّعْرِ .. وَهَمُّ كَالْيَفَنِ..
 أَخَذَ أَنْعَشَ .. كُلُّ بَائِسٍ ..

از جمادی هم جمادی زایدش
 مانند خاکستر چو آتش رفت تفت
 عشق را بر حی جان افزای دار
 پیر اندر خشت بیند آن همه
 دست گیر صد هزاران ناله‌پید

(۱) بعد از آن زان گور خود خواب آیدش
 (۲) زانکه عشق افسون خود بر بود و رفت
 (۳) عشق بر مرده نباشد پایدار
 (۴) آنچه ببیند آن جوان در آینه
 (۵) پیر عشق تست فی موی سپید

(۱) فِي الْفِرَاقِ الْعِشْقُ سَوَى صَوْرًا كَثْرَةً حَتَّى لَهَا مِنْ صَوْرًا
 (۲) فِي التَّلَاقِ تَجْعَلُ الرَّأْسَ بَأْنَ أَنَا أَصْلُ الْأَصْلِ ذَاكَ لِلْفِطْنِ
 تِلْكَ وَالسُّكْرِ عَلَى تِلْكَ الصُّورِ بَأْنَ عَكْسٌ وَهُوَ مِنْ حُسْنِي ظَهَرَ
 (۳) فِي الزَّمَانِ ذَا السُّتُورِ قَدَرَفَعْتَ وَبِلَاوَاسِطَةِ الْحُسْنِ وَضَعْتَ

(۱) عشق صورتها بسازد در فراق تا مصور سرکشد وقت تلاق (۱)
 (۲) که منم اصل اصول هوش و مست بر صور عکسی ز حسن من بدست
 (۳) پرده ها را این زمان برداشتم حسن را بی واسطه افراشتم (۲)

(۱) صفحه ۱۵۲ شرح بحر العلوم عشق صورتها بسازد و در وقت فراق پیش سالک قبل وصول بمطلوب حقیقی او آن صور را نصب العین می دارد وقت عبادت و ریاضت تا اینکه باین مرتبه رسد که آنرا که مصور ساخته مشهود وی شود وقت وصال و می گوید که من اصل اصل هستم سر هوش را و مست را یعنی اصل همه هستم برین صور حسن من تافته و درین زبان پرده ها را برداشتم و ذات خود را که عین حسن است مشهود ساختم و این بجهت آنست که تو ای عاشق برعکس تافتی که ذات ما را مجرد از آن ساختی و این کلام مشیرست بحديث صحيح که در بیان احسان واقع شده الاحسان تعبدالله کانتک تراه احسان آنست که عبادت کنی الله را باین طور که گویا که می بینی او را یعنی در خیال صورت او را نصب العین سازی فان لم تکن تراه فانه کان یراک و کان تامه است نزد صوفیه پس اگر تو موجود نشوی در بیان خواهی دید او را برای آنکه او می بیند ترا پس از طرف او حجاب نیست و نیست حجاب مگر توی تو پس اگر این توی تو برخیزد او سبحانه دیده شود پس خلاصه مقصود مولوی آنست که سالک را چون عشق حاصل شود و بوصول مشرف نشده باشد باید که او الله تعالی را نصب العین سازد و این مقتضی ست سوی وصول بذات باین طور که بمرتبه فنا رسیده بقاء رسد پس الله تعالی او را مرئی گردد و ولی محمد گفته که مصور بر صیغه اسم فاعل است مراد ازو عشق است و حاصل برآورده که در اول کار در خیال صورت معشوق پیدا می شود و یکچند عاشق باصورت مشغول می سازد و در آخر کار ملاقات کند و صورت معشوق را از خیال محو می سازد و مفهوم نشد که این شارح تلاق چه چیز را گفته است پس معنی آن شود که در آخر کار عشق ملاقات می کند و این لطائیل است و اگر این اراده کرده است که در آخر کار محبوب ملاقات می کند و صورت را محو می کند پس این معنی برمی آید بعد اراده عشق از مصور که نظم عبارت باین روشن می شود که عشق سر می کند وقت ملاقات -

(۲) بصفحه ۳۹۷ شرح سبزواری نیز رجوع نمائید -

(۱) إِذْ مَعَ عَكْسِي كَثِيرًا بَعْنَا
قُوَّةَ تَجْرِيدِ ذَاتِي وَلِذَا
(۲) حَيْثُ مِنْ جَانِبِ تِلْكَ الصُّورِ
ذَلِكَ الْقَسِيسَ أَنَا فِي الْوَسَطِ
إِجْتَهَدْتَ فَوَجَدْتَ لِي أَنَا
.. صِرْتَ مِنِّي الْقَائِلَ تَعْدُو كَذَا ..
جَذْبِي جَاءَ .. هُوَ لَمْ يَنْظُرِ ..
مَا أَتَى أَنَا .. وَلَا مَعَهُ اخْتَلَطَ .. (۱)

(۱) راجع الحاشية للمنهج القوى في الصفحة الالية -

(۱) زانکه بس با عکس من در تافتی قوت تجرید ذاتم یافتی
(۲) چون ازینسو جذبه آن شد روان او کشش را می نمی بیند میان (۱)

(۱) شرح بحر العلوم دفتر پنجم صفحه ۱۵۳ این مقوله محبوب حقیقی است که می گوید که چون از من جذبه روان شد تا عشق پیدا شد و بوصال رسانید و این کشش را که از ماست نمی بیند در میان با وجود آنکه کشش بوصال فائز گردانید که او واصل بذات شده پس دیدن این کشش و رسیدن بذات مغفرت آن جرم و خطا می خواهد که در عبادت صور حق را نصب العین ساخته بود و این ساختن صور حق را نصب العین اگرچه فی نفسه حسنه بود تا باین مقام رسانید لیکن حسنات الابزار سیئات المعربین است و سالک عاشق قبل وصول از ابرار بود و عبادت وی برین روش از حسنات وی بود و بعد وصول از سقربان گشت پس ازین تصویر در خیال وقت عبارت استغفار می کند و مغفرت می خواهد از لطف خدای مشهود را پس پرده که در بقاء بعد الفناء و تفرقه بعد الجمع می شود و آن پرده پرده کثرت است که حق سرعات آن کثرت شده است و یا سراد از پرده همین جذب و کشش می باشد و ولی محمد گفته که این مقوله عشق است که سابق از مصور مراد داشته بود و گفته که از کشش مراد جذب نیست بلکه مخفف کشش داشته که پیشوای نصاری است و این بیت را رجوع بدو بیت بالا داشته همچو کوشمارد بر کشش البیتین و این دو بیت اگرچه مقوله شاه بود خطاب با ایاز لیکن مقوله شاه در بیان عشق بود درین ابیات بلسان عشق رجوع بآن نمودند پس ضمیر او که در مصراع ثانی است راجع سوی ترساست که در بیت اول از دو بیت سابق مذکورست و حاصل بر آورده که آن ترسا که بر کشش می شمارد تا آن کشش گناهش را بیامرزد سببش جذبه عشق است که آن ترسا بسبب آن جذبه کشش را در میان نمی بیند و حاصل بیت بر آورده از پس پرده صورت کشش مغفرت از لطف حق می خواهد و تقریر این شارح با بعد او که ربط دادن یا بعد نه با بودن امکان ربط بقریب بعید محضست حشف و لاطائلست زیرا که لازم می آید که نصاری با ابتلاء بکفر مشاهد حق باشند و در شمار جرائم نزد کشش براه صواب باشند و اعجب تر بقیه حاشیه در صفحه بعد

- (۱) يَطْلُبُ الْغُفْرَانَ عَنْ جُرْمٍ وَعَنْ
خَطَاةٍ لُطْفًا مِنْ اللَّهِ وَمَنْ
مِنْ وَرَا ذَاكَ الْحِجَابِ.. الْوَاسِطَةُ
.. تَرَكَ .. مَعَهُ أَدَامَ الرَّابِطَةَ ..
(۲) فَإِذَا مَا الْعَيْنُ فَاضَتْ مِنْ حَجَرٍ
فِيمَتِكَ الْعَيْنِ دَوْمًا مُسْتَتَرٍ
(۳) كَانَ ذَاكَ الْحَجَرُ بَعْدَ الْحَجَرِ
أَحَدٌ لَمْ يُسَمِّهِ مَا أَنْ ذَكَرَ
حَيْثُ مِنْ ذَا الْحَجَرِ ذَا الْجَوْهَرِ
أَبَدًا يَجْرِي وَعَنْهُ يَصْدُرُ

- (۱) مغفرت خواهد از جرم و خطا
از پس آن پرده از لطف خدا
(۲) چون ز سنگی چشمه جاری شود
سنگ اندر چشمه ستواری شود
(۳) کس نخواند بعد از آن آن را حجر
چونکه جاری شد از آن سنگش گهر

آنست که اعتراض وی بر شارحان که گفته اند که تاجذبه معشوق نرسد عاشق بر سعی و کوشش خود اعتماد کند و چون جذبه رسد کوشش را که حجاب بود در میان ببندد و دید کوشش را گناه داند و از آن استغفار نماید و اعتراض بدینوجه کرده ده ضمیر او راجع بعاشق دانسته و کوشش ما را بمعنی جذب دانسته و این غلطست و این اعتراض بر طریق مناظره صورت نمی گیرد اصلا که دعوی غلط در ارجاع ضمیر و دور بودن کوشش بمعنی جذب بدون دلیل و بدون اظهار خلف در آن ناسموعست در مناظره و شارح دیگر تقریر قول وی عشق صورتها بسازد در فراق باین وجه کرده که مراد از تصور محبوب حقیقی است و حاصل آنکه بسبب عشق در وقت فراق جمال محبوب در پرده صور و حجاب متجلی می شود تا اینکه تصور که محبوب حقیقیست وقت تلاقی یعنی دیدن حسن مطلق بی تقلید تعین بصورت اطلاق مشهود شود و بعد از آن حاصل این بیت چنین آورده که عاشق بعد رفع حجاب و مشاهده اصل دید عکس را خطا می داند که در پرده صورتست و نه ببندد که نمود عکس از کوشش ماست تا از اصل بعکس گراید و اعتراض این شارح بآنکه ضمیر او راجع بعاشق فهمیده و کوشش را بمعنی جذب دانسته خارج از مناظره است لیکن بعد در تقریر بیت سابق ظاهرست زیرا که تعبیر تجلی محبوب تصور بفراق بعیدست و اگر گفته شود که بجهت آنکه که قرب مقرب این تجلی را از عداد فراق می گرداند ازین جهت بفراق نامیده شد پس تقریر این شارح نیز وجهی دارد —

(۱) اَعْرِفِ الْكَاسَاتِ هَاتِيكَ الصُّورَ كُلُّ مَا الْحَقُّ تَعَالَى وَقَدَّرَ
صَبَّ فِيهَا فَيَهِيَ مِنْ ذَا الْغُلُوِّ تَمْسِكُ .. تَظْهَرُ كِبَرًا وَعُلُوًّا .. (۱)

فی بیان قول اقرباء مجنون لیلی ان حسن لیلی لیس بمقدار یزید
علی الحد وفی بلدتنا احسن والطف منها نعرض علیک واحدة واثنين
وعشرة فاختر واحدة منها واترك لیلی وجواب مجنون لهم

(۲) قَالَتِ الْبَلَدُ لِمَجْنُونٍ لِمَا كَانَ مِنْ جَهْلِ عَرَاهَا وَعَمَى
حُسْنُ لَيْلَى مَا لَهُ شَأْنٌ خَطِيرٌ عِنْدَنَا بَلْ هُوَ سَهْلٌ وَيَسِيرٌ
(۳) مِائَةُ الْأَلْفِ أَلْفِ الْقَلْبِ قَدْ خَطَفَتْ دَوْمًا بِحُسْنٍ لَا يُحَدِّ
وُجِدَتْ كَالْبَدْرِ فِي بَلَدِنَا هَذِهِ .. بَلْ فِي نِسَاءِ عِدَّتِنَا ..

(۱) یعنی اذ خرج من حجر ساء وجوده انمحي اسم الحجر ووجوده فی وجود واسم العین
الجارية وغلب وكل أحد يعبر عنه بالعين ولا يقول له الحجر بعد الجريان لانه من ذلك الحجر
ظهر جوهر الماء فاذا علمت هذا المثل افرض ان صور الكائنات ككاسات وكل ما يصب من الادراك
والعسل والكمال والجمال والقوة والقدرة فی تلك الكاسات فهي تمسك علو شان علی حسبها فعند
اکثر العرفاء هذه الصور الجارية كاسات والموضوع فی وجوده من الجمال والكمال والاذواق والحالات
هی الجرعة التي فيها ما فی الحقيقة والعاشق بواسطة هذه الصورة يشرب شراب المعنى كما ان مجنون
لیلی فی کاس وجودها يشرب شراب المحبة ولكن له لاخبر له من ذلك الشراب ولهذا عاتبوه اقربائه —

(۱) کاسها دان این صور را واندر او آنچه حق ریزد از آن گیرد علو
گفتن خویشاوندان مجنون را که حسن لیلی باندازه ست چندان نیست
از او نغز تر در شهر ما بسیار است یکی و دو و ده بر تو عرضه کنیم
یکی را اختیار کن و او را وارهان وجواب گفتن مجنون ایشان را

(۲) ابلهان گفتند مجنون را ز جهل حسن لیلی نیست چندان هست سهل
(۳) بهتر از وی صد هزاران دلربا هست همچون ماه اندر شهر ما

- (١) قَالَ فَالْصُّورَةُ كَأْسٌ وَالشَّرَابُ
وَالشَّرَابَ اللَّهُ مِنْ ظَرْفٍ لَهُ
(٢) وَهُوَ مِنْ قُلْتِهِ الْخَلِّ لَكُمْ
لَا يَجُرُّ الْعِشْقُ مِنْكُمْ أَذْنًا
(٣) قَوْلُهُ وَإِحْدَةُ مِنْهَا الْعَسَلُ
كُلُّ فَرْدٍ مِنْ يَدِ الْحَقِّ الْأَجَلُ
(٤) قَوْلُهُ تَنْظُرُ لَكِنْ ذَا الشَّرَابِ
عَزَبَ مَا أَظْهَرَ الْوَجْهَ وَلَمْ
(٥) كَانَ ذَوْقُ الرُّوحِ لُطْفًا وَامْتِنَانًا
وَلِيُغَيِّرَ الْمَحْرَمَ مِنْهَا أَبَدًا
- كَانَ فِيهَا الْحُسْنُ سَلَابُ الدُّبَابِ
هُوَ يُعْطِي .. أَنَا فِيهِ وَلَهُ ..
مَنْحَ حَتَّى يَذَا مِمَّا بِكُمْ
.. فَتَذَوُّوْا ذَا الشَّرَابِ الْحَسَنَا ..
مَنْحَ وَالسَّمَّ .. ضِدِّينَ فَعَلَّ ..
وَصَلَ مِنْ غَيْرِ ضَرْبٍ لِأَجَلٍ
ذَاكَ لِلْعَيْنِ اللَّتِي عَنْهَا الصَّوَابُ
يُبْدِي مِنْ سُكْرِ بِهِ الْعُمَرُ أَلَمْ
قَاصِرَاتِ الطَّرْفِ حُورًا فِي الْجَنَانِ (١)
لَمْ تَكُ الْآيَةُ تُبْدِي لِأَحَدٍ

(١) الآية في سورة الرحمن فيهن (ای فی الحسنین) قاصرات الطرف لم یطمثن انس قبلهم ولا جان فبای آلاء ربکما تکزبان — فشبّه قدس سره الاذواق الروحانية اللتی فی قلوب العشاق بالساکنات فی قصور الجنان القاصرات الطرف علی ازواجها کانه یقول الاذواق الروحیة قاصرات الطرف عن الغیر لا تنظر ابداً الا لمحارمها وذاک المدام والشراب استغرق فی قلوب العشاق وکان معطیا لهم السرور والعشق —

می خدایم می دهد از ظرف وی
تا نباشد عشق اوتان گوش کش
هر یکی را دست حق عز وجل
روی ننماید بچشم ناصواب
جز بمحرم خویش ننماید نشان

(١) گفت صورت کاسه است و تو حسن می
(٢) مر شمارا سر که داد از کوزه اش
(٣) از یکی کوزه دهد زهر و عسل
(٤) کوزه می بینی ولیکن آن شراب
(٥) قاصرات الطرف باشد ذوق جان

- (۱) خَيْمَةً ذَا الْبَحْرِ كَانَ وَالْحَيَاتِ مِنْهُ لِلْبَطِّ وَلَكِنَّ الْعَمَاتِ
 (۲) كَانَ لِلْغُرْبَانِ سَمُ الْحَيَةِ
 إِسْوَاهَا سَمَهَا كَانَ السَّقَامُ
 (۳) مَا نَرَى مِنْ نِعْمَةٍ أَوْ مِحْنَةٍ
 (۴) وَلِهَذَا كَالْجَحِيمِ فَالْجُسُومُ
 يُبْصِرُونَ الْقُوَّةَ وَالسَّمَّ بِهِمْ
 (۵) كُلُّ جِسْمٍ كَانَ مِثْلَ قُلَّةٍ
 أَيْضاً الْقُوَّةُ بِهِ أَيْضاً حَرِيقُ
 (۶) ظَهَرَ الْكَاسُ وَلَكِنَّ الرِّغْدَ
 وَبِهِ أَكِلُهُ يَنْدَرِي بِأَنْ
- مِنْهُ لِلْبَطِّ وَلَكِنَّ الْعَمَاتِ
 قُوَّتُهَا وَالزَّادُ خَيْرُ نِعْمَةٍ
 .. لَا دَوَاءَ لَهُ وَالْمَوْتُ الزُّوَامُ ..
 صُورَةٌ كَانَتْ لَذَا كَالْجَنَّةِ
 كُلُّهَا مَعَ كُلِّ شَيْءٍ مَا تَرَوْمُ
 أَنْتُمْ لَمْ تَبْصُرُوا .. مِنْ مِثْلِهِمْ ..
 أَوْ كَكَاسٍ وَهُوَ بِالْجُمْلَةِ
 قَلْبٍ .. الضَّدَّيْنِ هَذَيْنِ يَلِيقُ ..
 فِيهِ مَسْتُورٌ وَلَا يَنْدَرِي أَحَدُ
 هُوَ مَاذَا أَكَلَّ مَا فِيهِ كَنْ

- (۱) هست دریا خیمه دروی حیات
 (۲) زهرها شد مار را هم قوت و برگ
 (۳) صورت هر نعمتی و محنتی
 (۴) پس همه اجسام و اشیا ببصرون
 (۵) هست هر جسمی چو کاسه و کوزه
 (۶) کاسه پیدا اندرو پنهان رغد
- بط را لیکن کلاغان را ممات (۱)
 غیر او را زهر او دردست و مرگ
 هست آن را دوزخ این را جنتی
 اندرو قوتست و هم لایبصرون
 اندرو هم قوت و هم دلسوزه
 طاعمش داند که او چه می خورد

- (۱) صُورَةُ يُوسُفَ كَانَتْ كَالْقَدَحِ حَسَنًا مِنْهَا الْأَبُ قَيْدَ الْفَرَحِ
 (۲) مِائَةُ خَمْرِ طُرُوبٍ شَرِبَا أَيْضًا الْإِخْوَانُ مِنْهَا غَضَبًا
 جُرْعَةً السَّمِّ لِأَنَّ الْحَسَدَا فِيهِمْ السَّمُّ أَزَادَ أَبَدًا
 (۳) ثُمَّ أَيْضًا لَزَلِيخًا مِنْهُ قَدْ حَصَلَ السُّكَّرُ مَمْرُوجًا بِشَهْدِ
 وَلَهَا بِالْعِشْقِ أَفْيُونًا جَدِيدَ آخِرًا جَرَّ عَلَى الشَّهْدِ يَزِيدُ
 (۴) غَيْرُ مَا كَانَ لِيَعْقُوبَ وَصَلَ مِنْ غَدَاءِ يُوسُفَ لُطْفًا حَصَلَ
 (۵) عِنْدَ تِلْكَ الْحَسَنَةِ الْخَمْرُ غَدَى عِدَّةَ أَنْوَاعٍ لَكِنْ مُفْرَدًا
 قَدْ غَدَى الْكُوزُ لِكَيِّ بِالْمَرَّةِ يَنْذَهَبُ الشَّكُّ بِخَمْرِ الْغَيْبَةِ
 (۶) فَمِنْ الْغَيْبِ أَتَى الْكُوزُ وَمِنْ ذِي الدُّنَا الْخَمْرُ .. بِهَا الْعُمْرُ قُرْنُ ..
 ظَهَرَ الْكُوزُ وَفِيهِ الْخَمْرُ كَمْ سِتْرَ دَوْمًا لِسِرِّ مُكْتَمِّمِ

(۱) اراد بقوله آن خوب را یعنی تلك الحسنة زليخا ظهرت بانث عياناً منهم سئلما الشمس

تضيء لهم -

- (۱) صورت یوسف چو جامی درد خوب زان پدر می خورد و صد باده طروب
 (۲) باز اخوان را از آن زهرآب بود کاندرايشان زهر کینه می فزود
 (۳) باز از وی سر زلیخا را شکر می کشید از عشق افیونی دگر
 (۴) غیر آنچه بود سر یعقوب را بود از یوسف غذا آن خوب را
 (۵) گونه گونه شربت و کوزه یکی تانماند درمی غیبت شکی
 (۶) باده از غیبست کوزه زین جهان کوزه پیدا باده دروی بس نهان

- (۱) کَمَ عَنِ الْعَيْنِ الَّتِي لِلْأَبْعَدِينَ
 يَا إِلَهِي سَكَرَتْ أَبْصَارُنَا
 يَا خَفِيًّا قَدْ مَلَأَتْ الْخَافِقِينَ
 أَنْتَ سِرٌّ كَاشِفُ أَسْرَارِنَا
 يَا خَفِيَّ الذَّاتِ مَحْسُوسَ الْعَطَا
 أَنْتَ كَالرَّيْحِ وَنَحْنُ كَالْغُبَارِ
 (۲) فَالرَّبِيعُ أَنْتَ كَالْبَاغِ الْخَضِرِ
 لَكِنِ الْإِحْسَانُ ذَاكَ قَدْ ظَهَرَ
 (۳) أَنْتَ مِثْلُ الرُّوحِ نَحْنُ بِالْمِثْلِ
 لَأَقْ قَبْضُ الْيَدِ وَالْبَسْطُ وَلَا
 (۴) أَنْتَ كَالْعَقْلِ وَنَحْنُ كَاللِّسَانِ
 (۵) لَهُ مِنْ عَقْلِ أَتَى أَنْتَ الْمِثَالَ
 مِنْ نِتَاجِ لِلْمُسْرُورِ وَالْفَرَحِ
- سُتِرَتْ لَكِنْ بَدَتْ لِلْمَحْرَمِينَ
 فَاعْفِ عَنَّا ثَقُلَتْ أَوْزَارُنَا
 قَدْ عَلَوَتْ فَوْقَ نُورِ الْمَشْرِقِينَ
 أَنْتَ فَجْرٌ مُفَجِّرُ أَنْهَارِنَا
 أَنْتَ كَالْمَاءِ وَنَحْنُ كَالرَّحَى
 يَخْتَفِي الرِّيحُ وَغَبْرَاهُ جِهَارُ
 نَحْنُ وَهُوَ الْعَمْرُ كَانَ الْمُسْتَتِرُ
 فِيهِ دَوْمًا .. وَبَدَى مِنْهُ الْأَثَرُ ..
 كَالْيَدِ وَالرِّجْلِ لِلرُّوحِ الْآجِلِ
 .. غَيْرَهُ قُدِسَتْ شَأْنًا وَعُلَا ..
 بِالْمِثَالِ ذَا اللِّسَانِ ذَا الْبَيَانِ
 لِلْمُسْرُورِ الضَّحْكُ نَحْنُ بِالْمِثَالِ
 نَحْنُ أَسْعِدْنَا .. لَنَا الصَّدْرُ أَنْشَرَحَ ..

لیک بر مجرم هویدا و عیان
 او نهان و آشکار آن بخشش
 قبض و بسط دست از جان شد روا
 این زبان از عقل دارد این بیان
 در نتیجه شادی فرخنده ایم

(۱) بس نهان از دیده ناسحرمان
 (۲) تو بهاری ما چو باغ سبز خوش
 (۳) تو چو جانی ما مثال دست و پا
 (۴) تو چو عقلی ما مثال این زبان
 (۵) تو مثال شادی و ما خنده ایم

- (۱) فَيَكُلُّ نَفْسٍ مِنَّا الْجِرَاكَ
 إِذْهُوَ مِنْ ذِي الْجَلَالِ السَّرْمَدِي
 (۲) حَجَرُ الطَّاحُونِ مِنْهُ الدَّوْرَانِ
 (۳) لَوْجُودِ النَّهْرِ لِلْمَاءِ أَنَا
 مَعَ وَفْهِمْ مِنْ عَلَيَّ فَرَقِي التُّرَابِ
 (۴) لَيْسَ عَنْ تَصْوِيرِكَ السَّامِي الْحَسَنِ
 نَفْسًا فِي نَفْسٍ قَالَ لَنَا
 (۵) مِثْلَ ذَلِكَ الرَّايِ مَنْ قَالَ أَيَا
 لَكَ إِتِ مِنْهُ آتَا لِلْأَمَامِ
- كَانَ عَيْنَ أَشْهَدُ لَا يَارْتَبَاكَ
 شَاهِدًا كَانَ وَأَسْمَى سَنَدِ
 بِاضْطِرَابِ أَشْهَدُ كَانَ عِيَانِ
 خَارِجٌ عَنْ قَالٍ أَوْ قِيلَ لَنَا
 وَعَلَى التَّمْثِيلِ مِنِّي وَالْإِخْطَابِ
 يَصِيرُ الْعَبْدُ بَلَى كُلِّ زَمَنٍ
 مَفْرَشًا رُوحِي غَدَى هَامَ بِكَ
 رَبِّي ذَا الرَّايِ الْمُحِبَّ الْعَانِيَا
 .. هَكَذَا قَدْ رَدَدَ الْقَوْلَ مُدَامَ ..

- (۱) جنبش ما هردمی خود اشهدست
 (۲) گردش سنگ آسیا در اضطراب
 (۳) ای برون از وهم و قال و قیل من
 (۴) بنده تشکبید ز تصویر خوشت
 (۵) همچو آن چوپان که میگفت ای خدا
 که گواه ذوالجلال سرمدست
 اشهد آمد بر وجود جوی آب
 خاک بر فرق من و تمثیل من
 هردمی گوید که جانم مفرشت (۱)
 پیش چوپان محب خود بیا

(۱) سبزواری دفتر پنجم صفحه ۳۹۸ تمثیل از راهی مقرست ولی از وجوهی سبعت است و همان راه مقرب منظور است و از برای خدا جل جلاله مثل نیست ولی مثال هست و مثالی اعلی از انسان کامل نیست و اما این مثالهایی که سولوی اشارت کرده بظهور آنها و مانند اینها از عکس و عاکس و ظل و ذی ظل و آن سیال و زمان و شعله جواله و دایره و نقطه و حروف و خطوط و نقوش و دریا و موج و حباب و نم و یم و امثال اینها انسان کامل کجا که من راه فقد رای الله خاصه لطایف روحیه و سربیه و خفویه او و اینها کجا —

- (۱) كَيْ أَنَا الْقَمَلُ مِنْ تَوْبِ لَكَ
 أَنَحَصُ شَوْقًا أُخِيطُ نَعْلَكَ
 لَهُ مَعَ عِشْقِي بِكَ مَعَهُ اتَّحَدُ
 قَاصِرًا مَا عَلِمَ فِيهِ الْبَيَانُ
 (۲) أَلَيْتُمْ النَّعْلَ لَكَ مَا مِنْ أَحَدٍ
 غَيْرَ أَنْ عَنْ قَوْلٍ أَوْ تَسْبِيحٍ كَانَ
 (۳) عِشْقُهُ الْخِيَمَةَ فَوْقَ الْفَلَكَ
 مِثْلَ كَلْبِ الْخِيَمَةِ ذَا الرَّاعِيَا
 (۴) حَيْثُ بَحْرُ الْعِشْقِ لِلَّهِ عَلَيَّ
 ضَرَبَ وَهُوَ عَلَيَّ السَّمْعِ لَكَ
 ضَرَبَ .. إِذْ لَيْسَ مَا فِيهِ بِكَ ..
 ضَرَبَ .. كَالرُّوحِ أَوْ كَالْمَلِكِ .. (۱)
 كَانَ لِلْخِيَمَةِ دَوْمًا وَاعِيَا
 فَعَلَى الْقَلْبِ لَهُ لَمَّا امْتَلَى
 ضَرَبَ .. إِذْ لَيْسَ مَا فِيهِ بِكَ ..

(۱) نسخه المنهج القوى (عشق او خرگاه برگردون زده جان سگ خرگاه آن چوپان شده) وقال مانصبه وعشق الراعي ضرب على السماء خيمة وصارت روح الراعي لخيمته كلباً - ونسخة لکناهور وشرح بحر العلوم وغيرها (چون سگ خرگاه آن چوپان شده) والترجمة بناء على نسخة المنهج -

- (۱) تا شپش جویم من از پیراهنت
 چارقت دوزم ببوسم دامن
 (۲) کس نبودش در هوا و عشق جفت
 لیک قاصر بود از تسبیح و گفت
 (۳) عشق او خرگاه برگردون زده
 چون سگ خرگاه آن چوپان شده
 (۴) چونکه بحر عشق یزدان جوش کرد
 بردل او زد ترا برگوش زد

حکایت فی ان جوجی تآزر و جلس فی نادى الوعظ بین النساء
و تحرك هناك فعرفته امرأة بانه رجل فصرخت

- (۱) وَاِعْظُ كَانَ وَكَمْ مِنْهُ الْبَيَانُ رَاقٍ تَحْتَ الْمِنْبَرِ كُلِّ زَمَانٍ
(۲) جَمِيعُ الْخَلْقِ نِسَاءً وَرَجَالًا جَاءَ جُوجِي وَالْأَزَارُ بِأَحْتِيَالٍ
وَالْقِنَاعَ لَبَسَ بَيْنَ النِّسَاءِ جَلَسَ صَارَ بِقَيْدِ الْإِخْتِفَاءِ
(۳) فَمِنْ الْوَاعِظِ ذَا سِرًّا سَمِلَ أُنْقَصَ الْعَانَةِ يَأْتِي الْخَلَلَ
(۴) فِي الصَّلَاةِ الْوَاعِظُ قَالَ إِذَا طَالَ شَعْرُ الْعَانَةِ الْمَكْرُوهِ ذَا
(۵) كَانَ كَثْرًا فِي الصَّلَاةِ إِقْطَعِ لَهُ بِالْمُوسِ وَإِنْ شِئْتَ اقْلَعْ
بَكْرَةً بِالنُّورَةِ حَتَّى الصَّلَاةِ لَكَ تَأْتِي حَسَنَةٌ تَسْمُو صِفَاتٍ
(۶) فَلَهُ السَّائِلُ قَالَ الطُّولُ ذَا حَدُّهُ مَا كَانَ حَتَّى لَوْ كَذَا
كَانَ صَارَ الشَّرْطَ شَرْعًا وَالصَّلَاةَ أَكْمَلَ فِيهِ تَكُونُ بِالصِّفَاتِ

حکایت جوجی که چادر پوشید و در وعظ میان زنان نشست و حرکتی
کرد و زنی او را شناخت که مردست نعره زد (۱)

- (۱) واعظی بد بس گزیده در بیان زیر منبر جمع سردان و زنان
(۲) رفت جوجی و چادر و روبنده ساخت در میان آن زنان شد ناشناخت
(۳) سائلی پرسید واعظ را براز سوی عانه هست نقصان نماز
(۴) گفت واعظ چون شود عانه دراز پس کراهت باشد از وی در نماز
(۵) یا به نوره یا به ستاره بسترش تا نمازت کامل آید خوب و خوش
(۶) گفت سائل آن درازی تا چه حد شرط باشد تا نماز اکمل بود

(۱) سبزواری صفحه ۳۹۸ جوجی بدو جیم فارسی تاجی چه جوج در فارسی تاج خروس و

- (۱) لِلشَّعِيرِ الْحَبَّةَ قَالَ يُطَوَّلُ
 (۲) كَانَ فَرَضاً عِنْدَ جُوجِي جَالَسَتْ
 (۳) فَوْقَ وَعْظِ الْوَاعِظِ جُوجِي عَجَلَ
 أَنْظُرِي الْعَانَةَ مِنِّي هَلْ كَذَا
 (۴) لِرِضَاءِ الْحَقِّ لَا غَيْرَ الْيَدَا
 هَلْ يَمْقَدَارُ بِهِ الْكُرْهُ وَرَدَ
 (۵) خَلَّتِ الْمَرْأَةُ فِي سَرْوَالِهِ
 وَلَهَا فَوْقَ الْيَدِ مِنْهُ الذِّكْرُ
 (۶) صَخَبَتْ ذِي الْمَرْأَةِ صَخْباً شَدِيدَ
 قَالَ إِذَا الْوَاعِظُ قَوْلِي ضَرْبُ
 لَوْ تُوَاظِي قَطْعُهَا يَا ذَا السُّؤْلِ
 مَرَأَةً وَاللُّبُّ مِنْهَا حَبَسَتْ
 قَالَ يَا أُخْتِي ذِي الشَّانِ الْأَجَلُ
 هِيَ كَانَتْ صَحَّ مِنْهَا الشَّرْطُ ذَا
 قَدِّمِي مِنْكَ وَمَا مِنْهَا بَدَى
 كَانَ .. أَوْ أَنْقَصَ وَالْكَرْهُ فَقَدْ ..
 يَدَهَا لَمْ تَدْرِ فِي أَحْوَالِهِ
 صَدَقَةَ خَلَّى لَهَا الْقَلْبُ انْدَعَرَ
 .. حَالاً الْمَرْأَةُ مِنْ بُهْتٍ يَزِيدُ ..
 مِنْ عَلَى الْقَلْبِ لَهَا جَرَّ الْكَرْبُ

پس ستردن فرض باشد ای سؤل
 هوش را بر وعظ واعظ بسته بود
 عانه من گشته باشد اینچنین
 کان بمقدار کراحت آمدست
 خرزه اش بر دست زن آسیب کرد
 گفت واعظ بر دلش زد گفت من

(۱) گفت چون قدر جوی گردد بطول
 (۲) پیش جوجی یگ زنی بنشسته بود
 (۳) گفت جوجی زود ای خواهر بین
 (۴) بهر خوشنودی حق پیش آردست
 (۵) دست چون زن کرد درشلوار مرد
 (۶) نعره زد سخت اندر حال زن

- (۱) قَالَ لَا فَوْقَ الْيَدِ قَدْ ضَرَبَا
لَا عَلَى الْقَلْبِ لَهَا .. وَاعْجَبَا ..
آهٍ إِنْ أَنَا عَلَى الْقَلْبِ ضَرَبُ
أَيُّهَا الْكَامِلُ لُبًّا ذُو الْأَدَبِ
(۲) إِذْ عَلَى الْقَلْبِ لَيْتِكَ السَّحَرَةُ
ضَرَبَ قُلًّا وَأَبْدَى أَثَرَهُ
فَالْعَصَا وَالْيَدُ مِنْهَا الْوَاحِدَةُ
.. صَارَتْ الْإِيدَى جَذَتْ عَامِدَهُ ..
(۳) لَوْ مِنْ الشَّيْخِ الْعَصَا أَنْتَ زَمَنَ
يَا مَلِيكَ تَأْخُذُ مِنْهُ الْحَزَنَ
أَكْثَرَ مِنْ ذَا الْفَرِيقِ مَنْ قَطَعَ
يَدَهُ وَالرَّجُلَ كَمْ أَبْدَى جَزَعُ
(۴) صَخَبُ لَا ضَيْرَ مَا فَوْقَ الْفَلَكَ
وَصَلَ .. وَالْعَالَمُ مِنْهُ ارْتَبَكَ ..
إِصْحَاقُ قَطَعَ فَبَذَلَ الرُّوحَ خَلَصَ
مِنْ أَذَى النَّزَعِ .. وَمِنْ جُهْدِ مَلَصَ ..

- (۱) گفت نی بردل زد و بردست نزد
وای اگر بردل زدی ای پر خرد
(۲) بردل آن ساحران زد اندکی
شد عصا و دست ایشان را یکی
(۳) گر عصا استائی ز پیری ای شها
بیش رنجد کان گروه از دست و پا
(۴) نعره لا ضیر بر گردون رسید
هین ببر چون جان ز جان کنند رهید (۱)

(۱) شرح بحر العلوم جزء ۵ صفحه ۱۵۵ یعنی کلام موسی (ع) و وحی حق که از لب موسی شنیدند بردل ساحران زد و تأثیر کرد پس واصل بحق شدند و شناختند که این حیات عاریت است و حیات حقیقی دیگرست که محتاج این تن نیست دست و پا را باختند و نعره لا ضیر کردند که در شکستن دست و پا ضرر حیات حقیقی را نیست - شرح سبزواری دفتر پنجم صفحه ۳۹۸ لا ضیر انا الی ربنا منقلبون مضمون آیه شریفه این است که باکی نیست اگر فرعون دست و پای ما را ببرد بدرستی که ما بسوی پروردگار خود بازگشت نمائیم -

- (۱) إِذْ عَلَّمْنَاهُ نَحْنُ مَا هَذَا الْبَدَنُ
 مِنْ وَرَاءِ الْبَدَنِ بِاللَّهِ لَا
 (۲) سَعِدَ ذَا مَنْ لَهُ الذَّاتَ عَرَفَ
 (۳) شَيْدَ قَصْرًا لِحُجُوزٍ وَزَيْبٍ
 كَانَ ذَاكَ السَّهْلَ وَالْأَمْرَ الْيَسِيرَ
 (۴) فَلِذِي الْقَلْبِ أَتَى هَذَا الْجَسَدَ
 وَمَتَى الْيَتِيمُ إِلَى عِلْمِ الرِّجَالِ
 (۵) كُلُّ مَنْ قَدْ كَانَ مُحْجُوبًا يُعَدُّ
 ذَاكَ مَنْ كَانَ مِنَ الشَّكِّ خَرَجَ
 (۶) وَإِذَا مَا رَجُلًا بِاللَّحِيَةِ
 فَلِكُلِّ مَا عِزٍّ مِنْ شَعَرٍ
- نَحْنُ كُنَّا وَلَهُ الْقَدْرُ وَهَنْ
 غَيْرِهِ نَحْيِي .. وَلَسْنَا كَالْمَلَأِ ..
 وَيَأْمَنُ سَرْمَدِي كَمْ وَصِفَ
 قَدْ بَكَى الْيَتِيمُ وَمِنْ خُبَرِ لَبِيبِ
 مَا لَهُ سِعْرٌ وَبِالشَّانِ حَقِيرٌ
 مِثْلَ حُجُوزٍ وَزَيْبٍ .. وَجَمَدٍ ..
 وَصَلَ .. أَوْلَهُمْ يَدْرِي الْخِلَالُ ..
 طِفْلًا الْمَرْءُ الَّذِي دَوْمًا يَجْدُ
 .. وَمِنْ الْخَلْقِ إِلَى الْحَقِّ عَرَجٌ ..
 أَحَدٌ قَدْ صِيرَ وَالْخِصْيَةَ
 وَجَدَ وَاللَّحِيَةَ .. ذَا اعْتَبِرْ ..

ازورای تن به یزدان میزیم
 اندر امن سرمدی قصری بساخت
 پیش عاقل بس بود آن سهل چیز
 طفل کی دردانش مردان رسد
 مرد آن باشد که بیرون ازشکیست
 هر بزی را ریش و مو باشد بسی

(۱) چون بدانستیم ما کاین تن نه ایم
 (۲) ای خنک آن را که ذات خود شناخت
 (۳) کودکی گرید پی جوز و مويز
 (۴) پیش دل جوز و مويز آمد جسد
 (۵) هر که محجوبست او خود کودکیست
 (۶) گر بریش و خایه مردستی کسی

(۱) فَالِدَلِيلَ السَّيِّئِ قُلْ بِالْمَثَلِ
وَلَدَى الْقَصَابِ رَاحَ بِالْقَنَمِ
(۲) سَرَحَ الذَّحِيَّةَ قَالَ هَا أَنَا
سَائِقًا كُنْتُ أَنَا لَكِنْ إِلَى
(۳) إِصْحَ وَاخْتَرِ مَسْلَكَ رَاقِ اسْلُكِ
ذِي أَنَا مَعَ نَحْنُ وَاتْرُكْ وَدَعِ
(۴) لَتَصِيرَ عِنْدَ كُلِّ مَنْ عِشْقُ
دَائِمًا لِلْبَاغِ وَالرَّوْضِ النَّضِيرِ
(۵) مَنْ هُوَ رِيحُ الْوُرُودِ وَالْعَبَقِ
فَهُوَ لِلْكَرَمِ وَبَاغِ الْأَبَدِ

ذَلِكَ الْمَاعِزُ مَنْ خَفَّ عَجَلُ
وَالِى الدَّبْحِ لَهَا جَرَّ الْقَدَمِ
سَائِقُ رَبِّ الْمَدِيحِ وَفَنَّا
جَانِبِ الْغَمِّ الْكَثِيرِ وَالْبَلَاءِ
وَلَكِ الذَّحِيَّةَ وَالشَّعْرَ أَتْرُكِ
كُلَّ تَشْوِيشٍ وَلِلْصِّدْقِ انْزِعِ
مِثْلَ رِيحِ الْوَرْدِ تَفَاحِ عَمِيقِ
مُرْشِدًا كَانَ دَلِيلًا وَآمِيزُ
نَفْسُ عَقْلِ وَلُبِّ ذِي لَبَقِ
خَيْرُ خُبَرٍ وَدَلِيلِ سَيِّدِ

(۱) پیشوای بد بود آن بز شتاب
(۲) ریش شانه کرده من سایقم
(۳) این روش بگزین و ترک ریش کن
(۴) تا شوی چون بوی گل بر عاشقان
(۵) کیست بوی گل دم عقل و خرد

میبرد اغنام را سوى قصاب
سایقم لیکن بسوی درد و غم
ترک این ما و من و تشویش کن (۱)
پیشوا و رهنمای گلستان
خوش قلاورز ره باغ ابد

(۱) در نسخه لکناهور این بیت بعد از بیت سابق آمده -

ریش خود را خنده زاری کرده ناز کم کن چونکه ریش آورده

أمر السلطان أياز ان قل مرة ثانية شرح سر النعل و الفرو

- (۱) يَا أَيَا زُ السِّرِّ قُلْ عَنْ نَعْلِكَا
 فِي أَمَامِ النَّعْلِ مِمَّ أَنْ يَكَا
 (۲) كَمْ خُضُوعٍ لَمْ حَتَّى سُنْقُرْ
 ذَا مَعَ بَكْيَارِقِ .. وَالْعَسْكَرْ..
 سِرِّ سِرِّ الْفَرَوِ وَالنَّعْلِ لَكَا
 تَعْلَمُ مَا الْحَقُّ فِيهِ خَصَا
 (۳) فَالْعُبُودِيَّةُ مِنْكَ وَجَدَتْ
 يَا أَيَا زُ النُّورِ فِيهِ اتَّقَدَتْ
 نُورُكَ مِنْ أَسْفَلَ نَحْوَ السَّمََا
 رَكُضَ وَالنُّورَ لِلشَّمْسِ سَمَى
 (۴) فَالْعُبُودِيَّةُ صَارَتْ لِلْعُلَا
 حَسْرَةَ الْأَحْرَارِ جَلَّتْ عَمَلَا
 حَيْثُ أَنْتَ أَيُّهَا السَّامِي صِفَاتُ
 (۵) مُؤْمِنُ ذَاكَ الَّذِي مَرَّ الْأَبَدُ
 أَكَلَ الْكَافِرُ مِنْ إِيْمَانِهِ
 مَنْ هُوَ قَدْ كَانَ فِي جَزْرِ وَمَدُ
 حَسْرَةَ كَمْ غَصَّ فِي أَشْجَانِهِ

فرمودن شاه دیگر باره را ایازرا که شرح چارق و پوستین را بگو

- (۱) سر چارق را بیان کن ای ایاز
 پیمش چارق چیست چندین نیاز
 (۲) تا نبوشد سنقر و بکیارقت
 سر سر پوستین و چارقت (۱)
 (۳) ای ایاز از تو غلامی نور یافت
 نورت از پستی سوی گردون شتافت
 (۴) حسرت آزادگان شد بندگی
 بندگی را چون تو دادی زندگی
 (۵) مؤمن آن باشد که اندر جزر و سد
 کافر از ایمان او حسرت خورد

(۱) شرح سبزواری اسرار دفتر پنجم صفحه ۳۹۹ بک یارق غلامان و خواجه تاشانست و بهتر آنست که سراد از سنقر چون لقب پادشاهست شاه محمود باشد چنانکه گذشت که گاه آغنقر کنایه از آفتابست و ازدوم سراد بزرگان و ارکان دولت باشد چه بک بزرگ و یارق معرب یاره است و یاره بمعنی بار و قدر و اندازه و هر دو مناسب است —

حکایت قولهم فی عهد ابی یزید لکافر کن مسلما و فی جوابهم له

- (۱) فَمَجُوسِي زَمَانِ بَايَزِيدَ
 (۲) لَهُ لَوْ تُسْلِمُ مَاذَا يَحْصُلُ
 (۳) قَالَ فَلَا إِيمَانُ هَذَا يَا مُرِيدَ
 (۴) مَنْ لَهُ قَدْ وَجَدَ مَا لِي أَنَا
 إِذْ عَلَى الرُّوحِ هُوَ زَادَ لِمَا
 (۵) هَبَكَ مِنْ دِينٍ وَإِيمَانٍ أَنَا
 غَيْرَ أَنِّي أَنَا فِي إِيمَانِهِ
 (۶) لِي إِيمَانٌ بِأَنَّ ذَاكَ فَضْلُ
 لَهُ مَعَ نُورٍ يَزِيدُ وَسَنًا
- كَانَ قَالَ مُسْلِمٌ قَدْ سَعِيدُ
 كَيْ يَذَا مِنْ أَلْفٍ فَوْزٍ تَصِلُ
 إِنْ يَكُ الشَّيْخُ الْعَلِيمُ بَايَزِيدَ
 طَاقَةُ الشُّعْلَةِ مِنْهُ وَالسَّنَا
 مَا لَهُ حَدٌّ لِمِثْلِي كَمْ سَمَى
 عَاطِلٌ مَا كُنْتُ أَنَا مُوقِنًا
 مُؤْمِنٌ كَثْرًا وَفِي إِيقَانِهِ
 كُلُّ إِيمَانٍ وَكَمْ لُطْفٍ حَصَلَ
 وَجَلَالٍ قَصَرَ عَنْهُ الْمَنَّا

حکایت کافری گفتندش در عهد بایزید قدس سره العزیز

که مسلمان شو و جواب گفتن او ایشان را

- (۱) بود گبری در زمان بایزید
 (۲) که چه باشد گرتو اسلام آوری
 (۳) گفت این ایمان اگر هست ای سرید
 (۴) من ندارم طاقت آن تاب آن
 (۵) گرچه در ایمان و دین نامو قنم
 (۶) دارم ایمان کان ز جمله برترست
- گفت او را یک مسلمان سعید
 تا بیایی صد نجات و سروری
 آنکه دارد شیخ عالم بایزید
 کان فزون آمد ز کوششهای جان
 لیک در ایمان او بس مو قنم
 بس لطیف و با فروغ و با فرست

كُنْتُ دَوِّماً مُؤْمِناً .. أَذْرِي الْعِظَمَ ..

.. وَعَنِ الْإِظْهَارِ خَوْفاً أَلْتَوِي ..

أَنْتُمْ قَدْ كَانُوا أَوْ إِيْقَانَكُمْ

إِشْتِهَاءٌ .. قُدْرَةٌ كَمْ سَفَلاً ..

مِائَةً مِثْلَ يَهِي الْعُمَرُ ابْتِغَالُ

صَارَ رَخِوْاً فَرَّ مِنْهُ غَادِرَا

مِثْلَمَا لِلْقَفْرِ قُلْتُ فِي الْخَطَرِ

زَعَا فَالْمَعْنَى لَهُ كَلَّا خَفَى

عِشْقُهُ فِي الْحَالِ مِنْهُ نَقَرَا

(١) أَنَا فِي إِيمَانِهِ فِي السِّرِّ كَمْ

هَبْ غَدَى فَوْقَ فَمِي خَتَمٌ قَوِيٌّ

(٢) بَعْدَ ذَا الْإِيْمَانِ لَوْ إِيمَانَكُمْ

مَالِي فِي ذَلِكَ مِثْلٌ وَلَا

(٣) مَنْ إِلَى الْإِيْمَانِ كَانَ بِعَجَلِ

إِذْ هُوَ أَبْصَرَ كَمْ فَالْفَاتِرَا

(٤) حَيْثُ مِنْهُ الْإِسْمُ لَا الْمَعْنَى أَنْظَرُ

أَنَّهُ فِي اللَّغَةِ كَانَ الْمَفَا

(٥) إِذْ هُوَ إِيمَانَكُمْ قَدْ نَظَرَا

گرچه مهرم هست محکم بر دهان

نی بدان میلستم و نی اشتهاست

چون شمارا دید آن فاطر شود

چون بیابان را مغازه گفتنی

عشق او زآورد ایمان بفسرد

(١) مؤمن ایمان اویم درنهان

(٢) باز ایمان خود گرایمان شماست

(٣) آنکه صد میلش سوی ایمان بود

(٤) زانکه نامی بیند و معنیش نی

(٥) چون بایمان شما او بنگرد

فی بیان حکایه ذاک التؤذن اللذی صوته کریمه وکان يؤذن للصلاة
فی محله الکفر واثبات الکافر له یهدیه

(۱) وَاحِدُ أَذْنٍ كَمْ صَوْتٍ قَبِيحٌ	لَهُ كَانَ وَسَطَ الْكُفْرِ يَصِيحُ
(۲) بِالْأَذَانِ لَهُ كَمْ قَالُوا الْأَذَانُ	وَسَطَ الْكُفْرِ وَفِي هَذَا الْمَكَانِ
دَعَا فَكَمْ مِنْهُ عَدَاوَاتُ طَوَالِ	تَنْهَضُ تَأْتِي بِحَرْبٍ وَ نَكَالِ
(۳) فَمِنْ الْفِتْنَةِ عَمَتْ فِي حَذَرِ	صَارَتْ الْخَلْقِ وَإِذَا ذَاكَ حَضَرَ
(۴) كَافِرٌ بِالْبَيْزَةِ الْحَلَوِيَّ وَ شَمْعِ	مَعَ فَرْدٍ قَدَحِ شَفَّ وَ شَمْعِ
تُحَفَّةً أَهْدَى بِهَا جَاءَ كَمَنْ	هُوَ إِلْفٌ وَإِلَى الْإِلْفِ رَكْنُ
(۵) سَائِلًا كَثْرًا أَفْقَ مَنْ أَذْنَا	أَيْنَ فَالْإِعْلَامُ مِنْهُ حَسَنًا
بِالْأَذَانِ كَمْ أَبَانَ وَالْأَذَانُ	لَهُ أَفْضَى الرَّاحَةِ اللَّطْفَ أَبَانَ
(۶) إِصْحَاحُ مَا الرَّاحَةُ لِلصَّوْتِ الْكَرِيمِ	ذَاكَ مَنْ مِنْ قُبْحِهِ عَزَّ الشَّبِيهَ
قَالَ مِنْهُ الصَّوْتُ فِي الصَّوْمَةِ	وَقَعَ .. جَاءَ إِلَى الْأُسْمَةِ ..

حکایت آن مؤذن زشت آواز که در کافرستان بانگ نماز داد
و مرد کافر او را هدیه داد

(۱) یک مؤذن داشت بس آواز بد	شب همه شب سی دریدی خلق خود (۱)
(۲) چند گفتندش مگو بانگ نماز	که شود جنگ و عداوتها دراز
(۳) جمگان خائف شد ز فتنه علامه	خود بیامد کافری با جامه (۲)
(۴) شمع و حلوی و یکی جامه لطیف	هدیه آورد و بیامد چون الیف
(۵) پرس پرسان هین مؤذن کو کجاست	که صدای بانگ او راحت فزاست
(۶) این چه راحت بود زین آواز زشت	کوفتاد از وی بناگه در کنشت

(۱) در نسخه لکنهور پیش از این بیت هفت بیت اضافی دارد که بظاهر از ملحقات است -
(۲) جامه در برهان قاطع بمعنی پارچه نادرخته و قبا پوشیدنی و جام و صراحی و کوزه و کدوی شراب

- (۱) لِي يَنْتُ لَطَفْتُ بِالْحُسْنِ قَدْ
 زَادَتْ الْعَمَرَ لِإِيْمَانٍ يَجِدُ
 (۲) كَمْ تَمَنَّتْ ذَا الْهَوَى مِنْ رَأْسِهَا
 أَبَدًا مَا خَرَجَ أَوْ حِسَّهَا
 وَلَهَا الْكَافِرُ كَمْ مِنْ مَرَّةٍ
 نَصَحَ تَتْرُكُ ذَا بِالْعَرَّةِ
 (۳) حُبُّهَا الْإِيْمَانُ فِي الْقَلْبِ لَهَا
 نَبَتْ ذَا الْغَمِّ عُدَّ شَبَّهَا
 أَبَدًا لِلْمَجْمَرِ مِنْهُ أَنَا
 مِثْلَ عُودٍ أُحْرِقَ قَيْدَ الْعَنَاءِ
 (۴) أَنَا فِي قَيْدِ الْعَذَابِ وَالْمِحْنِ
 كُنْتُ كَمْ قُلْتُ عَلَى مَرِّ الزَّمَنِ
 نَفْسًا فِي نَفْسٍ ذِي السَّلْسَلَةِ
 حُرِّكَتْ سَمَتَ الرِّزَايَا الْمُعْضِلَةِ
 (۵) أَبَدًا مِنْ حِيلَةٍ لِي مَا عَلِمْتُ
 أَنَا فِي هَذَا وَلَا الرَّأْيَ فَيَهْمْتُ
 فِيهِ حَتَّى ذَا الْأَذَانَ مَنْ أَقَامَ
 لَهُ قَالَ .. وَبِهِ أَفْضَى الْكَلَامِ ..
 (۶) قَالَتِ الْبَيْتُ فَمَا الصَّوْتُ الْكَرِيهَ
 ذَاكَ مَنْ لَيْسَ لَهُ قُبْحًا شَيْئُهُ
 مَنْ هُوَ بِالْأَرْبَعِ الْقِسْمَاتِ مِنْ
 سَعْيِي جَاءَ .. ثَقِيلًا وَخَشِنَ ..

آرزو می بود اورا مؤمنی
 پندها میداد چندین کافرش
 همچو مجمر بود این غم من چو عود
 که بچنبد سلسله او دلبدم
 تا فروخواند مؤذن آن آذان
 که بگوשמ آید این در چار دانگ

(۱) دختری دارم لطیف و بس سنی
 (۲) هیچ این سودا نمیرفت از سرش
 (۳) دردل او مهر ایمان رسته بود
 (۴) در عذاب و درد و اشکنجه بدم
 (۵) هیچ چاره من ندانستم در آن
 (۶) گفت دختر چیست این مکروه بانگ

(۱) أَنَا فِي ذَا الدَّيْرِ وَالصَّوْمَعَةِ
 مُدَّةَ عُمْرِي كَذَا صَوْتًا قَبِيحًا
 (۲) أُخْتُهَا قَالَتْ لَهَا صَوْتُ الْأَذَانِ
 (۳) لَمْ تُصَدِّقْهَا بِذَلِكَ سَأَلَتْ
 فَلَهَا الْآخِرُ ذَا أَيْضًا نَعَمْ
 (۴) إِذْ لَهَا حَانَ الْيَقِينُ الْأَصْفَرُ
 وَمِنْ الْإِسْلَامِ صَارَ قَلْبُهَا
 (۵) وَمِنْ التَّشْوِيشِ أَيْضًا وَالْعَذَابِ
 لَيْلَةً أَمْسَ رَقَدَتْ بِرَغَدٍ
 (۶) فَمِنْ الصَّوْتِ لَهُ الرَّاحَةُ لِي
 جَمَّتْهُ بِالتَّحَفَةِ أَشْكُرُهُ
 فِي سِنِي كَثْرَةٍ مُزْمَعَةٍ
 مَا سَعَيْتُ أَحَدًا فِيهِ يَصْبَحُ
 ذَا هُوَ الْإِعْلَامُ وَالْآيَةُ كَانَ
 آخِرًا .. مَا ذَكَرْتُهُ نَقَلْتُ ..
 يَا أَبِي قَالَ .. خَطِيرٌ مَا أَلَمَّ ..
 وَجْهَهَا صَارَ لِمَا قَدْ صَدَرَا
 قَاسِيًا لِلْكَفْرِ طَارَ لُبُّهَا
 لِي خَلَصْتُ بَعْدَ ذَا قَلْبِي طَابَ
 لَا يَخُوفٍ لَا بُرُؤِيَا وَنَكَدَ
 ذِي أُنْتِ مِنْ ذَا أَزَاءِ الْعَمَلِ
 أَيْنَ ذَا الْمَرءِ أَلَا أَنْظَرُهُ

هیچ نشنیدم درین دیر و کشت
 هست اعلام و شعار مؤمنان
 آن دگر هم گفت آری ای پدر
 از مسلمانی دل او سرد شد
 دوش خوش خفتم در آن بیخوف و خواب
 هدیه آوردم بشکر آن مرد کو

(۱) من همه عمرم چنین آواز زشت
 (۲) خواهرش گفتا که این بانگ اذان
 (۳) باورش نامد بپرسید از دگر
 (۴) چون یقین گشتش رخ او زرد شد
 (۵) باز رستم من ز تشویش و عذاب
 (۶) راحت من این بود از آواز او

- (۱) إِذْ رَأَاهُ التَّحَفَّةَ هُذِي أَقْبَلَ
(۲) وَأَجَزْتَ مَا عَمِلْتَ مَعِيَا
(۳) عَبْدَكَ كُنْتُ فَلَوْ مِلْكَأَ وَمَالٍ
أَنَا دَوْمًا فَمَكَ طَلَقَ الذَّهَبُ
(۴) لَكُمْ الْإِيمَانُ خُدْعٌ وَمَجَازُ
(۵) أَشْبَهَ ذَاكَ الْأَذَانَ لِلصَّلَاةِ
مَعَ إِيْمَانٍ بَدَى فِي بَايَزِيدَ
قَالَ إِذْ كُنْتُ أَخَذْتَ الْيَدَ لِي
يَرًّا أَوْ خَيْرًا يَمْدِ عُمَرِيَا
مُثْرِيَا كُنْتُ وَفَرْدًا بِالْجَلَالِ
أَمْلًا أُعْطِيكَ وَفَقَ مَا وَجَبَ
لِلطَّرِيقِ قَاطِعُ لَا بِاحْتِرَازِ
غَيْرَ أَنْ مِنْ حُسْنِ صِدْقٍ بِالصِّفَاتِ
كَمْ يَقْلِبِي وَبُرُوحِي مِنْ جَدِيدِ

عود بحکایة المجوسی مع المسلم

- (۶) حَسْرَةُ جَاءَتْ كَمِثْلِ الْمَرْأَةِ
وَالْجَمَاعَ لِلْجَمَارِ نَظَرَتْ
مَنْ هِيَ قَدْ خَبِرَتْ بِالصَّدَقَةِ
قَالَتْ آه أَبَدًا مَا صَبَرَتْ

- (۱) چون بدیدش گفت این هدیه پذیر
(۲) آنچه کردی بامن از احسان و بر
(۳) گر بمال و ملک و ثروت فردسی
(۴) هست ایمان شما زرق و مجاز
(۵) لیک از ایمان و صدق بایزید
که مرا گشتی مجیر و دستگیر
بنده تو گشته‌ام من مستمر
من دهانت را پر از زر کردی
راهزن همچون که آن بانگ نماز
چند حسرت در دل و جانم رسید

رجوع بحکایت گبر و مسلمان

- (۶) همچو آن زن کو جماع خر بدید
گفت آوه چیست این فعل فرید

- (۱) أَيُّ شَيْءٍ كَانَ ذَا الْفَعْلِ الْفَرِيدُ
مَنْ بِهِ تَأْتِي الْحَمِيرُ فَعَلَى
- (۲) بَايَزِيدُ مَنَعَ الْعَدْلَ إِلَى
فَلِمَثَلِ الْأَسَدِ هَذَا الْفَرِيدُ
- (۳) قَطْرَةٌ فِي الْبَحْرِ مِنْ إِيْمَانِهِ
(۴) غَرَقَ فِي الْقَطْرَةِ مِنْهُ أَبَدُ
- ذَرَّةٌ فِي الْغَابَةِ فِي الذَّرَّةِ
- (۵) كَالْخِيَالِ قَلْبَ مَنْكَ أَوْ خَمِيسَ
- (۶) نَجْمَةٌ وَاحِدَةُ الْوَجْهِ لَهَا
جَوْهَرُ كُلِّ الْمَجُوسِ وَالْيَهُودِ
- فَالْجَمَاعُ لَوْ كَذَا كَانَ الشَّدِيدُ
حَرِنَا الْأَزْوَاجُ غَاطَتْ عَجَلًا
كُلَّ إِيْمَانٍ .. وَجَلَّ وَعَلَا ..
وَجَبَ التَّرْحِيبُ وَالذِّكْرُ الْحَمِيدُ
لَوْ تَرَوْحُ الْبَحْرِ مَعَ طُفْيَانِهِ
مِثْلَمَا النَّارُ وَلَوْ كَانَتْ تُعَدُّ
تِلْكَ تَقْنَى الْغَابَةِ بِالْمَرَّةِ
حَلَّ أَقْنَى الْخَصَمِ فِي الْحَرْبِ الْوَطِيسُ
أَظْهَرَتْ مِنْ أَحْمَدٍ حَتَّى بِهَا
فَانِيَا عَادَ انْمَحَى مِنْهُ السُّعُودُ

- (۱) گرجماع اینست کاید ازخران
(۲) داد جمله داد ایمان بایزید
(۳) قطره ازایمانش در بحر اررود
(۴) همچو آتش ذره در بیشها
(۵) چون خیالی در دل شه یا سپاه
(۶) یک ستاره در محمد رو نمود
- بر کس ما سی ریند این شوهران
آفرینها بر چنین شیر فرید
بحر اندر قطره اش غرقه شود
کاندر آن ذره شود بيشه فنا
سی کنند در جنگ خصمان را تباه
تا فتد شد گوهر گبر و جنود (۱)

(۱) در نسخه لکناهور و بقیه نسخ این بیت اضافی است -
یک ستاره در محمد شد سطرَب تا فنا شد جمله کفر شرق و غرب

(١) فَمَنِ الْإِيْمَانِ وَافِيَ ذَهَبًا
وَجَمِيعُ كُفْرٍ كُلِّ مَنْ بَقِيَ
(٢) مَحْضُ كُفْرٍ الْأَوَّلِينَ مَا بَقِيَ
أَوْهُوَ الْخَوْفَ أَقَامَ وَالْخَطَرَ
(٣) هَذِهِ الْحِيلَةُ كَانَتْ بِالْمَثَلِ
تَمْزِجُ الْأَمْثَالُ ذِي مَا وَازَنْتُ
فِي أَمَانٍ .. فِي السِّبَاقِ غَلِبًا ..
بَيْنَ ظَنِّينِ .. سُعُودُ أَمْ شِقَا ..
فَهُوَ إِمَّا الدِّينَ أَبْقَى وَالتَّقَى (١)
.. وَبِهَذَا الْفَرْقُ بِالصِّدْقِ ظَهَرَ ..
مِثْلَمَا الدُّهْنُ وَمَاءٌ بِالْعَمَلِ (٢)
ذَرَّةَ النُّورِ لَهَا مَا قَارَنْتُ

(١) ای لم یبق حکم الکفر الاول ولا اعتبار الاول کانه یقول من کمال الايمان والایقان بالحق ظهر فی وجود الرسول نجم حتی من کمال قوة ذلك النجم فنی جوهر اعتقاد اليهود والذین وجدوا شرف الايمان ذهبوا لمرتبة الايمان وساعداهم بقى بین ظنی کفرهم یعنی انهم صدقوا فی الظاهر وکفروا فی الباطن فلم یعلم صحیح المؤمن من غیره وبعضهم ولو لم یؤمن فی الظاهر ولكن قوة الدين صنعت فی قلبه خوفا عظیماً وبعضهم قبل الخراج محکوماً علیه وبعضهم بقى مغلوباً فالمغلوب بحکم المعدوم وکفرهم بین الوجود والعدم فكان بین ظنین -
(٢) هذه الحالة فعل الماء والزيت بالحيلة یعنی علی هذین الطریقین اللذین قال لانفع بالایمان الاخری کمزج الماء بالزيت وهذا من المحالات علی العباد -

(١) آنکه ایمان یافت رفت اندر امان کفرهای باقیان را در گمان
(٢) کفر صرف اولین باری نماند یا مسلمانى و یا بیعی نشانند
(٣) این بحیلت آب و روغن کردن نیست این مثلها کفو ذره نور نیست

- (١) غَيْرَ شَيْءٍ حُسِمَ الذَّرَّةُ لَمْ
لَمْ تَكُ بِالشَّارِقِ لَا يَنْقَسِمُ
(٢) قَوْلِكَ الذَّرَّةُ اعْلَمُهُ الْمُرَادُ
مَحْرَمًا لِلْبَحْرِ فِي هَذَا النَّفْسِ
(٣) لَوْ مِنْ الْإِيمَانِ لِلشَّيْخِ الْحَسَنِ
تُظْهِرُ مِنْ شَرْقِ رُوحِ الشَّيْخِ حِينَ
(٤) كُلُّ مَا السِّفْلِيِّ كَانَ لِلشَّرِّ
كُلُّ مَا كَانَ الْعُلُوُّ الْخُلْدَ قَدْ
- تَكُنِ الذَّرَّةُ فِي وَزْنٍ وَكَمْ (١)
.. فِيهِ نُورُ النُّورِ دَوَّامًا مُرْتَسِمًا..
سُتِرَ .. لَمْ تَدْرِ مِنْهُ مَا يُرَادُ ..
لَمْ تَكُ وَالزَّبَدُ كُنْتَ الْأَخْسَنُ
شَمْسُهُ الطَّلَقَةُ بِالنُّورِ زَمَنُ
وَجْهَهَا فِي ذَلِكَ النُّورِ تَبِينُ
مَلِكَ النُّورِ وَعَزَّ بِالذَّرَى
مَسَكَ وَالْأَخْضَرَ الرُّطْبَ يُعَدُّ

(١) كانه يقول الكلام كمزج الماء بالزيت بالحيلة وهذه الامثال ليست كفوًا لذرة من النور لان الذرة ليست الا انها منجسمة من شيء والذرة ليست شارقًا لا ينقسم ولفظ الذرة اعلم انه مراد خفى لانك انت لست محرمًا للتحويلات لبايزيد يعنى مشبها ايمان ابى يزيد بالذرة وقلنا ايمان ابى يزيد مثل ذرة نار فى غاية لاجل تفهيم الناس فهو كخلط الماء بالزيت بالحيلة وهذه الامثال ضربناها فى حق ذرة من نور الشيخ وليست معادلة لها لان الذرة منجسمة من شيء محسوس لاسن غيره ونور الشيخ لا ينقسم والذرة تكون منجسمة ومنقسمة وتعبيرنا عن ايمان الشيخ بالذرة اى يشبه الذرة بالصورة بل الشيخ لو وقعت من ايمانه ذرة فى غاية العالم لافناها وقوة افنائها اعلم انه مراد خفى وانت لست محرمًا لبحر المعنى بل انت كالزبد وانت كالزبد فى الصورة اذا لم تخرج من الزبدية لاتصل لبحر المعنى -

ذره نبود شارق لا ينقسم
محرم دريا نه اين دم كفى
گر نمايد رخ زجان شرق شيخ
جمله بالا خلد گردد اخضرى

(١) ذره نبود جز زچيزى منقسم
(٢) گفتن ذره مرادى دان خفى
(٣) آفتاب نير ايمان شيخ
(٤) جمله پستى نور گيرد تا ثرى

- (۱) هُوَ قَرَدَ الرُّوحِ مِنْ نُورٍ مُنِيرٍ وَجَدَ .. فِي ضَوْئِهِ الْكَوْنُ يُنِيرُ ..
 هُوَ قَرَدَ الْجِسْمِ بِالسَّفَلِ اتَّحَدَ مِنْ تُرَابٍ سَاقِطِ الْقَدْرِ وَجَدَ
 (۲) عَجَبًا هَذَا هُوَ أَوْ هُوَ ذَلِكَ قُلْ لِي يَا عَمِّي إِذْ يَارْتِبَاكَ
 (۳) أَنَا مِنْ ذَا الْمُسْكِلِ أَنَّ هُوَ ذَا يَا أَخِي مَا كَانَ ذَلِكَ هَكَذَا
 فَيُنُورُ لَهُ ذِي السَّبْعِ الشِّدَادِ مُلِئْتُ .. وَالْمَلَكُ أَزْدَادَ رَشَادِ ..
 (۴) وَإِذَا مَا هُوَ ذَلِكَ ذَا الْبَدَنِ يَا خَلِيلِي مَا هُوَ .. مِمَّ وَهَنْ ..
 مِنْ كَلَا الْإِنِّينِ ذَيْنِ عَجَبًا مَا يَكُونُ هُوَ أَمِينٌ طَلَبَا

- (۱) او یکی جان دارد از نور سنیر او یکی تن دارد از خاک حقیر
 (۲) ای عجب اینست او یا آن بگو که بماندم اندرین مشکل عمو (۱)
 (۳) گروی اینست ای برادر چیست آن پر شده از نور آن هفت آسمان
 (۴) وروی آنست این بدن ای دوست چیست ای عجب این دو کدما اینست و کبست

(۱) شرح سبزواری دفتر پنجم صفحه ۳۹۹ اشکال مولوی زبان اهل غفلت و اهل عقول جزئیة شده و استشکال میفرماید والا پیش اهل حق معلوم است که وحدت انسان کامل عددیه نیست بلکه وحدت حقه ظلمیه است مظهر صفات تشبیهیه و صفات تنزیهیه بالفعل هست بنحو تمامیت ولیکن معلوم است سعه عالم معنیش نسبت بعالم صورت پس عالم معنی و عالم صورت همه در وجودش منطوی است و همه مفارقات و مقارنات در او محتوی و از شیخ محیی الدین است

فان قلت بالتشبيه كنت مقيدا وان قلت بالتنزيه كنت محذرا
 وان قلت بالامرین كنت مسددا وكنت اماماً فی المعارف سیدا

فی بیان حکایت تلك المرأة التي قالت لزوجها اللحم اكلته الهرة
وزوجها وزن الهرة بالميزان فكان وزن الهرة نصف من فقال
للزوجة يا امرأة اللحم نصف من وزيادة فان كانت هذه الهرة اللحم
فاين الهرة وان كان اللحم هذه الهرة فاين اللحم (۱)

- (۱) رَجُلٌ كَانَ وَذُو بَيْتٍ وَجَدَ
مَرَأَةً وَغَدَةً وَاللِّصَّ تُعَذِّبُهُ
(۲) لِلطَّرِيقِ الطَّعْنَ تُقْضِي كُلَّمَا
بِهِ جَاءَ الرَّجُلُ الْمَرَأَةُ مَا
حَفَظَتْهُ الرَّجُلُ مِنْ إِضْطِرَارٍ
أَعْرَضَ عَنْهُ وَأَبْدَى الْإِضْطِبَارَ
(۳) فَلِاجْلِ الضَّيْفِ ذِيَاكَ الْمَعِيلَ
مَعَ أَلْفِ جُهْدٍ أَوْ كَدٍ طَوِيلٍ
جَاءَ بِاللَّحْمِ وَفِي الْبَيْتِ جَعَلَ
وَلَهُ الْمَرَأَةُ كَلًّا يَعْجَلُ
(۴) أَكَلَتْهُ مَعَ كِبَابٍ وَشَرَابٍ
وَرَدَ الْمَرْءُ لَهُ غَيْرَ الصَّوَابِ

(۱) اراد بالزوج عقل المعاش وبالزوجة النفس وبالهرة وسائط النفس تفر العقل بوسائطها
وتمحو النافع للعقل -

حکایت آن زن که گفت شوهرش را که گوشت را گربه خورد شوهر
گربه را بترازو برکشید گربه نیم من برآمد گفت ای زن گوشت
نیم من بود و افزون اگر این گوشت است گربه کو و اگر این
گربه است گوشت کو

- (۱) بود مردی کدخدا او را زنی
سخت طناز و پلید و رهزنی
(۲) هرچه آوردی تلف کردیش زن
مرد مضطر بود اندر تن زدن
(۳) بهر مهمان گوشت آوردی معیل
سوی خانه با دوصد جهد طویل
(۴) زن بخوردش با شراب و با کباب
مرد آمد گفت دفع ناصواب

- (۱) ذَكَرْتُ فِي رَدِّهِ الْمَرْءَ سَلَّ
 فِي أَمَامِ الضَّيْفِ قَدْ حَقَّ الطَّعَامُ
 (۲) قَالَتِ الْمَرْأَةُ ذَاكَ اللَّحْمُ قَدْ
 (۳) ثَانِيًا لَوْ يَلْزُمُ قَالَ أَيَا
 أُوزِنُ الْهَرَّةَ حَالًا فِي الْعِيَارِ
 (۴) وَزَنَ الْهَرَّةَ نِصْفَ الْمَنِّ قَدْ
 عِنْدَ ذَا الْمَرْءِ لَهَا قَالَ أَيَا
 (۵) قَالَ نِصْفَ الْمَنِّ كَانَ وَشَعِيرِ
 كَانَتِ الْهَرَّةُ أَيْضًا نِصْفَ مَنْ
 (۶) ذَا لَوْ الْهَرَّةَ كَانَ أَينَ كَانَ
 فَإِذَا ذِي الْهَرَّةِ أَينَ غَدَتُ
- أَيْنَ أَيْنَ اللَّحْمُ ذَا الضَّيْفِ وَصَلُ
 يُجَعَلُ نُبْدِي لَدَيْهِ الْإِحْتِرَامُ
 أَكَلَتْهُ الْهَرَّةُ فَأَشْرَى بِجَدِّ
 أَتَيْكَ الْمِيزَانَ ذَا قَدَمِ لِيَا
 أَضَعُ بِاللَّحْمِ يَبْدُو لِي اخْتِبَارُ
 كَانَتِ الْهَرَّةُ مَا زَادَتْ بِعَدِّ
 أَيُّهَا الْمَرْأَةُ يَا عَيْنَ الرِّيَا
 وَزَنَا اللَّحْمُ وَمَا زَادَ يَسِيرُ
 .. وَنِيكَ يَا مَسْتُورَةُ رَأَيْتُ بِفَنِّ ..
 ذَلِكَ اللَّحْمُ وَلَوْ ذَا اللَّحْمُ بَانَ
 إِطْلَبِيهَا .. فَهِيَ مِنِّي مَا بَدَتْ ..

پیش سهمان لوت می باید کشید
 گوشت دیگر خر گر باید ترا
 گربه را من می کشم اندر عیار
 پس بگفت آن مرد کای محتال زن
 هست گربه نیم من هم ای ستیر
 ور بود این گوشت گربه کو بجو

(۱) مرد گفتش گوشت کو مهمان رسید
 (۲) گفت زن این گربه خورد آن گوشت را
 (۳) گفت ای ایبک ترازور بیار
 (۴) برکشیدش بود گربه نیم من
 (۵) گوشت نیم من بود افزون یک شعیر
 (۶) این اگر گربه ست پس آن گوشت کو

- (۱) بَايَزِيدُ لَوْ غَدَى هَذَا فَمَا
وَإِذَا مَا هُوَ ذَاكَ الرُّوحُ قَدْ
(۲) حَيْرَةٌ فِي حَيْرَةٍ يَا خَلِيًّا
هَذِهِ أَيْضًا وَلَيْسَتْ شُغْلًا
(۳) فَهُوَ الْإِثْنَانِ كَانَ غَيْرَ أَنْ
كَانَ فَالْحَبُّ لَهُ الْأَصْلُ يُعَدُّ
(۴) هَذِهِ الْأَضْدَادُ بَعْضًا عَقَدَتْ
طَرَفَ ذَا الْفَخِذِ بِالرَّقِيبَةِ
(۵) إِنْ رُوحًا قَدْ خَلَى مِنْ قَالِبٍ
قَالِبٌ مِنْ غَيْرِ رُوحٍ قَدْ جَمَدَ
(۶) ظَهَرَ قَالِبُكَ الرُّوحُ لَكَ
مِنْ كِلَا الْإِثْنَيْنِ ذَيْنِ الدُّنَا
- هُوَ ذَاكَ الرُّوحُ مَنْ قَدْرًا سَمَى
كَانَ ذَا التَّصْوِيرِ مَنْ سَوَى يَجْدُ
هَذِهِ كَانَتْ وَلَيْسَتْ شُغْلًا
.. قَلَّ عَنْهَا لِيَّيْ أَوْ لُبْسًا ..
مَا مِنْ الرِّيعِ وَزَرَ فِي الزَّمَنِ
لَهُ تِلْكَ التَّيْبَنَةُ الْفَرْعُ .. تُعَدُّ ..
حِكْمَةٌ بِالْبَعْضِ .. كَلًّا وَحَدَّثَ ..
.. وَيكَ يَا قَصَابُ وَفَى الْمَرْتَبَةِ ..
لَا يَطِيقُ عَمَلًا لِلطَّالِبِ
مَا لَهُ جُهْدٌ وَكَالتَّلْجِ بَرْدُ
ذَاكَ مَسْتُورًا غَدَى دَوْمًا يَكَا
صَحَّتِ الْأَسْبَابُ وَفَقًا لِلْمُنَى

وروی آن روحست این تصویر کیست
این نه کار تست هم نی کار من
دانه باشد اصل و آن که هست فرع
ای قصاب این گرد ران با گردنست
قالب بیجان بود بیکار و سرد
راست شد این هردو اسباب جهان

(۱) بایزید ار این بود این روح چیست
(۲) حیرت اندر حیرتست ای یار من
(۳) هردو او باشد ولیک از ریع و زرع
(۴) حکمت این اضداد را با هم به بست
(۵) روح بی قالب نباشد کار کرد
(۶) قالب پیدا و آن جانت نهان

- (۱) بِالتُّرَابِ رَأْسَكَ لَوْ تَضْرِبُ
وَكَذَا الْمَاءَ عَلَى الصَّدْرِ إِذَا
(۲) أَنْتَ كَسَرْتَ الرَّأْسَ لَوْ كُنْتَ تُرِيدُ
(۳) إِذْ كَسَرْتَ الرَّأْسَ فَالْمَاءُ لَهُ
وَبِیَوْمِ الْفَصْلِ قَدْ جَاءَ التُّرَابُ
(۴) حِكْمَةٌ لِلْحَقِّ جَلَّ يَزْدَوَاجُ
(۵) كَبَىٰ بِهَا بَعْدَ اَزْدَوَاجَاتٍ أُخَرَ
لَا وَلَا السَّمْعُ بِهَا لَمْ يَسْمَعْ
(۶) فَإِذَا مَا الْأُذُنُ ذَا سَمِعَتْ
أَوْ يَأَيَّ حَالَةٍ كَانَ اللِّسَانُ
- رَأْسُكَ لَا يُكْسَرُ .. لَوْ تَطْلُبُ ..
تَضْرِبُ مَا انْكَسَرَ الصَّدْرُ إِذَا
فَالْتُّرَابُ اَمْزَجَ بِمَاءٍ مِنْ جَدِيدٍ
رَجَعَ لِلْأَصْلِ لَا يَشْتَبِهُ
لِلتُّرَابِ .. فَأَعْرِفِ النَّهْجَ الصَّوَابَ ..
حَصَلَتْ مِنْ إِنْتِهَالٍ وَلِجَاجٍ
تُصْنَعُ لَا الْبَصَرَ فِيهَا بَصَرَ
لُبْنَا مَا زَادَ فَهْمًا لَمْ يَعْرِ
كَيْفَ تَبْقَىٰ أُذُنًا .. بَلْ هَرَعَتْ ..
ضَبَطَ ذَاكَ الْكَلَامَ وَالْبَيَانَ

- (۱) خاک را بر سر زنی سر بشکنند
(۲) اگر تومی خواهی که سر را بشکنی
(۳) چون شکستی سر رود آتش باصل
(۴) حکمتی که بود حق را ز ازدواج
(۵) تا شد آنگه ازدواجات دگر
(۶) گر شنیدی اذن کی باشد اذن
- آب را بر بر زنی بر نشکنند
خاک را و آب را بر هم زنی
خاک سوی خاک آید روز فصل
گشت حاصل از نیاز و از لجاج
لاسمع اذن و لا عین بصر (۱)
یا کجا بودی دگر ضبط سخن

(۱) شرح سبزواری جزء پنجم صفحه ۳۹۹ لاسمع اذن نشنیده گوش و لا عین بصر و نه چشمی دیده مثل ازدواج مهیت و وجود و ازدواج وجه الله و وجه النفس در وجود خاص و وجوب و امکان و ماده و صورت و قوه و فعل و غیر اینها از ترکیبات دقیقه —

- (۱) وَلَوْ أَنَّ الْبَرْدَ وَالْمَلِجَ قَدْ
وَعَنِ الْمَلِجِيَّةِ مِنْهُ الْمُنَى
(۲) وَلَوْ الْمَاءُ زَمَانًا مَا وَجَدَ
فَلْيَلْطَفِ لَهُ عَمَّ وَصَفًا
(۳) وَشِفَاءُ رُوحِ كُلِّ شَجَرَةٍ
مِنْ قُدُومِ لَهُ كُلِّ شَجَرَةٍ
(۴) ثُمَّ ذَاكَ الْمَلِجُ ذَابَ وَغَدَى
وَعَلَى الْأَشْجَارِ مِنْ جَهْلِ قَرَأَ
- نَظَرَ الشَّمْسَ .. هَوَى النُّورَ يَجْدُ ..
قَطَعَ .. مَا طَلِبَ غَيْرَ السَّنَا ..
مِنْ عُروْقٍ بِهِ تُزْرِي وَ عُقْدَ
بِالْهَوَا حَوْلَ دِرْعَا ضَفَى
صَارَ إِذْ ذَاكَ وَ أُعْطِيَ أَثَرَهُ
حَسَنَةُ الطَّالِعِ عَادَتْ مُثْمِرَهُ
فِي خُمُولٍ .. وَالطَّرِيقَ مَا اهْتَدَى ..
لَا مَسَاسَ وَمِنْ النُّورِ عَرَى (۱)

(۱) كانه يقول لو رأى هذا الوجود الانساني اللذي هو بمثابة الثلج والماء المنجمد نور شمس الحقيقة لذاب من طبيعته و زال وبقى بلاعروق و وجد لطافة و صفاء و لاطهر له الهوا الالهى اسواجا عديدة حتى يجد و جوده الانساني ماء روجه العرفاني و تكون علاجاً و اما ذاك اللذي انجمد و جوده و كان بلا حصاة من حرارة شوق الله كان كالسامري قائلا لاشجار وجود المؤمنين مفهوم لامساس و لا عرض عن ألفة اصحاب العرفان —

- (۱) گر بدیدی برف و یخ خورشید را
(۲) آب گشتی بی عروق و بی گره
(۳) پس شدی درمان جان هر درخت
(۴) وان یخی بفسرده در خود بازده
- از یخی برداشتی امید را
که ز لطف از باد میگشتی زده (۱)
هر درختی از قدومش نیک بخت
لامساسی بر درختان خوانده (۲)

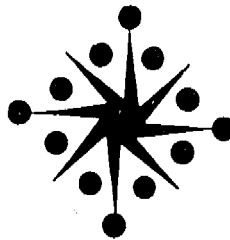
(۱) مصرع دوم در نسخه المنهج القوى — زآب داود هوا کردی زره - ولی ترجمه بروفق نسخه های صحیح دیگر چنانکه ذکر شده مؤلف المنهج القوى بمعنای ابن بیت بیش از سبزواری پی برده است (۲) سبزواری صفحه ۴۰۰ لامساسی یعنی تا یخ و برفست درختان ممسوس بان نیستند و چون کرم و لطیف شد و آب شد هر نبات باساق و بی ساق گل و خار بان ممسوس شد و آب در نبات چون آتش در زغال نافذ شد و نبات باب چون آدسی به پری ممسوس گردید و اینها تلمیحی است بعارفی که ممسوس بنور الله است لیس یألف اشارتست بحديث المؤمن یألف ویولف به و المنافی لا یألف ولا یؤلف به یعنی مؤمن الفت گیرد او باخلق و خلق با او و سافق بخلاف این است لیس الا نیست مگر بخل نفس قسمت و نصیب او —

لَيْسَ يَأْلَفَ لَيْسَ يُؤْلَفُ جِسْمُهُ
 (۱) هُوَ لَيْسَ الضَّائِعَ مِنْهُ الْكَئِدُ
 غَيْرَ أَنْ قَاصِدُ سُلْطَانِ الْخَضِرِ
 (۲) يَا أَيَّازُ نَجْمَةٌ أَنْتَ وَكَمْ
 كُلُّ بُرْجٍ لَيْسَ مِنْهَا بِحَقِيقٍ
 (۳) فَمَتَى كُلُّ وَفَاءٍ تَقْبَلُ
 وَمَتَى كُلُّ صَفَاءٍ تَنْتَخِبُ
 لَيْسَ إِلَّا شَحٌّ نَفْسٍ قِسْمُهُ (۱)
 يَغْدُو رَبَّانًا بِهِ الْبَرْدُ بَجْدُ
 لَمْ يَكُ وَالرُّوحُ فِيهِ مَا زَهَرَ
 رَفَعَتْ.. وَالسَّعْدُ فِيهَا قَدْ أَلَمَّ..
 لِلْعُبُورِ لَا وَلَا قَدْرًا يَلِيقُ
 هِمَّةٌ فِيكَ وَمِنْهَا تَأْهَلُ
 صَفْوَةٌ فِيكَ وَمِنْهُ تَقْتَرِبُ

(۱) اشاره لقوله (ع) المؤمن يألف ويؤلف والمنافق لا يألف ولا يؤلف ولا خير فيمن يألف ولا يؤلف على فحوى خير الناس من نفع الناس —

(۱) نیست ضایع زو شود تازه جگر
 (۲) ای ایاز استاره تو بس بلند
 (۳) هر وفا را کی پسندد همتت
 لیک نبود پیک سلطان خضر (۱)
 نیست هر برجی عبورش را پسند
 هر صفا را کی گزیند صفوتت

(۱) سبزواری صفحه ۴۰۰ نیست ضایع که هر چیزی بجای خویش نیکوست اما
 توسلیمانی ولیکن دیو دارد خاتمت یوسفی اما عزیز من هنوز اندر چهی

فی بیان حکایت ذاک الامیر اللدی قال لغلامه جیء بالشراب
واتی الغلام بکوز الشراب وکان فی اثناء الطريق زاهد آمر بالمعروف
فضرب الکوز فی حجر وکسره فلما سمع بذلك قصد ایذاء الزاهد
وتأدبیه هذه القصة کانت عالی عهد دین موسی قبل ان یحرم شرب
الشراب ولكن الزاهد یفعل الاجتناب ویمنع عن التلذذ والتنعیم

- (۱) کَانَ قَدَمًا طَیِّبَ الْقَلْبِ أَمِيرٌ شَارِبَ الْخَمْرِ مُدَامًا وَنَصِيرٌ
(۲) کُلٌّ مَخْمُورٌ وَکُلٌّ مُعْتَمِرٌ مُشْفِقٌ عَادِلٌ سَامِي الْهِمَمِ
وَاهِبُ الْجَوْهَرِ دَوَّمَا وَالذَّهَبِ قَلْبُهُ الْبَحْرُ وَبِالْأَمْوَاجِ عَبٌّ
(۳) لِلرِّجَالِ الْمَلِكُ لِلْمُؤْمِنِينَ أَمِيرٌ هَادِي الطَّرِيقِ وَالْأَمِينُ
عَالِمُ السِّرِّ دَرِي الْعُقْبَى وَمَا هُوَ فِي شَأْنٍ بَعِيدٍ نَجْمًا
(۴) دَوَّرَ عِيسَى کَانَ أَيَّامَ الْمَسِيحِ جَانِبَ الْخَلْقِ وَعَدْلًا وَمَلِيحٌ
(۵) لَيْلَةً بِالصَّدَقَةِ ضَعِيفٌ وَرَدَ عِنْدَهُ الْجِنْسَ لَهُ أَيْضًا يُعَدُّ

حکایت آن امیر که غلام را گفت می بیاور غلام رفت و سبوی می آورد
و در راه زاهدی بود امر معروف کرد سنگی زد و سبوی را بشکست
امیر شنید و قصد گوشمالی زاهد کرد و این قصه در عهد دین موسی
بود (ع) که می هنوز حرام نشده بود و لکن زاهد منع لذت
و تنعم می کرد

- (۱) بود امیری خوشدلی سیخواره کُهِفِ هَرْمَخْمُور و هَر بِيچارَه
(۲) مشفق مسکین نوازی عادل دلی جوهر و زربخشی و دریا دلی
(۳) شاه سردان و امیر المؤمنین راهبان و رازدان و دوربین
(۴) دور عیسی بود و ایام مسیح خلق دلدار و کم آزار و ملیح
(۵) آمدش سهمان بناگاهان شبی هم امیری جنس او خوش مذهبی

- (۱) حَسِنُ الدِّينِ أَمِيرًا وَوَجَبَ
خَمْرُ الْخَمْرِ غَدَى حِلًّا مُبَاحَ
(۲) خَمْرُهُمْ كَانَ قَلِيلًا يَا غُلَامَ
(۳) وَلَنَا أَتَى بِهِ مِنْ ذَا الرَّاهِبِ
كَيْ يَهْذَا الرُّوحُ مِنْ غَامٍ وَخَاصِ
(۴) جُرْعَةً مِنْ قَدَحِ الرَّاهِبِ ذَاكَ
أَلْفِ أَلْفِ جَرَّةٍ قَدْ فَعَلْتَ
(۵) فَيَذِي الْخَمْرَةَ كَمْ مِنْ رَأْسِ مَالٍ
مُثْلَمَا السَّلْطَنَةُ طَيَّ الْعِبَاءَ
(۶) فَاِلَى تِلْكَ الْعِبَاءِ مَنْ إِرْبِ
فَهُمْ مِنْ خَارِجٍ وَجَهَ الذَّهَبِ
- لَهُمْ فِي نَظْمِ حَالٍ وَأَدَبِ
ذَلِكَ الْوَقْتُ وَمَا فِيهِ جَنَاحِ
قَالَ إِذْهَبْ وَأَمْلَأِ الْكُوزَ مُدَامَ
مِنْ شَرَابٍ خُصِّصَ لِلطَّالِبِ
تَجِدُ فِيهِ مَقْرَأً وَمَنَاصِ
بِكَ سَوْتُ مَا بِهِ تَلْقَى ارْتِبَاكَ
لَهُ مَعَ حَانُوتٍ .. الْعُمْرَ امْتَلَتْ ..
خَفِيَ وَالْعِزُّ دَوْمًا وَالْجَلَالُ
وُجِدَتْ دَوْمًا وَجَلَّتْ بِالثَّنَاءِ
قُطِّعَتْ لَا تَنْظُرُ أَنْتَ مِنْ أَدَبِ (۱)
سَوِّدُوا .. خَالُوا لَهُ الْقَدْرُ ذَهَبُ ..

(۱) نسخه ثانیة فلتلك الخرقه سن اریا وقطعت لاتنظر أنت ادبا —

- (۱) باده می بایستشان در نظم حال
(۲) باده شان کم بود گفتا ای غلام
(۳) از فلان راهب که دارد خمر خاص
(۴) جرعه زان جام راهب آن کند
(۵) اندر آن می مایه پنهانیست
(۶) تو بدلق پاره پاره کم نگر
- باده بود آن وقت ساذون و حلال
رو سبو پر کن بما آور مدام
تا زعام و خاص جان یابد خلاص
که هزاران جره و خمدان کند
آنچنان کاندرا عبا ساطانیست (۱)
که سیه کردند از بیرون زر

(۱) سبزواری صفحه ۴۰۰ بین مرقع خاکمی چه دروی آذرهاست نهفته اند بخاکستر آذر فقرا

(۱) فَمِنْ الْعَيْنِ الَّتِي سَأَتْ وَلَا
صُيِّرَتْ وَاللَّعْلُ ذَاكَ بِالدُّخَانِ
(۲) وَمَتَى الْجَوْهَرُ وَالْكَنْزُ غَدَى
فَالْخَرَابَاتُ الْكُنُوزَ وَجَدَتْ
(۳) حَيْثُ فِي الْمَخْرُوبِ كَنْزُ آدَمِ
طِينُهُ صَارَ رِبَاطًا فَرَبَطَ
(۴) هُوَ فِي الطِّينِ وَلَا غَيْرَ نَظَرَ
أَبَدًا فَالطِّينُ مَتَى سَدَّكَ
(۵) جَرَّتَيْنِ ذَا الْغَلَامِ اسْتَلَمَا
فِي الزَّمَانِ وَلِدَيْرِ الرَّاهِبِ
(۶) ذَهَبًا أُعْطِيَ وَخَمْرًا كَالذَّهَبِ
حَجَرًا أُعْطِيَ ثَمِينَ الْجَوْهَرِ

غَيْرِهِ الْمَرْدُودَةَ فِي ذَا الْمَلَأِ
سُودَ .. عَادَ الْحَقِيرَ وَالْمُهَانَ ..
وَسَطَ الدَّوْرَ بِهَا آتَا بَدَى
أَبَدًا وَالدَّوْرُ بَتًّا فَقَدَتْ
كَانَ مَدْفُونًا بِأَمْرِ دَائِمِ
عَيْنَ ذِيكَ اللَّعِينِ فَسَقَطَ
بِاحْتِقَارٍ وَلَهُ الطِّينُ ذَكَرَ
.. أَنْ لِي تَأْتِي وَزَادَ بَعْدُكَ ..
وَبَطِيبِ رَكْضٍ مُبْتَسِمًا
وَصَلَ .. أَظْهَرَ شَوْقَ الطَّالِبِ ..
حَالًا ابْتِنَاعَ عَنِ الدَّيْرِ ذَهَبَ
بَدَلًا عَنْهُ اشْتَرَى بِالْأَثَرِ

وز برون آن لعل دود آلود شد
گنجها پیوسته در ویرانه‌هاست
گشت طینش چشم بند آن لعین
جان همی گفتمش که طینم سد تست
در زمان تا دیر رهبانان رسید
سنگ دید و در عوض گوهر خرید

(۱) از برای چشم بد مردود شد
(۲) گنج و گوهر کی میان خانه‌هاست
(۳) گنج آدم چون بویران بد دفین
(۴) او نظر میکرد در طین سست سست
(۵) دوسو بستد غلام و خوش دوید
(۶) زر بداد و باده چون زر خرید

- (١) خَمْرَةٌ تَنْطَفُرُ بِاللَّطْفِ عَلَى
فَعَلَى مِفْرَقِ سَاقِيهَا تَضَعُ
(٢) فِتْنَةً كَثْرًا وَ ثَوْرَاتٍ تُثِيرُ
(٣) وَالْمُلُوكُ بِاخْتِلَاطِ الْعِظَامِ
صَيَّرَتْ رُوحًا وَ تَخْتُ مَعَ عُودِ
(٤) فَيَوْقُتِ الصَّخْوِ كَالزَّيْتِ بِمَاءِ
وَ يَوْقُتِ السُّكْرِ رُوحًا فِي الْبَدَنِ
(٥) كَالْهَرِيسِ اللَّحْمِ وَالْبُرِّ غَرَقَ
أَبْدًا وَالْفَرْقُ أَيْضًا قَدْ غَدَرَ
- أَرْوُسٍ مِنْهُمْ سَلَاطِينُ الْمَلَأِ (١)
.. تَاجَ تَبِيرٍ عَزَّ قَدْرًا وَ ارْتَفَعَ ..
وَ بِهَا الْعُبْدَانُ إِذْ ذَاكَ تَصِيرُ
تَذَهَبُ وَالْكُلُّ إِذْ ذَاكَ مُدَامُ
فِي الزَّمَانِ ذَلِكَ فَرْدًا يَعُودُ (٢)
.. خِلَاطَ .. لَيْسُوا مُدَامًا بِسَوَاءِ ..
.. قُلُّهُمْ وَالْبَعْضُ بِالْبَعْضِ اقْتَرَنَ ..
بَعْضُهُ فِي الْبَعْضِ لَمْ يُلَفَّ السَّبَقُ
لَهُمَا .. الْوَاحِدُ فِي الثَّانِي انْفَعَرَ ..

(١) اراد بالاسير الروح وبالغلام النفس و اراد من الجرتين العقل والقلب ومن الرهبان ارباب الرياضات والمجاهدات من اهل الاسلام كانه يقول لما ان النفس باسر الروح اخذت جرتي العقل والقلب اسرعت لجانب دير الرهبان واعطت شراب التحقيق في الدين المجهدى كنوز اسرار العقل والقلب ولكن اعطت بهم ماهو بمثابة الحجر واخذت منهم الشراب الرحمانى اللذى هو كالجوهر لو نيط على رؤس السلاطين - (٢) نسخة ثانية ودست سع عود -

- (١) بادء كان برسر شاهان جهد
(٢) فتنه ها و شور ها انگيخته
(٣) استخوانها رفته جمله جان شده
(٤) وقت هشیاری چو آب و روغن اند
(٥) چون هریسه لحم و گندم عرق هم
- تاج زر بر تارک ساقی نهاده
بندگان و خسروان آمیخته
تخت و تخته آن زمان یکسان شده
وقت مستی همچو جان اندر تن اند
هیچ سبقی نی در ایشان فرق هم

- (۱) مِثْلَ ذَا الْخَمْرِ بِهِ رَاحَ الْغُلَامُ
 (۲) هُوَ جَلٌّ فَأَتَاهُ فِي الْأَمَامِ
 يَابِسَ الْمَخِ عَلَى صَعْبِ الْبَلَاءِ
 (۳) فَمِنْ النِّيرَانِ لِلْقَلْبِ الْبَدَنُ
 هُوَ غَيْرَ اللَّهِ كَانَ أَفْرَا
 (۴) وَمِنْ التَّادِيبِ لِلْمُحَنَةِ مَنْ
 هَكَذَا الْآفُ كَيِّ فَوْقَ كَيِّ
 (۵) فَيَكُلُّ سَاعَةً فِي الْإِجْتِهَادِ
 يَوْمًا أَوْ لَيْلًا بِجَدِّ لَصَقًا
 (۶) هُوَ لَيْلًا وَنَهَارًا فِي التُّرَابِ
 صَبْرُهُ وَالْإِحْلَامُ نِصْفَ اللَّيْلِ قَدْ
- سَمَتَ قَصِيرَ ذَا الْأَمِيرِ مِنْ مَقَامِ
 زَاهِدٌ مَعْتُوهُ مِنْ قَرَطِ الْفَرَامِ
 دَائِرٌ .. عَمَّا سَوَى الْحَقِّ خَلَا ..
 مِنْهُ ذَابَ بَيْتُهُ مِنْ كُلِّ مَنْ
 .. وَلِتَهْلِيلِ بِهِ السَّمْعُ صَفَى ..
 لَا يَأْمَنُ لَهُ فِي مَرِّ الزَّمَنِ
 جُمِعَتْ فِي حُبِّهِ .. نَشْرًا وَطَيَّ ..
 نَظَرَ جُرْحًا لِأَنِّ بِالْإِجْتِهَادِ
 .. لَحْظَةً عَمَّا بِهِ مَا افْتَرَقَا ..
 بِالْدَمِ قَدْ خِلِطَ رَهْنُ الْعَذَابِ
 فَقَدْ وَالطَّاقَةُ كَلًّا فَقَدْ

سوی قصر آن امیر نیکنام
 خشک مغزی در بلا پیچیده
 خانه از غیر خدا پرداخته
 داغها برداغها چندین هزار
 روز و شب چفسیده او بر اجتهاد
 صبر و حلمش نیم شب بگریخته

(۱) اینچنین باده همی برد آن غلام
 (۲) پیش آمد زاهدی شوریده
 (۳) تن ز آتشیهای دل بگداخته
 (۴) گوشمال محنت بی زینهار
 (۵) دیده هر ساعت خلش در اجتهاد
 (۶) روز و شب در خون خود آسیخته

- (۱) لَهُ قَالَ الزَاهِدُ مَا هُوَ فِي
 قَالَ فِيهَا الْخَمْرُ ذَا قَالَ فَمَنْ
 (۲) قَالَ لَأَقْ ذَلِكَ الْمَوْلَى الْأَمِيرُ
 لَهُ قَالَ طَالِبُ الْحَقِّ الْعَمَلُ
 (۳) طَالِبُ الْحَقِّ وَعَلٌّ لِلشَّرَابِ
 خَمْرَةُ الشَّيْطَانِ مَعَ كَثْرَةِ عَقْلِ
 (۴) عَقْلِكَ مِنْ غَيْرِ خَمْرٍ هَكَذَا
 حَقَّ كَمْ عَقْلٍ عَلَى الْعَقْلِ لَكَا
 (۵) فَإِذَا عَقْلُكَ وَقْتَ السُّكْرِ مَا
 طَائِرٌ فِي الْفَخْرِ لِلْسُّكْرِ وَقَعَ
- هَذِهِ الثَّلَاثُ حَالاً عَرِّفِ
 ذَاكَ لَأَقْ .. مَنْ هُوَ شُغْلًا وَفَنَ ..
 وَالْفُلَانِيَّ الَّذِي عَزَّ نَظِيرُ
 هَكَذَا كَانَ لَهُ .. كَيْفَ فَعَلُ ..
 مَعَ نَهْلِ وَغَنَاءٍ لِلرُّبَابِ
 .. هَلْ يَصِحُّ الْعِلْمُ أَنَا مَعَ جَهْلِ ..
 نَاقِصٌ مُضْنَى وَفِي قَيْدِ الْأَذَى
 تُرْبِطُ كَيْ تَطْلُقُ مِنْ جَهْلِكَ
 هُوَ يَا مَنْ أَنْتَ كُنْتَ مِثْلَمَا
 صَارَ صَيْدًا لَهُ دَوْمًا مَا أَطْلَعَ

گفت باده گفت آن کیست آن
 گفت طالب را چنین باشد عمل
 باده شیطان و آنکه تیز هوش
 هوشها باید بر آن هوش تو بست
 ای چو مرغی گشته صید دام سکر

(۱) گفت زاهد در سبوها چیست آن
 (۲) گفت آن آن فلان میر اجل
 (۳) طالب یزدان و آنکه عیش و نوش
 (۴) هوش تو بی سی چنین پژمرد است
 (۵) تا چه باشد هوش تو هنگام سکر

فی بیان حکایت ضیاء دلق اللدی کان طویل القامة و اخوه شیخ الاسلام
تاج بلخ قده قصیر للغاية و هذا شیخ الاسلام کان له عار من اخیه و اتی
یوماً ضیاء الی مجلس درسه و قد حضره صدور بلخ فلما اتی مجلس
درسه اظهر الخدمة و الاحترام له اخوه ضیاء و عند ذهاب شیخ الاسلام
قام لایه نصف قومة بلا اعتبار فقال له اخوه ما زحاً انت طویل
القامة جداً اسرق من طولك قطعة لیکون معتدلاً

- (۱) ذَا ضِیَاءٍ دَلَقَ بِالْإِلْهَامِ كَانَ
وَ أَخُوهُ تَاجٌ بَلَخٌ قَدْ غَدَى
(۲) كَانَ تَاجٌ حَبْتَرًا قَدْ أَقْصَرَ
(۳) هُوَ كَالْفَرْخِ غَزِيرُ الْفَضْلِ فَحُلْ
ذَا ضِیَاءٍ كَانَ قَدْأً بِالْذِّكَاةِ
(۴) هُوَ كَمَ كَانَ قَصِيراً وَ الضِیَاءُ
وَ أَخُوهُ الشَّيْخُ لِلْإِسْلَامِ كَمَ
- حَسَنًا كَثَرًا مَلِيحًا بِالْبَيَانِ
شَيْخَ إِسْلَامٍ بِهَا أَبْدَى هُدًى
لَهُ دَارُ الْمُلْكِ بَلَخٌ ذِي تَصِيرٍ
ذُو فُؤُونٍ جَمَّةٍ لِلْعِلْمِ أَهْلُ
وَ يَلْطَفُ الذَّوْقُ زَادَ وَ الصَّفَاءُ
ذَا طَوِيلًا كَانَ مِنْ غَيْرِ انْتِهَاءٍ
أَظْهَرَ كِبَرًا وَ دَلَّاهُ فِيهِ لَمْ

حکایت ضیاء دلق که سخت دراز بود و برادرش که شیخ الاسلام تاج
بلخ لغایت کوتاه بالا بود و این شیخ الاسلام از برادرش ضیاء ننگ
داشتی ضیاء درآمد بدرس او و همه صدور بلخ حاضر بدرس او
ضیا خدمتی کرد و برگذشت هنگام رفتن شیخ الاسلام برادرش
ضیاء دلق او را نیم قیامی کرد سرسری برادرش شیخ الاسلام
گفت آری سخت درازی پاره از بالا بدزد

- (۱) آن ضیاء دلق خوش الهمام بود
(۲) تاج شیخ اسلام دارالملک بلخ
(۳) گرچه فاضل بود و فحل و ذوفنون
(۴) او بسی کوتاه ضیا بی حد دراز
- دادر آن تاج شیخ اسلام بود
بود کوتاه قد و کوچک همجو فرخ
این ضیا اندر ظرافت بد فزون
بود شیخ اسلام را صد کبر و ناز

- (۱) لَهُ مِنْ هَذَا الْآخِرِ عَارٌ وَرَدَّ
 (۲) وَاعْظَا ذَا هَدْيٍ يَوْمَ الْمَحْفَلِ
 (۳) بِالْقُضَاةِ مَعَ ذِي الصَّفْوِ الْكَرَامِ
 (۴) فِضْيَاءُ إِذْ رَأَاهُ اسْتَكْبَرَا
 (۵) بِأَزَاءٍ كِبِيرِهِ إِذْ ذَاكَ قَالَ
 وَقَلِيلًا لَكَ مِنْ قَدَرٍ مِثَالِ
 مَعَ قُبْحِ ذَا الضِّيَاءِ أَيْضًا يُعَدُّ
 ذَا الضِّيَاءُ جَاءَ وَالنَّادِي أُمْتَلَى
 ذَا أُخُوهُ فَعَلَ نِصْفَ الْقِيَامِ
 حَالًا الْخَاطِرُ مِنْهُ كَدِرَا
 كَمْ طَوِيلٌ أَنْتَ لِلْأَجْرِ تَعَالَى
 قَامَةِ الْبَانِ اسْرُقِ لِلْإِعْتِدَالِ

عود الی حکایت الزاهد

- (۶) فَإِذَا ذَا الْعَقْلُ وَاللُّبُّ لَكَ
 يَأْتِي يَا مَنْ أَنْتَ لِلْعَقْلِ الْعَدُوُّ
 (۷) وَجْهَكَ كَمْ زَادَ حُسْنًا فَاسْحَبِ
 فَوْقَ وَجْهِ الْحَبَشِ النِّيلُ يَصِيرُ
 أَيْنَ قُلْ حَتَّى يَخْمِرَ شُرْبُكَ
 .. مَا لَكَ فِي الدِّينِ رُشْدٌ وَنُورٌ..
 أَيْضًا النِّيلُ عَلَيْهِ وَازْهَبِ
 ضَحْكَةً وَالْهُزُوَ لِلْخَلْقِ كَثِيرُ

- (۱) این برادر ننگ و عارش آمدی
 (۲) روز محفل اندر آمد آن ضیا
 (۳) کرد شیخ اسلام از کبر تمام
 (۴) پس ضیا چون کبر دید اندر سرش
 (۵) گفت او را بس درازی بهرمزد
 این ضیا هم واعظی بد با هدی
 بارگه پرقاضیان و اصفیا
 این برادر را چنین نصف القیام
 انفعالی حال دادی در خورش
 اندکی از قد سروت هم بدزد

رجوع بحکایت زاهد

- (۶) پس ترا خود هوش کو یا عقل کو
 (۷) روت بس زیباست نیلی هم بکش
 تا خوری می ای ترا دانش عدو
 ضحک باشد نیل بر روی حبش

- (۱) يَا غَوِيَّ النُّورُ فَيْكَ أَينَ كَانَ
 أَنْتَ مَا دُمْتَ بِأَعْقَلٍ مُهَانَ^(۱)
 (۲) لِلظَّلَامِ تَطْلُبُ الظِّلَّ الطَّلَبُ
 فِي النَّهَارِ لَهُ أَصْلٌ يُطْلَبُ
 أَنْتَ فِي لَيْلٍ مُغِيمٍ مُسِيفٍ
 تَطْلُبُ الظِّلَّ لِأَنَّ لَمْ تَعْرِفِ
 (۳) لَوْ حَلَالًا يَأْتِي قُوتًا لِلْعَوَامِ
 لِلَّذِينَ طَلَبُوا الْحَبَّ الْحَرَامَ
 (۴) هَا هُمْ الْمُشَاقُّ قَدْ كَانَ الشَّرَابُ
 مِنْ دَمِ الْقَلْبِ لَهُمْ رَاقٍ وَطَابُ
 لَهُمُ الْأَعْيُنَ فَوْقَ الْمَنْزِلِ
 وَالطَّرِيقِ عَقَّدُوا فِي الْأَزَلِ
 (۵) فَيَمِثِلُ الْوَعْدِ مِنْ هَذَا الطَّرِيقِ
 وَالْمَخُوفِ مَنْ بِهِ ضَلَّ الْفَرِيقُ
 ذَا دَلِيلِ الْعَقْلِ مَعَ أَلْفِ كُسُوفٍ
 قُرْنٍ أَعْيَى لَهُ فِيهِ الْوُقُوفُ
 (۶) أَنْتَ فِي عَيْنِ الْأَدِلَّةِ التَّرَابُ
 تَضْرِبُ الرِّكْبُ ضَلَالًا وَعَذَابُ

(۱) فیکون المراد من النور النور الباطنی ومن الظلمة الشهوة ومن الظل السقم فمتی غلب النور فی باطن اصحاب الرياضات یطلبون مقداراً من الغفلة وشهوة النفس فیصیرون کطالبی الظل فی الیوم المضیء وطلبهم هذا لیس بمذموم بل هو مفهوم قول الرسول (ص) کلمینی یا حمیراء —

- (۱) در تونوری کی درآمد ای غوی
 (۲) سایه در روزست جستن قاعده
 (۳) گر حلال آمد پی قوت عوام
 (۴) عاشقان را باده خون دل بود
 (۵) در چنین راه و بیابان مخوف
 (۶) خاک در چشم قلاووزان زنی
 تا تو می نوشی و ظلمت جو شوی
 در شب ابری تو سایه جو شده
 طالبان دوست را آمد حرام
 چشمشان بر راه هر منزل بود
 این قلاووز خرد با صد کسوف
 کاروان را گمراه و هالک کنی

- (۱) حَقًّا النَّفْسُ لَهَا خُبْزُ الشَّعِيرِ
 بَلْ لَهَا خُبْزُ السُّبُوسِ فِي الْأَمَامِ
 (۲) فَعُدُّوْا اللَّهَ وَالْخَصْمَ الْأَلَدَ
 مِنْبِرًا لِلصِّ وَيَكُ الْمَشْنَقَةُ
 (۳) أَنْتَ لِلصِّ الْيَدَ اخْتَرْتَ تَقْطَعُ
 زَمَنًا عَنْ قِطْعِهَا أَنْتَ الْيَدَا
 (۴) يَدُهُ لَوْ لَمْ تُقَيِّدْ يَدَكَ
 قَيِّدَ لَوْ رِجْلَهُ لَمْ تُكْسِرِ
 (۵) لِلْعُدُوِّ سُكْرًا فِي الْقَصَبِ
 لِمَهُ هَذَا قُلْ فَسَمَاءَ اشْرَبِ
 (۶) فَمِنْ الْغِيَرَةِ فَوْقَ الْجَرَّةِ
 كُسِرَتْ وَالْجَرَّةُ أَلْقَى طَفَرَ
- حَرِيمَ دَوْمًا وَلَوْ كَانَ فَطِيرُ
 ضَعُ .. وَلَوْ تَهْ بِطِينِ وَرُغَامِ ..
 دَائِمًا عُدَّ وَلَا تَجْعَلْ أَبَدَ ..
 .. إِرْفَعْ أُولِيهِ الرِّزَايَا الْمُوَبِقَةَ ..
 لَوْ تَكُونُ عَاجِزًا أَوْ تُنَمَّعُ
 لَهُ قَيِّدَ .. لَا تَدَعُهُ أَبَدًا ..
 قَيِّدَ وَهُوَ كَذَاكَ رَجَلُكَ
 كَسَرَ الرِّجْلَ لَكَ فَلْتَحْذَرِ
 مَعَ خَمَرٍ تَمْنَحُ فِي أَدَبِ
 .. وَالتُّرَابَ كُلَّ يَهْدَيْنِ إِرْغَبِ ..
 حَجَرًا قَدْ ضَرَبَ عَنْ بَكْرَةِ
 مِنْ أَذَى الزَّاهِدِ قَرَّ وَتَقَرَّ

نفس را درپیش نه نان سبوس
 دزد را منبر منه بردار دار
 از بریدن عاجزی دستش به بند
 گر تو پایش نشکنی پایت شکست
 بهر چه گو زهر نوش و خاك خور
 او سبوا انداخت از زاهد بجست

(۱) نان جو حقا حرامست و فسوس
 (۲) دشمن راه خدا را خوار دار
 (۳) دزد را تو دست ببریدن پسند
 (۴) گر نه بندی دست او دستت به بست
 (۵) تو عدو را می دهی و نیشکر
 (۶) زد ز غیرت بر سبوسنگ و شکست

ذهاب الامير غضباناً للتأديب

- (۱) ذَهَبَ عِنْدَ الْأَمِيرِ لَهُ قَالَ
أَيْنَ يَا ذَا الْخَمْرِ قَالَ بِالسُّؤَالِ
مَاجِرِي عَرَفَهُ قَرَدًا فَقَرَدَ
مَعَ ذَلِكَ الزَّاهِدِ وَالْكُلَّ عَدَ
(۲) فَالْأَمِيرُ شَبَّ كَالنَّارِ وَقَدْ
طَفَرَ مُسْتَفْسِرًا قَالَ بِجَدِّ
لِي بَيْتَ الزَّاهِدِ أَظْهَرَ أَيْنَ كَانَ
وَعَلَيْهِ دَلَّتِي الْحَالُ عِيَانُ
(۳) كَيْ يَذَا الدُّبُوسِ مَنْ كَثُرَ ثَقِيلُ
أَفْلَتُ الرَّأْسَ لَهُ الْخَالِي الْعَلِيلُ
ذَلِكَ الرَّأْسُ الَّذِي دَوْمًا يَلَا
عِلْمُ ابْنِ الْعَاهِرِ فِي ذَا الْعَلَا
(۴) فَيَمْعُرُوفِ هُوَ الْأَمْرُ مَتَى
عَلِمَ أَنِّي لَهُ الزُّهْدُ أَتَى
وَمِنْ الْكَلْبِيَّةِ فِيهِ طَلِبُ
شُهْرَةٍ بِالْإِسْمِ وَالْجَاهِ رَغْبُ
(۵) كَيْ يَهْذِي الْحَيْلَةَ يُعْطِي الْمَحَلَّ
نَفْسَهُ حَتَّى بِشَيْءٍ مُبْتَدَلُ
(۶) نَفْسَهُ يُبْدِي وَفَنًا مَا وَجَدَ
غَيْرَ ذَا حَتَّى يَذَا السِّرَّ أَبَدُ

رفتن امير خشم آلوده برای گوشمال

- (۱) رفت پیمش میر گفتش باده کو
ماجرا او گفت یک یک پیمش او
(۲) میر چون آتش شد و برجست راست
گفت بنما خانه زاهد کجاست
(۳) تا بدین گرز گران کویم سرش
آن سر بی دانش مادر غرش
(۴) او چه داند اسر معروف از سگی
طالب معروفیست و شهرگی
(۵) تا بدین سالوس خود را جا کند
تا بچیزی خویشتن پیدا کند
(۶) کو ندارد خود هنر الا همان
کو تسلس می کند بالین و آن

- (۱) يَمْعَلُ مَعَ ذَاكَ أَوْ هَذَا فَإِنْ
قَدَّوَاهُ مَنْ يُجَنُّ الذَّكَرُ
- (۲) كَيْبِ بِذَا الشَّيْطَانُ مِنْ رَأْسٍ لَهُ
قَلَوِ الْحَمَارُ بِالضَّرْبِ الْحَمَارُ
- (۳) فَالْأَمِيرُ خَارِجَ الْبَيْتِ طَفَرَ
وَيَنْصَفِ اللَّيْلِ نِصْفًا قَدْ سَكَرَ
- (۴) رَامَ قَتَلَ الزَّاهِدِ مِنْ غَضَبِ
(۵) تَحْتَ صُوفٍ سَمِعَ الزَّاهِدُ ذَا
- تَحْتَ صُوفٍ مَنْ هُمْ كَانُوا الرِّسَنَ
- (۶) قَالَ فَالْقُبْحُ الَّذِي فِي الْمَرْءِ بَانَ
أَنْ تَقُولَ لَهُ فِي الْوَجْهِ لِأَنَّ
- هُوَ مَجْنُونٌ وَتَفْتِينَا يُكِنُّ
أَبَدًا لِلْبَقْرِ قَدْ ذَكَّرُوا
- يَخْرُجُ عَنْهُ الْهَوَى وَالسَّفَهُ
لَمْ يُسَقِ كَيْفَ الْحَمَارُ ذَاكَ سَارَ
- مَاسِكَ الدَّبُّوسَ بِالْكَفِ غَدَرَ
جَاءَ نَحْوَ الزَّاهِدِ مِنْهُ حَضَرَ
- فَاخْتَفَى الزَّاهِدُ خَوْفَ الْعَطَبِ
لِلْأَمِيرِ أَنْ هُوَ خَوْفًا كَذَا
- فَتَلُّوا مُسْتَتِرًا رَهْنَ الْحَزَنِ
تَقْدُرُ الْمِرْءَاتُ فِي كُلِّ زَمَانٍ
- وَجْهَهَا قَدْ أَحْكَمْتَ صُنْعًا وَفَنَ

دا و دیوانه باشد کیر گاو
بی لت خربندگان خر چون رود
نیم شب آمد بزاهد نیم مست
مرد زاهد گشت پنهان زیر پشم
زیر پشم آن رسن تابان نهان
آینه تانده که رورا سخت کرد

(۱) او اگر دیوانه است و فتنه کاو
(۲) تا که شیطان از سرش بیرون رود
(۳) میر بیرون جست و دبوسی بدست
(۴) خواست کشتن مرد زاهد را زخشم
(۵) مرد زاهد می شنود از میر آن
(۶) گفت در رو گفتن زشتی مرد

- (۱) لَزِمَ وَجْهَ كِمَرَاتِ الْحَدِيدِ كَيْ يَهْ يَقْدَرُ فِي عَزْمٍ شَدِيدٍ
 أَنْ يَقُولَ هُوَ فِي وَجْهِ لَكَ قُبْحَ انْظُرْ وَاعْرِفِ الْقُبْحَ بَكَ
 بیان حکایت جعل دلقک السید ملک ترمذ (شاه مات) و غلبه علیه
 (۲) لَعِبَ الشِّطْرَنْجَ مَعَ دَلْقٍ زَمَنٍ مَلِكُ تَرْمُذٍ إِذْ دَلِقُ يَفَنٍ
 غَلَبَ الْمَلِكُ عَلَيْهِ الْغَضَبَا عَجَلًا أَبَدِي لِأَن قَدْ غَلَبَا
 (۳) مَرَّتَيْنِ (الشَّاهُ مَاتَ) ذَكَرَا ذَلِكَ الْمَلِكُ الْكَبِيرُ كَثُرَا
 رُقِعَ الشِّطْرَنْجِ فَرْدًا بَعْدَ فَرْدٍ ضَرَبَ فِي رَأْسِهِ دَوْمًا يَجْدُ
 (۴) أَنْ هَلُمَّ وَيَكْ يَا دُيُوثُ ذَا لَكَ (مَاتَ الشَّاهُ) خُذْ مِنِّي كَذَا
 صَبَرَ دَلْقٌ عَلَى هَذَا الْأَمَانِ قَالَ .. أَعْيَاهُ مِنَ الْخَوْفِ الْبَيَانِ ..
 (۵) مَرَّةً أُخْرَى الْأَمِيرُ أَمَرَا يَلْعَبُ مَعَهُ لِمَا مِنْهُ جَرَى
 هُوَ طَوْرًا رَجَفَ مِنْ ذَا الْأَمِيرِ مِثْلَ عُرْيَانٍ يَقْرُسِ الزَّمْهَرِيرِ

(۱) روی باید آینه وار آهنین تات گوید روی زشت خود ببین

حکایت مات کردن دلقک سید شاه ترمذ را

- (۲) شاه بادللقک همی شطرنج باخت مات کردش زود خشم شه بتاخت
 (۳) گفت شه شه وان شه کبر آورش یکک یکک آن شطرنج میزد بر سرش (۱)
 (۴) که بگیر اینکک شهت ای قلتبان صبر کرد آن دلقک و گفت الامان
 (۵) دست دیگر باختن فرمود سیر او چنان لرزان که عور از زمهریر

(۱) کلمه شه در برهان قاطع و غیره برای کشتن شاه شطرنج گویند یعنی مهره را در جائی بگذارند که شاه حریف ناچار از جای خود برخیزد و یا علاج برخاستن کند .

- (۱) مَرَّةً أُخْرَى أَدَامَ اللَّعِبَا
 (۲) دَلَقْتُ إِذْ ذَاكَ قَدْ قَامَ عَجَلَنْ
 بُسْطًا سِتَّةَ فَوْقَ رَأْسِهِ
 (۳) تَحْتَ أَوْسَادٍ وَتَحْتَ سِتَّةِ
 (۴) يَنْجُو مِنْ ضَرْبِ الْمَلِكِ لَهُ قَالَ
 مِمَّ كَانَ لَهُ قَالَ الشَّاهُ مَاتَ
 (۵) مَلِكُ مُمْتَازٍ كَيْفَ أَقْدَرُ
 يَسُوئِي تَحْتَ اللَّحَافِ مَعَكَ
 (۶) كَالسَّجَافِ أَنْتَ مَنْ رَهْنَ الْحَزَنِ
 مِنْ أَذَاكَ أَصْرَحُ تَحْتَ الْيَابِ
- مَعَهُ (مَاتَ الشَّاهُ) جَاءَ غَلَبًا
 دَخَلَ الزَّائِيَّةَ ثُمَّ جَعَلَ
 .. خَائِفًا كَالْمَيِّتِ فِي رَمْسِهِ ..
 بُسْطٍ نَامَ لِكَيْ بِالْعَرَةِ
 ذَا الْمَلِكِ فَانْتَبَهَ ذَا أَيِّ حَالٍ
 أَرْبَعَ مَرَّاتٍ أَنْتَ بِالصِّفَاتِ
 أَنْ أَقُولَ الْحَقَّ مَعَكَ أَظْهَرُ
 يَا غَضُوبُ دَارَتِ النَّارُ بِكَ
 (شَاهُ مَاتَ) وَأَنَا خَوْفًا عَلَنَ
 مَرَّتَيْنِ الشَّاهُ مَاتَ .. لِي الْغَلَابُ ..

وقت شه شه گفتن و میقات شد
 ششش نمود بر خود فکنند از بیم تفت
 خفته پنهان تا زخشم شه رهد
 گفت شه شه شه شه ای شاه گزین
 با تو ای خشم آور آتش سجاف
 می زخم شه شه ز زخم رختها

(۱) باخت دست دیگر و شه مات شد
 (۲) برجهید آن دلقک و درکنج رفت
 (۳) زیر بالشها و زیر شش نمود
 (۴) گفت شه شه هی چه کردی چیست این
 (۵) کی توان حق گفت جز زیر لحاف
 (۶) ای تو مات و من ز بیم زخمها

مَجِئِءَ الْأَمِيرِ إِلَى بَابِ بَيْتِ الزَّاهِدِ وَرَفْسِهِ الْبَابَ بِرَجْلِهِ

- (۱) قَالَ مَحَلُّ حَيْثُ مِنْ ذَلِكَ الصَّخْبِ
وَمِنْ الرَّفْسِ عَلَى الْبَابِ وَمِنْ
(۲) طَفَرَ الْخَلْقُ يَمِينًا وَشِمَالًا
(۳) حَانَ وَقْتُ الْمَقْوَرِ مِنْكَ وَالرِّضَا
عَقْلُهُ فِي ذَا الزَّمَانِ بِالْأَقْلِ
(۴) فَلَهُ الشَّيْخُوخَةُ وَالزُّهْدُ قَدْ
وَلَهُ فِي الزُّهْدِ فَتْحٌ وَنَجَاحٌ
(۵) تَعَبًا قَدْ نَظَرَ الْكَثْرَ أَبَدًا
هُوَ أَشْغَالًا كَثَارًا نَظَرًا
- لِلْأَمِيرِ أَمْتَلًا أَبَدِي الْعَجَبِ
مَسَكٍ أَوْ خَطْفٍ.. وَتَعْزِيرِ خَشْنٍ..
خَارِجَ الْبَيْتِ يَا ذَا الْجَلَالِ
مُخَّه الْيَاسُ فِي حُكْمِ الْقَضَا
مِنْ عُقُولِ الصَّبِيَّةِ كَانَ الْأَذَلِ
وَقَعًا ضَعْفًا عَلَى ضَعْفٍ يَجْدُ
مَا أَتَى آتَا وَلَا مَدَّ الْجَنَاحِ
مِنْ صَدِيقٍ لَهُ آتَا مَا وَجَدَ
مَا رَأَى أَجْرَةَ شُغْلٍ حَضَرَا

آمدن امير بدر خانه زاهد و بلند کوفتن در

- (۱) چون محله پر شد از هیهای میر
(۲) خلق بیرون آمدند از چپ و راست
(۳) مغز او خشکست و عقلش این زبان
(۴) زهد و پیری ضعف بر ضعف آمده
(۵) رنج دیده گنج نادیده ز یار
- وز لگد بر در زدن وز دارو گیر
کای مقدم وقت عفوست و صفاست
کمترست از فهم و عقل کودکان
واندر آن زهدش گشادی ناشده
کارها کرده ندیده مزد کار

- (۱) مِنْهُ ذَاكَ الشُّغْلُ إِمَّا الْجَوْهَرُ
 بَعْدَ لَمْ يُعْطِ لَهُ وَقْتُ الْجَزَاءِ
 (۲) أَوْ لَهُ السَّعْيُ غَدَى سَعْيَ الْيَهُودِ
 (۳) ذَا الْجَزَاءِ لَهُ يَكْفِيهِ كَذَا
 فَبِذَا الْوَادِي الْمَلِّي بِالْدَمِ
 (۴) عَيْنُهُ تُمَلِّى دَمًا قَدْ جَلَسَا
 عَابَسَ الْوَجْهِ وَمِنْهُ الشَّقَاتَانِ
 (۵) لَيْسَ كَحَالٍ لِأَن يَأْكُلَ حِينَ
 (۶) كَرِي لِكُحْلِ يَجِدُ بِالْإِجْتِهَادِ
 لَهُ مِنْهُ الشُّغْلُ كَانَ فِي الْأَمَلِ
 لَهُ لَمْ يَحْصَلْ وَإِمَّا الْقَدْرُ
 .. هَبْ لَهُ بِالْعَمَلِ حَقَّ الْعَطَاءِ..
 أَوْ بِمِيقَاتٍ أُنِيطَ وَوُعُودُ
 وَجَعُ زَادَ وَغَمٌّ وَأَذَى
 مِنْ مُعِينٍ مَا لَهُ إِنْ يَرْمِ
 هُوَ فِي الزَّائِغَةِ مَا نَبَسَا
 أَرْخِيَا وَالْقَمُ مَبْتُورَ اللِّسَانِ
 غَمُّهُ لَيْسَ لَهُ عَقْلٌ يَبِينُ
 يَعْمَلُ وَهُمَا وَظَنًّا لَا اِعْتِمَادَ
 وَالرَّجَا حَتَّى الْجَمِيلِ بِالْعَمَلِ

- (۱) یا نبود آن کار او را خود گهر
 (۲) یا بود آن سعی چون سعی جهود
 (۳) مرد را درد و مصیبت این بس است
 (۴) چشم او پردرد و نشسته او بکنج
 (۵) نی یکی کحال کورا غم خورد
 (۶) اجتهدی می کند با وهم و ظن
 یا نیامد وقت پاداش از قدر
 یا جزا وابسته مبیقات بود
 که درین وادی پر خون بی کس است
 روترش کرده فرو افکنده لنج
 نیست عقلی که بکحلی پی برد
 کار در بوکست تا نیکو شدن (۱)

(۱) سبزواری صفحه ۴۰۰ در بوکست - بولك مخفف بود که چنین باشد یعنی تابع مظنه است نه یقین که در احکام فرعیه ظن اجرائی پیدا شود و صحیح آنست که بولك بمعنی امید و شاید بکار می برند -

- (۱) یَعْدُو مِنْ هَذَا الطَّرِيقِ لَهُ مَنْ
بَعْدَ مَنْ أَنْ يَرَى الْحَبَّ زَمَنَ
بَقِيَ فِي الرَّأْسِ مُخٌ كَزِمَا
(۲) سَاعَةٌ كَانَ مَعَ اللَّهِ الْعِتَابُ
أَظْهَرَ أَنَّ لِي مِنْ هَذَا الْحِسَابِ
(۳) نَصَبُ جَاءَ وَكَانَ فِي جِدَالِ
كُلُّهُمْ طَارُوا لَنَا نَحْنُ الْجَنَاحُ
(۴) كُلُّ مَنْ فِي الرِّيحِ وَاللَّوْنِ سُجِنَ
هُوَ قَدْ كَانَ يَضِيقُ الْبَدَنِ
(۵) مَا بَقِيَ فِي ذَا الْمَنَاحِ الضِّيقِ
فَمَتَى الْخُلُقُ لَهُ حُلُوءًا مَلِيحًا
- بَعْدَ مَنْ أَنْ يَرَى الْحَبَّ زَمَنَ
بَقِيَ فِي الرَّأْسِ مُخٌ كَزِمَا
أَظْهَرَ أَنَّ لِي مِنْ هَذَا الْحِسَابِ
سَاعَةٌ مَعَ حَظِّهِ أَيْ ذِي الرِّجَالِ
قُطِعَ .. الْقَوَزَ حُرْمَنَا وَالنَّجَاحَ ..
هَبْ هُوَ فِي الزُّهْدِ وَالتَّقْوَى عُجِنَ (۱)
.. وَرَهْنِ غَمِّهِ وَالْمِحَنِ ..
وَإِلَى خَارِجِهِ لَمْ يَمُرُقِ
صَارَ وَالصَّدْرُ لَهُ رَحْبٌ فَسِيخُ

(۱) المصراع الثاني في نسخة المنهج القوى - هرکه در زهدست باشد خوش به تنگ - وقال ای کل من کان محبوباً فی الرائحة واللون ولو کان فی الزهد یكون طبعه ضيقاً کانه یقول اللذی لم ینج من اللون والرائحة فهو مراع لبدنه الحقیق فان تن البدن والكاف فی آخره للتصغیر وسراعاته لبدنه هی محبته للشهوة - والصحيح ان تنگ کلمة واحدة والكاف فارسیة ومن اصل الکلمة بمعنی الضیق کما فی الترجمة وبناء علی ما ذکره فی المنهج لاتصح القافية لانها فی المصراع الاول بالكاف الفارسیة وفی الثاني بالكاف العربیة -

که نمادش مغز سر از عشق پوست
که نصیبم رنج آمد زین حساب
که همه پیران و ما بپریده بال
گرچه در زهدست خود باشد به تنگ
کی شود خویش خوش و صدرش فراخ

(۱) زان رهش دورست تا دیدار دوست
(۲) ساعتی او با خدا اندر عتاب
(۳) ساعتی با بخت خود اندر جدال
(۴) هر که محبوبست اندر بو و رنگ
(۵) تا برون ناید ازین تنگین مناخ

- (۱) فِي الْخَلَا زُهَادٌ قَبْلَ الْفَتْحِ لَمْ يَصْلُحْ إِعْطَاءُ الْمُدَى مَا أَنْ أَلَمَّ
(۲) وَالْمَوَاسِي فَمِنْ الضَّجَرِ هُمْ بَقَرُوا فِيهَا الْبُطُونُ لَهُمْ زُهْدُهُمْ مِنْ غُصَّةٍ نَفَى الْمُرَادُ مَعَ غَمٍّ كَانَ فِيهِمْ وَاضْطِهَادُ

فی بیان قصد المصطفی (ص) رمی نفسه من جبل حراء من وحشته
وحجاب تاخیر ارائه جبرئیل ذاته له وفی بیان ظهور جبرئیل له
قائلا لانرم نفسك فلك فی الامام کم من دولة

- (۳) حَيْثُ أَنْ الْهَجَرَ كَثُرًا وَالْجَفَا أَضْرِمَ دَوْمًا بِقَلْبِ الْمُصْطَفَى
رَامَ أَنْ يَرْمِيَ مِنْ فَوْقِ الْجَبَلِ نَفْسَهُ مِمَّا بِهِ الْهَجَرُ فَعَلْ
(۴) رَامَ ذَا حَتَّى لَهُ جَبْرِيلُ قَالَ إِصْحِ ذَا لَا تَفْعَلِ كَمْ مِنْ جَلَالِ
لَكَ كَمْ مِنْ دَوْلَةٍ مِنْ أَمْرِ كُنْ .. هُوَ أَعْطَاكَ وَعِلْمٌ مِنْ لَدُنْ ..

- (۱) زاهدان را در خلا پیش از گشاد کارد و استره نشاید هیچ داد
(۲) کز ضجر خود را بدراند شکم غصه آن بیمرادیها و غم (۱)

قصد انداختن مصطفی (ص) خود را از کوه حرا از وحشت حجاب
و برنمودن جبرئیل بوی و پیدا شدن جبرئیل بوی که مینداز
خود را که ترا در پیش دولتهاست

- (۳) مصطفی را هجر چون بفراختی خویش را از کوه می انداختی
(۴) تا بگفتی جبرئیلش هین مکن که ترا بس دولت است از اسر کن

(۱) شرح سبزواری صفحه ۴۰۰ بیمرادیها حق را بغیر دل نبود منزل دگر آنهم دل
شکسته دلان نی دل دگر انا عند المنكسرة قلوبهم لاجلی -

- (۱) فَمِنْ الرَّمِي النَّبِيُّ الْمُصْطَفَى
 (۲) عَرَسَ فِيهِ وَمِنْ فَوْقِ الْجَبَلِ
 (۳) نَفْسَهُ مِنْ وَلَعٍ أَيْضاً ظَهَرَ
 ذَلِكَ أَتْرَكَ أَنْتَ مَلَكٌ لَا بُدِيلَ
 (۴) هَكَذَا كَانَ إِلَى كَشْفِ الْحَجِيبِ
 (۵) وَجَدَ هُمْ عِنْدَ كُلِّ مِخْنَةٍ
 أَصْلَ تِلْكَ الْمِخْنِ هَذِي هُمْ
 (۶) بِالْفِدَاءِ الْخَلْقُ قَيْدَ الْحَيْرَةِ
 (۷) كُلُّ فَرْدٍ كَانَ مِنَّا يَا سَعِيدَ
 بَكْرَةَ قَدَى لِمَنْ دَوْمًا يَلِيقُ
- سَكَنَ الْهِجْرَانُ أَيْضاً وَالْجَفَا
 نَكَّسَ الرَّأْسَ لِيَرْمِي بِمَجَلِ
 جَبْرَائِيلُ قَالَ إِذْ مِنْهُ حَضَرَ
 لَكَ لَا نِدَّ يُوَازِي لَا مَشِيلَ
 لَهُ حَتَّى الْجَوْهَرُ هَذَا بِحِجَبِ
 يَقْتُلُونَ نَفْسَهُمْ مِنْ غَضَبِ
 كَيْفَ دَوْمًا يَسْحَبُونَ مِنْهُمْ
 كُلُّهُمْ مَعَ ذَا فِدَاءِ السَّيْرَةِ
 ذَلِكَ مَنْ لِلْبَدَنِ مِنْهُ يَجِدُ
 لِلْفِدَاءِ وَبِهِ كَانَ حَقِيقُ

- (۱) مصطفی ساکن شدی زانداختن
 (۲) باز خود را سرنگون از کوه او
 (۳) باز خود پیدا شدی آن جبرئیل
 (۴) اینچنین می بود تا کشف حجیب
 (۵) بهر هر محنت چو خود را می کشند
 (۶) از فدائی مردمان را حیرتیست
 (۷) ای خنک آن کو فدا کردست تن
- باز هجران آوری تاختن
 میفکندی از غم و اندوه او
 که سکن این که تو شاهی بی بدیل
 تا بیابید آن گهر را او زجیب (۱)
 اصل محنتهاست این چونش کشند (۲)
 هر یکی از ما فدائی سیرتیست
 بهر آن کارزد فدای او شدن

(۱) سبزواری صفحه ۴۰۰ واصل نسخها بیابید است نه بیابد - اصل مخنتهاست
 (۲) بصفحه ۴۰۰ و ۴۰۱ سبزواری رجوع نمائید - یعنی محنت فراق معشوقی

- (۱) رَجُلٌ الْحَقِّ لِيَذَا الْفَنِّ الْفِدَاءُ
 مَنْ بِهِ فِي الْقَتْلِ وَافِيٌ وَالْعَنَاءُ
 (۲) مِائَةٌ أَلْفَ حَيَاةٍ مَنْ عَشِقَ
 دَائِمًا فِي الْعَالَمِينَ ذَا نَصِيبٍ
 (۳) يَا كِرَامُ إِرْحَمُوا أَهْلَ الْهَوَى
 يَا أَمِيرُ اغْفُو عَنِ الْخُلُقِ الْخَسَنِ
 لَهُ وَالْحَظُّ التَّعِيسِ وَالْأَلَمِ
 (۴) كَبِيَ عَنِ الْجُزْمِ لَكَ يَغْفُوا إِلَهَ
 (۵) يَمَلًا الزَّلَّةَ مِنْكَ أَنْتَ مِنْ
 كَمْ جَرَايدٍ قَدْ كَسَرْتَ وَالْأَمَلِ
- مَنْ فِي الْقَتْلِ وَافِيٌ وَالْعَنَاءُ
 مَعَ عَشِيقٍ مَعَ عَشِيقٍ كَمْ عَلِقَ
 حَسَنُ الْأَسْمِ وَفِي الْعِشْقِ يَطِيبُ
 شَانُهُمْ وَرَدُّ التَّوَى بَعْدَ التَّوَى
 لَهُ وَانْظُرْ أَنْتَ لِلْعَقْلِ الْأَفْنِ
 .. وَجَمِيعِ مَا بِهِ رَغْمًا أَلَمٌ ..
 وَبِغْفَرَانٍ لَهُ جَلٌّ ثَنَاهُ
 غَفْلَةً مِنْكَ لِأَمْرِ لَمْ يَبِينِ
 فَوْقَ عَفْوِ الْقَلْبِ نَطَتْ لَا الْعَمَلِ

- (۱) مرد حق باری فدای این فنست
 (۲) عاشق و معشوق عشقش بر دوام
 (۳) عفو کن ای میر بر سختی او
 (۴) تا ز جرمت هم خدا عفو کند
 (۵) تو ز غفلت بس سبوی بشکسته
- کاندرو صد زندگی در کشتنست
 هردو عالم بهره‌مند و نیک نام (۱)
 در نگر در درد و بدبختی او
 زلفت را مغفرت در آکند
 بر امید عفو دل بر بسته

(۱) بعد از این بیت دو بیت زیر در نسخه لکناهور اضافی است

هر یکی چونکه فدائی هرفنیست
 کشتنی اندر غروبی یا شروق
 کاندرا آن ره صرف عمر و کشتنیست
 که نه شائق اندر آنجا نی مشوق

(۱) اَعْفُو حَتَّى الْعَفْوُ تَلْقَى فِي الْجَزَاءِ يُفْلِقُ الشَّعْرَةَ فِي هَذَا الْقَضَاءِ

جواب الامير لشفعاء الزاهد وجيرانه ان لمة اُساء الادب ولمه كسر
كوز الشراب انا في هذا الخصوص لا قبل شفاعتكم وحلفت بان
اوليه جزأته حتى يعتبر الغير

(۲) قَالَ إِذْ ذَاكَ الْأَمِيرُ مَنْ يُعَدُّ هُوَ ذَا حَتَّى عَلَى الْجَرَّةِ عَمَدٌ

حَجَرًا يَضْرِبُ فِيهَا وَلَنَا يَكْسِرُ الْجَرَّةَ .. لَا يَأْبَهُ بِنَا ..

(۳) فَإِذَا مَا الْأَسَدُ الْفَحْلُ عَبَّرَ رَبِّي مَعَ أَلْفِ خَوْفٍ وَحَذَرٍ

(۴) عَبَّرَ مِمَّ لِقَلْبٍ عَبْدِنَا خَوْفَ نَحْنُ أَمَامَ ضَيْفِنَا

(۵) خَجَلُ الْجُرْعَةِ مَنْ قَدْ فَضَلَتْ .. دَمَهُ أَهْرَقَ عَنَّا انْفَصَلَتْ ..

فِي الزَّمَانِ ذَا كَعِثْلِ الْمَرْأَةِ هَزَمَ مِنَّا .. بِغَيْرِ جُرْأَةٍ ..

(۱) عفو کن تا عفو یابی در جزا می شکافد مو قدر اندر سزا

جواب گفتن امیر مر آن شفیعان و همسایگان زاهد را که گستاخی چرا

کند و سبوی می را چرا شکست من درین باب شفاعت شما را قبول

نه کرده و سوغند خورده ام که سزای او را بدهم تا دیگران عبرت گیرند

(۲) میر گفت آن کیست تا سنگی زند بر سبوی ما سبورا بشکند

(۳) چون گذر سازد بکویم شیر نر ترس ترسان بگذرد با صد حذر

(۴) بنده ما را چرا آزرده دل کرد ما را پیش مهمانان خجل

(۵) شریقی که به ز خون اوست ریخت ابن زمان همچون زنان از ما گریخت

- (۱) لَكِنَّ الرُّوحَ لَهُ لَا يَقْدَرُ
 أَبَدًا يُنْجِي وَهَبُهُ يَظْهَرُ
 (۲) مِثْلَ طَيْرٍ لِلْعُلُوفِ حَلَقًا
 لَهُ أُرْمِي أَقْلَعُ بَاقِي الْجَنَاحِ
 (۳) لَوْ هُوَ مِنْ جِدِّي فِي الْحَجَرِ
 خَارِجًا أَسْحَبُ مِنْ قَلْبِ الْحَجَرِ
 (۴) مِنْ عَلَى الْجِسْمِ لَهُ فِي ضَرْبَةٍ
 (۵) غَيْرُهُ يَتَقَى مَعَ الْكَلِّ الْحَيْلُ
 مَعَنَا فِي نَفْسٍ عَدَلًا أَنَا
 (۶) مِائَةٌ أُعْطِيَ وَكَمْ مِنْهُ الْغَضَبُ
 ظَهَرَ مِنْ فِيهِ نَارًا ضَرَّتْ
- أَبَدًا يُنْجِي وَهَبُهُ يَظْهَرُ
 سَهْمَ قَهْرِي فَوْقَ رِيشِ حَنْقًا
 لَهُ وَالرِّيشَ .. بِأُذُنِي كِفَاحَ ..
 قَاسِيًا رَاحَ أَنَا بِالْأَثَرِ
 لَهُ .. آتِيهِ يَمُوتُ وَخَطَرَ ..
 أَنَا آتِي كَيْ يَبْذَا مِنْ عِبْرَتِي
 عَمِلَ أَيْضًا هُوَ هَذَا فَعَلْ
 لَهُ مَعَ مِنْ مِثْلِهِ فِي ذِي الدُّنَا
 مَنْ دَمًا قَدْ شَرِبَ جَرَّ الْعَطْبِ
 .. وَلَكُمْ مِنْ حِقْدِهِ النَّارُ وَرَتْ ..

گرچه همچون مرغ و بر بالا پرد
 پر و بال مرده ریگش بشکنم
 از دل سنگش کنون بیرون کشم
 تا بود مردیگران را عبرتی
 داد او و صد چو او این دم دهم
 از دهانش می برآید آتشی

(۱) لیک جان از دست من او کی برد
 (۲) تیر قهر خویش بر پرش زنم
 (۳) گر رود در سنگ سخت از کوشش
 (۴) من برانم بر تن او ضربتی
 (۵) با همه سالوس و با ما نیز هم
 (۶) خشم خون خوارش شده بد سرکشی

ایضاً جواب الامیر اولئک الشفعاء

- (۱) مِنْ صِيَاحٍ لَهُ هَاجَ وَصَخَبٍ
 ذَا الشَّفِيعُونَ لَهُ وَفَقَّ الْأَدَبُ
 قَبِّلُوا وَالرِّجْلَ فَدَّوْا أَبَدًا
 تَسْحَبُ الْحِقْدَ فَلَوْ عَنْكَ زَمَنُ
 أَنْتَ نَشْوَانُ بَغِيرِ خَمْرَةٍ
 لُطْفِكَ الْمَاءُ يُلْطَفُ إِنْ يَمِينُ
 جَرُّ أَنْ يَبْدُو بِهِ فِي مَرَّةٍ
 (يَا كَرِيمُ بْنُ الْكَرِيمِ بْنِ الْكَرِيمِ)
 لَكَ عَبْدٌ كُلُّ سَكْرَانٍ يَجِدُ
 خَدُّهُ مَا كُنْتَ دَوْمًا فَاهْجِرِ
 خَمْرُ الْأَحْمَرِ خَدًّا وَاتَّقَتْ
 (۲) يَا أَمِيرُ لَكَ مَا لَاقَ بِأَنْ
 يَذْهَبُ الْخَمْرُ فَكُمْ فِي سَكْرَةٍ
 (۳) رَأْسَ مَا لِي تَجِدُ الْخَمْرَةُ مِنْ
 هُوَ مِنْ لُطْفٍ بِكَ كَمْ حَسْرَةٍ
 (۴) مَلِكًا صِرَ وَاعْفُو عَنْهُ يَا رَحِيمُ
 (۵) كُلُّ خَمْرٍ هُوَ مِنْ قَدَرٍ وَخَدِ
 (۶) حَسَدَ مُعْوَزَ خَمْرٍ أَحْمَرِ
 كُلُّ خَمْرٍ أَحْمَرِ الْخَدِّ فَأَنْتَ

باز جواب گفتن آن امیر ایشان را

- (۱) آن شفیعان از دم و هیهای او
 (۲) کای امیر از تو نشاید کین کشی
 (۳) باده سرمایه ز لطف تو برد
 (۴) پادشاهی کن به بخشش ای رحیم
 (۵) هر شرابی بنده این قد و خد
 (۶) هیچ محتاج می گنگون نه
 چند بوسیدند دست و پای او
 گریشد باده تو بی باده خوشی
 لطف آب از لطف تو حسرت خورد
 ای کریم بن کریم بن کریم
 جمله مستان را بود بر خود حسد
 ترک کن گنگونه تو گنگونه

وَهُوَ شَمْسُ الضُّحَىٰ بِالْفِطْرَةِ
لَوْنِكَ مَا احْمَرَّ لَوْنًا وَحَلَىٰ
جَاشَ فِي الْكُوزِ وَشَبَّ وَاتَّقَدَ
هَكَذَا .. يَغْلِي يَبُودُ وَصَلَا ..
لِمَه رُمْتَ .. وَهُوَ مِنْكَ بَدَى ..
لِمَه رُمْتَ الْعَدَمَ .. مَاذَا يَعُودُ ..
مَا تَرُومُ .. وَهُوَ يُطْفِئُ الْمَنَارَ ..
عَادَ وَجْهُ الشَّمْسِ مُصْفَرًّا بِكَ
مَعْدِنَ اللَّطْفِ لِمَه أَنْتَ الْعِزُّ
تَاجُ كَرَمِنَا عَلَى الْفَرْقِ لَكَ
صَدْرِكَ (مَا الْخَمْرُ فِي الْكُوزِ غَلَىٰ)

(۱) أَنْتَ يَا مَنْ وَجْهَكَ كَالزُّهْرَةِ
أَنْتَ يَا مَنْ كَانَ مُحْتَاجًا إِلَى
(۲) ذَلِكَ الْخَمْرِ الَّذِي سِرًّا أَبَدَ
لِاشْتِيَاقِ رُؤْيَا الْوَجْهِ لَكَ
(۳) يَا مَنْ أَنْتَ كُلُّكَ الْبَحْرُ النَّدَى
يَا مَنْ أَنْتَ كُلُّكَ كُنْتَ الْوُجُودُ
(۴) يَا مَنْ أَنْتَ الْبَدْرُ ضَاءَ بِالْغُبَارِ
يَا مَنْ أَنْتَ فِي أَمَامِ وَجْهِكَ
(۵) فَاللطيفَ أَنْتَ كُنْتَ وَالْحَسَنَ
(۶) تَسْحَبُ لِلْخَمْرِ فَوْقَ رَأْسِكَ
طُوقُ أُعْطَيْنَاكَ نَيْطَ مِنْ عَلَىٰ

ای گدای رنگ تو گلگونها
زاشتیاق روی تو جوشد چنان
وی همه هستی چه میجوئی عدم
ای که خورد در پیش رویت روی زرد
تو چرا خود منت باده کشی
طوق اعطیناک آویز برت

(۱) ای رخ چون زهرهات شمس الضحی
(۲) باده کاندرخم هی جوشد نهان
(۳) ای همه دریا چه خواهی کردنم
(۴) ای مه تابان چه خواهی گرد گرد
(۵) تو خوشی و خوب و کان هر خوشی
(۶) تاج کرمناست بر فرق سرت

- (۱) جَوْهَرَ الْإِنْسَانَ عُدَّ وَالْفَلَكَ
وَجَمِيعُ مَا يُرَى فَرَعًا بَدَى
(۲) فَمِنْ الْأَسْفَارِ مَنْ هَانَتْ تُرِيدُ
ذَوْقَكَ الْجُزْئِيَّ مِنْ حَلَوَى السُّبُوسِ
(۳) بَحْرٌ عِلْمٍ سَيَّرَ فِي قَطْرَةٍ
فِي ذِرَاعٍ مَعَ ذِرَاعَيْنِ الْبَدَنِ
(۴) مَا هِيَ الْخَمْرَةُ كَانَتْ مَعَ جُمَاعٍ
(۵) وَنَشَاطًا وَمَتًى مِنْ ذَرَّةٍ
وَمَتًى الزُّهْرَةُ مِنْ كُوْزٍ لَهَا
- عَرَضُ وَالْكُلُّ شَمْسٌ وَحَلَكُ
وَظِلَالًا وَهُوَ الْأَقْصَلُ غَدَى
عِلْمًا الْجُزْئِيَّ بِالْجَدِّ تُزِيدُ
أَنْتَ كَانَ.. وَبِهِ تُغْرِي النُّفُوسَ..
عَالَمٌ جَلَّ اخْتَفَى بِالْمَرَّةِ
هِيَ كَانَتْ أَتَقَنَ صُنْعًا وَفَنَ
وَسَمَاعٍ كَثِيَ بِهَا تَبْغِي انْتِفَاعَ
قَرْضًا الشَّمْسُ هَوَتْ.. فِي مَرَّةٍ..
قَدَحًا رَامَتْ وَآبَدَتْ مَا بِهَا..

جمله فرع و سایه اند و او غرض
ذوق جزئی تو ز حلوائ سبوس
درسه گزتن عالمی پنهان شده
تا بجوئی زو نشاط و انتفاع
زهره از خمره کی شد جامخواه

(۱) جوهرست انسان و چرخ اورا عرض
(۲) علم جزئی از کتبهای فسوس
(۳) بحر علمی در نمی پنهان شده
(۴) می چه باشد با جماع و با سماع
(۵) آفتاب از ذره کی شد وامخواه

- (١) مِثْلَمَا الشَّمْسُ بِحَبْسِ الْعُقْدَةِ ذَا هُوَ الْحَيْفُ أَتَى بِالشِّدَّةِ (١)
 (٢) قَالَ لَا لَا أَنَا نِدُّ لِالشَّرَابِ ذَاكَ أَهْوَاهُ وَلِي رَاقٍ وَطَابِ
 وَأَنَا لَسْتُ بِذَوْقِ ذَا السُّرُورِ قَانِمًا .. أَنَا وَلَا مَعَهُ أُدُورُ ..

جواب ذاك الامير ايضاً للشفعاء

- (٣) قَدْ نَجَوْتُ أَنَا مِنْ كُلِّ خَطَرٍ وَرَجَاً أَغْوَجَ دِرْتُ بِالْأَثَرِ
 شَبَهَ الصَّفْصَافِ فِي كُلِّ طَرَفٍ .. أَبَدًا طَبِيعِي عَنْهُ مَا انْحَرَفُ ..
 (٤) هَكَذَا أَتَّبِعِي أَنَا كَالْيَاسَمِينِ أَنْ أَصِيرَ أَغْوَجًا .. فِي ذَا أَيْنِ ..
 تَارَةً فِي مِثْلِ ذَا أُخْرَى كَذَلِكَ .. دَائِمًا قَبْدَ أَغْوَجٍ وَحِرَالِكِ ..

(١) المراد بالعقدة الذنب للشمس والقمر دائرتان ويقال للتقاطع في ذين الدائرتين عقدة الرأس ويقال لتقاطع عبر منهما الذنب فاذا اتت الشمس لعقدة الذنب يقع كسوف كانه يقول الانسان كالشمس المنيرة للعالم والعالم بالنسبة للانسان كالذرة فترك الانسان الاستفاضة من الحق بلا واسطة وطلبه من العالم لذة وذوقا كاستفاضة الشمس النور من الذرة وكذا الزهرة مع كونها منبع النشاط والطرب طلبها من خابية صغيرة قدحاً من الشراب الصورى ليحصل لها النشاط ومسرة والحاصل ان روح الانسان فى حد ذاتها منزهة عن الكيفية والكمية ولكن اكثر الناس لا يعلم علو شأنها فتكون روحه محبوسة الكيفية والمكيفات كانها شمس محبوسة لعقدة الذنب ووقع لها الكسوف -

- (١) جان بى كیفی شده محبوس كيف آفتابی حبس عقده اينت حيف
 (٢) گفت نى نى من حريف آن ميم من بذوق اين خوشى قانع نيم

باز جواب آن امير مر شفيهان را

- (٣) وارهيديم از همه خوف و اسيد كثر همى كردم بهرسو همچو بيد
 (٤) من چنان خواهم كه همچون ياسمين كثر شوم گاهى چنان گاهى چنين

- (۱) مِثْلَ غُصْنٍ أَنَا لِلصَّفَافِ قَالَ
 مِنْ هَوَاهُ الرِّقْصَ أَنْوَاعًا أَجْدَ
 (۲) فَالَّذِي اعْتَادَ السُّرُورَ بِالشَّرَابِ
 فَمَتَى السَّيِّدُ فِيهِ رَغْبًا
 (۳) وَالنَّبِيُّونَ لِهَذَا السَّبَبِ
 هُمْ مِنْ ذَلِكَ السُّرُورِ السَّرْمَدِي
 (۴) رُوحَهُمْ ذَلِكَ السُّرُورَ إِذْ رَأَتْ
 (۵) كُلَّ مَنْ مَعَ صَنَمٍ حَيٍّ أَحَدَ
 فَمَتَى لِلْمَيِّتِ الصُّورِي سَحَبَ
- أَرْجِفُ دَوْمًا يَمِينًا وَشِمَالِ
 .. كُلُّ رَقْصٍ لَهُ لُطْفٌ مُنْفَرِدٌ ..
 ذَا السُّرُورِ مَنْ هَوَاقٍ وَطَابِ
 إِصْحَ .. فَهُوَ أَبَدًا مَا طَلِبَا ..
 خَرَجُوا مِنْ ذَا السُّرُورِ الْآجَنِيِّ
 جَبَلُوا .. مِنْهُ أَنْبَرُو لِلْأَبَدِ ..
 لَعِبًا هَذَا السُّرُورَ قَدْ دَرَتْ
 أَوْ غَدَى الْوَدَّ هَوَى الْوَصْلِ يَجْدُ
 جَنِبَهُ .. أَوْ عَشِقَ أَنَا وَحَبَّ ..

- (۱) همچو شاخ بید لرزان چپ و راست
 (۲) آن که خو کردست با شادی سی
 (۳) انبیا را زین خوشی بیرون شدند
 (۴) زانکه جانشان این خوشی را دیده بود
 (۵) بابت زنده کسی چون گشته یار
- که ز بادش گونه گونه رقصهاست
 این خوشی را کی پسندد خواجه کی
 که سرشته در خوشی سرمدند
 این خوشیها پیششان بازی نمود
 مرده را کی در کشد اندر کنار (۱)

- (۱) پیش از این بیت ابیات زیر اضافی بر نسخه المنهج القوی است
 هر که را نور حقیقی رو نمود
 وانکه درجوع او طعام الله خورد
 وانکه باشد خفته اندر گلستان
 چون کند مستغنی از آب اجتناب
 سیر نبود هیچ عاشق از حبيب
 عاشق از معشوق کی باشد نهان
 هیچ کس بر غیر حق عاشق نشد
- کی شود قانع بتاریکی و دود
 کی زنان و شورها حسرت برد
 میل گلخن کی کند چون ابلهان
 چون کنند مخمور دوری از شراب
 صبر نکند هیچ رنجور از طیب
 چون باو بیند همه کون و مکان
 در قف آن سر بجز خالق نشد

تفسیر قوله تعالى في سورة الكهف وان الدار الآخرة للهي الحيوان
لو كانوا يعلمون لان ذاك العالم بابه وجداره وعرصته ومائه وكوزه
وعشبه وشجره كله حي ويتكلم و يسمع ولذلك قال المصطفى (ع)
الدنيا جيفة وطلابها كلاب ولو الآخرة كانت لاحياة لها ايضا لكانت
جيفة لان الجيفة يقولون لها جيفة لاجل موتها لالاجل
رائحتها ونجاستها (۱)

- (۱) ذَلِكَ الْعَالَمُ إِذْ بِالْمَرَّةِ كُلُّهُ الدَّرَّةُ بَعْدَ الدَّرَّةِ
حَيُّ الدَّرَاتُ مِنْهُ بِالنُّكْتِ
(۲) فِي الدُّنَا الْمَيِّتَةِ مَا مِنْ سُكُونٍ لَهُمْ فَالْعَلْفُ ذَا مَنْ يَهُونُ
(۳) حَقُّ لِلْأَنْعَامِ لَا غَيْرَ فَمَنْ فِي الرِّيَاضِ لَهُ أُنْسٌ وَوَطَنٌ
فَعَتَى كَانَ الشَّرَابُ فِي الْوُطَيْسِ شَرِبَ أَوْ أَنْ يَهْ رَامَ الْأُنَيْسِ

(۱) فرخچی بفتح الفاء المعجمة والراء المهملة وسكون الخاء المعجمة بعدها جیم فارسیه
معناها النجس وقرئت هنا مكسورة لاتصالها بالياء —

تفسیر این آیه وان الدار الآخرة للهی الحيوان لو كانوا يعلمون
که در دیوار و عرصه آن عالم و آب و کوزه و سبو و سبزه و درخت
همه زنده اند و سخن گوی و سخن شنو و جهت آن فرموده مصطفی (ع)
الدنيا جيفة و طلابها كلاب و اگر آخرت را حیات نبودی آخرت هم
جیفه بودی جیفه را برای مردگیش جیفه گویند نی برای
بوی زشت و فرخچی

- (۱) آنجهان چون ذره ذره زنده اند نکته دانند و سخن گوینده اند
(۲) درجهان مرده شان آرام نیست کاین علف جز لایق انعام نیست
(۳) هر که را گلشن بود بزم و وطن کی خورد او باده اندر کولخن

- (۱) كَانَ عَلَيْنَ مَاوِي كُلِّ مَنْ
 مَنْ لَهُ السَّرْقِينُ قَدْ كَانَ الْوَطَنُ
 (۲) فَلَمْ يَخْمُورِ إِلَّا إِلَهُ ذَا الْقَدَحِ
 وَالطُّيُورُ هَذِهِ الْعُمَى لَهَا
 (۳) كُلُّ مَنْ لَمْ يُعْطِهِ عَدْلُ عُمَرُ
 عِنْدَهُ الْحِجَاجُ مِهْرِيْقُ الدِّمَاءِ
 (۴) لِلْبَنَاتِ اللَّعْبَةِ مَاتَتْ هُمْ
 أَنَّهُمَا لَمْ تَدْرِ لِلْأَحْيَاءِ مَا
 (۵) حَيْثُ لِلْأَطْفَالِ مَا مِنْ قُوَّةٍ
 فَلَهَا قَدْ كَانَ سَيْفُ الْخَشَبِ
 (۶) وَبَنَقَشِ الْأَنْبِيَاءِ مَنْ كَفَرَ
 مَنْ هُمْ قَدْ تَقَشَّوْا فِي الْأَذْيَرَةِ
- طَهَّرَ الرُّوحُ لَهُ لُطْفًا وَمَنْ
 فَهُوَ الدُّودُ اللَّذِي قَدَرًا وَهَنْ
 بِالطُّهُورِ الصَّغِيرِ وَالصَّدْرَ شَرَحَ
 مَا لِحِ الْعَاءِ فَلَا يُؤْبَهُ بِهَا
 يَدًا الْقُوَّةَ وَافَى وَالظَّفَرَ
 عَادِلًا كَانَ.. وَمِنْ أَهْلِ الصَّفَاءِ..
 مَنَحُوا إِذْ هِيَ بَانَتْ لَهُمْ
 كَانَ مِنْ لَعِبٍ وَمَا مِنْهُ نَمَى
 أَوْ يَدٍ تُنْفَى لَهُمْ بِالسُّلْطَةِ
 أَجْدَرُ كَثْرًا بِوَقْتِ اللَّعِبِ
 قَنَعَ دَوْمًا بِهَا تِيكَ الصُّورِ
 .. وَلَكُمْ رَأَتْ لَهُمْ بِالْمَنْظَرَةِ..

کرم باشد کش وطن سرگین بود
 بهر مرغان کور این آب شور
 پیش او حجاج خونی عادلست
 که ز لعب زندگان نا آگهند
 کودکان را تیغ چوین بهترست
 که نگاریده‌ست اندر دیرها

(۱) جای روح پاک علین بود
 (۲) بهر مخمور خدا جام طهور
 (۳) هر که عدل عمرش نمود دست
 (۴) دختران را لعبت مرده دهند
 (۵) چون ندارد از فتوت زور دست
 (۶) کافران قانع بنقش انبیا

- (۱) نَحْنُ مِنْ تِلْكَ الْكِبَارِ عِنْدَنَا
أَبَدًا نَحْنُ لِنَقْشِ الظَّلِّ حِينَ
(۲) نَقْشُ هَذَا فِي الدُّنَا قَدْ قَعَدَا
(۳) لِأَمِعَا فَوْقَ السَّمَاءِ مِثْلَ الْقَمَرِ
مَعَ جَلِيسٍ لَهُ ذَلِكَ الْآخِرُ
(۴) أُذُنُ ظَاهِرَةِ هَذَا الْكَلَامِ
أُذُنُ الرُّوحِ لَهُ أَسْرَارُ كُنْ
(۵) إِنَّ عَيْنَ الظَّاهِرِ حُلِيَا الْبَشَرِ
إِنَّ عَيْنَ السِّرِّ مَا زَاغَ الْبَصَرُ
(۶) فَالْيَدُ الظَّاهِرَةُ مِنْهَا الْعَمَلُ
وَالْيَدُ الْبَاطِنَةُ كَانَتْ أَبَدًا
- مِثْلَ يَوْمٍ مُسْفِرٍ وَافِي السَّنَا
لَمْ تَكْ آوَتَهُ بِالْمُعْوزِينَ
نَقْشُ هَذَا الْآخِرُ قَدْ صَعَدَا
فَمِ هَذَا النُّكْتَةُ مِنْهُ ذَكَرُ
مُؤْنِسُ الْحَقِّ وَمَعَهُ ذَاكِرُ
ضَبَطْتُ قَدْ حَفَظْتُ مِنْهُ الْعَرَامُ
جَذَبْتُ .. جَرْتُ لِعِلْمٍ مِنْ لَدُنْ ..
ضَبَطْتُ .. عَمَّا يَهَا تُبْدِي الْخَيْرُ ..
حَيَّرَ .. السِّرُّ لَهَا دَوْمًا ظَهَرَ
كَانَ بَيْعًا وَشَرَى فِيهَا حَصَلَ
فَوْقَ بَابِ أَحَدٍ فَرْدٍ صَمَدُ

- (۱) وزمهان ما را چو روز روشنیست
(۲) آن یکی نقشش نشسته درجهان
(۳) وین دهانش نکته گوید باجلیس
(۴) گوش ظاهر این سخن را ضبط کن
(۵) چشم ظاهر ضابط حلیه بشر
(۶) دست ظاهر می کند داد و ستد
- هیچ مان پروای نقش سایه نیست
وان دگر نقشش چوسه بر آسمان
وان دگر با حق گفتار و انیس
گوش جاننش جاذب اسرار کن
چشم سر حیران مازاغ البصر
دست باطن بر در فرد و صمد (۱)

- (۱) رَجُلُ الظَّاهِرَةِ دَوَّماً غَدَتْ
 رَجُلُ الْمَعْنَى غَدَتْ فَوْقَ الْفَلَکِ
 (۲) کَلَّمَهُ جُزْءٌ فَجُزْءٌ هَكَذَا
 بَاطِنُ الْوَقْتِ وَ ذَاکَ مِنْهُ کَانَ
 (۳) ذَا الَّذِي فِي الْوَقْتِ کَانَ لِلْأَجَلِ
 هُوَ خِلٌّ وَقَرِينٌ لِلْأَبَدِ
 (۴) اِسْمُهُ الْفَرْدُ وَلِيُّ الدَّوْلَتَيْنِ
 (۵) بَارِئُ بَاطِنِ الْخَلْوَةِ وَالْأَرْبَعِينَ
 أَبَدًا مَا غَيَّمَ الْغَيِّمُ عَلَيْهِ
 (۶) لَهُ قُرْصُ الشَّمْسِ بَيْتُ الْخَلْوَةِ
 عِنْدَ صَفِّ الْمَسْجِدِ صَفًّا بَدَتْ
 وَالطَّوُافِ .. مَا بِهِ کَانَ الْمَلَكُ ..
 مِنْهُ عُدَّ أَنْتَ وَاعْلَمْ أَنَّ ذَا
 خَارِجَ الْوَقْتِ .. وَعَنْهُ الْعُمْرَ بَانَ ..
 وَالَّذِي الْآخِرَ کَانَ لِلْأَزَلِ
 مَا لَهُ فِي الْکَوْنِ مِنْ نَدٍّ يُعَدُّ
 اِسْمُهُ الثَّانِي اِمَامُ الْقِبْلَتَيْنِ
 مِنْ لُزُومٍ مَا لَهُ فِي كُلِّ حِينٍ
 زَمَنًا أَوْ قُرْبَ آنَا اِلَيْهِ
 وَمَتَى مِنْهُ غَرِيبُ اللَّيْلَةِ

پای معنی فوق گردون در طواف
 این درون وقت و آن بیرون حین
 وان دگر یار ابد قرن ازل
 وان دگر نامش امام القبلتین
 هیچ غیمی سرورا غایم نماند
 کی حجاب آرد شب بیگانه اش

(۱) پای ظاهر در صف مسجد صواف
 (۲) جزو جزوش را تو بشمر همچین
 (۳) آنکه در وقتست باشد تا اجل
 (۴) هست یک نامش ولی الدولتین
 (۵) خلوت و چله برو لازم نماند
 (۶) قرص خورشیدست خلوت خانه اش

- (۱) جَاءَ بِالسِّتْرِ لَهُ فَالْعِلَّةُ ذَهَبَتْ بِالْمَرَّةِ وَالْحُمِيَّةُ
 ذَهَبَ الْبُحْرَانُ عَنْهُ كَفَرُهُ
 (۲) وَغَدَى فِي ذَاتِهِ مِثْلَ الْأَلْفِ وَمِنْ الْأَوْصَافِ لِلذَّاتِ أَبَدُ
 (۳) رَجَعَ مِنْ كِسْوَةِ عَادَاتِهِ صَارَ عُرْيَانًا مِنَ الرُّوحِ إِلَى
 (۴) فَلَدَى السُّلْطَانِ لَمَّا ذَهَبَا لَهُ ثَوْبًا مِنْ صِفَاتِ لَهُ كَمْ
 (۵) فَمِنْ الْأَوْصَافِ لِلْسُّلْطَانِ صَارَ وَعَلَى الْإِيْوَانِ لِلْسُّلْطَانِ طَارَ
- ذَهَبَتْ بِالْمَرَّةِ وَالْحُمِيَّةُ
 صَارَ إِيْمَانًا .. وَزَالَ سِتْرُهُ ..
 بِاسْتِوَاءٍ بِالْأَمَامِ مُتَّصِفٌ
 مَا لَهُ شَيْءٌ هُوَ الْعَارِي يُعَدُّ
 مُفْرَدًا صَفْوًا عَلَى عِلَاتِهِ
 مَنْ يَزِيدُ رُوحَهُ .. فِيهِ عَلَا ..
 عَارِيًا سُلْطَانُهُ قَدْ وَهَبَا
 قَدِستَ شَأْنًا بِلاَ كَيْفٍ وَكَمْ
 لَا يَسَا لِلْخِلْعَةِ زَادَ افْتِخَارُ
 هُوَ مِنْ بَشَرٍ .. وَفِيهِ الْمُبُّ حَارَ ..

کفر او ایمان شد و کفران نماند
 او ندارد هیچ از اوصاف خویش
 شد برهنه جان بجان افزای خویش
 شاهش از اوصاف قدسی جاسه کرد
 بر پرید از چاه تا ایوان چاه

(۱) علت و پرهیز شد بحران نماند
 (۲) چون الف از استقامت شد به پیش
 (۳) گشت فرد از کسوت خواهی خویش
 (۴) چون برهنه رفت پیش شاه فرد
 (۵) خلعتی پوشیده از اوصاف شاه

- (۱) فَإِذَا مَا الدُّرْدُ صَفَوْا قَدْ غَدَى
وَمِنَ الْقَعْرِ مِنَ الطَّشْتِ وَرَدَ
(۲) فَيَقْعِرُ الطَّشْتِ لِمَ دُرْدًا كَدِرَ
(۳) جَاءَ مِنْ خِلْطَةِ أَجْزَاءِ التُّرَابِ
رَبَطَ مِنْهُ الْجَنَاحَ وَ سَوَى
(۴) إِذْ عِتَابَ (إِهْبُطُوا) قَدْ أَظْهَرَا
(۵) عُلقَى نَكْسًا كَذَا هَارُوتُ كَانَ
مِنْ عِتَابٍ لَهُ لَا غَيْرَ كَذَا
(۶) نَكْسَ رَأْسًا لِأَنَّ صَارَ الْبَعِيدَ
نَفْسَهُ صَيَّرَ رَأْسًا وَحْدَهُ
- هَكَذَا صَارَ وَ بِالْعَكْسِ بَدَى
وَ إِلَى الْأَعْلَى مِنَ الطَّشْتِ صَعَدَ
كَانَ مِنْ شُومٍ بِهِ الْعُمَرُ أُسِرَ
فَالْأَلِيفُ الدِّيفُ رَهْنُ الْعَذَابِ
ذَلِكَ كَمْ بِالْأَصْلِ نَطَ وَ عَلَا
مِثْلَ هَارُوتٍ بِهَا قَدْ صَيَّرَا
مِثْلَ أَمَلَاكِ السَّمَاءِ جَاءَ وَ شَانَ
عُلِقَ بَعْدَ الْعَذَابِ وَالْأَذَى
هُوَ عَمَّنْ قَدْ غَدَى الرَّأْسَ الْوَحِيدَ
لِلْأَمَامِ سَاقٍ .. خَلَى رُشْدَهُ ..

از بن طشت آمد او بالای طشت
شومی آمیزش اجزای خاک
ورنه او در اصل بس برجسته بود
همچو هاروتش نگون آویخته
از عتابی شد معلق همچنان
خویش را سر ساخت تنها پیش راند

(۱) اینچنین باشد چو دردی صاف گشت
(۲) در بن طشت از چه بود او دردناک
(۳) یار ناخوش پرو بالش بسته بود
(۴) چون عتاب اهبطوا انگیزخته
(۵) بود هاروت از ملایک آسمان
(۶) سرنگون زان شد که از سر دور ماند

- (۱) ذَلِكَ الْيَمْكَلُ لَمَّا نَظَرَا
نَفْسَهُ الْمَمْلُوءَ مَاءً غَمَرَا
- (۲) أَظْهَرَ اسْتِغْنَائَهُ الْبَحْرَ هَجَرَ
وَمِنْ الْمَاءِ الَّذِي مِنْهُ زَخَرُ
- مَا بَقِيَ مِنْ قَطْرَةٍ فِي قَلْبِهِ
أَيْضاً الْبَحْرُ لِحُبِّ قُرْبِهِ
- رَحْمَةً أَبَدِي عَلَيْهِ وَطَلَبُ
لَهُ .. وَاخْتَصَّ بِأَنْوَاعِ الْقُرْبِ ..
- (۳) رَحْمَةً لَا فِي إِزَاءِ خِدْمَةٍ
لَا وَلَا مِنْ سَبَبِ أَوْ عِلَّةِ
- وَرَدَتْ لِلْبَحْرِ عَفْوَاً كَمْ غَدَتِ
سَاعَةٌ مَيْمُونَةٌ فِيمَا بَدَتِ
- (۴) إِنْتَبِهَ اللَّهُ اللَّهُ يَكَا
طَرَفَ الْبَحْرِ أَعْدَ دَوْرًا لَكَا
- هَبَكَ أَهْلُ طَرَفِ الْبَحْرِ غَدُوا
مِنْهُ صَفَرَ الْآوْجِهِ فِي ذَا بَدُوا
- (۵) لِيَجِيءَ اللَّطْفُ لِلْجُودِ الْكَثِيرِ
فِيهِ الْوَجْهُ الَّذِي أَصْفَرَ يَصِيرُ
- أَحْمَرًا قَانِي مِنْ جَوْهَرِهِ
.. مُظْهِرًا مَا كَانَ فِي مُضْمَرِهِ ..
- (۶) صُفْرَةُ الْوَجْهِ شَاتٌ فِي حُسْنِهَا
كُلُّ تَوْنٍ إِذْ هِيَ فِي تَوْنِهَا
- بِإِنْتِظَارٍ دَائِمٍ لِلِلِقَاءِ
ذَاكَ مَنْ فِي حُسْنِهِ قَلَّ الثَّنَاءُ

کرد استغنا و از دریا برید
بحر رحمت کرد و او را باز خواند
آمد از دریا مبارک ساعتی
گرچه باشد ز اهل دریا بازرد
سرخ گردد روی زرد از گوهری
زانکه اندر انتظار آن لقا است

(۱) آن سبد خود را چو پراز آب دید
(۲) بر جگر آتش یکی قطره نماند
(۳) رحمت بی علتی بی خدمتی
(۴) الله الله گرد دریا باز گرد
(۵) تا که آید لطف بخشایش گری
(۶) زردی رو بهترین رنگهاست

- (۱) لَكِنَّ الْحُمْرَةَ فِي الْوَجْهِ وَمَنْ
 أَنْ لَهُ الرُّوحُ غَدَتْ قَانِعَةً
 (۲) حَيْثُ أَنَّ الطَّمَعَ يُضْنِي الدَّلِيلَ
 هُوَ مِنْ سُقْمٍ عَلَى الْإِبْدَانِ قَدْ
 (۳) فَإِذَا مَا الْوَجْهَ مُصْفَرًّا نَظَرَ
 عَقْلُ جَالِينُوسَ أَيْضًا حَارَ مِنْ
 (۴) إِذْ بِأَنْوَارٍ (هُوَ) أَنْتَ الطَّمَعَ
 فَالْنَبِيِّ قَالَ ذَلَّتْ نَفْسُ مَنْ
 (۵) ذَلِكَ النُّورُ بِإِلَّا ظِلِّ لَطِيفٍ
 وَالَّذِي شُبِّكَ لِغُرْبَالٍ كَانَ
 (۶) طَلِبَ الْعِشَاقُ دَوْمًا لِلْبَدَنِ
 كَانَ عُرْيَانًا بِإِلَّا فَرَقِ الْبَدَنِ
- لَمَعَتْ مِنْ ذَا أَتَتْ لُطْفًا وَمَنْ
 .. وَهِيَ عَزَتْ لَمْ تَكُ طَامِعَةً ..
 جَعَلَ لَا كَالسَّقِيمِ وَالْعَلِيلِ
 عَرَضَ وَالصَّحَّةَ فِيهِ فَقَدْ
 مَا لَهُ سُقْمٌ وَلَا دَاءٌ خَطَرَ
 ذَلِكَ وَالسِّرُّ لَدَيْهِ لَمْ يَبْنِ
 قَدْ عَقَدَتْ وَبِهِ .. زِدَتْ وَلَعٌ ..
 طَمَعَ فِي ذِي الدُّنْيَا قَدْرًا وَهَنْ
 عَالِي الْقَدْرِ وَبِالشَّانِ ظَرِيفُ
 ظِلًّا السَّاقِطَ قَدْرًا وَمُهَانُ
 عَارِيًّا كَانَ وَلَكِنْ عِنْدَ مَنْ
 لَهُ وَالثُّوبُ لَهُ الْكُلُّ حَسَنُ

بهر آن آمد که جانفش قانعست
 نه زرد و علت آید آن علیل
 خیره گردد عقل جالینوس هم
 مصطفی گوید که ذلت نفسه
 آن مشبک سایه غربالیست
 پیش عریانان چه جامه چه بدن

(۱) لیک سرخی بر رخى كان لامعست
 (۲) که طمع لاغر کند زرد و ذلیل
 (۳) چون به بیند روی زرد بی سقم
 (۴) چون طمع بستی درانوار هو
 (۵) نور بی سایه لطیف و عالیست
 (۶) عاشقان عریان همی خواهند تن

(۱) فَلَمَنْ صَامُوا الطَّعَامَ وَالْخَوَانَ ذَاكَ لَاقَ وَلَهُمْ لَا غَيْرَ كَانَ
لِلذُّبَابِ الْخَشِينِ الْفَرْقُ غَدَرٌ بَيْنَ قَدِيرٍ وَطَعَامٍ لَوْ حَضَرَ

فی بیان استدعاء السلطان من ایاز مرة ثانية ان اول شغلك و عملك
و حل مشكل الطاعنين فيك لان تركهم في ذاك الالتباس والاشتباه
ليس من المروءة

(۲) ذَا الْكَلَامِ الْحَدِّ وَالْمِقْيَاسِ زَادَ يَا أَيَّازُ الْحَالِ قُلْ وَابْدِ الْمُرَادِ

(۳) لِي عَنْ أَحْوَالِكَ أَوْضَحَ مَا يَكَا فَجَدِيدُ الْمَعْدِنِ الْحَالِ لَكَا

كَانَ بِالْأَحْوَالِ ذِي أَنِّي تَصِيرُ رَاضِيًا أَنْتَ وَلَوْ .. نَزْرًا يَسِيرُ ..

(۴) إِضْحَاحٌ عَنْ حَالِ لَكَ طَابَ أَذْكَرُ وَالتُّرَابُ أَبَدَ الدَّهْرِ أَثَرُ

فَوْقَ أَحْوَالٍ لِدَرْسِ الْخَمْسَةِ مَا بَقِيَتْ أَبَدًا وَالسِّتَةِ

(۵) إِنْ حَالِ الْبَاطِنِ لَوْ فِي الْمَقَالِ مَا أَتَى لِلظَّاهِرِ السَّهْلِ الْمَنَالِ

أَذْكَرُ الْحَالِ يَزُوجُ وَيَفْرَدُ .. وَلَكَ أَشْرَحُهُ وَصَفًا وَحْدُ ..

(۱) روزه داران را بود آن نان و خوان خرمگس را چه اُبا چه دیگدان

دگر بار استدعای شاه از ایاز که تاویل کار خود بگو و مشکل
منکران را و طاعنان را حل کن که ایشان را در آن التباس
رها کردن مروت نیست

(۲) این سخن از حد و اندازست بیش ای ایاز اکنون بگو احوال خویش

(۳) هست احوال تو از کان نوی تو بدین احوال کی راضی شوی

(۴) همین حکایت کن ازین احوال خوش خاک بر احوال درس پنج و شش

(۵) حال باطن گر نمی آید بگفت حال ظاهر گویمت در طاق و جفت

- (۱) حَبِثُ مِنْ لُطْفِ الْحَبِيبِ الْحَسَنِ
 مِنْ عَلَى الرُّوحِ غَدَى أَطِيبَ مِنْ
 (۲) لَوْ غُبَارُ كَانَ مِنْ ذَا السُّكْرِ
 كُلُّ مُرٍّ فِي الْبَحَارِ الْحُلُوِّ صَارَ
 (۳) مِائَةُ آلَافٍ أَحْوَالِ أَتَتْ
 (۴) يَا أَمِينُ الْحَالُ مِنْ كُلِّ نَهَارٍ
 مِثْلَ نَهْرِ مَا لَهُ بِالْجَرِيِّ سَدَّ
 (۵) فَسُرُورَ كُلِّ يَوْمٍ وَالْفَرَحِ
 كُلُّ يَوْمٍ فِكْرَةً مِنْهَا الْأَثَرُ
- كُلُّ مُرٍّ لِدَرْدَى وَالْمَحَنِ
 سُكَّرٍ وَالشَّهْدِ بِالْمِسْكِ عُجْنِ
 دَخَلَ مِنْ كَرَمٍ فِي الْأَبْحَرِ
 طَيِّباً كَالشَّهْدِ مِنْ هَذَا الْغُبَارِ
 هَكَذَا ثُمَّ إِلَى الْغَيْبِ مَضَتْ
 لَيْسَ مِثْلَ الْآخِرِ بِالْخَلْفِ صَارَ
 .. يَمْنَعُ الْفَيْضَ لَهُ لَيْسَ يُحْدَ ..
 كَانَ نَوْعاً آخِراً إِمَّا سَنَحَ
 آخِراً عَكْسَ اللَّذِي بَدَأَ ظَهَرَ

- (۱) که زلطف یار تلخیهای مات
 (۲) زان نبات ارگرد دردربا رود
 (۳) صد هزار احوال آمد اینچنین
 (۴) حال هر روزی چنین مانند نی
 (۵) شادی هر روز را نوع دگر
- گشت برجان خوشتر از قند و نبات
 تلخی دربا همه شیرین شود
 باز سوی غیب افتد ای امین (۱)
 همچو جو اندر روش کش بند نی
 فکرت هر روز را دیگر اثر

فی بیان تمثیل بدن الادمی بفندق المسافرین و تمثیل الافکار المختلفة
بالمسافرین المختلفین و العارف الراضی بافکار الغم والفرح كالخلیل
لان الخلیل باکرام الضیف بابه مفتوح دائماً للکافر والمؤمن
والامین والخائن ومع جمیع المسافرین کان له وجه بشاش (۱)

- (۱) يَا شَبَابُ الْفُنْدُقُ هَذَا الْبَدَنُ لَكَ كَانَ كُلُّ صُبْحٍ فِي الْعَلَنِ
يَرُدُّ ضَيْفٌ عَلَيْكَ مِنْ جَدِيدٍ رَاكِضًا لَا تَعْلَمُ.. مَاذَا يُرِيدُ..
(۲) لَا تَقُلْ إِيَّاكَ ذَا فِي عُنُقِي بَقِيَ الصَّعْبُ هُوَ لَمْ أُطْقِ
(۳) أَيْضًا الْحَالُ يَطِيرُ لِلْعَدَمِ مُسِرِّعًا كُلُّ الَّذِي قَهْرًا أَلَمَّ
مِنْ دُنَا كَالْغَيْبِ ضَيْفٌ قَطْنَا قَلْبَكَ فَالضَّيْفَ إِمْسِكْ حَسَنًا

(۱) ای کذا العارف قلبه بیت المسافرین من الاحوال المختلفة الواردة عليه من عالم الغیب
والافکار المتنوعة لا ینقبض ولا یعبس وجهه فیراعی السیء الجالب للغم مهما أمکن -

تمثیل تن آدمی بمهمانخانه و تمثیل اندیشه‌های مختلفه بمهمانان
مختلفه عارف در رضا بان اندیشه‌های غم و شادی چون شخص بمهمان
دوست غریب نواز خلیل وار که در خلیل باکرام ضیف پیوسته
باز بود باکافر و مؤمن و امین و خائن و باهمه مهمانان روی تازه داشتی

- (۱) هست مهمانخانه این تن ای جوان هر صبحی ضیف تو آید دران
(۲) هین مگو کاین ماند اندر گردنم که هم اکنون باز پرد بر عدم
(۳) هرچه آید در جهان غیب وش در دلت ضیفست اورا دار خوش

(۱) پیش از این بیت در نسخه لکناهور این دوبیت اضافیست

نی غلط گفتم که آید دسبدم ضیف تازه فکرت و شادی و غم
میزبان تازه رو شو ای خلیل در بلند و منتظر شو در سبیل

فی بیان حکایت ذلک الضیف اللدی امرأة صاحب البيت قالت
فی حقہ آہ المطر یصب محکماً و الضیف بقى غلا فی عنقنا

- (۱) ذلک الواحد ضیف و رداً لا یوقت عنده فاجتهدا
صیر الضیف کطوق فی العنق عنده کم حسن منه الخلق
(۲) له تکریمات سوی و الخوان سحَب فی اللیلة تلك و کان
فی المَحَلِّ له عرس و الطعام أكثر ممن دعاه و الأدام
(۳) فی الخفاء الرجل للمرأة قال یا سَیِّدَة فی ذی اللیلة
(۴) افرشی أنت فراشین هنا ففراش طرف الباب لنا
و فراشاً آخراً ذاک الطرف افرشی للضيف.. فالفرش اختلف..
(۵) فله المرأة قالت یسرور اخدم سَمْعاً و طوعاً فی الامور

حکایت آن مهمان که زن خداوند خانه گفت واه که باران

فرو گرفت و مهمان در گردن ما بماند

- (۱) آن یکی را بی گهان آمد قنق ساخت او را همچو طوق اندر عنق
(۲) خوان کشید او را کرامتها نمود آن شب اندر کوی ایشان سور بود (۱)
(۳) مرد زن را گفت پنهانی سخن کامشب ای خاتون دو جامه خواب کن
(۴) بستر ما را بگستر سوی در بهر مهمان گستران سوی دگر
(۵) گفت زن خدمت کنم شادی کنم سمع و طاعت ای دو چشم روشنم

(۱) سور بروزن شور بمعنی جشن و هنگامه و طوی و سهامنی و عروسی و ختنه سوری و بزم ایام عید

باشد - برهان قاطع -

- (۱) يَا ضِيَا عَيْنِي فَهِيَ فَرَشَتْ
جَانِبَ الْبَيْتِ وَفِي ذَلِكَ الزَّمَنُ
- (۲) مَعَ ذَا الضَّيْفِ الْعَزِيزِ الْعَبْقَرِيِّ
- (۳) وَضَعَا مَعَ يَاسِرِ الْإِثْنَانِ فِي
- وَلِئَصْفِ اللَّيْلَةِ الْحَالِ الْحَسَنُ
- (۴) بَعْدَ ذَا الضَّيْفِ لِنَوْمٍ وَسَمَرِ
- (۵) طَرَفِ الْبَابِ حَيَاءً وَخَجَلِ
- لَهُ شَيْئاً أَنْ لَكَ يَا رُوْحِيَا
- (۶) وَلِأَجْلِ نَوْمِكَ يَا ذَا الشَّرَفِ
- (۷) قَدْ وَضَعْتُ فَالْفَرَّاشُ ذَلِكَ مَا
- وَالْقَرَارُ يُدَلُّ ذَلِكَ الطَّرَفِ
- مِثْلَمَا قَالَ وَإِذْ ذَلِكَ مَشَتْ
سَوْتِ الْعَرْسِ مَحَلًّا وَوَطْنَ
- بَقِيَ الزَّوْجُ هُمَا نُقْلًا طَرِي
- سَمَرٍ قَالَا وَلِنَنْقُلِ اصْطُفِي
- وَالْقَبِيحَ شَرَحًا .. قَالَا عَلَنَ ..
- ذَهَبَ نَحْوَ الْفَرَّاشِ مَنْ حَضَرَ
- زَوْجَهَا مَا قَالَ عَنْ هَذَا الْعَمَلِ
- ذَا مَحَلِّ النَّوْمِ كَانَ ذَا لِيَا
- لَكَ قَرَشًا آخَرًا ذَلِكَ الطَّرَفُ
- قَرَّرَ لِلْمَرْأَةِ مَا أَعْلَمَا
- رَقَدَ الضَّيْفُ .. وَمِنْهُ مَا أَنْعَرَفَ ..

سوی خانه سور کرد آنجا وطن
نقل بنهادند از خشک و ترش
سرگذشت نیک و بد تا نیمه شب
شد در آن بستر که بد آن سوی در
که ترا ایمنسوست ای جان جای خفت
بستر آن سوی دگر افکنده ام
گشت مبدل آن طرف مهمان غنود

(۱) هردو بستر گسترید و رفت زن
(۲) مانند مهمان عزیز و شوهرش
(۳) در سمر گفتند هردو منتخب
(۴) بعد از آن مهمان زخواب و از سمر
(۵) شوهر از خجالت بدو چیزی نگفت
(۶) که برای خواب تو ای بو الکرم
(۷) آن قراری که بزن او کرده بود

- (۱) وَ يَبْتَكَ اللَّيْلَةَ اشْتَدَّ الْمَطَرُ
 (۲) مِنْ جَلَالِ لِسَحَابِ الْمَرْأَةِ
 زَعِمَتْ أَنْ طَرَفَ الْبَابِ رَقَدَ
 (۳) رَقَدَ الضَّيْفُ وَ ذِيَاكَ النَّفْسُ
 دَخَلَتْ عَارِيَةً كَمْ قُبْلَةً
 (۴) قَالَتْ الْمَرْأَةُ يَا مَرَّةُ أَجَلُ
 هَا هُوَ جَاءَ كَذَا جَاءَ كَذَا
 (۵) إِنَّ هَذَا الْمَطَرَ وَالطِّينَ قَدْ
 وَعَلَيْكَ مِثْلَ صَابُونٍ أَقْرَ
 (۶) فِيهِذَا الطِّينِ دَوْمًا وَالْمَطَرُ
 مِنْ عَلَى رَأْسِكَ وَالرُّوحُ يَرِدُ
- كَثْرَةُ وَالْكُلُّ حَارَ وَانْبَهَرَ
 وَرَدَتْ لِلنَّوْمِ مِنْهَا الْفِكْرَةُ
 زَوْجُهَا فِي الطَّرَفِ ذَاكَ الْمُعَدَّ
 ذِي الْعُرُوسُ فِي لِحَافٍ فِي الْغَلَسِ
 أَعْطَتْ الضَّيْفَ يَغْيِرُ مُهْلَةً
 أَنَا خِفْتُ قَبْلَ ذَا حَالًا أَجَلُ
 وَلِي جَاءَ كَذَا .. قَيَّدَ الْأَذَى ..
 أَقْعَدَ ذَا الرَّجُلَ الضَّيْفَ يَجْدُ
 لَهُ سُلْطَانًا .. لِمَا مِنْكَ صَدْرُ ..
 هُوَ كَيْفَ وَيَبْتَكَ أَنَا قَدَرُ
 وَيَصِيرُ الْجَاهِلُ فِي ذَا النَّكِدِ

کز شکوه ابرشان آمد شگفت
 سوی درخفته ست و آن سو آن عمو
 داد سهمان را برغبت چند بوس
 خود همان آمد همان آمد همان
 بر تو چون صابون سلطانی بماند
 بوسر و جان تو او تاوان شود (۱)

(۱) آن شب آنجا سخت باران درگرفت
 (۲) زن پیامد برگمان آنکه شو
 (۳) رفت عریان درلحاف آن دم عروس
 (۴) گفت ترسیدم ای سرد کلان
 (۵) سرد سهمان را گل و باران نشاند
 (۶) اندرین باران و گل او کی رود

- (۱) طَفَرَ الضَّيْفُ سَرِيعاً قَالَ يَا
 مَرَأَةً عَمِّي خَلِيّ فُلَيْيَا
 أَنَا نَعْلُ مَا لِي هُمْ وَغَم
 (۲) أَنَا رِحْتُ لَكُمْ خَيْرُ الْوِدَاعِ
 (۳) وَسُرُوراً لَا لَقَى حَتَّى عَجَلُ
 فَالسُّرُورُ ذَا يَكُونُ لِلطَّرِيقِ
 (۴) مِنْ سَخِيفِ الْقَوْلِ هَذَا الْمَرَأَةُ
 قَدْ أَتَتْ لِلضَّيْفِ ذِيكَ الْفَرِيدِ
 (۵) فَلَهُ الْمَرَأَةُ كَمْ قَالَتْ أَنَا
 آخِرَ الْأَمْرِ هُوَ مِنْ فَرَحِ
 (۶) سُجْدَةِ الْمَرَأَةِ مِنْهُ وَالصَّخَبِ
 وَلَهَا خَلِيّ يَتْلِكَ الْحُسْرَةَ
- مَرَأَةً عَمِّي خَلِيّ فُلَيْيَا
 أَنَا بِالطَّيْنِ وَلَوْ كَثِيراً أَلَمْ
 نَفْساً فِي السَّفَرِ الرُّوحُ انْتِفَاعِ
 جَانِبَ الْمَعْدِنِ .. يَمْضِي وَالْمَحَلِ ..
 قَاطِعاً يَمْنَعُ عَنْ أَهْلِ الطَّرِيقِ
 نَدِمْتُ إِذْ ذَاكَ لَمَّا النِّفْرَةُ
 وَمَضَى فِي غَضَبٍ مِنْهَا يَزِيدُ
 مَا ذَكَرْتُ يَا أَمِيرُ مِنْ عَنَا
 كَانَ لَا تُمِسُّكَ عَلَيَّ وَاصْفَحِ
 مَا أَفَادَتْهَا وَفِي الْحَالِ ذَهَبُ
 بَعْدَهُ .. بِالرَّجُلِ وَالْمَرَأَةِ ..

موزه دارم من ندارم غم ز گل
 درسفر یکدم سبباً روح شاد
 کاین خوشی اندرسفر رهزن شود
 چون رسید و رفت آن مهمان فرد
 که مزاحی کردم از طبیعت مگیر
 رفت وایشان را درین حسرت گذاشت

(۱) مرد مهمان گفت زود ای زن بهل
 (۲) من روان گشتم شمارا خیر باد
 (۳) تا که زوتر جانب معدن رود
 (۴) زن پشیمان شد ازین گفتار سرد
 (۵) زن بسی گفتش که آخر ای امیر
 (۶) سجده و زاری زن سودی نداشت

- (۱) عَرَسَ النِّعَمُ النِّيَابَ لَهَا
نَظَرًا صُورَتَهُ الشَّمْعُ اتَّقَدَ
(۲) سَارَ وَالْمِصْبَاحُ مِنْ نُورٍ لَمَعَ
مِنْ ظُلَامِ اللَّيْلِ مِثْلَ الْجَنَّةِ
(۳) فَنَدَقَا بَيْتَهُمَا قَدْ صَيَّرَا
(۴) ذَا خَيَالِ الضَّيْفِ فِي كُلِّ زَمَانٍ
(۵) قَائِلًا فِي بَاطِنِ الْإِثْنَيْنِ ذَيْنِ
مِائَةِ الْأَفِ كَنْزٍ كَرَمٍ
- صَيَّرَا زُرْقًا لِأَنَّ دَوْمًا هُمَا
لَا لِفَانُوسٍ وَمِصْبَاحٍ مُعَدَّ
فِيهِ شَمْعُ الرَّجُلِ الْوَارِي وَلَعُ
صَيَّرَتْ قَرْدًا خَلَّتْ بِالْمَرَّةِ
مِنْ حَيَاءٍ وَإِحْزَنِ مَا جَرَى
كَمْ مِنَ السِّرِّ الْخَفِيِّ هُوَ كَانَ
أَنَا لِلْخَضِرِ أَلَيْفٌ مِنْهُ زَيْنُ (۱)
نَشَرَ الْكِنَ لَكُمْ لَمْ يُقَسِّمَ

(۱) كانه يقول الرجل والمرأة لما بعدا عن المسافر العزيز جعلاً بيتهما مضيقاً وفندقاً حتى يقارنا ضيقاً مثله لان خياله كان يستترأ في قلبهما ومن طريق الخفاء اى المسافر قال انا مصاحب وصديق للخضر (ع) اردت ان اثير عليكما من خزانة الجود مائة الوف ولكن ذلك الجود لم يكن نصيباً لكما لانكما ان تراعيما قدرى فلم اعطكما منه وكذلك عقل الانبياء رجل ونفسه مرأة والافكار الاتية من عالم الغيب والذاهبة فى بيت مسافرى الوجود الانسانى كالمسافرين فعلى العاقل مراعات الادب حتى لاينفر منه المسافر الغيبى -

- (۱) جامه ازرق کرد درغم مرد وزن
(۲) می شد و صحرا ز نور شمع مرد
(۳) کرد مهمانخانه خانه خویش را
(۴) در درون هردو از راز نهان
(۵) که منه یار خضر صد کنز جود
- صورتش دیدند شمعى بى لگن
چون بهشت از ظلمت شب گشت فرد
از غم و از خجلت این ماجرا
هر زمان گفتمى خیال میهمان
می فشاندم لیک روزی تان نبود

فی بیان تمثیل فکر الیومی الاتی الی القلب بضيف جديد ينزل من
اول يوم فی البيت ومع نزوله يتحكم ويبدى سوء الخلق على رب
البيت وبيان فضيلة الضيف وفضيلة دلالة على رب البيت وتحمله

- (۱) فَبِكُلِّ نَفْسٍ فِكْرٌ لِّكَ يَأْتِي كَالضَّيْفِ الْعَزِيزِ عِنْدَكَ
نَازِلٌ فِي الصَّدْرِ كَالرُّوحِ لِكَ ذَا عَزِيزاً كَانَ .. فَأَعْرِفْ ضَيْفَكَ ..
(۲) فِكْرَكَ يَا رُوحُ كَالشَّخْصِ أَعْلَمَ فِي الْمَحَلِّ وَلَهُ أَغْنِيهِمْ وَاکْرِمِ
حَيْثُ أَنَّ الشَّخْصَ مِنْ فِكْرِ مَسَك لَهُ قَدَرُ الرُّوحِ لِلْأَعْلَى سَلَكَ
(۳) هَبْكَ فِكْرُ الْعَمِّ قَدْ كَانَ الطَّرِيقُ لِلسُّرُورِ قَطَعَ .. أَبْدَى الْحَرِيقِ ..
هُوَ أَيْضاً لِلسُّرُورِ فَعَلَا شُغْلًا الذَّوْقَ لَهُ قَدْ جَعَلَا
(۴) يَكْنِيسُ الْبَيْتَ مِنَ الْغَيْرِ عَجَلْ هُوَ كَيْيَ يَأْتِي السُّرُورُ بِالْمَحَلِّ
لَكَ مِمَّنْ هُوَ أَصْلَ الْخَيْرِ كَانَ .. وَبِذَا تَعْلَمُ سِرَّ الْإِمْتِحَانِ ..

تمثیل فکر هر روزینه که در دل آید بمهمان نو که از اول روز
فرو آید و تحکم و بدخویی کند بخداوند خانه و فضیلت
مهمان و ناز مهمان کشیدن

- (۱) هر دمی فکری چو مهمان عزیز آید اندر سینه چون جان عزیز
(۲) فکر را ای جان بجای شخص دان زآنکه شخص از فکر دارد قدر جان
(۳) فکر غم گر راه شادی می زند کار سازیهای شادی می کند
(۴) خانه می روبد به تندی او ز غیر تا درآید شادی تو ز اصل خیر

- (۱) فَمِنْ الْغُصْنِ مِنَ الْقَلْبِ نَشْرُ
وَرَقٌ أَخْضَرُ يَنْمُو مُتَّصِلٌ
فِيهِ .. يَسْمُو وَرَقًا مِنْهُ فُصْلٌ ..
كَبِيْ بِذَا الذَّوْقُ الْجَدِيدُ كَالشَّمِيمِ
.. عَالَمِ الْحِسِّ وَمَا أَغْبَى الْوَرَى ..
أَعْوَجَ الْعِرْقِ وَمَذَوِيًّا ظَلَعٌ
يَظْهَرُ .. يُعْلَمُ مَا فِيهِ أُسْرٌ .. (۱)
أَوَّلُهُ يَنْقَطِعُ حَقًّا بِالْأَثَرِ
جَاءَ بِالصِّحَّةِ رَاحَ بِالْمَرَضِ
كَانَ هَذَا وَبِهِ صِدْقًا يَدِينُ
.. عَبْدُهُمْ كَانَ وَبِالْطَّوْعِ يَبِينُ ..
- (۲) لِلْسُرُورِ يَقْلَعُ الْعِرْقُ الْقَدِيمُ
بِالْأَزَاءِ يَمْرَحُ مِمَّا وَرَا
(۳) دَوْمًا الْغَمُّ لَكَ يَا ذَا قَلْعِ
كَبِيْ بِذَا الْعِرْقُ الَّذِي وَجْهًا سَتَرَ
(۴) كُلُّ مَا الْغَمُّ مِنَ الْقَلْبِ نَشْرُ
قَدْ أَتَى أَحْسَنُ مِنْهُ بِالْعَوَضِ
(۵) سَيِّمًا ذَلِكَ مَنْ مِنْهُ الْيَقِينُ
ذَا لِأَنَّ الْغَمَّ مِنْ أَهْلِ الْيَقِينِ

(۱) ای غم یقلع من بستان القلب السورور اللذی هو کالفاصد والبالی لاجل ان یری

العرق المستور وتظهر آثاره وثماره —

تا بروید برگ سبز متصل

تا خرامد ذوق نو از ماورا

تا نماید بیخ رو پوشیده را

در عوض حقا که بهتر آورد

خاصه غم که بنده اهل یقین

(۱) می فشاند برگ زرد از شاخ دل

(۲) می کند از بیخ سرو کهنه را

(۳) غم کند بیخ کثر پوشیده را

(۴) غم ز دل هرچه بریزد یا برد

(۵) خاصه آن را که یقینش باشد این

(۱) وَلَوْ التَّقْطِيبَ لِلْوَجْهِ السَّحَابُ
 بِابْتِسَامَاتٍ مِنَ الشَّرْقِ احْتَرَقَ
 (۲) ضَيْفًا السَّعْدُ أَوْ النَّحْسُ نَزَلَ
 نَزَلَ بَيْتًا فَبَيْتًا وَغَدَرَ
 (۳) فِي الزَّمَانِ ذَلِكَ لَمَّا بُرَجَكَا
 كُنْ لَهُ كَالطَّالِعِ حُلُوءًا حَسَنَ
 (۴) كَبِيٍّ إِذَا مَا اتَّصَلَ بِالْقَمَرِ
 (۵) هُوَ مِنْكَ يَذْكُرُ الشُّكْرَ سِنِينَ
 وَالرِّضَا الطَّيِّبَ مَعَ ضَيْفِ الْإِلَهِ
 (۶) كَبِيٍّ إِذَا صَغَبُ الْبَلَاءِ قَدْ رَجَعَ
 مِائَةً نَوْعٍ مِنَ الشُّكْرِ لَكَ

لَمْ يُبْنَ وَالْبَرْقُ لَمْ يُبْدِ اكْتِثَابُ
 حَالًا الْكَرْمُ غُصُونًا وَوَرَقُ
 قَلْبِكَ كَالنَّجْمِ أَيْضًا بِالْمَثَلِ
 ذِي الْبُيُوتِ كَالْقَرَارَاتِ تُقَرُّ
 هُوَ حَلٌّ وَأَقَامٌ عِنْدَكَ
 شَاطِرًا شَاكِرُهُ مَرَّ الزَّمَنُ
 مَعَ مَلِكِ الْقَلْبِ سَامِي الظَّفَرِ
 سَبْعَةَ أَيُّوبُ بِالصَّبْرِ الرِّزِينِ
 فِي الْبَلَاءِ كَانَ كَمْ حَبِّ جَفَاءَ
 فِي حُضُورِ الْحَقِّ جَلٍّ مِنْ وَلَعٍ
 هُوَ قَالَ وَيُذِيعُ صَبْرَكَ

رز بسوزد از تبسمهای شرق
 چون ستاره خانه خانه می رود
 باش همچون طالعش شیرین و جست
 شکر گوید از تو با سلطان دل
 در بلا خوش بود با صبر و رضا
 پیش حق گوید بصد گون شکر او

(۱) گر ترش روئی نیارد ابرو برق
 (۲) سعد و نحس اندر دلت سهمان رود
 (۳) آن زمان که او مقیم برج تست
 (۴) تا که بامه چون شود او متصل
 (۵) هفت سال ایوب با ضیف خدا
 (۶) تا چو وا گردد بلای سخت رو

(۱) أَنْ مِنْ الْحُبِّ مَعِيَ هَذَا أَنَا
أَبْدًا أَيُّوبُ قَدَّرَ اللَّحْظَةَ
(۲) مِنْ وَفَاءٍ كَانَ فِيهِ وَخَجَلٌ
فِي الْبَلَاءِ كَالْحَلِيبِ وَالْعَسَلِ
(۳) لَكَ فِي الصَّدْرِ جَدِيدًا فَجَدِيدٌ
فَضْحُوكًا وَضَحُوكًا إِذْ هَبِ
(كَهْ) أَعِزَّنِي خَالِقِي مِنْ شَرِّهِ
(رَبِّي) أَوْ زِغْنِي أَنْ أَشْكُرَ مَا أَرَى
(۴) ذَا الضَّمِيرِ الْعَائِسِ الْوَجْهَ اخْتَرِ
(۵) عَدَّهُ مِثْلَ السَّحَابِ هَبْ ظَهَرَ
فَهُوَ ذَاكَ السَّحَابُ مَنْ سَحَبَ

قَاتِلَ الْمَحْبُوبِ كُنْتُ فِي الدُّنَا
وَجْهَهُ مَا قَطَبَ بِالْمَرَّةِ
مَعَ حُكْمِ اللَّهِ مِنْ عَزَّ وَجَلَّ
كَانَ .. حُلُوًّا بِهِ كُلُّ مَا نَزَلَ ..
يَصِلُ الْفِكْرُ يَوْفَقِي مَا تُرِيدُ
فِي الْأَمَامِ أَنْتَ أَيْضًا وَاعْجَبِ
لَا تُحَرِّرْ مِنِّي أَيْلٌ مِنْ يَرِّهِ
لَا تُعَقِّبْ حَسْرَةً لِي إِنْ مَضَى
لَهُ ضِحْكًا وَكَيْمَلِ السُّكْرِ
عَائِسَ الْوَجْهِ وَلَكِنْ بِالْآثَرِ
لِلرِّيَاضِ الشُّورَةَ أَعْطَى الْعَطَبُ

رو نکرد ایوب یک لحظه ترش
بود چون شیر و عسل او بابلا
خند خندان پیش او تو باز رو
آن ترش را چون شکر شیرین شمار (۱)
گلشن آرنده ست ابر و شوره کش

(۱) کز محبت با من محبوب کش
(۲) از وفا و خجالت و حکم خدا
(۳) فکر در سینه درآید نو بنو
(۴) آن ضمیر رو ترش را پاسدار
(۵) ابر را گر هست ظاهر رو ترش

(۱) سبزواری صفحه ۴۰۴ روترش را پاس دار - پاس داشتن صور بلایا که در خیال واقع شد بانست که بچیزهائی که از آنها تسلی میدهند نه پردازد و پاس اندیشه های منذر بانست که در مقام رضا و تسلیم متمکن باشد و مقام رضا دریای استواست و فرموده اند که الرضا باب الله الاعظم و ابرار میکوشند که خدا از ایشان راضی باشند و اختیار میکوشند که ایشان از خدا راضی باشند در هر بلائی و رخائی و گویند که خدا واسع علیم است و رضای او اسهل است و بنده مخلوق ضعیف است و ضیق و صعوبتی دارد تا بقضا و قدر خدا راضی شود -

- (۱) فِكْرَةَ الْغَمِّ السَّحَابَ بِالْمِثَالِ
أَتْرَكَ التَّقْطِيبَ وَجْهًا هَكَذَا
(۲) فَلَعَلَّ الْجَوْهَرَ ذَاكَ غَدَى
إِجْتَهَدَ حَتَّى هُوَ مِنْكَ أَبَدَ
(۳) وَإِذَا لَا جَوْهَرَ كَانَ وَلَا
عَادَةً مِنْكَ حَلَّتْ كَالسُّكَّرِ
(۴) فِي مَحَلٍّ آخِرٍ عَادَتْكَ
(۵) ذَاتَ يَوْمٍ بَغْتَةً لَوْ فِكْرُكَ
ذَاكَ فِي أَمْرِ بَدَى مَعَ حِكْمَةٍ
(۶) أَنْتَ لِلْقِسَمَاتِ مِنْهُ الْأَرْبَعَةُ
عَلَّهِ النَّجْمَةُ لِلْسَّعِيدِ وَمَا
إِذِرْ مَعَ مَنْ قَطَبَ الْوَجْهِ بِحَالٍ
مِثْلَهُ .. أَنْتَ وَلَا تُبِدِ الْأَذَى ..
فِي الْيَدِ مِنْهُ وَمِنْكَ مَا بَدَى
رَاضِيًا .. يَغْدُو بِذَا تَلْقَى الرَّشْدَ ..
بِالسَّنِيِّ مَا بَلَغْتَ الْأَمْلَا
مَا قَدَرْتَ زِدْ إِحْسَنَ الْأَثَرِ
تَنْفَعُ تَأْتِي لَكَ حَاجَتُكَ
مَانِعُ لِلْفَرَحِ يَأْتِي لَكَ
صَانِعُ الْكَوْنِ وَفَوْقَ الرَّحْمَةِ
قِسْمَتَيْنِ لَا أَثْقُلُ .. وَانْهَجْ مَعَهُ ..
كَانَ فِيهِ حَظُّكَ قَدْرًا سَمَى

با ترش تو و ترش کم کن چنان
جهد کن تا از تو راضی او شود
عادت شیرین خود افزون کنی
ناگهان روزی برآید حاجتت
آن بامر و حکمت صانع بود
بو که نجمی باشد و صاحبقران

(۱) فکرت غم را مثال ابر دان
(۲) بوی که آن گوهر بدست او بود
(۳) ورنه نباشد گوهر و نبود سنی
(۴) جای دیگر سود دارد عادتت
(۵) فکرتی که شادیت مانع شود
(۶) تو مسمخوان دوچار دانگش ای فلان

- (۱) لَا تَقُلْ فَرَعًا لَهُ الْأَصْلُ أَحْسِبْ كُنِّي عَلَيَّ مَقْصِدُكَ بِالطَّلَبِ
 (۲) غَالِبًا تَعْدُو مُدَامًا وَإِذَا ذَاكَ أَنْتَ الْفَرَعُ تَدْرِي وَالْأَذَى
 (۳) عَيْنُكَ لِلْأَصْلِ دَارَتْ بِانْتِظَارِ وَانْتِظَارُ الْأَصْلِ سَمٌّ وَبَوَازِ
 كَانَ فِي الذُّوقِ وَمِنْ هَذَا النَّسَقِ دَائِمًا فِي الْمَوْتِ تَبْقَى وَالْفَرْقِ
 (۴) أَصْلًا أَدِرْ ذَاكَ كَانَ وَأَمْسِكْ لَهُ فِي الْجَنْبِ .. مُدَامًا وَأَسْلُكَ ..
 وَانْجُو مِنْ مَوْتٍ أَتَى بِالْإِنْتِظَارِ .. مَنْ مِنْ الْقَتْلِ أَشَدُّ وَالْبَوَازِ ..

تطیب السلطان خاخر ایاز مره ثانیه

- (۵) يَا أَيُّهَا زُ مِلِّيَّ صِدْقًا وَدِينُ وَخُضُوعًا صِدْقُكَ أَنْتَ الرِّزِينُ

- (۱) تو مگو فرعی ست اورا اصل گیر
 (۲) ورتو اورا فرع گیری و مضر
 (۳) زهر آمد انتظار اندر چشش
 (۴) اصل دان آن را بگیرش در کنار
 تا شوی پیوسنه بر مقصود چیر (۱)
 چشم تو در اصل آمد منتظر
 دائماً در مرگ باشی زان روش
 باز ره دایم ز مرگ انتظار

نواختن شاه ایاز را بار دیگر

- (۵) ای ایاز پر نیاز صدق کیش صدق تواز بحر و از کوهست بیش

(۱) سبزواری صفحه ۴۰۴؛ تو مگو فرعیست - ترقی است از آنکه فرمود روزی برآید حاجت و حق تحقیق است باینکه خود رضا و تسلیم و غیر اینها از مقامات مقصود اصلی اند که خود مقام رضا مثلاً قدرست و تخلق است باخلاق او چنانکه ریاضت صوم داری انتظار اجری مدار خود مظهریت صمدا لایطعم است اجاده میکنی کرم است ذکر میگوئی یاد اوست در یاد او وجه اویی وجه الشیء هو الشیء بوجه و انتظار حاجت است و باید غنی باشی و هكذا فعل و تفعل -

- (۱) کَمَ عَلَی الْبَحْرِ یَزِیدُ وَالْعَجَلُ
 کَمَ عِثَارٍ لَّكَ حَتَّىٰ عَقْلُکَا
 (۲) یَمْضِی کَالْتِبَنِ إِلَّا وَقْتُ الْغَضَبِ
 صَبْرُکَ یَغْدُو الضَّعیفَ بِالْقَرَارِ
 (۳) رَجُلٌ ذِی الرَّجُلِ لَا بِالذِّکْرِ
 وَیَسُوئِ ذَا مَلِکُ کُلِّ الرَّجَالِ
 (۴) مَنْ دَعَاهُ الْحَقُّ فِی الذِّکْرِ الرَّجَالِ
 (۵) فِیْدُوحِ الْحِیَوَانِ یَا أَبِی
 (۶) عَابِرًا فِی سُوقٍ مَنْ قَدْ قَصَبُوا
 فَوْقَ بَطْنٍ سَعْرَهَا أَنْقَصُ مِنْ
- فَرَمَانُ الشَّهْوَةِ وَقْتُ الزَّلَلِ
 مَنْ هُوَ لِلْعَجَلِ الرَّاسِی حَکِی
 مِنْکَ وَالْحَقْدِ وَأَنْوَاعِ الْکَرْبِ
 وَالثَّبَاتِ وَلَهُ یُبْدِی انْکِسَارِ
 کَانَ أَوْ بِالْیَحِیَةِ مَا أَنَّ ظَهَرَ
 لِلْحِمَارِ الذِّکْرُ رَبُّ الْجَلَالِ
 فَمَتَى لِلْجِسْمِ ذَا فِیه مَجَالِ (۱)
 أَمَّی بَطْشِ آخِرِ الْأَمْرِ أَذْهَبِ
 مِائَةِ الْأَفْرِ رَأْسِ نَصَبُوا
 ذَنْبِ أَوْ ذَلِیْلِ الْفَرْقِ اسْتَبْنِ

(۱) الایة فی سورة التوبة نزلت فی حق اصحاب الصفة — رجال یحبون ان یتطهروا
 والله یحب المطهرین — وقال فی سورة النور رجال لاتلهیم تجارة ولا یبع عن ذکر الله فممنهم من
 قضی نحبہ ومنهم من ینتظر وما بدلوا تبديلا وقال فی سورة الفتح (لولا رجال مؤمنون)

- (۱) نی بوقت شهوتت باشد عثار
 (۲) نی بوقت خشم و کینه صبرهات
 (۳) مرد این سردیست نی ریش و ذکر
 (۴) حق کرا خواندست در قرآن رجال
 (۵) روح حیوانی چه قدرت ای پدر
 (۶) صد هزاران سر نهاده بر شکم
- که رود عقل چو کوهت کاه وار
 سست گردد در قرار و در ثبات
 ورنه بودی شاه مردان کیر خر
 کمی بود این جسم را آنجا مجال
 آخر از بازار قصابان گذر
 ارزشان از دنیه و از دم کم

- (۱) قَحْبَةُ مَنْ هِيَ مِنْ جَوْلِ الذَّكَرِ عَقْلُهَا الْفَارَةُ صَارَ الْمُحْتَقَرُ
وَلَهَا الشَّهْوَةُ مِثْلَ الْأَسَدِ غَلَبَتْ بِالْقُوَّةِ وَالْأَدَدِ
- وصیت الاب لابنته احفظی نفسک حتی لاتکونی حامله من زوجک
- (۲) تَاجِرُ بِنْتٍ لَهُ الْوَجْهُ لَهَا قَمَرِيٌّ زَهْرِيٌّ خَدُهَا
(۳) صَدْرُهَا كَالْفِضَّةِ الْبِنْتُ لِأَنَّ بَلَغَتْ زَوْجَهَا لَكِنْ يَمَنُ
(۴) لَمْ يَكُ الْكُفْوُ لَهَا بِالطَّبْعِ إِنْ وَصَلَ الْبَطِيخُ لِلنَّضْجِ الْحَسَنُ
صَارَ رِيَانًا فَإِنْ لَمْ تُفْتَقِ لَهُ بَادَ الرِّيُّ ذَا لَمْ يُطَقِ
(۵) إِذْ ضُرُورِيًّا غَدَى الْأَمْرُ إِلَى غَيْرِ كُفْوٍ بِنْتُهُ بَيْنَ الْمَلَأِ
(۶) هُوَ أُعْطِيَ خَائِفًا شَرَّ الْفَسَادِ قَالَ لِلْبِنْتِ مِنَ الصَّهْرِ ابْتِعَادِ

(۱) روسپی باشد که از جولان کیر عقل او موشی شود شهوت چوشیر

وصیت کردن پدر دختر خود را که خود را نگاه دار
تا حامله نشوی از شوهرت

- (۲) خواجه بوده‌ست او را دختری زهره خدی مه رخی سیمین بری
(۳) گشت بالغ داد دختر را بشوی شو نبود اندر کفایت کفو او (۱)
(۴) خربزه چون در رسد شد آبناک گر نبشکافی تبه گردد هلاک
(۵) چون ضرورت بود دختر را بداد او بنا کفویش از بیم فساد
(۶) گفت دختر را کزین داماد تو خویشتن پرهیز کن حامل مشو

(۱) در نسخه لکناهور پیش از این بیت دو بیت اضافی دارد

تا توانی بنده شهوت مشو در پی شهوت مکن جان را گرو
ورنه شهوت خان و سالت برکند زنده‌ات در گور تاریک افکند

- (۱) اِخْتَرِ وَ لَتَحْذَرِي أَنْ تَحْمِلِي
لِضُرُورِي غَدَى هَذَا الْفَقِيرُ
(۲) وَ سَرِيعاً يَطْفُرُ بِالصَّدَقَةِ
طِفْلُكَ يَبْقَى عَلَيْكَ الْمَظْلَمَةُ
(۳) قَالَتْ الْبِنْتُ لَهُ يَا أَبَتِي
نُصْحَكَ الْجَذَابُ لِلْقَلْبِ وَمَنْ
(۴) كُلُّ يَوْمَيْنِ أَوْ ثَلَاثٍ ذَا الْأَبِ
(۵) قَالَ وَالْبِنْتُ لَهُ بِالصَّدَقَةِ
إِذَا مَعَا شَرَحَ الشَّبَابِ وَرَدَا
(۶) عَنْ أَبِيهَا سَتَرْتُهُ وَ شُهُورُ
- مِنْهُ فَالْعَقْدُ لَكَ مِنْ أَوَّلِ
وَالذَّلِيلُ ذَا وَفَاءٍ لَا يَصِيرُ
يَتْرُكُ مَا وَجَدَ بِالْمَرَّةِ
.. فَالْبِعَادُ عَنْهُ عُدِي الْمَرْحَمَةُ ..
سَأُقَوْمُ طَوْعَكَ بِالْخِدْمَةِ
هُوَ لِي مُغْتَنَّمٌ أَنْفَقاً وَمَنْ
حَذَرَ الْبِنْتَ لَهَا مَا يُرْغَبُ
حَمَلَتْ مِنْهُ بِغَيْرِ مَهَلَةٍ
سِتَّةَ مَعَ زَوْجِهَا وَ اتَّحَدَا
خَمْسَةَ أَوْ سِتَّةَ مَعَهُ تَدُورُ

این غریب خوار را نبود وفا
بر تو طفل او بماند مظلومه
هست پندت دلپذیر و مغتنم
دختر خود را بفرمودی حذر
چونکه بد هردو جوان خاتون و شو
پنج ماهه گشت کودک یا که شش

(۱) کز ضرورت بود عقد این گدا
(۲) ناگهان بجهد کند ترک همه
(۳) گفت دختر ای پدر خدمت کنم
(۴) هردو روزی هرسه روزی آن پدر
(۵) حامله شد ناگهان دختر ازو
(۶) از پدر آن را نهان می داشتش

- (۱) بَلَغَ الْبَطْلُ نَمَى قَالَ الْأَبُ
أَنَا مَا قُلْتُ لَكَ عَنْ ذَا اخْتَرِ
(۲) ذِي وَصَايَايَ لَكَ صَارَتْ هَوَاءُ
(۳) أَبَدًا مَا تَفَعَّ قَالَتْ أَبِي
فِي لَا شَكِّ هُمَا قُطْنٌ وَنَارُ
(۴) آيْنِ لِلْقُطْنِ مِنَ النَّارِ الْفَرَارُ
(۵) قَالَ يَا بِنْتُ أَمَا قُلْتُ لَكَ
أَفَمَا قُلْتُ لَكَ لَا تَقْبَلِ
(۶) قَلْدِي الْأَنْزَالِ وَالْحَالِ وَمَا
حَقٌّ أَنْ تَفْسِكَ مِنْهُ تَسْجَبِي
- مَا هُوَ ذَا آيْنِ مِنِّي الطَّلَبُ
أَنْتِ بَعْدًا أَبَدًا مِنْهُ اخْذَرِ
وَعَظِي وَالنُّصْحُ ذَاكَ لِلْإِبَاءِ
أَنَا كَيْفَ أَحْتَمِي بِالطَّلَبِ
زَوْجَةُ وَالزَّوْجُ هَلْ يُلْفَى قَرَارُ
وَمَتَى لِلنَّارِ عَهْدٌ وَذِمَارُ
إِخْذَوِ لَا تَقْرَبِي مِنْ زَوْجِكَ
أَبَدًا مِنْهُ مَنِيًّا وَاجْفَلِ
لَكُمْمَا مِنْ ذَوْقٍ أَوْ عِشْقٍ سَمَى
عَجَلًا فِي الْحَالِ ذَا لَا تَقْرَبِي

من نه گفتم که ازو دوری گزین
که نکردت وعظ و پندم هیچ سود
آتش و پنبه است بی شک مرد و زن
یا در آتش کی حفاظست و بقاست
تو پذیرای منیّ او مشو
خویش را باید که زودی درکشی

(۱) گشت پیدا گفت بابا چیست این
(۲) آن وصیتهای من خود باد بود
(۳) گفت بابا چون کنم پرهیز من
(۴) پنبه را پرهیز از آتش کجاست
(۵) گفت نی گفتم که سوی او مرو
(۶) در زمان حال و انزال و خوشی

- (۱) لَهُ قَالَتْ فَمَتَىٰ أَنْزَالُهُ أَذْرِي أَذْرِي أَيَّ زَمَنٍ يَأْتِي لَهُ
 ذَاكَ مَسْتُورٌ وَعَنِّي خَفِيًّا
 (۲) قَالَ فِي وَقْتٍ لَهُ الْعَيْنُ تَدُورُ
 ذَلِكَ الْوَقْتُ أَفْهَمِي أَنْزَالُهُ
 (۳) لَهُ قَالَتْ عِنْدَ مَا الْعَيْنُ تَدُورُ
 ذَانِ عَيْنَايَ هُمَا الْمُعَوَّرَتَانِ
 (۴) كُلُّ عَقْلٍ وَهَنَ عِنْدَ الْغَضَبِ
 أَبَدًا لَا يَقْدَرُ يَقْدُورُ الْحَلِيمُ
- أَذْرِي أَذْرِي أَيَّ زَمَنٍ يَأْتِي لَهُ
 بَكْرَةً مَاطَهَرًا أَنَا لِيَا
 وَالسَّوَادُ تَقْقُدُ لَا فِي شُعُورٍ (۱)
 يَحْصُلُ .. تَجْرِي كَذَا أَحْوَالُهُ ..
 هَكَذَا لَا فِي سَوَادٍ وَشُعُورٍ
 عَمِيًّا مَا نَظَرَا ذَلِكَ الزَّمَانِ
 وَالْوَعْيُ وَالْحَرْبُ أَنْوَاعِ الْكُرْبِ
 .. صَابِرًا دَوْمًا عَلَى الْخُطْبِ الْجَسِيمِ ..

(۱) کلاپیسه بفتح الکاف العربیة وکسر الکاف العربیة وسكون الیاء التحتیة وفتح السین المعجمة بخفف من کلان بیسه اذا تحرکت عین الانسان من محلها ودارت وغاب سوادها بکلیته -

- (۱) گفت کی دانم که انزالش کیست
 این نهانست و بغایت مخفیست
 (۲) گفت چشمش چون کلاپیسه شود
 فهم کن کان وقت انزالش بود (۱)
 (۳) گفت تا چشمش کلاپیسه شدن
 کور گشتهست این دو چشم کور من
 (۴) نیست هر عقل حقیری پایدار
 وقت حرص و وقت جنگ و کارزار

(۱) کلاپیسه گردیدن چشم باشد از جای خود چنانکه سیاهی چشم پنهان شود بسبب لذت بسیار و یا بجهت ضعف و سستی و یا بواسطه خشم و قهر (برهان قاطع)

فی بیان وصف ذاك الصوفي اللئيم ووصف قلبه الضعيف عابد الظلال
الذى لم يجاهد ولم يذق حرارة العشق ووجعه ومغروريته بسجدة
العوام و تقبيلهم يديه واحترامهم له بالنظر و اشارتهم له بالبنان
قائلين انه صوفي الزمان سكر بهذه الظواهر ومرض بالوهم والخيال
كمعلم الصبيان الذى قال الصبيان له انت مريض (كما مر فى الدفتر
الثالث) واعتبر ذاك الصوفي ايضا بالوهم بانى مجاهد ويعلمونى فى هذا
الطريق بطلا اروح مع الغزاة للغزو واريهم بالظاهر انى انا مستثنى
ومجاهد بالجهد الاكبر وما هو قدر الجهاد الاصغر عندى وفى امام
عينى وهو فى المثل رأى خيال الاسد وعمل الرجولية له وصار
بهذا الخيال مغروراً وسكران ووجه وجهه الى المأسدة بقصد
الاسد وقال الاسد بلسان الحال (كلاسوف تعلمون ثم كلاسوف تعلمون)

(۱) ذَهَبَ الصَّوْفِيُّ بِالْجَيْشِ يُرِيدُ غَزَاً الصَّوْضَاءُ لِلْجَرْبِ الشَّدِيدِ
(۲) وَرَدَتْ بِالصَّدَقَةِ الصَّوْفِيُّ قَدْ بَقِيَ فَرْدًا مَعَ زَادٍ مُعَدٍّ
وَخِيَاءٍ ضُرِبَ مَعَ كَمْ ضِيَافٍ سَوَوْا الْفَرَاسَانَ مِنْ صَفِّ الْمَصَافِ

وصف ضعيف دلى و سستی آن صوفى لئيم سايه پرورده و مجاهده
ناكرده درد و داغ عشق ناچشیده و مغرور شدن بسجده و دست بوس
عام و بحرمت نظر كردن و بانگشت نمودن ایشان كه امروز در زمانه
صوفى اوست مست اين شده و بوهم بیمار شده همچو آن معلم كه
كودكان گفتند كه رنجورى و با اين وهم كه من مجاهد مرا درين ره
پهلوان مى دانند با غايزيان بغزا بروم بظاهر نیز هنر بنمايم كه در جهاد
اكبر مستثنایم جهاد اصغر خود پيش من چه محل دارد خيال شیر دیده
و دلیرها کرده با خيال شیر مست دلیری شده و روى به بیشه نهاده
بقصد شیر و شیر بزبان حال گفت كلاسوف تعلمون ثم كلاسوف تعلمون

- (۱) رفت يك صوفى بلكر در غزا ناگهان آمد تطاریق و غی
(۲) مانند صوفى با بنه و خیمه و ضیاف فارسان راندند تا صف مصاف (۱)

(۱) در برهان قاطع بنه بضم اول وفتح ثانى بار واسباب و رخوت خانه و اسلاك و دكان و خانه
و منزل را گویند و بیخ و بنیاد و بفتح اول طناب باریك را گویند -

- (۱) فِي الْمَحَلِّ الْعَمَرِ ظَلَّ الْمُثْقَلُونَ
 (۲) سَوَّقُوا كَمْ مِنْ حُرُوبٍ مَعَ ظَفَرِ
 (۳) غَانِمِينَ التُّحَفَةَ أَعْطَوْهُ أَنَّ
 يَأْخُذَ شَيْئًا وَفِي الْحَالِ رَمَاهُ
 (۴) لَهُ قَالُوا مَا لَكَ مَاذَا الْغَضَبُ
 (۵) فَمِنْ التَّلْطِيفِ ذَا الصُّوفِيِّ مَا
 (۶) خَنْجَرًا مَا سَلَّ إِذْ ذَاكَ هُمْ
 بِهِمْ جُنُتًا فَمِنْهُمْ وَاحِدًا
- بِالْتُّرَابِ السَّابِقُونَ السَّابِقُونَ
 قَحَمُوا عَادُوا يَنْفَعُ قَدْ بَهَرُ
 أَنْتَ يَا صُوفِي أَيْضًا هُوَ لَنْ
 خَارِجًا لَمَّا رَأَوْ مِنْهُ أَذَاهُ
 قَالَ مِنْ غَزْوٍ حُرِمْتُ وَقُرْبِ
 سُرٍّ إِذْ فِي الْحَرْبِ لَمَّا نَجَمَا
 لَهُ قَالُوا الْأَسْرَاءُ عِنْدَهُمْ
 خَذْلَهُ اقْتُلْ.. تَغْدُو مَعَنْ جَاهِدًا..

(۱) ای صوفی تو نیز جمله ترکیبیه تقدیرها (ای صوفی تو نیز این را بستان) —

- (۱) مثقلان خاك برجا مانده‌اند
 (۲) جنگها كردند مظفر آمدند
 (۳) ارمغان دادند كای صوفی تو نیز
 (۴) پس بگفتندش كه خشمینی چرا
 (۵) زان تاطف هیچ صوفی خوش نشد
 (۶) پس بگفتندش كه آوردیم اسیر
- سابقون السابقون در رانده‌اند
 باز گشتند با غنایم آمدند
 او برون انداخت نستد هیچ چیز
 گفت من محروم ماندم از غزا
 كاو میان غزو خنجر كش نشد
 این یکی را بهر كشتن تو بگیر

- (۱) رَأْسُهُ اقْطَعْ كَيْ بِذَا الْغَازِي تَصِيرُ
عَادَ مَسْرُوراً وَفِي الْقَلْبِ وَجَدَ
(۲) فِي الْوُضُوءِ الْمَاءُ هَبْ أَلْفُ ضِيَاءِ
(۳) فَالْتُرَابُ نَابَ عَنْهُ بِالْأَسِيرِ
فِي قُبُودٍ لَهُ خَلْفَ الْخِيَمَةِ
(۴) بَقِيَ الصُّوفِيُّ مَعَ ذَاكَ الْأَسِيرِ
عِنْدَ هَذَا الْقَوْمِ قَالُوا ذَا الْفَقِيرِ
(۵) كَافِرٌ قَدْ غُلِّتْ مِنْهُ الْيَدَانِ
مَا هُوَ الْمَوْجِبُ لِلتَّأْخِيرِ أَنْ
(۶) وَاحِدٌ حَالاً لِتَنْقِيبِ ذَهَبِ
- أَنْتَ فَالصُّوفِيُّ مِنْ ذَاكَ يَسِيرُ
قُوَّةً أَنْ غَازِيَا بَعْدُ يُعَدُّ
بِهِ لَكِنْ لَوْ لَهُ أَعْيَى الْقَلَاءِ
ذَهَبَ الصُّوفِيُّ إِذْ ذَاكَ يَسِيرُ
كَيْ يَغْزُو يَأْتِي فِي ذِي الْقَتْلَةِ
فِي الْمَكَانِ ذَلِكَ وَقْتاً كَثِيرُ
مِمَّ ظَلَّ كَثْرَةً مَعَ ذَا الْأَسِيرِ
لَوْ هُوَ الْمَقْتُولُ فِي الْوَاقِعِ كَانَ
يُذَيِّحُ .. هَا هُوَ لَزَّ يَقْرَنُ .. (۱)
سَمَتَهُ الْكَافِرَ وَافِي إِذْ طَلَبَ

(۱) نسخهٔ ثانیه یقتل ..

اندکی خوش گشت صوفی دل قوی
چونکه آن نبود تیمم کردنیست
در پس خرگه که آرد او غزا
قوم گفتند کای عجب چون شد فقیر
بسمالش را موجب تأخیر چیست
دید کافر را به بالای سرش

(۱) سر ببرش تا تو هم غازی شوی
(۲) آب را گر در وضو صد روشنیست
(۳) برد صوفی آن اسیر بسته را
(۴) دیر ماند آن صوفی آنجا با اسیر
(۵) کافر بسته دو دست ارکشتنیست
(۶) رفت آن یک در تفحص در پیش

- (۱) لَهُ إِذْ ذَاكَ الْأَسِيرَ قَدْ نَظَرَ
فَوْقَ أَنْشَى بَلْ حَكَى هَذَا الْأَسِيرَ
- (۲) هُوَ مَغْلُولُ الْيَدَيْنِ مِنْ حَنْقٍ
(۲) مَضْغَ الْحَلْقَ لَهُ الْكَافِرُ قَدْ
- لَاكَ بِالْأَسْنَانِ وَالْصُوفِيِّ كَانَ
(۴) كَافِرٌ كَالِهَرَةِ مِنْهُ الْيَدَانِ
- (۵) جَرَحَ الْحَلْقَ لَهُ مِنْ ذَا الْأَسِيرِ
وَلَهُ الْلَحِيَّةُ مِنْ حَلْقِ الْفَقِيرِ
- (۶) مِثْلَمَا أَنْتَ مُدَاماً مِنْ يَدِ
مِثْلَ ذَا الصُّوفِيِّ خَلْفاً قَدْ وَقَعْتَ
- فَوْقَهُ مِنْ مِثْلَمَا كَانَ الذَّكَرُ
أَسْداً نَامَ عَلَى ذَاكَ الْفَقِيرِ
- فِيهِ لِلْصُوفِيِّ مِنْ غَيْرِ فَرْقٍ
مَضْغَ الْحَلْقَ كَثِيراً وَبَجْدٍ
- تَحْتَهُ مِنْ غَيْرِ لُبٍّ وَجَنَانٍ
شُدَّتَا وَالْأَعْزَلَ إِذْ ذَاكَ كَانَ
- هُوَ بِالْمَوْتِ أَتَى إِلَّا يَسِيرُ
مُلَأَتْ بِالدَّمِ لِلْعَصْرِ.. الْكَثِيرِ..
- نَفْسِ الْمَغْلُولَةِ بِالنَّكَدِ
مَضْغَتْ حَلْقَكَ كَثِيراً وَجَزَعَتْ

همچو شیری خفته بالای فقیر
از سر استیزه صوفی را گلو
صوفی افتاده بزیرش رفته هوش
خسته کرده حلق او بی حربه
ریش او پر خون ز حلق آن فقیر
همچو آن صوفی فتادستی به دست

(۱) همچو نر بالای ماده آن اسیر
(۲) دست ها بسته همی خائید او
(۳) گبر می خائید با دندان گلویش
(۴) دست بسته گبر همچون گربه
(۵) نیم کشتش کرد با دندان اسیر
(۶) همچو تو کز دست نفس بسته دست

- (۱) يَا مَنْ الْعَاجِزَ عَنْ تَلِّ غَدَى
 دِيْنَكَ بِالضَّعْفِ وَالْخَوْفِ بَدَى
 فِي الْإِمَامِ مِائَةُ أَلْفٍ جَبَلْ
 نَاطَحَ النَّجْمِ لَكَ مَدَّ الْقُلْلُ
- (۲) فَبِذَا الْمِقْدَارِ مِنْ ذِي الْعَقْبَةِ
 صَغُرَتْ مِنْ هَيْبَةٍ أَوْ غَلَبَةٍ (۱)
 كَيْفَ أَنَا أَنْتَ فَوْقَ الْعَقَبَاتِ
 كَالْجِبَالِ تَذْهَبُ تَلْقَى النِّجَاةَ
- (۳) قَتَلُوا الْكَافِرَ بِالسَّيْفِ الْغَزَاةَ
 غَيْرَةً تَوًّا بِلَا أَيْ أَنَاةَ
 كَيْفَ إِلَى الْعَقْلِ يَجِيءُ هُوَ مِنْ
 صُورَةِ الصُّوفِيِّ رَشُوا عَجَلًا
- (۴) يَا عَزِيزُ اللَّهُ اللَّهُ بِكَ
 كَيْفَ إِلَى الْعَقْلِ يَجِيءُ هُوَ مِنْ
 مِمَّ هَذِي الشَّهْوَةُ كَانَتْ لَكَ
 غَيْبَةِ الْعَقْلِ وَنَوْمِ مُرْتَهِنِ
- (۵) هَكَذَا مِنْ غَيْرِ عَقْلٍ مِمَّ أَنْتَ
 صُرْتَ مِمَّ ذَا أَتَى هَلَا أَبْنَتْ
 مِمَّ هَذِي الشَّهْوَةُ كَانَتْ لَكَ

(۱) قال تعالى في سورة البلد (فلا اقتحم العقبة وما أدراك ما العقبة فكك رقبة أو اطعام
 يوم ذي مسغبة يتيماً ذا مقربة أو مسكيناً ذا متربة (ای لصوق بالتراب)

- (۱) ای شده عاجز ز تلی کیش تو
 صد هزاران کوهها در پیش تو (۱)
 (۲) این قدر خرپشته مردی از شکوه
 چون روی بر عقبهای همچو کوه (۲)
 (۳) غازیان کشتند کافر را به تیغ
 هم در آن ساعت زحمیت بی دریغ
 (۴) برخ صوفی زدند آب و گلاب
 تا بهوش آمد ز بیهوشی و خواب
 (۵) الله الله این چه حالت ای عزیز
 این چنین بیهوش گشتی از چه چیز

(۱) تل بمعنی کوه پست و پشته بلند و بمعنی پسر اسرد و سرف و مضخم هم آمده -
 (۲) خرپشته پشته بزرگ دراز نا هموار که میان آن بلند و دوطرفش نشیب باشد - برهان قاطع ...

- (۱) مِنْ أَسَارِي قَارِ بُوَالْقَتْلِ الْيَدَانِ
لَا يَعْقِلُ قَدْ وَقَعَتْ خَلْفَكَ
(۲) قَالَ لَمَّا رَأَاهُ رُمْتُ أَنَا
نَظَرَ فِي عَجِيباً ذَا الْحَدِيدِ
(۳) حَمَلَقَ الْعَيْنَ وَسِيعاً نَحْوِيَا
(۴) وَيَذَا مِنْ بَدَنِي الْعَقْلُ غَذَرُ
فَلِقَاءَ لَا أَعْلَمُ كَيْفَ أَقُولُ
(۵) قِصَّةٌ قَصِيرٌ فَمِنْ ذَلِكَ النَّظَرِ
لِيَّيَ فَوْقَ الْبَسِيطِ وَوَقَعَتْ
- شَدَّتَا مِنْهُمْ كَذَا فِي ذَا الزَّمَانِ
.. كَمْ عَجِيباً كَانَ فِينَا أَمْرُكَ ..
أَقْطَعُ أُولِيهِ مَوْتاً وَعَنَا
نَظَرًا .. لَمْ يَبِ الْخَوْفُ الشَّدِيدُ ..
هُوَ مِنْهُ دَوَّرَ الْعَيْنَ لِيَا
دَوْرَانُ عَيْنِهِ مِثِّي ظَهَرَ
عَنْهُ مَا كَانَ لِهُوْلٍ وَذُهُولٍ
هَكَذَا مِنْهُ ذَهَبْتُ وَغَذَرُ
.. قَلْبِي وَاللَّبَّ إِذْ ذَاكَ أَضَعْتُ ..

- (۱) از اسیر نیم کشته بسته دست
(۲) گفت چون قصد سرش کردم بخشم
(۳) چشم را وا کرد پهن او سوی من
(۴) گردش چشمش مرا لشکر نمود
(۵) قصه کوتاه کن کزین چشم اینچنین
- این چنین بیهوش افتادی و پست
طرفه بر من بنگرید آن شوخ چشم (۱)
چشم گردانید شد هوشم ز تن
من ندانم گفت چون پر هول بود
رفتم از خود اوفتادم بر زمین

نصیحة المبارزين لذك الصوفی ان مع هذا القلب والمرارة اللتی لك
ومن دوران عین الكافر المغلول الیدين تصیر بالاعقل والخنجر
یقع من یدك فدائماً لازم مطبخ الخانقاه ولا تذهب الی الحرب
حتى لا تفتضح

- (۱) لَهُ قَالَ الْجُنْدُ مَعَ قَلْبٍ كَذَا مَا لَهُ مِنْ قُوَّةٍ عِنْدَ الْأَذَى
لَا تَذِرُ حَوْلَ الْحُرُوبِ وَالْقِتَالِ أَوْ بِهِ تَبْغِي الطَّعْمَانَ وَالنِّزَالَ
(۲) حَيْثُ مِنْ عَيْنِ الْأَسِيرِ مَنْ يَدَاهُ أُوثِقَا مَا وَصَلَ شَخْصاً أَذَاهُ
قَدْ غَرَقْتَ أَنْكَسَرَ مِنْكَ السَّفِينُ .. وَبِالْأُلبِ بَقِيتَ مِنْهُ حِينَ ..
(۳) فَإِذَا فِي وَسْطِ لِلْحَمَلَةِ لِلْفُحُولِ الْأَسَدِ سَامِي السَّطْوَةِ
مَنْ غَدَى الرَّأْسُ كِمِثْلِ الْكُرَةِ عِنْدَ أَسْيَافِ لَهَا .. بِالْقُدْرَةِ ..
(۴) ذَلِكَ الْوَقْتُ الَّذِي مِنْ طَقَطَقَاتٍ ضَرَبَهَا الْأَعْنَاقُ رُصَّتْ طَبَقَاتُ
طَقَطَقَاتٍ كُلِّ قَصَارٍ غَرَبَ وَهِنَتْ قَلَّتْ بِصُوتٍ وَصَخَبٍ

نصیحت مبارزان اورا كه با این دل و زهره كه تو داری كه از كلايسه
شدن چشم كافر دست بسته بیهوش شوی و دشنه از دست بیفتد زینهار
ملازم مطبخ خانقاه باش و سوی خانقاه مرو و تار سواتر نشوی

- (۱) قوم گفتندش به پیکار و نبرد با چنین زهره كه تو داری مگرد
(۲) چون ز چشم آن اسیر بسته دست غرقه گشتی کشتی تو در شکست
(۳) پس میان حمله شیران نر كه بود با تیغ شان چون گوی سر
(۴) كه ز طاق طاق گردنها زدن طاق طاق جاسه كوبان ممتن

- (۱) فَلَكُمْ مِنْ بَدَنِ رَأْسًا قُطِعَ
وَلَكُمْ رَأْسٌ بَغِيرَ بَدَنِ
(۲) كَالْحُبَابِ فِي الْوَغَى كَمْ مِنْ مِائَةٍ
تَحْتَ أَيْدِي الْخَيْلِ وَالْأَرْجُلِ قَدْ
(۳) مِثْلُ ذَا الْعَقْلِ اللَّذِي مِنْ فَارَةٍ
هُوَ كَيْفَ السَّيْفِ أَنَا يَقْدُرُ
(۴) ذَا نِزَالٍ شَبَّ لَا أَكُلُ الْعَصِيدَ
(۵) فَهَذَا مَا كَانَ أَكُلُ لِلْعَصِيدِ
حَمْزَةٌ مِنْ هُوَ مِنْ مِثْلِ الْحَدِيدِ
(۶) فَالْقِتَالُ لَيْسَ شُغْلُ كُلِّ مَنْ
مَنْ هُوَ مِثْلُ الْخِيَالِ مِنْ خِيَالٍ
- بِاضْطِرَابٍ بَقِيَ لَمَّا صُرِعَ
مِلًّا بِالدَّمِ مَرَّ الزَّمَنُ
مَنْ فَنَاءٍ أَوْجَدَ جَرَّ الْعَمَاتِ
غَاصَ فِي بَحْرِ الْفَنَاءِ الْمَوْتَ وَجَدَ
طَارَ فِي صَفٍّ كَذَا أَوْ غَارَةَ
يَسْحَبُ وَالْخَصْمَ مِنْهُ يَقَهَّرُ
ذَا لِكَيْ لِكُمْ تَلْوِثًا تُزِيدُ
أَنْظُرِ السَّيْفَ اللَّذِي الْمَوْتَ يُرِيدُ
لَزِمَ فِي الصَّفِّ وَالْحَرْبِ الشَّدِيدِ
كَانَ ذَا قَلْبٍ رَقِيقٍ مُرْتَهَنٍ
فَرَّ خَلَّى الصَّفَّ خَوْفًا وَالنِّزَالَ..

بس سر بی تن بخون پر چون حباب
صد فنا کان غرقه گشته در فنا
اندر آن صف تیغ چون خواهد کشید
تا تو بر مالی ز خوردن آستین
حمزه باید درین صف آهین
که گریزد از خیالی چون خیال

(۱) بس تن بی سر که دارد اضطراب
(۲) زیر دست و پای اسبان در غزا
(۳) این چنین هوشی که از موشی پرید
(۴) چالش است آن خمره خوردن نیست این
(۵) نیست خمره خوردن اینجا تیغ بین
(۶) کار هر نازک دلی نبود قتال

(۱) كَانَ شُغْلُ التُّرْكِ لَا تَرْكَانِ سِرٍّ مَنْزِلُ تَرْكَانٍ بَيْتٌ فَلْتَبَصِّرْ
أَنْتَ فِي الْبَيْتِ كَمِثْلِ الْمَرْأَةِ مَا لَكَ فِي الْحَرْبِ أَذْنَى جُرْأَةٍ (۱)

فی بیان حکایت عیاضی رحمه الله ذهب سبعین مرة للغزو وغزا مكشوف
الصدر بامل الشهادة و لما خاب امله منها الوی وجهه من الجهاد
الاصغر الى الجهاد الاكبر واختار العزلة بغتة سمع طبل الغزاة فقطعت
نفسه من باطنه الزنجیر للغزو و بیان اتهامه نفسه بهذه الرغبة

(۲) فَعِيَاضِي قَالَ لِلْحَرْبِ أَنَا جِئْتُ سَبْعِينَ عَرِيْتُ بَدْنَا
(۳) عَلَّ سَهْمًا لِي يُصِيبُ فِي مَحَلٍّ خَطَرٍ أَنْجَحُ فِيهِ بِالْأَمَلِ
(۴) إِنْ ضَرَبَ السَّهْمُ فِي حَلْقٍ وَفِي مَوْضِعِ الْقَتْلِ بِلاُشْكٍ أَعْرِفِ
لَمْ يَنْلَهُ غَيْرُ مَنْ كَانَ الشَّهِيدَ حَسَنُ الطَّالِعِ بِالْحِظِّ السَّعِيدِ

(۱) ترکان الاولی بضم التا ترك الخطا وترکان الثانية بفتح التاء بمعنی المرأة -

(۱) کار ترکانست نی ترکان برو جای ترکان هست خانه خانه شو

حکایت عیاضی رحمه الله که هفتاد بار غزو رفته بود سینه برهنه وغزاها
کرده بر امید شهید شدن چون از آن نومید شد از جهاد اصغر رو بجهاد
اکبر آورد خلوت گزید ناگهان طبل غازیان شنید نفس او از درون
زنجیری میدرانیسوی غذا و متهم داشتن او نفس خود را درین رغبت

(۲) گفت عیاضی نود بار آمدم تن برهنه بو که زخمی آیدم

(۳) تن برهنه می شدم در پیش تیر تا یکی تیری خورم من جای گیر

(۴) تیر خوردن در گلو یا مقتلی در نیاید جز شهید مقبلی

- (۱) فَمَحَلُّ وَاحِدٌ فِي بَدَنِي
لَيْسَ يُلْفَى وَمِنَ السَّهْمِ غَدَى
(۲) غَيْرَ أَنَّ الْمَقْتَلَ مِنِّي السَّهَامُ
هُوَ شُغْلُ الطَّالِعِ لَا بِالْدُّهَا
(۳) حَيْثُ لَمْ يُقَسِّمَ لِرُوحِي أَنْ شَهِيدٌ
عَجَلًا فِي الْخُلُوةِ رُحْتُ وَفِي
(۴) فِي الْجِهَادِ الْأَكْبَرِ مِنِّي الْبَدَنُ
(۵) وَالرِّيَاضَاتِ وَإِضْئَاءِ وَرَدَ
طَبَقَ أَنَّ جَيْشُ مَنْ بِالْجِدِّ هُمْ
(۶) نَفْسِي مِنْ بَاطِنٍ صَوْتًا لِيَا
(۷) فِي الصَّبَاحِ سَمِعْتُ قُمْ وَاذْهَبِ
- مَا بِهِ جُرْحٌ خَلَى مِنْ مِحْنٍ
بَدَنِي الْغُرْبَالِ .. حُبًّا لِلرَّدَى ..
لَمْ تُصِبْهُ .. لَنْ أَرَى الْمَوْتَ الزُّأَمَ ..
أَوْ يَرْبُطِ الْجَاشِ يَأْتِي وَالنُّهُى
يَغْدُو يَلْقَى الْقَوَزَ وَالْحِظَّ السَّعِيدَ
أَرْبَعِينَ .. الْجُهْدَ فِيهَا اصْطَفَى ..
قَدْ رَمَيْتُ وَبَيْنَانِ الْمِحْنِ
صَوْتُ طَبَلٍ مَنْ غَزَا سَمِعِي بِجَدِّ
قَدْ غَزَا فِي مَرَحٍ صَارَ لَهُمْ
وَهَبَتْ طَوْرًا بِسَمْعٍ حَسِيًّا
حَضَرَ وَقْتُ الْغَزَا بِالطَّلَبِ

این تنم از تیر چون پرویز نیست
کار بختست این نه جلدی و دها
رفتم اندر خلوت و در چله زود
در ریاضت کردن و لاغر شدن
که خراسیدند جیش غزو کوش
که بگوش حس شنیدم بامداد
خویش را در غزو کردن کن گرو

(۱) در تنم یک جایگه بی زخم نیست
(۲) لیک بر مقتل نیاید تیرها
(۳) چون شهیدی روزی جانم نبود
(۴) در جهاد اکبر افکندم بدن
(۵) بانگ طبل غازیان آمد بگوش
(۶) نفسم از باطن مرا آواز داد
(۷) خیز هنگام غزا آمد برو

- (۱) نَفْسِكَ لِلْغَزْوِ احْضِرْ وَارْهَنْ
 مَنْ خَبِثَتْ وَالْوَفَا مِنْكَ غَدَرْ
 (۲) حَبِيبُ الْغَزْوِ فَقُولِي الصِّدْقَ يَا
 وَسْوَى ذَا النَّفْسِ رَهْنَ الشَّهْوَةِ
 (۳) وَإِذَا مَا الصِّدْقَ مَا قُلْتَ لِيَا
 فِي الرِّيَاضَاتِ أَنَا أَغْصُرُكَ
 (۴) وَبِذَلِكَ الْوَقْتِ مِنْ بَاطِنِهَا
 يَنْصَحُ الْقَوْلَةَ لَا فِي فَمٍ
 (۵) أَنْ أَنَا فِي كُلِّ يَوْمٍ لِهَذَا
 رُوحِي مِنْ مِثْلِ رُوحٍ مَنْ كَفَرَ
 (۶) أَبَدًا مَا عَلِمَ الْحَالُ لِيَا
 أَنْ لِي أَنْتَ بِلا ذَنْبٍ مُدَامَ
- قُلْتُ يَا نَفْسُ وَذَاتُ الدَّرَنِ
 أَنْتِ مِنْ أَيْنَ وَمِنْ أَيْنَ حَضَرُ
 نَفْسُ هَذِي الْحَيْلَةُ عَيْنُ الرِّيَا
 مَا لَهَا لِلطَّاعَةِ مِنْ قُوَّةٍ
 فَعَلَيْكَ أَحْمِلُ فِي جَبِشِيَا
 كَثْرَةَ بِالْخَلْوَةِ أَقْهَرُكَ
 صَوْتًا أَبَدَتْ هَذِهِ النَّفْسُ لَهَا
 مَعَ مَكْرِ وَدُهَانٍ مُبِيرٍ
 تَسْحَبُ رَغْمًا بِجَوْرِ وَعَنَا
 .. تَقْتُلُ مِنْ غَيْرِ بَطْءٍ وَحَذَرٍ ..
 أَحَدُ مَا اخْتَبَرَ عَمَّا بِيَا
 تَقْتُلُ مِنْ غَيْرِ نَوْمٍ وَطَعَامٍ

از کجا میل غذا تو از کجا
 ورنه نفس شهوت از طاعت بریست
 در ریاضت سختتر افشارمت
 با فصاحت با دهان و از فسون
 جان من چون جان گبران می کشی
 که مرا تو می کشی بی خواب و خور

(۱) گفتم ای نفس خبیث بی وفا
 (۲) راست گو ای نفس این حیلست گریست
 (۳) گر نگوئی راست حمله آرمت
 (۴) نفس بانگ آورد آنکه از درون
 (۵) که مرا هر روز اینجا می کشی
 (۶) هیچ کس را نیست از حالم خبر

- (۱) أَنَا فِي الْغَزْوِ يُجْرَحُ فِي الْبَدَنِ
يَنْظُرُونَ الرَّجُلَ الْفَرْدَ وَمَنْ
(۲) قُلْتُ يَا نَفْسُ دَنْتَ مَعَ ذَا النِّفَاقِ
وَالنِّفَاقِ أَنْتِ أَيْضًا فِي الْمَمَاتِ
(۳) أَنْتِ أَبَدَيْتِ الرِّيَا فِي الْعَالَمِينَ
(۴) مَا لَكَ تَقَعُ فِيمَنْ ذِي الْخَلْوَةِ
(۵) أَبَدًا لَا أُخْرِجُ كُلَّ زَمَنْ
كُلَّهُ لَيْسَ لَوَجْهِ الْمَرْأَةِ
(۶) فَهَوَ فِي خَلْوَتِهِ مَا مِنْ سُكُونٍ
فَلَهُ النِّيَّةُ لِلْحَقِّ وَلَا
- وَاحِدٍ أَنْجُو الْوَرَى إِذَا عَلَنَ
أَثَرَ الرُّوحِ لَهُ .. عِنْدَ الْمِحْنِ ..
أَنْتِ عِشْتَ أَبَدًا قَيْدَ الشَّقَاقِ
رُمْتَ مَا كُنْتَ بِذَاتِ وِصْفَاتِ
وَبَدَيْنِ الْعَالَمِينَ الْبَاهِرِينَ
قَدْ نَذَرْتُ رَأْسِي بِالْمَرْءِ
ذَا لِأَنَّ بِالْخَلْوَةِ فِعْلُ الْبَدَنِ
وَحْدَهُ وَالرَّجُلِ بِالْمَرْءِ
أَوْ حِرَاكَ أَظْهَرَ مَا أَنْ يَكُونَ
غَيْرِهِ .. عَمَّا سِوَاهُ قَدْ خَلَى ..

خلق بینند مردی و ایثار من
هم منافق میوری تو چیستی
درد و عالم تو چنین بیهوده
سر برون نارم چو زنده ست این بدن
نزد برای روی مرد و زن کند
جز برای حق نباشد نیستش

(۱) در غزا بجهم بیک زخم از بدن
(۲) گفتم ای نفسک منافق زیستی
(۳) درد و عالم تو مرانی بوده
(۴) نذر کردم که ز خلوت هیچ من
(۵) زانکه در خلوت هر آنچه تن کند
(۶) جنبش و آرامش اندر خلوتش

- (۱) ذَا الْجِهَادِ الْأَكْبَرِ وَالْأَصْغَرِ
بِهِمَا يَأْتِي هُمَا فِي الْخَطَرِ
(۲) لَيْسَ شُغْلُ ذَاكَ مِنْ دَوْمًا وَجَدَ
فَهُوَ مِنْ ذَا الْبَدَنِ خَوْفًا يَطِيرُ
(۳) رَاقٍ مِثْلَ الْوَاحِدِ هَذَا وَمَنْ
عَنْ مَصَافِ الْحَرْبِ كَثْرًا وَالسِّنَانِ
(۴) ذَاكَ صُوفِيٍّ وَذَا الصُّوفِيُّ ذَا
ذَا مِنَ الْإِبْرَةِ مَقْتُولٌ وَذَا
(۵) هُوَ لِلصُّوفِيِّ نَفْسٌ مَا وَجَدَ
شَوْهُوَ إِسْمًا مِنَ الصُّوفِيَّةِ
(۶) فَعَلَى الْحَائِطِ وَالْبَابِ الْبَدَنِ
مِائَةً رَسَمَ لِصُوفِيٍّ كَتَبَ
- ذَاكَ وَالْإِثْنَانِ مَنْ ذَا يَقْدَرُ
حُصْرًا فِي رُسْتَمٍ أَوْ حَيْدَرِ
عَقْلًا أَوْ فِكْرًا وَذَا فَنِّ يُعَدُّ
بِحِرَاكِ ذَنْبِ الْفَارِ الصَّغِيرِ
كَالنِّسَاءِ كَانَ وَأَزَاهَا يَفَنُّ
يَبْعُدُ دُونَهُمَا عَزَمًا وَشَانِ
لَكَ حَيْفٌ وَبِهِ بَانَ الْأَذَى
طُعْمَةُ السَّيْفِ .. الْحِمَامَ حَبْدًا ..
رُوحًا الصُّوفِيَّةَ كَلَّا يَجِدُ
هَذِهِ بِالْكَمِّ وَالْكَيْفِيَّةِ
مَنْ مِنَ الطَّيْنِ نَمَى الْحَقُّ يَفَنُّ
غَيْرَةً مِنْهُ كَمَا شَاءَ وَحَبُّ

هر دو کار رستمست و حیدرست
پرد از تن چون بجنبد دم موش
دور باشد از مصاف و از سنان
آن ز موزن مرده و این را طعمه سیف (۱)
صوفیان بدنام هم زین صوفیان
حق ز غیرت جسم صد صوفی نوشت

(۱) این جهاد اکبرست آن اصغرست
(۲) کار آن کس نیست کور عقل و هوش
(۳) آن چنان کس را بیاید چون زنان
(۴) صوفی آن صوفی این اینست حیف
(۵) نفس صوفی باشد او را نیست جان
(۶) بر در و دیوار جسم گل سرشت

(۱) اینست بکسر اول و سکون ثانی بمعنی اینست بفتح نونست یعنی ترا این چنانکه گویند اینست
میروند یعنی ترا این میروند و بمعنی زهی و به و خه که کلمه تحسین است هم گفته اند (برهان قاطع)

- (۱) کَیِّ مِنَ السِّحْرِ الرُّسُومُ ذِي تَصْوِيرٍ فِي حِرَالِكِ كَیِّ عَصَا مُوسَى یَسِیرُ
(۲) فِي حِجَابٍ تَخْتَفِي تِلْكَ الرُّسُومُ أَكَلَ صِدْقُ الْعَصَا مَا أَنْ یُدُومُ
عَیْنُ فِرْعَوْنَ الَّتِي الْعُمَرُ امْتَلَتْ بِالْحَصَى مِنْ لَا مِيعَ النُّورِ خَلَتْ..

حکایت للمجاهد الآخر و نثاره الروح فی الغزاء

- (۳) فَلِصَفِّ الْحَرْبِ صُوفِيٌّ وَرَدَ آخِرُ مَرَّاتٍ عِشْرِينَ تُعَدُّ
(۴) لِلْبَلَاءِ لِلضَّرْبِ حَتَّى الْمُسْلِمُونَ هُمْ عَلَى الْكُفَّارِ لَمَّا يَحْمِلُونَ
مِنْ ثُبَاتٍ بِهِ سَمَتَ الْمُسْلِمِينَ لَمْ يَعُدَّ يَبْقَى لِحَرْبِ الْكَافِرِينَ
(۵) كَیِّ يُجْرَحُ وَاحِدٌ مِنْهُ الْبَدَنُ لَا يَمُوتُ مِنْ جُزَافٍ مُتَمَنِّنُ
كَیِّ هُوَ عِشْرِينَ جُرْحًا يَحْمِلُ فِي مَصَافٍ الْحَرْبِ إِمَّا تَصِلُ
(۶) حَيْفُهُ قَدْ وَرَدَ دَوْمًا يَجِدُ يَهَبُ الرُّوحَ يُجْرَحُ مُنْفَرِدُ
مِنْ يَدِ الصِّدْقِ لَهُ الرُّوحُ يُزِيلُ سَهْلًا.. الْعُمَرُ بِذَا يَغْدُو الدَّلِيلُ..

- (۱) تا ز سحر آن نقشها جنبان شود تا عصای موسوی پنهان شود
(۲) نقشها را می خورد صدق عصا چشم فرعونست پرگرد و حصی

حکایت مجاهد دیگر و جانبازی او در غزا

- (۳) صُوفِيٌّ دِیْگَر مِیَان صَفِّ حَرْبِ اندر آمد بیست بار از بهر ضرب
(۴) تا مسلمانان بکافر وقت کر وانگشت او با مسلمانان بفر
(۵) تا نمیرد تن به یک زخم از گزاف تا خورد او بیست زخم اندر مصاف
(۶) حیفش آمد که بزخمی جان دهد جان زدست صدق او آسان برد

حکایت ذلك المجاهد اللذى رمى من كيسه فضته متفرقة فى اسفل
الخدق كل يوم درهماً لعناد وحرص وامل نفسه و وسواسها ونفسه
تقول له اذا لزم رمى هذه الدراهم فارمها مرة واحدة حتى اخلص انا
من العذاب والانتظار ففى اليأس احدى الراحتين وهو يقول
لها بهذا راحتك انا لا اعطيها ايضاً

- (۱) ذَلِكَ الْوَاحِدُ فِي الْكَفِّ لَهُ أَرْبَعُونَ دِرْهَمًا ذَا شُغْلُهُ
وَاحِدًا مِنْهَا يَكُلُّ لَيْلَةً قَذَفَ فِي الْيَمِّ لَا فِي عَفْلَةٍ
(۲) كَبِيَ عَلَى النَّفْسِ الْمَجَازُ وَالْهَذَرُ يَرْجِعُ الصَّعْبَ يَزِيدُ بِالْخَطَرِ
بِالتَّائِي وَجَعُ النَّزْعِ الْمَدِيدُ يَغْدُو لِلرُّوحِ لَهَا الْخَطْبُ يُزِيدُ
(۳) فَبَوَقَتِ الْكَرَّ مَعَ مَنْ أَسْلَمَا لِلْأَمَامِ ذَهَبَ مَا أَحْجَمَا
وَبَوَقَتِ الْفَرَّ وَالرَّجْفَ عَجَلًا مَا انْتَنَى مِنْ خَوْفِ خَصْمٍ وَوَجَلَّ
(۴) بِهِ جُرْحُ آخِرُ جَاءَ عَقْدُ لَهُ أَيْضًا وَهُوَ عِشْرِينَ بَعْدَ
رُمَحَهُ وَالسَّهْمَ مِنْهُ كَسَرَا إِرْبًا فِي يَدِهِ مَا انْدَحَرَا

حکایت آن مجاهد که از همیان سیم هر روز یک درم در قعر
خندق انداختی آن را بتفاریق از بهر ستیزه حرص و آرزوی نفس
و وسوسه نفس که چون انداختنیست باری یکبار بینداز تا خلاص
باشم که اليأس احدى الراحتين او گفتمی که این راحتت نیز ندهم

- (۱) آن یکی بودش بکف در چل درم هر شب افکندی یکی در آب یم
(۲) تا که گردد سخت بر نفس مجاز در تائی درد جان کندن دراز
(۳) با مسلمانان بکر او پیش رفت وقت فراز خصم و انگشت تفت (۱)
(۴) زخم دیگر خورد و آن را هم به بست بیست کرت رنج و تیر او شکست

- (۱) بَعْدَ ذَا مِنْ قُوَّةٍ فِيهِ أَبَدٌ
لَهُ فِي مَقْعَدٍ صِدْقٍ لِلْأَمَامِ
- (۲) فَعَطَاءُ الرُّوحِ كَانَ الصِّدْقُ لَا
فَمِنْ الذِّكْرِ أَقْرَى الْحَالِ لِمَنْ
- (۳) كُلُّ هَذَا الْمَوْتِ مَوْتِ الصُّورَةِ
كَانَ لِلرُّوحِ كَمِثْلِ الْآلَةِ
- (۴) فَلَكُمْ نَبِيٌّ هُوَ مِنْهُ الدِّمَا
لَكِنَّ النَّفْسُ اللَّتِي تَخْشَى إِلَى
- (۵) كُسِرَتْ أَلَتُهُ وَاللِّصُّ قَدْ
حَيَّةٌ هَبْ غَضَبًا مِنْهُ الدِّمَا
- مَا بَقِيَ مِنْ صِدْقٍ عَشَقِ لَا يَحْدُ
وَقَعَ جَاءَ إِلَى بَارِي الْأَنَامِ
- غَيْرُهُ أَصْحَرُ (سَابِقُوا) فِي ذَا الْمَلَأِ
صَدَّقُوا.. فِي عَهْدِهِمْ لُطْفًا وَمَنْ..
- لَمْ يَكُ ذَا الْبَدَنِ بِالسَّيْرِ
.. مَعَهَا دَارِ بَائِي حَالَةٍ ..
- أَهْرَقَ بِالظَّاهِرِ .. مَا سَلِمَا ..
ذَلِكَ السَّمْتِ تَفَرُّ عَجَلًا
- بَقِيَ حَيًّا لَهُ النَّفْسُ أَبَدٌ (۱)
نَشَرَ مَرَكِبُهُ وَانْعَدَّ مَا

(۱) اراد بالمجاهد وهو النبی مغلوب السيرة النفس وباللص النفس وبالمرکب البدن
یعنی نثر دمه قبلًا ای هلاک قبل اصلاح نفسه فحال هذا حال اللص انکسرت الة حربه کانه
يقول لايلزم من موت الصورة والبدن موت الروح لان هذا البدن آلة وبالنسبة للفارس كالفارس
ولايلزم من موت الفارس موت الفرس ولايلزم من موت البدن موت الروح —

مقعد صدق او ز صدق عشق خویش
از نبی برخوان حال صدقوا
این بدن مر روح را چون آلت است
لیک نفس زنده آن جانب گریخت
نفس زنده ار چه مرکب خون فشاند

(۱) بعد از آن قوت نماند افتاد پیش
(۲) صدق جان دادن بود هین سابقوا
(۳) این همه مردن نه مرگ صورت است
(۴) ای بسا خامی که ظاهر خویش ریخت
(۵) آلتش بشکست و رهزن زنده ماند

- (۱) قَتَلَ إِذْ ذَلِكَ مِنْهُ الْفَرَسُ
بَقِيَ الدَّائِخَ رَأْسًا وَالْدَمِيمَ
(۲) لَوْ بِكُلِّ دَمٍ أَهْرِيقَ الشَّهِيدَ
(۳) كَانَ لَوْ يُقْتَلُ كَمْ نَفْسٍ تُرَى
حَيَّةً فِي ذِي الدُّنَا كَالْمَيِّتِ
(۴) مَا تَبَتِ الرُّوحُ اللَّتِي مَنْ لِلطَّرِيقِ
مَنْ هُوَ السَّيْفُ لَهَا فِي يَدٍ مَنْ
(۵) ذَلِكَ السَّيْفُ هُوَ السَّيْفُ بِلا
لَيْسَ ذَلِكَ الرَّجُلَ لَكِنْ لَكَ
- مَا طَوَى مِنْهُ الطَّرِيقَ الْمُتَمَسِّسَ
مَا لَهُ خُبْرٌ عَنِ الْحَقِّ الْعَظِيمِ
صَارَ فَالْكَافِرُ يَا ذَا بُوسَعَيْدِ
لِشَّهِيدٍ صَفْوَةٍ بَيْنَ الْوَرَى
تَسْرِي وَهِيَ بِالسَّنَا كَالزُّهْرَةِ
قَطَعَتْ وَالْبَدَنُ الرِّثُ الْعَتِيقُ
لَكَ قِتَالٌ بَقِيَ مَرَّ الزَّمَنِ
أَيِّ تَغْيِيرٍ وَإِنَّ الرَّجُلَ (۱)
حَيْرَةً ذِي الصُّورَةِ مِمَّا بَكَ

(۱) كانه يقول النفس الشهيدة بمحبة الله لها موتان موت في الحال وموت قبل ان تموت فهي تذهب الى الآخرة وايضا النفس الميتة تنظر الى الروح الحية فالبدن الذي هو مثل السيف قال يامن لاق للخطاب قتلک الله تعالى وانت باق في قدرته والرجل صاحب سيف البدن ليس هو رجلا بل صار مبدلا في الباطن ولكن صورته القشرية تجعلک حيراناً فکلما رأها صاحبها ظن انها بمرتبتها اللتي هي في عالم المعنى وليس هو رجلا بمرتبته الاولى -

- (۱) اسب کشت و ره نرفت آن خیره سر
(۲) گر بهر خونریزی گشتی شهید
(۳) ای بسا نفس شهید معتمد
(۴) روح رهزن مرد و تن که تیغ او
(۵) تیغ آن تیغ ست مرد آن مرد نیست
- ماند خام وزشت و از حق بی خبر
کافر کشته بدی هم بوسعید
زنده در دنیا چو مرده می رود
ماند باقی در کف قتال تو
لیک این صورت ترا حیران کنیست

- (۱) فَإِذَا مَا تُبَدِّلُ النَّفْسُ زَمَنَ كَانَ بِالْمَرَّةِ ذَا سَيْفِ الْبَدَنِ
 .. مِنْ صَفَا فِيهِ لِلْطَّفِ وَلِئَمَنَ .. مُودَعَاً فِي مَحْضِ صُنْعِ ذِي الْعِئَنِ
 (۲) ذَلِكَ الْوَاحِدُ كَانَ الرَّجُلَا قُوَّتُهُ الْإِلَامَ كَلَّا جَمَلَا
 ذَلِكَ الْآخِرُ كَانَ الرَّجُلَا كَالْغُبَارِ .. الْجَوْفُ مِنْهُ مَا امْتَلَى ..

فی وصف الرجل النمام وراثته لخليفة مصر صورت أمة مصورة
 على كاغذ وعشق خليفة مصر لتلك الصورة وارساله الامير مع
 جيش ثقيل الى باب بلدة الموصل وقتل الخلق الكثير
 وتدميرهم الكثير لاجل هذا الغرض

- (۳) لِمَلِكِ مِصْرَ نَمَامُ ذَكَرَ أَنْ مَلِكُ مُوْصِلَ اَزْدَادَ بَطَرَ
 (۴) وَبُحُورِ الْعَيْنِ قَدْ صَارَ قَرِينُ أَمَةٍ يَمْلِكُ فِي الْجَنْبِ تَبِينُ
 لَيْسَ فِي الْعَالَمِ مَحْبُوبٌ أَبَدُ يُوجَدُ مِنْ مِثْلِهَا فَرْدًا تُعَدُ

- (۱) نفس چون مبدل شود این تیغ تن باشد اندر محض صنع ذو العین
 (۲) آن یکی مردی ست قوتش جمله درد وان دگر مردی تهی جان همچو گرد

صفت کردن مرد غماز و نمودن صورت کنیزکی مصور در کاغذ
 و عاشق شدن خلیفه مصر بر آن صورت و فرستادن خلیفه امیر را
 با سپاه گران بدر شهر موصل و قتل بسیار و ویرانه بسیار کردن
 بهر این غرض

- (۳) مر خلیفه مصر را غماز گفت که شه موصل بحوری گشت جفت
 (۴) یک کنیزك دارد او اندر کنار که بعالم نیست مانندش نگار

- (۱) وَصَفُهَا قَيْدَ الْبَيَانِ مَا وَرَدَ
نَقْشُهَا هَذَا هُوَ فَوْقَ الْوَرَقِ
(۲) إِذْ رَأَى النَّقْشَ لَهَا فَوْقَ الْوَرَقِ
(۳) وَمِنْ الْكَفِّ لَهُ الْكَاسُ وَقَعَ
(۴) مَعَ خَمِيسٍ جَلَّ نَحْوَ الْمُوَصِّلِ
لَكَ ذَلِكَ الْبَدْرُ يُعْطِي فَأَقْلَعِ
(۵) وَإِذَا مَا هُوَ أُعْطِيَ فَدَعِ
كُنِيَ عَلَى الْأَرْضِ إِلَى الْجَنْبِ أَنَا
(۶) فَلَسَمْتُ مُوَصِّلَ الْعَزْمِ ذَهَبُ
وَبِأَلْفٍ أُلُوفٍ رُسْتَمِ
- حَيْثُ أَنَّ الْحُسْنَ مِنْهَا لَا يُحَدِّدُ
ذَلَّ أَنَّ كَانَ بِهِ حَازَ السَّبْقُ
ذَا الْمَلِكُ حَارَ طَيْشًا وَنَزَقَ
فِي الزَّمَانِ قَرَمًا الطَّوْدَ قَلَعِ
قَالَ مَا أَنْ هُوَ لَمْ يَمْتَثِلِ
شَافَةَ الْمَلِكِ لَهُ التَّاجَ اخْلَعِ
لَهُ بِالْبَدْرِ أَثْنِي فِيهِ أَسْرِعِ
أَسْحَبُ الْبَدْرَ فَلِي نِعَمَ الْمُنَى
مَعَ جَيْشٍ جَرُّهُ الْأَرْضَ فَلَبِ
تَلَوْ طَبْلٍ صَاخِبٍ مَعَ عِلْمِ

نقش او اینست کاندرا کاغذست
خیره گشت و جام از دستش فتاد
سوی موصل با سپاه بس گران
برکن از بن آن در و درگاه را
تا کشم من بر زمین مه را کنار
با هزاران رستم و طبل و علم

(۱) در بیان ناپید که حسنش بیحد است
(۲) نقش بر کاغذ چو دید آن کیقباد
(۳) پهلوانی را فرستاد آن زمان
(۴) گفت گر ندهد بتو آن ماه را
(۵) و ردهد ترکش کن و مه را بیار
(۶) پهلوان شد سوی موصل با حشم

- (۱) کَالْجَرَادِ دَارَ بِالزَّرْعِ الْمَدَدَ
 (۲) يَقْتُلُ كُلَّ النَّوَاحِي مَنَجْنِيقَ
 (۳) بِالْجُرُوحِ لِلنِّصَالِ وَالسِّهَامِ
 تُقَذَّفُ بِالسُّرْعَةِ مِنْ مَنَجْنِيقَ
 (۴) هُوَ أُسْبُوعًا كَذَا سَفَكَ الدَّمَ
 طَوْرًا الْبُرْجُ الَّذِي زَادَ عِظَمَ
 (۵) مَلِكُ الْمُوَصِّلِ ذَا الْحَرْبِ الْمَهُولِ
 (۶) أَرْسَلَ قُدَّامَهُ أَنَّ مَا الْمُرَادَ
 إِذْ هُمْ مِنْ هَذِهِ الْحَرْبِ الْعَوَانِ
 (۷) بَلَدَةَ الْمُوَصِّلِ لَوْ رُمْتَ بِلَا
 مِنْكَ كَأَنْتَ لَكَ حَانَ الْمَرَامِ
- فَقَدَّ رَامَ يَبْدَا أَهْلَ الْبَلَدِ
 نَصَبَ قَافًا حَكِي أَعْيَى طَرِيقَ
 مَعَ أَحْجَارٍ وَصَخِرٍ وَرُغَامِ
 صَارَتْ الْأَسْيَافُ كَالْبَرْقِ الْبَرِيقِ
 فَعَلَ بِالشِّدَّةِ وَالضَّرَمِ
 حَوْلَ الشَّمْعِ بِلِينٍ وَأَنْعَمَ
 إِذْ رَأَى مِنْ بَاطِنِ الْحِصْنِ الرَّسُولِ
 مِنْ دِمَاءِ الْمُؤْمِنِينَ وَالْعِبَادِ
 كُلُّهُمْ لَوْ قُتِلُوا عَزَّ الْأَمَانِ
 أَنْ تُرِيقَ الدَّمَ مِنْ هَذَا الْمَلَأِ
 .. لَا بِحَرْبٍ بَلْ بِطَيْبٍ وَسَلَامِ..

قاصد اهلاك اهل شهر گشت
 همچو کوه قاف او برکار کرد
 تیغها درکرد چون برق بریق
 برج سنگین سست شد چون موم نرم
 پس فرستاد از درون پیشش رسول
 کشته میگردند زین حرب گران
 بی چنین خونریزی اینست حاصلست

(۱) چون ملخها بی عدد درگرد دشت
 (۲) هر نواحی منجنیقی از نبرد
 (۳) زخم تیر و سنگهای منجنیق
 (۴) هفته کرد اینچنین خون ریز گرم
 (۵) شاه موصل دید پیکار مهول
 (۶) که چه سیخواهی ز خون مؤمنان
 (۷) گر مرادت ملک شهر موصلست

(۱) خَارِجَ الْبَلَدَةِ فِي الْحَالِ أَنَا أَذْهَبُ ادْخُلْهَا عَلَيَّ وَفَقِ الْمُنَى
 كُنِي دَمٌ مِنْ ظِلْمٍ لَا يُمَسِّكُ لَكَ آتَا وَبِطِيبِ تَمْلِكُ
 (۲) وَإِذَا كَانَتْ مُنَاكَ الْجَوْهَرَا مَعَ مَالٍ وَنُضَارٍ كَثُرَا
 فَهُوَ بِالذَّاتِ مِنْ مِلْكِ الْبَلَدِ أَهْوَنَ كَانَ وَفِي الْحَالِ يُعَدُّ

ایشان ملک الموصل خلیفه مصر علی نفسه بهیمة الامه له
 صدأ لاهراق دمء المسلمین

(۳) فَالرَّسُولُ إِذْ مِنَ الْقَرَمِ وَرَدَ لَهُ أُعْطِيَ وَرَقَ النَّقْشِ الْمَعْدُ
 (۴) أَنْتَ فِي ذَا الْوَرَقِ انْظُرْ فَأَنَا لَهُ كُنْتُ طَالِبًا وَهُوَ الْمُنَى
 فَتَيْسَقِظْ وَاعْطِنِي أَوْ أَنْ يَكَا أَظْفُرُ الْحَالِ .. خُذِ الْأَوَّلَى لَكَ
 (۵) لِلْمَلِكِ الْفَحْلِ لَمَّا أَنْ غَدَرَ ذَا الرَّسُولُ وَلَهُ الْحَالِ ذَكَرُ
 صُورَةُ مَا كَانَتْ افْرَضَ وَأَذْهَبِ لَهُ فِيهَا .. وَكَمَا رَامَ ارْغَبِ ..

(۱) من روم بیرون شهر اینک درآ تا نگیرد خون مظلومان ترا
 (۲) ورمادات مال و زرو گوهرست این زملک شهر خود آسان ترست

ایشان کردن صاحب موصل آن کنیزک خود را بخلیفه مصر
 تا خونریزی مسلمانان زیاد نشود

(۳) چون رسول آمد به پیش پهلوان گفت پیغام ملک اندر زمان
 (۴) بنگر اندر کاغذ این را طالبم هین بگوده ورنه اکنون ظافرم
 (۵) چون رسول آمد بگفت این شاه نر صورتی کم گیر و زود این را ببر

- (۱) قَبِيعَهْدٍ وَ بِإِيْمَانٍ أَنَا
 فَإِذَا كَانَ لِعِبَادِ الصَّئِمِ
 (۲) إِذْ يَبْهَاهَا جَاءَ الرَّسُولُ لِلْبَطَلِ
 (۳) بِحَرِّ الْعِشْقِ عَلَيْهِ ذِي السَّمَاءِ
 كَزَلِيخَا الْعِشْقِ لَمَّا ابْتَلَّتْ
 (۴) فَمِنْ الْآفَلَاقِ هَذَا الدَّوْرَانِ
 وَإِذَا مَا لَمْ يَكُ الْعِشْقُ جَمَدَ
 (۵) وَمَتَى يُمَحِّى الْجَمَادُ فِي النَّبَاتِ
 (۶) وَمَتَى الرُّوحُ قَدَى ذَاكَ النَّفْسِ
 (۷) مَرِيْمٌ قَدْ حَمَلَتْ لَوْلَاهُ كَانَ
 جَمَدَ كَالثَّلْجِ دَوْمًا وَمَتَى
- مَا عَبَدْتُ الصَّنَمَ وَالْوَثَنَ
 صَنَمٌ أَوْلَى كَثِيرًا لَوْ أَلَمْ
 هُوَ بِالْحُسْنِ لَهَا الْحَالُ ابْتَلَّ
 زَبَدًا كَانَتْ لَهُ الشَّأْنُ سَمَى
 بِجَمَالِ يُوسُفَ وَانْدَهَلَتْ
 إِذْ مِنْ مَوْجِ عِشْقٍ هُوَ كَانَ
 بَتَّةَ ذَا الْعَالَمِ الرُّوحَ فَقَدْ
 وَمَتَى الرُّوحَ قَدَتْهُ النَّامِيَاتُ
 مَنْ لِلْظَفْرِ مِنْ نَسِيمٍ لَهُ مَسْ
 كُلُّ فَرْدٍ هُوَ حَالًا فِي الْمَكَانِ
 كَالْجَرَادِ طَارَ لِلْفَحْصِ أَتَى

بت بر آن بت پرست اولی ترست
 گشت عاشق بر جمالش آن زمان
 چون زلیخا در هوای یوسفی
 گرنبودی عشق بفسردی جهان
 کی فدای روح گشتی نامیات
 کزنسیمش حاصله شد مریمی
 کی بدی پران و جویان چون ملخ

(۱) من نیم در عهد ایمان بت پرست
 (۲) چونکه آوردش رسول آن پهلوان
 (۳) عشق بحری آسمان بر وی کفی
 (۴) دور گردونها زسوج عشق دان
 (۵) کی جمادی محو گشتی در نبات
 (۶) روح کی گشتی فدای آن دمی
 (۷) هر یکی بر جا فسردی همچو یخ

- (۱) عاشقُوا ذَاكَ الْكَمَالَ بَكْرَةً
 ذَرَّةٌ هُمْ لِلْعُلُوفِ ذَرَّةٌ
 أَرْزَمُوا مِنْ مِثْلِمَا الْغَصْنُ الْجَدِيدُ
 لِّلْعُلُوفِ زَمْعًا مِنْهُ يُزِيدُ
 (۲) سَبَّحَ لِلَّهِ مِنْهُمْ ذَا الزَّمْعِ
 مِنْ غَرَامٍ شَبَّ مِنْهُمْ وَوَلَعَ
 فَلَأَجَلَ الرُّوحِ تَنْزِيهَِ الْبَدَنِ
 عَمِلُوا صَفْوَهُ مِنْ كُلِّ دَرَنٍ (۱)
 (۳) ذَا الْأَمِيرُ الْبَطْلُ الْبِشْرَ حَسِبَ
 كَالطَّرِيقِ فِيهِ سَيْرًا قَدْ رَغِبَ
 حَبَهُ قَدْ نَثَرَ فِي الْمَالِحَةِ
 وَلَهُ طَابَتْ رَأَاهَا الصَّالِحَةُ
 (۴) وَكَمِثْلِ النَّائِمِ ذَاكَ الْخِيَالِ
 نَظَرَ فِي النَّوْمِ.. وَالْمَحْبُوبُ حَالُ..
 (۵) مَعَ ذَاكَ اقْتَرَنَ الْمَاءُ نَزَلَ
 مِنْهُ لَمَّا النَّوْمُ وَلَّى بِعَجَلِ
 أُيْقِظَ فِي الْيَقِظَةِ ذَاكَ اللَّعِبِ
 أَبَدًا مَا كَانَ مِثْلَ مَا حَسِبَ

(۱) اشاره الى الاية في سورة الحشر سبح لله ما في السموات وما في الارض -

- (۱) ذره ذره عاشقان آن کمال
 می‌شتابند بر علو همچون نهال
 (۲) سبح لله هست اشتابشان
 تنقیه تن میکنند از بهر جان
 (۳) پهلوان چه را چو ره پنداشته
 شوره‌اش خوش آمده حب کاشته
 (۴) چون خیالی دید آن خفته بخواب
 جفت شد با او و از وی رفت آب
 (۵) چون برفت آن خواب و شد بیدار زود
 دید کآن لعبت به بیداری نبود

- (۱) أَسْفًا مَائِي مِنْ أَجْلِ الْخِيَالِ
 أَنَا مِنْ عُشْوَةٍ مَنْ أَعْطَى لِيَا
 (۲) ذَلِكَ كَانَ بَطْلًا بِالْبَدَنِ
 فَيُمَثِّلُ ذَا الْحَصَى وَالْوَحْلِ
 (۳) مَرْكَبُ الْعِشْقِ لَهُ أَلْفَ لِحَامٍ
 (۴) آخِرُ الْأَمْرِ سَخِينًا هَكَذَا
 (۵) أَنْ مَعَ عَقْلٍ لَبِيبٍ تَسْتَشِيرُ
 وَلِسَيْلٍ حَرِيصِكَ أَنِّي وَجَدَ
 هَاهُوَ الْأَظْفَارَ قَدْ سَوَى الطَّوَالَ
- أَنَا أَذْهَبْتُ .. تَدُمْتُ بِالْمَالِ ..
 عُشْوَةٌ كَمْ أَسْفٍ لَمْ يَبَا^(۱)
 وَصِفَاتِ الرَّجُلِ لَنْ يَقْتَنِي
 زَرَعَ بَذَرَ صِفَاتِ الرَّجُلِ
 قَطَعَ صَوْتَ لَا أَخْشَى الْحِمَامِ
 مُحْرِقًا لَا تَزْرَعِ الْأُولَى كَذَا
 أَيْنَ لَا أَيْنَ نَكَ الشُّورَى تَصِيرُ
 زَمْنَا عَقْلٌ وَبِالْكُلِّ فَقَدْ
 لِلْخَرَابِ .. وَبِهَا جَرَّ الْوَبَالَ ..

(۱) قال الجوهرى العشوان ترتكب اسراً على غير بيان وعشوة بحركات العين الثلاث
 اى ارتكبت اسرا ملبساً وذلك اذا خبرته بما اوقعته به فى حيرة -

- (۱) برخيال آب خود بودم دریغ
 (۲) پهلوان تن بد او مردی نداشت
 (۳) مرکب عشقش دریده صد لگام
 (۴) اینچنین سوزان و گرم آخر بکار
 (۵) مشورت کو عقل کو سیلاب آرز
- عشوه آن عشوه خوردم بی دریغ
 تخم مردی در چنان ریگی بکاشت
 نعره میزد لاابالی بالحمام
 مشورت کن با یکی دانسته کار
 درخرابی کرد ناخنها دراز

(۱) چه روا دارم از خیلغه که در عشق یکسانست وجود و هلاکت -

- (۱) بَيْنَ أَيْدِيهِمْ لَهُ سَدٌّ وَمِنْ
وَمَتَى الْمَفْتُونُ بِالْخَيْدِ نَظَرَ
(۲) فَلَقِصِدِ الرُّوحِ سَيْلٌ أَسْوَدُ
يَقْدِفُ فِي الْيَبْرِ بِالرَّغْمِ الْأَسَدُ
(۳) فَمِنْ الْيَبْرِ خَيْالًا عَدَمًا
(۴) يَقْدِفُ الْأَسَادَ أَمْثَالَ الْجِبَالِ
أَبَدًا لَا تَجْمَلُ الْإِثْنَانِ ذَانِ
(۵) وَجَبَتْ نَارٌ مِنَ الْحَقِّ لَهَا
مِثْلَمَا يُوسُفُ مَنْ قَيْدِ الْحِجَابِ
(۶) مِنْ زُلَيْخَا الْحَسَنَةِ مَنْ قَدْهَا
هُوَ مِثْلَ الْأَسَدِ الْفَضِيانِ قَدْ
- خَلْفِهِمْ سَدُّ الطَّرِيقِ لَمْ يَسِنِ
لِأَمَامِ وَوَرَاءِ وَاخْتَبَرِ
جَاءَ حَتَّى الثَّغْلَبُ لَوْ يَقْصِدُ
.. وَلَهُ يَبْدِي الْوَبَالُ وَالنَّكَدُ ..
أَظْهَرَ حَتَّى قَوِيًّا مُحْكَمًا
لِلنِّسَاءِ الْمَحْرَمِ مِنْ ذِي الرِّجَالِ
مِثْلَ قُطْنٍ وَشَرَارٍ بِامْتِحَانِ
يَصِلُ الْمَاءُ وَيُطْفِئُ مَا بِهَا
كَانَ مَعْصُومًا بِهِ وَافَى الصَّوَابِ
خُوطَةً وَالْوَرْدَ كَانَ خُدَّهَا
سَحَبَ النَّفْسَ لَهُ عَنْهَا يَجْدُ

- (۱) بین آیدی سد و سوی خلف سد
(۲) آمده در قصد جان سیل سیاه
(۳) از جهی بنموده معدوسی خیال
(۴) هیچکس را با زنان محرم مدار
(۵) آتشی باید نشسته ز آب حق
(۶) کز زلیخای لطیف سرو قد
- پیش و پس کی بیند آن مفتون خد
تا که روبه افکند شیری بچاه
تا در اندازد أسوداً کالجبال
که مثال آن چو پنبه است و شرار
همچو یوسف معتمم اندر تنق (۱)
همچو شیران خویشتن را وا کشد

(۱) تنق بضم اول و ثانی بر وزن اُفُق چادر و پرده بزرگ را گویند - برهان قاطع -

(۱) رَجَعَ مِنْ مُوَصَّلَ وَهُوَ الطَّرِيقُ
 سَبَرٌ يَطْوِي مِنَ الْفَجْرِ الْعَمِيقِ
 دَائِباً حَتَّى عَلَى الْمَرْجِ الْخَضِرِ
 فَسَطَطَ وَالْغَابِ وَالرَّوْضِ النَّضِرِ
 (۲) فِيهِ نَارٌ عَشِيقِهِ شَبَّتْ كَذَا
 أَنْ هُوَ مِنْ فَرْطِ شَوْقٍ وَأَذَى
 لَيْسَ بَيْنَ الْأَرْضِ يَدْرِي وَالسَّمَاءِ
 يَعْلَمُ الْفَرْقَ وَلَا مَا نَجَمَا

رجوع القرم من موصل وتكلمه مع الامه في الطريق

(۳) قَصَدَ فِي الْخِيَمَةِ ذَاكَ الْقَمَرُ
 هُوَ أَتَى الْعَقْلُ بِاللُّبِّ غَدَرُ
 (۴) فَبِذَا الْوَادِي لَوِ الشَّهْوَةُ حِينَ
 تَضْرِبُ الطَّبْلَ لَهَا الْحُكْمُ تُبَيِّنُ
 (۵) يَأْذِنِي عَقْلُكَ أَتَى غَدَى
 هُوَ أَتَى الْعَقْلُ بِاللُّبِّ غَدَرُ
 كَالذَّبَابِ كَانَ ذِيَاكَ النَّفْسُ
 فِي أَمَامٍ عَيْنِهِ مِنْهُ أَحْسَنُ
 (۶) إِذْ هُوَ السَّرْوَالُ لِلْخَارِجِ قَدْ
 قَذَفَ مَا بَيْنَ رِجْلَيْهَا قَعْدُ

تا فرو آمد به پیشه و مرجگاه
 که نداند او زمین از آسمان

(۱) بازگشت از موصل و می شد براه
 (۲) آتش عشقش فروزان آنچنان

مراجعت کردن پهلوان از موصل و صحبت او در راه با کنیزك

(۳) قصد آن مه کرد اندر خیمه او
 عقل کو و از خلیفه خوف کو
 (۴) چون درین وادی زند شهوت دهل
 چیست عقل تو فجل ابن الفجل (۱)
 (۵) صد خلیفه گشته کمتر از مگس
 پیش چشم آتشیمنش آن نفس
 (۶) چون برون انداخت شلوار و نشست
 در میان پای زن آن زن پرست

(۱) فجل در برهان قاغی ذکر شده و آن گیاهی است مانند ترب تیز طعم و مراد مولانا ازان مرد

دنی و پست است -

- (۱) عَايَدَ الْمَرْأَةَ ذَاكَ فَالذَّكْرَ
 دَخَلَ الْجَيْشُ الضَّجِيجَ وَالصَّخْبَ
 (۲) طَفَرَ مُنْكَشِفَ الْأُتَى إِلَى
 شَاهِرًا بِالْكَفِّ مِنْهُ ذُو الْفَقَارِ
 (۳) أَسَدًا أَسْوَدَ فَحَلَا نَظَرًا
 قَحَمَ بِالصَّدَقَةِ الْقَلْبَ ضَرْبَ
 (۴) وَبَدَأَ كُلُّ جَوَادٍ عَرَبِيٍّ
 مِائَةً اضْطَبِلَ هُوَ مَعَ خَيْمَةٍ
 (۵) ضَرْبَ وَالْأَسَدُ الْفَحْلُ طَفَرَ
 دَائِمًا يُبْدِي صُعودًا وَارْتِفَاعًا
 (۶) ضَرْبَ السَّيْفِ لَهُ الرَّأْسَ فَلَقَ
 جَانِبَ خَيْمَةٍ مِنْ وَجْهِ الْقَمَرِ
- مُسْتَقِيمًا لَهُ لَمَّا فِي الْمَقَرِّ
 أَظْهَرَ.. قُلْتَ هُوَ الْأَرْضَ قَلْبَ..
 جَانِبِ الصَّفِّ غَضُوبًا عِجْلًا
 لَاهِبًا كَالنَّارِ هَاجَتْ بِالشَّرَارِ
 خَرَجَ مِنْ أُجْمَةٍ وَالْعَسْكَرَا
 لَهُ خَافَ الْكُلُّ مِنْهُ وَاضْطَرَبَ
 هَاجَ كَالْعِفْرِيتِ ضَارِي اللَّهَبِ
 بَعْضُهَا فِي بَعْضِهَا بِالْمَرَّةِ
 مِثْلَ مَوْجِ الْبَحْرِ عَبَّ وَزَخَرَ
 قَافِرًا فِي الْجَوِّ عِشْرِينَ ذِرَاعًا
 ثُمَّ سَرْعَانِ بِلَا أَيْ فَرَقَ
 وَجْهَهَا بِالْحُسْنِ وَاللُّطْفِ سَفَرَ

رستخیز و غلغل از لشکر بخاست
 ذوالفقاری همچو آتش او بکف
 برزده برقلب لشکر ناگهان
 صد طویل و خیمه را برهم زده
 در هوا چون موج دریا بیست گز
 زود سوی خیمه مهر و شتافت

(۱) چون ذکر سوی مقر میرفت راست
 (۲) بر جهید او کون برهنه سوی صف
 (۳) دید شیر نر سیه از نیستان
 (۴) تازیان چون دیو در جوش آمده
 (۵) شبر نر گنبد همی کرد از لغز
 (۶) زد بشمشیر و سرش را بر شکافت

(۱) حَيْثُ مِمَّنْ هِيَ كَالْحُورِ أَبَانَ
 نَاعِظًا مُنْتَشِرًا مِنْهُ الذَّكَرُ
 (۲) مَعَ مِثْلِ الْأَسَدِ ذَلِكَ اقْتَرَنَ
 ذَا غَدَى مُنْتَشِرًا لَمْ يَنْمِ
 (۳) تِلْكَ مَنْ كَالصَّنَمِ الْحُلُوةِ فِي
 قَمَرًا كَانَ لَهَا اللَّبُّ انْبَهَرَ
 (۴) مَعَهُ بِالشَّهْوَةِ ذَلِكَ الزَّمَانُ
 (۵) وَحِدَا الرُّوحَانِ ذَانِ لَا تَصَالُ
 لَهَا الرُّوحُ مِنَ الْغَيْبِ يَصِلُ
 (۶) كَتَبِي بِهَذَا مِنْ طَرِيقِ الدُّوَلَادِ
 لَمْ يَكُ الْقَاطِعَ فِيهِ وَ لَهَا
 نَقَشُهُ أَنْ مِثْلًا فِي الْبَدَنِ كَانَ
 ثَانِيًا أَيْضًا كَذَا مِنْهَا حَضَرَ
 وَهُوَ مِنْهُ الذَّكَرُ حَتَّى الزَّمَنُ
 .. لَا وَلَا أَظْهَرَ أَيْ أَلَمْ ..
 وَصَلَهَا مِنْ وَجْهَهَا فِي السَّدْفِ
 عَجَبًا لَمَّا رَأَتْ مِنْهُ الذَّكَرُ
 وَبِتِلْكَ السَّاعَةِ الرُّوحَانِ ذَانِ
 وَاحِدٍ بِالْآخِرِ أَعْمَى انْفِصَالُ
 غَيْرَ ذَيْنِ مَعَهُمَا لَمْ يَنْفَصِلْ
 يَأْتِي لَوْ أَنَّ الطَّرِيقَ مِنْ عِنَادِ
 ذَا الْعُلُوقِ يَمْنَعُ .. يُعْقِرُهَا ..

سردی او همچنان برپای بود
 سردی او مانند برپای و نخفت
 در تعجب مانند از سردی او
 متحد گشتند حالی آن دوجان
 سیرسد از غیب شان جانی دگر
 گر نباشد از علوقش رهنمی

(۱) چونکه خود را او بدان حوری نمود
 (۲) با چنان شیرینی بچالش گشت جفت
 (۳) آن بت شیرین لقای ماه رو
 (۴) جفت شد با او بشهوت آن زمان
 (۵) ز اتصال این دوجان با همدگر
 (۶) تا برآید از طریق زادنی

- (۱) اَيْنَمَا الْاِثْنَانِ فِي حُبٍّ وَحَقِّدْ
 جَمْعًا الثَّالِثُ اِعْلَمُهُ يَجِدْ
 (۲) يُوَلَّدُ حَقًّا وَلَكِنَّ الصُّورَ
 تُوَلَّدُ لَمَّا لَذَا السَّمْتُ يَسِيرُ
 (۳) ذِي النَّتِيجَاتِ الَّذِي مَنْ بِالْقِرَانِ
 اِنْتَبَهَ اِيَّاكَ سَرْعَانَ تُبَيِّنُ
 (۴) ذَلِكَ الْمِيقَاتِ اَنْتَ الْمُنتَظَرُ
 (۵) وَادِرِهِ الصِّدْقَ فَنِكَ مِنْ عِلَلٍ
 كُلُّ فَرْدٍ صُورَةَ حَقَّتْ جَعَلَ
 لَهُ مَعَ نُطْقٍ وَرَبْعٍ وَطَلَلٍ (۱)

(۱) كانه يقول اذا ذهبت لعالم الغيب ترى هذه الصور الروحانية والنساء المعنوية وتلك النتائج المصونة تولدت من مقارنة اعمالك لبعضها اياك من كل قرين لان نتيجته وافرة تظهر على الفور فانتظر الميقات وافات تلك النتائج واعلم ان الحاق الذريات بابائها صدق فانه تعالى قال في سورة الطور (والذين آمنوا واتبعناهم ذرياتهم بايمان الحقناهم ذرياتهم وماالتناهم (يفتح اللام وكسرهما (نقصناهم من علمهم من شيء) (من زائدة) فكما ان الحاق الاولاد بابائها في القيامة صدق كذا الحاق جزاء الاعمال ونتاجها بالاعمال صدق فان لكل منها اثر يناسبها من صورة ونطق وبيان وليست في عالم الغيب بلا اثر ولا نطق -

- (۱) هر کجا دو کس بمهری یا بکین
 جمع آید ثالثی زاید یقین
 (۲) لیک اندر غیب زاید آن صور
 چون روی آنسو به بینی در نظر
 (۳) آن نتایج کز قرانات تو زاد
 هین مگرد از هر قرینی زود شاد
 (۴) منتظر میباش آن میقات را
 صدق دان الحاق ذریات را
 (۵) کز عمل زاینده آید و از علل
 هریکی را صورت ربع و طلل

- (۱) فَمَهِيَ مِنْ تِلْكَ الْخِصَالِ الْحَسَنَةِ يَصِلُ الصَّوْتُ لَهَا بِالرَّئَةِ
 أَنْ لَنَا يَا غَافِلُ أَتِ بِعَجَلٍ وَ تَيَقُّظْ عِنْدَنَا مِنْكَ الْعَمَلُ
 (۲) إِنَّ رُوحَ الرَّجُلِ وَالْمَرْأَةِ أَبَدًا فِي الْغَيْبِ كُلُّ بُرْهَةٍ (۱)
 بِإِنْتِظَارٍ لِمَ تَوَقَّفْتَ عَجَلٍ قَدَمًا ضَعُ مِنْكَ وَانْظُرْ لِلْعَمَلِ

ندم ذاك الامير على تلك الخيانة التي فعلها وتحليفه تلك الجارية
 ان لا تطلع الخليفة على ماجرى

- (۳) فَالطَّرِيقَ هُوَ مِنْ ذَا الصُّبْحِ مَنْ كَاذِبًا كَانَ أَضَاعَ لَا يَفَنُ
 كَالذُّبَابِ هُوَ فِي قَدْرِ اللَّبَنِ وَقَعَ .. مِنْ بَعْدِ مَا فِيهَا اقْتَرَنَ ..
 (۴) عِدَّةَ أَيَّامٍ قَدْ دَامَ عَلَى هَذِهِ الْحَالَةِ ثُمَّ عَدَلَا
 وَغَدَى مِنْ ذَلِكَ الْجُرْمِ الثَّقِيلِ نَادِمًا صَارَ وَمِنْ مِثْلِ الْعَلِيلِ
 (۵) فَلَهَا أَقْسَمَ يَا ذِي أَنْتِ مَنْ وَجْهَهَا شَمْسُ الضُّحَى صَفْوُ حَسَنِ
 أَنْ مَعَ السُّلْطَانِ مِمَّا قَدْ حَصَلَ لَا تَقُولِي الرَّمْزَ مِنْهُ لَوْ سَلَّ

(۲) مول سولت چيست يعنى ماتوقفك وانتظارك —

- (۱) بانگ‌شان درمیرسد زان خوش خصال کای زما غافل هله زوتر تعال
 (۲) منتظر در غیب جان مرد وزن مول سولت چيست زوتر گام زن

پشیمان شدن آن سرلشکر از آن خیانت که کرد و سوگندن دادن او
 آن کنیزک را که بخلیفه باز نگوید آنچه رفته است

- (۳) راه گم کرد او از آن صبح دروغ چون مگس افتاد اندر دیگ دوغ
 (۴) چند روزی هم بر آن بد بعد از آن شد پشیمان او از آن جرم گران
 (۵) داد سوگندش که ای خورشید رو با خلیفه زین چه شد چیزی مگو

(۱) وَلَهَا السُّلْطَانُ لَمَّا نَظَرَا
فَمِنَ السَّطْحِ لَهُ الطَّشْتُ وَقَعَ
(۲) فَبَآتِ نَظَرَ أَكْثَرَ مِنْ
وَمَتَى بِالذَّاتِ مَنْ عَيْنًا نَظَرَ
(۳) فَلَعَيْنِ الْعَقْلِ لَا غَيْرَ وَرَدَ
وَاعْلَمْ الصُّورَةَ لِلْعَيْنِ تَرُوقُ
مِن جَمَالِ لَهُ زَادَ سَكَرًا
وَعَلَى السِّرِّ الَّذِي فِيهَا أَطْلَعَ..
وَصَفِيهِ بَانَ لَهُ مَا لَمْ يَبِينَ
مِثْلَ مَنْ قَدْ سَمِعَ حَسْبُ الْخَبَرِ
وَصَفَ تَصْوِيرَ لَهَا اللَّبُّ انْفَقَدَ
لَمْ تَرُقْ لِلْأُذُنِ.. فَهِيَ تَفُوقُ..

پرسیدن

(۴) رَجُلٌ مِنْ عَالِمٍ يَوْمًا سُؤَالَ
(۵) مَا هُوَ وَالْحَقُّ مِنْهُ الْأُذْنَا
عَيْنُكَ الْحَقُّ لَكَ مِنْهَا الْيَقِينُ
سَلَّ الْبَاطِلُ يَا حُلُوَ الْمَقَالَ
مَسَكَ الْبَاطِلُ ذَا قَالَ أَذِ عِنَا
..حَاصِلٌ دَوْمًا وَكَالْشَّمْسِ يَبِينُ..

پس زبام افتاد اورا نیز طشت
کی بود خود دید مانند شنود
صورت آن چشم دان نی آن گوش

(۱) چون بدید اورا خلیفه مست گشت
(۲) دید صد چندانکه وصفش کرده بود
(۳) وصف تصویرست بهر چشم هوش

سؤال

حق و باطل چیست ای نیکو مقال
چشم حقست و یقینش حاصلست

(۴) کرد مردی از سخندانی سؤال
(۵) گوش را بگرفت و گفت این باطلست

- (۱) ذَاكَ بِالنِّسْبَةِ جَاءَ بِاطِلَا
 أَغْلَبُ الْأَقْوَالِ كَانَتْ لِلْأُذُنِ
 (۲) فَلَوِ الْخَفَاشُ سَوَى الْإِحْتِجَابِ
 (۳) عَنْ خِيَالٍ هُوَ لِلشَّمْسِ الْحَذَرِ
 (۴) ذَا خِيَالٍ النُّورِ جَرَّ قَرَقَا
 (۵) مِنْ خِيَالٍ لِمَعْدُوِّ لَكَ كَانَ
 أَنْ لَهُ أَنْتَ عَلَى الْخَلِّ لَصَقْتَ
 (۶) لَمَعُ الْكُشْفِ عَلَى الطُّورِ ضَرْبُ
 ذَلِكَ مَنْ خَيْلَ تَحْقِيقًا
 (۷) إِصْحَاحٌ لَا تَغْتَرِ بِذَاكَ مَنْ لَهُ
 فَالْخِيَالُ لَهُ ذَا مِنْ ذَا الطَّرِيقِ
 عِنْدَ هَذَا يَا أَمِينَ فِي الْمَلَأِ
 نِسْبَةً .. لِلْعَيْنِ كَانَتْ مِنْ لُذْنِ ..
 عَنْ سَنَا الشَّمْسِ فَلَيْسَ فِي حِجَابِ
 نَفْسُهُ يُعْطِي الْخِيَالَ لَوْ خَطَرَ
 لَهُ فَوْقَ اللَّيْلِ دَاجٍ الْأَصْقَا
 وَمِنْ التَّصْوِيرِ فِي آنٍ وَآنٍ
 وَالصَّدِيقِ .. وَلَهُ الْعُمْرُ اسْتَبَقَتْ ..
 لَكَ يَا مُوسَى قُدَّكَ وَاضْطَرَبَ
 لَمْ يَطِقْ آنَا وَلَا تَدْقِيقًا
 قَابِلًا كُنْتَ بِهِ تَشْبِيهُ
 وَأَصِلًا صُرْتَ .. وَأَنْتَ لَا تَطِيقُ ..

نسبت است اغلب سخن ها ای امین
 نیست محبوب از خیال آفتاب
 آن خیالی سوی ظلمت می کشد
 بر شب و ظلمات می چسباندش
 که تو بر چفسیده بر یار و دوست
 آن مخیل تاب تحقیقت نداشت
 مر خیالش را وز این ره واصلی

(۱) آن بنسبت باطل آمد پیش این
 (۲) ز آفتاب ار کرد خفاش احتجاب
 (۳) خوف او را خود خیالی میدهد
 (۴) آن خیال نور می ترساندش
 (۵) از خیال دشمن و تصویر اوست
 (۶) موسی کشف لمع بر که فراشت
 (۷) همین مشو غره بدان که قابلی

- (۱) مِنْ خِيَالِ الْحَرْبِ مَاخَافَ أَحَدٌ
 إِذْ قَبْلَ الْحَرْبِ مُقْدَامُ أَبَدٍ
 (۲) مَا أَتَى الْمَأْبُونُ فِي قَيْدِ الْفِكْرِ
 كِمَاتِ رُسْتَمِ أَبَدِي وَكَمْ
 (۳) كَانَ فِي الْحَمَامِ نَقْشُ رُسْتَمِ
 (۴) تَأْتِي مِنْ نِيِّ الْخِيَالِ السَّمْعُ ذَا
 مَنْ هُوَ الْمَأْبُونُ أَلْفُ رُسْتَمِ
 (۵) اجْتَهَدَ حَتَّى مِنْ السَّمْعِ إِلَى
 بِاطِلًا كَانَ لَكَ الْحَقُّ بَدِي
 (۶) بَعْدَ ذَا سَمْعِكَ كَالْعَيْنِ يَصِيرُ
 وَكِلَا السَّمْعَيْنِ كَالْصُوفِ لَكَ
- إِذْ قَبْلَ الْحَرْبِ مُقْدَامُ أَبَدٍ
 مِنْ خِيَالِ الْحَرْبِ كَمْ كَرَّ وَفَرَّ
 .. وَحَدَهُ شَقَّ الصُّفُوفِ فِي الْأَزَمِ ..
 قَرْنَ كُلِّ حَمَلَةِ الْفِكْرِ اعْلَمْ
 لَوْ يَصِيرُ الْمُبْصِرُ دَوْمًا كَذَا
 عَادَ مُضْطَرًّا بِهِ .. لَمْ يَعْلَمْ ..
 عَيْنِكَ تَأْتِي وَمَا أَنْ فِي الْمَلَأِ
 مَا خَفِيَ مِنْهُ لَكَ الْعَيْنُ غَدَى
 طَبْعُهُ أَيْضًا وَبِالْكُنْهِ بَصِيرُ
 يَرْجِعَانِ الْجَوْهَرُ السَّامِي بِكَ

- (۱) بر خیال حرب نهرا سید کس
 (۲) بر خیال حرب حیز اندر فکر
 (۳) نقش رستم کو بهامای بود
 (۴) این خیال سمع چون مبصر شود
 (۵) جهد کن کز گوش وز چشم رود
 (۶) زان سپس گوشت شود هم طبع چشم
- لاشجاعة قبل حرب این دان و بس
 میکشد چون رستم از صد کر و فر
 قرن حمله فکر هر خاصی بود (۱)
 چیز چه بود رستمی مضطر شود
 آنچه آن باطل بود آن حق شود
 کوهری گردد دو گوشت همچو پشم

(۱) در بعض نسخ صحیح مثنوی (قرن) بکسر قاف که بر روی شاخ گاو باشد ولی صحیح (قرن) بفتح

کاف است که بعربی بمعنی پهلوان و دلیر هم آمده

- (۱) بَلْ كَمِزَاتٍ لَكَ كُلُّ الْبَدَنِ
يَرْجِعُ عَيْنًا وَ سَامِي الْجَوْهَرِ
(۲) يَطْلُبُ السَّمْعُ الْخِيَالَ وَالْخِيَالَ
(۳) فَرَضًا الْمُلْكُ الَّذِي كَانَ لَكَ
إِذْ هُوَ لَمْ يَبْقَ دَوْمًا فَاحْسَبِ
(۴) ذَلِكَ الْمُلْكُ الَّذِي مَا خُلِدَا
(۵) إِدْرِهِ النَّوْمَ بِرِيحِ السَّلَةِ
مِثْلَ جَلَادٍ وَ حُلُقُومًا لَكَ
(۶) أَيْضًا اعْلَمْ أَنَّ بِهَذَا الْعَالَمِ
وَلِمَنْ قَدْ نَافَقَ لَا تَسْمَعِ
- يَغْدُو وَالْكُلُّ يُصْنَعُ وَ يَفَنُ
زَيْنَ الصَّدْرِ يُلَطْفُ عَقْبَرِي
ذَاكَ دَلَالُ الْوِصَالِ لِلْجَمَالِ
عُدُهُ شَرْقًا وَ غَرْبًا مِلْكًا
وَأَمْضَ الْبَرْقِ لَهُ لَا تَطْلُبِ
بَاقِيًا يَا مَنْ يَقْلِبُ رَقْدًا
مَا تَشَاءُ حَتَّى لَكَ بِالْعَفَلَةِ
يَمْسِكُ وَالْعَطَبَ خَلَى بِكَ
مَأْمَنًا كَانَ إِكْلًا عَالِمِ
قَوْلُهُ لَا يُوجَدُ عَنْهُ أَرْجَعِي

- (۱) بلکه جمله تن چو آئینه شود
(۲) گوش انگیزد خیال و آن خیال
(۳) ملک را تو ملک غرب و شرق گیر
(۴) ملک می کان می نماند جاودان
(۵) تا چه خواهی کرد آن باد بروت
(۶) همدین عالم بدان ده مأمنیست
- جمله چشم و گوهر سینه شود
هست دلال وصالان جمال
چون نمی ماند تو آن را برق گیر
ای دلت خفته تو آن را خواب دان
که بگیرد همچو جلادی گلوت
از منافق کم شنو که گفت نیست (۱)

- (۱) اَيْنَمَا الْاِثْنَانِ فِي حُبٍّ وَحَقِّدْ
(۲) يُولَدُ حَقًّا وَلَكِنَّ الصُّورَ
تُولَدُ لَمَّا لَذَا السَّمْتُ يَسِيرُ
(۳) ذِي النَّتِيجَاتِ الَّذِي مِنَ الْقِرَانِ
إِنْتِيهِ اِيَّاكَ سَرْعَانَ تُبَيِّنُ
(۴) ذَلِكَ الْمِيقَاتِ أَنْتَ الْمُتَنَظِّرُ
(۵) وَادِرِهِ الصِّدْقَ فِتْلِكَ مِنْ عِلَلٍ
كُلَّ فَرْدٍ صُورَةَ حَقَّتْ جَعَلَ
- جَمِيعًا الثَّالِثُ اِعْلَمُهُ بِحِدْ
تِلْكَ فِي الْغَيْبِ الَّذِي عَنْكَ اسْتَتَرَ
تَتَنَظَّرُ فِي الْعَيْنِ مِنْهَا مَا يَصِيرُ
تُولَدُ يَا ذَا لَكَ كُلَّ زَمَانٍ
فَرِحًا تَرْجِعُ مِنْ كُلِّ قَرِينٍ
كُنْ وَذَا الْاِلْحَاقِ لِلنَّسْلِ اَعْتَمِرُ
تُولَدُ مَعَ عَمَلٍ مِنْكَ حَصَلَ
لَهُ مَعَ نُطْقٍ وَرَبْعٍ وَطَلَّلَ^(۱)

(۱) كانه يقول اذا ذهبت لعالم الغيب ترى هذه الصور الروحانية والنساء المعنوية وتلك النتائج المصونة تولدت من مقارنة اعمالك لبعضها اياك من كل قرين لان نتيجه وافرة تظهر على الفور فانتظر الميقات وافات تلك النتائج واعلم ان الحاق الذريات بابائها صدق فانه تعالى قال في سورة الطور (والذين آمنوا واتبعناهم ذرياتهم بايمان الحقناهم ذرياتهم وسالتناهم (بفتح اللام وكسرهما (نقصناهم من علمهم من شيء) (من زائدة) فكما ان الحاق الاولاد بابائها في القيامة صدق كذا الحاق جزاء الاعمال ونتائجها بالاعمال صدق فان لكل منها اثر يناسبها من صورة ونطق وبيان وليست في عالم الغيب بلا اثر ولا نطق —

- (۱) هرکجا دو کس بمهری یا بکین
(۲) لیک اندر غیب زاید آن صور
(۳) آن نتایج کز قرانات تو زاد
(۴) منتظر میباش آن میقات را
(۵) کز عمل زاینده آید و از علل
- جمع آید ثالثی زاید یقین
چون روی آنسو به بینی در نظر
هین مگرد از هر قرینی زود شاد
صدق دان الحاق ذریات را
هریکی را صورت ربع و طلل

(۱) فَمَهِيَ مِنْ تِلْكَ الْخِصَالِ الْحَسَنَةِ يَصِلُ الصَّوْتُ لَهَا بِالرَّهَةِ
 أَنْ لَنَا يَا غَافِلُ أَتِ بِعَجَلٍ وَ تَبْقُظْ عِنْدَنَا مِنْكَ الْعَمَلُ
 (۲) إِنَّ رُوحَ الرَّجُلِ وَالْمَرْأَةِ أَبَدًا فِي الْغَيْبِ كُلُّ بُرْهَةٍ (۱)
 بِإِنْتِظَارٍ لِمَ تَوَقَّفْتَ عَجَلٍ قَدَمًا ضَعُ مِنْكَ وَانْظُرْ لِلْعَمَلِ

ندم ذاك الامير على تلك الخيانة التي فعلها وتحليفه تلك الجارية
 ان لاتطلع الخليفة على ماجرى

(۳) فَالطَّرِيقَ هُوَ مِنْ ذَا الصُّبْحِ مَنْ كَاذِبًا كَانَ أَضَاعَ لَا يَفَنُ
 كَالذُّبَابِ هُوَ فِي قَدْرِ اللَّيْنِ وَقَعَ .. مِنْ بَعْدِ مَا فِيهَا اقْتَرَنَ ..
 (۴) عِدَّةَ أَيَّامٍ قَدْ دَامَ عَلَى هَذِهِ الْحَالَةِ ثُمَّ عَدَلَا
 وَغَدَى مِنْ ذَلِكَ الْجُرْمِ الثَّقِيلِ نَادِمًا صَارَ وَمِنْ مِثْلِ الْعَلِيلِ
 (۵) فَلَهَا أَقْسَمَ يَا ذِي أَنْتِ مَنْ وَجْهَهَا شَمْسُ الضُّحَى صَفْوُ حَسَنِ
 أَنْ مَعَ السُّلْطَانِ مِمَّا قَدْ حَصَلَ لَا تَقُولِي الرَّمْزَ مِنْهُ لَوْ سَلَّ

(۲) مول مولت چیست یعنی ماتوقفك وانتظارك -

(۱) بانگشان درمیرسد زان خوش خصال کای زما غافل هله زوتر تعال
 (۲) منتظر در غیب جان مرد وزن مول مولت چیست زوتر گام زن

پشیمان شدن آن سرلشکر از آن خیانت که کرد و سوگند دادن او
 آن کنیزك را که بخلیفه باز نگوید آنچه رفته است

(۳) راه گم کرد او از آن صبح دروغ چون سگس افتاد اندر دیگ دوغ
 (۴) چند روزی هم بر آن بد بعد از آن شد پشیمان او از آن جرم گران
 (۵) داد سوگندش که ای خورشید رو با خلیفه زین چه شد چیزی مگو

- (۱) وَلَهَا السُّلْطَانُ لَمَّا نَظَرَا
فَمِنَ السَّطْحِ لَهُ الطَّشْتُ وَقَعَ
(۲) فَبَآتِ نَظَرَ أَكْثَرَ مِنْ
وَمَتَى بِالذَّاتِ مِنْ عَيْنَا نَظَرَ
(۳) فِلَعَيْنِ الْعَقْلِ لَا غَيْرَ وَرَدَ
وَأَعْلَمَ الصُّورَةَ لِلْعَيْنِ تَرُوقُ
مِنَ جَمَالِ لَهُ زَادَ سَكْرًا
وَعَلَى السِّرِّ الَّذِي فِيهَا أَطْلَعَ..
وَصَفِيهِ بَانَ لَهُ مَا لَمْ يَبِينَ
مِثْلَ مَنْ قَدْ سَمِعَ حَسْبُ الْخَبَرِ
وَصَفُّ تَصْوِيرِ لَهَا اللَّبُّ انْفَقَدَ
لَمْ تَرُقْ لِلْأُذُنِ.. فَهِيَ تَفُوقُ..

پرسیدن

- (۴) رَجُلٌ مِنْ عَالِمٍ يَوْمًا سُئِلَ
(۵) مَا هُوَ وَالْحَقُّ مِنْهُ الْأُذُنَا
عَيْنُكَ الْحَقُّ لَكَ مِنْهَا الْيَقِينُ
سَأَلَ الْبَاطِلُ يَا حُلُوَ الْمَقَالِ
مَسَكَ الْبَاطِلُ ذَا قَالَ أَذِغْنَا
..حَاصِلُ دَوْمًا وَكَالْشَّمْسِ يَبِينُ..

پس زبام افتاد اورا نیز طشت
کی بود خود دید مانند شنود
صورت آن چشم دان نی آن گوش

- (۱) چون بدید اورا خلیفه مست گشت
(۲) دید صد چندانکه وصفش کرده بود
(۳) وصف تصویرست بهر چشم هوش

سؤال

حق و باطل چیست ای نیکو مقال
چشم حقست و یقینش حاصلست

- (۴) کرد مردی از سخندانی سؤال
(۵) گوش را بگرفت و گفت این باطلست

- (۱) ذَاكَ بِالنِّسْبَةِ جَاءَ بِاطِلَا
 أَغْلَبُ الْأَقْوَالِ كَانَتْ لِلْأُذُنِ
 (۲) فَلَوْ الْخَفَاشُ سَوَى الْإِحْتِجَابِ
 (۳) عَنْ خِيَالٍ هُوَ لِلشَّمْسِ الْحَذَرُ
 (۴) ذَا خِيَالٍ النُّورِ جَرَّ فَرَقًا
 (۵) مِنْ خِيَالٍ لِمَعْدُوِّ لَكَ كَانَ
 أَنْ لَهُ أَنْتَ عَلَى الْإِخْلِ لَصَقْتَ
 (۶) لَمَعُ الْكُشْفِ عَلَى الطُّورِ ضَرَبَ
 ذَلِكَ مَنْ خَيْلَ تَحْقِيقًا
 (۷) إِصْحَحْ لَا تَغْتَرِ بِذَاكَ مَنْ لَهُ
 فَالْخِيَالُ لَهُ ذَا مِنْ ذَا الطَّرِيقِ
 عِنْدَ هَذَا يَا أَمِينَ فِي الْمَلَأِ
 نِسْبَةً .. لِلْعَيْنِ كَانَتْ مِنْ لَدُنْ ..
 عَنْ سَنَا الشَّمْسِ فَلَيْسَ فِي حِجَابِ
 نَفْسُهُ يُعْطِي الْخِيَالَ لَوْ خَطَرَ
 لَهُ فَوْقَ الدَّلِيلِ دَاجٍ الْأَصْقَا
 وَمِنْ التَّصْوِيرِ فِي آنٍ وَآنٍ
 وَالصَّدِيقِ .. وَلَهُ الْعُمْرَاسْتَبَقَتْ ..
 لَكَ يَا مُوسَى قُدُّكَ وَاضْطَرَبَ
 لَمْ يَطِقْ أَنَا وَلَا تَدْقِيقًا
 قَابِلًا كُنْتُ بِهِ تَشْتَبِهُ
 وَأَصِلًا صُرْتُ .. وَأَنْتَ لَا تَطِيقُ ..

نسبت است اغلب سخن ها ای امین
 نیست محبوب از خیال آفتاب
 آن خیالی سوی ظلمت می کشد
 بر شب و ظلمات می چسباندش
 که تو بر چفسیده بر یار و دوست
 آن مخیل تاب تحقیقت نداشت
 مر خیالش را وزاین ره واصلی

(۱) آن بنسبت باطل آمد پیش این
 (۲) ز آفتاب ار کرد خفاش احتجاب
 (۳) خوف او را خود خیالی میدهد
 (۴) آن خیال نور می ترساندش
 (۵) از خیال دشمن و تصویر اوست
 (۶) سوسیا کشف لمع بر که فراشت
 (۷) همین مشو غره بدان که قابلی

- (۱) مِنْ خِيَالِ الْحَرْبِ مَاخَافَ أَحَدٌ
 (۲) مَا أَتَى الْمَأْبُونُ فِي قَيْدِ الْفِكْرِ
 كِمَاتِ رُسْتَمِ أَبَدَى وَكَمْ
 (۳) كَانَ فِي الْحَمَامِ نَقْشُ رُسْتَمِ
 (۴) تَأْتِي مِنْ نِيِّ الْخِيَالِ السَّمْعُ ذَا
 مَنْ هُوَ الْمَأْبُونُ أَلْفُ رُسْتَمِ
 (۵) اجْتَهَدَ حَتَّى مِنْ السَّمْعِ إِلَى
 بَاطِلًا كَانَ لَكَ الْحَقُّ بَدَى
 (۶) بَعْدَ ذَا سَمْعِكَ كَالْعَيْنِ يَصِيرُ
 وَكِلَا السَّمْعَيْنِ كَالْصُوفِ لَكَ
- إِذْ قَبْلَ الْحَرْبِ مُقْدَامُ أَبَدٍ
 مِنْ خِيَالِ الْحَرْبِ كَمْ كَرَّ وَفَرَّ
 .. وَخَدَهُ شَقَّ الصُّفُوفِ فِي الْأَزْمِ ..
 قَرْنَ كُلِّ حَمَلَةِ الْفِكْرِ اعْلَمْ
 لَوْ يَصِيرُ الْمُبْصِرَ دَوْمًا كَذَا
 عَادَ مُضْطَرًّا بِهِ .. لَمْ يَعْلَمْ ..
 عَيْنِكَ تَأْتِي وَمَا أَنْ فِي الْمَلَأِ
 مَا خَفِيَ مِنْهُ لَكَ الْعَيْنَ غَدَى
 طَبْعُهُ أَيْضًا وَبِالْكُنْهِ بَصِيرُ
 يَرْجِعَانِ الْجَوْهَرِ السَّامِي بِكَ

- (۱) بر خیال حرب نهراسید کس
 (۲) بر خیال حرب چیز اندر فکر
 (۳) نقش رستم کو بهمامی بود
 (۴) این خیال سمع چون مبصر شود
 (۵) جهد کن کز گوش وز چشمت رود
 (۶) زان سپس گوشت شود هم طبع چشم
- لاشجاعة قبل حرب این دان و بس
 میکشد چون رستم آن صد کرو و فر
 قرن حمله فکر هر خامی بود (۱)
 چیز چه بود رستمی مضطر شود
 آنچه آن باطل بود آن حق شود
 گوهری گردد دو گوشت همچو چشم

(۱) در بعض نسخ صحیح بشنوی (قرن) بکسر قاف که بر بن شاخ گاو باشد ولی صحیح (قرن) بفتح کاف است که بر بنی بمعنی پهلوان و دلیر هم آمده

- (۱) بَلْ كِمَرَاتٍ لَّكَ كُلُّ الْبَدَنِ
يَرْجِعُ عَيْنًا وَ سَامِي الْجَوْهَرِ
(۲) يَطْلُبُ السَّمْعُ الْخِيَالَ وَالْخِيَالَ
(۳) فَرَضًا الْمُلْكُ الَّذِي كَانَ لَكَ
إِذْ هُوَ لَمْ يَتَّقِ دَوْمًا فَاحْسَبِ
(۴) ذَلِكَ الْمُلْكُ الَّذِي مَا خَلِدَا
(۵) إِدْرِهِ النَّوْمَ بِرِيحِ السَّلَةِ
مِثْلَ جَلَادٍ وَ خُلِقُوا لَكَ
(۶) أَيْضًا اعْلَمْ أَنَّ بِهَذَا الْعَالَمِ
وَلِمَنْ قَدْ نَاقَى لَا تَسْمَعِ
- يَغْدُو وَالْكُلُّ يُصْنَعُ وَ يَفَنُ
زَيْنَ الصَّدْرِ يُلْطَفُ عَنَقَرِي
ذَاكَ دَلَالُ الْوِصَالِ لِلْجَمَالِ
عُدُهُ شَرْقًا وَ غَرْبًا مِلْكًا
وَأَمْضِ الْبَرْقِ لَهُ لَا تَطْلُبِ
بَاقِيًا يَا مَنْ يَقْلِبُ رَقْدًا
مَا تَشَاءُ حَتَّى لَكَ بِالْغَفْلَةِ
يَمْسِكُ وَالْعَطَبَ خَلَى بِكَ
مَأْمَنًا كَانَ إِكْلًا عَالِمِ
قَوْلُهُ لَا يُوجَدُ عَنْهُ أَرْجَعِي

- (۱) بلکه جمله تن چو آئینه شود
(۲) گوش انگیزد خیال و آن خیال
(۳) ملک را تو ملک غرب و شرق گیر
(۴) سلکتی کان می نماند جاودان
(۵) تا چه خواهی کرد آن باد بروت
(۶) همدین عالم بدان که مأمنیست
- جمله چشم و گوهر سینه شود
هست دلال وصالان جمال
چون نمی ماند تو آن را برق گیر
ای دلت خفته تو آن را خواب دان
که بگیرد همچو جلادی گلوت
از منافق کم شنو که گفت نیست (۱)

(۱) در صفحه ۱۷۶ شرح بحر العلوم جزء ۵ و صفحه ۴۰۷ شرح سهزوری برای این بیت

تفسیر است بدین معنی که در ترجمه است -

حجت منکری البعث الاکبر واحوال الاخرة وضعف حجتهم
لان حجتهم ترجع الى قولهم ايضا انا لانرى غير هذا العالم

- (۱) فَلَهُ الْحُجَّةُ ذِي كُلِّ نَفْسٍ قَالَ لَوْ شِئْتُ يَكُونُ مُلْتَمَسٌ
يَسْوَى ذَا فَلَهُ كُنْتُ أَنَا رَأَيْتُ .. مِنْ مِثْلِ مَا فِي ذِي الدُّنَا ..
(۲) فَلَوْ الْأَحْوَالُ لِلْعَقْلِ أَبَدٌ مَا رَأَى الْبَطْلُ لَهَا كَلًّا فَقَدْ
فَهْلِ الْعَقْلِيَّةُ تَنْتَقِلُ وَيَكْ عَنْ عَقْلٍ .. لَهُ لَا يُعْقَلُ ..
(۳) وَلَوْ الْعَاقِلُ لِلْعِشْقِ أَبَدٌ لَمْ يَرَ الْأَحْوَالُ وَالْوَجْدَ فَقَدْ
لَا يُضِيعُ الْقَمَرُ لِلْعِشْقِ مَنْ فَالَهُ الْمَيْمُونُ ذُو الْوَجْهِ الْحَسَنِ
(۴) إِنْ حُسْنُ يُوسُفَ السَّامِيِّ أَثَرٌ نَاطِرُ الْإِخْوَانِ بَتًّا مَا نَظَرَ
وَمَتَى عَنْ قَلْبٍ يَعْقُوبَ اسْتَمَرَّ .. أَوَّلُهُ كَالشَّمْسِ آتَا مَا ظَهَرَ ..

حجت منکران بعث اکبر واحوال آخرت و ضعف حجت ایشان زیرو
حجت ایشان بدین باز می گردد که جز این نمی بینیم

- (۱) حجتش اینست گوید هردی گر بدی چیزی دگر من دیدمی (۱)
(۲) گر نه بیند کودکی احوال عقل عاقلی هرگز کند از عقل نقل
(۳) ورنه بیند عاقلی احوال عشق گم نگردد ماه نیکو فال عشق
(۴) حسن یوسف دیده اخوان ندید از دل یعقوب کی شد ناپدید

- (۱) عَيْنُ مُوسَىٰ لِلْعَصَا مَا نَظَرَتْ
 إِنَّ عَيْنَ الْغَيْبِ تُعْبَانَا يَسِيبُ
 (۲) إِنَّ عَيْنَ الرَّأْسِ كَانَتْ فِي جِلَادٍ
 ثُمَّ عَيْنُ الرَّأْسِ بَانَتْ بِالْغَلْبِ
 (۳) عَيْنُ مُوسَىٰ الْيَدِ مِنْهَا نَظَرَتْ
 عِنْدَ عَيْنِ الْقَلْبِ نُورًا سَفَرًا
 (۴) ذَا الْكَلَامِ لَا يُحَدُّ بِالْكَمَالِ
 (۵) كَانَ لَمَّا الْفَرْجُ وَالْحَلْقُ غَدَى
 أَبَدًا لَا تُبْدِ أَسْرَارَ الْحَبِيبِ
 (۶) عِنْدَنَا الْفَرْجُ مَعَ الْحَلْقِ الْخَيَالِ
 لَمْ تَرَ غَيْرَ الْعَصَا مَا اخْتَبَرَتْ
 نَظَرَتْ مُضْطَرِبَ الْحَالِ مَهِيبِ
 مَعَ عَيْنِ السِّرِّ دَوْمًا وَتَضَادِ
 .. حُجَّةٌ أَبَدَتْ بِهَا جَاءَ الْعَطْبِ ..
 يَدًا .. الْجِسْمَ لَهُ قَدْ ظَهَرَتْ ..
 .. ظَهَرَتْ بَيَضَاءُ تُجَلِّي الْقَمَرَا ..
 فِي أَمَامِ كُلِّ مَحْرُومِ الْخَيَالِ
 عِنْدَهُ الْوَاقِعَ بِالصِّدْقِ بَدَى
 عِنْدَهُ بِالْمَرَّةِ .. فَهُوَ الْغَرِيبُ ..
 فَإِذَا لَا جَرَمَ الرُّوحِ الْجَمَالِ

چشم غیبی افعی آشوب دید
 غالب آمد چشم سر حجت نمود
 پیش چشم غیب نوری بد پدید
 پیش هر محروم باشد چون خیال
 کم بیان کن پیش او اسرار دوست
 لاجرم هر دم نماید جان جمال

(۱) مر عصا را چشم موسی چوب دید
 (۲) چشم سر با چشم سر در جنگ بود
 (۳) چشم موسی دست خود را دست دید
 (۴) این سخن پایان ندارد در کمال
 (۵) چون حقیقت پیش او فرج و کلموست
 (۶) پیش ما فرج و گلو باشد خیال

(۱) تَظْهَرُ فِي كُلِّ آتٍ كُلُّ مَنْ
 دِينُهُ وَالْخُلُقُ فِي صُنْعٍ وَفَنٍ ..
 صَبَرَ الْفَرْجُ مَعَ الْخُلُقِ كَذَا
 لَكُمْ دِينَ لِي دِينٌ لَذَا
 (۲) مَعَ مِثْلِ الْمُنْكَرِ هَذَا الْكَلَامُ
 قَصِيرَ أَنْتَ مَا قَدَرْتَ بِالْمَرَامِ
 أَحْمَدُ مَعَ ذَا الْمَجُوسِيِّ الْعَتِيقِ
 قَلِيلَ الْقَوْلِ فَمَا مِنْهُ يَلِيقُ

مجىء الخليفة نحو الامة للجماع

(۳) فَالْمَلِكُ الرَّأْيَ لَمَّا لِاجْتِمَاعِ
 عَمِلَ لِلْمَرْأَةِ جَاءَ الْجَمَاعُ
 (۴) رَامَ بَعْدَ ذِكْرِهَا مِنْهُ الذَّكْرُ
 أَنْعَظَ مَعَ مَنْ لَهَا الْحُبُّ ظَهَرَ
 كَثْرَةَ وَالنَّوْمَ رَامَ وَالْقِيَامَ
 مَعَهَا وَالْإِلْتِمَامَ وَالْكَلامَ
 (۵) وَلِئِنَّكَ الْيَسَّةَ لَمَّا قَعَدَ
 بَيْنَ رِجْلَيْهَا الْقَضَا مِنْهُ وَرَدَ
 (۶) وَطَرِيقَ الْعِشْقِ دَوْمًا لَهُ سَدَ
 إِذْ صَرِيرُ الْفَارِ فِي السَّمْعِ وَرَدَ
 لَهُ مِنْهُ الذَّكْرُ حَالًا رَقَدَ
 وَضَرَامُ الشَّهْوَةِ كَلًّا خَمَدَ

(۱) هر که را فرج و گلو آئین و خوست
 ان لكم دين ولنا دين بهر اوست
 (۲) با چنان انکار کوته کن سخن
 احمدا کم گوی با کبر کهن

آمدن خلیفه نزد آن کنیزك برای جماع

(۳) چون خلیفه کرد رای اجتماع
 سوی آن زن رفت از بهر جماع
 (۴) ذکر او کرد و ذکر بر پای کرد
 قصد خفت و خیز مهر افزای کرد
 (۵) چون میان پای آن خاتون نشست
 پس قضا آمد ره عشقش به بست
 (۶) خشت خشت موش در گوشش رسید
 خفت مردی شهوتش کلی رسید

(۱) وَ هُمْ أَن رُبَّمَا هَذَا الصَّرِيرَ كَانَ مِنْ صَلٍّ هُوَ تَحْتَ الْحَصِيرِ
دَائِمًا سَابَ وَمِنْ هَذَا الذَّكَرِ لَهُ نَامَ بَعْدَ أَنْ مِنْهُ انْتَشَرَ ..

ضحك تلك الجارية من ضعف شهوة الخليفة وقوة شهوة ذلك الامير
ووقوف الخليفة على الضحك الكثير من الجارية

(۲) وَمَذِ الْمَرْأَةُ فِيهِ نَظَرَتْ ذَلِكَ الضَّعْفَ فَمِنْهُ انْبَهَرَتْ

فَلَهَا الْقَهْقَهَةُ بِالضَّحْكِ قَدْ وَرَدَتْ دَوْمًا عَلَيْهِ لَا يَحْدُ

(۳) فَالْأَرْجُولِيَّةُ مِنْ ذَاكَ الْبَطْلِ ذَكَرَتْ وَالْأَسَدَ لَمَّا قَتَلَ

هُوَ ظَلَّ نَاعِظًا مِنْهُ الذَّكَرَ هَكَذَا.. مَا لَانَ خَوْفًا وَانْكَسَرَ..

(۴) فَعَلَى الْمَرْأَةِ طَالَ وَغَلَبَ ضَحْكُهَا فِي دَفْعِهِ جَدَتْ طَلَبَ

عَجَزَتْ وَارْتَفَعَتْ مِنْهَا الشَّفَهَةُ هَكَذَا دَوْمًا بِغَيْرِ مَعْرِفَةٍ ..

(۵) ضَحِكَتْ صَغْبًا كَمِثْلِ مَنْ هُمْ شَرِبُوا بَنَجًا مَضَى لِبُهُمُ

غَلَبَ الضَّحْكَ عَلَى كُلِّ ضَرَرٍ كَانَ وَالنَّفْعَ لَهُ .. بَانَ الْأَثَرُ ..

(۱) وهم آن کز مار باشد آن صریر که همی جنبید به تندى زین حصیر

خنده گرفتن آن کنیزک را از شهوت خلیفه و قوت شهوة آن امیر
و فهم کردن خلیفه از بسیاری خنده آن کنیزک

(۲) زن چو دید آن سستی او از شگفت آمد اندر قهقهه خندش گرفت

(۳) یادش آمد مردی آن پهلوان که بکشت آن شیر را پیمیش چنان

(۴) غالب آمد خنده زن شد دراز جهد سی کرد و همی شد لب فراز

(۵) سخت میخندید همچون بنگیان غالب آمد خنده بر سود و زیان

- (۱) کُلُّ مَا قَدْ فَكَّرْتَ فِيهِ لَهَا
مِثْلَ سِدِّ السَّيْلِ لَمَّا يُفْتَحُ
(۲) فَالْبُكَاءُ وَالضُّحْكُ غَمٌّ وَفَرَحٌ
إِذْ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهَا لَهُ
(۳) وَبِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُ وَجَدَ
يَا أَخِي فِي كَفِّ فَتَّاحٍ لَهُ
(۴) ضُحْكُهَا ذَلِكَ لَمْ يَسْكُنْ أَبَدٌ
(۵) عَجَلًا مِنْ جِفْنِهِ السَّيْفَ سَحَبَ
(۶) سِرًّا ذَا الضُّحْكِ أَذْكَرِي فِي قَلْبِيهَا
أَذْكَرِي أَنْتِ لِيَا لَا تُقَدِّرِينَ
- كَثُرَ الضُّحْكُ وَزَادَ مَا بِهَا
صَدَقَةَ السَّدِّ لَهُ لَا يَصْلَحُ
مَا بِهِ يَأْتِي السُّرُورُ وَالتَّرَحُّ
مَعْدَنٌ مُنْفَرِدٌ يَشْبِهُهُ
مَخْزَنٌ مُفْتَاخُهُ دَوْمًا يَجِدُ
إِذْ كَانَ هُوَ خَوْلَاهُ
وَإِذَا السُّلْطَانُ بِالْحَقْدِ اتَّقَدَّ
قَالَ يَا غِرَّةُ مَنْ قُلْتَ أَدَبٌ
مِنْهُ جَاءَ الظَّنُّ وَالصِّدْقُ لِيَا
عُشْوَةً تُعْطِينِي أَوْ تَخْدَعِينِ

همچو بند سیل ناگاهان گشود
هر یکی را معدنی دان مستقل
ای برادر در کف فتاح آن
پس خلیفه تیره گشت و تند خو
گفت سر خنده وا گو ای پلید
راستی گو عُشوه نتوانیم داد

(۱) هرچه اندیشید خنده می گشود
(۲) گریه و خنده و غم و شادی دل
(۳) هر یکی را مخزنی مفتاح آن
(۴) هیچ ساکن می نشد این خنده زو
(۵) زود شمشیر از غلافش برکشید
(۶) در دلم زین خنده ظنی اوفتاد

- (۱) لَوْ خِلَافَ الصِّدْقِ أَنْتِ تَخْدَعِينَ
 (۲) حُجَّةٌ رَأَيْتِ وَفِي الْحَالِ أَنَا
 وَجَبَ لِي أَنْ تَقُولِي كُلَّ مَا
 (۳) أَنْتِ فِي قَلْبِ السَّلَاطِينِ الْقَمَرُ
 هَبْ هُوَ أَنْ رُبَّمَا مِنْ غَفْلَةٍ
 (۴) فَيَوْقَتِ الْفَحْصِ فِي الْقَلْبِ وَجَدَ
 وَ يَوْقَتِ الْحِرْصِ ذَاكَ وَالْغَضَبِ
 (۵) ذَلِكَ التَّفْرِيسُ فِي هَذَا الزَّمَنِ
 مَا هُوَ الْحَقُّ مِنَ الْقَوْلِ إِذَا
 (۶) أَنَا فِي ذَا السِّيفِ مِنْكَ الْعُنُقَا
- لِي أَوْ مَعَ رُقِيَّةٍ لِي تَذْكُرِينَ
 أَعْلَمُ فِي قَلْبِي شَعَّ السَّنَا
 لَأَقْ لِلْقَوْلِ وَمَا ذِكْرًا سَمَى
 إِذْ جَلَى الْكَوْنُ بِالنُّورِ سَفَرُ
 تَحْتَ غَيْمٍ سِتْرٍ بِالْجُمْلَةِ
 دَوْمًا الْمِصْبَاحُ لِلْهَدْيِ أُعْذُ
 صَارَ تَحْتَ الطَّسْتِ وَالْأَمْرُ انْقَلَبَ
 لِي صَدِيقُ وَبِيَ الْحَالُ اقْتَرَنَ
 لِي مَا قُلْتِ .. لَكَ مِنِّي الْأَذَى ..
 أَضْرِبُ التَّعْلِيلَ مِنْكَ مُطْلَقًا

یا بهانه چرپ پیش آری و دم
 بایدی گفتن هر آنچه گفتنیست
 گرچه گه گه شد ز غفلت زیر ابر
 وقت حرص و خشم آید زیر طشت
 گرنگوئی آنچه حق گفتنیست
 سود می نبود بهانه کردنت

(۱) برخلاف راستی بفریبیم
 (۲) من بدانم در دل من روشنیست
 (۳) در دل شاهان تو ماهی دان سطر
 (۴) یک چراغی هست در دل وقت گشت
 (۵) آن فراست این زمان یار منست
 (۶) من بدین شمشیر برم گردنت

(۱) وَإِذَا مَا الْإِصْدَقَ قُلْتُ فَلَاكَ أُعْتِقُ وَالْفَرَحَ أَمْنُحُكَ
 (۲) عَهْدُهُ لَا أَخْفِرُ الذِّكْرَ بِجَدِّ سَبْعَةَ عَدَدَ فِي الْحَالِ وَ قَدْ
 وَضَعَ بَعْضًا عَلَى بَعْضٍ حَلَفَ وَلَهَا قَرَرٌ كُلُّ مَا سَلَفَ

افشاء السر مع الخليفة خوفاً من ضرب السيف

(۳) وَمِذَّ الْمَرْأَةِ أَعَيْتَ ذَكَرْتُ هَذِهِ الْأَحْوَالَ مَا أَنْ نَظَرْتُ
 مِنْ عَظِيمٍ جَاشٍ ذَاكَ مَنْ مَاتَ رُسْتَمِ زَالٍ شَأَى جَلَّ ثَبَاتٍ
 (۴) شَرَحُ ذَاكَ الْعُرْسِ أَثْنَاءَ الطَّرِيقِ هِيَ فَرْدًا بَعْدَ فَرْدٍ مَا يَلِيقُ
 (۵) مَعَ ذَاكَ الْمَلِكِ قَتْلُ الْأَسَدِ ثُمَّ نَحْوَ الْخِيَمَةِ لَمَّا وَرَدَ
 وَلَهُ الْآيُرُ كَقَرْنِ الْكَرْكَدَنِ قَائِمٌ أَوْ وَتَدُّ لَا فِي قَرْنٍ
 (۶) أَنْتَ فِي ذَا الضَّعْفِ مَنْ لِلْأُذُنِ قَدْ فَعَلْتَ.. وَلَهَا كَانَ الدَّنِيَّ..
 مِنْ صَرِيرِ قَلِّ لِلْفَارِ فَرَقَ لُبَّكَ غَابَ لَكَ الرُّوحُ زَهَقَ

(۱) وریبگوئی راست آزادت کنم حق یزدان نشکنم شادی دهم

(۲) هفت مصحف آن زمان برهم نهاد خورد سوگند و چنین تقریر داد

فاش کردن راز با خلیفه از بیم زخم شمشیر

(۳) زن چو عاجز شد گفت احوال را مردی آن رستم صد زال را
 (۴) شرح آن کرد که اندر راه بود یک به یک با آن خلیفه و نمود
 (۵) شیر کشتن سوی خیمه آمدن و آن ذکر قائم چو شاخ کر کردن
 (۶) تو بدین سستی که چون کردی بگوش خشت خشت موشکی رفتی زهوش (۱)

(۱) درین چند بیت نسخه المنهج القوی با نسخهای صحیح مثنوی اندک اختلافی است و ترجمه

درین بیت بر نسخهای مذکور آمده -

- (۱) کُلُّ سِرٍّ أَظْهَرَ اللَّهُ عَلَنَ
 (۲) تَزْرَعُ بَذْرًا دَنِيًّا فَالسَّحَابُ
 مَعَ نَارِ كُلِّ سِرٍّ مِنْ تُرَابٍ
 (۳) إِنْتَبِهْ هَذَا الرَّبِيعُ مَنْ وَرَدَ
 بَعْدَ نَشْرِ الْوَرَقِ الْبُرْهَانَ كَانَ
 (۴) فِي الرَّبِيعِ كُلُّ سِرٍّ يَظْهَرُ
 (۵) يَظْهَرُ عَنْ فَمِهَا وَالشَّفَةِ
 يَظْهَرُ الْمَذْهَبُ فِيهَا وَالضَّمِيرُ
 (۶) إِنَّ سِرَّ الْأَصْلِ مِنْ كُلِّ شَجَرٍ
- لَوْ نُمُوًّا لَهُ رَامَ أَحَدٌ بِأَنْ
 وَالْهَوَا وَالشَّمْسُ وَالْمَاءُ الْعِذَابُ
 تُخْرِجُ دَوْمًا لَهُ تُكَلِّي الْحِجَابُ
 مِنْ جَدِيدٍ بِرِيَّاحِينَ وَوَرَدَ
 لِلْمَعَادِ وَبِهِ يَبْدُو عِيَانُ
 كُلُّ مَا الْأَرْضُ بِأَكْلِ تَضْمِيرُ
 يَرْفَعُ الْيَسْتَرُ .. لِكُلِّ صِفَةٍ ..
 .. وَيَبِينُ مَا بِهَا كَلًّا سَتِيرُ ..
 مَا لَهُ رَاقٍ عَلَى الرَّأْسِ ظَهَرَ

چون بخواهد رست تخم بد مکار
 رازها را می برارند از تراب
 هست برهان و جود رستخیز
 هرچه خوردست این زمین پیداشود
 تا پدید آرد ضمیر و مذهبش
 جمله گی پیداشود آن بر سرش

(۱) رازها را میکند حق آشکار
 (۲) آتش و باد و آبر و آب و آفتاب
 (۳) این بهار نو ز بعد برگ ریز
 (۴) در بهاران رازها پیدا شود
 (۵) پرده آن از دهان و از لبش
 (۶) سر بیخ هر درختی و خورش

- (۱) جُمْلَةً كُلُّ اكْتِثَابٍ قَلْبُكَ
 مِنْ خُمَارِ الْخَمْرِ ذَاكَ مَنْ شَرِبْتَ
 (۲) لَكِنْ أَنَّى تَعْلَمُ جُهْدَ الْخُمَارِ
 (۳) ذَا الْخُمَارِ نَوْرُ تِلْكَ الْحَبَّةِ
 (۴) وَاللَّيْبُ النُّورِ وَالْغُصْنُ مَتَى
 وَمَتَى ذِي النُّطْفَةِ شِبْهُ الْبَدَنِ
 (۵) فَالْهِوْلَى لَمْ تُشَابِهْ لِلْأَثَرِ
 (۶) كَانَتْ النُّطْفَةُ مِنْ خُبْرٍ مَتَى
 كُلُّهُ مِنْ نُطْفَةٍ وَهِيَ أَبَدٌ
- كِدَّرَ مِنْهُ وَزَادَ كَرْبُكَ
 أَنْتَ مِنْهُ وَبِهِ حَالًا طَرِبْتَ
 أَيُّ خَمْرٍ بِهِ قَدْ جَاءَ جِهَارُ
 ذَاكَ يَذْهَبُ مَنْ يَقْبِذُ الْيَقْظَةَ
 أَشْبَهَ لِلْحَبَّةِ .. مِنْهَا أَتَى ..
 لِلرَّجَالِ قَدْ غَدَتْ .. ضَاهَتْ يَفَنُ ..
 وَمَتَى الْحَبَّةُ شِبْهُ الشَّجَرِ
 تَشْبَهُ الْخُبْرُ كَذَا الْخَلْقُ أَتَى
 لَمْ تَكُ كَالْخَلْقِ أَوْ شِبْهًا يُعَدُّ

- (۱) هر غمی که وی تو دل آزرده
 (۲) لیک کسی دانی که آن رنج خمار
 (۳) این خمار اشکوفه آن دانه است
 (۴) شاخ و اشکوفه مانند دانه را
 (۵) نیست مانند هیولی با اثر
 (۶) نطفه از ناست کی ماند بنان
- از خمار می که آن را خورده
 از کدامین می برآمد آشکار
 او شناسد که آگه و فرزانه است
 نطفه کی ماند تن مردانه را
 دانه کی مانند آید با شجر (۱)
 مردم از نطفه ست کی باشد چنان

(۱) صفحه ۴۰۷ شرح سبزواری یعنی نیست نطفه که هیولای ثانیه است از آن حیثیت که هیولی است با اثر مانند هیولای اولی که نیست با اثر چه قوه صرفه و لاتعین است و سبده اثر نیست که قوه انفعالیه نه قوه فعلیه است بخلاف تن مردانه که مؤثر است بصفحه ۱۷۷ جزء ۵ شرح بحر العلوم نیز رجوع شود -

- (۱) وَمِنْ النَّارِ آتَى الْجَنَّةَ لِنَارٍ
 (۲) وَالْبُخَارَ لَمْ يُشَابِهْ مِنْ نَفْسٍ
 وَمَتَى بِالصُّورَةِ مِنْ مِثْلِهِ
 (۳) مِنْ تُرَابِ آدَمَ وَهُوَ أَبَدٌ
 وَمَتَى لِلْعَنْبِ بِالْكَرْمَةِ
 (۴) وَمَتَى اللَّصِيقَةِ لِلْمَشْنَقَةِ
 وَمَتَى الطَّاعَةِ مِثْلَ الْجَنَّةِ
 (۵) أَبَدًا مَا أَشْبَهَ الْأَصْلُ الْأَثَرَ
 بَانَ فِي الرَّأْسِ زَمَانًا مَا عَلِمَتْ
 لَمْ يُشَابِهْ وَالسَّحَابُ مِنْ بُخَارٍ
 جِبْرِئِيلُ بَانَ عِيسَى.. كَالْقَبَسِ..
 كَانَ أَوْ نِدُّ لَهُ فِي شَكْلِهِ
 لِلتُّرَابِ الشَّيْبَةِ كَلًّا مَا وَجَدَ
 شَبَهُهُ بِالصِّفَةِ وَالسِّمَةِ
 أَشْبَهَتْ أَوْ مَعَهَا مُنْطَبِقَةً
 خَلِدَتْ بَاقِيَةً بِالْفِطْرَةِ
 وَلِذَاكَ أَصْلُ جُهْدٍ وَكَدَرٍ
 لَا وَلَا عَنْهُ اخْتَبِرَتْ وَفَهِمَتْ

- (۱) جنی از نارست کی ماند بنار
 (۲) از دم جبریل عیسی شد پدید
 (۳) آدم از خاکست کی ماند بخاک
 (۴) کی بود دزدی بشکل پای دار
 (۵) هیچ اصلی نیست مانند اثر
 از بخارست ابر نبود چون بخار
 کی بصورت مثل او شد یا ندید
 هیچ انگوری نمی ماند بتاک
 کی بود طاعت چو خلد پایدار
 پس ندانی اصل و رنج درد سر (۱)

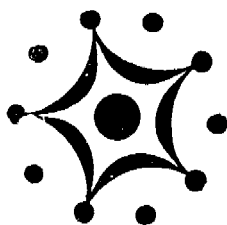
- (۱) غَيْرَ أَنْ هَذَا الْجَزَأَ مِنْكَ أَبَدٌ
وَمَتَى اللَّهُ بِلاُ ذَنْبٍ جَعَلَ
(۲) كُلُّ مَا أَصْلًا يَكُونُ وَسَحَبٌ
هَبْ هُوَ مَا أَشْبَهَ الْأَصْلَ أَبَدٌ
(۳) فَأَدِرْ أَنَّ التَّعَبَ ذَلِكَ نَتَجُ
آفَةُ ذِي الضَّرْبَةِ فِيكَ غَدَتْ
(۴) لَوْ جَهَلْتَ الذَّنْبَ هَذَا الْإِعْتِبَارُ
(۵) طَلِبًا وَاسْجُدْ مَاتَ قُلُوبُ أَيَا
إِنْ يَصِلُ لَيْسَ بِلاُ أَصْلٍ مُعَدٌ
عَبْدُهُ قَيَّدَ اضْطِهَادٍ وَ فَشَلُ
ذَلِكَ الشَّيْءَ إِلَيْهِ وَ جَذَبُ
مَعَ ذَا مِنْهُ غَدَى فِيهِ يَجْدُ
دَائِمًا عَنْ زَلَّةٍ مِنْهَا خَرَجُ
شَهْوَةٍ مِنْهَا وَلَا غَيْرَ بَدَتْ
عَجَلًا إِضْرَعْ وَ زِدْ بِالْإِعْتِذَارِ
رَبِّي ذَا الْغَمِّ مَا كَانَ لِيَا

- (۱) لیک بی اصلی نباشد این جزا
(۲) آنچه اصلست و کشنده آن شیء است
(۳) پس بدان رنجت نتیجه زلتی است
(۴) گر نداری این گنه را زاعتبار
(۵) سجده کن صد بار می گوی خدا
بی گناهی کی برنجاند خدا (۱)
گر نمی ماند بوی هم از ویست
آفت این ضربت از شهوتیست
زود زاری کن طلب بی اعتذار
نیست این غم غیر در خورد سزا

(۱) شرح بحر العلوم جزء ۵ صفحه ۱۶۸ اگر مراد از رنج در بیت سابق و در مصراع ثانی این بیت رنج اخروی است پس کلام صاف است که رنج اخروی بیگناه نمی شود و آیات تالیه مناسب اراده رنج اخروی است و اگر مراد رنج دنیوی است پس رنج رنج عوام است نه رنج خواص از انبیاء معصومین و اولیاء محفوظین زیرا که ایشان را گناهی نیست تا رنج جزاء آن باشد بلکه رنج که بر ایشان آید از احوالات بدن عنصریه است و خواص آن لیکن موجب رفعت مراتب می گردد بسبب بودن مراتب بر آن چیز و عدم شکایت -

(۱) غَيْرَ مَارَاقَ الْجَزَاءِ أَنْتَ مَنْ
كُنْتَ سُبْحَانًا وَكَمْ نُزْهَتْ عَنْ
ظَلَمٍ أَوْ جَوْرِ مَتَى الرُّوحَ بِلَا
جُزْمِ الْغَمِّ مَنَحْتَ وَ الْبَلَا
(۲) أَنَا لَا أَدْرِي لِي الْجُرْمَ عِيَانٍ
وَبِهِ أَعْلَمُ فِي أَيِّ زَمَانٍ
لَكِنْ أَدْرِي الْجُرْمَ حَقًّا وَجِبًا
لَهُ غَمٌّ وَإِلَيْهِ جَلْبَا
(۳) لِاعْتِبَارٍ إِذْ سَتَرْتَ السَّبَبَا
ذَلِكَ الْجُرْمَ لِلْطَفِ وَجِبَا
(۴) دَائِمًا أُسْتَرُ لِأَنَّ مِنْكَ الْجَزَاءَ
هُوَ إِظْهَارُ الْجُرْمِ فِي الْأَزَاءِ
وَمِنْ التَّدْبِيرِ تُبْدِي مَا لِيَا
أَنَا مِنْ (لِصِيَّةٍ) لَمْتُ يَبَا

-
- (۱) ای تو سبحانی پاک از ظلم و ستم
کی دهی بی جرم جان را درد و غم
(۲) من معین می ندانم جرم را
لیک هم جرمی بباید گرم را (۱)
(۳) چون بیوشیدی سبب را ز اعتبار
دایما آن جرم را پوشیده دار
(۴) که جزا اظهار جرم من بود
کز سیاست دزدیم ظاهر شود

(۱) گرم بضم اول و بسکون ثانی معانی دارد از آنجمله بمعنی غم و اندوه و گرفتگی است (برهان قاطع)

عزم سلطان مصر لما وقف على تلك الخيانة التي سترها وبيان
عفوه عنه واعطائه الجارية له وعلمه ان هذه الفتنة جزائه

كانت لظلم ملك الموصل

- (۱) قَدْ أَتَى مِنْ نَفْسِهِ الْمَلِكُ ارْتَدَعُ أَظْهَرَ اسْتِفْسَارَهُ عَمَّا وَقَعَ
ذَكَرَ الزَّلَّةَ وَالْجُرْمَ وَمَا لَهُ مِنْ إِصْرَارٍ زَادَ نَدَمًا
(۲) ذَكَرَ مَعَ نَفْسِهِ قَالَ أَنَا مَا عَمِلْتُ كُلَّ شَيْءٍ فِي الدُّنَا
فَالْجَزَاءُ لَهُ فِي رُوحِي وَصَلُ مَا لَهُمْ رُمْتُ بِي ضِعْفًا حَصَلُ
(۳) فَلِزَوْجِ الْغَيْرِ مِنْ جَاهِ أَنَا رُمْتُ جَوْرًا فَعَلَيْ ذَا الْخَنَا
وَرَدَّ حَالًا وَفِي الْبَيْرِ وَقَعْتُ لُبِّي وَالْدَيْنَ لِي كَلًّا أَضَعْتُ
(۴) قَدْ قَرَعْتُ أَنَا بَابَ غَيْرِيَا فَيَقِينَا هُوَ بَابَ بَيْتِيَا

عزم کردن شاه چون واقف بر آن خیانت که بیوشاند و عفو کند
و کنیزك را باو دهد و دانست که این فتنه جزای او بود و ظلم
او بر صاحب موصل که (ومن أساء فعلیها وان ربك لبالمصدا)
و ترسید که اگر انتقام کند آن انتقام بر سر او هم فرود آید
چنانکه این ظلم و طمع بر سرش فرود آمد

- (۱) شاه چون آمد استفسار کرد یاد جرم و زلت و اصرار کرد
(۲) گفت با خود آنچه کردم با کسان شد جزای آن بجان من رسان
(۳) قصد جفت دیگران کردم زجاء بر من آمد آن و افتادم بجاه
(۴) من در خانه کس دیگر زدم او در خانه مرا زد لاجرم

- (۱) قَدْ عَفَوْتُ أَنَا أَنْتَ عَفَوِيَا
 خَلِي مِنْ جُرْمٍ جَدِيدٍ وَقَدِيمٍ
 (۲) قَالَ يَا جَارِيَّةُ الْحَالِ أَبَدُ
 (۳) أَبَدًا اللَّهُ اللَّهُ نَفْسُ
 لَا تُجْرِي مَنْ هُوَ مِنْكَ أَنَا
 (۴) كَيْ هُوَ مِنْ وَجْهِ يَبْدِي الْخَجَلِ
 مَعِيَ وَالْحَسَنَ أَلْفَ مِائَةٍ
 (۵) أَنَا كَمْ مِنْ مَرَّةٍ جَرَّبْتُهُ
 (۶) فِي الْأَمَانَاتِ لَهُ الْفَرْدَ التَّمَامِ
 ذَا قَضَاءٍ لِي أَتَى مِنْ فَعْلِيَا
- أَيْضًا أُمْنَحَ رَحْمَةً مِنْكَ لِيَا
 زَلَّةٌ مَا لِي مِنْ ذَنْبٍ جَسِيمٍ
 لَا تَقُولِي ذَا الْكَلَامِ لِأَحَدٍ
 لَكَ عَنْ هَذَا الْمَقَالِ الْمُتَمَسِّ
 قَدْ سَمِعْتُ... خَلِّهِ مَا بَيْنَنَا...
 فَهُوَ قُبْحًا وَاحِدًا يَا ذِي فَعْلٍ
 فَعْلٍ جَلِّ بِذَاتِ وَصِفَاتِ
 أَحْسَنَ مِنْ مِثْلِكَ سَلَّمْتُهُ
 قَدْ وَجَدْتُ مَا دَهَانِي فِي الْمَقَامِ
 وَمِنْ الْجُرْمِ الَّذِي كَانَ بِيَا

- (۱) عفو کردم تو هم از من عفو کن
 (۲) گفت اکنون ای کنیزک واکو
 (۳) با امیرت جفت خواهم کرد من
 (۴) تا نگردد او ز رویم شرمسار
 (۵) بارها من امتحانش کرده‌ام
 (۶) در امانت یافتیم او را تمام
- از گناه تو و از زلت کهن
 این سخن را که شنیدم من ز تو
 الله الله زین حکایت دم من
 که یکی بد کرده نیکی صد هزار
 خوبتر از تو بدو بسپرده‌ام
 این قضائی بود هم از کرده خام (۱)

طلب الخليفة للامير البطل وعقده الامة له

- (۱) فَدَعَى مِنْ نَحْوِهِ ذَاكَ الْأَمِيرَ قَتَلَ فِي نَفْسِهِ الْقَهْرَ الْكَثِيرَ
(۲) مَعَهُ قَرَّرَ تَذْبِيرًا حَسَنَ جَذَبَ الْقَلْبَ بِأَنِّي ذَا الزَّمَنِ
(۳) قَدْ نَفَرْتُ أَنَا مِنْ هَذَا السَّبَبِ هِيَ أُمُّ وَلَدٍ تُبْذِي الطَّلَبَ
أَبَدًا مِنْ غَيْرَةِ أَلْفِ نَصَبِ بَانَ مِنْهَا.. وَإِلَيَّ تُوَلِّي الْغَضَبَ..
(۴) عَقَدَهَا فِي الْحَالِ مَعَ ذَاكَ الْأَمِيرِ قَرَّرَ سَلَمَهَا مِنْهُ كَثِيرَ
حِرْصُهُ وَالْغَضَبُ مَا أَنَّ وَقَعَ بَدَدَ.. مِنْ قَلْبِهِ كَلًّا رَفَعَ..

خواندن خليفه پهلوان را و كنيزك با او عقد كردن

- (۱) پس بخود خواند آن امير خویش را گشت درخود قهر و خشم اندیش را
(۲) کرد با او یک بهانه دلپذیر که شدستم زین کنیزك بس نفیر
(۳) زان سبب کز غیرت او دایما مادر فرزند دارد صد عنا
(۴) عقد کردش با امیر او را سپرد کرد حرص و خشم را او خرد مرد

بیان الایة فی سورة الزخرف نحن قسمنا بینهم معیشتهم فی الحیاة
الدنیا (و رزقنا بعضهم فوق بعض درجات لیتخذ بعضهم بعضا سخریا
و رحمة ربك خیر مما یجمعون) یعطى لبعض قوۃ و شهوة الحمیر
و یعطى لبعض الكیاسة و قوۃ الانبیاء كما قال
(سر زهوا تافتن از سرور یست ترك هوا قوت پیغمبر یست)
ای الاعراض عن الهوى من العظمة و ترك الهوى قوۃ النبوة
(تخمهای كه شهوتی نبود بر آن جز قیامتی نبود)
ای فی ذاك البذر اللذی لاشهوة فیہ لایكون محصوله منسوباً
لغير القیامة و لا تظهر الا یوم القیمة (۱)

(۱) عِرْقُكَ يَا لَا أَتَىٰ فِيهِ الْجُمَاعُ لِلْجَمَارِ قُلْ لَهُ .. زِدْتَ امْتِنَاعُ ..
ذَا لِأَنَّ الْحَقَّ يَدْعُوهُ الْكَبِيرُ مَنْ لَهُ الْأَمْرُ عَلَىٰ كُلِّ أَمِيرٍ
(۲) لَوْ أَكُونُ الْمَيِّتَ الْحَقُّ لِيَا يَنْظُرُ أَحْسَنَ كَثْرًا عِنْدِيَا

(۱) اشاره الى الایة فی سورة الشوری (من كان یرید حرث الآخرة نزلہ فی حرثه و من
كان یرید حرث الدنیا نؤثہ منها و سألہ فی الآخرة من نصیب - (۲) یدعوه بالغ
بیکل ربك و هی السلطنة ای الكبير و امیر الاسر الانه ای خلیفة مصر بالرجولية و الجماع ضعیف
و بالروحانية قوى -

بیان آیه نحن قسمنا که یکی را قوت و شهوت خران دهد و یکی را
کیاست و قوت انبیا و فرشتگان دهد بیت
سر زهوا - تخمهای كه -

(۱) نری خر گو سباش اندر رگش حق همی خواند الغ بیلگر بگش
(۲) مرده باشم بمن حق بنگرد به ازان زنده كه باشم دور ورد (۱)

(۱) در نسخه اکتاهور پیش از این بیت دو بیت زیر است
گر بدش سستی ز نری خران بود او را سردی پیغمبران
ترك خشم و شهوت و حرم آوری هست سردی و رگ پیغمبری

- (۱) أَنْ أَكُونَ الْحَيِّ فِي بُعْدٍ وَرَدَ
ذَلِكَ الْقَشْرُ وَهَذَا لِلْجَنَانِ
(۲) حَقَّتِ الْجَنَّةُ بِالْمَكْرُوهِ قَدْ
حَقَّتِ النَّارُ لَنَا قَدْ وَصَلَتْ
(۳) يَا أَيَا زُ السَّبْعُ الْفَعْلُ الَّذِي
مَنْ جُمَاعًا كَالْجِمَارِ فَقَدْ
(۴) مَا هُوَ كَمْ صَدْرٍ أَعْيَى أَنْ لَهُ
عِنْدَكَ كَانَ بَلَى هَذَا الرَّجُلِ
(۵) يَا مَنْ اللَّذَّةُ مِنْ أَمْرِي نَظَرَ
(۶) قِصَّةُ الذَّوْقِ مِنَ الْأَمْرِ وَمَا
حَالًا أَسْمَعَ فِي الْبَيَانِ الْمَعْنَوِيِّ
- إِذْ لُبَّ الرَّجُلِ هَذَا يُعَذِّ
سَحَبَ ذَاكَ لِنَارٍ وَدُخَانٍ
وَصَلَتْ مِنْهُ لِحَبِّ مُتَقَدِّ
مِنْ هَوَى فِيهِ بَدَتْ مَا انْفَقَصَتْ
قَتَلَ الشَّيْطَانُ ذَا الطَّبْعِ الْبَذِي
عَقْلَهُ زَيْدَ أَرْبَى رَشْدًا
يُدْرِكُ لَعَبَ الصَّبِيِّ كُلَّهُ
هُوَ قَدْ وَلَهُ الشَّانُ يُجَلُّ
وَلَا تَمْرِي الرُّوحَ مِنْ حُبِّ نَشْرٍ
وَجَدَ مِنْ لَذَّةٍ .. أَهْلُ السَّمَاءِ ..
.. مَا لَكَ أَظْهَرُهُ فِي الْمَعْنَوِيِّ ..

آن برد در دوزخ و این در جنان
حفت النار از هوا آمد پدید
مردی خر کم فزون مردی هوش
لعبت کودک بود اینست مرد
جان سپرده بهر اسرم در وفا
بشنو اکنون در بیان معنویش

(۱) مغز مردی این شناس و پوست آن
(۲) حفت الجنة مکاره را رسید
(۳) ای ایاز شیر نر دیو کش
(۴) آنچه چندین صدر ادراکش نکرد
(۵) ای پدیده لذت اسر مرا
(۶) داستان ذوق اسر و چاشنیش

اعطاء السلطان جوهرأ في وسط النادی والديوان سائلا منه ما قيمة
هذا الجوهر ومبالغة الوزير في قيمته وقول السلطان له اكسره
وجواب الوزير له كيف اكسر هذا الجوهر وانا طالب خير خزانتك

- (۱) نَحْوُ دِيوَانٍ لَهُ الْمَلِكُ غَدَرُ يَوْمًا الْأَرْكَانُ كُلُّ مَنْ أَمَرَ
(۲) لَهُ فِي الدِّيَوَانِ وَأَفَى الْجَوْهَرِ أَخْرَجَ الْأَنْوَارَ حُسْنًا بَهْرًا
(۳) عَجَلًا خَلَاهُ فِي كَفِّ الْوَزِيرِ قَالَ هَذَا الْجَوْهَرُ كَيْفَ يَصِيرُ
سِعْرُهُ مَا هُوَ قَالَ كَمْ غَلَا
(۴) قَالَ فَأَكْسَرَهُ لَهُ قَالَ بَلَى كَيْفَ لِي الْكَسْرُ يَرُوقُ فِي الْمَلَأِ
وَعَلَى الْمَخْزَنِ وَالْمَالِ أَنَا لَكَ كَمْ أَبْغِي النُّمُوَّ وَالنَّشَا
(۵) كَيْفَ مِثْلَ الْجَوْهَرِ هَذَا الثَّمَنُ لَهُ عَزَّ أَنْ يُرَى مَرَّ الزَّمَنِ

دادن شاه گوهر را میان دیوان و مجمع بدست وزیر که این چند ارزد
و مبالغه کردن وزیر در قیمت آن گوهر و فرمودن شاه او را
که اکنون این را بشکن و گفتن وزیر که این را چون شکنم
که نیک خواه خزینہات منم

- (۱) شاه روزی جانب دیوان شتافت
(۲) گوهری بیرون کشید و بستنیر
(۳) گفت چونست و چه ارزد این گهر
(۴) گفت بشکن گفت چونش بشکنم
(۵) چون روا دارم که مثل این گهر
جمله ارکان را در آن دیوان بیافت
پس نهادش زود در کف وزیر
گفت بیش ارزد ز صد خروار زر
نیکخواه مخزن و مالت منم
که نیاید در بها گردد هدر

- (۱) هَدَرَأْ اَرْضِيْ يَفُوْتُ لَهُ قَالَ
خِلْعَةً وَالْجَوْهَرَ مِنْهُ اسْتَلَمَ
(۲) كُلُّ مَلْبُوسٍ لَهُ مَعَ حُلَّةٍ
(۳) اَثَرٌ فِيهِ الْوَزِيرُ بِالْكَلَامِ
مِنْ جَدِيدِ الْاِتِّفَاقِ مَا جَرَى
(۴) فِي يَدِ الْحَاجِبِ اَعْطَى الْجَوْهَرُ
مَا هُوَ السِّعْرُ لَهُ مِمَّنْ طَلِبَ
(۵) قَالَ ذَا وَاِزَى لِنِصْفِ الْمَمْلَكَةِ
(۶) حَرَسَ اِكْبَسِرَ لَهُ قَالَ فَقَالَ
كَمْ لِهَذَا الْكَسْرِ بَانَ مِنْ اَسَفٍ
- طَبِيتَ ثُمَّ لَهُ اَعْطَى بِجَلَالٍ
ذَلِكَ الْمَلِكُ الْفَتَى رَبُّ النِّعَمِ
ذَا مَلِكُ الْجُودِ سَامِي الْخَلَّةِ
سَاعَةً اَشْغَلَهُ قَالَ الْمَرَامِ
مِنْ عَتِيقِ السِّرِّ مَا مِنْهُ دَرَى
بَعْدَ هَذَا لَهُ قَالَ يَا تَرَى
اِشْرَاهُ وَ بِهِ كَثْرًا عَجِبُ
سِعْرُهُ اللهُ لَهُ مِنْ مَهْلَكَةِ
يَا سَنَا الشَّمْسِ.. وَيَا سَامِي الْجَلَالِ..
مَعَ حَيْفٍ.. وَ بِهِ اللَّبُّ اَنْخَطَفَ..

- (۱) گفت شاباش و بدادش خلعتی
(۲) کرد ایشار وزیر آن شاه جود
(۳) ساعتی شان کرد مشغول سخن
(۴) بعد از آن دادش بدست حاجبی
(۵) گفت ارزد این به نیم مملکت
(۶) گفت بشکن گفت ای خورشید تیغ
- گوهر از وی بستد آن شاه فتی
هر لباس و حله گو پوشیده بود
از قضیه تازه و راز کهن
که چه ارزد آن بدست طالبی
کش نگهدارد خدا از مهلکت
بس دریغ ست این شکستن بس دریغ

(۱) تیغ خورشید فروغ و روشنی آفتاب و ماه و آتش و اشال آن و تیغ خورشید نیز کنایه از طلوع آفتاب و خطوط شعاعی اوست (برهان قاطع)

(۱) فِدَعَ السِّعَرَ لَهُ أَنْظَرَ لِللَّمَعِ
 (۲) دَائِمًا نُورُ النَّهَارِ وَمَتَى
 وَمَتَى كُنْتُ عَدُوَّ الْمَخْزَنِ
 (۳) فَالْمَلِكُ الْخِلْعَةَ أُعْطِيَ أَزَادَ
 فِي مَدِيحِ عَقْلِهِ بَعْدَ فَتَحِ
 (۴) سَاعَةً بَعْدَ هُوَ أُعْطِيَ لِمَنْ
 أَنْ لَهُ أَيْضًا كَمَا رُمْتَ امْتَحِنَ
 (۵) هُوَ قَالَ مِثْلَ ذَا كُلِّ أَمِيرِ
 كُلُّ فَرْدٍ خِلْعَةً قَدْ وَهَبَا
 (۶) لَهُمُ الْمَلِكُ أَزَادَ الرَّاتِبَا
 وَالْأَخْسَاءَ اللَّثَامَ مِنْ طَرِيقِ

وَالضِّيَاءَ لَهُ قَدْ إِذْ صَارَ التَّبَعُ
 مِنْ يَدَيِ التَّحْرِيكِ لِلْكَسْرِ أَتَى
 لِلْمَلِكِ .. عَنْ وَلَاهُ .. أَنَّنِي
 مَا لَهُ مِنْ رَاتِبٍ وَفَقَ الْمُرَادُ
 فَمَهُ .. وَالْقَوْلَ أَفْضَى وَشَرَحَ ..
 كَانَ لِلْعَدْلِ أَمِيرًا مُؤْتَمَنَ
 .. مَا يُوَازِي ثَمَنًا عَنْهُ أَيْنَ ..
 هَكَذَا قَالَ الشَّاهُ أَبَدَى كَثِيرَ
 ثَمَنًا زَادَتْ وَعَزَّتْ طَلِبَا
 دَائِمًا لَيْنَ مِنْهُ الْجَانِبَا
 أَذْهَبَ عَمْدًا إِلَى الْبِشْرِ الْعَمِيقِ

که شده‌ست این نور روز او را تبع
 کی خزانه شاه را باشم عدو
 پس دهان در مدح عقل او گشود
 داد کاین را امتحان کن باز دیاد
 هر یکی را خلعتی داده ثمین
 آن خسیسان را ببرد از ره بچاه

(۱) قیمتش بگذار بین تاب و لمع
 (۲) دست کی جنبد مرا در کسر او
 (۳) شاه خلعت داد و ادرارش فزود
 (۴) بعد یک ساعت بدست میر داد
 (۵) او همی گفت و همه سیران همین
 (۶) جامگیه‌اشان همی افزود شاه

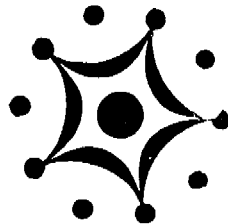
(۱) هَكَذَا خَمْسُونَ سِتُّونَ أَمِيرٌ كُلُّهُمْ فَرْدًا فَرْدًا لِلْوَزِيرِ
 (۲) قَلَّدُوا قَالُوا كَمَا قَالَ وَإِنْ عَمَدُ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا تُكِنُّ
 كَانَ تَقْلِيدًا فَعِنْدَ الْإِمْتِحَانِ كُلُّ مَنْ قَدْ قَلَّدَ الْمَخْزِيَّ كَانَ

یکک به یکک هم بتقلید وزیر

هست رسوا هر مقلد زامتحان

(۱) اینچنین گفتند پنجاه شصت امیر

(۲) گرچه تقلیدست استون جهان

وصول الجواهر من يد الى يد وفي آخر الدور وصل ليد اياز
و بيان ذكاء اياز و عدم تقلیده لهم و عدم مغروریته بالمال و اعطاء
السلطان الخلع و الجوائز الكثيرة و بيان امتحان السلطان و بان متى
يسوغ ان يعد المقلد مسلماً ولكن نادراً كان بان المقلد ینجو
سالمًا من هذه الامتحانات لانه ليس له ثبات الناظرین للحقایق
الا من عصمه الله لان الحق واحد وله كم من اضداد موقعة في الغلط
و مشابهة للحق فاذا لم يعرف المقلد تلك الاضداد لم يعرف
الحق ولكن لما تحفظه عناية الحق معرفة المقلد للاضداد
لها لا توجب له ضرراً

- (۱) يَا أَيَّازُ الْحَالُ هَذَا الْجَوْهَرُ مِنْ بَذَا الْفَنِّ وَ لَمَعَ يُبْهِرُ
(۲) كَمْ لَهُ السَّعْرُ فَقَالَ أَكْثَرُ هُوَ مِنْ ذَلِكَ الَّذِي لَوْ أَقْدَرُ
أَنْ أُبَيِّنَ قَالَ حَالاً فَتَتِ عَجَلاً أَنْتَ لَهُ بِالْمَرَّةِ

رسیدن گوهر از دست بدست و آخر دور اياز دست رسیدن
و کیاست اياز و مقلد ناشدن او و مغرور ناشدن او بمال دادن
شاه و خلعتیها و جامگیها افزودن و امتحان شاه باینکه کی روا
باشد که مقلد را مسلمان باشد اما نادر باشد که مقلد ازین
امتحانها بسلامت بیرون آید که ثبات بینایان ندارد الا من
عصمه الله زیرا حق یکی است و آن را ضد بسیار غلط افکن
و مشابه حق مقلد چون آن ضد را شناسد از آن رو حق را
شناخته باشد اما حق او را بعنایت نگاه دارد و آن شناخت
او را زیان ندارد

- (۱) ای اياز اکنون بگوئی کاین گهر چندی می ارزد درین تاب و هنر
(۲) گفت افزون ز آنچه تا نم گفت من گفت اکنون زود خردش در شکن

- (۱) حَجَرُ فِي كَيْمِهِ كَانَ عَجَلُ
 (۲) لَا تَفْاقِ طَالِعِ دَوْلَتِهِ
 مَا هُوَ النَّادِرُ مِنْهُ فِي الْيَدِ
 (۳) أَوْ رَأَى ذَلِكَ الْمَلِيَّ بِالصَّفَا
 أَنْ هُوَ فِي إِبْطِهِ تَوًّا جَعَلَ
 (۴) مِثْلَمَا يُوسُفُ مِنْ قَعْرِ الْقَلْبِ
 (۵) بَانَ مِنْ أَمْرِ الْإِلَهِ كُلُّ مَنْ
 وَهَبَ فَالْأُمْرَادُ وَالْمُرَادُ
 (۶) كُلُّ مَنْ كَانَ لَهُ وَصَلُ الْحَبِيبِ
 (۷) يَأْتِي مِنْ كَسْرِ بِمِضْمَارِ الْيَقِينِ
 قُوَّةُ الْفِيلِ لَدَيْهِ وَالْفَرَسُ
 فَتَتْ صَحْحَ لَدَيْهِ ذَا الْعَمَلِ
 أَنْ بِذِي اللَّحْظَةِ مِنْ حِكْمَتِهِ
 وَصَلَ.. الصَّائِبَ صَارَ الْمُهْتَدِي..
 فِي الْمَنَامِ إِذْ لَهُ الطَّرْفُ غَفَى
 حَجَرَيْنِ .. وَ يَلْبِي لِلْعَمَلِ ..
 آخِرُ الشُّغْلِ لَهُ الْكَشْفُ الْعَجِيبُ
 خَبْرًا عَنْ فَوْزٍ أَوْ فَتْحٍ لِمَنْ
 عِنْدَهُ الْوَاحِدَ كَانَ بِالْمَفَادِ
 مَأْمَنًا مِمَّ لَهُ الْخَوْفُ الْمُرِيبُ
 إِذْ لَهُ فِي غَلَبِ الْخَصْمِ تَبِينُ
 تَرَهَاتُ كُلُّهَا .. لَا تُلْتَمَسُ..

- (۱) سنگها در آستین بودش شتاب
 (۲) ز اتفاق حال طالع دولتش
 (۳) یا بخواب این دیده بود آن پرصفا
 (۴) همچو یوسف کز درون قعر چاه
 (۵) هر که را فتح و ظفر پیغام داد
 (۶) هر که باینداد او شد وصل یار
 (۷) چون یقین گشتش که خواهد کرد مات
 خرد کردش پیش او آن بد صواب
 دست داد آن لحظه نادر حکمتش
 کرده بود اندر بغل دو سنگ را
 کشف شد پایان کارش از اله
 پیش او یک شد مراد و بی مراد
 او چه ترسد از شکست کارزار (۱)
 قوت اسب و پیل باشد ترهات

(۱) بنداد بضم اول بر وزن و معنی بنیاد و پشتیبان باشد و اصل هر چیزی را نیز گویند - (برهان قاطع)

(۱) وَلَوْ أَنَّ الْفَرَسَ قَدْ أَذْهَبَهَا
 فَرَسًا إِذْ ذَلِكَ قَالَ الْفَرَسُ
 (۲) وَمَتَى لِلْمَرْءِ كَانَتْ وَالْفَرَسُ
 عِشْقُهُ لِلْفَرَسِ كَانَ لِأَنَّ
 (۳) فَلِأَجْلِ الصُّورَةِ كَمْ مِنْ زَحِيرٍ
 لَكَ مِنْ غَيْرِ صُدَاعٍ لِلصُّورِ
 (۴) فِي خِتَامِ الْأَمْرِ لِلزَّاهِدِ كَانَ
 أَنَّ هُوَ الْحَالُ لَهُ يَوْمَ الْحِسَابِ
 (۵) وَذُو الْعِرْفَانِ مِنْ يَدِهِ هُمْ
 وَمِنْ النِّعَمِ لِحَالِ الْآخِرِ
 (۶) كَانَ هَذَا الْخَوْفُ دَوْمًا وَالرَّجَا
 لَكِنَّ السَّبْقُ لَهُ بِالْعِلْمِ قَدْ
 لَهُ كُلُّ مَنْ يَجِدُ طَلِبًا
 هِيَ ذَاتُ سَبَقٍ لَمْ تُلْتَمَسْ
 نِسْبَةُ أَوْ أَنَّ بِهَا أَنَا أَحْسَنُ
 يَجِدُ السَّبْقَ بِهَا كُلُّ زَمَنٍ
 لَكَ لَا تُسْحَبُ خِذِ الْمَعْنَى الْخَطِيرِ
 يَنْتَمِي .. الْفَوْزَ تُوَافِي وَالظَّفَرَ ..
 أَبَدًا غَمٌّ كَثِيرٌ وَامْتِحَانٌ
 مَا يَكُونُ .. أَعْقَابُ أَمْ ثَوَابٌ ..
 صَفْوَةٌ وَالنَّبِيلُ زَادَ يَوْمٌ
 فَرَّغُوا .. بَانُوا يَفْزُزُ بِأَهْرٍ ..
 صِفَةً لِلْعَارِفِ بِالْإِبْتِدَا
 أَكَلَ الْأَفَ ذِينَ إِذْ وَجَدَ

اسب را گوئی که پیش آهنگ است
 عشق اسپش از پی پیشی بود
 بی صداع صورتی معنی بگیر
 تا چه باشد حال او روز شمار
 از غم و احوال آخر فارغند
 سابقه دانش خورده هردو را

(۱) گر برد اسپش هر آنکه اسب جوست
 (۲) مرد را با اسب کنی خویشی بود
 (۳) بهر صورتها مکش چندین زحیر
 (۴) هست زاهد را غم پایان کار
 (۵) عارفان ز آغاز گشته هوشمند
 (۶) بود عارف را همین خوف و رجاء

- (۱) نَظَرَ فِي السَّابِقِ أَنْ وَرَعًا
 مَاشًا الْحَاصِلَ مِنْهُ قَدْ وَعَى
- (۲) عَارِفٌ مِنْ كُلِّ خَوْفٍ وَحَذَرٍ
 خَلَصَ أَيْضًا وَبِالْأَمْنِ ظَفَرٌ
- إِنَّ سَيْفَ الْحَقِّ نِصْفَيْنِ الصَّخْبُ
 وَالصَّحِيحَ قَطَعَ الْجَاشَ وَهَبُ^(۱)
- (۳) فَمِنْ اللَّهِ مُدَامًا قَدْ وَجَدَ
 لَهُ خَوْفًا وَرَجَاءً كَثْرًا يَجِدُ
- غَيْرَ أَنَّ الْخَوْفَ بَادٍ وَفَنَى
 وَالرَّجَاءُ فِيهِ بَانَ عَلَنًا
- (۴) فِي الزَّمَانِ ذَاكَ لَمَّا الْجَوْهَرُ
 مَنْ يَخْصُ الْمَلِكَ قَدْ كَسَرَ
- مِائَةُ الْأَفِ صَوْتٍ وَصَخْبُ
 لِلْأَمِيرِينَ بَدَى الْأَرْضَ قَلْبُ
- (۵) أَنْ لِمَهُ ذَا لَا يُبَالِي قَدْ كَفَرَ
 كُلُّ مَنْ وَاللَّهِ مِنْ جَهْلٍ كَسَرَ
- هُوَ هَذَا الْجَوْهَرُ مَنْ يَمْتَلِي
 بِالْإِضْيَاءِ الطَّلُقِ وَالنُّورِ الْجَلِي

(۱) قال فی المنهج القوى ای العارف الواصل نجی من الاضطراب والخوف وسيف (های
 هوی) الصحيح والاضطراب جعل الخوف قضيتين والصحيح ان سيف الحق جعل الخوف
 والاضطراب نصفين —

- (۱) دید کو سابق زراعت کرده ماش
 او همی داند چه خواهد بود چاش^(۱)
- (۲) عارفست و باز رست از خوف و بیم
 های و هورا کرد تیغ حق دو نیم
- (۳) بود او را خوف و امید از خدا
 خوف فانی شد عیان گشت آن رجا
- (۴) چون شکست آن گوهر خاص آن زمان
 زان امیران خاست صد بانگ و فغان
- (۵) کاین چه بی باکست والله کافرست
 هر که این پر نور گوهر را شکست

(۱) سبزواری صفحه ۴۰۹ چاش بجیم فارسی و عربی توده غله از کاه جدا شده و کلام تلمیحی
 دارد بآنکه دهقان بقوه الله تعالی علم بر بسیاری از عیوب جزئیة - الخ

(۱) ذَا الْفَرِيقُ الْكُلُّ جَهْلًا وَعَمَى دُرُّ أَمْرِ الْمَلِكِ شَانًا سَمَى

(۲) كَسَرُوا السِّعْرُ لِسَامِي الْجَوْهَرِ قَرَعُ حُبِّ وَوِدَادِ عَبْقَرِي

فَعَلَى مِنْ مِثْلِ هَذَا الْخَاطِرِ لَمْ خَفَى وَهُوَ كُنُورِ سَافِرِ

تشنیع الامراء على اياز ان لمه كسرت مثل هذا الجوهر الثمين

و جواب اياز لهم

(۳) أَلَهُمْ قَالَ أَيَّازُ يَا كِبَارُ مَنْ لَكُمْ شَأْنُ عَظِيمٍ بِالْفَخَّارِ

أَفَأَمْرُ الْمَلِكِ أَمْ جَوْهَرُ أَحْسَنُ السِّعْرِ لِأَيِّ أَكْثَرُ

(۴) أَفَأَمْرُ الْمَلِكِ أَمْ ذَا الْجَوْهَرِ أَحْسَنُ بِاللَّهِ أَيْ يُؤَثِّرُ

(۵) أَنْتُمْ يَا مَنْ لَكُمْ رَأْمُ النَّظَرِ جَوْهَرًا لَا الْمَلِكَ .. فِيهِ اسْتَقَرَّ ..

غُولًا الْقَبِيلَةُ كَانَتْ لَكُمْ لَمْ تُخَلِّدَ .. وَفَنَتْ مِنْكُمْ ..

(۱) چون جماعت جمله از جهل و عمی در شکسته دُرّ امر شاه را

(۲) قیمت گوهر نتیجه مهر و ود بر چنان خاطر چرا پوشیده شد

تشنیع زدن امرا بر اياز که چرا شکستی چنین گوهر را

و جواب دادن اياز ايشان را (۱)

(۳) گفت اياز ای مهتران نامور امر شه بهتر حقیقت یا گهر

(۴) امر سلطان به بود پیش شما یا که این نیکو گهر بهر خدا

(۵) ای نظرتان بر گهر بر شاه نی قبله تان غولست و جاویدان نی

(۱) پیش از این عنوان در جزء ۵ شرح بحر العلوم صفحه ۱۸۱ چند بیت اضافی است

بر این ابیات که در دو نسخه المنهج القوی و لکناهور یافت نمی شود از جمله آنها

بود ابراهیم در امید از خدا خوف فانی شد عیان شد از رجا

و بتفصیل هم شرح شده —

- (۱) فَعَنِ الْمَلِكِ أَنَا مِنِّي النَّظَرُ
وَأَنَا كَالْمُشْرِكِ نَحْوَ الْحَجَرِ
(۲) ذَلِكَ الرُّوحُ الَّذِي طَبَعًا فَقَدْ
حَجَرًا لَوْنٍ فَاخْتَارَ الْحَجَرِ
(۳) لَعِبَةً كَالْوَرْدِ لَوْنًا خَلْفَكَ
مُغْرَمًا فِي اللَّوْنِ حَيْرٍ وَدَعِ
(۴) إِنِّي لِلنَّهْرِ وَبِالصَّخْرِ اضْرِبِ
وَاضْرِبِ النَّارَ يَلُونِ وَبِرِيحِ
- لَا أُدِيرُ أَبَدًا .. مَا لِي نَظَرُ ..
لَمْ أَوْجِهْ وَجْهِي .. مَا أَنْ سَفَرُ ..
جَوْهَرًا ضَمَّنَ الطَّرِيقَ لَوْ وَجَدَ
هُوَ أَمَرَ الْمَلِكِ خَلْفًا أَقْرَ (۱)
خَلِّي وَالْعَقْلَ الَّذِي كَانَ لَكَ
.. لَهُ فَهُوَ الْغُرُ شَيْئًا لَا يُعِي ..
عَمْدًا الْقُلَّةَ .. مَا فِيهَا انْكِسَبَ ..
.. فَبِهَذَا اللَّبِّ وَالرُّوحِ تُرِيحُ ..

(۱) الترجمة بنا علی مافی نسخة المنهج القوی وهی الاصح ظاهراً وبناء علی مافی

نسخة لکناهور —

ذَلِكَ الرُّوحُ الَّذِي كَلَّا فَقَدْ
حَجَرًا فَاخْتَارَ أَمَرَ مَلَكِيَا
جَوْهَرًا ضَمَّنَ الطَّرِيقَ لَوْ وَجَدَ
وَضَعَ خَلْفًا .. وَأَبْدَى شِرْكِيَا ..

- (۱) من زشه می برنگردانم نظر
(۲) بی گهر جانی که رنگین سنگ راه
(۳) پشت سوی لعبت گلرنگ کن
(۴) اندر آ در جو سبو برسنگ زن
- من چو مشرک روی نارم در حجر
برگزیند پس نهد او امر شاه
عقل در رنگ آورنده دنگ کن
آتش اندر بوو اندر رنگ زن

- (۱) فِي طَرِيقِ الدِّينِ لَوْ لَصَّ الطَّرِيقُ
كَالنِّسَاءِ الرِّيحَ وَاللَّوْنَ أَبَدَ
(۲) طَاطَأَتْ أَرْؤُسَهَا ذِي الرُّعَمَاءِ
(۳) طَلِبْتَ بِالرُّوحِ عُذْرًا فِي الزَّمَانِ
مَا تَبَى آهٍ وَ وَجِدَ صَعِدَتْ
لَمْ تَصِرْ.. مَا كُنْتَ بِالْقَدَحِ الْحَقِيقِ..
لَا تَكُ الْعَايِدَ فِي جُهْدٍ وَجَدَ
وَعَنِ النِّسْيَانِ هَذَا وَالْجَفَاءِ
مِنْ جَنَانٍ كُلِّ فَرْدٍ كَالدُّخَانِ
لِلسَّمَاءِ.. الشَّمْسُ مِنْهَا اتَّقَدَّتْ..

قصه السلطان قتل الامراء وشفاعت اياز امام تخته قائلًا

ایها السلطان العالم العفو اولی

- (۴) أَوْمًا الْمَلِكُ لِجَلَادٍ عَتِيقٍ
(۵) دَانِي الْخِلَّةِ نَظَّفَ صَدْرِيَا
هِيَ لَا قَتَ مَنْ لِأَجْلِ الْحَجَرِ
(۶) أَمَرْنَا عِنْدَ اللَّذِينَ مَنْ هُمْ
صَارَ مَوْهُونًا كَسَادًا بِحَجَرِ
أَنْ سَرِيعًا أَنْتَ مِنْ هَذَا الْفَرِيقِ
ذِي الْأَخْسَاءِ مَتَى الْأَمْرُ لِيَا
كَسَرْتَ أَمْرًا لَنَا لَمْ تَحْذَرِ
لِلْفَسَادِ الْمَعْدُنِ طَبْعُهُمْ
لَوْ أَنَّ.. الْمَعْنَى لَهُ كَلًّا غَدَرَ..

- (۱) گرته در راه دین از ره زنان
(۲) سر فرو انداختند آن سروران
(۳) از دل هریک دو صد آه آن زمان
رنگ و بو مهرست مانند زنان
عذرگویان گشته زین نسیان بجان
همچو دودی می شدی تا آسمان

قصه شاه بکشتن امرا وشفاعت کردن اياز پيش تخت سلطان

که ای شاه عالم العفو اولی

- (۴) کرد اشارت شه بجلاد کهن
(۵) این خسان چه لائق امر منند
(۶) امرا پیش چنین کان فساد
که ز صدرم این خسان را پاک کن
کز پی سنگ اسر ما را بشکنند
بهر رنگین سنگ شد خوار و کساد

- (۱) فَأَيَّازُ زَيْدُ الْحُبِّ طَفَرَ عِنْدَ تَخْتِ الْمَلِكِ ذَا سَامِي الطَّفَرِ
 (۲) مُسْرِعًا حُلُقُومَهُ قَدْ لَزِمَا سَاجِدًا يَا مَلِكُ يَا مَنْ عَظُمَا
 أَنْتَ مَنْ مُنْبَهَرًا مِنْكَ الْفَلَكُ صَارَ وَالْكُونُ جَمِيعًا دَانَ لَكَ
 (۳) أَنْتَ يَا مَنْ طَيْرُ سَعْدٍ مِنْ سَعْدٍ مِنْكَ لَا غَيْرَ لَهُ السَّعْدُ يَجِدُ
 وَكَذَا مِنْكَ السَّخَا كُلُّ سَخِيٍّ وَجَدَ أَنْتَ لَهُ كُنْتَ الْوَلِيُّ ..
 (۴) يَا كَرِيمُ كَرَمُ أَهْلِ الدُّنَا عِنْدَ إِثَارِ لَكَ مَحْوًا فَنَى
 (۵) إِنْ سُوءَ الْأَدَبِ لِلْمُجْرِمِينَ كَلِمَتُهُمْ وَالْغَفْلَةُ مِنْهُمْ يَقِينُ
 (۶) دَوْمًا الْغَفْلَةُ مِنْ سُوءِ الْأَدَبِ تَطْفُرُ .. تَجَلِبُ لِلْمَرْءِ الْعَطْبُ ..
 هَا هُوَ التَّعْظِيمُ لِلْعَيْنِ الرَّمْدِ يُذْهِبُ يَأْتِي بِنُورٍ وَرَشَدٍ

- (۱) پس ایاز مهر افزا برجهید
 (۲) سجده کرد و گلوی خود گرفت
 (۳) ای همائی که همایان فرخی
 (۴) ای کریمی که کرمهای جهان
 (۵) غفلت و گستاخی این مجرمان
 (۶) دائماً غفلت ز گستاخی جهد
 پیش تخت آن الغ سلطان دوید
 کای قبادی کز تو چرخ آرد شگفت
 از تو دارند و سخاوت هرسخی
 محو گردند پیش ایشارت نهان (۱)
 از وفور عفو تست ای عفو دان
 که برد تعظیم از دیده رمد

(۱) بعد ازین بیت در نسخه لکناهور سه بیت اضافی است اول آنها

ای لطیفی که گل سرخت چو دید از خجالت پیرهن را بر درید

- (۱) فَهُوَ النِّسْيَانُ وَالْغَفْلَةُ قَدْ
وَمِنَ النَّارِ لَتَعْظِيمٍ وَجَبَ
(۲) خَوْفُهُ وَالْهَيْبَةُ الْيَقْظَةُ قَدْ
وَلِذَا النِّسْيَانُ مِنْ قَلْبٍ لَهُ
(۳) فَبِوَقْتِ الْغَارَةِ لِلْخَلْقِ لَمْ
كُنِيَ لَهُ لَا يَأْتِي فِي النَّوْمِ أَحَدٌ
(۴) وَلِخَوْفِ الْخِرْقَةِ النَّوْمُ إِذَا
فَمَتَى النِّسْيَانُ وَالنَّوْمُ وَجَدَ
(۵) لَا تُؤَاخِذُنَا نَسِينَا قَدْ غَدَى
أَنْ يَوَجِّهَ أَيْضاً النِّسْيَانُ كَانَ
- عُلِّمَ الرُّشْدَ لَهُ كَلَّا فَقَدْ
عَادَ مَحْرُوقًا .. مُسِيئًا لِلْأَدَبِ ..
مَنْعَ وَالْفِطْنَةَ دَوْمًا بِجَدِّ
طَفَرَ وَالسَّهْوُ لَا يَنْتَبِهُ
يَصِلُ النَّوْمُ بِهَا السَّهْدُ أَلَمْ
يَسْرِقُ الْخِرْقَةَ مَعَ مَا قَدْ وَجَدَ
هَرَبَ صَارَ قَرِينًا لِلْأَذَى
مَعَ خَوْفِ الْخَلْقِ بِالْبَتِّ فَقَدْ
شَاهِدًا لِلصِّدْقِ دَلٌّ وَهَدَى
ذَنْبًا الْمِصْيَانِ لِلْحَقِّ أَبَانَ (۱)

(۱) الآية في سورة البقرة — ربنا لا تؤاخذنا ان نسينا او اخطانا ربنا ولا تحمل علينا اصرأ له (ای اسراً ثقیلاً) کما حملته علی الذین من قبلنا —

- (۱) غفلت و نسیان بد آسوخته
(۲) هیبتش بیداری و فطنت دهد
(۳) وقت غارت خواب ناید خلق را
(۴) خواب چون در میرسد از بیم دل
(۵) لا تؤاخذنا ان نسينا شد گواه
- ز آتش تعظیم گردد سوخته
سهو و نسیان از دلش بیرون جهد
تا نیاید کس بدزد دلق را
خوف و نسیان کی بود بایم خلق
که بود نسیان بوجهی هم گناه

(۱) إِذْ إِلَىٰ تَعْظِيمِهِ لَمْ يَطْلُبِ هُوَ تَكْمِيلًا بِهِ لَمْ يَرْغَبِ
 يَسْوَىٰ هَذَا لَهُ النِّسْيَانُ لَمْ
 (۲) وَلَوْ النِّسْيَانُ لِلْإِنْسَانِ كَانَ
 هُوَ مُخْتَارٌ بِإِدْمَانِ السَّبَبِ
 (۳) إِذْ هُوَ الْإِهْمَالُ بِالتَّعْظِيمِ قَدْ
 لَهُ نِسْيَانًا وَ سَهْوًا وَ خَطَا
 (۴) مِثْلَمَا السَّكَرَانُ كَثَمَ ذَنْبًا فَعَلَّ
 جَانِيًا قَالَ قَفِي هَذَا الْعَمَلُ

-
(۱) زانکه استکمال تعظیم او نکرد	ورنه نسیان در نیاودی نبرد
(۲) گرچه نسیان لابد و ناچار بود	در سبب ورزیدن او مختار بود (۱)
(۳) که تهاون کرد در تعظیمها	تا که نسیان زاد با سهو و خطا
(۴) همچو مستی کو جنایتها کند	گوید او معذور بودم نی ز خود
-

(۱) شرح سبزواری صفحه ۴۰۹ در سبب ورزیدن - چنانکه می گوئی در ذکر و نماز و دعا حضور و تفرقه نشاید مخاطب گوید تشتت خاطر و تفرقه دل باختیار نیست و این سخن غلط است چه کثرت شواغل و تعلق بدنیا باختیار اوست و چون دل بعلاق دنیا داد عنان نفس را نتواند گرفت و بتفرقه مبتلا شد و همچنین بعد از حصول ملکات رذیله آثار بی اختیار مترتب می شود و آن ملکات مثل ملائکه غلاظ شداد او را بجهنم می کشانند ولیکن تکرار آن افعال که موجب ملکه شد باختیار بود -

- (۱) أَنَا مَعْدُورٌ وَلَسْتُ بِاخْتِيَارٍ
وَقَبِيحُ الْفِعْلِ لَكِنَّ السَّبَبَ
(۲) أَبَدًا مِنْ نَفْسِهِ السُّكْرُ لَكَ
وَاخْتِيَارُكَ ذَاتًا مَا ذَهَبَ
(۳) لَوْ لَكَ سَكْرُكَ لَا فِي تَعَبٍ
كَانَ سَاقِي الرُّوحِ دَوْمًا عَهْدًا
(۴) هُوَ كَانَ لَكَ لَا غَيْرُ ظَهِيرٍ
أَنَا عَبْدُ ذَلِكَ مَنْ سَكْرًا
(۵) عَفْوُ كُلِّ الْعَالَمِ الذَّرَّةُ مِنْ
أَنْتَ يَا مَنْ كُلِّ نَفْعٍ وَثَمَرٍ

از تو بد در رفتن آن اختیار
اختیارت خود نشد تش رانده‌ای (۱)
حفظ کردی ساقی جان عهد تو (۲)
من غلام آنکه بد مست اله
عکس عفوت ای ز تو هر بهره

(۱) گوبدش لیکن سبب ای زشت کار
(۲) بیخودی نامد بخود تش خوانده‌ای
(۳) گر رسیدت مستی بی جهد تو
(۴) پشت دارت بود او و عذر خواه
(۵) عفوهای جمله عالم ذره

(۱) تش سَخَف توش —

(۱) شرح بحر العلوم جزء ۵ صفحه ۱۸۳ مقصود بیان حال مست حق است و سقوط

تکلیف از او بسبب فانی شدن در ذات حق —

- (۱) کُلُّ عَفْوٍ قَالَ مَدَحَ عَفْوِکَا
 آيَهَا النَّاسُ اتَّقُوا مَا مِنْ أَحَدٍ
 (۲) هَبْ لَهُمْ أَرْوَاحَهُمْ لَا تَذِیْبِ
 يَا غَنِيٍّ فَهُمْ حِلْوُ الْمُرَادِ
 (۳) رَحْمَةً مِنْكَ عَلَيَّ مَنْ مَا نَظَرُ
 وَمَتَى مَرَّ الْفِرَاقِ لَكَ حِينَ
 (۴) بِالْفِرَاقِ الْمَرِّ رَدَدْتَ الْكَلَامَ
 (۵) مِائَةُ أَلْفٍ مَوْتٍ مَرٍّ مِنْ
 لَيْسَ مِنْ مِثْلِ فِرَاقٍ لِحَلَقِ
- و بِهِ خَصُّ الثَّنَا مَا أَشْرَكَ
 لَهُ كَفُوْ لَا وَلَا نِدَاءٌ يُعَدُّ
 عَنْكَ أَيْضاً لَهُمُ الْعَفْوُ هَبِ
 لَكَ كَانُوا.. وَ بِكَ نَالُوا الرَّشَادَ..
 وَجْهَكَ خَلِّي.. أَزِلْ عَنْهُ الْكَدْرَ..
 يَقْدَرُ يَسْحَبُ بِالْبُعْدِ يَبِينُ
 مَا تَقُولُ أَفْعَلُ وَ خَلِّي ذَا الْمَرَامِ
 فَخْكَ.. بِالْهَجْرِ لَزَّ وَ قُرْنُ..
 ..جَعِدَكَ الْمَضْفُورِ فِي أَحْلَى نَسَقِ.. (۱)

(۱) الترجمة بناء على ما في نسختي لكناهور وشرح بحر العلوم و ان كلمة شست الاولى بمعنى الفخ و الثانية بمعنى حلقة الجعد — كما ذكر في الشرح الفارسي تلوأ — و بناء على نسخة السبزواری و ان شست الاولى عدد الستين و ربما قرئت شصت بالصاد تكون ترجمة المصراع الثاني

لَيْسَ مِنْ مِثْلِ فِرَاقٍ فَخْكَا مِنْ بِهِ كُلُّ الْمُنَى لَوْ مَسْكَا

- (۱) عفوها گفته ثنای عفو تو
 (۲) جانسان بخشش و زخودشان هم بران
 (۳) رحم کن بر وی که روی تو ندید
 (۴) از فراق و هجر می گوئی سخن
 (۵) صد هزاران مرگ تلخ شست تو
- نیست کفوش ایها الناس اتقوا
 کام شیرین تواند ای کاسران
 فرقت تلخ تو چون خواهد کشید
 هرچه خواهی کن ولیکن آن مکن
 نیست مانند فراق شست تو (۱)

(۱) شرح سبزواری صفحه ۴۰۹ این نسخه صحیح است یعنی صد هزار مرگ تلخ که

بقیه حاشیه در صفحه بعد

(۱) فَلَمَّ مَرُّ الْفِرَاقِ عَنْ ذُكُورٍ وَإِنَّا فِي مَرِّ الْمُصَوِّرِ
 أَنْتَ يَا مَنْ مُسْتَعَاثَ الْمُجْرِمِينَ كُنْتَ.. وَالْأَمْنِ لِكُلِّ الْخَائِفِينَ..
 (۲) بِرَجَاءٍ وَصَلِكَ الْمَوْتُ حَلِي وَلَكَ مَرُّ الْفِرَاقِ كَمْ عَلَى
 (۳) وَهَجَّ النَّارِ يَفُوقُ فِي سَقَرٍ رَدَدَ الْكَافِرُ لِي أَيُّ كَدَرٍ
 لَوْ عَلَيَّ هُوَ قَدْ أَلْقَى النَّظَرَ رَحْمَةً.. أَخَمَدَ لِلنَّارِ الشَّرَّ..

(۱) تلخی هجر از ذکور و ازانات دور دار ای مجرمین را مستعاث
 (۲) برامید وصل تو مردن خوشست تلخی هجر تو فوق آتشت
 (۳) گبر می گوید میان آن سقر چه غمم بودی گرم بودی نظر

ازقضا برآدسیان وارد شود بتلخی فراق دام تو نمی رسد که در کمند تو بودن و چون ماهی درشت تو بودن غایت امل و منتهای مقصود است — شرح بحر العلوم صفحه ۱۸۳ ظاهر آنست که شست در مصراع اول بمعنی عدد معروف است و بسین است نه بصاد که صاد در لغت فارسیه نیست و کتابت آن از چند مدت متعارف بصاد گشته و شست در مصراع ثانی بمعنی حلقه زلف و معنی آنکه ثمر مرگ که تلخ به شصت درجه که از جانب تو رسیده است بهترست و نیست مانند فراق حلقه زلف تو که کنایت از صفات است و بتلخی فراق او که ذات است چه رسد پس مرگ تلخ شصت مرکب موصوف با صفت مضاف است سوی تو چنانکه گویند بسکین نواز من پس شصت کسره اضافت است چنانکه در مصراع ثانی بر لفظ شصت کسرت اضافت است و اعتراض ولی محمد آنکه برین تقریر شصت موقوف باید خواند و در مصراع ثانی مضاف و مکسور پس در وزن خلل می افتد ساقط است و می تواند که در مصراع اول بمعنی شصت باشد و آن آهنی که بآن ماهی می گیرند و احتمال دارد که آن شست مراد باشد که تیر اندازان در انگشت دارند و آنچه که در بعض نسخ متداوله کتابت آن بصاد است اباء دارد ازین هردو معنی —

(۱) إِنْ ذَاكَ النَّظَرَ كُلُّ كَذَرَ صَبَرَ الْجُلُودَ بِهِ الصَّفْوَ أَقْرَ
ثَمَنَّ الرَّجُلُ غَدَى لِلْسَّحَرَةِ وَالْيَدِ مِنْهُمْ أَبَانَ أَثَرَهُ

تفسیر لاضیر انا الی ربنا منقلبون وخطاب سحره فرعون
مع فرعون یا فرعون فی وقت السیاسة

(۲) صَخَبَ لَا ضَيْرَ لَمَّا سَمِعَتْ ذِي السَّمَا .. عَمَّا أَلَمَ أَطْلَعَتْ ..
عَقِبَ ذَا الصَّوْلَجَانِ الْفَلَكُ كُرَّةَ صَارَ بِهِ يَرْتَبِكُ
(۳) ضَرْبُهُ فِرْعَوْنَ لَا ضَيْرَ لَنَا أَبَدًا مِنْهَا وَلَا خَوْفٌ بِنَا
إِنْ لُطِفَ الْحَقُّ قَهَرَ مَا سِوَاهُ غَالِبًا كَانَ .. وَلَا نَخْشَى أَذَاهُ ..
(۴) لَوْ عَلِمْتَ يَا مُضِلُّ سِرَّنَا كُنْتَ يَا مَنْ عَمِيَ قَلْبًا لَنَا
(۵) تُطْلِقُ مِنْ ذَا الْوَبَالِ وَالْعَنَاءِ إِصْحَاحٍ مِنْ ذَا السَّمْتِ إِقْبِلْ نَحْنَا
مُسْرِعًا وَانْظُرْ فَهَذَا الْأَرْغُونُ يَهْتِفُ يَا لَيْتَ قَوْمِي يَعْلَمُونَ

(۱) کان نظر شیرین کننده رنجهاست ساحران را خونبهای دست و پاست

تفسیر لاضیر انا الی ربنا منقلبون وخطاب سحره فرعون
بافرعون در وقت سیاسة (۱)

(۲) نعره لاضیر بشنید آسمان چرخ گوئی شد پی آن صولجان
(۳) ضربت فرعون ما را نیست ضیر لطف حق غالب بود بر قهر غیر
(۴) گربدانی سر ما را ای مضل میرهانی مان زرنج ای کوردل
(۵) هین بیا این سر بین کاین ارغنون میزند یا لیت قومی یعلمون

(۱) یعنی در وقت سیاست و وعید کردن ببردن دست و پا و مصاوب ساخت که لاضیر انا الی

ربنا منقلبون .

- (۱) فَلَنَّا فَرْعَنَةَ الْحَقِّ وَهَبْ
لَا كَيْمِثِلِ الْمَلَكَةِ وَالْفَرْعَنَةَ
(۲) اِطْلِعِ الرَّاسَ اَنْظُرِ الْمَلِكَ الْجَلِيلِ
(۳) اَبْدَاْ فِي مِصْرَ وَالنَّيْلِ فَإِنْ
نَجَسَ فِي النَّيْلِ لِلرُّوحِ لَكَ
(۴) اِصْحَ يَا فِرْعَوْنَ وَاسْحَبْ يَدَكَ
فِي مِصْرِ الرُّوحِ سَرْعَانَ تَرَى
(۵) اَنْتَ لِلنَّاسِ اَنَا رَبُّ مُدَامَ
لِكُلِّ الْاِسْمَيْنِ ذَيْنِ مَا عَقَلْتَ
مِنْهُ فَضْلاً مَنَحَ مَا قَدْ وَجِبَ
لَكَ تَقْنَى .. مَا لَهَا مِنْ هَيْمَنَةٍ ..
أَيُّهَا الْمَعْرُوءُ ذُو الرَّأْيِ الضَّئِيلِ
تَتْرِكُ الْخِرْقَةَ هَذِي وَهِيَ مِنْ
تُفَرِّقُ بِالْكُلِّ تَيْلَ مِصْرِكَ
وَيْكَ مِنْ مِصْرَ لِمَا أَتَدِي لَكَ
مِائَةَ مِصْرٍ بِهَا النَّيْلُ جَرَى
قُلْتَ لَكِنْ مَا أَحْطَتْ بِالْمَرَامِ
أَنْتَ بِالْكُنْهِ وَبِالْبَتِّ غَفَلْتَ

- (۱) داد ما را فضل حق فرعونى
(۲) سر برآور ملک بین زنده و جلیل
(۳) گر تو ترك اين نجس خرقه کنی
(۴) هین بدار از مصر ای فرعون دست
(۵) تو انا رب همی گوئی بعام
نی چو فرعونیت و ملکت فانی
ای شده لاغر بملک مصر و نیل
نیل را در نیل جان غرقه کنی
در میان مصر جان صد مصر هست
غافل از ماهیت این هردو نام (۱)

(۱) شرح سبزواری صفحه ۱۰؛ که انا الرب حق تعالی را می‌زید که انا عبارتست از مقام احدیت والرب حکایتست از مقام اسماء وصفات که تربیت مظاهر کنند و مراد بمهیت مابه الشیء هو هو است چه حق و تراست و وجود بحت و محیط که برزخ بین الوجود و العدم است ندارد که شیء در نفس الاسر یا وجود حقیقی است که طرد عدم است و ابا از عدم دارد یا مهیت است بقیه حاشیه در صفحه بعد

- (۱) فَعَلَى الْمَرْبُوبِ يَا هَذَا مَتَى
وَمَتَى مَنْ كَانَ يَتَدْرِي فِي أَنَا
(۲) ذِي أَنَا نَحْنُ وَمِنْ قَيْدِ أَنَا
(۳) وَالْبَلَاءُ تِلْكَ عَلَيْكَ ذِي أَنَا
وَلَنَا الدَّوْلَةُ حَقًّا وَجَبَتْ
(۴) لَوْ لَكَ هَذِي أَنَا مَنْ سَحَبَتْ
فَعَمَى مِنْ مِثْلِ ذَا الْحِظِّ السَّعِيدِ
- رَجَفَ الرَّبُّ لَهُ الْخَوْفُ أَتَى
طَلِبَ الرُّوحَ وَحَبَّ الْبَدَنَ
قَدْ نَجَوْنَا مِنْ أَنَا أُمِّ الْعَنَا
أَيُّهَا الْكَلْبُ نُحُوسُ وَعَنَا
أَبَدًا خَالِدَةً مَا ذَهَبَتْ
حَقْدًا الضِّغْنِ إِلَيْكَ طَلِبَتْ
عَرَسَ فِينَا .. جَدِيدًا فَجَدِيدًا ..

- (۱) رب بر مربوب کی لرزان بود
(۲) نک که انا مائیم رسته از انا
(۳) آن انائی بر تو ای سگ شوم بود
(۴) گر نبودی این انای کیسه کش
- کی انا دان بند جسم و جان بود
از انای پر بلای پر عنا
در حق ما دولت محتوم بود
کی زدی بر ما چنین اقبال خوش

که نه ابا از وجود دارد و نه ابا از عدم و در تحقیق بوجود حقیقی محتاجست و این ثانی لایق بجلال او نیست پس باقی ماند اول - شرح بحر العلوم جزء ۵ صفحه ۱۸۴ انا الرب گفتن بر دو وجه است یکی صحیح که مشارالیه با ذات رب باشد و او را صفت ربوبیت ثابت کند و یا حکم کند بیودن ذات عین آنچه که معتبرست باین اسم و دیگر وجه فاسدست که مشارالیه بانا این بشر متعین را بسازد و رب را بر آن محمول نماید و این خلاف واقع است و حاصل بیت آنکه قول فرعون انا ربکم الاعلی بر وجه فاسد بود و بعض این را مؤید می سازند باینکه کم را باقی داشته و خود را اعلی گفته و دیگران را اسفل و پس او نمی دانست که معنی انا که رب می تواند شد این متعین نیست بلکه بعد فناء این متعین آنچه که ذات مطلق باقی است خود را بانا تعبیر می کند بر لسان عبد خود و رب قاهرست او را ترس نبود و ازین هردو دقیقه فرعون غافل است و بشرح در ایات تالیه می فرمایند و تو سابق دانستی آنچه مرضی شیخ اکبر قدوه محققان است که این قول فرعون بطریق حکایت بود از رب چنانکه قول مصلی سمع الله لمن حمده -

- (۱) نَشْكُرُ اللَّهَ بِأَنْ مِنْ ذِي الدُّنَا
نَخْلَصُ مِنْ فَوْقِ رَأْسِ الْمَشْنَقَةِ
(۲) فَبِرَاقِ الرِّحْلَةِ ذِي الْمَشْنَقَةِ
وَلَكِ الْغَفْلَةِ كَانَتْ وَالْغُرُورِ
(۳) ذِي حَيَاةٍ وَبِنَقْشِ لِلْمَمَاتِ
وَبِنَقْشِ لِلْحَيَاتِ تَخْتَفِي
(۴) نُورًا النَّارَ تُبِينُ النَّارَ نُورَ
(۵) ذِي الدُّنَا كَانَتْ تَيْقِظَ وَاتَّيَدَ
إِذْ غَرُبَتْ فَمِنْ الشَّرْقِ لَكَ
(۶) فَأَنَا تِلْكَ اللَّتِي فِي الْأَزَلِ
مِنْ أَنَا ذِي الْقَلْبِ لَا فِي فِكْرَةٍ
- مَنْ هِيَ دَارُ الْفَنَاءِ وَالْعَنَاءِ
ذِي نَصْحَنَّاكَ بِأَيْدٍ مُؤَثَّقَةٍ
صِيرَتْ دَوْمًا لَنَا وَالْمُعْتَقَةِ
دَارُ مُلْكٍ .. نَزَلَتْ فِيهَا الشُّرُورُ ..
خَفِيَتْ تِلْكَ سَبَاتٌ وَمَمَاتٌ
فَاغْرِفِ الْفَارِقَ وَالسِّرَ الْخَفِيَّ
وَمَتَى فِي غَيْرِ ذَا دَارِ الْغُرُورِ
يَبْدَأُ الْفَانِي كُنْ بِالْكُلِّ يَدٌ
إِنِّي بِالضُّوْمِ .. وَأُظْهِرُ مَا بِكَ ..
قَلْبُهَا ضَاقَ بِحُزْنٍ مُمْتَلِي
صَارَ وَالرُّوحُ غَدَى فِي حَيْرَةٍ

برسر این دار پندت می دهیم
دار ملک تو غرور و غفلت ست
وان مماتی خفیه در نقش حیات
ورنه دنیا کی بود دار الغرور
چون غروب آری بر آرز از شرق ضو
زین انا دل بیخود و جان دنگ شد

(۱) شکر آن کز دار فانی می رهیم
(۲) دار قتل ما براق رحلت است
(۳) این حیاتی خفیه در نقش ممات
(۴) می نماید نور نار و نار نور
(۵) هین مکن تعجیل اول نیست شو
(۶) آن انائی در ازل دلتنگ شد

- (۱) مِنْ أَنَا تِلْكَ اللَّتِي لَا فِي أَنَا
صَارَتِ الرُّوحُ بِطِيبٍ وَهَنًا
مِنْ أَنَا تُنْمِي إِلَى هَذِي الدُّنَا
هِيَ دَوْمًا طَفَرَتْ وَفَقَّ الْمُنَى
(۲) مِنْ أَنَا إِذْ خَلَصَ حَالًا أَنَا
صَارَ يَا فَوْقَ أَنَا لَا فِي عَنَا
(۳) أَلْفُ حُسْنٍ وَثَمَاءٍ هَرَبًا
هُوَ دَوْمًا وَأَنَا ذِي طَلَبَا
خَلْفَهُ تَعْدُو لِأَنَّ قَدْ نَظَرْتَ
خَالِيًا مِنْهَا.. وَمِنْ ذَا انْصَجَرَتْ..
(۴) إِذْ لَهَا الطَّالِبُ كُنْتَ فَلَكَا
لَيْسَتْ الطَّالِبَةُ.. مِمَّا يَكَا..
فَإِذَا مَتَّ لَكَ الطَّالِبُ صَارَ
مَطْلَبًا.. مِنْكَ بَدَى بَعْدَ اسْتِثَارَ..
(۵) حَيُّ أَنْتَ فَمَتَى مَنْ غَسَلَا
مِمَّا غَسَلَا لَكَ قَدْ فَعَلَا^(۱)
طَالِبُ أَنْتَ مَتَى مَطْلَبُكَ
فَحَصَّ عَنْكَ وَجَاءَ نَحْوَكَا

(۱) كانه يقول وجودك الحقيقي لوصول انا تلك المقبولة شرطه ان تكون فانيا من البقية في الصفحة التالية

(۱) از انائی بی عنا خوش گشت جان	شد جهان او از انائی جهان
(۲) از انا چون رست شد اکنون انا	آفرینها بر انائی بی عنا
(۳) او گریزان و انا اندر پیش	می دود چون دید ویرانی ویش
(۴) طالب اوئی نگردد طالبت	چون بمردی طالبت شد مطلبت
(۵) زنده کی مرده شو شوید ترا	طالبی کی مطلبی جوید ترا

بشریت گفته اند از ازل دل تنگ بود یعنی باطل و ناسمجود بود همون دلتنگی و ناسمجودی بظهور آمد و ازین انا که بعد افتاء بشریت بر زبان عارف می رود جان بیخود و دلتنگ در ازل بود پس بهمان و تیره تا ابد خواهد ماند و محمد رضا گفته که شد در سماع اول بمعنی رفتست و حاصل برآورده این شخص را که فانی گشته آن انا فرعونی در ازل بر طرف شد که اگر در ازل بودی باقی ماندی —

(۱) فَبِهَذَا الْمَسْلَكِ الْعَقْلُ الطَّرِيقُ لَوْ دَرَى سَارَ مَعَ أَهْلِ الطَّرِيقِ
 كَانَ فَخْرَ الدِّينِ رَازِي الْبَلَدِ عَالِمًا بِالسِّرِّ لِلدِّينِ يُعَدُّ
 (۲) لَكِنَّ الْقَوْلُ بَأَنَّ مَنْ لَمْ يَذُقْ مَا دَرَى لِلْمُسْكِرِ هَذَا لَمْ يَرْقُ
 لَهُ مِنْ تَخْيِيلِهِ مَعَ عَقْلِهِ حَيَرَةً زَادَتْ بَقِيَ فِي جَهْلِهِ

طالب وجودك المجازی ای تطلب بوجودك المجازی الوجود الباقي وهو لا يطلبك ولكن لما تكون من وجودك الموهوم فانياً يكون طالبك مطلوبك مثلاً الغسال يغسل الميت ولا يغسل الحي كذا الوجود الحقيقي كالغسال لا يغسل الحي بالنفسانية فطالب الغسال الحقيقي بالوجود المجازی بان يكون حياً بالحياة النفسانية فكيف يغسلك الغسال الحقيقي للانسوات فعليكم ان تكون في مرتبة كالمت بين يدي الغسال ومادام انك طالب الوجود المجازی الى متى تطلب مطلوبك فانه يفر منك —

(۱) اندرین ره ار خرد ره بین بدی فخر رازی راز دان دین بدی (۱)
 (۲) لیک چون من لم یذق لم یدر بود عقل و تخخیلات او حیرت نمود

(۱) شرح سبزواری جزء ۵ صفحه ۱۰؛ فخر رازی و از جمله لغزشهای او آنکه گوید حق تعالی نیز سهیت دارد نهایت مجهول الکنه است یعنی سهیتی که حیثیت عدم ابا از عدم است دارد ولی خصوصیتش را نمی دانم که ملکیت یا انسانیت یا غیر اینهاست تعالی عن ذلك و نیز توهم کرده که حکماء راسخین و عرفا و شامخین که اتفاق دارند که حقیقت حق تعالی وجود است مثل قول عطار که آن خداوندی که هستی ذات اوست و قول مولوی که تو وجود مطلق و هستی ما این وجود مطلق بدیهی است چه می گوید وجود معلوم است بالبدیهه و حقیقت حق غیر معلوم است پس حقیقتش غیر وجود است پس امثال این رازدار دین نمی شوند — شرح بحر العلوم جزء ۵ صفحه ۱۸۴ امام فخر رازی در علوم عقلیه کلاسیه کمالی داشت تا اینکه متکلمان دیگر او را با نام ملقب ساختند و او اگرچه دین سی داشت و رجل صالح بود لیکن مطالب دینی را از دلائل عقلیه اثبات می کرد و کشف اسرار نداشت و عقل و دلائل انظار عقلیه قاصرست از درک اسرار و نه القاء سمع می کرد سوی وحی انبیاء (ع) بوجهی که عقل را در آن دخل ندهد و قرآن و حدیث را تاویل می کرد بآنکه انظار حکم می کرد تا اینکه اکثر آیات تشبیه را تاویل کرده سوی تنزیه مجرد ارجاع کرد چنانکه تفسیر کبیر شاهدست بان و علم او که حاصل بود اگرچه ساخوذ از کتاب و سنت بود لیکن برطبق حکم انظار فکریه او بود و مقصور بر تنزیه مجرد —

- (۱) وَبِتَفْكِيرٍ مَتَى هَٰذِي أَنَا تُكْشِفَ هَٰذِي أَنَا بَعْدَ الْفَنَاءِ
 (۲) كُشِفَتْ هَٰذِي الْعُقُولُ لِإِفْتِقَادِ
 وَحُلُولٍ لَا تُلْمُ بِالْمُرَادِ
 (۳) يَا أَيَّازُ مَنْ مِنَ الْقُرْبِ قَنِي
 (۴) قَدْ قَنِي فِي الشَّمْسِ بَلْ كَالنُّطْفَةِ
 أَنْتَ لَا مِنْ إِتْحَادٍ مُفْتَنِّ
 (۵) اِعْفِ يَا مَنْ كَانَ فِي صَنْدُوقِكَ
 (۶) كُلُّ لُطْفٍ سَابِقٍ مَنْ ذَا أَنَا
 أَنْتَ لَا غَيْرُ وَمَنْ مِنْ أَمْرِ كُنْ
 تُكْشِفَ هَٰذِي أَنَا بَعْدَ الْفَنَاءِ
 تَقَعُ فِي هَوَا مِنْ إِتْحَادِ
 .. وَلَكُمْ طَعْنًا أَبَانَتْ وَانْتِقَادِ ..
 مِثْلَ نَجْمٍ بِضِيَاءٍ وَ سَنَا
 بُدِلَتْ بِالْبَدَنِ بِالْمَرَّةِ
 وَ حُلُولِ .. مَنْ لَهُ الطَّعْنُ رَكْنٌ ..
 كُلُّ عَفْوٍ وَغَدَى مَسْبُوقًا
 لِأَقُولَ اِعْفِ يَا مَنْ مَلَكَنَا
 زُبْدَةً .. وَالرُّوحُ مِنْ عِلْمٍ لَدُنْ ..

- (۱) کی شود کشف از تفکر این انا
 (۲) می فتد این عقلها در افتقاد
 (۳) ای ایاز گشته فانی ز اقتراب
 (۴) بلکه چون نطفه مبدل تو بتن
 (۵) عفو کن ای عفو در صندوق تو
 (۶) من که باشم که بگویم عفو کن
 این انا مکشوف شد بعد الفنا
 در سغای حلل و اتحاد (۱)
 همچو اختر در شعاع آفتاب
 نز حلول و اتحاد و مفتن
 سابق لطف همه مسبوق تو
 ای تو سلطان و خلاصه اسر کن (۲)

(۱) مَنْ أَنَا حَتَّى أَكُونَ مَعَ أَنَا لَكَ يَا مَنْ مِنْ غَرَامٍ وَ عَنَا
ذَلِكَ كُلُّ أَنَا قَدْ مَسَكَتْ .. وَبِهِ رَحْبَ الطَّرِيقِ سَلَكَتْ ..

بیان عد ایاز نفسه بالشفاعة مجرما وطلبه العذر عن هذا الجرم وعده
ایضا نفسه طلبه هذا العذر مجرما وهذا الاتكسار اتى له من معرفته
عظمة الله كما قال (ص) انا اعلمکم بالله واخشاکم لله انما یخشى الله
من عباده العلماء (۱)

(۲) فَمَتَى آتَى أَنَا بِالرَّحْمِ مَنْ لُوثَ بِالْغَضَبِ فِيهِ اقْتَرَنَ (۲)
أَلِحْلِمَ وَ لِعِلْمِ طَلِيًّا لِلطَّرِيقِ أَنَا أُغْدُو هَادِيًّا
(۳) مِائَةُ الْآفِ صُنْعِ لِي أَنَا لَا تُقِ لَوْ أَنْتَ لِي يَا ذَا السَّنَا
تَجْعَلُ الْمَغْلُوبَ لِلصُّنْعِ الْحَقِيرِ .. مَنْ كَمِثْلِي لَوْ لِي أَنْتَ النَّصِيرِ ..

(۱) الایة ومن الناس والدواب والانعام مختلف الوانه كذلك انما یخشى الله من عباده
العلماء انا قال فی المنهج — (۲) کلمة خلم فی المنج القوى بالحاء المهملة والصحيح
خلم بكسر الخاء المعجمة بمعنى المخاط وضمم الخاء بمعنى الغضب كما فی البرهان القاطع —

(۱) من که باشم که بوم من با منت ای گرفته جمله منها دامت

مجرم داشتن ایاز خود را درین شفاعت گری وعذر این جرم خواستن
و در این عذر خواهی هم خود را مجرم دانستن و این شکستگی
از شناختن عظمت شاه خیزد که انا اعلمکم بالله واخشاکم
لله قال الله تعالى انما یخشى الله من عباده العلماء

(۲) من که آرم رحم خلم آلوده را ره نمایم علم و خلم اندوده را

(۳) صد هزاران صنع را ارزانیم گرزبون صنعها گردانیم

- (۱) مَا أَقُولُ عِنْدَكَ إِعْلَامُكَ
أَفْعَلُ أَوْ أَذْكَرُ إِحْسَانُكَ
(۲) مَا لَهُ الشَّرْطُ فَمَا لَمْ تَعْلَمْ
مَا هُوَ فِي الذِّكْرِ لَمْ يَأْتِ لَكَ
(۳) أَنْتَ مَنْ تُنْظِفَ مِنْ جَهْلٍ وَقَدْ
أَنَّ لَهُ الْعَقْلَةَ تَأْتِي وَالسَّيْرُ
(۴) مَنْ هُوَ اللَّاشِيءَ شَيْئًا قَدْ صَنَعْتَ
(۵) إِذْ لِي شَخْصًا جَعَلْتَ فَإِذَا
إِسْتَمِعَ مِنْ كَرَمٍ مَا أَضْرَعُ
(۶) حَيْثُ عَنْ نَفْسِي أَذْهَبْتَ فَأَنْتَ
- أَفْعَلُ أَوْ أَذْكَرُ إِحْسَانُكَ
مَا هُوَ ذَاكَ أَنَا لَمْ أَفْهَمْ
فِي الدُّنَا أَيْنَ تَعَالَى شَأْنُكَ
نُظِّفَ عِلْمَكَ مِنْهُ لِلْأَبَدِ
تَجْعَلُ .. وَالنُّورُ مِنْكَ يَسْتَنِيرُ ..
وَكَيْمَثِلِ النُّورِ لِلشَّمْسِ رَفَعْتَ
أَضْرَعُ الشُّكْرَ لَكَ أَبَدِي كَذَا
عِنْدَكَ .. مَا لِي سِوَاكَ مَفْزَعُ ..
شَافِعِي كُنْتَ وَأَنْتَ ذَا فَعَلْتَ

- (۱) من چه گویم پشت اعلا مت کنم
(۲) آنچه معلوم تو نبود چیست آن
(۳) ای تو پاک از جهل و علمت پاک زان
(۴) هیچ کس را تو کسی انگاشتی
(۵) چون کسم کردی اگر لایه کنم
(۶) زانکه از نفسم چو بیرون برده
- یا که و یادت دهم شرط کرم
و آنچه یادت نیست تو اندر جهان
که فراموشی کند وی را نهان
همچو خورشیدش بنور افراشتی
مستمع شو لایه ام را از کرم
آن شفاعت هم تو خود را کرده (۱)

- (۱) مِنْ لِبَاسِي إِذْ خَلَىٰ هَذَا الْوَطْنَ
 قَبْلَ لُ الْبَيْتِ وَالْيَاسِ لَنْ
 أَنْتَ أَجَرَيْتَ كَمَا فِيَا
 وَأَسْتَجِبُهُ عِنْدَ كُلِّ مُعْضِلِ
 حِجْتِ أَیْضاً أَنْتَ فِي الدُّعَا بِالْإِبْتِدَاءِ
 أَفْخَرُ كَثْرًا بِأَنْ مَلَكَ الدُّنَا
 مَنَحَ عَفْوًا .. بِهِ اللَّطْفُ قَرِينَ ..
 قَبْلَ هَذَا كُنْتُ رَأْسًا لِقَدَمِ
 لِي دَوَاءِ كُلِّ ذِي دَاءٍ جَعَلَ
 وَالْهِجَاجِ بِعَوِيلٍ وَ تُبُورِ
 صَيَّرْتُ .. بِنْتُ بِلُطْفٍ عَبْقَرِي ..
- (۲) يَجْدُرْ لِي قَالِدُعَا أَيْضاً لِيَا
 مِنْهُ أَيْضاً لِي ثُبَاتَا إِجْعَلِ
 (۳) أَيْضاً أَنْتَ فِي الدُّعَا بِالْإِبْتِدَاءِ
 (۴) لِي رَجَاءٌ بِالْقَبُولِ كَيَّ أَنَا
 كَرَمًا لِلْعَبِيدِ عَنْ ذِي الْمُعْجَمِينَ
 (۵) فَأَنَانِي أَنَا كُلِّي أَلَمْ
 وَمَلِكِي الْيَوْمَ مِنْ لُطْفِ شَمَلِ
 (۶) سَقَرًا كُنْتُ مَلِيًّا بِالشُّرُورِ
 وَيَدُ الْفَضْلِ لَهُ لِي الْكَوْثَرِي

- (۱) چون ز رخت من تهی گشت این وطن
 (۲) هم دعا از من روان گردد چو آب
 (۳) هم تو بودی اول آرنده دعا
 (۴) تا ز من لاف کان شاه جهان
 (۵) درد بودم سر بر سر من خود پسند
 (۶) دوزخی بودم پراز شور و شری
- ترو خشک خانه نبود آن من (۱)
 هم ثباتش بخش و دارش مستجاب
 هم تو باش آخر اجابت را رجا
 بهر بنده عفو کرد از مجرمان
 کرد شامم داروی هر دردمند
 کرد دست فضل او هم کوثری

(۱) رخت معانی دارد از آنجمله است پوشیدنی و اسباب خانه و بار و بنه و سامان
 (برهان قاطع) -

- (۱) كُلُّ مَنْ فِي الْقَوْدِ دَوْماً سَقَرٌ
 مَرَّةً ثَانِيَةً قَيْدَ الْجَسَدِ
 (۲) أَبَدًا مَا هُوَ شُغْلُ الْكَوْثَرِ
 يَرْجِعُ النَّابِتُ مِنْهُ النَّامِيَا
 (۳) قَطْرَةٌ يُنْزَلُ بَعْدَ قَطْرَةٍ
 أَنْ جَمِيعَ مَا لَهُ أَضْرَتْ سَقَرٌ
 (۴) سَقَرٌ مِنْ مِثْلِ بَرْدٍ فِي الْخَرِيفِ
 وَجَدَ الْكَوْثَرُ مِنْ مِثْلِ الرَّبِيعِ
 (۵) سَقَرٌ مِنْ مِثْلِ مَوْتٍ وَجَدَتْ
 وَكَمِثْلِ النَّفْخِ لِلْصُّورِ وَجَدَ
 (۶) يَا مَنْ الْأَجْسَامُ مِنْكُمْ مِنْ سَقَرٍ
- أُحْرِقَتْ.. أَضْرَتْهُ جَمْعاً وَشَرَزَ..
 أُنْبِتُ.. أُسْقِيهِ هَدِيّاً وَرَشَدَ..
 كُلُّ مَحْرُوقٍ بِنَارِ سَقَرٍ
 زَاهِراً كَالْوَرْدِ دَوْماً زَاهِياً
 ذَا مُنَادِي الْكَرَمِ بِالْفِطْرَةِ
 أَنَا أَيْضاً أُرْجِعُ رَوْضاً زَهْراً
 وَجَدَتْ لَيْسَ بِهَا رِيعٌ وَرِيفٌ
 لِلْبَسَاتِينِ بِهَا الزَّهْرُ الْمَرِيعُ
 وَتُرَابِ الْقَبْرِ دَوْماً نَكِدَتْ
 دَوْماً الْكَوْثَرُ.. أَحْيَى مَنْ يَرُدُّ..
 أُحْرِقَتْ لِلْكَوْثَرِ السَّامِي مَقَرٌ

من برویانم دگر بار از جسد
 گردد از وی نابت و افروخته
 کانچه دوزخ سوختن بازآورم
 هست کوثر چون بهار گلستان
 هست کوثر بر مثال نفخ صور
 سوی کوثر می کشد اکرامستان

(۱) هر که را سوزید دوزخ در قود
 (۲) کار کوثر چیست کوه سوخته
 (۳) قطره قطره او منادی کرم
 (۴) هست دوزخ همچو سرمای خزان
 (۵) هست دوزخ همچو سرگ و خاک گور
 (۶) ای ز دوزخ سوخته اجسامستان

- (۱) سَحَبَ إِكْرَامُكُمْ إِذْ لُطِفَكَا
 قَدْ خَلَقْتَ الْخَلْقَ حَتَّى يَرْبُحُونَ
 قَالِ يَا قَيُّومُ حَيِّ مَلِكَا
 هُمْ عَلَيَّ مِنْ نَوَالِي يُمْتَحُونَ
 (۲) لَا لِأَنْ فِي ذَا عَلَيْهِمْ أَرْبَحُ
 كُلُّ نَقْصٍ فِيهِ بِالذَّاتِ وَجَدُ
 (۳) إِنَّ عَفْوَ الْخَلْقِ كَانَ بِالْمَثَلِ
 وَبِذَلِكَ الْبَحْرِ أَيْضًا عَجَلَا
 (۴) جُمْلَةُ الْعَفْوِ بِكُلِّ لَيْلَةٍ
 يَا مَلِيكَ نَحْوِكَ مِثْلَ الْحَمَامِ
 أَنَا هَذَا جُودُكَ إِذْ تَسْمَحُ
 لَهُ رُشْدًا وَكَمَالًا لَا يُحْدُ
 نَهْرٌ أَوْ سَيْلٌ .. مِنْ الْبَحْرِ حَصَلَ ..
 أَزْمَعَا الْخَيْلَ وَفِيهِ دَخَلَا
 لَكَ مِنْ ذَا الْقَلْبِ كَمْ مِنْ مَرَّةٍ
 تَرُدُّ .. بِالْبَيْدِ مَعَكَ وَالْخِتَامِ ..

- (۱) چون خلقت الخلق کی یربح علی
 (۲) لا لان اربح عليهم جود تست
 (۳) عفوخلقان همجو جوئی وهمجو سیل
 (۴) عفوها هرشب ازین دل بارها
 لطف تو فرمود ای قیوم حی
 که شود زو جمله ناقصها درست
 هم بدان دریای خود تازند خیل (۱)
 چون کبوتر سوی تو آید شها

(۱) شرح سبزواری جزء ۵ صفحه ۱۰۴ عفوها هرشب ایها سی دارد به العفو العفو گفتن صلحا درشب و باطنش آنست که عفو بحسب لغت محو است قال امرء القیس فتوضح والمغرة لم یعف رسمها لما نسجتها من جنوب وشمیل پس مراد اینست که چنانکه ارواح درمحو بخواب بسوی تو آیند درشب و باز درروز بابدان محبوس باشند این ارواح را که دردنیا اند محو فرسای و بسوی خود کشانی در سلسله طولیه عروجیه و این رسوم معفو و محو کردند ولی باز در ابدان و رسوم برزخیه محبوس باشند بقدر علاقه بعالم صورت و باز در وقت شام و غروب انوار صوریه و اشتداد عشق بایوان عالم معنی از عالم صور برزخیه محوشان می سازی و می پرند باوج معنی که انا الیه راجعون —

- (۱) ثَانِيًا تُرْجِعُهَا عِنْدَ السَّحَرِ
وَبِذِي الْأَبْدَانِ حَتَّى اللَّيْلِ حِينَ
(۲) مَرَّةً أُخْرَى الْجَنَاحَ فِي الْمَسَاءِ
(۳) نَحْوَ ذَلِكَ السَّطْحِ وَالْأَيَّانِ مَنْ
تَقْطَعُ سُرْعَانَ تَأْتِي نَحْوَكَا
(۴) فَجَنَاحًا تَضْرِبُ تَأْمَنُ أَنْ
فِي الْهَوَا إِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ
(۵) يَرُدُّ الصَّوْتُ تَعَالَوْا لِلْكَرَمِ
(۶) أَبَدًا لِلرَّجْعَةِ كَمْ غُرْبَةٍ
وَجَبَّ أَنْ تَعْرِفُوا الْقَدَرَ إِلَيَا
- طَائِرَاتٍ طَوْعَ حُكْمٍ قَدْ بَهَرَ
.. عَفْوُكَ لَمَّا لَهَا كَانَ قَرِينُ ..
تَضْرِبُ مِنْ قَرَطِ عِشْقٍ وَعَنَاءِ
عَظُمَ حَتَّى هِيَ وَصَلَ الْبَدَنُ
إِذْ هِيَ الْمَقْتُولَةُ كَانَتْ لَكَا
تَرْجِعُ مَنكُوسَةَ الرَّأْسِ زَمَنُ
رَدَدَتْ .. مِنْ غَيْرِ جُهْدٍ وَشُجُونِ ..
بَعْدَ ذَا لَا الْغَمَّ يَبْقَى لَا الْأَلَمُ
قَدْ سَحَبْتُمْ فِي الدُّنَا مَعَ كَرْبَةٍ
يَا كِبَارُ .. وَجَمِيلَ عَفْوِيَا ..

تا به شب محبوس این ابدان کنی
می پرند از عشق آن ایوان و بام
پیش تو آیند کز تو مقتلند
در هوا کانا الیه راجعون
بعد از آن رجعت نماید درد و غم
قدر من دانسته باشید ای مهان

(۱) بازشان وقت سحر پران کنی
(۲) پر زنان بار دگر در وقت شام
(۳) تا که از تن باز وصلت بگسلند
(۴) پر زنان ایمن زرجع سرنگون
(۵) بانگ می آید تعالوا زان کرم
(۶) بس غریبها کشیدند از جهان

- (۱) فِي ظِلَالٍ دَوَّحَتِي سَكْرِي الدَّلَالِ
 (۲) اِصْحُوا مَدُّوا الْأَرْجُلَ مَنْ كَمْ نَصَبَ
 مِنْ عَلَى الْجَنْبِ لَهَا وَالْيَدِ مَنْ
 (۳) صَارَتْ الْحُورُ بَغْمَزٍ وَحَنَانِ
 (۴) وَرَدَتْ مِنْ سَفَرٍ أَيْضًا لَنَا
 وَالصَّفَا كَالنُّورِ لِلشَّمْسِ زَمَنُ
 (۵) رَجَعُوا أَيْضًا نِظَافًا لَا أَثَرَ
 مِثْلَ نُورِ الشَّمْسِ لِلْقُرْصِ رَجَعُ
 (۶) ذَا فَرِيقُ الْمُجْرِمِينَ يَا مَجِيدُ
- أَرْجُلًا مَدُّو كَمَا رُمْتُمْ طَوَالَ
 فِي طَرِيقِ الدِّينِ لَأَقْتُ وَتَعَبُ
 خَلَيْتُ .. فِي الْجَنَّةِ لُطْفًا وَمَنْ ..
 إِنَّ ذِي الصُّوفِيَّةِ بَعْدَ زَمَانِ
 هَذِهِ الصُّوفِيَّةُ ذَاتُ الشَّنَا
 وَقَعْتَ فَوْقَ التُّرَابِ وَالْدَّرَنِ
 لَهُمْ بِالْكُلِّ صَفَّوَا مِنْ قَذَرِ
 .. وَبِهِ شَعٌ مُدَامًا وَ لَمَعُ ..
 كُلُّهُ الْأَرُوسَ مِنْ خَوْفٍ شَدِيدِ

- (۱) زیر سایه این درختم مست ناز
 (۲) پایهای پر عنا از راه دین
 (۳) حوریان گشته مغمز مهربان
 (۴) صوفیان صافیان چون نور خور
 (۵) بی اثر پاک از قذر باز آمدند
 (۶) این گروه مجرمان هم ای مجید
- هین بیندازید پا های دراز
 برکنار و دست حوران خالدين
 کز سفر باز آمدند این صوفیان
 مدتی افتاده برخاک و قذر
 همچو نور خور سوی قرص آمدند
 جمله سرهاشان بدیواری رسید

- (۱) لِلْجِدَارِ وَصَلَتْ هُمْ وَقَفُوا بِالْخَطَا وَالْجُرْمِ مِنْهُمْ عَرَفُوا
 (۲) هَبْ هُمْ قَدْ غَلَبُوا لِلْكَعْبَتَيْنِ لِلْمَلِكِ وَجْهَهُم وَالنَّاظِرِينَ
 وَجَّهُوا حَالاً بِآهِ أَنْتَ مَنْ لِلْعَصَا لُطْفُهُ بِالْعَفْوِ مَنْ
 (۳) لِلَّذِينَ لَوْثُوا أَهْدَى بِعَجَلٍ فِي الطَّرِيقِ وَلَعَيْنِ الْمُغْتَسِلِ
 (۴) وَفُرَاتِ الْعَفْوِ حَتَّى أَنْ هُمْ ذَلِكَ الذَّنْبَ الْجَسِيمَ لَهُمْ
 يَغْسِلُونَ وَيَصْفِ الطَّاهِرِينَ لِلصَّلَاةِ يَقِفُونَ طَائِفِينَ
 (۵) فِي الصُّفُوفِ تِلْكَ عَنْ حَدِّ يَزِيدَ مَنْ هُمْ دَوماً قَدِماً وَجَدِيدَ

- (۱) بر خطا و جرم خود واقف شدند
 (۲) رو بتو کردند اکنون آه کنان
 (۳) راه ده آلودگان را بعجل
 (۴) تا که غسل آرند آن جرم دراز
 (۵) اندرون صفها زاندازه برون
 گرچه مات کعبتین شه بدند (۱)
 ای که لطف مجرمان را ره کنان
 در فرات عفو و عین مغتسل
 در صف پاکان روند اندر نماز
 غرقه گان نور نحن الصافون

(۱) شرح بحر العلوم جزء ۵ صفحه ۱۸۷ و مات شدن از کعبتین شه کنایه است از تمامیت حجت برایشان در اخذ در عذاب پس این اعتراف قصورست در صدور ذنب و اعترافست بقابلیت عذاب می بودن عذاب ظلم و مع هذا طلب عفوست که عفو از قابل عذاب کرم است و رحمت خالصه است و شیخ افضل کنایت داشته از آنکه اینها در ارتکاب جرم مسخر تقدیر بودند و این نوع بعد دارد که این موهم می شود بعذر بتقدیر و این عذر نه فی نفسه صحیح است و نه مناسب حال شفیع است که وقت شفاعت این عذر بمیان آرد -

- (۱) غَرَّقُوا فِي نُورِ بَحْرِ الصَّافُونَ
وَاصِلًا مِنِّي الْمَقَالُ بِالنَّسْقِ
- (۲) فَهَلِ الْأُسْكِرَةُ الْبَحْرَ تُكِيلُ
- (۳) لَوْ لَكَ عَنْ فَهْمِ ذَا الْمَعْنَى الْحِجَابُ
- (۴) تَنْظُرُ لِلْسُلْطَةِ هَبْ كَسَرُوا
- فَالَّذِي مِنْكَ هُوَ السَّكَرَانُ كَانَ
- (۵) سُكْرُهُ بِالْحِظِّ وَالْجَاهِ وَمَا
- (۶) بِالْخِصَالِ يَا مَلِكُ سَكَرُوا
- فَعَنِ السَّكَرَى بِكَ عَافُوا أَنْتَ مَنْ
- إِذْ لَوْصَفِ الْحَالَةَ هَذَا يَكُونُ
كُسِرَ الْمِزْبَرُ وَالْطَّرْسُ انْخَرَقَ
حَمَلٌ هَلْ حَمَلَ اللَّيْثَ .. الثَّقِيلَ ..
مِنْ حِجَابٍ ابْتَعَدَ حَتَّى الْعِجَابِ
كَاسَكَ الْقَوْمُ اللَّذُونَ سَكَرُوا
وَجَدَ عُذْرًا وَبِالطَّاعَةِ بَانَ
كَانَ مِنْ خَمْرِ لَكَ يَا مَنْ سَمِيَ
هُمْ مِنْ تَخْصِيصِكَ وَانْبَهَرُوا
صَاحِبَ الْعَفْوِ تَكُونُ الْعُمَرُ مَنْ

- (۱) چون سخن در وصف این حالت رسید
- (۲) بحر را پیمود هیچ اسکره
- (۳) گر حجابستست بیرون از حجاب
- (۴) گرچه بشکستند جامت قوم مست
- (۵) مستی ایشان باقبال و بمال
- (۶) ای شهنشه مست تخصیص تواند
- هم قلم بشکست و هم کاغذ درید
شیر را برداشت هرگز بره
تا به بینی پادشاهی عجب
آنکه مست از تو بود عذریش هست
نی ز باده تست ای شیرین خصال
عفو کن از عفو خود ای عفو مند

- (۱) مِثْلَ نَوْمٍ لِي ذَا الْمَوْتِ ظَهَرَ
سَبْعَةَ أَبْحَرٍ أَوْ كُلِّ نَفْسٍ
(۲) تَمَسَّكَ الْأُذُنَ لَهَا تَأْتِي بِهَا
(۳) رَجَفَ الْعَقْلُ مِنَ الْمَوْتِ كَثِيرٍ
وَمَتَى مِنْ مَطَرٍ خَافَ الْحَجَرُ
(۴) مِنْ صِحَافِ الْمَثْنَوِيِّ ذَا غَدَى
فِي بُرُوجٍ فَلَكَ الرُّوحُ وَمَا
(۵) أَبَدًا كُلُّ حَوَاسٍ لَمْ يَجِدْ
غَيْرُ نُوتِي خَبِيرٍ بِالنُّجُومِ
- لِاعْتِمَادِ الْبَعْثِ رَبِّي بِالْأَثَرِ
رَجَعَتْ قَاعًا سَرَابًا وَيَبَسَ
أَيُّهَا الْمَاءُ لِمَاءِ كِلَاهَا
ذَلِكَ الْمِشْقُ بِالْخَوْفِ يَسِيرُ
أَبَدًا كَالصَّخْرِ كَانَ وَالْمَذَرُ
خَامِسًا كَالنَّجْمِ دَلٌّ وَهَدَى
.. مِثْلُهَا فِي فَلَكٍ هَذِي السَّمَاءِ ..
مِنْ طَرِيقٍ لِلنُّجُومِ إِنْ يُرَدُّ
.. عَلِمَ التَّائِيرُ مِنْهَا وَالرُّسُومُ ..

- (۱) همچو خفتن گشت این مردن سرا
(۲) هفت دریا هر دم ار گردد سراب
(۳) عقل لرزان از اجل و آن عشق شوخ
(۴) از صحاف مثنوی این پنجم است
(۵) ره نیابد از ستاره هر حواس
- زاعتماد بعث کردن ای خدا
گوش گیری آورش ای آب آب
سنگ کی ترسد ز باران چون کلوخ (۱)
در بروج چرخ جان چون انجم است
جز که کشتیان استاره شناس (۲)

(۱) از معانی شوخ بی باک و دلیر و فضول و بی حیا و دزد و راهزن (برهان قاطع)
(۲) شرح سبزواری صفحه ۴۱۱ از ستاره کلمه تعلیلی است یعنی هر حواس ره نیابد
بعثت آنکه ستاره های آسمان مثنوی رسم دیوان حواس کند و بجز انسان کامل و تبعه او باین
آسمان ره ندارند و از ایشان بکشتیان تعبیر فرموده —

- (۱) قِسْمَةُ الْغَيْرِ لَهُ حَسَبُ النَّظَرِ عَنْ سُعُودٍ وَ قِرَانٍ مَا اخْتَبَرَ
 (۲) فِي اللَّيَالِي لِلنَّهَارِ اِمْسِكِ خَبْرًا خُذْ.. وَ لِمَا اُبْدِي اَسْلُكِ..
 تَحْرِقُ الشَّيْطَانُ.. عِنْدَ السِّرْقَةِ.. (۱)
 بِهِ لِلشَّيْطَانِ ذِي الْمَكْرِ الْاَشْرَ.. كِشَاهِبِ شَبٍّ مِنْهُ ضَرَمًا..
 لِلشَّيَاطِينِ عَدَتْ اِنْ تَقْرُبِ
 اِذْ هِيَ الْاَقْرَبُ.. لِلنَّفْعِ عَدَتْ..
 (۳) كُلُّ فَرْدٍ هُوَ فِي دَفْعٍ حُصْرٍ رَامِيًا لِلنَّفْطِ مِنْ حِصْنِ السَّمَاءِ
 (۴) فَالْنُجُومُ هَبَكَ مِثْلَ الْعَقْرَبِ فِيهِ لِلْمُشْتَرِي الْاَوَّلَى عَدَتْ

(۱) ای کما ان النجوم تدفع الشياطين عن استراق السمع کذا هذا الكتاب باساره

و معاذیه -

- (۱) جز نظاره نیست قسم دیگران
 (۲) آشنائی گیر شبها تا بروز
 (۳) هر یکی در دفع دیو بد گمان
 (۴) اختر ار با دیو همچون عقربست
 از سعودش غافلند و از قران
 با چنین اُستاره‌های دیو سوز
 هست نطف انداز قلعه آسمان
 مشتري را او ولی الاقربست (۱)

(۱) شرح بحر العلوم صفحه ۱۸۸ اختر ان با دیو - این مثنوی مثل انجم است و هر جس غیر ستاره شناس بمقصود نمی رسد و بعضی قانع بر ظاهرا ند و بعضی بمنفعت تاثیر آن را بهره مندست و آن نحوست و سعادت است و نحوست بنسبت می باشد پس می فرمایند که اختران گرچه با دیو همچون عقرب نیش زن است لیکن خریدار را دوست و اقرب است - شرح سیزواری صفحه ۴۱۱ مشتري را یعنی طالب صادق را اولی بتصرفست و در این ابیات اشارت است بآنکه مثنوی هادی بعضی و بعضی را مضمحل کتوله تعالی و اما الذین فی قلوبهم زینغ فیتبعون ما تشابه و در کلام ایهام است بهرج عقرب و کوکب برجیس -

- (۱) وَلَوْ الْقَوْسُ بِسَهْمٍ سُدَّ
فَهُوَ الدَّلْوُ لِزَرْعٍ وَ ثَمَرُ
(۲) وَلَوْ الْحَوْتُ مِنَ الْغَيِّ السَّفِينِ
كَانَ كَالثَّوْرِ وَ زَرْعًا يَعْجَلُ
(۳) وَلَوْ الشَّمْسُ الدُّجَى مِثْلَ الْأَسَدِ
حُلَّةَ الْأَطْلَسِ مِنْهَا وَالْحَرِيرِ
(۴) أَبَدًا كُلُّ وُجُودٍ مِنْ عَدَمٍ
(۵) هَبْكَ أَنَّ الصُّورَةَ لِلْسَّرَطَانِ
هَيَّئْتُ الْمِيزَانَ مِنْهَا فِي السَّمَاءِ
- خَيْطَ الشَّيْطَانِ زَادَ نَكَدًا^(۱)
مِلَى بِالماءِ أَرْبَى بِالْأَثَرِ
كَسَرَ فَهُوَ مِنَ الْخَلِّ يَقِينُ
أَوْجَدَ الْمَحْصُولُ أَبَدِي بِالْعَمَلِ
خَرَقَتْ جَرَتْ ظَلَامًا وَ نَكَدَ
أَهْدَتْ اللَّوْلُو سَوْتَهُ الْمُنِيرُ
أَظْهَرَ الرَّأْسَ لَهُ جَرَّ الْقَدَمِ
عَوَّجَهُ فِي مَشْيِهَا كُلَّ زَمَانِ
تَخْرُجُ .. دَوْمًا لَهَا النَّفْعُ سَمَى ..

(۱) تیر بالفارسیه اسم عطارده بالعریه و فی الفاظ الابیات تناسب بالایهام —
(۲) سهم الفلک عطارده ای ولو کان من السهم یضرب الشیطان و یهلكه ولكن الدلو للزرع والفاکته مملو بالماء لانهما یحصلان بالماء —

- (۱) قوس اگر از تیر دوزد دیورا
(۲) حوت اگر کشتی غی را بشکند
(۳) شمس اگر شب را بدرد چون اسد
(۴) هر وجودی کز عدم بنمود سر
(۵) صورت خرچنگ اگرچه کچر و است
- دلو پر آب است زرع و میوه را (۱)
دوست را چون ثور کشتی می کند
لعل را زو خلعت اطلس رسد (۲)
بر یکی زهر است و بر دیگر شکر
هیئت میزان ازو بیرون شواست (۳)

(۱) یعنی حوت اگرچه سرما را می شکند اما برای دوست مانند ثور است در دادن زراعت و اشکوفه
(۱) در نسخه لکناهور و غالب نسخ ایات اضافی دارد که بعد از این بیت در نسخه المنهج القوی نیامده ولی با ترجمه و شرحی که در دو کتاب سبزواری و بحر العلوم دارند ذکر می شوند —
(۲) شرح بحر العلوم صفحه ۱۸۸ خرچنگ حیوان آبی ست که در عربی آنرا سرطان گویند و نام برج مخصوص است همچو سرطان بجهت آنکه شکل آن حیوان است و حاصل آنکه صورت برج سرطان اگرچه بظاهر کج و روست که از معدل النهار دور افتاده است لیکن نفس میزان عین راستی است که راستی ازو حاصل است که بصورت پله میزان نموده می شود —

- (۱) عَادَةُ الْمَرِيخِ هَبَ سَفَكَ الدَّمِ
لِشُرُوقِ مَنْ لِيَتَّبِرِينَ نُسَبَ
(۲) هَبَ غَدَى تَأْثِيرُهُ نَحْسًا زُحَلْ
(۳) قَمَرِي بِالْحُبِّ لَوْ أَنْ ضَرْبًا
لَمْ تَكُ لِلزُّهْرَةِ مِنْ قُوَّةِ
(۴) بَلْ لَهُ قَدْ ضَيَّعَ الْبُرْجَ عَطَا
مِنْ جُنُونٍ فِيهِ لِلْجُوزَاءِ قَدْ
(۵) وَالْيَدُ لِلْمُشْتَرِي أَبَدَتْ رَجِيفَ
وَكَمِثْلِ الْمِكْتَلِ خَرَّ الْقَمَرُ
(۶) نَسَرُ الطَّائِرُ مِنْهُ الرِّيشَ قَدْ
وَكَمِثْلِ الشَّمْعِ لَيْنًا مِنْ طَمَعِ

- (۱) پیشه مریخ اگر خونریزی است
(۲) گرچه در تأثیر نحس آمد زحل
(۳) ماهم از مهر اردوکف برهم زند
(۴) بل عطارد خانه خود گم کند
(۵) مشتری را دست لرزان دل طپد
(۶) نسر طایر را بریزد پر ز شرم
او زبون شارق تبریزی است
دقت فکر آید از وی در عمل
زهره نبود زهره را تادم زند (۱)
وزجنون او جوز جوزا بشکند
برسر آب اوفتد مه چون سبد
وزطمع طنین شود چون موم نرم

(۱) سبزواری صفحه ۴۱۱ - ماهم از مهر اردوکف اشارت است به یکی از وجوه آیه (ومن کل خلقنا زوجین) است که مظهر لطفی مظهر قهری در مقابل یا در خود دارد و میفرماید - آنچه آنخسرو کند شیرین بود و زهره عقل جزئی زهره ندارد که چون و چرا بگوید که چرا از قهر خالی نیست -

- (۱) وَبَنَاتُ النَّعْشِ كَلَّا حَمَلَتْ
 (۲) أَخْلَى عَنْ هَذَا الرُّمُوزُ إِذْ غَدَتْ
 وَمِنْ السُّنْبُلَةِ أُمُّ النُّجُومِ
 (۳) قَالَتْ الشَّمْسُ عَلَى رَأْسِ الْجَبَلِ
 قَوْلُهَا أَنْتَ عَدُوٌّ وَالْعَدُوُّ
 (۴) وَارْتِيَاضٍ فِي الْقَمْرِ مِنْهُ رَجَعُ
 (۵) كُنْ مُجِيبًا وَمِنْ الْخُلُقِ الْقَبِيحِ
 كَمِي مِنَ الْكُوزِ مِنَ السَّمِّ امْتَلَى
 (۶) وَلِذَا فَارُوقُ لَمْ يَأْتِ الضَّرَرُ
 حَيْثُ مِنْ تَرِياقِهِ الْفَارُوقُ قَدْ
- صَفَقَتْ وَالنَّادِي قَدْ عَمَلَتْ
 مَا لَهَا وَقْتُ وَمِنَّا مَا بَدَتْ
 مِلَّتْ تَبْنَأُ.. خَفَتْ مِنْهَا الرُّسُومُ..
 اتَّقُوا لَكِنْ لَكَ مُرًّا وَصَلْ
 عَسَى وَاللَّبَنُ لَا فِي عُتُوِّ
 سَمَّا الْقَاتِلَ كَمْ مِنْهُ جَزَعُ
 عَارِيًا صِرَ صَاحِبَ كُلِّ مَلِيحِ..
 تَأْكُلُ السُّكَّرَ أَيْضًا فِي الْمَلَأِ
 لَهُ بِالسَّمِّ وَلَا لَأَقَى الْخَطَرُ
 كَانَ حُلُوءًا سُكَّرًا فَاوَقَ وَقَنْدَ

مجمع کردند و دستک زن شوند
 کهکشان از سنبله پر گاه شد
 لیک تلخ آمد ترا این گفتگو
 بی تکلف زهر گردد در دهن
 تا زخمه زهر هم شکر خوری
 که بد از تریاق فاروقیش قند

(۱) دختران نعش آبتن شوند
 (۲) درگذر زین رمزها بیگاه شد
 (۳) آفتاب از کوه سر زد اتقوا
 (۴) تو عدوی وز عدو شاهد و لبن
 (۵) دوست شو وز خوی ناخوش شو بری
 (۶) زان نشد فاروق را زهری گزند

تم بعون الله وتوفيقه طبع ترجمة الدفتر الخامس اللّدى قُدِّم عليه طبع ترجمة الدفتر السادس أمّا حسن الترجمة وإعجازها كما قيل

(هَذَا جِنَائِي وَخِيَارُهُ فِيهِ إِذْ كُلُّ جَانٍ يَدُهُ إِلَى فِيهِ)

وفي خاتمة ترجمة الدفتر الثاني مقالٌ مبسوط لجريدة اطلاعات الشهيرة بالفارسية مترجم بالعربية لما للمثنوى نفسه ولترجمته (جواهر الآثار) من المنزلة السامية عند متصوفة مصر القاهرة وعلماؤها وهو وترجمته ايضاً عند متصوفة ايران وعلماؤها كما كتبنا عنها بالعربية شعراً وبالفارسية نثراً العالمان الشهيران بالتفوق في غالب الفنون على كل من عاصرها في ايران ومنها فن الادب العربي - وكان ذلك في سنة ١٣١٨ شمسية عند ذهابي الى اصفهان ووقوفها على النسخة الخطية من الترجمة واحتفا لهما بها الشعر - للعلامة المرحوم ابي المجد الشيخ آقا رضا الاصفهاني رأس البيت الكبير في اصفهان لعصره المعروف ببيت الشيخ محمد تقى صاحب الحاشية على المعالم وكان ابو المجد سنياً متوالية في النجف مطارحاً ومراجعاً لا كابر شعرائها وادباؤها وشعره حتى اليوم محفوظ لهم وكنت انا ايضاً في عنفواني أتلمذ عليه في اصول الفقه واحفظ شعره وأخطبه بعمى لموادته الصادقة مع والدى قدس روحه الزاكي .

أَعْجَزَ بِالصَّنْعِ كَشَقِّ الْقَمَرِ	(جَوَاهِرُ الْآثَارِ) نَعَمْ الْأَثَرُ
وَالْجَيْبِ صُنْعاً أَعْجَزَ مَنْ سَحَرَ	أَعْجَزَ بِالصَّنْعِ كِمِثْلِ الْعَصَا
صَوْتَ مَعَهُ الْجَبَلِ وَالْحَجَرِ	مِزْمَارَ دَاوُدَ حَكِي لَوْ زَمَرَ
تَرْجَمَةِ الذِّكْرِ بِنُورِ سَفَرِ	تَنَاشَرَ النَّجْمُ فَرَأَشَا عَلَى
(عَبْدُ الْعَزِيزِ) تَرْجَمَ بِالْفَرَزِ	بِهِ (جَلَالُ الدِّينِ) أُنْبَالُهُ
وَتِلْكَ رَسْمُ الظَّاهِرِ وَالصُّورِ	فَذَاكَ وَحْيُ الْبَاطِنِ وَالصِّفَا

يَا غَائِصَ الْبَحْرِ لَلْقَطِ الدَّرَّ وَ رَائِدَ الْبَرِّ لِقَطْفِ الزُّهَرِ
قُمْ وَالْقَطِ الدَّرَّ الزُّهَوْرَ اجْتَنِي وَمَا عَلَيْكَ مِنْ خُوارِ الْبَقَرِ (۱)

فی اصفهان سابع خرداد (الشهر الثاني) من سنة ۱۳۱۸ شمسية
عمدتك الرضا أبو المجد

النثر — للعلامة المؤلف المتبحر بالأدب الفارسية والعربية حسن الانصاري الشيخ جابري طاب ثراه وكان اذ ذاك شيخا ابن التسعين ولا تغرق لو قلنا انه كان حفظة يحفظ اكثر اشعار الجاهليين والمخضرمين والمولدين كما دلت رسالته المضبوعة (المسمّاة بسرقات سعدى) الشاعر الفارسي الشهير على ذلك فانه احصى فيها ألفاً وخمسمائة بيتاً من اشعار سعدى اخذها جميعاً من دواوين شعراء العرب المتقدمين —

بنام ايزد توانای دانا

بزرگ یزدان فرماید کینس لیلانسانِ آلا ماسعی ازانرو برگزیده پیمبران بهمت
بلندش چنان کوششهای ارجمند را فرمود و بانوار فروزنده اش تاریکی و سیاهی نادانی را از
چهره جهانی زدود تا جهانیان بدانند قیمة هرکس بقدر همت والای اوست

وبالهمة العلیاء یرقی الی العلأ وَمَنْ كَانَ أَعْلَى هِمَّةً كَانَ أَظْهَرًا
و شناوران دریای فضیلت دانایان سخن و حکمت را بردارایان ثروت و ملک برتری
داده که آن بنهری از آب یا بهری از خاک دست دارد و این پای رفعت برکسی افلاک می گذارد
و در گروه سخنوران هرزبانی و زمانی فکرتی را که حضرت قدس فطرت طایر قدوسی پرواز
و سایر منازل راز و نیاز مبین آیات قرآن و مبرهن احکام فرقان مولوی رومی بدرج حکمتی
قیومی در مثنوی معنوی بخرج داده تا روزگار پایدار است دست هیچ گوینده با اقتداری بکترین

(۱) اراد الناظم رحمه الله بالمصراع الثاني ناقد الترجمة بالروانة الخالصة لا بالمعلم

والدليل ممن وصفه المترجم نفسه بقوله

مَثَلُ () مِنْ مِثْلِ الْحِمَارِ يَحْمِلُ الْأَسْفَارَ فِي الذِّكْرِ الْعَجَلِ

پایه اش نمی رسید و نه تنها زبان و خامه سایی و عامی بلکه اندیشه اولی العزمان نامی از آوردن چنان گوهرهای گرامی کوتاه تراست

هیهات ان تصطاد عَنَاءَ الْهَوَا بَلَمَّا بَيْنَ عَنَاكِبِ الْأَفْكَارِ
و بس است در مدیجش که چون حجت الحق و فخر علما و عرفای ماسبق و مالحق سالک
مراحل نهائی حضرت شیخ بهائی قدس سره میفرماید

من نمیگویم که آن عالیجناب هست پیغمبر ولی دارد کتاب

بلی پاره ای دانشمندان با خرد پے اورا سپردند و هریک باندازه همت بلند بمقصدی
ارجمند راه بردند برخی بشرح و بعضی بترجمه آن گوهر گرانها پرداخته امّا هرچه ازان
مشاهیر سخن و نوابغ علم و فن دیده و شنیده ایم مفاوز راه را بر خود آسان و کوتاه ساخته که
مطویّات مثنوی را در هر عصری بنثر ترجمه و نقل کرده و این روش بلندی را که یگانه سلاله
دودمان علم و عمل و نقاوه خاندان اجل عرب و عجم جواهر شناس بابصارت و تمییز آفای جواهری
زاده عبدالعزیز بر همت عالی خود تجهیز فرموده که الفاظ و معانی را با اسلوب مبانی بنظم تازی
و نطق حجازی که ابلیغ زبانهاست آورند تا کنون باندیشه کس نگذشته یا اگر هم گذشته دیده
بودند بیابان پرخاری چون هفتخوان رستم و اسفندیار است و پراز درندگان جانشکار لذا
ازان وادی گذشته امّا سپاس خدای بزرگ را که توفیق استقامت رای بایشان کرامت فرمود
تا با عزم راسخ و جهد وافی طیّ فیانی سخت سخن را در نظم بر خود جزم نموده و آنچه از معانی را
تا کنون باثر طبع روان بهترین بیان انشاء کرده بابدیع حسن ایجاز و انسجام الفاظ بدون الغاز
نمی گویم اعجاز است امّا سحر حلالی آورده که دیگران را عاجز کرده

لِلّهِ لَوْلَاؤُ الْفَاطِرِ يُسَاقِطُهَا لَوْ كَانَ لِالْغَيْدِ مَا اسْتَأْنَسْنَ بِالْعَاطِلِ
اگر منصفی بودی از راستان که اندیشه کردی در این داستان

بگفتی که او در نهاد سخن بدادسته از طبع داد سخن

باری بیش از این ستود پیر رنجور شاید مایه ستوه خاطر بزرگان شود همانا خود که بنظر
انصاف نگرند بر راستی اوصاف بنده مهجور پے برند حسن الانصاری الشیخ الجابری

در اصفهان ۶ خرداد ۱۳۱۸

فهرس ترجمه الدفتر الخامس من المثنوى

رقم الصفحة

- (۱) مقدمة مولانا للدفتر الخامس وشرحها
- (ب) مقدمة مترجم المثنوى
- (۵-۱) مطلع الدفتر الخامس
- (۵-۱۱) في معنى الآية الكريمة فخذ اربعة من الطير فصرهن
- سبب ورود الحديث للمصطفى (ص) الكافر يأكل في سبعة امعاء والمؤمن يأكل في معاء واحد
- (۱۷-۱۲) فتح المصطفى باب الحجرة
- (۲۰-۱۷) في بيان سبب رجوع ذلك الضيف لبیت النبي (ع) في تلك الساعة التي غسل بيده المباركة فراش نوم الضيف و بيان خجله وتمزيق ثيابه ونوحه الكثير على نفسه و حاله
- (۳۰-۲۱) في بيان تطيب الرسول خاطر لذاك الضيف العربي وتسكينه من الاضطراب والنوح الذي فعله ذلك الضيف على نفسه في الخجالة والندامة والحرمان وقطع الامل
- (۳۴-۳۰) في بيان ان الصوم والصلوة والحج والجهاد ايضاً تعطى شهادة على الاعتقاد ونور الباطن (۳۷-۳۴)
- شماره صفحه برابر شمارۀ ترجمه است
- سبب ورود حديث الخ
- در حجره گشادن مصطفی (ع)
- رجوع کردن آن مهان بخانه مصطفی (ص) در آن ساعت که مصطفی نهالین ملوث اورا بدست مبارك خود می شست و خجل شدن و جاکه چاک کردن و نوحه زاری او بر خود و بر حال خود نواختن مصطفی (ص) آن عرب مهان را و تسکین دادن اورا از آن اضطراب و گریه و نوحه که بر خود می کرده بر خجالت و ندامت داشتی
- بيان آنکه نماز و روزه و همه چیزهای بیرونی گواهیهاست بر نور اندرون

فهرس ترجمه دفتر الخامس من المشوى

رقم الصفحة

- فى بيان تنظيف الماء بجميع النجاسات و تنظيف الله تعالى الماء من النجاسات ولاجرم ان الله تعالى قدوس
(۴۱-۳۷)
- طلب الماء الانابة من الحق تعالى وقبول الحق تعالى دعاء الماء بعد تلوته وتكدره
(۴۷-۴۱)
- شهادة الفعل والقول الظاهرى على للضمير والنور الباطنى
(۴۸-۴۷)
- فى بيان ان ذاك النور يظهر من باطن سر العارف بالله على الخلق بلا قول العارف و بلا فعله و ازيد انه يظهر بقول وفعل العارف كما يظهر شمس الافق و تطلع فلا يحتاج الخلق الى صوت الديك ولا اعلام المؤذن ولا شئ آخر
(۵۳-۴۸)
- عرض المصطفى (ص) الايمان على ذلك الضيف
(۵۹-۵۴)
- بيان ان ذاك النور الذى هو غذاء الروح يكون غذاء جسم الاولياء حتى يكون جسم الاولياء ايضاً موافقاً لروحهم وفق قوله (ص) اسلم الشيطان على يدي
(۶۲-۵۹)
- بيان انكار اهل البدن غذاء الروح ورجيفهم على الغذاء الخسيس
(۶۳-۶۲)
- شماره صفحه برابر شماره ترجمه است
پاك كردن آب همه پليديها را و پاك كردن خداى تعالى آب را از پليدى لاجرم قدوس آمد حق تعالى
استعانت خواستن آب از حق تعالى بعد از تيره شدن و قبول كردن حق تعالى دعای آب را گواهی قول و فعل بیرونی بر نور اندرونی
در بیان آنکه آن نور خود را از اندرون سر عارف ظاهر کند بر خلقان بی فعل عارف و بی قول افزون از آنکه بقول و فعل او ظاهر شود چنانکه آفتاب باشد و بانگ خروس را و اعلام مؤذن و علامت دیگر حاجت نباشد
ایمان عرضه کردن مصطفی (ص) بر آن مهان
بیان آنکه نوری که غذای جان است غذای جسم اولیا می شود تا آنکه یار شود جان را که اسلم الشيطان على يدي
بيان انكار اهل تن غذای روح را و لرزیدن ایشان بر غذای خسيس

فهرس ترجمه دفتر الخامس من المتنوى

رقم الصفحة

(۶۶-۶۳)

المناجاة فى طلب مقام الخواص والادراك بالمعنى

فى بيان ان العقل فى الانفسى هو مثال جبرئيل نظر بجانب الغيب الذى عهده فى التفكير والتأمل لكيفية المعاش لان يخرج من قشور كل معاش ويكون نظره كنظر جبرئيل

(۶۹-۶۶)

فى اللوح المحفوظ وفهمه من اللوح المحفوظ

تمثيل فى بيان العادات المختلفة و الهمم المتنوعة وقت الصلوة للقبلة فى الظلمة وتحرى

(۷۳-۶۹)

الغواصين فى قعر البحر

(۷۴-۷۳)

تفسير آية يا حشرة على العباد

(۷۸-۷۵)

فى بيان سبب تسمية تلك الفرجية او لا فرجية و وضع اسم الفرجية لها

(۸۴-۷۹)

فى المناجات

(۸۹-۸۵)

فى بيان صفة الطاوس وطبعه وسبب قتل ابراهيم النبى (ع) له

فى بيان ان جملة الناس يعلمون لطف الله تعالى و جملة الناس يعلمون قهره و جملتهم يهربون

شماره صفحه بر اثر شماره ترجمه است

مناجات در طلب مقام خاصان و ادراك بمعنى

عقل مثال جبرئيلست نظر او بسوى غيبى كه معهود اوست در تفكر و انديشه كيفيت معاش

تا اينكه بيرون شود از قشورهاي هر روزينه مانند نظر جبرئيلست در لوح و فهم كردن

او از لوح

تمثيل روشهاي مختلف و هنرهاي گوناگون در وقت قبله و تحرى غواصان در قعر بحر

تفسير آيه يا حشرة على العباد

بيان آنكه فرجى را چرا فرجى نهادند در ابتداى حال

در مناجات

صفت طاوس و طبع او و سبب كشتن ابراهيم پيغمبر او را

در بيان آنكه لطف حق را همه كس دانند و قهر حق را همه كس دانند و همه كس از قهر حق

گريزانند و بلطف او در آويزانند اما حق تعالى قهرها را در لطف پنهان كرد و لطفها را

فهرست ترجمه دفتر الخامس من المثنوی

رقم صفحه

من قهره و يستمدون بلفظه و لكن الحق تعالى اخفى انواع القهر في اللطف واخفى
اللطافة في قهره فكان نعلا معكوساً ومكرراً الهيا وتلبساً حتى اهل التمييز والناظرون
بنور الله ممن هم ناظرو الحال يمتازون عمن هم ناظروا الظاهر ليبلوكم ايكم
احسن عملاً

(۸۹-۹۶)

في بيان تفاوت العقول في اصل الفطرة عند اهل السنة خلافاً للمعتزلة فانهم يقولون
في الاصل والفطرة العقول الجزئية جميعها متساوية والزيادة والتفاوت بالتعليم
والرياضة والتجربة

(۹۶-۱۰۰)

في بيان حكايت ذلك الاعرابي الذي مات كلبه من الجوع والحال ان جرابه مملوء بالخبز
فناح على الكاب وقرأ شعراً و ضرب يده على رأسه و وجهه و أسف ان يعطى
كلبه لقمة من جرابه

(۱۰۱-۱۰۵)

هذا في بيان انه ليست عين مهلكة للادمي اكثر من عين المعجب بنفسه لنفسه عين الادمي
القييحة مهلكة ولكن عين المعجب بنفسه اهلك الا اذا ابدلت بنور الحق وكان
وجوده بلا وجود فانما في الله فاذا وصل لمرتبة الفناء وهجر تدبيره وتصرفه ظهر

شماره صفحه برابر شماره ترجمه است

در قهر پنهان كرد و نعل بازگونه و تلبیس و مکر الله بود تا اهل تمیز و بنظر بنور الله از
حال بینان و ظاهر بینان جدا شوند لیبلوكم ایسکم احسن عملاً

تفاوت عقول در اصل فطرت خلاف معتزله که ایشان گویند در اصل عقول جزوی برابرند
افزونی و تفاوت بتعلیمست و ریاضت و تجربه

حکایت آن اعرابی که سگ او از گرسنگی می مرد و انبان او بر سر زنان و برسگ نوحه کرد
و شعر می گفت و می گریست و بر سر و روی می زد و دریغش می آمد که لقمه از انبان
بسگ داد

در بیان آنکه هیچ چشم بد آدمی را چندان زیان ندارد که چشم پسند خویش مگر که چشم او
مبدل شده باشد بنور حق که بی یسمع و بی بیصر و از خویشتن او بی خویش شده باشد

فهرس ترجمه دفتر الخامس من المثنوی

رقم الصفحة

- له سر و بی یسمع و بی ببصر و معنی الایة وان یکاد الذین کفروا لیزلقونک (۱۰۵-۱۱۲)
 فی بیان قصه ذاک الحکیم اللذی رای طاوساً بمنقاره یقلع ریش جناحه البدیع و یرمیه
 اطرافه و یجعل بدنہ محصوصاً قبیحاً فالحکیم من تعجبه سئل من الطاوس الم
 تأسف علی جناحک فقال له الطاوس بلی آسف ولكن روحی عی اعز من ذلک
 (۱۱۶-۱۱۲) الجناح وهذا الریش البدیع عدو روحی
 فی بیان ان النفس المطمئنة من صفاتها تكون مکدرة ومشوشة من الافکار الفاسدة وتزول
 صفاتها کذا المرءات اذا کتبت علی وجهها شیئا او نقشت علیها شیئا ولو کنت
 (۱۱۶-۱۲۰) نظافتها یبقی فی وجهها نقصان وکی کدرة
 (۱۲۰-۱۲۲) فی معنی قول النبی (ص) لا رهبانية فی الاسلام
 (۱۲۲-۱۲۶) فی بیان ان ثواب عمل العاشق من الحق ایضاً حق
 فی تفسیر قول الرسول (ع) ما مات من مات الا ویتمنی ان یموت قبل موته ان کان
 (۱۲۶-۱۲۷) برّاً لیكون الی وصول البرِ اعجل وان کان فاجراً لبقول فجوره

شماره صفحه برابر شماره ترجمه است

ومعنی آیه کریمه وان یکاد الذین کفروا لیزلقونک
 قصه آن حکیمی که طاوس را دید پر زیبای خود را می کند بمنقار و می انداخت و تن خود را کل
 و زشت می کرد از تعجب طاوس را پرسید که دریغت نمی آید گفت می آید اما پیش من
 جان از پر عزیزتر است و این پر عدو جان منست
 در بیان آنکه صفا و سادگی نفس مطمئنه از فکرها مشوش می شود چنانکه بر روی آئینه چیزی
 نویسی و یا نقش کنی اگرچه پاکش کنی ولی داغی بماند و نقصانی
 در معنی حدیث لارهبانية فی الاسلام
 در بیان ثواب عمل عاشق از حق هم حق است
 در تفسیر این قول رسول (ع) ما مات من مات الا ویتمنی الخ

فهرست ترجمه دفتر خامس من المثنوی

رقم الصفحة

- (۱۲۷-۱۲۸) ندم الحکیم من هذا السؤال لاجل بكاء الطاوس
- (۱۲۹-۱۳۲) فی بیان ان الروح والعقل فی الماء والطين محبوسان کحبس هاروت وماروت فی بئر بابل
- (۱۳۳-۱۳۴) جواب الطاوس لذلك السائل
- (۱۳۸-۱۳۴) بیان ان التفنن والتفطن فی مال الدنيا ايضاً کريش الطاوس عدو الروح
- (۱۳۹-۱۴۷) فی بیان صفة الفانين الامنين من شرور انفسهم و من فنون مهارتهم لان الفانين فی بقاء الحق هم كالنجوم الفانية فی شمس النهار وليس للفاني آفة خطر الخوف
- (۱۴۸-۱۵۶) فی بیان ان كل شيء ما سوى الله آكل وماكول ايضاً كطير قصد صيد جرادة و اشتغل بذلك الصيد و غفل عن البازي الجائع الذي قصد صيده حالا يا آدمي انت صائد الغير و آكله فلا تأمن الصائد والاكل لك و هب كنت لا تنظره بنظر العين ونظر الدليل انظره بنظر الغير حتى تنفتح لك عين المهارة ايضاً انشاء الله تعالى (۱۴۸-۱۵۶)
- (۱۵۶-۱۵۹) فی بیان ان سبب قتل الخليل (ع) الزاغ اشارة الى قمع اي صفة كانت من الصفات المذمومة المهلكة

شماره صفحه برابر شماره ترجمه است

پشیمان شدن آن حکیم ازین سؤال بجهت گریه طاووس

و در بیان آنکه عقل و روح در آب و گل محبوسند همچون هاروت وماروت در چاه بابل

در بیان آنکه هنرها و زیرکیها در مال دنیا هم چون پر طاوس عدو جان است

در صفت آن بی خود که از شر خود و از هنر خود ایمن شده اند که فانی اند در بقای حق

هم چون ستارگان که فانی اند روز در نور آفتاب فانی را خوف آفت خطر نیست

در بیان آنکه ماسوی الله هر چیز آکل و مأکول است هم مرغی که قصد ملخ داشت و بصید ملخ مشغول بود از باز گرسنه که قصد صید او می کرد غافل بود اکنون ای آدمی خود صیاد دیگری و آکل آن از صیاد و آکل خود ایمن مباش اگر چه نمی بینیش بنظر چشم و نظر دلیل بنظر غیر می بین تا چشم هنر هم باز شود انشاء الله تعالى

سبب کشتن خلیل (ع) زاغ را که اشارتست بقمع کدامین صفت بود از صفات مذمومه مهلكه

فهرس ترجمه دفتر الخامس من المثنوی

رقم الصفحة

(۱۶۸-۱۵۹)

المناجات

فی بیان معنی الحدیث النبوی ارحموا ثلاثاً عزیز قوم ذل وغنی قوم افتقر و عالماً یلعب

(۱۶۹-۱۶۸)

به الجهال

فی بیان قصه فرخ الغزال المحبوس فی اصطبل الحمیر و طعن الحمیر علی ذاک الغریب
مرة بالحرب ومرة بالتمسخر وابتلائه بالتبن الیابس اللذی هو لیس غذائه وهذه
الصفة صفة العبد الخاص بین اهل دنیا والهوى والشهوة ومصادق بدء الاسلام

(۱۷۲-۱۷۰)

غریباً وسیعود غریباً فطوبی للغرباء صدق رسول الله (ص)

قصه سلطان محمد خوارزمشاه اللذی استولى علی بلدة سبزوار اللتی جمیع أهلها رافضة
بالحرب فطلبوا منه الأمان من القتل فقال لهم فی وقت أعطیکم الامان بان تاتون

(۱۸۲-۱۷۲)

لی برجل اسمه أبوبکر من هذه البلدة

(۱۸۶-۱۸۲)

بیان بقية قصة الغزال واصطبل الحمیر

شماره صفحه برابر شماره ترجمه است

مناجات

در معنی حدیث نبوی ارحموا ثلاثاً عزیز قوم ذل وغنی قوم افتقر و عالماً یلعب به الجهال
محبوس شدن آن آهو بچه در آخر خران و طعنه آن خران بران غریب گاه بجننگ و گاه بتسخر
و مبتلا شدن او بکاه خشک که غذای او نیست و این صفت خاص بنده خداست
میان اهل دنیا و هوا و شهوت که الاسلام بدء غریباً وسیعود غریباً فطوبی للغرباء صدق
رسول الله (ص)

حکایت سلطان محمد خوارزمشاه که شهر سبزوار را که همه اهل آن رافضی باشند بجننگ
بگرفت ایشان از کشتن امان خواستند گفت آن که امان دهم که پیش من ازین شهر یک

ابوبکر نامی بیاورید

بقیه قصه آهو و آخر خران

فهرس ترجمه الدفتر الخامس من المثوى

رقم الصفحة

- فی تفسیر آیه انی اری سبع بقرات سمان یا کلهن سبع عجاف تلک البقرات العجاف
 خلقها الله تعالى بصفة السباع الجائعة حتى انها اكلت تلک البقرات السبعة السمان
 بالاشتهاء ولو ظهرت هذه الخيالات فی مرءات النوم فانت انظر الى المعنى (۱۸۸-۱۸۷)
 فی بیان ان قتل الخلیل (ع) الديك اشاره الى قهر وقمع اى صفة من الصفات المذمومات
 المهلكات (۱۹۳-۱۸۹)
 فی بیان معنى الايتين المذكورتين فی الاصل (۱۹۶-۱۹۴)
 تفسیر الاية الا اللذين آمنوا وعملوا الصالحات (۲۰۵-۱۹۶)
 فی بیان مثال بان ما كان عالم الوجود ظهر عدما وما كان عالم العدم ظهر وجودا (۲۱۰-۲۰۶)
 فی تفسیر الحديث لا بد من قرين يدفن معك وتدفن معه و انت ميت فان كان كريماً
 اكرمك وان كان لثيماً اسلمك ذالك القرين عملك فاصلحه ما استطعت (۲۱۴-۲۱۱)
 تفسیر معنى الاية وهو معكم اينما كنتم (۲۱۶-۲۱۴)

شماره صفحه برابر شماره ترجمه است

- تفسیر انی اری سبع بقرات سمان یا کلهن سبع عجاف آن گاوان لاغر را خدا بصفت شیران
 گرسنه آفریده بود تا آن هفت گاو فربه را باشتها میخوردند اگرچه آن خیالات درآینه
 خواب نمود تو بمعنی نگر
 در بیان آنکه کشتن ابراهیم (ع) خروس را اشارتست بقمع و قهر کدام صفت بود از صفات
 مذمومات مهلكات در باطن مرید
 در معنی آیه لقد خلقنا الانسان فی احسن تقویم وآیه ومن نعمه ننكسه فی الخلق افلا تعقلون
 تفسیر آیه الا اللذين آمنوا وعملوا الصالحات
 در مثال عالم هست نیست نما وعالم نیست هست نما
 در بیان حدیث لا بد من قرين
 تفسیر آیه وهو معكم اينما كنتم

فهرس ترجمه دفتر الخامس من المتنوى

رقم الصفحة

فی بیان معنی الحديث من جعل الهموم همّاً واحداً كفاه الله سائر همومه ومن تفرقت به

الهموم لا يبالى الله فى اى هم منها هلك (۲۱۷-۲۲۰)

فی بیان معنی هذا البيت وترجمته (۲۲۱-۲۲۳)

فی بیان قصه ذلك الشخص الذى ادعى النبوة قالوا له ما اكلت حتى صرت ابلها ومهداراً قال لو وجدت شيئاً و اكلت لما كنت ابله و لما هذرت لان كل كلام حسن يقال لغير اهله يكون قائله مهداراً ولو كانوا مأمورين بقول ذلك الكلام الهذر (۲۲۴-۲۲۹)

فی بیان سبب عداوة العوام للاولياء وانهم عاشوا اجنبين مع اولياء الله اللذين يدعونهم

الى الحق و الى ماء الحياة الأبدى (۲۳۰-۲۳۳)

فی بیان ذلك الرجل الذى عمله قبيح لمّا يتمكن فى فعله القبيح و يرى اثر دولة الحسان بالعمل فلا بد صاحب ذاك العمل القبيح من حسده يصير شيطاناً لان الذى محترق بيدرہ يطلب احتراق جميع اليبادر و يشهد عليه قوله تعالى (ارايت الذى ينهى عبداً اذا صلى) (۲۳۹-۲۳۴)

شماره صفحه برابر شماره ترجمه است

در معنی حديث من جعل الهموم الخ

معنى این بیت

قصه آن شخصی که دعوی پیغمبری کرد گفتندش چه خورده که گیج شده و یاوه می گوئی

گفت اگر چیزی یافتی و خوردی نه گیج شدی و نه یاوه گفتمی که هرسخن نیک

بغیر اهلش گوینده یاوه گفته باشد اگرچه دران یاوه گفتن مأمورند

سبب عداوت عام و بیگانه زیستن ایشان با اولیاء الله که بحق شان می خوانند و با آب حیات

ابدی می کشانند

در بیان آن مرد بدکار چون متمکن می شود و اثر دولت نیکوکاران ببند شیطان شود و مانع خیر

گردد و از حسد هم چون شیطان شود چون که خرمن سوخته همراه خرمن سوخته می خواهد

فهرس ترجمه دفتر الخامس من المثنوی

رقم الصفحة

(۲۴۴-۲۳۹)

فی المناجات

سؤال ذلك السلطان من ذلك المدعى للنبوّة بان الرسول اللذى رسالته صادقة و ثابتة

مع ذاك الرسول اى حالة توجد بان يها وان اللذين فى صحبتته وخدمته مايجدون

(۲۴۸-۲۴۵)

من الموهبة غير النصيحة التى يقولها باللسان

فى بيان حكاية ذلك العاشق اللذى عد لمعشوقه خدماته و وفائه (و تتجافى جنوبهم عن

المضاجع) فى الليالى الطوال و جوعه و حرارة قلبه و قوله له انا لا اعلم غير هذه

الخدمة فان كانت خدمة اخرى فارشدنى اليها لانقيادى لجميع ما تأمرنى ان كانت

الدخول فى النار كابراهيم او الوقوع فى فم الحوت كيونس او القتل سبعين مرة

كجرجيس والعمى من البكاء كشعيب ووفاء الانبياء ومخاطراتهم بفداء الارواح

(۲۵۲-۲۴۸)

وجواب ذالك المعشوق له

شماره صفحه برابر شماره ترجمه است

(ارأيت اللذى ينهى عبداً اذا صلى)

در مناجات

پرسیدن پادشاه از آن مدعى نبوت كه آنكه رسول راستين باشد و ثابت شود با او چه حالتى باشد

كه كسى آن را بخشد و بآنان كه بصحبت و خدمت او باشند چه بخشش يابند غير نصيحت

كه بزبان مى گویند

داستان آن عاشق كه با معشوق خود بر مى شمرد خدماتها و وفای خود را و شهای دراز (تتجافى جنوبهم

عن المضاجع) را و بی نوائى و جگر تشنگى روزهای دراز و مى گفت كه من جز اين خدمت

نمى دانم اگر خدمت ديگر است مرا ارشاد كن كه هر چه فرمائى متقدم اگر در آتش افتن است

چون خليل (ع) را و اگر در دهان نهنگ دريا فنادنست چون يونس (ع) و اگر هفتاد بار

كشته شدنست چون جرجيس (ع) و اگر از زكريه نابينا شدنست چون شعيب (ع) و وفا

و جانبازى انبيا (ع) خود و جواب گفتن آن معشوق او را

فهرست ترجمه دفتر الخامس من المثنوی

رقم الصفحة

فی بیان سؤال رجل من عالم عارف بان قال له ان احد بکی فی الصلوة بالصوت والتأوه وللتباح هل تبطل صلوته قال العارف مجیباً اسمه ماء دمع العين ذاك الباکی ای شیء رأى ان رأى شوق الله تعالى وبکی او لاجل الندم على ذنوبه لم تبطل صلوته بل تبلغ مرتبة الكمال لانه قال لاصلوة الابخضور القلب وان كان فی ذلك الباکی رای مرض البدن او فراق الولد تبطل صلوته لان اصل الصلوة ترك البدن وترك الولد كابرهم (ع) فانه ذبح ولده اسماعیل وسلم بدنه لنار النمرود و ورد الامر للمصطفى بهذه الخصال ان اتبع ملة ابراهيم قد كانت لكم اسوة حسنة فی ابراهيم (۲۵۳-۲۵۴) مرید اتی لخدمة شیخ ولم یرد من هذا الشيخ سن الشيخوخة والدرس بل اراد منه شیخوخة العقل والمعرفة ولو كان عیسی فی المهد او یحیی فی مکتب الصبیان و رأى المرید الشيخ باکیاً فوافقه ایضاً و بکی مثله ولما فرغ المرید من البكاء و آتی الباب ورد مرید آخر کان واقفاً على حال الشيخ کثیراً من غیرته خرج عقب ذاك المرید له وقال یا اخي انا اقول لك الله الله بک ان لا تفتکر ولا تنقل الشيخ بکی وانا ایضاً

شماره صفحه برابر شماره ترجمه است

یکی پرسید از عالمی عارفی که اگر در نماز کسی به گریه بآواز آمده و نوحه کند نمازش باطل شود جواب گفته که نام آن آب دیده است تا آن که بنده چه دیده است اگر شوق خدا را دیده است و می گریه یا پشیمانی گناهی نمازش تباه نشود بلکه کمال گیرد لاصلوة الابخضور القلب و اگر او رنجوری تن یا فراق فرزند دیده است نمازش تباه شود که اصل نماز ترك تن و ترك فرزند ابراهيم (ع) که فرزند را قربانی می کرد از بهر تکمیل و تن را بآتش نمرود می سپرد و امر آمد مصطفی (ع) بدین خصال که فاتح ملة ابراهيم قد كانت لكم اسوة حسنة فی ابراهيم

مریدی در آمد بخدمت شیخ و ازین شیخ پیری و درس نمیخواهد بلکه پیری عقل و معرفت اگر چه عیسی است در گهواره و یحیی ست در مکتب کودکان مرید شیخ را گریان دید او نیز موافقت کرد و می گریست چون فارغ شد و بدر آمد مرید دیگری از حال شیخ واقف تر بود

فهرس ترجمه دفتر الخامس من المثنوی

رقم الصفحة

بکیت للزوم الرياضة ثلاثين سنة بلارياء والعبور من عقبات البحار المملوءة بالحيتان
والجبال الشاهقة المملوءة بالسباع والنمور حتى تصل الى ذلك البكاء للشيخ اولاتصل

ان وصلت قل شكراً (كثيراً) (۲۵۵-۲۶۰)

بقية الحال المريد المقلد في البكاء (۲۶۰-۲۶۶)

في بيان قصة تلك الجارية التي فعلت شهوتها مع حمار سيدتها وكانت الجارية علمت الحمار شهوة
الانسان والعجاج كما يعلمون المعز على المصباح الموضوع على المرفع المصنوع من قوائم اربعة
ويعلمون الدُّب الرقص وكانت الجارية تضع على قضيب الحمار القرعة حتى لا يتجاوز حده
والسيدة وقفت على ذالك ولكن مارأت دقيقة القرعة فارسلت الجارية بتعليل
خاص الى محل بعيد و بلاوضع القرعة جامعت الحمار وهلكت شهوة بالفضيحة
ورجعت الجارية بلاوقت (اي بعد مدة) ورأتها هالكة فناحت قائلة يا روحى
ويا نور عيني رأيت القضيب وما رايت القرعة ورايت الذكر وما رايت سواه
على فحوى كل ناقص ملعون يعنى كل نظر والافاقصوا الجسم الظاهرى مرحومون

شماره صححه برابر شماره ترجمه است

از سر غیرت در عقب او نیز بیرون آمد گفتش ای برادر من ترا گفته باشم الله الله تانیندیشی
و نگوئی شیخ گریست و من هم گریستم که سی سال ریاضت بی ریا باید کرد و از عقبات
و دریاهاى پرنهنگ و کوههاى بلند پرشیر و پلنگ می باید گذشت تا بدان گریه شیخ رسی
یا نرسی اگر رسی شکرگوئی بسیار

بقية حال مريد مقلد در گریه

داستان آن کنیزك كه با خر خاتون خود شهوت می راند و او را شهوت راندن با آدمی آموخته چنانكه
برآ بر چراغی كه بر چهارپایه گذارند بازی آموزند و چنانكه خرس را رقص آموزند و كدوئی
بر قضیب خر می كرد تا از اندازه نگذرد خاتون بر آن وقوف یافت ولیك دقیقه كدورا ندید
كنیزك و بهانه براه كرد جای دور و باخر جمع شد بی كدو و هلاك شد بفضيحت كنیزك باو
باز آمد و نوحه كرد كه ای جانم و ای چشم روشنم كیر دیدی كدو ندیدی ذكر دیدی و دیگر

فهرس ترجمه دفتر الخامس من المثنوی

رقم الصفحة

لبسوا ملعونين واقرأ ليس على الاعمى حرج فانه نفى الحرج ونفى اللعنة ونفى العقاب

(۲۶۷-۲۸۵)

والغضب

فی بیان تمثیل تلقین الشیخ لمریديه والنبی "لامته بان هؤلاء المریدین لا یطیقون تلقین الحق و لیست بهم ألفة مع 'الحق' كما ان البیغاء مع صورة الادی ما لها الفة بوسع ان تتلقى منها تلقیناً والحق تعالى جعل الشیخ كالمرأت فی قبال المرید كما تجعل المرأت قبال البیغاء ومن وراه المرأت یلقن الحق تعالى المریدا (لا تحرك به لسانك لتجعل به ان علینا جمعه وقرآنه فاذا قرأته فاستمع قرآنه) ای قرائته (ان هو الاوحی یوحی) وهذا ابتداء المسألة التي لا انتهاء لها کذا تحریک البیغاء منقارها داخل المرءات بان خیالها یقرأ لا باختیار البیغاء التي هی فی المرءات التي هی متعامدة بعکس ذلك المعلم وراء المرءات وبدون تصرفها ولكن قراءة تلك البیغاء المنسوبة لخارج المرءات تصرف ذلك التعلم وثورأت خیالها فی المرءات وظننه بیغاء مثلها

(۲۸۶-۲۹۷)

فهذا اتي مثالا ولم يأت مثالا

شماره صفحه برابر شماره ترجمه است

ندیدی کل ناقص ملعون یعنی کل نظر وفهم ناقص ملعون وگونه ناقصان جسم ظاهری مرحومند نه ملعون برخوان لبس علی الاعمى حرج نفی حرج کرد و نفی لعنت و نفی عتاب و غضب

تمثیل تلقین شیخ مریدان را و پیغمبران امت را کایشان طاقت تلقین حق ندارند و باحق الفت ندارند چنانکه طوطی باصورت آدمی الفت ندارد که از او تلقین تواند گرفت حق تعالى شیخ را چون آئینه در پیش مرید همچو طوطی دارد و از پس آئینه تلقین می کند لا تحرك به لسانك ان هو الاوحی یوحی اینست ابتداء مسأله بی منتهی چنان که منقار جنبیدن طوطی اندرون آئینه که خیالش می خوانی بی اختیار وبدون تصرف اوست که عکس خواندن طوطی بیرون نیست که متعلم است به عکس آن معلم که پس آئینه است ولیکن خواندن طوطی بیرون تصرف معلم است پس این مثال انه مثل

فهرست ترجمه دفتر الخامس من المثنوی

رقم الصفحة

فی بیان ان صاحب قلب رأى فی منامه کلبه حامله و فی بطن تلک الکلبه افراخها تنبح
وتصیح و بقی متعجباً قائلاً فی نفسه حکمة نبیح الکلب و صياحه الحراسة و صياحه
فی بطن امه لیس بحراسة و ايضاً صياح الکلب لاجل الاستعانة و طلب اللبن من امه
و غیرهما من النفع و هنا لیست قائدة من هذه الفوائد فلما افاق من نومه ناجی
حضرة الحق و قال و ما یعلم تأویلہ الا الله فاتاه الجواب ان سر الذی شاهدته
صورة حالة اولاء القوم اللذین لم یخرجوا من حجاب السوء و لم تنفتح عین قلبهم
و مع ذا یدعون البصيرة و یتقولون بمقالات ان لهم تصل القوة و النصره و الحال
انهم لم تصل منهم للمستمعین هداية و لا ارشاد (۲۹۸-۳۰۲)

بیان قصه اهل ضروان و حسدهم للمساکین بان قال بعضهم لبعض أبونا من بلاهة و سلامة
خلقه اعطى دخل البستان للمساکین فوق العنب یعطیهم عشره و اذا کان الزبيب
و الدبس منه یعطیهم عشره و اذا طبخ حلوى یعطیهم عشره و کان یعطیهم من
القصیل العشر و لما یداس البیدر یعطیهم العشر من دقیقه و لما یعجن یعطیهم العشر

شماره صفحه برابر شماره ترجمه است

صاحب دل دید که سگی حامله در شکم آن سگ بچگانش بانگ می کردند و تعجب ماند که حکمت
بانگ سگ پاسبانیست بانگ در شکم مادر پاسبانی نیست و نیز بانگ جهت یاری خواستن
و شیر خواستن باشد و غیرها و آنجا هیچ زین فائدها نیست چون بخویش آمد با حضرت
مناجات کرد و ما یعلم تأویلہ الا الله جواب آمد که آن صورت حال قومی است که از حجاب
بیرون نیامده و چشم دل باز نشده دعوی بصیرت کنند و مقالات گویند از اینکه نه ایشان را
قوتی و یاری رسد و نه مستعان را هدایتی و رشدی

قصه اهل ضروان و حسد در ایشان بر درویشان که پدر ما از سلیمی قلب دخل باغ را بمسکینان
می داد چون انگور بودی عشر دادی بمسکینان و چون مویز دوشاب شدی عشر دادی و چون
حلوا و پالوده پختی عشر دادی و از قصیل عشر دادی و چون خرمن کوفتی از کفه آمیخته
عشر دادی و چون گندم از کاه جدا کردی عشر دادی و چون آرد کردی عشر دادی و چون

فهرس ترجمه دفتر الخامس من المثنوی

رقم الصفحة

من عجینه ولما يجعله خبزاً يعطيهم منه العشر لاجرم وضع الله تعالى البركة في البستان
والزرع على نحو جميع اصحاب البساتين محتاجون له بالاثمار وبالفضة وهو غير
محتاج الى كل احد وراؤ اولاده ذلك العشر المكرر وما راوه البركة تلك مثل

المرأة التي رأت ذكر الحمار ولم تر القرعة (۳۰۳-۳۱۳)

في بيان ان عطاء الله وقدرته ليست موقوفة على قابلية كعطاء الخلق لان عطاء الله قديم
والقابلية التي اعطاها الله لعباده حادثة فان عطاء الله صفته والقابلية صفة المخلوق
ولا يتوقف القديم على الحادث والاتزم ان يكون الحادث محالاً (اي لا يوجد
حادث والحال انه موجود) (۳۱۴-۳۱۸)

في بيان ابتداء خلقه جسم آدم (ع) بامر و اشارته الى جبرئيل اذهب و خذ من الارض
قبضة تراب وفي رواية اخرى خذ من كل ناحية من الارض قبضة من تراب (۳۱۸-۳۲۲)
في بيان ارسال الحق تعالى ميكائيل ليأخذ من الارض حفنة لاجل تركيب جسم ابي البشر

شماره صفحه بر ابر شماره ترجمه است

خمير كردی عشر دادی لاجرم حق تعالى در آن باغ و کشت برکتی نهاده بود که اصحاب
باغها محتاج او بودندی هم بمیوه هم بسم او محتاج هیچ کس فی از ایشان فرزندان آن عشر
دیدند مکرر و آن برکت را نمی دیدند هم چون آن زن بد بخت که کبر خرا دید و
کدو را ندید

بیان آنکه عطای حق و قدرت او موقوف قابلیت نیست همچون داد خلقان که آن را قابلیت باید
زیرا عطا قدیمست و قابلیت حادثست و عطا صفت حقست و قابلیت صفت مخلوق و قدیم
موقوف حادث نباشد و اگر نه حدوث محال باشد

در ابتداء خلقه جسم آدم (ع) که جبرئیل (ع) را اشارت آمد که برو از زمین مشتی خاک برگیر
و بروایت دیگر از هر ناحیه مشتی مشتی خاک برگیر
فرستادن حق تعالى میکائیل را (ع) بقبض حفنة خاک از زمین جهت ترکیب جسم مبارك ابوالبشر

فهرست ترجمه دفتر الخامس من المثنوی

رقم الصفحة

(۳۲۷-۳۲۳)

آدم (ع) خلیفه الحق ومسجود الملائكة ومعلمهم

فی بیان قصه یونس (ع) و برهان ان التضرع والبكاء دافع البلاء السماوی والحق تعالی

فاعل مختار فیکون البكاء والتضرع فی حضوره نافعا وفلاسفة يقولون فاعل

(۳۲۹-۳۲۷)

بالطبع والعلة وليس مختاراً والطبع لا یرد ولا یدفع شیئاً

ارسال الحق تعالی اسرافیل (ع) الى الارض ان خذ حفنة من التراب لتركيب جسم

آدم (ع)

ارسال الحق تعالی ملک الحزم والعزم عزرائیل لقبض حفنة التراب لترتيب جسم آدم (۳۳۹-۳۳۴)

فی بیان اذا وصل لک من مخلوق ظلم و امتحان فی الحقيقة هو مثل الالة فالعارف من

يقول ارجع الى الحق تعالی لا الى الالة واذا رجع الى الالة فباعتبار الظاهر

ولا يرجع للجهل بل لمصلحة كما ان بايزيد قال مدة سنی عديدة لم اتکلم مع المخلوق

ولم اسمع من المخلوق کلاماً لكن الخلق هكذا يتصورون ان انا معهم اتکلم ومنهم

اسمع لانهم لا يرون المخاطب الاکبر وهم بالنسبة للباری تعالی كالصدا الصادر

شماره صفحه برابر شماره ترجمه است

خلیفة الحق مسجود الملائكة ومعلمهم آدم (ع)

قصه قوم یونس (ع) و بیان و برهان آنست که تضرع و زاری رافع بلای آسمانست و حق تعالی

فاعل مختارست پس تضرع و زاری پیش او مفید باشد و فلاسفه گویند فاعل بطبع است نه

مختار

فرستادن حق تعالی اسرافیل را (ع) بخاک که حفنه برگیر از خاک بهر ترکیب جسم آدم (ع)

فرستادن حق تعالی ملک العزم والحزم عزرائیل برگرفتن حفنه خاک بهر ترتیب جسم آدم (ع)

بیان آن که مخلوق که ترا ازو ظلمی رسد بحقیقت او همچو آتی است عارف آن بود که بحق رجوع

کند نه بآلت و اگر بآلت رجوع کند بظاهر نه از جهل کند بلکه برای مصلحتی چنانکه

بايزيد قدس سره گفت که چندین سالست که من با مخلوق سخن نه گفته ام و از مخلوق سخن

نشنیده ام لکن خلق چنین پندارند که بایشان می گویم و از ایشان می شنوم زیرا ایشان مخاطب

فهرس ترجمه دفتر الخامس من المثنوی

رقم الصفحة

منهم فی الحقیقة للمصوت الحقیقی وبالنسبة لحالی انا لیس كالصدا اسمعه بالتفات
منهم کذا المثل المعروف وهو قال الجدار للوتد لم تشقنی قال الوتد انظر لمن
یدقنی (۳۴۰-۳۴۴)

فی بیان محیی الجواب من الحق تعالى لعزرائیل ان من لایأتی نظره علی الاسباب وعلی
المرض والجرح والسیف لایأتی نظره علی شغلک یا عزرائیل لانک انت ایضاً
سبب ولوکنت انت اخفی من تلك الاسباب ولعله لایکون مخفیاً علی ذلك
المریض المحتضر کما قال تعالى وهو اقرب الیه منکم ولكن لاتبصرون (۳۴۵-۳۵۰)
فی بیان وخامة ومضرة دسم وحلو الدنيا وکونه مانعاً عن طعام الله کما قال (ص) الجوع
طعام الله یحیی به ابدان الصدیقین وقوله (ص) ابیت عند ربی یطعمنی ویسقین
وقوله تعالى فی سورة آل عمران ولاتحسن للذین قتلوا فی سبیل الله امواتا بل احياء
عند ربهم یرزقون فرحین (۳۵۱-۳۵۳)

فی بیان جواب الغافل اللذی قال هذه الدنيا حسنة لو لم یکن الموت وملک الدنيا حسن
لو لم یکن له زوال وعلی هذا الاسلوب قال کلاماً هذراً لانفع فیهِ (۳۵۴-۳۵۳)

شماره صفحه برابر شماره ترجمه است

اکبر نمی بینند که ایشان چون صدا اند و نسبت بحال من التفات مستمع عاقل بصدا نباشد
چنانکه مثلست معروف قال الجدار للوتد لم تشقنی قال الوتد انظر لمن یدقنی
جواب آمد که آنکه نظر او بر اسباب مرض و زخم و تیغ نیاید بر تو عزرائیل نیاید که تو هم سببی
اگرچه مخفی تری از آن سببها و بو که بر آن رنجور مخفی نباشی که وهو اقرب الیه منکم
ولکن لاتبصرون

بیان وخامت چرب و شیرین دنیا و مانع شدن او از طعام الله چنان که فرمود الجوع طعام الله یحیی الله
به ابدان الصدیقین ای فی الجوع وقوله ابیت عند ربی یطعمنی ویسقینی وقوله یرزقون فرحین
جواب آن مغفل که گفته است خوش بودی این جهان اگر مرگ نبود و خوش بودی ملک دنیا
اگر زوالش نبود علی هذه الوتيرة

فهرست ترجمه دفتر الخامس من المتنوى

رقم الصفحة

- فما يرجى من رحمة الله تعالى معطى النعم قبل استحقاقها وهو اللذى ينزل الغيث من بعد ما قنطو ورب بعد يورث قرباً ورب معصية ميمونة ورب سعادة تأتى من حيث ترجى التقم ليعلم ان الله يبدل سيئاتهم حسنات (۳۷۰-۳۷۱)
- فى بيان قصة اياز و اتخاذه حجرة لاجل نعله وفروته وظن السوء من رجال الدولة به ان له فى هذه الحجرة كنز مدفون و لاجل ذلك احكم باب الحجرة و وضع القفل الثقيل عليه (۳۷۷-۳۷۱)
- فى بيان ان ما مرّ من قصة السلطان محمود و اياز هو صورة القصة و ظاهرها و تلك الصورة الظاهرة لاثقة لذوى الصور و لاثقة لنور مرآتهم و تصويرهم و تلك القدوسية التى هى حقيقة من تنزيلها هذا المنزلة يأتى للمنطق الحياء و الخجل و من خجالتهم يضيع الرأس و اللحية و القلم و فى فهم هذا المخصوص العاقل تكفيه الاشارة (۳۷۸-۳۸۲)
- فى بيان حكمة نظر اياز فى نعله و فروته و انه مفهوم فلينظر الانسان مم خلق (۳۸۳-۳۸۲)
- فى بيان الايتين فى (سورة الرحمن) و (سورة الكهف) (۳۸۴-۳۹۲)

شماره صفحه برابر شماره ترجمه است

فما يرجى من رحمة الله - الخ

قصة اياز و حجره داشتن او جهت چارق و پوستين و گمان آمدن خواجه تاشانش را كه اورا در اين حجره دفينه اى هست و سبب آن محكمى در گرانى قفل در بيان آنكه آنچه بيان كرده مى شود صورت قصه است و آن كه آن صورتيست كه در خورد اين صورت گرانست و در خورد نور آينه و تصوير ايشانست و از قدوسى كه حقيقت آن قصه راست نطق را از اين تنزيل شرم مى آيد و از خجالت سر و ريش و قلم كم مى كند و العاقل تكفيه الاشارة

حكمة نظر كردن در چارق و پوستين كه فلينظر الانسان مم خلق در بيان آيه (در سورة الرحمن) خلق الانسان من صلصال كالفخار و خلق الجن من نار و آيه

فهرس ترجمه دفتر الخامس من المثوى

رقم الصفحة

فی بیان معنی الحديث اللهم ارنا الاشياء كما هي ومعنى قول على (ع) لو كشف لي الغطاء ما ازددت يقينا ومعنى البيت المذكور وهو كل شيء تنظره من العين القبيحة تنظره من دائرة عين وجودك لان الدرج الاعوج يرى ظلا اعوجا (۳۹۷-۳۹۳)

فی بیان کمال اتحاد عاشق و المعشوق من جهة الحقيقة ولو كانا متضادين من جهة ان الحاجة ضد عدم الحاجة فهما بحسب الظاهر ضدان و بحسب المعنى متحدان كذا المرءات بلا صورة وعارية عن الصورة ومجالة وعدم الصورة ضد الصورة ولكن فی الحقيقة بينهما اتحاد يعلمه كل عاقل والعاقل تكفيه الإشارة (۴۰۱-۳۹۷)

فی بیان سؤال معشوق من عاشق انا فی ذاتی میت و بک حى ومن ذاتی و صفاتی صرت معدوما و بک كنت موجوداً نسيت علمى ومن علمک صرت عالما وسلمت قدرتی للهواء ومن قدرتک صرت قادراً لو احببت نفسى فى الحقيقة انت محبوبى و دل على ذلك بيت السنائى (كل من كانت له مرءات اليقين ولو رأى نفسه فی الظاهر فى الحقيقة رأى الله لان الواصل لا يرى نفسه كما ورد فی حديثه القدسى

شماره صفحه برابر شماره ترجمه است

(درسوره كهف) واذ قلنا للملائكة اسجدوا لادم فسجدوا الا ابليس كان من الجن ففسق عن امر ربه

در معنی ارنا الاشياء كما هي ومعنى این كه لو كشف لي الغطاء ما ازددت يقيناً و معنى این بيت (در هر كه تو از دیده بد می نگری از چهره وجود خود می نگری) (پایه كثر كثر افكند سایه)

بیان اتحاد عاشق و معشوق از روی حقیقت اگرچه متضاداند از روی آنکه نیاز ضد بی نیاز است چنانکه آینه بی صورتست و ساده است و بی صورتی ضد صورت است و لكن میان ایشان اتحادیست در حقیقت که شرح آن دراز است و العاقل تكفيه الإشارة

معشوقی از عاشقی پرسید که خود را دوست تر داری یا مرا گفت من از خود مرده ام و بتو زنده شدم و از خود وصفات خود نیست شده ام و بتو هست شده ام علم خود را فراموش کرده ام و از علم

فهرس ترجمه دفتر الخامس من المتنوي

رقم الصفحة

(اخرج بصفاتي الى خلقي فمن رآك فقد رآني ومن قصدك قصدني وقس على هذا

(۴۰۷-۴۰۲)

الباقى من عشاقه

فى بيان مجي ذلك الامير النمام مع القواد نصف الليل لفتح حجرة اياز ورؤيتهم النعل والفر والمعلقين وظنهم ان ذلك مكر وتدليس وحفرهم البيت من كل زاوية يظنون بها ومجيتهم بحفارين الابار وثقبهم الجدران وعدم عثورهم على شئ وخجلهم وخبيتهم من مثلامن ظنوا السوء ومن تخيلوا فى شغل الانبياء انهم ساحرون وطالبون التصدر وبعد ذلك الظن السيئ خجلوا حيث لم يجدوا فائدة بتفحصهم

(۴۰۸-۴۱۳)

رجوع النمامين من حجرة اياز قيد الخجل والندم مثل من أساءوا الظن فى الانبياء عند

(۴۱۳-۴۱۵)

ظهور برائتهم ونظافتهم (يوم تبيض وجوه وتسود وجوه)

شماره صفحه برابر شماره ترجمه است

تو عالم شده ام قدرت خود را باد داده ام (بيت)

هر كه را آيينه يقين باشد گرچه خود بيند خداى بين باشد

الى خلقي من رآك رآني ومن قصدك قصدني كذا اخرج بصفاتي الى خلقي وقس على هذا آمدن امير نمام با سرهنگان نيم شب بگشادن آن حجرة اياز و چارق و پوستين ديدن آويخته و گمان بردن كه آن سرست و روپوش و خانه را حفره كردن بهر گوشه كه گمان آيد و چاه كنار آوردن و ديوارها را سوراخ سوراخ كردن و چيزى نيافتن و خجل و نوميد شدن چنانكه بدگمان و خيال اندیشان در كار انبيا و اوليا مى گفتند كه ساحران و خويشتن ساختند و تصدري مى جويند و بعد از تفحص خجل شوند و سودى نيافتند.

باز گردیدن نمامان از حجرة اياز خجل و شرمسار چون بدگمانان از انبيا وقت ظهور پاكي ایشان (يوم

تبيض وجوه وتسود وجوه)

فهرس ترجمه دفتر الخامس من المشنوی

رقم الصفحة

فی بیان احالة السلطان قبول التوبة من التمامین علی ایاز یعنی هذه الجنابة وقعت علی

(۴۱۵-۴۱۸)

عرضه

فی بیان امر السلطان ایاز ای شیء اردته من المكافات والعفو انت مختار به لان كل ماتفعله

فی هذا الخصوص صواب وفي كل من الحالين مصلحة لان فی العدل الوف

الطاف مندرجة كما قال تعالى (ولکم فی القصاص حیوة) فذلك اللذى یرى

فی القصاص قبحا وكرهه ينظر فی هذه الحیاة الواجدة للقاتل ولكن فی مائة الف

حیاة فی ضمن القصاص معصومة لم ينظر ومستورة فی حصن الخوف من السياسة (۴۱۹-۴۲۳)

فی بیان امر السلطان ایاز بالتعجيل بفیصل هذا الحكم ولا ينتظر ولا يقول الايام بنينا

(۴۲۴-۴۲۷)

فالانتظار هو الموت الاحمر و بیان جواب ایاز للسلطان

حكاية فی تقرير هذا الكلام ان کم من مرة تعلمنا القیل والقال فیلزم مدة ان نتعلم الصبر

(۴۲۷-۴۲۹)

والسکوت

فی بیان من يقول كلاما وحاله لا يكون مناسب الكلام ذاك و دعواه مثلاً الکفار (ولئن

شماره صفحه برابر شماره ترجمه است

حواله کردن شاه قبول توبه نمامان و حجره گشایان و سزا دادن ایشان بایاز یعنی این جنایت بعرض

او رفته است

فرمودن شاه ایاز را اختیار کن که از عفو و مکافات که از عفو و لطف هر چه کنی این جا صوابست

و در هر یکی مصلحتهاظت که در عدل هزار لطف هست درج و لکم فی القصاص حیوة آنکس

که کراهت می دارد قصاص را درین یک حیات قاتل را نظر میکنند و در صد هزار حیات که

معصوم و محقون خواهد شدن در حصن بیم سیاست نمی نگرد

تعجيل فرمودن پادشاه ایاز را که زود این حکم را بفیصل رسان و منتظر مدار و ایام بنينا مگو که

الانتظار الموت الاحمر وجواب گفتن ایاز شاه را

حکایت در تقرير این سخن که چندین گاه گفت و گوی را آموزیم مدتی صبر و خاموشی را بیاز مائیم

در بیان کسی که سخن گوید که حال او مناسب آن سخن و آن دعوی نباشد چنانکه کفره و لئن سئلتم

فهرس ترجمه دفتر الحامس من المثنوی

رقم الصفحة

سئلهم عن خلق السموات والارض ليقولن الله) فخدمة الوثن المصنوع من الحجر
وفداء الروح والذهب والفضة له اى مناسبة له مع الروح اللتى تعلم خالق
السموات والارض والخلایق السميع البصير الحاضر المراقب المستولى

(۴۲۹-۴۳۵)

والغیور علیها

(۴۳۵-۴۴۰)

وصول الزاهد للبيت و افتراقه عن الامة

بیان حکایت توبه نصوح بان الدر اذا أتى خارج الثدى لا يذهب داخل الثدى کذا من
تاب توبه رجل اسمه نصوح لا يميل الى الذنب ولا يتذكره بنحو الرغبة فيه بل
فى كل نفس تزداد نفرتة منه وتلك النفرة دليل ذلك ان وجد التائب لذة القبول
للتوبة وان الشهوة الاولى صارت بلالذة وهذه اللذة حلت محل تلك اللذة كما قال
الشاعر ما ترجمته (لا يقطع العشق غير عشق آخر فلاى شىء لا تمسك محبوبا
احسن واحب منه) وذاك الذى ايضا قلبه يرغب بذلك الذنب آية على ان

(۴۴۱-۴۴۳)

توبته لم تقبل ولم يكن فسينسره ليسرى ولذة فسينسره للعسرى باقية

شماره صفحه برابر شماره ترجمه است

عن خلق السموات والارض ليقولن الله خدمت بت سنگين كردن و جان و زرفداى او كردن
چه مناسب باشد با جاني كه داند خالق سموات و ارض و خلایق الهى است سمیعى و بصیرى

حاضرى مراقبى مستولى و غیورى برانها

رسیدن زن بخانه و جدا شدن زاهد از كنيزك

حکایت در بیان توبه نصوح چنانكه شیر از پستان برون آید در پستان نرود آن كه توبه نصوح كرد
هرگز از گناه یاد نکند بطريق رغبت باكه هر دم نفرتش افزون باشد آن نفرت دليل آن بود
كه لذت قبول یافت آن شهوت اول بى لذت شد و این لذت بجای آن لذت نشست (شعر)

نبرد عشق را جز عشق دیگر چرا یارى نگیری زو نکوتر

و آن كه دلش بدان گناه باز رغبت می كند علامت آنست كه نوبت قبول نیافته است و لذت

فهرست ترجمه دفتر الخامس من المثنوی

رقم الصفحه

فی بیان دعاء العارف الواصل و ان طلبه شیئا من الله مثل طلب الله تعالى من ذاته لانه
 محی و فنی فی الله و صار مصداقا لقوله كنت له سمعا و بصرا و لسانا و لقوله و مارمیت
 اذ رمیت و لكن الله رمی و الايات و الاثار و الاخبار الدينية كثيرة و شرح الحق
 تعالى السبب لیدخل فی سمع المجرم و یأتی بتوبة نصوح (۴۴۴-۴۴۸)
 فی بیان مجی نوبة التفتیش لنصوح و ان یعروه و یفتشوه و وصول الصوت فی سمع نصوح بانا ففتشنا جميع
 من كان فی الحما و لم یبق احد سواه ففتشوا نصوح و اغماؤه و وصول الفرج له
 بعد الشدة كما كان یقول (ص) اذا اصابه مرض (اشتدی ازمة تنفرجی) (۴۴۶-۴۵۱)
 وجدان ذاك الجوهر و طلب الحجاب و الاماء لبنت السلطان التحلیل من نصوح (۴۵۱-۴۵۶)
 فی بیان دعوة بنت السلطان ثانيا و قبول توبته و استحکامها و اعتذاره و تعالاه فی دفع
 امرها (۴۵۶-۴۵۷)

شماره صفحه برابر شماره ترجمه است

قبول بجای آن گناه نه نشست است فسينسره لليسرى نشده است و لذت فسينسره للعسرى
 باقیست در وی
 در بیان آنکه دعای عارف و اصل و در خواست او از حق همچو خواستن حق است از خویشتن که
 كنت له سمعا و بصرا و لسانا - و مارمیت اذ رمیت و لكن الله رمی و آیات و اخبار و آثار دین
 بسیارست و شرح سبب ساختن حق جل و علا نا مجرم گوش بتوبه نصوح آوود
 نوبت جستن رسیدن بنصوح و او را برهنه کنند و بچویند و آواز آمد که همه را جستیم نصوح را بچوئید
 و بیهوش شدن نصوح از آن هیبت و گشاده شدن کار بعد از نهایت بستیگی که ما کان یقول
 رسول الله (ص) اذا اصابه مرض (اشتدی ازمة تنفرجی)
 یافت شدن آن گوهر و حلای خواستن حاجبان و کنیز کن شاه زاده از نصوح
 باز خواندن شاه زاده نصوح را از بهر دلاکی بعد از استحکام توبه و قبول توبه و بهانه کردن او و دفع
 امر ایشان

فهرست ترجمه دفتر الخامس من المثنوی

رقم صفحه

فی بیان من تاب وندم ثم نسی ذلك الندم منه و ما ذکر ما امتحنه و تاب منه و وقع
فی الخسر الأبدی و صار مصداق المثل (من جرب المجرب حلت به الندامة)
ولان توبته كانت بلا ثبات و لم يصل له مدد من الحق تعالى و صار مثل الشجرة
التي ما لها اصل و شأفة

(۴۵۸-۴۶۰)

فی بیان تشبیه القطب العارف الواصل فی اجراء و اعطاء الخلق من قوة المغفرة والرحمة
على مراتب بان يمنحه الحق الهاما ان یجری علیهم رواتب رحمة و تمثیل القطب
بالسباع التي تحت یدہ بانهم من اجرائه على وفق مراتب قربهم من السبع و ليس
المراد من القرب المکانی الجسمانی بل القرب الصفی الروحانی و تفاصيل هذا
القرب كثيرة والله الهادی

(۴۶۰-۴۶۳)

اطاعة الثعلب للاسد و ذهابه نحو الحمار
حکایة رؤية حمار سقاء فی اصطبل خاص افراساً عربية و تمنیه تلک الدولة و فی موعظته
بان التمنی لا ینبغی ان یرکون الا بالمغفرة والعناية ولو فرضا رأى مائة لون تعب

(۴۶۴-۴۶۵)

شماره صفحه برابر شماره ترجمه است

در بیان کسی که توبه کند و پشیمان شود و باز آن پشیمانی را فراموش و آزموده را بیازماید و در خسارت
افتد که (من جرب المجرب حلت به الندامة) و چون توبه او ثبات نباشد و از حق مدد نرسد
چون درخت بی بیخ بود

تشبیه کردن قطب که عارف واصلست در اجرا دادن خلق از قوت مغفرت و رحمت برفراقی که حقش
الهام دهد و تمثیل شیر که اجرا خوار و باقی خوار ویند بر مراتب قرب ایشان بشیر نه قرب
مکانی بلکه قرب صفی و تفاصيل این بسیار است والله الهادی

اطاعت روباه شیر را و روانه شدن و دیدن خر

حکایت دیدن خر را سقائی اسپان بانوای تازی را در آخور خاص و تمنا بردن او آن دولت را و در
موعظه آن که تمنا نباید برد الا به مغفرت و عنایت که اگر چه صد لون رنجی رسید چون لذت

فهرس ترجمه دفتر الخامس من المتنوى

رقم الصفحة

فاذا حصلت له المغفرة كلها تحلو و باقى كل دولة لم تمتحنها بالتجربة وتمناها
قرينة لتعب لاتراه كما انه من كل فح تظهر الحبة ويختفى الفخ وانت بقيت فى هذا
الفخ تمنى انك لم تقع فى هذا الفخ وتقول ليتنى لم اك فيه ومع تلك الحبوب

(۴۶۹-۴۶۶)

رحمت منه وتظن تلك الحبوب بلافخ

(۴۷۱-۴۷۰)

جواب الثعلب للحمار

(۴۷۲-۴۷۱)

جواب الحمار للثعلب

(۴۷۳-۴۷۲)

جواب الثعلب للحمار

۴۷۴-۴۷۳

جواب الحمار للثعلب

فى بيان تقرير معنى التوكل وحكايت ذلك الزاهد الذى جرب توكله واتى من وسط الباب
خارج المدينة (اى ترك الاسباب والمدينة) وصار من قوارع ممر الخلق بعيداً (اى
من اطرافه الاربعة) ومكث فى لحف جبل مهجوراً مفقوداً بعيداً فى نهاية الجوع

شماره صححه برابره شماره ترجمه است

مغفرت بود همه شیرین شود باقى هر دولتى كه آن را ناآزموده تمنای برى با آن رنجی قرینست
كه آن را نمى بینى چنانكه از هر دایى دانه پیدا بود فح پنهان تو درین يك دام مانده تمنای
برى كاشكى با آن دانه رفتنى پندارى كه دانهای بی دامست

(۴۷۱-۴۷۰)

جواب روباه به خر

(۴۷۲-۴۷۱)

جواب خر به روباه

(۴۷۳-۴۷۲)

جواب روباه به خر

(۴۷۴-۴۷۳)

جواب خر به روباه

در تقرير معنى توكل حكايت آن زاهد كه توكل را امتحان مى كرد و از میان اسباب و از شهر بیرون
آمد و از قوارع كارهاى خلق دور شد به بن كوهى مهجورى و مفقودى در غایت گرسنگى
سر بر سببى نهاد و خفت و باخود گفت توكل كردم بر سبب سازى تو و رزاقى تو و از اسباب

فهرست ترجمه دفتر الخامس من المتنوى

رقم انصفحه

وضع راسه على حجر ونام وقال فى نفسه توكلت على خلقك السبب انت وعلى

۴۷۷-۴۷۴

رزاقيتك انت وانقطعت عن الاسباب لارى سبب التوكل

(۴۷۷-۴۷۸)

جواب الثعلب للحمار

فى بيان جواب الحمار للثعلب ان التوكل احسن المكاسب لاحتياج كل احد الى التوكل

داعيا يالهي جئى بي الى الاستقامة والدعاء متضمن التوكل والتوكل كسب عظيم

۴۷۹

لا يحتاج أبداً الى كسب آخر

(۴۷۹-۴۸۱)

جواب الثعلب للحمار

فى بيان مجي الجمل بالمثل وفى تمثيله بمخبر الدولة لما انك لا ترى اثر الدولة وهيتها فاخباره

بتلك الدولة مورداً للتهمة بانه مقلد وذلك الذى قاله استمعه من اهله وعقده

(۴۸۲-۴۸۹)

على نفسه

فى بيان الفرق بين دعوة الشيخ الكامل الواصل وبين الناقصين المدعين تحصيل الفضل (۴۸۹-۴۹۱)

حكايت ذلك المخنث وسؤال اللوطى منه حالة اللوطة ان هذا السلاح و الخنجر لاي

شماره صفحه برابر شماره تدجمه است

منقطع شدم تا به بينم سببیت توکل را

جواب روباه به خر

جواب گفتن خر روباه را که توکل بهترين کسبه است که هرکس محتاج است بتوکل ای خدا کار مرا

راست آور و دعا متضمن توکلست و توکل کسب دیگر محتاج نیست

جواب روباه به خر

مثل آوردن اشتر در بیان آن که درمخبر دولتی که فرو اثر آن چون نبینی جای متهم داشتن باشد که

او مقلد است و آن را شنیده است و برخود می بندد

فرق میان دعوت شیخ کامل و میان سخنان ناقصان فاضل و فضل تحصیل بر بسته

حکایت آن مخنث و پرسیدن لوطی از او در حالت اوطه که این سلاحها و خنجر از بهر چیست

فهرست ترجمه دفتر الخامس من المثنوی

رقم الصفحة

شیء وجواب المخنث له لاجل ان كل من فكر فعلا قبيحا يفعل معي ابقر بطنه به قال اللوطي وهو يغدو و يروح عليه الحمد لله انا ما فكرت معك قبيحاً قال - بيتي اناليس بيتا بل هو اقليم وهزلي ليس هزلا بل تعليم - ان الله لا يستحي ان يضرب مثلاً بعوضة فما فوقها - وقوله ذاك متفضلاً مرادى بايراد هذا المثل يضل به كثيراً ويهدى به كثيراً لان كل فتنة كالميزان كثير من الناس من يكون به أحر الوجه (اى ابيض الوجه) وكثير من به يكون مردوداً ولو تأملت فيه قليلاً لوجدت من نتائجه الشريفة كثيراً (اى لا تنظر الى القصص وانظر الى الحصص) (٤٩٢-٤٩٥)

فى بيان غلبة مكر الثعلب على استعصام وتعفف الحمار و سحب الثعلب الحمار نحو الاسد الى مأسدته (٤٩٦-٥٠٠)

فى بيان حكايت ذلك الشخص الذى رى نفسه خوفاً فى بيت احد الناس و وجهه مصفر كالزعفران و شفته كالنيل رزقتان ويده ترتجف كورق الشجر رب البيت ساله مالك خير ما الواقعة قال فى الخارج يسكون الحمير سخرة بلا اجرة

شماره صفحه برابر شماره ترجمه است

گفت برای آن که هر که با من بد اندیشد شکمش بشکافم لوطی براو آمد و شد می کرد و می گفت الحمد لله که بد نمی اندیشم باتو

بيت من بيت نيست اقليمست هزل من هزل نيست تعليم است ان الله لا يستحي ان يضرب مثلاً بعوضة فما فوقها و آن که ميفرمايد که اين خواستم يضل به كثيراً ويهدى به كثيراً که هر فتنه همچو ميزان است بسيارى بدو سرخ رو شوند و بسيار ازان بي مراد شوند ولو تأملت فيه قليلاً لوجدت فيه من نتائجه الشريفة كثيراً

غالب شدن حيله روباه براستعصام وتعفف خر و كشیدن روباه خر را بسوى شير به بيشه حكايت آن شخص که از ترس خويشتن را در خانه اى انداخت رخواه زرد چون زعفران و لها كبود چون نيل دست لرزان چون برگ درخت خداوند خانه پرسيد که خير است چه واقعست گفت

فهرست ترجمه دفتر الخاص من المشوى

رقم الصفحة

- رب البيت قال له يامبارك يمسون الحمار وأنت لست حماراً له تخاف قال
صعباً يمسونها واليوم لم يبق لهم تمييز اخاف ان يخالفنى حماراً ويمسونى (۵۰۵-۵۰۰)
فى بيان تقديم الثعلب الحمار امام السبع وفرار الحمار من امام السبع وعتاب الثعلب
للسبع بان كان الحمار بعيداً وحرصت على التعجيل واعتذار السبع للثعلب
بالتعجيل بان اذهب له مرة اخرى واخذعه (۵۱۳-۵۰۵)
اتيان الثعلب مرة ثانية نحو الحمار المنهزم ليخذه ايضا (۵۱۴-۵۱۳)
جواب الثعلب للحمار (۵۱۶-۵۱۵)
جواب الثعلب لذاك الحمار مرة اخرى (۵۲۴-۵۱۹)
حكايت الشيخ محمد الملقب بسررزى الغزنوى (۵۲۸-۵۲۴)

فى بيان مجئ الشيخ محمد السررزى لبلدة غزنة بعد سنين متوالية من الصحارى ودورانه
على الابواب للسؤال بالزنبيل باشارة غيبية وتفرقه كل مااجتمع فى الزنبيل من
الطعام على الفقراء باشارة غيبية وفق مضمون البيت المذكور كل من كان له
روح منسوب لعزة فهى له من الله مألكة ثابتة من نحو الله تعالى متوالية ورسول

شماره صفحه برابر شماره ترجمه است

بيرون خر مى گيرند بسخره گفت مبارك خر مى گيرند تو خر نيسى چه مى ترسى گفت سخت
بجد مى گيرند تميز امروز برخاسته است ترسم كه مرا خر مى گيرند
بردن روباه خر را پيش شير و جستن خر از پيش شير و عتاب كردن روباه با شير كه هنوز خر دور
بود تعجيل كردى وعذر تعجيل گفتن شير روباه را كه برو بار ديگرش بفرىب
دوم بار آمدن روباه براين خر بگريخته تا باز بفرىبدش
جواب گفتن خر به روباه
جواب روباه مرآن خر را بار ديگر
حكايت شيخ محمد سررزى غزنوى قدس سره
آمدن شيخ بعد از چندين سال در بيابان بشهر غزوين و زنبيل گردانيدن باشارت غيبى و تفرقه كردن

فهرست ترجمه دفتر الخامس من المثنوی

رقم الصفحة

اثر رسول (وتنكشف المكشوفات الغيبية فيعلم مراده) مثلما اذا كانت كوة بيت
مفتوحة يأتي للبيت نور الشمس والقمر ومنهل المطر ومكتوب المراسلات
وغيرها بلا انقطاع

(۵۳۶-۵۲۸)

فی بیان معنی لولاک لما خلقت الافلاک

(۵۳۹-۵۳۷)

فی بیان ذهاب الشيخ الى بيت امير للسؤال في اليوم اربع مرات بالزنبيل بالاشارة
الغيبية وعتاب الامير للشيخ بسبب وقاحته واعتذار الشيخ من الامير

(۵۴۳-۵۳۹)

فی بیان بکاء الامیر من نصیحة الشيخ وانعکاس صدقه عليه واثاره بالمخزن بعد قلة
الادب تلک وطلب الشيخ العصمة وعدم قبوله المخزن بعد قلة الادب وقول
الشيخ انا لا اقدر على التصرف بلاشارة غيبية

(۵۴۵-۵۴۳)

فی بیان محیی* الاشارة من عالم الغيب الى الشيخ ان في هاتين السنتين اخذت واعطيت
بامرنا بعد هذا اعط ولا نأخذ واجعل يدك تحت الحصر فقد جعلنا ذاك لك
كجرب ابی هريرة كل ما تطلبه تجده حتى يحصل اليقين لاهل العوالم ان وراء
هذا العالم عالم آخر لو اخذت تراب هذا العالم بيدك صار ذهابا وميت هذا العالم

شماره صفحه برابر شماره ترجمه است

آنچه جمع آید در زنبیل برفقرا برفق اشارت غیبی

(هر که را جان ز عز لیبیکست نامه بر نامه پیک بر بیکست)

چنانکه روزنه خانه باز شد آفتاب و ماهتاب و باران و نامه و غیره منقطع نباشد

در بیان معنی لولاک لما خلقت الافلاک

رفتن شیخ در خانه امیری بهر گدیه روزی چهار بار با زنبیل با اشارت غیبی و عتاب کردن امیر او را
بدان وقاحت و عذر گفتن او امیر را

گریان شدن امیر از نصیحت شیخ و عکس صدق او بر وی و اثار کردن مخزن بعد از آن گستاخی
و استعصام شیخ و قبول ناکردن و گفتن من بی اشارت نیارم تصرفی کردن

اشاره آمدن از غیب بشیخ که این دو سال بفرمان بستدی و بدادی بعد ازین بده و مستان دست در

فهرس ترجمه الدفتر الخامس من المتنوى

رقم الصفحة

لو اتى فيه عاد حيا واول النحس الأكبر اتى فيه لصار السعد الاكبر ولو اتى الكفر فيه لعاد ايماننا والسم لو اتى فيه لعاد ترياقاً و ذاك العالم لافوق هذا العالم ولا تحته لامتصل به ولا منفصل عنه وهو بلا كيف ولا كيفية كل نفس وتظهر منه مائة آلاف نماذج آثار مرغوبة مثل صنعة اليد بالنسبة لصورة اليد ومثل غمزة العين بالنسبة لصورة العين ومثل فصاحة اللسان بالنسبة لصورة اللسان لا داخله فيه

ولا خارجه عنه لامتصلة ولا منفصلة والعاقل تكفيه الاشارة

(۵۴۸-۵۴۶)

بيان علم الشيخ بما فى ضمير السائل بلا قول وعلم دين المدينين بلا تكلم وهذا كان آية

قوله تعالى اخرج بصفائى الى خلقى فمن يراك فقد رمانى

(۵۵۱-۵۴۹)

فى بيان سبب العلم بضمائر الخلق

(۵۵۲-۵۵۱)

بيان غالبية مكر الثعلب على استعصام الحمار

(۵۵۴-۵۵۲)

شماره صفحه برابر شماره ترجمه است

زیر حصیر می کن که آن را چو انبان ابوهریره کرده ایم درحق تو هرچه خواهی بیانی تا یقین شود عالمیان را که وراى این عالم عالمیست که گر خاک این عالم بکف گیرى زر شود مرده درو آید زنده شود نحس اکبر در آید سعد اکبر شود کفر درو آید ایمان شود ز هر درو آید تریاق شود نه داخل این عالمست نه خارج این عالم نه فوق این عالم نه تحت نه متصل نه منفصل بی چون و چگونه هر دم از او هزاران اثر و نمونه ظاهر میشود چنانکه صنعت دست باصورت دست و غمزه چشم باصورت چشم و فصاحت زبان باصورت زبان نه داخلست و نه خارج اوست نه متصل و نه منفصل والعاقل تکفیه الاشارة

دانستن شیخ ضمیر سائل را بی گفتن و دانستن وام وام داران بی گفتن که نشان آن باشد اخرج بصفائى

الى خلقى فمن يراك فقد رءانى

در بیان سبب دانستن ضمیرهای خلق

غالب شدن مکر روبه بر استعصام خر

فهرست ترجمه دفتر الخامس من المتنوی

رقم الصفحة

(۵۵۶-۵۵۴)

فی بیان فضل الجوع والاحتماء

حکایت مرید وقف الشيخ علی الحرص فی ضمیره ونصحه باللسان وفي اثناء النصيحة

(۵۵۹-۵۵۶)

منحه قوة التوکل بامر الحق عز وجل

فی بیان حکایت ذلك النور اللذي كان وحده فی جزيرة كبيرة والحق تعالى ملأ تلك

الجزيرة من النبات والرياحين لتكون غذاء ذلك الثور والثور اكل النبات

وكل الرياحين فی النهار حتى الليل و صار فی السمن والضخم كقطعة من جبل

ولما جن الليل لم ينم ذلك الثور من غصته وخوفه بان رعيت جميع ما فی الصحراء

فغدا ما ارعى وبهذا الغم والخوف صار الثور ناحلاً كالخلال ولما عند طلوع

النهار رأى الصحراء كلها مملوءة بالخضرة والنبات اكثر منها فی امس أكل

النبات كله فی النهار حتى سمن ثانيا فاذا جن انليل عاوده ذلك الغم والخوف

وسنيا متمادية هو هكذا كان يرى ومع ذلك لم يعتمد علی حصول الرزق (۵۶۲-۵۵۹)

فی بیان صید السبع لذك الحمار وعطش السبع من الجد فی صید الحمار وذهاب السبع

شماره صفحه برابر شماره ترجمه است

در بیان فضیلت جوع و احتماء

حکایت مریدی که شیخ از حرص ضمیر او واقف شد اورا نصیحت کرد بزبان و در ضمن نصیحت

اورا قوت توکل بخشید بامر حق عز وجل

حکایت آن گاو که تنها در جزیره ییست بزرگ حق تعالی آن جزیره بزرگ را پر کند از نباتات و ریاحین

که علف آن گاو باشد تا شب آن گاو همه را بخورد و فربه شود چون کوه پاره چون شب

شود خوابش نبرد از غصه و خوف که همه صحرا را چریدم فردا چه خورم تا ازین قصد لاغر

شود هم چون خلای چون روز خیزد همه صحرا سبز تر و انبوه تر بیند و باز خورد تا فربه شود

باز شبش همان غم بگیرد سالهاست که او همچنین می بیند و اعتماد نمی کند

صید کردن شیر آن خر را و تشنه شدن شیر از کوشش و رفتن به چشمه تا آب خورد تا باز آمدن شیر

رو به جگر بند و دل و کرده را خورده بود که لطیف تراست و طلب کردن شیر دل و جگر را

فهرست ترجمه دفتر انعامس من المشتوی

رقم صفحه

- الى العين حتى يشرب الماء وبيان اكل الثعلب الكبدة والكلی لانهما ارق والطف
وسؤال السبع من الثعلب عن الكبدة والكلی وجوابه له انه لو كان للحمار قلب
وكبد مارجع اليك بعد رؤيته مثل تلك السياسة والهول وسلم من يدك ذلك
اليوم بالف حيلة لو كنا نسمع او نعقل ما كنا من اصحاب السعير (۵۶۳-۵۶۶)
فی بیان حکایت ذلک الراهب اللذی کان یدور نهراً مع المصباح فی السوق لحالة
حاصلة فيه لالجنونه (۵۶۶-۵۷۰)
فی بیان دعوت مسلم مجوسیا لدين الاسلام وجواب المجوسی له (۵۷۰-۵۷۵)
فی بیان مثل الشیطان علی باب الرحمن (۵۸۵-۵۸۰)
فی بیان جواب المؤمن السنی لذلک الکافر الجبری و فی بیان اثبات اختیار العبد الحزنی
وقول السنی دلیلاً له ان السنة طریق وطأته اقدام الانبیاء فی یمین ذلک الطريق
صحراء الجبر والجبری من لا یری لنفسه اختیاراً وینکر الامر والنهی ویؤل
ماورد من الامر والنهی ومن انکاره الامر والنهی یلزم انکار الجنة اللتی هی
جزاء المطیعین کما ان النار جزاء المخالفین لامره ولاقول غیره وای شیء ینجم

شماره صفحه برابر شماره ترجمه است

و نایافتنش واز روبه پرسیدن که کو دل و جگر و گفتن روبه که اگر اورا دل و جگر بودی
آنچنان سیاستی که دیده بود آن روز هزار حيله جان برده کی بر تو باز آمدی لوکنا نسمع
او نعقل ماکنا فی اصحاب السعیر

حکایت آن راهب که روز با چراغ در بازار می گشت از سر حالتی که اورا بود نه از دیوانگی
دعوت کردن مسلمانان مغی را بدین اسلام وجواب گفتن او
بیان مثل شیطان بردرگاه رحمان

جواب گه تن مؤمن سنی آن کافر جبری را و بیان اثبات اختیار بنده و دلیل گفتن سنی که سنت راهی
باشد کوفته اقدام انبیا (ع) بر یمین راه بیابان جبر که خود را در اختیار نبیند و امر و نهی را
منکر شود و تأویل کند و از منکر شدن امر و نهی لازم آید انکار بهشت که بهشت جزای

فهرس ترجمه دفتر الخامس من المثنوی

رقم الصفحة

من هذا الانكار والعقل تكفيه الاشارة وعن يسار ذاك الطريق صحراء القدر
وان القدرى من يرى قدرة الخالق مغلوبة لقدرة المخلوق وان هذه المفاصل تولد
من ذلك الاعتقاد للجبرى والقدرى وعدها على ذلك الجبرى المعتقد بها (۵۸۰-۵۹۲)
فی بیان ان الدرك الوجدانى كالاختيار والاضطرار والغضب بقوة البصر والاضطراب
والشبع والجوع كلها امثلة حسية وجدانية بان صاحب البصر يميز الاصفر من
الاحمر ويفرق بين الصغير والكبير ويميز بالقوة الذائقة المر من الحلو ويميز بالقوة
الشامة المسك من السريقين ويميز بالقوة اللامسة الخشن من الناعم ويميز بحس
المس الحار من البارد وزائد الحرارة للحرق من زائد الحرارة غير المحرق والرطب
من اليابس ومس الجدار من مس الشجر فمنكر الوجدانى منكر الحس بل يزيد
على منكرى الحس لانهم منكرون لحسهم الظاهرى (اى بخلاف القدرية المقرين
به والمنكرين له فى افعال الله) و ان الامر الوجدانى عند العقل اظهر من الحس
الظاهرى ولهذا امكن ربط مدخل الحس ومنعه عن الاحساس وما امكن ربط

مدخل الوجدانيات والعقل تكفيه الاشارة (۵۹۳-۶۰۰)

شماره صفحه برابر شماره ترجمه است

مطیعان امر است ودوزخ جزای مخالفان امر و دیگر نگویم بچه انجامد العاقل تکفیه الاشاره
و بریسار آن بیابان قدر است که قدرت خالق را مغلوب قدرت خلق داند و از آن فسادها زاید
که آن مغ جبری بشمرد

در بیان آنکه درک وجدانى چون اختیار و اضطرار و خشم و اضطراب و سیرى و ناهار بجای حس است
که زرد از سرخ بداند و فرق کند خرد را از بزرگ و تلخ از شیرین و مشک از سرگین و درشت
از نرم بحس مس و گرم از سرد و سوزان از گرم و تراز خشک و مس دیوار از مس درخت
پس منکر وجدان منکر حس باشد و زیاده که وجدان از حس ظاهر ترست زیرا حس را توان
بستن و منع کردن از احساس و بستن راه مدخل وجدانیات را ممکن نیست و العاقل تکفیه الاشاره

فهرس ترجمه دفتر الخامس من المثنوى

رقم الصفحة

حكايت اللص الذي قال للشحنة كل ما فعلته كان من تقدير الله وجواب الشحنة له وايضا
 في بيان تقرير اختيار الخلق وان القدر والقضا ليس سالباً للاختيار (٦٠٣-٦٠٠)
 حكاية ايضاً في جواب الجبري و اثبات الاختيار والامر و النهي و بيان عذر الجبري
 الذي ليس مقبولاً في ملة و دين ابدأ و ليس موجبا للخلاص من جزاء ذلك
 العمل الذي عمله كما ان ابليس الجبري لم يجد الخلاص من لعنة الله و غضبه بان
 قال بما اغويتني (اي اسند الاغواء الى الحق تعالى) والقليل يدل على الكثير (٦٠٩-٦٠٣)
 في بيان معنى ماشاء الله كان يعني الارادة ارادة الله تعالى اطلبوا رضاه و من غضب الغير
 لا تكونوا مقبوضي القلب هذه كان وان كانت بلفظ الماضي لكن في فعل الله تعالى
 لا يكون الماضي والمستقبل وليس عند الله صباح ولا مساء (٦١٤-٦١٠)

وكتب لا تستوى الطاعة و المعصية جف القلم و لا تستوى الامانة و السرقة جف القلم
 ولا يستوى الشكر والكفران جف القلم ان الله لا يضيع اجر المحسنين (٦٢٠-٦١٤)

شماره صفحه برابر شماره ترجمه است

حكايت دزد كه با شمنه گفت كه آنچه كردم تقدير خدا بود و جواب شمنه وهم در بيان تقرير اختيار
 خلق و بيان آن كه تقدير و قضاء سلب كننده اختيار نيست

حكايت هم در جواب جبري و ايتار اختيار و صحت امر و نهی و بيان آنكه عذر جبري در هيچ ملتی
 و در هيچ ديني مقبول نيست و موجب خلاص نيست از سزای آن كار كه کرده است چنانكه
 خلاص نيافت ابليس جبري بدانكه گفت بما اغويتني والقليل يدل على الكثير

معنى ماشاء الله كان يعنى خواست خواست اوست رضای او جوئيد از خشم ديگران دلشنگك ميباشيد
 اين كان اگرچه لفظ ماضيت ليكن در فعل خدا ماضى و مستقبل نباشد ليس عند الله
 صباح ولا مساء

وهمچنين جف القلم يعنى جف القلم و كتب لا تستوى الطاعة و المعصية و لا تستوى الامانة و السرقة جف
 القلم ولا يستوى الشكر والكفران جف القلم ان الله لا يضيع اجر المحسنين

فهرس ترجمه دفتر الخامس من المتنوى

رقم الصفحة

فی بیان حکایت ذاک الدرویش اللذى رأى فی بلدة هری غلمان خراسان راكبين على خيل عربية وعليهم اقبية ذهبية وتيجان مرصعة وغير ذلك من انواع الزينة سئل أى سلاطين وأى امراء هؤلاء فقالوا له ليس هؤلاء بامراء بل هم غلمان عميد خراسان فوجه الوجه الى السماء و قال يارب تعلم قرية الغلمان من عميد خراسان و هناك

(۶۲۸-۶۲۰)

يقولون للمستوفى بالعربية عميد

فی بیان ماقيل بعد جواب ذلك الكافر الجبرى من السنى فان السنى دعاه للاسلام وترك اعتقاده بالجبر و بیان طول المباحثة من الطرفين لان مادة الاشكال و الجواب لا تنقطع الا بالعشق الحقيقى فان العشق الحقيقى لا تبقى معه رغبة ذاك الجواب

(۶۳۶-۶۲۸)

وذلك العشق فضل الله يؤتیه من يشاء

سؤال السلطان قاصدا من اياز ان هذا المقدور من الغم و السرور تبدى من النعل و الفرو

(۶۴۴-۶۳۶)

اللذى هو جاد ماتقول لها و اراد بذلك ان ياتى اياز الى التكلم

فی بیان قول اقرباء مجنون لیلی ان حسن لیلی ليس بمقدار يزيد على الحد و فی بلدتنا احسن

شماره صفحه برابر شماره ترجمه است

حکایت آن درویش که در هرا غلامان عمید خراسان را آراسته دید و براسبان تازی با قباهاى

زربفت و کلاههاى معرق و غیر آن پرسید که اینها کدامین امیرانند و چه شاهانند گفتن او را

که اینها امیران نیستند اینها غلامان عمید خراسانند رو بآسمان کرد که ای خدا غلام پروردن

از عمید بیاموز آنجارا مستوفى عمید گویند

پس جواب گفتن آن کافر جبرى آن سنى را که باسلامش دعوت مى کرد و بترك اعتقاد جبرش دعوت

مى کرد و دراز شدن مناظره از طرفین که ماده اشکال و جواب نبرد الا عشق حقیق که او را

پروای آن نماند ذلك فضل الله يؤتیه من يشاء

پرسیدن پادشاه قاصداً اياز را که چندین غم و شادی با چارق و پوستین که بهادست چه مى گوئى تا اياز را

در سخن آورد

گفتن خویشاوندان مجنون را که حسن لیلی باندازه است چندان نیست از او نغز تر در شهر ما بسیار است

فهرست ترجمه دفتر الخامس من المثنوی

رقم الصفحة

- و الطف منها نعرض علنك واحدة واثنين و عشرة فاختر واحدة منها و اترك
(۶۵۰-۶۴۴) لیلی و جواب مجنون لهم
- حکایت فی ان جوجی تأزر و جلس فی نادى الوعظ بین النساء و تحرك هناك فعرفته امرأة
(۶۵۵-۶۵۱) بانه رجل فصرخت
- امر السلطان أياز ان قل مرة ثانية شرح سر النعل والفرو
(۶۵۷-۶۵۶)
- حکایت قولهم فی عهد أبی یزید لکافر کن مسلما و فی جوابهم له
(۶۵۸-۶۵۷)
- فی بیان حکایة ذاك المؤذن اللذى صوته كریه و كان يؤذن للصلوة فی محلة الكفر و اتيان
(۶۶۲-۶۵۹) الكافر له يهدية
- عود لحکایة المجوسى مع المسلم
(۶۶۶-۶۶۲)
- فی بیان حکایت تلك المرأة اللتى قالت لزوجها اللحم أكلته الهرة و زوجها وزن الهرة
بالميزان فكان وزن الهرة نصف من فقال للزوجة يا امرأة اللحم نصف من و زيادة
فان كانت هذه الهرة اللحم فاين الهرة و ان كان اللحم هذه الهرة فاين اللحم
(۶۷۲-۶۶۷)
- شماره صفحه برابر شماره ترجمه است
- يكي و دو و ده بر تو عرضه كنیم يكي را اختيار كن و او را و ارهان و جواب گفتن مجنون ايشان را
حکایت جوجی كه چادر پوشيد و در وعظ میان زنان نشست و حرکتی كرد و زنی او را شناخت كه
مردست نعره زد
- فرمودن شاه ديگر باره اياز را كه شرح چارق و پوستين را بگو
- حکایت كافری گفتندش در عهد بايزيد قدس سره العزيز كه مسلمان شو و جواب گفتن او ايشان را
- حکایت آن مؤذن زشت آواز كه در كافرستان بانگ نماز داد و مرد كافر او را هديه داد
رجوع بحکایت گبر و مسلمان
- حکایت آن زن كه گفت شوهرش را كه گوشت را گربه خورد شوهر گربه را بتراز و برکشيد گربه
نیم من برآمد گفت ای زن گوشت نیم من بود و افزون اگر این گوشت است گربه كو و اگر
این گربه است گوشت كو

فهرس ترجمه دفتر الخامس من المثنوی

رقم الصفحة

- فی بیان حکایت ذاک الامیر اللدی قال لغلامه جی بالشراب واتی الغلام بکوز الشراب
وکان فی اثناء الطريق زاهد آمر بالمعروف فضرب الکوز فی حجر وکسره فلما
سمع بذلك قصد ایذاء الزاهد و تأدیه هذه القصة کانت علی عهد دین موسی
قبل ان یحرم شرب الشراب ولكن الزاهد یفعل الاجتناب ویمنع التلذذ والتنعم (۶۷۳-۶۷۸)
فی بیان حکایت ضیاء دلق اللدی کان طویل القامة و اخوه شیخ الاسلام تاج بلخ قده
قصیر للغاية وهذا شیخ الاسلام کان له عار من اخیه و اتی يوماً ضیاء الی مجلس
درسه وقد حضره صدور بلخ فلما اتی مجلس درسه اظهر الخدمة و الاحترام له
اخوه ضیاء وعند ذهاب شیخ الاسلام قام لایخیه نصف قومة بلااعتبار فقال له
مازحاً انت طویل القامة جداً اسرق من طولک قطعة لیكون معتدلاً (۶۷۹-۶۸۰)
عود الی حکایت الزاهد (۶۸۰-۶۸۲)
ذهاب الامیر غضباناً للتأدیب (۶۸۳-۶۸۵)

شماره صفحه برابر شماره ترجمه است

حکایت آن امیر که غلام را گفت می بیاور غلام رفت و سبوی می آورد و در راه زاهدی بود امر
معروف کرد سنگی زد و سبورا بشکست امیر شنید و قصد گوشمالی زاهد کرد و این قصه
در عهد دین موسی بود (ع) که می هنوز حرام نشده بود و لکن زاهد منع لذت و تنعم
می کرد

حکایت ضیاء دلق که سخت دراز بود و برادرش که شیخ الاسلام تاج بلخ لغایت کوتاه بالا بود و این
شیخ الاسلام از برادرش ضیاء ننگ داشتی ضیاء درآمد بدرس او و همه صدور بلخ حاضر
بدرس او ضیا خدمتی کرد و برگذشت هنگام رفتن شیخ الاسلام برادرش ضیاء دلق او را
نیم قیای کرد سرسری برادرش شیخ الاسلام گفت آری سخت درازی پاره از بالا بدزد

رجوع بحکایت زاهد

رفتن امیر خشم آلوده برای گوشمال

فهرست ترجمه دفتر الحامس من المشوى

رقم الصفحة

(۶۸۵-۶۸۶)

بیان حکایت جعل دلکک السید ملک ترمذ (شاه مات) و غلبه علیه

(۶۸۷-۶۹۰)

مجموع الامیر الی باب بیت الزاهد و رفسه الباب برجله

فی بیان قصد المصطفی (ص) رمی نفسه من جبل حراء من وحشته و حجاب تأخیر اراثة

جبرئیل ذاته له و فی بیان ظهور جبرئیل له قاتلاً لایترم نفسک فلک فی الامام

(۶۹۰-۶۹۳)

کم من دولة

جواب الامیر لشفعاء الزاهد و جیرانه ان لمه أساء الادب و لمه کسر کوز الشراب انا

(۶۹۳-۹۶۴)

فی هذا المخصوص لا قبل شفاعتکم و حلفت بان اولیه جزأته حتی یعتبر الغیر

(۶۹۵-۶۹۸)

ایضاً جواب الامیر اولتک الشفعاء

(۶۹۸-۶۹۹)

جواب ذاک الامیر ایضاً للشفعاء

تفسیر قوله تعالی فی سورة الکهف و ان الدار الاخرة لهی الحیوان لو کانوا یعلمون لان

ذاک العالم بابہ و جداره و عرصته و مائه و کوزه و عشبه و شجرة کله حی و یتکلم

شماره صححه برابر شماره ترجمه است

حکایت مات کردن دلکک سید شاه ترمذ را

آمدن امیر بدر خانه زاهد و بلگد کوفتن در

قصد انداختن مصطفی (ص) خود را از کوه حراء از وحشت حجاب و بر نمودن جبرئیل بوی و پیدا

شدن جبرئیل بوی که مینداز خود را که ترا در پیش دولتهاست

جواب گفتن امیر مرآن شفیعیان و همسایگان زاهد را که گستاخی چرا کند و سبوی می را چرا شکست

من درین باب شفاعت شمارا قبول نه کرده و سوگند خورده ام که سزای او را بدم نادیدگران

عبرت گیرند

باز جواب گفتن آن امیر ایشان را

باز جواب آن امیر مرشفیعیان را

تفسیر این آیه و ان الدار الاخرة لهی الحیوان لو کانوا یعلمون که در و دیوار و عرصه آن عالم و آب

و کوزه و سبوی و سبزه و درخت همه زنده اند و سخن گوی و سخن شنو و جهت آن فرموده

فهرست ترجمه دفتر الخامس من المثوى

رقم الصفحة

- و یسمع و لذلك قال المصطفى (ع) الدنيا جيفة وطلابها كلاب و لو الاخرة كانت لاحياة لها ايضا لكانت جيفة لان الجيفة يقولون لها جيفة لاجل موتها لالاجل رائحتها ونجاستها (۷۰۸-۷۰۰)
- فی بیان استدعاء السلطان من اياز مرة ثانية ان اول شغلک و عملک و حل مشکل الطاعنين فيک لان ترکهم فی ذاک الالتباس والاشتباه ليس من المروءة (۷۰۹-۷۰۸)
- فی بیان تمثيل بدن الادى بفندق المسافرين و تمثيل الافکار المختلفة بالمسافرين المختلفين و العارف الراضى بافکار الغم و الفرح كالخليل لان الخليل باکرام الضيف بابه مفتوح دائماً للکافر و المؤمن و الامين و الخائن و مع جميع المسافرين کان له وجه بشاش (۷۱۱-۷۱۰)
- فی بیان حکایت ذلک الضيف الذى امرأة صاحب البيت قالت فى حقہ آه المطر يصب محکما و الضيف بقى غلا فى عنقنا (۷۱۵-۷۱۱)
- فی بیان تمثيل الفكر اليومى الاتى الى القلب بضيف جديد ينزل من اول يوم فى البيت

شماره صفحه برابر شماره ترجمه است

- مصنئى (ع) الدنيا جيفة وطلابها كلاب و اگر آخرت را حیات نبودى آخرت هم جيفه بودى جيفه را براى مرد گيش جيفه گویند فی براى بوى زشت و فرخچى دگر بار استدعاى شاه از اياز که تأویل کار خود بگو و مشکل منکران را و طاعنان را حل کن که ایشان را در آن التباس رها کردن مروت نیست
- تمثيل تن آدمى بمهائخانه و تمثيل اندیشهائ مختلفه بمهائنان مختلفه عارف در رضا بان اندیشهائ غم و شادى چون شخص بمهمان دوست غريب نواز خليل وار که در خليل باکرام ضيف پیوسته باز بود باکافر و مؤمن و امين و خائن و باهمه مهمانان روى تازه داشتى
- حکایت آن مهمان که زن خداوند خانه گفت واه که باران فروگرفت و مهمان در گردن ما بماند تمثيل فکر هر روزينه که در دل آید بمهمان نو که از اول روز فرو آید و تحکم و بدخوي کند بخداوند

فهرس ترجمه دفتر الخامس من المثنوی

رقم الصفحة

- ومع نزوله يتحكم ويبدى سوء الخلق على رب البيت وبيان فضيلة الضيف وفضيلة
دلاله على رب البيت وتحمله (۷۱۶-۷۲۱)
تطبيب السلطان خاطر اياز مرة ثانية (۷۲۱-۷۲۳)
وصيت الاب لابنته احفظي نفسك حتى لا تكوني حاملة من زوجك (۷۲۳-۷۲۶)

في بيان وصف ذاك الصوفي اللثيم و وصف قلبه الضعيف عابد للظلال اللذي لم يجاهد
ولم يذق حرارة العشق ووجعه و مغروريته بسجدة العوام و تقبيلهم يديه واحترامهم
له بالنظر و اشارتهم له بالبنان قائلين انه صوفي الزمان سكر بهذه الظواهر ومرض
بالوهم والخيال كعلم الصبيان اللذي قال الصبيان له انت مريض (كما مر في دفتر
الثالث) و اغتر ذاك الصوفي ايضاً بالوهم بانى مجاهد و يعلمونى فى هذا الطريق
بطلا اروح مع الغزاة للغزو و اريهم بالظاهر انى انا مستثنى و مجاهد بالجهاد
الاكبر و ما هو قدر الجهاد الاصغر عندى و فى امام عينى و هو فى المثل رأى
خيال الاسد و عمل الرجولية له و صار بهذا الخيال مغروراً و سكران و وجه

شماره صفحه برابر شماره ترجمه است

خانه و فضيلت مهمان و ناز مهمان كشيدن

نواختن شاه اياز را بار ديگر

وصيت كردن پدر دختر خود را كه خود را نگاه دار تا حمله نشوى از شهرت

وصف ضعيف دلى و سستى آن صوفى لثيم سياه پرورده و مجاهده ناكرده درد و داغ عشق ناچشيده
و مغرور شدن بسجده و دست بوس عام و بخرمت نظر كردن و بانگشت نمودن ايشان كه
امروز در زمانه صوفى اوست مست اين شده و بوهم بيمار شده همچو آن معلم كه كودكان
گفتند كه رنجورى و با اين وهم كه من مجاهدم مرا درين ره پهلران مى دانند باغازيان بغزا بروم
بظاهر نيز هنر بنمايم كه در جهاد اكبر مستثنايم جهاد اصغر خود پيش من چه محل دارد خيال
شير ديده و دليرى ها كرده باخيال شير مست دليرى شده و روى به بيشه نهاد بقصد شير و شير

فهرس ترجمه دفتر الخامس من المتنوى

رقم صفحه

- وجهه الى المأسدة بقصد الاسد وقال الاسد بلسان الحال (كلاسوف تعلمون ثم
(۷۳۲-۷۲۷) کلاسوف تعلمون)
- نصيحة المبارزين لذلك الصوفى ان مع هذا القلب والمرارة التى لك و من دوران عين
الكافر المغلول اليدين تصوير بلا عقل و الخنجر يقع من يدك فدائما لازم مطبخ
الخانقاه ولا تذهب الى الحرب حتى لا تفتضح (۷۳۵-۷۳۳)
- في بيان حكايت عياضى رحمه الله ذهب سبعين مرة للغزو و غزا مكشوف الصدر بامل
الشهادة ولما خاب امله منها الوى وجهه من الجهاد الاصغر الى الجهاد الاكبر
واختار العزلة بغتة سمع طبع الغزاة فقطعت نفسه من باطنه الزنجير للغزو و بيان
اتهامه نفسه بهذه الرغبة (۷۴۰-۷۳۵)
- حكايت للمجاهد الاخر و نثاره الروح فى الغزاه (۷۴۱-۷۴۰)
- حكايت ذلك المجاهد اللذى رى من كيسه فضته متفرقة فى اسفل الخندق كل يوم
درهما لعناد و حرص و امل نفسه و وسواسها و نفسه نقول له اذا لرم رى هذه
شماره صفحه برابر شماره ترجمه است
- بزبان حال گفت کلاسوف تعلمون ثم کلاسوف تعلمون
- نصيحت مبارزان اورا که باين دل و زهره که تو دارى که از کلايسه شدن چشم کافر دست بسته
ببهبوش شوى و دشنه از دست بيفتد زينهار ملازم مطبخ خانقاه باش و سوى خانقاه مرو تا
رسواتر نشوى
- حكايت عياضى رحمه الله که هفتادبار غزو رفته بود سينه برهنه و غزاها کرده براميد شهيد شدن چون
از آن نوميد شد از جهاد اصغر رو بجهاد اکبر آورد خلوت گزيد ناگهان طبل غازيان شنيد
نهس او از درون زنجيرى مى درانيد سوى غزا و متهم داشتن او نفس خود را درين رغبه
حكايت مجاهد ديگر و جانبازى او در غزا
- حكايت آن مجاهد که از هميان سيم هرروز يک درم در قعر خندق انداختى آن را بتفاريق از بهر
ستيزه حرص و آرزوى نفس و وسوسه نفس که چون انداختنيست بارى يکبار بينداز تا خلاص

فهرست ترجمه دفتر الخامس من المشوى

رقم الصفحة

الدراهم فارمها مرة واحدة حتى اخلص انا من العذاب والانتظار فنى اليأس احدى
الراحتين وهو يقول لها بهذا راحتك انا لا اعطيها ايضاً (٧٤١-٧٤٤)
فى وصف الرجل النمام و ارائته لخليفة مصر صورت أمة مصورة على كاغذ و عشق
خليفة مصر لتلك الصورة وارساله الامير مع جيش ثقیل الى باب بلدة الموصل
و قتل الخلق الكثير و تدميرهم الكثير لاجل هذا الغرض (٧٤٤-٧٤٧)
اثير ملك الموصل خليفة مصر على نفسه بهبة الامة له صداً لاهراق دماء المسلمين (٧٤٧-٧٥٢)
رجوع القرم من موصل و تكلمه مع الامة فى الطريق (٧٥٢-٧٥٦)
ندم ذاك الامير على تلك الخيانة التى فعلها و تخليفه تلك الجارية ان لا تطع الخليفة
على ماجرى (٧٥٦-٧٥٧)

سؤال

(٧٥٧-٧٦٠)
حجت منكرى البعث الاكبر و احوال الآخرة و ضعف حجتهم لان حجتهم ترجع الى
شماردة صفحه برابر شماردة ترجمه است

باشم كه اليأس احدى الراحتين او گفتى كه اين راحتت نيز ندهم
صفت كردن مود غماز و نمودن صورت كنيزكى مصور در كاغذ و عاشق شدن خليفة مصر بوآن
صورت و فرستادن خليفة امير را با سپاه گران بدر شهر موصل و قتل بسيار ويرانه بسيار
كردن بهر اين غرض

اثير كردن صاحب موصل آن كنيزك خود را بخليفة مصر تا خونريزى مسلمانان زياد نشود
مراجعت كردن پهلوان از موصل و صحبت او در راه با كنيزك
پشيمان شدن آن سر لشكر از آن خيانت كه كرد و سوگند دادن او آن كنيزك را كه بخليفة باز نگويد
آنچه رفته است

پرسیدن

حجت منكران بعث اكبر و احوال آخرت و ضعف حجت ايشان زيرا حجت ايشان بدین باز مى گردد

فهرس ترجمه دفتر الخامس من المثوى

رقم الصفحة

(۷۶۳-۷۶۱)

قولهم ايضا انا لانرى غير هذا العالم

(۷۶۴-۷۶۳)

مجيء الخليفة نحو الامة للجماع

ضحكك تلك الجارية من ضعف شهوة الخليفة و قوة شهوة ذلك الامير و وقوف

(۷۶۷-۷۶۴)

الخليفة على الضحك الكثير من الجارية

(۷۷۲-۷۶۷)

افشاء السر مع الخليفة خوفاً من ضرب السيف

عزم سلطان مصر لما وقف على تلك الخيانة التي سترها و بيان عفوه عنه و اعطائه

(۷۷۶-۷۷۳)

الجارية له و علمه ان هذه الفتنة جزائه كانت لظلم ملك الموصل

(۷۷۸-۷۷۷)

طلب الخليفة للامير البطل و عقده الامة له

بيان الاية في سورة الزخرف نحن قسمنا بينهم معيشتهم في الحياة الدنيا (و رزقنا بعضهم

فوق بعض درجات ليتخذ بعضهم بعضا سخريا و رحمة ربك خير مما يجمعون)

يعطى لبعض قوة و شهوة الحمير و يعطى لبعض الكياسة و قوة الانبياء كما قال

(سر زهوا تافتن از سرور رست ترك هوا قوت پیغمبر رست)

شماره صفحه برابر شماره ترجمه است

که جزاین نمی بینیم

آمدن خلیفه نزد آن کنیزک برای جماع

خنده گرفتن آن کنیزک را از شهوت خلیفه و قوت شهوة آن امیر و فهم کردن خلیفه از بسیاری خنده

آن کنیزک

فاش کردن راز با خلیفه از بیم زخم شمیر

عزم کردن شاه چون واقف بر آن خیانت که بپوشاند و عفو کند و کنیزک را باو دهد و دانست که این

فتنه جزای او بود و ظلم او بر صاحب موصل که (ومن اساء فعلیها و ان ربک

لنا المرصاد) و ترسید که اگر انتقام کند آن انتقام بر سر او هم فرود آید چنانکه

این ظلم و طمع بر سرش فرود آمد

بیان آیه نحن قسمنا که یکی را قوت و شهوت خران دهد و یکی را کیاست و قوت انبیا و فرشته گان دهد

فہرست ترجمہ الدفتر الخامس من المثنوی

رقم الصفحة

ای الاعراض عن الهوى من العظمة وترك الهوى قوة النبوة

(تخمہائی کہ شہوتی نبود بر آن جز قیامت نبود)

ای فی ذاک البذر اللذی لاشہوة فیہ لایکون محصولہ منسوباً لغير القيامة ولا تظهر

الا يوم القيامة

(۷۷۹-۷۷۸)

اعطاء السلطان جوہراً فی وسط النادی والدیوان سائلاً منہ ماقيمة هذا الجوهر ومبالغة

الوزير فی قيمة و قول السلطان له اكسره و جواب الوزير له كيف اكسر هذا

الجوهر وانا طالب خیر خزانتيك

(۷۸۳-۷۷۹)

وصول الجوهر من يد الى يد وفي آخر الدور وصل ليد اياز و بيان ذكاء اياز و عدم

تقليده لهم و عدم مغروريتہ بالمال و اعطاء السلطان الخلع و الجوائز الكثيرة

و بيان امتحان السلطان و بان متى يسوغ ان يعد المقلد مسلماً ولكن نادراً كان

بان المقلد ينجو سالماً من هذه الامتحانات لانه ليس له ثبات الناظرين للحقايق

الا من عصمه الله لان الحق واحد و له كم من اضداد موقعة في الغلط و مشابهة

للحق فاذا لم يعرف المقلد تلك الاضداد لم يعرف الحق ولكن لما تحفظه عناية

شماره صفحه برابر شماره ترجمه است

بيت سر زهوا - تخمہائی کہ -

دادن شاه گوهر را میان دیوان و مجمع بدست وزیر کہ این چند ارزد و مبالغه کردن وزیر در قیمت آن

گوهر و فرمودن شاه اووا کہ اکنون این را بشکن و گفتن وزیر کہ این را چون شکستم کہ

نیک خواه خزینہات منم

رسیدن گوهر از دست بدست و آخر دور اياز دست رسید و کیاست اياز و مقلد ناشدن او و مغرور

ناشدن او بمال دادن شاه و خلعتها و جامگبها افزودن و امتحان شاه باینکہ کی روا باشد کہ

مقلد را مسلمان باشد اما نادر باشد کہ مقلد ازین امتحانها بسلامت بیرون آید کہ ثبات بینایان

ندارد الا من عصمه الله زیرا حق یکی است و آن را ضد بسیار غلط افکن و مشابه حق مقلد

چون آن ضد را نشاسد از آن روح را نشناخته باشد اما حق اورا بعنایت نگاه دارد و آن

فهرست ترجمه دفتر الخامس من المتنوى

رقم الصفحة

(۷۸۸-۷۸۴)

الحق معرفة المقلد للاضداد لها لا توجب له ضرراً

(۷۹۰-۷۸۸)

تشنيع الامراء على اياز ان لمه كسرت مثل هذا الجوهر الثمين وجواب اياز لهم
قصد السلطان قتل الامراء و شفاعت اياز امام تخته قائلاً ايها السلطان العالم العفو

(۷۹۷-۷۹۰)

اولى

تفسير لاضير انا الى ربنا منقلبون وخطاب سحره فرعون مع فرعون يافرعون في وقت

(۸۰۴-۷۹۷)

السياسة

بيان عد اياز نفسه بالشفاعة مجرماً وطلبه العذر عن هذا الجرم وعد ايضاً نفسه طلبه هذا
العذر مجرماً وهذا الانكسار اتي له من معرفته عظمة الله كما قال (ص) انا اعلمكم

(۸۲۱-۸۰۴)

بالله واخشاكم لله انما يخشى الله من عباده العلماء

خاتمة الترجمة واعجازها في نظر متصوفة مصر والعلامتين ابي المجد الاصفهاني وحسن

(۸۲۴-۸۲۲)

الانصارى الجابري رحمه الله -

شماره صفحه برابر شماره ترجمه است

ناشناخت اورا زيان ندارد

تشنيع زدن امرا براي اياز كه چرا شكستى چنين گوهر را وجواب دادن اياز ايشان را

قصد شاه بكشتن امرا و شفاعت كردن اياز پيش تخت سلطان كه اى شاه عالم العفو اولى

تفسير لاضير انا الى ربنا منقلبون وخطاب سحره فرعون بافرعون در وقت سياسة

مجرم داشتن اياز خود را درين شفاعت گرى و عذر اين جرم خواستن و در اين عذرخواهى هم خود را

مجرم دانستن واين شكستگى از شناختن عظمت شاه خيزد كه انا اعلمكم بالله و اخشاكم لله قال الله

تعالى انما يخشى الله من عباده العلماء

بنام ايزد تواناى دانا

فهرس اجمالی لرؤس المطالب العلمية والايات العربية والفارسية الغامضة فی الدفتر الخامس من المثنوی وترجمته

- ص ۱ قال الجوهری الصعوة طائر والجمع صُعُو وصُعَاء -
- ص ۳ اشتباه مؤلف المنهج القوى فی تفسیر -
- تاندش پوشید هیچ از دیده
وز طراوت دادن پوشیدهها
معنی کلمة (کیهان)
- ص ۵ تفسیر البیت شرط تعظیم است تا این نور خوش گردد این بی دیدگان را سرمه کش
- ص ۶ تفسیر الایة - واذ قال ابراهیم ربی أرنی کیف احیی الموتی
- ص ۷ تفسیر البیت - چار و صف تن چو مرغان خلیل بسمل ایشان دهد جان را سیل
- ص ۱۱ معنی کلمة بارگیر -
- ص ۱۳ تفسیر - که رعیت دین شه دارند و بس اینچنین فرمود سلطان عبّس
- ص ۱۴ معنی بوقحط عوج ابن غز
- ص ۱۸ تفسیر الایة صبغة الله التي فطر عليها الناس ومعنی قوله یا نهان شد در پس دیوار یا
- ص ۲۰ معنی لعمرک - ای لعمرک مرترا حق عمر خواند از ویش پوشید دامان خدا
- ص ۲۱ معنی هیکل - وید الله - پس خلیفه کرد بر کرسی نشاند
- ص ۲۳ البیت - سجده می کرد او که ای کل زمین شرمسارست از تو این جزء مهین
- ص ۲۵ تاب فی قوله گریه ابرست و سوز آفتاب آستن دنیا همین دو رشته تاب
- ص ۲۷ البیت - از پایدی برهد و پاکی برد از یطهرکم تن او بر خورد
- ص ۲۸ لوپشه - فی البیت -
- پیش آرد هی هی و هیات را
در لوپشه پیچد اولبهات را

ص ۳۱ و ۳۲ المراد من الدهليز -

مادرین دهلیز قاضی قضا	بهر دعویّ ألتیم و بلی
« که بلی گفتیم آن را ز امتحان	قول و فعل ما شهودست و بیان
ص ۳۳ یکزمان کاراست بگذار و بتاز	کارکوته را مکن برخود دراز
ص ۳۵ البیت - روزه گوید کرد تقوی از حلال	یا حرامش دان که نبود اتصال
ص ۳۶ البیت - سبق برده رحمتش وان غدر را	داده نوری کان نباشد بدر را
ص ۳۷ آب نهر این بیارید از سماک	تا پلیدان را کند از خبث پاک
ص ۳۸ حق نبردش باز در بحر صواب	تابشستش از کرم آن آب آب
ص ۳۹ معنی بارنامه - گر نبودی این پلیدیهای ما	کی بدی این بارنامه آب را
ص ۴۰ صحیح البیت - جان هردرد دل هردانه	می رود در جو چو داروخانه
و اشتباه السبزواری	

ص ۴۱ چون نماند مایه اش تیره شود	همچو ما اندر زمین خیره شود
ص ۴۲ البیت - باز آرد زان طرف دامن کشان	از طهارات محیط او دُرُفشان
ص ۴۳ التحری ولیلة التعریس -	

در تیمّم وا رهاند جمله را	وز تحری طالبان قبله را
ز اختلاط خلقی یابد اعتلال	آن سفر جوید کارحنا یا بلال
ص ۴۴ و ۴۵ السمندر فی قوله -	

اندر آتش کی رود بی واسطه	جز سمندر کو رهد از رابطه
ص ۴۶ معنی - سیری از حق است لیک اهل طمع	کی شدی بی واسطه نان در شبع
ص ۴۸ و ۴۹ البیتان - این گواه قول و فعل از وی بجو	کو بدریا نیست واصل همچو جو
لیک نور عارفی کز حد گذشت	پر شد از نورش بیابانها و دشت
ص ۵۰ این گواهی چیست اظهار نهان	خواه قول و خواه فعل و غیر آن
ص ۵۱ البیت - تزکیه باید گواهی را بدان	تزکیه اش صدق که موقوفی بدان
ص ۵۲ حفظ لفظ اندر زکوة قولی است	حفظ عهد اندر زکوة فعلی است

فهرس اجمالی لرؤس المطالب العلمية والایات العربية والفارسیة الغامضة

- الایة - سعیمک شتیٰ تناقض اندرید
ص ۵۳ البیتان - چون گواه است ترکیه شه شد قبول
« تا تو بستیزی ستیزن ای حرون
ص ۵۴ زنده کرد و معتق و دربان تو
ص ۵۶ الایة - در نبی شارکهم گفته است حق
« از تو جانم از اجل نک جان برد
ص ۵۸ جوع البقر فی قوله -
آنکه از جوع البقر او می طپید
ص ۵۹ قوله (ص) اسلم الشیطان علی یدی -
ص ۶۰ و ۶۱ گرنگشتی دیو جسم آن را اکول
ص ۶۴ باریک ریس -
زان حروف شد خرد باریک ریس
ص ۶۵ و ۶۶ بر عدم باشم نه بر موجود مست
ص ۶۶ عقل را خط خوان آن اشکال کرد
ص ۶۷ البیتان - بر عدم تحریرها بین با بیان
هر کسی شد بر خیالی ریش گاو
ص ۶۸ البیتان - وز خیالی گشته شخصی پر شکوه
وز خیالی آن دگر با جهد مر
ص ۶۹ در پری خوانی یکی دل کرده گم
ص ۷۰ کلمة (شبه) -
وان دگر که برد مروارید خرد
ص ۷۱ و ۷۲ هر که را پرسوخت زان شمع ظفر
ص ۷۳ شمع مرده باده رفته دلربا
ص ۷۴ زان فراخ آمد چنین روزی ما
روز می دوزید و شب بر می درید
ورنه محبوس است اندر مول مول
فانتظرهم انهم منتظرون
این جهان و آن جهان بر خوان تو
هم در اموال و در اولاد از شفق
عازر او شد زنده آن دم باز مرد
همچو مریم میوه جنت بدید
اسلم الشیطان نفرمودی رسول
نسخ می کن ای ادیب خوش نویس
زانکه معشوق عدم وافر ترست
تا دهد تدبیرها را زان تورد
وان سوادش حیرت سودائیان
گشته در سودای گنجی کنج کاو
روی آورده بمعدنهای کوه
رونهاده سوی دریا بهر دُر
برنجوم آن دیگری بنهاده سُم
وان دگر که سنگ این و شبه برد
بدهدش زان شمع خوش هفتاد پر
غوطه خورد از ننگ کژیینی ما
که دریدن شد قبا دوزی ما

فهرس اجمالی لرؤس المطالب العلمية والابيات العربية والفارسية الغامضة

- ص ۷۵ البیتان - صوفی بدرید بجّه در حرج
پیشش آمد بعد بدریدن فرج
کرده نام آن دریده فرجی
آن لقب شد فاش زان مرد نجی
- ص ۷۷ کلمة (دب) -
هست صوفی آنکه شد صفوت طلب
نی لباس صوف و خیاطی و دب
ص ۷۷ الخطابه واللواطه -
صوفی گشته به پیش این لثام
ص ۷۸ دور باش فی البیت -
دور باش غیرت آمد خیال
ص ۷۹ و ۷۸ تیرشه - بجهد از تخیلها بی شه شود
وین کمانهای دوتورا تیر بخش
مرترا تا صاف او خود چون کند
که بصد دل روز و شب می بوسیش
- ص ۷۹ آن دل سرگشته را تدبیر بخش
جرعه خاك آمیز چون مجنون کند
ص ۸۰ جرعه حسنست کاین خاك است کش
ص ۸۱ جد طلب - مالی زبان فی البیتین -
جد طلب آسیب او ای ذوفنون
چون همی مالی زبان را اندرین
ص ۸۲ چونکه وقت مرگ آن جرعه صفا
ص ۸۳ حبذا آن خرمن صحرای دین
ص ۸۴ این بیان بط حرص منثنی است
ص ۸۵ همت او صید خلق از خیر و شر
ص ۸۶ شب شود در دام او یک صید فی
ص ۸۷ آنکه ارزد صید را عشق است و بس
ص ۸۸ نعل بینی بازگونه در جهان
ص ۹۴ (چوزن یا جوزن)
لاجرم از سحر یزدان قرن قرن
لایمس ذاك الا الطاهرون
چون شوی چون بینی آن را بی طنین
زین کلوخ تن بمردن شد جدا
که بود هر خرمن او را خوشه چین
از خلیل آموزکان بط کشتنی است
وز نتیجه و فایده آن بیخبر
دام بر تو جز صداع و قید فی
لیک او کی گنجد اندر دام کس
تخته بندان را لقب گشته شهان
اندر افتادند چون زن زیر پهن

فهرس اجمالی لرؤس المطالب العلمية والابیات العربية والفارسیة الغامضة

- ص ۹۵ الایة - هین بخوان قرآن به بین سحر حلال
 ص ۹۶ البیتان - تا جلا باشد مر آن آئینه را
 « این تفاوت عقلها را نیک دان
 ص ۹۸ آن زخدمت ناز مخدومی بیافت
 ص ۹۹ البیتان - لعب معکوس است وفرزین بند سخت
 مکر کن در راه نیکو خدمتی
 ص ۱۰۳ اشک خون است و بغم آبی شده
 ص ۱۰۵ پر طاوست مبین و پای بین
 ص ۱۰۷ برشتر چشم افکند همچون حمام
 ص ۱۰۸ الابیات الثلاثة اولها -
 کز حسد در چشم بد بی هیچ شک
 ص ۱۱۵ دی شوی بینی اخراج بهار
 ص ۱۱۷ زرین بال فی البیت -
 تا گشاید عقده اشکال را
 القیاس اقترانی واستثنائی -
 ص ۱۱۹ جز بمصنوعی ندیدی صانعی
 گردخان او را دلیل آتش است
 ص ۱۲۰ پس سیه کاری بود رفتن زجان
 الحدیث - لارهبانیه فی الاسلام -
 ص ۱۲۱ الایة - گرچه آورد انفقوا را مطلق او
 ص ۱۲۲ الایة - پس کلوا از بهر دام شهوتست
 « چونکه محمول به نبود لدیه
 ص ۱۲۴ آن تنی را که بود در جان خلل
 « آنکه چشم او ندیده است آن رخان
 سرنگونی مکرهای کالجبال
 که صفا آید ز طاعت سینه را
 در مراتب از زمین تا آسمان
 وان ز مخدومی ز راه عز بتافت
 حیل کم کن کار اقبالست و بخت
 تا نبوت یابی اندر اُمّتی
 می نیرزد خالک خون بیهده
 تا که سوء العین نگشاید کمین
 وانگهان بفرستد اندر پی غلام
 سیر و گردش را بگرداند فلک
 لیل گردی بینی اخراج نهار
 در حدث کرده است زرین بال را
 بر قیاس اقترانی قانعی
 بی دخان ما را در آن آتش خوشست
 بهر تخیلات جان سوی دخان
 تو بخوان که اکسبوا ثم انفقوا
 بعد از آن لا تسرفوا آن علت است
 نیست ممکن بود محمول علیه
 خوش نباشد گر بگیری در غسل
 پیش او جان است این تفّ دخان

ص ۱۲۹	هاروت وماروت فی بئر بابل —	صحر را از ما میاموزد مهین
«	لیک اول پند بدهندش که هین	اختیاری نبود بی اقتدار
ص ۱۳۰	کامتحان را شرط باشد اختیار	عجب آرد معجبان را صد بلا
ص ۱۳۴	این سلاح عجب من شد ای فتی	که بزخم این روی را پوشیده نیست
ص ۱۳۷	چون بدین نیت خراشم بزه نیست	روی خویم جز صفا نفراشتی
«	گر دلم خوی ستبری داشتی	آتش صورت بموی پایدار
ص ۱۴۰	هست اندر رفع ظلمت آشکار	رفت نور از مه خیالی مانده
ص ۱۴۱	باز چون ابری بپاید رانده	ابر تن ما را خیال اندیش کرد
ص ۱۴۲	مه خیالی می نماید ز ابر و گرد	مادرا ما را تو گیر اندر کنار
ص ۱۴۴	دایه عاریت بود روزی سه چار	موسی ام من دایه من مادر است
«	من نخواهم دایه مادر خوشتر است	گشته مبدل رفته از وی رنگ و بو
ص ۱۴۶	تن بود اما تنی گم گشته زو	خانه سمع و بصر استون تن
«	پرپی غیرست و سر از بهر من	تا که آن کشتی ز غاصب باز رست
ص ۱۴۷	پس خضر کشتی برای آن شکست	در شکار خود ز صیّاد دگر
ص ۱۴۸	آکل و ماکول بود او بی خبر	همچنین هر مستی غیر إله
ص ۱۴۹	آکل و ماکول بود این گیاه	که یدالله فوق ایدیم بود
ص ۱۵۱	دست تو از اهل آن بیعت شود	
ص ۱۵۲	المعیّت والمراد منها —	
	تا معیّت راست آید زانکه مرد	با کسی جفت است کورادوست کرد
ص ۱۵۴	حرص صیادی ز صیدی مغفل است	دلبری می کند او بیدل است
ص ۱۵۵	تو بین پس قصّه فجار را	پیش بنگر مرگ یار و جارا را
«	آنکه می گفتی اگر حق هست کو	در شکنجه او مقرّی شد که هو
ص ۱۵۶	برکنم من سیخ این منحوس دام	از پی گاهی نباشم نلخ کام
ص ۱۵۷	کاغ کاغ و نعره زاغ سیاه	دائماً باشد بدان را عمر خواه

فهرس اجمالی لرؤس المطالب العلمية والابیات العربية والفارسية الغامضة

- ص ۱۵۷ گفت انظرنی الى يوم الجزا
کاشکی گفنی که نَسینا ربنا
- ص ۱۶۰ الابیات الاربعة اولها -
- ص ۱۶۲ ایکه جان خیره را رهبر کنی
از سبب دانی شود کم حیرت
- ص ۱۶۳ الابیات الثلاثة اولها -
- ص ۱۶۴ زان فناها چه زیان بودت که تا
بر بقا چسبیده* ای نافقا
- ص ۱۶۵ تالب بحر این نشان پایهاست
هست چون صد میان منزلین
- ص ۱۶۷ تازه می گیر و کهن را می سپار
شور می ده کور می چر در جهان
- ص ۱۶۸ واللّٰذی کانَ غَنیًّا فافتقر
طوبی لِلْغُرَبَاءِ صدق رسول الله (ص)
- ص ۱۷۱ الایة - تا سلیمان گفت آن هدهد اگر
رهگذر بود و بمانده از مرض
- ص ۱۷۵ گفت لا ینظر الی تصویرکم
صاحب دل آینه شش رو بود
- ص ۱۷۶ فابتَغُوا ذَا الْقَلْبِ فی تدبیرکم
گر پذیرند آن نفاقش وا رهید
- ص ۱۷۷ حق درو از شش جهت ناظر بود
شد نفاقش عین صادق مستفید
- ص ۱۸۱ الایة - انی اری سبع بقرات سمان الخ
زر و سیم و گله و اسبش نمود
- ص ۱۸۷ الایة - انی اری سبع بقرات سمان الخ
گفت شاباش وترش آویخت لُنَج
- ص ۱۸۹ بس جواهرها ز معدنهای خوش
دید او آن غنچ برجست اوسبک
- ص ۱۹۰ کرد آن پس مانده را حق پیشکش
چون تجلی حق از پرده تنک
- ص ۱۹۳ چون تجلی حق از پرده تنک
- ص ۱۹۴ تفسیر البیت -

فهرس اجمالی لرؤس المطالب العلمية والايات العربية والفاسية الغامضة

آدم حسن و ملڪ ساجد شده	همچو آدم باز معزول آمده
ص ۱۹۵	گفت بعد از عزاین اضلال چیست
ص ۱۹۸	باز می گردند چون آستارها
ص ۱۹۹	معنی شیشه سه رنگ -
«	آنکه کرد او در رخ خوبانت دنگ
ص ۲۰۰	الایه - أمة الكفران أضل أعمالهم
ص ۲۰۲	الایه - خوش کند آن دل که اصلح بالهم
ص ۲۰۳	ز آب شور و مهلکی بیرون شدیم
«	این شهیدان باز نوغازی شدند
ص ۲۰۵	المراد من بغداد والایجاز -
«	نیست دستوری گشاد این راز را
ص ۲۰۶	بجز را پوشید و کف کرد آشکار
«	خاك را بینی بیلا ای علیل
ص ۲۰۷	کف بحس بینی دریا از دلیل
ص ۲۰۹	الایه - قل اعوذ خواند باید کای صمد
ص ۲۱۲	در دباغت گر خلق پوشید مرد
ص ۲۱۳	تا دلش را شرح آن سازد ضیا
«	الایه - که درون سینه شرح داده ایم
ص ۲۱۴	الایه - درنگر در شرح دل در اندرون
«	تا بزانونی میان آب جو
ص ۲۱۵	المراد من البیت -
«	اسب زیر ران و فارس اسب جو
ص ۲۲۱	معنی هذا للبیت -
«	گر راه روی راهبرت بگشایند
«	ور نیست شوی نیستیت بگرایند

بافت یوسف هم زجنبش منصرف	گر زلیخا بست درها هر طرف	ص ۲۲۱
خیره یوسف وار می باید دوید	گرچه رخنه نیست عالم را پدید	ص ۲۲۱
زین ره بی راد ما را رفتنیست	گر ندانی تا نگوئی راه نیست	ص ۳۲۲
خویشتن را بین دران شهر کهن	تو به بند آن چشم و خود تسلیم کن	ص ۲۲۳
تو چه داری که فروشی هیچ هیچ	مشری خواهی بهر دم پیچ پیچ	«
از خریداران فراغت داشتی	گر ترا نانی بدی یا چاشتی	«
	فی بیان مدعی النبوة - والكلام الهذر -	ص ۲۲۴
از ورای پنج و شش تا پنج و شش	ما به بیداری روان گشتیم و خوش	ص ۲۲۵
	پنجه ریش فی البیت -	ص ۲۳۰
بر سرش چسبیده در نم غرقه	خاصه پنجه ریش و هر جا خرقه	
که سوارت می کند بر پشت رخش	دل مدز از دلربای روح بخش	ص ۲۳۲
علم چون قشراست و عهدش مغزاو	تو مشو غره بعلمش عهد جو	ص ۲۳۳
خرج کم کن تا بماند مغز نغز	چون بیامد در زبان شد خرج مغز	ص ۲۳۵
اذکروا اذکرکم نشنیده	الا یه - از وفای حق تو بستی دیده	ص ۲۳۶
تا که اوفی عهدکم آید زیار	« الا یه - گوش نه اوفوا بعهدی هوش دار	«
سبز کرد آن نخل را صاحب فنی	چونکه مریم درد بودش دانه نی	ص ۲۳۷
قائمی دان نفس را کو منشی است	اندران کاریکه ثابت بود نیست	ص ۲۳۹
مرعدم را برعدم عاشق کند	یاک الهی کو عدم برهم زند	ص ۲۴۰
که بدو خصمان رهند از جنگ و کین	شرع چون کیل و ترازو دان یقین	ص ۲۴۲
گشته اندر مسخ حق بادبو جنس	ص ۲۴۳ الا یه - از نبی برخوان که شیطانان انس	
	ص ۲۴۵ سئوال السلطان من مدعی النبوة الخ -	
خانه وحیش پراز حلوی شدست	ص ۲۴۶ الا یه - چونکه اوحی الرب الی النحل آمده است	
دور شو زو تانیفتی در کرب	ص ۲۴۷ الا یه - زانکه او بوجهل شد یا بولهب	
از بصیرت می کند او را کسیل	ص ۲۵۸ آن تعمق در دلیل و درشکیل	

ص ۲۵۹	الابیات الثلاثة اولها -	
ص ۲۶۳	سایهٔ کان سرمه سیر و یست بر حداث چرن زد قدم دنگش کند	برد و در اشکال گفتن کار یست چونکه کردش نیست همرنگش کند
«	گر بخواهی تو بیابی صد نظیر	لیکک من پروا ندارم ای فقیر
«	المراد من الحروف المقطعة -	
ص ۲۶۴	آن الم و حم و این حروف	چون عصای موسی آمد در وقوف
ص ۲۶۵	هست ترکیب محمد لحم و پوست گریه او و خنده او و نطق او	گر چه در ترکیب هرتن جنس اوست نیست از وی هست محض صنع (هو)
ص ۲۶۸	سپوز فی البیت -	
ص ۲۷۲	در قضیش آن کدو کردی عجز آنچه مقصودست مغز آن بگیر	تا رود نیم ذکر وقت سپوز چون براهش کرد آن زال ستیر
ص ۲۷۳	معنی بز والمراد من بز ان -	
«	از طرب گشته بز ان زن هزار چه بز ان چون شهوت او را برگرفت	از شرار شهوت خر بی قرار بز گرفتن گنج را نبود شگفت
ص ۲۶۷	بار سنگین بر خری کان می جهد	زود بر نه پیش از او کان می جهد
«	فعل آتش را نمی دانی تو سرد	گرد آتش با چنین دانش مگرد
ص ۲۷۹	الایة - تو عذاب الخزی بشنو از نبی	در چنین ننگی مکن جان را فدی
ص ۲۸۱	حرص جوید کل بر آید او ز کل	حرص میرست ای فجل ابن الفجل
ص ۲۸۳	کاندرون دام و دانه زهر هاست	کور آن موغی که در فخن دانه خواست
ص ۲۸۸	همچنین در آینه جسم ولی	خویش را بیند مرید مملی
ص ۳۰۱	الایة - مشتری ماست الله اشتری	از غم هر مشتری هین بر ترا
ص ۳۰۵	تُرک اغلب دخل را در کشت زار	باز کارد که ویست اصل ثمار
ص ۳۰۷	الاتیان - چون یفر المرء آمد من اخیه	یَهْرَبُ المولودُ یوماً مِن أبیه
ص ۳۱۳	آنچنان دلها که بدشان ما و من	نعتشان شد بل اشد قسوة

فهرس اجمالی لرؤس المطالب العلمية والایات العربية والفارسية الغامضة

- ص ۳۱۴ چاره آن دل عطای مبدلی است
داد اورا قابلیت شرط نیست
- ص ۳۱۵ نیست از اسباب تصرف خداست
نیستهارا قابلیت از کجاست
- ص ۳۱۶ ای گرفتار سبب بیرون مهر
لیک عزل آن مسبب ظن مهر
- ص ۳۱۸ جز خیالی منعقد بر شاه راه
تا بماند دور غفلت چند گاه
- « الحدیث - چونکه صانع خواست ایجاد بشر
از برای ابتلای خیر و شر
- ص ۳۲۱ الایة - حامل عرش این چهارند و تو شاه
مهمترین هر چهارند ز انتباه
- ص ۳۲۶ نعره مؤذن که حی علی الفلاح
آن فلاح آن زاریست و اقتراح
- ص ۳۲۹ و ۳۳۰ گردی در صور یک بانگ عظیم
هر شود محشر خلائق از رمیم
- ص ۳۳۱ الایة - عرش معدن گاه داد و معدلت
چار جو در زیر او پر مغفرت
- ص ۳۳۲ الایة - خمر دفع غصه و اندیشه را
چشمه کرده از عنب در اجترا
- ص ۳۳۴ الأمر الالهی امران تکلیفی و ارادی الخ -
امر کردی در گرفتن سوی گوش
- ص ۳۴۵ الایة - وهو اقرب الیه منکم ولكن لاتبصرون
امر کردی از قساوت سوی هوش
- ص ۳۵۵ الایة - مقعد صدق نه ایوان دروغ
باده خاصی نه مستی زدوغ
- ص ۳۵۷ الایة - جان عالم سوی عالم می رود
جان ظالم سوی ظالم می شود
- ص ۳۵۸ الایة - در کفش بنهند نامه بخل و جود
فسق و تقوی آنچه او خو کرده بود
- ص ۳۵۹ این خیال اینجا نهان پیدا اثر
این خیال آنجا برویاند صور
- ص ۳۶۱ چشمه ها بیرون جهیده از خطر
گشته ده چشمه ز بیم مستقر
- ص ۳۶۲ چشمه گردان سوی راست و سوی چپ
زانکه نبود تخت نامه راست زب
- ص ۳۶۳ می برندش می سپوزندش به پیش
که بروای سنگ بگهدانهای خویش
- ص ۲۶۶ چون جز آسایست ای قد تو خم
سایه نو کج فند در پیش هم
- ص ۳۷۱ قصه السلطان محمود و ایاز -
این چنین نخلیط ژاژست و خیال
- ص ۳۷۴ باز گفתי دور از انخوی و خصال
جمله هستیا ز موجش جکره
- ص ۳۷۵ هفت دریا اندرو یک قطره

فهرس اجمالی لرؤس المطالب العلمية والايات العربية والفارسية الغامضة

- ص ۳۷۶ یکک دهان خواهم به پهنای فلکک تا بگویم وصف رشک ابن ملکک
« شیشه دل را که نازک دیده‌ام بهر تسکینش قبا بدریده‌ام
- ص ۳۷۷ الایات الثلاثة الدالة علی بروز السوداء فی اول کل شهر
من سر هرمه سه روزی صنم بی گمان باید که دیوانه شوم
هین که امروز اول سه‌روزه‌است روز پیروزیست فی پیروزیست
هرولی کاندر غم شاهی بود دمبدم اورا سر مه می بود
- ص ۳۸۶ حکمة نظر ایاز فی نعله وفروته ومفهوم آیه والسما والطارق الخ –
ص ۳۸۴ کار بی علت مبرا از علل مستمر و مستقر است از ازل
- ص ۳۸۵ الایات الثلاثة –
سر آب چه بود آب ماصنع اوست صنع مغزست و آب صورت چوپوست
عشق دان ای فندق تن دوستت جانت جوید مغز و کوید پوستت
- ص ۳۸۷ الایات الثلاثة –
چون خبر شد ز آفتابش یخ نماند گرم گشته و نرم گشته و تیز راند
شد زدید لب جمله تن طمع خوار و عاشق شد که ذل من طمع
عزت اینجا کبرتست و ذل دین سنگک تا فانی نشد کی شد نگین
ص ۳۹۱ تا مشرف گردی از نون والقلم تا بکار در تو تخم آن ذوالکرم
- ص ۳۹۳ الصبح الکاذب –
صبح کاذب آید و نفریدش صبح کاذب عالم نیک و بدش
ص ۳۹۶ الایة – همچو یوسف خواب این زندانیان هست تغیرش بنزد او عیان
ص ۴۰۰ عشق نان مرده را جان کند جان که فانی بد جاویدان کند
- ص ۴۰۰ و ۴۰۱ معنی منبل و ساید –
منبل بی زخم تا ساید تنم عاشقم بر زخما بر می‌تم
ص ۴۰۱ ترسم ای فصاد گر فصدم کنی تیغ را ناگاه بر لیلی زنی
ص ۴۰۳ همچو سنجی کو شود کل لعل تاب پر شود او از صفات آفتاب

- ص ۴۰۴ گفت فرعونى انا الحق گشت پست
گفت منصورى انا الحق او برست
- ص ۴۰۵ آن انا هو بود در سیر ای فضول
ز اتحاد نور نه از راه حلول
- ص ۴۱۳ الایة یوم تبیض وجوه وتسود وجوه -
خون بهای جرم نفس قاتله
- ص ۴۱۷ گاه علم آدم ملایک را که بود
«
- ص ۴۱۸ آن بلاد رهای تعلیم ودود
ص ۴۲۰ بهر آن دادست تاجوئی دگر
- ص ۴۲۲ از پی مردم ربائی هردو هست
«
- ص ۴۲۳ بهر این لفظ ألسْتُ مستبین
فرش سوزان سردی از جانش برد
- ص ۴۲۶ دوست بینی از تو رحمت می جهد
«
- ص ۴۲۶ دارد آوازی نه اندر خورد گوش
ص ۴۳۵ از فش و دش -
- از فش خود و از دش خود باز ره
ص ۴۳۶ لایق ذکر و نمازست این ذکر
- ص ۴۴۱ الایة فسندمّره للعسری -
ص ۴۵۷ بادل خود گفت کز حد رفت جوم
- ص ۴۵۹ شیر را بایبَر نر جنگگ اوفتاد
ص ۴۶۱ القطب وتأثیره -
- تا توانی در رضای قطب کوش
ص ۴۶۲ او چو عقل و خلق چون اعضای تن
- «
ص ۴۶۷ الایة - یاریت در تو فزاید فی درو
- ص ۴۷۰ گفت روبه جستن رزق حلال
تا قوی گردد کند صید وحوش
- بسته عقلست تدبیر بدن
گردش افلاك گردد او بود
- گفت حق ان تنصروا الله تنصروا
فرض باشد از برای امثال

- ص ۴۷۰ الایة - گفت پیغمبر که بر رزق ای فتی
 ص ۴۷۲ گفت روبه آن توکل نادرست
 ص ۴۷۳ از قناعت هیچ کس بی جان نشد
 ص ۴۷۸ زانکه جمله کسب ناید از یکی
 ص ۴۸۰ نقل کن زینجا بسوی مرغزار
 ص ۴۸۹ جهد کن تامست و نورانی شوی
 ص ۴۹۰ از گزر وز سیب و به وز گردگان
 « فرغوده - علم اندر نور چون فرغوده شد
 ص ۴۹۲ کننده در خانه لوطی ببرد
 ص ۴۹۷ عاشق می باشد آن جان بعید
 ص ۴۹۸ فی شکر گوید کار این است و بس
 ص ۴۹۹ بکت ترش در شهر ما دیگر نماند
 ص ۵۰۲ توز چرخ و اختران هم برتری
 ص ۵۰۶ خرد دورش دید برگشت و گریخت
 ص ۵۰۹ کله خر گوی فرزندان ماست
 « از عطارد و از زحل دانا شد او
 ص ۵۱۰ علم الانسان خم طغرای ماست
 ص ۵۱۱ الایة فی حق اهل السبت فی سورة البقرة الخ
 ص ۵۱۲ اندرین امت نه بد مسخ بدن
 ص ۵۱۶ با کدامین روی می آئی بمن
 ص ۵۱۸ لایة - باز بفرستادت آن شیر عرین
 ص ۵۲۰ الایة - از خیال زشت من منگر بمن
 « و ربدی بد آن سگالش قدر را
 ص ۵۲۱ الایة - گفت هذا ربی ابراهیم راد
 در فرو بسته و بر در قفلها
 کم کسی اندر توکل ماهرست
 از حریصی هیچ کس سلطان نشد
 هم دروگر هم سقا هم حایکی
 می چر آنجا سبز گرد جویبار
 تا حدیث را شود نورش روی
 لذت دوشاب یابی تو ازان
 پس ز علمت نور یابد قوم لد
 سرنگون افکندش و دروی فشرده
 کوی لبهای لعلش را ندید
 جان بر افشاید یار اینست و بس
 چونکه شیرین خسروان را بر نشاند
 گرچه بهر مصلحت در آخوری
 تا بزیر کوه تازان نعل ریخت
 فکرتش باز بچه دستان ماست
 ما ز داد کردگار لطف خو
 علم عندالله مقصدهای ماست
 لیک مسخ دل بود ای ذوالفطن
 اینچنین شغری ندارد کرکدن
 سوی من از مکر آن بشس القرین
 بر محبان از چه داری سوء ظن
 عذر فرمایند از یاران خطا
 چونکه اندر عالم وهم اوفتاد

ص ۵۲۴ الشیخ محمد سررزی الغزنوی -

- زاهدی در غزنی از دانش مزی
ص ۵۲۶ سیف و خنجر چون علی ریحان او
ص ۵۲۷ گفت خدمت آن که بهر ذل نفس
« که زمین و آسمان بر نور شد
ص ۵۳۲ الایة - نان خور را گفت حق لاتسرفوا
ص ۵۳۳ مؤمنی باشم سلامت جوی من
« تره توت - عاشقی کز عشق یزدان خورد قوت
ص ۵۳۵ زهر دد باشد شکر ریزد خرد
ص ۵۳۶ بنده دایم خلعت و ادرار جوست
ص ۵۳۸ منفعتهای دگر آید ز چرخ
ص ۵۴۰ سغری فی قوله -

این چه سغری و چه رویست و چه کار

« غاشیه و عباس دبس -

- هیچ ملحد را مباد این نفس نحس
ص ۵۴۱ هفت سال از سوز عشق چشم پر
ص ۵۴۲ نور چشمش کو بروز استاره دید
ص ۵۴۳ واجب است و جایزست و مستحیل
ص ۵۴۵ این بهانه کرد و چهره در ربود
ص ۵۴۷ هین ز گنج رحمت بی مر بده
ص ۵۲۹ او بگفتی خانه دل خلوتست
ص ۵۵۰ هر چه بینم اندرو غیر خدا
ص ۵۵۳ هست آسان مرگ بر جان خران
ص ۵۵۵ آن یکی می خورد نان فخره
- که بروزی اندر آئی چار بار
هیچ ملحد را مباد این نفس نحس
در بیابان خورده ام من برگ زر
آفتابی چون ازو رو در کشید
تو وسط را گیر در حزم ای دخیل
مانع آن بدکان عطا صادق نبود
در کف تو خاک گردد زر بده
خالی از گدیه مثال جنت است
آن من نبود بود عکس گدا
که ندارند آب جان جاودان
گفت سائل چون بدین داری شره

فهرس اجمالی لرؤس المطالب العلمية والایات العربية والفارسية الغامضة

ص ۵۵۸	تو برفتی ماند نان برخیز و گیر	ای بکشته خویش را اندر زحیر
ص ۵۶۱	الایة - که چه خواهم خورد مستقبل بشب	لوت فردا از کجا خواهم طلب
ص ۵۶۳	الایة - لو کنا نعقل او نسمع ما کنا من اصحاب السعیر -	
ص ۵۶۵	نور مصباحست داد ذوالجلال	صنعت خلقت آن شیشه وسفال
ص ۵۷۲	نفس و شیطان خواهش خود پیش برد	آن عنایت قهر گشت و خرد و مرد
ص ۵۷۳	چاره کرباس چه بود جان من	جز زبون رأی آن غالب شدن
ص ۵۷۴	چونکه خواه نفس آمد مستعان	تسخر آمد ایش شاء الله کان
ص ۵۷۷ و ۵۷۸	بر در کهف الوهیت چو سگ	ذره ذره امرجو برجسته رگ
ص ۵۸۱	الاختیار و معانیه -	
	اختیاری هست ما را بی گمان	حس را منکر نتانی شد عیان
ص ۵۸۲	اختیاری هست در ظلم و ستم	من ازین شیطان و نفس این خواستم
ص ۵۸۳	اختیار اندر درونت ساکنست	تا که یوسف را ندید او کف نخست
«	سگ بخفته اختیارش گشته گم	چون شکنجه دید جبنانید دم
ص ۵۸۵	پس فرشته و دیو گشته عرضه دار	بهر تحریک عروق اختیار
ص ۵۸۶	چونکه پرده غیب برخیزد ز پیش	تو به بینی روی دلان خویش
«	الایة - دیو گوید ای اسیر طبع و تن	عرضه می کردم نه کردم زور من
«	وان فرشته گویدت من گفتمت	که ازین شادی فزون گردد غمت
ص ۵۸۹ و ۵۹۰	منکر حسن نیست آن مرد قدر	فعل حق حسی نباشد ای پسر
ص ۵۹۰	منکر فعل خداوند جلیل	هست در انکار مدلول دلیل
«	وین همی بیند معین نار را	نیست می گوید بی انکار را
ص ۵۹۱	دامنش سوزد بگوید نار نیست	جامه اش دوزد بگوید تار نیست
«	پس تسفست آمد این دعوای جبر	لاجرم بدتر بود زین روزگبر
«	این همی گوید جهان خود نیست هیچ	هست سوفسطائی اندر پیچ پیچ
ص ۵۹۲	او همی گوید که امر و نهی لاست	اختیاری نیست این جمله خطاست

خوب می آید برو تکلیف کار	زانکه محسوس است مارا اختیار	«
	ص ۵۹۳ الادراك قسمان وجدانی وحسی الخ -	
جاهلی از عاجزی بدتر بود	عجز نبود در قدر در خود شود	ص ۵۹۵
بی سگک و بی دلق آسوی درم	ترك می گوید قنق را از کرم	ص ۵۹۶
چه عجب گر پشت بر برهان کند	حرص چون خورشید را پنهان کند	ص ۶۰۰
حکم حقست این که اینجا باز نه	بر سرش کوبی دوسه مشت ای گره	«
تا بگویم من جواب بوالحسن	گفت ای ایگک بیاور آن رسن	ص ۶۰۴
اختیارست اختیارست اختیار	گفت توبه کردم از جبر ای عیار	ص ۵۰۶
اختیارش چون سواری زیر گرد	اختیارت اختیارش هست کرد	«
امر شد در اختیارش مستند	اختیارش اختیار ما کند	«
هست هر مخلوق را در اقتدار	حاکمی بر صورت بی اختیار	ص ۶۰۶
اختیارش بی کند او کند	لیک بی هیچ آلتی صنع صمد	«
صاحب گاو ارچه معذور است و ذول	گاو چون معذور نبود در فضول	ص ۶۰۸
مست را پروای دست و پای نیست	ص ۶۰۹ الایة - جاودان فرعون را گفتند بیست	
بهر آن نبود که تنبل شو روان	قول بندهش ایش شاء الله کان	ص ۶۱۰
کانچه خواهی و آنچه گوئی آن شود	آنگهان تنبل کنی جایز بود	ص ۶۱۱
پرامید و چست و با شرمست کند	حق بود تأویل کان گرمست کند	ص ۶۱۳
	ص ۶۱۴ لاتستوی الطاعة والمعصية جف القلم الخ -	
در ترازوی خدا موزون شود	ذره گر جهد تو افزون شود	ص ۶۱۵
تا بدانی سرّ سرّ جبر چیست	ترك کن این جبر را که بس تهی ست	ص ۶۲۴
تا خبر یابی ازان جبر چو جان	ترك کن این جبر جمع تنبلان	«
هین تلف کم کن لب خشکست باغ	انصتوا یعنی که آبت را بلاغ	ص ۶۲۶
که گرفتست آن ایا از آن رابدست	پوستین آن حالت درد توسست	ص ۶۲۸
از برای سایه می باید زمین	ص ۶۳۰ چون جهان ظلمتست و عیب این	

فهرس اجمالی لرؤس المطالب العلمية والابيات العربية والفارسية الغامضة

این روش خصم و حقوق آن شده	ص ۶۳۱	تا مقلد در میان حیران شده
پوز بند و سوسه عشق است بس	ص ۶۳۲	ورنه کی و سواس رابسته است کس
الابیات و شرح بحر العلوم -	ص ۶۳۳	
حیرت آن مرغ خاموش کند	ص ۶۳۶	برنهد سرپوش بر جوش کند
همچو ترسا کو شمارد با کشش	ص ۶۳۷	جرم یکساله زنا و غل و غش
عشق صورتها بسازد در فراق	ص ۶۴۱	تا مصور سر کشد وقت تلاق
پرده ها را این زمان برداشتم	«	حس را بی واسطه افراشتم
چون ازین سو جد بر آن شد روان	ص ۶۴۲ و ۶۴۳	او کشش را می نیند در میان
کاسها دان این صور را واندر او	ص ۶۴۴	آنچه حق ریزد ازان گیرد علو
قاصرات الطرف باشد ذوق جان	ص ۶۴۵ الایة -	جز بمحرم خویش نناید نشان
هست دریا خیمه در وی حیات	ص ۶۴۶	بط را لیکن کلاغان را ممات
بنده نشکید ز تصویر خوش	ص ۶۴۹	هردی گوید که جانم مفرشت
عشق او خرگاه برگردون زده	ص ۶۵۰	چون سگ خرگاه آن چوپان شده
ص ۶۵۱ کلمة جوجی -		
نعره لاضیر برگردون رسید	ص ۶۵۳	هین بیز چون جان ز جان کندن رهید
تانیوشد سنقر و یکبارقت	ص ۶۵۶	سیر سیر پوستین و چارقت
کفر صرف اولین باری نماند	ص ۶۶۴	با مسلمانی و با بیمی نشاند
این بحیات آب و روغن کرد نیست	«	این مثلها کفو ذره نور نیست
ذره نبود جز ز چیزی منحسم	ص ۶۶۵	ذره نبود شارق لاینقسم
ای عجب اینست او با آن بگو	ص ۶۶۶	که بمادم اندرین مشکل عمو
حکایة المرأة التي قالت لزوجها اللحم أكلته المرة الخ	ص ۶۶۷	
تا شد آنگه از دواجات دگر	ص ۶۷۰	لا سمع اذن ولا عين بصر
وان یخی بفسرده در خود مانده	ص ۶۷۱	لاماسی بر درختان خوانده
نیست ضایع زو شود تازه جگر	ص ۶۷۲	لیک نبود پیک سلطان خضر

آنچنان کاندرا عبا سلطانی است	اندران می مایه پنهانی است	ص ۶۷۴
تاج زر برتارک ساقی نهد	باده کان بر سر شاهان جهد	ص ۶۷۶
تا نو می نوشی و ظلمت جو شوی	در تو نوری کی درآمد ای غوی	ص ۶۸۱
یکک یکک آن شطرنج میزد بر سرش	گفت شه شه وان شه کبیر آورش	ص ۶۸۵
کار در بوکست تا نیکو شدن	اجتهادی می کند با وهم و ظن	ص ۶۸۸
گرچه در زهد دست خود باشد به تنگ	هر که محبوس است اندر بو و رنگ	ص ۶۸۹
غصه آن بیمار ادیها و غم	کز ضجر خود را بدر آند شکم	ص ۶۹۰
تا بیاید آن گهر را اوز جیب	اینچنین می بود تا کشف حجب	ص ۶۹۱
اصلی محتهاست این چونش کشند	بهر هر محنت چو خود را می کشند	«
آفتابی حبس عقده اینت حیف	جان بی کیفی شده محبوس کیف	ص ۶۹۸
آن شب اندر کوی ایشان سور بود	خوان کشید او را کرامتها نمود	ص ۷۱۱
می فشاندم لیک روزی نان نبود	که منم یار خضر صد کنز جود	ص ۷۱۵
تا نماید بیخ رو پوشیده را	غم کند بیخ کز پوشیده را	ص ۷۱۷
آن ترش را چون شکر شیرین شمار	آن ضمیر رو ترش را پاسدار	ص ۷۱۹
تا شوی پیوسته بر مقصود چیر	تو مگوفری است او را اصل گیر	ص ۷۲۱
کی بود این جسم را آنجا مجال	الاية - حق کراخواندست در قرآن رجال	ص ۷۲۲
فهم کن کانونقت انزالش بود	گفت چشمش چون کلا پیسه شود	ص ۷۲۶
صد هزاران کوهها در پیش تو	ای شه عاجز ز تلّی کیش تو	ص ۷۳۱
چون روی بر عقبهای همچو کوه	الاية - این قدر خرپشته مردی از شکوه	«
جای ترکان هست خانه خانه شو	کار ترکانست فی ترکان برو	ص ۷۳۵
آن ز سوزن مرده و این را طعمه سیف	صوفی آن صوفی اینت حیف	ص ۷۳۹
نفس زنده ارچه مرکب خون فشاند	آلتش بشکست و رهن زنده ماند	ص ۷۴۲
لیک این صورت ترا حیران کنی است	تیغ آن تیغ است مرد آن مرد نیست	ص ۷۴۳
عشوه آن عشوه خوردم بی دریغ	بر خیال آب خود بودم دریغ	ص ۷۵۰

هریکی را صورت ربع و طلل	کز عمل زاینده آید و از علل	ص ۷۵۵
قرن جمله فکرها خای بود	نقش رستم کو بجای بود	ص ۷۵۹
از منافق کم شنو که گفت نیست	هم درین عالم بدان که مأمنی است	ص ۷۶۰
دانه کی مانند آید با شجر	نیست مانند هیولی با اثر	ص ۷۶۹
بی گناهی کی برنجاند خدا	لیک بی اصلی نباشد این جزا	ص ۷۷۱
لیک هم جرمی بیاید گرم را	من معین می ندانم جرم را	ص ۷۷۳
بس دریغ است این شکستن بس دریغ	گفت بشکن گفت ای خورشید تیغ	ص ۷۸۱
او چه ترسد از شکست کارزار	هر که با بنداد او شد وصل یار	ص ۷۸۵
او همی داند چه خواهد بود چاش	دید کوسابق زراعت کرده ماش	ص ۳۸۷
که بود نسیان بوجهی هم گناه	ص ۷۹۲ الایة - لا تؤاخذ ان نسینا شد گواه	
در سبب ورزیدن او مختار بود	گرچه نسیان لابد و ناچار بود	ص ۷۹۳
حفظ کردی ساقی جان عهد تو	گر رسیدت مستی بی جهد تو	ص ۷۹۴
نیست مانند فراق شست تو	ص ۷۹۵ و ۷۹۶ صد هزاران مرگ تلخ شست تو	
	ص ۷۹۷ خطاب سحره با فرعون در وقت سیاست -	
غافل از ماهیت این هردو کلم	ص ۷۹۸ و ۷۹۹ تو انا رب همی گوئی بعلم	
زین انا دل بیخود و جان دنگ شد	ص ۸۰۰ و ۸۰۱ آن انائی در ازل دل تنگ شد	
طالبی کی مطلبی جوید ترا	ص ۸۰۱ زنده کی مرده شو شوید ترا	
فخر رازی راز دان دین بدی	ص ۸۰۲ اندرین ره از خرد بی ره بدی	
	ص ۸۰۴ الایة انما یخشی الله من عباده العلماء -	
هم بدان دریای خود تازند خیل	ص ۸۰۸ عفو خلقان همچو جوئی و همچو سیل	
گرچه مات کعبتین شه شدند	ص ۸۱۱ بر خطا و جرم خود واقف شدند	
تا بید رست از عشق و از حد زدن	ص ۸۱۳ هر که را جام تو خورد ای ذوالمنن	
نقطه و پرگار و خط دست تو	ص ۸۱۴ کوهها چون ذره ها سرمست تو	
ز آب ما شد سبزه و خنده بوستان	ص ۸۱۶ آب حیوان قبله جان دوستان	

فهرس اجمالی لرؤس المطالب العلمية والایات العربية والفارسیة الغامضة

عقل لرزان از اجل وان عشق شوخ	ص ۸۱۷
ره نباید هرستاره از حواس	«
اختر از باد یو همچون عقرب است	ص ۸۱۸
قوس اگر از تیر دوزد دیو را	ص ۸۱۹
شمس اگر شب را بدرد چون اسد	«
صورت خنجر چنگ اگر چه کج رو است	«
ماهیم از مهر از دو کف بر هم زند	ص ۸۲۰
سنگ کی ترسد ز باران چون کلوخ	
جز که کشتیان استاره شناس	
مشتی را او ولی الاقرب است	
دلو پر آب است زرع و میوه را	
لعل را زو خلعت اطلس رسد	
هیئت میزان ازو بیرون شوست	
زهره نبود زهره را تا دم زند	

صحيح الاغلاط المطبعية في الترجمة والاصل

والشرحين العربى والفارسى من المحلد الخامس

الصفحة	السطر	الصفحة	السطر
٤	٦	٢	٧
٢٥	٤	٤	٢
«	٨	«	٥
٢٦	٢	٥	٣
٢٧	٣	«	٤
«	٤	«	٥
«	٥	٦	٦
«	٧	٧	٥
٢٨	٧	«	٨
«	١٠	٨	٤
٣١	١	«	١١
٣٢	٧	«	«
٣٥	٦	٩	٥
٣٦	٥	٢٠	٥
٣٩	٩	«	٦
٤١	١	٢١	٣
«	٢	٢٣	٣
٤٣	٥	٢٤	٤
٤٤	٥	«	٥

الصفحة	السطر	الصفحة	السطر
٧٠	٨	٤٦	١
نَحْوُ		أَهْلُ الطَّمَعِ	
كَشِيفَ	٢	الوَاسِطَةُ	٥
الدُّرَّ	٥	يَصِيرُ	١
مِثْلُ	٩	الضَّيْفُ	٤
فَالْفَرِيقُ	١	أُرْسِلَتْ	٤
تُقَالُ	٦	الْيَوْمَ	٤
لَا يَلْبَسُ	١	الأَوْلِيَاءُ	٤
لَا وَلَا التَّزْيِينِ	٢	وَالرُّوحُ	٨
بِاطِنَيْنِ	٣	أُسْلِمَ	١
جُرْعَةً	٢	صَيَّرَ	٣
وَنُقِلَ	٣	الصَّحِيحُ	١٢
تُفَرِّكُ تُبْدِي (نسخة ثانية)	٥	أَنْتَ رَأْسُ الْعَالَمِ كَالْحَيَّةِ	
تُدْفِنُ	٣	لِمَ تُرَابًا تَأْكُلُ فِي خَشْيَةٍ	
نَقْدُوا	٦	نسخة ثانية	
فَوْقُ	٧	سَيِّدُ الْعَالَمِ أَنْتَ لِيَلْتُرَابُ	
اللطافة	٦	لِمَهْ كَالصِّلِ أَكَلْتَ	
لِدَرْوِشٍ	١٠	بِاضْطِرَابٍ	
يَالَيْتَ	٨	فَالسُّكَّارُ	٨
وَبُرْدُ	١	لَا الْمَوْجُودِ	٥
فَهُوَ النُّورَ يَرَى مِنْ بَعْدِ ذَا	٣	كَتَنَظَرُ	٥
يَذْهَبُ فِي النَّارِ يَخْتَارُ الْأَذَى		قَارِئُ الْخَطِّ	١
إِسْتَلَقَى	٢	وَالْبُرِّ	٦
تَبَعْدُ	٧	أَخْفُوا	٧
تَخْلُصَ	٩	كُلُّ قَرْدٍ	«

الصفحة	السطر	الصفحة	السطر
١٠٠	٩	يُوسُفُ	«
١٠٢	٢	أُضْنَاهُ	«
«	٩	الْقُوتَ	١١٥
١٠٥	٩	كِي يَذَاهِمِنَهُ الْكَمِينَ لَا يُبِينُ	١١٧
«	«	لَكَتَسُوءَ الْعَيْنِ وَالْخُطْبُ	«
«	«	الْمُهَيْنِ	«
«	١١	فَعِيلَانَا	١٢٠
١٠٦	٥	جَاءَتْ	«
١٠٠	٧	(إِنَّ حِرْصَ الْبَطْرِ قَدْ	١٢٤
«	«	صِيرَ مِنْ	١٢٦
«	«	شَهْوَةٍ حَلَقِي وَمِنْ فَرْجِي	١٢٧
«	«	دَرْنِ)	١٢٨
«	١١	آدَمَ	«
١١٠	٥	أُنْقِلُ	«
«	٨	الشَّيْطَانَةَ	١٢٩
«	٩	الصِّفَةَ	١٣٠
«	١١	التَّصْدِيرَ	١٣١
١١٢	٣	لَا أَقَهُ	«
«	٤	يُعْزَى	١٢٢
«	٦	يَقْلَعُ	«
«	١١	نَتَقَا	١٣٣
١١٣	١	تَنْتِفِ	«
«	٨	زَيْتَهُ	«
١١٤	١	وَلَكُمْ - نَدَمٌ	١٣٥
«	«	قَالِعَا	«
«	«	وَلَكُمْ	١٧
«	٩	شَمْسِ الضُّحَى	«
«	١	تَفْتَحُ	١١٧
«	٥	الشَّيْخِ	«
«	٦	نَجَحَتْ	«
«	١	ذِي النَّارِ قُرْبَا	١٢٠
«	٤	تَرَى	«
«	٧	الْحَبَّاجُ	١٢٤
«	٧	قَصَرَ	١٢٦
«	١	النُّصْحَ	١٢٧
«	٧	يَقْطُرُ	١٢٨
«	«	الْبَلَلُ	«
«	١٠	ضَرَبَتْ	«
«	٧	نَصَحَاهُمْ	١٢٩
«	٨	يُظْهِرُ	١٣٠
«	١	الْبَوَارِ	١٣١
«	٢	يَقْطَانَا	«
«	٦	الْبَطِيخَ	١٢٢
«	١٠	أُولَى	«
«	٣	حُرِمَتْ	١٣٣
«	١٠	وَالْجِبَالِ	«
«	«	وَيَقِيلُ	«
«	٣	ذَا الْجَنَاحِ	١٣٥

الصفحة	السطر	الصفحة	السطر
١٧٧	٩	١٩٩	٢
		٢٠٠	١٠
		٢٠١	٨
١٧٨	٤	٢٠٢	٣
«	٦	٢٠٤	٤
١٨٠	١	٢٠٦	٥
«	٢	٢٠٧	٣
١٨١	٦	٢٠٨	٢
١٨٢	٣	«	٨
«	٧		
١٨٣	٢		
«	٣		
«	٦		
١٨٤	٩		
١٨٥	١		
«	٤		
١٨٧	٢		
١٨٩	٨		
١٩٠	٥		
١٩١	٢		
«	٥		
١٩٣	٤		
١٩٥	٩		
١٩٨	٩		

دَجِيًّا

أُمَّةٌ

لِقَرِضُوا

التَّوَى

يُغْرِي

الْخِضَمِّ

الْحِيسِ

فَلَكَكُمْ

عُدِمَ الْكَرْبُاسُ وَالْفِضَّةُ

قَدْ

ذَهَبَتْ مِنْ يَدِهِ الْخُسْرَى

وَجَدَ

نَفَسَتْ

الرَّخْوَى

ثَوْبَ

عَلَمَهُ

وُجِدَتْ

الْخَيْدِ

يَدْرِي

رَيْثَانًا

الْقُفْلُ

بَيْنَ

النَّبِيُّونَ

يَذْكُرُ

الصفحة	السطر	الصفحة	السطر
۲۸۵	۴	الميزانُ	۳۳۰
۲۸۷	۳	البُيُغَاغُ	۵
«	۵	جِنْسُهَا	۳۳۳
۳۰۰	۶	وَبِفَخْرٍ	الحلالُ
«	۸	تَضَعُطُهَا	۵
۳۰۶	۳	بِالنَّعَمِ	«
۳۰۸	۲	مَنْعَ	۳۳۴
«	۴	لَوْ وَجَدْتَ	۳۳۵
۳۰۹	۱	قَبْلَ	«
هشت صفحه شماره ۲۸۹-۲۹۶ مطلبی ندارد			
و به اشتباه از چاپخانه آمده			
۳۱۰	۷	الْخِلْيَةِ	۳۳۶
۳۱۱	۷	لَا تَدْرِي	۳۳۷
۳۱۳	۳	الْأَجْيَالِ	«
«	۴	فَمَنْ	۳۳۸
۳۱۴	۱	لَيْسَ مَوْفُوقاً	«
۳۲۰	۱۰	سَعْيُكَ	«
۳۲۴	۹	تُمْلِ	۳۴۰
۳۲۵	۳	لِي	قالَ الجِدَارُ لِيَلْوَتَدِ لِمَ
«	۷	لَهُ	تَشَقُّنِي
۳۲۶	۱	أَذَنَ	قالَ الوَتَدُ انْظُرْ لِمَنْ
۳۲۷	۱۱	الْبَرْقِ	يَدَّقُنِي
۳۲۸	«	الْثَمَنَ - نسخة ثانية	۳۴۱
(فَهُنَاكَ الثَّمَنُ حَقّاً وَجَدَ)			
			۱
			۳
			۴

الصفحة	السطر	الصفحة	السطر
٣٤١	١٠	وَبِصَفِ الطَّاعَةِ مَا بَيَّنَّ	٣٥١
		بَيَّنَّ	٣
			١٠
٣٤٢	٣	مِثْلُ	٣٥٢
	٩	الْحَلْقَ لَهَا	٣٥٣
	١٠	الْخَلْقِ	٣٥٤
	١١	وَكْرِهَ	١١
٣٤٣	٣	كُلُّهَا تُبْذِرُ احْتِرَازاً	٣٥٥
		وَإِكْتِرَافاً	٢
	٤	تُوجَدُ	٣٥٦
٣٤٦	٣	الْمُهَيَّنِّ	٣٥٧
	٤	السَّجِينِ	١١
	٥	بِجَدِّ	٣
	«	الْحَجَرِ	١١
٣٤٧	٩	مِثْلَ	٣٥٩
	١٠	رَافِلاً	١٠
٣٤٨	٨	قُطِعَ	٣٦٠
٣٤٩	١	جَاءَ مِنْ	٦
	٣	مَلَبَّأَ	٧
	٦	جَدِّ	١٠
	٧	يَخْرُجُ	١٢
٣٥٠	٣	خُبْرِي	٣٦١
	٤	النَّائِمِ	٣
	٨	الأَرْضِ	
٣٥١	٢	وقوله (ص)	

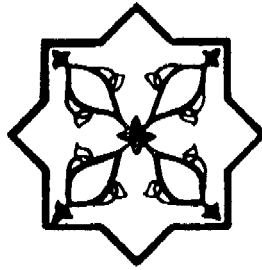
الصفحة	السطر	الصفحة	السطر
٣٦١	٤	٣٨٣	٣
«	٦	«	١٠
٧	٧	٣٨٤	٥
٣٦٢	٦	«	«
«	٩	«	«
٣٦٤	١	«	«
«	٢	«	«
«	٨	٣٨٥	٤
٣٦٥	٣	٣٨٦	١
٣٦٨	١٠	«	١٠
٣٧٠	٧	٣٨٧	١٠
«	«	٣٨٨	٧
«	«	«	٨
٣٧٢	٩	«	٩
«	١١	«	٢
٣٧٣	٦	«	٤
٣٧٦	٧	«	٨
٣٧٨	١	٣٩٠	٧
«	٢	٣٩١	١
٣٧٩	٥	«	٣
٣٨٠	٨	٣٩٢	١
٣٨١	٤	«	٨
«	٦	«	٩
١٨٢	٣	٣٩٢	٩

سُكْرُ
جِئْتُ
حِذْقًا
(ترجمة العنوان للاصل)
في بيان الايتين في سورة الرحمن
وسورة لمكهف المذكورتين
في الاصل
الْبَدَنِ
قُدْرَةٌ
جِنْسًا
لَمْ يَقْنِ
نَزَعُوا
الْقِشْرَ
الْأَنَامِ
الْحَيَّةُ
نَخَسَ
يَأْفَتِي
كَتَبَ
تَلْقَى
كُفَّ
حَيْثُ لَا يُنْجِيكَ فُلُوكُ
في المحل
نسخة ثانية وجميل السمة
يَادُيُوكِ

الصفحة	السطر	الصفحة	السطر
٣٩٨	٦	أَجْرَةٌ	٥٨٥
٣٩٩	٤	(١) زائدة	٥٨٨
٤٠٥	٤	نسخة ثانية	٥٩٧
٤١٩	١٠	ذَا عَدُوَّ النُّورِ بِالذَّاتِ وَذَا	٦٠٠
٤٢٠	٥	نَقِيٌّ طَبْعُكَ	٦٠٩
٤٣١	٣	النُّطْفَةُ	٦١١
٤٤٥	٨	وَالْوَقْتُ حَانَ	٦١٦
٤٤٦	٦	أَدَمْنُوا	٦٢١
٤٥٩	٩	رَجَعْتَ	
٤٦٤	٣	قُوَّةٌ	
٤٦٦	١٠	بِوُسْعِي	
٤٧٦	٢	طُلاَّبُ	
٥٠٣	٩	الْخُبْرَ	
٥١٠	٢	ظَمَاءٌ	
		(ناقص) لَهُ مِنْ عِلْمٍ لَنَا	
		الْقَصْدُ وَلَا	
٥١٩	١	غَيْرَهُ زِدْنَا جَلَالًا وَعُلَا	
٥٢٠	٩	يَسْرُقُ	
٥٣٢	٨	الْخَطَا	
٥٣٦	٤	الإسْرَافِ	
٥٤٦	٢	الْعَاشِقُ	
٥٦٧	١	تَأْخُذُ	
٥٨٤	٨	أَرْغَبُ	
		الِاخْتِيَارُ	

الصفحة	السطر	الصفحة	السطر
٧١٣	٩	الغفران لمن أذنب في دين النصارى والترجمة عندئذ ذالك الجذب وآنا في الوسط ما أتى منه ولا معه اختلط أكثر	٦ ٦٥٢
صحيح ترجمة البيتين ١٠ و ١١ فبهذا الطين دوماً والمطر هو كيف يدّهب.. فيك استقر		وفي جوابه لهم العدل	١ ٦٥٧
وعلى رأسك والروح يصير		وشفاء	٣ ٦٦٣
هو ملتف ولما ع منير		قاصد	٥ ٦٧١
نسخه ثانية - بغير وقفة	٩	الدور	٣ ٦٧٢
إحذر	٧	ولله الروح ذكر	٣ ٦٧٥
أدرى مكره وزائده	١	الفطير	٧ «
إتني	٧	قيّد	١ ٦٨٢
الجنب	٨	الصحيح - تُذري في عين الأدلاء التراب	٧ «
القرم	٩	تورد الركب الهلاك والعذاب	٩ ٦٨١
قلب	٩	مع عشق ما افترق ذا مصيب	٩ ٦٩٢
بعضها	٨	الصحيح - كم كؤس قد كسرت بامل	٣ «
السيف	١١	عفو القلب عقدت.. في الزلزل	٩ «
السبلّة	٧	الصفو	٣ ٧٠١
الاصح لترجمة البيتين من الاصل	٧٧٦		
الثاني والثالث والابيات الثلاثة			
الثالث والرابع والخامس من الترجمة			
قال يا جارية هذا الكلام			
ذا الذي منك سمعت			

الصفحة	السطر	الصفحة	السطر
٨٠٢	١	في المقام	
٨٠٧	٩	لأنفولي أقرن مع ذا الأمير	
٨٠٨	٢	أنا لا بد لك الزوج يصير	
«	٤	احذري الله الله بك	
٨١٠	٧	أن تجري نفساً فيما حكي	
٨١٢	٥	صفوة	٩ ٧٨٦
٨١٣	٤	جاءت	٥ ٧٩٤
٨١٦	٢	سواك	١٠ «
«	٧	فبراق	٣ ٨٠٠
		تبقظ	٨ «

صحیح الاغلاط فی الاصل

صفحہ	سطر		صفحہ	سطر
۱۲۹	۳	شہوانی	۳	باید دران
۱۳۲	۱	بازانند	۶	دل فشار
۱۳۷	۲	پوشیده	۷	زاغ وش
۱۳۶	۶	کو نپوشد	۲۹	محضوف
۱۴۷	۴	پرنسانی	۳۶	خفته
۱۵۴	۳	بین ایدی	۳۸	(۱)
۱۵۵	۴	گر زدوست	۴۴	جُر
۱۵۹	۵	نان مرده را	۴۵	باید
۱۶۱	۵	فشاند	۴۸	واعلام
۱۶۵	۴	از سه پار	«	بجو
«	۵	صد چندان	۵۹	نعمت
۱۶۷	۱	می خر	«	مطعوم
۱۷۰	۳	در آخور دنیا	۶۲	نوشی
۱۷۳	۵	شهر	۶۹	برنجوم
۱۸۰	۲	کَوْن	۸۱	بی زطین
«	۳	ضد آن	۸۹	از حال
«	۴	(۱) اقتاده	۱۰۵	مبدل
۱۸۲	۲	روزها	۱۱۷	تُهی
۱۸۵	۳	پرست	۱۲۰	إنتسال
۱۹۳	۲	از پرده تنک		

صفحه	سطر	نویسه	صفحه	سطر	نویسه
۱۹۴	۵	نیستی			و بی مانند هم هست
۱۹۵	۱	شَعَشَعَ	۲۷۰	۶	آلات
۱۹۶	۱	تازان چون سنان	۲۷۱	۳	زیر لب
«	۲	زور شیرش	۲۷۲	۳	مقصودست
۱۹۸	۲	واستانیم آن	۲۷۴	۳	در رهش
۲۰۱	۶	إقْرَضُوا	۲۷۶	۲	خَطَفَتْ
۲۱۳	۶	ببحر	۲۷۷	۲	تا یزد
۲۲۳	۲	چشم خمار	۲۷۸	۳	جگر
«	۴	بخسی	۲۸۰	۵	زبان
۲۲۸	۵	کی باشد	۲۸۶	۹	نه مثل
۲۲۹	۹	الإستماع	۳۱۳	۱	ناصر
۲۳۰	۲	و باب	۳۱۵	۵	تُنْتُقُ
«	۳	لخت لخت	۳۲۰	۳	نشودل
«	۴	ز درد	۳۲۵	۲	آور
۲۳۷	۵	درد بودش	۳۲۶	۳	بلای
۲۴۱	۴	بکردی	۳۲۷	۷	نگرداند
۲۴۴	۱	بی - بی	۳۲۹	۶	یابد موات
۲۴۶	۳	کرمناست	«	۷	گردی
۲۵۴	۲	یابد	۳۳۳	۳	لا تسوي لي ذا القهر الحلال
۲۵۹	۱	کاریست	۳۳۸	۲	این همه
۳۶۴	۱	عیسویست	۳۳۹	۲	أَوْ شَرُّ
۲۶۷	۱۱	از وفور	۳۴۰	۸	لِمَ تَشَقَّنِي
«	۱۲	صحیح (۱) یگان خو در			(بصفحه ۸۷ جزء ۵ شرح بحر العلوم
		برهان قاطع یگان بمعنی بی مثل			برای بیان این مثل رجوع نمایند)

الصفحة	السطر		الصفحة	السطر
٣٥١	٦	يَا ذُو	٤٥٢	١
٣٥٧	٣	ظَلَمَ	٦٣٤	١
٣٦٨	١	مَنْ نَنكَرُ	٦٧١	٢
٣٧٣	٧	عَشِيقُ	٧١٣	٦
٣٧٤	٢	ازوهمش		
٣٧٦	٣	وردهان		
٤٠٢	٦	اَخْرُجْ بِصِيفَتِي اِلَى الْخَلْقِ		

فَمَنْ رَاكَ فَقَدْ رَانِي
وَمَنْ قَصَدَكَ فَقَدْ قَصَدَنِي

گم شده

سیر

زیره

برسر

صحيح اغلاط الشرح العربي

الصفحة	السطر	الصفحة	السطر
٣	١	٦٠	٢
١١	٢	٦١	٢
٢٠	١	٦٤	٥
٣٨	١	٦٧	٤
٤٤	٢	٦٨	٤
٤٦	٢		٥
٥٢	٢	٨٤	٢
٥٥	١٠	٨٥	١
٥٦	١	٨٨	١
	٢	٩٤	٣
	٣	٩٦	٧
	٤	١٠٨	٣
	٥	١١٢	١
	٦	١١٥	١
	٧	١١٨	٩
	٨	١٣٩	١

صحيح اغلاط الشرح العربى

الصفحة	السطر	الصفحة	السطر
١٤٠	٥	زال النور - (و) زائده	٢٢٢
١٤٤	٢	فألقيه	٢٤٠
١٥٣	١	فوق ريشكا	٢٤٢
١٦٣	٢	يرفقه	٣
	٤	مضارعه	٢٥٩
١٦٤	١	الحقيقة	٢٧٦
	١٠	ولا يظهر	٢٧٦
١٦٥	٥	البصرة	٢٧٩
	٤	أفشيتها	٢٨٣
	٨	أنكك	٣٠٧
	٩	لم تسقط	٣١٣
	٩	الأحوال	٣١٤
١٧٠	١٠	هو رحل	٣٣١
١٨٧	٢	ياكلهن سبع عجاف	٢
١٨٧	٨	في أماكنه	٣٣٤
	٩	لا يبقى	٣٥٧
	٥	أضللتنى لأغوينهم	٣٥٨
١٩٣	١	رقيق	٣٧١
١٩٤	٤	مشغولاً	١٤
٢١٠	١	اليه	٣٧٦
٢١٣	١	الفقر في الدارين	٣٧٧
٢١٥	٤	قال بكك	٤
٢١٨	١	عيسى	٤
٢٢١	٣	عندئذ	٣٨٢

الصفحة	السطر		الصفحة	السطر
٣٩٦	٢	فَبَأْكُلُ	وَالطَّارِقُ وَمَا أَدْرَاكَ مَا	
	٢	فِيهِ (زائدة)	الطَّارِقُ	
٤٢٦	٦	إِذَا كَسَرَتْ	وَالْمُسْتَحِبَّ وَالْمُسْتَرْغَبُ	١٠ ٣٨٤
٤٣٢	١	بِالْقَلْبِ	وَأَبُونَا الصُّورِي	٣ ٣٨٥
٦٤٥	٣	قَاصِرَاتُ	نَضِجَتْ	٤
٨٠٣	١	الْمَجَازِي	غَيْرَهَا	٥
٨٠٤	٢	قَالَهُ فِي الْمَشْهَجِ	مَنْ طَمَعَ بِالْآخِرَةِ	٣ ٣٨٧

صحيح اغلاط الشرح الفارسي

الصفحه	السطر		الصفحه	السطر
۱۸	۳	ماہیات	۱۵	مطلق
۲۰	۲	بقای تو	۷۰	برنج
۲۷	۷	و از اوساخ بشریت دور کنند	۷۱	بالفعل
			۶	سمعها
۳۳	۳	تسلیم مینداز	۷	شمع احدیت
۳۷	۵	مدد	۹	یستهژون
۳۸	۶	بی تکلیف	۲	نشیده اند
۴۵	۱۵	آتش	۶	تطیرنا
۴۶	۱۸	شرح بحر العلوم - سبزواری	۱	خطوط شعاع خورشید
۴۹	۱۱	مناقضه	۳	این آتش انور اُبتَر گردد
	۳	شارح	۳	المنهج
	۱۳	مناقضه	۸	تتك
۵۳	۱	شتی	۲	وسواد
۶۰	۲	یحری	۶۷۱	صحیح شرح عربی المنهج القوی
	۷	بدن		و شرح فارسی سبزواری مانند
	۸	حدیث		یاوه گرئی است - شرح بحر-
۶۰	۱۱	دراوست		العلوم نیز ملاحظه نمائید
۶۷	۳	يُوَضَّعُ	۵	توز غفلت بسی سر بشکسته

الصفحة	السطر		الصفحة	السطر
		سر شکستن کنایه از نا امید شدن و نا امید گردیدن و شراب ریختن وضع شراب کردن (برهان قاطع)		
نزارض				
چارقت ربع که امین آصف	۳	۶۳۷		
است - آصف در برهان قاطع				
نام پسر برخیا و یکی از علمای				
بنی اسرائیل است			۳	۵۰۳
سبزواری صفحه ۳۵۲ بیاض	۳	۱۹۹		
و سواد				
		نون کنایه از آفتاب (برهان قاطع)		
		همیشه آشک ریزاست چون	۱	۵۴۱

بقية صحيح الاغلاط المطبعية في المجلد الخامس

الصفحة	السطر	الصفحة	السطر
٥	اذا ظهرت الحقائق بطلت	٢٥٥	٩
	الشرائع		
ط	١٦	٢٦٧	٩
٧	٧	٢٨٦	٦
٦٦	٤	٣٢٧	٨
١٩٣	٨		
٧٥	١		
		٣١٣	٤
		٣٥١	٦
٧٨٢	١		
٥٧٥	١		
١١٠	٢١		
١٢٦	١	٣٤٤	٧
١٧٠		٤٥٣	٦
٢٥٣	٢	٥١٤	٩
٢٥٣	٥	٩٩	٩

مَرَضَ البدن

الترجمة ذلك البكاء للشيخ او

لا تَصِلْ قُلْ شُكْرًا

الترجمة كلَّ نظر وفهم

الأصل - وبدون تصرف اوست

الأصل - پس طبع را نكردند -

(زائد)

الأصل - وجوه - وجوه

نسخة ثانية - لَهُ قَالَ الله

اِدْرِ كُلَّ مَنْ عَرَفَ الله مَتَى

يَقْدَرُ اَنْ - يَنْظُرُ اَنَا لَكَ

فِي الْوَسْطِ حَاجِبًا صِرْتَ

لَهُ كَالْغَلَطِ

الترجمة - لا دُخَانُ النَّارِ فِيهِ

يُخْلِصُ

التحليل

نسخة ثانية - آدَمًا مَعَ

يا دِيُوكُ

اذا ظهرت الحقائق بطلت

الشرائع

خود را بجو

فاطليقُ جُزْئِكا

لأن يخرج مِن

الشرح الفارسي تنگ

الترجمة سبب تسمية تلك

الفرجية بالفرجية ووضع اسم

الفرجية

الترجمة وَالضِّيَاءُ لَهُ قُدْصَارَ

اللمع - التبع

وَأَنْتَى لَهُ ذَا

وانبان او پر برسر

الأصل مَا مَاتَ مَنْ مَاتَ

الا

الترجمة فَرَخُ الْغَزَالِ

النَّيَّاحُ

الترجمة ان ذاك الباكي رأى

الصفحة	السطر	الصفحة	السطر
٣٢٨	٨	نسخة ثانية - مِنْهُ	في الفعل عين النتيجة - الشرح
٤٦	٤	لَا يَرَوْنَ	العربي
٣٢٧	١١	البَرْق	الشرح العربي - منسوب للبرهان
٤٦	٦	سَتَر	الترجمة - الصبح - هو كيف
١٠٢	٦	يَهَبُ	يذهب - اني قدَر
١١٦	٦	صَفَائِهَا	مِنْ عَلَى رَأْسِيكِ وَالرُّوحِ
١١٤	١	نسخة ثانية - قَالِعَا عَفْوَا	لَكَتْ أَبَدًا مَنْطَوِيًا وَأَوَيْلَكَتْ
		طِيرَازِيًّا وَكَمْ - مِنْ	الشرح الفارسي - مخلصين
		دَلَالٍ رَجَعَ الذَّنْبُ نَدَمَ -	له الدين
		بناءً على ان كلمة طيرازيًّا	تُبُ عَنَّا
		نسبة الى بلدة طيراز المعروفة	الترجمة لَيْتَهُ
		نسائها بالجمال	اللَّعْنَةُ
١٥	١	كُلُّ أَهْلٍ	الترجمة - الغائِطَ
٧٨٧	١	ذُرْعًا وَعَى	الشرح العربي - وَلَا الْإِيمَانِ
١٠	٦	غَارَةٌ	بعده من الاسباب في الأزل
٧٠٣	٣	كُلُّهُ جِزءٌ فَجِزءٌ	وهذا الأمر حادث
٣١٦	٣	يَلَا سَبَبَ	الترجمة - فعلى الحائط مَعَ
٥١٠	٤	مَا لَمْ يَعْلَمْ فِي الشرح العربي	بابِ الْبَدَنِ
٣٥٦	٣	يُورَثُ قُرْبًا - فِي الْأَصْلِ	الأصل - ميگشتي زِرِه
٦٥٢		گفت بردل نزد بردست زد -	الشرح الفارسي - اصل نسخه
		في الأصل	الترجمة - ساقط - أَبَدًا لَا
٧٠	٢	ازديدها	أَسْمَعُ النَّفْعَ لَهُ وَلَوْ الْقَوْلَ
١١٩	١	فلاقتراقي هو الذي يذكر فيه	سَخِيفٌ كُلُّهُ

الصفحة	الترجمة	السطر	
۴۱۶	الترجمة	۲	بعیدین
۲۹۵		۲	العصر
۲۸۶	الترجمة	۱۲	ببغاة
۳۷۸		۳	هذه المنزلة
۱	الترجمة	۱	نُورُ الْأَنْجُمِ
۳	اهداء ترجمه	۱۱	أفزوده
۲۴۶	الترجمة	۶	ظامناً
۸۷۰	فهرس اجمالی	۳	دیده ها
۳	الشرح العربي	۲	وَهْلٌ يَقْدِرُ
۱۰۳	الاصل	۲	پاره
۳	اهداء ترجمه	۲	بی گمان باغبان باغ گویای -
۶۵۹	الاصل	۳	جمله گان خائف

ص ۱۹۳ ج ۵ سطر ۲ مصراع دوم چون تجلّی حق از پرده تنک بیت ۴ ترجمه کتجلی الحق من ستر رقیق.. عِنْدَهُ اللَّبَّ صَرِيعٌ لا یفیک - بتحقیق مصراع دوم اصل و ترجمه اش بامصراع اول اصل (دید او آن غنچ برجست او سبک) تناسب ندارد اگر کلمه (چون) بمعنی تشبیه باشد و تجلّی مذکور را بابلیس نسبت دهیم ولی اگر کلمه (چون) در این مصراع بمعنی تعلیل باشد و ترجمه اش نیز چنین شود (لِتَجَلّی الحق من ستر رقیق) اصل و ترجمه صحیح است -

بنظر نگارند کلمه (چون) در این مصراع غلط از ناسخ است و صحیح (چه تجلّی حق از پرده تنک) بدلیل اینکه در برهان قاطع راجع به (چه) چنین ذکر شده (و جهت تعلیل نیز آمده است چنانکه گویند چیزی نمی تواند خواند چه آوازش) -

آغاز چاپ این مجلدات ششگانه ترجمه در سال ۱۳۳۴ و ریاست دانشگاهی حضرت آقای دکتر اقبال رهبر ملی محبوب بوده و پایانش در سال جاری ۱۳۵۴ و ریاست دانشگاهی استاذ معظم دانش پرور جناب آقای دکتر نهاوندی انجامیده نگارنده در اثنای این مدت همواره با کوشش و استمداد روحی از روان پاک مولانا و خواندن این بیت و مانند آن از مثنوی -

قوة از حق خواهم و توفیق و لاف تا بسوزن بر کنم این کوه قاف
چنین توفیق و پیروزی یافتم که تمام مجلدات ترجمه را بادست خود بر مزار مقدس مولانا نهادم -
زانچه خواهد مالک باغ ارمغان هدیه از باغش بیارد باغبان

مجلد هفتم نیز که شامل کلیه اغلاط چاپی و کشف الابیات علمی مثنوی با تعلیقات و ملحقات آماده انتشار است .